

MAGYAR MAGÁNJOG
TANKÖNYVE

IRTA

Dr. KOLOSVÁRY BÁLINT
EGYETEMI TANÁR

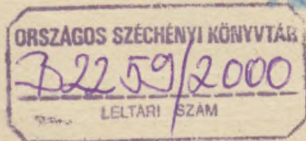
HARMADIK ÁTDOLGOZOTT KIADÁS

II. KÖTET.

KÖTELMI JOG. — CSALÁDJOG. — ÖRÖKLÉSI JOG.

1911.
GRILL KÁROLY KÖNYVKIADÓVÁLLALATA
BUDAPEST IV., VERES PÁLNÉ-UTCA 3.

634.415/2

Ugyanezen szerzõtöl megjelent:

Reformok és reformtörekvések a külföldi házassági vagyongajok terén. Tanulmány az összehasonlító magánjog köréből. Budapest, 1897. Franklin-társulat nyomdája. Ára 1 korona.

A közszerzemény biztosítása. Magyar jogászegyleti értekezések. XVIII. kötet, 2-ik füzete. Budapest, 1899. Ára 80 fillér.

Házassági vagyonyjog. Grill-féle Jogi könyvtár V. f. Budapest, Grill Károly cs. és kir. könyvkereskedése, 1899. Ára 80 fillér.

A szerzeményi közösség a házassági vagyonyjogok rendszerében. Tanulmány az összehasonlító magánjog köréből, különös tekintettel hazai jogunkra. Budapest, 1900. Stein János kir. egyet. könyvkereskedése Kolozsvárt. Ára 8 korona.

Az anya és törvénytelen gyermek jogállása a polg. törvénykönyv tervezetében. A „Kritikai tanulmányok“ stb. IV. füzete. Budapest, Grill Károly cs. és kir. könyvkereskedése, 1901. Ára 80 fillér.

A magyar öröklési jog fejlődésének története. A Fodor-féle „Magyar magánjog“ V. (Öröklési jog) kötetében. Budapest, 1902. Singer és Wolfner kiadása.

A magyar magánjog tankönyve. I—II. kötet. I. kiadás. Budapest, Politzer Zs. és Fia könyvkereskedése, 1904. Ára pro complet 18 korona. Ugyanez, II-ik kiadás. I. és II. kötet. Budapest, 1907. Politzer-féle könyvkiadóvállalat. Ára 18 korona.

A végszükség a magánjogban. Budapest, 1907. Különlenyomat a „Magy. Jogászujságból“. Ára 1 korona.

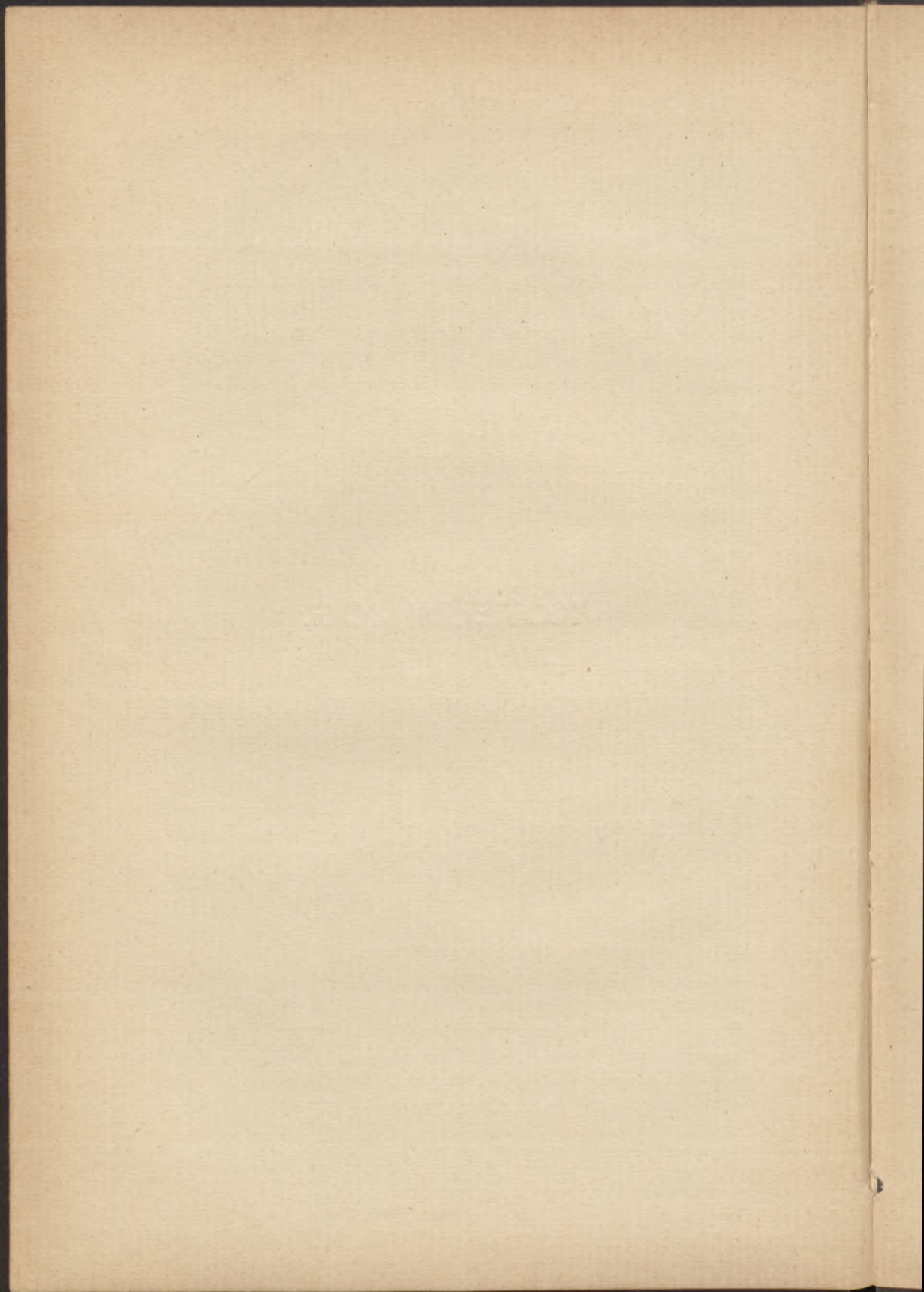
Jegyzetek az ausztriai magánjogból tartott előadásokhoz. Kézirat gyanánt I—II. füzet. Kolozsvár, 1906. és 1907. Ajtai K. Albert könyvnyomdája. Ára 2 korona.

Automobiljog, különös tekintettel az új osztrák automobil törvényre. Kolozsvárt, 1908. Ára 50 fillér.

Esetgyűjtemény. Kézikönyvül magánjogi praktikumok számára. Grill Károly könyvkiadó vállalata, Budapest, 1909. Ára 4 korona.

Az Optk. „fájdalomdíja“ és a gyakorlat. Kolozsvár, 1910. Ára 50 fillér.

KÖTELMÍ JOG.

I. CZIM.

ÁLTALÁNOS TANOK.

LVII. FEJEZET.

A tárgyi értelemben vett „kötelmi jog“ tartamáról általában.

Irodalmi utalások. Zsögöd: Fejezetek kötelmi jogunk köréből cz. m. II. k. (Budapest, 1900.) 1076. és köv. l.; Meszlény Arthur: „Kötelmi jog“ című cikke a Márkus f. Jogi Lexikon. V. k. 74. és köv. l.; Sággy Gyula: A kötelmi jog általános elmélete az ausztriai jog szempontjából cz. m. (Budapest, 1877.) Bevezetés (1. és köv. l.); Herczegh Mihály: A magy. dologbeli és kötelmi jog cz. m. Budapest, 1892.) 154. és köv. l.

A magánjog rendszeri felosztásának az alapja a körében szabályozott jogviszonyok egymástól eltérő természete. E viszonyok közül a tudományos vizsgálódás egyes típusokat emel ki s a többit a kiemelték köré csoportosítva alkotja meg a magánjog rendszerét. Ily típusok gyanánt szolgálnak a dologi, családi, személyi, öröklési és kötelmi jogviszonyok, amelyekre vonatkozó szabályok, illetőleg intézmények is ekként a dologi, személyi, családi, öröklési és kötelmi jogban különülnek el egymástól.

A magánjog kötelmi jogi részének tartalmát tehát a kötelmi jogviszony, mint alaptípus köré csoportosítható jogviszonyoknak szabályai és intézményei töltik ki. Az elkülönülés azonban a kötelmi jogban nem oly teljes és tiszta, mint a magánjog egyéb részeiben. Sok adóssági, követelési és tartozási viszony tárgyalása ugyanis az átlátszó és könnyű áttekintés szempontjából, de azért is, mert e viszonyok csak mintegy hajtását képezik a dologi vagy öröklési jogban gyökerező intézményeknek: a magánjognak dologi, öröklési, illetőleg egyéb részeibe utalódik. Így pl. a dologi jog során foglalkoztunk a visszatérítésre irányuló kötelezettségek számos esetével (jó- és rosszhiszemű birtokos, haszonélvező, záloghi-

telező stb. restitutionális kötelezettsége); a családjogban találkozunk az eljegyzésből származó követelési és kártérítési jogokkal; az öröklési jogban a köteles rész (tisztán pénzkövetelés) szabályozásával stb stb., miből folyólag azt kell mondanunk, hogy a kötelmi jogban csak azok a különben rendkívül nagy számú kötelmi viszonyok találnak elhelyezést, melyekben a kötelmi jelleg a legfeltűnőbb, a legkifejezettebb s melyek a magánjog egyéb intézményeitől többé-kevésbé önállóak.

Ezekkel az egyes kötelmekkel a kötelmi jognak *különös része* foglalkozik, mert azok az elvek, tételek és szabályok, melyek a kötelmi jogviszonyok általános természetére, közös vonásaira s az ezekből folyó meghatározásokra vonatkoznak s nemcsak a „kötelmi jog“-ban, hanem a dologi, családi, öröklési s személyi jogban elhelyezett kötelmi természetű viszonyokra egyaránt alkalmazandók, mint a kötelmi jog „*általános tanai*“ az egyes kötelmeket megelőző külön méltatást igényelnek.

Ehhez képest és a megszokott rendszerhez is hiven első sorban a kötelmi jog általános tanáival foglalkozunk (I. czim) s azután térünk át a különös rész (II. czim) tárgyalására.

ELSŐ SZAKASZ.

A KÖTELEM FOGALMA, TÁRGYA ÉS ALANYAI.

LVIII. FEJEZET.

A kötelmi jog fogalma.

Irodalmi utalások. Frank I.: A közigazság törvénye Magyarhonban. I. rész (Buda, 1845.) 282. §. 545. és köv. l.; Daempff Sándor: A magánjog és tárgya cz. m. (Pécsett, 1877.) 109. és köv. l.; Farkas L.: A római jog történelme cz. m. IV. kiadás. I. k. 280. és köv. l. (Kolozsvár 1906.); — Sawigny, System, I. 53. §.; — Brinz: Der Begriff der Obligatio cz. ért. (Grünhut-féle Zeitschrift I. 12. és köv. l.); u. az: Lehrbuch der Pandekten, cz. m. 2. kiad. (II. 206. és köv. §§.) Ságghy Gyula: id. cz. m. 24. és köv. l.; Zlinszky-Reiner: Magánjog 559. és köv. l.; Herczegh Mihály: id. cz. m. 154. és köv. l.; Zsögöd: Fejezetek stb. id. cz. m. II. k. 1235. és köv. l.; Katona Mór: A kötelmi jog ált. részéről írott műve a Fodor-féle magánjog III. kötetében 1. és köv. l.; Dernburg: Pandekten cz. m. (V-ik kiad. Berlin, 1897.) II. k. 1. és köv. l.; Krainz: System des österr. allg. Privatrechts (III. Aufl. Wien, 1900.) II. kötet, 1. és köv. l.; Meszlény Arthur: Kötelmi jog cz. id. cikke a Jogi Lexikon V. köt. u. itt valamint a most felsorolt munkák nagy részének id. helyein részletes irodalmi összeállítások találhatóak.

A kötelmi jogviszonyok tartalma a *kötelem* (obligatio). A kötelem pedig két vagy több személy között fennálló azt a jogviszonyt jelenti, melynél fogva az egyik (az u. n. adós, debitor) a másakra, (a hitelezőre, creditor) való tekintettel valamit teljesíteni — még pedig adni, tenni vagy nem tenni — tartozik. E teljesítésnek — mert a kötelemekek főleg a vagyoni forgalmat közvetítik — nagyobbára vagyoni jelentősége van, de nem feltétlenül.

A kötelem az adott fogalomból következően személy és személy között létesít jogi kapcsolatot, egyenes ellentétben a dologi jogokkal, melyeknél a jogviszonyban minden másnak kizárásával csak egyetlen személy állhat, kinek a dolog közvetlenül van ural-

ma alá vetve, míg a kötelmeknél a jogi alávetettség más személy *akarata*ra nehezedik. Más szóval, ott is, hol az adós *dolog* adására van kötelezve, ezt a dolgot a kötelem csak közvetve érinti, közvetlen vonatkozásban ellenben csak az adósnak akarataival áll. Tiszta személyek közötti jogi kapcsolatok, az egyik akaratainak a másik uralma alá vetésével a magánjog egyéb részeiben, nevezetesen a családjogban is előfordulnak. Ezeknek tartalma azonban kizárólag erkölcsi s ezért a kötelmekkel egyáltalában nem azonosíthatók.

Egyenként véve figyelembe a kötelem alkotó elemeit, ezek: az adós, a hitelező, a szolgáltatás, mint a kötelem tárgya, és az e három elemet összekötő jogi kapcsolat, a szolgáltatásra vonatkozó jogi kényszerűség, mint a kötelem tartalma. Az adós és hitelezőről a LXI. fejt., a kötelem tárgyáról az LIX. és LX. fejt. szólnak. Közlelbbi megvilágítást e helyen, ehhez képest csak a kötelem tartalma igényel. A kötelem tartalma azt az alaphatást fejezi ki, ami a két vagy több személy között létesült viszonyból, mint eredmény előáll. Ez az alaphatás az adóstra nézve a teljesítés eszközésének kényszerűsége, s a hitelező részéről a teljesítés követelhetése. Ennek az alaphatásnak meggyengítése két irányban képzelhető. Nevezetesen bizonyos kötelmeknél a teljesítés kikényszerítésére bírői segílyt a jogrend nem ad (naturalis obligatiók), másfelől a teljesítés kényszerűsége meghatározott esetekben az adós vagyonának nem egészére, hanem csak némely részére szorítkozik. (Korlátolt felelősség: így pl. örökös felelőssége az örökhagyó tartozásaiért.) A kötelem tartalmát képező ez az alaphatás az adósnak személyét nyugözi le, de nem olyan értelemben, mint a római jog *obligatiója*, mely a nem teljesítő adósta a kötelemnek valósággal közvetlen tárgyává tette. A mai jog szerint az adott tételt úgy kell felfogni, hogy az adós személye maga háttérbe szorul, s csak a teljesítésre irányuló *akarata* az, ami a kötelem nyüge alatt áll. Mivel pedig a súly a teljesítési akaraton fekszik s az akaratnak kikényszeríthetőségén: a kötelmi viszony kereteinek megváltozása nélkül az adós személyének felcserélődése más személylyel nincs kizárva.¹

¹ A szövegben adott felfogás a Sawignié, mely szerint tehát az, ami az obligatióban lekötve van: az adós akarata, illetőleg ennek nyilatkozása, cselekménye (amennyiben ez az adós személyétől elkülönülten

LIX. FEJEZET.

A kötelem tárgya.*125. §. A szolgáltatásról általában.*

Irodalmi utalások. Frank, Daempf és id. h. Sággy id. cz. m. 67 és köv. l., 88. és köv. l.; Baintner János: Az ausztr. ált. magánjog alaptanai. 38. §. 236—239. l., 43. §. 268—275. l.; Zlinszky—Reiner id. cz. m. 563. és köv. l.; Katona M. id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog II. k. 5. és köv. l., 44. és köv. l.; Krainz: System II. k. 2. és köv. l.; Raffay; Magánjog 428. és köv. l., 435. és köv. l.; Meszlény id. Lexikon-czikke.

A kötelem tárgya a szolgáltatás vagy teljesítés (Leistung) A szolgáltatás rendszerint vagyoni értékű, habár mint mondva volt, nem feltétlenül. A mai magánjog a nem vagyoni érdekeket is oltalmába veszi, s egyébként a szerződési szabadság elvéből következik, hogy az adós oly magatartásra is kötelezheti magát, aminek a hitelezőre nézve pusztán erkölcsi jelentőség van minden vagyoni érdek kizárásával. Hogy a szolgáltatás vagyoni jelentőség nélkül való is lehet, már abból kiviláglik, hogy kártérítésnek helyet ad jogunk kivételesen nem vagyoni természetű sérelmek esetében is. (Lásd a 129. §-ban.)

A szolgáltatásnak — mint a kötelem tárgyának — tárgya már most vagy valaminek adásában (dare) vagy tevésében (facere) áll, mely esetben a kötelmet, mert az adós positivumokra van kötelezve, — az az akaratát a juris vinculum a negativumokban köti meg — *positiv, tevőleges kötelemnek* nevezzük. — Ha ellenben a szolgáltatás tárgya az, hogy az adós valamit ne tegyen, abban hagyjon avagy eltűrjön: a kötelem jellege *nemleges* (negativ) lesz, mert az adóst a positivumokban, t. i. a tevéstől való tartó kodás által nyűgözi le.

képzeltető); az obligatio célja is ekként, nem az adós személyének leköttése (mint a régi római jogban), hanem az adós bizonyos irányu (dare-facere) tevékenysége eredményének a biztosítása. (Sawigny, Das Obligationenrecht stb. cz. m. I. §. 2. — System I. 53. §.) — Ezzel a felfogással szemben főleg Brinz nézete említendő. Szerinte az obligatióban az adós személyisége van ma is lekötve, még pedig oly értelemben, hogy a kötésben megállapított „valamiért” helyt kell állnia („haftet”, „Haftung”). Ha t. i. nem teljesít: úgy satisfacioull szolgál, persze nem ó-rómaiás értelemben, hanem *v a g y o n á v a l.* mint vagyoni alany.

Nagyobb gyakorlati jelentősége a tevőleges kötelmeknek van, amennyiben minden adásra irányuló szolgáltatáshoz dologi jogváltás — legtöbbször tulajdonszerzés is kapcsolódik (azért adunk át a kötelezettségből folyólag valamely dolgot, hogy azon az átvevő valami dologi jogot, tulajdont, zálogot szerezzen). A facere-re irányuló szolgáltatásnál e jelenség ugyan nincs meg (pl. munka szolgáltatása), de viszont más természetű jogi változások itt is állanak elő. Pl. a kötelem tárgya követelési jog engedélyezése, kötelezettség alól való kiengedés, sőt pláne dologjogi változást is létesíthet a facere-re irányuló szolgáltatás, így egy szolgálatom constituálása iránti kötelezettség esetében. A negatív kötelmek önállóan, de pozitív kötelemekekkel együtt vegyesen is előfordulhatnak. A szolgáltatás tárgya itt a nem tevés, valamitől való tartózkodás, valamivel való abbanhagyás, valaminek eltürése, mint pl. a szerződésben kikötött versenytilalom, kötelezettség az árverésen az árveréstől tartózkodni; — negatív kötelem van továbbá lényege szerint minden kartell-szerződésben s például szolgálhat rája a megbeszél, megfogadott strike is, stb. Nagyobb gyakorlati jelentősége a negatív kötelmek közül különösen azoknak van, melyek türésre és megengedésre irányulnak.

A kötelmekre vonatkozó általános szabályok alkalmazása tekintetében a jog pozitív és negatív kötelmek között nem tesz ugyan elvi különbséget, mégis számos oly kötelmi jogi szabály van, mely a negatív kötelmek sajátos tárgyánál fogva ezekre alkalmazást nem találhat. Pl. a negatív kötelmeknél az adós kése delme fogalmilag ki van zárva.

A szolgáltatás lehet állandó, az egymást követő cselekvények egész láncolatából álló és mulólagos természetű cselekmény. A gyám és gondnok vagyongazdálkodói kötelezettsége pl. folyton folyó, míg csak a gyámság — gondnokság fennáll. A negatív kötelmek rendszeren szintén ilyenek (de lehet kivétel is). Mulólagos a szolgáltatási cselekvény, ha egyszeri teljesítésével maga az egész kötelem kimerül. Szokásos megkülönböztetés az is, hogy a szolgáltatás vagy egyszerű, vagy összetett, ami alatt a teljesítés által előidézett eredmény egyféle- avagy többféleségét kell értenünk. Utóbbi esetben a szolgáltatás egyuttal állandó jellegű is, vagyis bizonyos cselekvénysorozatokból áll, p. o. a vagyongazdálkodói kötelezettsége; előbbi esetben pedig nagyjából csak egyszerű.

126. §. *Osztható és oszthatatlan; határozott és határozatlan; vagy-
lagos és fajlagos szolgáltatás.*

Irodalmi utalások. Sággy id. cz. m. 118—166. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 564—569. l.; Zsögöd: Fejezetek II. k. 754—838. l.; Katona M. id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 44—54. l.; Krainz: System stb. id. cz. m. II. k. 3—10 l.; Stubenrauch: Commentar zum österr. allg. bürg. Gesetzbuch. (VII. Aufl. Wien, 1899.) II. k. 90. és köv. l.; Bozóky: Az ausztriai magánjog rendszere (Budapest, 1891.) 369. és köv. l.; Indokolás a magy. ált. polg. törvénykönyv tervezetéhez (Budapest, 1901.) III. k. 331. és köv. l.

I. *Osztható és oszthatatlan szolgáltatás.* A kötelem tárgya a szolgáltatás. A szolgáltatás tárgya pedig általában valaminek adása, tevése vagy nem tevése lehet. Ha már most az adós a szolgáltatást — anélkül, hogy a kötelemnek a hitelező javára megvalósítandó eredményét sértené, csorbítaná, részletekben tehát nem egyszerre is teljesítheti: azt mondjuk, hogy a szolgáltatás osztható, ellenesetben oszthatatlan. Az oszthatóság vagy oszthatatlanság tehát oly tulajdonságok, melyek fenn vagy fenn nem forgását kizárólag a kötelemben levő *hitelezői érdek* — mondhatjuk — a *concret jogi érdek szabja meg.*

Hogy a kötelemben foglalt jogi érdekekkel a szolgáltatás oszthatósága első sorban is *akkor nem ellenkezik*, ha a részszolgáltatások az egésztől csak *quantative* különböznek, mint pl. helyettesíthető dolgokból álló szolgáltatásnál: ez nem szabály, hanem csak rendszerinti esete a szolgáltatás oszthatóságának, mely alól a *concret jogi érdek* sokszor tehet kivételt. A tevéseire irányuló kötelemnél a szolgáltatás oszthatósága szintén a *concret jogi érdek*től függ s míg pl. az építész szolgáltatása az építető jogi érdekét tekintve oszthatatlan s ezért az alapozással az egész ház felépítésére vonatkozó kötelezettségének részben sem tett eleget, addig a *vívó* vagy *zongoratanító* szolgáltatása az általa adott órák, mint szolgáltatási hányadrészek szerint már igenis oszthatónak mondható stb.¹

Egyébként annak, hogy a szolgáltatás osztható-e, vagy nem,

¹ Curia 1910 ápr. 7-én 334. sz. „Ha valamely folytatólagos szállításban megjelenő mű szállítása abbamarad, a megjelent füzetek ára csak akkor követelhető, ha azok önmagukban is, mint önálló művek értéket képviselnek“ (Egyet. Dtár IV. 146.)

a több adós vagy több hitelező esetében van jelentősége, továbbá különösen a kötelek megszűnésénél. (Van-e helye a kötelek részleges megszűnésének vagy nincs?)

II. *Határozott és határozatlan szolgáltatás.* A szolgáltatás valaminek adásából, tevéséből, vagy nem tevéséből állván: önként következik, hogy meg kell határozva lennie: mit adjon az adós, mit tegyen, vagy mit ne tegyen? Aszerint, hogy a szolgáltatás tárgya kétséget kizárólag meg van-e állapítva avagy a szoros megállapításnak egyelőre még bizonyos hiányai vannak: különböztetjük meg a határozott és határozatlan, helyesebben a pontosan meghatározott és nem teljesen meghatározott szolgáltatást. Ebből következően a határozottság különböző fokozatairól van szó csak, mert teljesen határozatlan szolgáltatás mellett kötelek nem állhat fenn. A teljes határozatlanság azt jelenti, hogy a kötelek nem komoly szándékból létesített. Az egyelőre még nem pontosan körülírt szolgáltatás későbbi meghatározására bizonyos támpontoknak okvetlenül kell fenforogniok. E támpontok sokfélék. Így a szolgáltatás meghatározása 3-ik személyre lehet bizva s a mennyiben e 3-ik döntése egyuttal a köteleknek is feltétele: megszűnik a kötelek, ha a kijelölt 3-ik személy a szolgáltatást meg nem határozza. Ellen esetben ő helyette (különösen, ha mint szakértő volt felkérve) a bíróság járhat el. De lehet rábizva a szolgáltatás meghatározása valamelyik ügyleti félre, a hitelezőre vagy adósra is s az egyes ügyletek természetéhez képest támpontokat nyújthatnak a szolgáltatás meghatározására a kötelek létesítő ügyletnek összes ténykörülményei.¹

A mondottak alapján határozottnak azt a szolgáltatást mondjuk, mely egyedileg vagy helyettesíthetőség esetében mérték, szám, súly szerint megjelölt dolgokra vonatkozik a szolgáltatás helyének s idejének pontos megállapítása mellett. Oly szolgáltatásoknál, melyeknek tárgya valamely tevőleges vagy nemleges magatartás, a határozottságnak feltétele szintén a pontos körülírás.

III. *Vagylagos szolgáltatás (alternatív kötelek.)* A szolgál-

¹ Sőt a törvény is tehet bizonyos esetekben határozottá valamely határozatlanul maradt szolgáltatást, így pl. a keresk. törv. 321. §-a, mely az áru faja és minősége közelebbi meghatározásának hiányában középajtájú és minőségű árut ír elő.

tatás meghatározása vagyilagosan is történhetik, azaz úgy, hogy két egyedenként megjelölt szolgáltatás közül az adósnak csak egyet, vagy az egyiket, vagy a másikat kell teljesítenie, hogy azonban melyiket? az az erre jogosítottnak választásától függ. A vagyilagosan meghatározott szolgáltatás esetében tehát addig, míg a választás megtörténik, a kötelem felett bizonyos határozatlanság lebeg. Hogy szolgáltatás van kikötve, s hogy azt feltétlenül *kell* teljesíteni: az bizonyos, de az nincs meghatározva, hogy a kettő közül melyik lesz mégis a szolgáltatás tárgya? Ezen határozatlanság eloszlata a választási jog alakjában, vagy az adóst, vagy a hitelezőt, vagy éppen egy 3-ik személyt illethet.

Hasonlatos jelenségek, de a szolgáltatás vagyilagosan meghatározásától, mint attól különbözök, különválasztandók az *alternativa facultas* esetei.¹ valamint az oly kikötések, ahol 2 szolgáltatás van ugyan meghatározva, de az egyik valmely feltétel bekövetkezésétől — s a másik ugyanazon feltétel elmaradásától függővé téve² stb.

Az alternativitásban rejlő határozatlanság, mint mondván volt, a két meghatározott szolgáltatás közötti választással változik át határozottá. A választással koncentrálódik a kötelem. A választás joga pedig, ha más megállapodás nincs, vagy ha a megállapodás éppen erre szól: *az adóst* illeti meg. (1881: LX. t.-cz. 219. §. Optk. 656., 906. §§.) A kötelem határozottá válik, mihelyt az adós kijelenti nyíltan vagy hallgatag, hogy a két szolgáltatás közül melyiket óhajtja teljesíteni. Hallgatag kijelentésnek veendő, ha az adós az egyik szolgáltatás teljesítését tényleg megkezdi.

Önként érthető azonban, hogy az adós a választást a hitelező kárára nem halogathatja. A hitelező pert indíthat ellene,

¹A facultus alternatívánál csak egy szolgáltatás van meghatározva, de az adósnak joga (facultássa) van a helyett más dologgal fizetni; azt egyébbel „megváltani“. Az alternativa facultas egyébként a hitelezőt is megilletteheti. Pld. kötbér van kikötve, — az adós nem fizet — a hitelező a kártérítést követelheti, vagy e helyett a kötbért.

²Nem alternatív a szolgáltatás meghatározása, pl. a következő hagyományozás esetében: Szegény János gymn. tanár rokonomnak, ha 1908. jan. 1-ig a tisztviselők fizetésrendezéséről szóló javaslat törvényynyé válik, Wertheim-szekerényemet hagyományozom; ha a javaslatból a mondott időben nem lesz törvény, örököseim tartoznak öt évenként 200 frt értékű élelmiszerekkel segélyezni.

kérve a bíróságtól az adósnak vagylagosan való elmarasztalását az egyik vagy másik szolgáltatás teljesítésére. A jogerős marasztaló ítéletben kitűzött teljesítési időpont lejártáig az adós még mindig szabadon választhat a két szolgáltatás között, azontúl azonban joga a hitelezőre száll át. (Per analogiam 1881: LX. t.-cz. 219. §.) Ha pedig a választás joga eredetileg is a hitelezőt illeti: annak gyakorlása a hitelező által nyíltan a választás iránt tett kijelentéssel vagy hallgatagon történhetik azzal, hogy az adós részéről felkinált szolgáltatást a hitelező elfogadja. Választási jogát egyébként a hitelező ugy is érvényesítheti, ha a szolgáltatások valamelyikére keresetet indít. Választási joga gyakorlásának halogatásával azonban a hitelező sem tarthatja adósát végnélkül függőben. A hitelező késlekedése esetén ezért az adósnak joga van őt valamelyik szolgáltatás felkínálásával a nyílt vagy hallgatag választásra rászorítani. A hitelező választási joga mindaddig fenmarad azonban, míg az adós a szolgáltatások valamelyikének egész teljesítésével azt nem consummálta.

Előfordulhat végül, hogy az alternative meghatározott szolgáltatások közül a választás 3-ik személyre van bízva. A kötelmi viszony ilyen esetben a fentiekhez képest némileg módosul. Mindenekelőtt ugy az adóst, mint a hitelezőt illető választási jog nem szorosan személyes természetű, s átmegy azok jogutódaira is. A 3-ik személy választási joga ellenben nem, mert annak alapja a személyes bizalom. Ha már most a kijelölt 3-ik személy nem óhajt választási jogával élni — s erre őt kényszeríteni nem is lehet — vagy elhal, mielőtt választhatna, felmerül a kérdés: mi történjék a kötelemmel? Helyes felelet: a kötelem megszűnik, mert a legtöbb esetben a 3-ik személy választásának kikötése az egész kötelemet feltételes színezetűvé teszi. Az Optk. szerint (659. §.) a 3-ik személy helyett ily esetben a bíróságra hárul a kötelemnek valamelyik szolgáltatásra való koncentrálása.

A választás ugy ítélendő meg, mint a jogügylet s így a jogügyleti cselekvények érvényességi feltételei s azok jogi hiányosságai tekintetében fennálló szabályok alatt áll.

Ha a vagylagosan kötelezett szolgáltatások valamelyike már eredetileg lehetetlen vagy véletlen okából később válik azzá: a kötelem a megmaradt szolgáltatással teljesítendő.¹ Az Optk. szerint

¹ Curia, 1906 ápr. 30. I. G. 14. sz. (Grill. f. Dtár II. 464.)

ellenben a kötelem ilyenkor megszűnik. (907. §.) Azon esetben pedig, ha a szolgáltatások valamelyikének lehetetlenülése az adós, vagy a hitelező hibájából következett be: a következmények aszerint alakulnak, hogy a választási jog kit illetett. Az adós vétkesége esetén a választásra jogosult hitelező a fennmaradt szolgáltatással megelégedni nem tartozik és a megsemmisültért teljes kártérítést követelhet. Ha ellenben a vétkes a hitelező volt, meg kell elégednie azzal a szolgáltatással, amely még teljesíthető, valamint a választásra jogosult adós is, saját vétkesége esetén kénytelen a megmaradt szolgáltatást teljesíteni.

IV. *Fajlagos szolgáltatás* (genericus kötelem). A szolgáltatást úgy is meg lehet határozni, hogy az szám, súly vagy mérték szerint vagy csak általában bizonyos fajtához, nemhez tartozó dologból álljon. Ilyenkor a szolgáltatást s innen a kötelmet is fajlagosnak mondjuk. (Gattungsschuld.) A fajlagos szolgáltatás addig, míg az arra jogosult választása alapján a megjelölt fajtához tartozó egyedi dolgok valamelyikén nem koncentrálódnak: határozottan. A meghatározás, a választás formájában rendszerint az adóst, de a hitelezőt is illetheti. Ha az adós választ, annyiban kötve van, hogy legalább középjajú és minőségű szolgáltatást kell nyújtania (1875: XXXVII. t.-cz. 321. §.); a hitelező választási joga, mely különben is rendkívüli, ily módon korlátozva nincs. Egyebekben a fajlagos szolgáltatást is azon elvek szerint kell megítélnünk, melyek az alternatív szolgáltatásnál (III. alatt) elmondattak.

LX. FEJEZET.

Pénz, kamat és kártérítés, mint a kötelem tárgya.

A szolgáltatás, mint a kötelem tárgya, valamely dolog adásából és valaminek tevése, illetőleg nem tevéseből állhat. A dolog adásából álló szolgáltatások közül különösen is kiemelkedik gyakorlati jelentőségében a pénztárolás esete, valamint a kamatok fizetésének kötelezettsége és végül a sértett vagy elvont vagyoni (esetleg nem vagyoni) érdek megtérítése, az u. n. kártérítés. A következő §-ok a kötelmi szolgáltatás e kiváló jelentőségű tárgyival foglalkoznak.¹

¹ Mint a kötelem tárgyát a tlkvi jog különleges szabályozására tekin-

127. §. Pénzszolgáltatás.

Irodalmi utasítások. Katona Mór: Kötelmi jog által tanai (a Fodor-éle magánjog III. k.) 55—64. l.; S á g h y Gyula id. cz. m. 182—253 l.; Katona M.: Pénztartozásokról jogi és közgazdasági alapon (Budapest, 1886.); Z s ö g ö d: Fejezetek kötelmi jogunk köréből cz. m. II. k. (Budapest, 1900.) 237. és köv. l.; Hartmann: Über den rechtlichen Begriff des Geldes und den Inhalt von Geeldschulden, 1868.; Kaufmann: Zur lehre vom Inhalt einer Geldschuld, 1894.; Indokolás a magy. ptkv. tervezetéhez III. k. 341. és köv. l.

A közforgalomban túlnyomó számban azok a kötelmek szerepelnek, melyek valamely pénzösszeg fizetésére irányulván, közönségesen „pénztartozások“-nak szoktak neveztetni. Az általános szabályok a pénztartozások elbírálására a pénznek, mint a szolgáltatás tárgyának sajátos természete okán nem mindig nyújthatnak kielégítő alapot, miért is a pénztartozásokra vonatkozóan néhány különleges szabályt kell alkalmazásba vennünk.

Maga a pénz a helyettesíthető dolgok közé tartozik (lásd I. k. 53. §.) és különlegessége első sorban abban nyilvánul, hogy ugyszólván nem önmagáért, hanem más dolgok értékének s a dolgok egymás közötti érték-relatiójának meghatározásáért létezik.

Hogy ilyen általános értékmérő és csereeszköz gyanánt mi szolgálhat: a forgalmi és gazdasági élet állapíthatja meg. Köztudomásu, hogy pénzül alkalmasnak a forgalom legkezdetlegesebb korában is csak a két nemes ércet, az aranyat és ezüstöt tekintették. Azzal már most, hogy a közforgalom az arany és ezüst érczek eldarabolását s a forgalmi felfogás alapján az egyes darabok viszonylagos értékének meghatározását s ez értéknek könnyen felismerhetővé tételét az állami pénzverés berendezésével állami feladattá tette: létesült a törvényes érték, a valuta-pénz. Az állam ugyanis meghatároz valamely nemes érczből egy alap-

tettel ujabban ki szokás emelni a pénz-kamat és kártérítés mellett a „tlkvi szolgáltatást“ is, ami alatt azt a kötelezettséget kell értenünk, mely szerint az adós tlkvi bejegyzésre alkalmas bekebelezési, illetőleg törlési engedélyt tartozik kiállítani és átadni, a végre, hogy a hitelező tlkvi jogutódlását ki-
eszközölhesse, illetőleg a terhére bejegyzett jottól mentesülhessen. — A kérdést Z s ö g ö d fejtette ki először, Fejezetek stb. id. m. I. kötetében (1898.) — Utánna felvették mások, pl. Raffay Magánjog kézikönyve 443. és köv. l.

mennyiséget s ennek értékét törvényben megállapítja, kimondván egyúttal, hogy azt a rajta kitüntetett érték szerint a magánforgalomban (ha a felek ugyan másként nem szerződtek) *mindenkinek el kell fogadnia*. A törvényes pénz nemcsak érczermékből, hanem érczérmekekre szóló állami utalványokból — u. n. papírpénzek — is állhat. Ha az állam ezen pénzre szóló állami utalványok fizeteskép való elfogadását kötelezővé teszi (kényszer-árfolyam), ez esetben a valuta: papírvaluta lesz.¹

A forgalmi élet „pénz“ gyanánt nemcsak a törvényes pénzt, hanem egyéb érmekeket (keresk. érmék), külföldi pénzeket, bankjegyeket stb. is elismerhet;² ezeknek fizetésül való elfogadása azonban a felek között létesült speciális megegyezés hiányában persze nem kötelező.

A pénznek hármassal értékét szokás megkülönböztetni. U. n. *névértékét*, ami alatt azt az értéket kell értenünk, amely *értékig* az illető (papír vagy ércz) pénz a kibocsátás szerint *pénzüll* szolgál. Érczpénzeknek van továbbá *érczértéke*, a bennük foglalt s veretésüknél felhasznált valóságos nemes érczanyag, ércztartalom szerint. Czélszerűségi okokból ugyanis a pénzverésnél más érczket is felhasználnak s így a névértéket a valóságos érczérték többé-kevésbé csak megközelíti, de sohasem éri el. Oly pénzekenél végül, melyeknek *nincs kényszerforgalma*, megkülönböztetjük a különböző pénznemek egymáshoz való viszonyán, papírpénznél a kibocsátó általános hitelén alapuló u. n. *árfolyam-értéket*.

Magyarországon a törvényes pénz az aranyérték, melynek egysége a korona.³ „A koronaérték érméi a törvényben megállapított fizetési erejükhöz képest minden törvényes értékben történő fizetésnél elfogadandók.“ (1899: XXXVI. t.-cz. 8. §.) A korona-

¹ Kényszerárfolyammal az állam nem csak saját „papírpénzeit“, hanem valamely intézet érczpénzre szóló utalványait (bankjegyek) is felruházhatja, mikor is azok voltaképp államjegyekké alakulnak át.

² Pl. nálunk a körmöczi aranyoknak is ez a jellege. Nem törvényes érték (valutapénz), de a forgalomban mégis, mint „pénz“ (a világpiacon állásától függő árfolyammal) circulál (kereskedelmi érme).

³ Az arany koronaértéket megállapította az 1892: XVII. t.-cz. a vele való közkötelező számítást 1900 jan. 1-iki határnappal behozta az 1899: XXXVI. t.-cz. (1. §.) Az 1892: XVII. t.-cz. kiegészítésül alkotott 1907: XLVII. t.-cz. szerint a 10 és 20 koronás aranyérmeken kívül 100 koronás érme is veretnek.

értékről szóló törvényekkel pénzszerünk a korábbi de lege ezüst, de facto pedig papirvalutáról az aranyvalutára tért át. Ez az áttérés azonban még mindig nincs tökéletesen végrehajtva s az előbb idézett 1899: XXXVI. t.-cz. is, a koronaérték mellett egyfelől fentartja további intézkedésig a korábbi osztrák értékű egyforintosok kényszerárfolyamát;¹ másfelől meg az osztrák-magyar bankkal legutóbb kötött s az 1899: XXXVII. t.-czikben becikkelyezett egyezmény 86. cikke szerint e banknak törvényes ércpénzre szóló utalványai (bankjegy) a teljes névértékükben való kötelező elfogadás kiváltságával vannak felruházva.² Ilyenformán a koronaértékű aranyérmek mellett törvényes pénz jellege van *tényleg* az osztrák értékű ezüstforintoknak, sőt az osztrák-magyar bank jegyeinek is.

„Pénz“-képen a törvényes pénz és a már megérintett kereskedelmi érmeiken kívül más érmék is vannak forgalomban, t. i. az ugynevezett „váltópénzek“. A váltópénz a törvényes érték egyiségének rendszeren kisebb s a csekélyebb értékű javak forgalmának könnyű közvetítése czéljából vert töredékeit képezi, s jellemvonása, hogy a magánforgalomban bizonyos maximális összegben felül senki sem köteles fizetést váltópénzben fogadni el.³

¹ 1899: XXXVI. t.-cz. 9. §. „A koronaérték érmei helyett az ausztriai értékű ezüst egyforintosok, mindaddig, amíg a törvényhozás azokat forgalmon kívül nem helyezi, minden fizetésnél, az ezüst egyforintost 2 koronával számítva, korlátlanul elfogadandók.“

— Mondhatjuk ugyan, hogy a törvény ezzel a rendelkezéssel az ezüst 1 frtot nem tartotta meg „törvényes pénznek“, hanem annak csak a koronaértékű érméket helyettesítő szerepet adott. Végeredmény mégis csak az, hogy az ezüst forintost is el kell fogadni fizetésül.

² A bankjeggyel való fizetés voltaképp csak „datio in solutum“; t. i. pénz helyett egyébbel való fizetés. Az idézett 86. cikk különben így szól: „Az osztrák-magyar bank jegyei kizárólag élvezik azon kedvezményt, hogy minden koronaértékben teljesítendő olyan fizetésnél, mely törvényes rendelkezés, vagy szerződészerű kötelezettség avagy egyéb magánakarat nyilvánítás folytán nem teljesítendő ércpénzben, az osztrák-magyar monarchia mindkét államában mindenki által, valamint minden közpénztárnál teljes névértékükben elfogadók“.

³ Váltópénzek: 1. az ezüsből vert egykoronás, melyet az állampénztárak korlátlan mennyiségben, magánosok ellenben csak 50 koronáig tartoznak fizetésül elfogadni (1892: XVII. t.-cz. 19. §.); 2. a nikkeltől vert 20. és 10 filléres, melyeket úgy az állampénztárak, mint magánfelek 10 koronáig; — 3. a

Szabály egyébiránt az is, hogy az átlukasztott, megrongált s értékükben kopás vagy egyéb okok miatt kevesbedett érmékre, akár váltópénzek azok, akár 10 vagy 20, illetőleg 100 koronás aranyak, melyek minden vonatkozásban „törvényes pénz“-ekként tekintendők, az elfogadási kötelezettség nem terjed ki.

Az előrebocsátott és mellőzhetetlen bevezetés után áttérhünk a pénzszolgáltatás tartalmának tüzetes vizsgálatára.

Pénztartozásnak, vagyis oly kötelemnek, melynél a szolgáltatás tárgya pénz — ismételjük — szoros értelemben csak azt nevezük, *hol az adósnak bizonyos meghatározott és pénzben kifejezett értékquantumot kell adnia.*

Ehhez képest nem „pénztartozás“ az, melynél fogva az adós, egyénileg (species szerint) szoroson meghatározott pénzdarabokkal tartozik. Pl. ha lezárt erszényben őrzés végett átadott pénzről van szó. Itt az adósnak (letéteményesnek) *ugyanazon* erszényt, *ugyanazon* pénzdarabokkal kell visszaszolgáltatnia. Nem lehet továbbá szoros értelemben véve „pénztartozásnak“ minősítenünk az oly szolgáltatási kötelezettséget sem, mely nem általában ennyi és ennyi „pénzre“, hanem meghatározott fajú pénzben, érmében való teljesítésre szól; pl. ha valaki kölcsönének „valóságban“ (effective) való visszafizetésre kötelezi magát. Ilyenkor a kötelem színezete már a fajlagosságra emlékeztet, s valóban is tisztán fajlagossá válik, ha az adós a megjelölt pénzbenből *meghatározott darabszám* szolgáltatására van kötelezve.

A szoros értelemben vett pénztartozást a *törvényes értékben* (törvényes pénzzel) kell leróvni, avagy oly pénzzel, mely a törvények értelmében a koronaértéket helyettesítheti. (Ilyen pénz, mint láttuk, jelenleg még az osztrák ért. egyforintos és a bankjegy.) A hitelező a fizetést a törvényes pénz névértékében köteles elfogadni, de viszont elfogadhatja azt nem a törvényes, hanem más, pl. kereskedelmi pénzben (mondjuk körmöczi aranyokban) is,

2 és 1 filléres bronzérmék, melyeket az állampénztárak 10, magánosok 1 korona összegig tartoznak fizetésül elfogadni (u. ott); 4. az 1899: XXXII. t.-cz. értelmében az 5 koronás ezüstérmék, melyeket az állampénztárak korlátlanul, a magánosok ellenben csak 250 korona erejéig tartoznak fizetésül elfogadni (1899: XXXII. t.-cz. 5. §.). Minden váltópénzre közösen áll a szabály, hogy nem fizetés, hanem értékpénz ellenében való beváltás végett az állampénztárak bármily összegig elfogadni kötelesek (1892: XVII. t.-cz. 19. §. 2. bek.)

sőt a felek szerződésükhöz már eleve oly értelmű clausulát csatolhatnak, hogy a teljesítés ne a törvényes érték, hanem más pénznemben történjék.¹ (1899: XXXVI. t.-cz. 18. §.) Az ily mellékkötés csak akkor jogérvényes, ha a törvény valamely tiltó rendelkezéseivel nem ellenkezik. Az osztrák-magyar bank pl. nem köthetné ki, hogy a részére teljesítendő fizetéseket saját jegyeivel leróvni ne lehessen.

Gyakori eset, hogy a szolgáltatás — bár belföldön teljesítendő — külföldi pénzürtékben van meghatározva.² Ha a külföldi pénzürtéknek fizetésül való lerovásán a feleknek valamelyes érdeke fekszik, úgy a szerződésben a külföldi értékkel való fizetés külön és kifejezetten kikötendő, mert ellenesetben az adós jogosítva van a fizetést belföldi értékben róvni le. Az ilyenkor szükséges átszámítás a teljesítés helyén s a fizetés idejében jegyzett árfolyam szerint történik.

Az oly pénztartozásokra nézve pedig, melyek kikötés szerint meghatározott pénznemben rovandó le, szabály, hogy amennyiben a szolgáltatáskép kikötött pénznem a forgalomból már kivonatott: a szolgáltatás részlegesen lehetetlenné válik, s az adós abban a pénznemben tartozik fizetni, mely a forgalomból kivont s eredetileg kikötöttnek helyébe lépett. Ha ily pótló pénznem nincs, a hitelezőt a kikötöthöz legközelebb álló pénznemmel kell kielégítenie (V. ö. Optk. 989. §.), illetőleg a mellékkikötéssel létrejött pénztartozás átalakul rendes közöséges pénztartozássá,³ s akként teljesítendő, mintha a pénznem nem is lett volna meghatározva.

128. §. Kamatszolgáltatás.

Irodalmi utalások. Zsögöd B.: Fejezetek kötelmi jogunk köréből II. k. 706—783. l.; Katona M.: A kötelmi jog ált. tanai (Fodor-féle Magánjog III. k.) 72—80. l.; Sággy Gyula: Id. cz. m. 14. §., 290. és köv. l.; Wolff Károly és Mártonffy Marczel cikkei a Márkus-féle Jogi Lexikon IV. k. 528. l. u. ott az irodalom; Zlinszky: Magánjog 575—581. l.; Randa: Die Lehre von d. Zinsen und der Conventionalstrafe, 1869.; Krainz: System

¹ Csak a kikötött pénznem tiltott ne legyen. (V. ö. 1899: XXXVI. törvény-czikk 12. §.)

² Pl. X. 1908 jan. 1-én köteles Y.-nak 1000 márkát visszafizetni.

³ Ez azt jelenti önként érthetőleg, hogy a lerovás a törvényes pénzzel lesz eszközzendő.

stb. id. cz. m. II. k. 11—17. l.; Zsögöd: Hitel és reáluzsora cz. tanulmánya a Magyar Gazdaszövetség „Uzsora ellen“ cz. kiadványában (Budapest, 1902) 87. és köv. l.

1. Valamely helyettesíthető dolgokból — főleg pedig pénzből — álló tőkének pro cento hányadrészei szerint meghatározott s azonos dolgokból, illetőleg szintén pénzből álló az a járuléka, melyet a főtőke használatul való elvonásáért¹ ellenértékképpen jogügylet vagy törvény alapján időnként visszatérőleg fizetünk: ϕ kamat.²

Nem kamat-szolgáltatás tehát az adott fogalom szerint az, ha valaki időnként visszatérőleg ellátási vagy életjáradék-részletek fizetésére van kötelezve, mert ez esetekben hiányzik az a főtőke, melynek a járadék-részletek gyümölcseiként volnának tekinthetők. (Lásd ² jegyzőt.) Kamatszolgáltatás t. i. tőketartozás nélkül nincs. Ha tehát a felek a kamatok fizetését a főkövetelés (a tőke) megszűnése után is fentartanak: nem „kamatszolgáltatásról“, hanem járadékfizetési kötelezettségről kellene szólnunk.

Nem kamatszolgáltatás továbbá az *osztalék* (dividenda), ha-

¹ Dec. 18. Liquid. Debitor: „— tunc creditor non tantum capitale, sed etiam interusurium adjudicari solet, cum enim fructus bonorum, qui vices interusurii subibant, cessaverint, idcirco utique interusurium iisdem substitui debet“.

² Tehát a kamat a főtőke élvezetéért s egyuttal annak a hitelezőtől való elvonásáért fizetendő ellenszolgáltatás, mely a hitelezőre nézve mint „polgári gyümölcs“ jön tekintetbe s ezért nyer a főtőke századrészeiben meghatározást. Az, hogy a kamat „időszakonként visszatérőleg“ jár, csak a formalmi élet kényelmesebb berendezkedésében leli magyarázatát, mely a kamatfizetésre bizonyos esedékességi időpontokat állapít meg. Valójában pedig a kamat a tőkének oly gyümölcse, mely folytonosan, perczről-perczre különül el attól, illetőleg a „folyik“ utána a tőkehasználat kezdetétől fogva állandóan. Ezért pl., aki a jan. és jul. 1-én kamatozó tőkét márcziusban tartozik visszafizetni, nemcsak a jan. 1-i kamatot, hanem a jan. 1-től jul. 1-ig járó s utóbbi időpontban esedékes kamatot is januártól márcziusig terjedő időre, — pro rata temporis — fizetni fogja. Az 1877: VIII. t.-cz. 2. §-ának 1. bekezdése a kamat fogalmát így határozza meg: „Kamat alatt nemcsak a pénzben fizetendő minden melléktartozás értetik, hanem bármely dolog vagy haszon, melynek adására vagy teljesítésére az adós a hitelező részére a tőke visszafizetésén, illetőleg visszatérítésén kívül kötelezettséget vállal.“ Ez a meghatározás nem jogi, inkább gazdasági, mert mindent, ami valamely tőke élvezetéért jár, a „kamati“ fogalma alá soroz; czélzata lévén egyébként, hogy korlátozó intézkedései a nem szoros jogi értelemben vett „kamatok“ -ra is kiterjedjenek.

bár visszatérőleg, s valamely részvényben foglalt tőkekövetelés után jár, mert nincs egyszer s mindenkorra a részvénytőke perczentjeiben meghatározva, hanem a mindenkori nyereségtől függ. Pláne, ha nyereség nincs: osztalékról sem lehet szó. Hasonlókép nem birnak kamatszolgáltatás jellegével a tőketörlesztés céljából időnként visszatérőleg fizetendő járulékok, mert nem „gyümölcsök“, hanem a törlesztendő tőke részeit képviselik. Ugyanígy a bizonyos egyénileg meghatározott (helyettesíthetetlen) dolgok használatának átengedéseért járó időszaki fizetségek, mint pl. bérpénzek, haszonbéri összegek.

2. A kamatszolgáltatási kötelezettség vagy a felek megegyezéséből, vagy a törvény rendelkezéséből keletkezik. Előbbi esetben beszélünk *kikötött* vagy *jogügyleti (önkéntes)*, utóbbi esetben *törvényes kamatról*. E két főforráshoz sorakozik harmadsorban a *birói ítélet*, mely bizonyos szűk körben (constitutív természetű ítéleteknél, pl. vagyonközösség megszüntetése esetében) kamatszolgáltatási kötelezettséget szintén létesíthet.

A) *Jogügyleti kamat*. Az a jogügylet, melyben a kamatszolgáltatási kötelezettség létesíttetik, közönségesen a felek közötti szerződés, de ezen kívül élők közötti vagy halál esetére szóló egyoldalú jogügylet is.¹

Alaki szempontból a kamatszolgáltatást megállapító jogügyletek a főtartozást létesítő jogügylet alaki kellékei alá esnek annál is inkább, mert a főtartozás és a kamat — mint melléktartozás elvállalása rendesen egy és ugyanazon ügyletben történik. Az 1868: XXXI. t.-cz. 1. §-a alapján azonban judicaturánkban az a szokásjogi szabály keletkezett, hogy a törvényesnél (jelenleg 5%) magasabb kamatot jogérvényesen csak *írásbelileg* (okiratban) lehet megállapítani. Az írásbeliség kellékének határán alul a kamatszerződés az általános jogelv alapján szóbelileg, sőt hallgatagon is létesülhet. Kamatoknak tényleges fizetése azonban — mint factum concludens — pusztán csak *vélelmet* alapít egy netalán fennálló kamatszolgáltatási kötelezettségre, magát a kötelezettséget azonban sem nem létesíti, sem egymagában még nem bizonyítja.

¹ Pl. értékpapirban kifejezett egyoldolu fizetési ígéret, mely kamatokra is szól. Továbbá végrendelet, mely az örökhagyó örökösait a hagyományi összeg után kamatok fizetésére is kötelezi.

Közös vonása a jogügyleti kamatoknak, hogy mindig post-numerandó — azaz egy-egy kamatozási periodus után — teljesítendőek. A kamat-periodusok meghatározása egyébként a felek autonomiájához tartozik, s amennyiben ez iránt intézkedés nem történt volna: irányadó a forgalmi életben közönségesen érvényesülő szokás.

A kamatkikötés szabadságát a jogrend, gazdaság-politikai s erkölcsi szempontból számos korlátozás alá veti. (L. alább 3. alatt.)

B) *Törvényes kamat.* A törvényes kamat kitételrel azt a kamatszolgáltatást jelöljük meg, mely nem a felek akaratán nyugszik, hanem oly tényeken, melyeket kamatkötelezettséget szülő hatálylallyal közvetlenül maga a törvény ruházott fel. Jellemzi a törvényes kamatot, hogy rendszerint csak a tőke esedékességével lesz maga is esedékessé, de nem azelőtt; s hogy természetében sok van a kártérítés gondolatából.

Nem tévesztendő össze a „törvényes kamat“ fogalmával a gyakran ugyanezen kitételrel jelölni szokott „kamatmaximum“, melylyel a szerződéses kamatok korlátozásánál találkozunk, még pedig abban a vonatkozásban, hogy bizonyos mértéken felül a kamatkötelezettség bíróilag nem érvényesíthető.

A törvényes kamatnak sok esete van, s ezek közül különös figyelmet érdemel első sorban is az u. n. *késedelmi kamat*, melynél leginkább lép előtérbe a törvényes kamatnak kártérítésszerű jellege. A késedelmi kamat csak pénztartozások után és attól az időponttól kezdve jár, hogy az adós a fizetéssel késedelembe esik. A késedelmi kamattal a törvény mintegy előre megállapítja a hitelezőt a késedelem okából ért érdekesztés minimumát, ami mellett azonban nincs kizárva az sem, hogy a hitelező esetleg még külön kártérítésre is tarthasson igényt.¹ A késedelmi kamat mértéke ellenkező kikötés hiányában ugyanaz, mint a főtartozásé, még ha utóbbi után a törvényes kamatnál több is volt kikötve. (1895: XXXV. t.-cz. 1. §. 2. bek.) Ha pedig a kamatok tekinteté-

¹ Kifejezést talál ez az elv az 1875: XXXVII. t.-cz. (keresk. törv.) 73. §-ában, s az ált. magánjogra vonatkozó 1877: VIII. t.-cz., mely csak a kikötött kamatok, illetőleg „kamat“-számba vett melléktartozásoknak biz. % maximumig való korlátozásáról szól, a mondott szabályt hallgatag szintén magában foglalja.

ben egyszerűen csak a szolgáltatási kötelezettség lett megállapítva — kamatláb-meghatározás nélkül: a késedelmi kamat a törvényes kamatláb szerint fizetendő. Említendő továbbá a *perkamat*, mely szintén csak pénzkövetelésekre vonatkozik s a késedelmi kamatokhoz nagyon közel áll. Mint annak helyén mondva volt a perindításnak egyik fontos kihatása, hogy a beperesített pénzkövetelés, illetőleg az esetleg már lejárt kamatok után törvényes kamat jár. (1868: XXXI. t.-cz. 4. §.) Perindítás időpontja alatt pedig a kereset benyújtása (s az idéző végzés meghozatala) értendő. Törvényes kamat illeti a köteles részre jogszitottat a köteles részt képező pénzkövetelés után s az örökség megnyílásától kezdve; kötelezve vannak továbbá törvényes kamat szolgáltatására jogellenes vagy vétkes eljárás alapján azok, kik mint gyámok, gondnokok, letéteményesek, igazgatással megbizottak stb. idegen pénzt saját hasznukra fordítottak stb.

3. *Kamatláb és kamatkikötés korlátozása. Uzsora.* A tőke gyümölcsét képező kamat meghatározására és mérésére a *kamatláb* szolgál, ami alatt „a kamatnak valamely időegységben és a tőke törtszámában kifejezett mennyisége”¹ értendő. Az időegység az esztendő, a törtszám pedig a tőke 100-adrésze. Évi 5% vagy 6%, tehát annyit tesz, mint a tőkének $\frac{5}{100}$, illetőleg $\frac{6}{100}$ része.

A jogügyleti kamatoknál a kamatláb meghatározása a törvényes korlátozások között a felekre van bízva; — a törvényes kamat eseteiben a kamatlábat a törvény állapítja meg. Ez a törvényes kamatláb az 1895: XXXV. és XXXVI. t.-czikkek értelmében ma 5%,² mely a törvényes kamat esetein kívül kijár mindott, ahol a felek a kamatszolgáltatást kikötötték ugyan, de a kamatláb meghatározását elmulasztották (ez az u. n. vélelmezett jogügyleti kamat esete), valamint ott is, hol a felek a törvényes 5%-nál nagyobb kamatot határoztak meg, de csak szóbelileg.³ (1895: XXXV. t.-cz. 2. §.)

Elvileg a szerződéses kamat minden esetében a felektől függ a kamatláb magasságának meghatározása. Az állam azonban

¹ Z s ö g ö d: Fejezetek stb. cz. id. m. II. k. 707. l.

² Váltóköveteléseknél: 6%. (1876: XXVII. t.-cz. 50., 51. §§.; 1895: XXXVI. t.-cz. 3. §.)

³ 5%-nál nagyobb kamat kikötéséhez t. i. mint láttuk, írásbeli szerződés kell.

gazdaság-politikai és erkölcsi szempontokból a kamatkikötés szabadságát jelentékenyen korlátozza.

E korlátozások elseje mindjárt az, mely fentebb már tárgyalatott s mely szerint a törvényes kamatlábon felüli kamat kikötése csak írásbeli szerződés mellett jogérvényes.

Voltaképi kamatkorlátozás van azonban a *kamatmaximum* meghatározásában.¹ A kamatmaximum pedig nem azt jelenti, hogy a kamatlábnak bizonyos mértéket meghaladó kikötése az e tárgy megállapodást semmissé tenné, hanem csak azt, hogy a kamatmaximumon felüli kamatot bíróilag érvényesíteni már nem lehet. Ha a maximumon felüli kamatkikötést a kötelezett szorult helyzetének rosszhiszemű felhasználása u. n. uzsoraügyletté minősíti, ez esetben a kamatkikötés tiltott és jogellenes tartalmu lévén, semmissé nyilvánítandó. Hangsúlyozandó azonban, hogy a semmisséget — mint alább még fejtegetve lesz — nem a meg nem engedett kamat, hanem az annak kikötését kvalifikáló uzsoráskodás vonja maga után.

Közelebbről: mai jogunk szerint a maximális kamatláb — közbevetve, hogy jogunk a „kamat“-hoz érti s számítja a pénzméltartozásokon kívül azt az egyéb dolgot vagy hasznot is, melynek adására, illetőleg teljesítésére az adós a főtartozás visszatérítésén kívül lekötötte magát² az évi 8%, miből folyólag:

¹ Már a III. Ferdinánd-féle 1647. évi decretum 144. cikkelye 6%-ban állapítja meg a kiköthető legmagasabb kamatot s ehhez is írásbeliséget kíván. Az ez intézkedést szintén fentartó és megerősítő 1715: LI. és 1723: CXX. és 1802 (III): XXI. t.-cikkekkkel ellentétben az 1868: XXXI. t.-cz. 1. §. a kamatláb-maximumot eltörölte s érvényre juttatta a korlátlan szerződési szabadságot. A nagy mértékben felbujánzott uzsoraügyletek azonban a törvényhozást ismét visszatérítették a régi mederbe s az 1877: VIII. és az 1883: XXV. t.-cikkekk alapján jelenlegi jogunk a kamat-maximumot intézményei közé újra felvette.

² 1877: VIII. t.-cz. 2. §., melynek 2-ik bekezdése különösen is kiemeli: „Mindazon esetben, melyben a jelen törvény az adóstól követelhető kamat legmagasabb összegét megállapítja, abba a kötbér, üzletdíj, megtérítési összeg és mindennemű melléktartozás is beszámítható. Továbbá: Curia 1907 nov. 14-én 4491. sz. „A kölcsönnek a meghatározott évek előtt való visszafizetése esetére kikötött kártalanítási díj (storno) az 1877. évi VIII. t.-cz. 2. §-a szerint kamat jellegével bír és így, ha a 8%-os kamatot meghaladja, nem követelhető. (Egyet. Dtár II. 11. sz.) Ellenkező, de helyesebb ennél a M.-Vásárh. T. 1908—229. sz. ítélete (Erd. J. K. I. 10. szám), hol ki van emelve, hogy a stornódíj nem tekinthető az 1877: VIII. t.-cz. 2. §-a szerinti kamatnak, mert

a) közjegyző nem vehet fel közokiratot és nem ruházhat fel közjegyzői okirat jellegével magánokiratot, melyben 8%-nál magasabb kamat köttetett ki (1877: VIII. t.-cz. 1. §.).

b) 8%-nál magasabb kamatot biztosító zálogjog előjegyzése vagy bekebelezése nem rendelhető el (u. o. 3. §. 1. bek.);

c) ha a kamat nem %-okban hanem határozott összeg egészben van kikötve: bekebelezését vagy előjegyzését a tkvi hatóság csak azzal a záradékkal rendelheti el, hogy az összes melléktartozás a tőke 8%-át meg nem haladhatja (u. o. 3. §. 2. bek.);

d) 8%-nál magasabb kamatot a bíró nem ítélhet meg; akkor sem, ha a magasabb kamat bírói egyezségben köttetett ki (u. o. 4. §.), sem annak biztosítása vagy behajtása végett végrehajtást el nem rendelhet és nem foganatosíthat (1883: XXV. t.-cz. 21. §.);

e) kamatkorlátozás rejlik jogunk azon intézkedésében is, mely szerint félévnel hosszabb időre szóló kölcsönszerződéseknél a félévet meghaladó időre a kamatot előre levonni tiltva van. Ellen esetben a netaláni levonás, valamint a törvényszabta mértéket meghaladó kamatok előleges levonása is tőketörlesztésnek tekintendő (u. o. 5. §., 2. és 3. bek.);

f) a mondott kamatkorlátozási szabályok nyernek alkalmazást azon esetekben is, mikor a kölcsönszerződésről szóló okiratban a tényleg felvettnél nagyobb összeg visszafizetése köteleztetett s a bíró csak az okiratban felvettnék elismert összeget állapítja meg: az ez utáni kamatokra vonatkozólag (u. o. 6. §.).

A törvényes kamatmaximumon felüli kamatok kikötése a mondott szabályokból levezethetőleg sem uzsoraügyletet, sem semmis ügyletet nem eredményez, hanem úgy tekintendő, mint a bírói érvényesíthetésből kizárt naturalis obligatio. Ezt mondja ki a törvény is azzal a rendelkezésével, hogy „a megszabott mértéken felül *kikötött és megfizetett* kamatok *visszafizetése nem követelhető*“¹ (1877: VIII. t.-cz. 5. §. 1. bek.); sem pedig (24. sz.

míg a kamat a tőkehasználat egy időre való elvonásáért fizetett ellenérték, addig a stornodij ép azért fizetendő, mert a tőkét a kikötött időig nem használjuk, hanem korábban visszafizetjük.

¹ A 8%-on felüli kamatszolgáltatás tehát nem „tartozatlan fizetés“; de fenforog a „tartozatlan fizetés“ akkor, ha az adós a „kikötött“-nél tévedésből fizetett többet.

t. ü. döntv.) a tőke törlesztésére azok be nem számíthatók. Ugyan-
 így az ingatlanra vonatkozóan s a törvény szerint amugy is ér-
 vénytelen zálogszerződéseknél nem lehet az ingatlan záloggal biz-
 tosított kölcsöntőke lerovására a zálogtárgynak a törvényes kamat
 mértékét meghaladó évi hasznait beszámítani (id. t. ü. döntv.).

A 8%-os kamatmaximumon felüli kamatkikötés semmissé
 csak az esetben válik, ha az ügylet *uzsoraügyletnek* minősíthető.
 Uzsoraügyletnek pedig a törvény az oly hitelezési ügyletet¹ tekinti,
 melynél valaki másnak szorultságát, könnyelműségét vagy ta-
 pasztatatlanságát felhasználva, olyan kikötések mellett hitelez
 vagy ad fizetési halasztást, melyek a neki vagy egy harmadiknak
 engedett tulságos mérvű vagyoni előnyök által az adósnak vagy a
 kezesnek anyagi romlását előidézni vagy fokozni alkalmasak;
 vagy oly mérvűek, hogy az eset körülményeihez képest a szolgál-
 tatus és ellenszolgáltatás közt szembeötlő aránytalanság mutatko-
 zik. (1883: XXV. t.-cz. 1. §.)

Az uszoraügyletek semmisségének — mit az eljáró büntető
 bíróság mond ki² — következményei: 1. hogy az uszorás hitelező
 csak arra tarthat igényt, amit valósággal hitelezett s 2. hogy
 azon vagyoni előny, melyet a valósággal hitelezett értéken felül
 akár az adós, akár helyette más a hitelezőnek vagy ő helyette
 másnak juttatott: a teljesítés napjától számítandó 5% kamattal
 az adósnak visszatérítendő. Ha az így kiszámított és visszatéri-
 tendő összegben felül még marad valami: e felesleg erejéig a hite-
 lező eredeti követelésének fedezésére szerzett biztosíték érvény-
 ben marad. (1883: XXV. t.-cz. 8. §.)

4. *A kamatszolgáltatás járulékos természete.* Minden kamats-
 szolgáltatás járulékos (accessorius) természetű s ekként egy főkö-

¹ Az 1883: XXV. t.-cz. az „uzsoráról és káros hitelügyletekről“ szól, s
 közönségesen elterjedt felfogás szerint a törvény csak a „kölcsön és más hi-
 telezési“ ügyleteket érinti benne. E felfogás helytelenségét s az annak révén
 ferde irányba terelődött bírói gyakorlat tévedéseit: meggyőző erővel mutatta
 ki Zsögöd „Hitel és reáluzsora“ cz. classicus tanulmányában, (lásd I r o d a l m i u t a l á s o k), melynek conclusiója az, hogy az uszoratörvény az „áru-
 uszorára“, a „hitelezési vételre“ is kiterjed.

² Ha büntető eljárás valami okból nem tétetnék folyamatba, vagy a
 folyamatba tett megszüntetetik: az ügylet érvényessége s következményei tek-
 intetében a polg. bíróság ítélkezik. (1883: XXV. t.-cz. 12. §.)

telezettséget (tőke), illetőleg valamely tőke visszaadásra irányuló követelési jogot feltételez. Ilyen nélkül nem keletkezhetik s ha a főkötelem megszűnt: meg kell szünnie a kamatszolgáltatási kötelezettségnek is. A tőke és kamat jogi sorsa — legalább is ezekben a vonatkozásokban — szorosan egymáshoz kapcsolódik. Sőt másokban is. Nevezetesen engedményezés esetén a tőkekövetelés a kamattal együtt száll át az engedményesre; a zálogszerződés ellenkező kikötés hiányában a kamatokra is kiterjed (lásd 106. §. III. és 111. §. B), kezesség esetében azonban gyakorlatunk a kamat iránt a kezes kifejezett külön leköteleztetést megkívánja.

A kamatszolgáltatás iránti kötelezettség önállósága jut már most kifejezésre a fentiekkel szemben abban, hogy a kamatkötelezettség, amennyiben hátrálékos és még el nem évült kamatokra vonatkozik, még a tőkekövetelés megszűnte után is fennmarad s önálló perben érvényesíthető. Önként érthetőleg a tőkekövetelés *ex nunc* (pl. ha fizetés folytán szűnt az meg), s nem *ex tunc* hatályos (p. o. eredeti érvénytelenség okából) megszűnéséről lehet szó csak. Törvényes kamatok utólagos perbeli követelésének, ha a főkövetelés peres uton való további érvényesítésénél a hitelező azokat mellőzte: gyakorlatunk nem ad helyet.¹ A kamatszolgáltatás bizonyos irányu önállóságáról tesz tanuságot az is, hogy a tőkétől külön elhagyományozható, illetőleg élők közötti ügyletben engedményezhető. Mindkét esetben azonban a főkövetelés elenyészte a másra átvitt kamatszolgáltatás iránti jog megszűnését is maga után vonja.

5. *Kamatos kamat.* Kamatot a kamatok után is köthetnek ki a felek (anatocismus) tetszés szerinti kamatláb-meghatározással; azok a korlátozások azonban, melyeket az írásbeliség s a brói érvényesítés szempontjából a kamatokra nézve a törvény felállít, a kamatok kamatjára is alkalmazandók. Ha tehát a kamatos kamat az 5%-ot meghaladja, csak írásbeli kikötés mellett érvényes s ha a kamat a kamatos kamattal együttesen 8%-nál több: bíróilag e határon túl már nem állapítható meg. Önként érthetőleg a kamatos kamat csak a hátrálékos kamatok után jár a lejárat napjától kezdve; a késedelmes kamatok önálló beperesi-

¹ Ugyanez áll a jogügyleti kamatra is, ha a tőke kamatok nélkül való befizetését a kamatokra vonatkozó fentartás mellőzésével fogadja el a hitelező. (Curia 1904 máj. 4. I. G. 751. sz. — Judicatura III. k. 816.)

tése esetén pedig attól az időponttól, hogy a kereset benyújtott. Utóbbi esetben a kamatos kamat a törvényes kamatláb szerint akkor is jár, ha eleve kikötve nem lett.

A kamatos kamat jogi és gazdasági indoka az, hogy a hátralékos kamatokban tulajdonképp újabb tőkeelvezés rejlik, mintha csak a hitelező a ki nem szolgáltatott kamatokat hallgatag kölcsönkép adta volna. A nem fizetett kamatnak tehát a főtökéhez hasonlóan külön is kell gyümölcsöznie (anatocismus separatus). Ott pedig, hol a felek a lejárt kamatok tőkésítésében (a főtökéhez való csatolásában) egyeztek meg, nem egy új tőke, hanem a megnövelt régi főtőke kamatadó képességének fokozásáról van szó (anatocismus conjunctus).

Az Optk. 1335. §-a szerint, ha a tartozásban lévő kamat a tőke összegéig felszaporodott (ultra alterum tantum), a többletet a hitelező nem követelheti. Ez a tétel a magyar magánjog területén nem áll; a kereskedelmi jog terén — avégre, hogy az erdélyrészi s horvát-szlavonországi kereskedelmi forgalomban az Optk. tilalmát alkalmazni ne lehessen, kifejezetten is kijelenti a keresk. törvény 286. §-a, hogy: „A hátralékos kamatok kereskedelmi ügyletekben akkor is követelhetők, ha azok a tőke összegét meghaladják.“

6. *Kamatelévülés.* Hátralékos kamatok iránti jog 3 év alatt elévül. A 3 év pedig számítandó azon naptári év utolsó napjától, amely évben a kamatokat követelni lehetett volna. (1883: XXV. t.-cz. 19. §.) Az a kérdés, hogy a 3 éves elévülési határidő mindenféle kamatra vonatkozik-e? vitatható.¹ A 65. sz. t. ü. döntv. szerint az 1883: XXV. t.-cz. 19. §-ának rendelkezése „csakis a kölcsön és más hitelezői ügyletekből felmerülő, bíróilag meg nem ítélt szerződési kamat elévülését szabályozza s az más czímen követelt kamatra nem alkalmazható“. Minden más kamatra nézve tehát az elévülés 32 esztendő alatt következik be. A bíróilag megítélt kamatokra a 3 évi elévülés alkalmazhatatlanságát a 62. sz. t. ü. döntv. külön is kimondta.

Tekintettel arra, hogy az 1883: XXV. t.-cz. az Optk. uralmi területén is hatályban van s hogy az Optk. 1480. §-a kamatokra különbség nélkül 3 éves elévülést ír elő: a jogalkalmazás a két

¹ Lásd Zsögöd ilyen értelmű (igenlő) fejtegetését, *Fejezetek* stb. cz. m. II. k. 743. és köv. l.

jogterületen meglehetősen visszas eredményekre vezethet. Nevezetesen míg a magyar magánjog területén a kölcsönből eredő szerződéses kamat rövid határidő alatt — a törvényes kamat ellenben 32 évvel évül el: addig az Optk. területén ez utóbbi rövidebb idő leteltével fog elévülni, mint amott a szerződéses kamat, mert az Optk. 1480. §-a kerek 3 évet, az 1883: XXV. t.-cz. 19. §-a pedig azon évnek, (melyben a kamat esedékessé vált) *végétől számított 3 évet*, tehát esetleg majdnem 4 esztendő állapít meg az elévülésre.¹

129. §. Kártérítés szolgáltatása.

Irodalmi utalások. Zsögöd B.: Fejezetek kötelmi jogunk köréből I. k. (Budapest, 1898.) 623—762. l.; Katona M.: A kötelmi jog ált. tanai (Fodor-féle magánjog III. k.) 65. és köv. l.; Zlinszky-Reiner: Magánjog 571. és köv. l.; Sággy Gy.: Id. cz. m. 13. §., 254. és köv. l.; Menyhárh Gáspár: A kártérítés tanához (Jogtud. Közl. 1901. évf.); Schwarz Gusztáv: Véttlen felelősség (Ujabb magánjogi fejtegetések cz. m. 217—273. l.); Raffay F.: A magy. magánjog kézikönyve (Eperjes, 1903.) 441. és köv. l.; Meszlény Arthur: A nem vagyoni érdekek jogi védelméről (Magánjog politikai tanulmányok cz. m. 35. és köv. l.); Dell'Adami R.: A kártérítési jogról (Magy. Themis, 1878. évf.); Nagy Ferencz: A kártérítés tanához (Magy. Themis, 1880. évf.); W. Wolf Károly: Kártérítés (Magy. Jogi Lexikon IV. k. 584. és köv. l. és u. ott a teljes irodalom); Reiner J.: A szerződésen kívüli kártérítési kötelmek (Fodor-féle Magánjog III. k.) 735. és köv. l.

I. Fogalom és keletkezési alapok. A kártérítés szolgáltatása, mint kötelelem-tárgy annak a *kárnak* megtérítésében áll, mely valakinek vagyoni vagy nemvagyoni jogaiban akár emberi cselekvény, akár más jogi fogalma szerint mindig valami „hátrányosság“, még pedig első sorban és közönségesen *vagyoni jelentőségű* hátrány, kivételesen azonban *erkölcsi* — morális — is, amennyiben t. i. jogunk a nemvagyoni érdekek sérelme esetén, az azokért való kártérítésszerű elégtételadást elismeri.²

Kártérítésre való kötelezettségről tehát ott beszélünk, ahol valaki szenvedett karáért mástól kiegyenlítést követelhet; mely

¹ Lásd Zsögöd: Fejezetek stb. II. k. 745. l. *** alatt.

² Bpesti T. 908 jun. 5-én 106. sz. „Megtérítendő kárnak az a vagyoni hátrány minősül, mely valakire másnak jogi felelősség alá vonható cselekvényével vagy mulasztásával oki összefüggésben járul —“ (Egyet. Dtár II. 336.)

tétel e kártérítés iránti követelési jog, illetőleg az arra szóló kötelezettség keletkezési alapjainak vizsgálatát teszi szükségessé.

A kártérítési kötelezettségek legtartalomdúsabb és legváltozatosabb forrása

1. maga a jogszabály (törvény), mely a kártérítési kötelezettség keletkezését vagy

a) jogellenes cselekvényekhez, jogellenes magatartásokhoz. vagy

b) más oly tényekhez fűzi, melyek a jogellenesség eszmekörébe az erre meghatározott előfeltételek hiánya okán nem sorozhatók, de bizonyos személyek terhére, illetőleg javára mégis kártérítési kötelezettséggel járnak: vagy pedig keletkezhetik kártérítési kötelezettség;

c) a relative jogellenes magatartások nyomában holott is a jogszabály kötelemszegéshez, vagy *ilyen gyanánt* veendő magatartásokhoz kapcsolja azt a következményt, hogy a sértett kötelelem, illetőleg jog *helyébe* vagy a *mellé* (accessorie) egy új kötelelem, a kártérítési kötelezettség lép.

2. A kártérítési kötelezettségek másik különálló forrása az egyenesen ily kötelezettség megalapítására, elvállalására irányuló jogügylet.

A kártérítési kötelezettség keletkezési alapjainak adott és nagy általánosságban uszó kategóriáit közelebbről megvilágítva, a következőket kell figyelembe vennünk:

Mindenekelőtt, ami a 2. alatt jelzett s egyenesen kártérítési kötelezettség megalapítására irányuló jogügyleteket illeti: a felek autonom ügyletkötési joga arra, hogy az ügyletileg kikötött szolgáltatást kártérítésben, kárpótlásban vagy kárbiztosításban határozzák meg, önként érthetőleg teljesen szabad. Mint rizikóelvállalás, vagy pl. a keresk. törv. 463. §-ában szabályozott kárbiztosítási szerződés, továbbá az u. n. „kárkezesség“ (megtérítési kötelezettség, vállalása azért a kárért, mit a kezes szenved, ha az adósért fizetnie kell); avagy mint oly szerződések, melyekben bárholnan folyó kártérítési kötelezettség enyhítése, szigorítása stb. foglaltatik: a kártérítésre irányuló ügyleti kikötések az életben nagy változatban és sürüen fordulnak elő. A kártérítési kötelezettség ezen alapjairól közelebbi vizsgálódások az általános tanok során nem is szükségesek; nem lehet kitérni előlük, azonban az 1. alatt

(a—c) felsorolt s végső fokon jogszabályra visszaviendő kárkötelmet keletkeztető alapok tekintetében.

Igy az 1. a) alatti esetben a kártérítési kötelezettség azon pozitív vagy negatív jellegű magatartásból ered, melyet ezen joghatálylyal „jogellenesség“ czimén a jogszabály ruházott fel. Arra nézve, hogy mikor veendő valamely magatartás (cselekvés, nemtevés, valamitől való tartózkodás, mulasztás, gondatlanság). „jogellenesnek“ azaz delictumnak: utalunk az I. kötet 25. §-a során elmondottakra.

Ugyanezen eszmekörbe kell bevonnunk a kártérítési kötelezettség azon keletkezési alapjait is, melyeknél a delictum tényálladási elemeit csak mintegy vélelemkép vesszük fenforgóknak, s melyeknek összefoglaló megjelölésére a római jog a „quasi delictum“ kitételt használta. A quasi delictumok nehezen körülhatárolható fogalma alá általában bizonyos állapotok okozataiért vagy bizonyos eseményekért való felelősségi eseteket subsummálunk, meghajolva a jogérzet előtt, mely a magánjogi vétség lényeges alkatelemeinek hiányában is a keletkezett kár kiegyenlítését ráhárítja arra, ki azzal valamelyes, bár csak látszólagos — külső — causalitásban áll. Quasi delictumból származik a másokért való kártérítési felelősség számos esete (pl. családfői, gazdai, alkalmazási, megbizási viszony alapján), az állatok okozta kárnál az állattulajdonos kártérítési kötelezettsége; továbbá a háztulajdonosé a házról leesett tárgyak által másnak okozott kárért stb. stb.

Az 1. b) szerint a jogszabály a kártérítési kötelezettség keletkezését oly tényekhez is fűzheti, melyekben a jogellenességnek nyoma sincsen, sőt a kártérítést maga után vonó magatartás illetőleg cselekvény egyenesen megengedett és jogos. Magánjogunk általában véve a kártérítésnél a vétkesség alapelvét követi; e pontban tehát a vétkességi rendszert áttörő nagyszámu kivételeket, a valósággal „véetlen felelősség“ eseteit sorozzuk. Példaképen: litendő a végszükségben cselekvő kártérítési kötelezettsége — az annak helyén mondottak korlátai között (lásd I. k. 29. §.); eljegyzést véetlenül megszegő jegyes megtérítési kötelezettsége (1894: XXXI. t.-cz. 3. §., a másik jegyes- vagy hozzátartozóinak a kötendő házasság céljából tett kiadásaira nézve). a szomszédjog alapján a szomszéd telekre gyakorolható bizonyos behatásokért való kártérítési kötelezettség; a vadászati, halászati és erdő-

törvény értelmében idegen földbirtok, erdő, illetőleg víz bizonyos jogos és megengedett használatáért való kártérítési kötelezettségek (1883: XX. t.-cz. 16. §.; 1888: XIX. t.-cz. 12. §.; 1879: XXXI. t.-cz. 202. §.). Ide tartozik minden *kisajátítási* eset is, holott a kisajátító a kisajátítottat kártalanítani tartozik. Általában ezek az 1. b) alatti és nem jogellenes alapból, sőt ellenkezőleg jogos magatartásból eredő kártérítési kötelezettségek úgy is felfoghatók, mint tiszta *törvényes s egyenesen a törvény rendelkezéséből* előállott obligatiók.

Végső fokon jogszabály áll végül azoknak a kártérítési kötelezettségeknek hátterében is, melyek az

1. c) szerint a *relative* jogellenes cselekvények, illetőleg magatartásokból erednek. E körbe tartoznak a kötelemszegésnek különböző esetei, mint pl. a nemteljesítés miatti, vagy késedelmes teljesítésért való kártérítési kötelezettség stb., majd úgy, hogy a kártérítési kötelezettség lép a korábbi és megszegett kötelelem helyébe, majd úgy, hogy csak módosítja azt s mint *accessorium* csatlakozik hozzá.

A kártérítésnek több fajtája különböztethető meg. Így nevezetesen a megtérítési kötelezettség terjedelmét tekintve, különösen gyakran találkozhatunk a *teljes* és *nem teljes* (korlátolt) kártérítéssel (lásd alább); beszélünk továbbá *átalány*-kártérítésről hol az ügyleti rendelkezés mintegy eleve meghatározza egy átlagösszegben a netalán jelentkező kárt (pl. bánatpénz); némely kártérítési kötelezettség megintézményesedve önálló helyet foglal el a jogrendszerben, pl. a szavatosság és a kárbiztosítás stb. E faj szerinti elkülönülésnek azonban elvi jelentőséget tulajdonítani hiba volna. Mindeniknél egy és ugyanazon dolgról, t. i. kárnak megtérítéséről van szó.

II. *A kártérítés módja.* Mindazon esetekben, hol a kártérítést egyenesen jogügylet alapította meg: annak módjára nézve ép úgy, mint a törvényből fakadó kártérítés legtöbb esetében, maga a jogügylet,¹ illetőleg a törvény szokott intézkedni. A kártérítés miként való teljesítésének kérdése e szerint főleg azokban az (egyébként pedig tulnyomó számu) esetekben merül fel, hol

¹ Ilyenkor a jogügylet tartalma az irányadó. Önként érthetőleg az ügylet magyarázatra sok esetben a szükség felmerülhet itt is.

jogalapja a jogellenesség vagy relative jogellenes magatartás (kötelemszegés), sőt jogügylet is, melyben azonban a felek a kártérítés módja tekintetében a határozást elmulasztották.

Az ilyenkor zsinórmértékül szolgáló általános elveket a kártérítés céljából kell lefejtenuk. Ez pedig nem más, mint a kárt szenvedett jog- és érdekkörnek a károsodás előtti állapotába való lehetséges visszaállítása. Az előbbi állapot visszaállítása pedig csak az által történhetik, hogy a kártérítésre kötelezett ugyanazt és ugyanugy szolgáltatassa, amivel és ami módon a sérelmet szenvedett jog- és érdekkör megcsorbult, illetőleg rövidséget szenvedett, vagyis ami által az, ugyanazon helyzetbe juthat, melyben a kár elmaradása esetén maradt volna. A természetben való kártérítés tényleg sok esetben helyt foghat, még pedig *in specie* és *fajlagosan* is (*in genere*). Így *in specie*, ha a bezuzott ablaktáblát újra berakják, a testi sértést szenvedettet meggyógyítják, a jogtalanul agyonvert kuvasz helyett más kuvaszt adnak, a levert kerítést újraépítik, a megrongált dolgot kireparálják stb. *In genere* pedig, midőn pl. a helyettesíthető dologban esett kárt: ugyanolyan minőségű és mennyiségű dolog adásával pótolják. Am ha a kártérítés alap-gondolata első sorban is az *in natura* való helyreállításra irányul: a legtöbb esetben kizártnak kell azt tekintenuk, nemcsak azért, mert sokszor ez a visszaállítás lehetetlen, de mert ha lehetséges is volna: nem kielégítő. Ily esetben a kártérítés *kiegyenlítésé*, vagyis a *szenvedett kár értékének pénzbeli megtérítésévé* változik át. A káregyenérték kiszámítási módjára általános szabály nincs. Alap: a kármennyiség bizonyítása; korlátozása pedig azzal a kérdéssel tisztázódik, hogy jogunk a kártérítést *mily terjedelemben* ismeri el. A kérdés tehát az utóbbival a legszorosabb kapcsolatban áll.

Megjegyzendő azonban, hogy dologban esett kárnál a károsult dolog közönséges (piaczi) értéke az irányadó. Rendkívüli érték csak az esetben számítható fel, ha a károsult azokat a körülményeket és különös viszonyokat, melyek a dolog értékét a közforgalmi felfogás szerint is (objective) a rendes értéknél magasabbra fokozták fel: kellően bizonyítani tudja. Az u. n. *praetium affectionis* (kéjbecsár, előszereteti érték), mint a rendkívüli értéknek az a faja, hol az érték felfokozás nem objectiv alapon, hanem csak subjectiv motívumokban leli indokát: legfelebb azon esetek-

ben volna figyelembe vehető, hol a károsító a szándékon felül különös ravaszsággal, álnokul járt el.¹ Egyébiránt, ha a kármennyiséget maguk a felek nem tudják tisztázni, az 1893: XVIII. t.-cz. 65. §. alapján a bíró az összes ténykörülmények figyelembevételével, belátása szerint határoz.

A természetben és értékben való kártérítés egymásközi viszonya a mondottakból következőleg elvileg mindenestre úgy alakul, hogy prius az in natura helyreállítás és a pénzbeli kiegyenlítés csak posterius. Ez azonban nem jelenti, hogy a kártérítés módja, ott, hol az lehetségesnek látszik, okvetlenül és kizárólag csak az in natura való helyreállítás lehetne a pénzbeli kiegyenlítés kizárásával. Először is a károsultat nem lehet megfosztani attól a jogtól, hogy a két kártérítési mód közül bármelyiket követelje² (esetleg pl. vagylagosan mindkettőre irányítsa keresetét), másodsor meg a kártérítésre kötelezett érdekei sem tévesztendőek szem elől s ezért az utóbbi a keresettel szemben támaszkodhatik a kártérítés azon módjára, mely a károsultat szintugy kielégítheti, bár ha az, emerre nem is reflektált volna. Nagy méltánytalanság volna p. o. a károsult részéről a természetben való visszaállítást valamely oly késői időpontban követelni, mikor az bár még lehetséges, de már sokkal nehezebb, mint amilyen a kár után közvetlenül lett volna. Hogy végül a két kártérítési mód concret esetben egyszerre és egymás mellett is helyt foghat: a kártérítés belső céljából, mely a lehetőleg előbbi állapot helyreállítására irányul, akár természetben, akár értékben: önként érthető.

III. *A kártérítés terjedelme.* A kártérítésnek — alapgondolatához képest — minden kárra ki kell terjednie, ami a kártérítési kötelezettséget megalapító tényálladék következményeképen közvetve vagy közvetlenül előállott. A „minden kár“ fogalomko-

¹ Frank: Közigazs. törv. I. k. 349. §. 700. lap: „legalább ott, ahol káröröm vagy irigység mutatkozik, kedvezésre semmi okunk sem lévén, úgy illik, hogy a különös kedvességet is (singularem affectionem) tekintetbe vegyük, melylyel a panaszkodó megromlott vagy elvesztett jószágához viseltett“. M.-Vásárh. T. 1908. szept. 7-én G. 94. sz. — Ha a kárbavesztett tárgy nem családi erekye, vagy kiváló minőségű dolog, kéjbecsár meg nem ítéhető. (Erd. J. K. I. 40. sz.)

² Kolozsv. T. 1910. G. 58/3. sz. Felperes az alperes által eszközöndő természetben való helyreállítását a malomnak elfogadni nem köteles. (Erd. J. K. III, 91.)

rét azonban — tekintettel arra, hogy mai jogunk szabály szerint csak a *vagyoni kárt* ismeri el — egyelőre a *vagyonbeli károsodás* eseteire kell leszorítanunk, miből folyólag a „nem vagyoni kár“ kivételes eseteiről alább IV. alatt lesz szó.

Annak megállapítása, hogy forog-e fenn „kár“ és minő mértékben? csak a károsult egyéni szempontjából eszközölhető. A kártérítés ekként ma is a már a római jogban elfogadott individuális zsinórmérték nyomán igazodik, mely szerint a károsultnak „omne quod interest ejus“ meg kell kapnia. Ez az „interesse“ vagyis a vagyoni érdek, a kötelemszegésnél vagy ilyen gyanú veendő egyéb tényálladékoknál különböző a szerint, hogy a kár a szerződéses kötelezettség nem teljesítéséből (positív- vagy teljesítési érdek) avagy valamely megkötött szerződésnek érvénytelenség miatti meg nem valósulásából (negatív szerződési érdek) állott elő. Utóbbi esetben a károsult érdeke azzal szenvedett csorbulást, hogy az ügylet valósulásába és érvényébe vetett bizalmával csalódott. Amennyiben nem egyszerű kötelemszegés, hanem valóságos jogellenesség (delictum) forogna fenn: a kártérítés rendes szabályaitól természetesen itt sincs eltérés. Ellenkező esetben annak terjedelme arra szorítkozik, amit a károsult a szerződésben bizva elvesztett, haszon nélkül kiadott. Így pl. különösen csak a negatív szerződési érdek kiegyenlítése a tárgy azoknak a megtérítési keresetnek, melyek a házassági törvény 3. §. alapján a jegyest illetik, az alapos ok nélkül visszalépő, vagy arra alapos okot szolgáltató másik jegyes ellen.

Jelentősebb s mai jogunkban széles alapokon érvényesülő megkülönböztetése a károsult érdekeknek az, mely a *tényleges kár* és *elmaradt nyereség* között teendő.

Tényleges vagy effectiv az érdeksérelem az oly káresetnél, ahol a károsult vagyona valamivel megkisebbedik, valósággal megcsorbul, illetőleg amennyiben a nem vagyoni érdekek is kártérítési kötelezettséget alapíthatnak — mondhatjuk általánosabban: ahol a károsult jog- és érdekkörében helyt foglaló vagyoni és nem vagyoni javak összessége megcsökken, illetőleg összébszűkül (damnum emergens).

Az elmaradt nyereség (lucrum cessans vel interceptum) ezzel szemben mint negatív érdeksérelem azt a kárt jelenti, melynél azok a vagyoni (illetőleg annyiban, amennyiben „nem va-

gyoni“) előnyök jönnek tekintetbe, melyek a károsító ténykörülmény nélkül a jövőben bizton és valószínűen elvárhatólag megvalósultak és beállottak volna, így azonban kimaradtak.¹

Helyes szempontból a *damnum emergens* és *lucrum cessans* közti különböztetés felesleges volna, mert a károsultra az egyik éppen úgy kár, mint a másik: s azt, hogy mi és mennyi a kár: csakis az ő szempontjából lehet megállapítani. Szokásjogunk azonban változatlanul követi az Optk. vétkességi alapon nyugvó kártérítési rendszerét,² s miként a forrásul szolgált osztrák jog teszi, a mi jogunk is különbözően méri ki a kártérítési kötelezettség terjedelmét aszerint, hogy az arra kötelezettet terheli-e vétkesség vagy nem, s ha igen, milyen fokú? Ennek az álláspontnak keresztülvitelére a fenti megkülönböztetésre szükség van. S míg egyfelől jogunk is tartja azt a tételt, hogy „*casus nocet domino*“ s hogy a vétkesül vagy önkénytelen cselekvény által okozott kárt *rendszerint* megtéríteni nem kell;³ másfelől a *lucrum cessansra* is a kártérítési kötelezettséget csupán akkor terjeszti ki, ha a kárt okozó azt gonosz szándékkal vagy feltűnő gondatlansággal (*culpa lata*, mely egyébként már *dolo proxima* — is) idézte azt elő. A gondatlanság kisebb foka tehát csak a *damnum emergens* megtérítésére kötelez. A most mondottakon alapul az a már említett terminologia, hogy ahol a jog csak a *damnum emergens* megtérítését rendeli: egyszerűen „kártalanítás“-ról, „kártérítés“-ről (korlátolt kártérítés), hol ellenben a megtérítési kötelezettség a *lucrum cessansra* is ki van terjesztve „*teljes kártérítésről*“ beszélünk.

Ma már általánosan elterjedt nézetnek mondható, hogy a kártérítésnek ez a szabályozása sem a jogérzetet, sem a forgalmi élet követelményeit nem képes kielégíteni s hogy a vétkesség helyett az „*objectiv kártokozás*“ elvét kellene kizárólag figyelembe venni.⁴ A károsultnak kárát miben sem enyhítheti, hogy az, neki

¹ Bpesti T. G. 234/908. — „Az elmaradt nyereség csak annyiban igényelhető, amennyiben a kár fogalma alá esik. — (Egyet. Dtár. II. 294.)

² Optk. 1293. s köv. §§.

³ Optk. 1306. §. Át- meg áttörve nagyszámu kitételekkel.

⁴ A vétkességi elv mai jogunkban is sok helyen át van törve, amint ezt az u. n. „vétkes felelősség“ sok esete bizonyítja. Az obj. kártokozás elve jut pl. kifejezésre az 1874: XVIII. t.-cz. 1. §-ban, hol a vaspályák felelőssége a *vis major* és önvétkesség eseteit kivéve, korlátlanul meg van állapítva mindazon balesetekért, melyeket a vaspályák okoznak.

szándékosan, vagy a könnyelműség kisebb-nagyobb fokával okoztatott-e; egyszerűen kára esett, mely kiegyenlítést kíván. Végül pedig az sem mellőzendő, hogy a subjectiv vétkesség a magánjog eszme körében különben is meglehetősen kirívó s arra utal, mintha a kártérítésnek büntetés jellege volna, ami pedig a magánjogban idegen fogalom.¹

A kártérítési kötelezettség terjedemére befolyása van annak is, hogy maga a károsult a kár előállításában nem volt-e szintén hibás, avagy nincs-e a kárban egyuttal bizonyos irányban haszon is rá nézve, mely esetben e haszon értékéig károsodásról nem is lehet szólanunk. A kártérítés terjedelmét ekként befolyásoló két körülmény elseje a legalább *részben önmaga által okozott kár*, másodika az u. n. *compensatio lucri et damni* kérdése.

A részben önközta kár kérdését az Optk. 1304. §-a a kárviselés aránylagos, az arány meg nem határozhatása esetén pedig fele-fele megosztásával oldja meg. A magyar gyakorlat, bár tételes alap híjján, de szintén ezen álláspont felé hajlik.² Az önkárokozás vagy azért állapítandó meg, mert a károsult a kárt, bár tehette volna, könnyelműen ki nem kerülte, avagy míg még lehetett volna, el nem háritotta. Ha a kárban magát a károsultat terheli a tulnyomó vétkesség: a kártérítésnek helye nincs. Egyébiránt a kérdésnek általános szabályát meghatározni nem lehet. A birői cognitio dolga egészen a concret esetek összes körülményeinek mérlegelésével felismerni és megállapítani a károsultnak a kár-

¹ V. ö. pl. a modern felfogás összefoglaló és alapos kifejtését Dr. Menyhárt Gáspár: „A kártérítés tanához“ cz. cikksorozatában, a Jogtud. Közl. 1901. évf.

² Curia, 1904 nov. 2. I. G. 281. sz.: „Ha a károsodás megtörtétere a károsultnak ténykedése vagy mulasztása is hozzájárult, a kárt a károsító és károsult megfelelően megosztva kötelesek viselni.“ (Judicatura III. 942.) — Ugyanigy: Curia 1896. decz. 16. I. G. 404. sz. és 1899. decz. 9. I. G. 456. sz.

M.-Vásárh. T. 1909. G. 140/3. sz. „Bizonyos előreláthatóan fenyegető és egyszerű módon megelőzhető kárnak elhárítására, vagy lehető csökkentésére a kárral fenyegetett a maga részéről is cselekedni a saját érdekében hivatott, hacsak a cselekvést a gazdasági életben annak tapasztalatai és okszerű követelményei szerint a józan gondosság legelemibb mértéke mellett mindenkintől a saját ügyében elvárni lehet és elvárni szokták.“ (Erd. J. K. II. 40. sz.) — U. a z a T. 1909 G. 230/2. sz. — Fagyás miatti csörepedés okozta kárban a háztulajdonos is részes, mert elmulasztotta bérlőjét ellenőrizni, ha vajjon az a fagyás elleni óvintézkedéseket megteszi-e? (Erd. J. K. III. évf. XLVIII. sz.)

ban való vétkességét, e vétkesség fokozatát s az *aequum jus* szemeltartásával dönten a kárviselés megosztása felett.

Még inkább áll ez a *compensatio lucri et damni* tekintetében. A károsító cselekvény vagy ténykörülmény adott esetben a károsultra bizonyos fokig hasznos lehet, sőt egyenesen gyarapodást is idézhet elő, még inkább pedig azt, hogy a károsult ezzel egy sokkal nagyobb kár elszenvedésétől szabadul meg. Pl. a fuvarozó hanyagságból elkésve szállit, ám ha kötelezettségét pontosan teljesítette volna, az idejében elraktározott áru a raktár leégésével odaveszett volna. Azt a kárt tehát, amit a késői szállítás okozott, lefokozza az a haszon, hogy az áru megmaradt stb. Ilyen és hasonló, valójában ki nem merithető változatosságu esetekben a *compensatió*nak helye van.

IV. *Nem vagyoni kár*. Szokásjogunk manap még *rendesen* csak a vagyoni jellegű kárért kötelez kártérítésre, bár az a fel fogás, hogy a „kár“ fogalom nem szoritható kizárólag a vagyoni érdekek körére, több vonatkozásban utat tört magának. A nem vagyoni kárért járó magánjogi elégtételadás tekintetében azonban jogunk még korántsem haladta túl azokat a határokat sem, melyeket az Optk. intézkedései felállítottak, s melyek joggyakorlatunkat kétségtelenül itt is sugalmazták. Az Optk. 1293. §-a ugyanis kárnak minősíti a valakinek „személyében okoztatott hátrányt“; az 1325. §. testi sértések esetében a gyógyítási költségekre, a keresésképtelenné válásra, sőt a „körülményekhez mért fájdalomdíjra“ is kiterjeszti a kártérítés kötelezettségét; az 1326. §. különösen nők javára, ha bántalmazás következtében elcsufultak s jövődő szerencsájük ezzel gátoltatnék, a kártérítésnél e körülményeket figyelembeveendőknék rendeli, mely intézkedésekben, valamint azokban is, hol a személyes szabadságon vagy becsületen ejtett sérelemért mondja ki a törvény a kártérítés kötelezettségét (Optk. 1329., 1330. §.): kétségkívül benne vannak a nem vagyoni érdekek magánjogi védelmének legfontosabb elemei.¹

Ezen keretek között mozog hazai joggyakorlatunk is, miből

¹ Ugyanezen gondolat jut kifejezésre a következő döntésben is: Bud. Tábla 1905 jan. 20. I. G. 326. sz. sz.: „— Törvényes gyakorlatunk szerint erőszakos nemi közöszülés esetén a sértett annak a kárnak a megtérítését is követelheti, amely őt az által fenyegeti, hogy erkölcsi tisztaságának elrablása következtében férjhezmenetelre elé akadály gördül“. (Judicatura III. 996.)

látható, hogy az oly kártérítésnek, helyesebben „elégtétel“-nek (mert a nem vagyoni érdekeket pénzben felbecsülni sokszor nem lehet), melynek követelésénél minden vagyoni kár kimutatásától el kell tekintenünk: jelenlegi jogunkban még leginkább az u. n. „fájdalomidjak“ megítélésénél találkozunk, mert az a kártérítési kötelezettség mellett önállóan szokott megállapítást nyerni.¹

LXI. FEJEZET.

A kötelelem alanyai.

130. §. A kötelmek alanyairól általában.

Irodalmi utalások. Zlinszky Reiner. Magánjog (VII. kiad.) 590. és köv. l.; Katona M.: (a Fodor-féle Magánjog III. köt.) Kötelmek ált. tanai, 22. és köv. l.; Raffay: Magy. magánjog kézikönyve (Eperjes, 1904.) 434. l.; Krausz: System stb. id. cz. m. II. k. 17. és köv. l.; Crome: System stb. id. cz. m. II. k. 9. és köv. l.; Ságghy: Id. cz. m. 332. és köv. l.

Utalva a kötelelem fogalmáról és e fogalmat alkotó elemekről korábban mondottakra (lásd LVIII. fej.), tulajdonkép ismert dologként ismételtetjük, hogy a kötelmi viszonyoknak két alanya van: a *hitelező* és az *adós*. Előbbi az az alany, mely az utóbbtól követelhet; utóbbi az az alany, mely a másikkra való tekintettel vagy annak vagy esetleg harmadik személynek teljesíteni tartozik. Hogy *mindkét* alany már a kötelelem keletkezésékor meg legyen jelölve: fogalmi szempontokból nem szükséges. Egyikök egyelőre bizonytalan maradhat s csak valamely későbbi ténykörülmény megvalósulásakor — tehát közvetve válik bizonyossá.² Mindazon esetekben, hol az adósi és hitelező minőség a kötelelem mindkét alanyában köicsönösen konfundálva van: a kötelelem *kétoldalu* (obligatio bilateralis),³ hol ellenben az adós csak adós, a hitelező meg csak hitelező: *egyoldalu* (oblig. unilateralis).⁴

Adós és hitelező nélkül nincs kötelelem, de a miként két

¹ V. ö. IV. alatt mondottakat az I. köt. XVI. fejezetével.

² Ilyen alanybizonytalanság fordul elő pl. az értékpapiroknál.

³ Pl. az adás-vételnél, hol az eladó a vételárra nézve hitelező, az árura nézve adós; s a vevő az árura nézve hitelező, a vételárra adós.

⁴ Pl. a letét esetén, hol a letéteményes rendszerint csak adós, mert az őrzéssel és visszaadással tartozik, a letévő pedig csak hitelező, mert a letétemény visszavételére van joga.

alanynál kevesebb egyáltalában nem lehet: épen nincs kizárva, hogy kettőnél több alany a kötelemben részes ne lehessen. Erre tekintettel szükséges magának a kötelemben fogalmát is úgy megkonstruálnunk, mely szerint az: *két vagy több személy közti viszony*, melynél fogva stb. A kötelmek alanyainak többfejlése azt eredményezi, hogy akár mint társhitelezőség, akár mint adóstársi viszony, a kötelemben álló személyek között a követelési jogban, illetőleg a tartozásban bizonyos községi viszony létesül, mely a keletkezés alapját és az egész községi alakulatot is tekintve, különböző természetű lehet. E községek egyik faja az, melyet az „*alanyok többsége*“, helyesebben „*osztott kötelelem*“ — másik faja, amelyet az „*egyetemlegesség*“ kitéttel szokás megjelölni.

131. §. *Alanyok többsége; osztott kötelelem.*

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 594. l.; Katona M.: Id. cz. mm. (Fodor-féle Magánjog III. k.) 23—25. l.; Indokolás a magy. plkv. tervezetéhez III. k. 442—448. l.; Krainz: System stb. id. cz. m. II. k. 18—19. l.; Crome: System stb. id. cz. m. II. k. 9—14. l., 368. és köv. l.; S ághy: Id. cz. m. 166. és köv. l.

Az „*alanyok többsége*“ kitéttel, helyesen azonban, mert az egyetemlegességnél is több az alany, az „*osztott kötelelem*“ vagy „*felosztott kötelelem*“ kifejezésekkel azokat a kötelmi viszonyokat jelöljük meg,¹ melyeknél akár a hitelezői, akár az adósi — vagy egy és ugyanazon kötelelemnél *mindkét* oldalon is *többen* állanak, mint jogosítottak, illetőleg kötelezettek a kötelemben, de úgy, hogy közülük mindenik a követelésnek csak egy meghatározott hányadát követelheti, illetőleg annak csak egy meghatározott hányadával tartozik. Ily esetben tehát valóságban annyi kötelelem áll egymás mellett, ahány alanyról éppen szó van s csak a látszat utal a közös és egyetlen keletkezési alap figyelembevételével arra a feltevésre, mintha a szolgáltatás, a követelés és a vele való tartozás szempontjából hányadok szerint meg volna osztva. Az tehát, ha a többalanyúság ezen eseteiben „*felosztott kötelelemről*“ szólnunk, nem más, mint kizárólag csak a világosabb distinctio kedvéért vá-

¹ Szokásos az ily kötelmet „*együttes*“ kötelmeknek is nevezni, ez azonban kevésbé kifejező megjelölés.

lasztott *külső* megjelölés, ahelyett, hogy a megkülönböztetés belső és kevésbé szemlélhető mozzanataihoz folyamodnánk.

Felosztott kötelem rendszerint csak oly esetekben képzelhető, hol a kötelem tárgya — a szolgáltatás — osztható természetű (lásd 126. §. I.), azaz az ugynevezett részszolgáltatásoknak is helye van, ami akkor szokott előfordulni, ha a szolgáltatás dolgok adásából (dare) áll. Mivel azonban a szolgáltatásnak oszthatósága legvégső alapon mégis csak a konkrét hitelezői érdektől függ, nincs kizárva az sem, hogy merőben *tevésre* irányuló szolgáltatásnál (pl. leckeadásnál) akár az adós több, akár a hitelező: a kötelem, mint „osztott“ szerepelhessen.

Több adós esetén a felosztott kötelem egy-egy hányadrészének mindenik adós külön önálló alanya. Ha tehát a maga részéről teljesített ezzel az obligóból kiszabadult. Többre, mint az őt illető hányadrészre a hitelező rá nem szoríthatja. Ha a hitelezői oldalon van a kötelemnek több alanya, a hitelezők bármelyikének követelési joga csak az őt illető hányadra vonatkozik — mit ha megkapott, ki van elégitve — és sohasem az egész szolgáltatásra, mert önállóan a hitelező is csak egy hányadban kötelmi alany.

Egészben véve tehát az osztott kötelemnél a jogi sors tekintetében egymástól független részkötelmek — vagyis több külön kötelem — állnak egymás mellett, s e részkötelmek a részadósok, illetőleg részhitelezők saját önálló tényei alapján külön is érvényesíthetők, megszüntethetők és módosíthatók.

A hányadrészek megoszlásának arányát a felek egymás-közi viszonya s a kötelem keletkezésekor dispoziációja szabja meg. A kötelemben álló felek száma csak kétség esetén (egyenlő arányúság) vagy közelebbi meghatározások hiányában irányadó.

Az osztott kötelem mindazon keletkezési alapokon nyughatik, mint minden kötelem. Ennek figyelembevételével tehát, pl. ott, hol a felek között társasági viszony áll fenn: a társasági kötelezettségekben az egyes társtagok betéteik arányában lesznek az osztott kötelem alanyaivá.

132. §. Egyetemleges kötelem.

Irodalmi utalások. Alapvető munka: Ribbentrop: Zur Lehre von der Correalobligation 1831.; Frank Közigazság törv. cz. id. m. I. k. 296, §.

577. és köv. l.; Meszlény Arthur: Egyetemlegesség cz. cikke a Márkus-féle Jogi Lexikon III. k. 132. és köv. lapjain. U. itt a terjedelmes külföldi irodalom; Katona M.: Id. cz. m. (a Fodor-féle Magánjog III. k.) 25—44. l.; Zlinszky-Reiner: Magánjog 595. és köv. l.; Indokolás am. plkv tervezetéhez III. k. 448. és köv. l. Szladits K.: Magyar magánjog vázlata 79. és köv. l.; Róth Nándor: (Ügyv. Lap. 1886. évf. 24—25. sz.), Schreyer Jakab (Magy. Themis, 1876.), Hortvay Árpád (u. ott 1873. évf.) cikkei; Dernburg: Pandekten V. kiad. II. k. 191—207. l.; Das bürg. Recht des Deutschen Reichs u. Preussens cz. m. II. k. 1. fele (Halle a S. 1899.) 371. és köv. l.; Krainz: System stb. id. cz. m. II. k. 20—33. l.; Stubenrauch: Commentar stb. id. cz. m. I. k. 65. és köv. l.; Crome: System stb. id. cz. m. II. k. 9—14. l., 368. és köv. l.

I. Az egyetemleges kötelmek fogalma és jogi természete.

Egyetemlegesség a kötelmekben akkor támad, ha a több adós közül bármelyik egymagában is az *egész* szolgáltatással tartozik (tehát nemcsak annak kisebb vagy nagyobb hányadrészével), valamint több hitelező esetén ezek mindenike *az egész* tartozásnak teljesítését követelheti. Akárhány személy szerepel ekként az egyetemleges kötelmekben, mindenikük oly alanyként tekintendő, mintha mellette más adósok, illetőleg további hitelezők nem volnának. Bármelyik adós teljesítésével azonban a kötelem az összes többi alanyokra nézve is megszűnik.¹

Az ily egyetemleges (solidaris — az „in solidum“ való tartozásról — és correalis) kötelmek keletkezési oka igen változatos. Jó eleve meg kell tennünk e részt azt a különböztetést, amely szerint oly szolgáltatásnál, mely természeti vagy jogi minősége szerint oszthatatlan s ekként részben való teljesítést nem tűr: a netaláni több adós, vagy több hitelező szintén az egységes egészen van kötelezve, illetőleg jogositva. (Pl. hárman tartoznak egy lóval.) Amely kötelemnél a szolgáltatás oszthatatlan volta hozza magával a kötelem ezen egyetemlegességhez hasonló constructióját: *nem valódi* vagy *látszólagos egyetemlegességről* beszélünk. (Lásd alább.) Ahol ellenben — s ez a különbségtétel másik ága —

¹ Pld. A, B és C mint egyetemleges adóstársak D-nek 1000 frttal tartoznak, a hitelező az egész összeget akár A, akár B, akár C-től egyaránt követelheti. Ha az egyik fizetett, a kötelem megszűnik s a más két adós szabadul. Ha hitelező van 3 s adós csak egy, úgy bármelyik hitelező az adóstól az egész 1000 frtot követelheti, s a fizetéssel az adós minden kötelezettségének — a más két hitelezővel szemben is eleget tett. Ugyanez a helyzet, ha nemcsak adós, de hitelező is több van az egyetemleges kötelemben.

a szerződés avagy a törvény rendezi a kötelmet úgy, hogy a viszonyban álló felek az egyetemlegesség kapcsolatában álljanak: *igazi egyetemleges kötelem áll előttünk*. Első sorban erről lesz szó. Megjegyzendő továbbá, hogy az oly egyetemleges kötelem, amelynél adós van, több *passiv*, melynél pedig a hitelezői oldalon állnak többen, *activ* egyetemleges kötelemnek neveztetik.

Az egyetemleges kötelmek jogi természetét illetőleg ma még eltérő a tudomány felfogása. A német közönséges jogra nézve római jogi forráskutatások alapján *Keller* és utána *Ribbentrop* azt a jogi dogmát állították fel, hogy a valódi egyetemleges kötelmeknél is lényegbevágó s az ily kötelmek megszűnésénél gyakorlatilag is érezhető¹ különbséget kell tenni az u. n. *correalis* és *solidaris* kötelmek között. Előbbieknél valósággal egy és egyetlen kötelem van, (*una et eadem obligatio*), a legteljesebb tárgyi egységgel az alanyok többsége mellett. A *solidaris* kötelmeknél ellenben, bár ugyanarra a szolgáltatásra, de mégis annyi külön kötelem áll fenn egymás mellett, ahány érdekelt alany van, kiket az egy és ugyanazonos szolgáltatás hozott egymással kapcsolatba. Ezt a dogmát az újabb felfogás nem nyomta el ugyan teljesen ma sem, de jelentékenyen háttérbe szorította. Bizonyos, hogy gyakorlati jelentősége alig valami s e mellett a tétel homályos is, mert lehetetlen pontosan megállapítani, hol kezdődik a kötelem objectiv egysége és hol subjectiv többsége. Amennyiben azonban a különbséget egészen elenyésztetni nem lehet, másutt kell a választóvonalat keresnünk. Nevezetesen abban, hogy míg a *correalitás*nál a jogok, illetőleg kötelezettségek egyetemlegessége a felek szerződésbeli akaratának köszöni eredetét, addig ugyanez az eredmény a *solidaritás* esetében nem az erre irányzott különös ügyleti akarat, hanem közvetlenül annak a jogviszonynak constructiójából áll elő, melyben a felek helyt foglalnak.² Például. Ha három adósnak 1000 frt tartozása a kölcsön-szerződésben a felek egyező akaratával tételtett egyetemlegessé, *correalitás* forog fenn, ha pedig tiltott

¹ A *correalis* kötelem t. i. akkor, ha a hitelező egyik adósát beperelte: a *litiscontestatio*val, mint ilyen, megszűnt s a többi perbe nem vont adósok felszabadultak. A *solidaris* kötelem ellenben csak a fizetéssel (vagy ami ezzel egyértékű) szűnt meg s hamarabb a nemfizetők az *obligából* nem menekültek. *Keller* felfogását „*Die Litiscontestatio und Urtheil*“ cz. művében fejtette ki.

² *Dernburg*: *Pandekten* II. k. 192. I.

cselekvényből a kártérítési kötelezettség A, B és C-t egyetemlegesen terheli: ez nem ügyleti akaratnak (hiszen ügylet nincs is), hanem annak a viszonyegésznek következménye, mely az adósok között a közösen elkövetett jogellenes cselekvény alapján fennáll. Ez már solidaritás.

A különbség pedig correalitás és solidaritás között az ily kötelmek megszűnésénél lesz gyakorlativá. Az az egységes és egyetlen kötelmi kapcsolat nevezetesen, melyet a felek ügyleti akarata a correalitásnál megteremt, sokkal érzékenyebb a kötelmet megszüntető módok iránt, mint a solidaritás. Utóbbit csak a fizetés szüntetheti meg, vagy ami ezzel egyértékű, s míg a hitelező meg nem kapta valamelyik adóstól a magáét, a többi sem szabadulhat. A correalitásnál ellenben a *jurus vinculum* teljes objectiv egységénél fogva az egyik adóssal szemben eszközölt elengedés, vagy a valamelyikük részén érvényesíthető beszámítás valamennyire kihat, mintha e megszüntető módok az ő személyükben is megvalósultak volna.

Mivel azonban a correalis és solidaris kötelmek között nagyon bizonytalan a határvonal, ujabban — mint említők — a tudomány az egész tant háttérbe szorította s minden egyetemleges kötelmet egyforma elbánás alá vetett, úgy tekintvén azokat, mint több idealiter különálló kötelelemnek szerződés vagy törvény alapján egy kötelelem-complexummá, egységgé való tömörítését. Ennek felel meg az a jelenség, hogy minden adós az egésznek teljesítésére s minden hitelező az egésznek követelésére van jogositva, illetőleg kötelezve egymagában is. Az ily kötelmek megszűnésénél azonban az egyes megszüntető tények különbözően érvényesülnek s itt jön aztán figyelembe a correalitás és solidaritás közötti különbségtétel is. Erről alább. (Lásd III. alatt.)

II. *Az egyetemleges kötelmek főbb esetei.* Mondva volt, hogy egyetemleges kötelelem a szerződő felek erre irányuló *ügyleti akaratából és a törvény közvetlen rendelkezése folytán* létesül — akár mint aktív — akár mint passzív; törvényes keletkezésnél azonban inkább csak mint passzív egyetemlegesség.

A felek akarata az egyetemlegességet szerződésben — még pedig esetleg hallgatagon is — vagy egyoldalú ügyletekben (hagyomány, végrendelet) létesítheti; az sem tekinthető kizártnak, hogy egyetemleges kötelezést bírói ítélet állapíthasson meg, mely

kivételes eset azonban csak constitutív ítéleteknél fordulhat elő. A legalis egyetemleges kötelmek száma szinte áttekinthetetlenül nagy, s a forgalom biztosságának emelésével hova-tovább növekedik. Mielőtt a jelentékenyebb eseteket felsorolnók, megjegyzendő még, hogy a törvény az ügyletileg elvállalt egyetemleges kötelezettségeket bizonyos körben eltiltja s kikötésüket semmiséknek tekinti. Ily korlátozással találkoztunk a maradványirtvány és majorsági zsellérbirtokok váltságkötelezettjeinek egymásért vállalható felelősségéről szólva. (Lásd I. k. LV. fejt.)

A legalis egyetemleges kötelmek legterjedtebb vidéke a kereskedelmi jog. Míg ugyanis a közönséges magánjogban az egyetemlegességhez külön kikötés vagy törvényes rendelkezés kell, addig a kereskedelmi forgalom terén az törvényes vélelem tárgya. Ekként „az egyetemlegesség kérdésében az általános magánjog fordított viszonyban áll a kereskedelmi joghoz“.¹ Eltekintve ettől egyetemlegességet állapít meg a kereskedelmi törvény a kereskedelmi társaságok tagjaira nézve a társasági tartozásokért (1875: XXXVII. t.-cz. 64., 88., 231. §§.; 1898: XXIII. t.-cz. a gazdasági és ipari hitelszövetkezetekről 15., 16., 46., 51., 54. §§.); az 1893: XVIII. t.-cz. 112. §. a sommás eljárásban, a felperestársakra a perköltiségekért, alperestársakra pedig akkor, ha a per tárgyára nézve egyetemleges adósok voltak; továbbá: a váltótörvény a váltót kikocsátó, forgató, elfogadó és kezes ellen a váltó minden birtokosa javára egyetemleges kötelezettséget állapít meg (1876: XXVII. t.-cz. 91. §.); ugyanigy az 1877: XX. t.-cz. 75. §-a a több gyám és gondnok ellen, ha azok együttes vagyonkezelésre vannak rendelve; az 1883: XLIV. t.-cz. 95. §-a a közös birtok adója tekintetében a birtokközösségben levőkre nézve; ezt kiegészíti s egyéb adónemek tekintetében is megállapítja az egyetemleges felelősség elvét az 1909: XI. t.-cz. 91. §-a a jövedelemadóról szóló 1909: X. t.-cz. 3. §-a értelmében egy adóalanyként tekintendő személyekre nézve; egyetemleges felelősséget hárít a törvény a szerzői jog birtoklóira (ha többen vannak); az iparvédjegyek hamisítói a károsszeg erejéig (1884. évi XVI. t.-cz. 20. §. és 1890: II. t.-cz. 27. §.); egyetemlegességet létesítő jogviszony a vadászati jog közös birtoklata is (Curia 1904. jan. 20. G. 490—903. sz. — „Jogtud. Közl.“

¹ Szladits K.: Id. cz. m. 79. l.

1904. évf. 561. sz.) Egyetemleges felelősség terheli a haszonbérletársakat is elvállalt kötelezettségeikért (*Curia* 1909. szept. 29-én G. 154. sz. Egyet. Dtar III. 308) stb. Felette fontos esete továbbá a törvényes egyetemleges kötelezettségnek a többek által elkövetett ugyanazon egy jogellenes cselekmény következményeiért való felelősség, valamint az örökostársak felelőssége quoad vires hereditatis az örökhagyó adósságaiért s a szintén említendő *kezesség*, melyről több tekintetben különös természeténél fogva az egyes kötelmek között szólunk.

III. *Az egyetemlegesség joghatásai; s az egyetemleges kötelmek megszűnése.* Az egyetemlegesség joghatásainak vizsgálatát a tárgyalás szempontjából a passzív és aktív egyetemleges kötelmek szerint kell külön választanunk.

A) *A passzív egyetemleges kötelelem* (több adós és egy hitelező) *joghatásai.* Ha többen és egyetemlegesen vannak a szolgáltatásra lekötelve, a hitelező követelési jogát bármelyik adóssal (vagy valamennyivel egyszerre) szemben érvényesítheti úgy, mint ha az csak egyedül volna kötelezett. Követelheti tehát kielégítését s mert minden adóstárs egymagában is az egész egységes tartozás alapjául tekintendő, a teljesítést magáról — amennyiben a kötelelem még fennáll — el nem háríthatja. Csak bizonyos kivételes esetekben jogosult az adós arra, hogy az u. n. „beneficium excussionis vel ordinis“ alapján a hitelező támadását valamely meghatározott másik adóstárs ellen irányíthassa. Ilyenkor a hitelező előbb a meghatározott adós ellen kénytelen fordulni, s csak ha ennél kielégítést nem nyert, léphet fel a többi kedvezményes egyetemleges adóstárs ellen (u. n. „korlátozott egyetemlegesség“ esete). A „beneficium excussionis“ szerződésben is kiköthető, de lege pedig korlátozott egyetemlegesség áll fenn a kezességnél; a váltójogban, hol az egyetemlegesen kötelezett kibocsátó és forgató csak az elfogadónál történt bemutatás és óvás-feltétel után felelnek (1876: XXVII. t.-cz. 41. §.); továbbá az egy hegyközségbe tartozók phylloxera-kölcsön tartozásainál (1896: V. t.-cz. 14. §-a) s végül az egyetemleges felelősség ezen korlátozott módját alkalmazzák általában a pénzügyi törvények is.¹ A kereskedelmi jog

¹ 1883. XLIV. t.-cz. 95. §. (közadók kezeléséről), 1899: XX. t.-cz. 13—16. §§. (szeszadóról), 1899: XVIII. t.-cz. 4—7. §§. (czukoradóról), 1899: XIX. t.-cz. 2. §. (söradóról) stb.

területéről e jogkedvezmény (1875: XXXVII. t.-cz. 270. §.) egészen ki van zárva?¹

Amennyiben valamelyik egyetemleges adóstárs a hitelező követelését kifizette, az a *juris vinculum*, mely többeket tartott egy és ugyanazon egységes tartozás egészeért lekötve, szétbomlik s a kötelem ezzel megszűnt. Mivel azonban a fizetéssel más tények is egyenlő hatályuak s a kötelem megszűnését szintén előidézhetik s mivel másodszer a korrealitás és solidaritás közötti különbség is itten érvényesül: az egyes kötelemszűntető tényeket közelebbről kell vizsgálat alá vennünk.

A *datio in solutum*, vagyis a fizetés fejében és fizetésül adott s a hitelező által ilyen gyanánt elfogadott egyébnek szolgáltatása, avagy a fizetésnek *birői letétbe való helyezése*, valamint a *beszámítás* (*compensatio*), az az egy oly és „beszámítható“ természetű követelésnek, mely az így teljesítő adóstársat a *hitelezővel* szemben illeti meg, a hitelezői követeléssel való kiegyenlítése, nemkülönben az *ujítás* (*novatio*), mely nem jelent mást, mint hogy a hitelező a fennállott kötelem helyett valamelyik adóssal egy újabbat kötött s *ezáltal* nyert kielégítést: az egyetemleges kötelmet — akár solidaritásról, akár correalitásról van szó, mert a fizetést e tények szoros értelemben véve *helyettesítik* — feltétlenül megszünteti s a többi adóstársakat is felszabadítja. Megjegyzendő azonban, hogy beszámítással csak az az adós élhet, akinek ilyen követelése neki magának van s ekként más adóstárs beszámítható követelését, ha a hitelező ő ellene fordul, nem érvényesítheti.

Ami már most a mondott kötelemszűntető tények mellett, a valamelyik adóstárs javára beállott *elévülést*, a valamelyik ellen kieszközölt *ítéletet*, avagy a valamelyiknél bekövetkezett *szolgáltatási lehetetlenséget*, továbbá az egyik-másikkal kötött *különös egyezséget* (*transactio*) vagy *elengedési szerződést* (*pactum de non petendo in personam*) és az adósi és hitelezői minőség *egyesülését* (*confusio*), minek következtében az adósok egyike a hitelező jogutódjává vált, vagy megfordítva — illeti: e tények a kötelmet rendszerint nem szüntethetik meg s hatásuk éppen csak azokra vonatkozik, akiknek személyében megvalósultak.

¹ A szövetségi tag azonban a szövetséget tartozásaiért csak másodszorban felelős (1875: XXXVII. t.-cz. 232. §.).

Itt kerül szőnyegre az a vitakérdés, hogy a most utóbb mondott tények a correálisoknak vehető kötelmeket nem szüntetik-e meg, tekintettel arra, hogy ezeknél az obligatio tárgyilag annyira una et eadem, hogy az egész köteléknek akár egyezségnél, akár elengedésnél stb. okvetlen meg kell rendülnie? De mivel éppen azt nem lehet tisztán és kétséget kizárólag megjelölni, hogy egy kötelem, mikor *ennyire* una et eadem, többalanyúsága mellett is? a kötelem megszűnésének vagy tovább fennállásának kérdése mégis csak az ügyleti intentio magyarázatától fog függeni, nem lévén az elméleti distinctióban elegendő utmutatás. Ha tehát a hitelező az adósok valamelyikével elengedési szerződést vagy pl. kedvezményt magában foglaló egyezkedést kötött: nincs kizárva, hogy ez a többi adósra is vonatkozzék s így annak a kötelmet megszüntető, illetőleg módosító hatálya legyen. Legtöbb esetben azonban nincs szó a kötelem *teljesítésére* irányuló *czélzatokról* s a mondott tények természete tisztán személyes jellegű lesz.

A passzív egyetemleges kötelem fizetéssel vagy ezzel egyhatályu más tény folytán való megszűnésének fontos következménye, hogy az addig a hitelező és adósok közötti egyetemleges kötelmi kapocs széthullásával egy új, még pedig osztott kötelmet szül, melynél fogva a fizető adós, felszabadult adóstársaitól aránylagos megtérítést követelhet. A visszkeresetnek (regressus) ezen joga tulajdonkép az adóstársak egymásközi belső jogviszonyán alapul s így nem engedményezett, hanem *saját jog*, mely lappangva az egyetemleges kötelem fennállása alatt is megvan; ennek megszűnésével azonban érvényesíthetővé válik. Ha azonban a hitelezői követelést valamelyik egyetemleges adóssal szemben fennálló zálogjog biztosította s a hitelezőt nem ez, hanem más egyeteml. adós fizeti ki: a zálogjog a fizető adósra a regressus erejéig törvényes *cessio* alapján már átszáll.¹ A visszkereset alól az olyan volt adóstárs sem vonhatja ki magát, ki az egyetemleges obligóból, elengedési szerződés révén már korábban kimenekült. Annak, hogy az egyik adóstárs a másikkal szemben (hacsak nincs szó külön elvállalt kezességről) bárminő biztosítást követelhessen: nincs helye.²

¹ Bpesti T. 1909 jan. 3. G. 510/908. sz. (Egyet. Dtár III. 60. sz.).

² M.-V á s á r h. T. 1909 G. 188/3. — Erd. J. K. III. évf. 1. sz.

B) *Az activ egyetemleges kötelem (több hitelező egy adós) joghatásai.* Az egyetemleges kötelem akkor activ, ha ugyanegy egységes szolgáltatás iránt többen vannak úgy jogositva, hogy mindegyikük a maga részére az egészet követelheti. Bármelyik hitelező tehát érvényesítheti az adóssal szemben a követelési jogot, úgy mintha egyedüli hitelező volna s ha az adós fizetett, ezzel a kötelem megszűnt és a többi hitelezőtárs is az adós részéről kielégítettnek tekintendő. A kötelmet megszüntető egyéb tényekre ugyanazok a szabályok irányadók, melyeket A) alatt a passzív egyetemlegességekről előadtunk, bár nézeteltérések nagy számmal fordulnak elő. Például, hogy az egyik hitelező által az adóssal kötött elengedési, egyezkedési szerződés, kihat-e a többi hitelező jogára is vagy nem? A megoldás ténykérdéseken mulik a legtöbb esetben itt is.

Az activ egyetemleges kötelmeknek nincs nagy gyakorlati jelentősége, különösen a legalis egyetemlegességek terén. Az ügyleti autonomia körében is rendszeren nem önállóan, hanem más czélból alakult viszonyok mellett, illetőleg azokból erednek. A hitelezők egymásközötti belső viszonyára megállapodásuk, illetőleg az a jogviszony az irányadó, melyből egyetemleges társhitelezőségük eredt.

IV. *Látszólagos egyetemleges kötelmek.* Valamely oszthatatlan természetű szolgáltatás iránt többen lehetnek *egészben* jogositva, illetőleg kötelezve. Mivel a kötelmi kapcsolat ily esetben az alanyok száma szerint több kötelemmé, épen a szolgáltatás feloszthatatlansága okán nem szakadhat széjjel, mindenike az adósoknak az egészet köteles szolgáltatni s mindenike a hitelezőknek a maga részére az egészet követelheti. Egyszeri teljesítéssel azonban a kötelem célját érte s így megszűnik.

Mind e jelenségek a kötelmek ezen fajtáit a valódi egyetemlegességekhez rokonítják — innen az elnevezés — habár azokkal azonosokká még nem is teszik. Az eltérés utóbbiaktól főleg az ily kötelmek activ (több hitelező) alakjainál szemlélhető. Az adós ugyanis az összes hitelezők kezébe teljesíthet; ha pedig csak az egyik hitelezőnek teljesít, követelheti ettől, hogy a többi hitelező követelésével szemben biztosítsa. A szolgáltatás természet szerint t. i. olyan lehet, mely gazdasági szempontból eleve kizárja azt, hogy az egyik hitelező kielégítésével a többi is kielégítettnek legyen.

tekinthető. A kellő biztosítás elmaradása esetén az adós a szolgáltatást birói létébe helyezheti. Ha pedig a természetben való szolgáltatás lehetetlenül s helyébe pénzbeli érdekmegtérítés lép, az addig látszólagosan egyetemleges kötelem átalakul felosztottá s az adósnak a hitelezőket arányos részszolgáltatásokkal kell kiegyenlítenie. E tétel azonban nem bizonyos s vitatható. A hitelezők egymásközi viszonya egyébként is részben sajátosan alakul azért, mert a feloszthatlan szolgáltatás, egymásközötti viszonyukban önként érthetőleg szintén ilyen marad s így az adós által kielégített hitelező, hitelezőtársainak arányos kártérítést fizet csak.

MÁSODIK SZAKASZ.

A KÖTELMEK KELETKEZÉSE.

LXII. FEJEZET.

A kötelelmekeletkezés alapjai.

Arra nézve, hogy kötelmi viszonyok minő keletkezési alapokból származhatnak s így az egyes kötelmek tárgyalásának is mi a legtermészetesebb rendszere: a mai jogtudomány nem tudta még meghaladni azt az álláspontot, melyet a római jog vallott. A Digesták szerint: „*Obligaciones aut ex contractu nascuntur aut ex maleficio, aut proprio quodam jure ex variis causarum figuris.* (Lex 1. pr. Dig. XLIV. Tit. VII. De oblig. & actionibus.) Tehát a kötelmek első és legfontosabb keletkezési alapja a *jogügylet*, másodsor a *jogellenes cselekvény*, illetve *magatartás* és ezeken kívül harmadszor oly *tényállapotok és körülmények*, melyek sem nem jogügyletek, sem nem jogellenességek, s melyeknek közös ismertető jelük nincs s mégis a törvény értelmében kötelelmekeletkeztető hatás fűződik hozzájuk.

Szokásos felfogás az is, mely az Optk. 859. §-ában nyert kifejezést. E szerint: „A dologhozi (kötelmi) jogok, vagy közvetlenül törvényen, vagy szerződésen vagy kárvalláson alapulnak.“ E kategorizálásnak, mely anyagi szempontból egyébként teljesen közönyös, hibája ott van, hol *közvetlenül törvényen* alapuló kötelmekről beszél, mert hiszen a törvény maga kötelmet nem létesít s csak bizonyos ténykörülményeknek, például mondjuk a természetes apaságnak tulajdonít kötelelmeztető hatást. Másfelől az Optk. felfogásában a delictumból származó kötelmekre is azt mondhatnók, hogy azok végső fokon a törvény rendelkezéséből erednek.

A mondottakhoz képest a következőkben 1. a *jogügyleti*, 2. a *jogellenességi* alapon és 3. az *egyéb tényállások* nyomán bekövetkező kötelelmekeletkeztést fogjuk vizsgálni.

LXIII. FEJEZET.

Kötelelemkeletkezés jogügylet alapján.*133. §. Egyoldalú jogügyletből származó kötelek.*

Irodalmi utalások. Kiss Mór: A jogügyletből származó kötelek cz. m. 313—319. l. (Fodor-féle Magánjog III. kötetében); Katona M.: U. ott a kötelek ált. tanairól írott m. 85. és köv. l.; Krainz: System stb. id. cz. m. II. k. 46., 94. és köv. l.; Zlinszky-Reiner: Magánjog 600. és köv. l.; Crome: System stb. id. cz. m. II. k. 24. és köv. l.

Az egyoldalú jogügyletek tényálladékához elegendő egy személynek akaratkijelentése s a célzott jogi hatály ezzel is megvalósítható. Az oly kötelmi viszonyokra nézve, melyek „halálesetére szólnak“ (végrendelet) az egyoldalú jogügylet kötelemszülő hatályát jogunk teljes mértékében elismeri, természetesen azzal, hogy nem a halálesetére szóló intézkedés *egymagában*, hanem a nyilatkozó személy halálával kapcsolatban idézi elő a jogi hatást. Az idevágó tanok kifejtése az öröklési jogba tartozik.

Ha már most valaki az ügyleti nyilatkozattal „élők közötti“ joghatásokat kíván előidézni: jogunk általános szabályként tekintendő tételénél fogva kötelelem csak a nyilatkozat elfogadása által származik, vagyis: „Az akaratnak egyoldalulag történt olynemű kijelentése, *melynél fogva valaki másnak javára valamely szolgáltatást ígér, még ha ez oly szándékkal is jött létre, hogy azáltal az illető magát kötelezze, követelési jogot nem alapít meg.*¹

E mellett azonban, mint felette fontos *kivételeket*, újabb jogfejlődésünk elismerte, hogy az élők közötti egyoldalú akaratkijelentés elfogadás nélkül is létesíthet *bizonyos esetekben* jogi lekötöttséget, tehát kötelekemet. Ezek az esetek: a *díjkitűzés* (lásd LXXI. fej.) és fizetési ígéretnek *értékpapírba foglalása* (lásd LXXII. fej.).

Fel szokták hozni, hogy ilyen kivétel volna a szerződéskö-

¹ Zlinszky—Reiner: Magánjog 601. l.; Curia, 1904 jan. 27-én I. G. 515. sz.: „Jogszabály az, hogy azokon a különleges jogviszonyokon kívül, a melyekre külön törvényes rendelkezések állanak fenn, a köztörvényi kötelelem létesítéséhez érvényes kötelezettségi alap kívántatik meg és az egyoldalú fizetési ígérettel tanusított elismerés magában véve önálló kötelmet nem létesít —.“ (Judicatura II. 501. sz.)

tésre tett *ajánlat* is. Ez tévedés, mert ha az ajánlattevő, különösen távollévők között, huzamosabb időn át ajánlatához kötve is marad (lásd 134. §.), az ajánlat ennek ellenére, mert nem irányul kötelmi viszony *közvelen* megalapítására, hanem csak arra, hogy elfogadtassék *s az elfogadás létesítse a kötelmet*: magában véve kötelezettséget nem is szül.¹ Hasonlóképp nem kivétel a mondott általános szabály alól az árverésen odaütés előtt tett ígéret sem, — mint sokan állítják² — mert abban nincs más jelenség, mint eladási ajánlat elfogadása iránt tett nyilatkozat.

134. §. Szerződésből származó kötelmek.

Irodalmi utalások. Zlinszky-Reiner: Magánjog 601—612. l.; Katona Mór: A kötelmek ált. tanai (Fodor-féle Magánjog III. k.) 89. és köv. l.; Katona Mór: „Ajánlat“ cz. cikke a Jogi Lexikon I. k. 131. és köv. l., u. itt irodalom; Jogi Lexikon III. k. 246. és köv. l. az „Elfogadás“ cz. cikk; Indoklás a m. ptkv. tervezetéhez III. k. 29. és köv. II.; Schwarz Gusztáv: Előzetes szerződésről cz. m., a „Magánjogi fejtegetések“ cz. m. Kraiz: System stb. id. cz. m. II. k. 46. és köv., 37. és köv. l.; Schlossmann: Zur lehre von der Causa obligatorischer Verträge 1868.; Titze: Die Unmöglichkeit der Leistung. Leipzig, 1903.

I. *A szerződések fogalma és megkötése.* Ahol a célzott jogi hatás előidézésére olyan jogügyleti tényálladék szükséges, melynél *legalább két félként szembenálló és külön érdekköröket képviselő személy akaratnyilvánítása* (jogi cselkvénye) *congruál egymással: szerződés keletkezik*³ (— *pactio duorum plurimumve in idem placitum consensus* — Dig. Lex. 1. §. 1. De pactis 2. 14.) A szerződés perfectiója a szembenálló akaratnyilatkozatok congruentiájának, azaz egybehangzásának megvalósulásában rejlik. Ehhez fűződik a célbavett jogi hatásnak az az eredménye, hogy

¹ Kiss Mór: A jogügyletből származó kötelmek cz. m. 318. l. a Fodor-féle Magánjog III. kötetében.

² Pl. Katona Mór: Ált. kötelmi tanok a Fodor-féle Magánjog III. k. 89. l.

³ Optk. területére nézve az Optk. 861. §. a következő meghatározást tartalmazza: „Aki úgy nyilatkozik, hogy valakire jogát átruházni, azaz, hogy neki valamit megengedni, valamit adni, érette valamit tenni, vagy miatta valamivel felhagyni kíván, ígéretet tesz; ha pedig a másik az ígéretet érvényesen elfogadja, a mindkét fél egybehangzó akarata által szerződés jö létre. Míg az alkudozás tart és ígéret még nem tételt, avgy sem eleve, sem utóbb el nem fogadtatott, szerződés nem keletkezik“.

a felek a szerződésre hivatkozva jogokat nyernek, illetőleg kötelezettségekkel terhelődnek.

A szerződéseket perfectionáló és egybevágó jogügyleti nyilatkozatok közül az egyik, mint *felszólítás*, *ajánlat* valamely jogi hatás megvalósítására. A másik, amely e felszólításhoz hozzájárul, az ajánlat *elfogadásaként* szerepel. A szerződések megkötésének ekként két fontos alkateleme van, melyek külön-külön vizsgálódást igényelnek, az *ajánlat* és az *elfogadás*.

A) *Az ajánlat*. Az ajánlat oly jognyilatkozat, mely egy jövőben esetleg kötendő szerződés *kész tervezetét* foglalja magában¹ s oly szándékkal tétetik, hogy amennyiben az, kihez intéztetett elfogadja: a szerződés az ajánlat értelmében megkötöttnek tekintessék. Ebből következik, hogy a puszta alkudozás, mely a szerződések megkötését az életben sokszor megelőzi, még nem „szerződési ajánlat“ s voltaképp egyébnek, mint a formális ajánlattételt előkészítő tapogatózásnak nem tekinthető.

All ez különösen a minden határozottság és részletezések nélkül a nagy közönséghez intézett reklámszerű felszólításokra is, melyekből a szükségképeni jogi komolyság hiányzik.² De következik az adott fogalomból másodszer az, hogy a „szerződési ajánlat“ tartalma szerint egy előre kijelentett elfogadási nyilatkozat is lehet, megkeresés vagy kérdés formájában, mely esetben az előre tett elfogadási nyilatkozathoz hozzá simuló utólagos ajánlattevés: voltaképpen az „elfogadás“ jellegét ölti magára.

Az ajánlat joghatályos „szerződési ajánlattá“ akkor válik, mikor az a személy, akihez intézve volt, megkapta.³ Eddig az időpontig az ajánlat visszavonható, valamint nem létezőnek tekin-

¹ Ez alatt azt értjük, hogy az ajánlat a kötendő szerződés lényeges, sőt a megállapodás tárgyává teendő mellékpontjaira is kiterjeszkedik.

² Ez egyébként ténykérdés. Pl. egy pontos árjegyzék, melyben az áruk minőség szerint aprólékosan meg vannak jelölve s az árak és fizetési feltételek minden vonatkozás szerint részletezést nyertek: komoly szerződési ajánlatnak — körülményekhez képest — tekinthető.

³ Tisztán anyagi szempontból helyesebb volna a „tudomásvételt“ az ajánlat joghatályra emelkedés időpontjául megállapítani. Ám a címzett a tudomásvételt tetszés szerinti időre halogathatná. Az átvételkor („megkapáskor“) a tudomásvétel lehetősége megvan, s ezért a visszaélések és az ajánlattevő netaláni sérelmének kikerülése végett a szövegben foglalt álláspont — melyen kívül az elmélet másokat is ismer — mégis igazságosabb,

tendő akkor is, ha a visszavonó nyilatkozat, az ajánlattal egyszerre érkezett (keresk. törv. 316. §.). A címzett az ajánlat individualizáló természetéből folyólag az elfogadás jogát másra át nem ruházhatja, ha csak ez az ajánlatban kifejezetten megengedve nincs, vagy az ajánlattal czélba vett ügylet különös természetéből nem következik.¹ A hatályossá vált ajánlathoz az ajánlattevő kötve van, mert szavát állnia kell (keresk. törv. 315. §. Optk. 862. §.), habár viszont az sincsen kizárva, hogy a visszavonhatóságot maga az ajánlattevő kikösse, csak hogy ezzel — ami azután ténykérdés — ne legyen esetleg az ajánlat komolysága is lerontva. Ugyancsak ténykérdés, hogy történt-e komoly, valóságos szerződési ajánlat ott, hol az ajánlattevő „kötelezettség nélkül” tette meg ajánlatát. Lehet ugyanis, hogy ezzel csak a körülményekben netalán beálló oly változások esetére kívánta magát szabadon tartani, melyek a szerződés-kötést rá nézve károsná tehetik, de lehet, hogy obligo nélküli ajánlatával a másik féltől szándékozott oly nyilatkozatot provokálni, melyet ő fogadhasson el s így a szerződést is ezen az alapon köthesse meg. Előbbi esetben rendszeren megállapítható a „szerződési ajánlat” fenforgása, utóbbi esetben ellenben alig.

Arra, hogy a joghatályossá vált ajánlat meddig kötelezi az ajánlattevőt? első sorban az ajánlatban kiszabott idő az irányadó. Ha az ajánlat időhatározást nem foglal magában, a törvény dispositiv szabálya nyer alkalmazást. Még pedig: ha az ajánlat jelenlévők között tétetett, avagy ilyen gyanánt tettnek tekintendő (pl. telephonice), haladék nélkül nyilatkozni kell arra (elfogadni vagy visszautasítani), különben az ajánlat hatályát veszti (Optk. 862. §. keresk. törv. 314. §.); ha ellenben az ajánlatot helyileg távollevő címzettnek tették, az ajánlattevő addig van ahhoz az átvételtől számítva kötve (az átvételig tudniillik visszavonhatja), amíg rendes körülmények között és közönséges felfogás szerint a címzett azt megfontolhatja s válasza megérkezhetik. Ez az idő a keresk. törv. 315. §. szerint annyi, amennyi az *egyszeri* az Optk. 862. §-ának a közönséges magánjogi gyakorlatba inkább átment

¹ Pld. osztálysorsjegy vételére tett ajánlat a sorsjáték természetéből folyólag olyan, hogy a címzett az ajánlatot elfogadás végett akárkinek átengedheti s az ajánlattevő ez ellen nem tiltakozhatik. (Curia 1910 ápr. 5-én 63. sz. — Egyet. Dtár IV. 160).

rendelkezés szerint pedig annyi, amennyi a kétszeri válaszoláshoz szükséges.¹

Az ajánlat hatályát veszti, bár az ajánlattevő lekötöttségi ideje nem is telt még le, ha a címzett azt visszautasítja, vagy ha a lekötöttségi idő alatt elfogadás nem történt. Nemkülönb, ha akár az ajánlattevő, akár a címzett elhal, mielőtt az elfogadás, illetőleg az ajánlattevő halála esetén az elfogadás átvétele (megkapása) megtörtént volna. (Optk. 918., 862. §§.)² Ellenkező esetben, vagy ha az ajánlatban erre kifejezett ígéret tétetett, az ajánlat joghatályosan fenmarad s az örökösöket is annyiban köti, mint az ajánlattevő örökagyót kötötte.

B) *Az elfogadás.* Az elfogadás az a jognyilatkozat, melylyel a nyilatkozó az ajánlat tartalmát a magáévá teszi. Joghatályossá — mint az ajánlat — attól kezdve válik, hogy az ajánlattevő az elfogadási nyilatkozatot megkapta. Eddig visszavonható, valamint hatálytalanná teszi az elfogadást a vele együtt érkező visszavonás, nemkülönb az ajánlattevő lekötöttségi idején túli megérkezés, elkésés is. Önként érthetőleg az ajánlattevőtől függ, ha netalán az elkéssett elfogadást is acceptálni akarja. Sőt, amennyiben az elfogadás olyankor küldetett el, hogy rendes körülmények között kellő időben meg kellett volna érkeznie, s az ajánlattevő a késedelemről, valamint a szerződéskötés elejtéséről a címzettet azonnal nem értesíti, az elkéssett elfogadás is hatályos marad, mert az értesítés elmulasztásában az ajánlattevő részéről hallgatag jóváhagyás rejlik. (Keresk. törv. 315. §.) Oly elfogadás, mely az ajánlathoz csak módosításokkal és feltételekkel járul hozzá: nem elfogadás, hanem a címzett részéről tett ajánlatkép tekintendő. (Keresk. törv. 319. §.) Hatályát veszti az elfogadás — az ajánlathoz hasonlóan — ha az elfogadó elhal, mielőtt nyilatkozatát az ajánlattevő megkapta volna, kivéve, ha az elfogadó erre az esetre örökösait is kötelezte, vagy ha az elfogadás hatályának fenmaradása a kötendő szerződés természetéből következik.³

¹ Kolozsv. T. 1909 G. 57/2. sz. (Erd. J. K. II. 34. sz.)

² Ellenkezően a keresk. törv. 289. §., mely azonban az ált. magánjog terén, mert a keresk. jog speciális jellege itt különösen is előtérbe lép, nem indokolt. Helytelen tehát pl. Katona Mórnak a szöveggel ellenkező tanítása. (Jogi Lexikon I. k. 131. lap.)

³ Pl. ha az ajánlat oly kötelemre vonatkozott, mely ép az elfogadó halála esetére volna teljesítendő.

Mely időpontban létesül a szerződés? E kérdésnek a szerződés tárgyát képező dolog időközi veszélye — a *periculum rei* — ad gyakorlati jelentőséget. A felelet tekintetében a nézetek felette elágazók. Abból indulva ki, hogy jogunk szerint ugy az ajánlat, mint az elfogadás joghatályra emelkedése a nyilatkozatok átvételéhez („megkapásához“) kapcsolódik: ugyanezen szempont szerint kell ezt a kérdést is megoldanunk. A jogügyleteket constituáló elem az a két akarat, mely egy és ugyanazon cél megvalósításában összhangzásba jut. Ehhez képest azt kellene mondanunk, hogy amint a címzett az ajánlatot elfogadta, megvalósulván a két ügyletalkotó akarat congruentiája: a szerződés is létesül. Mivel azonban az elfogadás az ajánlattevőre, mint a másik szerződő félre nézve mindaddig, míg arról tudomása nincs, vagy legalább annak lehetősége, hogy e tekintetben tudomást szerezhessen magának, rendelkezésére nem áll, voltakép nem létezőnek tekintendő: leghelyesebb a szerződés perfectióját is arra az időpontra helyezni át, amelyben az elfogadást az ajánlattevő *átveszi* s így annak tartalmáról meggyőződni módjában áll.¹

II. *Előzetes szerződés; pontozat.* Ahhoz, hogy szerződés létesülhessen a komolyan tett szerződési ajánlat megfelelő elfogadása szükséges. Mindaddig, míg az egymást kiegészítő s ellentétes jogi érdekkört képviselő akaratok ezen teljes congruentiája meg nem valósul a felek között, csak alkudozásról, u. n. *tractatumokról* lehet beszélnünk. Sok esetben előfordul azonban, hogy a felek az ezután megkötendő szerződésre s annak tartalmára nézve már eleve, *kötelező* egyezsége lépnek egymással, melyben, ha nem is minden pontra, de legalább a legfontosabbakra megállapodnak. Ez az ugynevezett „*pactum de contrahendo*“ „előleges szerződés“, vagy „megállapodás egy később kötendő szerződésre“, mely különösen a kölcsönügyleteknél, mint a jövőben nyerendő kölcsön iránti biztosítás (*pactum de mutuo dando*) gyakori jelensége jogéletünknek.

Az előleges szerződésnek sanctiója csak annyiban van, hogy

¹ A keresk. törv. 315. §. szerint a szerződés akkor perfectionáltatik, a mikor „az elfogadási nyilatkozat elküldetett vagy elküldés végett feladatott“. Ezt az álláspontot, mely kizárólag a keresk. forgalom igényeit tartja szem előtt: az ált. magánjogra tulszigorusága okán alkalmazhatónak nem véljük.

annak alapján a vonakodó felet a szerződés megkötésére lehet marasztaltatni, illetőleg, mert a marasztalás foganatosítása ki nem kényszeríthető: kártérítésre szorítani.¹ Szükséges azonban, hogy a kötendő szerződés előfeltételei s lényeges pontjai a pactum de contrahendóban benfoglaltassanak. Az Optk. 936. §-a az előleges szerződésnek csak egy esztendeig ad joghatályt, s ezenfelül elfogadja az u. n. „clausula rebus sic stantibus“ korlátozását is, amennyiben felmenti az előlegesen szerződő felet a lekötöttség alól, ha a körülmények időközben annyira megváltoztak, hogy a szerződés célja meghiusultnak, vagy veszélyeztetettnek mondható, avagy a felek bármelyikének bizalma a másokban (különösen pl. hitelképességében) megingott. Ezen utóbbi megszorítást joggal vélhetjük a magyar jogra is applicálhatónak.²

Ugyancsak praeparatorius, előkészítő célú szolgál a szerződések megkötésénél a *pontozat* (punctatio) is. Értjük alatta a jövőben kötendő szerződés azon pontjainak, melyekre nézve a felek már eleve meg tudtak egymás között egyezni: irásbefoglalását. Sok esetben a punctatio felvételére azért van szükség, mert a szerződés alakszerű kiállítását valamely külső ok késlelteti. Kötelező ereje a pontozatnak az esetben van, ha a felek alá is irták s ami tényleg benfoglaltatik, annak erejéig a vonakodó fél marasztalását is lehet kérni. Amennyiben pedig a meg nem kötött végleges szerződésből a nem vétkes félre kár hármlik, joga van a megfelelő kártérítésre. A pontozatra nézve az Optk. 885. §-ának a mondottakkal megegyező rendelkezései, szokásjogunkba átmertek.

III. *A szerződések alakja, tartalma, magyarázata és osztályozása.* A) *A szerződések alakja.* Mai jogunknak a szerződések

¹ Curia 1906 máj. 22-én 740/905. G. sz. (Egyet. Dtár I. 109.)

² Az előszerződésnek különös esete a váltóelőszerződés (pactum de cambiando), melyet, mivel váltótörvényünk nem intézkedik róla az általános magánjog, illetőleg ha keresk. ügylet volna, a keresk. jog szerint kell elbírálni. A váltóügyleteket ugyanis rendszerint megelőzi (bár nem szükségkép) egy oly szerződés, melyben a felek megállapítják a váltó adását, meghatározzák az adandó váltó tartalmát, valamint a másik fél vizontszolgáltatását (azaz az értéket vagy fedezetet) s rendezik általában a kötendő váltóügylet alapjául szolgáló viszonyokat. Ez a szerződés, mely lehet önálló, vagy lehet valamely más szerződés kiegészítő része: az u. n. váltóelőszerződés. (Lásd Plósz Sándor: A magyar váltójog kézikönyve III. kiad. Budapest, 1895. 155—156. l.)

megkötése tekintetében általános elve az alakszabadság.¹ A szerződésből származtatható jogok és kötelezettségek érvényessége tehát attól, hogy a szerződés mily formaságok szerint kötött, *rendes körülmények között* teljesen független. Az általános elvet azonban a törvényes kivételek számos esetben áttörik s ezen alapszik az alakszerű (formális) és alakszerűtlen jogügyletek közötti különböztetés. A törvény által előírt alaknak mellőzése a szerződés semmisségét idézi elő.

Másként áll a dolog — vagy legalább is vitás — ott, hol a szerződés bizonyos alakszerűségeiben maguk a felek állapodtak meg. Önként értetik ugyanis, hogy a felek autonom rendelkezési joga e tekintetben egészen korlátlan. Ha már most a felek az eleve meghatározott alakot szerződésük megkötésénél mégis elmellőzték: ez a körülmény a szerződés érvényét csak azon esetben dönti meg, ha akár az ügylet természetéből, akár a felek intencióiból avagy a közönséges felfogás szerint is (pl. bonyodalmas, elszámolásokkal tele szerződéseknél) a birói magyarázat azt következtetheti, hogy a megállapított alakszerűség megtartásához az ügylet érvényessége is hozzákapcsolódik s anélkül meg sem állhat.² A római jog szigorú álláspontjával szemben e szerint a kérdés minden esetben „*quaestio facti*“-vá válik. Ellen esetben a szerződési alak meghatározását úgy kell értelmeznünk, hogy a felek azt nem érvényességi kellék, hanem más célból, pl. bizonyíték előállítására végezték kötötték ki.³ Ált. magánjogunkban ezt a felfogást a gyakorlat vallja, a keresk. jogban pedig a keresk. törv. 312. §-ának indirect kijelentése ugyanezen az állásponton áll, mikor ahhoz, hogy a felek által megállapított forma hiánya a szerződés érvénytelenségét idézze elő, nemcsak annak írásbeli kikötését, hanem *érvényességi feltételül* való *világos kitűzését* is megkívánja.⁴

Hogy mely esetekben és minő szerződésekre nézve ír elő jogunk valamely meghatározott alakot? nem tartozik az általános tanokra.⁵ Maguk az alakszerűségek pedig az egyes szerződések

¹ Lásd I. kötet 20. §. Keresk. törv. 311. §. Otk. 833. §.

² Curia, 1904 okt. 27. I. G. 546. sz. sz. — (Judicat. III. 1069.)

³ Curia, 1903 márcz. 11. I. G. 573. sz. (Judicat. I. 254. sz.)

⁴ Zsögöd: Fejezetek stb. id. cz. m. I. k. 7—8. lap, 15. alj.

⁵ Példakép említhetők: Az 1886: VII. t.-cz. (közjegyzői novella) 22., 23. §-ok szerint a házas- és jegyestársak közti vagyoni vonatkozású szerző-

természetéhez képest változók (írásbafoglalás és aláírás; tanuk, közhatósági nyilvántartásba vétel, hitelesítés, állandó jelentőségű kitételek használata stb.); s néha egész az ünnepélyességig fokozódhatnak. (Lásd I. k. 20. §.)

Azokban az esetekben, melyeknél a szerződés alakszerűségét maguk a felek állapítják meg, leggyakrabban az írásbeliség kikötése fordul elő. Perfectté a szerződést az aláírás teszi. Az írásbelileg kötött szerződések realizálásánál gyakori jelenség, hogy egyik vagy másik fél *szóbeli* megállapodásokra és egyezkedésekre is hivatkozik, melyek akár az írásbeli szerződés megkötése előtt, akár azzal egyidejűleg történtek volna. Ily esetekben a következő szabályok az irányadók: Ha a szóbeli megállapodás az írásbeli szerződéssel ellenkezik, jogereje nincs (*Curia* 1905. decz. 7. I. G. 297. sz. — Grill f. Dtár II. 103. sz.) s nem is bizonyítható, ha ellenben nemcsak hogy nem ellentétes, de am azt kiegészíti vagy megmagyarázza, feltéve, hogy perrendszerűleg bebizonyítatik, érvényesen megáll.¹ Az írásbeli szerződések utáni időből származó szóbeli megállapodások érvénye felől pedig kétség nem foroghat fenn, s azok esetleg — amennyiben egészen új egyezkedési alapokra fektetvük — az írásbeli szerződés megszüntetését is maguk után vonhatják.

B) *A szerződések tartalma és magyarázata.* A szerződések belső tartalma az ügyletet létesítő akaratkijelentésekből s az ezekben kikötött szolgáltatásból áll. Ez a belső tartalom csak annyiban van törvényes korlátok közé szorítva, amennyiben jogszabály írja elő, hogy az akaratnak valóban és minden befolyásoló

dések közjegyzői okirathoz — az öröklési szerződések írásbeliséghez — törvényesenél magasabb kamatok kikötése szintén írásbeliséghez vannak kötve stb.

¹ Az újabb joggyakorlat állandósult felfogása. Korábban judicaturánk az írásbeli szerződés és szóbeli megállapodás egymásközi viszonyát szigorubban interpretálta. *Curia*, 1905. I. G. 221. sz. pld. (Grill-féle Dtár I. 935. sz.), kimondja, hogy az ált. szabály mellett sem zárható el az okirat kiállításának bizonyításától, miszerint az ügylet céljánál fogva az annak lényegéhez tartozó megállapodásoknak az okiratból történt kimaradását, vagy azt, hogy az okirat a felek valódi akaratát nem tartalmazza: bizonyítható. *K o l o s v.* T. 1909 G. 190/3. sz. Írásos szerződés esetén előzetes szóbeli megállapodás fenforgása nem érvényességi kellék, ha azonban az írásos szerződést ilyen megállapodás tényleg megelőzte, akkor amannak ez utóbbit fedni kell. (*Erd. J. K.* III. évf. 13.)

körülménytől menten, mint *szabad akarata*nak kell jelen lennie, s hogy azt a szolgáltatást, amire az ügyleti akarat rendelkezése irányul, se a *törvény*, se az *erkölcs ne tiltsa*, sem pedig jogi vagy természeti lehetetlenség abban ne foglaltassék. A felek cselekvőképességére vonatkozó törvényes kívánalmak végeredményben szintén a szerződések belső tartalmával hozhatók kapcsolatba, mint egyáltalában minden általános jogügyleti kellék. Az e tekintetben annak helyén mondottakat (lásd I. k. 17. §. B) alatt, még egynéhány oly megjegyzéssel kell kiegészítenünk, melyek a szerződések mint kétoldalú jogügyletek szabályozására vetnek közelebbi világosságot.

Az egyik kiegészítő megjegyzés vonatkozik az u. n. *causa* kérdésére. Mellőzhetetlen alkateleme-e a szerződési tartalomnak az, hogy a benne elvállalt kötelezettség jogalapja — indoka — benfoglaltassék? A szerződések egy része oly természetű, mely bizonyos és benne kifejezett materialis cél megvalósítására irányul, s ha e célnak jogalapja (jogcíme) megjelölve nincs, vagy egyáltalában hiányzik, a jogi hatás megvalósulását a kötelezett fél addig, míg az bebizonyítást nem nyer, megakaszthatja. Ezek az ugynevezett causalis ügyletek. Más szerződések ellenben a célzott jogi hatást materialis alap hiányában is létrehozzák, attól tehát mintegy függetlenek. Ezek az u. n. *abstract* ügyletek. Természetesen a jogváltozásnak itt is van minden esetben valami subjectiv indoka a felek részén, tehát „*causája*“, csak hogy annak külsőleg is kifejeznie nem szükséges. Causalis ügyleteknél ekként a *causa debendi* kitüntetése a szerződés tartalmához hozzátartozik, az abstractoknál ellenben nem.¹

Ami a szerződések tartalmának lehetőségét illeti, azok a szabályok, melyek a jogügyletekről általában (lásd I. k. 21. §.) elmondattak, önként érthetőleg itt is alkalmazandók — „*Ad impossibilia nemo teneatur*“. A lehetetlenség lehet kezdettől fogva fennálló, lehet viszont később, ügyletkötés után bekövetkező. Az utólagos lehetetlenüléstről a kötelelem megszűnési módjai között alább külön is szólunk. (Lásd 147. §.) A pandektajog nyomán továbbá a mi gyakorlatunkba is átnent az objective és subjective,

¹ Szabály, hogy a kötelmi ügyletek causalis ügyletek. — Curia, 1904. jan. 27-én I. G. 515. sz. (Judicat. II. 501. sz.)

vagy relative lehetetlen szolgáltatás megkülönböztetése. Az előbbi feltétlen, mindenkire nézve egyaránt (physical vagy jogi okból való) lehetetlenséget jelent, s akár eredeti, akár csak későbbi időpontban beálló: a szerződés érvényét megdönti. Jogi hatály az ily lehetetlenséghez csak akkor fűződik — még pedig kártérítési kötelezettség alakjában — ha valamelyik fél a lehetetlenségről tudott, vagy arról kellő gondossággal tudhatott volna s a szerződést mégis megkötötte. A subjectiv lehetetlenség esetén arra nézve, akinek részén a lehetetlenség beállott (legtöbbször u. n. teljesítési képtelenség alakjában), a szerződés szintén érvénytelenné válik ugyan, de aszerint, hogy terheli-e őt az előbb mondottak szerint vétkesség vagy nem, kártérítéssel tartozik.

Abból a szabályból egyébiránt, hogy a lehetetlen tartalmu szerződés semmis: nem lehet minden s a főszerződéshez járuló esetleges mellékmegjegyzések semmisségére is következtetést vonni. Nem esik ezen szempont alá a részleges lehetetlenség esete, hol a szerződés lehetségesnek megmaradt részeiben érvényesen megáll. *Utile per inutile non vitiatur*. De már igen az adós netaláni oly külön kötelezettség vállalása, melylyel nemcsak a nem pontos teljesítés, hanem a lehetetlenné válás esetére is hitelezőjének garanciát kíván nyújtani.

A szerződések tartalmának értelmezésére akkor merül fel a szükség, ha az vagy homályos, vagy vitatott. A bíróra ilyenkor az a feladat hárul, hogy a szerződésből és annak kitételeiből, a felmerült ellentétek zavarából a felek valódi szándékát kiolvassa, mert minden szerződésnél első sorban maga az abban kifejezésre jutott ügyleti akarat az irányadó. Ezt az elvet már régi törvényeink is kimondták.¹ A magyarázat eszközei ugyanazok, melyeket mint a jogszabály *doctrinális* értelmezésének szabályait annak helyén előadtunk. (Lásd I. k. 9. §.) Judicaturánknak ezenkívül többször volt alkalma arra, hogy ügylet magyarázati kérdésekben elvi jelentőséggel nyilatkozzék. Fontosabbak e kijelentések közül, hogy az ügylet magyarázatánál oly akaratelhatározási indító

¹ Mátyás 1486. évi VI. decretum 17. cikk 1. §.: „In obligationibus vero talis modus servetur: quod secundum quod, se quisque obligavit — iudicium et justitiam recipiat“. 1492: XXXVIII. t.-cz. 1. §. Az e tekintetben általánosan ismert paroemia így szól: „Contractus contrahentibus legem ponit“. Lásd pld. Curia, 1905 jun. 21-én 426. sz. (Judicat. III. 1176. sz.)

okok, melyekről a másik félnek tudomása sem volt s nem is lehetett, nem jöhetnek figyelembe; hogy két nyelven is szerkesztett szerződéseknél az a szöveg irányadó, melyet a felek hitelesnek jelentettek ki; hogy továbbá az értelmezésnél lehetőleg a szerződések érvénybentartására kell törekedni; (Optk. 914. §. szabálya) ingyenes szerződéseknél a terhelt fél javára, ha a kötelezés vitás, az enyhébb magyarázatot kell elfogadni (*in dubio mitius*);¹ (Optk. 915. §.) az egyes kitételek a közönséges felfogástól eltérően is magyarázhatók, ha az érdekelt fél e tekintetben állításait igazolni tudja; a szerződésbeli megállapodások homályossága és hátrózatlan volta mindig a szerződést kiállító fél hátrányára szolgál (*Curia* 1906. január 31-én. 1286. sz. — *Judicat. D.* 1412. sz.) stb.

C) *A szerződések osztályozása.* A szerződések a szokásos és jogilag is jelentős osztályozás szerint:

1. *Egyoldalu és kétoldalu szerződések* (*conventiones reciprocae, sinallagmaticae, vel conventiones unilaterales*). A megkülönböztetés értelme a következő: ha mindkét szerződésbeli ellenfél viszonosan tartozik egymásnak valamit teljesíteni, illetőleg jogositva van szolgáltatása fejében a másiktól ellenértéket követelni, a szerződés kétoldalu, mert a felek nemcsak adósai, hanem hitelezői is egymásnak. Ellenben, ha az egyik fél *csak* teljesítésre van kötelezve, a másik pedig csak jogositva az elfogadásra: a szerződés egyoldalu, de önként érthetőleg *mint jogügylet* mindkét esetben ilyen. Pl. kétoldalu szerződés az adásvétel, egyoldalu az ajándékozás. Az egy- és kétoldalu szerződések közötti különbségtétel azonban teljes következetességgel alig vihető keresztül; valódi egyoldalúság csak az ingyenes szerződéseknél forog fenn.

2. *Ingyenes és visszterhes szerződések.* A különbség itt azon sarkallik, hogy a kapott szolgáltatásért tartozik-e a másik fél ellenszolgáltatással vagy nem? A szerződés utóbbi esetben ingyenes (*lucrativa*), előbbi esetben pedig visszterhes lesz (*onerosa*). Ebből következőleg az ingyenes szerződések egyuttal mindig egyoldalúak is, a visszterhesek fogalmához ellenben a kétoldalúság mellőzhetlenül hozzátartozik. A visszterhes és így kétoldalu szerződéseknek jellemző sajátysága, hogy egyik fél sem tartozik — ellenkező kikötés

¹ *Curia*, 1906 jan. 12. I. G. 378. sz. (*Judicatura* IV. 1416.)

hiányában — addig szolgáltatni, míg ugyanezt a másik fél is teljesítő készségének kijelentésével, vagy éppen a tényleges teljesítéssel meg nem tette.¹ Az ellenkező kikötés főleg adásvétel esetében szokott előfordulni, hol a vevő a vételárral megegyezés szerint adós marad.

3. *Alakszerű* a szerződés akkor, ha az ügyletet constituáló akaratnak megszabott formában kell kinyilvánítatnia, amitől a czélzott jogi hatás megvalósulása is függ, ha ellenben az akaratnyilvánítás bármilyen módon történhetik: a szerződés *alakszerűtlen*.

4. *Abstract és materialis szerződések*. A materialis szerződések érvénye a szerződési akaratnak bennük kifejezett causájától, vagyis a jog és kötelezettség jogalapjától függ, melynek ép ezért a szerződésben kifejezve is kell lennie. Ha valaki kölcsön-szerződésre kíván lépni, a szerződésben ki kell jelenteni azt, hogy az összeg kölcsönként adatott és vétetett át. A minden jogalap nélküli lekötelezésnek nem lehet joghatálya. A normális szerződések mindig causalisak. Az abstract szerződések ellenben minden ily causától függetlenek s kötelezettséget, illetőleg jogokat szülnék anélkül, hogy a jogi hatás előidézésére irányuló ügyleti akaratnak indító oka, alapja adva volna. Hogy indító oka az akaratelhatározásnak itt is van, az természetes, de rejtve maradt, s a bírónak azt kutatnia, bizonyítás tárgyává tennie nem kell. Az abstract szerződések typusa a váltó; az ált. magánjogban jelenlegi jogunk szerint csak a dologi ügyleteknél találkozunk az abstract szerződéssel, például a tradicionál, a telekkönyvi tulajdonszerzésnél, hol a bekebelezéshez ugyan jogczimet magában foglaló okirat kell, de a dologi jogváltozást kizárólag mégis csak a bekebelezés ténye idézi elő.²

5. *Fő- és mellékszerződések*. Minden szerződés, mely egy meghatározott kötelem létesítésére irányul, mert önmagában, mint ilyen megáll, *főszerződés*. A „fő“ jelzőnek ezért a legtöbb esetben nincs értelme még akkor sem, ha a felek a szerződés némely pontját utólag módosítják. A módosító megállapodás *pótszerző-*

¹ Curia, 1907 nov. 12-én 7888/906. sz. „Ellenkező megállapodás hiányában a szolgáltatás csak az ellenszolgáltatás egyidejű teljesítése mellett vehető igénybe“. (Egyet. Dtár II. 12).

² Némelyek szerint az elszámolás vagy adósság elismerés szintén abstract szerződések volnának, a kérdés azonban felette vitatható.

dés jellegével birhat, vagy ha a módosítások nagyobb szabásuak, mint egy újabb önálló szerződés szemlélhető.¹ Ez tehát pusztán a mérlegelés és elnevezés kérdése. „Főszerződésről“ ehhez képest csak akkor indokolt szólani, ha arra mint alapügyre a felek további oly megegyezéseket ülepítenek, melyeknek feltétele kizárólag a korábban vagy egyidejűleg kötött másik szerződés. Ilyenkor támad a „mellékszerződések“ fogalma, mint a felek megállapodásához fűzött accessorium. A mellékszerződés érvénye a főszerződéstől függ, s ha ez elesik, ipso facto esnie kell emennek is. Mellékszerződések főleg azok, melyek a főszerződésbeli kötelezettségek különszerű biztosítására köttetnek, mint a foglaló, kötbér és zálogszerződés.

135. §. Harmadik személyek javára kötött szerződések.

Irodalmi utalások. A VII. magyar jogászgyűlés tárgyalásai a harmadik személyek javára kötött szerződésekről; Évkönyv 1882. I. k. 26—128. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 611. l.; Katona M.: Id. cz. m. (Fodor-féle Magánjog III. k.) 123. és köv. l.; Biermann Mihály: A 3-ik előnyére kötött szerződésekről (Magyar Igazságügy XV. és XVI. k.); Lányi Bertalan: A 3-ik javára szóló szerződés hatálya (Polg. törvénykezés XII. köt. 10. füzetében); Frank J.: Közigazs. törv. I. k. 305. §. 599. és köv. l.; Kirchstetter: Commentar z. österr. allg. bürg. Gesetzbuch 525. és köv. l.; Wolf Károly cikke a Jogi Lexikon IV. k. 15. és köv. l., u. i. a teljes irodalom; Baracs Marcell: A 3-ik személyek javára kötött szerződések. Magyar jogászegyleti ért. XXI. k. 188. f.; Kiss Géza: A 3-ik személyek javára kötött szerződések visszavonhatóságáról, Budapest, 1903.; Unger: Die Verträge zu Gunsten Dritter (Jena, 1869.); Gareis: Die Verträge zu gunsten Dritter historisch u. dogmatisch dargestellt, Würzburg, 1873.; Crome: System stb. id. cz. m. II. k. 220. és köv. l.; Ehrenzweig Die sog. zweigliedrigen Verträge, insbesondere d. Vertrag zu Gunsten Dritter (1895).

Számos kötelemnél fordul elő az a jelenség, hogy az abból származó jog, illetőleg kötelezettség a kötelelem létesítésénél nem szereplő 3-ikra hárul. Így például ott, hol a meghatalmazott, vagy a negotiorum gestor köti meg a szerződést. A „harmadik személyek javára kötött szerződések“-et az efajta jogi jelenségektől élesen el kell határolnunk.

¹ Ez a természete a kötelezettség lehetetlenülése esetére vállalt garancia-igéretnek is.

Valamely érdekviszony, mint különös causa alapján ugyanis anélkül, hogy képviselők vagy ügyvivők lennénk, szerződhetünk úgy, hogy a szerződési ígéretet tevő szerződésbeli ellenfél („ígérettevő“) a szolgáltatást ne a magunk, („ígéretvevő“), hanem egy, a szerződésen kívül álló 3-ik (a „kedvezményezett“) részére és javára teljesítse. A kereskedelmi jog terén a biztosítási és fuvarozási ügyletekben, de az általános magánjog terén is, még pedig különösen tartási, életjáradéki stb. kötelezettségek létesítésében az ilyen „3-ik javára kötött szerződések“ típusaira könnyű ráismerni. E szerződések önállóságának elismerése a római jog álláspontjával szemben nagy ellentétet jelent, „Alteri stipulari nemo potest“ volt a római jog elve,¹ mely abban az értelemben, hogy másnak *terhére*, tudtán és beleegyezésén kívül kötelezettségeket vállalni nem lehet, mindenesetre a mai jogokban is áll, de nem a másik vonatkozásban, hogy tudniillik 3-ik javára jogokat, tőle függetlenül is, ne alapíthatnánk.

A 3-ik személyek javára kötött szerződések jogi konstrukciója általánosságban és részleteiben is egyaránt vitás. A régebbi doctrina a római jognak nyomasztó hatása alatt kerülő utakon igyekezett e szerződések önállóságának a dogmatikában helyet szorítani, miután a gyakorlati élet azt egészen magáévá tette. Az ígéretvevőt úgy tekintették, mint a kedvezményezett negotiorum gestorát, vagy a kedvezményezett jogszerzését az ilyenmő szerződések alapján az ő elfogadásától tették függővé.² Avagy magyarázták jogát úgy, hogy az az ígéretvevőről rája fictiv cessio útján szállott át, illetőleg azt az ígéretvevő hallgatólagos mandátuma alapján érvényesítheti. Ujabban a 3-ik javára szóló conventiókban a „kétágu szerződések“ egyik esetét látják, vagyis ugyanegy kétoldalú szerződésben két jogügyletet, melyek közül az egyik maga az ígérettevő és ígéretvevő közötti szerződés, a másik az ígéretvevő egyoldalú jogügylete, mely a 3-ik javára szól, s melynek révén ez a hitelezői positiót az ígéretvevőtől elnyeri.

A 3-ik személy javára kötött szerződések jogdogmatikai hát-

¹ Ez alól csak a justinianusi jog tett néhány szükségparancsolta kivételt. Pl. hozományrendelés esetén, hogy az a nő, illetőleg örököseinek kiadassék (Lex. 4. D. sol. matr. 24. 3.); 3-ik javára történt ajándékozásnál (Lex. 3. C. de don quae sub modo 8—55.) stb.

² Ezt a nézetet képviseli Frank is. (Közgazs. törv. I. k. 305—599. I.)

terének vitatott volta zavaró hatását az általa létesített kötelelemhez fűződő következmények tekintetében is érezteti. Szokásos jogunk állásfoglalását a rendelkezésre álló csekély számú elvi kijelentésekből meghatározni nehéz. Az első kérdés az, hogy a kedvezményezett a szerződésből rája nyíló jogot hogyan és mely időpontban szerzi meg? A jogtudomány ma már túlnyomónak mondható felfogása szerint a szerződés megkötésével *közvetlenül*, anélkül, hogy arról tudnia, vagy elfogadó nyilatkozatot tennie kellene, aminek folyamányakép a kérdés második része is ugy döntendő el, hogy jogszerzésének időpontja a szerződés-megkötés időpontjával egybeesik, s így az ígéretvevő részéről visszavonás vagy megváltoztatás legalább is a kedvezményezett hozzájárulása nélkül, illetőleg amennyiben más ki nem kötött, ki van zárva.¹ Amint tehát a kedvezményezett a szerződésről értesül: már kezdettől fogva létező kereseti jogát azonnal érvényesítheti. Judicaturánk álláspontja régebben más volt. A 3-ik javára szóló szerződések joghatályosságát és a kedvezményezett kereseti jogát ugyan kétségen felül állólag elismerte,² de a 3-ik személy jogszerzését csak az ő *utólagos hozzájárulásával* tartotta megconstruálhatónak s ezért ennek bekövetkezéseig a szerződő feleknek szerződésük visszavonása módjukban állott. A kedvezményezett részé-

¹ Ily értelemben nyilatkozik Zsögöd, Fejezetek stb. cz. m. I. k. 94. lap 94. alj.-ben felhozott példájával. A szövegre mondottakra nézve különben v. ö. Kiss Géának id. cz. ért. az ált. magánjogi elvekre fektett logikus fejtegetéseit (10. és köv. l.). A közvetlen jogszerzés elvét mondja ki teljes határozottsággal a Curia 1903 május 19-én I. G. 20. sz. döntésében: „Oly esetekben, melyekben az adós a hitelezővel szemben arra kötelezi magát, hogy a szolgáltatást egy 3-ik javára teljesíti, az akként kedvezményezett közvetlenül van jogosítva a teljesítést követelni.“ (Judicat. I. 303. sz.) dtto: Curia 1905 decz. 21-én 403/905. sz. (Jogállam VI. évf. 224. l. 6 pont.)

² Az Optk. területére nézve megjegyzendő, hogy bárha az Optk. 881. §. az „alteri stipulari nemo potest“ elvét hangsúlyozva kimondja, hozzátéve, hogy „a törvényben meghatározott eseteken kívül“ mégis a túlnyomó vélemény szerint az 1019. §. megfelelő magyarázásával a harmadik személyek javára kötött szerződések szintén elismertnek mondhatók. E mellett szól a tlkvi rts 130. §. c) pontja is, mely a 3-ik javára kikötött szolgáltatás tlkvi bekebelezését megengedi. V. ö. különben Kirchstetter id. cz. m. 525. és köv. l. Egyébként pedig a bírói letétbehelyezés mint a letévé és a bíróság közti s a hitelező javára szóló szerződés révén a 3-ik javára köthető szerződéseket az Optk. rendszerébe is belehet vinni.

ről hallgatólagos hozzájárulásnak vétetett, ha a szerződésről tudomást szerevezve, a szolgáltatás iránt keresetet indított.¹ Ezzel az elvvel ellentétesnek látszik a végrehajtási törvény (1881: LX. t.-cz.) 66. §-a, mely kimondja, hogy a kedvezményezettet illető életbiztosítási összeg a biztosított adósságai miatt végrehajtás alá még az esetben sem vonható, ha kedvezményezettekül a biztosított örökösei vannak megnevezve, ami a kedvezményezettek *közvetlen* jogszerzésére utal.

Mivel azonban általános magánjogunknak felfogása inkább az említett és elméleti, meg tudományos szempontból kevésbé helyeselhető álláspont felé hajlik: ebből következőleg az ígéretvevőnek a kikötött szolgáltatás feletti rendelkezési jogát s így az egész szerződés visszavonhatóságát is el kell ismernünk, addig az időpontig, míg a kedvezményezett kifejezetten vagy nyíltan a juttatást el nem fogadta. E rendelkezési jog a visszavonáson kívül, más kedvezményezett nevezésére vagy bárminő változtatásra vonatkozhatik. Ha a szerződésben az ígéretvevő jogilag szintén érdekelt: ez esetben a teljesítés kikényszerítésére kereseti joga neki magának is van. Kötelezettsége azonban a 3-ikat a szerződésről értesíteni, utóbbi pedig, ha arról már egyébként tudomást szerzett, amiként keresetet is indíthatna, önként érthetőleg jogosítva van arra is, hogy joga biztosítására a szükséges intézkedéseket megtehesse;² ugyanígy, ha a szerződés feltétellel vagy időhatározással kötött: a feltétel, illetőleg az időhatározás bekövetkezése esetére. A biztosítás iránti intézkedési jog a kedvezményezett értesítéséig az ígéretvevőt is megilleti.

Abban az esetben, ha a kedvezményezett jogát az ígéretvevő vétkessége okán nem érvényesíthetné: netán szenvedett kárának megtérítését követelheti tőle.

Nem szenved kétséget, hogy az ígéretvevő a közte és a *kedvezményezett közötti viszony alapján* a juttatott jogot visszavonhatja. Ez a 3-ik javára kötött szerződéstől, mint ilyentől teljesen

¹ Ebben az elfogadás kellékének jelentékeny gyengítése rejlik s közeledést jelent a helyes állásponthoz. Hogy a gyakorlat legújabbban a helyes álláspontra helyezkedett: igazolják az 1. jztben idézett ítéletek.

² Curia 1892 nov. 16-án 4662. sz. a. Márkus-féle gyűjt. I. k. (I. kiad.) 458. és köv. l. 1057. sz. eset. Keresk. törv. 406. §. A biztosítás egyik módját nyújthatja a jelzálogi bekebelezés a tlkvi rts. 130. §. c) pont alapján.

különálló és független valami. Ha tehát pl. az ígértvevő a szerződés megkötésével a 3-ikat *megajándékozni* akarta s az vele szemben rut hálátlanságot tanusít *ezen az alapon*, de nem a „3-ik személy javára kötött szerződés“ alapján, a juttatott jog visszavonhatása tiszta dolog.

A 3-ik személyek javára kötött szerződésekből a kötelezett minden s magából a szerződésből eredő kifogást a kedvezményezett szemben is érvényesíthet, mert ennek joga szintén kizárólag a szerződésből ered. Ki van zárva azonban az adós részéről az eredeti hitelező és a kedvezményezett közötti viszonyból eredő kifogások érvényesíthetése. (Curia, 1906. május 18-án, 260. sz. — Judicat., IV., 1590.)

136. §. Mellékkikötések a szerződéseknél.

Irodalmi utalások. Katona M.: A kötelmi jog ált. tanai cz. m. (Fodor-féle Magánjog III. k.) 143—152. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 615—619. l.; Frank I.: Közigazs. törv. I. k. 303. §. 594. és köv. l.; Klupathy Antal: A magyar keresk. jog kézikönyve cz. m. Budapest, 1896. II. k. 124—130. l.; Krainz: System stb. id. cz. m. II. k. 71—78. l.; Kirchstetter: Commentar z. österr. allg. Gesetzbuch 473. és köv. l.; Dernburg: Pandekten V. kiad. II. k. 33., 34., 130—133. l.; Indokolás a magyar ptkv tervezetéhez III. k. 216—233. l.; Seeler: Zur Lehre von der Conventionalstrafe 1891.; Lévy B., Katona M., Haller: „Bánatpénz“ és „Bánatbér“ cikkei a Jogi Lexikon I. k. 610. és köv. l., u. itt az irodalom „Foglaló“ czimszó a Jogi Lexikon III. k. 665. l.; u. itt az irodalom is.

A szerződéseknél előforduló mellékkikötések célja, amint közönségesen kifejezni szokás, azoknak foglalóval, bánatpénzzel, illetőleg a kötbérrel való „megerősítése“, „biztosítása“. Ugyanezt a célzt szolgálja a mondottakon kívül a kezességi és zálogszerződés is, s így ebből a szempontból ezt a két szerződési alakot a jelen § alatt minden rendszerbeli nehézség nélkül lehetne tárgyalni. A megszokottabb beosztást követve azonban a most következőkben csak a *foglaló*, *bánatpénz* és *kötbér*, mint szerződést megerősítő mellékkikötésekről lesz szó, míg a fentebb említett két szerződési alak tárgyalását a különös részre utaljuk át.

I. *Foglaló* (arrha, Angeld). Az az érték vagy dolog, amit valamelyik fél annak jeléül, hogy a szerződés megkötöttet s egy-

ben a teljesítési készségnek bizonyosságául is, a másik félnek előre átad:¹ a foglaló. (Optk. 908. §. Keresk. törv. 276. §.)

A szerződésbeli ellenfél tehát a foglalóban a megkötött szerződés megerősítését abban láthatja, hogy a foglalót adó a szerződés mellett már csak azért is ki fog tartani, mert különben foglalóját oda veszi.

A foglalónak a felek más rendeltetést is szabhatnak; egyéb megállapodás hiányában azonban a törvényes vélelem a mondotak mellett harszol.

A foglalóadásnak joghatályai a következők: Ha a szerződést a felek végrehajtották, a foglalót vissza kell adni, illetőleg értékét a teljesítésbe be lehet számítani, ugyanigy, ha a szerződéstől a felek kölcsönösen elállottak. (Keresk. törv. 276. §.) Az a tény azonban, hogy a foglalót az, ki kapta, visszaadja, nem jelenti még ipso jure a szerződés megszűnését is. (1898: II. t.-cz. 11. §.)

Ha a szerződés végrehajtása valamelyik fél vétkessége okán lehetetlenné vált: a vétlen fél a kapott foglalót megtarthatja vagy az általa a vétkesnek adottat in duplo követelheti vissza (ha kára különben nem is volt). (Keresk. törv. 277. §. Optk. 908. §.) Szerződésszegés esetén pedig a szerződésszegő a másik félnek a foglaló összegét meghaladó netaláni kárát is megtéríteni tartozik. (Keresk. törv. 277. §. 2-ik bek.)

Az adott foglaló ilyenkor nem kétszeresen, hanem csak egyszeresen jár vissza s a kártérítési összegbe beszámítandó. Az Optk. 908. §. szerint továbbá s ez a mi szokásjogunk szerint sem tekinthető kizártnak, a vétlen félt a szerződés teljesítésének kiereszokolhatása végett — amennyiben ennek konkrét esetben gyakorlati jelentősége volna — szabad választás illeti, hogy a foglalóra tartson-e igényt, vagy a szerződés teljesítésére, illetőleg kártérítésre pereljen-e? Ha mindkét felet vétkesség terheli a szerződés végrehajtásának elmaradásában, egyik sem követelhet a másikon foglaló czimén semmit s végül megjegyzendő, hogy gyakorlatunk szerint a kétszeres összegben megítélt foglaló után nem, az egyszeresen megítélt után ellenben jár késedelmi kamat is.²

¹ A foglaló ígérése nem létesíti ezt a mellékkikötést. Hogy in concreto a valamely czímen átadott dolog csakugyan „foglaló-e“ vagy esetleg „előleg“ az ügylet magyarázatától függ. (Kolozs v. T. 1908. G. 89/3. sz. Erd. J. K. I. 32. sz.)

² V. ö. Z s ö g ö d, Fejezetek stb. cz. id. m. II. k. 45. lap.

II. *Bánatpénz (mulcta conventionalis)*. A bánatpénz a foglalonak egyik elkülönült alfaja s azt az összeget jelenti, melyet valamelyik fél a szerződés megkötésekor azért *ad* vagy *ígér*, hogy annak fejében a szerződéstől való visszalépését biztosítsa. Egészben véve tehát a bánatpénz nem annyira a szerződés megerősítésére való, mint inkább annak meggyöngítésére szolgál, amennyiben lényegileg a visszaléphetés kikötését jelenti, a másik fél erre az esetre beálló kárának előzetes, számszerű s „bánatpénz“-ben való meghatározása mellett.

A bánatpénz kikötésének hatálya tehát az, hogy aki ígérte vagy adta, a szerződéstől visszaléphet. (Keresk. törv. 278. §. Optk. 909. §.) Utóbbi esetben az ígért bánatpénzt lefizetni tartozik, vagy amennyiben a szerződéskötéskor már átadta, elveszti azt (u. ott). A visszalépésnek csak addig van helye, míg a letevő vagy ígérő a teljesítést meg nem kezdte, illetőleg az ellenfél szolgáltatását részben vagy egészben el nem fogadta (u. ott). A szerződés teljesítése esetén a bánatpénz visszaadandó, illetőleg a teljesítőnek beszámítandó. Helye van a visszaadásnak akkor is, ha a szerződéstől a felek kölcsönösen elálltak vagy ha a szerződés egyéb okból szűnt meg. (Keresk. törv. 279. §.) Az „egyéb okból“ való megszűnés esetei közül az Optk. 911. §. kiemeli a szerződésnek a bánatpénzt kötelező vétkeből vagy vétlenség okából lehetetlenné válását, s a bánatpénz megfizetésére azt, kinek szolgáltatása vétklenül vált lehetetlenné, nem kötelezi. Ezt a szabályt hazai jogunkban is elfogadottnak mondhatjuk.

A bánatpénz fogalma a foglalóval szorosán összeszővődik oly esetekben, hol valaki foglalót ad, de azzal, hogy a szerződéstől való visszalépés jogát is kiköti magának. A foglaló ilyenkor a bánatpénz természetét ölti magára, bár a felek intentiója az ellenkező is lehet, s ha a szerződéstől az a fél áll el, aki a másikra nézve bánatpénzüll tekintendő „foglalót“ kapta, tartozik azt kétszeresen, tehát „foglalót“ gyanánt visszatéríteni. Az általános magánjogon és a kereskedelmi jogon kívül a végrehajtási jog terén is szerepel a bánatpénz, mint az árveréseken és árlejtéseken a résztvevők által abból a célból leteendő pénzösszeg, hogy a valamelyikük ajánlatának elfogadása esetén az árverési feltételek pontos teljesítésének biztosításául szolgáljon. (1881: LX. t.-cz.) Itt tehát a bánatpénz jogi rendeltetése és természete az általános magánjog „bánatpénzétől“ jelentékenyen különbözik.¹

¹ Az Optk. (909—910. §§.) nem a „bánatpénz“, hanem a „b á n a t b é r“

III. A kötbér. (*Poena conventionalis*.) 1. Fogalma és jogi természet. Kötbér (vagy „szerződéses birság“) kikötés akkor létesül, ha a szerződés értelmében az adósnak nem teljesítés vagy nem pontos teljesítés esetére büntetésképpen egy a szerződésben külön meghatározott más — rendszerint pedig pénzből álló — szolgáltatást kell adnia. Ez a „más szolgáltatás“ az u. n. kötbér, melynek törvényszerű célja az, hogy az adóst a szerződéses kötelezettség teljesítésére sarkallja. A kötbér másfelől úgy is felfogható, mint a nem megfelelő teljesítésből eredő s gyakran nehezen megállapítható kárnak általányszerű összegben való előleges meghatározása.¹ Ez a rendeltetése azonban csak másodlagos természetű, mert a kikötött kötbér követelhető akkor is, ha a hitelezőnek kára nincs,² valamint az sem kizárt dolog, (miről alább!) hogy a kötbért netalán meghaladó kár szintén követeltesék.

A kötbér-kötelezettség járulékos s így joghatálya az általa biztosítani hivatott főkötelelem lételéhez és érvényességéhez kapcsolódik. Ha tehát az alapszerződés valami ok miatt és az adós hibáján kívül elesik, (semmis pl. vagy megtámadás következtében hatálytalanítják; lehetetlenné válik) vagy megszűnik, mielőtt még a kötbér követelésének ideje lejárt volna: a kötbér iránti jog is elvész.

A kötbér, mivel rendszeren szerződésből származó kötelezett-

kitételét használja a szóban forgó szerződés biztosító intézmény megjelölésére és mert annak fogalmát úgy határozza meg, hogy: „— ha valamely szerződéskötésnél bizonyos összeg határozatik meg, melyet egyik vagy másik fél, azon esetre, ha hogy a szerződéstől, betöltése előtt el akar állani, letenni tartozik, a szerződés bánatbér mellett köttetik“, némelyek felveszik, miszerint bánatpénz és bánatbér két különböző dolog. (Igy pl. *Katona Jogi Lexikon* I. k. 610. lapon.) A különbség pedig állana abban, hogy a bánatpénzt nem szükséges adni, hanem elég ígérni is, a bánatbért ellenben „adni kell“. Tulajdonképp e különbség csak képzelt. Az *Optk.* 909. §. szerint is ígértetik a bánatbér arra az esetre, ha az ígérő vissza akar lépni, s a szerződéskötéskor azt azonnal letenni nem kell; ép így a bánatpénznél, amelyre nézve a tett ígéretet szintén csak az elálláskor kell beváltani. Mindez nem zárja ki azonban, hogy a végrh. törv. „bánatpénztől“ való megkülönböztetés okából az ált. magánjogban helyesebb volna a „bánatbér“ kifejezést használni.

¹ „Kárpótlásul“ kikötött összeg kötbér természetével bir. *Curia* 1904 máj. 31. I. G. 233. sz. (*Judicat.* III. 837. sz.)

²*Curia*, 1905 márcz. 11. I. G. 598. z. (*Judicat.* III. 1068.); 1905 szept. 26. I. G. 113. sz. (u. ott IV. 1232.)

ségek biztosítására szolgál (de az sincs kizárva, hogy más alapon nyugvó kötelezettséget is biztosítson), a szerződés megkötésekor szokott kikötetni, létrejöhet azonban a kötbérikötés későbbi időpontban is. Az általa biztosított szerződési érdek egyaránt lehet vagyoni vagy bármely más nem vagyoni érdek is.¹ Oly szerződési kikötés, mely szerint a netalán vitássá váló kötbérigény a bírói megítélés elől elvonassék, érvénytelen.² A felek autonómiája a kötbér összegének meghatározásában elvileg általános érvényű szabálytal korlátozva nincs. Ily értelemben nyilatkozik nálunk a keresk. törvény 273. §-a és a szintén megemlített Optk. 1336. §-a is. Önként érthető azonban, hogy egyrészt a kötbér kikötésére vonatkozó szerződéses megállapodások mindig megszorítólag magyarázandók (Curia 1906. jan. 31. 1286. sz. — Judicat, IV. 1412.) és másrészt, hogy az uzoratórvények rendelkezései itten is alkalmazandók s így amennyiben a kötbérikötés „uzsorás ügyletté” minősül: mint erkölcstelen és tiltott, semmissé lesz. A pénztartozások nem pontos teljesítésére kötelezett kötbér a kamattörvények rendelkezése alá esik s ekként a tartozás 8%-át meghaladó kötbértől nem ugyan az érvényesség, de a bírói jogsegély, illetőleg a bírói uton való érvényesíthetés meg van vonva.³ (1877: VIII. t. cz. 1., 2., 3., 4. §§. lásd 128. §. 3. p.) Nemkülönb az Optk. nyomán (1336. §. harmadik mondat) általános magánjogunkban az a szabály is elismerésre jutott, hogy a konkrét eset összes körülményei és különösen a hitelező érdekeinek is minden irányu gondos mérlegelése alapján a bíróság az adós kérelmére a túlmagasanak bebizonyult kötbért méltányos összegig leszállíthatja. A kötbér iránti kereset elutasítása iránti kérelemben, mint kevesebb, implicite a kötbér mérséklése iránti kérelem is befoglaltatik.⁴ Hogy csakugyan *magas-e* a kötbér? mindig azon érdekhez arányítva kell megállapítani, amelynek biztosítására kikötött. Az

¹ Kolozsvári Trvszéknek a Tábla és Curia által (1908 máj. 22-én 6768. sz.) helybenhagyott ítélete: „Egy színházi vállalat nem tisztán csak üzlet lévén, a kikötött kötbér nemcsak az anyagi, hanem az előadások nivójának súlyedése folytán beállható erkölcsi kár elleni megóvásra is biztosítékul kiköthető”. (Erd. J. K. I. 36. sz.)

² Curia 1903 ápr. 15. I. G. 657. (Judicat. I. 340.)

³ Ugyanilyen értelemben az Optk. 1336. §.

⁴ Curia 1907 nov. 29-én 7969/906. sz. (Egyet. Dtar II. 30.)

érdek ezen limitálása ténykérdés.¹ E mérséklésnek a kereskedelmi jog terén már nincs helye. (Keresk. törv. 273. §.) A mérséklés csak a kötbérre vonatkozhatik. Ezt azért szükséges kiemelni, mert a szerződés nem teljesítése, vagy nem pontos teljesítése esetére sokféle hátrány sujthatja a szerződés értelmében a nem jól teljesítő adóst s ezek a jogi hátrányosságok, bárha a kötbér jelentőségét messze felül is haladhatják, mert nem „kötbértermészetűek“, méltányosságból sem mérsékelhetők. Ily hátrány pl. a „lex commissaria“ kikötése, miről lásd alább 3. alatt.

2. *A kötbér-kikötés joghatályai.* A kötbér-kikötés két esetre szólhat; nevezetesen arra: *a)* ha az adós nem teljesít és *b)* ha teljesít ugyan, de nem kellő módon (pl. nem a szerződésszerű helyen vagy időben.)

a) Ha a kötbérkötelezettséget az adós a *szerződés nem teljesítése esetére* vállalta: a kikötés hatálya az, hogy a hitelezőt alternativa facultas illeti, akár a szerződés teljesítését követelni tőle, akár a megállapított kötbért. Az adósnak teljesítés vagy kötbérfizetés között választania csak ily értelmű kikötés esetén szabad, (keresk. törv. 273. §. 1. bek. Optk. 1336. §. 4-ik mondat), mikor is a kötbér voltaképp bánatpénz jelleget ölt magára. A kötbér-követelés időpontja akkor áll be, mikor az adós adásra, tevésre irányuló tartozásával késedelembe esik, nem tevésre irányuló kötelelemnél pedig, mikor az abbanhagyandó cselekvényt foganatba veszi. A kötbér büntetésszerű jellegéből következik azonban, hogy az adós a nem teljesítés alól excupálhassa magát,² ha a szolgáltatás az ő hibáján kívül vált lehetetlenné, vagy a teljesítésben vis major akadályozta. Ilyenkor különben a késedelem okából már esedékesnek indult kötbér megfizetésére nem kötelezhető; még kevésbé természetesen akkor, ha a teljesítést a hitelező vétkeisége hiusította meg. (Keresk. törv. 275. §.)

Ha a hitelező adósát a szerződés teljesítésére pereli és nem

¹ Curia 1905 márcz. 11. I. G. 598. sz. (Judicat. III. 1068.); 1903. G. 744. sz. (Jogállam Dtára 1904. évf. 193. sz.) Curia 1908 május 22-én 6768. sz. A kötbér csak abban az esetben mérsékelhető, ha összege nincs arányban azzal az érdeklél, melynek biztosítására kikötöttet. (Erd. J. K. I. 36. sz.)

² Excupálásra okot ad az, ha pl. az adós elszenvedett kisajátítás miatt nem teljesíthet. (Curia 1904 márcz. 10. 1491. sz. — Jogállam III. évf. 629. lapon.)

a kötbér megfizetésére: ez esetben a nem teljesítésből származó kárát a kötbér összegén *felül* is követelheti tőle. A kötbért meghaladó kár önként érthetőleg bizonyítandó. Ellenben ha a hitelező nem a teljesítésre perel, hanem a kötbér fizetését követeli, ez esetben kárt kimutatnia nem kell.

b) Kiköthető a kötbér másodszor arra az esetre, mikor az adós teljesít ugyan, de nem szerződés szerűen. Tehát pl. nem a meghatározott helyen vagy időben, vagy nem egészben, hanem csak részletekben. A hitelező ilyenkor nemcsak a kötbért, hanem egyúttal a szerződés teljesítését is követelheti adósától, ha azonban az adós késedelmes szolgáltatását utólag és a kötbérre vonatkozó jogának fentartása *nélkül* elfogadja: a kötbér követelésétől elesik. (Keresk. törv. 275. §.) A kötbér kikötés most tárgyalt esetében a hitelező a kötbéren kívül — ha csak egyéb kikötve nem volt — bebizonyítható kárát is követelheti, de csak annyiban, amennyiben az a kötbért felülmulja. A kötbér után, annak büntetésszerű mivoltánál fogva sem késedelmi, sem perkamattal jár.¹

3. A „*lex commissoria*“ szintén oly mellékkikötés, mely joghátrányok kilátásba helyezésével szorítja az adóst kötelezettsége teljesítésére. Lényege szerint abból áll, hogy ha az adós pontosan nem teljesít, a szerződésből minden jogát elveszti (innen a „jogvesztés kikötése“, „*clausula cassatoria*“ név). A hitelezőnek joga van vagy a szerződés teljesítését követelni, vagy az ügylettől elállani. Utóbbi esetben a kikötés hatálya úgy értelmezendő, hogy a felek az előbbi állapot visszaállítására kötelesek. A *lex commissoria* a kötbérrel sokban rokon, de lényegesen eltér attól a tekintetben, hogy míg az a nem teljesítés esetére az adósra egy új kötelmet, a kötbér megfizetésének kötelezettségét rója, addig ez a szerződésnek az adós terhére eső megszüntetésére irányul. Minden esetben azonban, mert bizonyos szerződésileg biztosított jognak elvesztése van benne kikötve, szorosán magyarázandó. (Curia, 1904. márcz. 28. G. 646/903. sz. — Jogállam Dtára 1904. évf. 139.)

¹ Lásd Zsögöd, Fejezetek stb. cz. m. II. k. 45—49. l. Curia 1908 máj 22-én 6768. sz. „— állandó birói gyakorlat szerint a büntetés természetével biró kötbér után kamattal a kereset indításának idejétől fogva sem igényelhető“. (Erd. J. K. I. 36. sz.)

137. §. *A szerződések érvényesítése és a naturalis obligatiók.*

Irodalmi utalások. Zsögöd: Fejezetek kötetmi jogunk köréből cz. id. m. II. k. 910—953. l.; Katona M.: Id. cz. m. (a Fodor-féle Magánjog III. k.) 12—22. l.; Zlinszky-Reiner: Magánjog 561. és köv. l.; Schwarz Gusztáv: Játék közben adott kölcsön perelhető-e? cz. ért. Németh Péter: A fogadásnak per utján érvényesítéséről Jogt. Közl. 1879. évf.; Fodor Ármin: A különbözeti ügylet. Jogtud. Közl. 1879. évf. A X-ik magyar jogászggyűlés tárgyalásai a különbözeti ügyletről; Krainz: System stb. id. cz. m. II. k. 79—81. l.

Minden szerződésből, mely a mondottak szerint érvényesen létesült, a szerződés teljesítésére kereseti jog származik s ekként a vonakodó és szerződésszegő felek az állami jogsegély igénybevételével kötelezettségeik beváltására rászoríthatók. A szerződések érvényesítésének tana tehát a jogvédelem tanaival egybeesik. E jogvédelmet alaki szempontból a perrendtartás, anyagi szempontból pedig — mint annak helyén láttuk (lásd I. K. XII. fej.) — a magánjog szabályozza. Itt csak annak kiemelése szükséges, hogy a két külön érdekkör képviselőjében egy meghatározott jogi cél megvalósítása iránt congruenter megnyilatkozó két vagy több ügyleti akarat, mely a „szerződés“-t létesíti, a kitűzött jogi hatást *minden esetben* képes ugyan előidézni (ha csak nem tiltott vagy erkölcsellenes), de arra, hogy ebben az állami jogsegély felhívása által is támogatást nyerjen, már csak *rendszerint, de nem minden esetben* számíthat. Vannak ugyanis oly szerződésszülte kötelek, amelyek a birói érvényesíthetés köréből ki vannak zárva. Fennállanak ugyan és érvényesek, de nem egyuttal kikényszeríthetők is. A római jogi terminológia nyomán nevezve, ezek az úgynevezett természetes kötelek, *naturalis obligatiók*.¹

Jellegzetes tulajdonsága tehát minden naturalis obligatióknak először is az, hogy *nem perelhető*. Második jellegzetessége, hogy ha a kötelezett fél teljesített, azt vissza már nem követelheti

¹ Zsögöd: (Fejezetek stb. cz. id. m. 910—914. l.) „reflectiv“ „visszahajló“ obligatióknak nevezi s jellemzésül felhozza, hogy ezek mindenike oly kötelem, mely csak bizonyos szempontból kötelem s így jogalkata csonkaságot mutat („nem perelhetőség“); továbbá, hogy teljesítését esetleg a tisztesség, a társadalmi felfogás, erkölcs vagy bármi más „iratlan codex“ parancsolja és hogy a törvény e teljesítés visszakövetelését ez obligatióknál épen a naturalis kötelemre tekintettel tagadja meg.

(*condictio indebiti* kizárása), mert a jogrend a *naturalis obligatio*t, a betöltés után, *fictio*val úgy tekinti, mintha csakugyan jogi kötelem lett volna, s így azt sem „tartozatlan fizetésnek“, sem „ajándéknak“ minősíteni nem lehet. (Curia 2438/904. sz. Jog-állam I. évf. 345. sz. eset.) Ez pedig nem jelent voltaképp egyebet, minthogy amíg azokat a jogrenden kívüli (erkölcsi, társadalmi, közfelfogás szerinti) szabályokat, melyek alapján a kötelezettséget ezen kötelmeknél is tényleg érvényesen fennállónak szokás venni, a jog el nem ismeri, s pusztán csak türi: addig, ha a felek azoknak mégis engedelmeskedtek s a teljesítést azok értelmében leróvták, megsértésük ellen és megtartásuk mellett a visszakövetelési jog kizárásával már állást foglal. További jellegzetessége végül a *naturalis obligatio*ók némelyikének, hogy megerősíthetők, s így utólag „jogiakká“ (perelhetőkké) is válhatnak s esetleg arra is alkalmasok, hogy jogilag érvényesíthető követelésekkel szemben beszámíttassanak.

A *naturalis obligatio*ók nem tulságosan tág köréből, első sorban a törvény által nem tiltott fogadásból, játékból származó követelési jogviszonyok¹ és a tőzsdei különbözeti ügyletek említendők.² Továbbá az 1877: VIII. t.-cz. 4. §-a alapján *obligatio*t teremt a 8%-nál magasabb kamatkikötés, amennyiben az 1883: XXV. t.-cz. értelmében „uzsoraügylet“-nek nem minősíthető, mikor is még *naturalis obligatio* sem származik belőle. Minden *elévült* követelés csak mint *naturalis obligatio* marad³ fenn. Ugyancsak az *uzsora-törvény* alapján a vendéglőkben, korcsmákban s más italmérőkben kiszolgáltatót szeszes italok ára iránti követelések biróilag csak a 2—8 frt között érvényesíthetők, e határokon túl a kötelem *naturalis* marad. E szabály szorosán magyarázandó s így csak azon esetekben lehet azt alkalmazni, ahol a konkrét eset az *uzsora-törvénynek* e rendelkezésnél szem előtt tartott azon *intentio*ját, hogy az alsóbb földművelő néposztály korcsmai hitelezéseivel való kizsároltatása megakadályoztassék, sértené. (1885: XXV. t.-cz. IV. fejezet 22. §.) Említendő végül az Optk. 943. §-nak

¹ Gyakorlatunk a perelhetési jogot a játéközben — annak folytatása céljából — 3-ik személy által adott kölcsön követelésétől is megtagadja. (Dtár új f. XXIV. k. 324. ; III. f. XVI. k. 7.)

² Optk. területén Optk. 1271. és 1272. §§.

³ Optk. területén Optk. 1432. §.

esete, mely szerint a szóbelileg kötött ajándékozási szerződésből szintén csak naturalis obligatio keletkezik. E szabály természetesen csak az Optk. területén érvényes.

Ha a jogrend a naturális kötelmekről az érvényesíthetést meg is tagadja, viszont azt sem zárja ki, hogy a felek azt közös akarattal jogi kötelemmé át ne változtathassák. Még a játék- és fogadásból eredő követelések is keresethez juthatnak, ha a felek a tartozást noválják és egyuttal új jogi alapra is fektetik. (Pl. a vesztes fél veszteségéről váltót állít ki.)¹ Nincs ez kizárva még a 8%-nál nagyobb kamatkikötésre nézve sem. A többi naturalis obligatiók novatió, zálog vagy kezességi és elismerési szerződés után mind megerősíthetők és teljesítéshez juthatnak, valamint az sem kizárt dolog, hogy a naturalis obligatiók teljesítésének biztosítására jogérvényesen kötbért lehessen kötelezni.²

LXIV. FEJEZET.

Kötelemkeletkezés jogellenes cselekvényekből.

Az oly cselekvény, illetőleg magatartás, mely az objectiv jogrend által, akár egy concret jogviszonyra tekintettel, akár általában felállított követelményekkel szembehelyezkedik, mint több helyen érintve és tárgyalva volt már, bizonyos jogi hatást idézhet elő anélkül, hogy a cselekvőnek akarata (mint a jogügyletnél) erre a joghatásra ráirányzódott volna. Az ily cselekvények „jogiakká” éppen ezen hozzájuk fűzött joghatás okán válnak, s a jogügyletek mellett a jogi cselekvényeknek második fő csoportját, a „*jogellenes cselekvényeket*” képezik. (Lásd I. k. 25. §.)

A jogellenes cselekvényekhez fűződő jogi hatás kétféle: vagy egy új kötelmet létesít, vagy egy már fennállót módosít, azaz mintegy „továbbképez.” Ezen az alapon különböztetendők meg a „magánjogi vétségek” (delictumok) a „relative jogellenes magatartások”-tól, mire nézve ismételten visszautalunk a 25. §. során elmondottakra.

Az tehát, hogy mi a magánjogi delictum, mi a relativ jogellenesség (legtöbbször „szerződéses kötelezettség megsértése”), s

¹ Ellénkező: Curia 1902. nov. 5-én 1161. sz. (Judicat. I. 156. sz.)

² Curia 514/1902. sz. (Jogáll. Dtár 1904. évf. 55. sz.)

melyek azoknak feltétlenül megkivánt tényálladéki alkatelemei? nem e lapra tartozik. Ellenben igen annak ismételt hangsúlyozása, hogy a magánjogi delictum minden esetben egy új kötelmi jogviszonyt — obligato ex delicto — teremt, melynek tárgya *kártérítés szolgáltatása* (lásd 129. §.) s ekként az a szerződések mellett mint önálló kötelemforrás jön tekintetbe. A relativ jogellenesség nem teremt új kötelmet, hanem a fennállót módosítja, esetleg egészen átalakítja, de a kötelezettség, illetve jog eredeti okát nem érinti, legfeljebb csak az abból kisugárzó joghatások irányát fordítja másfelé.

Itt is megjegyzendő, hogy a delictumot emlegetve, annak főleg azt a szűkebb fogalmát tartjuk szem előtt, melyet az előbbieknél (lásd 25. §.) a *vagyoni jogok körére* szorítottunk le. Jogellenes cselekvények ugyanis a magánjog más részeiben (család-öröklési — személyi jog) is szerepelnek; ezeknek joghatásai azonban annyiféleképpen, ahány ily cselekvény csak elképzelhető s így egy általános kategóriába a vagyoni jogellenességi tényállásokkal legfeljebb csak részben foglalhatók össze.

Az ex delicto kártérítési kötelmek a kártérítési kötelmeknek csak egyik körét jelentik, mert ily kötelem a 129. §-ban elmondottakhoz képest egyéb s nemcsak delictualis tényálladékokból is keletkezhetik. (Lásd 129. §. I. k. 1. b) alatt.)

A delictumos kötelmek közé sorozzuk a rendszer áttekinthetősége céljából azokat a kötelmeket, melyek „quasi — ex delicto“ vagyis oly tényállásokból fakadnak, melyeknél a jogellenesség tényállás elemeit a jogrend vélelemszerűen veszi fel s a kötelem súlytó hatásait azokra irányítja, kik a történet jogsérelemmel valamelyes külső causalitásban állanak.

LXV. FEJEZET.

Kötelemkeletkezés egyéb tényállásokból (ex variis causarum figuris.)

Közelebbi általános meghatározása azoknak a kötelmet szülő forrásoknak, melyeket a római jog is csak a „variae causarum figurae“ kitéttel tudott megjelölni, alig lehetséges. Inkább csak negative kerülgetve a gondolatot, mondhatjuk, hogy sem nem jog-

ügylet, sem nem jogellenes magatartás, hanem a jogérzet sugalma szerint mégis kötelezettséget eredményező hatással kvalifikált tények, cselekvények és állapotok tartoznak abba a körbe, melyet a „variae causarum figurae“ nevezet eljelöl. Ilyen a végszükségi cselekvény, mely épp oly kevésbé „jogos“, mint „jogellenes“, hanem a kettő között lebeg valahol; ilyenek volnának részben a „quasi delictum“-szerű tényálladékokból származó kötelmek is, ha nem soroznók őket mind a jogellenességből fakadó kötelmek közé (lásd előbbi fejezet); ilyen a megbízás nélküli ügyvitel; ilyen a jogalap nélküli gazdagodás, közösség, továbbá a felelősségnek mindazon esetei, melyeknél tisztán *vétellenből* származó kárnak megtérítéséről van szó (vétlen felelősség) egészen a vismajorig és ilyen az elbirtoklás befejezett állapota.

Az Optk. 307. §-a nyomán bevett szokás mindezen esetekben oly kötelmekről beszélni, melyeknek keletkeztető forrása közvetlenül maga a törvény. Miként a LXII. fejezetben fejtegetve volt, ez a kategorizálás egészen helytelen, mert a jogellenes magatartás, sőt a szerződések nyomán keletkező kötelmeknél is végső okon a törvény az, mely a kötelemkeletkezést sanctionálja.

HARMADIK SZAKASZ.

AZ ALANYOK VÁLTOZÁSA A KÖTELMEKBEN ÉS A KÖTELMEK TÁRGYI MÓDOSULASA.

LXVI. FEJEZET.

Az engedményezés.

Irodalmi utalások. Frank: Közigazs. törv. I. k. 309. k. §. 609—611. l.; Zlinszky-Reiner: Magánjog 620—624. l.; Katona M. a Fodor-féle Magánjog III. k. id. m. 182—194. l.; Krainz: System stb. id. cz. m. II. k. 106—115. l.; Kirchstetter: Commentar stb. cz. id. m. 678. és köv. l.; Sttubenrauch: Commentar stb. id. cz. m. II. k. 750. és köv. l.; Indokolás a m. ptkv. tervezetéhez III. k. 567—600. l.; Biermann M.: Viszonkövetelés beszámítása az eredeti hitelező engedményese ellen cz. ért. „Magyar Igazságügy.” X. k. Schwarz G.: Az engedmény alakja. A „Magánjogi fejteget. cz. gyűjt. munkában; Mühlenbruch: Die Lehre von der Cession des Forderungsrechtes cz. m. III. kiad. 1836.; Katona M.: Engedmény cz. czikke a Jogi Lexicon III. k. 327. és köv. l., u. itt az irodalom.

A kötelem egyes alkatelemei, anélkül, hogy magának a jogviszonynak identitásán sérelem esnék úgy subjectiv,¹ mint objectiv vonatkozásban bizonyos változásokon mehetnek át. Ha a változás a hitelező személyét éri, abból áll, hogy a kötelemből ki lépve, helyét más foglalja el. E változásnak legközönségesebb esete a követelési jognak (vagyis a hitelezői positionak) jogügyleti uton másra való átruházása; ez az *engedmény* (cessio);² e mellett azon-

¹ Subjectiv változást jelent az universalisj successio is, mikor a követelés vagy tartozás, mint a vagyonhoz tartozó activa, illetőleg passiva a jogelődről a jogutódra száll át. A mi jogunk szerint ennek csak örökösödés esetén lévén helye, a jelen fejezet köréből az univ. successioval végbemenő alanykérdése kiesik.

² A hitelező személyének felcserélődése oly követelési jogoknál, melyeknek természete a huzamos és szakadatlan gyakorlást eltűri, elbirtoklás útján is bekövetkezhetik. Erre nézve lásd az I. k. 83. §. során mondottakat.

ban a hitelezőségben végbemenő személycsere közvetlenül törvényrendeletén s birói határozaton is alapulhat. Az engedmény ezen különböző forrásaira tekintettel distinguálunk önkéntes (voluntaria cessio) és kényszerű engedmény (necessaria cessio) között.

Az önkéntes engedménynek rendszerint az engedményező (cedens) és engedményes (cessionarius) közötti u. n. engedményezési szerződés az alapja. Azért *rendszerint*, mert a hitelező követelését végrendeletében, tehát egyoldalú jogügyletben is átruházhatja halál esetére szóló singularis successióval (hagyomány alakjában) másra. A kényszerű engedménynek ismét kétfajta esetei vannak. A *szorosabb értelemben vett* kényszerű engedmény, holott a törvény a hitelezőt arra kötelezi, hogy követelését átruházza (pl. a megbízott a saját nevében, de megbízója javára szerzett követelést utóbbinak engedményezni tartozik); továbbá az u. n. *törvényes* engedmény (cessio legalis), melynél maga a törvény szállítja át a hitelezőről a követelési jogot másra, anélkül, hogy amannak az engedményezés iránt még csak nyilatkoznia is kellene. Ez az eset pl. a kezességnél. A kezes, aki az adós helyett fizetett, a fizetés tényével magához vonta a kielégített követelést, melyet most már az adóson ő érvényesíthet.¹

A birói határozaton alapuló engedményezés szintén kényszerű jellegű s jelentősége a végrehajtási jog körébe vág, azon tételek kapcsán, melyek szerint a végrehajtató a bíróságtól a végrehajtást szenvedőt illető és lefoglalt pénzbeli követeléseknek és ingatlanokra élők közötti jogügyletben szerzett jogainak rája való átruházását, illetőleg azoknak javára való érvényesíthetését kérheti, valamint, hogy a lefoglalt követelés árverési megvevője a visszteher melletti engedményes jogaiba lép. (1881. évi LX. t.-cz. 123., 129., 132. §§.) Birói határozat önként érthetőleg oly értelem-

¹ Az Optk. 1358. §-a egész általánosságban állítja fel a tételt: „Ki más adósságát megfizeti, a hitelező jogaiba lép és jogosítva van az adóstól a megfizetett adósság megtérítését követelni. A magy. jogban ez így általánosságban nem áll, habár elvi nehézsége a kérdés illetén megoldásának alig lehetne. Lsd különben Curia 1910 márcz. 11-én 903. sz. — Nem köteles a hitelező a követelést arra engedményezni, aki az adós helyett azt neki fizette“. (Egyet. Dtár IV. 125.) — Ha az egyeteml. adóstársak egyike a hitelezőt kifizette, akkor azok a zálogjogok, melyek a követelést egy másik adóstárral szemben biztosították, a regressus erejéig a fizető adósra törv. cessio alapján átszállanak. (Budapesti T. 1909 jan. 3. G. 510/908. sz. — Egyet. Dtár III. 60.)

ben is képezheti az engedménynek alapját, hogy a bíró valamely peressé tett engedmény iránti jogviszonyban az alperest az engedményezésre marasztalja. Itt azonban az engedmény jogalapja valóban csak az a jogviszony (a vitássá tett szerződés), mely felett a bíró ítél, de nem maga a declarativ ítélet.

Az engedmény a különös jogutódlásnak (singularis successio) egyik esete. Ezért az engedményre vonatkozó szabályok némileg az egész magánjogra kiterjedően általános jelleget nyernek. Jelentőségük mégis jóformán kizárólag a kötelmi jog körére szorítkozik. Engedményezés tárgya ugyanis csak oly jog lehet, mely átruházható természetű. Az átruházható jogok közül már most mindjárt a dologi jogoknak származékos megszerzése a dologi jogban különlegesen nyert szabályozást, habár a dologi jogokból származó dologi igény¹ már engedményezhető; a személyi és családjogok legszemélyesebb jellegük és részben közjogias színezetük okán is az engedményezhetőség természetével általában nem bírnak s így szintén tekinteten kívül hagyandók, végül pedig ami a hagyatékban foglalt követelési jogoknak átszállását illeti, ez az egyetemleges jogutódlás szabályai szerint történik, úgy, hogy a közönséges cessio számára csak a személyes követelések átruházása marad fenn.

Am az engedményezhetőséget még itt is kizárhatja a felek rendelkezése, némely esetekben a törvény,² más esetekben pedig a követelésnek sajátos természete.³ Egyébként az, hogy a követelés

¹ Mint kereseti jog a sérelmezett dologi jog in integrum restitutiójára. Pl. a tulajdonos, kinek a dolga birtokában nincs, azt a tulajdonából származó igényt, követelési jogot neki kiadja, engedményezheti.

² Pl. elővásárlási, visszaeladási és visszavásárlási jogok (Optk. 1070., 1071., 1074. §§., nálunk a szokásjog); a perbeli követelés engedményezését az ügyvéd javára kizárja az 1874: XXXIV. t.-cz. 57. §. az alaptalanul felbontott eljegyzésből eredő megtérítési és kártérítési követelésekre nézve a keresetindításig az 1894: XXXI. t.-cz. 4. §. stb.

³ Ez az eset u. n. „legszemélyesebb“ jogok, illetőleg követeléseknél, mint amilyen a személyes szolgálatokra irányuló követelések nagyrésze közszolgálati viszonyból eredő illetmény-jogosultság, tartásra élelmezésre irányuló követelések stb. Ezek közül is azonban némelyek az adós beleegyezésével még mindig engedményezhetők lesznek. Pl. az élelmezésre, tartásra vonatkozó követelés. A személyes és telki szolgalmak kiemelése nem szükséges, mert ezekre, mint dologi jogokra különben is speciális (dologjogi) rendezés áll fenn s az átruházhatatlanság eleme a szolgalmak fogalmához hozzátartozik.

csak jövőbeli-e, vagy nem: az engedményezhetőséget nem befolyásolja.

Az engedményezési szerződés ez eddigi hitelezőnek és azon személynek, aki a követelést megszerezni kívánja (s akiből az új hitelező lesz) kölcsönös akaratmegegyezésével minden 3-ik személyekkel szemben is joghatályosan¹ jön létre. Az tehát, hogy az engedménynek causája iránt is *kifejezett megállapodás* legyen a felek között, (pl. a követelés fizetés vagy ajándék gyanánt engedményeztetik), nem szükséges, habár világos, hogy ok nélkül az engedmény soha sem történik s így subjectiv causája minden esetben mégis csak van. Sőt a felek az engedmény érvényét szerződésük ezen materiális alapjától egyenesen függővé is tehetik.²

Jogunknak ugyancsak azon szabályából, hogy az engedmény az engedményező és engedményes közötti akaratmegegyezéssel létesül, következik, miszerint az adós (cessus) beleegyezése, avagy a történt engedményről való értesítése (denuntiatio) a szerződés perfectiójához, — ha bár az engedményesre felette ajánlatos is — egyáltalán nem szükséges. A legtöbb esetben tényleg az adósnak egészen közönyös, hogy *kinek* kell tartozását teljesítenie. Viszont az adósra tekintettel az a szabály is áll, hogy amíg az engedményről nem értesül, jogérvényesen fizethet eredeti hitelezőjének is — ki pedig már nem az — és ezzel az obligóból magát felszabadíthatja; miről még alább.

Az engedményezési szerződés alakszerűségekhez kötve nincs. Kivételesen azonban a házasfelek vagy jegyesek közötti engedmények érvényéhez az 1886: VII. t.-cz. 22. §. alapján közjegyzői okirat kell; oly követeléseknél pedig, melyek rendeletre vagy bemutatóra szóló értékpapírokon alapulnak, önként érthetőleg a papír átadása mellőzhetetlen.

Az engedményezés szülte joghatály az engedményező és az engedményes közötti viszonyban abból áll, hogy az engedmény

¹ Állandó gyakorlat, lásd pl. Curia 1884 aug. 14-én k. 2627. sz., továbbá 1884. aug. 12-én k. 2628. sz. és 1884 márcz. 19-én k. 1061. sz. ítéleteit (Márkus-féle gyűjt. I. k. 320. l. 732—734. sz. alatti esetek) Optk. 1392. §.

² Pl. X. engedményezi követelését Y.-nak fizetésül, (causa: az alapul fekvő kölcsön vagy egyéb ügylet) ha csakugyan tartozik vele (t. i. ha az a kölcsönügylet valóban érvényesen létezett vagy létezik). Ezzel a feltétellel a cessio az alapul fekvő materialis ügylettől van függővé téve.

tárgyát képező követelés az előbbiről az engedményesre száll át, még pedig úgy és ugyanazon jogkörrel, mely az engedményezőt megillette.¹ Következik ez abból, hogy az engedmény, mely nem más, mint egyszerű alanycsere, a kötelelem keretein nem változtathat. Tehát az engedményezett követeléssel együtt átszáll az engedményesre annak minden bonuma; nevezetesen a biztosítására szolgáló mellékjogok (zálog, jelzálog, kezesség) s a vele összekapcsolt végrehajtási és csődbeli előjogok.² Az engedményezett követelés járulékainak (késedelmi, szerződéses kamat, esetleges kötbér) átszállása tekintetében a felek tetszés szerint disponálhatnak, e részt tehát az ügyleti intencionak kell utmutatást adnia. Kétség esetén azok rendszerinti átszállása vélelmezendő, kivételével a már lejárt és beszedett szerződési kamatok, valamint a lejárt kötbérkövetelésnek, mert ezek a jogi forgalomnak közfelfogás szerint örállóan is tárgyai lehetnek.³ A mellékjogok és követelések mellett átszállnak azonban az engedményezett követeléssel együtt annak minden joghátrányai, mely körülmény az engedményes és az engedményezett adós közötti viszonyra nézve birhat nagy fontossággal.

Az engedménynek nem érvényességi előfeltétele, hogy a felek okiratot állítsanak ki róla, ha azonban az engedményes ily okirat kiállítását követeli, az engedményező e követelésnek eleget tenni tartozik. Jelzálogilag biztosított követelés engedményezésénél különösen is fontos a telekkönyvszerű alakban kiállított engedményi okirat, mely nélkül az engedmény telekkönyvi bejegyzése ki nem eszközölhető, ennek hiányában pedig az engedményes ki volna téve annak, hogy amig akár perben, akár végrehajtási eljárás során engedményét bizonyíthatja, a jelzálogjog töröltetik, vagy alzálogjogokkal lesz megterhelve. Amig az engedmény bekebelezve nincs, az elvileg átszállottnak tekintendő jelzálogjog (mely

¹ Curia, 1902 febr. 23-án I. G. 476. sz. „Jogszabály, hogy engedményezés útján az eredeti hitelező több jogot az engedményesre az adóst illetőleg át nem ruházhat, mint amennyi őt ezzel szemben megillette.“ (Judicat. I. 18.)

² Optk. 1394. §.

³ Hogy a kézizálogjog a zálog átadása nélkül is átszáll a vele biztosított követelés engedményesére: lsd. I. k. 106. §. Egyébként megjegyzendő, hogy az engedményes a zálog kiadását követelheti ép úgy, mint egyéb és a követelés érvényesítésénél szükséges bizonyító okiratokat. A keresk. törv. a keresk. jogi forgalomban a zálogjog átruházás útján való megszerzéséhez a zálog átadását is megkívánja. Jelzálogjog átszállására a jelzálogilag biztosított követelés engedményezése esetén lásd I. k. 113. §.

a cessionált követelést biztosítja) felett az engedményező szabadon rendelkezik. A tlkvi rendszer okán formailag még mindig ő a jogosult, s engedményesének csak jogcíme van a tlkvi átírára.¹ Hogy az engedményező az engedményes kívánatára a követelés érvényesítéséhez szükséges felvilágosításokat megadni és bizonyító okiratokat rendelkezésre bocsátani tartozik, önként érthető.

Az engedményező és engedményes közötti viszonyban az engedmény hatása az engedményező szavatosságában² is megnyilvánul.

A szavatosság állandó joggyakorlatunk szerint az engedményezett követelés valódiságára (veritas) és behajthatóságára (bonitas) vonatkozik. Így az Optk. 1397. §-a is. Szerződésileg kizárható vagy tetszés szerint szabályozható. Ha a követelés mint bizonytalan lesz átruházva: ebben a szavatosság hallgatag kizárása foglaltatik.

Ingyenes cessionál (ajándék) az engedményező sem a valódiságért, sem a behajthatóságért nem felelős, kivéve, ha tudatosan (dolose) avagy súlyos gondatlansággal engedményezett valótlán és behajthatatlan követelést, mikor is az engedményesnek a követelés érvényesítése végett hasztalanul tett költségeit megtéríteni tartozik. *Visszterhes* cessió esetében mai jogunk szerint (így az Optk. 1397. §-a is) a pozitív és negatív szerződési érdek erejéig (lásd 129. §.) egyaránt szavatol, még pedig a valódiságért és behajthatóságért egyaránt. A valódiság alatt azt értjük, hogy az engedményezett követelés valóban fennáll s az adós semmi perdöntő kifogással (pl. az elévülés kifogásával) azt meg nem semmisítheti. A behajthatóság azt jelenti, hogy az adós a követelés teljesítésére vagyoniilag képes. Hogy ez utóbbi körülmény fenforog-e vagy nem? a cessio, vagy ha a követelés még nem járt le, a lejárat időpontja szerint döntendő el. Ekként a teljesítési képtelenség későbbi bekövetkezése (véletlen baleset, csőd okából), hacsak az engedményezőt dolus nem terheli, valamint az engedményes ha-

¹ Marosvásárh. T. 2782—1908. sz. (Erd. J. K. II. 8. sz.) — Curia 1909 okt. 7-én. 4350. sz. (Egyet. Dtár III. 292.)

² Curia, 1902 febr. 23-án I. G. 476. sz. „Jogsabály, hogy engedményezőnek az engedménnyel szemben való szavatossága az engedmény alapját képező materialis jogügyletből folyik. Tehát, ha a cedens azért engedményezi a követelést, hogy a cessionarius valamely ügyleti (p. o. kölcsön) követelését kifizesse: s a fizetékép engedményezett követelés nem áll fenn, azért szavatol, mert az, amit cedalt, az nem vehető „fizetés“-nek.

nyagsága miatti behajthatatlanság esetén: az engedményező a szavatosság alól menekül. Jelzálogilag biztosított követelések visszterhes engedményezésénél az engedményező rendszerint szintén nem felel a behajthatóságért (hacsak külön el nem vállalta), mert az engedményes a tkvből az adós fedezetképessége tekintetében meggyőződést szerezhet magának. (14. sz. teljes ü. döntv. — Optk. 1398. §.)

Az adós helyzete tartozásának engedményezésével lényegileg nem változik.¹ Amíg az engedményről értesítést nem kap, teljes joghatályal fizethet korábbi hitelezőjének kezébe is. S amennyiben eredeti hitelezője egymásután többeknek engedményezte a vele szemben fennálló követelést s az adós valamelyik későbbi engedményről nyer korábban értesítést: hitelezőjének a későbbi engedményest kell tekintenie. Egyidejű értesítés mellett a korábbi engedményesnek kell teljesítenie, kétes esetekben pedig vagy bírói letétbe helyezheti a szolgáltatást, vagy megtagadja azt, míg az engedményesek elsőbbségük kérdését peres uton el nem döntik. A korábbi engedményes a későbbin — ki azonban a követelés behajtásában őt megelőzte — a jogalap nélküli gazdagodás címén keresheti a felvett szolgáltatás kiadását. Ugyancsak az engedményező és az engedményes közötti s az adóst nem érintő kérdés az is, hogy amennyiben az engedményező az engedményről nem értesült adós jóhiszeműen teljesített fizetését az engedmény daczára elfogadja: mivel tartozik és miként felel engedményesének.

Az engedményről már értesült adós csak az engedményesnek fizethet; mindazokat a kifogásokat azonban, melyek őt az engedményezővel szemben személyileg megillették, az engedményes ellen is felhasználhatja, amennyiben azoknak jogalapjai az értesítés *előtti* időben keletkeztek.² Az engedményes elleni személyes

¹ Kolozs. T. 269/2—1908. G. sz. „Az adós az engedményessel szemben is ugyanazon jogkörrel bír; a követelés érvényesítésével szemben ugyanazon kifogásokat érvényesítheti, mint az engedményezővel szemben, aki engedményére több jogot, mint amennyi őt illette, át sem vihetett. Az adós helyzete változatlan.“ (Erd. J. K. II. 10. sz.)

² Különösen a beszámítási kifogások jöhetnek figyelembe. Curia, 1902. febr. 23. I. G. 476. (Judicat. I. 18.); 1905 máj. 9-én I. G. 773. sz. (Grill f. Dtár I. 700. sz.) Bpesti T. 1904 jun. 9-én G. 232. sz. „Ha az engedményes visszterhes mellett szerezte meg a bekebelezett követelést, akkor a jelzálogból leendő kielégítésre irányuló igényével szemben a terhelt ingatlan tulajdonosa az en-

kifogások, valamint mindazok, amelyek az engedményezett követelésre magára, vagy az engedményi ügylet hiányosságaira vonatkoznak, korlátozás nélkül igénybevehetők.

Ha azonban az adós az engedményest hitelezőjekép elismerte, kifogásai érvényesíthetőségétől elesik. (Optk. 1396. §.)

Az adós értesítése ugy az engedményező, mint az engedményes által történhetik. Máستól jövő értesítést, mint nem „biztos“-at, elfogadni nem köteles. Ha az engedményes értesíti őt, követelheti, hogy az, az engedményi okirat felmutatásával, vagy egyébként legitimálja magát,¹ illetőleg engedményesi jogosultságát. Ha azonban az adóst az engedményes értesítésének figyelmen kívül hagyása körül rosszhiszeműség vagy gondatlanság terheli (pld. az értesítésre nem válaszol, igazolást nem követel s így hallgatagon azt elfogadja s mégis az engedményezőnek fizet): akkor arra, hogy az értesítést nem az engedményezőtől kapta, már nem hivatkozhatnak.²

LXVII. FEJEZET.

Tartozás átvállalása.

Irodalmi utalások. Frank I.: Közigazs. törv. I. k. 309. §. 609—611. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 625—627. l. Katona M.: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 194. és köv. l.; Dr. Kobler Ferencz: Tartozások átvállalása a magyar polg. trkv. tervezetében. Magyar jogászegyl. ért. XXI. k. 189. f. Budapest, 1901.; Schwarz G.: Adósságvállalás; az Ujabb magánjogi fejtegetések cz. m. IX. ért. 86—146. lap; Krausz: System stb. id. cz. m. II. k. 126. és köv. l.; Delbrück: Die Übernahme fremder Schulden cz. m. 1853.; Dr. Rich. Horn: Schuldenübernahme. Eine Studie nach österr. und deutschem Civilrecht. Wien, 1902.; Indokolás a m. ptkv. tervezetéhez III. k. 660—616. l.; Katona M.: „Adósságvállalás“ cz. cikke a Jogi Lexikon I. k. 109. és köv. l., u. ott az irodalom. Schwarz Gusztáv: Tartozásvállalás (A magánjogi törvénykönyvről cz. gyűjt. m. IX. sz. ért.) Bpest, 1909.

Valamint a hitelezői positionnak engedménnyel való átruedményezőhöz való viszonyából meritett kifogást, melynek ténybeli alapja a telekkönyvből ki nem tűnik, sikeresen csak ugy érvényesíthet, ha egyuttal kimutatja, hogy az engedményes a követelés megszerzésekor rosszhiszeműen járt el.“ (Egyet. Dtár III. 208.)

¹ Optk. 1395. §. általában csak azt kívánja meg, hogy az adós valami uton értesülést nyerjen.

² Curia 1909 febr. 20. G. 838. sz. (Egyet. Dtár III. 115.)

házása a kötelem identitásának sérelme nélkül megtörténhetik: úgy az sincs kizárva, hogy a kötelemnek hasonló természetű módosulása az adós személyében is bekövetkezhessek. Az örökösödéstől, mint az engedménynél önként érhetőleg itt is el kell tekintelnünk. Aki a hagyatékot mint általános örökös megkapja, teherként veszi át azzal az örökhagyó tartozását is, s azokért — igaz, csak az activák erejéig, de felelős.

A tartozás-átszállása élők közötti ügyletek közvetítésével is történhetik, még pedig többféle alakban.

Már a római jogban elvül szolgált, s e szabályt szokásjogunk is ismeri, hogy az adós tartozását a hitelezővel való szerződés alapján — az adós tudta és beleegyezése, sőt akarata ellenére is — bárki magára veheti vagy kifizetheti, miáltal az adós a kötelezettségtől megszabadul.¹ Előbbi esetben — *expromissio* — az eredeti adós tartozása helyébe a felváltó adós (*expromissor*) tartozása lép, utóbbi esetben pedig a korábbi adós azért mentesül, mert a tartozást helyette más teljesítette s így a kötelem a fizetéssel általában megszűnt. Ám az *expromissio*ban érvényesülő ujtás sem jelent voltaképeni kötelem-módosulást, mert az eredeti adóssal való kötelmet éppen úgy, mint a fizetés megszűnteti s annak helyébe a felváltó adós és hitelező között egy egészen újat állít oda.²

A tartozás-átszállás egyik látszólagos esete a kezesség is, ha a főadós tartozásának teljesítése a kezes feladatává válik. Ám a kezes már a szerződés kötésekor mint eventualiter fizetésre kötelezett adós ott áll a kötelem háttérében s kezesi lekötelezettségének érvényesülése tulajdonkép a hitelezői pozícióban jelent módosulást, mert a kielégített hitelező helyébe törvényes engedmény alapján most már a kezes fog előlépni.

Hasonlóképp meg kell különböztetnünk a tartozás átvállalá-

¹ Curia 1892 szept. 1. 497. sz. a. Más kötelezettségének teljesítését mindenki magára vállalhatja, aki vagyonával szabadon rendelkezhetik. (Márkus-féle gyűjt. I. k. 901. sz. eset.) Lex 39. Dig. de neg. gest. III. 5.) Gaius: Solvendo quisque pro alio, licet invito et ignorante, liberat eum.

² Az *expromissio*nak ujtó hatását hangsúlyozza a Kolozsvári Táblának a Curia által helybenhagyott (2920/1902.) ítélete is: „Az adósságátvállalás — egészen új jogalap, s az átvállaló azokat a kifogásokat sem érvényesítheti a kereset ellen, amit az eredeti adós.“ (Jogáll. Dtára 1904. évf. 20. sz.)

sától az u. n. „cumulativ intercessio“ eseteit is,¹ melyeknél valaki *adóstårsként* lép be valamely kötelembé, úgy, hogy ezáltal passiv egyetemlegesség létesül. Itt a kötelem keretei már lényegesen megváltoznak, s a változás szülte joghatály az egyetemlegesség szerint ítélendő meg (lásd 132. §.).

Az eddig mondottakban kizártuk a tartozás átszállásának oly valóságos vagy látszólagos eseteit, melyeknek egyike sem jelent a cessio ellenlábasként tekinthető oly kötelem-módosulást, mely az adós személyében megy végbe, anélkül azonban, hogy a kötelem ugyanazonosságát a legtávolabbról is érinthetné.

Az engedmény nem egyéb, mint a követelési jogban való singularis successio; ugyanez a tartozásban sem lehet kizárva s a „tartozás vagy adósság-átvállalás“, avagy miként sokszor és megtévesztő volta miatt helytelenül még nevezni szokták a „kötelezettség utalványozása“² formájában megy végbe.³

A tartozás átvállalása tehát nem egyéb, mint *ugyanazon kötelemben való utódlás*, melynél fogva az adós személye egyszerűen fölcserélődik. Az eredeti lekötés alapján tartozott A, — a beállott successio folytán A szabadul és helyette tartozik B.

A gyakorlati élet tanúsága szerint a kötelezettségben való jogutódlást az eredeti és az új adós közötti s az adósság átvállalása iránt kötött szerződés szokta meggördíteni, s perfectionálja azt a hitelezőnek beleegyezése, elfogadása. Például valaki eladja ingatlanát, s a vevő az azon fekvő jelzálogos követelés kielégítését, mint személyes adós is magára vállalja, mire az értesítést kapott jelzálogos hitelező „beleegyezik“, azaz eredeti adósát a személyes obligóból — mely arra az esetre szól, ha az ingatlan fedezetet nem nyújtana — kibocsátja. Ennek alapján az adósság átvállalás jogi constructióját sokan úgy állítják fel, hogy az harmadik személy (a hitelező) javára kötött szerződés, amivel szemben azonban megjegyzendő, hogy a hitelezőnek abban, ha most más az adósa, különös „előnye“ önmagában véve még semmi esetre

¹ A tartozásvállalást a cumulativ. interess. esetére tekintettel „privativ intercessio“-nak szokás nevezni.

² Az „utalványozás“ vagy „utalvány“ ugyanis a megbizási szerződések egyik speciális neme.

³ Mindezen kitételek ugyanis ugyanegy fogalomra, az „adósság átvállalására“ vonatkoznak. A különbségtételnek, amint a szövegből kitétszik, nincs jogosultsága.

sincs, s ekképen a harmadik javára kötött szerződések legfőbb jellegzetessége elesik. De mert gyakorlatunk a harmadik személyek javára szóló szerződéseknél is megkivánja a kedvezményezett *elfogadó nyilatkozatát*, (lásd 135. §.) a tartozás átvállalása iránti szerződést pedig „teljes utalványozás“-nak *csak a hitelező beleegyezése mellett* tekinti: nem tagadható, hogy e constructionnak — legalább is mai szokásjogunk szerint — valamelyes létjogosultsága van. Ha ezzel a felfogással a tartozás átvállalásában harmadik személy javára szóló szerződések egyik esetét látjuk: önként érthetőleg az azokra vonatkozó szabályokat kell alkalmaznunk itt is, mindarra nézve, hogy a hitelezőt, mely időponttól kezdve illeti a felvállaló új adós ellen a keresetjog, mind pedig arra nézve, hogy a felvállaló adós a hitelezővel szemben minő kifogásokat érvényesíthet, s hogy a tartozás átvállalása iránti szerződéstől a felvállaló s a régi adós meddig az időpontig léphetnek vissza.

Lényegében ugyanezen eredményre vezet az a jogi construction is, mely judicaturánkban még leginkább jut kifejezésre, s mely szerint minden tartozás-átvállalás egy három oldalú s hármas akaratmegegyezést feltételező szerződés az adós, a felvállaló és a hitelező között. Előbbiek az átvállalás iránt megegyeznek, s a hitelező ehhez utólag hozzájárul. Ettől kezdve a dolog perfect és a tartozás, a korábbi adós felszabadulásával „*átszállott*“. Amíg azonban a hitelező hozzájárulása be nem következik: az átvállalás iránti szerződésnek csak a felek (a régi és új adós) között van joghatálya, vagyis az „*utalványozás* (ismét helytelen kitétel) még nem teljes.“ Ezt az álláspontot foglalja el több felsőbbirósági ítéletünk.¹

A kérdés illetően megoldásaiban azonban több a látszólagosság, semhogy az adósság átvállalásának jogi természete azokban kellően kidomborodhatnék. Az, hogy a hitelezőnek ki az adósa, rá nézve a legnagyobb mértékben jelentős — másfelől tény az is,

¹ Budapesti Tábla: A hitelező a tartozás átvállalásához sem kifejezetten, sem más jogi tény által nem járult hozzá: ennél fogva közte és az utalványozott között személyes követelési viszony nem keletkezett. Curia helybenhagyja 1884 márczius 27-én 7425. sz. alatt. (Márkus: I. k. 897. sz. eset.) Ugyanezt az elvet kimondja a Curia 1892 márcz. 1-én 4663/91. sz. ítélete. (Márkus: I. k. 900. sz. eset.) — Curia 1896 április 21. I. G. 1. sz. a. Az utalványozás csak a hármas akaratmegegyezés esetén teljes. (Márkus: IX. k. 14919. sz. eset.) stb.

hogy más adósságát az adós tudta és akarata ellenére a hitelező beleegyezése mellett bárki magára veheti. Ebből következőleg a tartozás átvállalás jogi constructiójánál a hitelező helyzetéből kell kiindulnunk. Ha a jogutódlást az eredeti adós és a felváltó adós közti szerződés is indítja meg, ennek csak előkészítő jellege van; s a tartozás átszállását a *felvállaló és a hitelező közötti* külön megállapodás ténye idézi elő, mely a korábbi s a két adós közötti szerződéstől független. Igaz ugyan, hogy a felvállaló adósnak a hitelezővel kötött átvállalási szerződése, a felvállalóra nézve rendszeren a korábbi adós és az ő közötté létesült s külön megállapodásban szabályozott jogviszonyon nyugszik, mint *causán*,¹ de ez nem szükségképi jelenség, mert az adós tartozását minden indok s esetleg az adós akarata ellenére is át lehet vállalni.

A mondottakhoz képest a *tartozás átvállalás* jogi constructiója szerint egy oly szerződés, melyet az adós tartozásának átvállalása iránt a hitelezővel valamely harmadik személy (u. n. „felvállaló adós“) köt,² s melynél fogva ez a harmadik a kötelembé, az ezen uton felszabadított eredeti adósnak helyére lép.

Ezen helyes szempontból tekintve a tartozás átvállalás jelenségeit — kérdés, hogy ha a tartozás átvétele, (illetőleg az abban való jogutódlás) iránt a felvállaló *nem a hitelezővel*, hanem az *eredeti adóssal egyezkedett* csak (mint említettük, rendszeren így is indul meg minden tartozás átvállalás): van-e ennek az egyezkedésnek — és ha igen, minő joghatálya?³

Judicaturánkban állandóan hangsúlyozva van a tétel (lásd 94. l. 1-ső jegyzet), hogy a hitelező beleegyezése nélkül a tartozás átvállalása iránti szerződéseknek csak a szerződő felek között van joghatálya, s nevezetesen a hitelezőt abból kereseti jog a felvállaló ellen — kivel „személyes viszonyba“ nem lépett, nem illeti. A szerződő felek közötti joghatály pedig — netaláni egyéb kikötés hiányában — abból áll, hogy az átvállaló adós köteles az

¹ Például X. a hitelezővel megegyezik a Z. adósságának átvállalása iránt, mert azzal valamely és Z.-vel szemben külön jogalapon nyugvó kötelezettségnek kíván eleget tenni.

² A hitelezővel kötött szerződés — hangsúlyozandó — a tartozás átvállalása iránt köttetik, tehát nem arról van szó, hogy a harmadik a tartozás kiegyenlítésére vállal kötelezettséget.

³ Lásd és v. ö. a szöveg kérdésére nézve Schwarz Gusztáv fejtegetéseit id. cz. m. 89—145. lapján.

eredeti adóst adóssága alól felszabadítani, akár a hitelezővel köntendő átvállalási szerződés, akár fizetés, vagy beszámítás stb. útján. Az adós felszabadítása a mi gyakorlatunk szerint rendszeren úgy szokott történni, hogy az átvállalási szerződéshez az átvállaló a hitelező hozzájárulását kieszközli. A hitelező hozzájárulásában, sőt a szerződés általa való egyszerű tudomásul vételében is rejlik és konstruálódik meg tulajdonképen a „tartozás átvállalása.“ A hitelezői hozzájárulást kieszközölheti az eredeti adós is, ha erre az átvállalóval kötött szerződése feljogosítja.

A tartozás átvállalásának következménye az, hogy a kötelelem egyik alanya — az adós t. i., most már más személy, ki azonban minden oly kifogást, melylyel az eredeti adós ezen minőségében élhetett volna, — ha csak róluk le nem mondott — a hitelezővel szemben szintén érvényesíthet.¹ Az átvállalt adósságot biztosító kezesség vagy zálogjog, amennyiben a kezes vagy zálogadó az ellenkezőt ki nem kötötték, érvényben maradnak. A kezesre ugyan nem közömbös, hogy ki az, aki ellen őt a visszakereset fizetése esetén — megilleti, de másrészt a tartozás átvállalásánál a kötelelem maga *nem változik*, csak az adós személye, s a miként — jogutódlásról lévén szó — fenmaradnak a felvállaló adós számára a kötelemből folyó kifogások, fenn kell maradniok logikai szükségképen a követelés járulékeinak (kezesség, zálogjog, csődprivilegiumok) is.²

LXVIII. FEJEZET.

A kötelek tárgyi módosulása.

138. §. Általában.

A szerződésbeli feleknek szabad tetszésétől és akaratától függ, hogy azt a kötelmi viszonyt, mely közöttük fennáll tárgyiilag, illetőleg tartalmilag is módosíthassák. E módosítások vonatkozhatnak a teljesítés módjára, helyére, idejére, avagy ha maga a jogviszony is vitás, annak kölcsönös engedékenység vagy elis-

¹ Curia 1899 szeptember 13-án G. 249. sz. a. (Márkus XII. k. 18,360. sz. eset.)

² Schwarz G.: Id. cz. m. 141. l.

merés útján való rendezése (egyezség, tartozás-elismerés) és tisztába hozatalára. Sok esetben a kötelem annyira módosult alakot vehet föl ilyenkor, hogy jogilag véve ugyanannak már nem is tekinthető. Ebben az esetben a felek novumra léptek (novatio), s a kötelemmódosulás helyett a kötelemnek ujitással való megszüntetéséről kell beszélnünk.

Szorosan véve objectiv kötelemmódosulásokról a mondott esetekben nem is lehet szó. Technikus értelemben a kötelem tárgyi módosulásának a kötelem jogi identitását érintenie nem szabad, már pedig ugy a kölcsönös engedmények alapján létrejött egyezés (transactio), mint a tartozás-elismerés, sőt még a szolgáltatás helye, módja és idejének változtatása is concret esetekben a kötelmet sokkal inkább átalakíthatják, semhogy az eredetivel jogi szempontból azonosnak volna mondható.¹

Ha a kötelem tárgyilagoss módosulása a kötelem alanyainak megállapodásán kívül fekvő okokból következik be, a kötelem keretei maguk változatlanul maradnak. Ez pedig vagy véletlen, vagy a kötelem egyoldalú megsértése következtében állhat be. Mindkét esetben technikus értelemben vett tárgyi kötelemmódosulás áll előttünk, mely ugyanabban az egy kötelemben az alanyokra, a kötelmet biztosító mellékkikötésekre — mint kezesség és zálogjog — a netaláni privilegiumokra, s a kötelemből származó kifogásokra való minden tekintet — azaz azoknak érintése nélkül folyik le s idézi elő azt, hogy a hitelező vagy többet, vagy kevesebbet követelhet, s az adós is több — illetőleg kevesebbel tartozik, sőt, hogy esetleg a kötelem tárgya a szolgáltatás egészen mássá fordul át.

Tehát a kötelem megsértése vagy megszegése és a véletlen; ezek azok a ténykörülmények, melyek, miként a subjectiv vonatkozásban a cessio és a tartozásvállalás — a kötelmet jogi identitásnak megőrzése mellett objectiv irányban módosítják.

A kötelem megszegése, vagyis a szerződéses kötelezettség megsértése, mint relativ jogellenesség, joghatálya és természete tekintetében általában véve már ismeretes előttünk. Különösen is figyelembe veendő azonban a szerződéses kötelezettség megsér-

¹ Hogy tehát ilyenkor novatio történt-e vagy nem: első sorban tény és ügyletmagyarázati kérdés; mire nézve v. ö. az ujitásról szóló 148. §-t II. alatt.

tésének az az esete, mikor a szerződő felek akármelyike a szerződésben ráróvott magatartás (teljesítés, elfogadás, közreműködés stb.) tekintetében késedelmeskedik. Ez a *késedelem* vagy *mora*.

139. §. A késedelem.

Irodalmi utalások. Adós késedelemre. Zsögöd: Fejezetek stb. id. cz. m. II. k. 1—80. l.; Kniep: Mora d. Schuldners nach römischen u. heutigen Rechts 2. k. 1872. Katona M.: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 218—225. l.; Krainz: System stb. id. cz. m. II. k. 142—146. l.; Indokolás a m. ptkv tervezetéhez III. k. 418—431. l.; Unger: Über die Mora. Heimerl's Vierteljahrschrift 14. köt.; Almási A.: Késedelem című czikke a Jogi Lex. IV. k. 725. l., ugyanott az irodalom. Hitelezői késedelemre: Zsögöd: Id. cz. m. II. k. 81—145. l.; Schey: Begriff u. Wesen der Mora creditoris im österr. u. gem. Rechts. 1884.; Katona M.: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 225—230. l.; Krainz: System stb. id. cz. m. II. k. 146. és köv. l.; Indokolás stb. III. k. 431—442. l.; Munk: Wesen und Voraussetzungen d. Mora creditoris 1898.

A késedelemről (*mora*) mindenekelőtt megjegyzendő általánosságban annyi, hogy az az ügyleti feleket a szerződés szerint terhelő valamely jogcselekvénynek késedelmeskedő foganatosításában áll s ehhez képest vagy az *adós késedelve*, ki a kötelemről teljesítéssel elkésik, vagy a *hitelező késedelve*, aki a felkínált teljesítést kellő időben elfogadni elmulasztja.¹ A késedelem mindkét esetben a kötelemnek több irányban való módosulását idézi elő, de nem fordulhat elő minden kötelemnél. Például oly szolgáltatásnál, mely annyira szorosan időköz kötött, hogy a kötelemben kifejezett jogi érdek szempontjából elmulasztása a lehetlennéválással egy hatályu.²

¹ A hitelezői késedelem azonban az adós késedelmétől természetére nézve nagyon különbözik s „inkább csak névrokona az adós késedelmének“. (Zsögöd: Fejezetek stb. II. k. 10. l. 11. alj.) „Késedelem“-ről szólva, ép ezért közönségesen csak az adós késedelmére szoktunk gondolni.

² P. o. disztribúciós rendelek május 1-re, ha a vendéglős elsején nem szolgáltat, azaz elkésik vele, szolgáltatása az ő vétkéből lehetlenné válnak tekintendő; s így ennek és nem a késedelemnek szabályai szerint alakulnak köztünk a további jogi kérdések. Detto nem lehet soha késedelemről beszélni oly kötelemknél, melyek nem tevésre irányulnak stb. (Lásd erre nézve Zsögöd: Id. cz. m. II. k. 10—25. l., 15—22. aljegyzetek.)

Az a körülmény egyébként, hogy a szolgáltatás teljesítése késik, egymagában még nem vonja maga után a „késedelem“ jogkövetkezményeit. Szokásjogunk álláspontjához képest a késedelemnek *vétkesnek* kell lennie, azaz különbséget kell tennünk a *subjectiv mora* és *objectiv mora* között. Utóbbinál a késedelmezés a késedelmezőnek fel nem róvható, mert akaratán kívül fekvő s tőle független körülmények folytán állott be. Ennek kimutatásával — *excusatio a mora* — a késedelmező a fenyegető joghatályokat elháríthatja magától.

I. *Az adós késedelme (mora debitoris — mora solvendi.)*

A hitelező joga az adóssal szemben nem csak a teljesítésre, hanem arra is irányul, hogy a teljesítés kellő időben történjék meg. Ha tehát az adós kötelezettségének utóbbi szempontból eleget nem teszen, a törvény szerinti előfeltételek mellett *késedelembe* jut. Ezek az előfeltételek a következők:

a) A hitelező követelésének *esedékessé válása* („*lejárt* volta“).¹ A követelés lejártának, vagyis az „*actio nata*“-nak időpontja aszerint következik be, hogy a követelés feltételhez vagy kezdődési időponthoz kötötten jött-e létre, mikor is szükséges, hogy a feltétel megvalósult, illetőleg a kezdő idő beállott legyen. Határozott napra szóló követelés a meghatározott napon, felmondástól függő a felmondással „*jár le*“; ott pedig, ahol teljesítés ideje egyáltalában nem volt meghatározva, s az a körülményekből sem állapítható meg, a követelés már keletkezése pillanatában lejártnak tekintendő.²

b) Rendszerint előfeltétele az adós késedelmének az is, hogy a hitelező őt a lejárt teljesítés iránt megintse (*interpellatio*) s az adós kötelezettségének e megintés után se tegyen eleget. A megintést az adóshoz *direct* magának a hitelezőjének vagy képviselőjének kell intéznie s annak tartalmából világosan ki kell tünnie, hogy miféle lejárt tartozás teljesítése iránt tétetett. Alakszerűséghez kötve az *interpellatio* nincs. Szóbeli, írásbeli nyilatkozat, közjegyzői értesítés (1874: XXXV. t.-cz. 98. §.) egyaránt igénybevehető; legalkalmasabb azonban a kereset vagy a bírói fizetési meg-

¹ V. ö.: Optk. 1334. §. „Késedelem terheli az adóst általában, ha a törvény vagy szerződés által meghatározott fizetési napot meg nem tartja“; (1. mondat).

² Lásd a „*lejárat*“ kérdésére nézve az I. k. 30. §. II. pont alatt.

hagyás kieszközlése. Felmondásra szóló követeléseknél a megintést a felmondás pótolja, ott pedig, hol a követelés naptárszerűen vagy valamely cselekvény megtörténtéhez kötött van meghatározva, a megintés egészen felesleges, mert „dies interpellat pro homine“ s az adós teljesen tisztában lehet azzal, hogy teljesítenie *mikor* kell. A kereskedelmi törvény (1875: XXXVII. t.-cz.) 282. §-a nyomán továbbá az általános magánjogban is bevett tételnek tekinthető, hogy a számlaküldés még nem megintés. Végül

c) előfeltétele a morának a bevezető sorokban mondottakhoz képest a *vétkesség* is, melynek hiánya a morat és jogkövetkezményeit kizárja (ugyanevezett „objectiv mora“).¹ S mivel a hitelezőre lézve teljesen közönyös, hogy a késedelmet az adósnak dolusa, avagy bármely foku culpája okozta: azt kell mondanunk, hogy a mora jogkövetkezményeihez a többi előfeltételek mellett a levisissima culpa is már teljesen elegendő.

Ha azonban az adós tényleges késedelmét mentheti (excusatio vel exculpatio a mora), *jogi* késedelem nincs. Helye van az exculpationak akkor, ha az adós tartozásának fennállása, hitelezőjének személye, avagy a tudott tartozás lejáratára iránt menthető tévedésben volt s ezért késlekedett; avagy időlegesen akár vismajor, akár más és terhére fel nem róvható ténykörülmények az idejében való szolgáltatásban őt meggátolták. Fizetéseképtelenségre, bárminő okból következett is be, az adós nem hivatkozhatik, ez tehát mentesítő okképpen el nem fogadható.

Kétoldalú szerződéseknél — hol mindkét fél adós és hitelező is egyuttal — késedelemről valamelyikük terhére mindaddig nem lehet szó, míg a másik a maga kötelezettségét nem teljesítette, vagy az iránti készségét ki nem jelentette.

Az exculpationál a késedelem vétlenségének bizonyítása az adós, a más két előfeltétel — lejárat, megintés — bizonyítása ellenben a hitelező kötelessége.

¹ Az Optk. 1334. §-a szerint bizonyos joghatások az ilyen nem vétkes (objectiv) morához is kapcsolódnak. Pl. érvényesíthetővé lesz a lex commissoria a kézizálog kielégítése céljából eladható; késedelmi kamat jár stb. A magyar szokásjog szerint azonban a szöveg tétele áll. Az osztrák joghoz hasonló álláspontra helyezkedik az új magyar Tervezet is, amennyiben az objectiv morának jogkövetkezményeit állapítja meg, s vétkesség (subj. mora) esetén ezeket a következményeket csak súlyosbítja. (Terv. 1117. és köv. §§.)

Az adós késedelmének jogkövetkezményei. A késedelembe jutott adós a hitelezőnek mindazon kárát, melyet az a késedelem folytán kimutathatólag szenvedett: megtéríteni köteles. A késedelem, mint mondva volt (l. 128. §. 2./B) és 129. §.) a kártérítést keletkeztető alapok egyike s így vagy azt idézi elő, hogy a kárkövetelés késedelem esetén a hitelezői követeléshez mint accessorium járul hozzá, vagy beleolvad a szintén kártérítésivé átalakult főkövetelésbe.¹

A késedelemből eredő kártérítési kötelezettség tárgyi jellegét a hitelező kárának különbözősége szabja meg. E tekintetben különös figyelmet érdemel a pénztartozással való késedelem hatása.

Ha nevezetesen a tartozás pénzbeli volt, anélkül, hogy a hitelezőnek kárát bizonyítania kellene, az adós a késedelemtől számítva, a törvényes kamatláb szerint 5% késedelmi kamatot köteles fizetni,² még akkor is, ha a szerződésben a követelés teljesítéséig („kifizetéséig“) a felek kisebb %-ban állapodtak volna meg.³ Ha pedig a „kifizetésig“ kikötött kamatláb a törvényesnél nagyobb volt, pl. 6—7%-a késedelmi kamat mértékére nézve is ez az irányadó.⁴ A törvényes kamatmaximumot (8%) azonban a késedelmi kamat meg nem haladhatja.

E mellett az sincs kizárva, hogy a hitelező késedelmi kamat helyett, mely concret esetekben ugyancsak nem pótolhatja a késedelem miatti kárát, kártérítést, avagy a késedelmi kamatot meghaladóan még kártérítést is követelhessen. Itt a kárbizonyítás önként érhetőleg már feltétlenül megkívántatik.⁵)

¹ V. ö.: Zsögöd: Fejezetek stb. cz. m. II. k. 33. l.

² Váltónál 6%, 1876: XXVII. t.-cz. 50—51. l. 1895: XXXVI. t.-cz. 3. §.

³ Curia 1907 szept. 4-én 7974/906. sz. (Egyet. Dtár I. 476.)

⁴ Ha az 5%-nál nagyobb kamat nem „kifizetésig“, hanem csak a követelés „lejártáig“ volt kikötve: kétség esetében késedelmi kamatként is kikötöttek vesszük. (Zsögöd: Id. cz. m. II. k. 42. l.) — Egyébiránt az 1885: XXXV. t.-cz. 1. §. Szerint: „Ha 5%-nál magasabb kamat van kikötve, ez a felek más megállapodása hiányában az adós késedelme esetében tovább folyik.“ (2. bek.)

⁵ Az Optk. területén az Optk. 1333. §-ai: „Azon kár, melyet az adós hitelezőjének a tartozott tőkepénz kikötött megfizetésbeni késedelem által okozott, a törvényben meghatározott kamatok által térítettik meg.“ Az ultra alterum tantum korlátozása (l. 128. §. 5. p.) az Optk. 1335. §. alapján a

Lejárt (tehát késedelembe jutott) kamattartozás esetén az adós késedelmi kamatot csak akkor fizet, ha az világosan kikötött; ha azonban a lejárt kamat bepereltetik, a kereset benyújtásától kezdve törvény alapján jár a perkamat. (1868: XXXI. t.-cz. 4. §.) Amikor az adós tartozása nem pénz, hanem egyéb dolog, avagy egyedileg meghatározott vagyontárgy, illetőleg munka: a késedelem okozta kár akár mint *damnum emergens*, akár mint *lucrum cessans* egyaránt jelentkezhetik. Szabályul szolgál, hogy az adós kártérítési felelőssége teljes, mindenre vonatkozik. Tehát: felel a szolgáltatás tárgyát képező dologból huzott gyümölcsökért s azokért, melyeknek huzását elmulasztotta, valamint mindazon vesztett haszonért, melyet a hitelező a dologból, ha a késedelem ebben meg nem akadályozza, huzhatott volna. Ha pedig a szolgáltatás tárgya a késedelem alatt részben vagy egészben lehetlenné válik, megromolván, többé már nem az, mi volt, vagy ép megsemmisül: az adós még akkor is felelős marad, ha a lehetlenné vagy semmissé válásban őt semmi gondatlanság nem terheli s az a véletlen műve volt. „*Mora debitoris obligationem perpetuat*“, azaz a késedelem a kötelmet, a lehetetlenülés daczára is, mintegy maradandóvá teszi, mert ha az adós a kötelem teljesítéséhez idejében lát hozzá, akkor az lehetséges is lett volna; véletlen lehetetlenülés okából pedig a kötelem immár meg nem szünhetvén (innen a *perpetuatio obligationis* név) az előállott kár is csak neki róvható fel. Legfelebb ha az adós be tudná bizonyítani, hogy a véletlen lehetetlenülés késedelem nélkül s a hitelező kezében is bekövetkezett volna:¹ lehet őt a kártérítési kötelezettség alól salválni. A kérdés ezen vonatkozásában tehát mindig a konkrét eset összkörülményein és azoknak birói mérlegelésén fordul meg. Az oly kötelmeknél, melyeknél a késedelem maga is ki van zárva, a *perpetuatio obligationis*nak sem lehet helye.

Felelős az adós a szolgáltatás tárgyának késedelem alatti értékcsökkenéséért is; s kétoldalú szerződéseknél a késedelem a hitelezőnek okot szolgáltatathat a szerződéstől való egyoldalú visszalépésre, ha ez eleve kikötött, avagy ha a szolgáltatás oly-

késedelmi kamatokra is értendő. A magyar jog e tekintetben is ellenkezően rendelkezik. V. ö.: 128. §.

¹ U. n. „*causalis nexus detractivus*“. Például ha kisajátítás okán nem képes a késedelembe jutott adós szolgáltatni.

nemü, hogy csak meghatározott időben lehet a hitelezőnek azt felhasználnia, illetőleg értékesítenie (pl. aratóknál).¹ A szerződéstől való elállás a bérleti, haszonbérleti összegek pontatlan fizetésénél gyakorlatunkban általánosan el van ismervé; az ily szerződéseket tehát a hitelező adósának kése delme esetén megszüntetheti,² végül pedig, mint az adós kése delme következménye említendő, hogy a hitelező a zálogot kése delme esetén eladathatja, s hogy a perre kése delmével okot szolgáltatató alperes a perköltséget megfizetni tartozik. (1893: XVIII. t.-cz. 111. §.)

Véget ér az adós kése delme (purgatio morae) — helyesebben a kötelem kése delme alatti időszaka — ha a hitelező a kése delmes szolgáltatást elfogadja. Az elfogadás történhetik fentartással vagy anélkül. Előbbi esetben a hitelező követelése a kése delme okozta károkért érintetlen fenmarad és utólagosan is érvényesíthető, utóbbi esetben pedig elesik. A fentartás nélküli elfogadás, tudniillik egyenlő a kése delemből eredő jogokról való lemondással, illetőleg az elengedéssel.³ Mindkétesetben a kése delme hatálya megszüntnek veendő.

Véget ér az adós kése delme akkor is, ha hitelezőjét a szolgáltatással a kése delme szülte megnövekvések és átváltoztatások szerint megkinálja. Tehát pl. kése delmes pénztartozását a kése delmi kamatokkal együtt, a kése delme miatt vagy alatt lehetlenné vált dologszolgáltatás helyett a pénzbeli kártérítést, avagy a szolgáltatással együtt a netalán kikötött kötbért is stb. kellő módon felkinálja.

¹ Katona M.: Id. cz. m. Fodor-féle Magánjog III. k. 224. l. Másként a keresk. jogban. (Keresk. törv. 351—357. §§.)

² Lásd pl. a Márkus-féle gyűjtemény X. kötet és köv. lapján 16,180, 16,187. sz. alatti eseteket. Helyes és a szöveget kiegészítő jogtételt mond ki a M.-Vásárh. T. következő 1908 G. 187/3. sz. ítélete: „Nincs törv. rendelkezés arra nézve, hogy ha a szerződésileg megállapított teljesítési határidő iz-űnnepnapra, szombati napra esik, a teljesítés a kése delme jogkövetkezményei nélkül a legközelebbi köznapon is eszközölhető. De mert egyszeri és csak egy napos kése delme az élet jogi forgalmában bérleti szerződés esetében a bérbeadónak számbavehető jogsérelmet rendszerint nem okoz — e miatt a kirítéltábla sem állapíthat meg alperes terhére oly mérvű pontatlanságot, hogy azért — a bérleti viszonyt a felek között megszüntnek mondhassa ki.“ (Érd. J. K. II. 12. sz.)

³ Curia, 1903 márcz. 14. I. G. 597. sz. (Judicat. I. 297.)

Véget ér a késedelem az adósnak adott halasztással, mikor is a hitelező a késedelem folytán már előállott károk iránti jogát fentarthatja. Hogy a haladéki idő letelte után az adós ismét késedelembe eshetik: természetes. A halasztási idő tartama alatti károkért az adós nem felelős. Megszűnik végül az adós késedelme akkor is, illetőleg mintegy fennakad *addig*, amikor, vagyis ameddig a szolgáltatás teljesítését a hitelező magatartása akadályozza. Ez már a hitelezői késedelem esete.

Az adóskésedelem megszűnésének egyik eseteképpen szokás emlegetni még azt is, hogy a kötelezettség (értsd az egész kötelelem) megszűnésével a késedelemből eredő követelések is megszűnnek. Ez azonban evidenter egyebet jelent. Hogy a *késedelemből eredő* igények mikor szűnnek meg? Ez a kötelek megszűnésének általános szabályai alatt áll (lásd LXIX. és LXX. fejezet) és nem tévesztendő össze azzal, hogy a *késedelem maga* mikor szűnik meg? Így pl. ha a hitelező elfogadja a késedelmes szolgáltatást, de *fentartással* (lásd fennebb), a késedelmi helyzet megszűnik ugyan, de nem az abból eredett igények. Ha a hitelező ezekről is lemond, vagy elengedi azokat, e körülmény a késedelem joghatályának s ezzel együtt a késedelmi állapotnak megszűntét csak közvetve idézi elő.

II. *A hitelező késedelme.* A hitelező késedelme (*mora accipiendi vel creditoris*) az azonos elnevezés mellett is lényegesen elütő természetű. A kötelemből a hitelező *jogosítva* van, de nem kötelezve. Ehhez képest az adóssal szemben a hitelezői késedelem *sem kötelelességszegésnek*, sem *vétkes magatartásnak* sohasem tekinthető.

Oly kötelemknél, hol a szolgáltatás véghezvitele (a „teljesítés“) és perfectiója szempontjából a hitelező közreműködése egyáltalában nem szükséges, sőt kizárt dolog (pl. negatív kötelemknél), avagy hol a szolgáltatás szorosan meghatározott időpontra van kötelezve s máskor való teljesítése lehetetlen:¹ a hitelezői késedelem ki van zárva.

A hitelező késedelmének különben az az előfeltétele, hogy az adós a szolgáltatással őt kellő módon megkinálja. Ha a felkinált

¹ Például ha X. Y. a király bevonulása napjára tribuneöket tartozik építeni; mikor is a következő napon (mikor már nincs bevonulás) „bevonuláskori“ tribuneöket nem állíthat.

szolgáltatást nem fogadja el, vagy egyébként a szolgáltatás az ő vonakodása miatt meghiúsul: a hitelező késedelembe esik.

A szolgáltatás felkínálása (*oblatio debiti*) alatt azt értjük, hogy az adós a maga részéről a teljesítésre való készségét *valóságosan* és *kötelemszerűen* tanusítsa (*realis oblatio*), s megtegyen mindent, amit a hitelező negatív magatartása mellett csak megtehet. Ebből következőleg a teljesítési készségnek szóval vagy írásban való kijelentése csak ott mehet valóságos megkínálás számba, ahol viszonyos lévén a kötelem, a hitelező teljesítése előtt az adósnak sem kell teljesítenie, vagy ahol a hitelező a szolgáltatás elfogadása iránt már eleve visszautasító nyilatkozatot tett, avagy ahol a szolgáltatás átvételére meghatározott időpontot a hitelező elmulasztotta (a „*Dies interpellat pro homine*“ elv tehát itt is érvényesül). Ez esetek jó részében is azonban a késedelem nem az elfogadás hiányából, mint inkább a hitelező azon magatartásából ered, hogy a szolgáltatás véghezvihetőségét meghiúsítja. Erről alább. Dolgozszolgáltatásnál a hitelezőhöz való elvitel, avagy a teljesítés helyén a meghatározott időben a szolgáltatással együtt fizetési szándékkal való megjelenés, pénztartozásnál annak a hitelező előtti s fizetési szándékkal való leolvasása stb. ténykedés tekinthető valóságos oblatiónak. Munkaszolgáltatásnál a munkás szerszámaival való jelentkezése stb. A példákban látható, hogy arra nézve, mikor *realis* a megkínálás? Első sorban a kötelem konkrét körülményei az irányadók; ugyanebből folyik továbbá, hogy fajlagos szolgáltatásnál az adósnak előbb a kötelmet koncentrálnia, azaz a több szolgáltatás közül választania kell, mert addig „megkínálás“ nem jöhet létre. A megkínálás eszközlésére közjegyzői közreműködést is igénybe lehet venni (közjegyzői értesítvény 1874: XXXV. t.-cz. 100. §.), ez azonban az oblatiot ralissá még nem teszi okvetlenül.¹

A szolgáltatás felkínálásának második kelléke az, hogy *kötelemszerűen* történjék. A kötelemszerűséget a hitelező személye, a szolgáltatás tárgya (kinek? és mit?), továbbá a szolgáltatás

¹ Ez ismét csak az egyes esetektől és a körülményektől függ. A közjegyzői törv. hivatkozott 100. §-a egyébként így szól: „Ha az értesítvény tárgya pénz, értékpapírok vagy más áruk átadására való ajánlkozás: a közjegyző arról szerezzen előbb meggyőződést, hogy ezen tárgyak az átadásra készen állanak. Egyszersmind a jegyzőkönyvbe . . . az átadandó tárgyak leírását és hollétét, valamint annak bizonyítását foglalja bele, hogy az átadásnak és átvételnek a közjegyző meggyőződése szerint mi akadály sem áll útjában“.

módja, helye és ideje (hogyan? hol? mikor?) szempontjából kell megítélnünk. Mindez felette fontos, mert pl. cselekvőképtelen hitelezőt joghatályosan megkínálni nem lehet.

A nem kellő módón — tehát nem valóságosan és kötelemszerűen — történt oblatio debitinek nincs hatálya. Ellenesetben, ha a megkínálás rite et lege megtörtént és a hitelező a szolgáltatást visszautasítja, a késedelem beáll. Visszautasítás alatt nemcsak a szolgáltatás elfogadásának nyílt és kifejezett megtagadását értjük, hanem az elfogadás halasztgatását is.

A felkínált szolgáltatás visszautasítása esetében a hitelezői késedelmet voltaképp az adós provokálja az oblatióval. A késedelem oka e mellett kizárólag a hitelező magatartásában is rejtőzhetnek, mikor a szolgáltatás véghezvitelének *lehetőségét* a hitelező hiúsítja meg.

A hitelezői késedelem idevágó esetei közül említettük, ha a hitelező a szolgáltatás elfogadását már eleve, az oblatio előtt visszautasítja, vagy kétoldalú szerződés esetén a maga részéről az egyidejű ellenszolgáltatást véghezvinni vonakodik, avagy, ha a szolgáltatás átvételére kitűzött időpontot elmulasztja. Ide csatlakoznak továbbá mindazon esetek, melyeknél az adós másképpen nem szolgáltatathat, ha csak a hitelező az e végre szükséges előkészületi, közreműködési cselekvényeket a maga részéről nem foganatosítja.

Hogy a hitelezőt az ő késedelmében terheli-e vétkesség (dolus vagy culpa)? egészen közönyös mert a hitelező a kötelemből nem kötelezve, hanem jogosítva van. Hogy a saját késedelme szülte kárában mennyire volt hibás, mennyire nem? ez a késedelem jogkövetkezményeit nem érintheti. Egészen más az adós helyzete, ki a terhére eső késedelem alól, ha van mivel, exculpálhatja magát.¹

¹ Azt, hogy a hitelező késedelmi is lehet subjectiv és objectiv mora, tehát, hogy a vétkesség itt is szerepet játszanék az osztrák jogra nézve, többen állítják s így a kérdés az Optk. hazai alkalmazási területére tekintettel minket is érdekel. Különösen hangsúlyozza ezt az álláspontot Schey: Id. cz. m. 118. és köv. l. Kifejezve találjuk azt Krainz kitűnő System-je: II. k. 147. lapján s a magyar irodalomban említhetjük Bozóky: Ausztria Magánjogát, mely egyébként is egészen Krainz nyomában halad s így itt is természetesen a Krainz II. k. 147. lapján olvasható tételt adja vissza magyar

A hitelezői késedelem joghatályai. A hitelezői késedelem legközvetlenebb joghatálya, hogy megakadályozza az adós késedelembe esését, ha pedig az már beállott volna, megszünteti. Másodszorban kihat a hitelezői késedelem az adós joghelyzetére s mig egyfelől a szolgáltatás tekintetében őt terhelő felelősséget nagyban enyhíti, másrészt alkalmat ad neki a szolgáltatás hitelező nélküli leróvhatására.

A felelősség megenyhülésének következményei sokfelé ágaznak, mert a hitelező késedelmének kárát semmi vonatkozásban sem vallhatja a szolgáltatásra készen állott adós. Nevezetesen: véletlen okozta kárért, megsemmisülésért nem felelős, mert az a késedelem nem létében is a hitelezőt sujtotta volna (veszélyátháramlás),¹ nem tartozik a szolgáltatásra különös gonddal vigyázni, — mert ezzel saját magát terhelné — mint annakelőtte, s csak ha szándékosan vagy nagyfoku gondatlansággal idézi elő a szolgáltatás megromlását, avagy elértéktelenülését, vonható felelősségre. Romlandó természetű vagy oly dolgokat, melyeknek magánál való megtartása kárt okoz (sőt károkozás nélkül is) eladhat, respective másra bízhat, közraktárba vagy egyéb alkalmas helyre elhelyezhet. A kereskedelmi törvénynek erre vonatkozó rendelkezései (347., 351., 352., 356. §§.) az általános magánjogban is alkalmazhatók. A mondott tétellel elvileg azonos szabály, hogy az adós hitelezői késedelem esetén a szolgáltatást bírói letétbe helyezheti, aminek hatálya a teljesítésével különben is egy (lásd 141. §.) A szolgáltatásba tett befektetéseinek a kénytelen kelletlen őrzésből vagy gondviselésből származott költségeinek megtérítését ép oly mértékben követelheti, mint a negotiorum gestor, kinek

fordításban. (Id. cz. m. 409. lapján.) A hitelező objectiv morájának főesete az volna, ha az elfogadásban vis major akadályozná, vagy ha menthető tévedésben lenne. E nézet főleg az Optk. 965., 1154. és 1051. §§-ra támaszkodik, melyekből azonban csak a mora debitorisra olvashatók ki némi vonatkozások. Az állítólagos objectiv és subjectiv hitelezői mora joghatályai között egyébként sem tudja e felfogás a különbséget pontosan meghuzni. Már abból, hogy a hitelezőkésedelem főhelye az Optk. 1419. §. („Ha a hitelező a fizetés elfogadását halogatta; a kedvetlen következmények ő reá esnek“), nem a kártérítési szabályok között, hanem a fizetésnél található, látszik, hogy a subjectiv és objectiv hitelezői mora megkülönböztetésnek helye nincs.

¹ Az Optk. területén az Optk. 1311. §. alapján.

joghelyzetéhez az adós joghelyzete hitelezői késedelem esetén egyébként is nagyon hasonlatos. A késedelem alatt huzott gyümölcsöket a hitelező részére az adós tartozik ugyan kiszolgáltatni, de csak költségei megtérítése fejében, s az elhanyagolt gyümölcsökért (melyeket „huzhatott volna“), mert a dolgot cultiválni nem tartozik, nem felelős. Amennyiben ezek odavesztek: a hitelező kára. Hasonló szempontok szerint kell megítélni a kamatok kérdését. A hitelezői késedelem alatt késedelmi kamat természetesen nem jár, hisz ennek egyedüli előfeltétele az *adós* késedelem. A tartozás letétbe helyezésével megszűnik az ügyleti kamat folyása is, s ha letétbe helyezés nem történt, de az adós ki tudja mutatni, hogy a tőkét nem használta, az ügyleti kamat követelhetése szintén ki van zárva.

A hitelezői késedelem megszűnése. A kötelem késedelmi állapotának — a hitelezői késedelem esetén — véget vet, ha a hitelező utólagosan az adós késedelemszülte netaláni lepadt (módosult) teljesítésének elfogadására, s az ezt feltételező közreműködés foganatosítására késznek nyilatkozik, valamint akkor, ha az adós halasztást engedett. Hogy magának a kötelemnek megszűnése mily viszonyban van a hitelezői késedelemmel, hogyan és miben hat ki arra? ugyanugy ítélendő meg, mint az adós késedelmének kötelem-szűnés következtében való elenyészése.

140. §. *Kötelemmódosulás véletlen okából.*

A kötelem véletlen okából származó tárgyi módosulásai, mint közös nevezet alá többféle jelenséget sorozhatni. Mindenekelőtt azokat az eseteket, mikor a szolgáltatás az adós és hitelező befolyásától menten megnövekszik és összeszűkül, illetőleg megkisebbedik; továbbá, ha az állam törvényes pénzt (valutáját) megváltoztatja, aminek a pénztartozásokra lehet tárgyilag módosító hatása.

A kötelemnek ezen tárgyi módosulásaira nézve, melyek magát a kötelemnek identitását épp oly kevésbé érintik, mint a *cessio* avagy tartozásátruházás és a késedelem: egyenkint a következőket kell rövid összefoglalásban megjegyeznünk.

A szolgáltatásnak részben lehetetlenné válása, ha ugyan

nem vonja maga után egyenesen a kötelem megszűnését (lásd 147. §.): annyiban módosítja azt, hogy a szolgáltatást tárgyi terjedelme szempontjából megkisebbiti. Kétoldalu szerződéseknél ennek folyományaképpen az ellenszolgáltatásnak is aránylagos leszállításban kell részesülnie. Ugyancsak az ugyanazonosságnak sérelme nélkül módosul a kötelem speciesként meghatározott dologszolgáltatás esetében azzal, hogy az a véletlen növedéssel megnövekszik. El kell azonban tekintenünk az oly accessióktól, melyeket a „gyümölcsök“ közé sorozhatunk, s melyekre nézve a ki vagy ki nem szolgáltatás szempontjából a keresetindítás időpontja az irányadó. A szoros értelemben veendő véletlen „növedék“ ellenben, melynek jogi minősítése is úgy szól, hogy az alkatrész (lásd I. k. 55. §.) az ezen kapcsolat a létesülésének időpontjára való minden tekintet nélkül a fődologgal együtt szolgáltatandó. A részletszabályok azonban nem idevágának, valamint a szolgáltatás teljes vagy részleges lehetetlenülése kérdésének súlypontja is más lapra utalódik. (l. 147. §.)

Hogy a valutapénz megváltoztatása a pénztárosokra módosító befolyással van: az önként érthető. Ha a változás csak más névértékű érmék forgalombahozatalából áll (külsőleges változás) a pénztartozás sem megyen az egyszerű átszámításon kívül egyéb módosuláson keresztül. Ha a változás belső, azaz a kikötött érmenem érczartalmának a megváltoztatását jelenti: a pénzszolgáltatásnak így úgy kell módosulnia, hogy a hitelező ugyanazon értéket kapja meg, mint ami őt a kötelem alapjában eredetileg megillette.

NEGYEDIK SZAKASZ.

A KÖTELMEK MEGSZÜNÉSE.

LXIX. FEJEZET.

A fizetés.

141. §. *A fizetésről általában.*

A fizetés (solutio) avagy teljesítés, az a jogi tény, mely a köteleket a hitelező kielégítésével felemészti. Jelentősége már a kötelelem jogi constructiójából leolvasható. Minden kötelelem ugyanis két különböző jogi érdekkörnek különböző keletkezési alapok melletti oly értelmű összeszövődéséből alakul, melynél fogva az egyik, valamely konkrét jogi cél megvalósulása kedvéért a szemben álló másik érdekkört, ez érdekkör alanya akaratának lenyügözésével oda kényszeríti, hogy előtte meghajoljon s a célbavett hatálynak megvalósulását szolgálja. Mihelyt ez megtörtént, annak a szoros kapocsnak, mely az egész viszonyalakulatnak az igazi tartalmat adja, magától és önként szét kell hullania s a jogi alávetettségben állott adósi jog és érdekkör felszabadul a hitelezői jog és érdekkör nyomása alól.

A teljesítés vagy fizetés tehát felette általános értelmű fogalmak. Gazdasági szempontból azt jelentik, hogy a kötelelem a maga elé tűzött gazdasági célt betöltötte; jogi szempontból, hogy az adós tartozásának lerovásával, illetőleg a kötelemszerű és a kötelemből ráháruló magatartás tanusításával a kötelelem tartalmának eleget tett. A fizetés ezen általános jelentőségéből folyik, hogy „fizetés“ vagy „teljesítés“ nemcsak az, amit készpénzzel róvunk le, — amint ezt a köznapi beszéd tartja — hanem annak helyét egyéb ténykedések (p. o. beszámítás, depositio, novatio) pótolhatják, sőt a fizetésnek kötelemszünetítő hatálya tekintetében pusztán ténykörülmények (p. o. confusio) is.

A kötelemszűnésnek rendes és legtermészetesebb módja mégis csak a fizetés és ami ennek helyét állja. Az utóbb megérintett kérdés tehát, hogy a kötelmek másképen, a hitelező kielégítése nélkül megszűnhetne-e? a fizetés tanától elkülönítetten veendő vizsgálat alá. (Lásd LXX. fej. 145., 146., 147. és 148. §-aiban alább.

142. §. *A fizetés módja, helye és ideje.*

Irodalmi utalások. Zsögöd: Fejezetek stb. id. cz. m. I. k. (1. kiad.) 763—823. l.; Zlinszky: Magánjog 581—584. l.; Krainz: System stb. id. cz. m. II. k. 155—169. l.; Katona M.: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 80—84., 230—236. l.; Gruchot: Die Lehre von der Zahlung der Geldschuld cz. m. 1871.; Schwarz Gusztáv: Pénzbeli tartozások fizetési helye és perbeli illetékessége cz. ért. a Magánjogi fejtegetések“ cz. m. 13—57. l.; Kováts Gyula: Curiai döntés a kereset időelőttisége tekintetében cz. ért. Jogtud. Közl. 1886. évf. Indokolás a m. ptkv. tervezetéhez III. k. 309—330. l.; Balás Elemér dr.: Birói letét című cikk a Jogi Lexikon II. k. 66. és köv. lap.

A fizetés vagy teljesítés a kötelem rendszerinti megszüntetési módja; egyuttal pedig magában foglalja a „kötelmi jogok“ gyakorlását. A végre azonban, hogy fizetés csakugyan joghatályos fizetés legyen, eszközlésének úgy *módja*, mint *helye* és *időpontja* tekintetében „kötelemszerűnek“ kell lennie. A fizetés ezen előfeltételeiről egyenként megjegyzendő, hogy mindenekelőtt, ami

1. a *fizetés módját* illeti, a kötelemszerűségnek úgy *alanyi*, mint *tárgyi* szempontból fenn kell forognia.

a) Alanyi szempontból: szabály szerint *csak az adós* fizethet és csak a *hitelezőnek*. Feltétlenül érvényesül e szabály a legszemélyesebb jellegű kötelmek esetén¹ és ott, hol a más által *való* teljesítés lehetősége szerződésileg eleve kizárattott. Másutt azonban a szerződésen kívül álló 3-ik személy fizetése kizártnak nem tekinthető s a kötelem megszüntét — az adós és hitelező között, éppen úgy előidézi, mintha maga az adós fizetett volna. A hitelezőre nézve ugyanis — a mondott esetektől eltekintve — közönyös, ha vajjon a kötelezettségnek ki felel meg; érdeke kizárólag arra irá-

¹ Ahol a jogviszony természete kívánja ezt meg, pl. az orvos vagy festőművész szolgáltatásánál.

nyulván, hogy az adott jogviszonyból folyó szolgáltatáshoz hozzájuthasson. A tartozás átváltsolásáról szóló LXVII. fejezetben fejtegetve volt a kérdés, hogy másnak kötelezettségét bárki magára veheti, aki vagyonával szabadon rendelkezik, még inkább tehát más tartozásának *kiegyenlítését*. Nem szükséges ehez az adós beleegyezése sem, annyira, hogy a kötelemből esetleg akarata ellenére is szabadul. Hogy a hitelező a harmadik által felkinált fizetést elfogadja-e vagy nem: szabad tetszésétől függ s senki az adós helyett a fizetést rá nem erőszakolhatja, kivéve, ha a 3-ik, a fizetést az adós *beleegyezése mellett* kínálja fel (Optk. 1423. §.), illetőleg, ahol az elfogadásra őt egyenest a törvény kötelezi. Például szolgálhat ennek ingatlanra vezetett végrehajtás alkalmával a későbbi rangsoru 3-ikat megillető *jus offerendi*, vagyis a végrehajtató hitelező követelésének teljes kielégítés melletti beváltása. (Lásd I. k. 112. §. sub. III.) Ugyanigy kezesség esetében, holott is a kezes fizetését a hitelezőnek szintén el kell fogadnia, amennyiben az önként érthetőleg kötelemszerűen történik.

Az adós megbizottja, illetőleg képviselője által eszközölt fizetés: annyi, mintha maga az adós személyesen fizetett volna. Korlátolt cselekvőképességű adós fizetése, amennyiben azzal valóban fennálló kötelezettségből mentesül: joghatályos, ellenkező esetben csak a törvényes képviselő jóváhagyása mellett. Utóbbi áll a teljesen cselekvőképtelen által eszközölt fizetésről is.

Hogy a 3-ik személy eszközölte fizetésnek a kötelem megszüntetésén kívül van-e még egyéb joghatálya is? ez első sorban attól függ, hogy az adós és a fizető 3-ik között áll-e fenn valamely jogviszony és ha igen, minő. Ha a 3-ik mint kezes fizetett, a kielégített hitelezőről a követelés törvényes cessióval ipso jure átszáll rája.

Ha az adós beleegyezése nélkül járt el a megbizás nélküli ügyvitel elvei szerint, a hitelezőtől a követelés engedményezését nem követelheti,¹ de igen a liberált adóstól a megfelelő megtéri-

¹ Kassai T. és Curia 1910 márcz. 11-én 903. sz. „Nem köteles a hitelező a követelést arra engedményezni, aki az adós helyett azt neki kifizette“ (Egyet. Dtár IV. 125.)

tést¹ (actio contraria). Ugyanezen az alapon, ha a 3-ik azért fizetett, mert az adóssal szemben tartozásban volt: a tett fizetést neki felszámíthatja. Amennyiben pedig fizetését az adós kedvéért animo donandi eszközölte, sem megtérítésre, még kevésbé pedig a cessióra joga nincs. A hitelező elleni és a követelés engedményese iránt támasztható követelési jog a mondottak szerint csak az esetben illetheti meg a fizető 3-ik személyt, ha ez direct az adóssal kötött ilyen tartalmu megegyezéséből következik. Ilyenkor természetesen az adós csak eddigi hitelezőjével szemben szabadul a tartozástól, de nem magából a kötelemből, mely az engedmény folytán már most a fizető harmadik személlyel szemben továbbra is fennáll.²

A fizetés módjának alanyi szempontból másik szabálya az, hogy a fizetést rendszerint csak a hitelezőnek lehet eszközölni.

Az ily fizetésnek is előfeltétele azonban, hogy a hitelező cselekvőképes egyén legyen, ki a fizetést joghatályosan elfogadni s adósát azzal az obligóból liberálni képes. Ellenkező esetben a tett fizetésre hivatkozni csak addig és csak annyiban lehet, ameddig és

¹ Az elévülés, mely alatt a megtérítésre vonatkozó követelési jog áll a 70. sz. t. ü. döntv. szerint a rendes magánjogi elévülés, azért, mert amint a döntv. indokolása kiemeli a fizető visszkeresete „nem alapul az adókövetelésnek (in concreto közadó tartozás kifizetéséről volt szó) engedményezésén, hanem annak külön jogalapját, az adós érdekében teljesített közbenjárás (ügyvitel) képezi“ az ily viszonyokból származó igények pedig a rendes magánjogi elévülésnek vannak alávetve. (70. sz. t. ü. döntv. 1900 márcz. 9-ikéről Vajda-fy Emil-féle gyűjtem. (Budapest, 1904.) 96—97. l.)

² Az engedmény kérdése az Optk. területén felette vitás. Az 1423. §. azon rendelkezéséből, hogy ha a hitelező az adós beleegyezése nélkül elfogadja a harmadik fizetését: „a fizető jogosítva van, még a fizetés után is, a hitelezőt illető jognak részerei átengedését kívánni“ arg. a contr. azt következtetik, hogy az adós beleegyezése nélküli kifizetésnél a fizetőt mintegy lappangó törv. vélelem alapján csak az a szándék vezethette, hogy a követelést megszerezhesse, tehát a cessiót követelheti nemcsak fizetés előtt, hanem után is, vagyis, hogy ilyenkor az adósra nézve a kötelem objective fenmarad. Ellenben, az adós beleegyezésével való fizetés esetében, a fizetés a kötelmet objective is megszünteti, mert a követelés megszerzésére vonatkozó vélelem itt nem valószínűsíthető, ha csak a fizető a cessiót nem követeli még fizetés előtt. Így pl. Krainz: System stb. II. k. 160. és köv. l. — Mások az Optk. 1358. §-ának, mely a fizető kezes törv. cessiójáról szól — rendelkezését általánosítják, minden esetre nézve stb. lásd Krainz: Id. h. 161. l. 26. — jegyzetét.

amennyiben az tényleg még megvan, vagy ha nincs is, de a fizetést elfogadó hitelező vele gazdagodott. Ez az adóst esetleg ujabban követelt fizetés esetén — bár a korábbi érvénytelenül is történt — mint *exceptio védi*.

Joghatályos az oly fizetés is, melyet az adós a hitelező megbízottjának vagy oly egyénnek kezébe teljesített, kinek a hitelező a fizetés felvételét s részére leendő teljesítését kifejezetten megengedte (u. n. „*solutionis causa adjectus*“), vagy akit az adós egyébként joggal hitelezőjeként tarthatott. Ilyenül vehető az, ki a fizetés felvételére nyugtatványozott számlával jelentkezik, mert ezzel meghatalmazotti voltát igazolja, továbbá az álörökös, kinek a hagyaték adósa a tartozást jóhiszeműleg leróvja, avagy a volt hitelező, ki követelését már másnak elengedményezte, anélkül azonban, hogy az adósnak arról tudomása volna. Speciális esetekben az adós joghatályosan fizethet hitelezője hitelezőjének is, pl. a zálogjogilag biztosított követeléseknél, melyekre a hitelező hitelezője alzálogjogot szerzett, (lásd I. k. 114. §.) és minden oly esetben, ahol az adós fizetése által a hitelező az ő és az adós által kielégített hitelezőjével szemben beszámítási jogot nyer.

Ha kétes, hogy ki a hitelező, ha távol van, avagy ha a fizetés elfogadásában késedelembe esik, az adós a kötelemből azzal is felszabadíthatja magát, hogy a szolgáltatást a hitelező költségére (így pl. a keresk. törv. 351. §. is) *birói letétbe helyezi*.¹ A letétbe helyezés (*depositio*) a fizetéssel teljesen egyhatályu s így azt minden tekintetben pótolja (tlkvi rt. 91. §. Optk. 1425. §.), föltéve természetesen, hogy a letett szolgáltatás egyébként kötelemszerű. Ez a feltétel, vagyis az „egyébkénti kötelemszerűség“ önmagától értetődleg elesik birói árverésen és a kisajátításnál, hol a megajánlott vételár, illetőleg a kisajátítási becsár letétbe helyezése valóságos fizetés s nem a fizetés surrogatuma, mint a fenti és egyéb oly esetekben, melyekben a birói letétel különös törvényi intézkedések

¹ A birói letét jogi természete szerint az adós és a bíróság közötti és a hitelező, mint harmadik személy javára kötött szerződés. Egyébként birói letétel tárgyát fennálló jogunk szerint csak készpénz, közkötelezvények, magánadós levelek, más fontos pénzürtékeket képviselő okiratok, ékszerek és drágaságok képezhetik, egyéb dolgok birói letétbe nem vehetők. (1881. évi 39,425. sz. igazs. miniszt. rend.) Készpénz letét után a kincstár 3½% letéti kamatot fizet. (1892. decz. 16-án k. 45,788. sz. i. m. rend.)

alapján szintén helyt foghat.¹ A birói letétek körüli eljárást az 1881. évi deczemberben 2-án 39,425. szám alatt kelt igazságügyminiszteri rendelet (birósági ügykezelési szabályok) szabályozza. Amíg a hitelező a birói letétről hivatalos értesítést nem nyert, az adós azt visszaveheti.² A letétbe tett fizetés felvétele körül felmerült költségek az adóst nem terhelik.³

b) A fizetésnek nemcsak alanyi, hanem *tárgyi szempontból* is kötelemszerű módon kell véghezvitetnie. Ez alatt azt kell értenünk, hogy az adósnak *ugyanazt* kell szolgáltatnia, mint amire magát kötelezte, illetőleg nem szerződésből származó kötelmeknél, amivel az eset körülményeire és a közfelfogásra való tekintettel tartozik. E szabálytól eltérést csak azok az esetek engednek, hol az adós rendelkezésére *facultas alternativa* áll, avagy ahol és amennyiben a *datio in solutum* (avagy: „beneficium dationis in solutum“) helyt foghat. A *datio in solutum* az eredeti szolgáltatás helyett *mással* való lerovás (aliud pro alio): valódi fizeteskép jön tekintetbe s így amannak joghatályait (különösen fontos pl. a szavatosság) mind maga után vonja. Csak ott alkalmazható, ahol a felek *szerződése megengedi*. Bizonyos viszonykörökben a törvény is kizárhatja; így nálunk az ipartörvény (1884: XVII. t.-cz. 118. §.), mely eltiltja, hogy a gyáros munkásának bérét mással, mint készpénzzel fizethesse ki.⁴ Az a jelenség, hogy az adós nem az eredeti szolgáltatással elégíti ki hitelezőjét, más formában is előfordulhat, de ilyenkor *datio in solutum*ról nem is lehet beszélnünk. Így az ujtás esetében, mikor az adós a hitelezővel kötött szerződésben régi tartozását egy új jogalapon álló új tartozással cseréli fel, vagy ha a hitelezővel szemben netalán fennálló követelését a tartozásával compenzálja (beszámítás). Ezekről lásd

¹ Például ha a hitelező cselekvőképtelen s törvényes képviselője nincs; ha valaki javára letiltott követelés teljesítéséről van szó; ha a hitelező jelzálogilag biztosított követelésnél az adósnak törlési engedélyt nem akar adni, avagy az adóslevelet elveszti, vagy egyáltalában kiadni — bár az adós teljesített — nem hajlandó stb.

² Ez ugyan a 3-ik javára kötött szerződéskép minősített constructionnak nem felel meg.

³ M.-Vásárhelyi Tábla 1906 február 21-én 489. sz. (Grill f. Dtár II. 435.)

⁴ Ha azonban a munkás a gyárostól lakást, földet bérel, tüzfát, élelmezést, orvosságot és orvosi segélyt kap: az ő beleegyezése mellett ezen előnyök ellenértéke a bérpénzből levonható. (Ugyanott 118. §. 3-ik bekezd.)

alább (145., 148. §§.) A fizetés kötelemszerű módjának további tárgyi kelléke, hogy az adós az *egészet* szolgáltatassa. Részteljesítés = nemteljesítés, s a hitelező azt, ha csak kikötve nem volt, elfogadni nem tartozik, s következőleg a visszautasítással késedelembe sem jut. Kivétel áll fenn e szabály alól az örököstársakra, akik amennyiben nincs közöttük egyetemlegesség, csak quoad vires hereditatis szavatolván a hagyatéki tartozásokért, külön-külön, tehát részletekben teljesíthetnek. Az egyszerre és egészben való szolgáltatás szabálya a kamatok, perköltség s kötbér, mint accessoriu-mokra is vonatkozik, melyeket tehát szintén a főtartozással együtt kell leróvni. Ahol pedig az adós fizetését csak részletekben ígérte, de azokkal késedelembe esett: a hitelező az egész hátralevő tartozás lerovását követelheti, ha a szerződésben e jogot magának előre kikötötte.¹ Megjegyzendő végül, hogy a teljesítés kötelemszerű módja mérték, suly, pénznem stb. tekintetében, kétség esetén a teljesítés helyén divatozó mérték, suly, pénzláb, stb. szerint igazodik. (Keresk. törv. 326. §.)

2. *A fizetés helye.* Nem kötelemszerű a fizetés, ha az adós nem a megfelelő helyen eszközölte. A „megfelelő“ vagy általában a kötelemszerű „szolgáltatási hely“ az, melyet a felek az e körülményhez fűződő fontos érdekekre, tekintettel szolgáltatási helyül, szerződésükben megállapítottak.

Ily megállapítás hiányában, valamint a nem szerződésből eredő kötelmeknél a szolgáltatási helyet a törvénynek kell kijelölnie. Az általános magánjogban ily törvényünk nem lévén, gyakorlatunk a keresk. törv. rendelkezéseit követi. Egyébként ugy a szerződéses, mint a nem szerződésbeli kötelmeknél a szolgáltatás helyét megjelölheti, igen sok esetben a kötelem egyéni természete is. Az arató munkás pl. minden meghatározás nélkül is másutt kötelezettségének eleget nem tehet, mint csak ott, ahol a learatni való gabona van; ingatlant átadni csak ott lehet, hol az éppen fekszik, stb.

Ezen directivák hiányában a keresk. törv. 322. §. s az Optk. 1420. §. nyomán oly szolgáltatást, mely nem egy meghatározott

¹ Curia, 1903 decz. 29. I. G. 427/903. (Jogállam Dtára 1904. évf. 72. sz.) Ellenben ha a részletekben fizetendő egész összegről váltó adatott, vélelem, hogy valamely részlet fizetésének elmulasztása esetén a hitelező az egész hátralékos összeg követelhetésére följosítottatott.

dolog adásából (datio) áll: az adósnak saját lakhelyén kell teljesítenie. Meghatározott dologból álló szolgáltatás esetében ellenben, ha az a szerződéskötéskor a felek tudtával más helyen volt: a teljesítésnek is e helyen kell történnie. (Keresk. törv. 323. §.) Amiből arg. a contrario következik, hogy ha a feleknek mondott tudomása nincs meg, avagy a dolog a szerződéskötéskor a *szerződéskötés* helyén volt s nem másutt: a teljesítés helye is a szerződéskötés helye lesz. Ezt az elvet az ingókra nézve az Optk. 905. §. is kimondja, míg ingatlanból álló szolgáltatásnál (itt is *meghatározott dologról* van szó) a kötelelem természete szerint az adósnak az ingatlan fekvési helyén kell teljesítenie. A pénzszolgáltatásokra nézve az a törvényes kivétel áll fenn, hogy a forgatható vagy bemutatásra szóló papirokon alapuló tartozások kivételével a hitelező lakhelyén teljesítendő. (Keresk. törv. 324. §.)¹ Tiltott cselekvényekből eredő kötelelmek teljesítési helye rendszerint az a hely, ahol a károsított fél lakik, kivételesen pedig, ha a kártérítés megrongált dolog helyreállításából áll: a káreset helye.

Ha a teljesítésre több hely volt kijelölve és a szolgáltatás osztható természetű: a teljesítés megosztva mindenik helyen eszközlendő; ha ellenben a szolgáltatás oszthatatlan és a választás iránt intézkedés nem történt, a teljesítést az adós bármelyik helyen, szabad tetszése szerint leróhatja. (Kereskedelmi törvény 325. §.)

Üzleti kötelezettségeknél lakóhely helyett az üzleti telep az irányadó.

3. *A fizetés időpontja.* A teljesítés kötelemszerűségéhez hozzátartozik az is, hogy az adós pontosan s a kellő időben szolgáltatasson. Korábbi teljesítésre a hitelező nem kényszerítheti, viszont ő sincs jogosítva arra, hogy korábban teljesítsen. A kötelemszerű idő előtt felkinált szolgáltatást a hitelező ép úgy visszautasíthatja, mint a késedelmezt.

A teljesítés időpontját a felek akarata, de a kötelelem természete is megszabhatja; a nem szerződésből folyó kötelemeknél legtöbbször maga a törvény.

Amennyiben pedig a felek a teljesítési idő meghatározását

¹ A hitelező lakhelyére való küldés, szállítás veszélyét és költségeit az adós viseli; de ha a hitelező máshová teszi át lakását, az ezzel járó netaláni veszély és költségtöbblet azonban már az ő terhére esik.

elmulasztották s az a concret kötelem természetéből sem állapítható meg: az adós teljesítésének időpontját a törvény dispositív szabályai értelmében kell meghatározni. Tehát: ha a teljesítés időpontja sem a kötelem természetéből kimagyarázhatóan, sem a felek szerződéses megállapodásából (mert e kérdésre nézve nem intézkedtek) meg nem állapítható: a hitelező a teljesítést *azonnal* követelheti, valamint az adós is *bármikor* teljesíthet. (Kereskedelmi törvény 327. §. Optk. 904. §.) Ahol az adós a teljesítési idő meghatározását magának tartotta fenn: az Optk. 904. §-a után induló gyakorlatunk azt a szabályt követi, hogy a hitelező csak az adós örökösaitől követelheti a szolgáltatás lerovását. A határozatlan kitételekkel megállapított teljesítési időpontok magyarázatánál gyakorlatunk a kereskedelmi törvény 331. §-át alkalmazza. E szerint: Oly szerződéseknél, melyekben a teljesítési idő közelebbi meghatározása helyett következő kifejezések: „mielőbb“, „mihelyt csak lehet“, „alkalmilag“, vagy más hasonló általános kifejezések használatnak, a teljesítés idejét a felforgó körülmények s az ügylet természetéhez képest a bíróság határozza meg.¹ Ellenben, ha a teljesítés akként ígértetett, hogy annak „néhány“ vagy „egy-két“ nap, hét, hó, vagy év alatt kell történnie, a „néhány“ vagy „egy-két“ kifejezés alatt, két nap, két hó, vagy év értendő. Az előbb mondott és a fizetési idő méltánylat szerinti bírói megállapítására vonatkozó szabályt kell alkalmaznunk oly esetekben is, mikor az adós tetszésétől függő időben teljesítendő szolgáltatás, *személyes jellegű* s az örökösökre ekként a kötelem nem száll át.

Amely kötelmekben a teljesítési időt maguk a felek határozták meg: a teljesítésre ez a meghatározott időpont az irányadó. Az idő meghatározhatóságának különböző módjaira tekintettel, azonban a jognak specialis magyarázati szabályokat itt is kell alkalmaznia. Nevezetesen: *a*) „hó közepére“ szóló kötelezettségek azon hó *15-ik* és „hó végére“ szólók, azon hó *utolsó* napján teljesítendő (kereskedelmi törvény 328. §. 2. bek.), *b*) ha a határidő napokban van megállapítva, a teljesítés a határidő utolsó napjára esik, maga a szerződés megkötésének napja nem számítatván;

¹ Curia, 1902 nov. 12-én 174. sz.: „Ha alperes a fizetést csak körülményeihez képest és lehetőség szerint kötelezte, a bíró határozza meg a fizetési időt“. (Judicat. I. 28. sz.) — Curia 1905 decz. 22. I. G. 350. sz.) (Judicat. IV. 1352.)

c) ha a határidő hetekben, hónapokban vagy több hónapra terjedő időszakban — év, félév és évnegyedben — van megállapítva, a teljesítés ideje az utolsó hét, vagy utolsó hó azon napjára esik, mely nevénel vagy számánál fogva a szerződés megkötési napjának megfelel; ha e nap az utolsó hónapban hiányzik, a teljesítés e hónap végnapjára esik; d) ha a teljesítésre kitűzött határidő egy vagy több egész és egy fél hóban állapított meg, a fél hó, mely alatt 15 nap értendő, az egész hónap vagy hónapok után számítandó; e) ha a teljesítés napja vasárnapra vagy valamely közönséges ünnepre esik, a kötelezettség a legközelebbi köznapon teljesítendő (kereskedelmi törvény 329. §); f) bizonyos időtartamon belül teljesítendő kötelezettségeknél a teljesítésnek okvetlen ez időtartamon belül kell megtörténnie. A vásár- és ünnepnap, ha a végső nap ilyenre esnék, itt sem jön figyelembe s számításon kívül esik. (Kereskedelmi törvény 330. §.)

Ha a teljesítés időpontja bizonyos esemény be vagy be nem következéssel nyert megjelölést: az adósnak teljesítenie akkor kell, mikor a kitűzött esemény tényleg beáll, avagy kimaradása bizonyossá válik.

Azon szabály alól, mely szerint az adós a teljesítési idő előtt joghatályosan — ha csak a hitelező el nem fogadja — nem teljesíthet, mindenekelőtt kivételt képez az, ha a korábban (lejárat előtti) való teljesíthetés eleve kikötött. De ez esetben sem jogosított az adós arra, hogy leszámítsa a tőke-élvezetnek a lejárat előtti fizetéssel való korábbi megszűnése czimén azt, amit ezáltal veszített, (u. n. *disconto*). (Kereskedelmi törvény 334. §. alapján.)

További kivételt állít fel a csődeljárásban a csődtörvény (1881: XVII. t.-cz.) 14. §-a, amennyiben t. i. a közadós elleni követelések a különbeni lejáratra való tekintet nélkül a csődnyitással a csődtömeggel szemben lejártaknak tekintendők és a végrehajtási törvény (1881: LX. t.-cz.) 192. §-a, mely a valamely követelés kielégítése fejében elárverezett ingatlan vételárából kielégítendőknél rendeli el, az ugyanazon ingatlanra vonatkozó egyéb — *bár még le nem járt* követeléseket is.

Végül mint a teljesítési idő szempontjából is fontos szabály megjegyzendő, hogy kétoldalú szerződéseknél — hacsak a kötelelem természetéből vagy külön kikötésből az ellenkező nem követ-

kezik — a teljesítésre egyik fél sem köteles — a késedelembe esés veszélye nélkül — míg ellenfele a maga részéről nem teljesített, vagy a teljesítésre készen nem áll.

143. §. *A fizetéshez kapcsolódó joghatályok.*

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 627—630. l.; Katona M.: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 236—243. l.; Krainz: System stb. id. cz. m. II. k. 169—173. l.; Indokolás a magy. ptkv. tervezetéhez III. k. 616—656. l. és lásd a 142. §. irod. utalásait is.

A fizetés ipso jure megszünteti a kötelmet, szétpattantván azt a juris vinculumot, mely addig az adós akaratát lenyügözve tartotta. A fizetésnek eme hatása azonban rendszerint csak úgy áll be, ha a fizetés kötelemszerű volt, azaz, mind a *mód*, mind a *hely* és *időpont* szempontjából a kötelelem tartalmának megfelelően eszközöltetett.

A fizetés tehát lehet kötelemszerű és kötelemlenyes. Utóbbit a hitelezőnek elfogadnia nem kell; de ha meg is teszi, a kötelemszerű fizetés iránti jogáról lemondottnak még nem tekinthető, csak akkor, ha akár kifejezetten, akár hallgatagon (az átvett szolgáltatás elfogyasztása, felhasználása által) a bár nem kötelemszerű teljesítéssel is kielégítettnek jelenti magát. Önként érthetőleg, ha a hitelező a teljesítés kötelemszerűként való elfogadásában lényeges tévedésben volt, vagy éppen az adós őt e részt félrevezette: a fizetés joghatályossága megdől, mert a teljesítés elfogadása önmagában véve miben sem különbözik egyéb jogcselekményektől s ekként ugyanazon általános szabályok szerint ítélendő meg, mint amazok. A bizonyítási teher szempontjából azonban mégis különbözően alakul a hitelező helyzete ahhoz képest, hogy a nem kötelemszerű teljesítést elfogadta-e vagy nem? Előbbi esetben ugyanis, ha a hiányos teljesítés czimén akár szavatosság, akár tévedés alapján az adóssal szemben fellép: a bizonyítási teher rája hárul; utóbbi esetben pedig az adós kénytelen bizonyítani azt, hogy szolgáltatása a kötelemlenyesnek megfelelően rovatott le. A teljesítésnek fentartással való elfogadása nem jelent egyebet, minthogy a hitelező az elfogadás iránt egyelőre (míg a teljesítést meg nem vizsgálhatja) még nem kíván nyilatkozni. A kötelmet tehát az ily elfogadás, mert lényegében még nem az, nem is szüntetheti meg. Tá-

vollevők között az elküldött szolgáltatásnak egyszerű *átvétele*: elfogadást még nem jelent.

Ha az adós és hitelező között több alapon, többszörös és hasonló tartozás áll fenn, felmerül a kérdés, hogy a végbement teljesítéssel melyik tartozás rovatott le, s melyik kötelem szűnt eképpen meg? Irányadó mindenesetre a felek eziránt kifejezett meg egyezése, ennek hiányában pedig az *adós* akarata, hogy a teljesítést felismerhetően mely kötelem megszüntetésére szánta.¹ Optk. szerint (1415. §. 2. mondat) a szolgáltatás hovaforditását sem az adós, sem a hitelező egyoldaluan meg nem határozhatják, hanem kölcsönös megállapodás hiányában a törvény dispositív szabálya (Optk. 1416. §-ban) az irányadó. A törvény előirta sorrend — több hasonló tartozás és határozatlanul történt teljesítés esetében — a magyar jog szerint az Optk.-vel szemben csak akkor jöhet szóba, ha az adós akarata sem volna a teljesítés hovaforditása tekintetében kideríthető. Ilyenkor: a véghezvitt teljesítés első sorban a lejárt s ezek után a még le nem járt követelések kielégítésére lerovottnak tekintendő; ugy itt, mint a lejártaknál (ha több ilyenmü követelés volna) legelőször is azokra, melyek az adósra nézve terhesebbek.² Végül pedig, ha még ily irányadásul szolgáló eshetőségek sem forognának fenn, figyelembe jöhet a követelések régibb vagy korábbi kelete³ és amint íróink általában felszokták

¹ Curia 1885 január 9-én, 1079/94. sz. a. (Márkus I. k. 626—627. sz. határozat.)

² Állandó gyakorlat. Például budapesti táblának a Curia 1884 október 6-án 403. sz. alatt helybenhagyott határozata (Márkus I. k. 625. sz. hat.); Curia 1885 január 9-én 1079/84. sz. a. (Márkus I. k. 626—627. sz. hat.); Pozsonyi Táblának a Curia 1898 szeptember 7-én 486. sz. a. helybenhagyott határozata (Márkus XI. k. 16.110. sz. hat.); Curia 1901 április 25-én G. 127. sz. a. (Márkus XII. köt. 18,342. sz. hat.) A követelések lejártának sorrendét és nem azt, hogy melyik a terhesebb, vette a közöltekkel ellentétben irányadóul a Curia 1885 augusztus 26-án 733. sz. a. kelt ítélete (Márkus I. k. 628. sz. h.). Gyakorlatunkat a közölt szabályokban az Optk. 1416. §-a inspirálta. E szerint: „Ha az adós szándéka kétségbevonatik vagy a hitelező annak ellentmond; akkor legelőbb a kamatok számítandók le s azután a tőke; több tőkék közül pedig az, mely már felmondott vagy legalább lejárt s ezután az, melylyel tartozásban maradni az adósnak legterhesebb“.

³ Támponjtja van ennek a Curia 1885 augusztus 26-án 733. sz. a. kelt ítéletében.

venni, a fizetésnek mindenik követelés aránylagos törlesztésére való fordítása is. Ott, hol a követelések elsőbbségét semmi vonatkozásban sem lehet megállapítani: az utóbb mondott szabályt a méltányosság indokolja.

Hangoztatni szokott tétel,¹ hogy a határozatlanul teljesített fizetés első sorban kamatok és járulékok törlesztésére fordítandó. Nem helyes, mert jogunk a szabályt e részben úgy ismeri, hogy a hitelezőnek a kapott fizetést *joga van* első sorban a kamat és egyéb járulékok tartozás lerovásaként tekinteni.² Tehát ez nem más, mint csupán azon másik és fent jelzett szabály alól tett kivétel, mely szerint az adós akaratától függ, — ellenkező kikötés vagy megállapodás hiányában — hogy a fizetéssel melyik tartozását kívánja leróvni.

Az adósnak, ha teljesített akár egészben, akár részletekben, (ott, hol ez kötelemszerű) joga van a hitelezőtől nyugtátványt (apocha) kivánni, s a hitelező annak kiállítására köteles.³ A nyugtátvány önmagában véve az adóst nem szabadítja fel a kötelemből, de a teljesítés végbemenetelét bizonyítja s arra, hogy az kötelemszerűen, tehát kötelemszüntető hatálylyal is történt: vélelmet szül. Vélelmet alapít a nyugtátvány továbbá arra is, hogy a tőketartozással együtt, ha csak a nyugtázás nem fentartással történt, a kamatok is lerovattak, s periodice visszatérő kötelmi szolgáltatásnál, hogy a megelőző részletek már le vannak róva.⁴ A nyugtátvány kiállításával járó költségek (bélyeg) a hitelezőt terhelik, mert az ő legsajátabb és rá nézve kötelező jogi tényének járulványai;⁵ az ellenkező kikötésnek természetesen helye van.

¹ Pl. Katona M. id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 237. lapon; Zlinszky—Reiner-féle Magánjog 628. l. stb.

² Curia 1896 február 21-én 1164/95. sz. a. (Márkus-féle gyűjt. VII. k. 12,382. sz.); Curia 1893 szeptember 13-án 10,749/92. sz. a. (Márkus-féle gyűjt. VII. köt. 12,383. sz.) Curia 1887 január 20-án 39,551/86. sz. a. (Márkus I. k. 635. sz. hat.)

³ Curia 1908 ápr. 8-án 5880/907. sz. — „A hitelező a törlési engedélyt és a nyugtát a követelésére vonatkozó egyéb okiratokkal együtt a követelésért felelős több adóstárs, illetve kezes közül csakis annak adhatja ki, aki a fizetést teljesítette“. (Egyet. Dtár II. 249.)

⁴ Curia 1890 november 25-én 758. sz. a. (Márkus I. k. 633. sz. hat.) Optk. 1427. §.

⁵ Budapesti Táblai hat. helybenhagyja a Curia 1887 október 20-án 700.

Joga van továbbá az adósnak visszakövetelni kielégített hitelezőjétől azt az adóslevelet vagy kötelezvényt, melyet tartozása keletkezésekor netalán kiállított (különösen pld. pénztartozásoknál). A visszaadott kötelezvény, adóslevél vélelmet alapít arra, hogy a hitelező azt a megkapott fizetés fejében bocsátotta az adós rendelkezésére. (Optk. 1428. §.) Részletekben teljesített fizetésnél az adós a részletfizetéseknek az adóslevélre való feljegyzését kívánhatja. A hitelező minderre kötelezve van s ha sem nyugtát kiállítani, sem az adóslevelet visszaszolgáltatni nem hajlandó, az adós a fizetést birói letétbe helyezheti. Amennyiben az adóslevél elveszett vagy elpusztult, birói uton semmissé kell nyilvánítani. Az adós ugyan a fizetésre ez *előtt* is elmarasztalható, de a megsemmisítési határozat jogerőre emelkedéséig jogosult a tartozásnak birói letétbe helyezetésre (a Curia 1886. május 21-én kelt 33. sz. t. ü. döntvénye).

A hitelezőnek most tárgyalt kötelességei azonban nem azonos természetűek a kétoldalú szerződésekből származó s a viszontszolgáltatásra irányuló kötelezettségével. Kölcsönös szerződések-nél a *hitelező is adós* arra nézve, amit neki kell szerződésbeli ellenfele teljesítéseért szolgáltatnia. Ebből kifolyólag mindott, hol az egyidejű, kézből-kézbe való szolgáltatást és viszontszolgáltatást külön kikötés vagy a szerződés speciális természete nem zárja ki, (pl. munkaszerződésnél): az adós addig, míg hitelezője a viszontszolgáltatásra nem kész: a maga részéről sem köteles teljesíteni s perrel támadtatván meg, az *exceptio non adimpleti contractus* fontos kifogásával védekezhetik, vagy ha a hitelező a viszontszolgáltatást végrehajtotta, de nem kötelemszerűen: ellene vetheti az *exceptio non rite adimpleti contractus* — kifogását.

A nyugtatvány vagy adóslevél kiadásának megtagadása esetén tehát az adós a teljesítés visszatartására s a mondott kifogások igénybevételére jogosítva nincs; de önbiztosításáról a mondottak szerint a fizetés birói letételével gondoskodhatik.

A megtörtént teljesítés bizonyítása az adós feladata.

sz. a. ítélete (Márkus I. k. 632. sz. hat.); Curia, 1905 jun. 7-én 1226/904. (Grill f. Dfár I. 895. sz.); Curia, 1906 ápr. 6-án 10,103. sz. — Judicat. IV. 1572.)

144. §. A szavatosság és a feléntúli sérelem.

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 649—655. l.; Krainz: System stb. id. cz. m. II. k. 84—94. l.; Kiss Mór: Jogügyletből származó kötelek cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 405—432. l.; Katona Mór: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 246—259. l.; Szladits: Magánjog 100—103. l.; Baintner Hugó: Az avatkozás cz. m. (Kassa, 1896) 163. és köv. l.; Zsögöd: Fejezetek stb. cz. id. m. I. k. (1. kiad.) 226. és köv. l.; Hutyra Ferencz: Szavatosság és állatkereskedelem cz. m. Budapest 1895. Indokolás a m. ptkv tervezetéhez. IV. k. 79—152. l.; Enyiczkey: A feléntúli sérelem mint szerződést bontó ok a magyar jog szempontjából cz. ért. Magy. Themis 1876. évf. Katona M.: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 243—245. l.; Krainz: Id. cz. m. II. k. 92—94. l.; Maxintsák Gyula: A szavatosság magánjogunkban. Bpest 1910.

I. *Szavatosság (evictio)*. A szavatosság vagy szavatossági kötelezettség a kártérítési obligatiók egyik elintézményesedett és önállósult alakja, elágazása. Fogalma szerint azt jelenti, hogy visszterhes szerződések esetén mindenik szerződő fél quasi törvényes „kezesként”¹ felel a már végrehajtott és elfogadott szolgáltatásnak utólag kiderült oly fogyatkozásaiért, melyek akár a szolgáltatásnak az átvevőre károsan alakult jogbeli helyzetére (jogi fogyatkozás), akár a minőségbeli tulajdonságaira (physicali fokozás) vonatkoznak.² A visszterhes szerződések természete hozza ugyanis magával, hogy mindenik fél ép annyi értéket szolgáltatson a maga részéről, mint amennyit szerződésbeli ellenfelétől kap. Ha már most a végrehajtott szerződés után kitűnik, hogy a szolgáltatott dolog, avagy az átengedett jog rejtve maradt oly jogi vagy physicali hiányosságban szenved, melyre a szerződéskötéskor a felek figyelme ki nem terjedhetett: a mondott természetszerű szabályon sérelem esett és a fél, akinek szolgáltatásán ez bekövetkezik — ha tudott róla — ha nem, felelősséggel kell, hogy tartozék. (Krainz id. cz. m. II. k. 84. l.)

A szavatossági igénynek a szolgáltatás végbemenetele elen-

¹ Zsögöd: Fejezetek stb. I. k. (I. kiad.) 653. l.

² „Szavatosság” néven szokás nevezni a subsidiarius felelősségnek számos esetét is, holott valamely más követelés jogi sorsától függően áll fenn a felelőség. Például ilyen a közjegyzői törv. 68. és 172. §-ai alapján a közjegyzőt terhelő szavatosság a saját hibájából való semmisség miatt létre nem jött követelésért stb.

gedhetlen feltételét képezi, valamint az is, hogy a kérdéses jogi vagy physicali hiányosság az ügylet realizálásakor lappangva bár, de fenforogjon, s hogy a hitelező annak fenforgása iránt legalább is rendszerint menthető tévedésben lett légyen. A szavatossági igény terjedelmét egyébként a felek szerződésükben tetszés szerint szabályozhatják; tehát az kiterjeszhető, korlátozható, sőt egészen ki is küszöbölhető. Az e részben fennálló szerződési szabadság folyományaképp találkozhatunk a kikötött szavatossági igényekkel ingyenes ügyleteknél is (p. o. ajándékozásnál), jöllehet szavatosságról, de jure, csak a visszterhes szerződéseknél lehet szó. A szavatosságot külön elvállalni — mert törvényes jogkövetkezmény — nem kell. Ennek ellenére az adós sok esetben kifejezetten és külön szavatosságot vállal hitelezőjével szemben, aminek az az eredménye, hogy a hitelezőnek ezen a czimen akkor is keresete van ellene, ha a szolgáltatás jogi vagy physicali hiányossága nem csak felismerhető, de egyenesen szembetűnő is volt.¹

A mondottakból önként következik, hogy a szavatossági igény, illetőleg kötelezettség főleg az adásvételnél (örökség vásárlásnál is) és ehhez rokon természetű célokat szolgáló egyéb ügyleteknél fordul elő, mint pl. cserénél, fizetésül való átadásnál, egyezségről, dologi jogok átruházásánál, osztozkodásnál, továbbá telekkönyvileg bekebelezett bérleti szerződésnél a bérlő használati joga tekintetében stb. Engedmény útján átruházott követeléseknél a szavatosság rendezése többé-kevésbé specialiter nyert szabályozást, mire nézve visszautalunk a LXVI. fejezet során mondottakra.

A szavatossági kötelezettséget megállapító hiányosságok vagy *jogi* természetűek, vagy *physicaliak*, azaz az ügylet tárgyának közönségesen feltett, illetőleg különösen is kikötött minőségi tulajdonságaira vonatkoznak.

A) *Szavatosság a jogi hiányosságokért.* A jogi hiányosságokért való szavatosság általánosságban az adósnak az iránti felelősségét jelenti, hogy harmadik személynek a szolgáltatás tárgyán oly joga, mely a hitelező ellen is érvényesíthető volna, nincs.

Ennek a tételnek közelebbi értelme a következő:

¹ Curia 1908 máj. 19-én 8093/907. sz. — „— a szavatosság szerződésileg az ügyleten kívül álló részéről is elvállalható.“ (Egyet. Dtár II. 275.)

a) ha a szolgáltatás ingatlan dologból állott, melyen még fennálló közterhek (adók) voltak: a szolgáltató adós, ha egyéb kikötve nem lett, a szolgáltatás idejéig esedékes közterhekért szavatol,

b) ha a szolgáltatás tárgyát képező dolog vagy jog az adóst meg nem illette,¹ s 3-ik személy azt tulajdonjogi vagy egyéb és erősebb jogczim alapján a hitelezőtől egészben vagy részben elperli, birtokából elvonja: az adós egyfelől köteles arra, hogy hitelezőjét a 3-ik személy igényével szemben megvédje, miért is a perbe behivandó,² illetőleg a perbe önként is beleavatkozhatik; másfelől pedig, ha az ítélet a 3-ik személy jogának elismerését tartalmazná, — hitelezőjét — jó- vagy rosszhiszeműségére való tekintet nélkül kártalanítani tartozik. A kártalanítás mértéke azonban az Optk. 932. §-a nyomán induló szokásjogunk szerint már különböző. Nevezetesen a hitelező a szolgáltatástól annak most mondott jogi hiányossága okán vagy egészen eleshetik, vagy csak részben (pl. csak a tartozékot perlik el tőle.) Mig a teljes elvonás esetén az adós szavatossága, a szerződés nem teljesítése czimén a teljes kártérítésre (damnum emergens és lucrum cessansra) vonatkozik:³ addig részleges elvonásnál az adós és hitelező közti szerződés rendszerint érvényben marad és csak akkor dől meg, ha a hitelező ki tudja mutatni, miszerint a szolgáltatás el nem perelt része érdekét egyáltalában ki nem elégítheti, s hogy a többi hiányában a szerződést meg nem kötötte volna. Ez esetben az egész ügylet „visszafordítandó“ s mindkét fél a kapott és vett viszonos szolgáltatásokat visszaadja. Mikor azonban a szerződés a hitelező és adós közt az evictio után is fenmarad, egyfelől ki kell egyenlíteni a hitelező és adós viszonos szolgáltatásai között a rész-

¹ Az adós nem volt „auctor“ (lásd I. k. 14. §.)

² A perbehívás célja nem más ez esetben, mint hogy a perbehívó fél a szavatós elleni jogát megóvhassa. Az adós ugyanis a szavatossági perben ellenvetheti azokat a kifogásokat, melyekkel az evincáló 3-ikkal szemben is sikeresen lehetett volna védekezni s így hitelezőjének perbeli hibás védelme miatt a szavatosságból kihuzhatná magát.

³ Curia 1887 márczius 4-én 6203/1886. sz. a (Márkus I. k. 1013. sz. eset.)

leges elvonással beállott egyenlőtlenséget (*actio quanti minoris*)¹ s e mellett a hitelező valóságos kárát is követelheti, elmaradt hasznot ellenben csak akkor, ha az adóst bebizonyíthatólag culpa vagy dolus terhelte.

Ha a hitelező a 3-ik személy jogát elismerve a szolgáltatást per nélkül önként kiadta annak: ezzel a szavatossági igényét el nem veszti, csakhogy adósával szemben a 3-ik erősebb jogát bizonyítani ő lesz kénytelen, kitéve magát az adós netaláni oly döntő kifogásainak, melyek a 3-ikkal szemben is felhasználhatók lettek volna. A helyzet itt ugyanaz, mint mikor a hitelező szavatossának perbehívását elmulasztotta, holott is az ítélet utóbbival szemben nem lesz joghatályos.

Itt említendő az a szokásos megkülönböztetés, hogy ha a hitelező a szolgáltatás jogi hiányossága okán annak birtokához nem juthat s a 3-ik személylyel szemben felperesként fellép, de elutasítatik: az *evictio negativ*. Ha ellenben a 3-ik lép fel erősebb joga alapján és a hitelezőt elmarasztaltatja, az *evictio positiv*.

c) További és az adott alaptételből folyó esete az adós szavatossági kötelezettségének, ha szolgáltatását idegen dologbeli jogok terhelik, mint a zálogjog, jelzálogjog, szolgáalom, telki teher, továbbá azok az ide számítandó követelési jogok is, amelyek telekkönyvileg bejegyezhetők, (visszavásárlási, elővásárlási, bérleti, haszonbérleti jogok), valamint minden elidegenítési és terhelési tilalom.

Az adós szavatossága itt első sorban a szolgáltatás *tehermentesítésére* vonatkozik s különös gyakorlati jelentősége az ingatlanok átruházásánál van. A rendezés azonban az egyes dologjogi terhek természete szerint különböző.

A szolgalmakra nézve az Optk. 443. és 928. §-ai alapján gyakorlatunk követi a szavatosságra nézve általában fennálló azt a tételt, hogy ha azok telekkönyvileg ki vannak tüntetve: az adós nem szavatol, mert a hitelező létezésükről tudomást szerezhett volna, már pedig törvényből folyó szavatosság ott, hol a hitelező a 3-ik személyt a szolgáltatás tárgyán megillető jogról birt, (vagy

¹ Curia 1897 november 17-én I. G. 305. sz. a. Ha a vevő a megvett ingatlan egy részét az eladó mulasztása folytán birtokba nem vehette: a vételár aránylagos részét visszatartja s legfeljebb csak arra kötelezhető, hogy azt birói letétbe helyezze. (Márkus IX. k. 14,985. sz. eset).

kellő gondosság mellett birhatott) tudomással nincs. Ugyanez áll a szembeszökően nyilvánvaló szolgálomokról (servitutes apparentes), ha bejegyezve nem is voltak. Az adóst tehát a mondott esetekben csak akkor terhelheti a szavatosság, ha azt külön elvállalta, vagy az ingatlant szolgálommentesnek állította (ez már t. i. a megtevesztés jellegét viseli magán).

A zálog- és jelzálogjogokért az adós rendszerint mindig szavatol, akár tudta a hitelező azok fennállását, akár nem. Ugyanez áll az u. n. telki terhekből (onus reale) származó hátralékos tartozásokra, míg ellenben magára a telki teherre s az átruházás után esedékes tartozásokra már csak ilyen értelmű külön megállapodás esetén. Ezt a telki terhek sajátos jogi természetéhez hozza magával.

Az adós tehermentesítési kötelezettsége az eladott ingatlan terhelő jelzálogos adósságok s hátralékos telki teher tartozások alól a közforgalomban annyira önmagától értetődő, hogy a jogattól csak világos és ellenkező szerződéses megállapodás esetén tekinthet el. Ez az eset akkor, midőn a vevő (hitelező) a jelzálogos terheket stb. magára vállalja, avagy midőn ez az átvállalás az ügylet körülményeiből, pl. az alacsony vételárból, (melybe az átvett terhek betudódnak) következik.¹ A szavatosság fenforgását a hitelezőnek bizonyítania nem kell, ellenben az adósnak azt, hogy a szavatosságnak helye nincs. (Curia 1892. január 29-én, 6382/1891. sz. a. Márkus I. k. 996. sz. eset.)

Arra nézve, hogy az adósnak mikor kell szolgáltatását tehermentesítenie? irányadó első sorban a hitelezővel való és netalán erről is intézkedő szerződése. Ha a szerződés nem disponál: a hitelező felhívására azonnal. A tehermentesítésre a hitelező a bíróság által záros határidőt tűzethet ki, melynek eredménytelen letelte után a tehermentesítést saját maga is eszközölheti. Erre tekintettel az adós általi tehermentesítésig a vételárból annyit, amennyi a tehermentesítésre szükséges, visszatarthat, de csak

¹ Curia: Az eladó az eladott ingatlanra bejegyzett terhekért rendszerint szavatolni tartozik, ha csak szerződésben világosan ki nem köttetett, hogy az ingatlan terhelő jelzálogos adósságot a vevő viseli. 1892 január 29-én 6382/91. sz. a. (Márkus I. k. 996. sz. eset). Ugyanígy: Curia 1896 decz. 11. I. G. 320. sz. a. (Márkus IX. k. 14,986. sz. eset). Curia 1897 szept. 2. I. G. 897. sz. a. (Márkus IX. k. 14989. sz. eset). Curia 1906 márcz. 14. I. G. 559. sz. (Judicat. IV. 1484.)

akkor, ha a jelzálogokkal terhelt s a szolgáltatás tárgyát képező ingatlant *birtokba nem vette*, mert ez esetben az adós a Curia 39. sz. t. ü. döntvénye szerint az egész vételárnak birói kézhez való letételét követelheti, s a bíró a vevőt a fenforgó viszonyok tekintetbevételével marasztalhatja is. Ha az eladó e jogával nem is él, a hitelező a visszatartott vételár után kamatfizetésre kötelezendő. Amennyiben pedig a tehermentesítés feladata mégis a hitelezőre hárul, s a visszatartott vételár a költségeket nem futja: a hitelező a teher átvállalásáért kártérítést követelhet. A tehermentesítést azonban a hitelező magára vállalni semmi esetre sem tartozik. Ezt csak akkor teszi, ha akarja. Ellenkező esetben tehát, s ez különösen ott fordulhat elő, hol az ingatlan birtokába behelyezkedvén, a vételár visszatartására sem jogosult,¹ s az adós ellen a tehermentesítés kierőszoakolása iránt pert indíthat.

d) Jogért szavatol az adós végül akkor is, ha hitelezőjének, aki tőle ingatlan dologra vonatkozó jogot szerzett, telekkönyvbe való bejegyeztetése akadályokba ütközik. Más szóval szavatossága azon a czimen áll fenn, hogy az átruházott dologi jog telekkönyvi beiktatásának minden törvényes feltétele fenforog-e, vagy nem? Szükséges tehát, hogy az adós maga is be legyen kebelezve, (különben nincs meg az „auctor“ kellék), avagy egyidejűleg bekebeleztessek; továbbá, hogy kiskoruságnak, csődnek, avagy zárlatnak feljegyzése a bekebelezést ne gátolják. Joggyakorlatunk szerint a hitelező ily esetekben vagylagosan perelheti az adóst a megszerzett dologi jog átírásának lehetővé tételére, avagy a vételár visszafizetésére s az adós így is szokott elmarasztaltatni.² A bekebelezést

¹ A 39. sz. t. ü. döntv. alapján. Figyelemreméltó a Curia 1897 szeptember 2-án I. G. 897. sz. a. kijelentése is: Az eladott ingatlanon fekvő terhekért ellenkező megállapodás nem létében az eladó szavatol, következkéskép a vevőtől a kikötött vételárat rendszerint mindaddig nem követelheti, míg az eladott ingatlant nem tehermentesíti. Ezen szabály alól kivétel tehető abban az esetben, ha vevő a zálogjoggal terhelt ingatlant birtokba veszi és birtokolja, mert az eladó nem tartozik megengedni, hogy a vevő a megvett ingatlan haszonélvezetét visszateher nélkül használja. (Márkus IX. k. 14,989. sz. eset.)

² Lásd Márkus I. k. 1432—1035. sz. alatti eseteket. Bpesti T. 1908 nov. 14-én G. 488. sz. — „Ha az eladó nevéen nem álló ingatlant adott el, a vevő az eladót vagylagosan perelheti a tulajdonjog átírásának lehetővé tételére, vagy a szerződéstől elállva a vételár visszafizetésére —“. A szerződést megelőzően bíróilag hatálytalaníttatni nem kell. (Egyet. Dtar III. 10.)

gátló oly feljegyzések, melyek a valóságnak többé már nem felelnek meg, mert p. o. a feljegyzett csőd, kiskorúság, időközben megszűnt stb. — az adós által, saját költségén törlendők.

A hitelező a szavatossági igényről — amint hogy ezt a felek különben is tetszés szerint szabályozhatják — le is mondhat. Ingatlanból álló szolgáltatás esetén azonban a vételárnak a telekkönyvi állásra való tekintet nélküli kifizetése: a szavatosságról lemondást még nem jelent (Curia 1892. január 29-én, 6382/91. sz. a. Márkus I. k. 996. sz. eset). Ki van zárva a szavatosság a bírói végrehajtási uton eladott vagyontárgyak tekintetében; továbbá az általános elvek szerint mindott, hol a hitelező a jogi hiányosságokról tudomással birt — a jelzett kivételekkel — és ami mindig szem előtt tartandó: amennyiben az adós az ismert hiányosságokért is kifejezetten és külön szavatosságot nem vállalt.

A szavatossági kereset jogi hiányosságért az Optk. 933. §-a alapján 6 hó, illetőleg 3 év alatt évül el aszerint, hogy a szolgáltatás ingókból, avagy ingatlanból, respective ingó vagy ingatlan módjára kezelendő jogokból állott.¹ A magyar magánjognak e részben nincs külön szabálya. Felveszik ugyan, hogy az Optk. rendelkezése szokásjogi alapon és a kereskedelmi törvény 349. §-ára tekintettel az általános magyar magánjogban is megáll, ám e felvételnek megbízható alapja nincs, s így inkább azt kell mondanunk, hogy itt is a rendes elévülési idő érvényesül.

B) *Szavatosság a physicali hiányosságokért.* Az adós szavatossággal tartozik szolgáltatásának minőségbeli tulajdonságaiért is. A szavatosság nem a szerződés kötése, hanem a szolgáltatás *átadásának és átvételének időpontja* szerint állapítandó meg, még pedig a szolgáltatás kikötött mennyiségi és minőségi tulajdonságai és rejtve maradt fogyatkozásai tekintetében. Némileg különleges a physicali hiányok miatti szavatosság rendezése a háziállatok vételénél (lásd sub 2. „állatszavatosság“).

A szavatosság terjedelmét a felek itt is tetszés szerint szabályozhatják, s a hitelező arról lemondhat. Ez esetben, valamint árverésen történt vételnél s ha a szolgáltatás kifejezetten a phy-

¹ A szavatossági kereset 6 havi Optk. szerinti elévülési idejét a judicaturában néha zárosztatáridőként minősítik, bár helytelenül. Így pld. M. V á s á r h. T. 1907 G. 124/2. sz. ítéletében. (Erd. J. K. I. 3. sz.)

sikai hiányok elismerése mellett adatott és vétetett át, s a hitelező részéről minden fentartás nélkül: a szavatosságnak helye nincs. Ugyancsak az általános szabályból folyólag nem szavatós az adós a szolgáltatás oly physical hiányáért, melyet a hitelező rendes gondosság mellett felismerhetett volna, vagy épen fel is ismert. Kivételt ez alól csak az képez, ha az adós a hitelezőt a fenforgott hiányok tekintetében megtévesztette, avagy a hibátlanságért eleve is és kifejezetten jótállott.¹

1. Az adós szavatossága tehát a mondottak szerint első sorban a „kikötött tulajdonságok“ meglételére vonatkozik. A kikötés lehet positiv vagy negativ természetű (a dolog birjon bizonyos tulajdonsággal, illetőleg ne birjon) és mennyiségi vagy minőségbeli egyiránt. Értjük pedig a „kikötött tulajdonságok“ alatt nemcsak azokat, melyek tényleg kifejezetten „kikötettek“, hanem azokat is, melyeknek megtételét az adós állította, továbbá a melyek a közönséges felfogás szerint az illető szolgáltatási tárgyról az ügylet konkrét céljához képest feltételeztetni szoktak.² Figyelembe e részt önként érthetőleg csak az oly fogyatkozások jöhetnek, melyek a szolgáltatás értékét vagy rendeltetészerű használhatóságát kizárják, illetőleg csökkentik.³ Különösen áll e szabály a rejtve maradt hibákra és fogyatkozásokra, melyek az átvételnél felismerhetők nem lévén, csak később kerültek napfényre. E lappangó fogyatkozásoknak, melyek mint „szavatossági főhiba“ az állatszavatosságnál nagy jelentőségűek: *lényegeseknek* kell lenniök.

Ingatlan dologból álló szolgáltatásnál a physical hiányosság rendes esete az, hogy az ingatlan térmértéke nem megfelelő. A telekkönyv a térmértékért nem szavatol, csak körülbelüli tájékoztatóra van hivatva. Ahol tehát a hitelező (a vevő) az ingatlant pusztán a telekkönyvi helyrajzi számok megjelölése mel-

¹ Curia 1894 febr. 15-én 2370/93. sz. a. (Márkus VII. k. 12,627. sz. eset); Curia 1900 márcz. 3-án I. G. sz. a. (Márkus XI. k. 17,503. sz. eset).

² Ha pl. valaki „vetőmagot“ ad el és a mag nem csirázóképes: a szavatossági hiány fenforog. M.-Vásárh. T. 1910 G. 52/3. sz. — „— külön kikötés esetét kivéve, az eladás tárgyának csak oly tulajdonságokkal kell birnia, melyeket az eladó és a vevő, az eset körülményei szerint — tehát rendszerint — számbavettek és számbavehettek —“. (Erd. J. K. III. évf. LXX. sz.)

³ Curia 1895 december 18-án 1367/94. sz. a. Az eladó külön kikötés nélkül is szavatol azért, hogy az áru közönséges rendeltetésének megfelelő. (Márkus VII. k. 12,623. sz. eset.)

lett vette meg, avagy „*mintegy* ennyi és ennyi négyszögölről“ szerződött: szavatossági keresete az adósa (eladó) ellen nincs. A szavatossági igény megállapítására ekként feltétlenül szükséges, hogy az adós a szerződésben pontosan meghatározott területű ingatlan szolgáltatását igérje, különben a netalán hiányzó részekért felelőséggel nem tartozik.¹

Ingó dolgokból álló szolgáltatásnál a fizikai hiányok miatti szavatosság rendszerint a kereskedelmi törvény rendszabályai alapján (1875: XXXVII. t.-cz. 345—350. §§.) fog megítéltetni, mert az ingók forgalmát, különösen vételnél (és itt van a szavatosság igazi sedes materiae-je) leginkább kereskedők közvetítik. Ezen a réven az általános magánjogi forgalomban is az ingóságok vételnél a kereskedelmi törvény rendelkezései lassanként felszivódnak, habár hiba volna azoknak az általános magánjogra minden enyhítés nélküli alkalmazása. Ehhez képest a hitelező a neki szolgáltatáskép küldött árut haladéktalanul megvizsgálni és a netalán megállapított hiányról az adóst értesíteni² köteles. Ennek elmulasztása azt jelenti, hogy a hitelező a szolgáltatást nem kifogásolja. Oly rejtett hibákért azonban, melyek az azonnali megvizsgálásnál a rendes üzleti kezelés szerint felismerhetők nem voltak, az értesítés kötelezettsége mellett a hitelező hat hónapon belül még mindig élhet a kifogásolás jogával. Kifogásolás esetén, ha a hiba *lényeges* volt, a hitelező a szerződéstől elállhat, mikor is az ügylet „visszafordul“ (actio redhibitoriával), avagy követelheti az ügylet fentartása mellett a vételár aránylagos leszállítást is. Lényegtelen hiba esetén csak erre van joga.³ Mindkét esetben pedig ezenfelül netaláni és rosszhiszemüleg (vétkesen) okozott kárának megtérítését. Ha a hitelező a szolgáltatást kifogásolva az ügylettől a mondottak szerint eláll: a szolgáltatást

¹ Curia 1901 február 7-én I. G. 603/900. sz. a. Curia 1901 május 29-én G. 187. sz. (Márkus XIII. k. 19,629. sz. eset.)

² A keresk. törv. 346. §. szerint az értesítésnek azonnal kell történnie. Ez tulszigoru az általános magánjogban. Sőt ha az értesítés el is marad, ennek sincs itt egyéb következménye, mint csak az, hogy a bizonyítási teher átfordul s a hiányosság fenforgását a hitelező lesz kénytelen bizonyítani s nem az adós azt, hogy hiányosság nincs.

³ A keresk. törv. nem teszen különbséget a között, hogy a hiba lényeges volt-e vagy lényegtelen. Ez is szigorubb álláspontot jelez.

az adósnak egyszerűen visszaküldeni nincs jogositva. A kifogásolásról való értesítés mellett ugyanis köteles azt adósának „rendelkezésére bocsátani“ s ideiglenesen annak őrzéséről gondoskodnia. Ha ezt elmulasztja, az abból eredő kárt ő viseli. Könnyen romló szolgáltatásnál, ha annak tőzsdén jegyzett árfolyama van, szabad kézből, ellenkező esetben hiteles személy közbenjöttével a szolgáltatás eladását is eszközölheti, de csak akkor, ha a halasztás veszélyvel járna.

A kereskedelmi jogot nem érintő esetekben is a *physical* hiányok miatti szavatosság joghatálya az imént mondottakkal általában megegyezik. Tehát akár ingatlanból, akár oly ingóból álló szolgáltatásról van szó, melyet nem kereskedőtől szereztünk, az első kérdés az, olyan-e a hiányosság, mely mellett a szolgáltatás rendeltetési céljára absolute alkalmatlan, értékét tetemesen lecsökkenti, vagy pláne kizárja? — avagy nem. Ennek eldöntése a bírói mérlegelés dolga s előbbi esetben a hiba lényeges lesz, utóbbi esetben lényegtelen. Lényeges hibánál a hitelező vagylagosan akár elállhat az ügylettől (*actio redhibitoria*), akár, ha tetszik, megelégedhet az ő viszonyos szolgáltatása értékének aránylagos lemérséklésével (*actio quanti minoris*); az adós vétkessége esetén pedig mindenkor teljes kártérítésre is számot tarthat. Lényegtelen hibánál a vétkességtől függő kártérítés mellett, csak az *actio quanti minoris* illeti meg. Ujabbán erős az áramlat a lényeges és lényegtelen hibák megkülönböztetése ellen s tényleg az, hogy az ügylet felbontása csak lényeges hiba esetén következhetik be, csekélyebb hiányosságnál pedig pusztán az *actio quanti minoris*nak van helye: az elavulásnak induló nézetek közé tartozik. Elvégre itt is a hitelező érdekében kell kiindulnunk, ez pedig csekély hiba esetén is a szerződés felbontására irányulhat. Joggyakorlatunk azonban ma még a régi álláspontot követi¹ s különösen is kifejezésre jut ez a felfogás az állatszavatosságnál.

¹ Azt, hogy *actio redhibitoria*val az *in integrum restitutio* csak nagyobb szabású hiba esetén foghat helyet, kimondja pl. *Curia* 1897 október 29-én 463. sz. a. (Márkus IX. k. 14,981. sz. eset), mert a szolgáltatott dolog a használatra egyáltalában nem volt alkalmas; továbbá *Curia* 1895 december 18-án 1367/94. sz. a. (Márkus VII. k. 12,623. sz. eset), mert a szolgáltatás közönséges rendeltetésének nem felelt meg; ellenben, ha a dolog céljára még mindig

A bizonyítás terhe a következőképen nyer megosztást: Ha a hitelező a szolgáltatást kifogásolja és azt az adós rendelkezésére bocsátja: a szolgáltatás megfelelő, szerződészerű voltát az adós köteles bizonyítani. Ha ellenben a hitelező a szolgáltatást kifogás nélkül átveszi, akkor az ügylet az adós részéről már teljesítettnek lesz tekintendő s az utólagosan felhozott physical (minőségbeli) hiányok bizonyításának terhe a hitelezőre száll. (*Curia*, 1902. ápr. 9-én. I. G. 651. sz. — *Judicat.* I. 41.)

A szolgáltatás physical hiányosságaiért való szavatosság elévülésre nézve csak a kereskedelmi törvény alá eső vételügyleteknél van törvényes szabály. Az elévülés itt 6 hó¹. Másutt azonban a rendes általános magánjogi elévülési idő érvényesül.

2. *Állatszavatosság.* Az állat- és egyéb dolgokból álló szolgáltatás physical hiányosságai miatti szavatosság között elvi különbség nincs. Aki tehát háziállatokat ad el, ép úgy szavatol azoknak rejtve maradt és azonnal fel nem ismerhető hibáiért, betegségeiért, mintha szolgáltatása egyéb dolog lett volna². Az állat betegségének, hibájának *lényegesnek* kell lennie, mely a rendeltetészerű használatra képtelenné teszi. Ez az u. n. „szavatossági főhiba“, mely az ügylettől való elállásra, vagy a vételár leszállításának követelésére, illetőleg a származott kárért való kártérítésre jogosítja a hitelezőt (vevőt). Mellékhiba esetén szavatosságnak csak akkor van helye, ha az adós azt külön elvállalta, vagy hitelezőjét megtévesztette.³ A hibának az állatban az átvételkor kell fenforognia. Tehát az, hogy a szerződéskötéskor, de az átadás előtt a hiba nem volt meg: a szavatosságot nem zárja ki.

Az állatszavatosság specziális szabályozását az a nehézség indokolja, amivel az utóbb kitört állatbetegségek *átvételtkori fenforgásának* bizonyítása jár. A jog azzal segít a feleken, hogy ere a célra bizonyos vélelmeket állít fel. E vélelmeket gyakorlatunk az Optk. 924—925. §-aiból vette át, melyek szerint:

alkalmas maradt, s csak értéke csökkent a rejtve maradt hiba miatt: *actio quanti minoris*nak van helye. *Curia* 1897 junius 24-én 5178. sz. a (Márkus IX. k. 14,982. sz. eset) stb.

¹ Ha az adós csalt, itt is a rendes elévülés érvényesül.

² *Curia*, 1897 szeptember 9-én 47. sz. a. (Márkus IX. k. 14,983. sz. eset). *Curia*, 1885 decz. 20-án 9421. sz. (Márkus VII. k. 12,624. sz. eset).

³ *Curia*, 1897 jun. 24-én 5178. sz. a. (Márkus IX. k. 14,982. sz. eset.)

„Ha valamely barom az átvétel után 24 óra alatt megbetegszik vagy eldöglik: az vélelmeztetik, hogy már az átvétel előtt beteg volt (924. §.)“ Bizonyítsa az eladó az ellenkezőt, ha tudja. Sikerült bizonyítás esetén a szavatosság alól szabadul. Továbbá:

„Ugyanezen vélelem (t. i., hogy az állat már az átvételkor beteg volt) áll: 1. ha 8 nap alatt sertéseknél borsókór és a juhoknál a himlő, vagy rüh, vagy ez utóbbiaknál két hónap alatt szőrféreg és mételey vétetik észre; 2. ha szarvasmarhánál az átvétel után harmincz nap alatt mirigykór, ugynevezett üzdüh tapasztaltatik.¹ 3. ha lovaknál és málahordó állatoknál, az áladás után 15 nap alatt gyanus keh vagy takony, ugyszintén száraz keh, vagy harmincz nap alatt a csira (kórság), rozsféreg, csökönység, belső hályog, vagy tyukhályog fedeztetik fel.“ (925. §.)

Az állatszavatosság joghatályaként a hitelező főhiba esetén a szerződés felbontását és in integrum restitutiót, avagy vételár leszállítást követelhet.² Fontos, hogy az adóst a felfedezett hiba felől értesítse (Optk. 926. §.), mert az értesítés elmulasztása a bizonyítási teher elfordulását vonja maga után, azaz azt, hogy a betegség fenforgását most már a hitelezőnek bizonyítania kell, míg ellenesetben mellette szólott volna a vélelem. (Optk. 927. §.)³

II. *A félentuli sérelem.* (Laesio ultra dimidium, laesio enormis.) Ha visszterhes szerződéseknél az egyik fél felét sem kapta közönséges értékelés szerint annak, mit vizsorszolgáltatásképpen ő adott, előáll a szerződésben való *félentuli sérelem*, melynek hatálya az, hogy a rövidséget szenvedett fél a szerződést

¹ Szarvasmarhánál az idült tüdőgümőkór nem oly betegség, melyért ha az átvételtől 30 nap alatt az állaton jelentkezik, szavatosságnak (hacsak külön el nem vállalták) helye volna. Curia 1897 december 20-án 2553. sz. a. (Márkus IX. k. 14,984. sz. eset. Ujabban a gyakorlat a szarvasmarhák gümőkór betegségét főhibának tekinti, melyért a szavatosság törvény szerint fennáll. — Bpesti T. 1908 okt. 21. G. 430. sz. — „— a szarvasmarhák gümőkórja oly hiba, melyért az eladó külön kikötés nélkül is szavatossággal tartozik. —“ (Egyet. Dtár III. 44.)

² Curia 1895 decz. 13-án 8143/94. sz. a. (Márkus VII. k. 12,626. sz. eset.) Curia 1896 áprálás 22-én I. G. 3. sz. a. (Márkus VII. k. 12,630. sz. eset.)

³ Bpesti T. 1908 okt. 21-én G. 430. sz. — (Egyet. Dtár III. 44.)

megtámadhatja, illetőleg, ha a teljesítés iránt bepereltetik, az ellen a *laesio enormis* czimén perdöntő kifogást emelhet.

Előfeltételek: *a)* visszterhes ügylet; *b)* a viszonos szolgáltatásoknak a szerződéskötés időpontja szerint megítélendő felénél is kisebb érték aránytalansága; *c)* a rövidséget szenvedett fél jóhiszemű és menthető tévedése.

Nincs helye a feléntuli sérelemnek részben vagy egészben ingyenes ügyleteknél; ha a fél arról lemondott; vagy a felénél is kisebb értékű ellenszolgáltatást tudatosan fogadta el; ha a szolgáltatások eredeti értékviszonya már nem állapítható meg és ha a vétel birói árverésen történt.

A feléntuli sérelmet a sértett fél keresettel vagy kifogás útján érvényesítheti. A kereset a szerződés érvénytelenítése és az *in integrum restitutióra* irányul. A másik félnek alternativa facultassza van arra, hogy szolgáltatása értékének kipótolásával az ügyletet fentarthassa.

A feléntuli sérelem a *magyar magánjogban nem ismeretes*. A kereskedelmi ügyletek köréből az 1875: XXXVII. t.-cz. 280. §-a zárja ki. Érvényes ellenben az Optk. hazai alkalmazási területén ezért az egész intézményre az Optk. 934—935. §-ai az irányadók. A feléntuli sérelemre alapított kereseti jog és kifogás, az Optk. 1487. §. szerint 3 év alatt évülnek el.

LXX. FEJEZET.

A kötelelem megszűnésének egyéb módjai.

145. §. *A beszámítás.*

Irodalmi utalások. Frank: Közigazg. törv. cz. m. (Buda, 1845) I. k. 313. §. 619—620. l.; Zlinszky: Magánjog 630—635. l.; Katona M. Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 261—270. l.; Indokolás a m. ptkv tervezetéhez III. k. 656—681. l.; Dernburg: Geschichte und Theorie der Compensation. 2. kiad. 1868; Brinz: Lehre von der Compensation, 1849; Krainz: System stb. id. cz. m. II. k. 173—178. l.; Stubenrauch: Commentar stb. id. cz. m. II. k. 817—823. l.; Kirchstetter: Commentar stb. id. cz. m. 699. és köv. l.

1. *A beszámítás fogalma és módja.* A beszámítás (*compensatio*) két egymással szemben álló követelésnek kölcsönös meg-

szüntetése azzal, hogy egyiket a másikkal és viszont, kiegyenlítettnak tekintjük. (Compensatio est debiti et crediti inter se contributio.) Ha A. tartozik B.-nek 100 koronával, de utóbbi is (B.) tartozik A.-nak szintén 100 koronával: az A. és B. követelése kölcsönösen megszűnnek, ha azokat egymásnak *beszámítják*. A beszámítás célja és szerepe a *kötelemszüntetés*, ezért tárgyalandó a kötelmet megszüntető módok között s e célja által különbözik főleg a hozzá, a látszat szerint hasonlatos jelenségtől az adós u. n. „*visszatartási jogától*.”¹

Gazdasági szempontból a be- vagy felszámítás fizetés jellegével bír, mert a hitelező a felszámítás eredményezte anyagi helyzetet tekintve, ép oda jut, mintha az adós fizetett volna, de viszont őt is rászorította volna a saját maga tartozásának lerovására. Az így kialakult helyzet megítélésére és indokoltságára rámutat a bona fides is, mert dolo facit qui petit, quod redditurus est.

Jogilag azonban a beszámítás nem fizetés, hanem annak csak surrogatuma, mely épen a fizetést zárja ki, de hatálya a kötelelem megszüntetésére nézve a fizetésével azonos.

A hitelezői és az adósi kölcsönös követelések felszámításának jogalapja a felek szerződéses megállapodása is lehet, mikor is egészen különböző tartalmu, lejárt és le nem járt feltétlen vagy feltételekhez kötött követelések felszámításával valamely kötelelem megszűnése következik be, mint eredmény. Ez a *szerződéses* beszámítás, vagy u. n. „*elszámolási szerződés*“, mely mindenben a szerződésekre nézve általában fennálló szabályok alatt áll s ha a szerződés valami ok miatt megdől, p. o. az egyik követelés nem léteztén, teljesítési lehetetlenség áll be, vagy a felek valamelyike tévedés czimén a szerződést érvénytelenített, a beszámítás köte-

¹ Visszatartási jogról olyankor beszélünk, ha ugyanazon jogalaptól mindkét félnek van a másik ellenében követelése, mikor is bármelyük sem lévén kötelezve a másik előtt teljesíteni mindaddig, míg a másik nem teljesít, vagy nem kötelemszerűen teljesít: a maga szolgáltatását egészben vagy részben „visszatarthatja“. A visszatartási jognak számos változatu esete van a kétoldalu szerződéseken kívül is. Pl. birtokos beruházásainál; a házassági vagyonjogban; exc. non adimpleti contractus, actio contraria, megbízás nélküli ügyvitelnél, specificatiónál stb. Feltétele a követelések összefüggősége. Szabályozásáról csak az egyes különös intézmények során. Kötelmet a visszatartási jog nem szüntet. Lásd Z s ö g ö d: Fejezetek stb. cz. m. II. k. 610. és köv. l.

lemszüntető hatálya maga is megszűnik. Az ekként semmivé vált beszámítási szerződésnek a követelések körül kezes-, vagy zálogadósként érdekelt 3-ik személyekre mégis megmaradhat az a kihatása, hogy azok felszabadulnak.¹

Viszont módjukban áll a feleknek a beszámítást szerződésileg eleve kizárni, ez az u. n. *pactum de non compensando*.

Egészen független az imént mondottaktól a kötelemben álló feleknek törvényes *beszámítási joga*, melyet hasonnemű s egymással szemben álló kölcsönös követelések esetén a *másik kötelembeli fél akarata ellenére* is érvényesíthetnek.

A felszámításnak törvényadta jogon való gyakorolhatása több feltételtől függő. E feltételek először a beszámítás módjára; másodszer a beszámításra szánt követelés minőségbeli tulajdonságaira vonatkoznak. Az első kérdés, hogy miként? a második, hogy mit és mi ellen lehet felszámítanunk? Utóbbihoz csatlakozik a beszámítás és visszatartási jog, valamint az activ és passiv beszámítási alkalmasság között teendő fogalmi különbség vizsgálata.

A beszámítás az érdekelt fél *perenkívüli* vagy *perben tett egyoldalu nyilatkozatával történik*. Két s a beszámításra egyébként mindenben alkalmas követelés egyszerű coexistentiája tehát „beszámítás“-t ipso jure (sine facto hominis) még nem eredményezhet.² Alakszerűségekhez a beszámítás iránti perenkívüli tett

¹ Pl. X. és Y. felszámítási szerződést kötnek, melyet Y. a saját felszámítási nyilatkozatában való tévedése alapján utóbb megtámad és érvénytelenít. Az X. felszámítási nyilatkozata, az őt illetett követelésre nézve, a megtámadás oka által befolyásolva nincs, s ha a beszámítás egyébkénti előfeltételei fennforognak az ezen követelésnél érdekelt kezes vagy a zálogadós (akinek dolgán az X. követelése zálogilag biztosítva volt) szabadul. Az „egyébkénti előfeltételek“-et lásd a törvényi beszámításnál.

² Az u. n. ipso jure compensatio elve tehát a magy. jogban nem érvényesül. Itt jegyzendő meg, hogy az Optk. 1438. §-ában azzal, hogy: „ha oly követelések találkoznak kölcsönösen össze, melyek valódiak, stb. a kötelezettségek kölcsönös megszünttetése (beszámítás) származik, mely m á r m a g á b a n a k ö l c s ö n ö s f i z e t é s t e s z k ö z l i“, látszólag az ipso jure comp. elve van kimondva. A kérdés főleg a beszámítás joghatálya tekintetében fontos. Helyes magyarázat szerint az Optk. 1438. §-át is csak úgy kell értenünk, hogy a követelés coexistentiája önmagában véve még nem effectuálja a beszámítást, hanem csak az ellenfél beleegyezésétől független beszámíthatóságot létesít; ezt azután érvényesíteni kell. V. ö. Stubenrauch: Commentar II. 4.

nyilatkozat kötve nincs, de mert az egyik félre nézve (aki „beszámít“) a saját követelésének érvényesítését jelenti, a másikra nézve (aki ellen beszámítunk) ellenben a fizetést pótolja: időhöz vagy feltételhez nem köthető, egyebekben pedig a jogügyleti nyilatkozatok általános kellékei (akarat, cselekvőképesség stb.) alatt áll. A perenkivüli beszámítás szokásjogunkban rendesen mint adós és hitelező közti *egyezség* szerepel, ami nyilván ellentmondó azzal, hogy az adósnak a beszámításra *joga van*; a joggal való élés pedig nem függhet a másik fél egyezségi szerződésben jelentkező beleegyezésétől. Hogy azonban a hitelező *akarata elleni perenkivüli beszámítás* sem idegen jogunkban, azt igazolja a haszonbérbeadónak a haszonbérelő cautiójából a nem fizetett bérösszeg erejéig való kielégítési joga, ami nem más, mint a cautió kiszolgáltatásában adós haszonbérbeadó haszonbér iránti ellenkövetelésének a bérlővel szemben való perenkivüli beszámítása.¹

Némileg másképp ítélendő meg a perben tett beszámítási nyilatkozat. A per berendezése t. i. már eleve meghatározza a nyilatkozat alakosságait. A beszámítást per esetén vagy viszonykeresetileg vagy kifogás alakjában kell érvényesíteni. (1881: LIX. t.-cz. 8. §.; 1893: XVIII. t.-cz. 23. §. 1. pont 106. §.)² Amennyiben pedig a bíróság a beszámítással élni kívánó félt külön per-
 utra utasítja: önálló beszámítási kereset indítandó. A perben tett beszámítási nyilatkozat a perenkivülivel szemben *feltételes* is

823. l.; Kirchstetter: Commentar 704—705. l.; Zsögöd: Fejezetek stb. II. k. 940—941. l., 46. jegyzet.)

¹ Érdekes eset erre a M.-Vásárh. T. 1908 G. 48/3. sz. ítélete (Erd. J. K. I. 20. sz.)

² Tekintve, hogy a beszámítás az adóst (alperest) illető jog, mely a hitelező (felperes) jogának érvényesülését részben vagy egészben kizárja: helyesen csak kifogás útján volna érvényesítendő. Annál is inkább, mert a viszonykereset indítása korlátozva van perjogilag annyiban, hogy a viszonykeresetileg érvényesítendő ellenkövetelésnek feltétele, miszerint a keresettel vagy ugyanazon egy jogalaptól származék, vagy ha másból is, de legyen valódi, lejárt, határozott és hasonnemű. (1881: LIX. t.-cz. 8. §.; — Curia 1908 jun. 23-án 1282/907. sz. „Az egymással üzleti összeköttetésben álló kereskedők kölcsönös követeléseiket egymás irányában ugyanabban a perben — felperes keresettel, alperes viszonykeresettel — még akkor is érvényesíthetik, ha a viszonykereset a jogalappal nem függ össze“. (Egyet. Dtár II. 361). Jelen esetben a kereseti számlaköveteléssel szemben alperes kártérítésre irányuló ellenkövetelést számított be.

tehető, ha ugyanis a nyilatkozó csak arra az esetre kíván a beszámítással élni, ha a felperes követelésével valamely más okból el nem utasíthatnák. Itt a felperesi követelés létezése a vele szemben való beszámítás tekintetében *conditio juris*. Ez az u. n. „*eventuelis compensatio*“.

Ott, ahol mind az adósi, mind a hitelezői oldalon több beszámítható követelés áll egymással szemközt: arra nézve, hogy melyiket szünteti meg a beszámítás? maga a nyilatkozat a döntő. Ha a nyilatkozat e tekintetben határozatlanul tétetett: a több fennálló követelésre határozatlanul leadott szolgáltatás hova és melyikre fordítása iránt fennálló szabályok alkalmazandók. (L. 121. l.)

2. *A beszámítás előfeltételei.* A beszámítás előfeltételei abban a tételben foglalhatók össze, hogy a szemben álló követelések „beszámíthatók“ legyenek. A „beszámíthatóság“ azonban különböző értelmű, aszerint, hogy arról a követelésről van-e szó, amelyet „beszámítva“, fizetés helyett surrogálunk, avagy arról-e, a melyikkel szemben a beszámítást érvényesítjük. E különbség terminologicus megjelölésére szolgál az *activ* és *passiv* jelző. Vagyis azt, hogy valamely fennálló követelésünket az ellenünk érvényesíteni kívánt követeléssel szemben beszámíthatjuk „*activ beszámítási alkalmasság*“-nak, azt pedig, hogy a szemben álló követelés természete ezt a beszámítást megengedi s annak folytán a beszámított követelés értéke erejéig elenyészik: „*passiv beszámítási alkalmasságnak*“ nevezzük. E különbség szem előtt tartása mellett a beszámításnak első előfeltétele

a) a szemben álló követelések *kölcsönössége*. Mindkét fél legyen egymásnak viszonyosan adósa is, hitelezője is. Harmadik személy tartozásával, illetőleg követelésével való beszámításnak rendszerint nincs helye.¹ Az adós tehát oly követelést, mely hitelezője ellen nem őt, hanem más valakit illet, még akkor sem számíthat be, ha ez a más valaki a hitelezőtől behajtott szolgáltatást neki tartoznék átengedni; valamint ki van zárva a beszámítás oly követelésre nézve is, mely nem a hitelező ellen irányul, habár az, ki ellen irányul, teljesítés esetén a hitelezőtől

¹ Pozsonyi Tábla, 1904 nov. 7-én G. 110/24. sz. — (Grill f. Dtár I. 207. sz.)

visszkereset útján megtérítést követelni jogosítva is volna. Látványosan kivételt képeznek a mondott szabályok alól a kötelmek alanyi módosulásának esetei. Ugy az engedmény, mint a tartozás átvállalás eseteiben végbemenő folyamat azonban nem egyéb a kötelelem identitását a legkisebb mértékben sem érintő személycserénél s az engedményes az engedményező hitelezőnek, a tartozást átvállaló a felszabadult adósnak helyébe jogutódként lép, minélfogva az engedményes a korábbi hitelező ellenében érvényesíthető beszámítást tűrni tartozik,¹ a tartozást átvállaló adós pedig jogelődjének minden ellenjogát (ilyen a beszámítási jog is) a tartozással együtt átveszi.² Megjegyzendő azonban, hogy az engedményes elleni beszámításnak, melynél az adós az engedményezővel szemben őt megilletett valamely követeléssel áll elő, csak akkor van helye, ha a beszámítani kívánt követelésnek jogalapja még az engedményről értesítés vétele előtti időből való.³ (V. ö. LXVI. fejezet.) Telekkönyvileg bekebelezett követelés engedményesével szemben pedig az adós az engedményező elleni követelését csak az esetben teheti beszámítás tárgyává, ha az a telekkönyvben szintén ki volt tüntetve, avagy az engedményes arról tudomással birt. (Optk. 1443. §.) Hogy többszörös engedménynél és egyetemlegesség esetén az adós a közbeeső engedményesek elleni követeléseit illetőleg egyetemleg lekötött adóstársának követelését beszámíthatja-e vagy nem? erre nézve utalunk a 132. §. során mondottakra.

A beszámíthatóság második kelléke:

b) a szembenálló követelések *hasonneműsége*.⁴ A hasonneműség alatt mindenekelőtt nem értjük a követelések *jogalapjára*

¹ A szöveg tétele fedi azt az esetet is, mikor 3-ik személy a hitelezővel szemben őt illető követelés felszámítását az adósnak megengedi, mert ilyenkor az engedélylyel voltaképp beszámítási jog gyakorolhatása céljából való engedményezés történt. Az pedig, hogy az adós a felszámítandó követelését esetleg engedmény útján szerezte-e vagy már eredetileg őt illeti-e az vagy nem: lényegtelen.

² Ez az elv nyer alkalmazást a kezesre, ki a hitelezővel szemben a főadósnak a hitelező elleni követeléseit felszámítja.

³ Ugyanez áll a lefoglalható követeléseknél. Az adós a foglaltatóval szemben a foglalás előttről való követeléseit beszámíthatja.

⁴ Pozsonyi TTábla, 1904 nov. 7. G. 110/24. sz. — Grill f. Dtár I. 207.)

nak ugyanazonosságát, sőt *összefüggését* sem, hanem kizárólag azt, hogy mindkét követelés hasonlatos minemiségű vagyoni értékekre vonatkozzék. Pl. helyettesíthető dolgok iránti követelés a hitelező ugyancsak afféle helyettesíthető dolgokra vonatkozó követelésével szemben, ameddig a kettő értéke egymást fedi, felszámítható. Különösen a pénztartozások, illetőleg követelések beszámításának van gyakorlati jelentősége, de önként érthetőleg nincs kizárva a hasonnemiség egyedi dolgok tulajdonának átruházására vagy tevére irányuló követeléseknél sem. Positiv törvényes intézkedés egyébként a beszámíthatóságot hasonnemiség esetén is kizárhatja. (Lásd alább 3. pont.)

c) A kölcsönös és hasonnemű követelések beszámíthatóságának további előfeltétele azok *jogérvényessége*. Értendő pedig ez alatt, hogy nem csak nem létező, de kereseti uton nem érvényesíthető, avagy kifogással megerőtleníthető (pl. elévült) követeléseket sem lehet beszámításra felhasználni. Ez csak az *activ compensatióra* áll, a *passivnál* ellenben önként érthető, hogy az adósnak módjában van érvényes követelésével beszámítás útján fizeteskép megszüntetni a hitelező azon követelését, mely csak naturaliter áll fenn s biróilag érvényesíthető ekként nem is volna. Azonban az érvénytelen követelés *activ compensatiója* is helyet foghat akkor, ha az adós megengedi; pl. kártyajátékból származó, tehát keresetnélküli követelését az adós a hitelező érvényes követelésével szemben csak úgy számíthatja fel, ha a hitelező — ki a kártyakövetelés adósa — ebbe belenyugszik. A beszámításra szánt követelés jogérvényességét azon időpont szerint kell megítélni, amelyben az adósra nézve a beszámítás lehetősége megnyílt. Ez az időpont legtöbb esetben a beszámításra szánt követelés lejáratával, esetleg azonban már keletkezésével fog összeesni.

d) A kölcsönös, hasonnemű és érvényes követelésnek, hogy beszámítható legyen, *lejártnak* is kell lennie. A lejárat időpontja a követelésnek azon jogállapotát jelzi, melyben a biróilag való érvényesíthetésre megérett. A lejáratot esetleges halasztási engedélyek kitolják s ezzel a beszámíthatás is egyelőre legalább ki van zárva. Az ellenben, hogy a beszámításra szánt követelésnek lejáratára csak az adós ellen indított per folyamán következik be: az *activ* beszámítási alkalmasságot nem érinti s az adós a per alatt „megérett“ követelését felszámíthatja. A lejárat kelléke a *passiv*

beszámítási alkalmassághoz nem kívántatik meg. Tehát semmi akadályja sincs annak, hogy az adós a hitelezőjével szemben őt illető *lejárt* követelésének beszámításával a hitelező még le nem járt követelését elenyésztethesse.

Elesik a lejárati kötelek csőd esetében is, holott a csődhitelezők beszámítással elégithetik ki magukat, bárha a csődtömeghez tartozó s velük szemben fennállott követelés a csődnyitás idején „lejárt” még nem is volt. (1881: XVII. t.-cz. 38. §. 2. bek.)

e) A beszámíthatóság végső kötelek a két szembenálló követelés *tisztasága, határozottsága*. Ez az u. n. *liquiditas*. Kézenfekvő s a rendes forgalmi élet követelményeiből következik, hogy a teljesítésre beperelt adós nem állhat elő egy oly őt illető követelés beszámításával, amelyről egyelőre az is kétséges, hogy csakugyan megáll-e, avagy ha igen, minő szolgáltatásra vonatkozik. Ez esetben a bíró kénytelen volna kétes eredményű bizonyítás tárgyává tenni a felhozott ellenkövetelés beszámíthatóságának minden előfeltételét. Ha az adós beszámításul felhozott ellenkövetelését bírói ítélet állapította meg s úgy a kölcsönösség, mint a hasonneműség teljesen tiszta és határozott: a liquiditas is absolut. Gyakorlatunk nem kívánja a feltétlen liquiditást. (Pl. Curia 1886. február 17-én 1077/1885. sz. a. Dtr XIV. k. 20. sz.) Elég, ha az, a főköveteléshez *relative* — a bíró mérlegelése szerint — fenforog. A sommás törvény (1893: XVIII. t.-cz.) 106. §-a alapján, ha a beszámítási kifogásban érvényesített ellenkövetelés liquiditása legalább is oly fokú, hogy a tárgyalás elhalasztását szükségessé nem teszi, hanem azonnal eldönthető: az adós ellenkövetelését beszámításul felhasználhatja, ellenkező esetben a bíró ítéletét a kereseti főkövetelésre szorítja és a beszámítással élni kívánt alperest, azért, mert ellenkövetelése a beszámításra nem eléggé liquid, külön perutra utasítja.¹

A beszámításra szánt követelés teljesítési helyének különbözősége a liquiditas kötelekre nincs befolyással s csak arról lehetne szó, hogy a hitelező, aki ekként más helyen kap a beszámítással kielégítést: ebből eredő netaláni kárát követelhesse. Alternative és generice meghatározott szolgáltatásnál, addig, míg a választás meg nem történt, — maga a kötelelem is bizonyos fokig határozat-

¹ K o l o z s v. T. 1909 G. 34/3. sz. (Erd. J. K. II. 30. sz.)

lan lévén, — a követelésnek annyi liquiditása, hogy beszámításra felszámítható legyen, nincs.

3. *A beszámíthatóság kizárása.* Önmagukban „beszámítható“ természetű követelések beszámítását a jog különböző érdekekre tekintettel, kizárhatja. Nevezetesen: *a)* ha az adós kifejezetten vagy hallgatagon beszámítási jogáról lemondott, vagy arról lemondottnak vélelmezendő;¹ *b)* nincs helye a beszámításnak az adós részéről, ha a hitelező nála letétben levő, haszonkölcsönbe vagy bérbeadott, vagy oly dolgát követeli vissza, mely tőle vagy mástól önhatalmulag vonatott el (Optk. 1440. §. 2. mondat); *c)* az állam egyik pénztára elleni követelések egy másik pénztára iránti tartozásokkal nem compensálhatók, kivéve, ha magánjogi természetű követelés, illetőleg tartozásról van szó (s nem pl. adóról), mert ez esetben az állam más magánjogi alanyoktól nem különbözik; *d)* végül nincs helye beszámításnak csőd eljárásban az 1881: XVII. t.-cz. 39. §-a alapján: *a)* ha valaki a csődnyitás előtt vagy után szerzett meg a közadós ellen valamely követelést és csak a csődnyitás után lett a tömegnek adója; *b)* ha valaki a közadósnak a csődnyitás előtt már adója volt és ellene a csődnyitás után szerez követelést, habár e követelés a csődnyitás előtt egy más hitelező javára már fennállott; *c)* ha valaki a közadósnak a csődnyitás előtt adója volt és a közadós ellen az ezzel kötött jogügylet vagy jogátruházás, vagy valamelyik hitelező kielégítése által követelést szerzett, feltéve, hogy a szerzés idejekor tudta, hogy a közadós fizetéseit már megszüntette, vagy hogy ellene a csődnyitási kérvény már beadatott.

4. *A beszámítás joghatálya.* A beszámítás joghatálya, hogy a két követelés addig a határig, amig értékük egymást fedezi: megszűnik. A megszűnés arra az időpontra hat vissza, amelytől kezdve a két követelés mint beszámításra alkalmas állott egymással szemben. Ez az időpont összeeshetik a beszámítás érvényesítésének, esetleg a beszámítható követelés keletkezésének időpontjával.

¹ Így ha bármelyik szolgáltatásnak saját szerű rendeltetése van, akár a felek megállapodása, akár a kötelelem természete szerint. Pl. tartozom évi 1000 frt életjáradékkal, tartással: nem számíthatom fel ezzel szemben az engem illető kártérítési követelést. A hitelező azonban a maga részéről ily természetű követeléseit az adóssal szemben való beszámítására felhasználhatja; hacsak ennek szerződéses megállapodás útjában nem áll.

val is. Ettől kezdve szűnik meg a kamatfizetés, a kezes lekötöttsége, a kötbér, szóval a fennállott követeléseknek minden füződvénye.

146. §. *Halál. Az adósi és hitelezői minőség confusiója.*

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 635—636. l.; Katona M.: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 285—287. l.; Krainz: System stb. cz. m. II. k. 179—182. l.; Sachs: Die Wirkungen der Confusion. Berlin, 1888.; Kretschmar: Die Theorie der Confusion, 1899; Friedmann: Die Wirkungen der Confusion. 1884.

Az adós és hitelező, mint a kötelem alanyai, a kötelemnek fogalmi alkatelemeit képezik, (lásd LVIII. fej.). Nélkülök nincs kötelem, ha tehát egyik vagy másik a kötelem kereteiből kiesik: alapelvileg az egész kötelmi kapcsolatnak is szét kell hullnia. Ám a jogrend a kötelmeket, melyek túlnyomó többségben vagyoni jelentőséggel bírnak, a mondott elv ellenére nagyobb részben átszállandó természetűeknek tekintti, s így a kötelem egyik alanyának kiesése nem mindig vonja maga után a kötelem megszűnését. Erre tekintettel a kérdés közelebbről veendő szemügyre a kötelembeli alany kiesésének két változata szerint. E változatok közül az egyik az adós vagy hitelező *halála*, a másik az adósi és hitelezői minőségnek *egy személyben való összetalálkozása*, az u. n. *egyesülés* vagy *confusio*.

A) *Halál.* Mivel a kötelmek általában véve vagyoni jelentőséggel bírnak, annak a ténynek, hogy akár a hitelező, akár az adós elhal, csak *kivételesen* van kötelemszüntető hatálya, rendszerint pedig a kötelembe a halállal kiesett alany helyére a halál esetére szóló jogutódlás révén az ő örökösei lépnek be. A kivételes kötelemszüntésnek jogalapja vagy a felek ily értelmű előleges *megállapodása*, vagy pedig közvetlenül maga a *törvény* lehet, mely egyes kötelmek sajátos természetére tekintettel azok fennállását az alanyok életéhez köti. Az oly követelések és tartozások tehát, melyek csak személyesen teljesíthetők és teljesítendők annak a kötelmi alanynak halálával, kinek személyéhez jogügylet vagy a törvény folytán kötve voltak, feltétlenül megszűnnek. (Pl. 1876: XIII. t.-cz. 49. §. 1. p.) Ugyanez áll az elő- és visszavásárlási jogokra, melyek még ellenkező egyezkedéssel sem terjeszthetők ki

halál utánra. (Optk. 1070., 1071., 1074. §§.); továbbá más rendelkezés hiányában az életjáradék s nyugdíjkötelezésre stb.

Megjegyzendő azonban, hogy azokra a jogigényekre nézve, melyek valamely halállal szünő kötelemből származtak (pl. hátrálékos évjáradékok) a bekövetkezett halálnak s ezzel együtt a kötelemszűnésnek megszüntető hatálya nincs.

B) *Confusio*. A kötelem fogalma két vagy több alanyt feltételez. Adósnak és hitelezőnek okvetlenül kell lennie, már pedig, ha ez a két minőség egyugyanazon személyben egyesül, egyalanyuvá válik a kötelem, s ez jogilag véve *non sens.* Gazdaságilag is az, mert önmagának adósa és hitelezője senki sem lehet s vagyobában a tartozás és követelés föloldódnak.

Ebből következik, hogy mindott, hol a törvény egyebet nem parancsol, az adós és hitelező confusiója a kötelmet ipso jure megszünteti.

A confusio rendes esete a kötelemnek halál esetén való átháramlása, nincs azonban kizárva az sem, hogy élők között jogügylettel is bekövetkezheessenek, vagy úgy, hogy a követelés az adósra engedményeztetik (*cessio*), vagy hogy a hitelező a kötelezettséget az adós tartozásaival együtt átvállalja. Az örökösödés confundáló hatályára nézve jogunknak az örökös jogállását illetőleg elfoglalt álláspontjára tekintettel megjegyzendő, hogy a kötelem feltétlenül megszűnik egyesülés czimén, ha az *adós lesz a hitelezőnek* örököse. A tételt megfordítani már nem lehet. Az örökös t. i. csak örökrésze activáinak erejéig felelvén (*quoad vires hereditatis*) a hagyatéki tartozásokért, a kötelem csak annyiban fog egyesülés czimén megszűnni, amennyiben az adós örökösévé vált hitelező a neki jutott hagyatéki rész által kielégítést nyerhetett. Amennyiben nem: a fenmaradt követelést a többi örökösökön keresheti. Ugyanigy áll a dolog az osztrák jogban is, ha az adós utáni öröklésre hivatott hitelező *cum beneficio inventarii* tette meg örökség elfogadási nyilatkozatát.

Bemutatóra szóló értékpapirokba foglalt követeléseknél, ha a kibocsátó adós a hitelezői minőséget a papir visszaszerzésével megszerzi: bár a *confusio* személyében beállott, a kötelem csak a papir megsemmisítésével szűnik meg.

Egyetemleges kötelmeknél a *confusio* csak arra az egyetemleg lekötött adóstársra hat ki, akinek személyében előállott; activ

egyetemlegességnél ellenben az egész kötelmet megszünteti. (Lásd 132. §.)

Végül, bár a mondottakból önként következik, megjegyzendő, hogy a főadós és a hitelező személyében történt egyesülés a kezes lekötelezettségét is megszünteti; ellenben a kezes és a hitelező confusiója nem. Továbbá, hogy a zálogjognak a zálogadós részére való engedményezése egyesülés címén megszünteti ugyan a zálogjogot, de nem a követelést melyet a zálogjog biztosított; valamint minden telekkönyvileg bejegyezhető kötelmi jognál a confusio megszüntető hatása csak akkor érvényesülhet, ha a telekkönyvben az egyesülésnek megfelelően a törlés kieszközöltetett.

Ha az a jogügylet, mely az egyesülést előidézte, megtámadhatóság vagy semmisség avagy az eleve kitűzött bontó feltétel bekövetkezése okán megdől: a követelés, illetőleg a confusio folytán megszűnt kötelem ismét feléled.

147. §. A szolgáltatás lehetetlensége.

Irodalmi utalások. Katona M.: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 287. és köv. l.; Zsögöd: Fejezetek stb. cz. id. m. II. k. 163—236. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 638. és köv. l.; Krainz System stb. id. cz. m. II. k. 182. és köv. l.; Titze: Die Unmöglichkeit der Leistung nach deutsch. bürg. Recht. (Leipzig, 1900).

A kötelemnek az alanyokkal egyenrangú s így ép annyira nélkülözhetlen eleme a szolgáltatás. Ha tehát a szolgáltatás utólagosan elesik „lehetetlenné“ válik: a kötelemnek is meg kell szünnie.

A szolgáltatás lehetetlenülése nemcsak az okot, hanem a lehetetlenülés terjedelmét illetőleg is különbözőkép alakulhat s e mellett módosíthatja a lehetetlenülés következményeit a szolgáltatás concret természete is. Az erre tekintettel felállítani szokott fogalom kategóriák között a kötelemszűnés szempontjából jogi jelentősége van mindenekelőtt annak, hogy a lehetetlenülés *objectiv* és *subjectiv*. Objektív akkor, ha a lehetetlenülést az adós személyén kívül fekvő ténykörülmények¹ idézték elő és *subjectiv*, ha

¹ Egyedi dolognál annak elpusztulása, fajdolognál a faj kiveszése, forgalmon kívül helyezés, az adóstól erővel való elvonás, elperlés.

azok az adós személyében valósultak meg.¹ Mind az objectiv, mind a subjectiv lehetetlenülés esetleg pusztán csak mulólagos természetű jelenség: mikor is a kötelemszűnés sem lesz feltétlenné, hanem a kötelem a fenforgó ténybeli és jogi akadályok fennállásáig mintegy nyugvó állapotba kerül. Ez az alapja az *állandó* (végleges) és *időközi* lehetetlenülés közti különbségtételnek. Lehet továbbá a lehetetlenülés olyan, mely az adósnak *felróvható* vagy legalább *részben felróvható*, viszont pedig fel nem róvható, *vétlen*; lehet *totalis*, valamint csak *részleges* lehetetlenülés.

Felróvható (vétkes) és fel nem róvható (vétlen) lehetetlenülés. Ha a szolgáltatás lehetetlensége oly okból állott elő, melyért az adós nem felelős: a kötelem az adós felszabadulásával megszűnik. Ellenben, ha az okért felelőssé tehető: maga a kötelem szintén megszűnik elvileg, hisz lehetlenné vált, de átfordulván kártérítési kötelezettséggé az adóst hitelezőjével szemben nem liberálja. Nem felelős már most az adós a lehetetlenülésért, ha kimentheti magát. Arra nézve, hogy mi adhat mentesítő okokat: általános szabályt nem lehet felállítani. Az objectiv és subjectiv lehetetlenülés kategóriái nem segíthetnek, mert az exculpatio egyiknél sincs kizárva. Mentesítő okképpen érvényesülhet a kötelezettség vétlen nem tudása, vagy az, hogy a lehetetlenülést ép a hitelező hibája idézte elő,² továbbá vis major s a legtöbb esetben a véletlen baleset is. *Legtöbb* esetben *csak*, de nem mindig³ Ez áll az adósnak szolgáltatásra vonatkozó egyéni képtelenségére is.⁴

¹ Facerere irányuló kötelemnél, ha az adós beteg és így szolgáltatni pl. a munkát nem képes; ha a fajdologból az adósnak magának nincs stb.

² Kimondva pl. a keresk. törv. 275. §-ban a kötbérré nézve: 1879. évi XXXVI. t.-cz. 35. §. 5. pontban a katonai igazgatás felelősségére nézve a neki leltár mellett átadott dolgok visszabocsátásánál; 1881. évi XIV. t.-cz. 12. §. a zálogüzlet tulajdonosának szolgáltatására, ha a lehetetlenülést (elveszése, tönkremenetele zálogtárgynak) az elzálogosító hibája okozta stb.

³ A véletlennek, hogy az adós mentesítő okképen hivatkozassék rája, „elháríthatlan“-nak kell lennie. Így a „baleset“-nek is. (A katonai igazgatásra — mint bérlőre — nézve kimondja pl. az 1879: XXXVI. t.-cz. 35. §. 5. pontja.)

⁴ Pl. az író a megrendelt drámát nem készítheti el, mert elmebeteggé lesz, ez subjectiv lehetetlenség, de nem „felróvható“. Ugyan így, ha a festő (Zsögöd példája id. cz. m. II. k. 188. l.) nem dolgozhatik, mert eltört a keze; ellenben, ha azért nem, mert mindenét elliczítették — festékét, ecsetjét stb.

A bizonyítási teher a lehetetlenség okának fel nem róvhatósága tekintetében az adóst terheli, mert joghelyzete a kötelem alól való szabadulását illetőleg épen a véletlenségre támaszkodik. A lehetetlenülés beállta: ellenben, mert a kártérítési követelésnek ez a causája: a hitelező által bizonyítandó.

A szolgáltatás vétlen (fel nem róvható) lehetetlenülése esetén az adós a kötelemről felszabadul,¹ de önként érthetőleg csak addig, ameddig a lehetetlenülés bekövetkezett. A részben való lehetetlenülés ugyanis a kötelem lehetségesnek maradt részét rendszerint nem alterálja, s így az adósnak azt teljesítenie kell. Lehet ugyan, hogy a hitelezői érdek szempontjából a részleges lehetetlenülés egy a totalis lehetetlenüléssel, mely esetben a hitelező a szerződéstől elállhat s a kötelem sorsa épen úgy döntendő el a felróvhatóság vagy vétlenség figyelembevételével, mintha az impossibilitas teljes volna.

Felróvható lehetetlenülés az adóst kártérítésre kötelezi. Ebbe a „nem teljesítés“ címén kijáró kártérítésbe betudandók a lehetetlenné vált szolgáltatásnak esetleges surragatumai, amelyeket az adós a kötelezettsége tárgyáért kapván, azokkal így meggazdagodott. Ez az u. n. *residuum*.² De vétkes (felróvható) lehetetlenülés esetén is teljesen kimenekül az adós a kötelemről, ha species-szolgáltatása ingyenes volt, s a hitelező ahhoz, bár másról és más uton, de szintén ingyenesen hozzájutott (*Concursus duarum causarum lucratarum*).

Kétoldalú szerződéseknél, ha az egyik fél szolgáltatása fel nem róvhatólag lehetetlenné vált: a másik fél szolgáltatási kötelezettsége is megszűnik, s netalán már tett szolgáltatást visszakövetelheti.³ Ott pedig, hol a lehetetlenülés csak részleges és a szerződő fél a kötelem fentartásához ragaszkodni kíván, a vi-

— a szintén subjectiv lehetlenség már igenis felróvható. Mindig felróvható a szolgáltatási képtelenség miatti lehetetlenülés, ha pénztartozásról van szó.

¹ Ezt az elvet fejezik ki, bár helytelenül a legnagyobb általánossággal azok az ismert jogi paroemiák, melyek szerint *casus nocet domino; ad impossibilia nemo tenetur; casus a nullo praestatur*; helytelenül, mert a „casus“ korántsem mindig mentesítő ok, sőt igen sokszor nagyon is „felróvható“.

² Pl. kártérítést kapott az adós azért a dologért, melynek a hitelező részére leendő szolgáltatása neki (az adósnak) felróvhatóan lehetetlenné vált.

³ *Curia*, 1905 decz. 22. I. G. 351. sz. (*Judicat. IV. 1440.*)

szontszolgáltatás mértéke a lehetetlenülés terjedelméhez arányosan leszállítandó.

148. §. *Elengedés. Novatio. Elállás.*

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 636—638. l.; Raffay: Magánjog 476—479. l.; Katona M.: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 270—277. l.; Krainz: System stb. II. k. 183—189. l.; Indokolás a magyar ptk tervezetéhez III. k. 681—690. l.; Altmann: Der Erlassvertrag 1891; Hruza: Die Lehre von der Novation nach österr. gemeinem Recht. Erlangen, 1881; Zsögöd: Fejezetek stb. id. cz. m. II. k. 872. és köv. l.

I. *Elengedés.* A hitelezőnek, ki a kötelemben a kedvezményezett positiót foglalja el, módjában áll adását a kötelemből kiengedni, aminek következtében a kötelelem megszűnik. A kötelemszűnés ez az esete többféle módon juthat megvalósulásra, tekintettel arra a befolyásra, melyet a kétoldalú és egyoldalú szerződések közti különbség a kérdésre gyakorol. Ujabban szokássá vált az elengedés kötelemszüntető hatályát hármas csoportosításban, u. n. *megszüntető szerződés, tartozás-elengedés és negatív elismerési szerződés* — tárgyalni.¹ E jelenségek azonban voltaképp csak két alapra vezethetők vissza. Egyik a hitelező *lemondása*, a másik a felek egymás iránti kölcsönös elengedése a „megszüntető szerződés“ (contrarius consensus).

A lemondás, mint „*jogügylet*“, szintén *kétoldalú*,² mert a míg az adós azt *el nem fogadja*, kötelező ereje nincs. Önként érhetőleg, ha a hitelező más javára mond le, nem történt „lemondás“, hanem engedmény s a kötelelem továbbra is fennáll. Hasonlóképp nem jelent lemondást, s ezzel együtt kötelemszünetést, ha a hitelező csak arra kötelezi magát, hogy követelését bíróilag érvényesíteni nem fogja. (U. n. pactum de non petendo). Az adós itt az obligóból csak akkor szabadul, ha keresettel megtámadtatván a pactum de non petendo-t kifogásképp érvényesíti. A lemondás-

¹ Ezt teszi pl. a magyar ptk tervezete (1322—1323. §§.) a német minta után, s az irodalomban nálunk pl. Raffay Id. cz. művének a ptk tervezete indokolása (III. k. 689—690. l.) alapján megírott 179. §-ában. (Magánjog 476—477. l.)

² Tehát nem úgy, mint a dologi jogban.

nak, mint kötelemszüntető körülménynek igazi érvényesülési helye az egyoldalú szerződések körében van, míg kétoldalú szerződéseknel az egyik félnek az őt illető szolgáltatásról való lemondása a kötelmet még nem szüntetné ugyan meg, mert az mint egyoldalú kötelelem elvégre továbbra is fennállhatna. Ám a lemondás előtti és utáni kötelelem, tekintve, hogy a lemondó fél követelésének számos és szorosan összefüggő füződvényei is lehetnek (mint kezesség, zálog stb.), melyek a lemondással megszűnt joggal egyetemben szintén megszűnteknek veendőek: annyira különböznek egymástól, hogy ily esetben mégis fel kell vennünk a kötelelem megszűnését, de nem a „lemondás“, hanem a lemondásban rejlő újítás (novatio) következtében. Ez azonban más lapra tartozik. (Lásd II. alatt.)

A lemondás különben lehet ingyenes, de lehet visszteherrel járó. Előbbi esetben rendszerint ajándékozást foglal magában. Köthető továbbá feltételekhez is, aminek különösen a tekintetben kell jelentőséget tulajdonítanunk, hogy a lemondás legtöbbször, valamely más ügyleten nyugszik, mint causán.¹ Ez a más ügylet már most esetleg érvénytelen lehet, aminek következtében a lemondás is indokát vesztené.

Ha tehát a lemondásban megvalósuló elengedés jogcímének (causájának) érvényessége *feltétlenül kikötöttet*: az eredetileg abstract (causától független) ügylet causálissá válik s ezenkívül is még mindig megdönthető marad alaptalan gazdagodás címén.

A lemondás formátlan ügylet. A dolog természete kívánja meg azonban, hogy értékpapirokban foglalt követelés lemondással való elengedésénél az értékpapir visszaadása vagy megsemmisítése is szükséges.

A lemondás a vázolt keretek között a kötelmet ipso jure megszünteti attól a pillanattól kezdve, amint a lemondás jogerőssé vált (ex nunc). Harmadik személyek netaláni jogait azonban nem sértheti. Pl. tudjuk, hogy a jelzálogjog, melyről a jelzálogos hitelező lemondani akar, a telekkönyvi rendtartás 79. §. alap-

¹ Pl. elengedem a tartozást, mert az adóssal valamely egyéb dolog iránt oly szerződéses viszonyba léptem, mely nekem felette sok előnyt helyez kilátásba, talán ép azért, hogy egy más követelésemről az adóssal szemben lemondjak.

ján csak az alzálogos hitelező beleegyezésével vagy jogainak fentartásával törölhető (lásd I. k. 113. §.). Ugyanigy, ha p. o. a lemondással megszüntetni kívánt követelésen 3-ik személyt haszonélvezet illet.

A követelés lemondással való elengedésével anyagilag véve egyazon eredményre vezet, s attól csak a külső kifejezés módjában különbözik az adós és hitelező közötti oly értelmű megállapodás, mely szerint a hitelező elismeri, hogy követelése fenn nem áll. (U. n. „negatív elismerési szerződés“.)

Kölcsönös elengedés vagy megszüntető szerződés. Kétoldalú és így eo ipso visszterhes szerződéseknél az érdekelt felek egymásnak tartozó viszonos szolgáltatásaikat kölcsönösen elengedhetik, azaz az egész közöttük fennállott jogviszonyt megszüntethetik. A megszüntetés a jövőre, valamint visszahatólag a multra is szólhat; utóbbi esetben természetesen csak akkor, ha teljesítés még nem történt. Mert a teljesítéssel a kötelelem ipso jure megszűnven, a „megszüntető szerződés“ *non sens* volna. (Nem volna *mit* megszüntetni.) Egészen más az, ha a felek, kik között teljesítéssel megszűnt kötelelem állott fenn a korábbi állapot visszaállítására, megegyeznek. Az ily megegyezés új jogalap, melynek önállósága abban talál legpraegnansabb kifejezést, hogy a 3-ik személyeknek időközben szerzett jogait a visszaállítás iránt kötött szerződés absolute nem érintheti. Mikor pedig a megszüntető szerződés a kötelmet részben teljesített, részben még nem teljesített állapotban találja s a felek szándéka a visszaható megszüntetésre irányul: a tett szolgáltatások, mert jogalapjuk utólag elesett, a gazdagodás czimén és a megszüntető szerződésből folyólag visszakövetelhetők.

Csőd esetében a csődtörvény 199. és köv. §-aiban részletezett törvényes előfeltételek mellett *kényszermegyezségnek* van helye, mely a követelés 40%-ára kényszerű elengedési szerződést foglal magában.

II. *Novatio-újítás.* Ha az adós és hitelező oly értelmű szerződésre lépnek egymással, hogy a közöttük fennálló kötelmi viszony megszűnjék, de egyuttal egy más kötelmi viszony életbeléptetésével pótolassék is: *újítás* — *novatio* — történt, mely egyfelől kötelmet szüntet, másfelől egy újabb kötelelemnek keletkezését jelenti.

Az újításnak a kötelmi viszonyokra gyakorolt hatása egész-

ben véve tehát olyszerű, mint a *datio in solutumé* (lásd 142. §.), sőt gazdasági szempontból azok a jogi válaszfalak is, melyek a *novatio* és fizetés, illetőleg *datio in solutum* között fennállanak, mint közönyösök esznek, mert a hitelezői érdek azzal, hogy a régebbi követelés helyett egy újabb követelési joghoz jut, konkrét esetben épen úgy ki lehet elégítve, mintha valóban teljesítés történt volna.

Az ujtás fogalmából következik, hogy a vele és általa megszüntetett, valamint az életbe lépő (régi és új) kötelmi viszony okozati kapcsolatban állanak egymással. E kapcsolatot a felek *animus novandi*-ja létesíti, mely momentum egyfelől ismertetőjele, másfelől *elengedhetlen* kelléke¹ minden ujtásnak.² Az oly felek, kik egymással már valamely kötelemben szemben állanak, s nem azzal a kifejezett célzattal kötik az új szerződést, hogy a korábbi megszüntetve, emennek helyére az újat állítsák: nem létesítenek *novatiót*. Az ujtási szándék nem vélelmezhető, sőt el nem dönthető kétség esetében inkább az a vélelem áll, hogy a felek az új kötelelem mellett a régebbit is fenn óhajtották tartani. Az ellenben, hogy az ujtási szándékot, ha az világosan nem is fejezett ki, az új ügylet összes körülményeiből kiolvassuk, lekövetkeztethessük, koránt sincs kizárva.³ Ekként az ujtási szándék *hallgatag* (*facto concludente*) is kifejezhető.

Az ujtás rendszerint úgy létesül, hogy a felek az ujtó szerződésben a) vagy egészen más jogalapra fektetik jogviszonyukat, vagy b) a kötelezettség főtárgyát, a szolgáltatást változtatják meg, s e mellett az ujtás egyuttal a kötelmi alanyok bizonyos sze-

¹ Hogy *animus novandi* nélkül nincs *novatio*, számos curiai ítélet kimondja. Lásd pl. a Márkus-féle gyűjt. I. k. 744—747. sz. eseteit.

² Pl. ha a bérlő és bérbeadó felbontják a bérleti szerződést és azután a bérlet tárgyára adásvételi szerződést kötnek: *novatio* nincs, mert hiányzik az ügyletek közötti összefüggés, az *animus novandi materialis* alapja. Ha ellenben a bérleti összeggel hátralékos bérlő a hátralékról váltót állít ki és azt teljesítéskép a bérbeadónak átadja, ez pedig teljesítés gyanánt elfogadja: a bérlet alapján fennállott hátralékfizetési kötelezettség a nyilvánvaló okozati összefüggésben kifejezésre jutott *animus novandi* révén megszűnik s helyébe lép a *novum*, a váltókötelezettség.

³ Pl. így a Curia 1900 október 31-én 779. sz. a. ítéletével eldöntött esetben. (Márkus XII. k. 18,774. sz. eset).

mélyi változásával is össze lehet kötve.¹ Személyi változás pl. ha a megújított kötelemben egyetemleges adóstársként az adós mellé más is belép (*cumulativ novatio*), vagy ha a kétoldalu szerződéseknél az egyik fél követeléséről lemondván, (lásd előbb I. alatt) a kötelemből *mint „hitelező“* kiválik. (De bennmarad továbbra is, mint *adós*.)

a) A jogalap megváltoztatása vagy úgy történik, hogy a kötelemben egészen új causát kap² vagy „hogy az adós a régi kötelemben causájától függetlenül *animo novandi* egy causa nélküli fizetési ígéretet tesz“ (pl. váltó kiállításával, tehát itt a régi causa volt mondjuk a kölcsön; a *novatio* után nincs causa s ez a jogalap változás, mert az adós most a *váltónál* fogva tartozik.) A jogalap megváltoztatása mellett esetleg a szolgáltatás is másban állapítható meg, mint amilyen a megszűnt kötelemben kikötve volt; de ha sem a jogalap, sem a szolgáltatás nem változik, akkor az *ugyanazt* és *ugyanazon* címen ígérő bármilyen újabb egyezkedés *novatiót* nem fog képezni, hanem tartozás elismerés, vagy a kötelemben egyszerű ismételése, a teljesítésnek újabb megígérése (u. n. *constitutum debiti*) lesz csak.³

Bár a mondottakból önként következik, gyakorlati jelentőségénél fogva mégis külön kiemelendő, hogy az a nap-nap után előforduló jelenség, mely szerint az adós hitelezőjének a tartozásról váltót ad, rendszerint nem *novatio*, azaz a régi kötelemben

¹ Ha csak az alanyok változnak a kötelemben: ez nem *novatio*, hanem kötelemben módosulás (*Cessio*, tartozás átvállalás). A személyváltozás tehát itt csak úgy vehető figyelembe, mint a *novatiót* esetleg kísérő jelenség. Áll ez különösen arra a kiemeltetni szokott esetre, mikor 3-ik személy ígéri az új szolgáltatást az eredeti adós helyett, vagy más hitelezőnek a régi kötelemben megszűnése fejében.

² Pl. a vételár hátralékot az adós kölcsönkép felvettnek ismeri el s kölcsönösszeg gyanánt való megtérítésére kötelezi magát; a kölcsöntartozást a hitelező az adósnál, ki leányát elvette, hozományképen hagyja stb. Korábbi jogalap volt: a vétel, az új jogalap: a kölcsön. A második példában a korábbi a kölcsön, az új a hozományadás.

³ *Curia*, 1909 ápr. 22-én G. 10. „A kölcsönösszeg visszafizetésében való marasztalás után történt az a megállapodás, hogy az ítélet hatálya megszüntetettik és az alperes a kötelezvény feltételei szerint fogja a tartozást törleszteni, újításnak nem tekinthető“. (Egyet. Dtár III. 189.)

nek újabb jogalapra helyezéssel való megszüntetését nem képezi. Az ily váltónak feladata rendszerint az, hogy a követelés fedezetül szolgáljon (*fedezeti váltó*), tehát a hitelezőt követelésének az eredeti és közönséges magánjogi alapon való érvényesítésétől meg nem foszthatja, valamint az adóst sem menti fel a tartozás megszűnésének bizonyítása alól¹ (ha t. i. a tartozás csakugyan megszünt volna.)

b) A jogalap átváltoztatása mellett vagy a nélkül is: megújítható a kötelem a szolgáltatásnak megváltoztatásával. A megváltoztatásnak a kötelem fő — essentialis — részére, az u. n. fő tárgyra kell vonatkoznia. Tehát pl. pénztartozás helyett egyéb dologra, vagy vice-versa, szólhat az ujtítás. A szolgáltatás járulékos füződvényei, mint kamat, zálogszerződés, kezesség, kezesként a kötelemben lépés s egyéb mellékkörülmények ugy mint a szolgáltatás helye, időpontja, (lejárat), okiratbafoglalás stb. tekintetében létesült újabb megállapodások novatiót még nem tartalmaznak.² Megjegyzendő hogy az ujtítás nem feltételezi okvetlen az egész szolgáltatás megváltoztatását; miből folyólag az ujtítás is lehet *teljes*, ha az egész régebbi szolgáltatás helyébe lép *az új* és *részleges*, ha a novum a követelésnek csak egy részére vonatkozik.

Nem minden kötelem alkalmas a novatióra. A megújított kötelem ugyanis a régebbitől már csak az okozati kapcsolat révén sem független oly értelemben, hogy amannak jogi fogyatkozásai az ő sorsára befolyással ne lennének. Turpis causán alapuló kötelmek megújítása érvénytelen, mert a jogrend nem nézheti el, hogy amitől a birói érvényesíthetést a közérdek szempontjából megvonta, azt a czélt a felek a novatióval kerülő uton elérhessék. E szabály a semmis szerződésekre is vonatkozik. Ellenben az, hogy valamely kötelem csak naturaliter áll fenn (*obligatio naturalis*), az ujtításnak önmagában véve nem akadály. (Pl. meg lehet ujtítani egy elévült követelési jogot.)

Az ujtítás joghatálya a kötelemszüntetés és egy új kötelemnek létesítése. Az elenyészett kötelemmel együtt — hacsak ellen-

¹ Dtár III. 1. I. k. 3. Márkus I. k. 744. sz. eset. X. k. 16,079. sz. eset stb.

² Ez legalább is mindig ténykedés. Curia 1898 szeptember 14-én G. 190. sz. alatt (Márkus X. k. 16,078. sz.). Curia 1888 február 28-án 6134/87. sz. alatt (Márkus I. k. 748. sz.) tb.

kező kikötés nem történt — megszűnnek a kötelezettséggel, illetőleg a követeléssel egybekötött kezességi-zálog¹ s egyéb mellékjogok (kamat, bánatpénz stb.)² is. A kezesként vagy zálogadóként érdekelt 3-ik személyek azonban, amennyiben a felek azon megállapodásában, hogy a kezesség, zálogjog stb. szerződési accessoriumok az ujtással is érvényben maradjanak, beleegyezésükkel részt nem vettek: a maguk lekötöttségétől feltétlenül megszabadulnak.

III. *Elállás.* Kötelemszüntető módkép jöhet figyelembe a szerződéstől egyoldalulag való *elállás* is, melyet a szerződő felek akár erre vonatkozó nyílt vagy hallgatag kikötés³ akár bizonyos szórványos esetekben (lásd pl. a szolgálati szerződésről szóló 159. §. II. alatt) törvény alapján gyakorolhatnak. Az elállást a jogrend az u. n. „visszalépési jogban“ és a jobb vevő fenntartásával kötött ügyletekben intézményszerűleg kifejelesztette. Hogy meddig és hogyan, mily hatálylyal és következményekkel és minő kötelmi viszonyokban élhetni az elállás jogával? általános szabályokkal meg nem oldható, valamint hogy az egész kérdés nem is ide, hanem az egyes különös intézmények közé utalódik.⁴

¹ Ha jelzálogi biztosítás történt, önként érthetőleg azt csak a telekkönyvi törlés fogja megszüntetni.

² Ez a szabály azonban minden következetessége mellett is ujabban inogni kezd. A magyar judicaturában lásd pl. a Döntvénytár uj f. XXXI. k. 36. sz. esetet. V. ö. továbbá Optk. 1378. §.

Hallgatagon van kikötve pl. az elállási jog a bánatpénznél.

⁴ Ugyanezt kell mondanunk a felmondásról is, melyet, mint valamely szerződésnek a jövőre egyoldalú nyilatkozattal való megszüntetési módját szintén szokás általános intézménykép tekinteni. Helyesen a felmondás szabályozásáról is csak azon egyes ügyletek körében lehet szó, melyeknek természeté a felmondást megtűri.

II. CZIM.

KULÖNÖS RÉSZ. (Az egyes kötelmek.)

ELSŐ SZAKASZ.

JOGÜGYLETEKBŐL SZÁRMAZÓ KÖTELMEK.

I. RÉSZLET.

Egyoldalú ígéretből származó kötelmek.

149. §. *Az egyoldalú ígéretből származó kötelmekről általában.*

Ahhoz, hogy élők közötti kötelem keletkezzék, rendszerint két (vagy több) akaratnak egy ugyanazon jogi cél érdekében létesült congruentíája, összetalálkozása szükséges. Ezt a szabályt juttatja kifejezésre az a szokásos formulázás is, hogy addig, amíg az ígérést valaki el nem fogadta, beszélhetünk ugyan ajánlatról, melytől az ajánlattevő bizonyos időpontig el nem állhat (l. 134. §.), de *kötelemről* még nem. A forgalmi élet természetes fejlődése hozta magával, hogy ez általános szabályt egyes kivételek szükségképen áttörjék. Áttörték még pedig az oly egyoldalú ígéreteknel, melyek *értékpapírba* foglaltattak és a „*dijkitűzés*“ (u. n. „Auslobung“) eseteiben. Itt is, ott is az egyoldalú ígélet az *elfogadás* *szüksége nélkül*, már *önmagában* is az *ígérőre nézve* *lekötelezettséget eredményez*, viszont *pelig jogot szül annak jávára*, aki a körülmények adta helyzetből (pl. értékpapír birtoka, azon cselekvény végrehajtása, melyre a díj kitűzetett) folyólag (esetleg tudtán kívül is) *mint hitelező jelentkezik*.

LXXI. FEJEZET.

Dijkitűzés.

Irodalmi utalások. Kiss Mór: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 319—331. l.; Indokolás a m. ptkv. terv. IV. k. 398—410. l.; Krainz: System, stb. id. cz. m. II. k. 53. és köv. l.; Dernburg: Das bürg. Recht des Deutschen Reichs u. Preussens cz. m. (Halle a. S. 1901.) II. Bd. 2 Abth. 476—480. l.; Crome: Id. cz. m. II. k. 756—762. l.; Oertel: Die Lehre v. d. Auslobung 1895.

Dijkitűzés alatt nyilvános közzététellel való megigérését értjük annak, hogy az ígérő bárkinek részére, ki valamely cselekvényt foganatosít, illetőleg valamely szolgáltatást teljesít: meghatározott díjat (jutalmat) fog fizetni.¹

Az a cselekvény, illetőleg szolgáltatás, melynek foganatosítására a díjat kitűzték, a legkülönbözőbb természetű lehet.² Ami erkölcsstelen, törvényellenes vagy lehetetlenséget magában foglaló, érvényes díjkitűzés céljakép önként érthetőleg nem szolgálhat. Ha a díj kitűzése nem egyes cselekvényre, hanem bizonyos jószágnak, mint több cselekvény eredményének előállítására szól: a díjkitűzés látszat szerint a munkaszerződéshez áll közel. Nem tévesztendő azonban szem elől, hogy a díjkitűzésnél a cselekvény végrehajtására *senki sincs kötelezve*, a munkaszerződésnél ellenben az adós lekötése a szerződés kötésével egyidejűleg létesül. A díjkitűzésnél csak *egyellen kötelezett* van és *ez a díjkitűző*; a munkaszerződésnél pedig a szerződés kétoldalúsága révén kettő, a megrendelő t. i., aki a díjjal és a munkás, aki az opusszal tartozik.

A mondottak szerint a díjkitűzésnél a kötelezettséget szülő jogalap a díjkitűző egyoldalú ígérete, mely a kötelmet az elfogadásnak szüksége nélkül létesíti. Az elfogadást a díjkitűzésnek nyilvánossága pótolja, minélfogva a megfelelő módon való

¹ A megígért díj vagy jutalom bármi lehet, ami kötelemben általában véve teljesítés vagy szolgáltatáskép szerepelhet. Önként érthetőleg olyan is, aminek pusztán csak erkölcsi értéke van (pl. dicséret oklevél).

² Pl. Jutalmat tűzők ki annak, ki X. Y. birkózót legyőzi, a tolvaj nyomára vezet, aki legrövidebb idő alatt átussza a Balatont, aki valamely tudományos elméletet megdönt, feltalál egy új elemet, meglesi az elveszett aranyórát, aláveti magát valamely tudományos kísérletnek stb. stb.

közhírrététel¹ elengedhetetlen feltételkép tekintendő. Az elfogadás szükségtelenségéből következik továbbá, hogy a díjjal kiírott cselekvény vagy egyéb szolgáltatás foganatosítója a díjra akkor is jogot szerez, ha a díjkitűzésre való minden tekintet avagy arról való tudomás nélkül tisztán sua sponte járt el.²

A díjkitűzés közönséges esete valamely díjnak a fentiek szerinti s valamely teljesítményre vonatkozó egyszerű kitűzése. Az egyszerű díjkitűzéstől némi eltérésekre való tekintettel meg kell különböztetnünk az egyes tudományos, művészeti, ipari, építészeti, közgazdasági stb. kérdések megfejtésére és kidolgozására kiírott és pályadíjjal jutalmazott nyilvános pályázatokat. Lényegbe vágó különbség a díjkitűzés e két neme között ugyan nincs, de a pályadíj-kiírásnál egyes s az egyszerű díjkitűzésnél elő nem fordul speciális szabályokat is figyelembe kell vennünk. A tárgyalás megosztását ez a körülmény indokolja.

a) *Egyszerű díjkitűzés.*

Az egyszerű díjkitűzés, mint kötelmet létesítő egyoldalú ígéret csak akkor áll meg jogérvényesen, ha azon általános kellékek szempontjából, melyeket a jogrend mindenféle jogügyletnél megkíván, kifogás alá nem esik. Tehát a díjkitűző személyében a kötellem létesítésére való személyes képességnek (cselekvőképesség), az akaratnak, az akarat valódiságának és szabadságának, vala-

¹ Milyen mód a „megfelelő”? ez mindig quaestio facti.

² A szövegben adott nézet a díjkitűzés jogi természetét a ma már tulnyomónak mondható felfogás szerint tükrözteti vissza. A régebbi magyarázat értelmében ugyanis a díjkitűzés határozatlan személy irányában tett szerződési ajánlatnak volna tekintendő, melyből jogi kötelezettség az ajánlatban kifejezett ígéret teljesítésére csak akkor keletkeznék, ha az ígéret feltételül kiszabott cselekvény végrehajtója részéről elfogadás történt. E nézetnek még nem tisztázott, felette sokféleképp variálható és a gyakorlati élet jelenségeivel nehezen összhangba hozható tanítása s egyuttal gyöngye oldala az a kérdés, hogy elfogadásnak mi tekintessék? Elég-e a véghezvitel, vagy szükséges-e a díjkitűzési ajánlat ismerete is, kell-e e mellett külön elfogadási nyilatkozat? stb. A szerződési elmélet hívei közül említendő: Ihering, Regelsberger, Windscheid, Exner; az újabb felfogásnak hívei közül különösen Siegel, Unger, Karlowa, Dernburg, Arndts, Brinz stb.

mint a díjkitűzés jogi lehetőségének, megengedettségének egyaránt és okvetlenül fenn kell forognia.¹

A díjkitűzésben foglalt kijelentés tartalma kétség esetében a szerződések értelmezésére vonatkozó szabályok szerint magyarázandó.² Az e téren felmerülhető kérdések közül különösen kétőt kell figyelembe vennünk. Először, hogy a díjkitűzés, mely a közzétételtől kezdve, (tehát „közvetlenül“) már létesíti a díjkitűző lekötöttségét, meddig áll fenn, azaz mely időpontig „kötelez“? Felelet: addig a határidőig, melyet maga a díjkitűzés erre nézve megállapított. Ha X. Y. közzéteszi, hogy annak, ki elveszett óráját 1904. december 31-ig előkeresi, 100 frtot fizet, s a határidő eredménytelenül letelik: világos, miszerint lekötöttsége ezzel megszűntnek tekintendő. A határidő kitűzése tehát a letelt határidőnek ipso jure kötelemszüntető hatályt ad. Az esetben pedig, mikor a díjkitűző a kiírott teljesítmény foganatosítására határidőt nem állapított meg, egyebet nem vélelmezhetünk, minthogy a díjkitűzési ígéret, a kikötött cselekvény stb. foganatosítása esetén bármikor — tehát a kitűző halála után, — az ő örökösői részéről is beváltandó. Vagyis korábban nem szűnik meg. Alig szükséges kiemelnünk, hogy a határidő-kitűzést nem kell szó szerint venni. Ha arra tűzők ki díjat, hogy valaki betegségéből kigyógyítson, a megkívánt teljesítmény természete — kikötés nélkül is — már határidőhöz kötött³ jelleggel bír, mert az csak addig foganatosítható, amíg a betegségem maga is fenforog, vagy amíg élek. Az ilyen díjkitűzés nemcsak határidőhöz kötöttsége okán szűnik meg a díjkitűző halálával, illetőleg felgyógyulásával, hanem azért is, mert a kiírott teljesítmény foganatosítása lehetetlenné vált.

¹ Érvénytelen, illetőleg megtámadható ekép a díjkitűzés, ha a díjkitűző cselekvőképtelen volt, ha kényszerítették, ha lényeges tévedés játszott közbe, ha a díjkitűzési szándék nem forgott fenn (tréfa, komolyság hiánya pl. reklámoknál), ha a díjazni kívánt cselekvény erkölcstelen vagy lehetetlen. Egyébként, hogy valamely nyilvánosan tett díjkitűzési ígéret joghatályos díjkitűzésnek tekinthető-e azon szempontból, ha vajjon a kitűzésnél volt-e komoly, kötelemlétesítésre irányuló akarat: a legtöbbször a bírói mérlegelésen jut dűlőre.

² Pestvidéki tszék: 1905 decz. 7-én 7458. sz. — „A díj kitűzését tartalmazó nyilatkozat, ha kellően közzétetett, a nyilatkozót annak tartalma szerint kötelezi s amennyiben a hirdetmény bizonyos irányban nem intézkednék, a szükséges rendelkezéseket a bíróság pótolja —“ (Judicat. IV. 1513.)

³ Még pedig egyelőre határozatlan tartamu határidőhöz.

A dijkítüzés kötelezően fennállásának kérdésétől meg kell különböztetni a visszavonhatóság kérdését. A visszavonás t. i. a dijkítüzést szintén megszünteti. Amíg a dijkítüzés rite et lege nem létesült, — tehát a nyilvános közzététel előtt, — önként érthetőleg a visszavonásnak feltétlenül helye van. Azután is bármikor, ha a visszavonás iránti jogot a dijkítüző kifejezetten kikötötte magának, vagy az a körülményekből, az ügylet magyarázata útján megállapítható. Ha sem kifejezetten, sem hallgatagul kikötöttnek tekinthető visszavonási jog fentartva nem lett: az vélelmezendő, hogy a dijkítüző arról lemondott.

A visszavonás kérdése a határidő kitüzésével is kombinációba kerül. Nevezetesen: határidő kitüzése ellenkező kikötés hiányában a visszavonási jogról való lemondás vélelmét alapítja meg. A határidő kikötésének mellőzése pedig szintén vélelem alapján azt jelenti, hogy a dijkítüző ígéretét visszavonhatónak kívánta tekinteni. Felette fontos ez a dijkítüző örökösire nézve, kikre a dijkítüzés teremtette jogviszony a hagyatékkal együtt átszáll, de visszavonhatónak tekintetvén, annak megszüntethetőségétől az örökösök megfosztva nincsenek. Például X. anélkül, hogy a teljesítmény végrehajtására határidőt állapított volna meg, 1000 koronát tűz ki annak, ki a Balatont átuszsa. X. elhal, az ígérete szülte kötelem azonban, mint nem „határidős dijkítüzés“, örökösére száll át. Ez az örökös a dijkítüzést éppen azért, mert az nem lett határidőhöz kötve, a mondott vélelem alapján visszavonhatja. Ha a dijkítüzésbe foglalt teljesítményt valaki végrehajtotta s ekként a dijra jogot szerzett: a dijkítüzés, mint ilyen, minden más személyekkel szemben megszűnik s ha a visszavonási jog ki is volt kötve, a végrehajtás után igénybe önként érthetőleg már nem vehető.

A dijkítüzés intézménye a magyar magánjogban különösen kifejtve nincs, de hogy nem ismeretlen: azt az élet ezer és ezer dijkítüzési esete igazolja, valamint az, hogy a dijkítüzés alap-építményéül szolgáló elv az egyoldalú ígéret közvetlen kötelemszülő hatályáról jogunkban is el van fogadva. Ez a körülmény a dijkítüzést is maga után vonja, mely ekként a jogrend szellemében benngyökerezőnek tekintendő. Az intézmény feldolgozása azonban a bíróilag megítélt s így netalán szokásjogi tételek keletkezésére vezető esetek hiányánál fogva: az elméleti okoskodás feladata. Láttuk ezt fentebb; ugyanilyen directivák szerint oldandók meg a

dijkitűzés egyéb kérdései is. Így nevezetesen, ha a kitűzött teljesítmény a többek által és többszörösen való végrehajtást megengedi és arra tényleg többen vállalkoztak is: a díjra kétség esetében¹ annak van joga, aki a végrehajtandó cselekvényt legelőbb vitte véghez. (Praeventio elve.) Ha ezt többen és egyszerre cselekedték: a díj közöttük aránylagosan — fejszám vagy együttes végrehajtásnál a közreműködés aránya szerint — megosztandó. A díjkitűző vélelmezhető akaratának ugyanis ez a legvalószínűbb interpretatiója. Természetben el nem osztható díj esetén: több jogosult közt a sorshuzás dönthet.²

b) Pályakérdések kiírása.

Pályakérdés kiírása és díjkitűzés közt elvileg nincs különbség s a kettő közti eltérés nem több, mint csak annyi, hogy előbbinél rendszerint valamely tudományos, művészi stb. tételnek feldolgozásáról és megfejtéséről van szó, a díjkitűzésnél ellenben a kitűzött teljesítmény tekintetében ily megszorítás nincs; továbbá a pályakérdésnél a pályadíjra *nem a teljesítmény végrehajtása*, hanem a pályadíj *odaitélése* ad jogot, amire való tekintettel a pályadíj kiírásában pontosan meghatározandó, hogy a díj kinek lesz odaitélhető? Jellegű levelek mellett lefolyó pályázatoknál a jellegű levélnek a pályabíró általi felbontása egyértelmű a díj odaitélésével. A pályadíj kitűzőjének a jutalom megfizetése iránti kötelezettsége a jellegű levél felbontásával ekként beáll.³ Ha a kiírás erről hallgat: a pályakérdés kitűzője dönt. A pályakérdések kitűzésének elengedhetetlen előfeltétele a pályázati határidő megállapítása, mert e nélkül a pályázat eldöntését bárki megakaszthatná. Szükséges továbbá a díj odaitélésének módozatait (az előbbieket is ideértve), általában az u. n. *pályázati előfeltételeket* szo-

¹ Értve úgy, hogy a díjkitűző ígéretében erre az esetre eleve nem reflektált vagy akarata a díjkitűzésből meg nem állapítható.

² V. ö. Kiss Mór: Id. cz. m. 329. l. és ugyanott az irod. hivatkozásokat. Az új német ptkv nagyjában azonos álláspontjára Dernburg: Id. cz. m. II. k. 2. fele 478.; Crome: Id. cz. m. II. k. 760. és köv. l.; Indokolás a m. ptkv terv. IV. k. 404. és köv. l. Az aránylagos megosztást kimondja a Bpesti Tábla 1905 jun. 23-án I. G. 141. sz. a. k. ítéletében is. (Grill f. Dtár I. 740. sz.)

³ Pestvidéki tszék 1905 decz. 7-én 7458. sz. — Judicat. IV. 1513.)

rosan megállapítani. E feltételeknek minden pályázó alá van vetve s a feltételek értelmében kimondott odaitélés semmi körülmények közt meg nem támadható.

LXXII. FEJEZET.

Ertékpapirokba foglalt ígéretből származó kötelmek.

150. §. Az értékpapírok fogalma és jogi természete.

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 590. és köv. l.; Magyary Géza: Értékpapírok a polg. törvénykönyv tervezetében. Megjelent a Kritikai tanulmányok VI. füzeteképe (Budapest, 1902.) 7—23. l.; Kiss Mór: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 331—339. l.; Kirchstetter: Commentar stb. id. cz. m. 682. és köv. l.; Klupathy Antal: A magy. keresk. jog kézikönyve II. k. (Budapest, 1896.) 73—89. l.; Baintner Hugó: Az értékpapírok elmélete. Kassa, 1905.; Renaud: Beiträge zur Theorie der Obligationen auf den Inhaber (Zeitschrift für Deutschen Recht 1853. évf. XIV. k.); Thöl: Handelsrecht (Göttingen 1854) 54—56. §§.; Unger: Die rechtliche Natur d. Inhaberpapiere. Leipzig, 1857.; Kuntze: Die Lehre von den Inhaberpapieren cz. m.; Siegel: Das Versprechen als Verpflichtungsgrund im heutigen Recht cz. m.

Annak, hogy az egyoldalulag tett ígéret már önmagában is az elfogadás minden szüksége nélkül jogérvényes lekötelezést (kötelmet) szülhet: második és a mai forgalmi és gazdasági életben eléggé fel nem mérhető fontosságú esete az, ha az egyoldalú ígéretet az ígérő oly okiratba foglalja bele (avagy: oly okiratot állít ki róla), mely okirat *értékpapír* jellegével bír.

Értékpapíroknak pedig azokat az okiratokat tartjuk, amelyek nemcsak azt a célt szolgálják, hogy valamely követelési jog létezését általuk bizonyítani lehessen, hanem azt a követelést, melyről szólanak, olyképp testesítik meg önmagukban, miszerint az a papíron kívül s attól függetlenül fenn nem áll és a papír birtoklása nélkül nem érvényesíthető.¹

Tehát az értékpapírok fogalmához mellőzhetetlen kívána-

¹ Pl. egy közönséges kölcsönről kiállított magánadóslevél nem értékpapír, mert először: a kölcsönvevő lekötelezettségét nem az adóslevél, hanem a kölcsönszerződés létesíti, melynek amaz legfeljebb csak bizonyítékául szolgál; másodszer a kölcsönadó követelését az adóssal szemben akkor is érvényesítheti, ha az adóslevelet elvesztette, megsemmisítette, avagy ilyenek birtokában sohasem is volt.

lomként, mely egyuttal az „értékpapir“ jelleget adja, két szempontot kell kiemelnünk. Először, hogy az értékpapirokba foglalt egyoldalú ígéret a kötelmet *közvetlenül* maga létesíti (kötelmi elem), ép úgy, mint a díjkitűző fizetési ígérete; másodsor, hogy az értékpapiros és a benne kifejezésre jutott kötelem a legszorosabb (dologi) kapcsolatban vannak egymással. A követelés a papírral együtt áll és esik, nélküle és rajta kívül egyáltalában nem érvényesíthető.¹ Ebből — az u. n. *dologi elemből* — következik, hogy az értékpapirba foglalt követelést hitelezőként csak az érvényesítheti, aki a papir *birtokában* van és hogy a jognak a papir átadása nélküli átruházása épen úgy lehetetlen, mint ahogy az adós sem tartozik másképp teljesíteni, mint csak akkor, ha a papir birtokával² legitimált hitelező a papírt részére kiszolgáltatja. A követelés ugyanis a papirban lévén megvalósítva, amíg a papir létezik, a követelés fennáll, s a ki nem szolgáltatott papir alapján ismételten föl volna hajtható, illetőleg a megtörtént fizetés daczára a követelés meg nem szünnék. A követelés és a papir ezen szoros összefüggéséből, melyet úgy is szokás kifejezni, hogy az okirat a joggal egygyéolvad, az okirat a követelést szimbolizálja, megtárgyasítja stb. folyik az értékpapirba foglalt egyoldalú ígéretnek *abstract* jogügylet jellege is. Ez alatt az általános tanokra való visszautalással — az értendő, hogy az értékpapirokba befoglalt ígéret, minden egyéb jogalaptól (*causa*) független, ami a követelésnek realizálását az adós által tehető kifogások korlátozásával jelentékenyen megkönnyíti. Azaz, az értékpapir alapján az abban levő ígéretet teljesíteni kell azért, mert az mint ilyen az értékpapirba foglalással létesült s a papirbafoglalás okát, netaláni egyéb ügyletkötésből folyó indokát nem kutatjuk. Ismételjük: az

¹ Ha tehát a papir elvész: ez a követelés vesztét is jelenti; ha megsemmisül (pl. elég, elrongyolódik): ugyanez a sorsa a követelésnek is. Ha a papir jogtalan kezekbe kerül, vissza lehet ugyan követelni, mint bármely ellopott dolgot, s ha pedig nem tudható, hogy hová jutott: a papir bírói megsemmisítése által védhetjük meg magunkat attól a következménytől, hogy a papir alapján helyettünk vagy ellenünk a követelést más érvényesítse.

² Bizonyos értékpapiroknál a papir birtoka a legitimitásra még nem elég, hanem ezenkívül szükséges a hátiratoknak összefüggő és az utolsó birtokosig lenyúló lánczolata is. Ezek az u. n. rendeletre szóló papirok. (Lásd III. alatt.)

igéret az értékpapirban minden jogcímtől elvontan, függetlenül tétetik s ezért így is kötelez.¹

Egyébiránt megjegyzendő, hogy az értékpapírok tekintetében a tudomány terén nagy nézeteltérések uralkodnak, s az elméletek egész sorozata foglalkozik az értékpapírok fogalmára és jogi természetére vonatkozó problémák megoldásával.

Abból a tényből kell kiindulnunk, hogy az értékpapirban egy követelési jog — illetőleg kötelezettség — van kifejezésre juttatva. E követelési jogot *csak az* érvényesítheti, akinél az értékpapir lévén, afelett rendelkezhetik. A papir birtokával legitimált hitelező jogának érvényesítését sem a korábbi jogosítottak ellen fennállott kifogások, sem a papirbeli lekötelezettségnek bárminő keletkezési indoka nem alterálhatja. Ekép az értékpapirban egy oly jogosultság jelentkezik, mely kötelmi eredetű ugyan, de a papirral való elválaszthatlan kapcsolata okán mintegy meg van dolgosítva.

Ezen jelenségek okának felderítéséül egyike a régebbi elméleteknek a *Souchay*-féle u. n. papirpénztheoria² azt a tételt állítja fel, hogy az értékpapírokat a papirpénz egyik különös nemének kell tekinteni. A papirpénzhez való rokonság magyarázhatja meg csak a bennök foglalt fizetési kötelezettségnek s az azok birtoklásával összekötött hitelezőségnek jogalapját. Ám ez az elmélet abban a circulus vitiosusban szenved, hogy az értékpapírok szülte sajátos jogviszonyokat a papirpénz jelleg felvételével — ezt pedig épen a mondott sajátos jogviszonyokkal indokolja.³

Hasonlókép egyoldalú felfogást tükröztetnek vissza azok az elméletek, melyek ellentétben az előbbivel az értékpapíroknak nem

¹ Tehát az, aki a váltót kiállítja, nem hivatkozhatik arra, hogy a váltót nem ismervén, tévedett s egyebet akart kiállítani. Fizetni fog egyszerűen és kizárólag azért, mert váltót irt alá, a z a z nyilatkozatát váltó-nyilatkozat formájában tette.

² *Souchay* az *Archiv für civil. Praxis* 1827. évi X-ik köt. 149. és köv. l.; Továbbá: a „*Zeitschrift für Civilrecht und Proc.* 1832. évi V. köt. 42. és köv. l.; Továbbfejlesztette: *Einert* „*Wechselrecht*“ (Leipzig, 1839-) cz. m. 37. és köv. l.

³ Tehát: a hitelezőség és kötelezettség jogalapja azért alakul sajátosan, mert az értékpapir = papirpénz. Papirpénznek tekintendő pedig azért, mert a hitelezőségnek is a jogosultságnak jogalapja sajátos s a papirpénzre emlékeztető.

dologi, hanem inkább *kötelmi* elemére fektetik a fősulyt. Ezek közé tartozik a *Renaud-féle jogutódlási* elmélet,¹ mely az érték-papírok sajátos jogi természetét abból magyarázza, hogy az azokba foglalt követelés a papír minden jogszerű birtokosára singularis succesio útján megy át, de nem engedmény, hanem kizárólag csak a papírnak magának *közvetlen, pusztá átadása* által. Maga az értékpapír is már eleve ilyen intentióval állítatik ki s ezen minőségéből folyólag (?) mentesíti a mindenkori birtokost netaláni előzőivel szemben fennállott kifogásoktól. Ez a felfogás egyrészt nem világítja meg a követelés és az okirat közötti szoros dologi kapcsolat mibenlétét és okát, valamint azt is figyelmen kívül hagyja, hogy az értékpapír birtoka révén a követelési jog a hitelező tudta és akarata nélkül is megszerezhető; másrészt nem gyengitheti meg azt az ellenvetést, hogy a singularis successor csak úgy, mint más jogutód elődjének (az auctornak) jogkörébe lépve, az előd személyében keletkezett kifogásoknak feltétlenül alá van vetve. Hasonlóképp megoldatlanul marad a követelés és a papír közötti s előbbire nézve létföltételt képező kapcsolatnak kérdése azoknál az elméleteknél, melyek az értékpapírban csak *bizonyító okiratot* látnak egy rajta kívül eső követelési jogról, de oly bizonyító okiratot, mely fel van ruházva azzal a tulajdonsággal, hogy birtokosa részére pusztán a birtoklás ténye folytán a követelés érvényesítéséhez szükséges legitimatiót is képezi. Lényegében ezt mondja a *Thöl-féle*² u. n. *abstract összegfizelési* elmélet (Summenversprechen), mely egyébként többi közt azt sem magyarázza meg, hogy az első hitelező elleni kifogások, miért nem érvényesíthetők a papír birtokával legitimált későbbi hitelezőkkel szemben. *Unger*³ az értékpapírokat ép úgy mint Thöl, a modern jog litteraris contractusai közé sorozza. A követelés keletkezési alapja és bizonyítéka az okirat. Az adós a papír kiállításával és átadásával egyszersmindenkorra felhatalmazza hitelezőjét arra, hogy a követelést egy újabb hitelező delegálásával megújithassa. A papír minden továbbadásánál tehát egy az adós előreadott beleegyezése mellett foganatosított novatio megy végbe, s ez magyarázza, hogy

¹ *Renaud*: Beitrag zur Theorie der Obligationen auf den Inhaber. Zeitschrift für deutsches Recht. 1853. évi XIV. köt. 315—366. l.

² *Thöl*: Handelsrecht cz. m. (Göttingen, 1854.) 54—56. §§.

³ „Die rechtliche Natur der Inhaberpapiere“ cz. m. Leipzig, 1857.

a korábbi hitelező elleni kifogásokat későbbiekkel szemben érvényesíteni nem lehet. Minden bemutatóra, illetőleg rendeletre szóló papirban három mozzanat valósul meg: *a*) egy abstract teljesítési ígéret, annak javára, aki a papirt átveszi (első hitelező); *b*) egy folyton továbbplántálódó ígéret arra, hogy az adós a mindenkori hitelező által kijelölendő delegatarius javára kész teljesíteni és *c*) egy szintén továbbfűződő és állandó felhatalmazás arra, hogy a mindenkori hitelező a követelést az adós nevében a delegációval noválhassa. A papir a követelés keletkezésének és átruházásának feltétele ugyan, de nem a már keletkezett követelés fennállásának. A papir megsemmisülésével eként csak a követelés *áttruházhatása, a továbbadása* iránti jog vész el, de nem az obligatio, miből folyólag a papir birtoklása a követelési jog érvényesíthetése tekintetében abszolút feltételnek nem is tekinthető. Az *Unger*-féle nézetet az értékpapírok dologi elemének ugyyszólván teljes figyelmen kívül hagyásával szintén az egyoldalúság jellemzi, a novatióra vonatkozó felvétele pedig a netaláni járulékos jogok (zálogjog pl.) tekintetében ütközik megoldhatlan nehézségekbe stb.

Az elméleti vitakérdések másodika arra vonatkozik, hogy az értékpapírokban kifejezett obligatio miféle alapon nyugszik. Némelyek az értékpapirban megígért teljesítésnek kötelező erejét (tehát az adós kötelezettségének alapját) *szerződésre* viszik vissza).¹ (Szerződési elmélet. Begebungstheorie). Még pedig oly értelemben, hogy a fizetési ígérettel ellátott papir lekötelési szándékkal való átadása = ajánlat; a papir átvétele (Geben und Nehmen des Papiers) pedig = az ajánlat elfogadása. A *lekötelési szándék*, valamint a papir ily módon való *átadása* mellett vélelem harczol, s így nincs kizárva, hogy az adós az ellenkezőt bizonyíthassa (pl. hogy a papirt tőle ellopták). A szerződési teoriával szemben emelhető és valóban döntő súlyú kifogások a következők: Az elmélet először is nyitva hagyja a kérdést, hogy az ajánlat a papir kiadásában vagy már pusztán kiállításában foglaltatik-e benne? Ha a kiadásban: úgy nem magyarázható meg az, hogy a papir birtokosának (aki ez által formailag legitimált hitelező) miért van *pusztán a birtoklás alapján* — s a nélkül,

Ez elmélet megalapítója szintén Thöl.

hogy az adóssal közvetve vagy közvetlenül szerződött volna — az előző birtokosok jogától s a közbeeső átruházások érvényétől független, önálló joga? Ha pedig az ajánlatot már a papir *kiállításában* létesültnek s az elfogadást annak birtokbavételében megvalósultnak vesszük: az a nehézség merül fel, hogy a birtokbavétel számos esetében ajánlat elfogadásnak minősíteni azt per absolutem lehetetlen. Pl. ha a bemutatóra szóló papírt valaki az utcán találja, vagy lopja stb.¹ Azt sem magyarázza meg továbbá a szerződési elmélet, hogy a papir első vevőjének szerződésképzetlensége esetén miként létesülhet a későbbi papírbirtokosok és a kiállító adós közt szerződés?

Helyeseb nyomon magyarázza az adós az értékpapírbeli kötelezettségének alapját a *Kuntze*-féle u. n. *Creatio-elmélet*,² mely szerint a kötelezettséget a papir kiállítása és az adós arra vezetett egyoldalú fizetési ígérete teremti ugyan, de az mindaddig, míg a papir valaki részéről hitelezői szándékkal akár jogügyletileg, akár egyoldaluan birtokba nem vétetik, nem perfect. Ezzel a hozzáadással a *Creatio-elmélet* a szerződési elmülethez majdnem annyira visszaközeledik, mint amennyire kiindulási pontjában attól eltávolodott. A helyes kiindulási pontot következetesen viszi végig az az e §. során elfogadott *Siegel*-féle³ elmélet (tisztá egyoldalú ígéret theóriája), mely az adós kötelezettségének alapjául minden további nélkül magát a papirba befoglalt fizetési ígéretet állítja oda. Ez az egyoldalú ígéret közvetlenül azonnal szüli a lekötelezettséget, mely bemutatóra szóló papírnál, amint bármely harmadik személynek, (akarata vagy tudta nélkül — bárhogyan, jó vagy rosszhiszeműen), forgatható papírnál a forgatmányosnak, recta-papírnál az okiratban megnevezettnek birtokába kerül, *azonnal* érvényesíthetővé válik.⁴

¹ V. ö. a szerződési theoria ellen emelhető érvekre nézve: Klupathy: id. cz. m. II. k. 84. és köv. l.; Kiss Mór: Id. cz. m. 336. és köv. l.

² Kuntze: Die Lehre von dem Inhaberpapieren 285. és köv. 334. és köv. lapok.

³ Siegel: Das Versprechen als Verpflichtungsgrund im heutigen Recht cz. m. 1873.

⁴ Tehát a kötelelem megvan az ígérettel, érvényesíteni azonban addig, míg a papir egy papírszerű harmadikhoz nem jut: nem lehet. A kevésbé jelentős többi elméletekre nézve, mint a *Stobbe*-féle *Emmissionstheorie*;

A magyar irodalomban legujabban *Baintner* Hugó tett kísérletet az értékpapir-obligatio keletkezésének a Siegelétől eltérő megmagyarázására. Szerinte (lásd elől id. ért.) a papir kiállítása alakszerű, egyoldalú jogügylet, melynek egyéb hatása, mint-hogy létrehozza ezt az okiratot, ezt a forgalomra szánt ingó dolgot, nincsen. Az ekként létesült okirat az értékpapir-obligatiohoz mint törvényes *alak* kívántatik meg, vagyis megadja az obligatio *keletkezésének lehetőségét*. Maga az obligatio, mint követelés és tartozás az által és annak alapján keletkezik csak, hogy a papírt a kiállítótól különböző más személy tulajdonul megszerzi.

Azzal, hogy az adós értékpapirbeli kötelezettségének mi az alapja, nincs megoldva az a kérdés, hogy min nyugszik az értékpapirbeli *jogosultság*, vagyis a *hitelezőség*. Az adós az értékpapirban egyoldalú fizetési ígéretet tesz a hitelező javára. A hitelező az értékpapirokban megdologiasított követelésre tekintettel csak a papiros *tulajdonosa lehet*.¹ Ám tudjuk, hogy az értékpapirokban foglalt követelést annak birtokosa is érvényesítheti s az adósnak, ha valaki a papírt előtte felmutatja (amelyet pl. az utcán talált), forgatható papírnál pedig, ha ezenfelül a hátiratok hozzá lenyuló lánczolatával is igazolhatja magát, a felszabadulás eredményével fizetnie lehet, sőt kell is, jóllehet az, aki hitelezőként jelentkezett, a megdologiasított követelésnek nem tulajdonosa. E látszólagos ellenmondásnak az a magyarázata, hogy a forgalom igényeire s az adós és hitelező érdekeire tekintettel a papírbirtokos tulajdonosi minőségét az adósnak vizsgálnia nem kell s nem lehet. Az értékpapirok nagy gazdasági jelentősége éppen ebben a körülményben rejlik. A papir birtoklása a követelés érvényesíthetésére legitimál, még ha a birtokos nem is tulajdonos, sőt a valódi tulajdonos, azaz a valódi hitelező is csak úgy érvényesítheti papíron nyugvó követelését, ha annak birtokával magát legitimálja. Ekként a hitelezőség és a követelés érvényesítésére szükséges legitimatio két különböző dolog. Ha már

Lehmann: Eigenthums Verschaffungstheorie-ja; Grünhut: Redlichkeits-theorie-ja stb. Lásd Klupathy: Id. cz. m. II. köt. 86—87. l.

¹ Ez az u. n. és már Savigny által is vallott tulajdoni elmélet. A keresk. törv. 300. §. szerint tulajdonosnak tekintendő a papírjőhiszemű birtokosa is. A birtokos ellenben nem, ellenkező esetben pl. a bemut. szülő papír letétbe helyezésével a követelés a letevőre nézve elveszne.

most e különbség következményeként a különben legitimált, de nem tulajdonos egyén érvényesíti az értékpapirbeli követelést: ez oly állapot, mely egyrészt az értékpapírok saját természetéből következik, másrészt mely ellen bizonyos fokig védekezni is lehet. Nevezetesen a rosszhiszemű papirbirtokostól (pl. a tolvajtól) a papiros rei vindicatioval visszakövetelhető s ha az a követelést már érvényesítette volna, az adós által tett szolgáltatás kiadása iránt még mindig lehet keresetet indítani. Azzal szemben pedig, ki az adós által kiállított, de még ki nem adott értékpapir birtokát rosszhiszeműleg megszerzi (pl. az adóstól ellopja), az adósnak is módjában áll védekeznie azzal, hogy a birtokos a papirnak nem tulajdonosa.

A hitelezőség alapját egyéb elméletek más uton-módon vélik megállapítani. Így említhető a *Schweppe-féle*¹ *személyesítő elmélet*, mely szerint a papir maga a hitelező, a papirbirtokos pedig a papir önálló jogalanyiságát a követelés érvényesítésénél csak képviseli.

Összefoglalás. Az értékpapir a mondottak szerint egy követelési jogról, illetőleg kötelezettségről kiállított okirat, amelynek jellegzetes sajátága az, hogy nélküle az illető követelési jog nemcsak nem érvényesíthető egyáltalában, hanem az okirat esetleges elpusztulásával elesik, elenyészik maga is. Az adós lekötözettségének keletkezési forrása (alapja) közvetlenül az okiratba letett egyoldalú fizetési ígéret, a hitelezőnek jogosultságát pedig a papiros feletti tulajdon adja meg. A hitelezői minőség legitimitiója a papiros birtokával van összekötve, miből folyólag a papir birtokának megszerzésével olyan harmadik személy is hitelezőként léphet fel s érvényesítheti az adós ellen a követelést, aki a papirnak tulajdonosa nem lévén, anyagilag véve nem is igazi hitelező.

151. §. *Az értékpapírok különböző nemei.*

Irodalmi utalások. Lásd 150. §-nál; Továbbá Magyary G.: Id. cz. m. 23—39. l.; Kiss M.: Id. cz. m. 339—370. l.; Klupathy: Id. cz. m. 89—107. l.; Crome: System stb. id. cz. m. II. k. 936—975. l.; Schwarz G.: A takarékpénztári könyvecske jogi természete cz. ért., az „Ujabb magánjogi fejtegetések“ cz. m. 55. és köv. l.

¹ Schweppe: Röm. Privatrecht. Göttingen. 1828—1834. III. k. 371. §.

Az értékpapírok különböző nemei alatt azoknak egyes szempontok szerinti osztályozását értjük. Az osztályozásra pedig azért van szükség, mert a tárgyalt közös sajátságok mellett is az egyes értékpapírokból származó jogviszonyok különböznek egymástól.

1. Az értékpapírokat *kiállító személyeket* és a kibocsátás előfeltételeit, módozatait körülíró szabályokat tekintve, vannak *a) állampapírok* (kötvények, sorsjegyek, járadéklevelek, kincstári utalványok stb.), melyek állami tartozásokat képviselnek; *b) törvényhatósági és községi* papírok, melyeket a törvényben előírt előfeltételek mellett fölvevett kölcsöntartozásaikról e közjogi testületek állítanak ki és *c) a természetes vagy jogi személyek által kibocsátott u. n. magánpapírok* (részvények, elsőbbségi kötvények, váltók, sorsjegyek, utalványok bizonyos fajtái, különösen pedig a kereskedelmi utalvány és a *csekk*,¹ betétjegyek stb.)

2. A kibocsátó által ígért *szolgáltatás tárgyára* tekintettel megkülönböztetjük *a) a pénzpapírokat* (pl. váltók, pénzre szóló utalványok, államadóssági papírok, záloglevelek stb.) és *b) az áru papírokat* (pl. közraktári jegyek, áru utalványok, hajóselismervények, podgyászigjegyek stb.) Előbbiek pénz, utóbbiak egyéb dolog szolgáltatásának ígérését foglalják magukban. A pénzpapírok ismét vagy olyanok, *a) melyek a papírbirtokosnak kamat*

¹ A csekkről (cheque) szól az 1908: LVIII. t.-cz. s azt, mint az utalvány sajátos, kvalifikált fajtát szabályozza. Lényege szerint oly értékpapír, melyben a kibocsátó (aki kiállítja) valamely bankcéget (az utalványozottat) utasít, hogy az utalványos (csekkbirtokos) kezéhez bizonyos pénzüsszeget fizessen le az ő számlakövetelésének (letétének) terhére. Külsőleg tehát rokon a látra szóló idegen váltóval, de attól azért nagyon különbözik. Pusztán fizetési eszköz, mely nem nyugszik sem a kibocsátó sem az utalványozott hitelén (elfogadást sem igényel), hanem fedezete van. Szólhat a csekk e mellett elszámolásra és nem készpénzfizetésre is (ez a „Keresztezett csekk“, mert az elszámolási kívánalmat keresztben kell a csekken átírni), mikor is az utalványozott bank az összeget leírja illetőleg átkönyveli az utalványos javára (girocsekk), vagy pedig valamely leszámoló intézet útján részére elszámolja (u. n. „Clearing-forgalom“). Ha a bank a csekk beváltását megtagadja: az utalványos ezért csak a kibocsátót vonhatja felelősségre; utóbbi pedig a szenvedett kárért a közte és a bank közti u. n. csekkszerződés alapján: az utalványozott bank ellen fordulhat. A csekk létre jöhet ugyanis mint *recta*, ugyanis mint *bemutatóra* és mint *rendeletre* szóló papír. Utóbbi esetben a csekk váltószerűen forgatmánnyal és a kibocsátó meg a forgatók elleni váltószerű felelősség következménye mellett másra is átruházható.

vagy osztalék alakjában a kiállító részéről a kapott érték használata fejében jövedelmet hoznak — ezek az u. n. *jövedékpapírok* (pl. részvények, államadóssági kötvények); vagy b) csak egy bizonyos és nem kamatozó tőkekövetelést képviselnek (pl. bankjegyek), vagy végül c) u. n. *járadékpapírok*, melyeknél a kiállító nem a tőkekövetelés visszafizetését igéri, hanem csak azt, hogy azután időszakonként visszatérőleg bizonyos jövedelmet (rente) biztosít. E jövedelem felvétele az ily papirokhoz csatolt *szelvényiv* egy-egy szelvényének beváltásával történik. A papírbirtokos a szelvény elfogyása után a szelvényivhez csatolt *szelvény-utalvány* (talon) ellenében a kiállítótól új szelvényivet kap. A szelvényiv minden leválasztott egyes része az u. n. *szelvény* (coupon) önálló értékpapír, tehát külön is átruházható, külön jogviszonyok tárgya lehet s birtokosa ellen a főpapírból eredő kifogásokat nem lehet érvényesíteni.

3. Értékpapírokat lehet kiállítani úgy, hogy a bennük foglalt követelés egy alapul fekvő és a papírban megnevezett materiális ügylet érvényéhez legyen kötve — ezek az u. n. *jogcímes értékpapírok*, melyekben tehát a fizetési ígéret a causa obligationistól függetlenül nincs. (Pl. közraktári jegy, hol a causa oblig. a közraktári ügylet.) Viszont lehet az értékpapír *abstract*, melyben a fizetési ígéretet a kiállító minden causa obligationistól elvontan, függetlenül teszi (pl. a váltó). Ez a rendszerinti eset.

4. Legnevezetesebb osztályozása azonban az értékpapíroknak az, mely a classificationánál az *átruházhatóság* szempontjából és a jogosított legitimitációjának föltételeiből indul ki s mely szerint az értékpapírok I. vagy *névre*, vagy II. *bemutatóra* (rectapapier és Inhaberpapier), vagy III. *rendeletre* szólnak (forgatható papír — ordrepapier.)

I. Névre szóló vagy u. n. rectapapír.

1. Névre szóló vagy rectapapírok alatt azokat az értékpapírokat értjük, melyekben a kiállító (az adós) *névszerint meghatározott hitelezővel* szemben teszen egyoldalú és abstract fizetési ígéretet s lekötözöttsége is ekként csak ezzel az egy hitelezővel szemben áll fönn. Ebből következőleg a rectapapíron ala-

puló követelés valódi hitelezője csak az, aki egyrészt az érték-papir birtokával, másrészt az abban hitelezőként való megnevezésével legitimálva van. Vagyis, ha az adóstól oly papirbirtokos követelne a papir alapján fizetést, ki abban hitelezőként megjelölve nincs: az adós az ismételt fizetés veszélye nélkül csak úgy tehet a követelésnek eleget, ha a valódi hitelező követelését a mostani papirbirtokosra *engedmény útján átruházta*. Az engedményes jogosultságát tehát az adósnak vizsgálnia kell. Az átruházás módjaként pedig azért szerepel az engedmény, mert névre szólván a papirban kifejezett fizetési ígéret, az adós más-sal, mint a megnevezett hitelezővel jogviszonyba nem lép s így a nem engedményes papirbirtokos és közötté nem is létesülhet semminemű jogi kapcsolat.

Máskép áll ez a rendeletre s még inkább a bemutatóra szóló papiroknál. (Lsd II. és III. alatt.) Az engedmény hatása az, hogy az engedményes papirbirtokos nem nyer az eredeti hitelező jogától független követelést, szóval nem lesz önálló hitelezővé, hanem csak előzője jogkörébe lép bele s így mindazon kifogásoknak alája van vetve, melyek akár az okiratból magából (ez természetes), akár az eredeti hitelező és az adós *személyes* viszonyából erednek. Viszont az engedmény szabályai szerint az engedményező eredeti hitelező is engedményesének mind a verum nomen, mind a bonum nomenért szavatossággal tartozik.

Az engedményezés alakjára nézve az általános szabályoktól eltérés nincs,¹ sőt helye van a facto concludente való átruházásnak is. (Pl. takarékpénztári könyvecske átadása.) Mindazáltal az írásbafoglalás — külön okiratban vagy hátiratilag — a végre, hogy az engedményes az adós előtt magát minél könnyebebn igazolhassa, rendszerint meg szokott történni.

2. Mint rectapapírok a forgalomban szerepelhetnek oly értékpapírok is, melyek eredetileg rendeletre vagy bemutatóra szóltak. Rendeletre szóló papiroknál t. i. a kiállító az u. n. recta-clausula alkalmazásával a forgatmány útján való átruházhatóságot kizárhatja. Ahol tehát a papirnak forgatható természete magából a törvényből folyik (ipso jure rendeleti papírok), ott az

¹ Kivétel: az 1885: IX. t.-cz. 13. §. szerint postatakarékpénztári könyvek írásbelileg ruházhatók át csak.

adósnak világosan ki kell fejeznie, hogy csak a megnevezett hitelezőnek igéri a fizetést, de nem egyszersmindenkorra az utóbbi rendeletére bárkinek. Bemutatóra szóló papírok pedig rectapapírokként akkor szerepelnek, ha kötményezettettek (vinculatio), mely esetben az adós csak annak a bemutatónak fizethet a felszabadulás eredményével, akinek nevére a vinculatio történt. (Lásd II. alatt.)

3. Közel állnak a rectapapír fogalmához az u. n. *igazolási papírok* (Legitimationspapiere) is, amennyiben névszerint meghatározott hitelező javára vannak kiállítva, de azzal a hozzáadással, (s ebben az eltérés!) hogy a megígért szolgáltatás a papír minden bemutatójának teljesítettik. Különösen ilyenek rendszerint a takarékpénztári könyvecskék,¹ nyilvános zálogházak zálogjegyei, részvények, postautalványok, stb.² Az igazolási papírokat megkülönböztető záradék következménye, hogy az adós a papírbirtokos jogosultságát vizsgálni nem tartozik — habár arra a késedelembe esés veszélye nélkül jogosítva is volna — s minden bemutatónak a felszabadulás eredményével fizethet.

4. Igazolási papírnak sok oly okiratot is szoktak nevezni, melyek értékpapír-jelleggel egyáltalában nem bírnak; mert a bennük kifejezett jog, illetve kötelezettség az okirattal az értékpapírokat jellemző dologias kapcsolatban nincs, hanem attól függetlenül és önállóan is létezik. Ilyenek pl. a ruhatári, vasuti podgyászjegyek, beléptijegyek, menetjegyek stb., melyek nincsenek is egyrészt forgalomra szánva, másrészt rendszerint a hitelező minden megjelölése nélkül állíttatván ki, igazolási papíroknak már ezen szempontból sem tekinthetők. Az adós a szolgáltatás teljesítésénél a papírbirtokos jogosultságát itt is vizsgálhatja, de nem köteles arra, a hitelező meg nincs elzárva attól, hogy követelését a papírtól függetlenül is érvényesíthesse, ha pl. az elveszett. A pa-

¹ A postatakarékpénztári könyvek kivételével, melyek tiszta rectapapírok. A takarékpénztári könyvecske, ha nem névre, hanem valami jelre van kiállítva, vagy ha vagylagos bemutatási záradékkal láttatott el (N. Jánosnak vagy a bemutatónak), tisztán bemutatóra szóló értékpapír. Vinculatio esetén rectapapír, ugyanígy, ha a betevő fentartja magának azt, hogy a takarékpénztár csak neki vagy meghatalmazottjának, illetőleg engedményesének fizethessen.

² Vannak oly igazolási papírok is, melyek nem értékpapírok. Lásd 4. alatt

pirok ezen neménél t. i., mert egészben véve alig egyebek, mint bizonyító okiratok, nem áll a szabály, hogy az adós csak a papir kiszolgáltatása ellenében tartoznék teljesíteni.

5. A rectapapirokban foglalt ígérethől eredő kötelem megszűnik:

a) a követelés *elévülésével*. Az elévülés határidejét egyes törvényeink különbözőképp szabják meg. Pénzpapírnál, valamint járadékpapírnál az elévülés a tőke, illetőleg járadékkövetelés lejáratától számított 20 év alatt (1881: XXXIII. t.-cz. 37., 38., 41., 42., 43. §§.) szelvényeken alapuló követelési jognál pedig (ha a szelvény esetleg rectapapir) 6 év (id. t.-cz. 34. §.) alatt következik be. Postatakarékpénztári betétekre és ezek járulékaira a betéti könyvbe történt utolsó bejegyzés, illetőleg a felmondás napjától számítandó 30 éves kivételes elévülés van megállapítva. (1885: IX. t.-c. 22. §.) Ujabb bejegyzés vagy felmondás az elévülést megszakítja. Egyébként a váltó és keresk. törv. néhány speciális elévülési szabályától eltekintve (pl. a biztosítási kötvényekből eredő követelések 1 éves elévülése, k. törv. 487., 506., 514. §§.), minden más szolgáltatásra irányuló és rectapapirból eredő követelés elévülése a közönséges magánjog szabályai alá esik.

b) Ha a rectapapir elvész vagy elpusztul, a benne foglalt ígérethől eredő obligatio mint ilyen: a birói megsemmisítéssel szűnik meg. Váltóra, keresk. utalványra, közraktári jegyre és magánintézetek zálogjegyeire, ha rectapapirok is a váltótörv. az irányadó. (1881: XIV. t.-c.) Postatakarékpénztári könyvecskék megsemmisítése tárgyában az 1885: IX. intézkedik (21. §.), minden egyéb recta- vagy ilyenként szereplő papir megsemmisítését pedig az 1881: XXXIII. (24. §) és az 1868: LIV. t.-c. (529—533. §§.) szabályozzák.¹

II. Bemutatóra szóló értékpapirok.

Ellentétben a rectapapirokkal, bemutatóra szólóknak azokat az értékpapirokat tartjuk, *melyekben az egyoldalú és abstract obligatiót eredményező fizetési ígéretet a kiállító nem egy meghatározott hitelező — hanem mindenki javára teszi, ki a papir*

¹ Az eljárásra nézve lásd alább.

birtokával (annak bemutatása mellett) *hitelezőként legitimálja magát.*¹ Hogy valamely értékpapir bemutatóra szóló-e vagy nem? magából a papirból kell kitűnnie. Erre tekintettel vagy az szükséges, hogy az okirat *bemutatósi záradékkal* legyen ellátva,² vagy hogy a hitelező egyáltalában meg se említették benne, vagy hogy az a hely, ahová az okirat fogalmazása szerint a hitelező neve jönne: üresen, kitöltetlenül hagyassék (blancopapir).³

Mivel az értékpapírok ezen neménél az adós fizetési ígérete közvetlenül a papir bemutatója javára szól: a hitelezőséget a papir birtoklása már egymagában megalapítja s az adósnak a papir kiadása ellenében fizetnie kell. A valódi hitelező ugyan itten is csak az, akit egyuttal a papir feletti tulajdonjog megillet, de a papiron alapuló követelésnek hitelezőként való érvényesítésére a nem tulajdonos birtokos (sőt birlaló) is legitimálva van.⁴ Ebben a körülményben rejlik az ily papírok nagy gazdasági jelentősége, mert a belőlük származó követelési jog forgalma a követelés érvényesítése iránti jognak a papir pusztá továbbadásával való átszállása útján szerfelett meg van könnyítve. Az értékpapírok dologjogi eleme t. i. a követelés és a papir legszorosabb és elválaszthatatlan kapcsolata leginkább itt lép előtérbe. Az át ruházásnál alkalmazandó szabályok tisztán dologjogiak; minden papirbirtokos a közvetlenül a bemutatónak tett fizetési ígérethez képest önálló hitelezőként jelentkezik, kinek joga az előző papirbirtokosétól független. Erre tekintettel a papir közelebbi tartalma szerint fizető adós kifogásai is szűk körre szorúlnak s csak

¹ Természetesen lehet a bemutatóra szóló papir is jogcímes, azaz a fizetési ígéret jogalapját, indokát magában foglaló, ami azonban a kötelezettség érvényességére rendszerint nem hat vissza.

² Pl. a fizetést a kiállító X-nek és a n n a k is igéri, aki azt a papirt bemutatja; vagy igéri „X-nek v a g y a bemutatónak“ (vagylagos bemut. záradék). Lásd 174. l. 2. jegyzet.

³ A blancopapírokat oly rendeletre szóló papíroknak is szokás tartani, melyekben a rendelvényes neve kihagyatik, illetőleg melyek üres forgatmány nyal vannak ellátva. (V. ö. Kiss M. id. cz. m. 342. l. 1. jegyzet 2. pont.) A blancópapir ha kitöltik, tényleg rendeleti vagy rectapapírrá változik át.

⁴ A hitelezőség és a legitimáció közti különböztetést eljtik azok, kik a jogosultság alapjául a papir feletti rendelkezést veszik fel, ami már a papir pusztá birlalatában is fenforog. Lásd nálunk pl. Kiss M.: Id. cz. m. 342. és köv. lapok.

magából az okirathból vagy az adós és a mindenkori legitimált hitelező közti személyes jogviszonyok köréből merithetők.

Az okiraton alapuló kifogások a benne foglalt ígéret, mint jogügyleti akaratnyilvánítás netaláni érvénytelenségére,¹ az adós és a hitelezőként fellépő papírbirtokos közti személyes viszonyon alapulók pedig egy az adóست illető esetleges beszámítható ellenkövetelésre (beszámítási kifogás), avagy egyéb köztük fenforgó viszonyokra, mint pl. hogy a papír átadása és átvételekor simulatio történt, a hitelező dolust követett el, kényszert alkalmazott stb. vonatkozhatnak.

A magyar magánjog szerint a bemutatóra szóló papírok kibocsátása elvileg szabad, de korlátozva van: a) a *bankjegy* kibocsátás, mert ez az osztrák-magyar bank kizárólagos privilegiuma;² b) a *záloglevelek* kibocsátása, melyre csak jelzálogüzlettel foglalkozó s arra jogosított részvénytársaságok és ingatlan birtokok tulajdonosainak önhitelszükségletük kielégítésére létesített szövetkezetei vannak felhatalmazva (1876: XXXVI. t.-c. 1. §.); továbbá c) a nyereséymkötvények és magánsorsjegyek kibocsátása.

A bemutatóra szóló értékpapír ezen jellegét a lekötés (kötmenyezés, vinculatio) által elvesztheti s egy meghatározott személylyel, mint hitelezővel hozatván kapcsolatba, rectapapírra válik.

A vinculatio, melynek célja a hitelezőség továbbvándorlásának megakadályozása, bizonyos esetekben törvény által is elő lehet szabva. (Pl. tiszti házassági óvadékul szolgáló vagy hitbizományi stb. értékpapíroknál.) A lekötés rendszerint a kiállító beleegyezése mellett a papírra vezetett nyilatkozattal történik és ugyanígy a feloldás is (devinculatio).

A bemutatóra szóló értékpapírokon alapuló obligatio 1. elévülés és 2. megsemmisítés következtében szűnik meg.

1. Az elévülés rendszerinti ideje 20 év; a szelvényeken ala-

¹ Pl. ha az ígéret tartalma lehetetlen vagy jogilag meg nem engedett, ha a kiállító cselekvőképtelen volt; az előirt alak be nem tartatott (pl. a váltónál); ha a követelés elévült, vagy az okiratra rávezetett nyugta tanúsága szerint megszűnt, továbbá kifogást ad a papír vinculatiója stb.

² 1878: XXV. t.-cz.; 1887: XXVI. t.-cz.

puló pénztartozásra nézve pedig 6 év.¹ Az elévülés félbeszakítására és nyugvására nézve az általános magánjogtól részben különböző, speciális szabályok állanak fenn.²

2. A bemutatóra szóló papiron alapuló kötelem addig áll fenn és létezik, míg maga az okirat *physicailag* existál. Ha már most az okiratot annak jogos tulajdonosa (pl. az adós, aki fizetésével a papirt beváltotta), szándékosan megsemmisíti: önként érthető, hogy maga a kötelem is egyszersmindenkorra végleg megszűnt. A papir megsemmisülését azonban előidézheti arra nem jogosult, valamint a véletlen is, sőt a tulajdonosra nézve anyagiilag véve majdnem ez a jelentősége annak is, ha tőle a papirt ellopják, vagy ő maga elveszti azt. Utóbbi esettől eltekintve, — mert itt mindig feltehető, hogy a papir még „létezik“ — a mondott körülményeknek ép úgy kötelemszünető hatályt kellene tulajdonitanunk, mint a jogos tulajdonos általi megsemmisítésnek. Méltányosságból a jogrend e szigorú következményt elkerüli. Elkerüli pedig azzal, hogy akár kimutatható a papir véletlen megsemmisülése, akár nem — ami különösen az ellopás, elsikkasztás és elvesztés esetében következhetik be — a papir *biróilag* megsemmisíthető (*amortisatio, mortificatio*), aminek eredményeképp az elvesztett, ellopott vagy véletlenből megsemmisült papir hatálytalanná lesz s a legitimált hitelező követelését ennek daczára érvényesítheti úgy, hogy az adóstól új papir kiállítására nyer jogot. A megsemmisítési eljárást s általában a megsemmisítés előfeltételeit és módját a bemutatóra szóló s a szelvényekkel ellátott rendeleti papirokra tekintettel, az 1881: XXXIII. t.-cz. szabályozza. Némely bemutatóra szóló papir a birói megsemmisítés alól ki van vonva. Így: az állami papirpénzjegyek és kamatozó pénztári utalványok, a királyi zálogház zálogjegyei, a lottóbetétekről kiadott elismervények, értékpapírok szelvényei és szelvényutalványai, a jótékony vagy közhasznú célokra rendezett állam- vagy magánsorsjegyek sorsjegyei, azok az értékpapírok továbbá, melyekre nézve a megsemmisítés magá-

¹ 1881: XXXIII. t.-cz. 37., 38., 40. §§. Vannak kivételek is. Lásd 1872. évi XXXII.; 1873: XXXIII. 1874: XIV. t.-czikkek. Árupapíroknál az elévülés ideje az ált. magánjogi 32 esztendő. Itt is kivétel pl. 1881: XIV. t.-cz. 15—21. §§. alapján magánzálogintézetek zálogjegyeire nézve.

² Lásd 1881: XXXIII. t.-cz. 39., 42., 43., 45. §§.

ban az értékpapír szövegében kizárattott és az osztrák-magyar bank jegyei.¹ Az iránt, hogy a megsemmisíteni kért értékpapírra nézve harmadik személyek jóhiszeműleg szerzett jogai sérelmet ne szenvedhessenek, a megsemmisítési eljárás berendezése nyújt biztosítékot. Erre nézve lásd az id. 1881: XXXIII. t.-cz. 2. és köv. §-ait. Az eljárás különben két részből áll. A hirdetményiből, melynek során a megsemmisítési kéréshez képest a papír netaláni birtokosa a különbeni megsemmisítés sanctiója mellett igényei bejelentésére felhivatik. Ezzel egyidejűleg a bíróság az adós-
nak a fizetést további intézkedésig *letiltja*. A második rész a hirdetményi eljárás sikertelen letelte után a papírnak a folyamodó újabb kérelmére való semmissé nyilvánításából áll s ennek következményeképp az elismert hitelező a teljesítést ezen birói határozat alapján követelheti. Ha a hirdetményi idő alatt a papír netaláni birtokosa jelentkeznék: az adós a teljesítési tilalom alól feloldatik és a kérvényező az okiratra vonatkozó jogát per után kénytelen érvényesíteni.

III. Rendeletre szóló értékpapírok.

A rendeletre szóló vagy u. n. ordrepapírok voltaképp a névre szóló papírok közé tartoznak, átruházhatóságuk azonban az adós lekötelezettségét is sajátosan módosító s e papírok jellegzetességét megadó „rendeleti záradék“-kal (ordre clausula) a rectapapírokhoz képest nagy mértékben meg van könnyítve. Rendeletre szóló értékpapíroknak ugyanis *azokat az értékpapírokat tekintjük, melyekben a kiállító a mondott clausula alkalmazásával nemcsak annak igéri a fizetést, akít a papírban hitelezőként megnevez, hanem ettől függetlenül mindazoknak is, kiket az általa nevezett első hitelező hitelezői minőségben ki fog rendelni*, (cui creditor ordinaverit). Az első hitelező általi további hitelezőrendelés az értékpapírra vezet, „hátirat“ („forgatmány“ indossament, indossamentum) útján és a papírnak egyidejű átadása mellett történik. Az így kirendelt hitelező az értékpapírt hasonló módon tovább adhatja.

Az adós pedig annak köteles az ígért fizetést teljesíteni, aki egyfelől a papír birtokával, másfelől a hátirati átruházásoknak

¹ 1881: XXXIII. t.-cz. 21. §.

az első (az adós által megnevezett) hitelezőtől kiinduló meg nem szakított lánczolatával magát hitelezőként legitimálni tudja. Az ekkép legitimált hitelezőnek az értékpapirbeli követelés érvényesítésére a forgató korábbi papirbirtokosétól független, eredeti joga van, mely őt az adóssal szemben az ordre clausulából folyólag közvetlenül illeti meg, amiért is csak oly kifogások volnának el-lene emelhetők, melyek magában az okiratban, illetőleg az adós és a mindenkori legitimált hitelező közti személyes viszonyban gyökereznek.

A rendeletre szóló papiroknál az értékpapírok dologi eleme ép úgy érvényesül, mint a többi papirfajoknál. Az adós egyoldalú s abstract¹ fizetési ígéretéből származó kötelem existentiája az okirat physical existentiájával van elválaszthatlan kapcsolatban. Erre tekintettel az adós itt is csak a papir kiszolgáltatása ellenében tartozik teljesíteni.² A hitelezői jogosultságot rendeleti papiroknál szintén az azok feletti tulajdon alapítja meg, mely tulajdonjognak fenforgása a hitelezői legitimitációban vélelmeztetik. E legitimitáció a bemutatóra szóló papirokhöz képest egy momentummal többet feltételez, t. i. nem egyedül a papir birtoklását, hanem *a*) a papir első vevőjénél e mellett a rendelvényesként való megnevezést is és *b*) a papir minden további birtokosánál a hátiratoknak hozzá lenyuló szakadatlan lánczolatát.³

A rendeleti papiroknál tehát a legjellegzetesebb vonást a mondottakból következtethetőleg a hátirat képezi. Hátirat alatt pedig általában az értékpapir hátsó lapjára vezetett⁴ jogátruházási nyilatkozatot értünk. Specializáltabb elnevezéssel a hátirat megjelölésére a „forgatmány“ kitétel használatos. A forgatmány hatásaként az u. n. forgató (az átruházó, rendelvényező) azt, ki-

¹ Hogy jogczimes lehet-e a rendeleti papir, avagy a jogczim felvétele csak a papir nemének felismerésére szolgál? erre nézve lásd az előbb mondottakat.

² Pláne „nyugtatványozott papirkiszolgáltatást“ kell megkivánnunk. (Keresk. törv. 296. §.)

³ A hátiratok szakadatlan lánczolata úgy értelmezendő, hogy az első hátiratnak a rendelvényes, minden későbbinek pedig oly forgató által kell aláírva lennie, ki az előző hátiratnál forgatmányos volt.

⁴ Váltóknál (váltótörv. 10. §.) csak hátlapon, egyéb értékpapiroknál esetleg előlapon is állhat.

nek javára forgat (ez az u. n. forгатmányos, vagyis a hitelezőként ujonnan kirendelt egyén, a „rendelvényes“) közvetlen jogviszony kapcsolatba hozza az okirat kiállítójával, melynek elbírálásánál a forгатmány netaláni anyagi érvénytelensége sem jön tekintetbe s az adós azt vizsgálni nem is köteles, sőt arra jogosítva sincs. (Tehát nem számít, ha a forгатmány esetleg hamisítás is volt). A forгатmányos és a kiállító közti ezen közvetlen jogi kapcsolat hozza magával azt a már érintett jogkövetkezményt, hogy a forгатmányos jogát nem a forгатótól származtatja, hanem közvetlenül az okiratból, tehát nem engedményes, nem „jogutód“, s így az ellene emelhető kifogások is a jelzett szűk körre szorúlnak.¹

A forгатmányoknak külalakja tekintetében az önként érthető írásbeliségen kívül semmi törvényes kelléke nincs, (kivéve a váltót) s az is elegendő, ha a forгатó az okirat hátlapjára egyszerűen minden további nélkül nevét ráírja. Ez az u. n. üres forгатmány, — onnan, hogy a forгатmányos megnevezése hiányzik. Ily esetben a papir birtokosa legitimált hitelezőnek tekintendő, ha forгатmányosként megnevezve nincs is, mert módjában és szabadságában áll az üres hátíratot tetszés szerint kitölteni s a papírt tovább forгатni²

Némely értékpapiroknak a törvény adja meg azt a tulajdonságot, hogy hátíratilag átruházhatók. Ezek az u. n. ipso jure forgatható papiro, melyeknél rendelvényes nevezése eszerint egészen felesleges. Ilyenek a *váltó*, a *névre szóló részvény* és a *közraktári jegy*. Más oly értékpapiro, melyek a hitelező megnevezését magukban foglalják, forgathatókká csak a rendeleti clausula kitüntetésével válnak.

Ilyenekül a kersk. törv. a következőket szabályozza: a *köte-*

¹ A forгатmány jogi természetére nézve az irodalom a váltójog kapcsán számos elméletet fejtett ki, ezek rövid áttekintésszerű összefoglalást lásd bármely váltójogi kézikönyvben.

² Pl. A. igéri a fizetést B.-nek vagy rendeletére, B. ráforгатja a papírt C.-re, C. pedig üres hátíratot D.-re. D. bár forгатmányoskép nincs is megnevezve, tovább forgathat, mert a jog feltételezi, hogy üres hátíratot jutott a papir birtokába; avagy azt is megteheti, hogy kitölti az üres hátíratot a maga nevével. Ha összefüggés a hátíratok között nincs: a hézag utáni forгатmányosok sincsenek legitimálva. Az üres forгатmány feltétlenül a papir hátlapjára irandó.

lező jegyek (bon), melyeket pénzfizetések, avagy helyettesíthető dolgok, értékpapírok szállítása iránt visszteher kikötése nélkül állítanak ki, továbbá a szintén visszteher kikötése nélkül kiállított kereskedelmi utalványok, tengeri hajós elismervények (connaissance, conossement); fuvarosok rakjegyei, hajókölcsonlevelek és biztosítási kötvények.

Az ipso jure rendeleti papírok ezen minőségét a kibocsátó a negatív rendeleti záradékkal megszüntetheti. A papír ez esetben átruházható természetű marad ugyan, de az átruházás eszköze-kép csak az engedményezés (cessio) szerepelhet.

A rendeletre szóló papírokon alapuló obligatio megszűnésének szintén két esete van, u. m. az *elévülés* és a *papír megsemmisítése*. Az elévülésre nézve — amennyiben némely papírnál különös rendezés nincs — (pl. váltóra, kereskedelmi utalványokra nézve) a bemutatóra szóló papíroknál említett szabályok az irányadók. Ugyanez áll a megsemmisítés tekintetében is. Megjegyzendő, hogy a váltók, kereskedelmi utalványok, közraktári jegyek és a magánzálogházak zálogjegyeinek megsemmisítése a váltótörvény 77. és következő §-ai szerint hajtandó végre. A szelvények nélkül kiállított rendeleti papírok megsemmisítésére az 1868: LIV. t.-cz. 41, 529—533. §-ai az irányadók. Az összes többi rendeleti papíroknál a bemutatóra szóló papírok megsemmisítésének szabályai alkalmaztatnak.

II. RÉSZLET.

Szerződésből származó kötelmek.

LXXIII. FEJEZET.

Visszaadásra irányuló szerződések.¹

152. §. A letét.

Irodalmi utalások. Frank: Id. cz. m. I. k. 327. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 699. és köv. l.; Herczegh M.: Dologi és kötelmi jog cz. id. m. 256. és köv. l.; Kiss M.: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k.

¹ Az egyes és a „Kötelmi jog“ körére szorító szerződések tárgyalási rendszerében maig sincs megállapodás. Egyrészt azért, mert a csoportosítás

607—629. l.; Krainz: System stb. id. cz. m. II. k. 191—203. l.; Kirchstetter: Commentar stb. id. cz. m. 495—501. l.; Indokolás a mptkv tervezetéhez IV. k. 29. és köv. l.; Kiss M.: „Letét“ és „Letéti szerződés“ cz. cikkei a Márkus-féle Jogi Lexicon V. k. 251. és köv. l.; ugyanitt az irodalom.

A szerződések azon körének, melyeknél az adós kötelezettsége valamely dolognak visszaadására irányul, rendszerinti egyoldalúsága (ingyenessége) révén első sorban tárgyalandó s különben is typicus képviselője a *letét* (Depositum). A mai jogélet a letétnek több alakját ismeri, valamennyire áll azonban az a közös meghatározás, hogy a letét, mint magánszemélyek közötti szerződés ingó dolgoknak őrizetbe vételét jelenti a bármikori visszaadás kötelezettsége mellett. Az őrzés és visszaadás kötelezettsége a felelősség kisebb-nagyobb mértékében s a letét tárgya feletti rendelkezés megengedése által differentiálódhatik, s ezzel a letét különböző (rendkívüli) alakjai létesülnek. Nevezetesen: külön szakítva társaitól vizsgálandó I. a közönséges vagy rendes, II. a rendkívüli letéti szerződés és III. a vendéglői letét intézménye.

I. *Közönséges letét.* Közönséges letéti szerződés létesül magánfelek között,¹ ha valaki (az u. n. letéteményes) idegen ingó dolgokat mástól (az u. n. letevőtől) azzal a kötelezettséggel vesz át, hogy azokat megőrzendi és kívánatra bármikor visszaszolgáltatja.

A letéteményes kötelembeli kötelezettsége tehát tisztán az *őrizet* (custodiam praestare)² s nem „kezelés“ avagy éppen „igazgatás“, mely elemeknek a szerződésbe való bevonása a letétet meg-

alpjául nagyon sok szempont is kínálkozik, másrészt, mert e szempontok egyike sem oly határozott és tiszta, hogy következetesen lehetne keresztülvinni. Így nem maradt egyéb, mint a rokonnemű szerződéseket osztani be rokonságuk fokát közelebről megjelölő kategóriákba, anélkül azonban, hogy a csoportosításnak az áttekinthetőségén kívül nagyobb elvi jelentőséget tulajdoníthatnánk. Ezt az egészben véve eklektikus rendszer követi a szöveg is-

¹ „Magánfelek között“ ez azért hangsúlyozandó, mert a nyilv. hatóságokhoz, különösen pedig a bírósághoz való letétel — mint annak helyén láttuk, más természetű. (Depositum judiciale.)

² Valamely dolognak őrzése bizonyos főkötelezettség mellett, más jogviszonyban is előfordulhat. Pl. haszonkölcsönzésnél, zálogszerződésnél stb. A letételnél ellenben a custodiam praestare a kötelezettségnek fő-, sőt kizárólagos tartalma, mely egyéb kötelezettséggel nem kapcsolatos.

bizássá vagy szolgálati szerződéssé változtatná át. Magától érthetőleg egészen kizárva azért nincs, hogy a letéteményes saját jószántából bizonyos kezelésszerű tevékenységet ki ne fejthessen, sőt ilyenre *mellékkikötések* formájában egyenest a szerződés is feljogosíthatja. Ám ezen s a mindenkori szerződés concret körülményei szerint elbírálandó letéteményesi tevékenységnek — mely semmi esetre sem lehet nagyobb jelentőségű — nincs meg az a hatálya, hogy a szerződést „letéti“ minőségéből kivetköztethesse.

A letéti szerződésnek tárgya más, mint ingó dolog nem lehet; megdönthetetlenül következik ez a letéteményesnek mondott őrzési és nem igazgatásra is irányuló kötelezettségéből. Ingatlanok őrzése csak megbízási vagy szolgálati viszonyban képzelhető.¹ Ugyancsak az adott fogalommeghatározás következménye, hogy a letéti szerződés, mint ilyen a dolog *átadásával* létesül. Az átadás és átvétel időpontjától kezdve áll fenn a kötelelem, minélfogva a letétet a realis szerződések egyik neme gyanánt kell tekintenünk. Az sincs ugyan kizárva, hogy valamely ingó dolog őrizetbe leendő átvétele iránt valaki előre érvényes kötelezettséget vállalhasson; ez esetben azonban nem „letét“, hanem már egy consensualis contractus, t. i. a *letéti előszerződés* (pactum de deponendo) jött létre.

A letéti szerződés rendszerint ingyenes, azaz a letéteményes jutalmat vagy bármily ellenszolgáltatást kötelezettsége teljesítéseért csak akkor követelhet, ha azt magának a szerződésben kikötötte. A letéti jutalom hallgatagon kikötöttnek tekintendő, ha a concret körülmények között a letéteményesről az őrizetre való ingyen vállalkozást feltenni nem lehet.² Annak, hogy a letéti szerződés jutalomból kikötése mellett vagy a nélkül ingyenesen kötött-e? a letéteményes felelősségére nézve van befolyása.

¹ Az Optk. 957. és 960. §-ai a kérdésben nem nyilatkoznak kellő világossággal. Ehhez képest némelyek (így pl. Krausz: Id. cz. m. II. k. 192. l.) elfogadják az ingatlanra vonatkozó letétet is. Nálunk az Optk. e részben absolute nem hatott a jogfejlődésre, sőt az Optk. commentatorainak nagyobb része e codex területére nézve is kizártnak tekinti az ingatlanoknak letétbe adását. V. ö. a szöveg álláspontja mellett Kelemen: Institutiones stb. cz. m. II. k. 295. §.; Frank: Id. cz. m. I. k. 329. §. Kiss Mór: Id. cz. m. (Fodor-féle Magánjog III. k.) 608. l.

² A római jog az ingyenességet elengedhetlen feltételnek tekintette. Ily értelemben nyilatkoznak régebbi jogiróink is.

Közelebről tekintve a letéti szerződésben érdekelt személyek joghelyzetét:

1. A letéteményes a letett dolognak *szerződés szerinti* tisztességes *őrzésére* van kötelezve. A tisztességes őrzés sanctiója abban az anyagi felelősségben van, melylyel a letéteményes tartozik a letevővel szemben, ha a dolgot vétkessége vagy mulasztása okán kár éri. A mulasztás foka tekintetében elegendő alap a felelősséghez a culpa levis is, mert a culpa lata a dolussal egyhatályu lévén, külön voltakép ki sem emelendő.¹

A felelősség mértékére nézve a kártérítés szabályai az irányadók; de mert a birói mérlegelésnek a dolog természete szerint mind a felelősség *alapja*, mind pedig *mérve* megállapításánál a concret eset körülményeihez képest felette tág tere van: szabályul állitható fel, hogy ingyenes és merő szivességből elvállalt letéteményezésnél a letéteményes felelősségét enyhébben kell kezelni, mint visszterhes letéti szerződések esetében. Véletlen okozta károkért a letéteményest felelősségre vonni nem lehet, hacsak a letéti szerződést egyébként, pl. az őrzés másrabizásával vagy a dolog kiszolgáltatásának halogatásával stb. meg nem szegte. Kár esetén a letétel s a tapasztalt hiányok bizonyítása a letevő feladata.²

A tisztességes őrzési kötelezettségből folyik továbbá, hogy a letéteményes az őrzést másra nem bízhatja, ha ugyan erre különös felhatalmazása nincs, mert a meg nem engedett helyettesítéssel a letéti intézmény alapját képező bizalom volna megsértve. Nemkülönben el van tiltva minden letéteményes attól, hogy a letét tárgyát a maga vagy bármely más harmadik személy javára jogosulatlanul használja, igénybevegye, ami a beléje vetett bizalommal az őrzés másrabizásánál is nagyobb visszaéléskép volna

¹ Az őrzésben kifejtendő gondossághoz tartozik az is, hogy a letétet fenyegető veszély esetén a letéteményes megmenteni igyekezzék. Ha azonban közös veszedelemben nem a letéteményt, hanem a sajátját menti meg, mivel „tőle kivánni nem lehet, hogy inkább azt mentse, amit őriz, mintsem magát” (Frank: II. 652. l.) a felelősség alól mentesül, úgy lévén a dolog veendő, mintha a letétet a köteles gondosság mellett sem volt lehetséges megmenteni: V. ö. különben Optk. 964. §.

² Nemény jogban pl. az Optk. 966. §. szerint a letevő bizonyítási kötelezettsége lepecsételve vagy lezárva átadott letétnél jelentékenyen meg van könnyítve a bizonyításnak jórészt a letéteményesre való áthárításával.

tekintendő.¹ Mindkét eshetőség a letéti szerződés megszegését képezi és a letéteményest arra kötelezi, hogy a netaláni károkat azok értéke erejéig megtérítse. Megjegyzendő azonban, hogy a letéteményes a felelősség alól akkor sem szabadul fel teljesen, ha a letétnek más által való őriztetése esetleg megengedett, mert helyettesét ő választja ki s látja el utasításokkal, ami mulasztást tehát e részt könnyelműségből elkövet (culpa in eligendo), az kártérítési kötelezettség alakjában ő rája hárul vissza.

Az őrzés mellett köteles a letéteményes a letét tárgyát oly állapotban, amint átvette, a letevő kívánatára bármikor növedékestől együtt visszaszolgáltatni. Ha azonban a szerződés meghatározott időtartamra kötött s a letéteményesnek ezen időtartamra tekintettel eszközölt költségei miatt a letétnek korábbi visszakövetelése kárt okoz: joga van annak megtérítését követelni. A letéti szerződésnek ez a szabálya törvényből folyik (ipso jure áll fenn), tehát különös kikötése nem szükséges, bár az életben annak kikötése mégis gyakran előfordul (clausula salvificatoria). A letéti szerződés időtartamának meghatározása voltaképp csak a letéteményes joghelyzetére van befolyással. A letétet ugyanis ő a kikötött idő letelte előtt vissza nem adhatja, hacsak valamely előre nem látott körülmény a letétnek önkára nélküli további megőrzetésére képtelenné nem tette (Optk. 962. §.), vagy ha a letéti szerződés már eleve időhatározás nélkül bizonytalan időtartamra kötött. Mikor következhetik ez be? ténykérdés. A visszaszolgáltatás helye: az őrzés helye. Tehát a letéteményes arra, hogy a letétet a letevőhöz elvigye, ily értelmű kikötés nélkül kötelezve nincs.²

A letéteményes a letevő visszakövetelésével szemben élhet azzal a kifogással, hogy a letét az ő tulajdonát képezi, hacsak a letevőt nem illeti meg ez esetben is valamely más jogalapon a dolognak használata.³ Az *exceptio ex jure tertii*-vel ellenben csak akkor állhat elő, ha a kiszolgáltatást akár biróilag, akár közigaz-

¹ Curia, 1904 nov. 17-én 2599. sz. (Judicat. III. 866.) Ha letéteményes a letétet mégis használja: nem használati díjat, hanem az okozott kárt tartozik megfizetni.

² A letéteményes tartozása tehát „Holschuld“ és nem „Bringschuld“.

³ Kiss Mór: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 615. l.

gatási uton (rendőrileg) letiltották, mert a letevő tulajdonjogának kutatására sem jogosítva, sem kötelezve nincs.¹

2. A letevő kötelezettsége jutalomkikötés esetén első sorban ennek a jutalomnak a szerződés megszűnéskori, avagy a meghatározott időpontban való megfizetésére irányul. Ha a letevő a letétet a kikötött idő előtt visszavette, a letéteményest a jutalom aránylagos része illeti. Kötelezve van továbbá a késedelembe esés terhe mellett a letétet a szerződés tartamának lejártakor a letevőtől átvenni s megtéríteni annak mindazon költségeit, melyeket a letét megőrzése végett a concret körülmények alapján szükség-szerűleg eszközölt, valamint azokat a károkat, melyek a letéteményesre a letét tárgyát képező dolog minőségéből hárultak, amennyiben a dolog ebbeli minőségéről a letéteményesnek a szerződés kötésekor tudomása nem volt. Ugyanezen szempont alá esik, mint láttuk, a letéteményes azon kára, melyet a letétnek a szerződés időtartama *közben* való visszakövetelése okán szenvedett.

Arra a kérdésre nézve, hogy a letéteményes a letevő követelésével szemben élhet-e visszatartási vagy beszámítási joggal, utalunk a 145. §. 3. pont alatt mondottakra.

II. Rendkívüli letét.

A letéteményes a letett dolognak egyszerű birlalója lévén, egyéb tevékenységre, mint amennyit és amit az őrzés megkövetel, nem jogosult.

Különösen ki van zárva az, hogy a letét tárgyát a maga vagy bárki 3-ik javára felhasználja. A letéti jogviszony e legjellemzőbb jelenségével szemben gyakran előfordul, hogy a letevő a letétemény bizonyos, szűkebb vagy tágabbkörű használatára a letéteményest felhatalmazza. Amíg a letét tárgya helyettesíthetlen dolog: a letéti szabályok módosult alkalmazására szükség nem merül fel s a jogviszony sem fordul át okvetlen haszonkölcsön-zéssé.³ Ha azonban a letétel tárgya *helyettesíthető* dolog volt, s a

¹ Frank: I. 652—653. l.

² Pl. Letélbe helyezek egy zongorát, megengedve, hogy a letéteményes koronként játszék rajta, avagy diszképpen szalonjában felállítsa. Persze, ha a szerződés főczéljaképen a megengedett használat jelentkezik p. o. nyilván-

szerződés egyenesen oly értelemben kötött, hogy a letét tulajdona az őrzőre szálljon át, köteleztetvén egyuttal ugyanolyan minőségű és mennyiségű dolognak annak idején leendő visszaszolgáltatására: a helyzet megváltozik s a letétnek czimzett szerződés csak részben marad az, részben pedig kölcsönné minősül. Ez a rendkívüli letét, a depositum irregulare.

Az ilyen vegyes jellegű szerződés (negotium mixtum) eltér a közönséges letétől s a kölcsönhöz rokonul annyiban, hogy a letétemény tulajdona a szerződés megkötésével, azaz később kelt használati engedéllynél az engedély megadásától kezdve a dolgot érhető veszéllyel egyetemben átszáll a letéteményesre, aki tantundem ejusdem generis tartozik a dolgot visszaszolgáltatni. De letét marad a visszaszolgáltatás módja, helye és időpontja tekintetében s amennyiben a letét leszámolt összegben s le nem zárt pénzből állott, a letéteményes rendszerint kamatfizetésre sincs kötelezve.

III. Vendéglői letét.

A római jog nyomán az összes ujabbkori törvényhozások és hazai jogunk is ismeri a letétnek a letéteményes fokozott felelősége révén különlegesen alakult azt a fajtát, melyet általában *vendéglői letétnek* szokás nevezni.¹ Oly vendéglősök ugyanis, kik szállóvendégek befogadásával iparszerűleg foglalkoznak letéteményesekként és pedig fokozott mérvben felelnek mindazon dolgok elveszéseért, vagy azok megrongálása miatti károkért, melyeket szállóvendégeiktől magukhoz befogadnak.

A fel vagy átvétel, illetőleg a befogadás ténye hallgatagon kötött letéti szerződés jellegével bír; a vendéglős letéteményesi fe-

valóan a játszás kedvéért adom őrizetbe a hangszert és nem egyenesen az őrizet kedvéért és a mellett adom az időnkinti használatra vonatkozó engedélyt: nem letétről, de haszonkölcsönről lesz szó.

¹ A letét ezen szigorubb neme a római jogban a vendéglősök, istálló-tartók és hajósok letéti ügyleteire volt kiterjesztve. Innen a név „Receptum nautarum, cauponum et stabulariorum.“ Azokra nézve, kik istállóikba iparszerűen állatokat szoktak felfogadni, külön szabályozásnak szüksége nem forog fenn. A hajósokra mint árufuvarozókra, valamint a közraktári depositumokra nézve nálunk speciális törvény, a kereskedelmi, intézkedik (Keresk. törv. 398., 437. §§.). Az általános magánjoghoz ekként csak a vendéglői letét tartozik. — Erről a szöveg.

lelőssége pedig annyiban súlyosabb, hogy minden mulasztástól függetlenül akkor is érvényesíthető, ha a kárt akár alkalmazott, akár idegen 3-ik személy idézte elő. A vendéglőst csupán a *vis major*¹ mentesítheti s az, ha ki tudja mutatni, miszerint a kárt a dolog természetes minősége, vagy épen az utas, illetőleg az ő emberei okozták. A letevő utas részéről egyébként elég a „bevitelnek“, illetőleg a „felvételnék“ (s természetesen a kár mennyiségnek is) bizonyítása.

A vendéglői letétből származó szigorubb felelősséget szerződésileg korlátozni is lehet²

Megjegyzendő végül, hogy a vendéglői letét szigorubb szabályait gyakorlatunk csak a szálló vendégek befogadásával és ellátásával foglalkozó vendéglősökre alkalmazza, a kávéház és étterem stb. tulajdonosokra ellenben nem.³

153. §. A kölcsön.

Irodalmi utalások. Frank: Közigazság törvénye stb. id. cz. m. I. k. 328. §. 653. és köv. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 659. és köv. l.; Kiss Mór: Id. cz. m. a Fedor-féle Magánjog III. k. 587—599. l.; U. az: „Kölcsönszerződés“ cz. cikk a Magánjogi Lex. V. k. 47—50. l.; Katona Mór: A pénztartozásokról jogi és közgazdasági alapon cz. m. 1885.; Krainz System stb. Id. cz. m. II. k. 206—210. l.; Schwarz Gusztáv: „Magánjogi fejtegetések“ cz. m. VIII. sz. értekezés 116. és köv. l. Budapest. 1890.; Indokolás a m. ptkv. tervezetéhez. IV. k. 3—14. l.

Ha helyettesíthető dolgok (pénz, értékpapírok, gabona stb.) másnak tulajdonául azzal a kikötéssel engedtetnek át, hogy az adós nem a kapottakat, de azokkal *ugyanazonos nemű és mennyiségű* más dolgokat (tantundem ejusdem generis) tartozzék visszaszolgáltatni: kölcsönszerződés (mutuum) létesül.

Ebből kitünőleg a kölcsön tárgyának átadása nélkül, pusz-

¹ A vis majorra, vagyis „erőhatalomra“ nézve lásd a 176. §-t.

² Körülményekhez képest ilyen szerződéses korlátozást kell felvennünk akkor, ha a vendéglős felelősségének leszállítását a vendéglőben kifüggesztett hirdetésménnyel szerződési ajánlatszerűen teszi közzé, a melyet az utas a vendéglőbe való belépéssel hallgatag elfogad. Ez azonban minden esetben ténykérdéskép vizsgálendő.

³ Lásd Márkus f. gyűjt. I. k. 1384—1387. sz. eseteket.

tán a felek megegyezése alapján kölcsönszerződés még nem keletkezhetik; legfeljebb egy jövőben létesítendő kölcsön iránti előszerződés (*pactum de mutuo dando*), melynek érvénye azonban attól a hallgatagon kikötöttnek tekintendő feltételtől függ, hogy a leendő kölcsönadós anyagi viszonyai és hitelképessége időközben a hitelező érdekét veszélyeztető módon meg nem romlanak (*clausula rebus sic statibus*). (Optk. 936. §.)¹ A kölcsön tehát az u. n. *realis* szerződések egyik esetenként szerepel.² Ennek ellenére nincs kizárva, hogy az adósnak valamely más jogalapon és visszaadási kötelezettség mellett kezén levő helyettesíthető dolgok, a hitelező beleegyezésével *kölcsönadottakul* és *kölcsön gyanánt* visszaszolgáltatandókul tekintessenek. E kivételhez,³ melynél a kölcsönt a más alapu tartozást kölcsönné konvertáló megegyezés (*consensus*) létesíti, járul mint második a *contractus mohatrae*. Értjük pedig ez alatt azt a szerződést, melynek értelmében a hitelező bizonyos dolgokat oly célból ad át az adósnak, hogy az ezeket *eladva*, a vételárát magánál *kölcsönképen* tartsa meg.

A kölcsönszerződés létesítése alakiságokhoz nincsen kötve. Szokásos ugyan a felvett kölcsönről adóslevelet vagy kötelezvényt állítani ki, ennek azonban csak a bizonyítás szempontjából van jelentősége. Mint kivételes szabályt a házassági és jegyestársak közötti kölcsönszerződésekre előírt (1886: VII. t.-c. 22. §.) közokirati formát kell megemlítenünk. Mellékszolgáltatáskép a szerződés az adóst kamatfizetésre is kötelezheti. Egyébként pedig a kölcsönszerződésből a kamatfizetés önként nem következik — kivéve a törvényen alapuló késedelmi kamatot — s így minden eset-

¹ A jövőben kötendő kölcsönügylet iránti előszerződésnek, mint minden előszerződésnek sanctioja abban áll, hogy ha valamelyik fél a végleges szerződést megköténi vonakodik: kártérítés iránt be lehet perelni. (Curia, 1906 máj. 22-én G. 740/905. sz. — Grill-f. Dtár II. 543.)

² Gy ő r i t á b l a: „A kölcsönszerződés a reális szerződések közé tartozik, amely csak a kölcsön tényleges leolvasásával, illetőleg az adós részére történt átadásával létesül“. Curia helybenhagyja 1898 aug. 31-én 5124/97. sz. (Márkus-féle gyűjt. X. k. 16,154. eset.) Curia, 1906 máj. 22. I. G. 740. sz. (Judicat. IV. 1597.) Curia, 1909 decz. 15-én G. 200. sz. (Egyet. Dtár IV. 52. sz.).

³ Egyébként, hogy ez esetben forog-e fenn csakugyan kölcsön vagy nem? vitatható. Sokan kölcsön formájába burkolt adósságelismerési szerződésnek minősítik. S c h w a r z G.: (Id. cz. m. 116. l.) és K i s s M ó r: (Id. cz. m. 151. l.)

ben külön kifejezett vagy hallgatag megállapítást igényel. A kamatszolgáltatásra általában felállított korlátozó és értelmező szabályok (l. 128. §.) a kölcsönszerződésnél is alkalmazást nyernek.

A kölcsönszerződés joghatályaképen a kölcsönvevő adós a kölcsön tárgyának tulajdonosává válik, akár az animus credendi-vel minősült átadás, akár bármi más tulajdonszerzési mód (pl. összevegyítés saját pénzével, elbirtoklás) folytán. A tulajdon megszerzésével száll át rája egyidejűleg a periculum rei, vagyis a kölcsönadott dologra vonatkozó kárveszély. Oly esetben, mikor a kölcsön tárgya a szerződés értelmében a teljesítési helytől különböző helyre küldendő, a kárveszélyt a kölcsönvevő az *elküldéstől kezdve* viseli. Contractus mohatrae esetében célszerűségi szempontból a periculum rei szintén az eladásra szánt dolgok *átadásától* fogva terheli az adóst, habár az azok feletti tulajdonjog, mivel a kölcsön tárgya az eladásból kikapott *vételár* és *nem az eladandó ingók*: nem őt illeti.¹ Tulajdonosi minőségéből folyólag a kölcsönvevő a kölcsön tárgyával tetszés szerint rendelkezhetik, köteles azonban ugyanolyant és ugyanannyit szolgáltatni vissza. Kérdés, hogyan és mikor?

A visszafizetés módja tekintetében első sorban megjegyzendő, hogy az adós többet és másképen, mint amennyit és ami módon *tényleg* megkapott, visszafizetni nem tartozik s többre nem is marasztalható. Következik ez a kamattilalmak és korlátozások kijátszásának megelőzését célzó 1877: VIII. t.-c. 6. §-ából. (L. 128. §.) Nem esik ezen s csak a kölcsöntőkére vonatkozó szempont alá a visszafizetésnél többletként jelentkező olyan kamat, mely bírósággal érvényesíthető (érvényes kamatkikötés.) Ha egyébként a kölcsön tárgya pénz, a visszafizetésre a pénztartozások teljesítésére vonatkozó általános szabályok (l. 127. §.) az irányadók. Egyéb kölcsönadott helyettesíthető dolgok ugyanazon nem, faj szerint és mennyiségben térítendőek vissza. Ez az alapvető szabály akkor is érvényesül, ha a kölcsön tárgya értékpapír volt. Amennyiben

¹ Ha hitelező takarékpénztári könyvecskét ad át s az adós annak értékét készpénzben kapott kölcsönkép igéri visszafizetni, mert a takarékpénztár könyvecske nem eladás, hanem beváltás végett adatott át, nincs contractus mohatrae s a periculum rei (pl. a takarékpénztár időközi csődje miatt a könyvecske nem értékesíthető) sem száll át az adósra. Minélfogva a hitelező nem is követelheti tőle az értéket, hanem csak a könyvecskét.

pedig az adós ugyanolyan értékpapírt a forgalomból valóki vonás okán visszaszolgáltatót nem képes, azon értéket tartozik e helyett megfizetni, amennyivel az értékpapírt beváltotta volt, illetőleg amennyit az értékpapír a visszatérítési kötelezettség beállta idejében megér.¹

Az értékpapírok kölcsönbeadását a felek másképen is rendezhetik. Ha ugyanis az a nyilvánvaló szándékuk, hogy az adós a papírt eladás útján értékesítse s a kapott vételárt tartsa meg kölcsönképen: ez esetben szerződésük *contractus mohatrae* volt. Ha ellenben az adós a papírt valósággal *pénz helyett, pénzértékben veszi át*: a kölcsön mindenesetre itt is pénzben fizetendő viszsza, de már az általános szabálytól eltérőleg az *átvételkedori* árfolyam szerint.

Arra a kérdésre, hogy a kölcsön *mikor* fizetendő vissza: első sorban maga a szerződés az irányadó. Ha a felek nem rendelkeztek, mivel jogunknak e részt semmi pótlólagos szabálya nincs, azt kell mondanunk, hogy mind a hitelező a visszakövetelésre, mind az adós a visszafizetésre bármikor jogosítva van. A kamat elfogadásában azonban arra az időre nézve, melyig a kamat lefizetett, hallgatólagos határidőmeghosszabbítás rejlik. (Lfi. 1877. nov. 26-án 674. Dtár r. f. XIX. k. 53.),² minélfogva a kölcsönügylet eddig az időpontig legalább is a hitelező részéről semmi körülmények közt sem bontható fel.

Kifejezett lejárat megállapítás esetén sem lehet teljesen kizártnak tekintenünk azt, hogy az adós a kölcsönt esetleg korábban is vissza ne fizethesse. De ha ez a hitelező érdekét, mely a lejárat kifizésekor szintén irányadó lehetett (különösen törlesztéses köl-

Igy ítélte a Lfi. 1877 márcz. 21-én 2364. sz. a. (Dtár r. f. XVIII. k. 13. sz.) V. ö. Kiss Mór: Id. cz. m. 590. l. 9. jegyzet.

¹ Curia 1896 febr. 13-án 1739/95. sz. a. „Az értékpapírokban kapott kölcsön ellenkező megállapodás hiányában ugyanolyan értékpapírokban lévén visszafizetendő ebből kifolyólag a természetben vissza nem szolgáltatható értékpapírok egyenértékének megállapításánál, nem az értékpapírnak a kölcsönadás napján volt árfolyama, hanem a készpénzbeli visszatérítés kötelezettségének beállta idejében volt értéke az irányadó“.

² E szabályt ismerte a római jog is. Lex. 57. Dig. De pactis II. tit. 14. Florentinus: „Qui in futurum usurus a debitore acceperat, tacite pactus videtur, ne intra id tempus sortem petat,“.

csönöknél) sértené: az adós megfelelő kártérítéssel tartozik (stornó-dij).¹

A hitelező kölcsönkövetelését adósa ellen csak úgy érvényesítheti, ha azt bizonyítani tudja. A bizonyításra a rendesen kiállított szokott adóslevelek, illetve kölcsönkötelezvények szolgálnak. Ha a hitelező nincs ily okirat birtokában, vagy ha igenis, de az az 1868: LIV. t.-c. 167. és 168. §-ában körülírt kellékeknek meg nem felel:² a kölcsönadást más rendelkezésre álló perrendszerű bizonyítékkal kénytelen igazolni, mert az 1893: XVIII. t.-cz. 73. §. 3-ik bek. szerint az idézett §-oknak meg nem felelően kiállított adóslevelek sem a kölcsön leolvasását, sem a kötelezettség elvállalását egymagukban nem bizonyítják. Az adós marasztalása a hitelező bizonyításának sikerétől függ. Viszont azonban az adós sincs elzárva attól, hogy a hitelező birtokában levő teljes hitelű adóslevéllel szemben is akár a követelés fenn nem állását, akár a kölcsön le nem lett számlálását³ (exceptio non numeratae pecuniae) bizonyíthassa.

154. §. *A haszonkölcsön.*

Irodalmi utalások. Frank: Id. cz. m. I. 653. és köv. l. 328. §.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 664—666. l.; Kiss Mór: Id. cz. m. a Fodor-

¹ Curia, 1908 máj. 12-én 5179/907. sz. (Egyet. Dtár III. 252.). Curia, 1909 márczius 24-én 4090/908. sz. (Egyet. Dtár III. 240.) A kikötött stornódíjat akkor is lehet követelni, ha a kölcsön azért fizetett vissza lejárat előtt, mert a szerződésbeli kötelezettségeit nem teljesítő adóson a hitelező végrehajtási uton volt kénytelen jogának érvényt szerezni. (Kolozsv. T. 1908 G. 144/2. sz. — Erd. J. K. I. 39. sz.)

² 1868: LIV. t.-cz. 167. §.: Magánokirat, melynek tartalmát tagadja az ellenfél, úgy szolgál bizonyítékkal: ha azt a) sajátkezűleg írta és írta alá, vagy b) ha az idegen kézzel írt okiratot két előttemező tanu jelenlétében írta alá, vagy azok előtt utóbb az aláírást sajátkezű aláírásnak ismerte el a kiállító; c) ha a kiállító, aki írni nem tud, két előttemező tanu jelenlétében, kiknek egyike által a kiállító neve is aláírandó, szokott kézjegyével látta el az okiratot. 168. §.: „Ha a kiállító sem írni, sem olvasni nem tud, vagy az okirat nyelvét nem érti: az előbbi §-ban érintett szabály megtartása mellett szükséges még az is, hogy a jelenlévő tanuk az okirat tartalmát mind maguk ismerjék, mind a kiállítóknak az általa értett nyelven megmagyarázzák, s hogy ez megtörtént: az okiraton bizonyítsák“.

³ Megtörténhetik, ha az adóslevél a pénz leszámolása előtt már korábban átadatott volna.

féle Magánjog III. k. 599—607. l.; Krainz: System stb. id. cz. m. II. k. 204—206. l.; Schmidt G. E. Das Commodatum und Praecarium cz. m. Leipzig, 1841.; Indokolás a m. ptkv tervezetéhez IV. k. 14—29. l.; Kolosváry Bálint: „Haszonkölcsön“ cz. cikk a Magy. Jogi Lexikon IV. k. 25. és köv. l.

*Haszonkölcsön (commodatum) alatt az a szerződés érten-
dő, melynél fogva valamely ingó vagy ingatlan dolgot ingyenes
használatra azzal a kötelezettséggel engedünk át másnak, hogy
azt a szerződésszerű időben ugyanazon állapotban visszaszolgál-
tassa.*

Miként a kölcsön, úgy a haszonkölcsön sem létesülhet más-
kép, mint csak a dolog használatul való átadásával, tényleges ki-
kölcsönzésével. Ekként a commodatum szintén a realis szerződés-
sek közé sorakozik s ezért a haszonkölcsönzés iránt tett netaláni
ígéret az előszerződések — itt jelesül az u. n. pactum de com-
modando — szempontjából vizsgálандók.

Haszonkölcsönnek tárgya, mivel a szerződés a használatul
adott egyedi dolog ugyanazon állapotban való visszaadási köte-
lezettségével jár, *rendszerint* csak oly dolog lehet, mely elhasznál-
hatatlan, illetőleg elfogyaszthatatlan.¹ Nincs kizárva azonban az
ellenkező sem. Mert a javak el- vagy el nem használhatósága kö-
telmi vonatkozásban az ügyleti akarattól is függhet és így ah-
hoz képest, hogy a felek a szerződésben a haszonkölcsön tárgyát
helyettesíthetőnek mondották-e ki (a species helyett a tantundeni
ejusdem generis visszaadásának megengedésével): oly dolgok te-
kintetében is létesülhet haszonkölcsön, melyeknek állagát a hasz-
nálat megsemmisíti. De dologjogi értelemben sem küszöbölhetők
ki apodictice az elfogyasztható dolgok a haszonkölcsönzésből,
mert az ily dolgoknak nem mindenféle használata vonja szükség-
képpen magával azt is, hogy in specie visszaadhatók ne legyenek
(Pl. kirakatokba való alkalmazás okából való kölcsönzése bizonyos
elfogyasztható dolgoknak.)² A dolog egyébiránt lehet úgy

¹ Curia, 1899 jan. 9-én G. 457/98. sz. ítéletének indokolásában kiemeli,
hogy „az ügyletnek ezzel (t. i. haszonkölcsönzési) a minősítésével nem áll
ellentétben az, hogy a szerződés tárgya elhasználható dolog volt, mert a
haszonkölcsön tárgya is csak rendszerint, de nem kizárólag elhasználhatatlan dolog“. (Márkus X. 16,155. sz. eset.)

² Így a római jog is. Lex. 3. §. 6. Dig. XIII. tit. 6. Commandati vel

ingó, mint ingatlan. Ha vajjon jogok is engedhetők-e át haszonkölcsönbe, vagy nem, vitás. Elvileg az oly haszonkölcsönt, melynek jog a tárgya, nem lehet egészen kizártnak tekintenünk s concret esetben a felek akarata is egyenesen valamely jog gyakorlatának haszonkölcsönszerű átengedésére irányulhat. A haszonkölcsönzési jogviszony rendes alakulata azonban haszonkölcsönt csak a testiek, tehát a jogi értelemben vett igazi „dolgok“ tekintetében ismer.

A haszonkölcsönzési jogviszony tartalma *ingyenesen való használatátengedés*. Az ingyenesség jellemvonása felette lényeges, mert egyrészt a haszonkölcsönt a bérlettől megkülönbözteti,¹ másrészt vonatkozással az egész viszonyra, szivesség, jóakarát és hasonló subjectív természetű motivumaira a felek jogállását több-kevésbé különlegesen alakítja.

Nevezetesen: A haszonkölcsönbevevő nem lesz a dolognak birtokosa, csak birlalója. A tulajdonjog, valamint a birtokjog is a kölcsönbeadónál marad.² Továbbá, mert a haszonkölcsön oly szerződés, mely rendszerint a kölcsönbevevő érdekében köttetik, ez a kölcsönbevett dolgot a szerződéses időtartam lejárta előtt is visszaadhatja, kivéve, ha az ügylet egyuttal a kölcsönadó érdekében is köttetett s ez a szerződést idő előtt felbontani nem hajlandó. A kölcsön folyama alatt a kölcsönbevevő a szerződészerű s ha e részt a felek sem kifejezetten, sem hallgatag meg nem állapodtak volna, a dolog természete által meghatározott rendszerinti használatra van feljogosítva. (Optk. 972. §.) A szerződésellenes avagy az állagot veszélyeztető használat, rongálás a kölcsönvevőt kártérítésre kötelezi, kivétel csak a véletlen vagy a dolog avultsága okán beálló károk tekintetében áll fenn. A szerződészerű használat megsértését jelenti az is, ha a dolgot a haszonkölcsönbevevő másnak engedi át. Viszont pedig a kölcsönadó is köteles arra, hogy a dolog használatát a kikötött időtartam folyamára a kölcsönbevevőnek átengedje s azt tőle telhetőleg megkönnyítse; a do-

contra. Ulpianus: Non potest commodari id, quod usu consumitur, nisi forte ad pompam vel ostentationem quis accipiat“.

¹ Curia 1898 aug. 31-én 440. sz. a. kimondja, hogy „Használati díj kikötése esetében haszonkölcsön egyáltalában nem foroghat fenn. (Márkus-féle gyűjt. X. k. 16,156. sz. eset.)

² Így a római jog is. Pomponius: „Rei commodatae et possessionem et proprietatem retinemus“ (Lex. 8. Dig. lib. XIII. tit. VI.)

log harmadik személyek általi esetleges elvonásáért avagy hiányaiért pedig, ha dolus vagy vétkes gondatlanság róvható terhére, szavatossággal tartozik.

A dolog használatával járó mindennapi és rendszerinti költségek hordozása a haszonkölcsönbevevőt, a rendkívüliek s az állag fentartására okvetlen szükségesek ellenben a kölcsönbeadót terhelik. Amennyiben ezeket is a kölcsönbevevő adta ki a dologra, a viszony megszűnésekor megtérítésüket követelheti. Köteles továbbá a haszonkölcsönbevevő a szerződéses időtartam lejártával a dolgot ép olyan állapotban, mint aminőben átvette, tartozékai-val s időközi gyümölcseivel is együtt — amennyiben t. i. a használat a gyümölcsevézést nem feltételezte — visszaszolgáltatni. Ha nem tudja: az általános szabályok értelmében kártérítéssel tartozik.

A visszaadási kötelezettség időpontja a mondottakból következőleg rendszerint az egész haszonkölcsönzési viszony megszűnésével esik egybe. A viszony megszűnése pedig közönségesen a szerződésben kifejezetten vagy hallgatag kitűzött időtartammal van meghatározva. Hallgatag időhatározást lehet kiolvasni a használat céljából, mely ha megvalósult, önként elesik a viszony létalapja is. A szerződéses időtartam meghosszabbítható, sőt a meghosszabbítás bizonyos ténykörülmények között vélelem tárgya.¹

Ha sem kifejezetten meghatározva az időtartam nincs, sem a használat céljából azt kiolvasni nem lehet: a kölcsönadó a dolgot bármikor visszakövetelheti s így az egész jogviszonynak tet-szése szerint véget vethet. Ez az esete a haszonkölcsönnek az u. n. *praecarium*, az Optk. „*kéremési kölcsöne*.” (Optk. 974. §.)

A haszonkölcsön a felek egyoldalu visszalépésével is megszüntethető. Említettük már a kölcsönvevőnek a kikötött idő le vagy le nem jártára való minden tekintet nélküli visszalépési jogát, ha ugyan a szerződés nem kötött együtt a kölcsönadó érdekében is, mikor az időelőtti felbontás az utóbbi beleegyezése nélkül nem következhetik be. A kölcsönadót pedig a szerződéstől a kikötött időtartamra való tekintet nélküli egyoldalu visszalépés

¹ Curia 1877 decz. 28-án 10,986. sz. „Ha valaki a haszonkölcsönbe adott részvénypapirok kamatait bizonyos időre fölveszi, ez által a haszonkölcsön azon időre meghosszabbítottak vélelmeztetik”. (Dtár r. f. XIX. k. 76. sz.)

s ekként a dolog azonnali visszakövetelése akkor illeti meg, ha a kölcsönvevő a dolgot szerződésellenesen használja, vagy ha a dologra neki magának sürgős szüksége támad. Utóbbi tételt a viszony ingyenessége méltányosan indokolja. Önként érthető, hogy amennyiben a dolognak a most említett esetben való váratlan visszakövetelése a haszonkölcsönbevevőnek kárt okoz, annak megtérítésére számot tarthat.

Jegyzet a LXXIII. Fejezethez.

A visszaadásra irányuló szerződések között szokták tárgyalni a letét, kölcsön és haszonkölcsön mellett a zálogszerződést is, jóllehet annak valódi célja valamely más kötelemből származó jognak biztosítása. Ehhez képest a zálogszerződés tárgyalását, melynél egyébként a „dolog — t. i. a zálogtárgya— visszaadása”-nak momentuma fontos szerepet viszen a LXXIX. Fejezet alá utaljuk át.

LXXIV. FEJEZET.

Elidegenítésre irányuló szerződések.

155. §. Az ajándékozás.

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 655—659. l.; Kiss Mór: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 377—392. lapok; Krainz: System stb. Id. cz. m. I. k. 328—342. lapok; Kiss Mór: Adalékok az ajándékozás elméletéhez. Magy. Igazságügy XXXI. k. 253, 360, 431. l.; Dell'Adami Rezső: Az ajándékozás. Jogtud. Közl. 1880. évi f. 273., 289., 317. l.; Zsögöd: Fejezetek stb. Id. cz. m. I. k. (I. kiad.) 37. és köv. l. 562—572. l.; Indokolás a m. ptkv tervezetéhez IV. k. 189—221. l.; Kiss Mór: Ajándékozás cz. cikke a Magy. Jogi Lexicon I. k. 127—131. l. ugyanott az irodalom. Menyhárh Gáspár: Jogcselekmények hatálytalanításáról csődön kívül. cz. m. (Kolozsvár, 1905) 63. és köv. l.

I. A jogéletben gyakran merül fel a legkülönbözőbb természetű ügyletekkel kapcsolatban az a jelenség, hogy az egyik fél saját vagyonának csökkentésével a másik vagyonának gyarapítására ingyenesen bizonyos vagyoni előnyököt juttat, vagyis, a miként a közönséges szóhasználat is mondja ügyleti felét „valamivel megajándékozza”. Tekintettel már most arra, hogy az aján-

dékozási elem, az u. n. liberalitás, a jogügyletek széles mezején mindenütt előfordulhat az ajándékozásra vonatkozó szabályok minden rendszerbeli nehézség nélkül az általános tanok körében is helyet találhatnának.¹

Szorosabb értelemben azonban *ajándékozás (donatio) címén azt az egyoldalu szerződést értjük, melynél fogva az egyik fél (az ajándékozó) saját vagyonának rovására, a másik fél (a megajándékozott, donatarius) vagyonát gyarapítandó szándékkal kötelezettség nélküli ingyenes vagyoni előnyt juttat és azt szerződésbeli ellenfele, mint ilyent elfogadja.*²

Hogy az ekként szerződési typossá lerögzített ajándékozás valamely más jogügylet tényálladékában is benne van, s benne lehet és joghatásait amabban is érvényesítheti az egészen közönyös s ezért célszerűségi szempontból indokoltabb is az ajándékozást a kötelmi jog különös részében venni tárgyalás alá.

A mondottakból következőleg már most önként adódik, hogy

a) az „ajándékozás“ *mindig szerződés*, mely a megajándékozott részéről *elfogadást* mellőzhetetlenül feltételezi. Jogról való lemondás, mely egyidejű jogátruházással avagy a kötelezett beleegezésével — ami elfogadásként tekintendő — nem kapcsolatos: ajándékozást ekként nem képez. Ellenkező esetben azonban, legyen a kérdéses jog akárcsak eventuais, feltételes, avagy vitás: igen.

Ugyanigy nem minősíthető ajándékozásnak az örökségről való lemondás — mikor is a többi örökösök „gazdagodnak“,³ valamint a valószínű szerzéstől való tartózkodás sem, pl. ha valaki nem fogad el egy kedvező szerződési ajánlatot azért, hogy a szerződést más köthesse meg, avagy valamely szolgalmi jog gyakorlásának felhagyása, elállás a kereseti jogtól stb. stb.⁴ Mind-

¹ Pl. itt tárgyalja őket az „ált. természetű jogügyletek“ czime alatt Krainz: System stb. id. cz. m. II. k. 328. és köv. l. V. ö. továbbá Kiss Mór: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 377. l. 1. jegyzetével.

² Curia 1901 márcz. 1-én I. G. 22. sz. (Márkus: XIII. k. 19,635. sz.); ugyanigy a m. ptkv tervezete 1498. §. — V. ö. továbbá Curia 1888 jun. 20-án 666. sz. ítéletével. (Márkus: I. k. 913. sz. eset.)

³ Lásd 199. old. 2. jegyzet.

⁴ V. ö. Krainz: Id. cz. m. I. k. 329. és köv. l.

ezen esetekben ugyan a másnak a magunk rovására történő gazdagítása mint az ajándékozásra rávalló elem fellelhető, de egyfelől sem az animus donandi (lásd alább *d*), sem az elfogadás momentumai kifejezést nem nyervén, ajándékozási szerződésről nincs is szó.

b) Az ajándékozás második fogalmi kelléke, hogy az ajándékozó a saját maga *megelevő* vagyonának csorbitásával vagyoni előnyt juttasson.¹

Ebben a mozzanatban rejlik az ajándékozás „elidegenítésre irányuló szerződés” jellege. A vagyoni előny juttatása alatt ugyanis az ajándékozó vagyonának akár pozitív, akár negatív irányban való megcsökkenését értjük, tehát azt, hogy az activák közül bizonyos részek az ajándékozás folytán kiválnak, — dolgok-jogok elajándékozása, elengedése, vagy hogy az ajándékozó passiv vagyona megnövekszik. Pl. ingyenes átvállalása az adós tartozásainak. A „megelevő vagyon” pedig nem jelenti szükségképen csak azt, ami in rerum natura már valójában létezik, mert hozzászámítjuk az ajándékozás időpontja szerint bár még jövőbeli, de bizonyos, sőt esetleges (eventuális) és feltételes jövedelmet, illetőleg hozadékot is. (Pl. jövőben lejárandó kikötött kamat elajándékozása.)

Vagyoni előnyt nyújthat valaki részére más személynek pusztán passiv magatartása is, pl. ha követelésemet elévülni hagyom, helytelen ítélet ellen szándékosan nem felebbezek, a reám szállott örökséget visszautasítom stb.² Ezen és ehez hasonló esetekben mégsem lehet ajándékozást felvennünk, bár az animus donandit s a vagyongyarapodást, illetőleg a más oldalon bekö-

¹ A vagyoni előny kellékét a szövegben adott és maig is uralkodó tannal szemben széles körben érvényesíti és magyarázza Dr. Kiss Mór. Lásd. id. cz. 378. és köv. l. Bpeti T. 1909 ápr. 3. G. 875/908. sz. Ha valaki 3-ik személy részére ajándékol ingatlant vásárol s a szerződésbe a megajándékozni kívántat iratja be vevőfél gyanánt s a tulajdonjog is így közvetlenül e 3-ik javára kebeleztetik be az eladó után közvetlenül: az ajándék tárgyának nem maga az ingatlan, hanem a fizetett vételár összege tekintendő. (Egyet. Dtár III. 177.) Hibás ez a döntés, mert az ami ilyen esetben az ajándék tárgya az az a követelés volt, hogy az eladó az ingatlant tlkvileg is ténylegesen átadja.

² Curia 1907 decz. 27-én 10,999/906. sz. „Az a pusztán tény, hogy az elsősorban öröklésre hivatott az örökséget visszautasítja, közte és a helyébelépő örökösök között ajándékozási szerződést nem létesít”. (Egyet. Dtár II. 57.)

vetkező vagyonsökkenést ki is lehetne inconcreto mutatnunk. Eltekintve ugyanis attól, hogy a szerződési elem a mondott esetek egyikében ugysem lelhető fel, az ajándékozás legfontosabb szabályait, pl. a visszavonásra avagy az ajándékozó szavatosságára vonatkozókat, szintén absolute nem lehetne itt alkalmazásba vennünk.

c) Szükséges kelléke továbbá minden ajándékozásnak, hogy általa a donatarius vagyona akár positive, akár negative passiváinak kevesbbedésével, szaporodjék. (Lucrativa causa.) E vagyonszaporitással kapcsolatos az ajándékozás *íngyenessége* is, mint nem kevésbé fontos jellemvonás.¹ Az ajándékol juttatott vagyoni előny, t. i. kötelezettség (visszteher) nélkül, vagyis minden ellenszolgáltatástól függetlenül gyarapítja a megajándékozott vagyont. Ez okon nem lesz pl. sohasem a hitelezővel szemben ajándék, ha valaki a bár fizetésektelen adós helyett a tartozást kifizeti, mert a hitelező azt nem ingyen, hanem követelése fejében kapja meg. A megajándékozott gazdagodását gazdasági értelemben kell vennünk. Amiből következőleg a juttatott vagyoni előny mellett a megajándékozott terhére megállapított bizonyos csekélyebb értékű viszontszolgáltatások nem zárják ki feltétlenül azt, hogy *a meghaladó érték* tekintetében ne lehessen ajándékozást megállapítani.² Ilyenkor a jogügylet jellege vegyes lesz. (U. n. negotium mixtum cum donatione.) A vegyes ajándékozások köréből szokásjogunk az eltartás, gyógyítás és eltemettetés ellenszolgáltatáskép való kikötése mellett különösen szülők részéről a gyermekek javára tett³ vagyónátruházásból álló ajándékozások-

¹ Curia 1896 máj. 27. 4420/95. sz. a. (Márkus: VII. k. 12,579. sz.)

² Curia 1893 máj. 25-én 12,145/92. sz. (Márkus: VII. k. 12,597. sz.); Curia 1900 decz. 5-én I. G. 472. sz. (Márkus: XIII. k. 19,638. sz.); Curia 1902 decz. 13-án I. G. 367. sz. (Márkus: XIII. k. 19,644. sz.); Marosvásárh. T. 1909 G. 154/2. sz. Ajándékozást képez valamely ingatlanak átruházása, ha az ellenszolgáltatást csupán az ingatlan jövedelmét kitevő termés képezi. (Erd. J. K. II. 47. sz.)

³ Lásd pl. a Márkus-féle gyűjt. I. k. 919—921. sz. eseteit; továbbá: Curia 1896 márcz. 5-én G. 169. sz. (Márkus: VII. k. 12,581. sz.); Curia 1896 okt. 8. I. G. 187. sz. (Márkus: VII. k. 12,593. sz.); Curia 1897 május 4-én 1520. sz. (Márkus: IX. k. 14,973. sz.); Curia 1900 aug. 29-én 4296. sz. (Márkus: XI. k. 17,501. sz.); Curia 1902 január 14-én 1071/901. sz. (Márkus: XIII. k. 19,636. sz.)

kat, amennyiben ez ellenszolgáltatások a juttatott vagyon jövedelméből kitelnek, — kivette s azoknak tiszta ajándékozási jellegét emelte érvényre. Meghagyások a szerződés tiszta ajándékozási jellegét szintén nem érintik (*donatio sub modo*). Megjegyzendő egyébként, hogy annak eldöntésére nézve vajjon az esetleg kikötött, bár még oly csekély jelentőségű ellenszolgáltatás csakugyan vegyes ajándékozást eredményez-e, avagy a felek intentiója szerint az *egész* juttatás valóságos ellenértékeül tekintendő — ami az ajándékozási szerződés felvételét kizárná — első sorban az ügylet mikénti magyarázatának van befolyása. Itt kell megjegyeznünk végül azt is, hogy bíróilag nem érvényesíthető kötelezettségnek (pl. játékadósságnak, elévült tartozásnak) önkéntes teljesítése ajándékozás számba sohasem mehet, mert a kötelezettséget illetőleg jogot, ha csak naturaliter is áll az fenn, mint tényleg mégis létezőt, azon az erkölcsi alapon, melyen minden naturális kötelem áll, teljesíteni kell s ekként az ingyenességet — a liberalitást — ily esetekben felvenni nem lehet.

d) Végül minden ajándékozásnál fenn kell forognia a direct ajándékozásra irányuló szándéknak is (*liberalitas, animus donandi*). Nem zárja ki ezt, ha a liberalitásnak indító rugója esetleg tisztán *speculatio* is, avagy valamely előbb megvalósult ténykörülményekre vonatkozással érzett hála vagy köszönet. Az ajándékozást ilyen esetben *renumeratióra* donationak nevezzük. Ha az ajándék jogérvényesen előre volt kötelezve dijkítkezés alakjában (pl. leldij), akkor természetesen szó sincs többé ajándékról, mert a jutalmazó a díj vagy jutalom kifizetésével nem ajándékozik, hanem kötelezettségének teszen eleget.

II. Az ajándékozási szerződés a házastársak és jegyesek közötti ajándékozásra előirt közokirati kelléktől, valamint a kiskoruak ajándékozásaitól, mint speciális kivételtől eltekintve, alakszerűségekhez kötve nincs.¹ A halálesetére szóló ajándékozások

¹ Curia 1888 jun. 20-án 666. sz. és 1888 okt. 3-án 6540. sz. (Márkus: I. k. 913—914. sz.) Házastársakra nézve az 1886: VII. t.-cz. 22. §. c) pontja, a szabályt ingatlanokra (tlkvi jogokra) általában, ingókra nézve pedig az esetre mondja ki, ha az ajándéktárgy át nem adatott. Az Optk. területén a törvénykönyv 943. §-a szerint, minden ajándékozási szerződéshez írásbeliség kell. Kiskoruaknál gyámhatósági jóváhagyás szükséges, de az alkalomszerű ajándékokat felülmuló ajándékozás esetén az ajándékozás még a gyámhatóság jóváhagyása mellett sem kötelező. (1877: XX. t.-cz. 20. §.)

pedig, melyeknél a végrendelkezés alaki kellékei az irányadók: egészen az öröklési jog szabályai alá tartoznak.

Jövőben eszközendő ajándékozás iránt általában tett ígéretből, mert az bármikor és indokolás nélkül visszavonható, semmiféle kötelem nem származik. (*Lft.* 1878. decz. 1-én 2557. Dtar r. f. XXIII. k. 95. sz. — *Curia* 1899. nov. 30-án 3255. sz. — Márkus XI. k. 17,499. sz.)¹

III. A jogrend az ajándékozás joghatályának elbírálásánál minden korban kiváló figyelmet fordított arra, hogy az ajándékozó erkölcsi rugók nyomása alatt cselekszik s hogy a vagyoni javak ingyenes átruházásában a közgazdaság érdekei is érintve lehetnek. Az ajándékozással szemben elfoglalt ezen álláspont az ajándékozó és ajándékozott közti viszonynak, különösen pedig az ajándékozás visszavonhatóságának és korlátozásának kérdésében jut kifejezésre.

a) Az ajándékozó a megajándékozottal szemben teljesítéskésedelem, vagy nem teljesítés czimén hazai jogunk szerint, a melynek kimondott szabálya e részt nincsen, legfeljebb csak akkor volna kártérítésre kötelezhető, ha eljárása dolosus volt, avagy őt annál súlyos gondtalanság terhelte. Ez inkább csak föltevésen, mint szilárd alapon nyugvó szabályt a méltányosság indokolja, amennyiben az ajándékozót, kinek a szerződésből haszna nincs, súlyosabb felelősség alá vetni nem volna czélszerű. Az a tétel azonban, hogy ajándékkövetelés után késedelmi kamat nem jár, jogunkban már határozottan bennlevőnek tekinthető.² Az ajándékozót terhelő szavatosság a dolog jogi vagy physicali hiányosságai okán, mint az ingyenes ügyleteknél általában, tulajdonképpen szintén elesik. Mindössze annyit mondhatunk, amennyi az Optk. 945. §-ában van s a magyar jogra nézve is elfogadottnak tekinthető, hogy t. i.: „Ki tudva idegen dolgot ajándékoz

¹ Kolozsv. T. 1908 G. 153/2. sz. „Az a kifejezés, hogy igazi áhító érzésből szent fogadalmat tesz, szülei halálaután, saját vagyonából ajándékozni a helybeli egyháznak egy hold ingatlant — nem ajándékozás, hanem a jövőben történendő ajándékozás iránti ígéretet foglal magában. — Az ily megmásítható ígéretből érvényesíthető jog illetőleg kötelezettség nem származik —“. (Erd. J. K. I. 45. sz.)

² Zsögöd: Fejezetek: stb. id. cz. m. II. k. 44. l.

el s e körülményt az ajándékvevő előtt elhallgatja, a káros következkésekért felelős.“ (Optk. id. §.)

b) Az ajándékozás rendes körülmények között visszavonhatatlan. (Trip. I. R. 77. cz.) Szokásjogunk azonban „vastag“, „sulyos“ hálátlanság, „sulyos méltatlanság“, „sulyos sértés“ esetekben, mely kitételek alá számos hasonló tényálladék subsummálható, követve egyttal az Optk. 948. §-át is, az ajándékozónak azt a jogát, hogy az ajándékozást visszavonhassa: megállapította.¹ A visszavonás iránti jog természete szerint ugyan személyes, joggyakorlatunk azonban érvényre emelte azt a tételt, hogy hálátlanság czimén az ajándékozó leszármazó örökösei is élhetnek a visszavonás jogával.² Ugyanez az álláspontja az Optk. 949. §-ának, mely egyttal a visszavonás jogát a megajándékozott örököseivel szemben is kiterjeszti. A visszavonási jog mint követelés érvényesítendő s elvész, ha az alapját képező méltatlanságért az ajándékozó akár kifejezetten, akár factó concludente megbocsátott.

c) Az ajándékozás által érintett közgazdasági érdekekre tekintettel a magyar magánjog is többrendbeli korlátozó intézke-

¹ Érdemtelen séget állapított meg a Curia gyűlölködés, folytonos veszekedés okából 1893 márcz. 1-én 3435/92. sz.; az asszony feslett életmódjáért s azért, hogy ezzel a házasság felbontására okot adott hálátlanság czimén 1895 május 15-én 10,486/94. sz. (Márkus: VII. k. 12,584—585. sz.); Vastag hálátlanság czimén Curia 1901 okt. 30-án 1490. sz. (Márkus XIII. k. 16,639. sz.); a nő házasságtöréseért Curia 1888 szept. 4-én 1169. sz.; becsületsértésért, az ajándékozónak a házból való többszöri kiveréseért, tettleges bántalmazásért; az ajándékozó szülötöl élelem-tartás-ruházat megtagadásáért (Judicat. III. 968. sz.) stb. (Lásd Márkus: I. k. 944—950. sz. eseteket.) Az, hogy a megajándékozott pazarló, adósságokat csinál — jöllehet a juttatott vagyon holtiglani haszonélvezetét az ajándékozó magának fentartotta: a visszavonásra okot nem ad. (Curia, 1904 szept. 29. I. G. 433. sz. — Judicat. II. 796.) Durva hálátlanságot képez, ha a megajándékozott az jándékozót „vén disznó“-nak, „vén mocskos“-nak nevezi, s ezért becsületsértés czimén jogerősen el is marasztaltatik. (M.-Vásárh. T. 1908 G. 87. sz. — Erd. J. K. I. 33. sz.) Más esetben az ajándékozóval szemben elkövetett becsületsértésért történt elítéltetést az eset körülményeire tekintettel a Curia (1910 febr. 22-én 5138/909. sz.) nem minősítette a visszavonhatásra okot adó hálátlanságnak. (Egyet. Dtár V. 94.)

² Curia 1888. évi 9380. sz. eset. (Márkus I. k. 945. l.; ugyanott a 947. sz. esetet is.)

dést vett föl, melyek értelmében: *a*) mint említve volt, a házasság jegyestársak közötti ajándékozások érvénye közjegyzői okirat kiállítását feltételezi; *b*) ha az ajándékozás következtében a törvényes osztályrészre (köteles részre) jogosítottak (leszármazó és szülők is), valamint az özvegy özvegyi joga sérelmet szenvednek: ez érdekeltek a megajándékozottól¹ kötelesrészeik kiegészítését követelhetik.² Az ajándékozás azonban maga érvényben marad. A kiegészítést követelőknek bizonyítaniok kell, „hogy az örökhatározat tiszta hagyatéka az ajándékozaskor volt érték felénél kevesebb, mely esetben e hiányt a megajándékozott pótolni tartozik.“ (Ideigl. törvk. szab. 8. §.) Az ajándék értékének megállapítására az ajándékozás időpontja az irányadó; *c*) az ajándékozás korlátozásoképp fejlődött ki szokásjogunkban a következő szabály: „Általánosan elfogadott elv, hogy a megajándékozott az ajándékozónak az *ajándékozás előtt már fennállott és tőle be nem hajtható adósságát az ajándékozott vagyon értéke erejéig* fizetni tartozik“;³ még pedig tekintet nélkül arra, hogy a hitelező ugyanazon követelésére nézve az ajándékozotton kívül van-e más kötelezett is, vagy nincs; sőt nemcsak a megajándékozott, hanem *az is*, aki az ajándék tárgyát képező vagyont tőle és a kielégítési alap elvonásával ingyenesen vagy aránytalan csekély visszteher mellett megszerezte.⁴ *d*) csődben a csődtörvény (1881: XVII. t.-cz.) 28. §-a szerint a közadósoknak a csődnyitást megelőzőleg két éven belül kötött valóságos vagy színleges ajándékozási szerződéseit a hitelezők megtámadhatják, aminek eredményeképpen az ily szerződéseket a bírói ítélet érvényteleníti; nemkülönben oly igé-

¹ Amennyiben az utoljára megajándékozott ajándékából a kiegészítés nem telnék visszamennő sorrend szerint a korábban megajándékozottak ellen indítandó a kereset. (Budapesti Tábla, 1884/24,106. sz. eset. Márkus: II. k. 2395. sz.)

² Ideigl. törvk. szab. 4. §. 2. bek. V. ö. továbbá a Márkus-féle gyűjt. II. 2394—2405. sz. alatti esetekkel.

³ Curia 1892 április 5-én 3748/91. sz. (Márkus: I. k. 957. sz.) Ezt az elvet a felsőbirósági ítéletek egész sorozata megerősíti. Lásd pl. Márkus-féle gyűjt. I. k. 956—968.; VII. k. 12,587—12,590.; 12,593, 12,595—12,597.; XI. k. 17,500; XIII. k. 19,644. sz. stb. eseteket. Curia, 1905 febr. 18. I. G. 554. sz. (Judicat. III. 1129.); 1904 jun. 3. 5269/903. sz. — 1904 jan. 20-án 877/904. sz.; 1904 jun. 23-án 7301/903. sz. (Jogállam. III. évf. 630.)

⁴ Curia 1907 decz. 17-én 67. sz. (Egyet. Dtar II. 56.)

nyek, melyek a csődbejutott közadós ajándékozási ügyleteiből erednek, a csődtörvény 65. §. 2-ik pontja szerint a csődtömeg ellen nem érvényesíthetők.

Megjegyzendő végül, hogy az Optk. területén a törvény 944., 947. és 950. §-ai értelmében még két ajándékozáskorlátozó rendelkezés áll fenn. Nevezetesen: a nyomorba jutott ajándékozó, amennyiben az ajándékozott dolog vagy annak értéke még megvan, hacsak a megajándékozott nincs szintén hasonló szük körülmények között: tartás, illetőleg tartása kiegészítése czéljából az ajándékozott érték után törvényes kamatokat követelhet, u. n. Beneficium competentiae (947. §.) A 954. §. ugyanezen jogot a gyermektelen ajándékozó utószülött gyermekeinek is megadja mind az ajándékvevő, mind annak örökösei ellen. Az Optk. 944. §-a pedig az ajándékozást azzal korlátozza, hogy „az oly szerződés, melynél fogva a *jövendő* vagyon ajándékoztatik el, csak annyiban áll meg, amennyiben ezen vagyon felét meg nem haladja.“ Ha pedig valaki az ajándékozással tartásra jogosítottak igényeit csorbitotta meg: a köteles részre jogosítottakhoz hasonlóan a tartás kiegészítését a megajándékozottól ezek is követelhetik. (Optk. 950. §.)

IV. Különös neme az ajándékozásnak a *halál esetére szóló*, melynek kifejezése azonban az öröklési joghoz tartozik; továbbá a *renumeratoria donatio* (jutalmazási ajándékozás), melynél az ajándékozó a juttatást hálaérzethől, rendesen szolgálatok jutalmazása végett eszközli. Régi jogunk szerint, mely ez intézményt „*érdemdíjazás*“ (inscriptio pro fidelibus servitiis) név alatt ismerte, téves indok alapján, vagyis ha kitünt, hogy „*érdemek*“ az ajándékvevő részén nem forognak fenn: az ajándékozás meg volt dönthető. Ma jutalmazási és egyéb ajándékozás között nincs különbség. Az ajándékozás különös nemeként szokás említeni az *ajándékozással vegyes jogügyletet* (negotium mixtum cum donatione) és a *meghagyásos ajándékozást* is (donatio sub modo); előbbi az ajándék erejéig, tehát részben, utóbbi egészen ingyenes, azaz inkább ajándékozás, mely azonban a modus elhanyagolása esetén utólagosan rendszerint megdől. (Lásd I. k. 22. §. III.)

156. §. A csereszerződés.

Irodalmi utalások. Frank: Közigazs. törv. I. k. 190. §.; Kiss Mór: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 463. l.; Ugyanaz Csereszerződés cz. cikk a Jogi Lexicon II. k. 793. l.; Indokolás a m. ptkv tervezetéhez IV. k. 187—189. l.; Krinz: System stb. id. cz. m. II. k. 211—213. l

Csere (cambium, concambium) alatt azt a kétoldalu szerződést értjük, melynél fogva a felek saját vagyonukból bizonyos javaknak (dolgoznak, jogoknak) szolgáltatás és viszontszolgáltatás gyanánt, egymásra való kölcsönös átruházása iránt megegyeznek. A csereszerződés tehát a cseretárgyak tényleges átadását, illetőleg átruházását nem feltételezi, hanem létesül már az ez iránt létrejött kölcsönös megegyezés folytán. (Consensualis szerződés.)

A csereszerződés közel rokonságban áll az adásvételhez s ez okon a legtöbb jogban mindkét szerződési faj azonos elvi szempontok szerint szokott megítéltetni. Hazai jogunknak is ez az álláspontja: „A csereszerződésnél mindegyik fél az általa ígért szolgáltatásra nézve az *eladóval* s a neki ígért szolgáltatásra nézve a *vevővel*“ esik egy tekintet alá.¹

A különbség nem is áll csere és adásvétel közt egyébben, mint hogy utóbbinál a vevő szolgáltatása az u. n. „vételár“, az eladó szolgáltatásának az „árunak“ *pénzben* meghatározott ellenértékét juttatja kifejezésre, míg a cserénél az ellenszolgáltatás, mint *aequivalens* bármiféle dolog (helyettesíthetlen is) lehet; szóval a felek közti érdekek kiegyenlítésére nem az általános érték-mérő szolgál, t. i. a pénz.

Mivel azonban azon óriási méretű forgalomnak, mely ma a gazdasági életben sokkal jelentősebb adásvételi szerződés mögött áll, a fejlődés rendjén első közvetítője a csere volt; indokolt, ha ezt a szerződési alakzatot az adásvételt megelőzőleg vesszük figyelembe.

Cserének tárgya lehet minden olyan jogtárgy, (dolog és jog) — mely a forgalomból kizárva nincs, tehát „megvásárolható“. Cseretárgy gyanánt szerepelhet a pénz is, de természetesen csak

¹ Budapesti tábla ítélete. Hhagyta a Curia 1891 okt. 30-án 1686. sz. a. (Márkus; I. k. 1070. sz.)

ugy mint *species* vagy fajdolog. Pl. ha valamely ingóságomat becserélem körmöczi aranyokkal.

A megkötött csereszerződés folytán mindkét fél köteles az elcserélt javaknak megegyezés szerinti helyen, időben és a szerződéskötésekoriban (időközi növedékekkel és tartozékokkal együtt), valamint *tehermentesen* leendő kiszolgáltatására. A vétkes nem teljesítés késedelmet s az ezzel együtt járó kártérítési következményeket avagy a szerződés hatálytalanithatását vonja maga után. Megjegyzendő azonban, hogy a csere kétoldalu szerződés jellegénél fogva, ellenkező kikötés hiányában egyik fél sem tartozik a teljesítéssel addig, míg a másik a maga részéről szintén nem teljesít.

A cseretárgyat a szerződéskötéstől — az átadásig érhető időközi veszély (a *periculum rei*) tekintetében általában az adásvételnél kifejtendő szabályok az irányadók. Ezek értelmében a *periculum rei* átszállása a szerződés realizálásával vagyis az áru átadásával (illetőleg átvételével), csereszerződés esetén tehát a cseretárgyak kiszolgáltatásával következik be.

A szavatosság kérdése az általános szabályok szerint igazodik. (Lásd 144. §.)

Házastársak és jegyesek közötti csereszerződés érvényességéhez az 1886: VII. t.-c. 22. §. szerint közjegyzői okirat szükséges.

Régi jogunkban az ingatlanokra vonatkozó „*jószágcsere*”-nek volt nagyobb jelentősége¹ s e részt szabályul szolgált, hogy a cserébe kapott tárgy a cserébe adottnak ősi vagy szerzeményi jogi természetét és viszont fölvette. (*Cambium cambiati naturam induit.*)

Megjegyzendő végül, hogy a csereszerződés ezen jellegén az, ha valamelyik fél a maga szolgáltatását pénzzel kiegészíti, megtoldja, még nem változtat. Önként érthetőleg a concret eset körülményei szabják meg azt, hogy a toldás csakugyan „toldás”-e s nem minősítendő inkább „vételárnak”, mikor is a szerződés is adásvételivé változik.

¹ Részletesen szabályozza Tripart. I. R. 70. és 73. czime.

157. §. Az adásvétel.

I. Az adásvétel rendes alakja, fogalma, jogi természete és megkötése.

Irodalmi utalások. Frank: Id. cz. m. I. k. 316. §. 622. és köv. l.; Herczegh M.: Magyar dologi és kötelmi jog cz. id. m. 212—216. l.; Zlinszky—Reiner Magánjog 640—644. l.; Kiss Mór: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 392. és köv. l.; Szladits: Magánjog 98—103. l.; Krainz: System stb. Id. cz. m. II. k. 213—217. Stubenrauch: Commentar stb. Id. cz. m. II. k. 262. és köv. l.; Indokolás a m. ptkv tervezetéhez. IV. k. 38—79. l.; Kiss Mór: Az adás-vétel jog természete és a tulajdon fentartásának kikötése. aMgy. Igazságügy XXIV. kötet 129., 205. és 311. l.; Schleidlin: Abhandlung über d. Kaufvertrag nach dem b. G. B. stb. Wien, 1818. két kötet; Krückmann: Zur Reform d. Kaufrechtes. Berlin, 1896.; Braun: Finden die Grundsätze des Kaufes auf die emptio spei Anwendung? cz. m. Leipzig, 1896.; Klupathy: A m. keresk. jog kézikönyve II. k. 173—235. l.; Kiss Mór: „Adásvételi szerződés“ cz. cikke a Jogi Lexikon I. k. 69—73. l., u. ott az irodalom.

Az adásvétel (emptio-venditio) az a szerződés, melynél fogva az egyik fél bizonyos vagyontárgynak tulajdonul való átruházására, a másik fél pedig az átruházandó vagyontárgy készpénzbeli ellenértékének megfizetésére kötelezi magát.

Az előbbi fél az *eladó*, az utóbbi a *vevő*; amannak szolgáltatása az „*áru*“; emezé a „*vételár*“.

Az adásvételi szerződés a felek jelzett tartalmu megegyezésével teljes joghatálylally létesül. Érvénye ekként az áru és vételár kölcsönös átszolgáltatásától független, minélfogva az adásvéte a mai jogban tisztán consensualis contractus gyanánt szerepel.¹

Nincs kizárva azonban, hogy a felek az adásvétel ezen jellegét megváltoztathassák azzal a nyílt vagy hallgatag kikötésükkel, mely szerint a szerződés csak egyikük teljesítésével tekintesék megkötöttek. Ily értelmű hallgatag kikötésnek nem veendő az az életben felette gyakori eset, mikor az adásvétel, a két szolgáltatásnak végrehajtásával minden előleges megegyezés nélkül

¹ Tisztán kimondja a szabályt a Curia 1895 jan. 23-án I. G. 123. sz. a. (Márkus: VII. k. 12,606. sz.); Ugyanez a keresk. törv. álláspontja a keresk. vételre nézve. „A vétel megkötöttek tekintetik, ha a felek úgy a vétel tárgyára, mint az árra nézve megegyeztek“. (336. §. 1. be.)

a vételár és az áru szoros értelemben vett kicserélésével valósul meg. (Reálvétel, pl. boltban való vétel.) Itt ugyanis a szolgáltatások végrehajtása egy előzőleg vállalt szerződési kötelezettség teljesítéseként tekintendő, bárha ez a concludens tényekben kifejezésre jutó szerződéskötés az időpont tekintetében egészen összeesik a szerződés végrehajtásával.

A helyi ipar és kereskedelem érdekeinek védelme szempontjából az 1900: XXV. t.-cz.¹ az adásvételi szerződések kötésének bizonyos formáját, illetőleg létesülési módját korlátozta azzal, hogy az 1884: XVII. t.-cz. 50. §-ának hatályonkívül helyezésével eltiltotta és büntetéssel sújtotta a megrendelések gyűjtését. Belföldi és külföldi iparosok, kereskedők vagy ezek megbizottai (ügynök, agens, u. n. „vigéc“) lakhelyükön kívül, mintával vagy minta nélkül adásvétel kötése céljából — az id. törvény 1. §. szerint — megrendelések gyűjtése végett csak oly iparosokat, vagy kereskedőket kereshetnek fel (magánosokat tehát soha, hacsak azok nem intéznek hozzájuk direct meghívást), kik üzletkörükben az illető áru eladásával vagy felhasználásával foglalkoznak.² A hozzájuk intézett megrendeléseknek megbizott által való átvétele vagy teljesítése e tilalom alá nem esik. Az irodalmi és művészeti termékek megrendelésének gyűjtésére a tilalom egyáltalában nem vonatkozik (2. §.) Ezek alapján tehát a tiltott módon fölvetett ügyleteket: semmiseknek kell tekintenünk.

Hazai jogunk alaki szempontból az adásvételi szerződéseket nem korlátozza. Egy kivételt állít fel csupán az 1886: VII. t.-c. 22. §-a a házasfelek és jegyestársak közötti adásvételre; annak pedig, hogy ingatlan vételénél a bekebelezés szempontjából okvetlen szükséges megfelelő okirat kiállítása nem az ingatlan adásvétel valamelyes külön természete az oka, hanem a telekkönyvi rendszer.

Az adásvételi szerződés tárgya az „áru“.³ „Aru“-kép pedig

¹ Közkeletű elnevezéssel ez az u. n. „vigéc törvény“.

² A tilalom arra az esetre is értendő, ha a megrendeléssel egyidejűleg maga az áru is átadatik. (Bpesti keresk. és váltó tszék 1905 decz.29-én E-265/905. sz. — Jogállam VI. k. 379. lap.)

³ Curia 1891 június 10-én, 10,654/90. sz. a kimondta pl., hogy alapítványi helyre való kijelölési jog adásvétel tárgyát nem képezheti. (Márkus-féle gyűjt. I. k. 979. sz.)

szerepelhet minden olyan dolog (ingó és ingatlan) vagy jog, mely a vagyonnak alkatrészét képezi és átruházható természetű. Utóbbi tekintetben az általános tanok az irányadók s különösebb hangsúlyozást csak az igényel, hogy átruházhatatlan jogoknál sincs kizárva a jog *gyakorolhatásának* — amennyiben ez önálló jelentőséggel bírhat — az eladása. Bizonyos magatartástól, cselekvéstől, pénzbeli ellenértékért való tartózkodás, ha közönségesen adásvevésként is említettik, pl. az orvosi vagy üzleti clientela „eladása“ nem adásvétel, amint hogy a clientela, mint ilyen nem „áru“. A szerződés ilyen esetben nem egyéb, mint egy egyszerű tevésre vagy nem tevésre (pl. az „eladott“ clientela elvonásától való tartózkodásra) irányuló visszterhes kötelem,¹ Mivel pedig az adásvevés tulajdonátszállást nem eredményez, hanem csak tulajdon átszállítása iránti kötelezettséget (resp. jogot) szül: ezért az a körülmény, hogy az eladó az eladott dologra nézve nem volt jogosított, az adásvétel érvényét nem érinti. Röviden: eladni más dologát is lehet.² Az „árunak“, hogy adás-vételről szólni lehessen, tényleg *létezőnek* kell lennie. Ami nincs: azt sem eladni, sem megvenni nem lehet. Ennek ellenére mégis nincs kizárva, hogy a felek jövőben létezendő dolgok — pl. a jövő nyári termés, egy ezután kifaragandó disztárgy stb. — iránt adásvételi szerződést ne köthessenek. Még pedig vagy oly értelemben, hogy az adásvétel *csak az esetben tekintessék jogérvényes szerződésnek*, ha a kérdéses dolgok jövőbelieknek lenni megszűnván, valójában létesülnek, vagy *feltétlenül*, holott a vételár fizetendő lesz akkor is, ha a vétel kikötött tárgya egyáltalában nem keletkezik, nem jön létre. Az előbbi esete a jövőbeli dolog vételének az u. n. *emptio rei speratae*, vagy reményvásár, melynél az adás-vétel tulajdonkép a dolog keletkezésének feltétele mellett jön létre, s a vevőre, a feltétel valósulása esetén, azt a kockázatot háritja, hogy fizetnie kell, bár a dolog sem mennyiség, sem minőség szempontjából nem

¹ Ugyanez áll valamely „titok eladásáról“ is. V. ö. Kiss Mór: a Fodor-féle Magánjog III. k. 394. l.

² A gyakorlat régebben az eladott idegen ingatlanra vonatkozóan „teljesítési lehetetlenség“ czimén az ellenkező nézeten volt. Ma már a szöveg szerint. Pl. Curia 1898 május 11-én I. G. 80. sz. (Márkus X. k. 16,163. sz. lásd továbbá ugyanott a 16,164. sz. esetet is.)

ugy keletkezett, mint ahogy remélték.¹ A másik eset a feltétlen, azaz tulajdonképeni reményvásár, — az emptio spei — melynél a vevő kockázata sokkal nagyobb s mely éppen ezért az adásvételi szerződések köréből kiválván, a szerencseszerződések közé utalódik. A szerencseszerződésekre valló elem különben az emptio rei sperataenál is meglelhető, amely közös vonás mellett mindkét ügyletnél az eladó köteles arra, hogy a szerződés tárgyának létesülésére a körülményekhez képest közreműködjék. Így pl. jövőbeli termése eladásánál meg kell művelnie s bevetnie a földet, halászata eredményének előre való eladásánál (emptio spei) a hálókat megfelelően kell elhelyeznie stb.

Jövőbeli dolog a tárgya az adásvételnek az u. n. *szállítási szerződésnél* is, ahol az eladónak előbb be kell szereznie azokat a dolgokat, melyeknek tulajdonul való átruházása iránt az adásvételi szerződésben kötelezettséget vállalt. Az általános magánjog szempontjából a szállítási szerződés különös szabályozást nem igényel. Ha áruk s általában ingó dolgok és értékpapírok szállításáról van szó: az ügylet kereskedelmi ügyletté lesz és a kereskedelmi törvény idevágó határozmányai alá esik.²

Míg az „áru“ az eladó, addig a „vételár“ a vevő szolgáltatása. A vételár (praetium), mint ellenérték *okvellenül készpénzben határozandó* meg. A készpénz mellett vételárként ugyan más szolgáltatások is fordulhatnak elő,³ melyeknek azonban nincs egyéb szerepük, mint hogy mellékszolgáltatás gyanánt a készpénzbeli vételárat kiegészítsék. Ellen esetben s különösen, ha a pénz és egyéb szolgáltatások között fordított a viszony, nincs *adásvétel*, hanem *csereszerződés*. E megkülönböztetés gyakorlati jelentősége egyébként rendkívül csekély, mert a csereszerződések,

¹ Lásd Curia 1898 június 8. I. G. 139. sz. (Márkus: IX. k. 14,977 sz.); Szegedi tábla 1898 május 31-én. (Márkus: X. k. 16,168. sz.); Curia 1898 jun. 8. G. 137. sz. (Márkus: X. k. 16,169. sz.) mely esetekben ugyan a jövő termés mennyisége meghatározás mellett lett megvéve, miért is alperes az előre felvett vételár biz. részének visszafizetésére marasztaltatott. Ettől eltekintve, az esetek elvi eldöntése a szöveg szerint.

² 1875: XXXVII. t.-cz. 258., 259. §§.

³ Curia 1900 április 25-én G. 127. sz. a. kimondja, hogy „vételár jellegével bír nemcsak az az összeg, ami a vételi szerződésben vételárként feltüntetett, hanem egyttal az is, ami az ingatlan ellenértéke fejében még egyéb czimen fizetendő lett volna“. (Márkus: XII. k. 18,365. sz.)

mint láttuk, amugy is az adásvétel szabályai alá esnek a jogi megítélés szempontjából.

A vételár kellékei gyanánt fel szokás sorolni, hogy az legyen igazi (verum), igazságos (justum) és határozott (certum). A veritas kelléke hiányzik ott, hol a vételár az áruhoz képest elenyészően csekély vagy oly mértékben aránytalan, hogy az adásvétel felvételének a vételár „egyenérték“-i természete valószínűen szándékos elejtése okán nem igen lesz helye.

Az ügylet ily esetben inkább vegyes ajándékozás, negotium mixtum cum donatione — lesz. A vételár igazságosságának megkövetelésén alapul a *felén tuli sérelem* kifogása (Laesio ultra dimidium), melyet a magyar jog nem ismer, s melyről a korábbiak során volt szó (lásd 144. §.) Az eladó szavatosságánál ellenben az igazságos vételár az actio quanti minoris kapcsán már igenis érvényesül. (Lásd erről is 144. §.) Fontosabb az imént tárgyalt kettőnél a *határozottság* követelménye, ami alatt azt értjük, hogy az adásvételi szerződésnél a vételár meghatározatlanul sehoggy sem maradhat. A vételár meghatározására első sorban maguk a felek a hivatottak, kik ezt számszerű körülírással rendezesen meg is teszik. Bizhatják azonban a meghatározást egy, a szerződésen kívüli harmadik személyre, akinek döntése ez esetben az ügylet hatályban maradásának létfeltétele s az sincs kizárva, hogy a vételárnak megállapítására, bár mindenesetre boni viri arbitrato a felek valamelyike legyen in concreto feljogosítva (pl. alku nélküli vétel esetében). A „szokásos áron“ azonban az ilyen megállapítás sem mehet túl s ha nem eszközöltetnék méltányosan, a vevő a bírósághoz fordulhat. Az adásvételi szerződés a vételár meghatározása tekintetében ugy is intézhető, hogy irányadóul az adásvétel tárgyának valamely helyen és bizonyos időben jegyzett piaczi vagy tőzsdei ára szolgáljon. Erre az esetre az általános magánjogban is alkalmazandó a keresk. törv. 339. §-ának az az intézkedése, mely szerint: „Ha vételárként a piaczi vagy tőzsdei ár köttetett ki, egyéb megállapodás hiányában a teljesítés helyén és idejekor jegyzett középár értendő. Árjegyzés nem léteben a teljesítés helyéhez legközelebb eső piacon jegyzett középár szolgál irányadóul. E mellett nincs kizárva, hogy az érdekelte fél, az illető piacon a teljesítés idejekor megkötött vételi

szerződésekkel, a jegyzett ártól eltérő középárt igazolhasson; mi felett minden egyes esetben a bíróság belátása szerint határoz.“

Bíróság állapítja meg a vételárat (helyesen a kártalanítási összeget) kisajátítás esetén, ha a felek a kisajátítandó ingatlan értékét illetőleg nem tudnak megegyezni; telepítvényi földek megváltásánál közvetlenül a törvény maga (1873: XXII. t.-cz. 2., 3. §§.) s bizonyos dolgok vételárának meghatározásánál hatósági tarifaszabás is szerepel (pl. dohánybeváltásnál).

A vételár fizetése ily értelmű kikötés esetén részletekben is teljesíthető. Fontos szabályul szolgál ilyenkor, hogy a részletfizetés iránti kikötés a vevőnek oly jogot biztosít, melyről ő le is mondhat s így ha utóbb egészben, vagy a még hátralevő részleteket egyszerre kívánja lefizetni: az eladó kifejezett ellenkező megállapodás nem léteben köteles azt elfogadni s a maga részéről is teljesíteni.¹

Az adásvételi szerződés megkötése következtében az érdekelt felek jogállása a következőkép alakul:

a) Az eladó kötelezve van arra, hogy a vétel tárgyát a vevőre átruházza. Az átruházás módja ingóknál a traditio (brevi manu traditio és constitutum possessorium is), jogoknál azok engedményezése vagy egyébkénti megszerzetté tétele, ingatlanok — és ingatlan természetű jogoknál pedig a bekebelezésre alkalmas okirat kiállítása. A tulajdon-átruházási kötelezettség valódi értelme tehát nem az, hogy az eladó a vevőt okvetlenül tulajdonossá tegye, hanem, hogy arra, miszerint az tulajdonossá válhasson, a maga részéről mindent elkövessen. Ezt juttatja kifejezésre judicaturánknak különösen ingatlan vételnél ismételten hangsúlyozott az az elvi kijelentése, hogy az eladó az eladott ingatlant oly állapotba tartozik helyezni, miszerint arra a vevő tulajdonjoga akadálytalanul bekebeleztethessék s így amennyiben a telekkönyvben még maga az eladó neve sem állana benn, ő köteles tulajdonjogának a vevőt megelőző bekebeleztetéséről gondoskodni.²

¹ Kolozsv. T. 1908 G. 73/3. (Erd. J. K. I. 34. sz.)

² Pl. Budapesti tábla: Curia helybenhagyja 1895 május 8-án 2845/94. sz. a. (Márkus: VII. k. 12,607. sz.) M.-Vásárh. T. 1908 G. 38/3. sz. „Az adásvételi szerz. célja — az eladott dolog tulajdonának a vevőre átruházása — ezzel eladó a vevőnek tartozik. — Ennélfogva alperes (eladó) az adásvételi ügyletet egészben csak akkor teljesíti, ha felperesnek tlkvi átírásra

Az eladó szolgáltatásának időpontjára és helyére nézve a szerződés a határozó. Hely megjelölés hiányában az általános szabályok veendőik tekintetbe. (l. 142. §.) Amennyiben pedig a szerződés az áru kiszolgáltatásának időpontjáról nem intézkedik: az eladó az adásvétel viszonyos kötelelem természetéből következően a vételár felvételével egyidejűleg¹ köteles a szolgáltatásra. Az áru szolgáltatásának módja tekintetében a szerződéskötésekor állapotban való átadás a kötelező, kétség esetében azonban az áruval együtt jár annak minden *tartozéka* is. Mezőgazdasági jószággal tehát pl. tartozékképp eladottnak tekintjük a gazdálkodásra rendelt eszközöket, gépeket és állatokat s a gazdálkodás folytatására szükséges terményeket (vetőmag, takarmány) is. Ha az áru a vevőnek a szerződés értelmében más helyre küldendő át s ez az átküldés módja iránt nem rendelkezett, — a keresk. törv. 343. §-ának alkalmazásával — az eladó felhatalmazottnak tekintetik arra, hogy a vevő helyett a forgalmi élet rendes gondosságával intézkedjék, különösen, hogy azon személyt, ki által a fuvarozásnak történnie kell, kijelölhesse. Az áru átadásával járó költségek (az *átküldési* költségek kivételével), mint a mérlegelés és mérés, ellenkező kikötés hiányában az *eladót* terhelik, az ingatlan adásvevése után járó kincstári illeték ellenben a Curia 75. számú polgári döntvénye értelmében — hacsak más kikötve nem volt — a *vevőt* (75. sz. t. ü. döntv. 1904. január hó 19-éről.) Ugyancsak a vevőre szállnak szokás szerint a szerződés irásba-foglalásával járó kiadások is. (Curia 1897. jan. 23. I. G. 153. sz. Márkus IX. k. 14,979. sz.)

Az eladott dolog hasznai és terhei az átadás időpontjáig az eladót illetik.² Általában az átadás időpontja dönt a periculum rei viselésének kérdésében is, amihez képest megromlás, megsemmisülés stb. okán az árut érhető minden kárt, amíg a vevő azt át nem vette, az eladónak kell elszenvednie. Ingóknál ez a sza-

alkalmas tükvi állást teremt, és megfelelő szerződést ad. —“ (Erd. J. K. I. 26. sz.)

¹ Curia 1898 június 15-én 1127. sz. (Márkus: X. k. 16,173. sz.)

² Ezt az elvet tartalmazza a végreh. törv. (1881: LX. t.-cz.) 181. §., mely szerint az árverés napja után esedékes bérösszeg az árverési vevőt illeti, valamint az ingatlant terhelő s az árverés után esedékes adók s az átruházi illetékek is őt terhelik. (Ugyanott 184. §.)

bály kétségtelen,¹ ingatlan vételnél pedig, ha a tkvi bekebelezés még nem is történt volna meg (ez pótolja t. i. itt az „átadást“) az eladó a kárveszélyt csak az ingatlan tényleges átadásáig viseli.² Felfüggesztő feltétel mellett kötött adásvétel esetén a *periculum rei* a feltétel bekövetkezéséig annak terhére megy, aki a feltétel beálltakor — mint eladó — teljesíteni tartozik. (Curia 1888. október 29. 3515. sz. a. Márkus I. k. 1006. sz.)³

Más helyre átszállítandó dolgok eladásánál a dolgot szállítás közben érhető veszély viselésére nézve a magyar magánjogban a keresk. törv. 344. §-a tekinthető irányadónak.⁴ E szerint az eladót a szállítás közben beállott veszélyért csak akkor terheli felelősség, ha a hely, hová szállítania kell, *teljesítési helyül* lett kikötve. Azon körülmény azonban, hogy az eladó a fuvarozással járó kiadások és költségek viselését elvállalta, magában véve még nem szolgálhat okul arra, hogy a hely, ahová fuvaroz, rája nézve teljesítési helyül volna tekinthető. Ha a hely, *ahonnan* az árut fuvarozni kell, a szerződés szerint teljesítési helykép szerepel, a veszély a vevőre önként érhetőleg az áru fuvarozónak való átadásától fogva már átszállott.

Ugyanez a szabály az irányadó akkor is, ha a szerződésből azt megállapítani, hogy teljesítési hely gyanánt mi tekintessék, nem volna lehetséges.⁵ Amennyiben pedig a vevő az eladónak a szállítás módja tekintetében utasításokat adott: önként érthető, hogy ezektől eltekintenie sürgős szükség esetén kívül nem

¹ Pl. Curia 1888 okt. 4-én 2977. sz. a. (Márkus: I. k. 1003. sz. és ugyanott 1004. sz. is.) Curia 1893 szept. 13-án 2886/93. sz. a.; Pozsonyi járásbírósnak a Curia 1895 május 10-én 1078/95. sz. a. helybenhagyott ítélete. (Márkus: VII. k. 12,614—12,615. sz.)

² Curia 1883 január 22-én 6043. sz. a. (Márkus: I. k. 1005. sz.)

³ Az Optk. területén az Optk. 1049. §-nak az adásvételre is alkalmazandó (Optk. 1064. §.) rendelkezése szerint az általában „per Pausch und Bogen“ eladott dolgoknál egyes darabok véletlen elpusztulása a vevő terhére esik, hacsak ez által az egész vétel értékének felét el nem veszítette.

⁴ Az Optk. területén a trv. 429. §-ának azon általános kijelentése veendő figyelembe, mely szerint: „Átküldött dolgok rendszerint csak akkor tekintetnek átadatváknak, midőn azokat az átvevő megkapja; hacsak ez az átküldés módját maga meg nem határozta, vagy jóvá nem hagyta volna“. A *periculum rei* t. i. az Optk. felfogásában is az átadással száll át a vevőre.

⁵ V. ö. Kiss Mór: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 440. l.

lehet. Az ez ellen cselekvő eladó, nem ugyan az adásvételi szerződésből, hanem a szállítás elvállalásából folyó kötelezettsége alapján, ha eljárásából kár származott, felelős. (Kereskedelmi törv. 344. §.)

Végül az előadó vevőjével szemben *szavatossággal* is tartozik az annak helyén (l. 144. §.) részletesen kifejtett szabályok keretei között.

A vevő jogállása a már mondottak kiegészítésével a következőkép alakul:

Köteles a vevő a vételárnak megfizetésére, még pedig rendszerint — ha más kikötve nincs — az áru átadásával egyidejűleg. A „más kikötésnek“ két esete van, u. m.: a *hitelbe való* és *előfizetés melletti* adásvétel. A hitelbe való adásvétel szeszes italok eladása tekintetében, közerkölcsi szempontból törvényes korlátozások alá esik.¹ A vételár egészének vagy bármely részének visszatartására a vevő rendszerint nem jogosult, nem különösen azon a czimen, hogy az eladó bizonyos mellékkötelezettségeinek még nem tett eleget.² Ingatlanvételnél azonban, ha annak tehermentesítését a szerződés szerint a vevő magára nem vállalta, ha kimutathatja, miszerint az ismételt fizetés veszélye nélkül, a vételár nem szolgáltatható ki, a Curia 39. sz. t. ü. döntvénye értelmében azt mindaddig jogositva van visszatartani, míg az eladó az ingatlan tehermentesítését ki nem eszközölte. Ha ellenben már birtokba helyezkedett volna, a vételárat az eladó követelése-

¹ Az 1883: XXV. t.-cz. 22. §. szerint a vendéglőkben, kocsmákban és más italmérési helyiségekben — ideértve a szeszes italok kicsinyben való eladására jogositott kereskedéseket is — eladott szeszes italok ára fejében a bíróság 2 frtnál kisebb és 8 frtnál nagyobb összeget nem ítélhet meg. A megítélhető követelés összege 2 és 8 frt között törvényhatósági szabályrendeletekben nyer közelebbi meghatározást.

² Curia 1890 szept. 11-én 1394. sz. (Márkus: I. k. 991.); Curia 1899 szept. 4-én G. 221. sz. (Márkus: XII. k. 18,367. sz.) Az eladó azonban, ha hitelbe adott el valamit, de a vevő hitelképességéről a szerződéskötésekor menthető tévedésben volt az ellenszolgáltatás veszélyeztetése czimén a teljesítést megtagadhatja — ami végeredményében elállást jelent. — Az ellenszolgáltatás veszélyeztetését pedig jogosan lehet következtetni abból, hogy vevő kötelezettségeinek évek óta csak végrehajtás kényszere alatt tett eleget és el-tűrte, hogy ellene csekély összegű követelések erejéig folytonosan végrehajtásokat foganatosítsanak. (Curia 162/909. és 858/908. — Lásd Erd. J. K. III. évf. 116. oldal.)

sére birói letétbe helyezni köteles (ugyancsak a 39. sz. t. ü. döntv. szerint). A vételár visszatartása iránti jog a vevőt — ha birtokba nem helyezkedett — akkor is megilleti, midőn az eladó a bekebelezésre alkalmas okirat kiállítását késlelteti. (V. ö. Márkus XII. k. 18,368. sz.)

Hátralékos vételár után ellenkező kikötés hiányában a vevő kamatfizetésre köteles.¹

A vételár megfizetése mellett a vevő az árut, ha az a kikötött vagy törvényszerű minőségnek megfelel, átvenni tartozik. Az átvétel megtagadása az eladónak a szerződés feltételeinek teljesítésére kereseti jogot ad.

A késedelemre s az abból eredő kártérítési, illetőleg elállási jogokra nézve az általános szabályok érvényesülnek. (Lásd 139. §.)

II. Az adásvétel különös esetei.

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 645—648. l.; Herczegh M.: M. dologi és kötelmi jog cz. id. m. 217—223. l.; Kiss Mór: Id. cz. m. Fodor-féle Magánjog III. k. 441—463. l.; Szladits Magánjog 103—105. l.; Krainz: System stb. II. kötet 217—232. l.; Indokolás a magy. ptkv tervezetéhez IV. k. 152—187. l.; Klupathy: Keresk. jog. II. k. 235—245. l.; Kiss Mór: Az adásvétel jogi természete és a tulajdon fentartásának kikötése cz. ért. „Magy. Igazságügy“ XXIV. k. 129., 205., 311. l.; Schwarz G.: A pact. reserv. dom. cz. ért. „Magánjogi fejtegetések“ cz. m. 133—133. l.; Pact. reserv. dominii-ről; König Vilmos, Schwarz G., Szakolczai Árpád és Menyhárt Gáspár cikkei a „Jogtud. Közl.“ 1896. évf. 47—48. és 1895. évf. 29., 50. számaiban; Biermann M.: A visszavásárlási jog fentartása cz. ért. „Magy. Igazságügy“ XIV. k. 324. l.; Kiss Mór: Elővásárlási jog cz. cikke a Jogi Lexicon III. k. 301. és köv. l.

Az adásvételi szerződést a felek különös megállapodásokkal úgy módosíthatják, hogy a jogrendnek azok megítélhetésére a rendestől eltérő sajátos szabályozást kell felállítania. Erre való tekintettel az adásvétel különleges esetei külön tárgyalást igényelnek. E megállapodások vagy mint egyszerű, de önállósult jelentőséggel bíró mellékhatározmányok vagy mint adásvétel speciális alakzatai jönnek figyelembe.

1. *Mustra vagy próba szerinti adásvétel.* A mustra vagy

¹ Curia 1895 nov. 29-én 7442/96. sz. (Márkus: VII. k. 12,616. sz.)

próba szerinti vétel a közönséges adásvételtől csak abban különbözik, hogy a felek az áru *minőségét* szavakkal való körülírás helyett, valamely dologra, *mint mustrára* való utalással határozzák meg. Ehhez képest az eladó speciális kötelezettsége abból áll, hogy az általa szolgáltatandó áru a mustrának, illetőleg próbának megfelelően (keresk. törv. 362. §.) Ellenkező esetben a vevő a szerződéstől visszaléphet, s így a mustra, mely rendszerint neki át is szokott adatni, az áru szerződésszerűségének is ellenőrzésére szolgál. Ha a vevő a mustrát nem tudja felmutatni, az áru törvényes vélelem alapján mustra — illetőleg próbaszerű minőséggel bírónak tekintendő (keresk. törvény 363. §.) Önként érthetőleg az ellenkező bizonyítása nincs kizárva. A felmutatott mustra azonosságának bizonyítása rendszerint a vevőt, az eladót pedig csak akkor terheli, ha azt lepecsételést nélkül adta át.

Megjegyzendő végül, hogy az, miszerint mustra, illetőleg próba szerinti adásvétel kötött, ténykérdés lévén, kétség esetén az által bizonyítandó, aki állítja,¹ s hogy a mustrában foglaltan tulmenő minőségek kikötése nincs kizárva,² valamint ha az áru mustraszerűségét a felek mint felbontó feltételt tüzték ki: közönséges feltételes adásvétel létesül, de nem a speciális mustra szerinti vétel.

2. *Adásvétel megtekintésre vagy próbára.* Annak a feltételnek a kikötése, hogy az adásvétel csak úgy érvényesüljön, ha a vevő az árut megtekintés vagy megpróbálás után elfogadja: a megtekintésre vagy próbára történő adásvételt létesíti. Az ügylet jellegzetességét a vevő rendelkezésére álló tiszta potestativ feltétel adja meg, melynek eredményeként kötelezve egyelőre csak az eladó van, míg a vevő azzal sem tartozik, hogy az árut ugyan megtekintse, illetőleg kipróbálja.³ A feltétel szabály szerint

¹ Lehetséges ugyanis, hogy a mustra csak az áru ajánlása s a vevő tájékoztatása vagy a szerződéskötésre való indítása céljából, de nem az áru minőségének eleve való meghatározása végett adatik. (Jellegmustrák, Typenmuster.)

² Pl. az áru, — mustra szerinti buza, melynek üszökmertesnek, vagy kényrsütésre alkalmasnak is kell lennie.

³ Innen a név: „Handel nach Belieben“ „Kauf auf Gefallen“, „Handel auf Laune“.

felfüggesztő,¹ ha a felek ettől eltérőleg felbontó feltételben állapodtak meg: akkor az eredményt tekintve, tulajdonkép alig más a helyzet, mint a visszalépési jog kikötése esetén s ezért emennek szabályai nyerne itt is alkalmazást.²

Egyébiránt a felek jogállása e controvers jogi természetű ügyletnél³ a következőkép alakul:

a) Az eladó köteles a vevőnek megengedni azt, hogy az árut megpróbálja, illetőleg megtekintse. E kötelezettsége rendszerint az áru átadását is megkívánja. Már most: akár történt átadás, akár nem, mivel a vevő a maga részéről lekötve egyáltalában nincs: a feltétel bekövetkeztéig, avagy bizonyossá vált be nem következéséig sem a tulajdon, sem a periculum rei, sem a hasznok iránti jog rája át nem száll. Mindez az eladónál marad. A vevő helyeslő, illetőleg elfogadó nyilatkozata egyfelől feltétlenül teszi az eladó kötelezettségét, mert a feltétel megvalósult; másfelől létesíti egyidejűleg a vevő viszonos kötelezettségét. Ha a felek a vevő helyeslő nyilatkozatát felbontó feltételkép tüzték ki, de az áru át nem adatott, ugyanaz a helyzet, mint ha a feltétel felfüggesztő lett volna; ha pedig az áru átadatott, a visszalépési jog kikötésének szabálya szerint a veszély és hasznok a vevőre szállnak át.

¹ E mellett szól a törvényes vélelem is. (Keresk. törv. 359. §.)

² Megtörténi, hogy a vevő a vételárt a megtekintés előtt már lefizeti. E körülményből esetleg lehet arra is következtetni, hogy a felek bontó feltételben állapodtak volna meg, de nem szükségképen. Nem helyes ekként az Optk. 1081. §-ának rendelkezése, mely a vevőre ily esetben az átadott áru tulajdonát is átszállítja, biztosítván egyébként neki a jogot, hogy a próbaidő letelte előtt visszaléphessen. Nincs kizárva ugyan, hogy a felek a vételárnak próbaelőtti lefizetése mellett is, a vevő elfogadásának bekövetkezését felfüggesztő feltételként kívánják tekinteni. A kérdést tehát csak az ügyletmagyarázat döntheti el.

³ Elméleti szempontból a próbára történő adásvétel tekintetében súlyos aggályok merülhetnek fel. A kérdés ez: Lehet-e egy oly jogügyletet, melyből csak az egyik félre — a praesumptiv eladóra — származik feltételes kötelezettség a vételnek, vagyis egy a principio 2 oldalú szerződésnek kategóriája alá vonni, avagy nem volna-e helyesebb azt úgy tekinteni, mint a próbaidő elteltéig kötelező eladási ajánlatot, melynek alapján a vételi szerződés csak a vevő elfogadó nyilatkozatával jön létre? stb. Hazai jogunk a keresk. törvényt és a külföldi jogokat követve, valóságos adásvételt lát a megtekintésre való vételben, s csak a rendes szabályok módosított alkalmazására szorítkozik.

b) Kötelessége továbbá az eladónak, hogy a vevő nyilatkozatát bevárja. Hogy mely időpontig? első sorban attól függ: tartalmaz-e a szerződés időhatározást. Ha igen, úgy ez az irányadó s amennyiben az áru át lett adva, de a vevő a kikötött idő alatt nem nyilatkozik: hallgatása elfogadásnak tekintendő. (Keresk. törv. 360. §.) (Qui tacet consentire videtur.) Viszont pedig az áru át nem adása s a határidő eredménytelen letelte esetén vételi szerződés nem létesül. (Keresk. törv. 361. §.) Szerződésileg megállapított határidő hiányában az eladó a vevőt a körülményekhez mért idő lefolyása után¹ nyilatkozatra szólíthatja fel s ha az erre azonnal nem reflektálna, hallgatása, amennyiben az áru át lett adva, *elfogadást* jelent, amennyiben pedig az áru át nem adatott volna, az eladó kötelezettsége megszűnik s a szerződés nem létesül.

3. *Adásvétel a visszalépési jog fentartásával.* (Pactum displicentiae.) A szerződési szabadság elvéből következik, hogy a felek (akár a vevő, akár az eladó) az ügylettől való tetszés szerinti visszalépést maguknak kiköthessék. E kikötés, mely a czimbevett adásvételi alakzatot létesíti, felbontó feltételként minősítendő, ha csak a felek kifejezetten nem felfüggesztő feltételre szerződtek volna. A visszalépési jog gyakorlásának a felbontó feltételek természetéhez képest az a hatálya, hogy a szerződés (elvileg) a kötés idejére visszanyuló hatálylyal felbomlik s a volt szerződésbeli ellenfelek egymással szemben kölcsönösen az in integrum restitutióra, vagyis a vétel tárgyának, illetőleg a vételárnak visszaadására kötelesek. Ezt a tételt az árut a visszalépésig érhető veszély kérdése némileg módosítja.

Nevezetesen, ha a visszalépési jog az *eladó* javára volt kikötve s a vevő azt csak megromlott állapotban vagy egyáltalában nem tudná visszaadni, az ebből eredő kárért megtérítéssel tartozik. Az árunak a vevő terhére róvható megsemmisülésével egy tekintet alá esik az, ha a vevő a dolgot harmadik személynek elidegenítette s a megromlással, ha azt zálogjoggal terhelte. Ez esetben az eladó, feltételezve a harmadik jogszerző jóhisze-

¹ Az Optk. 1082. §-a törvényes határidőket állapít meg arra az esetre, ha a felek ezt elmulasztották, még pedig ingó dolgoknál 3 napot, ingatlannál 1 évet.

műségét, az Optk. nálunk is elfogadott 367. §-a és a keresk. törvény 366. §-a szerint csak a vevőtől követelhet kártérítést, de a harmadik jóhiszemű ellen, visszalépési jogának fentartása alapján semmiféle jogot nem érvényesíthet. In specie pedig valamely harmadik személy jóhiszemű zálogjogszerzése esetén vagy viseli az ezzel járó terhet, vagy kielégíti a záloghitelezőt, de kártérítéssel csak vevője ellen fordulhat. Másként áll a dolog, ha a visszalépési jog nem az eladó, hanem a *vevő javára* lett kikötve. A vevő ugyanis visszalépési jogával csak azon feltétel alatt élhet, hogy az árut ugy mennyiség, mint minőség tekintetében teljesen az átvétel szerinti állapotban adhatja vissza. Ez esetben tehát a *periculum rei* őt illeti, még pedig véttségére vagy vétlenségére való minden tekintet nélkül.

Arra nézve, hogy a visszalépési jog mely időpontig gyakorolható: a szerződés határoz. Ha a jogositott ez idő alatt nem veszi azt igénybe: joga elvész. Megállapodás nem léteben a törvény által meghatározott határidők volnának irányadók; a magyar jogban azonban ily rendelkezést csak a keresk. törvény tartalmaz, melynek 3 napos határideje (364. §.) az általános magánjogi forgalom igényeire tekintettel tulszigoru s ezért nem is alkalmazható. Ekként a kérdés a birói *cognito* eldöntéséhez utalandó, holott is az eset körülményei alapján in concreto nem lesz nehéz megállapítani azt, hogy a visszalépésnek a már tényleg lefolyt idő alatti nem gyakorlása rejt-e magában feltehetőleg joglemondást, azaz tekinthető-e az esetleg megtett nyilatkozat folytán a visszalépés kellő idő alatt megtörténtnek-e vagy nem?

4. *Adásvétel jobb vevő fentartásával.* A visszalépési jog fentartásával kötött adásvétel szabályai alkalmazandók az adásvétel azon különös nemének elbírálásánál is, mely oly feltétellel létesül, hogy az *eladó* a szerződéstől, az esetre, ha bárki harmadik személytől jobb ajánlatot kapna: visszaléphessen. (U. n. In diem addictio). A feltétel rendszerint felbontó, ha azonban a vétel tárgya át nem adatott, felfüggesztő lesz.

Annak eldöntése, hogy a jelentkezett újabb vevő tényleg jobb-e? objectiv criteriumok szerint döntendő el. Az Optk. 1085. §-a kifejezetten az eladó subjectiv mérlegelésére bizza ezt s elismeri, hogy az a szerzőtől a „jobb vevő“-re hivatkozással akkor is elállhasson, ha az újonnan jelentkező a régi vevőnél kevesebbet

is ígér. A régi vevőt jogosítottak kell tekintetnünk arra, hogy a kínálkozó „jobb vevő“ helyébe beléphessen. A „jobb vevő“ jelentkezésére, illetőleg bevárására a szerződésnek pontos időt kell meghatározni, ha ez nem történt meg, törvényes határidőkként azokat kell figyelembe vennünk, melyeket a jogrend a megtekintésre történő és visszalépés fentartásával kötött adásvételnél e tekintetben felállított.

5. *Adásvétel a tulajdonjog fentartása mellett.* (Pactum reservati dominii.) Tulajdon fentartása mellett létesül az adásvétel, ha az eladó az áru feletti tulajdonjogát addigra, míg a vevő a vételért egészben vagy meghatározott részben ki nem fizeti, fentartja magának.

Az adásvétel ezen alakzata, mely szokásjogunkban csak újabban nyert hosszabb ingadozás után feltétlen elismerést,¹ jogi természetét illetőleg nem ment minden controversiától.² Ma már általában elfogadott nézetnek tekinthető, hogy a tulajdon fentartása iránti kikötés nem a szerződésre, hanem az annak célját képező dologi jogváltozásra (a tulajdonátruházás, illetőleg szerződésre) vonatkozó feltétel, melyet a felek akár halasztó (felfüggesztő), akár felbontó hatálylyal tűzhetnek ki.³

Kétség esetében szokásjogunk a tulajdonfentartást felfüggesztő feltételnek tekinti, aminek következtében a vevő sem

¹ Elismeri Curiánk számos újabb időben kelt ítélete. Pl. 1895 márcz. 7-én 1391. sz.; 1895 június 15-én 4678/94. sz.; 1896 február 18-án I. G. 142. sz. (Márkus: VII. k. 12,631—12,633.); 1899 márcz. 3-án G. 597. sz. (Márkus: X. 16,167. sz.); 1900 okt. 24. és 30-án 381—382. sz. (Márkus: XIII. k. 19,623—19,624.); 1902 decz. 2-án 317. sz.; 1903 január 20-án I. G. 439. sz. („Judicat“. I. kötet. 103. és 261. sz.) Curia 1905 okt. 4-én 1324. sz. (Judicat. IV. 1229.) Curia 1906 szept. 7-én 1938. sz. (Grill f. Dár II. 632.) stb. Az ellenkező határozatokra nézve lásd Márkus: I. k. 1055—1069. sz. alatti esetek.

² A régebbi felfogás a tulajdon fentartásában rendszerint zálogjog fentartást látott. Újabban a pactumot feltételnek minősítik, hol a szerződésre, hol az általa czélozott tulajdon átszállásra vonatkoztatván azt. Vitás továbbá, hogy a feltétel kétség esetén bontó, vagy felfüggesztő feltételnek tekintés-e? stb.

³ Tehát pl. a) eladom a varrógépet, de úgy, hogy a tulajdonjog mindaddig, míg a vételár kifizetve nincs, engem illet (felfüggesztő feltétel); b) eladom és átadom tulajdonul a varrógépet, de ha kikötött határidőig a vételár nem lesz kifizetve, a tulajdon reám visszazáll (felbontó feltétel).

válk az áru átvételével tulajdonossá, mindaddig, míg a feltétel — t. i. a vételár teljes lefizetése — be nem következik. E tételnek különösen harmadik személyekkel szemben van nagy jelentősége, mert a fentartás velük szemben is hatályos s így, ha a vevő hitelezője az árut lefoglaltatja, az eladónak módjában és jogában áll azt a zár alól igényper útján feloldatni. Jóhiszemű harmadik jogszerzők önként érthetőleg itt is védelemben részesülnek s velük szemben a tulajdonjog fentartása alapján tulajdoni keresetet indítani nem lehet.¹ Szabályul szolgál továbbá, hogy az eladó a részére fentartott tulajdonjogról sem azzal, hogy biztosítékképpen fedezeti váltókat (vagy egyéb biztosítéket) kapott, avagy a hátralékos vételár iránt keresetet indított s a behajtás iránt magára az árura vezetett végrehajtást lemondottnak nem tekintetik, mert e tényeiben éppen az nyer kifejezést, hogy szerződésbeli jogához ragaszkodva, a vevőt a feltétel teljesítésére kívánja rászorítani.² Ugyancsak abból, hogy az eladó a tulajdont magának fentartotta, következik, miszerint az áru időközi vétlen károsodása őt terheli. Ha véletlen folytán a vétel tárgya megsemmisül: az ügylet megszűnik s a kapott vételár-részletek vevőnek visszaszolgáltatandók. (Curia, 1905. okt. 4-én. 1324. sz. — Judicat. IV. 1229.) A *Budapesti Tábla* 1905 ápr. 12-én I. G. 19. sz. ítéletében azt is kimondotta, hogy az áru feldolgozásával (specificatio) a felette megállapított tulajdonjogi fentartás hatályát veszti.³

Mivel pedig a pactum feltétele a tulajdonátszállásra vonatkozik, a kötelmi szerződésre egyéb kihatása nincs, mint hogy az eladó az általános szabályokból kifolyólag a vevő késedelmes vagy egyáltalán kimaradt teljesítése okán a szerződéstől egyszerűen elállhat, sőt erre az esetre az is kiköthető, hogy a vevő ilyenkor a már lefizetett részleteket elveszítse. Arra azonban, hogy az eladó a szerződéstől való elállás nélkül a vevő késedelmes fizetése esetén a dolgot visszavegye, rendszerint nem tekinthető feljogosítottnak.

¹ Curia 1906 szept. 7-én 1938. (Grill f. Dár II. 632.)

² Curia 1903 jan. 20. I. G. 439. sz. („Judicatura“ I. k. 103. és 261. sz.)

³ Lásd Jogállam VI. évf. 469. lap.

A pactum reservati dominiinek, mivel az ingatlanok tulajdonának megszerzése a tényleges átadástól független, csak ingók, még pedig csak elhasználhatatlan ingók tekintetében van jelentősége.

6. *Adásvétel visszavásárlási, illetőleg visszaeladási jog kikötésével.* (Pactum de retrovendendo, retroemendo.) Ha az adásvétel kötésekor a vevő az eladóval szemben kötelezettséget vállal az iránt, hogy a vétel tárgyát kívánságára, avagy meghatározott idő lefolyta után előre megállapított áron visszaeladja: a szerződés az eladó visszavásárlási jogának fentartása mellett létesült.

E mellékkikötésnek hazai jogunk szerint akár ingó, akár ingatlan dolog tekintetében helye van, amit azért kell kiemelnünk, mert az Optk. 1070. §-a — s ez érvényes, mint tudjuk, az erdélyi részeken — a visszavásárlási jog kikötését tekintettel arra, hogy ingó dolognál uzsorásügyletek elpalástolására könnyen felhasználható, csak ingatlanok tekintetében engedi meg.¹

A visszavásárlási jog kikötésének joghatályai különben a következők: Az eladó jogositva van arra, hogy a szerződésben meghatározott időtartam lefolyása alatt, avagy ha ily megállapodás nem történt, bármikor, a vevőtől a dolognak tartozékai-val együtt részére leendő visszaeladását követelhesse. Mivel pedig hazai joggyakorlatunk a visszavásárlási jogot az Optk. 1070. §-át követve, tisztán legszemélyesebb jognak tekinti,² kiemelendő, hogy az sem nem engedményezhető, sem az eladó örököseire át nem száll.³ A visszavásárlási ár a szerződésben eleve kikötendő; ha pedig a felek e részt nem intézkedtek volna, vélelem szerint

¹ Az orszb. ért. 21. §-a értelmében ugyan az Optk. 1070. §. a magyar magánjogban is tételes érvényű. Ám a visszavásárlás ingatlanokra való szorításában implicite benne van az a másik szabály, hogy ingók tekintetében a kikötés tilos és érvénytelen. E részt pedig az 1070. §. már nem tételes érvényű. Különben pedig a szöveg álláspontját igazolja az 1881: XIV. t.-cz. 6. §-a is, mely egy a kézizálogkölsön ügyletek köréből vett s a visszavásárlási jog tekintetében felállított tilalmával az ingókra nézve kiköthető visszavásárlási jogot közvetve elismeri.

² Lásd Márkus: I. k. 338—342. sz. alatti eseteket: Továbbá Curia 1898 nov. 21. G. 360. sz. a. (Márkus: X. 16,176. sz.); Curia 1900 junius 13-án 918. sz. a. (Ügyv. Lapja 1900. évf. 30. sz.)

³ Természetesen, ha az eladó jogának érvényesítésére már életében pert indított, azt az ő örökösei is folytathatják.

annyi, mint amennyivel a vevő a visszavásárlási joggal terhelt dolgot eredetileg megvette. A mondottakból kivehetőleg a visszavásárlási jog a vevő tulajdonszerzését nemcsak hogy nem gátolja, sőt feltételelessé sem teszi; de létesít egy oly és a tulajdonos személyével összefüggő, s az ő rendelkezési szabadságát megszorító korlátozást, mely ha ingatlan vételéről van szó, a telekkönyvi bejegyzéssel abszolút, dologi joghatályt is nyerhet.¹

Megjegyzendő egyébiránt, hogy visszavásárlási jog kikötésének csakis valóságos adásvételnél van helye; tilos és érvénytelen tehát, ha a felek e kikötés szinlelésével egyéb, rendesen szintén tiltott ügyletet kívánnak elpalástoltan megkötni. A szinlelt és visszavásárlással kötött adásvétel a simulatióra vonatkozó általános szabályok szerint (l. I. k. 19. §.) mindenesetre érvénytelen, a vele elburkolt ügylet azonban esetleg — ha önmagában jogérvényes volna — megállhat.²

A visszavásárlási jog kikötésének bizonyos szempontból megfordítottja a *visszeladás* kikötése mellett létesült adásvétel (*pac-tum de retroemendo*), melynél a vevő köti ki magának azt a jogot, hogy a megvett dolog visszaruházása ellenében az általa eredetileg fizetett vételárat visszakövetelhesse. Erre a mellékkikötésre, mely lényegében nem más, mint a vevő visszalépésének fentartása, a visszavásárlási jog szabályai nyernek megfelelő alkalmazást.

7. *Adásvétel elővásárlási jog (jus protimiseos) kikötése mellett.* Elővásárlási jog kikötése mellett létesül az adásvétel, ha a szerződés az eladó javára azt a jogot biztosítja, hogy a vétel tárgyának netalán szándékolt elidegenítése esetén, amennyiben egy harmadik személy, mint vevő által felajánlott vételi feltételek teljesítésére késznek nyilatkozik, a vásárra vonatkozólag az elsőbbség őt illesse.

Az adott fogalomból folyólag az elővásárlási jog a való-

¹ Márkus: I. k. 341—342. sz. alatti esetekben Curia 1887 márczius 1-én 7082/86. sz. a. és Budapesti tábla: 1892. okt. 25-én 7182. sz.

² Kiemelendő a kézizálogkölcson ügyleteket szabályozó 1881: XIV. t.-cz. 6. §-a, mely tiltja a szinlelt ügylet alakjába rejtett elzálogosításnak különösen azon módját, melynél vételjegy állítatik ki oly nyilatkozattal, hogy az elzálogosító bizonyos időpontig az állítólag eladott tárgyat visszavásárolhassa. (V. ö. ugyanazon törv. 23. §-ával is.)

sággal létrejött adásvételi szerződés mellékszerződését szokta képezni, de azért más természetű jogügyletek keretében, vagy akár teljesen önállóan is érvényesen kiköthető. (Pl. haszonbérletnél van kikötve az elővásárlási jog arra az esetre, ha haszonbérbeadó az ingatlant eladni akarná).¹

E szerződésből kifolyólag tehát az eladó követelési jogot nyer vevőjével szemben arra, hogy az a dolgot első sorban is neki tartozzék eladni, ha és amennyiben ama feltételeket, melyeket egyéb jelentkezők felkináltak, ő maga is hajlandó teljesíteni. Ezen joga ingatlanoknál bejegyzéssel dologi hatályává válik (Optk. 1073. §.) ép úgy, mint a visszavásárlási jog, melyhez egyébként jogi constructiója és legszemélyesebb jellege tekintetében is hasonlít és így érvényesíthető a jogutódként bekebelezett későbbi tulajdonosokkal szemben is. Természetét tekintve tehát az elővásárlási jog is a tulajdonos személyes rendelkezéseit megszorító korlátozás hatályával nehezedik a vevő ily kikötéssel szerzett tulajdonára és sem élők között, sem halálesetére másra át nem ruházható.

Az elővásárlási jog gyakorlására akkor kerül a sor, ha a vevő a vétel tárgyán tudni akarván, vevőt kap.² Köteles ez esetben, már a vételi ajánlat megtételével az elővásárlásra jogosítottat megkinálni, ez viszont a szerződésben megjelölt, ily megállapítás hiányában pedig a forgalmi élet felfogása szerint meghatározandó méltányos idő alatt³ nyilatkozni tartozik, hogy a jelentkező vevő helyébe hajlandó-e belépni vagy nem.

Megszűnik az elővásárlási jog a jogosított halálával; ha továbbá a megkinálás után idejében nem nyilatkozik és a jelentkező új vevő által felajánlott szolgáltatásokat nem vállalja. Meg-

¹ Ily esetben az elővásárlási jog gyakorlására nem szükséges az, hogy az adásvételi szerződés már befejezett legyen, hanem elég, ha a tulajdonos a dolgot eladni szándékolja és egy komoly vevő bizonyos vételárat már kilátásba is helyezett. (M.-Vásárh. T. 1909 G. 23/3. — Erd. J. K. II. 18. sz.)

² Az elidegenítés egyéb (nem adásvételi) eseteiben, ez iránti külön megegyezés hiányában, az elővásárlási joggal élni nem lehet. Optk. 1078. §. Curia 1895 szept. 27-én. 10,384/94. sz. (Márkus: VII. k. 12,300. sz.)

³ Az Optk. 1075. §-a megállapodás hiányában törvényes időhatárokat szab a jogosított nyilatkozatára. Még pedig, ha ingókról van szó 24 órát, ha ingatlanokról, 30 napot. A mi jogunkban nem lévén semmi rendelkezés, a szöveg tételén túlmenni nem lehet.

szűntnek kell végül tekintenünk a vétel tárgyának végrehajtási uton való elárvereztetése esetén is, mert mint legszemélyesebb jog, a végrehajtás rendén az 1881: LX. t.-cz. értelmében figyelembe nem volna vehető. Ingatlanra bekebelezett elővásárlási jog jogosítottját azonban, ha az ingatlan kényszereladás alá kerül, az Optk. 1076. §. szerint az árverésre okvetlen meg kell hívni.

Megjegyzendő, hogy 48 előtti régi jogunk a törvényes elővásárlási jogoknak több esetét ismerte, melyeknek az 1852. évi ősiségi patens (16. és 18. §-ai) eltörlő rendelkezése után jogérvénye már nincs.¹ Egyik volt az ősi birtok elidegenítőjét korlátozó és az ősiekre jogközösségben álló osztályos atyafiak, a másik a nem osztályos atyafiak és szomszédok elővásárlási joga, azzal a különbséggel azonban, hogy míg amazokat egyenesen fel kellett hívni (praemonitio), hogy jogaikat gyakorolhassák, addig az utóbb említettek megkínálása nem volt kötelező, ellenben jogukat érvényesítendő, a vásárra ajánlást tehettek (admonitio). A praemonitio elmulasztásának, illetőleg az admonitio figyelembe nem vételének, az volt a következménye, hogy a jogosítottak a nélkülök és ellenük létrejött adásvételt „ex neglecta praemonitione“, illetőleg „ex non observata admonitione“ dologi hatálylyal ad invalidationem fassionis megtámadhatták.

LXXV. FEJEZET.

Bérszerződések.

158. §. Bérllet és haszonbérllet.

Irodalmi utalások. Frank: Közigazs. törv. I. k. 648—651. l. 326. §.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 669—679. l.; Kiss Mór: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 465—491. l.; Szladits: Magánjog 105—110. l.; Krainz: System stb. II. k. 232—252. l.; Indokolás a m. ptkv tervezetéz IV. k. 226—332. l.; Krisztinkovich Iván: A haszonbérlleti jog mai érvényben. Budapest, 1896.; Berényi Sándor és Gráber Károly: Lakbérlleti jog és eljárás. Budapest, 1896.; Kiss Mór: Bérlleti szerződés cz.

¹ A mai jogban törvényes elővásárlási jog illeti az 1894: V. t.-cz. alapján eszközölt telepítéseknél a kincstárt a telepítvényi ingatlanra nézve, ha a mindenkori telepesek azt, az első telepes nevére történt bekebelezéstől számított 15 éven belül másnak, mint törvényes leszármazóiknak vagy házas-társuk elidegeníteni akarnák. (Id. törv. 17. §.)

czikk. Jogi Lexicon I. k. 775—782. l.; Haszonbérleti szerződés cz. cikk ugyanott IV. k. 20—22. l. és itt a teljes irodalom.; Ágoston Péter: A bérbeadó törvényes zálogjoga cz. ért. Jogtud. Közl. 1899. évf. 310. l.; Kiss Géza: A haszonbér elengedéséről. Budapest, 1903.

1. *A bérlet és haszonbérlet fogalma és jogi természete.* A római jog locatio-conductio-ja, mely elnevezés alatt mindazon szerződések értettek, melyeknek tartalma arra alkalmas dolog használatának ellenérték fejében való átengedéséből állott, az újabb jogfejlődésben, s hazai jogunkban is két egymással rokon, de nem mindenben azonos szerződési típussá bomlott szét; s ezek a *bérlet* és a *haszonbérlet*.

Ha valaki valamely elfogyaszthatlan dolog egyszerű *használatát* másnak helyettesíthető dolgokból rendszerint pedig pénzből álló ellenszolgáltatás (*bérfizetés*) fejében ideiglenesen átengedi, *bérleti szerződés*,¹ ha pedig valamely gyümölcsöző dolog vagy hasznot hajtó jog *haszonvételének* bérfizetés ellenében való ideiglenes átengedéséről van szó: *haszonbérleti szerződés* keletkezik. Előbbi esetben beszélünk *bérbeadóról*, kinek a „*bérlemény*“ és „*bérlőről*“, kinek a „*bér*“ a szolgáltatása; utóbbi esetben pedig haszonbérbeadó — és haszonbérlőről — akik a szerződés alapján a haszonbérlemény, illetőleg a haszonbér szolgáltatására vannak kötelezve.

A bérlet és haszonbérlet közötti különbség tehát először a *szerződés tárgya*, másodsor a *szerződés célja* tekintetében áll fenn. Bérletnek helyesen csak testi dolog (tehát „dolog“ a szó jogtechnikai értelmében),² haszonbérletnek ellenben jogok is lehetnek tárgyai, természetesen csak olyanok, melyek huzamosan és állandóan gyakorolhatók s visszatérőleg hasznot hajtának. Mig továbbá a bérlet célja egyszerű *használat-átengedés*, addig a haszonbérlet a haszonbérlemény tárgyának *haszonélvezetére* is kiterjed.

¹ Tehát pl. a használat fejében annak az ellenszolgáltatásnak kikötése, hogy a különben ingyen átadott helyiségek jókarban tartassanak: bérleti szerződésnek nem tekinthető, ha még így is nevezetett volna. (Márkus: VII. 12,504. sz.)

² Törvényeink ugyan, sőt a judicatura is jogokra vonatkozással következetesen „bérlet“-ről szoktak szólni. Így pl. az 1883: XX. t.-cz. 3. §. a vadászati jog bérbeadási kötelezettségéről; az 1883: XIX. t.-cz. 47. §-a a halászati jog bérletéről; az ipartörvény 1884: XVII. t.-cz.) 24. §-a

E különbségnek megfelelőleg a jogviszonyban érdekelt személyek jogállása is több tekintetben eltérően alakul, miről alább fogunk részletesen szólni. Voltaképen pedig haszonbérletnek tárgya az említett jogokon kívül csak mezőgazdasági ingatlan lehet, s ez az elválasztó criterium a legbiztosabb. Minden más dolog használatának bérfejében való átengedése bérleti szerződést eredményez.¹

A használat, illetőleg haszonélvezet átengedése, mint egyik szolgáltatással szemben a másik oldalon a „bér“ resp. a „haszonbér“ (merces) fizetése áll. Ahol bérkikötés és bérfizetés nincs: ott a szerződés sem lehet sem bérlet, sem haszonbérlet. A „bér“ (haszonbér) rendszerint pénz, nincs azonban törvényes akadályja annak, hogy akár egészben, akár részben egyéb helyettesíthető dolgokból (pl. a termés bizonyos részéből) is állhasson.² A kérdés különben vitatható, s különösen az ingatlanok felében való művelése iránti szerződések jogi természetének meghatározásánál fontos, s ugy állítható fel, hogy a feles (u. n. colonus partiarius), ki a termés feleért műveli a földet, haszonbérleti vagy munkaszerződési viszonyban áll-e a földtulajdonossal? Gyakorlatunkban a kérdésre nézve végleges megállapodás nincs. Helyesebb a haszonbérlet felvétele, egyébként pedig a bíró feladata, hogy a körülmények mérlegelésével a szerződésből a felek szándékát kikutassa.³

Hazai jogunk szerint sem a bérlet, sem a haszonbérlet érvényessége a házasársak és jegyesek közti e fajtájú szerződéseket (1886: VII. t.-cz. 22. §.) kivéve s esetleges ellenkező megállapodástól eltekintve⁴ alakisághoz kötve nincs. A lényeges pontokra

a reál-jogok bérlet útján való gyakorlásáról, az 1892: XV. t.-cz. pedig italmérési adók bérletéről intézkednek. Ez azonban nem más, mint megrogzött helytelen szóhasználat. A felhozott esetekben mind haszonbérletről van szó.

¹ Az optk. 1901. §. ugyanezt a megkülönböztető criteriumot úgy fejezi ki, hogy ahol az átengedett dolog „további munkáltatás nélkül használható“ ott bérleti — ahol pedig „csak szorgalom és fáradság által használható“ haszonbéri szerződés forog fenn. Így a Budapesti tábla egy 1886-ban 39,692. sz. ítélete is. (Márkus: I. k. 1172. sz.)

² Így már Frank J.: Közigazs. törv. I. k. 326. §. 469. lap.

³ Optk. 1103. §-a a felesbérletet társasági szerződésnek minősíti.

⁴ A felek t. i. önként érthetőleg megállapodhatnak abban, hogy a szerződés írásban vagy pláne közjegyző előtt köttessék, mikor is az alak a szerződés érvényességi feltétele lesz.

(bérre, a dologra, használatra vagy haszonélvezetre) vonatkozó pusztá megegyezéssel¹ a szerződés szabály szerint joghatályosan létrejön s a bérlemény — haszonbérlemény — átadását nem feltételezi.

2. *A bérleti, haszonbérleti szerződéshez fűződő joghatályok.* A bérleti, haszonbérleti szerződésben érdekelt személyek jogaira és kötelezettségeire, tehát általában „jogállásra“ nézve első sorban maga a szerződés az irányadó, azután a törvény. Lakások bérletére pedig különösen megjegyzendő, hogy a törvényhatósági joggal felruházott rendes tanácsu városok autonómiája a *lakbérleti szabályrendeletek* alkotására is kiterjedvén: a felek jogai és kötelezettségei az illető városokban e statutumok értelmében bírálandók el.²

Általában véve a bérleti és haszonbérleti szerződések szülte jogviszony a következő:

A) *A bérbe-, haszonbérbeadó kötelezettségei.* A bérbe-, haszonbérbeadó köteles első sorban arra, hogy

a) a bérlemény — haszonbérlemény — tárgyán s annak tartozékain a szerződésszerű időtartamra a használatot, illetőleg haszonélvezetet átengedje s amennyiben ez a dolog átadását is feltételezi, azt a bérlő (haszonbérlő) birlalatába bocsássa. Ebből folyólag tartózkodnia kell minden oly ténykedéstől, mely ügyleti felét a használat, illetőleg haszonélvezetben zavarhatná vagy korlátozhatná.³ E tekintetben különösen a tulajdonos építkezései jöhetnek figyelembe, melyek, amennyiben a szükséges javítások körét meghaladják, eltekintve egyelőre a használatot egészen lehetetlenné tevő építésektől, a bérlőnek (haszonbérlőnek) kártérítésre adnak jogot⁴ Harmadik személyek háborításával szemben

¹ Curia 1894 január 31-én 7461/91. sz. alatt a lényeges pontokra vonatkozó megállapodás hiánya okán kimondta, hogy a szerződés megkötve nem lett, s hogy ily megállapodásnak az előbbi bérlővel kötött szerződés feltételeire való egyzerű utalás nem tekinthető. (M. VII. k. 12,503. sz.)

² Bpesti T. 1908 decz. 15-én G. 210. Lakbérleti szabályok az u. n. ágybérletre (ágyrajárás) nem alkalmazhatók. (Egyet. Dtár II. 43.)

³ Nem szabad a bérbeadónak ellenségeskedő és sértő magatartással a bérlőt a bérelt lakás nyugalmas élvezetében háborgatnia. Miután ebbeli kötelezettségét megszegte, a Curia 1907 jan. 11-én I. G. 649. sz. ítélettel a bérlő keresetét a bérleti viszonyt megszüntetnek mondta ki. (Egyet. Dtár I. 190.)

⁴ Lásd pl. Márkus: I. k. 1247—1250. sz. alatti határozatokat.

jogunknak annak helyén már ismertetett álláspontja szerint (lásd I. k. 67. §.) a bérlőt (haszonbérlőt) birtokvédelem illeti, sőt magával a bérbe-, haszonbérbeadóval szemben is, ha a maga részéről szerződéses kötelezettségeinek megfelelt.

b) A bérbe-, haszonbérbeadó másodszer szavatossággal tartozik ügyleti felével szemben. Ez a szavatosság az általános szabályokhoz képest itt is többágu. Vonatkozik először is arra az esetre, ha a bérleményt (haszonbérleményt) a bérlőtől (haszonbérlőtől) a szerződés szerű használat idejének lejárta előtt harmadik személy arra fennálló joga alapján egészben vagy részben elvonja. Feltétlenül fennáll ez a szavatosság, ha a bérlő, haszonbérlő a bérleménytől a bérbe-, haszonbérbeadó jogellenes cselekvénye vagy mulasztása következtében esett el,¹ vagy ha a bérlemény tulajdonát másra átruházta s a bérleti-, haszonbérleti jog bekebelezve nem lévén, az új tulajdonos a szerződést felmondja. Az időközi tulajdonosváltásokkal szemben ugyanis jogunk lényegileg az Optk. 1120. §-át követve, elvben a „Kauf bricht Miethé“ álláspontjára helyezkedik, de annak következményeit több tekintetben mitigálja. Nevezetesen az Optk.-nek az orsz. ért. által tételes hatályban fentartott id. §-ához képest a bérleti-, haszonbérleti jogok — amennyiben természetesen ingatlanokra vonatkoznak — telekkönyvileg bekebelezhetők s ekként dologi hatályhoz jutván, az új tulajdonossal szemben is érvényesek s az a szerződést eredeti értelmében fentartani köteles. A bekebelezés alapja a bérbe-, haszonbérbeadó bekebelezési engedélye, melyet az akár szóbeli, akár írásos kikötés esetén okvetlenül megadni tartozik. Ha pedig a bérlő, haszonbérlő e kikötést elmulasztva, jogát be nem kebelezteheti, annak, hogy az új tulajdonos által minden további nélkül bérleményéből kimozdittassék, még sincsen kitéve, mert gyakorlatunk következetesen érvényre emelte azt a szabályt, hogy a be nem kebelezett bérlet, illetőleg haszonbérlet az ingatlan eladásával is csak az új tulajdonos előleges felmondásával szüntethető meg. A felmondási jogot az új tulajdonos ugyan

¹ Curia 1895 okt. 16-án 10,403.94. sz. a. (Ügyv. Lapja 1895. évf. 45. sz.) A szavatosság egyébként akkor is fennáll, ha a bérlemény tárgyát hatósági rendelkezés következtében vonják el. Pl. lerontják a tűzrendészeti szempontból veszélyes épületet. (V. ö. Dtár új f. XI. k. 141. sz.)

azonnal érvényesítheti, de a bérleményből való kimozdítás csak a felmondási időszak végével, illetőleg felmondást követő gazdasági év lejártával követelhető. A mondott szabályok alól egy fontos kivétel áll fenn. A végrehajtási törvény (1881: LX. t.-cz.) 181. §-a szerint ugyanis, ha a bérbe-, haszonbérbeadott ingatlan bírói árverésen cserél tulajdonost, a bérlők, illetőleg haszonbérlők a használati jogot — hacsak az árverési feltételekben más ki nem kötött — a vevőnek átbocsátani tartoznak. És pedig: a haszonbérlők az árveréskor folyamatban lévő gazdasági év végével a szerződési módokat szerint; lakbérlők pedig a helyi szabályoknak megfelelő, ilyenek nem létében 3 hónapi felmondásra. A bérlőnek vagy haszonbérlőnek a bérbeadó elleni s esetleg a vételárra vonatkozó kártérítési igényei sértetlenül fenmaradnak. Ebben pedig bizonyos előnye a bekebelezett bérleti, haszonbérleti jogoknak mégis van, mert az árverési vételár felosztása alkalmával a bérlő (haszonbérlő) bekebelezett jogának rangsorában a bérleti viszony időelőtti megszűnéséből eredő kárának megtérítését követelheti, épp úgy, mintha a bérlet (haszonbérlet) rangsorában a kártérítési összeg erejéig jelzálogos hitelező lett volna.¹

A bérlő, haszonbérlő most tárgyalt védelme nem vonatkozik azokra az esetekre, melyekben a bérlemény tárgya ingó dolog. Az új tulajdonos itt a dolog azonnali kiadását követelheti s a bérlő, illetőleg haszonbérlő csak az eladó elleni szavatossági igényében lelhet kárpótlást.

A bérbe-, haszonbérbeadó szavatosságának másik ága a bérlemény minőségbeli tulajdonságaira vonatkozik. Szavatol tehát azért, hogy a dolog a szerződésszerű használatra alkalmas s a jogviszony egész tartama folyamán ilyen is marad. Ezzel kapcsolatos a bérbe-, haszonbérbeadó karbantartási és jókarban való átadás iránti kötelezettsége,² mely azonban a *haszonbérletnél* a közönségesebb és kisebb javításokra, fundus instructusnál annak kiegészítésére már nem terjed ki.³ Szavatol továbbá a rejtve maradt hibák és a megígért tulajdonságok hiányáért s általában azokért, melyek a bérlemény használhatóságának elengedhetet-

¹ Curia, 1906 jan. 31. I. G. 447. sz. — Judicat. IV. 1439.)

² Épületekre nézve pl. kimondta a Curia 1902 június 4-én I. G. 225. sz. a. (Márkus: XIII. k. 19,658. sz.)

³ Frank: Id. cz. m. I. k. 326. §. 649. l.

len feltételeiképek tekinthetők.¹ A szavatosság következményei a szavatosság általános szabályai szerint ítélendők meg (lásd 144. §.), különösen is kiemelendő azonban a bérlő, haszonbérlő ilyenkor érvényesíthető egyoldalú visszalépési joga, melynek előfeltételeivel és módjával alább foglalkozunk, valamint az az igénye, hogy bérléengedést követelhessen. (Lsd. 3. alatt.)

c) Végül kötelessége a bérbe-, haszonbérbeadónak a bérlemény tárgya után járó közterheket és adókat hordozni, hacsak a szerződés nem háritotta át e terheket a bérlő, haszonbérlőre. Utóbbi esetben a bérbe-, haszonbérbeadó az általa lefizetett adók megtérítését a szerződés lejártá után is követelheti.²

B) *A bérlő, haszonbérlő kötelezettségei.* A bérlő, haszonbérlő legelső kötelezettsége:

a) a bér, illetőleg a haszonbéri összeget akkor és oly módon megfizetni, amint azt a szerződés, s ha ez nem intézkednék a lakbérletnél az e tárgyban alkotott szabályrendeletek, illetőleg a szokás elrendeli. A bérfizetés kötelezettsége alól a bérlőt, haszonbérlőt az a körülmény, hogy saját személyében rejlő okoknál fogva a használatot igénybe nem vehette: nem mentesíti. Ha a bérfizetés ideje másképp megállapítható nem volna, a dolog és a „bér“ fogalom természetéből folyólag mindig *előlegesen* eszközlendő.³ Egyébként a kérdés legtöbbször szerződésileg van tisztázva. Az ily megállapodásokra vonatkozóan megjegyzendő, hogy

¹ Curia 1902 okt. 24-én G. 237. sz. (Márkus: XIII. k. 19,660. sz.)

² A Curia 1894 április 13-án kelt 57. és 58. sz. t. ülési döntvényei. Kiegészítésül: Ha a haszonbérlő az „összes községi közterhek“ fizetését a szerződésben el is vállalata, a kataszteri felmérés költségeit nem tartozik viselni. (Curia 1895 okt. 23-án, 5084/94. sz. — Márkus: VII. k. 12,525. sz.) valamint „mindennemű, bármi című és forrásból eredő adó és közteher“ elvállalása esetén sem tartozik fizetni az iskolaépítés céljából egyszerűsmindekorra kivetett járulékot. (Curia 1895 október 25-én 5005. sz. — Márkus: VII. k. 12,526. sz.) Nemkülönbén a földadó fizetésének elvállalása nem terjed ki az általános jövedelmi pótdóra is. (Curia 1906 febr. 28-án 1185/905. sz. — Jogállam VI. évf. 381. l.)

³ Az Optk. 1100. §. az ilyen esetekre azt a szabályt állítja fel, hogy egy vagy több évre szóló szerződéseknél félévénként, rövidebb időre szólóknál ellenben a viszony lejártakor kell bért fizetni. A gyakorlat azonban az 1100. §. szabályán az utólagos fizetés tekintetében túltette magát.

amennyiben a be nem kebelezett bérlet, haszonbérlet tárgyát jelzálogjogok terhelik és a jelzálogos hitelezők az ingatlan ellen végrehajtást vezetnek, a bérlő (haszonbérlő) az előre már lefizetett bérrészekre velők szemben, az első határidőre szóló egy bérreszlet kivételével, nem hivatkozhatik s így könnyen kiteszi magát az ismételt fizetésnek.¹ Ugyanez fenyegeti őt árverés esetén az árverési vevővel szemben, mert a végrehajtási törvény 181. §-a szerint az árverés napja után esedékes bérösszegek a vevőt illetik. Késedelmes bérfizetés esetén, a bérlő-, haszonbérlő késedelmi kamat fizetésére köteles, s a bérbeadó ilyenkor arra is jogot nyer, hogy a bérleti-, haszonbérleti viszonytól egyoldalulag elálljon. (Lásd sub. 3.) A haszonbér késedelmes fizetésével egy tekintet alá esik az is, ha a haszonbérlő a haszonbéri készpénzfizetésen felül kikötött természetbeni járandóságok pontos kiszolgáltatásában tanusít késedelmet.²

A bérfizetés kötelezettségét mai szokásos jogunk szerint még mindig nagy mértékben befolyásolhatja a *bérleengedésnek* intézménye (Remissio mercedis),³ mely abból áll, hogy rendkívüli balesetek és elemi csapások (jégverés, vízáradás, marhavész, háboru stb.) esetén a haszonbérlő a bér aránylagos leszállítását, esetleg teljes elengedését is követelheti. A bérleengedés iránti jogot ugyan a Curia más indokokból, így a bérleménynek hiányos állapotban történt átadása czimén s azzal az indokkal is, hogy a bérbeadó a bérilletménynek az átadáskori állapotában való fenntartásáról gondoskodni tartozik, megállapította,⁴ ami kevésbé helyeselhető, de megállapította s mindig az állandó joggyakorlatra való hivatkozással számos oly esetben is, midőn az elemi csapások a bérlemény egy részét használhatatlanná tették, avagy

¹ Optk. 1102. §.; Curia 1896 febr. 14-én I. G. 139. sz. (Márkus: VII. k. 12,512. sz.)

² M.-Vásárh. T. 1909 G. 149/2. sz. (Erd. J. K. II. 41. sz.)

³ Lásd a kérdésre nézve Kiss Géának az irod. utalásokban idézett jeles értekezését.

⁴ Curia 1896 június 1-én I. G. 75. sz. (Márkus: VII. k. 12,502. sz.); Kolozsvári tábla: 1897 május 25-én 1045. sz. (Márkus: IX. k. 15,007. sz.); Curia 1897 április 9-én I. G. 86. sz. (Dtár III. f. VIII. k. 87. sz.)

használatát jelentékenyen megnehezítették, jövedelmezőségét megcsökkentették.¹

A bérbe, haszonbérbeadónak a bérfizetés biztosítása céljából a bérleményre bevitt és ott található s a bérlő, haszonbérlő birtokába nem tiltott módon jutott ingóságokra törvényes zálogjoga van, bérletnél félévi bérösszeg, haszonbérletnél egy évi haszonbérösszeg erejéig. (1881: LX. t.-cz. 72. §.) Visszautalva az e részt annak helyén mondottakra (l. I. k. 106. §.) ismételten is azt kell még kiemelnünk, hogy a törv. zálogjog idegen tulajdont képező ingókra is kiterjed s a zár alól igényperrel feloldani mit sem lehet, hogy továbbá e törv. zálogjog egyuttal kiváltságos is, mert korábban szerzett zálogjogokat megelőz s végül, hogy egy vonatkozásban a közönséges zálogjognál gyengébb, mert a bérlemény területéről elvitt ingók tekintetében az elvitellel azonnal megszűnik. Joga van azonban a bérbe, haszonbérbeadónak arra, hogy a törv. zálogjoga alatt álló ingóságok elvitelét a bérlemény területéről, ha kell erőszakkal is megakadályozhassa. Ha pedig a bérbe, haszonbérbeadó a haszonbérlőtől biztosítékul óvadékot kapott, azt bérkövetelésének kielégítésére nemfizetés esetén a bérleti viszony tartama alatt külön per nélkül is felhasználhatja.²

b) A bérlő-, haszonbérlőnek kötelezettsége másodsorban a bérlemény tárgyának mikénti használatára vonatkozik. E használatnak a szerződés kikötötte feltételekkel ellenkeznie nem szabad s tüzetes meghatározás hiányában a bérlemény mindenkori természetének megfelelően „rendesnek“, „okszerűnek“ kell lennie.³

¹ Curia 1885 decz. 18-án 6084. sz. (Dtár uj f. XIII. k. 198. sz.); Curia 1892 márcz. 30-án 8121. sz. (Márkus I. k. 1190. sz.); Curia 1896 június 1-én I. G. 75. sz. (Márkus: VII. k. 12,502. sz.); Curia 1897 aug. 31-én 171. sz. (Márkus: IX. k. 15,012. sz.); Curia 1898 márcz. 4-én I. G. 489. sz. (Márkus: IX. k. 15,015. sz.); Curia 1898 márcz. 22-én G. 17. sz. (Márkus X. k. 16,191. sz.) Curia 1899 márcz. 27. I. G. 103. sz. (Márkus: X. k. 16,192. sz.) és különösen Curia 1900 január 17. I. G. 557/97. sz. (Márkus: XI. k. 17,514. sz.); Egyébiránt jogunkat e kérdésben is az Optk. (1104. és köv. §§.) inspirálta.

² M.-Vásárh. T. 1908 G. 48/3. (Erd. J. K. I. 20. sz.)

³ Pl. erdőt tarvágatra kihasználni az üzemtervszerű gazdálkodás mellőzésével, az egyes telkek művelési ágait megváltoztatni s a szőlőt legelővé, szántóvá alakítani át stb. nyilván nem „okszerű“, „rendes“ gazdálkodás. Ide tartozik az a judicaturánkban mindennapi jelentősége daczára sem eldöntött

Hogy a használat ezen köteles és mintegy szükségkép előszabott módját a bérlő, haszonbérlő megtartja-e s nem él-e vissza azzal? még a minutiózusan kidolgozott szerződéseknél is legtöbbször ténykérdés, melyet a bírónak az összes körülmények mérlegelésével kell eldöntenie. A rendes használattal járó közönséges javítások a bérlőt, haszonbérlőt terhelik, a nagyobb fentartási költségek és rendkívüli kiadások ellenben a haszonbérbeadót, ki erre perrel is rászorítható. Megteheti azonban a bérlő (haszonbérlő), hogy a mondott szükségletekről a bérbe, haszonbérbeadó költségére közvetlenül ő maga gondoskodik s ez esetben azok megtérítését követelheti.

A szükséges és hasznos kiadásokat meghaladó *beruházások* tekintetében a bérlő, haszonbérlő megbízás nélküli ügyvivőnek tekintendő s ehhez képest igényelhet a viszony megszűnésekor megtérítést.

Lakásbérleteknél a bérlő a lakásra (pláne ha lakatlanul hagyja) felügyelni is tartozik, nehogy a kellő gond elmulasztásával azt károsodás érje. Viszont a bérbeadó is gondatlanságot követ el, ha bérlőjét e tekintetben nem ellenőrzi, mikor is a kár együttes viselése lesz megállapítandó.¹

A használathoz — hacsak az ellenkező kikötve nem volt — hozzátartozik az a jog is, hogy a bérlő, haszonbérlő az őt illető használati jogot haszonbérletbe harmadik személynek továbbadhassa. Ilyenkor albérlet (alhaszonbérlet, sublocatio) létesül. A fő- és albérlet (haszonbérlő) közötti viszony egészben véve a bérbeadó és bérlő (haszonbérlő) közti viszony szerint alakul s annak szabályai alatt áll.

c) Köteles végül a bérlő (haszonbérlő) arra, hogy a bérle-

kérdés, hogy a haszonbérlő haszonbérlete utolsó évében tartozik-e eltérni a tulajdonos őszi vetését vagy nem? Nézetünk szerint kárának megtérítése mellett mindenesetre. Avagy: a szerződés a széna eladását tiltja; — a haszonbérlő pedig — helyi szokáshoz képest — a szénát részesekkel takaríttatja le; ez nem lesz szerződésszegés, hacsak a szerződés a részért vállalkozókkal való egyezkedést kifejezetten ki nem zárta. (Curia, 1904 nov. 10. I. G. 575. — (Judicat. III. 1000.)

¹ Pld. a bérlő a lakást hosszabb ideig nem lakja és távollétében a vízvezetéki cső befagyás következtében megrepedve kárt okoz. Ha a bérbeadó előzőleg is hanyag bérlőjét ily esetekre tekintettel kellően nem ellenőrzi: a kárban ő is részes.

mény tárgyát a bérlet, haszonbérlet lejártakor a szerződésben kikötött, illetőleg ha a szerződés nem intézkedik, az átvételnek megfelelő állapotban visszabocsátása. Az átvételnek megfelelő állapotban való visszabocsátás kötelessége magában foglalja az időmúlás által okozott természetszerű romlás helyreállításának kötelezettségét is.¹ A bérlemény szerződészerű használata okozta károsítást, valamint a véletlen baleset miatti rosszabbodásáért nem; — egyébként az általános szabályok értelmében felelős. A beruházásokra nézve lásd fennebb.

A bérlő, haszonbérlő kötelezettségeiről előadott szabályok arra az esetre is illenek, ha bérlő, *haszonbérlőtársakról* van szó. Ezek kötelezettségeikért (bérfizetésért és a többiért) külön kikötés nélkül is egyetemlegesen felelősek s egyik bérlő, haszonbérlőtárs mulasztásai miatt ekként a szerződést valamennyivel szemben meg lehet szüntetni.²

3. *A bérlet, haszonbérlet megszűnése.* A bérleti és haszonbérleti szerződés vagy előre meghatározott, vagy határozatlan időre szól. Előbbi esetben a kikötött idő leteltével a bérlet (haszonbérlet) ipso jure megszűnik.

Nincs kizárva azonban, hogy a bérlő (haszonbérlő) a használatot a bérbeadó tudtával ezután is folytathassa, mely esetben a bérletnek (haszonbérletnek) a korábbi feltételek melletti hallgatag meghosszabbításáról beszélünk.³ A szerződés ilyenkor határozatlan időtartamúvá változik át s mint a már eredetileg így kötött bérletek és haszonbérletek, bármelyik fél *felmondásával* megszüntethető. A felmondás időpontjára nézve lakásbérleteknél a városi lakbérleti szabályrendeletek az irányadók, melyeknek a bíróságok általi köteles figyelembevételét az 1881: LIX. t.-cz. 93. §-a külön is kiemeli. Egyebekben pedig a szokás határoz. A szokás pedig nálunk az, hogy a felmondásnak valamelyik fizetési időpontban a rákövetkező határidőre kell megtétetnie; mezőgazdasági ingatlan haszonbérleténél pedig úgy, hogy a haszonbérlet

¹ Curia 1904 okt. I. G. 528. sz. (Judicat. III. 817.)

² Curia 1909 szept. 29-én G. 154. sz. (Egyet. Dtár III. 308.)

³ Curia 1892 június 21-én 3847. sz. (Dtár új f. XXXIII. k. 126. sz.)
Curia 1900 április 24. G. 124. sz. (Márkus: XII. k. 18,389. sz.)

a folyó gazdasági év végével szünek meg.¹ Jogszabály azonban, hogy a szerződésileg kikötött felmondás is, ha a bér-haszonbér a felmondási határidőn tuli időre előre ki lön fizetve, csak annak az időnek leteltével — melyre a bér-haszonbér előre kifizetett — nyeri meg joghatályát. (Curia, 1905. I. G. 583. sz. — Grill-féle Dtár, I. 932.) A felmondásnak különös alakja előirva nincs. Legegyszerűbben a bérbe-, haszonbérbeadóhoz, vagy az őt jog szerint képviselni hivatott személyhez intézendő nyilatkozattal eszközölhető s e nyilatkozat joghatályosságához a másik fél által való elfogadás rendszerint nem szükséges. Önként érthető, hogy a felmondás a szerződésben minden vonatkozásában tüzetesen szabályozható, mikor is a szerződésnek meg nem felelő felmondás nem lesz joghatályos.

Megszünek a bérlet, haszonbérlet, ha a bérlemény tárgya véletlen baleset, vagy bármi ok következtében megsemmisül² s ha a bérbe-, haszonbérbeadónak azon joga, melynek alapján a szerződést köthette, a bérlemény tekintetében megszünek. Hogy tulajdonváltzás esetén miként módosul ez a szabály: fentebb már vizsgáltuk. Jelentősége különösen az albérlet, alhaszonbérlet szempontjából van, melyek a bérlő, hnszonbérlő jogának megszüntével ipso jure szintén elenyésznek.

A bérleti, haszonbérleti szerződés az ügyleti felek valamelyikének a szerződéstől való egyoldalú visszalépésével is megszünek, azaz megszüntethető. Jogositva van erre mindenekelőtt a *bérbe, haszonbérbeadó,*

ha a bérlő (haszonbérlő) a bérösszeget vagy nem, vagy csak késedelmesen fizeti — ha ugyan önként érthetőleg a szerződés erre az esetre egyébként nem provideált volna. A bérbeadó (haszonbérbeadó) nem fizetés esetén kimozdítási jogát már az 1802:

¹ Curia 1889 július 10-én 5932. sz. a. (Dtár új f. XXIV. 164. sz.); Curia 1888 aug. 22-én 7168. sz. (Jog. 1888. évf. 201. l.) A bérleti viszonyok megszűnésénél, ha az ingatlan lakásból és hozzá közvetlenül tartozó gyümölcsös-veteményes kertből áll a visszabocsátás időpontja tekintetében nem lehet a házra a bérleti, a kertre pedig a haszonbérleti szabályokat alkalmazva a visszaadást két különböző időpontra szétválasztani. (Haszonbérletnél t. i. a gazdasági év vége ez az időpont) — Curia 1907 jan. 18-án 291 G. (Egyet-Dtár I. 191.)

² Curia 1893 június 23-án 5195. sz. (Márkus VII. k. 12,500 sz.); Curia 1896 február 25-én I. G. 154. sz. (Márkus: VII. k. 12,501. sz.)

XXII. t.-cz. 4. §-a is megállapítja a szabályt gyakorlatunk is következetesen alkalmazza, annak kiemelése mellett, hogy a bérlet, haszonbérlet, a bérbe-, haszonbérbeadó részéről nem pontos fizetés esetén akkor is megszüntethető, ha ez a késedelmes fizetés következményeképpen előre kikötve nem is lett volna.¹ Mivel pedig a haszonbérlet esetében a bérrészek összege, mint az egész gazdasági év egységes jövedelmének huzásáért fizetendő ellenérték tekintendők: azért kizárólagos jogával a szerződés értelmében évközben élő haszonbérbeadó nem követelheti azon már lejárt haszonbérrészek fizetését, melyeknek (pl. az első két évnegyedi, aratás előtti bérreszletnek) ellenértékét képező gazdasági jövedelem a kizárólagos haszonbérbeadó kezébe be nem folyhatott. A haszonbérletnek gazdasági évközben egyéb okokból való megszűnésére is kimondta ezt a Curia, mikor azon évi haszonbér helyett a haszonbérbeadónak a szenvedett vagyoni hátrányokért kártérítést állapított meg.² Szabályul szolgál tehát, hogy a haszonbérletből nem fizetés miatti kizárólagos is csak a folyó gazdasági év végére szólhat, ha csak a szerződés a bérleménynek azonnali elhagyására a haszonbérbeadót nem kötelezi. (*Curia*, 1893. május 5-én 4083. sz. — Márkus VII. k. 12,514. sz.)

A késedelmes bérreszleteknek a visszalépési jog fentartása nélkül való utólagos elfogadása: a visszalépési jogról lemondást jelent. (*Curia*, 1901. január 15-én, I. G. 574/1900. sz. — Márkus XII. k. 18,377. sz.) Nem jelent azonban lemondást az utólagos elfogadás sem, ha a kizárólagos iránti kereset már korábban megindított. (*Curia*, 1905. ápr. 27-én, I. G. 111. sz. — *Judicat* III. 1178. — *Curia*, 1905. okt. 11. I. G. 515. sz. — *Grill-féle Dtár* I. 832.)

Visszaléphet a szerződéstől a bérbe-, haszonbérbeadó akkor is, ha a bérbeadó, haszonbérbeadó szerződéses kötelezettségeit a hasz-

¹ Lásd a Márkus-féle gyűjt. I. k. 1196—1198., 1200., 1268—1271. sz. eseteket: továbbá VII. k. 12,511., 12,528. XII. k. 18,376., 18,377. XIII. k. 19,664., 19666. sz. eseteket; *Curia*, 1904 febr. 18-án I. G. 788. sz. (*Judic.* II. 607.) Pár napi késedelem azonban a bérbe-haszonbérbeadó visszalépésére még nem elegendő ok. (Igy pl. a Curia kimondta ezt oly esetben, midőn a haszonbérbeadó csak 7 napot késett. — *Curia*, 1904 nov. 10. I. G. 575. sz. — *Judicat* III. 1000.) stb.

² *Curia* 1899 aug. 30-án I. G. 216. sz. (Márkus: XI. k. 17,512. sz. és XII. k. 18,381. sz.)

nálat módja tekintetében megszegte. A szerződészegésnek *lényegesnek* kell lennie, apróbb eltérések a szerződéstől annak megszüntetésére okot még nem adnak. A dolog eldöntése tehát a legtöbb esetben ténykérdés lesz.¹

A bérlő, haszonbérlő is jogositva van szerződésének egyoldalu megszüntetésére, ha a bérbe-, haszonbérbeadó a maga részéről elvállalt kötelezettségeknek meg nem felelt, habár esetleg vétesség őt ebben nem is terheli.² Az idevágó esetek önként érthetőleg nem sorolhatók fel, példakép azonban említhető, ha a bérlemény tárgya düledezősége miatt közveszélyes, rejtve maradt és könnyen el nem távoztatható hibái, avagy a szerződésben megállapított használatra vonatkozó alkalmatlanság, megígért tulajdonosságok hiánya stb. okán a szerződés céljának nem megfelelő, avagy, ha a bérlemény-haszonbérlemény nyugalmas élvezetét maga a bérbe-haszonbérbeadó, sértő és kifogásolható magatartásával zavarja, tönkreteszi. (Ld. 230. l. 3. jegyzet).

Az ügyleti felek valamelyikének halála az 1882. október 30-án kelt 3. sz. curiai teljesülési döntvény szerint nem ad jogot az elhalt fél örököseinek a szerződés felbontására — ha csak a

¹ Így pl. nem ok a haszonbérlet megszüntetésére, ellenkező kikötés hiánvában, ha a haszonbérlő az épületek jókarban tartása körül mulasztást követett el (Curia 1895 május 4409. sz. Márkus: VII. k. 12,508. sz.); ellenben igen, ha az eltiltott alhaszonbérletbeadás ellenére egyes telkeket mégis alhaszonbérletbe adott (Curia 1898 decz. 31-én G. 423. sz. Márkus: X. k. 16,182. sz.) — ha továbbá a szerződés tilalma ellenére legelőt tört fel, az előirt művelési ágat nem üzte, feles gazdálkodást rendezett be, bár az kizárattott. (Márkus: XIII. k. 19,669—19,670. sz.); ha a kiötött művelési ágat önkényesen megváltoztatja (Curia 1909 márcz. 2-án G. 210. — Egyet. Dtár III. 258.) — Curia, 1906 márcz. 22. I. G. 587. sz. — Judicat. IV. 1494.) stb. Okul szolgál továbbá, ha a haszonbérlő az épületek tűzkár elleni biztosításának díját — a szerződésben elvállalt kötelezettsége ellenére — nem fizeti. (Curia, 1906 márcz. 21. I. G. 61. sz. Judicat. IV. 1492.) vagy tulkésön (esedékesség után fél évvel) fizeti (Curia 1906 márcz. 21-én G. 61. sz. — Jogállam VI. évf. 381.) az ugarolást nem a szerződés szerint teljesíti (Curia 1906 máj. 25. I. 198. — Grill Dtár I. 600.) — stb.

² Bérbeadó elvállalta, hogy a bérlemény területén istállót épít, de azt, mert az építési engedélyt hibáján kívül meg nem nyerhette, valóra váltani nem tudta. Ha bérlő máshól bérelt magának ennek következtében istállót, az ezért fizetett bért sem levonni, sem visszatartani nem jogosult. Csakis a szerződés megszüntetésére perelhet. (M.-V á s á r h. T. 1908 G. 72. sz. — Erd. J. K. I. 28. sz.)

szerződés e részt ellenkezően nem intézkedett. Végül, ami a csődnyitás hatályát illeti, először is megjegyzendő, hogy az, a feleknek a szerződés egyoldalú felbontása iránti jogát — bérlemény nem használhatósága vagy rongálása czimén — nem érinti, a bérlő, haszonbérlő csődje esetén azonban helyébe a csődtömeg lép, mely a szerződést a netaláni kártérítési igények sérelme nélkül a már ismert szabályok szerint, de a kikötött szerződési időtartam előtt is felmondhatja. Ellenben a bérbeadó (haszonbérbeadó) csődje esetén a szerződésileg kikötött időtartamon változás nem történik; de a szerződés felbontására nézve a bérleti vagy haszonbérleti tárgynak a tömeggondnok által szabad kézből történt eladása a bírói árverés joghatályával bir, s a bérlő a bérletet a szokásos felmondási idő, a haszonbérlő pedig a haszonbérlet jószágot a gazdasági év leteltével elhagyni köteles. (1881: XVII. t.-cz, csődtörv. 22. §.) Ha pedig a közadónak a bérlet, vagy haszonbérlet tárgya a csődnyitás előtt még át nem adatott, a másik fél a szerződéstől elállhat, mintha az meg sem kötött volna. (Csődtörvény 23. §.)

159. §. Munkabéri szerződés.

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 679—698. l.; Kiss Mór: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. kötet 491—533. l.; Indokolás a m. ptkv tervezetéhez IV. kötet 332—389 lap; Krainz: System II. kötet 253—263. l.; Kiss Mór: Munkaszerződés cz. cikk a Jogi Lexicon V. k. 490—493. l.; Szladits: Magánjog 110. és köv. l.; Meszlény Artur: A szolg. szerződés szociális vonatkozásaiban cz. ért. a „Magánjog polit. tanulmányok“ czimű műben (Budapest, 1901.) VI. sz.; Schreiber: Der Arbeitsvertrag nach heutigem österr. Privatrecht. Wien, 1887.; Crome: Die partiarischen Rechtsgeschäfte nach römischen und heutigem Reichsrecht, nebst Beiträge z. Lehre d. verschiedenen Arbeitsverträge. 1897.; Bartóky J.: A gazd. munkásügyi törvények. Budapest, 1902.; Horváth János dr.: Mezőgazdasági munkásviszonyaink és az 1898: II. t.-cz. Magyar Jogászegyl. Ért. XVI. k. 6. f.; Ballagi Béla: Az ipartörvény magyarázata. Budapest, 1886.; Ifj. Katona Mór: Az építőipar jogvédelme cz. m. Budapest, 1904.; Liađányi Béla: A birtokos és gazdatiszt közti jogviszonyok szabályozásáról szóló törv. magyarázata. Budapest, 1901.

I. Általában.

A bérszerződések közös jellemvonása, hogy az egyik fél részéről nyújtandó bér fejében, a másik fél legtágabb értelemben

véve „*használat átengedésére*“ kötelezi magát. E „*használat átengedésnek*“ különfélesége szerint specializálódnak a bérszerződések bérleti — haszonbérleti — és munkabéri szerződésekké. Utóbbiaknál a használat a *munkaerőre*, a munkaerő értékesítésére vonatkozik s aszerint, hogy a bér fejében ellenszolgáltatás-kép nyújtott munkaerő *közvetlenül* képezi-e a szerződés tárgyát, vagy csak *közvetve* a munkaerő által előállítandó műnek (opus) szolgáltatásban: a munkabéri szerződések is kétfélék, t. i. *szolgálati* és szoros értelemben vett *munka-* vagy *vállalkozási szerződések*.

II. Szolgálati szerződések.

A) *A szolgálati szerződés értelmében az egyik fél (a munkavállaló) a másik féllel (a munkaadóval) szemben az ez által fizetendő munkabér ellenében személyes szolgálatok teljesítésére kötelezi magát.* Tekintve, hogy az emberi munkaerő, mint szerződésbeli szolgáltatás sokkal nemesebb természetű a dolgok vagy jogok bér fejében való használatának átengedésénél: a szolgálati s általában a munkabéri szerződéseknek a bérszerződések körébe helyezett tárgyalását csak a megszokott rendszer s az indokolja, miszerint a munkavállaló mintegy saját munkaerejét adja munkaadójának bérbe.

Az e szerződés tárgyát képező személyes szolgálatok többnyire a munkaadó háztartásában, üzleti körében vagy gazdaságában teljesítendő, de mert a modern jogélet a római jog locatio-conductio operarum-jának azon a megszorításán, hogy a szolg. szerződés csak alsóbbrendű munkákra (operae illiberales) vonatkozhatik, tultette magát: szolgálati szerződést kell megállapítanunk ott is, hol egyéb, különösen szellemi, tehát magasabb munkaszolgáltatás (opera liberales) ellenérték fejében való teljesítéséről van szó.¹ Különbséget e részben csak a munkavállaló

¹ Hazai joggyakorlatunkban többszörösen is megállapított a szolgálati szerződés pl. nevelő, községi tisztviselő, állami tisztviselő, lapszerkesztő, jogtanácsos, egyleti és házi orvos, karmester, tanító, gazdatiszt stb. esetében, amire nézve megjegyzendő, hogy a szellemi munkaszolgáltatást végzőknél a szolgálati szerződés viszonyát különösen az állapítja meg, ha működésük az „állandó alkalmaztatás“ kereteiben történik. E körülmény különösen fontos a munkaszerződéstől való elhatárolás szempontjából.

bérszolgáltatásának elnevezése tekintetében teszünk, amennyiben az itt nem „bér“, hanem „tiszteletdíj“ honorárium, vagy sallariumkép szerepel.

A bérnek a szolgálat fejében való kikötése multhatatlan előfeltétel, melynek hiányában — tehát ingyenes szolgálat esetén — a szerződés az ajándékozás, vagy a megbízás vagy bármely más ügylet szempontjából ítélendő meg, de szolgálati szerződés nem lesz soha. A bér *kifejezett* kikötése azonban már nem okvetlenül szükséges. Sőt, mindott hol a forgalmi és gazdasági élet felfogása szerint valamely szolgálat ingyen teljesítettnek nem vehető: a díjat vagy bért hallgatagon kikötöttnek vélelmezzük.¹ A bér rendszerint pénzből, de egyéb szolgáltatásból is állhat, sokszor pedig vegyesen pénzből s más dolgokból egyszerre.

A szolgálati szerződés megkötésére nézve jogunk nem ír elő semmiféle kötelező alakot, az tehát, mint formátlan jogügylet, szóbeli vagy írásbeli megegyezéssel egyaránt létesülhet. A szerződésből kifolyólag a *munkaadó* első sorban arra köteles, hogy a kikötött bért, illetőleg honoráriumot, a megállapodás értelmében kifizesse. A megszállt bér visszatartására a szolgálat egyoldalú és önkényes elhagyása esetén sem jogosult. Külön jutalmazásra (renumeratio), ha az különben in concreto szokásszerűnek is volna tekinthető, csak külön kikötés esetén köteles.² Bérkikötés hiányában annak összegét a bíróság hivatott — esetleg szakértők meghallgatása mellett — megállapítani. A bérfizetés elmulasztása

¹ E szabály judicaturánkban igen sok esetben kifejezve találjuk. Lásd Márkus-féle gyűjt. I. k. 1110., 1111., 1132., 1161. sz. határozatok. Továbbá: Curia 1886 január 21-én 6794. sz. (Ügyv. Lapja 1886. évf. 6. sz.); „Judicatura“ I. k. 93. sz. alatti határozat stb. Csalátagként közös háztartásba felvett rokonnál cselédbér vagy másnemű jutalom —külön kikötés vagy erre vonatkozó ígéret hiányában — nem követelhető. (Pozsonyi Tábla. 1904 márcz. 21. G. 16/3. sz. — Grill f. Dtár I. 50.; M.-V á s á r h. T. 1909 G. 13/3. sz. — Erd. J. K. II. 17. sz.) Közel rokonok által egymásnak teljesített szolgálatok — ha csak díjazás kikötve nem volt, szíveességéből, ingyen teljesített szolgálatnak minősítendők. (M.-V á s á r h. T. 1908 G. 226/2. sz. — Erd. J. K. II. 14. sz.) — Ugyanigy nem származik szolgálati díj iránti követelés abból sem, hogy a nő a gazdával hosszabb időn át ágyasságban él. (Curia, 1906 jun. 21-én 1193. sz. — Judicat. IV. 1649.) Szükséges azonban, hogy a gazdasszonyi vagy házvezetőnői viszony már eredetileg is a concubinatus céljából létesült legyen. (Curia, 1906 apr. 20-án 7748. sz. — u. ott 1650.)

² Curia 1902 június 5-én 671. sz. (Márkus: XIII. k. 19,682. sz.)

a szerződés nem teljesítésének következményeire vonatkozó ált. szabályok alá esik. Ott ahol a bér mellett a munkavállalkozó javára nyug- vagy kegydíjak, avagy általában a munkás jövőjének biztosítása is ki volt kötve, a szolgálati szerződés megszűnésekor *ez is fizetendő*. megállapodás — netaláni alapszabályok — állami tisztviselők és altiszteknél, szolgálknál pedig az e részt fennálló külön törvények értelmében.¹

Az 1893: XXVIII. t.-cz. nyomán kifejlődött gyakorlat szerint továbbá ma már általános és nemcsak az id. törv. által érintett specialis jogterületre (ipari és gyári alkalmazottak baleset elleni védelme) vonatkozó szabálynak tekintendő, hogy a munkaadó a munkásait munkaközben érhető balesetekért, amennyiben azok nem vis major, hanem a munkaadó rovására tudhatók fel: anyagi felelősséggel tartozik.²

A szolgálatra elszerződött munkavállaló ügyleti felével szemben annak a szolgálatnak teljesítésére van kötelezve, melyet a szerződésben elvállalt s melyre nézve az idő, hely és mód tekintetében maga a szerződés, ha pedig ez ily meghatározásokat nem foglalna magában, a szolgálat célja, tárgya és természete az irányadó. Egyes specziális törvényeink e tekintetben bizonyos szolgálati ágakra nézve részletes szabályokat állítanak fel, melyeknek érvénye azonban csak az általuk érintett szolgálati viszonyokra terjed ki. Így például a cselédtörvény (1876: XIII. t.-cz.), az ipartörvény (1884: XVII. t.-cz.), a mezőgazdasági munkások és munkaadók közötti szolgálati szerződésekre vonatkozó 1898: II. t.-cz. stb. A szolgálat teljesítése rendszerint személyes kötelezettség jellegével bír s így, ha csak ellenkező kikötve nem volt, avagy a szerződésből az összes körülmények gondos mérlegelése után ki nem olvasható: annak, hogy a munkavállaló magát más-sal helyettesíthesse, helye nincs. A szolgálat el nem fogadásának, avagy a munkaadó személyes viszonyaiban rejlő okokért igénybe

¹ 1885: XI. t.-cz. továbbá egyes kivételes intézkedések, bírákra az 1871: IX. t.-cz., csendőrségre 1881: LXXI. t.-cz., főispánokra 1886: XXI. t.-cz. 59. §, állami napidíjasokra nézve (dijnokok) az 1897: XXIV. t.-cz.

² Lásd pl. M á r k u s: XII. k. 18,402, 18,407. sz. esetek; „Judicatura“ I. k. 330., 387. sz. esetek; „Jogállam Döntvénytára“ I. k. (Budapest, 1904.) 114., 214., 86. sz. esetek.

nem vételének következménye mora accipiendi lesz, mely mellett a munkaadó a kikötött bér megfizetésére kötelezendő.

A szolgálati szerződés szülte jogviszony megszűnik azon időtartam leteltével, melyre kötött. Ez idő egyébként már magában a szolgálat céljában és természetében hallgatólagosan is meg lehet állapítva. A szolgálatnak kikötött időntuli folytatása, illetőleg elfogadása határozatlan időre szóló hallgatag meghosszabbítást jelent. Ez esetben, valamint ha a szerződés már eredetileg is így létesült, a szerződéses viszonynak rendszerint a felek bármelyikének felmondása avagy a megszüntetés iránti kölcsönös megegyezése fog véget vetni.¹

A felmondástól a szerződéses viszonyból való rögtönös kilépés (elállás) különbözik. Erről alább.

A felmondási időre nézve, melynek leteltével a felek közti jogviszony felbomlik, intézkedhetik első sorban a szerződés maga. Bizonyos szolgálati ágakban speciális törvények szabályozzák a kérdést (lásd B) alatt) s ezenfelül szokásjogunkban is vannak oly dispositiv rendelkezések, melyek egyes eseteknél, amennyiben a felek egyébként nem intézkedtek, zsinórmértékül szolgálnak.²

Megszünteti a szolgálati viszonyt a munkavállaló *halála* s az, ha a felek valamelyike a szerződéstől egyoldaluan *visszalép*. Az egyoldalú visszalépés vagy elállás joga azon szolgálati ágakat illetőleg, melyekre szocziálpolitikai s gazdasági stb. okokból különös törvények alkottattak, külön van szabályozva. Az általános magánjogban az esetek sokféleségére tekintettel általános sza-

¹ A munkaadó csődje esetén a szolgálati szerződést bármelyik fél felmondhatja (1881: XVII. t.-cz. 24. §.) a felmondási időt, ha törvényileg vagy szokás által nincs meghatározva, a csődbíróság állapítja meg.

² A felmondási idő hirtel belmunkatárásnál 6 hét, segédszerkesztőnél 3 hó (Curia 1885 február 6-án 4944/84. sz. Dtár uj f. XI. k. 80.), ugyanennyi napilap vezércikkirójánál (Curia, 1903 jan. 8. 2719. sz. — Judicat. I. 146.); heti divatlap szerkesztőjénél 6 hó (Curia, 1904 márcz. 12-én 702. sz. — Judicat. II. 608.); zsidó hitközségi tanítónál 4 hó (Curia, 1885 április 30-án 5127/84. sz. Dtár uj f. XII. 1.); nevelőnek a folyó tanév végére kell felmondani (Curia 1889 nov. 21-én 7452. sz. Márkus: I. k. 1129. sz.); okleveles gépésznél 6 hét (Curia 1888 decz. 5. 4865. sz. „Jog“ 1889. évf. 13. sz.); főmolnárnál 3 hó; fürdőorvosnál 1 év állapotot meg felmondási időkép, sörgyári igazgatónál 1 év Curia 1905 nov. 3-án 722. sz. — Jogállam VI. évf. 382. 1.)

bályt felállítani nehéz s alig mondható egyéb, minthogy a visszalépési jognak csak igen fontos okok fenforgása alapján van helye. Hogy már most mi képez „fontos okot“, a konkrét körülmények kérdése és a birói belátás dolga. Mindenesetre azonban ilyenül tekintendő a munkavállaló terhére a kikötött szolgálatra való képtelenség, megbízhatatlanság vagy szerződésellenes magatartás.¹ A munkaadó terhére pedig, ha a kikötött munkabért szerződésellenesen leszállítja.² Előbbi esetben a munkaadó, utóbbiban a munkavállaló élhet az azonnali visszalépés jogával.

B) A szolgálati szerződések némely eseteit, tekintettel azoknak társadalompolitikai és közgazdasági nagy jelentőségére, hazai jogunk is — külföldi mintákat követve — speciális törvényekben külön szabályozás alá vonta. Az általános magánjognak a szolgálati szerződésekre vonatkozó s A) alatt összefoglalt alapelvei ugyan e különleges szolgálati viszonyoknál is érvényesülnek, azonban bizonyos irányú kiegészítések és módosítások mellett. Ekként ez a különlegesen rendezett anyag a magánjog köréből tulajdonképpen kiesik s első sorban a közigazgatási jog körébe utalódik át. Mégis, a szolgálati szerződések ezen fajtáit, a bennük levő számos magánjogi vonatkozás okán, indokolt rövid vázlatos áttekintésben megismertetni.

1. *Cseléd és gazda közötti szolgálati szerződés.* Cselédnek az 1876: XIII. t.-cz. értelmében azt tekintjük, aki bér fejében legalább is egy havi időtartamra folytonosan és személyesen teljesítendő háztartás- vagy gazdaságbeli szolgálatra szerződik el máshoz, akit „gazdának“ nevezünk. A szolgálat ága szerint házi (belső) és mezei (külső, gazdasági) cselédeket különböztetünk meg. Ez utóbbiakra nézve az 1876: XIII. t.-cz. rendelkezéseit az 1907: XLV.

¹ Budapesti tábláknak a Curia 1892 szept. 29-én 881. sz. a. jóváhagyott ítéletének indokaiban (Dtár uj f. XXXIV. k. 37. sz.); Curia 1884 márcz. 24-én 6693. sz. (Dtár uj f. XVII. 265.); Curia 1895 aug. 6-án 6944. sz. (Ügyv. Lapja 1895 évf. 36. sz.) Érdekes ítélet a Szegedi tábla 1905 márcz. 3-án G. 14. sz. a. k. ítélete (Grill f. Dtár I. 420.), mely szerint az, hogy ellenzéki ujság munkatársa a kormánypárt érdekében korteskedik a felmondás nélküli elbocsátásra jogos okot nem ad. Bpesti T. 1908 okt. 1-én G. 307. sz. Az ipar-törv. 94. §. per analogiam való alkalmazásával, helye van rögtöni elbocsátásnak, ha a rajzolóként alkalmazott személy munkaadója akarata ellenére 2 munkanapot igazolatlanul mulasztott. (Egyet. Dtár II. 355.)

² Curia 1891 febr. 727/90. sz. Márkus: I. k. 1115. sz.

t.-cz. hatályon kívül helyezve, szolgálati szerződéseket új szabályozás alá vette. Ha a szolgálat tudományos előkészültséget s általában magasabb műveltséget feltételez (pl. gazdatisztnél, nevelőnél); ha továbbá az a háztartás, gazdaság viteléhez tartozó munkának nem tekinthető (pl. iparos-, kereskedősegéd esetében), avagy napenkénti díjazásért, illetőleg a szolgálat eredményének bizonyos részeért vállaltatik el (pl. napszámosnál, szakmány munkásnál, varrónőnél): közönséges szolgálati szerződés létesül, de nem a specialiter szabályozott *cselédszerződés* és a munkavállaló sem lesz *cselédnek* tekinthető. (1876: XIII. t.-czikk 3. §.) A szerződésnek élethossziglani szolgálatra való kötése szintén ellenkezik a cselédi viszony természetével¹ sőt a bizonytalan időre s a felmondási jog kikötése nélkül létesült cselédszerződések, mint *cselédszerződés* érvénynyel nem bírnak; éppen így azok, melyekben a kikötött szolgálat erkölcstelen vagy törvénybe ütköző (cseléd törvény 13., 14. §§.).

Minden cselédnek, legyen az házi vagy mezei (külső) cseléd a nyilvántartás szempontjából cselédkönyvvel kell ellátva lennie s enélkül felfogadni őt tilos. Valamint oly cseléd sem fogadható fel, kiről tudjuk, hogy már előbb érvényesen máshová szegődött el. — (1876: XIII. t.-cz. 73., 19. §§. 1907: XLV. t.-cz. 2. §.) Ha a cseléd jogos ok nélkül nem áll munkába: karhatalommal előállítható. (1907: XLV. t.-cz. 17. §.) A cseléd szerződést rendszerint határozatlan időre, felmondásra kötik. Gazdasági cseléd egy évre, házi cseléd 3 óra szegődöttnek veendő. Előbbinél a felmondás 2 hó, utóbbinál 6 hét. Nagyobb városokban belügyminiszt. rendelettel a törv. szolg. idő házi cselédnél 1 óra s a felmondás 15 napra szállítható le. (1876: XIII. t.-cz. 65—67. §§.; 1907: XLV. t.-cz. 7., 40. §§.)

Cseléd törvényeink a gazda és a cseléd jogállását tüzetes aprólékossággal írják körül. A tüzetes szabályozás a gazdára nézve különösen a bér, ellátás, ruházat, élelmezés, cseléd lakások, gyógykezeltetés, esetleg iskoláztatás, munkaszünetek s a cseléd erkölcsi és vallásos élete szempontjából, — a cselédre nézve pedig a szolgálat pontos és személyes teljesítése, a gazdának tartozó hűség és engedelmesség, a gazda házi fegyelmi joga s a szolgálatközben

¹ Curia 1885 márcz. 26-án 1508. sz. Ügyv. Lapja 1885. évf. 57. sz.

hanyagság, avagy rosszakaratból származott károk megtérítése, illetőleg a gazdának ilyenkor gyakorolható bér visszatartási jogosultsága tekintetében áll fenn, (cselédtörv. 26—47. §§. és 1907: XLV. t.-cz. 13—39. §§.). Különlegesen nyert szabályozást a cselédszerződés megszűnésének kérdése is, melynek körében a felmondás szabályozásának van legnagyobb jelentősége. A törvény taxative sorolja fel azon eseteket, melyekben a felmondás a gazda és a cseléd részéről a kikötött vagy törvényesen megállapított felmondási idő előtt is jogosult, s amelyekben a gazda a cselédet felmondás nélkül azonnal elbocsáthatja, illetőleg a cseléd szolgálatának felmondás nélküli rögtönös elhagyására jogosítva van. (1876: XIII. t.-cz. 51., 52. §§.; 1907: XLV. t.-cz. 42. és köv. §§.) A cselédszerződésből származó vitakérdések az esetleges kártérítés körüli kérdések kivételével a közigazgatási hatóságok elé tartoznak.

2. *Szolgálati szerződés a munkaadó és mezőgazdasági munkások között.* (1898: II. t.-cz.) A mezei munkások és a munkaadó közti szolgálati szerződések társadalompolitikai szempontból nyerték az 1898: II. t.-cz. által az 1876: XIII. t.-cz. idevágó intézkedéseiben is tulmenő különleges szabályozásukat. E szabályozás értelmében a mezőgazdasági munkásnak állandó lakhelye szerinti községi előjárósága által kiállított munkásigazolvánnyal kell bírnia; a szerződési feltételek megállapítása szabad egyezkedés tárgya, de a törvénnyel vagy helyhatósági szabályrendeletekkel ellenkező megállapodások egyáltalában nem, a szóbeli megállapodások pedig csak a törvény rendes útján érvényesíthetők, s az 1898: II. t.-cz. nyújtotta és gyors eljárást biztosító speciális közigazgatási védelemben nem részesülnek.¹ 1898: II. t.-cz. 6. §.). A szolgálati szerződések ezen neménél tehát (aratás, hordás, nyomtatás, cséplés s általában minden *nem cselédi* minőségben elvállalt gazdasági munkánál) elő van írva egyfelől az írásbeli alak, másfelől az is, hogy a szerződés a munkaadó, avagy annak megbízottja, illetőleg a munkások többségének lakhelyén illetékes községi előjáróság (tanács) előtt köttessék meg.² (Id. törv. 8. §.)

¹ Az eljárást, mely közigazgatási hatóságok elé tartozik, az 1898: II. t.-cz. 72—76. §-ai szabályozzák.

² Kivétel az id. törv. 17. §-a szerint az az eset, mikor a földmivelési

A szerződés tartalmára nézve a törvény előírja, hogy aratási szerződéseknél a termények neme, a terület nagysága, a munkaadó cselédjeinek és napszámosainak a munkában való részvétele, hozzávetőlegesen megjelöltessék és hogy netalán a termés bizonyos hányadrészében meghatározott munkabér, valamint a munkások élelmezésének esetleges elvállalása tekintetében is a szerződés tüzetes intézkedéseket foglaljon magában (id. törv. 9., 10. §§.).

Részletes rendelkezésekben vannak továbbá körülírva a feleket a szerződésből folyólag megillető jogok és kötelezettségek (31—33. §§. a büntető sanctiókra nézve 57—71. §§.), melyek közül a pontos bérfizetés és élelmezés kikötése esetén, annak megfelelően való teljesítésétől eltekintve különösen is kiemelendő, hogy a munkaadónak a munkabért vagy kikötött élelmezési járandóságot szesz italokkal, árucikkokkal egészben vagy részben megváltani avagy utalványokkal (Jancsibankó) megfizetni, továbbá a munkásokat arra kötelezni, hogy élelmi-, élvezeti-, ruházati cikkeiket, eszközeiket nála, avagy általa kijelölt egyéneknél vásárolják, a munkásoknak adott előlegek után kamatokat szedni, az előleg értékéről váltót venni, a termés biztosítási díját a munkások béréből levonni büntetés mellett tilos¹ (id. törv. 32. §.) Köteles a munkaadó a munkaközben megbetegedett idegen munkásnak gyógykezeltetése és ellátásáról legfeljebb 8 napig gondoskodni, ezentul pedig a községi előljáróságot a további intézkedések megtétele végett értesíteni (33. §.) A munkások kötelezettségeiről a törv. 34—45. §-ai intézkednek. Közös munkára egyugyanazon szerződésben elszerződött munkások, a törvény vagy szerződés alapján netalán fizetendő kártérítés és eljárási költségekre nézve más megállapodás hiányában — egyetemlegesen kötelezettekül tekintendők (id. törv. 7. §.) Az általuk okozott károk értékének erejéig munkabérükre, egyéb járandóságaik, továbbá biztosítékaik és ingóságaikra nézve a munkaadónak visszatartási joga van, a kárkövetelés megállapítása iránti eljárást azonban

és belügyi minisztereknek egyes törvényhatóságok vagy járások területére adott engedélye alapján elegendő a szerződések láttamozás végetti bemutatása is, mely egyébként szintén ugyanazon közigazg. hatóságoknál eszközölendő.

¹ Kihágás, mely 30 napig terjedhető elzárással és 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel sújtatik.

az illetékes közigazgatási hatóság előtt a visszatartástól számított 3 napon belül megindítani tarozik. A munkásokkal szemben más jogcimen fennálló követelések biztosítására a munkaadó visszatartási joggal nem élhet. (41. §.) A mezőgazdasági munkásoknak az ingatlanra vonatkozóan kötött szolg. szerződéseikből eredő összes követelései, az ingatlanok végrehajtási vagy önkéntes elárverezése esetén a végrehajtási törvény 189. §-ának a) pontja alatt felsorolt előnyös tételekkel (árverési költségek, zárgondnok költségei stb.) egyenlő rangsorban elégitendők ki (1898: II. t.-cz. 45. §.), s ezenfelül e követelések — ideértve a munkások biztosítékait is — sem kincstári, sem magánkövetelés czimén végrehajtás alá nem vonhatók (id. törv. 43. §.)

A mezőgazdasági munkások és a munkaadó közti szolg. szerződésekből származó jogviszony közös megegyezéssel bármikor, egyoldalú felbontással pedig csakis a törvényben taxative megállapított és felsorolt okok (20. §.) következtében szüntethető meg.

3. Ugyancsak az 1898: II. törvénycikkekben nyert speciális szabályozást a *munkaadó és gazdasági napszamosok* közötti szolgálati szerződés (id. törv. V. fejezet, 45—56. §§.), különös tekintettel a napszám munka *időtartamára*, a *napszám fizetésére*, az esetleg kikötött *élelmezésre*, a napszamos munkájának legalább *egy havi időre szóló netaláni biztosítására* s a szerződés bármely fél részéről való *megszegésére* nézve. A napszámnak utalványokkal, árucikkokkal, szeszes italokkal való lefizetése itt is ép úgy tilalmas, mint a mezőgazdasági munkásokkal kötött szerződések esetében.

4. Speciális törvény szabályozza a *vízimunkálatoknál*, az *ut-és vasutépítésnél alkalmazott munkások és napszamosok* (1899: XLI. t.-cz.), továbbá:

5. az *erdőmunkások és a munkaadók* közti szolgálati szerződéseket (1900: XXVIII. t.-cz.);

6. a *cséplőgépvállalkozó és gazdasági munkások* (ugyanaz a törvény 7—10. §§.);¹

¹ A törv. 1—6. §-ai a birtokos és cséplőgépvállalkozó közötti jogviszonyt szabályozzák. Itt azonban nem szolgálati, hanem vállalkozási vagy szűkebb értelemben vett munkaszerződésről van szó. Lásd III. alatt. A gazdasági munkás- és cseléd segélypénztárról szóló 1900: XVI. t.-cikket kiegészítő

7. a gazdasági munkásvállalkozó és munkások (ugyanaz a törvény 11—14. §§.);

8. a gazdasági munkás és segéd munkásai (ugyanaz a törvény 15—17. §§.);

9. a dohánytermelők és dohánykertészek (1900: XXIX. t.-cz.) közötti szolgálati szerződéseket, melyekre a részletes fejtegetés helyett, tekintettel a törvényileg rendezett anyag egészen különleges természetére s az általános magánjoggal éppen csak a kiinduló pontban való kapcsolatára egyszerűen ráutalunk.

10. Szolgálati szerződés a birtokos és gazdatiszt között. (1900: XXVII. t.-cz.) A gazdatiszti szerződésnél fogva a gazdatiszt másnak gazdaságában a gazdasági igazgatás, kezelés, vagy ellenőrzés rendszerinti tennivalóinak fizetésért való ellátására szerződik. A birtokoshoz való viszonyát közelebbről — a törvény korlátai között — a szerződés szabja meg. Nevezetesen a gazdálkodás folytatásának rendes körén kívül eső ügyletekre (pl. ispánfelfogadás, hosszú időtartamra szóló kötelezettség vállalás) csak külön meghatalmazás esetén tekinthető jogosultnak.¹ Tennivalóinak végzésével a birtokos utasításait s annak érdekeit hiven követve és szem előtt tartva, a rendes gazda gondosságával tartozik eljárni, s gazdája engedélye nélkül sem mellékfoglalkozást nem űzhet, sem a maga vagy hozzátartozói gazdaságát nem kezelheti. (Id. törv. 1., 2., 7. §§.)² A szerződés megkötése után a

1902: XIV. t.-cz. 26. §-a értelmében a cséplő- és szecskavágógépnél (és az 1907: XIX. t.-cz. 3. §. szerint általában bármely elemi erővel hajtott gazdasági gépnél alkalmazott munkások, hacsak a gazd. munkás- és cselédpénztári igazgatóság a munkaadóval kötött külön szerződésben baleset ellen őket nem biztosította: a gép tulajdonosa által a pénztár rkiv. tagjaiként felvételtetvén, biztosítandók. Ellen esetben a tulajdonos minden a munkásokat munkaközben ért balesetért felelős.

¹ Jégkár elleni biztosítási ajánlat megtételére, mivel az elemi csapásokkal szemben való védelem a gazdálkodás okszerű folytatásával együtt jár: a gazdatiszt feljogosítottnak tekintendő, az 1900: XXVII. t.-cz. 2. §-a alapján. (Bpesti Tábla 1905 ápr. 28-án II. G. 25. sz. — Grill f. Dtár I. 579.)

² K o l o z s v. T. 1909 G. 160/2. sz. „A gazdatisztnak már ezen állásánál és szakértelménél fogva gondosan ügyelni kell arra, hogy a gazdasági munkát jól, szakszerűen végezze és ha ezt a munkát nem helyesen s nem szakszerűen végezte és annak elvégzése körül kétségtelenül mulasztást követett el, kötelességellenesen járt el s kártérítéssel tartozik; másfelől azonban a gazda is

törvényben taxative megállapított esetekben szolgálathá lépni nem tartozik,¹ valamint a birtokos sem köteles bizonyos okoknál fogva a szerződött gazdatisztet elfogadni.² (3., 4. §§.) Javadalmazását a szerződés ez iránti pontos intézkedéseinek hiányában a helyi vagy országos szokás szerint a bíróság állapítja meg. (8. §.) A szolgálatában saját hibáján kívüli baleset miatt megbetegedett gazdatisztet a birtokos legfeljebb hat hónapon keresztül saját költségén gyógyíttatni köteles s ha annak testi egészsége vagy ép-sége a birtokos hibájából kárt szenvedett: teljes kártérítéssel is tartozik (9. §.) Javadalmazása, ha aránylag rövid időn át, személyében rejlő okokból — de önhibáján kívül — szolgálatának teljesítésében gátolva van, nem csorbítható. Az ilyenkor a birtokos által rendelt helyettest, bár költségeinek utólagos megtérítése mellett, lakással és étellemezéssel a gazdatiszt köteles ellátni. (10. §.) A gazdatiszt szolgálati idő közben bekövetkezett halála esetére a birtokos, hacsak messzebbmenő kötelezettséget a szerződésben eleve nem vállalt, a gazdatiszt özvegye és kiskorú árvái részére öt évnél kevesebb szolgálat után az évi javadalmazás egynegyed részének, 5—10 évi szolgálat után fele részének, 10 évnél több szolgálat után pedig egy egész évi javadalmazásnak megfelelő összeget végkielégítésképpen tartozik kiszolgáltatni. A végkielégítési összeg megállapításánál a gazdatiszt életbiztosítása esetén a netalán a birtokos által fizetett biztosítási díjak betudandók, utazási-, napidíj-, világítási-, szolgatartási-, irodai illetmények, jutalmak és osztalékok ellenben figyelmen kívül maradnak. Ezenkívül a birtokos az elhalt gazdatiszt családjának három hónapi lakását s elköltözködését is biztosítani, illetőleg megkönnyíteni tartozik. (11. §.)

felelős a kárért, ha a gazdatiszt mulasztását elnézi s annak pótlása iránt nem intézkedik“. (Erd. J. K. II. 45. sz.)

¹ a) Ha szolgálatképtelenné válik; b) oly ok merül fel, melyért a szolgálathól felmondás nélkül ki lehet lépni (ez okok a törv. 17. §-ában vannak felsorolva); c) ha a birtokos csődbe került, az ingatlanra árverés tüzetett ki; zárlat foganatosított, vagy bérlet esetén a bérlet 1 évnél rövidebb időre felmondott és d) ha a birtokos személyében változás történt (4. §.).

² a) Ha a gazdatiszt szolgálatát meg nem kezdi; b) szolgálatképtelenné lesz és c) ha oly ok merül fel elene (lásd ez okokat a törv. 16. §-ában), mely miatt a gazdatiszt a szolgálathól felmondás nélkül elbocsátható — hacsak arról a birtokosnak már a szerződés kötésekor nem volt tudomása (3. §.).

A gazdatiszti szerződés a kikötött idő leteltével, időtartamhatározás nem léteben pedig az okvetlen irásbelileg teendő felmondással szűnik meg. Ha a szolgálati viszonyt a felek hallgatólag tovább folytatják: ez a szerződés határozatlan időre szóló meghosszabbítását jelenti. (12., 13. §§.) A felmondási idő ellenkező megállapolás nem léteben okleveles gazdatisztnél 1 év, oklevéllel nem bírónál pedig félesztendő. Előbbinél azonban három hónál, utóbbinál egy hónál kevesebb felmondási idő a szerződésben sem köthető ki. (15. §.) Ha a birtokos a felmondás közlése után a gazdatisztet a felmondási időre eső minden járandóságaira nézve, — tehát a lakbérre nézve is kielégíti, ezzel a szerződést a felmondási idő előtt is megszüntetheti. A lakásból való kiköltözésre azonban a gazdatisztnak 30 napi határidő hagyandó. (Ugyanott.)

Bizonyos esetekben a gazdatiszt a szolgálatból a már megszolgált javadalmazás kiszolgáltatása mellett azonnal elbocsátható; viszont szintén taxative meghatározott okok miatt a szolgálatot utóbbi is azonnal odahagyhatja, mikor a felmondási időre való javadalmazását kikövetelheti.¹ Az a fél, aki a szolgálati viszonyt ekként megszakítja, a másikat arról 30 nap alatt irásban értesíteni tartozik; s amelyekök a szerződésfelbontásban hibás (az okot szolgáltatva, vagy ok nélkül cselekedett), ügyfelének teljes kártérítéssel tartozik. (18—19. §§.)

11. *Szolgálati szerződés az iparos, illetőleg a kereskedő és segédje között.* Az 1884: XVII. t.-czikk (ipartörvény) rendelkezései alapján különleges szabályozás alatt állanak az iparos és az iparossegédek közötti szolgálati szerződések, mely szabályozás a kereskedelmi törvény által a kereskedői segédszemélyzet szolgálati viszonyai tekintetében felállított intézkedéseknek is helyébe lép-

¹ A gazdatiszt a szolgálatból azonnal elbocsátható: a) ha a birtokost (vagy családtagját) bántalmazza, becsületében sérti, rágalmazza; b) hűtlen kezelés esetében; c) bizonyos bűncselekvények esetén (büntett, nyereségvágyból elkövetett vagy szemérem elleni vétség, ezek miatti elítéltetés 30 napnál továbbra stb.); d) engedetlenség; e) botránnyos élet; f) a birtokosnak vétkes megkárosítása esetén (16. §.). — A gazdatiszt kiléphet a szolgálatból azonnal; a) ha a birtokos őt, vagy családjának valamely tagját bántalmazza, becsületében megsérti rágalmazza; b) ha javadalmazását ki nem adják; c) ha a birtokos tiltott cselekvény elkövetésére hívja fel; d) ha egyéb és nem gazdatiszti szolgálatra szoritják (17. §.).

vén, a kereskedő és segédje közti szolgálati szerződésekre nézve is irányadó.

Az iparos és segéde közötti viszony szabad egyezkedés tárgya. A szerződés — ha a felek másképp nem egyeztek — csak egy heti próbaidő eltelte után válik kötelező erejűvé. (Ipartörvény 88. §.) A segéd csak oly munkára köteles (ellenkező kikötés nem léteben), mely az iparos gazda üzeméhez tartozik és oly mérvben, mely testi alkotásának és erejének megfelel. (89. §.) A segédnek az előbbi munkaadóval kötött szerződése törvényszerű megszűnését igazolnia kell, ellenesetben az, aki a segédet ily igazolás nélkül felfogadja, a korábbi munkaadónak a segéd távozása okán beállott káráért a segéddel együtt egyetemlegesen felelős. (90. §.) A munkaadó és segéd közti viszony, — ha másképpen nem egyezkedtek, vagy ha gyárakban a munkarend másképp nem intézkedik, — 15 napi felmondással felbontható. Kereskedősegédek tekintetében a felmondás határideje szerződéses megállapodás hiányában hat hét. De ha a kereskedő- vagy iparossegédek, akik különösen nagyobb iparvállalatoknál vagy gyárakban, mint könyvvezetők, pénztárnokok, üzletvezetők, utazók vagy raktárnokok stb. fontosabb teendőkkel vannak megbízva: a törvény értelmében 3 havi felmondásra tarthatnak számot. (92. §.) A darabszámra dolgozó segéd azonban, kellő időben eszközölt felmondás esetén is, a szolgálatból mindaddig nem léphet ki, míg az átvett munkát szerződésszerűen be nem végezte, valamint az, ki munkabérére előleget kapott, míg azt le nem dolgozta, illetőleg meg nem térítette. (93. §.) Az az iparos, ki segédeinek szerződés szerint lakást is ad: e célra egészséges és lakható helyet tartozik kijelölni. (98. §.), s ha segédét törvényes ok nélkül a felmondás határidejének eltelte előtt elbocsátja: kilépése előtt azon bért, mely annak a felmondási határidő alatt még járt volna, egyszeresen, s ha a segédnek bérén kívül ellátása is volt, kétszeresen megadni köteles. (97. §.) A segéd azonnali elbocsátására (felmondás nélkül) okot szolgáltat, ha a) nyeresékvágyból eredő bűncselekvényt követ el; b) ha az iparos, helyettese, vagy az iparos valamely családtagja ellen tetteleges bántalmazást, súlyos becsületsértést követ el, kötelességeit makacsul elhanyagolja és leg-

alább egy napon át igazolatlanul munkájával szünetel;¹ c) ha az üzlet vagy ház biztonságát megintés után is vigyázatlanságával veszélyezteti; d) ha három hónál tovább tartó szabadságvesztési büntetés alá kerül; e) ha az elvállalt munkára képtelen; f) undorító vagy ragályos betegségben szenved; g) ha gazdája bizalmával és az üzlet érdekeivel visszaél; h) a kereskedősegéd, ha főnöke beleegyezése nélkül a maga vagy más részére kereskedelmi ügyletek kötésével foglalkozik. (94. §.) Ezzel szemben a segéd is jogosítva van a szolgálathól való azonnali kilépésre, a) ha az iparos, helyettese vagy az iparos hozzátartozói őt vagy családja tagjait tetteleg bántalmazták, ellene vagy ellenük becsületsértést követnek el; b) ha az iparos szerződési kötelezettségeit nem teljesíti; c) ha a segéd darabszámra dolgozik és az iparos őt munkával ellátni nem képes; d) ha a munka folytatásával élete vagy egészsége veszélyeztetve van és e) ha az iparos, helyettese vagy az iparos hozzátartozói részéről ő maga vagy családtagjai erkölcs vagy törvényellenességre való csábításnak vannak kitéve. (95. §.) Az iparos, illetőleg kereskedő és a segédek között a szolgálati szerződésből felmerülő összes vitakérdések az ipari közigazgatási hatóságok; ha pedig az iparos, illetőleg kereskedő ipartestületi tag, a *békéltető bizottságok* foruma elé vannak utalva, ahonnan a határozattal meg nem elégedő fél nyolcz napon belől a rendes bíróságokhoz fordul. (Ipartörvény 176. §. és 1893: XVIII. t.-cz. 2. §.)

Iparos- és kereskedősegédek, valamint hozzátartozóik betegség és baleset elleni biztosításáról lásd alább.

12. *Szolgálati szerződés az iparos és a tanonc között.* Az iparos és a tanonc közötti szolgálati szerződés a tanoncnak az elsőfoku iparhatóság — s ha ilyen helyben nincs, a községi előljáróság előtti írásbeli felvételével létesül. Ügyfelekként a szerződésben az iparos és a tanonc szülői, illetőleg gyámja szerepelnek, kikkel a tanidő tartama, a tanonc tartása és ellátása iránt egyetértőleg kell megállapodni. A tanidő legalább addig tart, míg a tanonc élete 15-ik évét betöltötte. (Ipartörv. 61. §.)

A szerződés tartalmát s ennek teljesítését egészben véve, a

¹ Strikeban való részvétel a munkaadót az azonnali elbocsátásra jogosítja. (Curia 1902 márcz. 26-án G. 589/901. sz. Márkus: XIII. k. 19,690. sz.)

tanítási cél uralja, amihez képest az iparos tanonczát cseléd-szolgálatra nem s csak iparüzletéhez tartozó munkákra alkalmazhatja s vigyáznia kell arra, hogy az a háziak, illetőleg a segédek részéről bántalmazásban ne részesüljön. (63. §.) Köteles továbbá tanonczát azon iparágban, melyet üz, kioktatni, jó erkölcsökre, rendre és munkásságra szoktatni, időt engedni arra, hogy vallásos kötelességeinek vallási ünnepein eleget tehessen; tanonczát iskolába, — ahol pedig van — ott *tanoncziskolába* való járásra rászorítani, a háza népéhez tartozó tanonczot betegségében ápolásban részesíteni s szüleit, illetőleg gyámját, iskolaköteles tanoncznál a tanítót is, a tanoncz megbetegedéséről s egyéb, a mondott személyeket érdeklő ügyeiről értesíteni. (62. §.) Részletes intézkedéseket tartalmaz a törvény a tanoncz munkaidejére (64. §., 65. §.), az iparosnak a háztartásába tartozó tanoncz feletti fegyelmi jogára (66. §.), a tanoncz próbaidejére (68. §.) és a tanviszony megszűnésére (70. §.), valamint azonnali (71. §.) és 15 napos felmondással való megszüntetésére nézve (72. §.) stb. Mindezen részletkérdések azonban az általános magánjogra kevésbé bírnak érdekl.

A baleset és betegség elleni biztosítás kérdéséről lásd alább.

13. *Szolgálati szerződés a gyáros és gyári munkás között.*

A szolgálati szerződések ezen körében elsősorban a *gyári munkarend* az irányadó, melynek minden műhelyben kifüggesztve kell lennie. Különben pedig, mint a munkaadó gyáros különös kötelezettsége kiemelendő, hogy az ipartörv. 114. §-a értelmében, minden gyáros köteles gyárában saját költségén gondoskodni oly intézmények, illetőleg berendezésekről, melyek az iparüzlet és telep minőségére tekintettel a munkások életének és egészségének lehető biztosítására szolgálnak. Ehhez képest külön is el van rendelve, hogy oly gyárakban, melyekben a munka éjjel-nappal foly, a munkásoknak megfelelő felváltásáról, valamint a munkások pihenőiről kell gondoskodni.

A pihenő munközben délelőtt és délután legalább egy fél, délben pedig egy egész óra. A napi munkát 5 óra előtt kezdeni s esti 9 órán tulterjeszteni nem szabad. (Ipartörv. 117. §.)

A munkabér készpénzben és pedig ha másképp kikötve nem lett — hetenként fizetendő. Árukat és szeszes italokat a gyáros munkásainak nem hitelezhet.

Lakással, tüzifával, földhaszonélvezettel, rendes élelmezéssel, orvossággal és orvosi segélyvel ugyan a munkást, ha ez beleegyezik, elláthatja s az azokért járó összegeknek a bérből való levonására jogosítva van. Ugyanezen feltételek alatt láthatja el a gyáros munkását a gyárban készülő czikkek előállítására szükséges azon szerszámokkal is, melyeket különben a munkásnak szerződése szerint a sajátjából kell megszereznie. (Ipartörv. 118. §.) Az imént jelzett tilalmak ellenére kötött szerződésektől, valamint a tilalom dacára hitelezett árukért való követelésektől a jog a bírói érvényesíthetést s a beszámíthatóságot is megvonta s érvénytelennek tekinti a gyáros és a munkás közti azon szerződéseket is, melyeknél fogva utóbbiak szükségleteik beszerzésénél bizonyos eladási telepekhez utaltatnak, avagy bérük egy részének nem a munkások sorsa javítására, hanem egyéb czélokra leendő fordítása iránt vállaltak kötelezettséget. (Ipartörv. 119., 120. §§.) A betegség és baleset elleni biztosítás itt is kötelező. (Lásd alább.)

14. A 11., 12. és 13. pontokhoz kiegészítésképpen megjegyzendő, hogy az 1907: XIX. t.-cz. az összes és a törvény 1—6. §§-ában felsorolt ipari és kereskedelmi alkalmazottak, valamint hozzátartozóik betegség és baleset esetére való országos biztosítását az 1891: XIV. t.-cziknek módosítása, illetőleg az azáltal hagyott hiányok betöltése utján megvalósította. Nevezetesen felállította az *Országos munkásbetegségélyző és balesetbiztosító pénztárt*, melyben a biztosítás céljából egyesítette a munkaadókat és alkalmazottakat. E nagy és autonomikus alapon szervezett testület helyi szervei a kerületi munkásbiztosító pénztárak és az egyes vállalati és magánegyesületi pénztárak is. A betegségyékezés költségeinek terhe felerészben a munkaadókra, felerészben az alkalmazottakra esik. A járulék fizetésére ugyan egészen a munkaadó köteles, de a felerészt az alkalmazott béréből levonhatja. A balesetbiztosítás terhe ellenben egészen a munkaadók által viselendő azon utólagos felosztási kulcs szerint, melyet a törv. 36. §-a értelmében a pénztár igazgatósága állapít meg. A biztosított munkásnak (és bizonyos mértékig családtagjainak is) a gyógykezelés szüksége és keresetképtelenség esetén *táppénzhez* van joga. Üzemi baleset folytán megsérült munkások ezenfelül a keresőképesség csökkenése arányában időlegesen vagy állandóan

járadékot is követelhetnek; s ha a baleset halálos: özvegye, gyermekei, esetleg szülei, nagyszülei is részesülnek a járadékban.

Mindezen különböző című igények felett nem a rendes bíróság, hanem a kerületi munkásbiztosító pénztárak mellett szervezett választott bíróságok, másodfokon pedig az állami munkásbiztosítási hivatal birói osztálya ítélkezik.

15. *Tarifa vagy kollektív szerződések.* Az ily szerződések fogalmának megállapítása szintén az elmondottak kiegészítéséül szolgál. A munkaadók és munkások közötti gazdasági harc eredménye ez, mely az ipartörvény 88., illetőleg 111. §§-ainak azon kijelentését, hogy a munkaadó és munkás közti viszony szabad egyezkedés tárgya jórésztben illuzioriussá teszi. Értünk pedig tarifaszerződések alatt oly szerződéseket, melyek a munkaadó és nagyobb számú munkás közt jönnek létre abból a célból, hogy a jövőben egyéni szerződéseket kötő felek a tarifaszerződésben foglalt bizonyos pontokra nézve ellenkező értelemben érvényesen meg ne állapodhassanak. Gyakorlatunk és fennálló tételes jogunk (1884: XVII. t.-cz. 88., 111. §§.) értelmében az ily szerződéseknek magánjogi érvényt nem tulajdoníthatunk, s az azokat megsértőkre ép ezért a kötelemszegés hátrányait (kártérítés) nem róvhatjuk. Ez a jogállás jelenleg; — lehet, hogy a közel jövő a tarifaszerződések érvényének jogi akadályait mihamar elfogja seperni.

16. Végül a különösen gyárimunkásszerződéseknel, (de egyébként bárminő szolgálati szerződésnél) előfordulható *strike* (sztrájk) kérdésre nézve tudnunk kell annyit, hogy az, vagyis az érvényesen megkötött szolgálati szerződések teljesítésétől a szolgálatot vállalók részéről szerződésellenes követeléseik nem teljesítése címén való önkényes és egyoldalú elállás (tömeges munkabeszüntetés) jelenlegi jogunk szerint, mint relative jogellenes cselekvény (szerződésszegés) minősítendő. Azok a törekvések, melyek a strike jogosságát a bérszerződések mögött lapangónak fölvetett *clausula rebus sic stantibus*sal próbálták valószínűsíteni: nem egyebek, mint egyes és méltánylást érdemlő munkabeszüntetések keltette általános benyomásoknak jogászai hangulatreflexei. A mai — s ismételtelen hangsúlyozzuk — a ma fennálló jogrend szabályai — mindaddig, míg az egyetemes társa-

dalmi fejlődés a még fennálló tételes korlátokat le nem dönti, a strike-ot jogosultnak el nem ismerik s el sem ismerhetik.

III. Munkaszerződés.

Míg a szolgálati szerződésnek az emberi munkaerő *közvetlenül*, addig a munkaszerződésnél csak *közvetve*, t. i. valamely műnek (opus) emberi munkaerővel való előállításában képezi a jogviszony tárgyát. Ehhez képest munkaszerződésnek (locatio-conductio operis) azt a kétoldalú szerződést tekintjük, melynél fogva az egyik fél valamely műnek előállítására, a másik pedig a kikötött ellenérték megfizetésére kötelezi magát. Amaz a *vállalkozó*, kinek a *mű* (opus); emez pedig a *megrendelő*, kinek a *munkadíj* a szolgáltatása. Erre az elfogadott és kifejező terminológiára tekintettel a munkaszerződést *vállalkozási szerződésnek* is szokták nevezni.

1. Egyenként véve a munkaszerződés elemeit, a szerződés tárgyára, az *opusra* nézve általában megjegyzendő, hogy az a legkülönbözőbb emberi tevékenységnek lehet az eredménye. Legközelebről tehát valamely emberi, vagy emberi és mechanikai munkaerővel *előállított dolog*, vagy *dolognak átalakítása*, tehát valami materialis termelvény (pl. épület emelése, átépítése, iparcikkeknek megrendelésre kézművesek, gyárosok általi elkészítése, kijavítása stb.), továbbá minden egyéb munkával elérhető immateriális eredmény (pl. személyeknek és dolgoknak máshova szállítása, tudományos és művészi szellemi művek létesítése stb.) tekinteten kívül maradván, hogy a mű az operae liberales vagy illiberales kategóriájába tartozik-e?¹

A vállalkozási szerződés tárgyának, a „műnek“ e tág értelemben vett magyarázata a konkrét körülmények közt felette nehézé teheti azon határvonalak megállapítását, melyek a vállalkozási vagy munkaszerződést egyfelől a szolgálati, másfelől a megbízási s adásvételi szerződésektől elválasztják.

¹ Az operae illiberales köréből pl. az 1899: XLII. t.-cz. (1—6. §§.) specialiter és vállalkozási szerződésképpen szabályozza a birtokos és a cséplőgépvállalkozó közötti s a gabona kicséplésére, mint eredményre irányuló szerződéseket. Ide tartoznak egyáltalában a birtokos (bérlő) és a munkásvállalkozók szerződésai is.

A szolgálati szerződéstől való megkülönböztetésnél azon alapvető szabályon kívül, hogy a vállalkozó nem közvetlenül munkaerejét, hanem a munka erejével előállítandó *eredmény* szolgáltatását igéri, figyelembe jöhet még az is, hogy a szolgálati szerződés tárgyát képező munkálkodás rendszerint a munkaadó házi, gazdasági és üzleti körére van szorítva, ott teljesítendő s ha azon kívül, akkor is állandó alkalmazási viszonyt feltételez.¹ Egyébként kétes esetekben a felek akaratát kell a körülmények gondos mérlegelésével megállapítani, mert nincs kizárva az sem, hogy ők mindkét szerződés szabályait kombinálva kívánták viszonyukra nézve alkalmazni, mikor a munkabér úgy a szolgálat, mint annak eredménye tekintetében külön-külön kijár.²

Az adásvételi szerződéstől való megkülönböztetésre első sorban az szolgál, hogy az az anyag, melyből a vállalkozó a művet előállítja, a sajátja volt-e, vagy feldolgozás végett a megrendelőtől kapta. Mivel előbbi esetben a vállalkozó az előállított mű szolgáltatásával egyuttal az anyag tulajdonának átruházására is köteles, legalább is kétség esetében (így az Optk. 1158. §.) adásvételi szerződést kell megállapítanunk. Amennyiben a mű előállításához a vállalkozó is adott anyagot, az lesz az irányadó, hogy fődolgnak a megrendelő adta anyag tekinthető-e, vagy az, amely a munkástól ered. Ha a munkás a készítendő műhöz (pl. a szabó a ruhához) csak a mellékdolgokat (tehát nem a szövetet, hanem a bélést, czérnát stb.) adta, a szerződés munkaszerződés marad. Ugyanigy akkor, ha a vállalkozó, bár saját anyagából, de helyettesíthetetlen, sőt individualis dolgot tartozik előállítani. A közönséges felfogás szerint is visszas volna például a festőt *eladónak* tekinteni, csak azért, mert a vásznat és a festéket, tehát a kép *anyagát* nem a megrendelő adta. Már az emberi munka nemesebb természete is megköveteli, hogy ilyen esetek-

¹ Ezen az alapon oldandó meg az a kérdés, hogy az orvos a patientssel szolgálati vagy munkaszerződési viszonyban áll-e? Ha u. n. háziorvosi minőségben vagypl. az ügyvéd, mint állandóan alkalmazott (uradalmi ügyvéd) ügyvéd jár el: kétségtelen a szolgálati szerződés fenforgása. Ellen esetben nem.

² Ily értelemben, azaz a szerződés magyarázatával állapított meg a Curia az állandóan alkalmazott erdészeti tanácsadónak a szolgálati viszonyból folyólag illető díj mellett a szolgálat eredményeért még külön díjazást is. (1899 május hó 23-án 88. sz. Márkus: XI. k. 17,521. sz.)

ben vállalkozási szerződést vegyünk fel, tekintve, hogy a jog a vállalkozót a megrendelővel szemben sokkal intenzívebb védelemben részesíti, mint az eladót a vevővel szemben.

A munkaszerződésnek a megbizási szerződésektől való elhatárolása szintén nehézségbe ütközik. A későbbiekre utalva (lásd 160. §.), egyelőre annyit kell itt kiemelni, hogy a megbizásnál a szerződésnek általában *ügyvitel* a tárgya, mely kitételnek közelebbi értelméről szintén alább lesz szó. (Ugyanott.)

A vállalkozási szerződés tárgya igen sokszor áruknak és személyeknek más helyre való elszállítása, mely esetben „*fuvarozási szerződés*”-nek nevezetik. Ha a fuvarozási szerződés kereskedelmi ügyletté minősül: a kereskedelmi törvény speciális s itt nem tárgyalható rendelkezései alá tartozik.¹ Kereskedelmi ügyletté lesz pedig akkor, ha a személyek és áruk *tengeren* szállítandók (*tengeri fuvarozás*; kereskedelmi törvény 258. §. 5. p.) Ha *szárazföldön* vagy *belvizeken*: ugy a *személyfuvarozás* csak abban az esetben kereskedelmi ügylet, ha erre a célra rendelt személyfuvarozási intézetekkel, tehát a kisipar körét meghaladó vállalatszerű tevékenységgel történik (keresk. törv. 259. §. 3. p.), az *áru fuvarozás* pedig, ha a fuvarozó fuvarozási ügyletekkel iparszerűen foglalkozik (keresk. törv. 259. §. 3. p.), vagy ha a fuvarozó kereskedő és a fuvarozását üzleti körében vállalta el (keresk. törv. 420. §.)

Ugyancsak kiválik az általános magánjog köréből a szellemi művek létesítése iránt kötött munkaszerződés, ha a megrendelő egyuttal a mű többszörözésére, közzétételére és forgalomba helyezésére is jogot szerez, illetőleg kötelezettséget vállal, de csak annyiban, amennyiben a megrendelő az ily ügyletekkel iparszerűleg foglalkozik, vagy ha kereskedő és az ügyletet kereskedelmi üzlete körében kötötte meg. A szerződés ez esetben u. n. *kiadói ügyletté* vagy *szerződéssé* válik és a kereskedelmi törvény szabályai szerint ítélendő meg.²

2. Az opus szolgáltatásával szemben a megrendelő ellenértékszolgáltatása áll: a díj, vagy munkabér. Ahol a munkás az opus elkészítését *ingyen* vállalja el: munkaszerződés nem létesülhet, hanem csak ajándékozás. A díjazás tekintetében egyébiránt

¹ Keresk. törvény 393—433. §§.

² Keresk. törvény 259. §. 515—533. §§.

a szolgálati szerződésnél előadott szabályok az irányadók s különösen is kiemelendő, hogy a díj kikötés nélkül is követelhető, ha a munkát valaki rendes, hivatásszerű foglalkozása közben végezte, avagy közönséges felfogás szerint a mű ingyen való előállítása nem vélelmezhető. Az ingyenességet a megrendelőnek kell bizonyítania.¹

A munkaszerződés érvénye alakisághoz kötve nincs s a felek megegyezésével azonnal létesül.

3. A felek jogállásának alakulása a következő:

a) A *megrendelő* kötelezve van a kifejezetten vagy hallgatólagosan kikötött munkadíj szerződés szerű pontos megfizetésére. Általányösszegben megszabott munkadíjnál, ha a tervbevett mű némely részeinek elkészítését a megrendelő önként abbahagyatja: a munkadíj aránylagos leszállításának helye nem lehet,² viszont azonban nincs kizárva, hogy a vállalkozó a kikötött általányösszegezen *felüli díjat* is követelhessen, ha a megrendelőnek ténylegesen jogtalan gazdagodását igazolni tudja.³ Kölcsönös beleegyezéssel munkaközben megszüntetett munkaszerződés esetén a vállalkozónak az addig teljesített munkáért a kikötött díj *aránylagos részéhez* van joga⁴ s ugyanígy, ha a mű elkészítését és befejezését vis major munkaközben egyszersmindenkorra meggátolta.⁵

Művészeket, gyárosokat, iparosokat és munkásokat díjaik kiadása tekintetében a csödtörv. (1881: XVII. t.-cz.) 57. §. 2. p. szerint az általuk készített vagy kijavított és birtokukban lévő dolgokra az ingózáloggal biztosított hitelezőkkel egyenlő jogok illetik. Hogy az itt biztosított törv. zálogjog alkalmazást lehet-e csődön kívül is, el nem dönthető ugyan, de feltétlenül indokolt kiterjesztés volna.⁶

¹ Curia 1898 nov. 25-én I. G. 345. sz. (Márkus: X. k. 16,202. sz.)

² Curia 1897 április 1-én I. G. 22. sz. (Márkus: IX. k. 14,993. sz.)

³ Curia 1897 június 7-én I. G. 117. sz. (Márkus: IX. k. 14,992. sz.) Ez esetben arról volt szó, hogy az építőmester a tévedésből hiányosan készült költségvetést átlépte, s a megrendelő a többkövetelést teljesíteni nem akarta.

⁴ Lfi 1897 február 19-én 1369. sz. (Dtár r. f. XXII. k. 69. sz.)

⁵ Lfi 1879 jan. 21-én 1231. sz. (Dtár r. f. XXII. k. 36. sz.)

⁶ V. ö. Kiss Mór: a Fodor-féle magánjog III. k. 531. lapján, hol hivatkozás tételik a Curia 1886 február 1-én kelt 1005/85. sz. és decz. 6-án kelt 859. sz. ítéleteire, melyek a munkásnak a hér kifizetéséig való visszatartási jogát megállapították. Mivel azonban mindkét esetben keresk. ügyletről volt

Köteles továbbá a megrendelő — amennyiben a munkaszerződésnek tárgya dolog előállítására, illetőleg átalakítására volt: a szerződésszerűen elkészített művet átvenni s ellenkező megállapodás nem léteiben az átvételi költségeket is hordozni.

b) A *vállalkozó* kötelezettsége a munkaszerződésből kifolyólag első sorban arra irányul, hogy az elvállalt művet a szerződéshez képest állítsa elő, illetőleg a kikötött munkaeredményt szerződésszerűen létesítse.¹ E tekintetben törvény alapján szavatosság terheli. A szavatossági kötelezettség közelebbi tartalmára és feltételeire nézve joggyakorlatunknak egynéhány idevágó kijelentése alapján az általános szavatossági szabályokat kell irányadóul tekintenünk, amihez képest, ha a megrendelő az előállított művet kifogásolás nélkül átveszi, bár annak hiányait felismerte vagy felismerhette: szavatosságra a vállalkozót nem vonhatja.² Egyébként vagy a hiányok *helyreállítását* (tehát a szerződészerű teljesítést)³ vagy *kárának megtérítését*⁴ vagy a munkadíj *aránylagos* leszállítását (actio quanti minoris) köve-

szó — a keresk. törv. 309. §-ára való utalással — ezen esetek legfeljebb csak indirecte bizonyíthatnak. Az építőipar védelme céljából ujabban az építettó telektulajdonost arra kívánják köteleztetni, hogy az építő-vállalkozó javára ennek a szerződésből eredő követeléseire biztosítására jelzalogot engedjen. Így a magyar ptkv tervezet 1644. §-a V. ö. egyébként e kérdésre nézve ifj. K a t o n a M ó r i c z elől az irod. utalásokban id. értekezését.

¹ A szerződészerű teljesítéshez tartozik az is, hogy az opus a kikötött időpontban szállítsák. — Ha azonban a késedelmezés esetére a megrendelő egyold. visszalépési joga a szerződésben kifejezetten megállapítva nem volt: erre jogosultnak nem is tekinthető. (M.-V á s á r h. T. 1908 G. 13/2. sz. — Erd. J. K. I. 16. sz.)

² C u r i a 1885 jan. 22-én 6308. sz. (Márkus: I. k. 1077. és 1089. sz. esetek.) Házépítés esetében a Curia kimondta, hogy az épület kifogás nélküli átvétele nem gátolja a munkaadót abban, hogy az épületben lévő hiányok és hibák értéke erejéig a munkabér megfelelő részét visszatarthassa, mert a kifogások megtételére ideje van a bér követeléséig. (Curia, 1903 okt. 27. I. G. 273. sz. — Judicat. I. 371.)

³ Lásd 2-ik / . jegyzet és Curia 1887 márcz. 8-án kelt 6757. sz. határozatát. (Márkus: I. k. 1091. sz.); továbbá: Curia 1898 nov. 9. I. G. 307. sz. (Márkus: X. 16,204. sz.); Curia 1898 szept. 2-án I. G. 181. sz. (Ügyanott 16,205. sz.)

⁴ Lásd előbbi jegyzet Lfi 1876 márcz. 20-án 2317. sz. (Dtár r. f. XVIII. k. 22. szám.)

telheti¹ s arra is jogosítva van, hogy a hiányok helyreállítását sajátjából foganatosítva, az arra fordított értéket a munkadíjból levonhassa.² A hiányok megállapítására a birói szakértői szemle kötelező s míg ez megtörténik, a munkadíjat a megrendelő visszatarthatja.³

Amennyiben pedig a vállalkozó által előállított mű teljesen hasznavehetetlen, ki nem javítható, avagy a kijavítást a munkás megtagadja, az előidézett munkaeredmény a várakozásnak egyáltalában nem megfelelő: a megrendelő a szerződéstől elállhat s a díj fizetésére nem köteles.⁴

Az előállítandó művet időközben érő veszély jogunknak szelleméből kifolyólag az átvételig a megrendelő mora accipiendijét kivéve a vállalkozóra — a megrendelő adta anyag tekintetében pedig a megrendelőre háritandó. (V. ö. Optk. 1157. §.)⁵

A vállalkozó az elvállalt munkának *személyes* előállítására rendszerint nem köteles s így joga van maga helyett alvállalkozóra bizni azt. Ellenkező kikötés, valamint oly természetű művek tekintetében, melyeknél a szerződés célja a vállalkozó személyes működését okvetlen feltételezi (pl. arczképfestés): az alvállalatba adásnak önként érthetőleg helye nincs.

4. A munkaszerződés kölcsönös megegyezéssel, valamint a megrendelő egyoldalu visszalépésével bármikor megszüntethető.⁶ A felek valamelyikének halála esetén a szolgálati szerződésnél e részt előadott szabályok nyernek alkalmazást. Csőd esetén, ha a szerződést még egyik fél sem teljesítette, vagy csak részben teljesítette, a tömeggondnok tetszése szerint: vagy követelheti a tel-

¹ Curia 1898 nov. 16-án 871. sz. (Márkus: X. k. 16,203. sz.)

² Curia 1898 szept. 2. I. G. 181. sz. (Márkus X. k. 16,205. sz.)

³ Curia 1900 aug. 29. I. G. 251. sz.; 1901. márcz. 27. G. 88. sz. (Márkus: XIII. k. 19,673., 19,674.)

⁴ Curia, 1891 szept. 25-én 472. sz. (Márkus: I. k. 1907.); Curia: Szülésznő nem követelhet díjazást, ha a szülésnél durva műhibát követett el, melynek következményeképp a szülönő halála is bekövetkezhetik. (1886 aug. 2-án 4924. sz. Dtár uj f. XV. 164.)

⁵ Ugyanigy a gyakorlat. Lásd pld. Curia 1904 okt. 25-én 1343/903. sz. (Grill f. Dtár I. 52.)

⁶ Lfi: A munkaadó a szerződést bármikor — birói ítélet nélkül is megszüntetheti, de tartozik ügyfelének teljes kártérítéssel. (1879 július 7-én 6462. sz. Dtár r. f. XXIII. k. 102. sz.)

jesítést, vagy a szerződéstől egészen elállhat (1881: XVII. t.-cz. 20. §.), de nyilatkoznia valamelyik irányban okvetlenül kell.

LXXVI. FEJEZET.

Társasági szerződés.

Irodalmi utalások. Herczegh M.: Dologi és kötelmi jog cz. m. 269., 273. l.; Kiss Mór: Id. cz. m. a Fodor-féle magánjog III. k. 533—559. l.; Indokolás a m. ptkv. terv. IV. k. 469—535. l.; Krainz: System stb. II. k. 763—804. l.; Dernburg: Pandekten. V-ik kiad. II. k. 341—352. l.; Crome: System d. Deutsch. bürg. Rechts cz. Id. m. II. k. 763—804. l.; Crome: Die partiarischen Rechtsgeschäfte stb. id. cz. m. 1897.; Knoke: Das Recht der Gesellschaft cz. m. (1901.)

1. Társadalmi és gazdasági célok elérésére az egyes ember ereje és tevékenysége nem mindig elegendő s így az egyesek erejének az egymással való társulásban való összesítése a társadalmi és gazdasági élet szükségképi jelenségeként tekintendő. A jogrend e szükségletnek két irányban is igyekezett megfelelni. Először a jogi személyekként alakult különböző célú egyesületek elismerésével (I. I. k. 41. §.), másodsor a közönséges magánjogi társaságnak (societas) szabályozásával. A közönséges magánjogi társaság a társasági szerződés útján keletkezik, mely alatt azt a két vagy több személy között létrejött szerződést értjük, *melynél fogva a felek egymás irányában egy közösen megállapított gazdasági vagy társadalmi* (tudományos, művészi, politikai, vallásos stb.) *cél érdekében kölcsönös vagyoni szolgáltatásokra kötelezik magukat.*

A társasági szerződés egyik lényeges alkateleme tehát a *közös cél*, mely a társtagokat összehozza. Ez a cél rendszerint ugyan vagyoni jellegű, de nem feltétlenül.¹ A másik a társtagok

¹ Következik ez inderecete már abból, hogy a keresk. törvény, mint specialis jog is elismeri az ideális célra alakult részvénytársaságokat, annál inkább tehát úgy kell lennie annak az ált. magánjogban. V. ö. egyébként az egyesületekről mondottakkal. (I. k. 41. §.) Curia 1908 jun. 24-én 7429/907. sz. — „Tözsdei ügyletek kötése céljából létesült társas szerződés joghatályos. Ennek folytán felp. jogosítva van a közös tözsdei játékból a peres felekre háramlott és a felp. által kifizetett, ill. elvállalat veszteségnek a társas szerződés szerint alperesre eső részét alp. ellen birói uton érvényesíteni“. (Egyet. Dtár II. 380.)

szerződés szerinti *kölcsönös vagyoni szolgáltatása*, mely a legkülönbözőbb természetű — dolgok és munkaerő¹ — és *különböző mérvű* is lehet. Utóbbi tekintetben azonban megjegyzendő, hogy ha valamelyik társtag a közös célban, illetőleg a társaság tevékenységének eredményében való részesedés mellett semmi kötelezettséggel sem tartoznék: a társtagok hozzájárulásának *kölcsönössége* nem forogván fenn, *társasági szerződés* sem létesülhet.² A hozzájárulások aránya ugyanis lehet különböző, de a kölcsönösség elengedhetlen feltétel.

A társtagok vagyoni szolgáltatásai tekintetében a felek között bizonyos közösség létesül, mely a kölcsönös szolgáltatásokkal összehozott minden vagyonra, avagy annak csak bizonyos részére, a tulajdonra, vagy pusztán csak a használatra is vonatkozhatik. E közösségből azonban valamelyes társasági egységre következtetéseket vonni téves volna. Mert a társaságnak a tagoktól különvált jogalanyisága nincs (nem jogi személy); a közösségesen „társasági“-nak nevezett vagyon nem a „társaságé“, hanem a társtagoké s ezeket terhelik az elvállalt kötelezettségek is; harmadik személyek jogviszonyokba nem a társasággal, hanem a társasági tagokkal léphetnek, kiknek létehez van kötve egyuttal a társasági viszony existenciája is.

A társasági szerződés érvénye alakszerűségekhez kötve nincs; tartalmának azonban jogilag és természetileg lehetségesnek, illetőleg megengedettnek kell lennie. Ez az általános szabályokból önként következik.

2. A társasági szerződés első sorban a társtagok között — befelé — létesít kölcsönös jogokat és kötelezettségeket, amelyekre nézve mindenekelőtt a társasági szerződés az irányadó. A szerződés szabja meg a társaság célját és rója ki az egyesekre azokat a feladatokat, melyek betöltése a cél elérése végett szükséges. E feladatok közé tartozik:

a) a társasági cél érdekében kikötött vagyoni szolgáltatások (betétek) teljesítése. E szolgáltatás lehet dolog vagy jog átengedése, lehet munka, avagy mindkettő vegyesen. Arra nézve, hogy

¹ Curia 1893 jan. 27-én 4691/92. sz. („Jogi Szemle“ VIII. k. 90.)

² Esetleg foroghat fenn ily esetben ajándékozás, ha ugyan az e részt megkivánt többi előfeltételek megvannak. Ez különben már a római jogban sem elismert u. n. „societas leonina“ esete.

a társtagok között a szolgáltatás tárgyára nézve tulajdoni avagy csak használati közösség létesüljön-e? a szerződés a döntő. A mennyiben pedig a szerződés nem intézkednék kereskedelmi törvényünk 69. §-ának alkalmazásával, azt kell mondanunk, hogy: „Ha pénz vagy más elhasználható vagy helyettesíthető dolgok adatnak a társaságba, azok ennek tulajdonába mennek át.¹ Ugyanez áll az elhasználhatatlan vagy nem helyettesíthető dolgokról is, ha azok bizonyos *becsértékben* hozatnak a társaságba; feltéve, hogy a becslés nem pusztán a nyereségjutalék meghatározása végett történt.“ E §. rendelkezéséből arg. a contrario következik, hogy az elhasználhatatlan és helyettesíthetlen dolgokból álló szolgáltatások tekintetében kétség esetén a társtagok közt csak használati közösség (*societas quod usum*) létesül. Ugyancsak a kereskedelmi törvénynek az általános magánjogban kétszeresen is indokolt szabályánál fogva a társtagok egyike sincs kötelezve arra, hogy szerződésileg megállapított kötelezettségének mértékét meghaladó járulékokat fizessen (keresk. törvény 70. §.), még akkor sem, ha a járulékok felemelése nélkül a társasági cél megvalósítható nem volna. Ily esetben a társaságnak a kikötött idő előtti, illetőleg időhatározás hiányában, minden előleges felmondás nélküli felosztatását bármelyik társtag követelheti. (Keresk. törvény 100. §. 1. p.) Az a társtag, ki a rája szerződésileg kirovott szolgáltatásokat kellő időben nem teljesíti — s ugyanigy, ha a társaság részére beszedett pénzeket idejében be nem szolgáltatja vagy a társtagokat illető közös társasági pénzből jogosulatlanul pénzt vesz ki, — azon naptól kezdve, melyen a befizetésnek, illetőleg beszolgáltatásnak történnie kellett volna (vagy amikor a jogosulatlan pénzkivétel történt), kamatot (5%) tartozik fizetni s e mellett a késedelmével netalán okozott kárért és cselekvénye egyéb jogkövetkezményeiért is felelős marad. (Keresk. törvény 73. §. §.).²

¹ *Societas quoad sortem*. A törv. §. úgy értendő, hogy a „társtagok tulajdonába“ mennek át a jelzett minőségű szolgáltatások; a társaságnak t. i. külön jogalanyiséga nincs.

² Szerződésszegés czimén azonban egyik társtag sincs jogositva nem teljesítő társával szemben keresettel fellépni avagy a szerződéstől egyoldalulag elállani — ha a maga részéről különös kötelezettségét szintén nem teljesítette (Marosvásárh. T. 1909 G. 300/3. sz. — Erd. J. K. III. évf. XXVIII. sz.)

b) A társaság minden tagja továbbá a társaság ügyeiben oly szorgalomra és gondosságra van kötelezve, mint aminővel saját ügyeit szokta intézni. (Felelősség a culpa in concreto-ért.) Felelős tehát a társaság többi tagjaival szemben azokért a károkért, melyeket vétkessége által okozott, s nem számíthatja fel e károk ellenében azokat az előnyöket, melyeket szorgalmával más alkalmakkor szerzett. (Keresk. törvény 72. §.) A társaság ezen kötelezettségéből folyólag szabályként szolgál az is, hogy a saját maga hasznára oly mellékügyletekkel, melyek a többi társ-tagoknak kárára és a társasági cél megvalósíthatásának nyilvánvaló akadályára szolgálnak, nem foglalkozhatik. Ez a *versenytilalom* intézménye, melyet a kereskedelmi törvény 74. §-a kifejezetten előír,¹ az általános magánjogban csak a mondott tétel keretében fogadható el, hiányozván azok a speciális érdekek, melyek a kereskedelmi törvény szigorú álláspontját a kereskedelmi forgalom terén indokolhatják. A konkrét esetek kérdése tehát, hogy a társaság saját ügyletei a társasági cél elérését alkalmasak-e meghiúsítani s okoznak-e olyan kárt, mely azokat a társaság többi tagjaival szemben meg nem engedett és méltánytalan (illoyalis) magatartássá minősíthetik.

c) A társtagok mindenike jogositva van arra, hogy a társaság ügyeit intézhesse, illetőleg azok intézésére befolyást gyakorolhasson. Ennek közelebbi módját a szerződésnek kell megállapítania. Nevezetesen azt, hogy az ügyek intézése egy vagy több tagot, avagy valamennyit összesen és együttesen illeti-e, hogy a határozatok egyértelműleg hozandók-e vagy szótöbbséggel, továbbá miként szabályoztassék a képviselő stb. A törvény a társasági ügyek mikénti igazítására és vezetésére csak akkor irányadó, ha a szerződés e fontos kérdésekben nem nyilatkoznék. Jogunknak erre vonatkozóan nincs kijelentett szabálya. A kereskedelmi törvény 78. §-ának rendelkezése, mely szerint ellenkező kikötés hiányában mindenik társasági tag *külön-külön* is jogosult az ügyek intézésére, s jogcselekvényeinek foganatosítását csak a többi társtagok valamelyikének tiltakozása esetén köteles abban hagyni: a

¹ Keresk. törv. 74. §. 1. bek.: „Egyik társasági tagnak sem áll jogában a többiek beleegyezése nélkül a társaság üzletkörébe eső ügyleteket saját vagy más részére kötni; nem áll továbbá jogában azonos üzletkörrel bíró más társaságban beltagként résztvenni.“

kereskedelmi forgalomban indokolt, de az általános magánjog terén nem alkalmazható, aminek megfelelőleg szerződéses intézkedés hiányában azt kell mondanunk, hogy a társaság ügyeinek vezetésére csak a tagok összessége együttesen — közösen — van feljogosítva.

Amennyiben azonban a szerződés a társaság némely tagjait (esetleg egy tagot) már eredetileg felruházott az ügyek vezetésének jogával (történhetik ez egyébként későbbi szerződést pótló megegyezés alapján is), a kereskedelmi törvény 77. §-ának alkalmazásával a többi tagot abból kizártnak kell tekintenünk s az ügyvezetők (vagy ügyvezető) a többiek ellenmondására való minden tekintet nélkül foganatosíthatják mindazon jogcselekvényeket, melyeket a társaság természete és célja magával hoz. Több ügyvezető — ellenkező kötés hiányában — szintén együttes, közös működésre van kötelezve. Mivel pedig az egyes ügyvezető társ tagok ügyvezetése magából a szerződésből (vagy későbbi ez irányu megállapodásból) folyó jog, illetőleg kötelezettség, mely szoros értelemben vett megbízási viszonyt nem létesít: annak tőlük való megvonására csak akkor kerülhet a sor, ha helyzetükkel rosszhiszeműen és a többi társtag rovására visszaéltek, illetőleg kötelezettségeiket nem teljesítették. Viszont azonban a számadási kötelezettség épp úgy terhelheti őket, mint a *megbízottakat* s a társaság céljából tett magánköltekezéseik megtérítését s esetleg jutalmazásukat követelhetik.

d) A társtagok kölcsönös vagyoni szolgáltatásával szemben a nyereségre alakult societásoknál a jövedelemben való részesedés és a netaláni veszteségek hordozásának joga, illetőleg kötelezettsége áll. A nyereség és veszteségben való osztozkodás arányát a szerződés állapítja meg. Ha azonban a szerződés arány megállapítást nem foglal magában, a törvény pótló szabálya szerint a társtagok részesedési aránya *számszerint* (és nem betétek viszonyában) *egyenlő*. Következik ez a kereskedelmi törvény 62. §-ából, mely a kereskedelmi társaságokra felállított szabályok alól kivett és egyenesen az általános magánjogba utalt u. n. alkalmi egyesüléseknél a nyereség és veszteségben, ellenkező megállapodás hiányában a fejenkénti osztozkodást írja elő.

3. A társtagok és a társaságon kívül álló harmadik személyek közti jogviszonyok tekintetében a társasági tagok — mint

ilyeneknek — ügyleteit külön kell választanunk az egyes társtagok magán- és nem társasági ügyleteitől. A társasági tagok harmadik személyekkel szemben csak azon jogügyletek révén kerülnek jogviszonyba, melyeket valamennyien, illetőleg mindnyájuk nevében és képviselőjében egy vagy több társtag kötött. Az ily jogügyletekből a társtagokra nézve obligatio plurium pro rata létesül, tehát kötelezve, illetőleg jogositva az osztott kötelelem szabályai szerint lesznek. Csak a közös haszonra és veszteségre, vagy több *kereskedelmi* ügyletre keletkezett u. n. *alkalmi egyesülésekre* mondja ki a kereskedelmi törvény 62. §-a, hogy a többiek nevében és megbízásából eljáró résztvevő ügyleteiben, vagy ha a résztvevők közösen vagy közös meghatalmazott által szerződtek: az alkalmi egyesülés összes résztvevő tagjai a szerződésbeli ellenféllel szemben *egyetemlegesen* lesznek jogositva, illetőleg kötelezve.

4. A társasági szerződés szülte jogviszony megszűnik: a) ha a társtagok a társaság feloszlásában kölcsönösen megegyeznek (keresk. törv. 98. §. 4. p.); b) ha bekövetkezett az a bontó feltétel, melyhez a társaság fennállása köttetett (u. o. 98. §. 7. p.); c) ha az idő, melyre a társaság alapított, eltelt, feltéve, hogy a tagok azt hallgatag nem folytatják. Folytatás esetében a társaság az eredeti idő elteltétől kezdve határozatlan időre kötöttnek tekintetik (u. ott 98. §. 6. p.); d) ha valamelyik társasági tag meghal, amennyiben szerződésileg nem köttetett ki, hogy a társaság az elhunyt tag örökösével folytattassék (u. ott 98. §. 2. p.); e) ha a társaság a maga elé tűzött célt elérte, illetőleg az, hogy a cél soha el nem érhető bizonyossá válik; aminek egyik eseteként kell tekintenünk a cél elérésére szükséges társasági vagyonteljes elfogyását; f) ha a társasági tagok valamelyike csőd alá kerül, vagy vagyona feletti szabad rendelkezési jogát elveszti (kereskedelmi törv. 98. §. 3. p.); g) ha a határozatlan időre kötött társasági szerződést¹ valamelyik társtag megfelelő időben felmondja.

Hogy mily körülmények közt „megfelelő“ a felmondás? ennek eldöntése egyéb támpont hiányában — (s támpontot nyújthat a szerződés maga) a bírói cognitióra tartozik. Törvényes szabá-

¹ Ilyennek tekintendő az életfogytiglanra kötött societas is.

lyunk ugyanis a kérdésre nincs s a keresk. törv. 91. §-a azon intézkedésének alkalmazása, hogy a felmondásnak az üzleti év lefolyása előtt legalább egy félévvel kel történnie: az általános magánjogban aggályos, sokszor pedig, hol a társaság évi zárlatot nem csinál, s így „üzleti éve“ sincs, lehetetlen.

A nem megfelelően eszközölt femondásnak joghatálya nincs; h) megszűnik végül a társasági szerződés szülte jogviszony, ha a társtagok valamelyike abból a társaság kikötött időtartamának lejáratá előtt, határozatlan időtartamra létesült társaságnál pedig bármikor: *egyoldalulag kilép*. A ki- vagy visszalépésnek jogos okának kell lennie. Keresk. törvényünk a jogos okot általánosságban azzal írja körül, hogy „ha azon lényeges feltevések, melyek mellett a társaság keletkezett, többé nem léteznek.“ (100. §.) (Ez is „clausula rebus sic stantibus“). Annak megítélése, hogy forognak-e fenn ily esetek, a bíróság szabad belátására van bízva, példakép azonban maga a törvény felhossa, a többi, vagy az ügyvezető társtag rosszhiszemű eljárásait és hamis számadását, a társasági vagyonnal üzött visszaéléseket tartós betegség okán való gátoltatás stb. (Keresk. törv. 100. §.)

5. A társasági viszony megszűnésével együtt jár annak a közösségnek felbontása is, mely a tagok vagyoni szolgáltatásainak összességén a társasági tagok között akár tulajdonjogilag, akár csak a használatra vonatkozóan létesült. A vagyonszösség felbontásának mikéntjére nézve első sorban a szerződés az irányadó; — s csak ezután a törvény, ha a feleknek ily tartalmu megállapodásai nem volnának. Ehhez képest az első feladat a társasági tagok társasági viszonyából folyó és még fennálló kötelezettségeinek lerovása; ezt követi a pusztán csak használati közösségbe adott dolgoknak természetben való kiszolgáltatása, majd pedig a bevétel időpontja, illetőleg netaláni szerződéses kikötés szerinti értékben való kiadása azon dolgoknak, melyek a beszolgáltatáskor a társtagok közös tulajdonába mentek át. Végül a vagyoni betétek visszaszolgáltatása után fenmaradó vagyon a volt társtagok között a szerződésben meghatározott — s meghatározás hiányában fejenként egyenlő — részek szerint felosztandó. Magától értetődő, hogy ugyanezen aránykulcs szerint történik a betétek visszaszolgáltatása is, ha a társtagoknak a felosztáskor meglévő társasági vagyona a betétek egész összegét nem fedezné.

LXXVII. FEJEZET.

Ügyvitelre vonatkozó szerződések.

160. §. Megbízás.

Irodalmi utalások. Frank: Közigazs. törv. id. cz. m. I. k. 329. §. 654. és köv. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 703—709. l.; Kiss Mór: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 559—578. l. Herczegh: Id. cz. m. 260. és köv. lap; Krainz: System stb. id. cz. m. II. k. 277—286. l.; Indokolás a m. ptkv tervezetéhez VI. k. 410—438. l.; Hupka József dr.: Die Vollmacht cz. m. Leipzig, 1900.; Almási Antal: „Megbízás“ és „Meghatalmazás“ cz. cikkei a Jogi Lexicon V. k. 368. ill. 377. és köv. lapok.

1. *A megbízás fogalma és körülhatárolása.* A megbízás (mandatum) az a szerződés, *melynél fogva az egyik fél (a megbizott, mandatarius) a másikkal (a megbízóval, mandator, dominus negotii) szemben arra kötelezi magát, hogy érdekében és akarata szerint bizonyos ügyét vagy ügyeit rendszerint ingyensen, esetleg azonban díjazás fejében ellátja.*

E szerződési alakzat főjellegzetessége tehát a *kötelezően elvállalt ügyvitel* momentumában rejlik s ugyanez szolgál egyúttal a megbízásnak más vele rokon szerződésektől való elhatárolására is.

E rokon szerződések között említendő első sorban a *meghatalmazás*, mely alatt azt a jogügyletet értjük, melynél fogva valakit valamely jogügylet megkötésénél harmadik személyekkel szemben való *képviselőre* jogosítunk fel úgy, hogy helyettünk és nevünkben foganatosítandó cselekvényeinek joghatálya közvetlenül minket (felhatalmazókat) érjen. A meghatalmazás tehát a *meghatalmazó és azon harmadik személyek között* létesít jogviszonyt, kik bár a meghatalmazott személyében, de közvetve mégis a *meghatalmazóval* lépnek valamelyes kötelmi viszonyra, s így a meghatalmazás tartalma a képviselőre való feljogosításon nem megy túl. A képviselőt közelebbi szabályait annak helyén a bevezető részben (I. k. 23. §.) tárgyaltuk.

A megbízás szülte jogviszony már most ezzel szemben közvetlenül a *megbízó és a megbizott* között létesül, s egyfelől a meghatalmazásnál sokkal tágabb körü, mert nemcsak jogügyletek kötésére, hanem más ténykedések foganatosítására is irányulhat,

másfelől szűkebb terjedelmű, mivel a képviseletre való feljogosítást (tehát meghatalmazást is) nem öleli fel mindig szükségképpen magába. A meghatalmazás t. i. a megbizással rendszerint *correspondealni* szokott abban, hogy a meghatalmazás alapja legtöbbször egy már korábban fennállott megbizási viszony, mely mellett azonban meghatalmazás szolgálati vagy társasági szerződésből is eredhet. Tehát a kettő közötti kapcsolatot úgy kell elképzelnünk, hogy valaki megbizási szerződésre lép mással bizonyos ügyek ellátására és *azután* (esetleg egyidejűleg) *meghatalmazást* is ad neki ez ügyekben *képviselőként* való közreműködésre, avagy megfordítva, előbb állítja ki a meghatalmazást és később adja meg a megbizást azon ügyek ellátására nézve, melyekben a megbizottnak a korábban nyert meghatalmazás alapján most már mint meghatalmazottnak, azaz mint képviselőnek kell eljárnia.

Az a körülmény, hogy a megbizás nemcsak jogügyletek kötésére, hanem másnemű ténykedésekre is szólhat, közel viszi a megbizási szerződést a szolgálati és vállalkozási szerződésekhez. Az elhatárolás sokszor nehéz, annál is inkább, mert egyéb *directiva*, mint a felek azon akaratának kutatása, hogy megbizási vagy munkabéri szerződésre kívántak-e lépni, alig áll a bíró rendelkezésére. Annyi bizonyos, hogyha az, ki valamelyes munkaeredmény előállítására és megvalósítására *ingyenesen* vállalkozott — kifejezett ellenkező kikötés hiányában — szolgálati vagy vállalkozási szerződésre *nem*, hanem megbizatási, esetleg ajándékozási viszonyra lépettnek tekintendő; valamint hogy ahol a tevékenység momentuma egészen háttérbe szorul s előtérben a szerződés céljaként csak a tevékenységgel előidézendő legtöbbször magasabb qualitású (szellemi) és nem a munkaadó háztartása, üzlete, illetőleg gazdasága körében teljesítendő munkaeredmény áll: megbizatást nem lehet felvennünk, hanem rendszeren vállalkozási szerződést stb. Mindebből látszik, hogy a kérdés legtöbbször az ügyleti akarat magyarázatán jut dülőre.

Különbözik tovább a megbizás az *alkuszi szerződéstől* is, melyet, bár nem egyéb, mint a *vállalkozási szerződés* egyik alfaja, mivel szokásos jogunk egészen a megbizás szempontjai szerint kezeli, a megbizás egyik különös nemeként a következő §-ban fogunk tárgyalni.

A megbízás körében a megbizott által ellátandó ügyek rendszerint a megbízó, kivételesen pedig egy harmadik személy,¹ sőt közösen a megbízó és megbizott, vagy egy harmadik személy és a megbizott javára is szólhatnak. Teljesen ki van azonban zárva a megbizási szerződés fenforgása, ha az ellátandó ügyek kizárólag a *megbizott* érdekében állók volnának. Az ilyen u. n. „mandatum in gratiam procuratoris“ vagy „mandatum tui gratia“ még ha a megbizás formáját is mutatná, nem egyéb pusztán ajánlásnál, illetőleg tanácsadásnál s jogi következményeket csak kár esetén és csak akkor vonhat maga után, ha a tanácsadó a kárért eleve felelősséget vállalt, vagy ha valamely egyéb jogviszony vagy törvény (pl. vállalkozási, szolgálati szerződés, gyámság stb.) alapján a tanácsadásnál gondosságra és felelőségre volt kötelezve, vagy ha a tanácsolás közben oly jogellenes magatartást követett el, mely alkalmas egy ex delicto obligatio megalapítására.

2. *A megbizási szerződés megkötése és terjedelme.* A megbizási szerződés érvényessége szabály szerint nincs semmi alakszerűséghez kötve. Bizonyos esetekben azonban, ahol a megbiztatás alapján a megbizott egyuttal meghatalmazottként mint képviselő és eljárni hivatott okirat kiállítása szükséges. Így a perbeli képviselet céljaira adott megbizásnál az 1868: LIV. t.-cz. 167. és 168. §-ai szerint kiállítandó okirat kivántatik meg;² közjegyzői okirat pedig a házastársak és jegyesek között kiállított általános és váltóbeli kötelezettség vállalására, kölcsönvételre, tartozáselismerésre, ingatlan vagyon elidegenítésére vagy megterhelésére, ingatlan vagyonnak visszteher melletti szerzésére és

¹ „Mandatum alieni gratia“.

² A megbizás azonban a bíróság előtt szóbelileg is megtörténhetik (ügyvédvallás) 1868: LIV. t.-cz. 83. §.; 1893: XVIII. t.-cz. 7. §. Az okirat kellékei: hogy a kiállító azt sajátkezüleg írja és írja alá; vagy ha más írta: két tanu előtt sajátkezüleg aláírja, illetőleg az aláírást a saját aláírásaként utóbb a tanuk előtt elismerje és ha írni a kiállító nem tud, két előttemező tanu jelenlétében, kik közül az egyik a kiállító nevét aláírja, az okiratot szokott kézjegyével lássa el. Utóbbi esetben, valamint ha a kiállító az okirat nyelvét nem érti, szükséges, miszerint a jelenlevő tanuk az okirat tartalmát mind maguk megismerjék, mind a kiállítónak általa értett nyelven megmagyarázzák és ennek megtörténtét az okiraton bizonyítsák. (1868: LIV. t.-cz. 167—168. §§.)

jogról való ingyenes lemondásra szóló különös meghatalmazások esetében. (1886: VII. t.-cz. 23. §.)

E kivételektől eltekintve a megbizási szerződés bármi módon, sőt *hallgatagon* is létesülhet,¹ különösen pedig némely más jogviszonyok fenforgása alapján a *facto concludente* megadott és ugyanígy elfogadott megbizatást quasi vélelmezzük is. Példaként szolgálhat erre a gazdatisztnak a birtokoshoz való szolgálati viszonyából kifolyólag sok esetben hallgatagon létesült megbizása a gazdaság folytatásával kapcsolatos jogcselekvényekre. Oly személyek, kik bizonyos ügyeknek mások érdekében való ellátásával élethivatásszerűen foglalkoznak (pl. ügyvédek) a nekik felajánlott megbizatások el nem fogadása tekintetében kifejezetten tartoznak nyilatkozni, különben hallgatásuk elfogadásként tekintetik.²

Terjedelme tekintetében a megbizás lehet *általános* (*mandatum generale, plenipotencia generalis*) és *különös* (*mandatum speciale*), aszerint, hogy a megbizott megbizójának minden fajta, avagy csak *specialiter* megjelölt ügyeiben van-e hivatva eljárni. Ha a törvény bizonyos ügyletekre nézve különös megbizatást követel meg, mint pl. a tlkvi rts 119. §-a a megbizó terhére eszközöndő tlkvi bejegyzések képviselő útján való kérelmezése esetében: önként érthetőleg az általános megbizás mellett a kérdéses ügylet érvényességéhez *speciale mandatum* is szükséges.³

¹ Pl. Curia 1884 febr. 27-én 7440. sz. a. Márkus: I. k. 812. sz.) Hasonló ugyanígy a 813. sz. határozat is. — Curia 1888 márcz. 22-én 104. sz. (Dtár uj f. XX. k. 92.)

² Ügyvédekre nézve 1874: XXXIV. t.-cz. 41. §. A keresk. jog terén pedig a kereskedőre nézve azzal szemben, kivel üzleti összaköttetésben van: a keresk. törv. 320. §.

³ A perrendtartásnak a különös meghatalmazások tekintetében felállított bizonyos s az anyagi magánjogba nem tartozó rendelkezéseitől eltekintve, figyelembe veendő az Optk. uralmi területén érvényes következő törv.-rendelet: „A következő ügyletek: midőn más nevében dolgok idegenítettnek el, vagy visszteher mellett vétetnek fel; perek indittatnak; eskü kináltatik, vagy elfogadtatik, vagy visszakináltatik, avagy egyességek tétetnek; az ügyletek e nemére szóló különös meghatalmazást kívánnak. Ha pedig örökséget kell feltétlenül elfogadni, vagy visszautasítani; társasági szerződéseket kötni, ajándekozásokat tenni; választott bíró nevezésére szabadságot engedni, vagy jogokról ingyen lemondani; az egyes ügyletre intézett különös felhatalmazvány szükséges. Általános, habár korlátlan meghatalmazások, ez esetben csak ugyelegendők, ha a felhatalmazványban az ügylet nem kifejeztetett“. (Optk. 1008. §.)

Lehet továbbá a megbízás *korlátlan* és korlátolt, aszerint, hogy a megbízott tartozik-e követni megbízójának utasításait vagy nem; a kiállítás alakja tekintetében pedig szóbeli vagy írásbeli.

Bizonyos esetekben a megbízás terjedelmét, ha az egyuttal meghatalmazási viszonyt is alapít: a forgalmi élet s különösen harmadik személyek érdekei megóvásának szempontjából megszabja maga a törvény. Így például a keresk. törvény, mely a cégvezetők és kereskedelmi meghatalmazottak hatáskörét részletesen körülírja. (Keresk. törv. 38., 39., 43. és köv. §§.) Az általános magánjog terén hasonló rendelkezések nem állanak fenn, s még azon esetekre nézve sem, midőn a megbízás terjedelme a felek által kifejezetten meghatározva nem lévén s ekként azt *concludens factumok* alapján kell megállapítanunk más szabály, illetőleg *zsinórmérték*, (ad analogiam képviselő) mint amelyet a megbízottra bízott ügyletek *természete* nyújthat, nem létezik.¹ Egyetlen kivételt képez a birtokos és gazdatiszt közötti viszony, melyben az utóbbit hallgatólagos megbízotti minőségben megillető hatáskör az 1900: XXVII. t.-cz. 2. §-ában törvényes megállapítást nyert. Ugyanis: „Aki valamely gazdaságban, mint gazdatiszt alkalmazva van, eltérő intézkedés hiányában feljogosítottnak tekintetik azokra a cselekvényekre, melyek a gazdálkodás folytatásával az ilyen gazdaságban és az ilyen alkalmaztatással rendszerint járnak. Gazdatisztek szerződésére, terményeknek nagyban vagy előre való eladására, valamint oly ügyletekre, melyek a tárgy értékénél vagy a kötelezés időtartamánál fogva vagy egyéb okból a gazdálkodás folytatásának rendes körén kívül esnek: a gazdatiszt csak külön meghatalmazás alapján jogosult. A birtokos oly intézkedése, mely a gazdatisztnak körülírt hatáskörét korlátozza,

¹ Curia 1888 június 19. és 20-án kelt 8783. sz. ítéletének indokolásában: „jogszabály az is, hogy a képviselő jogkörének megbírálásánál irányadó a képviseltnek kifejezett akarata s ennek hiányában az *ü g y l e t t e r m é s z e t e*“ (Ügyv. Lapja 1888. évf. 29.); Curia 1899 febr. 15-én 105. sz. Pénznek felvételére és nyugtázására vonatkozó megbízás a követelés perbeli érvényesítésére is nem szól. (Márkus: X. k. 16,136. sz.) Választott bíróság iránti szerződés kötésére a megbízottnak feltétlenül szüksége van külön felhatalmazásra. (Curia, 1902 nov. 5-én 1322. sz. Judicat. I. 2.)

harmadik személyekkel szemben csak akkor hatályos, ha ez a korlátozást tudta vagy tudhatta.“ (Id. §. 2. és 3. bekezd.)¹

3. *A megbizási szerződés szülte jogviszony.* A megbizásból következően a *megbizott* kötelezve van: a) a rája bizott ügyet vagy ügyeket a kitűzött, ilyennek hiányában pedig az ügy természetéhez képest megkivánt idő alatt pontosan, a rendes családapa gondosságával s a megbízó által adott esetleges utasítások szemeltartása mellett ellátni. Kötelezettségének megszegése esetén megbízójával szemben kártérítéssel tartozik, felelősségének mértékét azonban ott, hol a megbizatást ingyenesen vállalta el, enyhébben kell megállapítani.² Tekintve a megbizatásnál különösen is kifejezésre jutó bizalmi momentumot, a megbizatásnak másra való továbbruházása szerződésszegésnek minősítendő, hacsak a helyettesítést a szerződés vagy esetleg a törvény kifejezetten meg nem engedi.³ Ebben az esetben is felelős marad az eredetileg megbizott a helyettes megválasztása körüli ugynevezett „culpa in eligendo“-ért. Jogosulatlan helyettesítés esetén minden olyan kárért — akár okoztatott az szándékosan, vétkes gondatlansággal — vagy anélkül (véletlen kár esetét kivéve), mely a megbizót a helyettesítés be nem következése esetén nem érte volna: az eredeti megbizott teendő felelőssé.

b) A megbizás szerződésszerűen hajtandó végre, azaz a megbizott a megbízó utasításaihoz ragaszkodni köteles és sem megbizatása tárgyi körét át nem hághatja, sem a rábizott ügyek ellátását a szerződésben körülírottnál a megbizóra terhesebb fel tételek mellett nem végezheti. Ellen esetben az így kötött ügyleteket a megbízó elismerni nem tartozik.⁴ Önként érthetőleg a meg-

¹ Megjegyzendő, hogy judicaturánk az id. törv. előtt elvileg szintén ezt az álláspontot követte.

² Azaz visszterhes megbizásnál felel a megbizott a levis culpáért is, ingyenesnél azonban csak dolus és culpa lata esetében.

³ Az ügyvédi rendts (1874: XXXIV. t.-cz.) 62. §. b) pont szerint az ügyvéd jogosítva van magát más ügyvéddel helyettesíteni, felelős maradván ennek minden cselekvényeért. Ha azonban a helyettesítés a megbízó előleges beleegyezése és értesítése mellett történt, az ügy ellátásából eredő minden felelősség a helyettes ügyvédet terheli. (Ugyanott 63. §.)

⁴ Ez az u. n. „excessus mandati“ esete. Curia 1888 jan. 19-én 46. sz. (Dtár u. f. XIX. 302.); Curia 1894 okt. 30-án 6536/93. sz. (Márkus: VII. 12,451. sz.)

bizó utasításaitól a forgalmi életben elismert jóhiszeműség határain belüli kisebb eltérések, melyekről feltehető, hogy azokat a megbizó a tényállás tüzetesebb ismerete esetén szintén helyeselt volna, szerződészegésnek még nem minősíthetők.

c) Köteles továbbá a megbizott feladatának megoldása után elszámolni s mindazt, amit működése és eljárása eredményeként s annak elvégzése érdekében átvett, hasznaival együtt megbizójának kiszolgáltatni.¹

A megbizó joghelyzetére nézve mindenekelőtt megjegyzendő, hogy megbizottjának jogcselekvényeiből — amennyiben a megbizott megbizatosának körén belől maradt — jogositva és kötelezve ő lesz,² miből folyólag

a) *viselni* kell a megbizással járó összes terheket; nevezetesen azokat a költségeket, melyeket a végzendő ügyek ellátása megkövetel s a megbizottnak e tekintetben tett készkiadásait megtéríteni tartozik. felelős továbbá megbizottjának a megbizás körüli cselekvényei és mulasztásai által harmadik személyeknek okozott károkért, fenmaradván részére önként érthetőleg a megbizott elleni visszkereseti jog.

A megbizó itt tárgyalt kötelezettségének folyamánya az is, hogy a megbizás teljesítésével járó kiadásokra kívánatra *előleget* is tartozik adni,³ valamint meg kell térítenie megbizottjának azt a kárát, mely őt hibáján kívül a megbizatos teljesítése közben éri.⁴

b) Köteles továbbá a megbizó, hogy megbizottja működésének eredményeit a megbizatos körén belől magára nézve kötelezőkül elismerje és joga van arra, hogy a *megbizatos körén tuleső* cselekvényeket is utólagosan jóváhagyhassa. Jóhiszemű harmadik személyekkel szemben a megbizottnak utóbb említett cselekvényei a megbizóra utólagos jóváhagyás *nélkül is* feltétlenül kötelezők, de utóbbinak ilyenkor előállható kárának megtérítése iránt megbizottja ellen keresete van.

c) Kötelezve van végül a megbizó arra, hogy megbizottjára

¹ Ügyvédekre nézve: 1874: XXXIV. t.-cz. 44., 46., 48. §§.

² Curia 1901 szept. 10-én 4068. sz. (Márkus: XII. k. 18,401. sz.); Curia 1895 márcz. 27-én 3973/94. sz. (Márkus: VII. 12,448. sz.)

³ Ügyvédi rendtartás (1874: XXXIV. t.-cz.) 54. §.

⁴ E szabályt kimondja a keresk. törv. 71. §-a is.

nak a szerződésben netalán kikötött díjat — honorariumot — megfizesse. A megbízás elvileg és rendszerint ugyan ingyenes, de a modern magánjogokban s hazai jogunkban is — a római jog álláspontjával ellenkezőleg¹ — a honorarium kikötés — mely plane hallgatagon is történhetik — a megbízás fiduciarius jellege elismerésének ellenére el van ismerve. Ha a megbizási viszony az ügyellátás befejezése előtt félbeszakad: a megbizott kikötött díjának aránylagos részére tarthat számot.

4. *A megbizási viszony megszünése.* A megbizási szerződésből származó viszonyt megszünteti

a) ha a megbizó a megbizatást visszavonja, amit a megbizásnak jogunkban is elismert bizalmi természetéből folyólag bármikor megtehet. Akkor is, ha a megbizatás a szerződésben a megbizott haláláig szólónak volt jelezve.² Egyébként az 1874. évi XXXIV. t.-cz. 2. §. szerint: „A fél az ügyvédtől a képviseletet előleges felmondása nélkül is bármikor elvonhatja“;³

b) ha a megbizott a megbizatástól visszalép, illetőleg azt felmondja (1874: XXXIV. t.-cz. 41. §.). A felmondásnak általában úgy és olyankor kell történnie, hogy a megbizó ügyének ellátása iránt a megfelelő intézkedéseket még megtehesse.⁴

c) Megszünik a megbizási viszony a *megbizott* halálával, hacsak a szerződés a megbizatási viszonynak az örökösökre leendő kiterjesztése iránt nem intézkedett volna.

¹ Curia, 1889 okt. 15-én 1201. sz. (Dtár uj f. XXIV. k. 249. sz.) A római jog álláspontjára: Paulus: „Mandatun nisi gratuitum nullum est: nam originem ex officio atque amittia trahit. Contrarium ergo est officio merces: interveniente enim pecunia, res ad locationem et conductionem potius respicit“. (Dig. liber XVII. tit. 1. Mandati vel contra, lex 1. §. 4.)

² Curia 1902 junius 30. H. 9. (Márkus: XIII. k. 16,692. sz.); Kolozvári tábla: 1895 junius 19-én 2022. sz. (Márkus: IX. k. 14,955. sz.)

³ Bpesti T. 1909 jun. 25-én 243. sz. — „Ha az ügyvéd és megbizója közt a reabizott ügyekre nézve oly megállapodás jött létre, melyszerint ott, hol a követelés behajthatalan, az ügyvéd csak készkiadásai megtérítését igényelheti és a megbizó a képviseletet, az ügyek végbefejezése előtt egyoldaluan visszavonja, ez esetben az ügyvéd igényjogosultsága nem a megbizási szerződés, hanem az ügyv. rts 54. §-a alapján bírálendő meg.“ (Egyet. Dtár III. 314.)

⁴ Ügyvédnél a felmondási idő a szövegben idézett §. szerint a félnek értesítésétől számított 30 nap, mely idő alatt a fél ügyeit hiven vinni és öt minden joghátránytól megóvni köteles.

d) A megbízó halálával szintén megszűnik a megbízási viszony, habár a megbizottnak addig, míg elhalt ügyfelének örökösei nem intézkednek, s különösen ha a dologból kár származhatnék, a megbízási tárgyat képező ügyek ellátásáról gondoskodnia kell. (1874: XXXIV. t.-cz. 43. §. 2. bekezd.)

e) A megbízó cselekvőképtelenné válása esetén a megbízási viszony nem szűnik meg, de az arra hivatottak (gondnok) részéről — ha a megbízó érdekében levőnek találják — megszüntethető.

f) A megbízó *csődje* csak a csődtömeggel vonatkozásban álló megbízási viszonyt bontja fel, ha azonban a megbízási tárgyat képező ügyek ellátása a vagyonbukott vagyonát nem érinti: a megbízási érvényes marad. Hasonlóképp nincs hatása a megbízási fennállására a *megbizott* csődjének sem, amennyiben a megbízási a közadós vagyonát nem érinti s pusztán személyéhez fűződik, ellenkező esetben, ha a megbízási nem vonja ilyenkor viszsza maga a megbízó: a tömeggondnoknak módjában áll a szerződést belátása szerint felmondani.¹

161. §. *A megbízási különös esetei.*

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 712—717. l.; Kiss Mór: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. kötet 578—587. l.; Krainz: System II. k. 261—263. l.; Indokolás a m. ptkv tervezetéhez IV. k. 390—397., 571—593. l.; Wendt Das allg. Anweisungsrecht cz. m. Jena, 1895.; Sichermann Bernát: Utalványra vonatkozó czikke a Magy. Kodif. I. évf. 41., 42. sz.

I. Az utalvány. Utalvány-utalványozás alatt az az egyoldalu szerződés értendő, melynél fogva valaki — az u. n. utalványozó — följosít valakit — az utalványost — arra, hogy bizonyos szolgáltatást egy 3-ik személytől — az u. n. utalványozottól — felvehessen s ezzel együtt az utóbbit a szolgáltatásnak az utalványos részére leendő teljesítése iránt utasítja.

Az elméletben az utalvány jogi természete és ekként rendszerbeli elhelyezése is vitás. Az Optk. 1400—1410. §§-aiban kifejezésre jutó régebbi felfogás abból indulva ki, hogy az utalvá-

¹ 1881: XVII. t.-cz. 6. §., 18—20. §§.

nyozó legtöbbször adósa lévén az utalványosnak s így az utalványozottat a kötelemben készfizető adósként maga helyett kívánja beállítani: az utalványban a *tartozásátvállalás* esetét látja, jóllehet, ha az utalványozónak az utalványos kielégítése is a célja, nem hagyható figyelmen kívül, hogy az utalványban *kielégítés*, azaz *fizetés* még nincs, hanem az csak *eszköz* a rajta kívül álló célnak elérésére, — nincs továbbá az utalványban jogutódlás sem, amint pedig a tartozásátvállalásnál az adós pozíciójában ez megy végbe, s így az utalvány a tartozás átvállalásától ép annyira különbözik, mint pl. nem azonosítható a *datio in solutum*mal. A ma még uralkodó felfogás szerint, az utalvány a feleknek alapul fekvő materialis viszonyától és a vele megvalósítandó céljuktól ugyan többé-kevésbé legalább bizonyos hatásaiban függetlenített (abstract) ügylet, lényegileg azonban mégis a *megbízás* egyik különös nemeként tekintendő. Különlegessége nemcsak az utalvány létesülése, hanem leginkább az utalványos és az utalványozott közötti viszony sajátos s a megbízás kereteit meghaladó alakulásában keresendő.¹

Az utalvány kettős megbízás útján megy végbe, *a)* megbízást ad az utalványozó először az utalványosnak, hogy az, a megjelölt 3-ik személytől (az utalványozottól) bizonyos szolgáltatást megbízottként felvegyen és *b)* megbízást ad az utalványozó másodszor az utalványozott 3-ik személynek, hogy a szolgáltatást az utalványos részére teljesítse. E két megbízás *együttesen*, mint *együgyanazon* jogügyleti cselekvény létesíti az utalványt s külön-külön adva nem egyéb, mint két egymástól separált megbízás.

Az utalványozás célja aszerint, hogy az érdekelt felek között mily materialis jogviszonyok állanak fenn, sokféle lehet. Hogy az utalványozó és utalványos, vagy az utalványozó és utalványozott között *már* az utalványozáskor valamelyes kötelmi vi-

¹ Közel áll egyébként az utalvány a meghatalmazáshoz is, bár a meghatalmazás karakterizáló vonása t. i. a képviseltetésre irányuló célzat: itt teljesen hiányzik. Ujabbán a német ptkv nyomán az utalványt a megbízási szerződések köréből különleges következményeire való tekintettel kivéve, mint egészen önálló ügyleti formát is szokták tárgyalni. Így jár el pl. a magyar ptkv. tervezete is, (4752—4760. §§.) s azok a művek, melyek a mai magánjogot a tervezet és indokolása alapján tárgyalják.

szony álljon fenn: az utalvány fogalmához s létesülésének előfeltételeihez szükségképen nem tartozik, sőt lehetséges, hogy a felek éppen az utalványozással akarnak egymás közt kötelmi viszonyt létesíteni. Rendszerint ugyan az utalvány oka, az utalványozót az utalványos irányában terhelő tartozás kiegyenlítése vagy épp ellenkezően az utalványos részére nyújtandó hitel vagy ajándék. Nemkülönbén történhetik az utalványozás azért, hogy az utalványos a felvett szolgáltatást valamely célra fordítsa, avagy egyszerűen az utalványozó követelését behajtsa. De az sem szükséges, hogy az utalványozott az utalványozónak adósa legyen, mert az utalvány mint hitelművelet esetleg éppen azt eredményezi, hogy az utalványozó lesz az utalványozott adósává stb.

Az utalványt ez a sokoldalúsága a megbizástól ugyan meglehetősen eltávolítja, de viszont a javak forgalmát és kicserélését nagymértékben megkönnyíti azáltal, hogy azt a megbizásnak (bár minősült) formájában is lehetségessé teszi.

Az utalványozás joghatályát három vonatkozásban kell tárgyalnunk, u. m.: a) az utalványozó és utalványozott; b) az utalványozó és utalványos és c) az utalványos és az utalványozott közti viszonyban.

a) az utalványozó és utalványozott között — *amennyiben utóbbi az utalványozást elfogadja* — amire semmikép sem köteles, hacsak arra egyéb s az utalványozóval fennálló jogviszonya alapján rá nem szorítható — megbizási viszony létesül, melyben a megbizott — (utalványozott) joghelyzetére nézve a mandátum szabályai az irányadók.

b) Az utalványozó és utalványos közti jogviszony miképi alakulására annak a materiális jogügyletnek van első sorban elhatározó befolyása, mely az utalványozásnak indító okát — alapját képezte.¹ Amennyiben ebből kifolyólag a helyzet másképen nem alakul, az utalványos az *utalvány elfogadásával* az utalványozóval szemben szintén a *megbizott jogállását foglalja el* s az utalvány tárgyát képező szolgáltatás felvételére megbizottként van kötelezve.

¹ Másként a keresked. utalványnál, mely a keresk. törvény 298. §-a értelmében a kibocsátás alapjául szolgáló jogviszonytól független, tehát abstract ügyletet képez.

c) Az utalványozás sajátos jogi természete az utalványos és az utalványozott jogviszonyában jut leginkább kifejezésre. Az utalvány elfogadásával t. i. az utalványozott, ki az utalvány folytán az utalványozóval szemben mint megbízott jutott lekötetésbe, kötelezve lesz az utalványossal szemben is, még pedig minden egyéb jogalaptól (causa) függetlenül,¹ pusztán az ez irányban tett elfogadási nyilatkozata révén.² Az utalványosnak ekként ellene, a szolgáltatás részére való teljesítés iránt kereseti joga van.³

Az utalványozás alakja és tárgya tekintetében hazai jogunk nem ismer semmi megszorítást;⁴ megszűnésére nézve általában a megbizásnál mondott szabályok az irányadók. Különösen is kiemelendő azonban, hogy az utalványozásnak az utalványozó részéről visszavonása csak addig foghat helyet, míg az utalványt az utalványozott el nem fogadta. Ezzel ugyanis az utalványozott és utalványos közti külön kötelelem már létesült s az utalvány célját érte. Továbbá, ami az utalványos *visszalépését* (felmondását) illeti: ez a jog őt mindaddig, míg az utalványozott tényleg nem teljesített a megbízott jogállásához hasonlóan, feltétlenül megilleti, mely okon az utalvány szintén megszűnik.

II. *Hitelezői megbizás.* A hitelezői megbizás tulajdonképp megbizási formába öltöztetett kezességi szerződés, *melynél fogva a megbizó valakit arra utal, hogy más harmadik személynek hitelt nyújtson s az ezt kötelezettséggé, mint megbizott, magára is vállalja.* Mivel e jogviszonyban a felek jogállása a megbizási forma révén a *megbizóra* és *megbizottra* vonatkozó szabályok sze-

¹ Annak, hogy az utalványozott elfogadása minden más jogalaptól függetlenül kötelezi őt, az utalványos keresetével szemben emelhető kifogások szempontjából van — az abstract ügyletek természete szerint — nagy jelentősége.

² A kereskedelmi utalványokra világosan kijelenti ezt a kereskedelmi törvény 292. §-a.

³ Curia 1909 jan. 19-én 3947/908. sz. — Harmadik személy javára való fizetés iránti meghagyás, a mennyiben a fizetésre kötelezett annak teljesítésére késznek nyilatkozott, perrel érvényesíthető követelési jogot állapít meg. Az hogy a meghagyás a harmadik személy megajándékozása céljából történt, az ügylet lényegén és jogi természetén mit sem változtat. (Egyet. Dtár III. 80.)

⁴ Keresk. utalvány tárgya csak pénz, értékpapír és helyettesíthető dolog lehet (Keresk. törv. 291. §.), s az írásbeli alak itt mellőzhetetlen kellék.

rint ítélendő meg: anyagilag vége kezességéről azért beszélhetünk, mert a megbízó megbizottjának a megbízás teljesítése közben őt ért káraiért a felfejtettek szerint felelős s így a harmadik személy nem fizetése esetén a hitelnyújtó megbizott megbízója által fedezve van. Viszont azonban a megbízó utasításainak köteles szemmeltartásában és követésében a hitelt nyujtónak megbizotti minősége élesen kidomborodik, nemkülönben a megbízás jogi természetére utal az is, hogy a megbizott és megbizó közti viszonyt valamelyikük halála, ellenkező kikötés nem létében, feltétlenül megszünteti s így pl. a megbizó halála utáni időben nyujtott hitelért az örökösei felelősségre nem vonhatók.

III. *Eladási bizomány és zsidárus-szerződés.* Ha a megbizott a megbízás értelmében megbizója bizonyos dolgainak eladására vállalkozott, azonban úgy, hogy az adásvételt a *saját nevében* kösse meg s *nem a megbizó* nevében: a megbízásra vonatkozó szabályoknak különbeni változatlan alkalmazása mellett *eladási bizományról* szólnunk. Ha pedig a megbizó az eladás végett átadott dolognak minimális árát (limite) is megszabja s feljogosítja a megbizottat, hogy az azon felül elért vételért, és ha a dolgot el nem adná, magát a dolgot a kikötött összeg fejében magának megtarthassa: a megbizási szerződés u. n. *zsidárus-szerződés* minősül. A zsidárus-szerződés egyébként a munkaszerződések vagy társasági szerződések, sőt a minimális vételárszabás tekintetéből az adásvétel eszme körébe is áthelyezhető s ezért ilyen vagy amolyan jellegének megállapíthatására a felek akaratát gondosan kell vizsgálnunk. Jogunkban a zsidárus-szerződés önállóan kifejlődve nincs, egyébként pedig az önként adódó eltérések mellett a megbizási szerződés szabályai alatt áll.¹

¹ Az Optk. területén a törzskönyv 1086—1088. §-ai mint az adásvétel egyik különös nemét „eladási bizomány“ czim alatt tárgyalják. Fontos e szabályozásban az eladás eszközlésére kitűzött véghatáridő, melynek letelte előtt a dolog a zsidárustól nem követelhető vissza. A határidő leteltéig az átadó tulajdonos marad és viseli a periculum rei-t. A zsidárus csak az önvétke által okozott károkért felel, de joga van a határidő bekövetkeztével akár a dolgot visszaszolgáltatni — ha el nem adta t. i.; hasznos költségei megtérítését követelhetvén — akár a kikötött minimális vételért megfizetni, mikor is a dolog az övé marad.

IV. *Közbenjárás, vagy alkuszi szerződés.*¹ A közbenjárás a megbízásnak az a neme, melynél fogva a megbízó valakit (az alkuszt) azzal az utasítással lát el — s az ezt mint megbizást elfogadja, — hogy részére bizonyos ügylet létrejövetele körül² kikötött díj ellenében közbenjárjon. A közvetítésre szóló megbizást a megbízó időhatár kitűzésével is korlátozhatja.

A fogalomból következően a közbenjáró megbizásának köre és minősége a concret esetekben más és más lehet s a felek intentiója arra is irányulhat, hogy megegyezésük, a közbenjárói tevékenység eredményére irányulván, *munkaszerződésnek* tekintessék. Ettől eltekintve, a közbenjárás szokásjogunk álláspontja szerint *mindig a megbizás szempontjai szerint* ítélendő meg,³ tehát ugy a felek kölcsönös jogaira és kötelezettségeire, mint a jogviszony megszűnésére és megszüntetésére nézve a megbizásnál előadott szabályok az irányadók. Némi eltérésekkel azonban. Nevezetesen a kikötött közbenjárói díjra az alkusz csak akkor tarthat számot, ha a közvetített ügylet csakugyan és éppen az ő közbenjárása következtében létesült.⁴ Ellenkező esetben netaláni költségei megtérítését is csak akkor követelheti, ha az eleve és külön kikötött volt.⁵ A meghatározott alkuszdíj — amennyiben a czélbavett ügylet közvetítésére határidő nem szabott, utólagosan leszállítható,⁶ határozott, összegszerű megállapítás hiányában a díjat a bíróság állapítja meg,⁷ továbbá szabályul

¹ Az „alkuszi szerződés“ a keresk. törv. terminológiája, mely e szerződési alakot az 534—548. §-aiban a keresk. forgalom igényeire tekintettel szabályozza.

² Pl. közvetítsen ingatlan eladást-vételt, szerezzon kölcsönt, szerezzon alkalmat bizonyos dolog vételére stb.

³ Lásd a 4. §. jegyzetben id. curiai ítéleteket.

⁴ Curia 1885 decz. 3-án 6317. sz. (Dtár uj f. XIII. k. 258.); Curia 1885 aug. 18-án 5060. (Dtár uj f. XII. k. 268.); Curia 1892 decz. 13-án 1452. (Márkus: I. k. 822.); Curia 1895 febr. 7-én 386/95. (Márkus: VII. k. 12,457.); Curia 1897 márcz. 3-án 3816/86. (Márkus: IX. k. 14,958.); Curia 1899 okt. 13. G. 334. (Jogtud. Közl. 1900. évf. 23.); Curia 1909 nov. 14-én 781. (Jogtud. Közl. 1900. évf. 15.); Curia 1902 febr. 19. I. G. 570. (Judicatura I. k. 22. sz.); Curia 1903 okt. 7-én 959. sz. (Judicatura II. 459.)

⁵ Curia 1895 febr. 13-án 1138/93. sz. (Márkus: VII. k. 12,452.)

⁶ Curia 1899 nov. 21-én 9420. sz. (Márkus: XI. k. 17,491. sz.)

⁷ A megállapításnál az ált. magánjogban is per analogiam a keresk. törv. 547. §. számítási módja jöhet figyelembe. (Igy: K o l o z s v. T. 1909 G. 52/3. sz. — Erd. J. K. II. 21. sz.)

szolgál az is, hogy időkikötés esetén az alkusz a díj iránti jogát azzal, ha az ügyletet a megbízó a határidő előtt önmaga közbenjárás nélkül kötné meg: el nem vesztí.¹ Az, hogy a közvetítés miből áll s hogy az alkusz tényleg „közvetített“-e, azaz hogy a létrejött ügylet csakugyan az ő valamelyes tevékenységével hozható-e kapcsolatba: ténykérdés, mely a concret körülmények szerint döntendő el. A Curia több esetben már abban, hogy a közbenjáró a feleket összehozta, s a megbízónak az ügylet megkötésére jó alkalmat szerzett, ha egyéb része az ügylet megkötése körül nem is volt: a közvetítés feladatát betöltöttnek vette s a megbízót a díj fizetésére marasztalta.²

Amennyiben a közvetített ügyletek kereskedelmiek és az alkusz a közvetítéssel iparszerűleg foglalkozik, vagy ha nem is, de az alkusz maga kereskedő és a közvetítést keresk. üzlete körében végzi: a közbenjárás kereskedelmi ügyletté minősül és a keresk. törv. 534—548. §-ainak határozmányai alá esik.

V. *Bizományi ügylet.* Ha a megbízott a megbízást úgy kapja és fogadja el, hogy az ügyletet a megbízó részére ugyan, de *saját nevében* kösse meg: a megbízás *bizományi ügyletté* minősül. A bizományi ügyletek jelentősége azonban az általános magánjogban csekély, s majdnem kizárólag a kereskedelmi jog terére utalódik. Kereskedelmi ügyletnek egyébként a bizományt akkor tekintjük (keresk. törv. 259. §.), ha a tárgyát képező ügylet kereskedelmi, vagy ha a megbízott bizományi ügyletekkel iparszerűleg foglalkozik, illetőleg, ha kereskedő és a bizományi ügyletet kereskedelmi üzlete körében kötötte meg.

¹ Curia 1899 nov. 14-én 781. sz. Jogtud. Közl. 1900. évf. 15.) Éppen így, ha a kellően előkészített szerződés megkötését a megbízó ok nélkül megtagadta, vagy a kikötött idő alatt az alkusz által elért eredményeket utólag a megbízás lejártá után mégis felhasználja. Curia 1908 jan. 9-én 72/P. 1907. sz. — Erd. J. K. I. 10. sz.)

² Pl. Curia 1895 decz. 13-án 1219. sz.; Curia; 1896 május 19-én 5322/95. sz. (Márkus: VII. k. 12,453. és 12,454. sz. esetek.) K o l o z s v. T. 1910. G. 12/3. (Erd. J. K. III. 77. sz.)

LXXVIII. FEJEZET.

Ellátásra irányuló és életjáradéki szerződések.*162. §. Ellátási szerződés.*

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 722. és köv. l.; Kiss Mór: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 692—695. l.; Indokolás a m. ptkv tervezetéhez IV. k. 221—226. l.; Krainz: System II. k. 286—295. l.; Dobi Imre: (Jog. 1900. évf. 31.; Jog. 1907. évf. 44.); Frank Miksa: (Magánjogi Kodificatio I. évf. 43.) és Nagy Kálmán: (Magánjogi Kodif. II. évf. 2.) ellátási és életjáradéki szerződésre vonatkozó cikkei.

Az ellátási szerződésnél fogva az egyik fél (az ellátó) arra kötelezi magát, hogy a másikat (az ellátottat) utóbbinak élete fogytáig vagy meghatározott időtartamon át tartás, lakás, ruházat és élelemmel vagy ezek egyikével vagy másikkal (teljes és nem teljes ellátás) ellátja, betegségében ápolja, gyógyíttatja s halála esetén eltemetteti. Az így keletkezett jogviszony közelebbi tartalmát egyébként a szerződésnek kell megállapítania,¹ amennyiben pedig a kérdés az érdekelt felek között vitássá válik, a bíró a mondottak szem előtt tartásával s a jogosult szükségleteire és életviszonyaira tekintettel határoz.

Az ellátás ingyenes vagy visszterhes lehet. (Visszterhes pl. az u. n. kosztadás, kosztba való felvétel.) A visszterhes ellátásnak jogéletünkben felette gyakori alakulata az, melynél fogva elaggott szülők ingatlanait gyermekeiknek vagy rokonaiknak ajándékozzák az életfogytig való ellátás kikötése mellett. Ha az ellátást concret esetben nem is az így ajándékol juttatott vagyon jövedelméből kell fedezni: az ellátási szerződés visszterhes marad.² Szabályul szolgál azonban, hogy ha az ellátás kikötményével ajándékozott vagyon jövedelme oly csekély, miszerint a kötelezettek az ellátást csak saját háztartásuk körében teljesíthetik: a jogosultnak azt azonkívül megkivánni nem lehet.³ Az

¹ Az ellátási szerződés rendes tartalma a szövegben mondott. Lásd pl. a Curia 1892. február 4-én 7922. sz. alatti határozatával eldöntött esetet (Márkus: I. k. 976. sz.)

² Ajándékozási elemként azonban megmarad benne annyi, hogy durva hátlatlanság czimén visszavonható. Atyafiságos kötelékben állók közötti ellátást vagyonátruházás nélkül ingyenesnek vélelmezzük.

³ Curia 1894 jun. 19-én 8651/93. sz. (Márkus: VII. 12,605. sz.)

életfogytig való ellátás fejében és ellenértékéül kikötött díj esedékessé csak az ellátásra jogosult halálával válik.¹

Az ellátási szerződés felbontására ott, hol az mint kikötmény élők közötti ingyenes vagyónátruházással kapcsolatos. az ajándékozás visszavonásának szabályai az irányadók. (Lásd 155. §.) Más esetben helye van a szerződés felbontásának akkor, ha az ellátásra kötelezett szerződéses kötelezettségét megszegi,² amennyiben pedig a jogosult és kötelezettek együttélése rossz bánásmód vagy szüntelen czivakodások okán lehetetlen: az ellátásra jogosított a tartásnak és lakásnak pénzbeli egyenértékét követelheti.

Megjegyzendő végül, hogy az ellátási jog telekkönyvi bejegyzéssel biztosítható, ami által abszolút hatályhoz jut és a vele telkiterh gyanánt terhelt ingatlan minden tulajdonosával szemben érvényesíthető.

163. §. Életjáradéki szerződés.

Irodalmi utalások. Lásd a 162. §-nál.

Életjáradéki szerződés (*contractus vitalitius*) keletkezik, ha az egyik ügyleti fél (az adós, a kötelezett) ellenértékül rája átruházandó vagyon vagy vagyontárgyak fejében a másik félnek vagy egy harmadik személynek (a jogosítottnak, hitelezőnek) javára akár a saját maga, akár a jogosított élete fogytáig, időszakonként visszatérő pénzbeli vagy egyéb helyettesíthető dologból álló szolgáltatásokra kötelezi magát. Az időszakonként visszatérő szolgáltatás: az *életjáradék*, az ellenértékül kapott vagyon vagy vagyontárgy az u. n. *járadéktöke*.

Az életjáradéki szerződés *rendszerint* visszteherrel járó,³ kivételesen azonban ingyenes is lehet, mely esetben lényege szerint ajándékozás lesz, de a járadékfizetés kötelezettségének közelebbi megítélésénél az életjáradéki szerződés szabályai alatt

¹ Curia 1891 febr. 12-én 4021/90. sz. (Dtár uj f. XXIX. k. 102.)

² Curia 1892 decz. 7-én 353/92. sz. (Márkus: VII. k. 12,604. sz.)

³ Kolozsv. T. 1909 G. 197/7. sz. — Az életjáradéki szerződés rendszerint visszterhes, és így durva hálátlanság czimén fel nem bontható. (Erd. J. K. III. 27.)

marad. Ha a szerződés mögött turpis causa lappang — az ált. jogügyleti szabályok értelmében érvénye megdől.¹

Az életjáradéki szerződések tárgya maga a „járadék“, mint időszakonként visszatérő szolgáltatás rendszerint pénzből, vagy egyéb helyettesíthető dolgokból áll. A szolgáltatásoknak egyenműeknek kell lenniök, ellenkező esetben életjáradéki szerződést csak a felek kifejezett és kétségtelen akarata alapján vehetünk fel. A járadéktöke szintén pénz szokott lenni, lehet azonban bármely más vagyontárgy.

A járadék fizetésének módja tekintetében a szerződés határoz. Szerződésbeli megegyezés nem léteben szabályul szolgál, hogy a járadék a járadékra jogosultnál² s ha időpont nincs megállapítva, olyankor teljesítendő, amikor az a járadék célja s a jogosult személyes viszonyai alapján méltányosnak és megfelelőnek állapítható meg. Arra nézve, hogy *meddig* kell a járadékot fizetni, szintén a szerződés az irányadó. Az időtartam az adott fogalom meghatározásból kitűnően akár a kötelezett, akár a jogosított, akár egy harmadik személy élettartamával jelölhető meg. Megállapodás hiányában az életjáradékra jogosított élettartama az irányadó. Ha ez az időtartam a szerződésben harmadik személy vagy a fizetésre kötelezett életére volt határozva s a jogosított ezeknél korábban hal el: ellenkező kikötés hiányában a járadékfizetési kötelezettség megszűnik, s az elhunyt örökösei annak részükre leendő továbbfizetését nem követelhetik.³

Az életjáradékfizetési kötelezettségnek az emberi élettartammal való most mondott szoros összefüggése a szerződés jogi természetébe aleatorius elemet viszen bele, mert a járadék-kötelezett szolgáltatásának megszűnése véletlentől, a jogosított bizonytalan időben bekövetkező halálától függ. Ez okon az életjáradéki szer-

¹ Curia: Az életjáradéki szerződés, mely azért kötött, hogy a jogosított a járadékkötelezővel vadházasságban éljen, mint erkölcstelen: semmis (5830/95. sz. Márkus: IX. k. 14,893. sz.)

² Curia 547/83. sz. Márkus: I. k. 97. sz. Kolozsv. T. 1910. G. 33/3. Ha az életjáradék természetben kiszolgáltatandó tartásból áll — ellenkező hiányában — a kötelezett fél lakásán kell rendszerint teljesíteni. (Erd. J. K. III. 62.)

³ Curia 1895 nov. 12-én 1616. sz. (Márkus: I. k. 971. sz.)

ződés tárgyalása minden rendszerbeli nehézség nélkül a szerencseszerződések között is helyt találhat.

Az életjáradék iránti jog telekkönyvi bekebelezéssel biztosítható. Mivel pedig elvileg *legszemélyesebb* jognak nem tekinthető, nincs kizárva, hogy a jogosított jogát, mint ilyent, élők között másra átruházhassa. Az átruházást azonban az életjáradékot kirendelő a szerződésben eltilthatja s ez esetben annak, akire a jogosult azt átruházta, nem is lesz köteles fizetni.¹ Fel nem vett járadékrészletek utólagosan és egyszerre is követelhetők, ha csak ez a fizetésre kötelezettre aránytalan megterheléssel nem jár. Ily kérdésekben a bíróság belátása szerint határoz.²

Megjegyzendő végül, hogy jogunkban az életjáradéki szerződés érvénye a házaspár és jegyesek közti ismert és itt is fennálló kivételtől (1886: VII. t.-cz. 22. §.) eltekintve: alakszerűségéhez kötve nincs.

LXXIX. FEJEZET.

A kötelelem biztosítása és érvényesítési módja iránt kötött szerződések.

164. §. Kezességi szerződés.

Irodalmi utalások. Kelemen: Institutiones juris Hung. stb. id. cz. m. Liber II. 327—329. §§., 639—646. l.; Frank: Közigazság törv. I. k. 334. §. 663—666. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 723—729. l.; Katona M.: Kötelmi jog ált. tanai, a Fodor-féle Magánjog III. k. 202—210. l.; Kiss Mór: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 630—657. l.; Krainz: System II. k. 35—45 l.; Indokolás a m. ptkv tervezetéhez III. k. 514—567. l.; Girtanner: Die Bürgschaft nach gemeinem Civilrecht cz. m. Jena. 1850; Hasenbalg: Die Bürgschaft des gemeinen Rechts cz. m. Düsseldorf, 1870. Jancsó György: A kezesség fogalma és jogi természete. (Jogtud. Közl. 1879. évf.) 18. sz. Juhász Andor: A kezesség (Magy. Kodif. II. évf.)

A „Kezesség“ cz. cikk. „M—ny“-től a „Jogi Lexicon“ IV. k. 694. és köv. l.

I. *A kezességi szerződés fogalma és jogi természete.* Ha valaki (a „kezes“) egy harmadik személy (a „főadós“) hitelezője

¹ Curia 1902 márcz. 11-én I. G. 588. sz. (Márkus: XIII. k. 19,645.)

² Curia 1901 szept. 10-én 3877. sz. (Márkus: XII. k. 18,375.)

irányában a hitelező követelésének biztosítása céljából a teljesítés elmaradása esetére felelősséget vállal: kezességi szerződés (fidejussio) létesül.¹ A felelősség-vállalás tartalma pedig abból áll, hogy az eredeti, vagyis a főadós mellé a kötelemben második adósként a kezes is belép s a hitelezővel szemben a követelés kielégítése tekintetében ekként kötelezettségi viszonyba kerül.

A kezesség fogalmában tehát az a lényeges, hogy a kezes idegen tartozásért *helytállásra* kötelezi magát, de azt saját tartozásává ezzel még nem teszi. Utóbbi esetben a tartozás átvállalás egyik rokon jelensége a *cumulativ intercessio* (lásd LXVII. fejezet) esete forogna fenn, mely az *adóstårsként* való belépéssel passiv egyetemlegességi viszonyt létesítene. Ez pedig a kezességtől, bár a kezesnek a főadóssal való egyetemleges lekötöttsége az u. n. készfizető-kezességnél külsőleg szintén fennáll, különbözik. A kezesség ugyanis, mivel a kezes, mint eventualiter fizetésre kötelezett, már a szerződés kötésekor ott áll a kötelelem háttérében: nem az adósi, hanem első sorban a *hitelezői* positióban idézhet elő kötelemmódosulást, tekintve, hogy a kielégített hitelező helyébe törvényes engedmény alapján a kezes fog előlépni. A tartozás *átvállalásával* tehát a kezesség éppen nem azonos, legfeljebb némely joghatásaiban rokontermészetű intézmény.

A kezességi szerződés *járulékos* természetű,² mert egy *fennálló és érvényes adósság létezését* feltételezi, melynek tekintetében a hitelezőnek *az adós felszabadítása nélkül* biztosításául szolgál. Közelebbről:

a) A kezesség által biztosított főkövetelésnek *fennállónak* kell lennie,³ amiből ugyan nem következik, hogy jövőben keletkezendő avagy még csak feltételes követelés iránt eleve kezességi

¹ A fogalom meghatározásra nézve lásd Curia 1892 márcz. 15. és 16-án 526/91. sz. (Márkus: I. k. 890.); Curia 1898 szept. 2-án I. G. 178. sz. (Márkus: X. k. 16,124.); Curia 4/1910. sz. (Erd. J. K. II. évf. XLIII. sz.) ítéleteit.

² Ebből folyólag a kezességből származó jog és kötelezettség „mellékes” jellegű, a biztosított követelés ellenben mint főkövetelés, az adós tartozása, mint főtartozás jön tekintetbe.

³ Curia: „a főadós ellenében fönn nem álló kötelezettség a kezes ellenében sem érvényesíthető”. (1892. márcz. 15. és 16-án 526/91. sz. a. — Márkus: I. k. 890. sz.)

szerződést kötni ne lehetne, hanem igenis az, hogy a főkövetelésnek bármi módon bekövetkező megszűnése ipso jure elenyészteti a kezességet is. Hogy mennyiben vág össze ezzel az az eset, mikor a hitelező követelésével szemben a főadósnak a követelést *hatálytalanító kifogása* van (mely kifogással *rendszerint* a kezes is élhet): a kezes jogállásának tüzetesebb vizsgálása során fogunk foglalkozni. Továbbá:

b) *érvényes* főadósság nélkül nincs kezesség. A követelés érvényessége tekintetében az általános szabályok az irányadók. Semmis követelésért vállalt kezesség ipso jure maga is semmis. Az uzsoratórvény értelmében korlátozott korcsmai hitel biztosítására szolgáló kezesség tekintetében e szabályt az 1883: XXV. t.-cz. 23. §. külön is kimondta. A gyámi törvény pedig (1877: XX. t.-cz.) az atyai vagy gyámi hatalom alatt álló kiskorú terhére vállalt kezességet¹ még gyámhatósági jóváhagyás esetében sem ismeri el kötelező erejűnek (id. törv. 20. és 113. §§. ut. bekezdése.) Naturalis obligatioért vállalt kezességnek joghatálya nincs.²

c) A kezesség a hitelező követelésének biztosítására szolgál, anélkül azonban, hogy *az adóst a kötelemből mentesitené*. Ha tehát valaki más adósságát a hitelezővel való megegyezés alapján magára vállalja: ott a kezesség szabályait, még ha a szerződés így is nevezetné, nem alkalmazhatjuk, mert az átvállaló kötelezettsége az átvállalt tartozástól egészen *külön és önálló jogviszony* alapján áll s a belépő nem eventualis adós, hanem a korábbi kötelezett felmentésével mindjárt principalis debitor lesz. Sőt, ahol a kötelemben ujonnan belépő és az eredeti adós között adóstársi viszony létesül (u. n. constitutum debiti alieni esete), mint láttuk, jogtechnikai értelemben szintén nincs kezesség, habár a hitelezőre nézve egy egyetemlegesen lekötött adóstársban anyagilag véve épp annyi biztosíték van, — sőt több is — mint a kezességben.

d) A kezesség járulékos természete nyilvánul meg abban, hogy a kezes kötelezettsége a tárgy szempontjából a főadóséval okvetlenül egybevág. Ha valaki „kezes gyanánt“ egyébre vállal

¹ Ezt a kezességet tehát jól meg kell különböztetnünk azozoktól az esetektől, midőn atyai vagy gyámi hatalom alatt álló kiskorúnak tartozásáért vállal valaki kezességet.

² Optk. 1351. §. V. ö. Zsögöd: Fejezetek stb. id. cz. h. II. köt. 925. l., sub. 57. és 58.

kötelezettséget és nem arra, amivel a főadós tartozik: kezességi szerződés nem létesülhet. Nem esik ugyanezen szabály alá az, mikor a kezes a főadós tartozásának csak *egy részére* kötötte le magát. Ily esetben a tárgyi azonosság fenforog s eltérés a főadós és kezes kötelezettsége közt csak quantitative áll fenn.

e) Ugyancsak a kezesség járulékos természetéből folyik, hogy a kezes kötelezettsége a főadósét meg nem haladhatja. Ha tehát a kezes akár az eventualiter általa fizetendő adósság összege tekintetében *többért*, akár a fizetési hely, az idő vagy a netalánt egyéb feltételek tárgyában vállal *sulyosabb* kötelezettséget: ez csak mint a kezességtől különálló jogviszony folyománya tekinthető, de a „több“-re, „sulyosabb“-ra nézve a kezességet, mint ilyent kizárja.

2. *A kezességi szerződés létrejövetele.* A kezességi szerződés a hitelező és a kezes között jön létre, miből folyólag a főadós hozzájárulása a szerződés érvényéhez egyáltalában nem szükséges, hiszen az ő jogain és kötelezettségein sem változtat a kezesség semmit. Ennek ellenére gyakran előfordul, hogy a kezességvállalás tényleges oka valamely, a főadós és kezes közötti jogviszony. E jogviszonynak a kezes és főadós között, a kezességre való tekintettel meg is van a maga jelentősége, elbirálása azonban a kezességi szerződéstől egészen különálló alapon történik.

A mondottakhoz képest a kezességi szerződés, mint kizárólag hitelező és kezes közti jogviszony vizsgálendő azon szabályok figyelembevételével, melyeket a jogrend minden szerződésre nézve általában előir. E tekintetben különösen az emelendő ki, hogy jogunk a kezességi szerződés érvényéhez — a már többször idézett s az 1886: VII. 21. §. b) pontján alapuló kivételtől eltekintve,¹ alakszerűséget nem kíván s így teljesen elegendő, ha a kezességi ajánlatot a hitelező nyiltan vagy hallgatagon, szóban vagy írásban elfogadja.

3. A kezességi szerződéshez füződő *joghatályokat* minde-
nekelőtt

A) *a kezes helyzetéből* kiindulva kell megvizsgálnunk.

¹ Házastársak által kiállított kezességi okiratok, harmadik személyekkel szemben csak akkor bizonyítanak, ha közjegyzői okiratként vétettek fel. (Szövegben id. törv. hely.)

A kezes arra kötelezi magát a hitelezővel szemben, hogy az adós tartozásáért helyt áll. Ez a helytállás iránt vállalt kötelezettség jogunkban *rendszerint* és a kezesség gazdasági s forgalmi természetének megfelelően is *subsidiarius* (*másodlagos*) jellegű, vagyis arra a sor csak akkor kerülhet, ha az adós nem fizetett. Már *Frank* így tanított: „rendszerint a hitelező köteles rendet tartani, hogy kielégítését előbb a főadónál keresse“.¹ Ehhez képest a kezes, ha a mondott szabály ellenére korábban megtámadtatnék, a sortartás kifogásával (*exceptio vel beneficium excussionis vel ordinis*) sikerrel védekezhetik.

Gyakorlatunkban ugyan e szabály a jogérvényesítés szempontjából a kezesnek kevésbé indokolható előnyben részesítésével — másképpen van elfogadva. Tudniillik a hitelező van rászorítva arra, hogy az adós ellen általa vagy bárki más által sikertelenül megkísérlett végrehajtással annak fizetéseképtelenségét mintegy igazolja, s így a sortartást nem a kezes biztosítja magának kifogása útján, hanem a hitelező kénytelen keresete jogi megállapításánál annak kimutatására, miszerint az adóstól a tartozást behajtania nem sikerült.² Az eredmény egyébként itt is, ott is egy, azaz a kezes fizetési kötelezettsége csak akkor áll be, mikor a főadós a fizetésre nem képes. Nem szükséges a sortartás akkor, ha az adós csődbe esik, mert a csődnyitás a fizetéseképtelenséget eléggé igazolja.³

Lényeges változást szenvednek az előadott szabályok a kezesség azon különleges esetében, melyet a közönséges kezesi szer-

¹ I. k. 665. l. id. cz. m.

² Budapesti ítélőtábla: „A kezes csak akkor köteles fizetni, ha a főadós, ill. ennek örökösei teljesen fizetéseképtelenek és a hitelező követelésére nézve kielégítést a megkísérlett végrehajtás után sem nyer“. (Curia: hagyja 1885 szept. 2-án 1999. sz. Márkus: I. k. 883. és 884. sz.) Itt a felp. elutasított, mert azt, hogy a behajtást megpróbálta volna, nem is állította. Ugyanez az elv: Curia 1885 máj. 29-én 714. sz. (Márkus: I. k. 886. sz.); Budapesti tábla 1897 jan. 16-án I. G. 193. sz. (Márkus: IX. k. 14,968.); Curia 1898 szept. 14. G. 190. és Curia 1898 okt. 6. G. 236. sz. (Márkus: X. k. 16,129., 16,130. sz.) Curia: készfizető kezesség esetén a hitelező a fizetést az egyenes adós fizetéseképtelenségének kimutatása nélkül is a kezestől követelheti. (1901 ápr. 25. I. G. 127. Márkus: XIII. k. 19,608.)

³ Lásd alább.

zódéstől megkülönböztetendő „készfzető kezesség“-nek szokás nevezni.

A készfzető kezesség lényege abból áll, hogy a kezes a sortartás előjogáról lemond s ennek következményekép a hitelezővel szemben *egyetemlegesen lekötött adóstárssá válik*.¹ Persze ez az egyetemlegesség inkább csak látszólagos, mert az adósnak jogai belőle nem származnak, s ha netalán a hitelezőt ő fizeti ki, pro rata menő regressusról a kezes ellen szó sem lehet. A hitelező egyébként készfzető kezességnél az adós fizetéseképtelenségének kimutatása *nélkül* egyenesen s az egész adósságért a kezes ellen fordulhat, avagy egyidejűleg ellene és a főadós ellen is.² A készfzető kezesként való lekötés azonban minden egyéb vonatkozásában rendes kezesség marad.³ Különleges törvények a kezességvállalás egyes eseteit a „készfzető kezesség“ következményeivel láthatják el.⁴

A hitelező iránti méltányosságból nem tekinthető továbbá kizártnak, hogy oly esetben, midőn az adóssal szemben rendki-

¹ Curia 1889 szept. 25-én 3881. sz. (Jog. 1899. évf. 187.) Curia 1890 decz. 23-án 8110. sz. (Márkus: I. k. 879.); Curia 1886 szept. 2-án, 3412. (Jog. 1886. évf. 149.); Curia 1895 ápr. 24-én 4918/94. (Ügyv. Lap. 1895. évf. 26. sz.); Curia 1897 decz. 21-én I. G. 375. (Márkus: IX. k. 14,966.); Curia 1898 szept. 2-án I. G. 178. sz. (Márkus: X. k. 16,124.); Curia 1900 márcz. 16. I. G. 39. (Márkus XI. 17,485.); Curia 1901 ápr. 25. I. G. 127. sz. (Márkus: XIII. k. 19,608.) Azt, hogy a kezes készfzetői kezességet vállal a hitelezővel szemben okvetlen határozottan kell kijelentenie; más személyekkel való beszélgetés közben tett ilyen értelmű nyilatkozata tehát a készfzetői kezesség megállapítására nem alkalmas. (Curia 1909 nov. 30-án 2917. sz. — Egyet. Dtár IV. 23.)

² Curia 1890 márcz. 14-én. 5937. sz. „Alperes marasztalando volt, mert az egyenes adóssal egyeteml. készfzetési kezességet vállalt, ily egyeteml. kötelezés alapján pedig jogosítva van felp. arra való tekintet nélkül, hogy az egyenes adóst már beperelte-e, vagy az utóbbi ellen megkezdett végrehajtást folytatja-e vagy nem, ellene intézni keresetét stb.“ (Márkus: I. k. 871. sz.) — Curia: „a hitelező önkényétől függ, miszerint előleg a főadóst vagy a (készfzető) kezeset vagy mindkettőt egyszerre akarja kereset alá vonni.“ (1886 szept. 2-án 3412. sz. Jog. 1886. évf. 149.)

³ Hangsúlyozottan kiemeli ezt pl. Curia 1898 márcz. 31-én G. 25. sz. a. ítélete. (Márkus: IX. k. 14,964.)

⁴ Így: keresk. ügyletből eredő kötelezettségért vállalt avagy oly kezesség, mely magában véve is keresk. ügyletnek tekintendő, ellenkező kikötés nem létében egyetemleges kötelezettséget létesít. (Keresk. törv. 268—270. §§.)

vüli körülmények a hitelező kielégítését felette nehézé, sőt majdnem lehetlenné teszik, — pl. ismeretlen helyen tartózkodik vagy elszökött — a fizetésre a hitelező közvetlenül a kezest szorítsa rá, kinek sortartási kifogása ilyenkor eredménytelen volna. E szabály jogunkban ugyan kimondva nincs, de ismeri azt az Optk. 1356. §-a tartja az irodalom.¹ Végül elesik a sortartási kifogás communis opinio szerint a főadós csődje esetében is. Tényleg a csőd annak, hogy az adós a fizetésre képtelen, a siker nélkül megkísérlett végrehajtással egyenlő értékű bizonyítékeként tekinthető.² A kezesnek ilyenkor önként érthetőleg joga van a kifizetett követelést a csődtömeg ellen bejelenteni. (1881: XVII. t.-cz. 69. §.)

A kezes most tárgyalt minőségü felelősségének terjedelmére nézve az általános szabály úgy szól, hogy a főadós kötelezettségén, illetőleg azon a határon túl, *melyig* elvállaltatott, nem terjed.³ Tehát a kezességi szerződés az irányadó, ha valjon a kezes az egész adósságért vagy annak csak bizonyos részért, továbbá a főkötelezettség melletti netaláni mellékkötelezettségeikért is helytállni tartozik vagy nem. Amennyiben a szerződés ebben az irányban utmutatást nem adna, a törvény dispositív szabálya volna az irányadó. Ám ilyen szabály fennálló szokásjogunkban alig van. Az előfordult szórványos kijelentésekből mégis megállapíthatónak látszik az a már régebbi íróink által is⁴ elismert tétel, hogy a kezes ellenkező kikötés hiányában az *egész tartozásért* s annak a főadós hibája folytán bekövetkezett *kibővüléseért* is felelős. Neve-

¹ Kelemen II. 643. l.; Frank id. cz. m. I. k. 66. l.; Kiss Mór id. cz. m. Fodor III. k. 642. l.

² V. ö. Zlinszky—Reiner: Magánjog 727. l.; Herczegh: Dologi és kötelmi jog cz. m. 284. l.; Meszlény A.: Lexiconbeli czikk (Lex. IV. k. 696. l.); Kiss—Fodor III. 642. és köv. l.; Raffay: Magánjog 461. l. és a judicaturában: Budapesti V. ker. jbság; „az egyenes adóstól való behajtás lehetetlensége csődbejutásával elegendően van igazolva és így az egyenes adós elleni csődnítással a kezes fizetési kötelezettsége azonnal beáll“. (1892 jan. 7-én, 1836. sz. Márkus: VII. k. 12,464.) U. ez: Budapesti táblának a Curia által 1893 nov. 3-án 8317/92. sz. a. hhagyott ítéletében. (Márkus: VII. k. 12,465.) Ha azonban a csőd megszünttetett és az egyenesadós felszámolás alatt áll a Curia 1906 márcz. 15-én 567/1905. sz. ítélet szerint a hitelezőnek a kezeset az egyenes adós mellőzésével közvetlenül perelnie már nem lehet. (Egyet. Dtár I. 108.)

³ Curia 1895/7219. sz. (Márkus: IX. k. 14,967.)

⁴ V. ö. Frank id. cz. m. I. 664—665. l.; Kelemen II. 327. §.

zetesen a *késedelmi* kamatért;¹ ellenben az egyenes adóssal szemben felmerült per és végrehajtási költségeikért,² valamint a szerződésbeli melléktartozásokért — mint szerződési kamat és kötbér, felelősség már nem áll fenn.³ Nem terjed ki a kezesség időszakokként visszatérő szolgáltatásoknál a kezességi nyilatkozat előtt már esedékessé vált részletekre sem. (Curia 1904. márcz. 17-én. I. G. 644/903. sz. — Jogáll. Dtára 1904. évf. 117.)

Nem változik a kezes fizetési kötelezettségének sem minősége, sem terjedelme azokban az esetekben sem, midőn valaki a hitelező irányában arra az esetre vállal felelősséget, ha a kezes fizetni nem tudna, — mikor is *kezes kezeséről* (alkezes, pótkezes, fidejussor fidejussoris) szólunk, — valamint akkor sem, ha valaki a kezesnek ígér kártalanítást arra az esetre, ha és a mennyiben ez kezeskedése által károsodnék. Utóbbi az Optk. 1348. §-ának ugynevezett *kártalanítási kezesese*.

Megjegyzendő egyébként, hogy, ha a kezes a tartozásnak csak egy bizonyos részéért vállalt kezességet s az adós részben teljesített, részben azonban nem: nem hivatkozhatik a hitelezővel szemben arra, hogy ő éppen csak az adós által teljesített részre vállalván kezességet, a nem teljesített rész iránt fizetésre nem szorítható, sőt ellenkezőleg, a kezesség gazdasági célja szerint ily esetben éppen az adós által nem fedezett követelés teljesítése hárul át rája.⁴ Több kezes között a felelősség megosztása a felek megegyezése szerint alakul. Ilyennek hiányában azok, kik együttesen vállalták a kezességet — hacsak az egymásközi egyetemlegesség ki nem kötött⁵ — a felelősséget arányos részekben viselik (Beneficium divisionis), ha azonban a hitelező velük külön-külön szerződött a kezesség tárgyában a vélelmezhető ügyleti intentio szerint is (V. ö. *Frank* I. k. 665. l.) a hitelezővel szemben minde-
 nik az egész tartozás iránt — tehát egyetemleg — lekötelezettnek tekintendő, ugyancsak az egyetemlegesség szabályai lévén irány-

¹ Curia 1883 okt. 17-én 5568. sz. (Dtár uj f. VI. 233.)

² Curia 1891 ápr. 23-án 1348/90. sz. (Ügyv. Lap. 1891. évf. 21.)
 Curia 1886 márcz. 24-én 101. sz. (Jog. 1886. évf. 122.)

³ Budapesti tábla 19,419/85. sz. (Márkus: I. k. 865.)

⁴ Curia 1889 szept. 25-én 3881. és Curia 1891 decz. 2-án 1782. sz. (Márkus: I. k. 866—867. sz.)

⁵ Budapesti tábla 30,712/85. sz. Dtár uj f. XIII. 345.

adók az egyetemleg lekötelezett kezestársak egymásközi viszonyára is.¹

A kezes jogállására nézve rendkívül fontos kérdés, hogy a hitelezővel szemben élhet-e és minő kifogásokkal? Hogy azokat, melyek a hitelező és közte netalán fenforgó bárminő jogviszonyon alapulnak, tetszés szerint igénybe veheti: önként értetődő tétel. Sőt a főadós rendelkezésére álló kifogásokat, ha az azokról le is mondott volna, rendszerint érvényesítheti.²

A pandekta jognak a kifogásokra nézve az volt a szabálya, hogy az „*exceptiones personae cohaerentes*“ a kezeset semmiesetre sem illetik meg. Ilyen az adós személyéhez tapadó kifogást lát pl. az Optk. a főadós cselekvőképességének korlátozásában, vagy teljes hiányában. Amennyiben ekként valaki ily személynek a cselekvőképesség hiánya okából érvénytelen kötelezettségeért kezességet vállalt: erre az érvénytelenségre, ha tudomása nem is volt róla, nem hivatkozhatik s egyetempl. adóstársként fizetni köteles. (Optk. 1352. §.) Hogy szokásjogunkban ez a felfogás nem lehet irányadó, következik abból, hogy az adósnak engedett halasztásra alapított kezesi kifogást gyakorlatunk készfizető kezeségnél is elismeri,³ bár az nyilvánvalóan „*exceptio personae cohaerens*“ jellegű. Csak akkor lehetne e kifogást a kezes részén kizárni, ha *tudva* vállalt cselekvőképtelenség vagy tévedés stb. okából érvénytelen, illetőleg megtámadható kötelezettségért kezességet avagy az egész kezességi szerződésben éppen erre tendált a felek intentioja, mely esetben voltaképp nem is mint kezes, hanem mint garancia kötelezettséget vállaló *principalis* debitorként volna lekötöttnek tekintendő. A mondottak állanak az elévült főkötelezettség biztosítására vállalt kezességnél is. Az elévült főtartozás czimén a kezes is sikerrel emelhet kifogást. Amennyiben pedig a főadósnak a hitelezővel szemben beszámítható természetű ellenkövetelése van: azt kifogás alakjában a fizetés végett megtámadott kezes is érvényesítheti.

¹ Curia 1896 febr. 27. I. G. 158. (Márkus: VII. 12,472.)

² Curia 1892 márcz. 15. és 16-án 526/91. sz. (Márkus: I. k. 890.)

³ Curia 1897 nov. 25-én I. G. 323. sz. a.: „a fizetési határidő tekintetében a főkötelezettnek adott kedvezmény alperesnek, mint készfizető kezesnek javára is szolgál.“ (Márkus: IX, 14,965.)

B) A kezességi szerződés joghatályai a *hitelező helyzetére* vonatkozóan különösen a következőkben domborodnak ki:

Abban a tekintetben, hogy a tartozásnak behajtása körül kellő gondosságot tanúsítson a kezessel szemben, a hitelező is kötelezve van. A kezes t. i. a hitelezőnek — ha az adós helyett a tartozást kifizette — törvényszerű engedményese s ekként a fizetett összegek erejéig az adós ellen visszkereseti joga van. E visszkereseti jogot a hitelezőnek könnyelműen meghiusítania, illetőleg hanyagságával veszélyeztetnie nem szabad. Már pedig, ha a hitelező a követelés behajtása körül késedelmes s az iránt a kezes felszólítása után sem intézkedik, avagy halasztást ad az adósnak s ez, bár a követelés lejáratakor tudott volna fizetni, időközben teljesen vagy legalább részben fizetéképtelenné válik, a kezes nyilvánvalóan saját hibáján kívül veszélyes helyzetbe kerül, mert a hitelezőnek helyt kell állnia s az elszegényedett adóson meg azt, amit fizetett, fel nem veheti. Szokásjogunk az ily esetekben szabályként tartja, hogy a kezes a kezességből felszabadul, azaz a hitelező hibásságára — a culpa in exigendora hivatkozással — a fizetést megtagadhatja.¹ Előfordult ugyan gyakorlatunkban az is, hogy a kezességi szerződés érvénye fentartatott, a kezes pedig a hitelezővel szemben érvényesítendő kártérítési igénynyel nyert quasi kielégítést.² Gyakorlati szempontból a két megoldás egyre megy ki, helyes azonban, ha a kérdést itt is a felek vélelmezhető akaratának kikutatásával, az ügyleti magyarázat után igyekszünk megfejteni.³

¹ Curia: „a folytonos joggyakorlattal és a Curianak több, különösen 6695/74, 5123/84., 4792/88. és 9003/88. sz. ítéleteiben is kifejezést nyert azon elv, hogy a kezes felelőssége megszűnik, ha a hitelező az egyenesadós ellen követelésének behajtása körül oly késedelmes volt, hogy a kezes az egyenesadós ellen az őt megillető visszkeresetet sikerrel többé nem érvényesítheti.“ (1890 márcz. 14-én 5937. Márkus: I. 871.) Továbbá Lfi: 1881 decz. 27-én 5975. sz. (Dtár uj f. 118.); Curia 1898 márcz. 31-én G. 25. (Márkus: IX. 1900 márcz. 16-án I. G. 39. (Márkus: XI. k. 17,485.); Curia 1901 ápr. 25-én 14,964.); Curia 1898 szept. 27-én I. G. 416. (Márkus: X. k. 16,127.); Curia I. G. 127. (Márkus: XIII. 19,608.); Curia 1901 jan. 24-én G. 378/900. (Márkus: XIII. k. 19,610.); Curia 1903 okt. 17. I. G. 266. (Judicat. I. 366.); 1904 máj. 14-én I. G. 801. sz. (Judicat. III. 818.)

² Igy: Curia 1888 ápr. 1-én 131. sz. (Jog. 1888. évf. 143.); Curia 1893 szept. 12-én 3436. (Márkus: VII. k. 12,468.)

³ V. ö. Kiss Mór id. cz. m. Fodor III. k. 652—653. l.

A mondottak alkalmazandók arra az esetre is, ha a hitelező a kezes visszkereseti esélyeit azzal veszélyezteti, hogy a követelését biztosító zálogjogtól eláll. (V. ö. Optk. 1360. §.)

Ha a kezes sua sponte fizetni akar: a hitelezőnek a kezes fizetését el kell fogadnia, s nem hivatkozhatik arra, hogy előbb az egyenes adóssal kíván próbát tenni;¹ köteles egyuttal a követelés érvényesítésére szolgáló összes adatokat és bizonyítékokat, melyek csak birtokában vannak a fizető kezesnek kiszolgáltatni,² ami egyébként a fizető kezesnek azon joghelyzetéből, hogy ő a kielégített követelés törvényes engedményesül tekintendő: önként következik.

4. *A kezességi viszony megszűnése.* A kezesség járulékos természetéből folyólag megszűnik a hitelező és kezes közt általa létesített jogviszony, ha

a) *megszűnik maga a főtartozás.*³ A főtartozás megszűnésére nézve az általános szabályok lévén az irányadók (lásd LXIX. és LXX. fejezet), itt különösebben csak az emelendő ki, hogy az adósnak engedett fizetési haladékok a tartozás novatiojaként nem tekinthetők és így a kezes kötelezettségét sem érintik.⁴ A csődtörvény 199. §-a értelmében az érvényesen létrejött kényszerjegyzés a hitelezőnek az adóstársak és kezesek elleni jogait nem érinti, aminek következtében előfordulhat, hogy a kezes kötelezettsége fenmarad, míg a főadós tartozására nézve a kényszerjegyzés elengedést tartalmaz. Ez tehát az a) alatti szabály alól kivétel.

b) Megszűnik a kezesség ipso jure, ha letelik az az idő, melyre elvállaltatott,⁵ határozatlan időre vállalt kezességnél pedig,

¹ Curia 1900 okt. 10-én G. 325. (Márkus: XII. 18,352.)

² Curia 1887 szept. 29-én 2091. (Márkus: I. 877.); Curia 1899 máj. 4-én 621. (Márkus: X. k. 16,128.)

³ Curia 1888 febr. 1-én 4989/87. sz. (Márkus: I. 869.); Curia 1895 ápr. 24-én 4918/94. sz. (Ügyv. Lapja: 1895. évf. 26.); Curia 1901 okt. 22-én I. G. 349. (Márkus: XII. 18,354.)

⁴ Curia 1886 ápr. 14-én 122. sz. (Márkus: I. k. 878. és 879.); Curia 1898 szept. 2-án I. G. 178. (Márkus: X. 16,124.); Ellentétes határozatok, melyek a halasztásengedést újításként és kezességmegszüntetőnek mondják ki; Curia 1884 jan. 8-án és 1885 jan. 10-én (Márkus: I. k. 880—881. sz. esetet.)

⁵ Curia 1890 márcz. 14-én 5937. (Márkus: I. 871.); Curia 1898

ha a kezes kellő határidő kitűzésével a kezességet *felmondja*¹ és a hitelező a követelés behajtását — holott az lehetséges lett volna — e határidő alatt nem eszközli;²

c) megszűnik továbbá azon 3% B% alatt tárgyalt esetekben, holott a hitelező mulasztása folytán a kezes visszkereseti joga meghiusittatik,³ és végül

d) *confusio* következtében. A *confusio* azonban a kezességi viszonyra csak akkor hat megszüntetőleg, ha a főadós és hitelező avagy a hitelező és kezes személyében áll be. A főadósnak és kezesnek egy személyben való egyesülése t. i. mivel az, hogy valaki kétféle jogalapon úgy is, mint adós, úgy is, mint kezes állhasson tartozásban, nincs kizárva: a kezességet sem fogja megszüntetni.

5. *Jogviszony a kezes és főadós között.* Erre vonatkozólag az az irányadó első sorban, hogy van-e és ha igen, minő különleges jogviszony a kezes és főadós között. Különleges jogviszony fenn nem forgása esetén a kezességből folyólag, azzal, hogy a kezes a hitelezőnek akár sua sponte, akár kényszerítve fizetett: a kielégített követelés rája törvényes engedmény útján azonnal átszáll s ettől kezdve mindarra nézve, amit az adós helyett a hitelezőnek kezéhez tényleg teljesített, hitelezővé válik.⁴ A szokásos kife-

szept. 2-án I. G. 178. (Márkus: X. 16,124.); Curia 1900 jun. 1-én 1728. (Jogtud. Közl.: 1900. évf. 29.)

¹ Ki van azonban zárva az, hogy a kezességet egyoldalú felbontással a készfizető kezes bonthassa fel, mert ő egyetemi adóstársnak tekintetvén, a hitelező sincs kötelezve a készfizető kezes elleni jogának érvényesíthetése céljából arra, hogy a követelést a főadóstól határozott idő alatt behajtani megpróbálja; (V. ö. Curia 1897 december 21-én I. G. 375. sz. ítélet. Márkus: IX. k. 14.966.) Ellenkezőleg: az elévülési időn belül ezt bármikor megteheti. Természetesen, ha késlekedik és az adós fizetése képtelenné válik, ki van téve a fenn tárgyalt eshetőségeknek.

² Curia 1890 márcz. 14-én 5937. (Márkus: I. 871.)

³ A 299. lap 1. jegyzetében hivatkozott curiai ítéletek kiegészítésképpen még fölemlítendők: Curia 1901. febr. 7-én (Márkus: XII. 18,351.), hol különösen is ki van emelve, hogy a kezes a hitelező hibája okán behajthatatlanná vált főadósi tartozás esetén csak akkor szabadul, ha a követelés esedékessége határozott időhöz volt kötve. Ugyanígy: Curia 1901 febr. 7-én I. G. 612/900. sz. (Márkus: XIII. k. 19,611.); Curia 1903 okt. 17-én I. G. 266. sz. (Judicatura: I. k. 366. sz.)

⁴ Curia 1885 szept. 4-én 2845. sz.: „az egyenes adós azon összeggel melyet helyette a kezes a hitelezőnek fizetett, rendszerint adósává válik a

jezési móddal élve, a fizető kezesnek az adós ellen *visszkereseti joga* (regresszus) támad. A főadóst azonban a kezessel szemben is megilleti mindazon kifogásoknak érvényesítése, melyeket a hitelező ellenében felhasználhatott volna,¹ mert tartozásán sem minőség, sem mennyiség, sem semmi más vonatkozásban nem eredményezhet változást az, hogy eredeti hitelezője helyett annak törvényszerű engedményesével áll szemközt. Hogy a kezeshez való netaláni külön jogviszonyából származó kifogásait tetszés szerint igénybe veheti: önként értetődő tétel.

165. §. Zálogszerződés.

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 729. l.; Kiss Mór: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 657—664. l.; Krainz: System II. k. 210. s köv. l.; Stubenrauch: Commentar stb. II. k. 719. s köv. l.

Valamely követelés biztosítása a kezesség mellett leggyakrabban zálogjogok megalapításával szokott történni, amint az annak helyén (lásd az I. k. XLVII. és köv. fejezetek) részletesen fejtegetve is lőn. A biztosítás a hitelezőnek nyújtott zálogjog, illetőleg a zálogjog alapján gyakorolható önkielégítés jogában rejlik, mely jogositvány *dologi* jellegű lévén, a tárgyalás szempontjából a dologi jogok intézményei közé utalódik. A zálogjogok megalapításának *kiindulási* pontja azonban a legtöbb esetben: *szerződés* s így azonnal szembetűnő, hogy a „zálogszerződés“ megszokott kitétele alatt tulajdonképpen kétféle és egymástól lényegesen elütő természetű jogi jelenség lappang: az egyik az a *kötelmi szerződés*, a *melynél fogva valaki valamely követelés biztosítása céljából a hitelező javára zálogjog alapítása iránt vállal kötelezettséget*, a másik az az *abstract-dologi szerződés*, *melynél fogva ingó dolognak zálogul való átadásában, illetőleg a jelzálogjog bekebelezésért irányuló ilkvi szolgáltatásban: a zálogjog tényleg és jogilag valóban megalapítottatik.* Az előbbi szerződés — a **zálog iránti** —

kezesnek.“ (Dtár: uj f. XIII. l.); Curia 1887 szept. 29-én 2091. sz. (Jog.: 1887. évf. 197.); Curia 1894 ápr. 20-án 4131/93. sz. (Márkus: VII. 12,474.); Curia 1898 szept. 2-án I. G. 178. (Márkus: X. 16,124.); Curia 1900 okt. 23-án I. G. 366. (Márkus: XIII. k. 19,612.)

¹ Curia 1885 szept. 4-én 2845. (Dtár uj f. XIII. l.)

zálogjogot nem szül, csak kötelezettséget a jövőben foganatosítandó zálogjog alapítására, — a másik — a szó szoros értelmében **zálogszerződés** már dologi hatályu és a zálogjogot magát létesíti.

A) A zálog iránti szerződés a mondottakból folyólag arra a célra irányul, hogy a hitelező javára zálogjogot alapítson. Alakosságokhoz kötve nincs; az egyszerű megegyezéssel tehát már létesül, egyébként pedig az általános jogügyleti kellékek szerint ítélendő meg.¹ A szerződésből az adósra az a kötelezettség hárul, hogy mindent megtegyen, ami a zálogjog tárgyának (ingó vagy ingatlan) természetéhez képest a felette való zálogjog megalapítására szükséges. A zálog iránti szerződés a teljesítéssel, vagyis a zálogjog tényleges megalapításával szűnik meg; a nem teljesítés következményei pedig az általános szabályok szerint ítélendők meg.

B) Zálogoszerződés szorosabb értelemben nem más, mint a zálog iránti szerződés végrehajtása. Mivel ez ugy jogi, mint tényleges szempontból a zálogjog megalapításával esik egybe: dologi ügyletet képez, melyre nézve az I. k. 106., 108. és 110. §-ok során mondottak az irányadók. Fogalma szerint egyébként zálogszerződésnek azt az abstract dologi szerződést tartjuk, melynél fogva valamely követelés biztosítása végett zálogjog létesítettik azzal a kötelezettséggel, hogy a biztosított követelés elestével a zálogjog megszüntetése iránti szükséges cselekvények végrehaj tassanak. E szerződésnél, tehát a szerepek megfordításával az az *adós*, akinek követelése zálogjogilag biztosított és az a hitelező, aki a biztosított követelésnek adósa.

Arra nézve, hogy a zálogszerződés adósának melyek közelebbről a kötelezettségei: a zálogtárgy természete az irányadó. Tudjuk, hogy e tekintetben nagy mértékben érvényesül a kézi zálog és jelzálog közötti lényeges különbség. Kézi zálognál általában az őrzési kötelezettség — a letéteményezéséhez hasonlóan — és a zálogtárgy visszaadása, jelzálognál az annak telekkönyvi törlésére vonatkozó „telekkönyvi szolgáltatás“ a zálogszerződés adósának főkötelezettségei. Ugyancsak a kézi és jelzálogjog közti

¹ Ehhez képest pld. az 1883: XXV. t.-cz. 22. §-a (melyről már többször volt szó) értelmében a koresmai hitelezések biztosítására kötött zálog iránti szerződések ab ovo semmisek.

különbség határozza meg, hogy mikor szükséges a zálogszerződés létesülésénél írásbeliség; mint különös szabály pedig az 1881: XIV. t.-cz. 8. §-a említendő, mely szerint a zálogügyletekkel iparszerűen foglalkozók a kézizálog adásáról (ez aequale a zálogszerződés megkötésével) zálogjegyeket tartoznak kiadni.

166. §. Egyezés.

Irodalmi utalások. Kelemen: Institutiones stb. Id. cz. m. Lib. II. 330. §. 646—651.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 730. és köv. l.; Katona Mór: A kötelmek ált. tanai, a Fodor-féle Magánjog III. k. 214—218. l.; Katona Mór: u. ott 664—669. l.; Indokolás a m. ptkv. tervezetéhez. IV. k. 558—562. l.; Krainz: System I. k. 458—461. l.; A. Sturm: Die Lehre v. Vergleiche. Berlin, 1889.; Risch: Die Lehre vom Vergleiche mit Ausschlusse des Eides u. Kompromisses 1855.; Örtmann: Der Vergleich im gemeinem Civilrecht. 1895.; Paul: Der Vergleich im Civilprocess 1898.; Gaár Vilmos: Egyezés cz. cz. a Jogi Lexicon III. k. 142—146. l.; Sichermann Bernát: Egyezés stb. cz. ért. a Magy. kodif. I. évf. 41., 42. szám.

Az egyezés (transactio) az a kétoldalu és visszterhes szerződés, *melynél fogva a felek egymás iránti kölcsönös engedékenységgel tisztáznak egy közöttük fenforgó oly magánjogviszonyt, mely valamely irányban bizonytalanságba került.*¹

Fogalmi alkatelemeit tekintve tehát az egyezés valamely kétségé vált *jogviszony* bizonytalanságának elhárítására szolgál. Ez a jogviszony kötelmi-, dologi-, családi- vagy öröklési jogi egyaránt lehet, amennyiben ugyan oly természetű, hogy a felek rendelkezése alól általában vagy in concreto kivonva nincs. Így pld. a családi állásra vonatkozó kérdések egyezségileg nem állapíthatók meg, bizonyos jogviszonykörökben pedig az egyezésnek csak korlátozások (gyámhatósági jóváhagyás szüksége, pld. törvénytelen gyermek tartás díjánál, neveltetésénél) mellett van helye. Kötelmi jogviszonyoknál az, hogy a rendezendő viszony jogügyleten, avagy jogellenes (esetleg büntetendő) cselekvényen alapszik-e: nem tesz különbséget, s így jogérvényes lesz pld. jogel-

¹ Kelemen: „Conventio, per quam jura quaedam dubia et litigiosa, non gratis, sed aliquo dato, vel promisso, inter partes legitime determinantur“. (Institutiones, Lib. II. 330. §. pag. 646.)

lenesen okozott kár tekintetében a vádemelésről való lemondás kikötése mellett létrejött egyezség is.¹

Második fogalmi alkateleme az egyezségi szerződésnek a kérdéses jogviszony *bizonytalansága*. A bizonytalanság sokféle irányu lehet, legtöbbször azonban a jogviszony fenn vagy fenn nem állására, vagy a belőle eredő szolgáltatás kétségességére vonatkozik. Ha a felek között már per is van folyamatban, a bizonytalanság félreismerhetetlenül fennáll, viszont azonban a beperejtés annak nem szükségképi előfeltétele. A bizonytalanságnak objectivnek lennie nem kell; elegendő, ha a felekben subjective él a meggyőződés arról, hogy jogviszonyuk nem tiszta és kétségnélküli. E tételhez kapcsolódik az a kérdés, hogy bíróilag jogerős ítélettel már eldöntött és így nem „*bizonytalan*” kérdés tekintetében lehet-e joghatályos egyezségi szerződést kötni? Felelet: mindenesetre igen.² Vagy nem tudtak a felek a jogerős bírói ítéletről: s ez esetben is csak megtámadhatásról lehetne szó; vagy volt arról tudomásuk, de ennek ellenére subjective mégis bizonytalanságban lehettek az ítélet tényleges keresztülvitele, avagy a megítélt követelés behajthatósága tekintetében. Az ily egyezség azonban csak annyiban lesz valójában „*egyezségi szerződés*”, a mennyiben ujtássá vagy esetleg ajándékozássá is nem minősül. Hogy igen-e vagy nem: quaestio facti, s a szerint döntendő el, hogy az ujtítás stb. kellékei adott esetben fenforognak-e.

További kelléke az egyezségnek a feleknek a szerződésben egymás iránt tanusított *kölcsönös engedelkenysége*. Valóságos vagy vélt jogából mindkettőnek engednie kell valamit, s ebben rejlik a szerződés visszterhessége is. Hogy melyik fél mit vagy mennyit engedjen-adjon? az egyezkedő felek akaratától függ, s e részt a változatosság nagy lehet. Ha azonban a visszterhesség fenn nem forog, s pld. az egyik viszonos engedmény nélkül lemond, enged vagy elismer: az egyébkénti feltételek meglétele mellett ajándékozásról, vagy tartozáselismerési szerződésről beszélhetünk, de egyezségről semmiesetre sem.

Az egyezségi szerződés megkötése bíróságon kívül, vagy bíróság előtt, perközben történhetik. Utóbbinak, mely a bíró ítéle-

¹ Curia 1897 febr. 11-én 1559/96. sz. (Márkus: IX. k. 15-037.)

² Ellenkező a római Jog álláspontja. Lex. 23. 1. §. Dig. De conditione indebiti. Liber XII. tit. VI.

tével egyhatályu, egyuttal különös perjogi következményei is vannak, amire való tekintettel ujabban az a felfogás is felmerült, hogy a bírósági és a bíróságon kívüli egyezség két lényegesen különböző intézmény. Egyébként az egyezség egészen az ált. szerződési szabályok alatt áll. Nevezetesen a szerződés érvényességi kellekre, (pl. alakszerűségek, megtámadás kérdése) a felek jogai és kötelezettségeinek mikénti alakulására (szavatosság pld.) s az egyezségnek harmadik személyekkel szemben való joghatálya (pld. kezes, akire az egyezségnek hatása nincs) nézve az ált. szabályok alkalmazandók.

E körből különben az egyezségi szerződés megtámadásának van kiválóbb jelentősége. Általában elismert szabályként tekinthető, hogy, ha az egyezség alapját képező tényállás a valóságnak nem felel meg, s a való ismerete mellett a kérdéses jogviszony tekintetében sem vita, sem bizonytalanság nem keletkezett volna, valamint, ha kiderül, hogy az egyezségileg rendezett kérdés a *felek tudlán kívül* már annak előtte jogerős birói ítélettel el lett döntve: az egyezség megtámadás utján érvényteleníthető s a már tett szolgáltatásokra nézve tartozatlan fizetés czimén a feleket visszakövetelési jog illeti.¹ Nem terjed ki azonban a megtámadhatóság azokra az esetekre, melyekben valamelyik félnek tévedése az egyezség tárgyát képező jognak csak terjedelmére vagy létezésére vonatkozott, ha az egyezségre ösztönző bizonytalanság éppen ezeket a körülményeket érintette.² Az itt fenforgó tévedés minősége ugyanis error concomitansra utal, ez pedig a jogügyletek megtámadhatására rendszerint nem ad jogczimet. (Lásd I. k. 19. §. II. B.)

167. §. Tartozáselismerés.

Irodalmi utalások. Katona Mór: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. kötet 211—214. lap; Indokolás: A m. ptkv. terv. IV. kötet 562—

¹ Curia 1908 máj. 29-én 1122/907. sz. a. helyt adott a megtámadónak azon a címen, hogy bár felp. az egyezséget marasztaló birói ítélet hatása alatt kötötte s a fizetést is ezen egyezség alapján teljesítette — de tartozása jogalapjára és joghatályára nézve menthető tévedésben volt. (Egyet. Dtár II. 276.)

² V. ö. Zlinszky—Reiner id. cz. m. 731. l.; Kiss Mór id. cz. m. 669. l.

571. lap; Gaár Vilmos: A beismerés és elismerés. Budapest, 1897. és u. erről a Jogtud. Közl. 1903. évfolyam 38., 39. számaiban megjelent cikke; Schwarz G.: Kölesönlevél mint elismerési szerződés cz. ért. a Magánjogi fejtegetések cz. gyűjt. (Budapest, 1890.); Sichermann Bernát: Egyezés, Tartozáselismerés stb. cz. ért. a Magy. Kodif. I. évf. 41., 42.; Krainz: System stb. I. k. 461—465. l.; Stubenrauch: Commentar II. k. 733. l.; Bähr: Die Anerkennung als Verpflichtungsgrund cz. m. 2. kiadás. 1867.; Buhl: Beiträge zur Lehre vom Anerkennungsverträge 1875.

I. A tartozáselismerés a mai tudományos felfogás szerint az az egyoldalú szerződés, melynélfogva az adós a hitelezővel szemben valamely fennálló adóssági viszonyát, mint valósággal létezőt elismeri (declarativ jelleg) s a hitelező ezt a nyilatkozatot elfogadja.¹ Közvetlen joghatályaképp az ily tartozáselismerés a korábbi jogviszonytól független új kötelezési alapot létesít, e mellett azonban a régit sem érinti s így a hitelezőnek tetszésétől függ, hogy az adós elleni követelését akár a régi, akár az elismerésben nyújtott új jogalapon érvényesíthesse.

Ebben rejlik a tartozáselismerési szerződés azon jellege, hogy a kötelelem biztosítására szolgál, sőt legtöbbször az egyezéshez hasonlóan tisztázza is a netalán bizonytalanná, homályossá vált jogviszonyokat. Az egyezségtől mégis abban különbözik, hogy itt kölcsönös engedelemről nincs szó s a szerződés tipicusan ingyenes.

A tartozáselismerési szerződésre alakszerű megkötés előírva nincs, az tehát szóval vagy írásban egyaránt megköthető. Ha azonban az alapul fekvő kötelelemre valamelyes alakszerűség van előszabva: azt a tartozáselismerésnél is meg kell tartani, különben a jognak azon rendelkezéseit, melyek különböző érdekekből a meghatározott alak megtartását bizonyos ügyleteknél kötelezővé s érvényességi előfeltétellé teszik: a tartozáselismeréssel könnyű volna kijátszani.

A tartozáselismerés joghatályára nézve alaptétel, hogy az a hitelező követelésének *önmagában is önálló jogcímeül* szolgál²

¹ Megszokták különböztetni a pozitív és negatív elismerési szerződést. Pozitív az, melyről a szöveg mint tartozáselismeréséről szól; negatív ellenben az elismerés, ha a hitelező ismeri el valamely követelésnek az adóssal szemben fenn nem állását.

² Curia 1898 jun. 1-én 1129. sz. (Márkus: IX. k. 14,894.)

s ekként az adós a régi jogviszonyból származó kifogásait az elismerési szerződéssel szemben nem érvényesítheti. A szerződés célja t. i. maga is egyenesen arra irányul, hogy a felek közötti jogviszony az elismeréssel eddigi bizonytalanságából mintegy kiemeltessék, s hogy a hitelező helyzete a bizonyításnak az adósra való áthárításával megkönnyebbüljön. Feltétlenül megilleti azonban az adóst az oly kifogás, mely az elismerési szerződés keletetáni időből származik, avagy az alapul fekvő és elismert kötelelem jogszabályból folyó semmiségére, bíróilag nem érvényesíthető votára vonatkozik. Az utóbb érintett természetes kötelemek közül azokra, melyek nem alapulnak turpis causán és így nincs okunk attól tartani, hogy a felek az elismerési szerződéssel in fraudem legis a törvényt megkerülik: kivételt kell tennünk.¹ Helyes szabály az is, hogy a mondott kifogások csak annyiban emelhetők, amennyiben a hitelezőre nézve az alaptalan gazdagodás előfeltételei az adós szolgáltatása esetén fenforognának. (Lásd LXXXIII. fej.)

A tartozáselismerés, illetőleg a belőle eredő követelés önállóságának következménye az is, hogy az elévülést félbeszakítja s megkötésétől kezdve ekként a rendes elévülési idő újra számítandó, — a rendes — még akkor is, ha az alapul fekvő kötelelem rövidebb elévülés alá esett volna. A felek ellenkezően is intézkedhetnek.

Mivel pedig a tartozáselismerésben *novatio nincis*, mert nem állít a régi kötelelem helyébe egy újat, hanem csak megerősíti, fixirozza azt, — amennyiben ugyan a felek szerződésükben ki nem zárták volna: a hitelező követelését akár a régi kötelelem, akár a tartozáselismerés alapján egyaránt érvényesítheti. Ha az eredeti jogalapra támaszkodva indítja meg a keresetét: ki van téve az adós szintén a régi kötelemből meríthető kifogásainak. Ezeket azonban a tartozáselismerésre való hivatkozással megdöntheti.

Maga a tartozáselismerés, mint önálló szerződés, az általános jogügyleti szabályok alatt állván, az eredeti jogalaptól függetlenül éppen úgy megtámadható, mint bármely más szerző-

¹ Elévült követelést tartozás elismeréssel érvényes kötelemmé lehet változtatni, de nem pl. a különbözeti ügylethől folyót, sőt az ilyenkor fedezetül adott váltó ellen is ezen az alapon kifogást lehet támasztani. (Curia 1901 május 21-én 1022. sz. Márkus: XII. k. 18,338. sz.)

dés, tehát akár tévedés, fenyegetés vagy megtévesztés stb. alapján.

Megjegyzendő végül, hogy ha az adós a hitelezőhöz való viszonyának némely tényeiről bizonyos nyilatkozatokkal bizonyítékokat állít ki, pl. egy okmányt, adóslevelet: elismerési szerződésről még nincs szó. Ez egyébként sok esetben quaestio facti lesz, melyet a felek szándékának magyarázat útján való megállapításával kell földeríteni.

II. A tartozáselismerés most ismertetett alakjával szemben, melyet arra való tekintettel, hogy az egyezséghez hasonlóan valamely fennálló tartozási viszony tisztázására, respective fixirozására, szolgál, *declarativ* tartozáselismerésnek is szoktak nevezni: meg kell különböztetnünk az u. n. *constitutiv tartozáselismerést*. A *constitutiv* tartozáselismerés nem vonatkozik valamely fennálló jogviszonyra, hanem minden jogalaptól függetlenül önmagában létesít egy *uj tartozást*, így pl. ha X. Y. irányában Z. azt a nyilatkozatot tenné, hogy a nyilatkozatában tett ígéret alapján 1000 korona fizetésére kötelezi magát. Ez volna a *jogczim nélküli kötelelem*, mely hogy jogunkban ismeretes és elfogadott volna-e? méltán kétségbevonható.¹ A tartozáselismerésben s ennek egyik sűrűn előforduló alakjában az *elszámolásban* is (lásd III. alatt alább) függetlenül van ugyan a kötelezés az alapul fekvő kötelemtől, de *uj kötelezésről* ez esetekben mind nincs szó. Némelyek az elévült követelés iránt létrejött elismerési szerződést tekintik ilyen *constitutiv tartozáselismerésnek* (pl. Krainz, I. k. 464. l.); ám helytelenül, mert az elévült követelés nem *megszűnt*, hanem csak *nem kereshető követelés*, *naturaliter* tehát még mindig fennálló.

III. Az *elszámolás* a tartozáselismerési szerződésnek speciális alakja. Lényege szerint abból áll, hogy a felek akár egyetlen jogviszonyból, akár a köztük felforgó jogviszonyok egész complexusából származó (pl. társaságnál) jogaikat és kötelezettségeiket megállapítván, azokat kölcsönösen kiegyenlítik s a fennmaradó tartozásokat nem az eredeti jogalapon, hanem a meg-

¹ Curia egy 1900 márcz. 17-én I. G. 44. sz. a. kelt ítéletében pl. mint általános elfogadott jogszabályra hivatkozik, hogy az egyoldalú fizetési ígérettel tanúsított elismerés magában véve önálló kötelmet nem létesít, jogczim nélküli kötelelem tehát nincs. (Márkus: XI. k. 17,452. sz.)

ejtett elszámolás alapján róvják ki kötelezettségül arra a félre, ki az elszámolás folytán, vagy már eredetileg is mint adós szerepelt.

Az elszámolás a hitelezőt az ezen uton megállapított követelés bizonyításától felmenti, de egyúttal rendszerint¹ attól is elzárja, hogy az elszámolt s ekként egyszersmindenkorra lezárt jogviszonyokra jogának érvényesítésénél visszamenjen. Ebben a tartozáselismeréstől az elszámolás eltér. Egyebekben azonban s így különösen az elszámolt jogviszonyok semmisségére, turpis causájára, magára az elszámolás érvénytelenségére vonatkozó kifogások tekintetében a tartozáselismerésnél adott szabályok nyernek alkalmazást.

168. §. Választott bíróság iránti szerződés.

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 731—734. l.; Kiss Mór: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 670—677. l.; Raffay: Magánjog 565—568. l.

A választott bíróság iránti szerződés (compromissum) a kötelem érvényesítésének módjára vonatkozik és abból áll, hogy a felek valamely közöttük felforgó vitás jogviszonynak, avagy egy megadott jogviszonyból netalán ezután felmerülő vitás kérdéseknek választott bíróság által eszközendő eldöntésében szerződésileg megegyeznek.² Nem peres ügyekben, valamint olyanokban, melyeknél a törvény a rendes birói hatáskör- és illetőségtől eltérést nem enged: választott bíróság iránti szerződésnek helye nincs.³

A választott bíróság iránti szerződés *írásbelileg* kötetendő

¹ „Rendszerint“, mert ha csak kifejezett kikötés nincs a tévedésből figyelembe nem vett fizetési tételek utólagos felszámolásának nincs akadály. Következik az már attól is, hogy *novatio* az elszámolásnál sincs.

² 1868: t.-cz. 495. §., mely egyúttal a „nem peres ügyek“ eldöntésének választott bíróságra való átruházását kizárja. (V. ö. Márkus: III. k. 4570. sz. esettel is.)

³ U. ott. A rendes birói hatáskör és illetékesség alól el nem vonhatók: a) telet könyvi, b) hitbizományi, c) házassági ügyek és olyanok, melyek által házassági elválás czéloztatik, avagy melyeknél d) távollévő vagy gyámság és gondnokság alatti személyek vannak érdekelve. (868: LIV. t.-cz. 53. §.)

(1868: LIV. t.-cz. 496. §.) s tartalmára, valamint a bíróság szervezetére nézve a következő szabályok veendőik figyelembe:

A vitás jogviszony, valamint a választ. bíróság hatásköre a szerződésben tüzetesen megjelölendők (id. törv. 496. §.); a bírák megnevezése azonban már nem okvetlenül szükséges. Amennyiben a felek a bírák megnevezését a szerződésbe mégis be akarják foglalni, a törv. 498. §-a szerint kölcsönös egyetértéssel négy bírót s egy elnököt kell kijelölniök. Ha pedig a bírák megnevezése egyelőre függőben hagyatott és utólagosan azok személyében való megegyezés nem létesülhet, mindkét fél négyet-négyet tartozik kijelölni. Az ezzel késlekedő a rendes bíróság által a másik félnek kívánságára a négy bíró megnevezése iránt 15 napos határidő kitűzése mellett azzal a hozzáadással szólítandó fel, hogy elmulasztás esetében a kijelölést a bíróság fogja eszközölni. Pertársak a kijelölést együttesen gyakorolják s ha megegyezni nem tudnak szótöbbség szerint; — s szavazategyenlőség-nél sorshuzás segélyével kell határozniok. (Id. törv. 499—500. §§.) Az ellenfelek vagy a bíróság által ajánlatba hozott négy bíró közül mindkét fél jogosítva van a kijelölés tudomásvételeitől számított 15 nap alatt kettőt indokolás nélkül visszavetni; ha nem tenné a kivetés joga magára a kijelölőre, respective a bíróságra száll át. (Id. törv. 501. §.)

Amennyiben a választott bíróság valamelyik tagja ellen, illetőleg személyében oly ok merül fel, mely a törvényben a bírói személyekre nézve általában érdekeltségi esetként van megállapítva: ez a választott bíróra nézve is *kizáró okot* képez.¹ A bíróság eljárására egyébként ugyanazon törvénykezési szabályok szolgálnak zsinórmértékül, melyek a rendes bíróságokra nézve elő vannak írva. (Id. törv. 505. §.)

A választott bíróság iránti szerződés célját akkor éri el, ha a bírói tisztet a kijelölt személyek elfogadják. Az elfogadással, mely a bíróra nézve csak ugy kötelező, ha a bírói tisztre *írásbeli nyilatkozattal* vállalkozott (1881: LIX. t.-cz. 74. §. első bekezd.), az *ügyfelek* és a *tisztet elvállaló bírák között egy újabb szerződés*

¹ 1868: LIV. t.-cz. 497. §. Az érdekeltségi okokat az id. törv. 56. §-a sorolja fel, s azok fenn vagy fenn nem forgásának kérdésében maga a választott bíróság határoz.

létesül, melyet megkülönböztetésül „*választott birói szerződésnek*“ (receptum arbitrii) nevezünk.

E szerződés tartalma abból áll, hogy egyrészt a felek magukat a választott bírók ítéletének alávetik, másrészt, hogy utóbbiak a bíraskodás elvállalásából folyó összes teendők végrehajtására köteleztetnek. Ebből folyólag a választott bíróság tagjai tisztüktől csak mindkét fél beleegyezésével léphetnek vissza s ha kötelezettségeiknek vagy egyáltalában nem, vagy kellő időben nem felelnek meg — s elháríthatlan akadályt igazolni nem tudnak — azon rendes bíróság által, melynek hatásköréhez és illetékeségéhez a kérdéses ügy választott bíróság esetén kívül tartoznék, a felek bármelyikének kérelmére 1000 frtig terjedhető birságban marasztalhatók el. (1881: LIX. t.-cz. 74. §.) Tisztükből folyó kötelezettségük a választott bíróknak, a bíróságként való törvényszerű megalakulás és ügyellátás, amire nézve a közelebbieket az id. törv. 75. és 76. §-ai tartalmazzák.¹

A választott bíróság ítélete a per rendes bíróságának ítéletével egyhatályu. Arra tehát bármelyik fél, mint rendes judicatára hivatkozhatik. Az ítélet végrehajtása azonban nem a választott, hanem azt a rendes bíróságot illeti, melynek hatásköréhez és illetékeségéhez az ügy egyébként tartozott volna. (1881: LIX. t.-cz. 78. §.) A választott birói ítéletek ellen felfolyamodásnak helye nincs s felebbezésnek is csak *alaki sérelmek* czimén.² Hogy igazolásnak és semmiségi keresetnek választott bíróság előtt lefolyt

¹ A választott bíróság 15 nap alatt elnököt és jegyzőt köteles választani, s ha megegyezni e tekintetben nem tudna, elnök és jegyző nevezés végett az egyébként illetékes rendes bíróságot kell megkeresnie. Erre következő 15 nap alatt kell a megalakulásnak s az eljárás mikénti módja megállapításának — a felekkel egyetértően — megtörténnie, stb. L. a hivatkozott törvényhelyeket.

² 1881: LIX. t.-cz. 77. §. ezen alaki sérelmeket a következően sorolja fel: a felbbezésnek helye van: a) ha a választott bírósági elj. megindításának nem volt helye vagy az ítélet a választott birói szerződés megszűnte után hozatott; b) ha a bíróság nem alakult meg a szerződés, illetőleg a törvény szerint; c) ha az érvényesített érdekeltségi kifogások figyelembe nem vétettek; d) ha oly ügyben ítélkezett a vál. bíróság, melyben a rendes birói illetőségtől eltérésnek helye nincs; e) ha bizonyos semmiségi okok forogtak fenn (ezeket a törv. 39. §. f), g), i), k) és m) pontjaiban sorolja fel); f) ha az ítélet rendelkező része érthetetlen vagy végre nem hajtható. Meglehet fellebbezni az ítélet azon részeit is, melyekben a bíróság magának díjakat állapított meg. (U. ott.)

perekben van-e és mennyiben helye? az ált. perjogi szabályok szerint döntendő el. A perujítás azonban ki van zárva, de ha valaki ellenfelének későbbi jogerős büntető ítéletben megállapított vagy oly büntetendő cselekvénye folytán lett a választott bíróság előtt pervesztes, mely bünt. cselekvény a tettes halála, avagy elévülés okán csak az ujitott perben volna kimutatható: jogosítva van a választott bíróság ítéletének megsemmisítését és teljes kártérítést követelni. (1881: LIX. t.-czikk 77. §. utolsó bekezd.)

A választott bíróság iránti szerződésből származó jogviszony hatályát veszti: *a)* ha a bíróság a törvényszerű időben meg nem alakul; *b)* ha a felek az eljárás ezen neméből kölcsönös meg egyezéssel elállnak; *c)* ha az ügy, melyre a választott bíróságot kikötötték, akár ítélet, akár egyezség által jogerősen elintéztetett; *d)* ha a szerződés kijelölte bírák valamelyike a bírói tiszt és azzal kapcsolatos kötelességének teljesítését, elvállalását megtagadja, vagy meghal, vagy egyébként akadályozva van s a szerződés ezen esetekre nézve előre nem gondoskodott. (Id. törv. 79. §.) Helye van egyébként annak is, hogy a bíróság kiegészítése iránt, amennyiben valamelyik bírói személy kiválása okán erre szükség merülne fel, a rendes bíróság intézkedhessék, amire nézve a közelebbi eljárási szabályokat az id. 79. §. írja elő.

LXXX. FEJEZET.

Szerencseszerzések.

169. §. A szerencseszerzésekéről általában.

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 718—723. l.; Herczegh M.: Dologi és kötelmi jog. 275—279. l.; Kiss Mór: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 677—695. l.; X-ik magy. jogászgyűlés Évkönyve. (1889. a különbözeti ügyletekre nézve); Schwarz G.: Játékközben adott kölcsön perelhető-e cz. ért. a Magánjogi fejtegetések cz. m. (1890) 80—87. l.; Wilda: Die Lehre von dem Spiel. (Zeitschrift für Deutsches Recht II. 133.); Indokolás: a m. ptkv. tervezetéhez III. k. 99. és köv. l.; Fodor Ármán: A különbözeti ügylet cz. ért. Ügyv. Lapja 1889. évf. 280.; Exner Kornél: A magy. pénzügyi jog cz. m. (Budapest, 1901.) 351. és köv. l. (sorsjátékra nézve); Sieghart R.: Die öffentlichen Glücksspiele. Wien, 1899.; Krainz: System II. k. 300. és köv. l.; Krügelstein: Über den

begrifflichen Unterschied von Spiel und Wette. (Leipzig, 1869.); Katona Mór: A birói uton nem érvényesithető kötelmek. (Jog. 1895. évf.)

A szerencseszerződések (negotia aleatoria) közös nevezete alá több s egymástól sokban eltérő, részben más szerződésfajokhoz is hozzásimuló oly egyezkedéseket sorozunk, melyeknek csak egyetlen közös vonásuk van, s ez az, hogy a felek szolgáltatási kötelezettségének mikénti alakulására a véletlen gyakorol döntő befolyást s ekként a szerencsétől függ, hogy a felek közül *melyik, mit, hogyan, avagy meddig* tartozik szolgáltatni.

A veszteségszámba menő szolgáltatásra mindkét fél a nyereség esélyeinek reményében kötelezi le magát, s ez az ezen szerződéseket jellemző aleatorius elem.

A szerencseszerződések együvé foglalásának a közös jellemvonások tul általánossága okán voltaképi indoka abban rejlik, hogy a jogrend a szerencseszerződéseknek nem mindenikét részéssíti jogvédelemben s azok némelyikét gazdasági és erkölcsi okból a belőlük származó kereseti jognak megtagadásával természetes obligatiókká minősíti.

Ehhez képest e szerződéseknek két csoportját kell megkülönböztetnünk: 1. a bíróilag érvényesithető és 2. bíróilag nem érvényesithető szerencseszerződésekét.

170. §. Bíróilag érvényesithető szerencseszerződések.

Irodalmi utalások. L. az előző 169. §-nál.

A bíróilag érvényesithető szerencseszerződések körében, hollott is mindkét félnek (amennyiben t. i. a szerződés kétoldalú volt) a véletlentől függő szolgáltatás iránt kereseti joga van, említendő első sorban.

a) *A reményvásár* feltételes és feltétlen alakja (emptio rei speratae és emptio spei), melyekről az adásvételi szerződést tárgyaló 157. §-ban volt szó. Az aleatorius elem a reményvásár feltételes alakjánál abban áll, hogy a vevő, ha a remélt dolog *nem létesülne*, nem tartozik ugyan a vételárral, de ha csakugyan létesül, meg kell azt fizetnie *egészen*, mennyiség és minőségre való minden tekintet nélkül s így esetleg a véletlentől függően épp úgy károsodhatik, mint amiként nyereségre tehet szert. A feltétlen re-

ményvásárnál még nagyobb a vevő koczkázata, mert akkor is kénytelen fizetni, ha a remélt dolog egyáltalában nem jött volna létre.

Hasonlóképp reményvásár forog fenn, ha valaki az örökös-től az öröklés megnyílása után a hagyatékot általában vagy annak valamelyik örökösre megnyiltt hányadát (és nem egyes hagyatéki darabokat) megvásárolja s az 1894: XVI. t.-cz. 5. §-a szerint ezzel az örökös jogaiba lép. Az aleatorius elem örökség vételénél abban jelentkezik, hogy a vétel tárgyának terjedelme esetleges és egyelőre még ismeretlenül maradt passzívákra tekintettel bizonytalan lehet.

b) A bíróilag érvényesíthető szerencseszerződések körébe utalható a 163. §-ban tárgyalt életjáradéki szerződés, amennyiben az életjáradéki részletek időnként visszatérő szolgáltatására irányuló kötelezettség, illetőleg jog valakinek életéhez lévén kötve, az időtartam szempontjából bizonytalan, azaz a halál véletlenétől függő.

c) Bíróilag érvényesíthető szerencseszerződés, továbbá a *nyeremény-kölcsönkötvények* és az ezekre vonatkozóan kibocsátott *igérvények* vétele. A nyeremény-kölcsönkötvények vételével voltaképen kölcsönügylet létesül a kibocsátó és vevő között, azaz a kötvény vételére mint kölcsöntőke tekintendő, amelynél a visszafizetés idejét a kötvény beváltása végett való kisorsolása szabja meg. E mellett a kölcsönkötvény vevőjének külön sorsolástól függő nyereményekre is van kilátása s ebben fekszik a szerződés aleatorius eleme. A nyereménnyel összekötött kölcsönkötvények kibocsátásához a belőlük származó kötelmek érvényességének feltételképpen is a törvényhozás engedélye kívántatik meg. (1889. évi IX. t.-cz. 1., 2. §§.) Az ily nyeremény-kölcsönkötvények nyereményeire *igérvények* (igérvényjegyek) bocsáthatók ki. Az igérvényjegyek vétele alatt pedig általában véve az az ügylet értendő, melynél fogva valaki valamely sorsjeggyel egybekötött nyerési esélyt vásárol meg. Amennyiben az igérvények a törvény (1889. évi IX. t.-cz. 4. §.) korlátain belül, vagyis a magyar korona országaiban közforgalom tárgyát képező nyereménykötvények nyereményeire bocsáttatnak ki: szintén bíróilag érvényesíthető kötelmet létesítenek.

d) Ugyanez áll a m. kir. szabadalmazott osztálysorsjáték és az illetékes hatóságok által engedélyezett magánsorsjátékokból eredő követelésekre is. A sorsjátéknál a szerződés a játék rendezője és a betevő, illetőleg sorsjegyvásárló között jön létre, azzal a kötelezettséggel, hogy utóbbi a betétet, illetőleg a sorsjegy értékét szolgáltatja, a játékrendező pedig ezzel szemben a sorshuzás tervszerinti megejtésével és a nyeremények kiszolgáltatásával tartozik.¹

Itt említendőek végül a lóversenyek alkalmával hatóságilag engedélyezett s az egyik fél (bookmaker, fogadási iroda) által üzletszerűen kötött vagy közvetített nyilvános fogadási ügyletekből eredő követelések, melyek bíróilag szintén érvényesíthetők² (Totalisateur.) ha és amennyiben a fogadás összege letételt.³

171. §. Bíróilag nem érvényesíthető szerencseszerződések.

Irodalmi utalások. Lásd a 169. §-nál.

A) *A játék.* Játékszerződés alatt minden oly megegyezés értendő, melynél fogva a felek a nyereség és veszteség hordozását valamely játék — azaz az ezen célra bizonyos szabályok szerint fogamatba vett tevékenység — eredményétől teszik függővé.⁴

Az ily játékszerződésekből eredő összes követelések — eltekintve a sorsjáték tekintetében az előző §. során mondottaktól — *bíróilag nem érvényesíthetők*, de mert naturaliter mégis fennálló kötelmek, arra, hogy a játékszerződésből folyólag tett szolgáltatások *tartozallan fizetés czimén visszaköveteltessenek; egyik szerződő fél sem jogosult.*⁵

¹ Az osztálysorsjátéokra nézve: lásd 1897: VII. t.-cz., mely az addigi számsorsjátékot beszüntette; a magánsorsjátéokra nézve lásd 1879: XLIX. t.-cz. (V. ö. továbbá Exner id. cz. m. 351. és köv. l.)

² Lásd 1894: XXIX. t.-cz.

³ Curia 1908 márcz. 13-án 2966/907. sz. — (Jogállam VII. évf. 214. l.)

⁴ V. ö. Krainz: Id. cz. m. II. k. 302. l.; Kiss Mór: Id. cz. m. 679. l.; Zlinszky—Reiner: Id. cz. m. 720. l.

⁵ Szokásjogunkban a szövegben jelzett két alapvető szabály — a játék és fogadás megkülönböztetése nélkül ugyan — többszörösen megállapított. Így: Curia 1886 ápr. 8-án 8076/85. sz.; 1887 febr. 24-én 7272/86. sz.; 1890 febr. 27-én 7861/89. sz. (Márkus: I. k. 762—764. sz. esetek.)

A kihágási bünt. törvény (1879: XL. t.-cz.) alapján azonban a mondott két fundamentális szabály némileg módosul. Nevezetesen az id. törv. 91. §-a az oly játékot, melyben a nyereség és veszteség *kizárólag* a véletlentől függ, *tiltott szerencsejátéknak* minősíti és ehhez képest bünteti (lásd kihágási törv. egész VIII. fejezetét). Ekként a tiltott játék magánjogi szempontból a fenforgó turpis causa okán semmisnek lévén tekintendő: a vesztes fél netalán már teljesített szolgáltatását tulajdoni keresettel visszakövetelheti¹ (condictio sine causa). A mondottakból folyólag nem tiltott, avagy nem hazardjáték az, melynél a nyerési és veszteségi esélyek a szerencsén kívül (avagy első sorban) a játékosok egyéni ügyességétől, képzettségétől s a játékközben kifejtett szellemi munkától is függnék. A tiltott játékkal azonos szempont alá esik a szabálytalan vagy hamisjáték, mely legtöbb esetben egyuttal csalás-számba is megy.

A játékból eredő követelés egyébként nemcsak perben, hanem peren kívül sem érvényesíthető. Beszámításra nem alkalmas, novatio vagy tartozáselismerés alapját nem képezheti s minden oly megállapodás, melylyel az egyik fél a veszteség fedezése vagy kiegyenlítése céljából a nyerő féllel szemben kötelezettséget vállal: a játékhoz hasonlóan csak naturális kötelmet létesít. Áll ez a fedezetül adott váltóra is.

Megjegyzendő végül, hogy a játék folytatására adott kölcsön perelhetőségét gyakorlatunk régebbi álláspontja ellenére ujabban szintén megtagadja,² mely álláspont ott, hol tiltott játékról, s ekként tiltott eredménynek in fraudem legis előmozdításáról van szó, teljesen helyes is.³

B) *Fogadás.* „A fogadás alatt oly szerencseszerződés értendő, melynél fogva bizonyos állítás tekintetében vitázó felek egymás-

¹ Hangsúlyozottan ki van e tétel mondva a Curia 1892 okt. 20-án 3138. sz. a. (Márkus: I. k. 758. sz.) kelt ítéletében azzal, hogy a „huszon-egyest” játszó fél, ha vezített s veszteségét a „bankotadó” „bankjába” be is fizette, tulajdonát a felett ezzel el nem vesztette, s a „bankár” a befizetett összeg tekintetében birtokot sem szerzett.

² Curia 1887 márcz. 4-én 6186/86. sz. (Márkus: I. k. 765. sz.) Curia, 1904 nov. 10-én 1042. sz. (Judicat. III. 979.); Ellenkező határozatok korábbi időről Lfi 1877 jun. 6-án 5480. és Curia 1884 ápr. 18-án 1699. sz. (Márkus: I. k. 766.)

³ Ezt az álláspontot fejtegeti Schwarz G. id. cz. kiváló értekezése.

nak kölcsönösen megígérik, hogy az, kinek állítása valótlannak fog bizonyulni, bizonyos szolgáltatás végrehajtására legyen kötelezve.¹ Hazai jogunk a fogadást minden tekintetben egyforma tekintet és megítélés alá veti a játékszerződésekkel. Amennyiben a fogadási tételösszeg előre letétetett vagy átadatott: a szerződés *teljesítve van*. Téves tehát azt mondani, hogy az előre való letétel a fogadásból eredő követelést bíróilag érvényesíthetővé teszi. a dolog úgy áll, hogy *teljesítés után*, ha csak nincs *tiltott fogadásról*² szó: mint a játékszerződés esetében is tartozatlan fizetés czimén az adottat visszakövetelni nem lehet.

C) *A különbözeti ügylet*. A különbözeti ügylet adás-vétel formájába burkolt az a szerencseszerződés, melynél a felek akarata mindjárt kezdettől fogva nem a vétel tárgyának valóságos szállítására s ennek követelhetésére, hanem *kizárólag* a teljesítés helyén és idejekor a szerződési és piaczi vagy tőzsdei ár között mutatkozó különbözetre irányul. (*Curia*, 3286/1883. sz. a. Márkus, I. k. 788.)³

E fogalomból következőleg a különbözeti ügyletek a fogadásnak a szerződés tárgyára való tekintettel egyik különös esetét képezik, jogi megítélésükre nézve azonban a fogadástól eltérés fenn nem áll, s szokásjogunknak egyik legállandósultabb tétele, hogy bíróilag érvényesíthető kötelem a különbözeti ügyletekből nem származik, valamint, hogy a már tett szolgáltatások tartozatlan fizetés czimén való visszakövetelése helyt nem foghat.⁴

Ha a különbözeti ügyleteket bizományos kötötte, s arról, hogy megbizójának az általa foganatosítandó ügyleteknél a megvett, illetőleg eladott árut már eleve nem volt szándékában valóságban átvenni, hanem akarata csupán a tőzsdei árkülönbözet

¹ Kiss Mór meghatározása (id. cz. m. 686. l.)

² Pl. nem engedélyezett lóverseny-fogadás — 1894: XXIX. t.-cz. 1. §. — Ugyanigy, ha valaki tudott dologra fogad. Ez ép úgy csalás, mint hamisjáték.

³ Hasonló határozatok: Márkus: I. k. 789—798.; VII. k. 12,437—12,438.; X. k. 16,150—16,152. számú esetek.

⁴ V. ö. a 2. §. jegyzetben idézett eseteket, továbbá Márkus XII. k. 18,336—18,338. sz. is. Ilyen ügyletek kötése céljából létesült társasági szerződés, mint társasági szerződés azonban már érvényes, s így az egyik tag a tőzsdei játékból háramlott s általa kifizetett veszteség megfelelő részét a másik társtagon perrel követelheti. (*Curia* 1908 jun. 24-én 7429/907. — Egyet. Dtár II. 380.)

szerinti szerencsejátékra irányult, — tudomással birt: a bizományi ügyletből eredő követelések a megbízó ellen szintén nem lesznek biróilag érvényesíthetők, mert a bizomány alakja a követelésnek eredeti szerencsejátékon nyugvó — alaptermészetét meg nem változtathatja.¹

Nem tekinthető különbözeti ügyletnek az u. n. „*elődíjügylet*“, melynél a vevő a megvett értékpapiroknak kiadását jogositva van követelni, de a kikötött *elődíj* fizetése mellett az ügylettől el is állhat. Mivel az elődíjnak bánatpénzszerű természete van, s adásvétel ily kikötésekkel jogérvényesen jöhet létre: az elődíjügyletből származó követelésektől sincs a kereseti jog megvonva.²

A különbözeti ügyletek szülte kötelelem megújítására, elismerésére, megerősítésére stb.³ a játék és fogadásnál mondott szabályok az irányadók.

¹ Curia 1897 decz. 3-án 1000. sz. (Jog. 1898. évf. 6. sz.); Curia 1898 jan. 12-én 347. sz. (Márkus: IX. k. 15,310.); Curia 1902 nov. 5-én 1161. sz. (Judicat. I. 156.); Curia 1904 máj. 18-án 758. sz. (u. ott III. 838.); Ellenkezően döntött Curia 1887 jun. 24-én 477. sz. (Márkus: I. k. 799. sz.)

² Curia 1885 jun. 9-én 56. sz. (Márkus: I. k. 800. sz. eset.)

³ Jellemzéstül: különbözeti ügyletből eredő követelés biztosítására adott zálog visszakövetelhető (Bpesti keresk. és váltó-trvszék 1900. D. 481.; Bpesti tábla 1902/61. II. G. okt. 21-én. Jogállam Döntvénytára I. k. 26. szám.)

MASODIK SZAKASZ.

JOGELLENES MAGATARTÁSBÓL SZÁRMAZÓ KÖTELMEK.

LXXXI. FEJEZET.

A jogellenes magatartásból származó kötelmek.

172. §. *Áttekintés.*

Irodalmi utalások: (ugy ezen, mint a következő 173. és 174. §-okhoz); Zlinszky—Reiner: Magánjog 735—748. l.; Zsögöd: Fejezetek stb. cz. m. I. k. (I. kiadás) 623—762. l.; Reiner János: A szerződésen kívüli kártérítési kötelmek cz. m., a Fodor-féle Magánjog III. k. 735. és köv. l. (u. itt teljes irodalmi repertorium); Menyhárt Gáspár: A kártérítés tanához cz. ért. a Jogtud. Közl. 1894. évf. 20—22. sz. és 1901. évfolyam; Indokolás, a m. ptkv. tervezetéhez III. kötet 249—309 lap; Krainz: System II. kötet 307—342. lap; Liszt: Die Delictsobligationen cz. m. Berlin, 1898.; W. Wolf Károly: Kártérítés cz. cikk. a „Jogi Lex.“ IV. k. 584. és köv. l.; u. itt az irodalom; Radda Ignác: A kártérítés tanának alapvonalai cz. ért. a Magy. Igazságügy. XXIII. k. 389., 505. és XXIV. k. 27., 83. l.; Róth Pál: A szavatossági kötelezettség törvényi szabályozása. Magy. Jogászegyl. ért. XV. k. 134. f. (Budapest, 1898.); Biermann Mihály: Magánjogi felelősség másoknak cselekvénye által vagy őrizetük alatt levő dolog által okozott kárért cz. ért. Magy. Igazságügy XI. 29,157.; Török Emil: A vasutak kártérítési felelőssége személyi balesetknél cz. ért. Ügyv. Lapja 1898. évf. 4., 5. és 6.; VI-ik magy. jogászyülés tárgyalásai közhivatalnokok által hiv. eljárásaik közben okozott kárkért való felelősség tekintetében (Évkönyv); lásd továbbá az irad. utalásokat a 25. és 129. §-oknál.

Az annak helyén felfejtettek szerint (lásd I. k. 25. §. és jelen kötet LXIV. Fejezetét) a jogellenes magatartás, mint kötelem szülő forrásnak két általános jellegű tényállása van. Az egyik, ha az önmagában megengedett cselekvés-magatartás vala-

mely fennálló jogviszonynál fogva egy meghatározott valakivel (az ügyleti féllel) szemben sértő, s ezen sérelem következtében az alapviszonyt vagy módosítja (továbbképzí) vagy átfordítja kártérítési kötelemmé; a másik, ha a cselekvény vagy magatartás közvetlenül jogparancs ellen irányul s ekként az állami és társadalmi élet előfeltételét képező azon általános követelménnyel, hogy a törvényeket mindenkinek meg kell tartania, ellentétbe helyezkedvén a netaláni büntetőjogi következményektől eltekintve, egy egészen új magánjogi kötelmet létesít.

Az előbbi tényállás megjelölésére a *relative jogellenes magatartás* (szerződészegés vagy *ilyenszerű* magatartás), az utóbbiéra a *magánjogi vétség* (delictum) kitételek szolgálnak. Amannak illusztrálására szolgálhat pl. az adós fizetésben való késedelmessége, mely a hitelezőhöz való viszonyában (relative) sértő ugyan, de az állam életrendjét és az összesség érdekeit védő jogszabályokba még nem ütközik, hiszen kára belőle másnak, mint a hitelezőnek, nem állhat elő. Ép ezért a megsértett alanyi jog védelmére elegendő, ha a jogrend ily esetben a megsértett jogviszony oly módosulását, melyben a hitelezői érdek kielégítést talál, elismeri és biztosítja. Másként áll a kérdés a delictumnál. Aki minden alapul fekvő jogviszonyon kívül más jogilag védett érdekének rovására s fennálló jogparancs ellenére követ el oly cselekvényt, pl. lop, mely ekként az állam életrendje elleni lázadásá minősül, egyuttal közérdeket is sért és azzal, hogy ezen cselekvénye az ő terhére egy egészen új kötelezést (obligatio ex delicto) létesít, súlyosabb felelősség alá esik, sőt felelőssége sok esetben criminalitássá is kibővíülhet.

A mondottaknak megfelelően a jogellenes magatartásból származó kötelmeket két külön csoportban tárgyaljuk végig: 1. mint relative jogellenes magatartásból és 2. mint magánjogi vétségből származókat, ez utóbbiak közé sorozván a quasi ex delicto kártérítési kötelmeket is, melyeknél a delictualis tényálladék ugyan nem egészen tiszta, de az okozott kár és a kártérítésre kötelezendő között legalább külsőleg a causalitás fennförog.¹ Arra nézve, hogy a „jogellenességet“ közelebbről miben kell megállapítanunk, hogy mai jogunk szerint a kérdéses cselekvények-magatartások önkényes és főleg *vétkes* volta, előfel-

¹ V. ö. 174. §. bevezetésével.

tétel, stb. visszautalunk az ált. tanok során elmondottakra. (I. k. 25. §.)

Kiegészítésül azonban megjegyzendő, hogy a szóban forgó kötelmek tárgyalására és különböző alapokon való csoportosítására nézve tudományos szempontból lényeges nézeteltérések állnak fenn. A római jog a kötelmek keletkezési forrásaira nézve a *contractus*, *delictum* és a *variae causarum figurae* kategóriáit állította fel, utóbbiba a *quasi ex delicto* és *quasi ex contractu* származó kötelmeket sorolván. Ez a felosztás kétségkívül sok szempontból támadható, de az újabb nézeteknek azért *relative jobb* és elvilegebb csoportosítást felállítania még nem sikerült. A nehézség onnan ered, hogy a jogrendnek sok oly kötelmet kellett gazdaság-politikai és méltányossági szempontból elismernie, melyeknek jogalapot szolgáltató háttérében sem jogügylet, sem *delictum* nem áll. Ezek számára alkotta már a római jog is a *variae causarum figurae* kategóriáját. Mivel ugy az innen, mint a tisztán *ex delicto* származó kötelmek mind *kártérítések* fölláttották osztó elv gyanánt a *kártokozás* vagy *tárgyi felelősség elvét*, mely szerint, aki bármily uton-módon, akarva, nem akarva, másnak kárt okoz, annak megtérítésére van kötelezve. Mivel pedig sok esetben a kártokozó, a károsulttal fennálló szerződéses jogviszonya folytán lesz a kártérítési kötelelem alanya, illetőleg bennmarad továbbra is a cselekvénye, és a sértés okán továbbképződött jogviszonyban: megkülönböztették a *szerződésből annak megszűnése miatt keletkező és a szerződésen kívüli kártérítési kötelmeket*. Csakhogy nincs az a jogrendszer, mely a kártokozás elvét feltétlenül megvalósítaná. A mi jogunk legkevésbé. Mert éppen az a méltányosság, s azok a gazdaság-politikai indokok, melyek a bizonyos esetekben *delictualis* tényálladék hiányában is helyt adnak egy kártérítési kötelelem keletkezésének: teszük elkerülhetetlenné azt, hogy a kártokozás ténye daczára a jogrend a cselekvőt más esetekben kártérítésre még se kötelezze. Itt szól közbe, mint elhatároló criterium a *vétkesség* elve; mely pláne a vétkesség fokozata szerint is minősíthetőleg hat a kötelelemkeletkezésre. Amennyiben pedig számos esetben a kártérítési kötelelem vétkesség nélkül is keletkezik: e jelenségben téves volna a kártokozási elv diadalmas előrenyomulását és térhódítását látnunk, hamarjában átfórmálván szórványos jelenségek kedvéért

a jogrendszer egész szervezetét is, mert e jelenségek egyszerűen jól megindokolt kivételek, s ha még oly számosak is lesznek, kivételek maradnak.

A mondott felfogásnak különben, melynek a magyar irodalomban is van képviselője,¹ az a szépséghibája is megvan, hogy bár a szerződésen kívüli kárkötelmek kategóriájába be is merítette a quasi ex delicto obligatiókat, a quasi ex contractu kötelmeknek abból mégis ki kell maradniok mintegy a „variae causarum figurae“ avagy az u. n. törvényből közvetlenül folyó kötelmek csoportja gyanánt, s így a rendszer az egységesítés jelszava alatt megindított reformatio után is sem egyszerűsítve, sem egységesebb alapelvekre visszavive itt sincs. Arra nézve pedig, hogy a „törvényből közvetlenül folyó kötelelem“ sem sokat érő megjelölés, hiszen a törvény elismerése nélkül a szerződésekből sem származhatnának obligatiók, még kevésbé ex delicto: utalunk a már több helyen elmondottakra.

Egyébiránt a „szerződésen kívüli kárkötelmek“ kategóriáját lényegbe vágó eltérés nélkül más elnevezéssel is meg lehet jelölni. Így: a jogellenes magatartásból származó kötelmek csoportjába egységes alapként a kártokozás causáját véve, minden olyan kötelmet be lehet sorozni, mely alanyi jognak jogellenes megsértéséből származik.² Itt meg abban áll a hiba, hogy szükségképpen *jogellenesnek* kell minősíteni az oly kártérítési kötelezettséget maga után vonó cselekvényeket, illetőleg magatartásokat, melyek *directe* és *törvény* alapján *jogosak* és *megengedettek* s általában a *vétellen* felelősségnek minden esetét, holott a jog kifejezetten csak kivételeket állapított meg azon alapfelfogásával szemben, hogy kártérítésnek kizárólag vétkesség fennforgása mellett lehet helye.

E felfogás mellett még helyesebb volna a szerződésen kívüli kárkötelmek kitételénél megmaradni, mely legalább annyival tisztább, hogy a relative jogellenes magatartás (szerződésszegés) tényálladékára is nem terjed ki.

¹ Reiner János: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. kötetében, h^o a kérdés irodalma is bőven ismertette van.

² Lásd pl. a Raffay-féle Magánjog: 205. §-át (576. és köv. l.).

173. §. *Relative jogellenes magatartásból származó kötelmek.*

Irodalmi utalások. Lásd a 172. §-nál.

A relative jogellenes cselekményekből származó kötelmek felsorolása ab ovo lehetetlen, mert ahány kötelmi alakzatot a jogrend elismer, s ahányat a jogélet fejlődése a jogrend által szükségképen elismertetni fog: a szerződéses kötelezettség megszegésének is annyi esetét lehet elképzelni. Az egyes jogügyletből származó kötelmek tárgyalásánál különben is érintve volt mindig az a kérdés, hogy a szerződéses kötelezettségek megszegése minő és mily szempontok szerint elbírálandó következményekkel jár. E következmények általában véve abban állanak, hogy a nem, vagy nem pontosan teljesítő fél ügylettársának így származott kárát megtéríteni tartozik s ekként a főkötelem mellett egy azt kiegészítő és továbbképző *pótkötelem* létesül (pl. késedelmi kamatfizetés) s eventualiter okot szolgáltat a szerződéses viszony felbontására is. A szavatosságban a szerződésszegés következményei pláne külön és intézményszerűleg nyertek szabályozást. De érintve volt a szerződésszegésszülte kötelem, respective kötelem mózulás kérdése a kártérítés szolgáltatásáról általában szóló 129. §-ban is, melyre, valamint a tiltott és jogellenes cselekvények joghatályáról mondottakra ezennel visszautalunk. Rendszerünk szempontjából különösen fontos azonban annak a fundamentális tételnek ismételt hangsúlyozása, hogy a relativ jogellenes cselekvény csak az esetben ilyen, ha a cselekvő *vétkességével* van kvalifikálva.

Egyes specialis törvényeinkben a relative jogellenes cselekvények joghatálya külön is szabályozva van. Így pl. az 1881: XIV. t.-cz. 12. §-ában, mely a nyilv. zálogüzletek tulajdonosait kötelezi a kézizálogul elfogadott tárgyakban esett minden kárért kártérítésre. A kötelemszegés ez esetben a zálogtartó-hitelező őrzési kötelezettségének elhanyagolásában, illetőleg nem gondos teljesítésében áll. Hasonló törv. intézkedések vannak az ügyviteli szerződéseknek a megbízóval szemben s az ügyvitel hanyag teljesítéséből származó megsértésének különböző eseteire is (lásd pl. az ügyvéd kártérítési felelősségére az 1874: XXXIV. t.-cz. 71. §-át.)

174. §. Magánjogi vétségből származó kötelmek.

A relative jogellenes cselekvényeknél a cselekvő terhére azért keletkezik lekötelezés, mert ügyfelének valamely jogviszony alapján vele szemben fennálló jogát megsértette. A sérelem következményeként létesülő lekötelezettség azonban nem jelentkezik egy újabb, önálló kötelelem keletkeztetésében, hanem csak a megsértett jogviszony módosulását, átalakulását vonja maga után. A magánjogi vétség ezzel szemben *absolut* jogtalanságot jelent, mert mindenkire nézve általában fennálló és a különböző tiltó jogparancsokban kifejezett követelmények megsértésével avatkozik bele másnak a köztörvények által oltalmazott jog és érdekszférájába s ekként nemcsak azt vonja maga után, hogy mindaz, amit a sértő jogtalan beavatkozásával elvett, visszaszolgáltassék, hanem, hogy egy új kötelelem létesülésében és által a sértett a legteljesebb kártérítéshez hozzájuthasson.

A kártérítés iránti jog — amennyiben önként érthetőleg a jogellenesség ismert tényálladéka fenforog — a cselekvény, illetőleg magatartás alanya ellen irányul. Ilyen esetekben a kárkötelelem, mint *saját jogellenes tényeikért* való felelősség, *tisztán delictialis* alapon nyugszik. Sok esetben azonban a kártérítés iránti jog bizonyos állapotok okozataiért, vagy bizonyos események eredményezte károkért nem azok közvetlen előidézője, szerzője, hanem oly 3-ik személy ellen irányul, kik a jogsérelemmel valamelyes — bár csak látszólagos — külső causalitásban állnak (másokért való felelősség), legtöbbször azon felügyelet és gondosság okán, melyre a kárt előidéző momentumok tekintetében kötelezettekül tekintendők, habár a felügyelet elmulasztása terhükre, sok esetben inkább csak vélelemszerűen lesz megállapítható.

A most érintett körben a kárkötelelemnek delictualis alapja már nem lép annyira tisztán előtérbe (ezek volnának a római jogi, *quasi ex delicto* esetek), mint az előbb, de azért világos, hogy itt is csak delictumról van szó. A delictum fogalmát ugyanis nem az elkövető személyre, hanem magára a *cselekvényre* tekintettel, általában kell felállítanunk. A delictualis kötelelem azért keletkezik, mert jogtalan beavatkozás történt valakinek jog és

érdekspharájába.¹ Hogy pedig a kárkötelem alanya esetleg nem az elkövető személy, hanem más: ez további kérdés, amelyre annak a körülménynek van döntő befolyása, hogy a vétkeesség nem állapítható meg mindig az elkövető, hanem igenis egy más valaki terhére.

Az alábbiakban a magánjogi vétkeességből származó fontosabb kötelmek tényállásait soroljuk fel, még pedig először azokat (175. §.), melyeknek delictualis jellege iránt sohasem volt kétség; ezek a saját jogellenes cselekvényeinkből eredő önálló kárkötelmek; nevezetesen: I. Kötelmek, melyek a személyi jogok jogellenes megsértéséből származnak. Ugymint 1. emberölés, testi sértés; 2. a személyes szabadság megsértése; 3. Becsületsértés; 4. a névhez és képmáshoz való jog megsértése és 5. a szerzői és szabadalmi jog megsértése esetén. II. Kötelmek, melyek a vagyon ellen irányuló jogellenes cselekményekből származnak: 1. általánosságban és 2. különösen *a)* mező-, *b)* erdő- és *c)* vízrendészeti kihágásokból keletkezők. III. Kötelmek, melyek a köteles gondosság és felügyelet vétkes elmulasztásában gyökereznek, irányuljon egyébként a mulasztásból eredő jogsérelem akár személyi, akár vagyoni javak ellen — mint 1. az atya, törv. képviselő felelőssége esetében a gondoskodása alatt álló kiskoru; 2. cseléd tartó gazda, hivatalfőnök, munkaadó felelőssége esetén a cseléd, alkalmazott, illetőleg munkás cselekvényével okozott károkért; 3. culpa in eligendo; 4. dolgok rozoga állapotban létéből keletkezett károk és 5. a munkaadó gyáros felelőssége esetén, ha a munkást baleset éri.

Tárgyaljuk másodsorban azokat a kötelemekeletkeztető tényállásokat (176. §.), melyeknél a kárkötelem alanya a kárnak nem volt közvetlen okozója ugyan, de azzal mégis bizonyos okozati kapcsolatban áll. Ezek a kötelmek keletkeznek quasi (mintegy) *ex delicto*; nevezetesen: I. Állatkár; II. Harmadik személyek vétkes cselekvényeiért való felelősség, gondatlanság nélkül; III. Dolgok veszélyes felfüggesztéséből, kiöntéséből, felállításából eredő kötelmek; IV. Veszélyes üzem folytatása és V. Vaspályák által okozott károk esete.

¹ A mennyiben a beavatkozás sem jogtalan, sem vétkes és kötelem mégis származik: ott kivételes és a köv. cím III. szakasz) alá utalandó kötelmek létesülnek.

175. §. *Tisztán delictualis kötelmek tényállásai.*

Irodalmi utalások. Lsd 172. §-nál.

I. *A személyiség megsértéséből eredő kötelmek.* 1. *Emberölés és testi sértés.* Ha valaki másnak akár szándékosan, akár gondatlanságból halálát okozta (gyilkosság, szándékos emberölés, haláltokozó súlyos testi sértés), az elhalt gyógyítására és eltemetetésére szükséges költségeket annak, ki azokat kiadta, megtéríteni s egyuttal mindazon személyeknek, kiknek eltartására, neveltetésére vagy ellátására az illető kötelezve volt, a halál okán megszűnt ezen illetményeiket pótolni tartozik. A pótlás kártérítés alakjában a viszonyokhoz képest vagy egyszersmindenkorra fizetendő tőkében, vagy évi járadékban állapítandó meg. (1878: V. t.-cz. 292. §.)

Helyes volna, hogy a tettes kártérítési kötelezettsége azokkal szemben is megállapíttassék, kik az elhaltban oly fentartót veszítettek el, ki irányukban törvény szerint tartásra egyébként nem volna kötelezve. A büntető törv. 292. §-ának ezen kiterjesztő magyarázata azonban gyakorlatunkban elfogadva nincs.¹ A tettes terhére megítélt kártérítés összegénél az, hogy a tartásra jogosultaknak is van vagyona, vagy máshonnan is kapnak némi tartást, figyelembe jön ugyan, de a kártérítés kötelezettségét magát nem zárja ki.

¹ Curia: „A btó törv. 292. §-a alapján a megöltnek hozzátartozója csak akkor igényelhet kártérítést, ha azon személyek közé tartozik, akiknek eltartásáról a megöltnek gondoskodnia kellett“. (1892 febr. 12-én 6217. sz. Márkus: I. k. 1319. sz.) Ugyanigy Curia, 1888 nov. 2-án 2617. sz.; 1891 jan. 21-én 6380. sz.; 1898 máj. 17-én 373. sz. (Márkus: I. k. 1321., 1324. és IX. k. 15,039. sz.) Hogy pedig külön magánjogi uton sem lehet a btó törv. 292. §. alapján kizárt keresetet érvényesíteni, erre nézev lásd Curia 1890 jun. 6-án k. 955. sz. ítéletet, mely szerint a serdületlen fiu szülei fentartójául nem lévén tekinthető, az anyának ezen a czímen a fiu megöletése esetén kártérítési joga nincs (Márkus: I. k. 1323. sz.) és Curia 1887 máj. 27-én 6274/86. sz. ítélet, mely szerint ágyasnak sincs megölt szeretője után kártérítésre igénye, holott a tartásra rá is van szorulva s attól elesett. A turpis causa ugyanis itt nem jöhet figyelembe. Ugyanezen ítéletben kimondatott, hogy törvénytelen gyermek is csak az esetben követelhet a megölt természetes apa után kártérítést, ha az apa tartási kötelezettsége előzőleg már megállapítatott. (Márkus I. k. 1320. sz.).

Szándékosan vagy gondatlanságból okozott testi sértés esetén a gyógyíttatási és ápolási költségek megtérítésén kívül¹ a sértettnek a sértővel szemben kártérítésre van igénye, mely ha a sértéssel tartós betegség vagy munkaképtelenség jár, az illető személyes és családi viszonyaihoz képest egyszersmindenkorra megállapítandó tőke vagy évi járadék lehet. (1878: V. t.-cz. 311. §.)² All-e szabály arra az esetre is, ha a sértés állandóan megmaradó torzulást okozott. Gyakorlatunkban szórványosan előfordult, hogy testi sértés esetén a kártérítés mellett önállóan a sértett javára „fájdalomdíj“-at is ítéltek meg, mire nézve lásd különben a személyiség védelméről annak helyén. (I. k. 46. §.) elmondottakat.

2. *Személyes szabadság megsértése.* E körbe nemcsak a személyes szabadság, hanem a levél és távirattitok, vagy a házi jog (lakás szentsége, jogtalan házkutatás), jogellenes megsértésének, sőt csábítás esetén a házasságon kívüli nemzésből származó kötelmeknek eseteit is összefoglaljuk. Mindezen esetekben s különösen személyes szabadság jogellenes elvonásakor a sértett elvesztett időközi keresményeért, hozzátartozóinak netalán elesett tartásaért s általában minden kimutatható kárért még akkor is kártérítést követelhet, ha a tettest a büntető bíróság a jelzett cselekményekért felmentette volna. A személyes szabadságától megfosztott kárának kimutatása nélkül is igénybeveheti a büntető törvény 198. §-a alapján naponként 5—10 forintban megállapítható kártalanítást, de ez esetben további kártérítésre joga nincs.

3. *Becsületsértés.* Az egyéni becsület ellen elkövetett jogellenes cselekvények (becsületsértés és rágalmazás, hamis vád) mai jogunk szerint — mely az itt érintett fontos személyiségi jogokat főleg csak büntetőjogi védelemben részesíti — kártérítési kötelmet, ha azok következtében valóságos kár vagy elmaradt nyereség nem támadt: nem eredményeznek. Tételes szabályban kimondva ugyan

¹ Pl. Curia: A sértett fél, kiütött fogai helyett új fogak betételeivel járó költség megtérítését is jogosan követelheti (3 fogért különben 30 frt lett megítélve), 1891 márcz. 10-én 2938/90. sz. (Márkus: I. k. 1325.)

² Munkaképesség csökkenése czimén kártérítési igény (gyógykezelés és betegség alatt vesztett kereseten kívül) csak akkor támasztható, ha a testi sértés oly maradandó nyomokat hagyott, melyek miatt a sértett hivatászerű, rendes foglalkozását a korábbihoz hasonló hasznothajtó módon már nem üzheti. (Kolozs v. T. 1910 G. 45/3. sz. — Erd. J. k. III. 74.)

ez sincs, de az Optk. 1330. §-ának szokásjogunkba való tagadhatlan felszivódásában s abban, hogy jogunk elvileg a „nem vagyoni kár“-t is elismerni látszik (L. 129. §. IV. alatt) elfogadottnak tekinthető. A kártérítésnek ilyen esetekben „elégtételi“ jellege van. Tanusítja ezt a Curia egy ítélete, melyben a szintén ezen körbe vonandó s a női becsület és szemérem ellen elkövetett büntetendő cselekvénynél a sértettnek „nem vagyoni előny“, hanem a „sértett érdek helyreállítása“-képpen bizonyos „kárösszeg“ (helyesen „elégtétel“ állapotot meg.¹

4. *Névhez, képmáshoz való jog megsértése.* Amint a személyiség védelme kapcsán a 47. §-ban kifejtettük, az, hogy a név és képmáshoz való jog megsértésének kötelemszülő hatálya van, elvileg jogunkban is elismertnek mondható. Ám e kötelelem tartalma legalább az általános magánjogban egyebet, mint a bitorolt név viselésének abbanhagyására való kötelezettséget nem foglal magában s csak ha a jogellenes névviselés tényleg és kimutathatólag kárt okozott, lehet kárkötelelem keletkezéséről beszélnünk. E tétel régi jogunkban az „álorczások“ (kik más helyett adják ki magukat) megbüntetésében az infámiával pláne intézményesítve is volt s ha ez az intézmény jogrendszerünkben ki is esett, a név magánjogi védelme kiküszöböltnek már nem tekinthető. E mellett szól a kihágási törvény (1879: XL. t.-cz.) 45. §-a, mely a czimbitorlást bünteti s a kereskedelmi törvény 24. §-a, mely a jogosulatlan cégbitorláshoz következményképp az eltiltáson és pénzbüntetésen kívül a kártérítési kötelelem keletkezését is hozzáfűzi. A képmás jogellenes felhasználása, mai jogunk szerint csak egy szempontból jöhet kártérítési kötelelem alapjaként figyelembe. A szerzői jogról szóló 1884: XVI. t.-cz. 64. és 72. §-ai t. i. a képmás utánképzését és sokszorosíttatását a megrendelőnek tartják fenn és így a más által jogosulatlanul eszközölt sokszorozásból és utánképzésből eredő kár erejéig kártérítési kötelelem keletkezhetik.

5. *Szerzői és szabadalmi jog megsértése.* Az ebben a körben elkövethető jogellenes cselekvények, mint szerzői jog és szabadalmi jog bitorlása, kártérítési kötelmeket eredményeznek azon feltételek mellett és oly tartalommal, amint a 47. és 48. §-okban (I. k. XVII. Fej. és 48. §.) tárgyalva volt.

¹ Curia, 1895 nov. 19-én 152/95. sz. holott is — erőszakos nemi közösülésről volt szó. (Márkus: VII. k. 12,538.)

II. *Vagyon elleni jogellenes cselekvényekből származó kö-
telmek.*

1. *Általánosságban.* A vagyoni javak tényleges és jogi megosztottságának rendje és békessége ellen irányuló minden és a jogszabályok által tiltott cselekmény, illetőleg magatartás, a tettesre kártérítési kötelezettséget róv, melynek tartalma és terjedelme tekintetében a kártérítés szolgáltatásáról általában elmondottak az irányadók. (L. 129. §.) A kártérítési kötelelem itt figyelembe veendő alapjaiként szerepelhetnek közelebről a vagyonrongálás minden esete (pl. birtoksértés, gyújtogatás, hűtlen kezelés, rosszhiszemű foglaltatás); a vagyon alkatrészét képező egyes dolgok elvonása (lopás, rablás, zsarolás, sikkasztás) és a csalás, jogtalan elsajátítás, orgazdaság, hitelező elől a kielégítési alap kiájtásával való elvonása, szándékos rossztanácsadás¹ stb.

2. *Mező-, erdő- és vízrendészeti kihágásokból származó kö-
telmek.* a) *A mezőrendőri kihágásokból eredő kártérítési kötel-
mek* tekintetében az 1894: XII. t.-cz. intézkedik. Az egyes intéz-
kedések a törv. 93—95. §-aiban vannak felsorolva (gyümölcsös-
kertek, szőlők, faiskolák, mezők, legelők termékeinek ellopása, ha-
tárjelek jogosulatlan elszedése, fák, csemeték, gazdasági felsze-
relések rongálása stb.) A tettest a törvény kártérítésre kötelezi;
a kárbecslés a mezőőr feladata, aki azonban azzal megelégedve
nincs, a kár bejelentésétől számított 3 nap alatt a községi előljár-
róságnál újabb megbecsülést követelhet. A károsultaknak (valamint
hozzátartozóinak, alkalmazottjainak és a mezőőrnek) biztosítása
végett joguk van a kártevők önhatalmu megzálogolására (magán-
zálog) a kártérítés iránti jog azonban 6 hó alatt elévül. Ha a kár-
összeg 60 koronát meg nem halad, a kártérítés megállapítása az
illetékes közigazg. hatóságok feladata, azontul a rendes bírósá-
goké.

b) *Erdőrendészeti kihágások.*² Az 1879: XXXI. t.-cz. az er-

¹ M.-Vásárh. T. 1910 G. 103. sz. (Erd. J. K. III. évf. LXXXVIII. sz.)

² Az erdőtvény (1879: XXXI. t.-cz.) értelmében különbséget kell tenni az erdőrendészeti kihágások és áthágások közt. Utóbbiak alatt az erdőbirtokosoknak saját érdeikben a törvény ellenére elkövetett és büntetéssel sújtott bizonyos cselekvényeit értjük. (Lásd erdőtv. 46—68. §§.) Megjegyzendő azonban, hogy saját erdőnkben is követhetünk el kihágást, pl. más erdőbirtokosokra nézve is veszélyes tűzgerjesztéssel.

dőrendészeti kihágások közül különösen az erdei lopást, a legeltetéssel, alomgyűjtéssel, a fák megsértésével, a talaj felásásával, rontásával stb. elkövetett kártételeket s az erdőkre nézve veszélyes cselekvényeket és mulasztásokat (tüzélesztés, tilos uton kocsival járás stb.) szabályozza. (Id. törv. 69—116. §§.) Mindezen cselekvények a tettesre — eltekintve a törvény büntető sanctióitól — az okozott kár erejéig kártérítési kötelezettséget háritanak. Ha az okozott kár 30 frtot meghalad, a cselekvény a büntető-törvénykönyv szerinti vétséget avagy büntettet képez s ez esetben a kártérítés szempontjából ugy ítélendő meg, mint általában minden vagyon elleni jogellenes cselekvény (lásd 2. alatt).

Az erdei károkból származó kárkövetelések különben a rendes elévülési idő alá esnek; fennáll továbbá itt is az önhatalmu zálogolás joga; a kihágásokban való hatósági eljárás pedig a törvény 117—164. §-aiban specialiter nyert szabályozást. Kiemelendő e mellett, hogy erdei lopásnál az eltulajdonított dolog értékének és a kártérítési összegnek megállapíthatása végett, mindenik közgazgatási bizottság saját területe számára, a kir. erdőfelügyelőkkel egyetértve egy, s ha a vidék különböző részein jelentékeny különbözetek mutatkoznak, több *érték- és árszabályzatot* készít, mely a földmívelési miniszter által helybenhagyandó és 3 évről 3 évre megújítandó (erdőtörv. 85. §.). Az ily érték és árszabályzatok készítésénél követendő elveket a törvény 85. §-a alapján 1880. aug. 13-án 24,432. sz. a. kibocsátott miniszteri utasítás határozta meg.

c) *Vízrendészeti kihágások.* Az 1885: XXIII. (vizjogi) t.-cz. a vizek, viziművek és a vízhasználati jogok védelmére számos rendelkezést teszen, melyeknek megsértése egyfelől vízjogi kihágást képezvén, a törvényben megállapított módon büntetetik, másfelől a tettesre az okozott károk megtérítésének kötelezettségét háritja. A kártérítéssel együtt sok esetben helyreállítási munkálatok is teljesítendőek (pl. viziművek megrongálásánál). A vízi kihágásokra nézve lásd id. törv. 184—185. és az ezek által hivatkozott 16., 38., 42., 49., 52., 55., 142. és 144. §-okat; az illetékes közigazgatási hatósági eljárásra a törv. VI. fejezetét.

III. *Köteles gondosság és felügyelet elmulasztása.* A felügyelet és gondos körültekintés elmulasztása azok részéről, kik arra valamely személyek vagy veszélyes dolgok tekintetében *kötelezve volnának*, jogellenes magatartást képez és ezért a netalán előállott károkért a mulasztókat kártérítésre kötelezi. Hangsúlyozandó,

hogy a kártérítés alapja, mint jogellenes magatartás (mulasztás) tisztán *delictualis*, amely körülmény az itt felsorolható eseteket élesen elhatárolja a *vétlen felelősség címén kivételesen* kártérítési kötelemet szülő tényállásoktól. (L. ezekre nézve a 178. §-t.) Idevonatkozólag említendőek:

1. atyai, gyámi vagy gondnoki hatalom alatt állók kárt okozó jogellenes cselekvényeiért felelőssé a felügyeletet vétkesen elmulasztó *atya, gyám*, illetőleg a *gondnok* válik.¹ Ez az u. n. *culpa in custodiendo esete*, mely további alkalmazást nyer

2. a *cseléd tartó gazda, a hivatali főnök* vagy *ellenőr* és a *munkaadó* felelősségére, azokért a károkért, melyek a köteles felügyelet elhanyagolása okán a cseléd, a hivatali alkalmazott, illetőleg a munkás által okozottak.² A mondottakkal rokontermészetű alapot nyújt kártérítési kötelelem keletkezésére a

3. *culpa in eligendo*, vagyis gondatlan eljárás a személy kiválasztásában ott, hol valaki akár saját, akár másnak reábizott ügyeiben maga helyett mást alkalmazott és az feladatának rendszerinti teljesítésére képtelen lévén, harmadik személyeknek kárt okoz. Sok esetben ugyan a *culpa in eligendo* egyszerű szerződészegés (relatív jogellenesség) formájában jelentkezhetik, de *delictummá* minősül, ha a kiválasztott személy alkalmatlanságáról a kiválasztó tudott és ha az ellátandó ügyek természete olyan, hogy harmadik személyeknek nem szakszerű és meggondolt eljárás mellett károkat okvetlenül okozhat. Így pl. ha a gyám vagy gondnok a kellő óvatosság nélkül alkalmazott nem alkalmas személye-

¹ Bpesti tábla, 1892 márcz. 7-én, 21,073/91. sz.; Curia, 1885 decz. 22-én 6985. sz.; Curia, 1886 máj. 27-én 884. sz. (Márkus: I. k. 1394—1397. sz.) Ha azonban a kárt okozó kiskoru, tanonczként lévén alkalmazva, közvetlen apai felügyelet alatt nem áll: az apa a fiu mulasztásaiért nem felelős. (Curia 1890 nov. 6-án 2315/89. sz. Márkus: I. k. 1395. sz.)

² Curia, 1887 febr. 24-én 936. (Dtár uj f. XVII. 112.); 1880 jan. 14-én 13,369. (Dtár r. f. XXV. k. 51.); Curia, 1902 szept. 11-én 2001. sz. (Márkus: XIII. k. 19,709. és ugyanilyen u. ott a 19,710. sz. eset is.) A község a pásztorai (cselédei) által okozott kárért az 1894: XII. t.-cz. 112. §-a alapján csak akkor felelős, a a köteles felügyeletet felettük elmulasztotta. (M.-V á s á r h. T. 1910 G. 672. sz. — Erd. J. K. III. évf. LXXI. sz.) — A munkaadó (bérkocsis) az alkalmazott (kocsis) által 3-iknak vétkesen okozott kárért csak akkor felelős, ha annak megválasztásában, vagy a felette való felügyeletben mulasztást, gondatlanságot követett el. — (Bpesti T. 1908 márcz. 3. I. G. 678/907. sz. — Egyet. Dtár II. 157.)

ket, az ezen alkalmazás folytán beállott károkért felelős (1877: XX. t.-cz. 73. §.). avagy aki személyeket és árukat szállító hajóján részeges, megbizhatlan személyzetet alkalmaz, állványokat készített ahhoz nem értők által, épített nem szakértő építészszel stb.,¹ a netalán előállott károkért felelős.

4. A köteles felügyelet és gondosság elmulasztása képezi azon kártérítési kötelmek jogalapját is, melyeknél a kár bizonyos *dolgoknak* természeti sajátsága, vagy közveszélyes állapotban léte okán következik be. Így felelős a háztulajdonos és kártérítésre köteles, ha a kárt valaki a ház valamely berendezésének, részének *rozoga állapota* miatt szenvedte,² avagy a veszélyes tárgyak eladásával foglalkozó, ha azok kellő elhelyezése vagy kezelése körül a megfelelő óvrendszabályokat elmulasztja, az illető dogok okozta károkért;³ a cséplőgéptulajdonos, ha a gépből kiszálló szikrák tüzkárt okoznak és ő a szükséges óvintézkedéseket meg nem tette stb.⁴ Ide sorozhatók az állatok által okozott károkért való felelősségnek esetei is, amennyiben az állatok felügyeletének vétkes elhanyagol-

¹ Ebbe a körbe tartozó esetek: Curia, 1892 márcz. 16-án 519/91. sz. ahol a kárt a vállalkozó kocsisa okozta. Az ítélet felmentésre szólott, mert a culpa in eligendo inconcreto megállapítható nem volt. (Márkus I. 1280.) Bpesti tábla: a kárkötelezettséget megállapítja, mert az alperes a dinamitkezeléssel megbízott alkalmazott kiválasztásánál (ez okozta a kárt) culpa in eligendo-t követett el (1890 jan. 30-án 34,782. sz. (Róth P. id. cz. művéből, 18—19. lap). Továbbá: Bpesti tábla, 1900 márcz. 9-én I. G. 2. sz. a.: Építés által a szomszédnak okozott kárért az építető, ha a szakértő építészszel szerződött és azt, hogy ennek feladata megoldására elég jártassága nincs, nem tudta: nem felelős, mert culpa in eligendo-t terhére megállapítani nem lehet (Márkus XI. k. 17,525.). Teljesen egyező ezzel Bpesti T. 1907 máj. 1-én I. G. 340/1906. (Egyet. Dár I. 323.)

² Pl. az elkorhadt lépcső leszakad és testi sértést okoz; valaki a liften az elővigyázati intézkedések (világítás, liftajtó zárvatartása stb.) teljes hiánya miatt leesik és meghal (Curia, 1899 nov. 5-én 7249. sz. Márkus: I. k. 1407.)

³ Curia, 1901 márcz. 1-én I. G. 13. Jelen esetben felrobbant benzinről volt szó (Márkus: XII. 18,408. sz.)

⁴ Curia, 1888 márcz. 27-én 6012/87. sz. (Márkus I. k. 1348.); Curia, 1900 ápr. 10-én 4834/99. sz. (Márkus: XI. 17,528.), mely két esetben a cséplőgéptulajdonos a kártérítésre azzal az indokolással nem lett kötelezve, mert a kellő rendszabályokat foganatosította s így vétkesség nem tereli; továbbá Curia, 1892 máj. 7541/91. sz.; holott éppen a károsult volt vétkes, mert a cséplés folytatását szélviharban is követelte (Márkus: I. k. 1349.).

lása tényleg fenforog.¹ Különösen áll ez a házi vagy a házi felügyelet alatt tartott állatok okozta károkra nézve,² míg a vadállatok okozta azon károkat illetőleg, melyekért a vadászati törvény a vadászterületek tulajdonosait, respective bérlőit teszi felelőssé: a kárkötelem alapja nem tisztán delictualis, mert a gondosság és felügyelet elmulasztása vélelemszerű s a károsult által nem bizonyítandó. Ugyanigy áll a háziállatok által okozott *mezei károk* tekintetében, holott is a mezőrendőrségről szóló 1894: XII. t.-cz. 112. §-a a tulajdonos felelősségét feltétlenül megállapítván: a kötelemszülő tényállás már nem delictualis. (Lásd alább B) 1.)

Végül a 3. pont a)—d) alatti összes esetekre nézve közös szabályként megjegyzendő, hogy a köteles felügyelet és gondosság elmulasztásának bizonyítási terhe a károsultra hárul.

5. *A munkaadó (gyáros, gazda) felelőssége a munkásait ért balesetekért.* A munkaadónak felelősségét arra az esetre, ha alkalmazottja munkaközben megsérült, vagy szerencsétlenül járt, jogunkban — bár tökéletlenül — már a cselédtörvény (1876: XIII. t.-cz.) bevezette, amennyiben a 159. §. II. B) 1. során elmondottakhoz képest a cseléd gyógyittatását és ápoltatását a gazda kötelezettségeül róvta fel (cselédtörv. 30—34. §.)³ Kártérítést azonban bíróságaink sohasem állapítottak meg. A régi ipartörvény (1872. évi VIII. t.-cz.) 69. §-a ugyan már felállította az elvet, hogy a gyáros köteles gyárában saját költségén mindazt létesíteni és fenntartani, ami tekintettel az iparüzlet minőségére, a munkások életének és egészségének lehető biztosítása végett kívánatos s ez a

¹ A szöveg tételére nézve lásd Márkus: I. k. 1338—1342. sz. VII. k. 12,564—12,565. sz. eseteket, melyekben mind ki van emelve, hogy az állat okozta kárért a gazda csak a rendes gondosság és felügyelet elmulasztása esetén felelős. Ugyanigy Curia 1909 nov. 10-én 3516. sz. — A tjdonos csak a rendes gondosság elmulasztása esetén felelős. Országuton haladó kocsii saroglyájához kötött ló rugásáért tehát felelősségre nem vonható (Egyet. Dtár IV. 24.) — Curia 1907 szept. 19-én 7925/P 906. sz. — (Egyet. Dtár I. 478. — Györi T. 1907 jun. 19-én G. I. 28. sz. (Egyet. Dtár II. 35.)

² V. ö. Optk. 1320. §-ával is, mely szerint: „Ha valaki valami állat által károsíttatik, ezért az felelős, ki arra ösztönözte, ingerlette vagy megőrizni elmulasztotta. Ha ilyennemű vétek senkire sem bizonyítható, akkor a kártétel véletlen esetnek tartatik“.

³ V. ö. ezzel a nyilv. betegápolás költségeinek fedezéséről szóló 1898: XXI. t.-cz. 5. §-át.

rendelkezés a most érvényes ipartörvénynek (1884: XVII. t.-cz.) 114. §-ába változatlanul átment, sőt utóbbi törvény a gyáros ellen, ki a mondott elővigyázati intézkedéseket elmulasztja, a büntetőjogi mellett a kártérítési felelősséget is megállapítja (ipartörvény 158. §. e.).

Ezek az elvek kiterjesztő magyarázattal a szolgálati szerződésekre is alkalmazhatók lettek volna, s ma már tényleg alkalmaztatnak is. Ám ehhez egy újabb törvényhozási kijelentésnek kellett a lökést megadnia. Az 1893: XXVIII. t.-cz. ugyanis ismételtén kimondta, hogy a munkaadó köteles ipartelepén mindazt létesíteni, és fentartani, ami, tekintettel a telep és az üzem minőségére, annak követelményeihez képest az alkalmazottak életének, testi épségének és egészségének lehető biztosítása érdekében szükséges. (1. §.) A törvény egyuttal részletezi is, hogy a munkások oltalmára a gyárosnak mily védő- és óvó elővigyázati intézkedéseket kell tennie; (u. ott) s megfelelően szervezi az e tekintetben szükséges felügyeletet is. (2—7. §§.) Megállapítja továbbá, hogy az a munkaadó, ki a munkások élet, testi épség és egészség biztonsága tekintetében előírt kötelezettségeit elmulasztja, kihágást követ el és büntetendő a törvényben kiszabott pénzbüntetésekkel, s ezenfelül *fenmarad úgy a polgári*, mint büntetőtörvény *szerinti felelőssége is*, ha mulasztása miatt valamely baleset történt. (37. §.) Nagy kár természetesen, hogy a törvényhozó a polgári felelősség fenmaradásának általános kijelentésén túl nem ment, hiszen épen ezek a magánjogi törvények, melyekre utal, s melyek a balesetekért való felelősséget szabályoznák, nincsenek sehol sem.

Ekként a munkaadó balesetekért való felelősségének kifejtése a gyakorlat feladatává vált. A judicaturában pedig némi, de főleg csak az alsóbb bíróságok ítélkezésében mutatkozó ingadozás után az a szokásjogi szabálylyá minősült tétel keletkezett, hogy a gyáros a balesetért csak akkor felelős, ha az, gondatlanságával vagy mulasztásával okozati összefüggésbe hozható (ipari culpa). A felelősség megosztására vezetett az, ha a balesetben a munkás maga is gondatlansággal volt terhelhető. A fejlődés azonban még tovább ment s mondhatni eljutott ahhoz a tételhez, — ami már tisztán a vétkes felelősség körébe vág, — hogy aki *veszélyes üzemet* folytat, mint annak kockázatát a körében előfordulható mindennemű károkért, (tehát különösen az üzemi munkást

ért balesetért) *vétlenség nélkül* is felelős.¹ Minderre nézve az 1. jegyzetben hivatkozott ítéletek kellő illusztrációval szolgálhatnak.

Részletesebben a kérdéssel azért nem foglalkozunk, mert jelentőségét az 1902: XIV. t.-cz. (a gazdasági munkás és cseléd-segély-pénztárakról, mely e részt az 1900: XVI. t.-cikket egészíti

¹ Curia, 1903 szept. 11-én 1884. sz. alatt (Judicatura I. k. 330. sz. eset). Hogy a munkaadó felelőssége az ő vétkes mulasztásától függ, felsőbirósági ítéletek egész sorozata kimondja. Pl.: Curia, 1885 máj. 6-án 2325. sz. A balesetet a lépcső leszakadása idézte elő. A gyáros elmarasztaltatott, mert a lépcső korhadt lévén, elmulasztotta a helyreállítást (Márkus: I. 1405.). Továbbá, megállapított a gyáros felelőssége, mert a dinamit-kezelés körül a megfelelő ellenőrzést elmulasztotta (Curia, 1890 szept. 10-én 5889. sz. Márkus: I. 1406.); mert veszélyes foglalkozásnál óvintézkedésekről nem gondoskodott (Bpesti tábla 5140/1889. sz. Márkus: I. 1399.); hordók pinczébe eresztésénél nem adott hevedert (Bpesti tábla, Márkus: I. 1400.); a munkást testi erejéhez nem való munkára alkalmazta (Curia, 1887 ápr. 5-én 5505. sz. és 1887 máj. 4-én 1899. sz. Dtár új f. XVII. k. 171. és 230.); malomtulajdonosnál, mert a főhenger tisztításnál óvintézkedéseket elmulasztotta (Curia, 1885 decz. 11-én 12,058/94. sz. Márkus: VII. k. 12,568.); építkezési állványnál, mert a korlátdeszka gondatlanul volt megerősítve (Curia, 1898 jun. 14-én 1887. sz. Márkus: X. k. 16,219.); kazánrobbanásnál, mert a kazán felszerelésében és rendbentartásában mulasztás történt (Curia, 1898 decz. 18-án 4165. sz. Márkus: X. 16,220.); gépnél védőkészülék hiánya miatt (Curia, 1899 márcz. 29. I. G. 1. sz. Márkus: X. 16,222.). Lásd továbbá Curia 1900 febr. 13-án 4588/99. sz. (Márkus: XI. 17,527.); Curia 1900 jun. 5-én 2189. sz., hol a szegeccselő munkásnak védőszemüveget nem adtak (Márkus: XI. 17,530.), ugyanilyen: Curia, 1900 jun. 6-án 2956. sz. (Márkus: XI. 17,530.); Curia, 1900 okt. 11-én 3837. és szept. 27-én 2928. sz.; 1901 máj. 26-án 7448. és aug. 26-án 1082. sz. (Márkus: XII. k. 18,402—402 a. 18,405—407. sz.). Lásd továbbá a Márkus f. gyűjt. XIII. k. 19,704—19,708. sz. eseteit is.; Curia, 1903 febr. 11. I. G. 527. sz. (Judicat. I. 206.); Curia 1903 szept. 11-én 1884. sz. (Judicat. I. 330.); A végzett szolgálat közben lassanként támadott sérv miatt a munkaadó kártérítéssel nem tartozik. Itt t. i. az ő részén sem mulasztás nincs, sem a hirtelen beállott baleset nem forog fenn. (Curia, 1904 jan. 21. 247. sz. — Judicat. III. 676.) Curia 1907 jan. 21-én 7001/905. sz. (Egyet. Dtár I. 296.)

Atiszta tárgyi felelősség és a veszélyes üzem alapján állanak a következő ítéletek: Curia 1901 máj. 2-án 5028. sz. a. „a veszélylyel járó ipari üzem tulajdonosa az abban használt gépek által másoknak okozott kárért abban az esetben is felelős, ha a tulajdonost köteles gondosság elmulasztása nem is terheli, hacsak be nem bizonyítja, hogy a kárt a károsítottak gondatlansága okozta”. (Márkus: XII. k. 18,404.); Curia, 1902 szept. 10-én 3763. sz. (Judicat. I. 90.); Curia, 1904 febr. 23-án 299. sz. (u. ott 592.); Curia, 1904 szept. 7-én 839. sz. (Jogtud. Közl. 1904. évf. 43. sz.)

ki), még inkább pedig az 1907: XIX. t.-cz. (keresk. és ipari alkalmazottak baleset és betegség esetére szóló biztosításáról) jelentékenyen leszállította. E törvények szerint nevezetesen, ha a károsult munkás az 1902: XIV. t.-c. szerint vagy az 1907: XIX. t.-c. alapján biztosítva van (s utóbbi törvény a veszélyes iparágak mai körét jóformán kimeríti) sem ő, sem hozzátartozói a munkaadótól kártérítést nem követelhetnek, hanem megkapják a cseléd-, ill. munkásbiztosító pénztártól a megfelelő biztosítási összeget, ill. járadékot. A munkaadók pedig eddigi közvetlen kártérítési kötelezettségüknek azzal tesznek eleget, hogy az utólagos felosztás szerint összességükben viselik azt a terhet, amely a balesetbiztosítás folytán a biztosítópénztárra hárul.

*Ha azonban, és itt jutunk el a munkaadó delictualis alapu felelősségére, a balesetet szándékosan vagy a hatóságilag előírt óvrendszabályok vétkes elmulasztásával maga a munkaadó idézte elő, akkor a biztosító pénztártól kapott járadék és a teljes kár közötti különbözetet ő tartozik megelőző büntetőjogi elbírálás után megfizetni.*¹ (1907: XIX. t.-cz. 81. és 83. §§.) Az 1902: XIV. t.-cz. 26. §-a szerint pedig, ha a cséplő- és szecskavágó gépeknél alkalmazott munkásokat a tulajdonosa baleset ellen a gazd. munkás- és cselédsegély pénztárnál nem biztosította: a balesetért akkor is felel, ha őt különben semmi gondatlanság sem terheli. Az 1907: XIX. t.-cz. 3. §. 26. pontja ezt a szabályt minden elemi erővel hajtott gazdasági gépnél alkalmazott munkásra és gépészre is — a tulajdonos terhére — kiterjesztette.

176. §. Kötelmek, melyek „quasi ex delicto” származnak.

Irodalmi utalások. Lásd az előző 172. §-nál.

I. *Állatkár.* Az állatok okozta károkért való felelősség számos esetének, különösen házi felügyelet alatt álló háziállatoknál, jogalapja szintén delictum, mert arról van szó, hogy a tulajdonos vagy alkalmazottja, az azok köteles felvigyázásával járó gondos-

¹ Curia 1908 nov. 10-én 1664. sz. — A cséplőgép-tulajdonos a balesetet szenvedettnek az 1902: XIV. t.-cz. 22. 13—17. §§-aiban megállapított segélyen felüli kárért csak azon esetben felelős, ha a balesetet szándékosan vagy vétkes gondatlansággal idézte elő. (Egyet. Dtár III. 176.)

ságot elhanyagolta s a kár keletkezésével ekként a legszorosabb causalitásban áll. Ha azonban *mezei kártételről* van szó: a tulajdonos vétkes hanyagságát, s a köteles felügyelet elmulasztását bizonyítani nem kell, mert az *ebben az esetben* az 1894: XII. t.-cz. 112. §-a vélelmszerűen felveszi s így a kötelelem szülőoka itt már „quasi delictualis“ jellegű.¹

Az 1894: XII. t.-cz. a mezőgazdasági birtokok, kertek és szőlők stb. védelméül állatkárok esetére felállított rendelkezéseiben a károsultnak a „magánzálogolásban“ (ez a jogos önsegély egyik esete) szenvedett kára erejéig zálogszerű biztosítást is nyújt (id. törv. 87—91. §§., 104—105. §.), amiről annak helyén már volt szó (lásd I. k. 106. §. II.) s a kárkövetelés érvényesítése iránti jogot a kártételtől számitandó 6 havi elévülés alá veti. (Id. törv. 113. §.) Joga van azonban a károsultnak arra is, hogy kárának érvényesítése helyett a törvényben tarifaszzerűleg megállapított *kárdíjat követelje*, mikor is a kár mennyiségének kimutatása nem szükséges (id. törv. 109—110. §§.). A kárdíj a kár megtörténte után csak 4 héten belül követelhető. (109. §.).

Az állatkárok más eseteiben bizonyos személyek felelősségét csak fiktív mulasztással és gondatlansággal lehet megindokolni, miért is az így támadó kötelelem a szó szoros értelmében quasi ex delicto ered. Idevágó kártérítési jogalapokat statuál az 1883: XX. t.-cz. (vadászati jogról) 7. és 17. §-a, amennyiben a fővadak (szarvas, däm vad) által vetésekben, ültetvényekben vagy más gazdálkodási és erdészeti ágakban okozott minden kárért azon birtokost, illetőleg haszonbérletet teszi felelőssé, kinek vadászterületén a fővad tenyésztetik. Ugyanez áll az idegen vadászati területre átment vadászkutyák által okozott károkra.

II. Quasi ex delicto erednek azok a kártérítési kötelemlmek is, melyeknél a kár oka *veszélyes felfüggesztés, felállítás, kiöntés vagy kidobás* volt, bár legtöbb esetben a köteles gondosság elmulasztása szempontjából is tekinthetők;² továbbá

¹) Csorda okozta kárnál a M.-Vásár. T. 1910 G. 66/3. sz. ítéletében a tulajdonosokat a pásztorokkal egyetemlegesen marasztalta. (Erd. J. K. III. évf. LXXV. sz.)

² Ez a római jogi actio de effusis et dejectis és actio popularis de positis et suspensis. Lásd továbbá a Curia, 1902 nov. 25-én 6610/901. sz. a. kelt híres ítéletét (Márkus: XIII. k. 19.702.), a házról leesett — különben

III. a harmadik személyek vétkes cselekvényeiért való felelősségnek esetei, melyekben a vétkességi elem egészen háttérbe szorul s szerepeltetése merő fiction alapszik. A harmadik személyek vétkes cselekvényeiért való felelősség részben specialis törvényekben van kimondva, részben szokásjogi alapon nyert elismerést. Pl. az államkincstár törvényénél fogva felelős bírák és bírósági hivatalnokok hivatalos minőségükben magánfelek kárára elkövetett sikkasztásai esetében,¹ míg egyéb szándékosan vagy vétkes gondatlanságból okozott kárnál nem a kincstár, hanem közvetlenül maga a bíró.² (1871: VIII. t.-cz. 66. §.) Az államot a kártérítésre kötelező ítélet alapján a bíró bárhol és bármikor található vagyonára visszkereseti jog illeti meg. (U. ott 19. §.)³ Az állam felelős kártalanítással harmadik személyek, t. i. a bíróságok cselekvényeiért az ártatlanul elszenvedett előzetes letartóztatás vagy vizsgálati fogság czimén, ha az illető a vád alól jogerősen felmentetett. (1896: XXXIII. t.-cz. XXXI. fejezet 576. és köv. §§.) Az 1883. évi XLIV. t.-cz. 47. §-a szerint továbbá adóbeszedő közegeinek az adó beszállítása körüli jogellenes cselekvényeiért subsidiarice felelős (a visszkereset egyébkénti fentartásával) a község, illetőleg város; a törvényhatóság és község pedig tisztviselője által hivatalos eljárás közben vétkesen okozott károsításokért, ha a tisztviselő vagyontalansága miatt a károsult attól kielégítést nem kaphatna (1886: XXI. t.-cz. 91. §. s 1886: XXII. t.-cz. 88. §.); a gyógyszerész tulajdonosa az üzletében alkalmazott és gyógyszerészi oklevéllel nem bíró segédek okozta károkért (1876: XIV. t.-cz. 125. §.); árvapénzek kölcsönpedig szakértő diszitők által kitűzött — zászló okozta káresetre vonatkozólag, holott is felelőssé a háztulajdonos tétetett.

¹ 1871: VIII. t.-cz. 19. §. V. ö. továbbá Curia, 1892 szept. 1-én 1135. sz. ítéletével (Márkus: I. k. 1368.) és Lfi. 1881 márcz. 16-án 11,788/80. sz. ítéletével, mely szerint az állam csak azon összegért felelős, melyet a bíró hivatalos minőségben átvett és elsikkasztott; ellenben a sikkasztás tényéből kifolyó késedelem folytán előállott sürgetések költségei tekintetében nem (Márkus: I. k. 1367.).

² V. ö. Curia, 1897 jun 22-én 4701. sz. (Márkus: IX. 15.031.) Curia 1906 márcz. 9-én 5347. P. sz. — (Grill f. Dtár II. 576.)

³ A visszkereseti jog érvényesítésénél a kincstárnak, a megelőző fegyelmi uton hozott és kártérítésre marasztaló határozattól függetlenül, a kárt és annak összegét külön kell bizonyítania. Curia, 1883 febr. 26-án kelt 5. sz. t. ü. döntvénye.

adásából származó károkért, amennyiben az eljárás szabálytalan volt, első sorban az árvaszék, illetőleg a városi tanács tagjai a felelősek (szavazataik szerint) másodsorban azonban a tartalék-alap és harmadsorban a törvényhatóság (1877: XX. t.-cz. 299. §. 1. bek.); az árvapénzek kivételes (1877: XX. t.-cz. 285. §. szerinti) *községi* kezelésénél felelősek, először a közgyám, azután a községi előljárók, illetőleg a képviselőtestület és harmadsorban a község (u. ott 2. bek.) stb.¹

IV. *Vaspályák által okozott károk.* A vaspályák által okozott halál vagy testi sértés iránti felelősségről az 1874: XVIII. t.-cz. intézkedik. Arra nézve, hogy a vaspályák által okozott mondott balesetek a vaspályavállalat gondatlanságából, illetőleg az elővigyázat elmulasztásából eredőknek tekinthetők, törvényes vélelem áll fenn (quasi ex delicto obligatiók jellegzetessége) s ehhez képest mindott, hol a vállalat magát exculpálni tudja, a kártérítés alól mentesítettik.² Közelebbről:

¹ A 3-ik személyek cselekvényeire való felelősségnek további idevágó esetei: Curia, 1889 máj. 29-én 330. sz. a megbízó a megbizottnak a megbízás körüli cselekvényeiért és mulasztásaiért felelős (Márkus: I. k. 1301.); Curia, 1889 febr. 8-án 6606. sz.; városi tanács felelőssége alapítványi ügyben kiküldött tagjának mulasztásaiért (Márkus: I. 1303.); Curia, 1902 máj. 7-én 2583., a munkaadó város felelőssége utasítás szerint eljárás és megbízott vállalkozója által foganatosított műveletek okozta kárért (Márkus: XIII. 19,703.); Curia, 1891. márcz. 19-én 10,103/90. sz., katonai kincstár felelős a hadcsapatok élelmezése körül alkalmazottak mulasztásaiért (Márkus: I. 1372.); Postakincstár felelős a téves postakezelés (helytelen kézbesítés stb.) folytán eredt károkért (Curia, 1887 ápr. 5-én 1140/86. sz., Márkus I. 1373.), u. ez Curia, 1902 máj. 6-án 1512. sz. (Márkus XIII. 19,700.), de az elkésett kézbesítésből eredő kárért már nem (Curia, 1891 decz. 2-án 3713. sz., Márkus I. 1375.) Az államkincstár felelős, ha a letétet kezelő kir. adóhivatali tisztviselő azt a gondatlanságot követve el, jogosulatlanul adta ki. M.-V. á. s. r. h. T. 1908 G. 55/3. — Erd. J. K. I. 25. sz.) Lásd továbbá a vendéglői letétnél, a vendéglős és kávéházas felelősségére mondottakat is.

² A vaspályák kártérítési kötelezettségére nézve leginkább szokásos azt állítani, hogy a törvény abban a kártokozás tárgyilagosa alapján állva a vétkességi elvtől eltekintett. A kérdést vitatni lehet, de szó sem férhet hozzá, hogy a gyakorlat és a már megrögzött jogalkalmazás a mondott felfogásnak mereven ellene mond. Az alább csak példaképp hivatkozott curiai ítéletek a kártérítést mind azért és azon az alapon állapították meg, illetőleg utasították vissza a keresetet, mert a vasutvállalatot vétkesség terhelte, — mulasztás vagy elővigyázat elmulasztása, — respective, mert vétkesség

Ha valamely. habár a közforgalomnak még át nem adott vaspálya üzeménél valaki életét veszti, vagy testi sértést szenved, az ez által okozott károkért az illető vaspálya-vállalat felelős, *kivéve, ha a vállalat bebizonyítja*, hogy a halált vagy a testi sértést *elháríthatlan esemény* (vis major), vagy egy *harmadik személynek elháríthatlan cselekménye*, melyet a vaspálya-társulat megakadályozni képes nem volt, vagy a *megholtak, illetőleg a sérültek saját hibája okozta.* (1874: XVIII. t.-cz. 1. §.)¹

A felelősség, akár idegen személy, akár magának a vasutnak alkalmazottja, közege volna is a károsult eddigi jogunk szerint egyaránt fennállott.² Az 1907: XIX. t.-cz. azonban ezen a téren is változást vont maga után. Nevezetesen a 10. §. a vasutaknál alkalmazottak nagyobb részét³ az országos munkásbiztosító pénztárba bevonta s így az idetartozóknak baleset esetén az eddigi *teljes* kártalanítás helyett csak az 1907: XIX. t.-cz. által adott járadékhoz van igényük. Többet ennél polg. per útján csak akkor követelhetnek, ha a balesetet valamely vasúti közeg büntetendő cselekménye (1907: XIX. t.-cz. 81., 83. §§.) okozta.

A kártérítési kötelezettség terjedelmére nézve a törvény rendelkezése a következő: A vasut testi sértés esetében a gyógyítás költségeinek megtérítésén kívül azon vagyoni hátrányokat is kárpótolni tartozik, melyek a sérültek ideiglenes, vagy állandó

terhére kimutatható nem volt. Igy: Curia, 1885 márcz. 31-én 5876. sz.; 1889 febr. 27-én 5085/88. sz.; 1892 márcz. 29-én 5180/91.; 1892 febr. 24-én 7460/91. sz. (Márkus I. k. 1408., 1409., 1412. és 1413. sz.). Curia, 1894 decz. 13. 4909/93. sz. (Márkus VII. 12,575. sz.). Curia, 1898 máj. 17-én 1741. sz. (Márkus IX. k. 15,041. és a 15,040. sz. eset is.). Curia, 1898 nov. 9-én 2598. sz. (Márkus X. k. 16,226. sz.). Curia, 1900 márcz. 1-én 6851/99. sz. (Márkus XI. 17,534. sz.). Curia, 1901 jun. 7-én 5320/900. sz. és 1902 jun. 25-én 2970. sz. (Márkus XIII. 19,715. és 19,717. sz.). Curia, 1902 szept. 3-án 5794. sz. (Judicat. I. 71.) Kolozsv. T. 1906 G. 62/2. sz. (Erd. J. K. I. 8. sz.) Curia 1907 nov. 29-én 4648/907. sz. (Egyet. Dtár II. 13.)

¹ Az 1874: XVIII. t.-cz. szövegben visszaadott 1. §-át a gyakorlat villamos közúti vasutakra nézve is alkalmazta (Curia, 1902 ápr. 3-án 327. sz. Márkus, XIII. k. 19,720.; Curia, 1903 okt. 29-én 2441. sz. — Judicat. III. 591.), lóvasutakra ellenben nem (Curia, 1893 decz. 28-án 1046. sz. Márkus VII. k. 12,570.).

² Curia, 1889 máj. 1-én 7957. sz. (Dtár új f. XXIII. k. 82.)

³ A kiknek szolgálati rendtartásaik értelmében az 1907: XIX. t.-cz. VII. fejezetében megállapított kártalanításnak megfelelő nyugdíj igénye nincs.

keresetképtelenségéből vagy keresőképességének csökkenéséből erednek. Halál esetén a vasut az előbb mondott költségeken és megtérítéseken kívül a temetés költségeit is fizetni tartozik s ha az elhalt valakinek tartására vagy neveltetésére törvénynél vagy a törvényes gyakorlatnál fogva köteles volt, ennek tartási, illetőleg neveltetési költségei is — amennyiben a halál miatt azoktól elesnek, — gyermekeknél azok keresetképességének eléréséig (Curia 1902. szept. 18-án 2400. szám. — Judicat I. 85.) — megfizetendők. (Id. törv. 2. §.) E kártérítési kötelezettséget szerződéses megállapodásokkal vagy kikötésekkel (szolgálati szabályok) előre kizárni, vagy korlátozni nem lehet. Az ily értelmű megállapodásoknak joghatálya nincs. (3. §.) A kártérítés összegét a konkrét eset körülményeinek mérlegelésével a bíróság állapítja meg s a vasut-vállalatot szükség esetén biztosítékkadásra is kötelezheti. Az elhalt után eső nyugdíj a megállapított kártérítési összegből levonandó. (Lásd előbb id. curiai ítéletet.) Az elmaradt vagy csökkent keresménynek, illetőleg tartási és neveltetési költségnek megtérítése, amennyiben a felek egyezség útján másként nem intézkedtek, mint havonkénti előzetes részletekben fizetendő évi járadék ítélendő meg. (4. §.) A megállapítás indokául szolgált körülmények változása esetén a vaspálya-vállalat az évi járadék leszállítását s esetleg megszüntetését is kérelmezheti. Viszont a sérült jogosult arra, hogy annak felemelése, illetőleg a megszüntetett járadékok újbóli folyosítása iránt folyamodhassék, ha a leszállítást, vagy megszüntetést indokoló körülmények utóbb lényegesen megváltoztak. (5. §.) Ugyanazon balesetből származó és több kárvallottat illető kártérítési jog egy keresettel is érvényesíthető (8. §.); a kárkövetelés elévülése pedig a baleset, illetőleg elhalálozás időpontjától számított 3 év alatt bekövetkezik. (9. §.)

V. Ha valaki *veszélyes üzemet* folytat, akár ipari-gazdasági vagy sport-szórakozás stb. céljából: felelős azért a kárért, mely üzemközben másnak terhére előállott. A vétkesség az ily káreseleknél legtöbbször nem mutatható ki, a jogrend azonban vélelemszerűen felveszi s így a kötelmet szülő tényállás itt is „quasi ex delicto“ áll elő. Az ebbe a körbe tartozó esetek nagyobb részét korábban azok a kártérítési kötelmek tették ki, melyek a munkaadó vagy gyáros terhére akkor keletkeztek, ha a munkást munka közben üzemi baleset érte. Miután a modern munkásbiztosítás

az 1907: XIX. t.-cikkbén a munkaadó közvetlen kártérítési kötelezettségét megszüntette s 81—83. §§-aiban csak azon esetekre tartotta fenn, ahol a balesetet a munkaadó büntetendő cselekvénnyel önmaga idézte elő (itt pedig a tényállás már *tiszta delictum*): a *veszélyes üzem*, mint kártérítési kötelmet szülő quasi-delictualis tényállás csak azokra az esetekre vonatkoztatható, melyeknél a veszélyes üzemben nem alkalmazottak, munkások, hanem 3-ik személyek szenvednek személyükben vagy vagyonukban károsodást s ez a veszélyes üzem kockázatot viselő tulajdonosával vagy folytatójával valamelyes külső causalitásba hozható. A rendezés előnye a károsultra nézve abban áll, hogy keresetében vétkességet bizonyítania nem kell; hanem megfordítva ellenfelének azt, hogy a kárt véletlen vagy a károsult maga okozta. A mondottak értelmében idetartozik az az eset, amikor valamely vasuti üzemnél, kívül álló 3-ik személy *vagyoni* kárt szenved; az 1879: XXXI. t.-cz. 201. §. szerint, továbbá a tutajozó felelőssége a tutajozás és usztatás közben másoknak, bár véletlenül, okozott károkért; ide sorozandók az összes automobil és más motorkocsik, motoros járművek által okozott károk.¹ Utóbbiakra nézve különben megjegyzendő, hogy míg a magyar magánjog területén a veszélyes üzemek tekintetében kifejlődött szokásjog adja az alkalmazandó tételt, addig a Optk. területén per

¹ Esetek. Vasuti-mozdonyból kiszálló tűzszikra felgyújt egy bár a tűztávlaton kívüli házat: a vasut a kárért felelős (K o l o z s v. T. 1907 G. 89. sz. — Erd. J. K. I. 2. sz.) — Légszesz-világítási üzem tjdnosa, erőhatalom esetét kivéve — felelős azért a kárért, amely a megrepedt csövekből kiömlő légszesznek a talajon való átáramlása és a lakásban lévők általi belégzése következtében előállott, mert ez csak hiányos üzemi berendezés mellett történhetik. C u r i a 1909 máj. 13-án 1208.sz. — Egyet. Dtár III. 295); Tutajos felelős azért a kárért, melyet — erőhatalom esetét kivéve — a megtorlódtott tutajok a hid szerkezetén okoztak. (M.-V á s á r h. T. 1910 G. 7/3. sz. — Erd. J. K. III. évf. XLIX. sz.) — Vizmű tjdnosa felelős a vízvezeteki cső megrepedéséből származó vagyoni kárért, lévén a vizmű is oly üzem, hol a kárveszély, mint üzemmel járó kockázat, kimutatható vétkesség nélkül is viselendő. (B p e s t i T. 1908 jul. 1-én I. G. 83. sz. — Egyet. Dtár II. 295); — Automobil közlekedés által okozott károkért való felelőség elbírálásánál a veszélyes üzemekre vonatkozó jogszabályt kell joghasonlóság alapján alkalmazni. (B p e s t i T. 1908 ápr. 10. G. 12. — Egyet. Dtár II. 199.)

analogiam az 1874: XVIII. t.-cz. (vasutak felelőségéről) 1. §-ához kell folyamodnunk.^{1 2}

¹ Kolozsváry Bálint: Automobiljog. Kolozsvár 1908. cz. m.

² M.-Vásárh. T. 1908. G. 146/34. és Kolozsv. T. 1908. G. 285/3. sz.
(Erd. J. K. II. 5. és 6. sz.)

HARMADIK SZAKASZ.

KÖTELMEK JOGÜGYLETEN ÉS JOGELLENES MAGATARTÁSON KIVÜL ESŐ TÉNYALLÁSOKBÓL.

LXXXII. FEJEZET.

Megbízás nélküli ügyvitel.

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 709—712. l.; Herczegh M.: Dologi és kötelmi jog 265—267. l.; Kiss Mór: id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 697—710. l.; Krainz: System II. k. 342—348. l.; Schwartz G.: Megbízás nélküli ügyvitel cz. ért. a „Magánjogi fejtegetések cz. m. (Budapest, 1890.); Vécsey Tamás: Megbiz. nélk. ügyvitel cz. ért. „Magy. Themis“, 1878. évf. 410. Indokolás a m. ptkv. terv. IV. k. 438—469. l.; Ogonovszky: Die Geschäftsführung ohne Auftrag nach österr. Recht. Lemberg, 1877.; Almási Antal cikke a Jogi Lexikon V. k. 369. és köv. l., u. itt az irodalom.

Megbízás nélküli ügyvitel (negotiorum gestio) forog fenn akkor, ha valaki feljogosítás, illetőleg ily értelmű lekötöttség nélkül másnak ügyeiben és érdekében eljár. Hazai jogunk szerint a megbízás nélküli ügyvitel — bár kétségtelenül idegen érdekkörökbe való sua sponte beavatkozást jelent — eltiltva nincs,¹ s mert így sem jogellenes cselekvényül nem minősíthető, sem pedig az ügyvitelre vonatkozó meghatalmazás hiánya folytán nem szerződéses jellegű, oly tényállásnak kell tekintenünk, mely a jog-

¹ Ellenkezőleg az Optk. 1035. §-a. E szerint: „Ki, sem kifejezett vagy hallgatag sezzződés által, sem a bíróságtól, sem törvénynél fogva nem nyert felhatalmazást, rendszerint másnak ügyletébe nem avatkozhatik. Ha ezt merészlette volna; minden következményekért felelős“. Természetesen az Optk. 1036. és köv. §-ai az ált. szabály alól mindjárt fontos kivételeket állítanak fel.

rend elismeréséhez képest jogügyleten és jogellenes magatartáson kívül is kötelmet létesíthet. A megbízás nélküli ügyvitel létesítette kötelemből az ügyvivő *mindig*, az pedig, kinek ügyében eljár s kit az ügy *urának* (dominus negotiorum) nevezünk, bizonyos feltételek mellett lesz kötelezve, illetőleg jogosítva.

Az adott fogalomból következőleg egyébként a megbízás nélküli ügyvitelnek egyik főalkateleme az, hogy az az ügy, vagy ügyek, melyeket az ügyvivő ellát, rá nézve *idegen, mást illető* ügyek legyenek (negotia aliena). Nem forog fenn tehát negotiorum gestio, ha valaki *saját* ügyét igazítja, bár tévesen másénak tekintti azt, s más érdekében óhajtja ellátni, valamint ott sem, hol *idegen ügyeket* lát el ugyan, de azt hiszi, hogy azok az ő saját ügyei s így akarata nem irányul egyenesen a negotiorum gestiora. Mig a megbízás nélküli ügyvitel tárgyi kellékének, t. i. a negotium alienumnak hiánya esetén a *saját* ügyeinkben öntudatlan tévedéssel való eljárás mi nehézséget sem okoz, addig az utóbb említett esetben, mikor valaki a saját ügyeinek intézésére vonatkozó legjobb hiszemben valóságban idegen ügyeket igazít és lát el, felmerül a kérdés, hogy az ügyvivő, kinek eszéágában sem volt a negotiorum gestorként való eljárás és az ügy valódi ura között minő viszony keletkezik? Leghelyesebb felelet, hogy mindkét fél leköteleztetésére nézve a jogalap nélküli gazdagodás szabályai alkalmazandók.¹ Ha valaki más ügyeibe tudva és szándékosan úgy jár el, mintha azok az ő *saját* ügyei volnának: magatartása jogellenesség lesz és a megbízás nélküli ügyvitel felvétele ilyenkor önként érhetőleg kizártnak tekintendő. De nem zárja ki azt az ügyvivőnek a fentmondottaktól eltérően más körülményekre vonatkozó tévedése. Így megbízás nélküli ügyvitel lesz, ha az ügyvivő azt hiszi, hogy ő meghatalmazott, jöllehet nem az, ha továbbá az ügy urának személyében téved, s pl. X. ügyében kívánván eljárni, tévedésből Y. ügyét látja el s végül nem alterálja a megbízás nélküli ügyvitel fenforgását az sem, hogy az ügyvivő az ügy urának érdekén kívül de facto a saját vagy valamely 3-ik személy érdekében *is működik*. Pl. ha valaki a hagyatéki adósnak az ő örökösársára eső részét kifizeti, avégből, hogy az annak biztosítására szolgáló zálog eladását elkerülje.²

¹ Lásd Kiss Mór, id. cz. m. 699. l.

² V. ö. Kiss Mór, di. cz. m. 701. l., 12. jegyzet.

Szintén az adott fogalomból következik, hogy az ügyvivő meghatalmazás, illetőleg az ügyvitelre vonatkozó lekötelezettség nélkül működjék, mert ellenkező esetben vagy megbízás, azaz meghatalmazás, vagy törvényes képviselő fog fenforogni, amire nézve pedig más és annak helyén részletesen megismert szabályok nyernek alkalmazást. Ugyanezen oknál fogva az ügy urának kifejezetten vagy hallgatagon adott utólagos jóváhagyása (ami különben sohasem kötelező rá nézve) a megbízás nélküli ügyvitelt visszaható erővel átfordítja azonnal *megbízássá*, s a megbízás nélküli ügyvitel szabályai ezzel ez esetben is megszűnnek alkalmazhatók lenni.

Az érdekelt felek jogállása egyébként a megbízás nélküli ügyvitelben a következőleg alakul:

I. Az ügyvivő sua sponte elvállalt ügyviteléből kifolyólag kötelezve van:

a) a magára vállalt ügyet az ügy urának érdekében és annak föltételezhető akaratához alkalmazkodva a rendes családapa gondosságával ellátni. Miből folyólag az ügyvitel átvállalásáról az ügy urát értesítenie kell, s ha a halasztás veszélylyel nem jár, annak netalán adandó rendelkezéseit bevárni tartozik. Felelőssége akkor, ha az ügyvitel ellen az ügy ura tiltakozott,¹ vagy ha az ügyellátást ok nélkül félbehagyja, a véletlen kárra is kiterjed, míg ellenben, ha az ügyellátásra az ügy urát fenyegető sürgős veszély elháríthatása indította a rendesnél enyhébb megítélés alá esik s csak dolus és lata culpáért teendő felelőssé. Egészben véve pedig az ügyvivő felelőségének minőségére és mértékére nézve a megbízott e részt való jogállása az irányadó, de azzal, hogy felelőssége nemcsak az ügyellátásra, hanem az ügyellátás *elvállalására* is kiterjed, kissé kibővül.

b) A dolog természetéből folyó kötelezettsége a megbízás nélküli ügyvivőnek az is, hogy az ügyellátást befejezve, arról elszámoljon, s mindazt, mit az ügyvitel során az ügy ura érdekében átvett, megszerzett: kiszolgáltassa. (Optk. 1039. §.) E kötelezettségére nézve is a megbízásnál adott szabályokat kell alkalmaznunk. Ezzel kapcsolatban megjegyzendő, hogy

¹ Optk. 1040. §. Önként érthetőleg nem kell formális tiltakozásra gondolnunk. Elég, ha az ügyvivő az ügy urának bármi módon kifejezett ellenkező akaratáról tudomással bír.

e) mivel olyan személy, ki saját magát sem kötelezheti le, negotiorum gestio esetén oly kötelezettségekbe sodortathatnék, melyekhez a jogrend a szerződésképesség teljességét megkívánja, s mert a negotiorum gestio jogügylet nem lévén, a cselekvőképességében korlátozott ügyvivő tényeire nézve a törvényes képviselő beleegyezéséről szóló szabályokat alkalmazni szintén nem lehet. ha az ügyvitelre cselekvőképességében korlátozott személy vállalkoznék, felelőssége csak gazdagodása erejéig terjeszthető ki. Ha pedig eljárása jogellenes magatartásként volna minősíthető: az idevonatkozóan fennálló szabályok érintetlenül nyernek alkalmazást.

d) Végül megjegyzendő, hogy több megbízás nélküli ügyvivő között: kötelezettségeikre nézve egyetemleges viszony áll fenn.

II. Az ügy urának jogállása a megbízás nélküli ügyvitel esetén a következően alakul:

a) ha az ügyvitelt akár kifejezetten, akár hallgatagon — az abból származott előnyök elfogadása által — jóváhagyja, (Ratihabitio.) az ügyvivőhöz való viszonya visszaható erővel átfordul megbízássá, s így kötelezettségeire, illetőleg az ügyvivő jogaira nézve a megbízás szabályait alkalmazzuk.¹ Jóváhagyás nem léteben

b) az a kérdés, mely szerint az ügy ura lesz-e és miben kötelezve az ügyvivővel szemben: általában az ügyvitel materialis végeredményétől függ. Ez a végeredmény különböző lehet, esetleg semmi, esetleg hasznos vagy kevésbé hasznos is. A római jog azt kívánta meg, hogy az ügyellátás „utiliter gestum sit“. Az ügy urára nézve azonban az ügyvivő létesítette ügyellátási eredmény hasznossága objectiv és subjectiv szempontból tekintve, nagyon is különböző lehet. Azt mondhatnók, hogy jogunkban az Optk. 1037. §. nyomán a gyakorlat inkább az ügyvivő működésének *objectiv* hasznosságát tolta előtérbe,² a mihez képest ha és ameny-

¹ M.-Vásárh. T. 1909 G. 303/3. sz. — A jóváhagyás bekövetkezte által az ügyletet olyannak kell tekinteni, mint hogyha azt kezdetől fogva a felperes meghatalmazottai kötötték volna. (Erd. J. K. III. évf. XXXIII. sz.)

² Pl. Lfi. 1881 jul. 25-én 4660. sz. (Dtár f. XXVIII. k. 97.) helyt ad a m. nélk. ügyvivő követelésének, mert befektetésével a dolog értéke növekedett; Curia, 1882 decz. 1-én 2794. sz. és ugyanakkor 6214. sz. alatti ítéletek (Márkus I. 827., 828. sz.)

nyiben az ügyvivő működése az ügy urának közönséges felfogás szerint érdekében állott és vélelmezhető akaratának megfelelően neki vagyoni előnyöket biztosított: az ügyvivő költségeinek és befektetéseinek megtérítését követelheti.¹ Ezt az álláspontot közvetve egyes kivételes jellegű és általában elismert szabályok is támogatják. Így ha az ügyvivő az ügy urát fenyegető sürgős szükségben s halasztást nem tűrő érdekében járt el,² mikor is költségeinek megtérítését *megbizottként* akkor is követelheti, ha eljárása a kívánt sikerre *nem* vezetett volna. (Optk. 1036. §.) Ugyanigy, ha az önkéntes ügyvitel nélkül az ügy urának oly kötelezettsége maradna teljesítetlen, melynek elmulasztása a tisztességgel vagy közérdekkel ellenkeznék.³ Ez esetben az ügy ura tiltakozásának is figyelmen kívül kell maradnia.

Nem támasztható ellenben a költségek megtérítésére semminemű követelés, ha a most jelzett specziális körülmények nem forognak fenn s az ügy ura az ügyvivőnek ügyeibe való önkéntes beavatkozását eltiltotta. Ilyenkor mint fentebb érintettük, az ügyvivő felelősége a véletlenül származott kárra is kiterjed s az ügy ura ezenkívül in integrum restitutiót követelhet. Ugyancsak kizárva marad a költségek megtérítésére vonatkozó igény, ha az ügyvivő eljárásában az ügy ura iránti *liberalitásból* járt el, tehát az annak lekötelezésére irányuló minden szándék nélkül. (Ajánlékozás).

Minden esetben azonban joga van az ügyvivőnek arra, hogy az ügy urának az ügyellatásból eredő *gazdagodása* erejéig a maga viszontkövetelését érvényesíthesse.

Megjegyzendő végül, hogy a megbízás nélküli ügyvitel előadott szabályainak alkalmazását az ügy urának cselekvőképzetlensége, avagy abban való korlátozottsága nem érinti. Az ügyvitel

¹ A rendelkezésre álló kereset az u. n. „actio negotiorum gestorum contraria“; míg vele szemben, kötelezettségeinek teljesítésére az „actio negotiorum gestorum directa“ indítandó.

² Curia, 1892 okt. 18-án 22, 847. sz. (Márkus VII. 12,458.)

³ Pl. valaki eltemetteti másnak családja tagját; élmezsi, ruházza azt, kit amannak törvény szerint eltartania kellene; adót fizet helyette stb. Curia, 1889 nov. 8-án 2177. sz. A hajótulajdonos köteles megtéríteni a kincstárnak a hajó és a rakomány kiemelésére tett költségeit, mert a folyammeder biztonsága veszélyeztetve lévén, a kiemelésre a folyamrendőri szabályok szerint a tulajdonos lett volna köteles. (Márkus I. k., I. kiad. 444. sz.)

elvállalásának pláne épen az szokott legtöbbször az indoka lenni, hogy általa olyanok segélyére siethessünk, kik magukon segíteni nem tudnak. Jogi aggályok ezzel szemben, tekintve, hogy a megbízás nélküli ügyvitelből származó kötelmek alapjául szolgáló tényállás a jogügyletek és jogellenes magatartás körein kívül esik, (közvetlenül a törvényből folyik — mint mondani szokás) nem merülhetnek fel. Hogy a megbízás nélküli ügyvivő követelhet-e eljárásáért külön díjazást is? E kérdés jogunkban sem eldöntve, sem egyáltalában megérintve sincs Méltányos, hogy a kérdésre, ott, hol az ügy urának leköteleztetését az ügyvivő kiadásaira nézve elismerjük: igenlően feleljünk.

A negotiorum gestio a magánjog egész területén sűrűen előforduló jelenség s így szabályozásának többé-kevésbé általános jogintézmény jellege van. Egyik bár önállósult képlete a „*versio in rem*“, mely kitételrel valamely dolognak a nélkül, hogy szoros értelemben véve ügyvitelvállalás történt volna, más *hasznára* való fordítását jelöljük meg. (Optk. 1041. §.) In rem versio esetén a más hasznára fordított dolog természetben, illetőleg értékben visszakövetelhető attól, akinek javára a befektetés történt, még akkor is, ha a ráfordítással célzott haszon be nem állott volna. Nagy szerepe van az in rem versionak a tulajdon különböző módosulási eseteiben, pl. más dolgának idegen anyagokkal való javításánál, idegen telekre a telektulajdonos tudta nélküli rosszhiszemű építésnél, rosszhiszemű birtokosnak a birtok tárgyára tett kiadásai megtérítésénél stb. — miként annak helyén látjuk — holott is gyakran a megbízás nélküli ügyvivő joghelyzetével kell operálnunk. Ugyancsak a negotiorum gestio különös esetei közé tartozik más adósságának kéretlen kifizetése, azzal a hozzáadással, hogy a fizető visszatérítést akkor, ha az adós arra jogérvényesen kötelezhető nem lett volna,¹ nem követelhet.²

¹ Curia, 1891 márcz. 4-én 4387/90. sz., felperes elutasítatik, mert a más helyett kéretlenül kifizetett tartozást a felszabadított adóstól csak a hitelező jogán lehet követelni, jelen esetben pedig a kérdéses tartozást a kincstár (ez volt a hitelező) sem követelhetné volna (Márkus I. 826. Lásd 827. sz. esetet is).

² A negotiorum gestio szabályai alá kellene vonni az életmentési eseteket is, oly értelemben, hogy az életmentő cselekedeteért, amennyiben a mentésnél maga is megsebesült, jutalom vagy bármi más czímen megfelelő ki-

LXXXIII. FEJEZET.

Jogalap nélküli gazdálkodás.

Irodalmi utalások. Kiss Mór, id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k. 710—722. l.; Zsögöd Benő: Fejezetek stb. id. cz. m. I. k. (I. kiadás) 135—158. l.; Indokolás, a m. ptkv. terv. IV. 594—611. l.; Pfersche: Die Bereicherungsklagen Wien; Krainz: System II. k. 352—361. l.; Mayr Róbert von: Der Bereicherungsanspruch des deutschen bürgerlichen Rechtes. cz. m. Leipzig, 1903.; Meszlény Arthur: Gazdagodási kereset cz. czikke a Jogi Lexicon III. k. 742—746. l., a teljes irodalom. Továbbá, Reichard Zsigmond és Weisz Sándor czikkei a Magy. Kodif. II. évf. 1. és I. évf. 31—32.

I. *A jogalap nélküli gazdálkodásról általában.* Jogügyleten és jogellenes magatartáson kívül az általános jogérzetnek megfelelőleg ismeri el a jogrend kötelemszülő tényállás gyanánt az alaptalan gazdagodást. Alaptalan vagy jogalap nélküli gazdagodás alatt pedig valamely vagyontárgynak más rovására való oly megszerzését értjük, mely mögött az okadatoló jogi alap vagy eredetileg hiányzik, vagy ha meg volt, utólag egészen elesett. Már a római jogász „regula juris“-ként állította fel a tételt, hogy: „*Jure naturae aequum est, neminem cum alterius detrimento fieri locupletiores*“,¹ amihez önként érthetőleg hozzá kell tennünk, ha és amennyiben a gazdagodás „*non ex justa causa*“ történik.

Az a kötelem, mely az alaptalan gazdagodás tényálladékból előfakad, a gazdagodóval szemben áll fenn és a gazdagodás erejéig való visszatérítésre irányul. Eszköze a tisztán személyes jellegű u. n. gazdagodási kereset — a *condictio*.

A gazdagodás alaptalanságát igen sokféle körülmény okozhatja, amiből folyólag az egyes alaptalan gazdagodási esetek kimerítő felsorolása eleve ki van zárva. (Lásd alább II. alatt.) Erre való tekintettel felette fontos egyrészt azon közös és az adott forgalomból folyó előfeltételek pontos megállapítása, melyek nélkül alaptalan gazdagodásról és ebből származó kötelemről szó sem lehet, másrészt az alaptalan gazdagodásnak más hasonló jelenségektől való elhatárolása.

elégítést kapjon. A magy. ptkv. tervezetének 1692. §-a ily irányban intézkedik is.

¹ Pomponius, Dig. lib. L. tit. XVII. De regulis juris antiqui 206.

Az alaptalan gazdagodás előfeltételei:

a) valóságos gazdagodás, vagyonszaporulat a kötelezett fél részén, ami akár positive, valamely vagyoni alkatelemnek megszerzése által, akár negative történhetik azzal, hogy alap nélkül szabadul meg vagyonának bizonyos passivájától;¹

b) létesüljön a gazdagodás a jogosított fél vagyonának rovására, még pedig:

c) sine causa, azaz minden s a beállott változást jogilag okadatoló tény hiányában. Tehát pl. akár tévedés, akár erkölcsstelen jogczim mellett.

A mondottakból következőleg nem alaptalan gazdagodás címén indul a kereset, ha az alperes kárt okozott s a károsult annak megtérítését követeli rajta, avagy ha visszterhes szerződés felbomlása folytán a már történt teljesítések visszaszolgáltatására, azaz az előbbi állapot restitúciójára perelünk. A keresetet adó tényállás ugyan a gazdagodási keresetével összevágható, voltaképi alapja azonban a jogellenesség, illetőleg a szerződéses kötelezettség nem teljesítése s a per célja nemcsak a tényleges gazdagodás, hanem mind a pozitív, mind a negatív szerződési érdek megtérítésére, tehát sokkal többre irányul.

A jogalap nélküli gazdagodás egy egyoldalú kötelmi viszonyt létesít a gazdagodó és azon személy között, akinek rovására a gazdagodás végbement. E viszonyból kifolyólag a gazdagodó általában arra van kötelezve, hogy amennyiben a károsult (itt hitelező) rovására történt gazdagodásában jóhiszemű volt, azaz az alkalmas jogalap hiányáról s a hitelező (a károsult) részén fenforgott tévedésről (pl. tartozatlanul fizetett) tudomással nem birt volna: azt, amivel tényleg gazdagodott s rendszerint azt is, amit gazdagodása alapján in concreto szerzett (avagy surrogatumként kapott), valamint a huzott hasznokat kiszolgáltassa. Ha pedig a kiszolgáltatás természetben nem lehetséges, mert az, amivel az adós „gazdagodott“, vagyonában már nincs meg: értékben való megtérítés fog helyet. S mert a megtérítési kötelezettség a *valóságos gazdagodáson* túl nem terjed, tárgya csak az az *értéktöbblet lesz*, mely a jogalap nélküli szerzés következtében a visszatérítésre kötelezett vagyonában a *szerzés előtti állapothoz viszonyítva a ke-*

¹ Curia, 1906 jan. 9-én 591. sz. (Grill f. Dtár II. 140.)

reset kézbesítésekor kimutatható.¹ Ellenben, ha a gazdagodót rosszhiszem terheli, visszatérítési kötelezettsége már az ált. tanokból következően is teljes kártérítéssé fordul át.

II. Mint mondva volt, a jogalap nélküli gazdagodásnak sok oka s tényállása van. Szokásjogunkban, mely az alaptalan gazdagodás kérdésében egészen az Optk. nyomdokain halad, több esete különösen is elismertetett. Ezek az esetek a következők:

1. *A tartozatlan fizetés.* Ha valakinek tévedésből oly szolgáltatást rovunk le, melyhez neki velünk, fizetőkkel szemben joga nem volt: a szolgáltatott dolog visszakövetelhető. (Optk. 1431. §.) A visszakövetelés iránti keresetnek (condictio indebiti) e szerint az az előfeltétele, hogy

a) valamely szolgáltatás okadatoló jogi alap hiányában, tehát tényleg *tartozatlanul* teljesített legyen, aminek legközönségesebb esete az lesz, ha a teljesítő kötelezettnak hitte magát, holott nem volt az, vagy harmadik személy tartozását teljesítette abban a hiszemben, hogy az az övé; fizetett oly személynek, kit hitelezőjéül tekintett, jöllehet hitelezője más² avagy valódi tartozása helyett tévedésből egyebet szolgáltatott, amivel pedig nem tartozott; bizonytalan és feltételes tartozást (Opk. 1434. §.) bizonyosnak és már fennállónak tartva lefizetett stb. Ellenben sohasem „tartozatlan“ a fizetés, ha jogerős birói ítélet alapján történt;³ ha teljesítésének csupán csak exceptio dilatoria állott volna utjában,⁴ (Optk. 1434. §. 2. mondat) vagy ha teljesítés szerencse-

¹ Tehát, ha a kereset kézbesítése előtt a gazdagodás vétkesség nélkül esik, s a „gazdagodó“ vagyonában plus már nincs: megterítési kötelezettsége is esik.

² Bizonyos esetekben a másnak való fizetés is feloldja az adóst, pl., ha a cessionál nem értesítettvén, eredeti hitelezőjének fizet és nem az engedményesnek. Itt tehát „tartozatlan“ fizetésről nincs szó.

³ Lfi. 1877 jun. 9-én 13,129. sz. Birói ítélet folytán fizetett összeg tartozatlan fizetést nem képezhet és azért annak ily czímen visszakövetelése helyt nem foghat (Márkus I. 904. sz.). Ugyanigy: Curia, 1893 febr. 4-én 8654/92. sz. (Márkus I. 905.).

⁴ Pl. a követelés még nem járt le s így ha a hitelező korábban kívánta volna érvényesíteni az adós az időelőttiségre hivatkozva, a teljesítést megtagadhatta volna. Ha a követeléssel szemben peremptoria exceptio áll, akkor természetesen a fizetés „tartozatlansága“ fenforog, mert az ily megszüntető kifogás a követelést hatálytalanítja. (Lásd I. k. 30. §. II. B.) Időelőtti fizetés =

szerződésből folyó kötelzettségre s általában naturalis obligatiókra nézve történt (8 százalékon felüli kamatra nézve pl. 1877: VIII. t.-cz. 3., 4., 5. §§.; 1883. évi XXV. t.-cz. 21. §.) Alapfeltétele a *condictio indebitine*nek továbbá;

b) hogy a fizetés *tévedésből* történt legyen,¹ tekinteten kívül maradván, hogy a tévedés jogi vagy ténybeli, menthető vagy menthetetlen volt-e. Ha valaki tartozása fennállása tekintetében kétségben van s ezért ha fizet is, de visszakövetelési jogát kifejezetten vagy *facto concludente* fentartja a *condictio indebitine*nek ép úgy helye van, mintha a fizető részén tévedés forgott volna fenn.² Ily fentartás nélkül a *tudva* tartozatlanul eszközölt fizetést visszakövetelni nem lehet.³

Arra a kérdésre nézve, hogy a *condictio indebiti* esetében a bizonyítás kit terhel, *judicaturánkban* következetesen az a szabály érvényesül, — a mi egyébiránt a bizonyítás általános elveivel megegyező, hogy arra a tartozatlan fizetés czimén fellépő felperes tekintendő kötelezettnek. Neki kell bizonyítania mind a *tényleg* és *tartozatlanul* történt szolgáltatást, mind pedig *tévedésének* fenforrását, vagy azt, hogy a tartozás fennállása iránt kétségben lévén, visszakövetelési jogát fentartotta.⁴

A tartozatlan fizetés jó- vagy rosszhiszemű elfogadása a vele gazdagodottnak visszatérítési kötelezettségén érezteti a hatását, amennyiben a rosszhiszemű az elől I. alatt kifejtettekhez képest rosszhiszemű birtokosként s nemcsak tulajdonképeni gazdagodási erejéig felelős. (V. ö.: Optk. 1437. §-al is.) Ebből folyólag nemcsak

önkéntes fizetés, de nem tartozatlan (Curia 1906 febr. 20 G. 489/905. — Egyet. Dtár I. 47.)

¹ Optk. 1431. §.; Curia, 1882 szept. 27-én 569. sz. (Márkus I. k. 902.); N.-Váradi tábla, 1895 jul. 17-én G. 17. sz. (Márkus VII. 12,576.); Curia, 1882 szept. 27-én 1331. sz. (Márkus I. 903); Curia 1904 jun. 19-én 4618/93. sz. (Jog. 1894. évf. 36.). Közigazg. hatóságnak törvényes hatáskörében hozott határozata folytán teljesített fizetés tartozatlan fizetést nem képez. (Curia 1906 máj. 2-án 10,610/1904. P. sz. — Egyet. Dtár I. 83.)

² Curia, 1882 szept. 27-én 569. sz. (Márkus I. 902.) és 1894 jun. 19-én 4618/93. sz. (Jog. 1894. évf. 36.)

³ Curia, 1895 márcz. 19-én 9679/94. sz. (Márkus VII. k. 12,342. sz.)

⁴ Curia, 1882 szept. 27-én 569. sz.; Curia ugyanakkor 1331. sz. a. (Márkus I. 902., 903.); N.-Váradi tábla 1895 jul. 17-én G. 17. sz. (Márkus VII. 12,576.); Curia, 1894 jun. 19-én 4618/93. sz. (Jog. 1894. évf. 36.)

a tartozatlanul teljesített fizetés térítendő vissza, hanem annak a felvétel napjától számított törv. kamatai is.¹

2. *Visszakövetelése oly szolgáltatásnak, mely jövőbeli eredmény bekövetkezésének feltételével teljesített.* (Condictio ob causam datam; Condictio ob causam datam causam non secutam.) Jogalap nélküli a gazdagodás, midőn valaki valamely szolgáltatást egy jövőbeli esemény vagy joghatály beállásához kötötten kapott, ha és amennyiben a kitűzött eredmény megvalósulása be nem következik.

A szolgáltatás jogalapja a most mondott esetben ugyanis az akár kifejezetten, akár a konkrét viszony természetében hallgatólag megadott jövőbeli eredmény volna, mely azonban véletlen vagy az elfogadó hibája okán be nem következik s ezzel a szolgáltatónak, a másik féllel szemben, ennek gazdagodása erejéig visszakövetelési joga származik.² A bizonyítás feladata itt is a causa data non secuta czimén fellépőre hárul.

3. *Visszakövetelés a szolgáltatás elfogadásának erkölcstelen vagy jogellenes mivolta esetén.* (Condictio ob turpem vel injustam causam.) Ha a szolgáltatás *elfogadásában*, az elfogadó részéről erkölcs- vagy jogellenesség rejlik: gazdagodása erejéig helye van a szolgáltatás visszakövetelésének.³ Ellenben ki van a visszakövetelés zárva akkor, ha nem az elfogadás, hanem épen megfordítva, a *szolgáltatás teljesítése* tekintendő erkölcstelennek vagy jogellenesnek.⁴ Ugyanigy, ha nemcsak a szolgáltatás nyújtása, hanem

¹ Curia 1906 máj. 1-én 7566/904. sz. (Egyet. Dtár I. 111.)

² A szövegben mondottakra főleg a donatio sub modo vagy meghagyásos hagyomány esetét szokták felhozni, amennyiben a meghagyás nem teljesítésekor a juttatás causa data causa non secuta-szerűen visszakövetelhető. Lényegében ugyan itt inkább arról van szó, hogy a szerződés nem teljesítése czimén követeljük az előbbi állapotba való visszahelyezést, s ez a gazdagodási keresettől különbözik, mert teljes kártérítéssel kapcsolatos. Egészen illő példa azonban a condictio ob causam datam, causam non secutamra az 1894: XXXI. t.-cz. 3. §-a, mely szerint az eljegyzés felbomlására vétkesen okot szolgáltatótól azt, amit a kötetendő házasságra tekintettel kapott, csak valóságos gazdagodása erejéig lehet visszakövetelni. Ide vág az az eset is, mikor valaki bírói árverésen megvesz egy oly ingatlant, mely a természetben, azaz egyáltalában nem létezik. (Kolozsv. T. 1909 G. 203/2. sz. — Erd. J. K. III. 4.)

³ Pl., ha annak, ki zsarolási szándékból azzal fenyeget, hogy házamat felgyújtja, pénzt adok.

⁴ Pl. X. fizet Y.-nak, hogy vele ágyasi viszonyra lépjen, hogy valamely

együttal elfogadása is — tehát *mind a kettő* — erkölcstelen és jogellenes. (Optk. 1174. §.)

A *condictiók* ezen körébe tartozik az 1898: II. t.-cz. 6. §-ának esete, mely szerint a munkaadó és munkás közt törvényellenesen vagy törvényhatósági szabályrendelet ellen kötött szerződések alapján teljesített szolgáltatások visszakövetelhetők; továbbá az 1883. évi XXV. t.-cz. 8. §. 2. pontjának az uzsorás által valóságban hitelezett értéken felüli fizetés visszakövetelhetését illető rendelkezése, valamint az 1886: VII. t.-cz. 22. és köv. §-ainak esete is annak visszakövetelésére nézve, amit házastársak egymásra közjegyzői okirat nélkül ruháztak át.

4. *Visszakövetelés a szolgáltatás jogalapja érvénytelenségének esetén.* (*Condictio sine causa* és *condictio ob causam finitam.*) Ha a szolgáltatásnak jogalapja érvénytelen s így csak látszólag forog fenn, avagy kezdetben érvényesen fennállott ugyan, utóbb azonban egészen elesett: a szolgáltatató fél az adottat a másiknak gazdagodása erejéig visszakövetelheti. Előbbi esetre például szolgálhat valamely érvénytelen jogügylet alapján *animus donandi* nélkül és tévedéstől mentesen való szolgáltatás;¹ utóbbira az oly egyelőre végrehajtható, marasztaló ítélet alapján teljesített szolgáltatás, mely ítélet utóbb ismét feloldatik.

Az e körbe vágó alaptalan gazdagodási esetek egyébiránt a legkülönbözőbb viszonyok keretében merülhetnek fel s felsorolásuk lehetetlen, némelyek közülök a jogrendszer specialiter szabályozott ágazataiban találnak helyet, mint pl. a váltójogi gazdagodási kereset (1876: XXVII. t.-cz. 90. §.); a szerzői jog jóhiszemű (nem vétkes) bitorlója elleni gazdagodási kereset (1884. XVI. t.-cz. 19. §.) stb.

büntettet kövessen el stb. Curia 1907 szept. 11-én 2569/906. sz. — A célzatánál fogva a közerkölcsökbe ütköző és átadással teljesedésbe ment szerződésnek bírói felbontását nem követelheti az a vagyónáruházó fél, aki a szerződést az erkölcstelen célzat megvalósításából kötötte és teljesítette. (Egyet. Dtár I. 515.) — Itt a szinleges adás-vételt felperes azért kötötte, hogy alp. az ő vejével vadházasságban éljen.

Ha azonban az erkölcstelen célra adott értéket — arra fel nem használják — úgy visszalehet követelni. (B p e s t i T. 1906 decz. 6-án II. G. 145. sz. — Egyet. Dtár I. 84.)

¹ Pl. kötbérszerű kikötés arra az esetre, ha a házasság a szerződő felek valamelyikének hibájából meg nem köttetnék.

LXXXIV. FEJEZET.

Közösség. Vétlen felelőség.

Irodalmi utalások. Kiss Mór: id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. köt. 723—731. lap; Krainz: System II. kötet 361—365. lap; Indokolás: a m. ptkv. ter. IV. kötet 535—558. lap; Veörös Jenő: Közösség cz. ért. a Magy. Kodif. I. évf. 39., 41.; Meszlény Arthur: Közösség cz. cikk a Jogi Lex. V. k. 155—159. l.; u. itt a teljes irodalom. Róth: A szavatossági kötelezettség törvényhozási szabályozása. Magy. Jog. Egly. ért. XV. k. 134. f. (Budapest, 1898.); Indokolás ptkv. ter. IV. k. 615—647. l.; Dr. Schwarz G.: Véletlen felelőség cz. ért. az Ujabb magánjogi fejtegetések cz. gyűjt. 217. és köv. l.; Reiner János: Szerződésen kívüli kártérítési kötelmek cz. m. a Fodor-féle Magánjog III. k.

177. §. Közösség.

Ha valamely jog vagy kötelezettség többeket illet meg, illetőleg terhel, a részesek között közösségi viszony létesül. A „közösség“, mint *műkifejezés* azonban nem használható a jogélet minden oly jelenségére, melynél több jogosított és több kötelezett lévén anyagi értelemben véve az érdekelttek között tényleg közös jogviszonyok állanak fenn. A „közösség“ nevezetesen szigoru technikus jelentése szerint oly tényállások megjelölésére szolgál, melyekből bizonyos személyekre nézve jogok és kötelezettségek fakadnak elő s ekként alatta a megbízás nélküli ügyvitelhez és alaptalan gazdagodáshoz hasonlóan egy s a jogügyletben és jogellenes magatartáson kívül fekvő *kötelmi forrást* értünk.

Innen kell kiindulnunk a „Közösség“-nek egyéb jogéleti jelenségektől való elhatárolására. Első sorban is megkülönböztendő az a társaságtól, mely a társtagok között a megelőző társasági szerződés alapján közös gazdasági cél és kölcsönös közreműködési és hozzájárulási kötelezettség mellett szintén közös viszonyokat teremt: ám ezeknek forrása a *szerződés* maga, míg a szigoru technikus értelemben vett „közösség“ kitüzött *cél nélkül pusztá tények alapján* létesül pl. az által, hogy többen közösen örökölnek valamit, vagyis a kötelelem amannál *szerződés*, itt pedig épen csak a *közösség ténye* folytán keletkezik. Erre való tekintettel szokás a közösséget a társasági szerződésből származóval ellentétbe helyezve „*communio incidens*“-nek nevezni (quia incidimus in communionem.)

Ki kell zárni továbbá a technikus értelemben vett közösségből több alanynak a kötelezettségekben való közösségét, mert az, mint passiv egyetemlegesség, vagy mint osztott kötelelem, közös elvek alatt egyáltalában nem áll, hanem egészen specialiter nyer szabályozást. Ugyanigy pl. a készfizető kezességéből származó közös tartozás esete is. (Lásd 131., 132. és 164. §-ok.) Nemkülönböztetve ugyanaz áll a követelési jogokban való közösségre. Több hitelező esetén vagy egyetemlegességi viszony (activ egyetemlegesség) áll fenn azok között, vagy az osztott kötelelemnek „nomina sunt ipso jure divisa” szabálya érvényesül egymásközi viszonyunkra s a jog berendezése itten sincs a többi közösségi viszonyokat is érintő általános elvek, hanem egészen sajátos különös szempontok szerint keresztülvive, úgy hogy a technikus értelemben vett communio incidens részére voltaképp csak az abszolút jellegű jogoknak területe áll nyitva. Az ezekben való közösség a részesek között állandó és tartós jogviszonyokat képes teremteni, melyeknek szabályozása a közös jogoknak mikénti gyakorlása szempontjából különösen is fontossá válik.

E szükségletnek engedve, a magyar magánjog az abszolút jogokra vonatkozóan létesült közösségi viszonyokat külön-külön szabályozta. Így a tulajdonjog közösségét a közös tulajdon, (lásd I. k. 70. §.), szerzői-szabadalmi jogokban való közösséget a szerzői és szabadalmi jogok (lásd I. k. XVII. fejezetét) és a házastársak közötti szerzeményi közösséget a házassági vagyoni jog terén a közszerzemény intézményében; külön szabályokat állított fel továbbá a birtoklásban való osztatlan közösségre (lásd I. k. 61. §.), a nemesi ingatlanokon fennálló közbirtokosságra (lásd I. k. LVI. fejezetét) stb.¹ Mindezen közösségi viszonyoknál a közösség ténye a társtagok javára és terhére, illetőleg egymás között jogokat és kötelezettségeket szül, melyek a speciális szabályozás szerint különböző alakulásokat tüntethetnek fel. Bizonyos általános elveket azonban ezen különleges szabályozásokból mégis, — mint a jelzett közösségi esetek mindenikénél érvényesülőket, le lehet szűrni, amire nézve álljon itt a következő áttekintés:

a) A közösség tárgyát képező jogok egésze, illetőleg a közös

¹ Lásd még: Közös legelők használatára nézve az 1894: XII. t.-cz. 6—8., 12. §.; mezei közös dülő utakra: u. ott 36—42. §§.; urbéri közös legelőkön, erdőkön és nádasokban gyakorolható vadászati jogra: 1883: XX. t.-cz. 4. §.

javak felett a rendelkezés és kezelés joga a részestársakat *közösen* illeti, vagyis ily irányú cselekvények csak valamennyiök együttes elhatározásával fogatosíthatók. A közös akaratelhatározás szavazással állapíttatik meg s a többség akarata rendszerint s amennyiben valamely jogi alapon más nem következne, a kisebbségben maradóakra nézve is kötelező.

b) Szükség esetén, ha a közösség tárgyának fentartása és megóvhatása követeli: bármelyik részestárs önállóan is jogositva van a kívánatos intézkedések megtételére.

c) A részestársak között a jogosultság megállapodásszerű arányban oszlik meg eszmeileg; kétség esetén az eszmei hányadrészek egyenlőknek tekintendők. Az egyest illető eszmei hányadok képezik rendszerint azt a kulcsot, mely szerint az egyesek a közösség tárgyának hasznáiból részesülnek és az annak kezelésével, fentartásával járó költségeket hordozzák.

d) Eszmei hányadról — mint ilyenről — a részestárs szabadon rendelkezhetik. Tuladhat pl. azon, ami által a közösségből kilépve, helyét jogutódjának engedi át.

e) Mindenik részes jogosult a közösség tárgyának oly mértékű használatára, mely részestársainak hasonló jogát nem sérti.

f) Bármelyik részes követelheti a közösségnek megszüntetését, ami a közösség tárgyának megosztása útján hajtandó végre. A megosztás módja tekintetében első sorban az együttesen és közösen (de már nem szavazattöbbséggel) létesült megállapodás az irányadó. Ha ilyen nem jöhetett létre: a bíróság határoz. A bírónak pedig, hazai jogunk szerint, arra kell törekednie, hogy a megosztás *természetben* történjék. Ha az *in natura* megosztás vagy nem vihető keresztül egyáltalában, vagy csak jelentékeny értékcsökkenés mellett: akkor a közösség tárgya bírói árverésen eladandó és felosztásra a befolyt vételár kerülend.

Általános szabályul szolgál különben az is, hogy a megosztást oly időpontban, vagy oly körülmények között, mikor a többi részestársakra nyilván kárral jár (pl. rosszak a gazdasági conjunkturák): nem lehet követelni.

178. §. *Vétlen felelősség.*

Irodalmi utalások. Lásd az előző 177. §-nál.

Azon tényállások sorában, melyek anélkül, hogy jogügyletekként vagy jogellenes magatartás gyanánt volnának minősíthetők és társadalom-politikai és gazdasági érdekekből, *kivételesen* mégis kötelmek — még pedig kártérítési kötelmek — keletkezésére vezetnek: meg kell röviden emlékeznünk végül a *vétlen felelősség* különböző eseteiről. A „vétlen“ jelző használata arra való utalást foglal magában, hogy a kártérítési felelősség ezen eseteinek tényálladékában a vétkességnek még annyi eleme sincs, mint amennyit a quasi ex delicto származó kötelmeknél felveszünk, sőt egyenesen *jogos és jogszerűnek elismert* cselekvények, illetőleg magatartásokhoz fűzi hozzá a jogrend az ekként *jogosan* okozott kárnak megtérítésére szóló kötelezettséget. Ide tartoznak mindezekelőtt

a) az *önhatalom* köréből a jogos önvédelem szükséges határai megzavarodásból avagy félelemből, tehát *vétlenül* való *áthágásának* összes esetei, valamint a magánjogi *végszükségben* (Lásd I. k. 29. §.) elkövetett cselekvények, melyeknek jogi minősítésére manapság az a nézet a túlnyomó, hogy azok jogszerű, megengedett magatartást jelentenek, de a kártérítési kötelezettséget a végszükségben cselekvő, respektive a jogos önvédelem határait átlépő terhére mégis keletkeztetik. Positív törvényeink közül ily értelemben intézkedik a vízjogi törvény (1885: XXIII. t.-cz.) 66. §-a, mely szerint veszély esetén a hajók és tutajok bárhol kiköthetnek, kirakodhatnak és partra vontathatók, — a parti birtokost azonban az okozott károk megtérítése megilleti (utolsó bekezd.); továbbá az erdőtörvény (1879. évi XXXI. t.-cz.) 81. §., mely arra az esetre, ha valakit utközben akár az erdőben, akár annak közelében oly baj ér, mely miatt kénytelen egyébként erdei kihágásnak minősülő cselekvényt elkövetni: arra jogosítottnak tekintendő, de az okozott kárt, vagy az eltulajdonított dolog értékét megtéríteni köteles. Ugyancsak az erdőtörvény 103. §-a arra az esetre, ha valamely állat a fenyegető közvetlen veszélytől csak az erdőbe való bemeneküléssel óvható meg, az állat gazdájának ezen cselekvényét jogosnak ismeri el, de az okozott kár erejéig kártérítésre kötelezi őt.

Vétlen felelősséget állapít meg továbbá az önsegély alkalmazásának minden oly esete, mikor annak előfeltételei nem fognak fenn, de a cselekvő *tévedésből*, tehát a deliktuális tényálladék egyik legfontosabb alkatelemének hiányában folyamadott az önsegélyű cselekvényhez.

b) Vétlen felelősség nyugszik az 1890: I. t.-cz. (közutakról és vámokról) 91. §. 2. bekezdésének rendelkezése szerint a létező és igazolt vámoktól 7 és fél kilométer távolságon belül közérdekből létesített új hidak, kompok és révek által a már fennállóknak okozott károkért való felelősség; továbbá:

c) a szomszédi viszony alapján a szomszédtelekre gyakorolható jogos beavatkozások okozta károkért való kártérítési felelősség számos esete (lásd I. k. 73. §.) s ugyanezen gondolkörbe vonhatók az összes u. n. „törvények szolgalmak“ is, melyeknél a jogrend az elismert és jogszerűeknek tekintett különböző használatbavételi cselekvények nyomán kártérítési kötelemeket keletkeztet. És végül említendő

d) a házassági törvény (1894: XXXI. t.-cz.) 3. §-a, mely az eljegyzés megszegése esetén a visszalépő jegyes terhére a másik fél házasságkötés céljából tett kiadásaiért kártérítési kötelezettséget állapít meg, tekintet nélkül arra, hogy az alaptalanul való visszalépés a visszalépő részén vétkesen történt-e vagy nem.

e) Vétlen felelősségen nyugszik a kisajátítónak az 1881: XLI. t.-cz. szerinti kártalanítási kötelezettsége (lásd I. k. 77. §.);

f) A katonai kincstár kártérítési felelőssége továbbá azokért a károkért, melyek katonai gyakorlatok alkalmával a földtulajdonosoknak okoztattak¹ (1879: XXXVI. és 1895: XXXIX. t.-cz. 13. §.) A kárt és haszonvesztést a katonai igazgatás azonnal a helyszínén megtéríti, megegyezés hiányában pedig vegyes bizottság jár el és a közigazgatási hatóság határoz.

g) Ide tartoznak továbbá mindazon esetek, melyeknél valaki a puszta *véletlenül* származó károkért is felel, ellentétben a jól ismert „*casus nocet domino*“ féle elvvel. A *vismajor*, vagyis az erőhatalom sikerült bizonyítása azonban a felelősséget kizárja.

¹ A kártérítés a gyakorlatok által a vadászterület vadállományában okozott kárra is kiterjed. (Hatásköri bíróság 152/908. sz. — Egyet. Dtár IV. 154.)

(Esetek: letéteményes, rosszhiszemű birtokos véletlenért való felelőssége; vasut felelőssége a szállított árukért stb.)

Jegyzet a 178. §-hoz. Az erőhatalom.

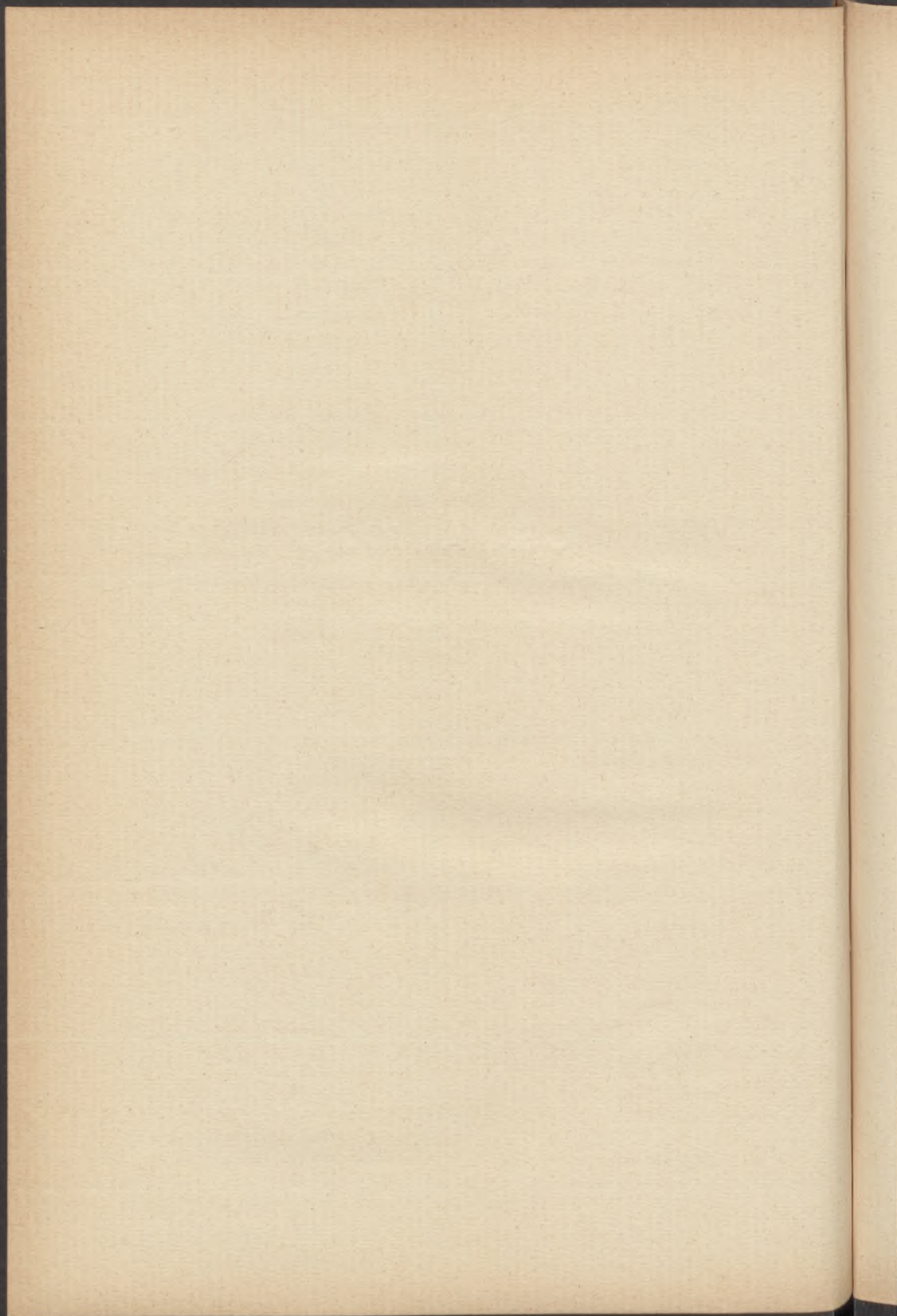
(*Vis major.*) Az erőhatalom (Höhere Gewalt) mint a felelősséget kizáró ok a legvitatottabb fogalmak közé tartozik.¹

Általában az események olyan bizonyos érdekkörökre romboló hatású összetetalálkozását kell alatta értenünk, mely jogérzetünk szerint s a konkrét körülmények figyelembevételével még a véletlennél is több, úgy hogy elhárítására a legfokozottabb rendkívüli gondosság és körültekintés is hiábavaló. Pl. leég a vendéglő, vagy a városon áthuzódó ellenség kirabolta, földrengés elpusztította stb. *Vis major* a strike is a legtöbb esetben. (Curia, 1904 jan. 19-én 170. sz. — Judicat. II. 553.); Curia, 1905 szept. 14-én I. G. 84. sz. u. ott IV. 1260.)

Ez a mi gyakorlatunkban is érvényesülő minősítés a *vis-major*nak u. n. *subjectiv* felfogása, szemben az *objectiv vis-major*ral, holott a véletlen eseménynek olyannak kell lennie, mely minden vétkességtől vagy gondosságtól független s a kötelezetten minden vonatkozásban kívülálló. Pld. Ha a soffórt az automobilon szélütés éri és a gép így vezető nélkül maradván kárt okoz: az *obj. theoria* szerint *vis-majorra* hivatkozni nem lehet, mert a véletlen eset nem képez „rajtunk kívül álló“ eseményt; ellenben ha a soffórt egy villámcsapás sujtja le: úgy már lehet erőhatalomról beszélni. — In thesi a határvonalat meghuzni véletlen és *vis-major* között tulajdonkép lehetetlen. Ez is egyike azon kérdéseknek, melyeknél csak a bírói mérlegelés eredményezhet megnyugtató s a konkrét esetekben talán egymásnak ellenmondó és mégis igazságos megoldást.

¹ Az irodalomra nézve utalunk, Helle Károly, Az erőhatalom (*vis major*) fogalma a római és a mai jogban. Kecskemét 1896. cz. m. Exner: Der Begriff der Höheren Gewalt, Wien 1883. cz. munkákra.

CSALÁDJOG.

LXXXV. BEVEZETŐ FEJEZET.

A családjogban szabályozott jogviszonyok általános természete.

A családjog legáltalánosabb megjelöléssel azoknak a jogviszonyoknak szabályait foglalja magában, melyek kiindulási pontjukat a családból vevén, ezzel a nagyjelentőségű erkölcsi és jogi intézménynyel állanak szoros kapcsolatban. E szoros kapcsolat daczára a családjoghoz tartozó jogviszonyok úgy természetük, mint tartalmuk tekintetében jelentékenyen különböznek egymástól. A rendszerszerű beosztás alapját képező főcsoportjaik: a *házasság*, a *rokonság* és a *gyámi és gondnoki* jogviszonyok. A házasságot a résztvevő felek *szabad akaratelhatározása* alapítja meg, a rokonságból származó összes jogviszonyok (atya- és gyermek, szülő- és gyermek között) ezzel szemben a *természetes leszármazáson* nyugszanak, a gyám- és gondnokság, végül *állami berendezés* s az államnak a család intézményéhez tartozó jogviszonyokba való beavatkozását jelenti. Ily lényegbevágó eltérések mellett a családjogi összes jogviszonyoknak mégis meg van a maguk közös és más magánjogi viszonyoktól megkülönböztető jellegzetességük abban, hogy valamennyiökből *személynek* jogi *lekötöttsége*, *függősége* származik olyformán, mintha a jog tárgyaként valakinek személyisége szolgálna, de e lekötöttség a dolgoknak a dologi jogban tapasztalható uralom alá vetettségétől éppen annyira távol áll, mint amennyire nem azonos a kötelmi jogokban kifejezésre jutó jogi kényszerűséggel, mely az adós személyét a maga egészében sohasem érinti, hanem pusztán akaratának egy bizonyos irányban való lenyűgözésére irányul.

Szokásos megkülönböztetés szerint a családjognak két része van: u. m. *tiszta* és *alkalmazott* családjog. Előbbihez tartoznak azok a családi jogok, melyek tisztán személyes viszonyokat, személyi függőséget létesítenek, illetőleg érintenek, míg ott, hol családjogoktól függő és azoktól befolyásolt vagyoni viszonyokról van szó, *alkalmazott* családi jogokról beszélünk. A tiszta családjogra

vonatkoznak a házasság személyi részeit érintő, a szülő és gyermek közti viszonyokat tárgyazó szabályok stb. az alkalmazottakhoz tartoznak, ellenben pl. a házassági vagyonjognak intézményei.

A családjog általános természete szerint a magánjogba tartozik, mert a szó szoros értelmében egyeseket illető, magánéleti viszonyokat von szabályozása körébe. Hogy a családjogi viszonyok ezen jellege nem lép oly élesen előtérbe mindenütt, mint a dologi és kötelmi jogoknál: az alaptételen nem változtat, de indokolja azokat a különleges törvényhozási szempontokat, melyek a családjogban lépten-nyomon érvényesülnek.

Annyi bizonyos, hogy a családjog mindenkori szabályozásában egyaránt összetetalálkoznak az erkölcsi, társadalmi és állami, a vallásos, egyházi és az egyéni érdekek szempontjai. Az *erkölcsi* szempontok, mert a családjogi intézmények közös kiindulási pontja a házasságon alapuló családi kapcsolat, a házasság pedig oly életközösség férfi és nő között, mely kiváioan belső, etikai momentumokból szívja tápláló és fentartó erejét; az *állami* és *társadalmi* szempontok továbbá, hiszen mai társadalmi szervezetünknek végső alapköve még mindig a család,¹ s így a családi jogok mikénti szabályozása a köznek, az egész társadalomnak érdekeit közvetlen közelről érinti; — de érvényesülnek a családjog szabályozásában —jórészt az előbb említett etikai momentumok kapcsán a *vallásos és egyházi érdekek* szempontjai is, sőt a történelem azt mutatja, hogy az egyház a családi viszonyok, s első sorban a házasság intézményének rendezését, szabályozását hosszú időn át valósággal monopolizálta úgy, hogy e nevezetes jogterület a különböző felekezetek hatalmi sphärájából csak ujabban tudott teljesen kibontakozni. Az elmondottakra tekintettel sokan a családjogokat igazi magánjogoknak nem is tartják, s szabályozásának feladatát a magánjogról a jogrendszer más területére (pl. a közjoghoz) viszik át.²

¹ V. ö. Parieu: „La famille est en quelque sorte la molécule sociale. Les lois qui réglent son organisation ont une importance considérable pour la constitution de l'Etat lui-même“ (Principes de la science politique cz. m. Páris, 1875. 216. lap); Baudrillart: „La famille est le premier embryon de la société“ (Dictionnaire général de la Politique cz. m. I. 988. 1.).

² Erre az álláspontra nézve lásd pl. Daempff Sándor: A magánjog és

Mivel azonban az összes családjogok alapintézménye a házasság az egyéni szabadság és az egyéni önrendelkezés elvén nyugszik, mely pedig együtt a családi kapcsolat szülte személyes állapotokkal első sorban a magánéleti viszonyokra bir fontossággal, de tekintve a családjognak már tisztán magánjogias jellegű, u. n. alkalmazott családjogi részét: a fentmondottakhoz képest azt kell mondanunk, hogy a családjog az általános magánjog rendszerébe illesztendő bele.

Legnyomósabb ellenvetés ezen s egyébként ma már egyedül uralkodó nézettel szemben még az volna, hogy a családjogi jogok és kötelezettségek a családi kapcsolat létesülésével eleve meghatározott tartalommal keletkeznek oly módon, mely szerint megváltoztatásuk vagy megszüntetésük az illető jogviszonyban állók szabad tetszésétől nem függ, sőt az alól egyenesen el is van vonva. Éppen ebben a körülményben rejlik a családjogi viszonyoknak az a sajátossága, mely az egyesek érdekét meghaladó köz- és állami érdekeknek a családjog szabályozásában utat nyitott, anélkül azonban, hogy azokat magánéleti jogviszony jellegükből kivetkőztette volna.

tárgya cz. m. (Pécs, 1877) 128. és köv. l. u. itt. (131. lapon) hivatkozás S a v i g n y-ra. „Hieraus folgt, dass die Familienverhältnisse nur zum Theil eine juristische Natur an sich tragen; ja wir müssen hinzu setzen, dass die juristische Seite ihres Wesens gerade die geringere ist, indem die wichtigere ganz anderen Gebiete als des Rechts angehört“ (System, I. k. 347. l.). Kizárja a családjogot — az alkalmazott családjog kivételével — a magánjog területéről újabb pl. S o h m is. (Institutiones stb. cz. m. 19. §-ában.)

ELSŐ SZAKASZ.

HÁZASSÁGI JOG.

I. RÉSZLET.

A házasság létrejövetele.

LXXXVI. FEJEZET.

A házasság fogalma és szabályozása.

179. §. A házasság fogalma és lényege.

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 752. és köv. l.; Jancsó György: Házassági jog cz. m. a Fodor-f. Magánjog IV. k. 3—4. l.; Reiner János: Magyar házassági jog cz. m. I. füzet (Bpest, 1904) 1—12. l.; Jancsó György: A magy. házassági és házastársi öröklési jog cz. m. (Bpest, 1901) 1—2. l.; Tóth Gáspár: A magy. házassági jog rendszeres tankönyve cz. m. (Bpest, 1896) 8—14. l.; Raffay Ferencz: A magy. házassági jog cz. m. (Bpest, 1902) 5—7. l.; Ladányi Béla: Magy. családjog cz. m. (Bpest, 1896) 19. s köv. l.; Somló Bódog: Házasság cz. cikke a Jogi Lexikon IV. k. 51—57. l. (itt a teljes irodalom); E. Friedberg: Das Recht d. Ehenschliessung in s. geschichtlichen Entiwckelung. Leipzig, 1865, Bachofen: Das Mutterrecht, Stuttgart, 1861; Hellwald F.: Die menschliche Familie. Leipzig, 1865; Westermarck Eduard: Geschichte der menschlichen Ehe. Jena, 1893; Unger: Die Ehe in ihrer welthistorischen Entwicklung, Wien, 1850; Tillier E.: Le mariage, sa genése, son evolution. Paris, 1898; Roguin Ernest: Le mariage. Paris, 1904; Buday Dezső: A házasság bölcselete cz. m. Bpest, 1901. Hattyuffy Dezső. A magy. családjog kézikönyve. Bpest, 1909 cz. m. 9. és köv. l.

A házasság (matrimonium, nuptiae, connubium) jogilag szabályozott, s az élet egész tartamára szóló életközösség férfi és nő között.

A „jogilag való szabályozottság”-ból az következik, hogy a férfi és nő közötti ezen életközösségnek a házasságról szóló tör-

vény (1894: XXXI. t.-cz.) szerint *kell létesülnie*, különben *nem* házasság.

Az „*élet egész tartamára*“ kitételnek pedig a házasság fogalmi elemei között, az az értelme, hogy időhöz vagy feltételekhez kötötten a „házasságot“ létesíteni nem lehet, s hogy az — ha bizonyos esetekben a „felbontással“ meg is szüntethető, lényege szerint állandó és megváltozhatatlan tartalmu jogviszonyok folytonosságát jelenti.

Az „*életközösség*“, melyben a házasság alapeszméje tükröződik vissza, sokféle tartalmu, mert a házasfeleknek nincsen olyan életviszonya, — legyen az gazdasági, társadalmi vagy jogi, illetőleg erkölcsi vonatkozása, — melyre a házasságnak több-kevesebb kihatása ne volna. Nyilvánul pedig ez a kihatás részint abban, hogy a házasság a házasfelek érintett életviszonyaiból valóságos házassági jogokat és kötelezettségeket vált ki; részint abban, hogy a jogokat, illetőleg házastársi kötelezéseket határozott és nem módosítható tartalommal látja el.

Hozzá tartozik végül a házasság fogalmi alkatelemeihez, hogy házasság *csak két különböző nemű* személy (férfi és nő) között jöhet létre és hogy *csak egy* férfi és *csak egy* nő között, mert házassági jogunk rendszere a *monogamián* nyugszik.

Jogi természete szerint a házasság: *szerződés*, mely azonban tekintettel azokra az ethikai elemekre, melyek benne tulnyomóak, különlegesen s az általános szerződési tantól nagyfoku eltérésekkel van szabályozva.

A házasság céljáról a jog- és társadalom-philosophusok nézete nagyon különböző. De ez az el nem döntött kérdés ép oly kevéssé tartozik a pozitív jogtudomány keretébe, mint ahogy kiesik onnan a házasság élettani, physiologiai stb. szempontból való tárgyalása.¹

¹ A házasság intézményének eredetére menve vissza, két momentumban lehetne megállapítani a házasság célját. Az egyik természeti jelentőségű: a fajfentartás: a másik már gazdasági, t. i. a kölcsönös segítség, támogatás, az erők egyesítése stb. Az emelkedő cultura fűzi e kettőhöz azokat a további célokat, melyekben az ethikai elem a tulnyomó, amelynek a házasfelek lelki közösségben való egyesülése, az erkölcsi kiegészítés s így tovább. Mindenestre e célok valamennyije benne van a házasságban, s helytelen a házasság fogalmának bölcséleti meghatározásánál egyoldaluan, csak az egyikre vagy másikkra fektetni súlyt.

180. §. A házasság szabályozása.

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 759—765. l.; Jancsó Gy.: Házassági és házastársi jog, 3—4.; 540—567. l.; Tóth Gáspár: id. cz. m. 1—7. l.; Reiner: Házassági jog cz. id. m., 12—40.; 78—104. l.; Raffay: Házassági jog 7—23. l.; Ladányi B.: id. cz. m. 24—29.; 128—132. l.; Fodor Ármin: A házassági jog története. A házassági jogról szóló törv. megalkotása, rendszere és tartalma. A Fodor-féle Magánjog IV. k. I—XXII. l.; Szladits Károly: Kérdések a házassági jogról szóló 1894: XXXI. t.-cz. köréből. I. Cultus disparitas cz. ért. a Jogtud. Közl. 1896. évf., 42. és köv. sz. A házassági jogról szóló törv.-javaslat ált. Indokolása, Bpest, 1893. U. az. Különös Indokolás, 254. és köv. l. (Bpest, 1894); Jákey Dániel: A korábbi jogszabályok uralma alatt kötött házasságok érvénytelenítéséhez cz. ért. Jog. 1898. évf. 25. sz. Grosschmid Béni: A házassági jogi törvény cz. gyűjt. I—II. k., Bpest, 1908.

Ma érvényes házassági jogunkat a házasság létrejövetele és megszűnése tekintetében az 1894: XXXI. t.-cz. szabályozza.¹ Az általa érintetlenül hagyott kérdésekre nézve, mint amilyenek a házasfelek egymáshoz és harmadik személyekhez való és házassági vagyoni viszonyai, valamint a putatív házasság régebbi törvényeink, respective szokásjogunk az irányadók.²

Az 1894: XXXI. t.-cz. az életbeléptetése előtt hazánkban fennállott kilenczféle felekezeti házassági jog helyébe egységes jogot állított³ s ezzel együtt egyugyanazonossá tette a házassági ügyekben való — azelőtt polgári és egyházi jellegű⁴ — biráskodást is. Pro foro interno, a felekezeti házassági jogokat és felekezeti házassági biráskodást a törvény nem érintette, pro foro externo azonban a felekezeti házassági jogoknak semmi irányban sincsen joghatálya.

Egységes, állami törvénnyel szabályozott házassági jogunk-

¹ Életbe lépett 1895 okt. hó 1-én.

² Az 1894: XXXI. t.-cz. azonban néhány házassági vagyoni jogi kérdést is érint, pl. 3. és 105. §-aiban.

³ Ezek voltak: 1. r. kath.; 2. magyarországi protestáns; 3. erdélyi ev. ref.; 4. erdélyi ág. ev.; 5. unitárius; 6. gör. kel. szerb; 7. gör. kel. román egyházak; 8. a magyarországi izraeliták és 9. az erdélyi izraeliták házassági joga.

⁴ Egyházi biráskodás volt a róm. kath.; gör. kel. szerb; gör. kel. román; erdélyi ev. ref.; erdélyi ág. ev. és az unitárius házassági jogban. Polgári. a magyarországi 2 protest. egyh., az erdélyi és magyarországi izraeliták házassági jogában.

nak legjelentősebb alapelve a *kötelező polgári házasság*, ami alatt az értendő, hogy házasságot *kizárólag csak az erre illetékes polgári hatóságok előtt lehet kötni*, ellenesetben nem létesülhet házasság, hanem csak concubinatus.¹

Az 1894: XXXI. t.-cz. területi és időbeli hatálya. A házassági törvény hatálya területi szempontból a társországoktól eltekintve, Magyarország *egész* területére kiterjed, s ekként a Horvát-Szlavonországokban községi illetőséggel bíró magyar állampolgárok *kivételével*, kik házassági jogi szempontból *külföldieknek* tekintendők, minden magyar honos házasságára nézve kötelező.²

Az időbeli hatály tekintetében a visszamenetesség elvét általában a házassági törvény is elismeri, de e szabály alól fontos kivételeket állít fel. Nevezetesen:

a) A házassági törvény életbeléptetése előtt létrejött eljegyzések jogérvényére s az e részt az életbelépéskor már folyamatban lévő perekre az új törvény alkalmazandó. (H. T. 143. §.)³

b) Az életbelépés előtt megkötött házasságok alaki és anyagi érvényességére ugyan az illető korábbi jogszabályok az irányadók. (h. t. 138. §. 1. bekezd.) de a régi törvények uralma alatt és *azok* értelmében érvénytelenül létrejött házasságok érvénytelenítése végett az *új törvény* életbelépte után indított perekre már általában véve az új házassági törvény rendelkezései nyernek alkalmazást, mert az ilyen perek csak úgy indíthatók meg, ha az érvénytelen-

¹A polgári házasságnak háromféle rendszere van. A kiegészítő vagy szükségbeli polg. házasság, mely szerint, ha egyházi szempontból valamely házasság megkötése ellen oly akadály merül fel, melyet a polgári jog nem ismer: a házasságot — kiegészítőleg — polg. hatóság előtt is meg lehet érvényesen kötni.

A facultiv polg. házasságnál a felek nincsenek első sorban az egyházi hatóságokhoz utalva, mint a szükségbeli vagy kiegészítő polg. házasság rendszere mellett, hanem tetszés szerint vagy egyházi vagy polgári hatósághoz fordulnak.

Végül a kötelező polg. házasság szerint házasságot kizárólag csak polg. hatóság előtt lehet kötni s az egyházi közegek legfeljebb csak utólagosan működhetnek közre, ha a felek lelkiismerete a házasság egyházilag való megkötését vagy megáldását is megkívánja.

² 1894: XXXI. t.-cz. 135., 147. §§. V. ö. a horvát kiegyezési törvény (1868: XXX. t.-cz.) 1., 47., 48. és 59. §-aival.

³ „H. T.” vagy „h. t.”, mind rövidítés „házassági törvény”-nek olvasandó. Megjegyzés egyszersmindenkorra.

ség alapjául szolgáló bontó akadályt (érvénytelenségi okot) az új törvény szintén ismeri, vagy ha nem is, de az alól a régi jogszabályok dispensatiót nem engedtek (h. t. 138. §. 2. bekezd.).

c) Hasonló elv érvényesül a korábbi jogszabályok uralma alatt kötött házasságok *felbontására*, amennyiben annak csak az esetben lehet helye, ha a perben érvényesíteni kívánt bontó okot, mintilyent az új házassági törvény is ismeri. (H. T. 139. §.) Az el nem ismert, régi törvények szerinti bontó okot is fel lehet azonban használni arra, hogy a házasság felbontásában a bontást kérő fél is vétkesnek nyilváníttassék. (H. t. 139. §. 2. bekezd.)

d) Amennyiben a régi törvények értelmében annak idején hozott bontó ítélet a volt házaspár valamelyikének házasságkötési képességét korlátozza az ily korlátozás, kivéve ha *házasságtörés* czimén mondatott ki, (mert ezt az új törvény is ismeri) az új törvény életbelépésével hatályát veszítette. (H. t. 140. §.)

e) Ha a régi törvények uralma alatt megítélt ágy- és asztaltól való elválás legalább 2 éven át tartott és a válás oly tények alapján lett kimondva, melyeket bontó ok gyanánt az új törvény is elismert: az ítéletnek végleges felbontássá való átváltoztatását bármelyik fél kérheti. (H. t. 141. és 107. §§.) A visszaható erő tehát itt is érvényesül.

f) Ugyanígy abban a tekintetben, hogy a régi törvények alatt egyes házasságok felbontásánál csak az egyik félre kimondott bontó ítéletnek rája való kiterjesztését a másik fél is kérheti. (H. t. 142. §.)¹

g) Az új házassági törvény visszaható ereje nyilvánul azon határidők tekintetében is, melyek bizonyos házassági vonatkozású jogok érvényesítésére a felek rendelkezésére állanak. Ha ugyanis a régi törvény ilyes határidőket nem ismer, vagy ha igen, de azokból több van még hátra, mint amennyit az új törvény előír: az új törvény rendelkezései alkalmazandók. Ha pedig a régi jogszabályok határidői már lejártak, vagy az új törvényénél kevesebb van belőlük hátra: akkor nem az új, hanem a régi szabályok nyernek alkalmazást. (H. t. 145. §.)

¹ Kath. és protestáns házastársaknál pl. a házasságot felbontó ítélet — régi jog szerint — csak a prot. felet szabadította ki a kötelekkel, a kath. félre nézve ellenben a kánonjog azon szabályából kifolyólag, hogy a házasság felbonthatalan, a kötelek érvényben maradt. Lásd Curia, 1905 jan. 25-én 10,550/904. sz. (Grill f. Dtár I. 251.)

h) Végül visszahathat az új törvény a régi jogszabályok uralma alatt foganatosított kihirdetésekre is, annyiban, hogy ha a megtörtént kihirdetés utolsó napjától számítva az új törvény hatálybaléptéig egy esztendőnél több idő telt le: a kihirdetést az új törvény szerint meg kell ismételni. (H. t. 144. §.)

LXXXVII. FEJEZET.

Az eljegyzés.

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 871—877. l.; Jancsó Gy.: Házassági és házastársi jog cz. id. m. 4—21. l.; Tóth Gáspár: id. cz. m. 14—18. l.; Reiner J.: Házassági jog stb. id. cz. m. 104—126. l.; Raffay: Házassági jog 26—31. l.; Indokolás (különös) a házassági törv.-javaslatához 1—12. l.; Szladits Károly: „Eljegyzés“ cz. cikke a Jogi Lexicon III. k. 260—265. l. (itt a teljes irodalom); Zihlmann: Der Verlöbnißbruch im modernen Recht cz. m. Zürich, 1902; Glaser S.: Die rechtliche Natur des Verlöbnißes. Halle a. S. 1904; Szladits K.: Az eljegyzés nemzetközi vonatkozásban cz. ért. Anyakönyvi Közlem. 1899. évf. A korábbi jogra nézve: Kováts Gyula: A házasságkötés Magyarországon egyházi és polgári jog szerint (Bpest, 1883) 210—236. l.; u. az: „Szilágyi Márton tanítása az eljegyzésről 1690-ben“ cz. m. Bpest, 1885; Rossner Ervin br.: Régi magy. házassági jog. cz. m. Hattyuffy D. id. cz. m. 11. és köv. l.

A házasságkötést rendszerint megelőző *eljegyzés* (kézfogás, mátkaság, elkendőzés, sponsalia, desponsatio) alatt két különböző nemű személy kölcsönös ígéretét értjük arra nézve, hogy egymással házasságot fognak kötni. Ennyiben kerül az eljegyzés a házasságkötéssel kapcsolatba, habár annak szükségképi előfeltételét egyáltalában nem képezi s ha törvényünk bizonyos vonatkozásokban az eljegyzést mégis szabályozza, annak nincs egyéb oka, mint hogy a megszegett eljegyzésből vagyoni igények támadhatnak és az a tekintet, hogy a mátkaság Magyarországon ma még általános társadalmi szokásként szerepel.

Jogi természetét tekintve az eljegyzés alakszerűtlen szerződés s így létrejövetelének, valamint megszűnésének módozataira nézve az eljegyzés sajátos természetéből folyó önként érthető eltérések mellett a szerződésekre nézve általában fennálló szabályok az irányadók.

Az érvényes eljegyzéshez egyébként két különböző nemű sze-

mélynek az egymással kötendő házasság iránti szabad (tévedés-kényszertől mentes) akaratelhatározáson nyugvó kölcsönös ígérete szükséges s ezenfelül az, hogy a felek cselekvőképeseek, vagy legalább korlátolt cselekvőképességük legyenek¹ s elháríthatatlan természetű házassági akadály az eljegyzés idején köztük fenn ne forogjon.² A korlátolt cselekvőképességű egyén eljegyzése önmagában véve, mint eljegyzés érvényes ugyan, de ha mindenkori törv. képviselőjének beleegyezését nélkülözi, vele szemben az eljegyzésből eredhető kártérítési igényekkel nem lehet fellépni.³ Áll ez az olyan önmagát fentartó legalább 14 éves kiskorúra is, ki szerzeményeiről egyébként jogunk szerint, mint teljesen cselekvőképes rendelkezhetik.⁴

Az eljegyzésből a házasság megkötésére kereseti jog nem származik (h. t. 1. §.), sőt minden oly kikötés is, melylyel akár a felek, akár 3-ik személyek (pl. szülők) a vonakodó féllel szemben a házasság megkötésére indirekte kényszert alkalmazhatnának, a törvény alapján semmis,⁵ s ha az eljegyzés felbontása esetére kikötött szolgáltatások teljesítettének: tartozatlan fizeteskép visszakövetelhetők.

Az eljegyzés tehát oly szerződés, melynek végrehajtására nézve jogi sanctio nincs, amiből folyólag bármelyik fél bármikor visszaléphet tőle, sőt egyidőben akár többekkel is eljegyezheti magát, mindez esetekben viselni tartozik azonban az eljegyzés megszegésének netaláni vagyoni jogi és terhére eső következményeit.

Ezekre az esetleges vagyoni jogi következményekre pedig megjegyzendő, hogy az a jegyes, aki az eljegyzéstől *alapos ok* nélkül visszalépett, vagy a másik jegyesnek a *visszalépésre alapos okot*

¹ Hogy a házassági törv. értelmében kik tekintendők teljes vagy korlátolt cselekvőképességűeknek és kik nem? Erre nézve lásd alább 182. §. I. A) alatt.

² Ilyen elháríthatatlan akadály az is, ha valamelyikük már házasságban él.

³ Házassági törv. 3. §. utolsó mondat: „Az eljegyzéskor cselekvőképességében korlátolt jegyes kártérítéssel csak akkor tartozik, ha az eljegyzésbe törvényes képviselője beleegyezett“. Ezt a beleegyezést a gyámhatóság nem pótolhatja. (K o l o z s v. tszék 1909 E. 113/1. sz. — Erd. J. K. II. 46. sz.)

⁴ V. ö. J a n c s ó G y.: Házassági és házastársi jog stb. cz. id. m., 8. lap.

⁵ Házassági törv. 2. §.: „Bármely teljesítés kikötése arra az esetre, ha a jegyesek a házasságot meg nem kötnék, semmis“.

szolgáltatót, a másik jegyesnek és rokonainak a kötendő házasság céljából tett kiadások erejéig kártérítéssel tartozik és köteles azt, amit neki a másik jegyes, vagy annak rokona a kötendő házasság okából ajándékozott vagy az eljegyzés jeléül adott (jegyajándék), természetben visszaadni, vagy ha ez már lehetséges nem volna, értékét, gazdagodása erejéig megtéríteni.¹ A másik jegyes vagy annak rokona által a kötendő házasság okából részére tett ajándékozási ígéret pedig hatályát veszti. (H. T. 3. §. első bekezd.) Előfeltétele a mondott kártérítési kötelezettségnek, hogy az eljegyzés alapos ok nélküli meghiusítása a másik jegyes részén valószínűleg kárt okozott legyen. Az okozott kár nagyságát, valamint azt, hogy visszalépés csakugyan s ha igen alapos okból történt-e vagy nem? a felek által felhozott ténykörülmények gondos mérlegelése alapján a bírónak kell megállapítania.

A cselekvőképességében korlátolt jegyes, ha az eljegyzéstől alapos ok nélkül visszalép, vagy a másiknak szolgáltat a visszalépésre alapos okot: csak úgy kötelezhető kártérítésre, ha eljegyzéséhez a törvényes képviselője is hozzájárult, ellenesetben nem (3. §. 2-ik bekezd.), ez a kivételes szabály azonban a neki tett ajándékozási ígéret hatálytalanságát, vagy a kapott jegyajándék visszaadása iránti kötelezettségét nem érinti. A jegyajándék természetben vagy értékben való megtérítésére különben is csak az eljegyzés felbontásában *vétkes* fél köteles s ekként a nem vétkes jegyes a kapott jegyajándékot nemcsak megtarthatja, de a neki tett ajándékozási ígéret teljesítését is követelheti. Világosan következik ez (arg. a contrario) a házassági törv. 3. §-ából. Ha az eljegyzés felbontásában mindkét fél vétkes volt, avagy a felbontás iránt kölcsönösen megegyeztek: a törvény alapján sem megtérítési, sem kártérítési igényeket egymással szemben nem támaszthatnak.

Az eljegyzésből eredő kárkövetelési és megtérítési jogok jellege mindaddig, míg a jogosult a keresetet meg nem indította, szigorúan személyes, s így sem öröklés, sem engedmény, sem végrehajtás tárgyául nem szolgálhat (h. t. 4. §.), egy esztendő alatt pe-

¹ Ha az eljegyzés ok nélkül felbontásában a visszalépő fél törv. képviselője is cselekvőleg közreműködött: egyetemlegesen a kártérítésben ő is marasztalható. (Curia 1908 nov. 11-én 846. sz. — Egyet. Dtár III. 8.)

dig — számítva e határidőt a visszalépés napjától — minden eljegyzésen alapuló kereset elévül (h. t. 5. §.).

A házassági törvény 3. §-ában szabályozott és a visszalépő jegyes terhére a házasság céljából tett kiadások erejéig reárovott kártérítésen kívül nincs kizárva már most az sem, hogy amennyiben a visszalépő fél, a másíknak házassági ígérétével kapcsolatosan egyéb cselekvényével avagy mulasztásaival szándékosan kárt okozott: ennek megtérítésére az ált. magánjogi szabályok szerint per útján köteleztessék.² Az ilyen kárkövetelésre a házassági törvény 4. és 5. §-ának megszorítása természetesen nem vonatkozik.

LXXXVIII. FEJEZET.

A házassági akadályok.

181. §. A házassági akadályokról általában.

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 775—786. l.; Jancsó Gy.: Házassági és házastársi jog stb. cz. id. m. 21—34. l.; Tóth G.: id. cz. m., 19—24. l.; Reiner J.: Házassági jog cz. id. m. 126—143. l.; Raffay: Házassági jog cz. id. m. 31—38. l.; Indokolás (különös) a házassági törvényjavaslatához, 12—14. l.; Vavrik Béla: Házassági akadályok cz. cikke a Jogi Lexicon IV. k. 70—80. l.; Tóth Gáspár: A házassági akadályokról és a házasság bontó okairól cz. ért. (Ügyv. Lapja 1896. évf. 3.); Márkus Dezső: Magy. magánjog mai érvényben cz. m. (Bpest, 1902) I. k. 403. és köv. l. Hattyuffy D. id. cz. m. 13. és köv. l.

A házasság egész intézménye az individuális szabadság nagy elvén nyugszik. Mindenkinek jogában és szabadságában áll a házasságra lépés s az államnak elsőrangu létérdeke, hogy a házasságkötések számát a gazdasági és társadalmi viszonyok javításával közvetve elősegítse. Viszont, más oldalról, épen az állami érdek teszi elkerülhetlenné, hogy a házasság, mint férfi és nő közötti jogilag szabályozott életközösség olyankor, midőn megkötése a társadalmi és jogélet fejlődése során megállapodottá vált szociális, erkölcsi avagy jogrendezési szempontokat sértené: érvényesen vagy legalább is büntetésszerű következmények nélkül ne létesülhessen.

Erre való tekintettel a jogrend mindig kiváló gondot fordí-

² Curia 1909 febr. 11-én 4208/908. sz. (Egyet. Dtár III. 114.)

tott a házasságkötés törvényes előfeltételeinek megállapítására. E törvényes előfeltételek pedig vonatkoznak arra, hogy a házasulandó felek között oly ténykörülmények vagy viszonyok, melyeknek a törvény *házasságot gátló* hatályt tulajdonít — fenn ne fogjanak. A házasságot gátló különböző és határozott tényállalékkal bíró ezen körülmények és viszonyok neveztetnek *házassági akadályoknak* (impedimenta matrimonii), melyek a mondottak szerint a házasságkötésnek általában véve *utját állják* s amennyiben figyelembe a törvény parancsa ellen nem vétettek volna, a megkötött házasságot vagy *semmissé* vagy *meglámadhatóvá* teszik, vagy *tiltottá* s minden esetben egyuttal *megbüntethetővé* is.

Házassági törvényünk a házassági akadályoknak kétféle nemét ismeri: a *bontó* és *tiltó* akadályokat. Utóbbiakat szokás egyszerűen *házassági tilalmaknak* is nevezni.

A bontó akadályok részint a házasságkötés lényeges kellékeinek hiányában állanak, részint oly tényeken és viszonyokon alapulnak, melyek magával a házasság lényegével vagy erkölcsi természetével ellenkeznek. A tiltó akadályok pedig bizonyos oly érdekek oltalmára vannak hivatva, melyek eléggé fontosak arra, hogy a házasságkötést megengedhetlenné tegyék s a tilalom áthágása büntetéssel is fenyíthető legyen.¹

A bontó és tiltó akadályok megkülönböztetésének egyébként különböző joghatályuk az alapja. Mindkét fajú házassági akadály *gátolja* ugyan a házasságkötést, de míg a bontó akadályok egyuttal az akadály ellenére létrejött házasság *fennállását is* megengedhetlenné teszik, amennyiben az ily házasság *semmis* lesz vagy *meglámadás útján érvényteleníthető* — addig a tiltó akadály áthágásával kötött házasság érvényes marad s csak a benne és kötésénél résztvevők esnek büntetés alá. Ennek pedig az az oka, hogy a házassági tilalom ellenére kötött házasságnál a megkötés által a legtöbb esetben meghiusul már a tilalom célja s a megkezdett házas-együttélés folytán más fontosabb érdekek emelkednek tulsúlyra, melyekre való tekintettel a házasság fentartása és elismerése kívánatosabb.

Aszerint már most, hogy a bontó akadály ellenére létrejött házasság, a megkötés pillanatában már semmis vagy csak meg-

¹ Különös indokolás (II) 13. l.

támadás után lesz érvénytelenné: különbség áll fenn a *semmiséget* és *megtámadhatóságot eredményező bontó akadályok* között. Utóbbiak közé sorozandók a törvény által „szabad beleegyezést kizáró okoknak“ nevezett s a házasságkötés alkalmával fenforgó és a fél szabad elhatározását károsan befolyásoló ténykörülmények is. Tekintve azt, hogy a szabad, független elhatározás a házasság legfontosabb előfeltétele, ha az, pl. akár tévedés, akár kényszer következtében a házasságkötés idejében fenn nem forgott: a házasság érvényesen való létrejövetelét épen úgy kizárja, mint bármelyik bontó akadály. A szabad beleegyezést kizáró okok és bontó akadályok között nincsen is más lényeges különbség, mint az, hogy a szabad beleegyezést kizáró okokat *csak akkor* vesszük figyelembe, ha a házasságkötés pillanatában érvényesülnek, míg a bontó akadályok természet szerint már *azelőtt* is fennálló viszonyokra és körülményekre vonatkoznak. Ekként a tárgyalás szempontjából s az ugyanazonos joghatályra tekintettel, a szabad beleegyezést kizáró okok a bontó akadályokkal egy kategóriába sorozandók.

Ugyanez áll a házasságkötés lényeges alaki kellékeinek hiányára is, mely körülmény a bontó akadályok közül kihagyott, bár joghatálya a semmiséget eredményező bontó akadályokéval mindenben azonos.

A mondottak szerint, mai házassági jogunk házassági akadályainak rendszerbeli áttekintése a következő:

Bontó akadályok.

I. *Semmiséget eredményező bontó akadályok:* A) Cselekvőképтелenség; B) vérrokonság, egyeneságbeli sógorság; C) fennálló korábbi házasság; D) házastárs élete ellen törés; E) a házasságkötés lényeges alaki kellékeinek hiánya.

II. *Megtámadhatóságot eredményező bontó akadályok:* A) Fejletlen kor; B) kiskorúság; C) szabad beleegyezést kizáró okok: 1. kényszer, 2. tévedés, 3. megtévesztés.

Tiltó akadályok.

A) Gondnokság alá helyezési eljárás miatti korlátozott cselekvőképesség; B) beleegyezés hiánya; C) unokatestvéri viszony;

D) örökbefogadás; E) gyámság; F) házasságtörés miatti eltiltas; G) semmis házasság; H) holtánnyilvánítas; I) büntett; J) várakozási idő; K) egyházi rend; L) védkötelezettség és M) kihirdetés hiánya.

A felsorolt különböző házassági akadályok egy része, előlegesen — vagy a házasságkötéssel egyidejűleg — vagy utólagosan elhárítható, más része azonban semmiesetre sem. Az elhárítás különböző módjairól az egyes akadályok során lesz szó.

182. §. Bontó akadályok. (*Impedimenta dirimentia.*)

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 787—823. l.; Jancsó Gy.: Házassági és ázastársi öröklési jog cz. id. m. 34—100. l.; Tóth G.: id. cz. m. 25—40. l.; Reiner J.: Házassági jog cz. id. m. 144. és köv. l.; Raffay: Házassági jog cz. m. 38—67. l.; Vavrik Béla: Házassági akadályok cz. czikke a Jogi Lexicon IV. k. 70—80. l.; Indokolás (II) 14. és köv. l.; König Vilmos: Elmebetegek házassága cz. ért., Ügyv. Lapja, 1897. évf. 25.; Tóth Gáspár: A tévedés a házassági jogban cz. ért. Jog. 1896. évf.; Buday Dezső: A kényszer, mint megtámadási ok a m. házassági jogban cz. ért. Jogtud. Közl. 1902. évf.; Márkus D.: Magy. Magánjog cz. id. m. I. k. 403 és köv. l. Hattyuffy D. id. cz. m. 14. és köv. l.

I. Semmisséget eredményező bontó akadályok.

A) *Cselekvőképtelenség.* Cselekvőképtelen személy nem köthet házasságot (h. t. 6. §.). Cselekvőképtelenek pedig a házassági jog szempontjából: a 12 éven alul levők (h. t. 127. §. a)), továbbá azok, kik elmebetegség miatt vagy egyéb okból eszük használatától meg vannak fosztva, míg ezen állapotuk (részség, delirium, láz-álm, stb.) tart, (h. t. 127. §. b)), amiből arg. a *contrario* következik, hogy tiszta pillanataikban (*lucida intervalla*) házassági jogi szempontból az elmebetegek is cselekvőképesekek tekintendők, hacsak gondnokság alatt ez okon nem állanak, mert ez esetben cselekvőképességük a gondnokság tartama alatt általában hiányzik. Cselekvőképtelenek nevezetesen az elmebetegség vagy magukat jelekkel megértetni nem tudó siketnémaság okából jogerősen gondnokság alá helyezett nagykoruak (h. t. 127. §. c)) és az ugyanezen okokból az 1885: VI. t.-cz. 1. §-a szerint már kiskorúságukban előzetesen gondnokság alá helyezett kiskorúak (h. t. 127.

§. *d*)), végül pedig azok, kiknek *kiskorúságát* a mondott okok fenforgása miatt *meghosszabbították* (h. t. 127. §. *e*)).

A cselekvőképtelenség oly bontó akadály, melyet egy nagyon singularis jellegű esettől eltekintve, semmi módon sem lehet elhárítani. Ez egyetlen kivétel szerint: nem semmis a cselekvőképtelenség bontó akadályá ellenére kötött házasság, ha azt megszűnése, vagy érvénytelenné nyilvánítása előtt a cselekvőképtelen fél cselekvőképtelenségének megszűnte után *helybenhagyja*. (44. §. 2. bek.) A konkrét eset körülményei alapján helybenhagyásként tekinthető az, ha a felek a házasegyüttélést folytatják. Hatálytalanlanná lesz azonban a helybenhagyás, ha a felek között időközben az egyeneságbeli sógorság vagy az élet ellen törés bontó akadályá merülne fel s érvényes helybenhagyás esetén is a házasságot fejletlen kor vagy kiskorúság *czimén* még mindig meg lehet támadni. (H. t. 44. §.)

B) Vérokonság és egyeneságbeli sógorság. Nem köthetnek egymással házasságot (h. t. 11. §.): *a*) a vérrokonok egyeneságon (pl. apa — leányával, unokaleányával; anya — fiával, fiunokájával stb.); *b*) testvérek; *c*) testvér — testvérének vérszerinti leszármazójával (pl. nagybátya — az unokahuggal); *d*) az egyik házastárs a másik házastársnak egyeneságbeli vérrokonával (pl. a vő — az anyósával; meny — az apóssal). Az első három *a*)—*c*) esetben a vérrokonság (consanguinitas) az utolsó *d*) esetben pedig az *egyeneságbeli sógorság* (affinitas) viszonya adja a házassági akadály tényálladékát. A vérrokonsági akadály eseteiben a leszármazás *törvényes vagy törvénytelen volta nem tesz különbséget*, tehát az akadály a törvénytelen leszármazó és felmenői vagy saját törvénytelen lemenői között, a testvér és testvérének törvénytelen leszármazói, valamint azon féltestvérek között is fennáll, kik közül csak egyik törvénytelen leszármazásu (h. t. 11. §. *a*), *b*), *c*)). Mostohatestvéreknél azok között, kiknek *egyik szülőjük sem közös* (pl. az apa első házasságából származott fiu és az apa második feleségének *első férjétől való leány*) nincs akadály (11. §. *b*)). A sógorság pedig csak akkor képez akadályt, ha *egyeneságbeli*, de az ily viszonyban lévők közt abban az esetben is fennáll, ha a sógorsági viszonyt létesítő házasság előzőleg már megszűnt vagy ér-

vénytelenné nyilvánított volna. Ellenben az *oldalágas* sógorok szabadon összeházasodhatnak.¹

A vérroknság és egyeneságbeli sógorság bontó akadályát, egy esetet kivéve, elhárítani nem lehet. Ez az egy eset a testvérnek — testvére vérszerinti leszármazójával kötendő házasságára (11. §. c)) vonatkozik, mely az igazságügyminiszter előterjesztésére megadott *királyi* felmentés mellett érvényesen létrejöhet. A felmentés (*dispensatio*) megszünteti a házassági akadálynak joghatályát s rendesen *előzetesen*, jelen esetben azonban *utólagosan* is kieszközölhető.

C) *Fennálló korábbi házasság.* (*Impedimentum ligaminis.*) A monogamia alapelvén nyugvó házassági jognak önként érthető tétele, hogy akinek korábbi házassága meg nem szűnt,² vagy érvénytelenné nyilvánítva nem lett: újabb házasságra nem léphet. Ezt mondja ki a házassági törvény 12. §-a. Ellenkező esetben a második házasság bigamia büntettét (kettős házasság) képezi s a bünt. törv. 251. §-a szerint büntetendő.³

Semmiségi eredményező bontó akadályt azonban csak a még *érvényesen fennálló* házasság alapít, míg ha a de facto létező korábbi házasság maga is semmis; ez esetben egy más és sokkal kevésbé intenzív hatályu akadály forog fenn csak, t. i. a *fennálló semmis házasság tiltó akadály*a, melyről annak helyén alább lesz szó.

Némileg minősül a korábbi fennálló házasság bontó akadályá akkor, ha valamelyike a házastársaknak a másik házastárs holtányilvánítására alapján újabb házasságra lépett, dacára annak, hogy vagy ő — vagy esetleg az új házastárs — vagy mind a ketten a holtányilvánítottak életben létéről tudomással bírtak. Ilyenkor ugyanis a korábbi házasság fennállónak tekintendő, mert a holtányilvánító ítélet önmagában véve házassá-

¹ Pl. a férfi elhalt, vagy elvált nejének nővérével házasságra léphet, mivel ez volt feleségének nem egyenes, hanem oldalági vérrokona.

² Megszűnik pedig a házasság valamelyik fél halálával; holtányilvánítással és bírói felbontással, mire nézve lásd alább a XCIII. fejezetet.

³ Fennáll a ligamen akadály a házassági törv. hatálybalépte előtt egyoldaluan felbontott házasságnál arra a félre nézve, akire a bontó ítélet hatálya a törv. 142. §-a szerint kiterjesztve nem lett (lásd előbb 372. l. f) -/.), maga pedig oly felekezethez tartozik (pl. kath. vallás), melynek házassági joga a házasságot felbonthatatlannak tekinti.

ságot még nem szüntet. A második házasság tehát contra impedimentum ligaminis jött létre és így semmis (h. t. 74. §.), ha csak a korábbi házasság maga is nem volt szintén semmis. Utóbbi esetben a második házasság csak *tiltottnak* tekintetik, mert a fennálló *semmis* házasság házassági akadályá ellenére kötöttet. Amennyiben a holtánnyilvánított életbenlétéről az új házastársak egyike nem tudott: rája nézve az akadályellenes házasság a *vélt házasság* természetével (lásd 187. §.) bír.¹

A fennálló *nem* semmis házasság bontó akadályát elhárítani nem lehet.

D) *A házastárs élete ellen törés.* Nem köthetnek egymással házasságot azok, akik közül egyik, a másikkal egyetérve, saját házastársának vagy a másik házastársának élete ellen tört. (13. §.)

Az „élet ellen törés“ mint specificus házasságjogi fogalom a gyilkosságot, szándékos emberölést és ezeknek kísérletét öleli fel. Hogy a mondott büntetendő cselekvények közül melyik forog fenn és forog-e fenn valamelyik egyáltalában? a büntető törvény szerint kell megállapítani.² Némelyek az „élet ellen törés“-hez tartozónak veszik a párviadalnak azt az esetét is, melyet a bünt. törvény ugy büntet, mint a szándékos emberölést. (Szabálytalan párbajok.)³

Az élet ellen törés, mint házassági bontó akadály fogalmi alkatelemei a következők: Legyen a cselekvény *szándékos*, azaz egyenesen az élet kioltására irányuló, miből folyólag gondatlanságból elkövetett, avagy nem az élet kioltására, mint végcélra irányzott cselekvények ugyanazonos eredmény mellett sem fogják a szóban forgó akadályt megállapítani. Az ellenben, hogy a szán-

¹ A szövegben mondottak szerint tehát a holtánnyilváníttási ítélet alapján kötött újabb házasság érvényességére nem csak a korábbi házasság semmis, megtámadható vagy érvényes volta van befolyással, hanem az új házasságot kötő felek jó- vagy rosszsziszeműsége is.

² 1878: V. t.-cz. 278. §.: „Aki embert előre megfontolt szándékkal megöl, a gyilkosság büntetettét követi el és halállal büntetendő“. 279. §.: „Aki embert szándékosan megöl, ha szándékát nem előre fontolta meg: a szándékos emberölés büntetettét követi el és tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő“.

³ Így különösen Jancsó id. cz. m. 52. l. és utána többen mások is. Az indokolás 42. l. a szabálytalan párbajt nem említi.

dékosság az élet kioltásán kívül egyéb célra, pl. a bűntársak közti házasságkötésre is irányuljon: nem szükséges.

Az élet ellen törő cselekvényt — a végre, hogy a bontó akadály fenforogjon — a házasságra lépni szándékozóknek, akár mindkettőjüknek, akár csak egyiküknek házastársa ellen *együttesen* vagy *valamelyiküknek, de a másik tudtával és hozzájárulásával* kell elkövetniök, avagy az erre a célra *közösen*, vagy *egyiküktől, de a másik egyetértése mellett* felbérelt, felbujtott *harmadik személy által*. Az, hogy az élet ellen töréssel erőszakosan megszüntetett vagy legalább is megszüntetni megkísérlett házasság érvényes volt-e vagy nem? nem jön figyelembe.

Abban az esetben, ha az élet ellen törő cselekvényt a másíknak tudta és beleegyezése nélkül csak az egyik házasulandó fél követte el, nem keletkezik köztük a szóban forgó bontó akadály, hanem „Büntett“ czimén csak tilalom. (Lásd alább 181. §.)

Az egyoldalulag elkövetett vagy megkísérlett élet ellen törésrészhez való hozzájárulást, beleegyezést illetőleg pedig megjegyzendő, hogy azt a másik házasulandó akár nyíltan, akár hallgatagon nyilváníthatja. Hallgatagon azzal, ha a tervbe előre beavatván, azt fel nem jelentette, vagy annak keresztülvitelét passiv magatartásával elősegítette. Utóbbi esetben hallgatásával bűnsegéddé, sőt bűnrészessé is válhatik. Ha pedig a cselekvény elkövetésére valamely harmadik személyt mindkét házasulandó külön-külön felbujtott, a nélkül azonban, hogy egymás eljárásáról tudtak volna: szó szerinti értelemben „egyetértés“ ugyan nem volt közöttük, de azért az élet ellen törés akadályát, mégis meg kell állapítanunk azzal, miszerint az egyetértés ily esetben a *tettben* nyilvánult meg.¹

Az élet ellen törés bontó akadályát semmi módon sem lehet elhárítani.

E) *A házasságkötés lényeges alaki kellékének hiánya.*² A házasságkötésnek alaki szempontból a törvény által előirt módon kell lefolynia. Elő van írva még pedig, hogy a házasságkötés *a*) az erre illetékes, tisztében eljáró polgári tisztviselő előtt, *b*) a házasuló felek együttes jelenlétében történjék, úgy hogy *c*) mindkét

¹ Lásd Jancsó: Házassági és házastársi öröklési jeg cz. id. m. 54. l.

² A lényeges alaki kellékek hiánya házassági törvényükben „érvénytelenségi ok“-ként van tárgyálva.

házasuló személyesen kijelentse, *d*) két tanu előtt, miszerint *e*) ők egymással házasságra lépnek és *f*) ezt a kijelentésüket sem feltételhez, sem időhöz nem kötik. (H. t. 41. §. és 39. §. 1. bekezd.) Bármelyike hiányzik már most az *a—f*) alatti alaki kellékeknek: a házasság érvényes létrejöhetése elébe oly akadály gördült, mely a netalán mégis megkötött házasságot jogilag semmis házassággá teszi.

Ez általános szabály alól azonban állit fel a törvény kivételeket is. Nevezetesen: a tisztében eljáró polgári tisztviselő illetékességének hiánya ellenére érvényes lesz a házasság, *a*) ha azt, aki előtt kötötték, a *közhiedelem* polgári tisztviselőnek és pedig épen az illető kerület polgári tisztviselőjének tartotta, kivéve, ha az ellenkezőt *mind a két házasuló* tudta; *b*) ha a polgári tisztviselő a házasság megkötésénél szomszédos kerületben működött közre, kivéve, ha *mind a két házasuló* tudta, hogy a polgári tisztviselő nem a saját kerületében jár el. (H. t. 42. §.) Továbbá: a lényeges alaki kellékként megkivánt két tanu jelenlétének mellőzése nem vonja maga után a házasság semmiségét, ha a házasságra lépett felek a megkötéstől számított legalább egy éven át mint férj és feleség együttéltek. (H. t. 43. §.) Az előbbi esetben tehát a közhiedelem és mindkét házasuló jóhiszemősége, utóbbiban pedig az egy évi együttélés a fenforgott akadályok joghatályát elhárítja.

II. Megtámadhatóságot eredményező bontó akadályok.

A) *A fejletlen kor.* Házasságra csak az léphet, ki a testi és szellemi fejlettségnek házaselet folytatására szükséges fokát már elérte. A fejletlen koru házasságot nem köthet. Férfiak 18-ik, nők 16-ik életévükben érik el a törvény által megkivánt és átlagos tapasztalatok alapján megállapított fejlettkorúságot (h. t. 7. §.). A fejlettkorúság elérése ugyan önmagában korlátlan házasságkötési képességet még nem szül, mert a kiskorúság czimén a törvény egyéb akadályokat is állított fel, melyekről alább B) alatt lesz szó.

A fejletlen kor akadály ellenére kötött házasság, hacsak az akadály megfelelő módon (felmentéssel) el nem hárított, megtámadás folytán érvényteleníthető s büntethetőséget is von maga után. A felmentést (*dispensatio*) kellően indokolt kérelemre — avagy hivatalból is — előzetesen vagy utólagosan az igazságügy-

miniszter adhatja meg, ha orvosi bizonyítvánnyal igazolja van, hogy a törvény szerint még fejletlen koru házasulandó a házas életre mind testileg, mind szellemileg eléggé érett. A korhiány miatt teljesen cselekvőképtelen fejletlen koruak (12 éven aluliak) részére, mert azok házasságkötésre egyébként is absolute képtelenek, felmentés nem adható.

B) *Kiskorúság*. A kiskorúság bontó akadály a kötendő házasságnak utját abban az esetben állja, ha azon személyeknek, kiket a törvény e joggal felruházott — a tervezett házasságba való beleegyezése hiányzik.

A beleegyezés megadására a kiskorúság egész tartamára kiterjedőleg a kiskoru *törvényes képviselője* van hivatva.¹ (Házassági törv. 8. §.) Kiskorunak tekinti pedig házassági jogunk — az ált. joggal megegyezően — a 24-ik életéven aluliakat, *kivéve* a gyámhatóságilag kifejezetten nagykorusítottakat, továbbá azokat a legalább 20 éveseket, kik atyai hatalmat gyakorló atyjuktól, a gyámhatóság jóváhagyása mellett vagyonukat szabad rendelkezésre kikapták, vagy engedelmet nyertek önálló háztartás alapítására. (1877: XX. t.-cz. 6. §.) Ellenben eltér házassági jogunk az ált. magánjogtól annyiban, hogy azokat, kik legalább 18 évesek és atyjuktól gyámhatóságilag jóváhagyott beleegyezésével önálló ipart üznek, valamint a nőket, ha 24-ik életévük előtt férjhez mentek, a házasság megtámadhatása szempontjából kiskorúaknak tekinti,² jóllehet az ált. jog szerint a megengedett és jóváhagyott

¹ Törvényes képviselő első sorban az atya, törvényes és törvényesített gyermeke felett mindaddig, míg a gyermek nagykoru nem lesz, míg az atyai hatalom megszüntetve vagy felfüggesztve nincs; vagy ha egyáltalában az atya maga is nagykoru. Az örökbefogadó atya az örökbefogadott gyermek felett akkor, ha az örökbefogadás teljes volt; másodsorban az atya által kinevezett gyám; harmadsorban az anya, az atyai hatalom felfüggesztése vagy megszüntetése, továbbá az atya kiskorúsága esetén és az atya halála után, ha gyámnevezés nincs. Törvénytelen gyermeknek törv. képviselője az anya, ha teljeskoru. Ellenesetben a kirendelt gyám. Törv. képviselője továbbá az örökbefogadó anya, az örökbefogadott gyermek felett. Negyedsorban következnek a atyai, aztán az anyai nagyatya és végül a finembeli oldal-rokonok az unokatestvérig bezárólag.

Az elősorolt személyek nem létében, vagy ha azok ellen kizárési okok forognak fenn: az árvaszék által kirendelt gyám vagy gondnok a törvényes képviselő.

² Házassági törv. 130. §.: „Az 1877: XX. t.-cz. 5. §-án alapuló teljes-

önálló iparüzés, s a nőkre nézve a férjhezmenés nagykorúságot eredményez. (1877:XX. t.-cz. 5. §.) Kiskorúaknak tekinti végül házassági jogunk azokat is, kiknek kiskorúsága *elmebetegség* vagy magát jelekkel megértetni nem tudó siketnémaság, avagy a vagyongyezelésre képtelenné tevő elmeengesség, illetőleg magát jelekkel megértetni tudó siketnémaság okából meghosszabbított (h. t. 130. §.).

A kiskorúság tehát a mondottak szerint annyiban jön bontó akadályként számba, amennyiben a kiskorúak törv. képviselőjük *beleegyezése* nélkül házasságot nem köthetnek. Ám a törvényes képviselő beleegyezése még nem mindig elég. Azon esetekben, hol a törvényes képviselő nem egyuttal szülő is,¹ szükséges ennek a szülőnek beleegyezése is;² ha pedig jogosult szülő nem volna, (pl. már meghalt) a törv. képviselő beleegyezéséhez (kivéve, ha ez a kiskorúnak éppen nagyapja volna) hozzá kell járulnia a gyámhatóság jóváhagyásának.

A jogosult szülő beleegyezése elmaradásának már most különböző a hatálya, aszerint, hogy 20 éven felüli vagy 20 éven aluli kiskorú házasságáról van-e szó. 20 éven felülieknél a jogosult szülői beleegyezés hiánya akadály ugyan, de csak egyszerű házassági tilalom, miért is erről ehelyütt nem szólhatunk. *20 éven aluliaknál* azonban a jogosult szülő beleegyezésének elmaradása a házasságot megtámadhatóvá teszi, tehát bontó akadályként érvényesül (h. t. 8. §.).

Beleegyezésre jogosult szülőnek pedig a házassági törvény értelmében első sorban az *atya* tekintendő; ha atya nincs, vagy a gyermek törvénytelen, az anya. Ha a szülők házassága felbontott, vagy ágy- és asztaltól el vannak választva, a gondviselésre bízott gyermekek házassága esetén az anya, a nem anyai gondviselés alatt álló gyermekekre, sőt ha az anya nem létezőnek

korúság a jelen törvény alkalmazásában tekintetbe nem jön.“ 129. §.: „Az a nő, aki a 8. §. ellenére kötött házasságot, ezen házasság megtámadására vonatkozó szabályok alkalmazásában a kiskorúakkal egyenlő elbánás alá esik mindaddig, míg 24-ik életévét be nem tölti. Törvényes képviselőül ily esetben továbbra is azt kell tekinteni, aki a házasságkötéskor törvényes képviselő volt. Ugyanez áll a gyámhatóságról“.

¹ Megtörténhetik pl. ott, ahol az atya atyai hatalmától meg van fosztva.

² Ez az u. n. „jogosult szülői beleegyezés“.

tekintendő,¹ valamennyi gyermekre nézve az atya gyakorolja a beleegyezés jogát. Örökbefogadás esetén — amíg az örökbefogadási szerződés felbontva nincs — az örökbefogadó szülő, a szerződés felbontása esetén pedig ismét a vérszerinti szülő a beleegyezésre jogosult (h. t. 9. §.).

Ha már most a házasságba való beleegyezést akár a törvényes képviselő, akár ha ez a szülőtől különböző személy — a jogosult szüi indokolatlanul megtagadná: a kiskoru a gyámhatósághoz fordulhat, s az az ő meghallgatásával s *kizárólag* az ő érdekeit tartva szem előtt, a hiányzó beleegyezéseket a magáénak megadásával pótolhatja. (H. t. 8. §. 3. bek. és 10. §.)

A beleegyezési jog, — melynek gyakorlására kötelező forma előírva nincs — legszemélyesebb jellegű jogositvány. Megbízott vagy képviselő által tehát nem gyakorolható. Feltételhez vagy időhatárhoz nem lehet kötni, de visszavonása a házasságkötésig bármikor és bármi ok alapján meg van engedve.

A kiskorúság bontó akadály a mondottak szerint a szükséges beleegyezések előzetes vagy utólagos kieszközlésével elhárítható.

C) *A szabad beleegyezést kizáró okok.* 1. *Kényszer (vis).* Általános elv, hogy a kényszer a jogügyleti akaratot, ha nem is zárja ki, de annak szabadságát nagy mértékben befolyásolja. Ez elvnek a házassági jogban is nagy jelentősége van, mert a házasságkötésnél hatályosuló kényszer a házasság érvényesen létrejöhetségét meggátolja s ezért az u. n. „szabad beleegyezést kizáró ok“ ugy hat, mint a megtámadhatóságot előidéző bontó akadályok.

Kényszer alatt egyébként házassági törvényünk szerint „fennegetéssel előidézett alapos félelmet“ kell értenünk. (H. t. 53. §.) Nem subsummáljuk a kényszer fogalma alá a „testi kényszert“ (vis absoluta), mert ha valakit physicailag kényszerítenek valamire: az akaratnélküli eszköz a kényszerítő kezében s így a házasságkötésnél primo loco szükséges „személyes“ kijelentést nem teheti meg. De már igen, a korábban alkalmazott testi erőszaknak

¹ Nem létezönek tekintendő bármelyik szülő akkor, ha testi vagy elméleti fogyatkozás vagy távollét okából gátolva van, avagy az atyai hatalomtól, illetőleg (az anyánál) a természetes és törvényes gyámságtól megfosztott, kivéve, ha a megosztás vagyonkezelés miatt történt. A gátoltságot a gyámhatóság állapítja meg. (H. T. 9. §. 3-ik és 4-ik bekezdés.)

(pl. megverés) psychikai visszahatásaként jelentkező elfogódottságot, vagyis a *tetleges* fenyegetés eredményezte félelmet.

A kényszerszülte lelki állapotnak a házasságkötéskor kell fenforognia; hogy azelőtt is megvolt-e vagy nem? ez tekinteten kívül marad. A kényszerítés bárkitől eredhet, sőt az egyik házassulótól is; irányulhat a házassuló, illetőleg házassulók vagy hozzátartozók ellen; minden esetben szükséges azonban, hogy *alapos félelmet* idézzon elő, amit az eset összes körülményei nyomán a bíró kötelessége megállapítani.¹

A nőrablás esetén jogunk szerint szintén *kényszerítés* forog fenn s így a raptus külön házassági akadályt, illetőleg megtámadási okot nem képez.

A kényszert mint házassági akadályt csak egy módon, t. i. a kényszerített fél helybenhagyása által lehet elhárítani. Helybenhagyást jelent a megtámadási jognak *igénybe nem vétele is*. (H. t. 62., 65. §§.)

2. *Tévedés (error)*. A tévedés öntudatlan eltérés a valódi, belső akarat és az akarat kijelentése között. Hatása a házasságra ugyanaz, mint kényszeré, amennyiben a házasság érvényesen való létesülhetését megakadályozza. A tévedés az általános jogban is az ügyletek érvényére hat vissza s azokat vagy semmivé vagy megtámadhatókká teszi. Szabályozása azonban a házasság sajátos természetéből kifolyólag a házassági jogban lényegesen módosul. Először is itt a tévedésnek joghatálya *egységes*; semmi séget nem idéz elő, csak megtámadhatóságot;² továbbá ezt is csak a törvényben taxative megállapított tévedési esetekben és végül azoknak az általános jogban felette fontos megkülönböztetéseknek, hogy a tévedést kinek vagy mily ténykörülményeknek lehet fel-

¹ Curia, 1898 nov. 2-án 4423. sz. A szülők az a fenyegetése, hogy ha a lány bizonyos férfihez férjül nem megy, szülei telkén többé nincs helye: tekintve a lány 22 életévét, alapos félelmet előidézhető kényszernek nem tekinthető (Márkus: X. k. 16,231.). Ha a még fejletlen koru nőt a férjhezmenésre zárvatartással kényszerítik, kitagadással fenyegetik: a házasság kényszer czimén megtámadható. (Curia, 1902 márcz. 5-én 886. sz. (Márkus: XIII. k. 19,731.)

² Mert a tévedés a házasságnál csak a tévedő érdekeit érinti, de önmagában véve sem az erkölcsi, sem a társadalmi rendet nem veszélyezteti. (Indokolás: 115. l.)

róvni, s hogy menthető volt-e a tévedés vagy nem menthető: a házassági jogban jelentősége nincs.

A törvény a tévedési esetek felsorolásában csak az u. n. „lényeges tévedés“-re szorított s szabad beleegyezést kizáró okok gyanánt a következő tévedési eseteket állapította meg (54. §. a—f):

a) ha az egyik házaspár egyáltalán nem akart házasságot kötni és nem tudta, hogy kijelentésével házasságot köt.¹ Önként értetődőleg a simulalva, valamint a reservatio mentalis mellett kötött házasságok, melyeknél a valódi és a kijelentett akarat közti eltérés szintén, de nem öntudatlanul, sőt ellenkezőleg épen szándékosan fenforog, mint nem tévedési esetek nem sorozhatók ide.

b) Ha az egyik házaspár — tévedése következtében — másval kőtött házasságot, mint a kivel akart és nem tudta, hogy az a személy más. Ez az error in persona, mely konkrét esetekben a lényeges személyi tulajdonságokban való tévedést is magában foglalja, ha ezen utóbb említett error qualitatis in personam redundans oly nagyfokú, hogy józan mérlegelés szerint a személyazonosságban való tévedéssel felér.

c) Ha az egyik házaspár már a házasság *kötésekor állandóan* képtelen volt a házassági tartozás teljesítésére és a másik házaspár *ezt nem tudta*, sem a körülményekből *nem következtethette* (nősz tehetetlenség — impotentia).²

d) Ha az egyik házaspár a házasság megkötése *előtt* halálra, legalább 5 évi fegyház- vagy börtönre, vagy ha 5 évnél rövidebb tartamu fegyházra, börtönre vagy nyereségvágyból elkövetett vétés miatt fegyházra jogerősen el volt ítélve és a másik házaspár *ezt*

¹ A tévedés ez az esete siketeknél, némáknál, siketnémáknál fordulhat elő, továbbá oly személyeknél, kik a polg. tisztviselő nyelvét nem értik.

² Ide tartozik az az eset is, mikor az egyik házaspár hermaphrodita (csira) s nemi életre ez okon alkalmatlan. A csirával kötött házasságot szintén a házassági tartozás teljesítésére vonatkozó képességben történt tévedés alapján lehet érvénytelenített, ha pedig a csira házastársát ezen tulajdonsága tekintetében tudatosan megtévesztette: a kérdés a megtévesztés alapján (lásd 3. alatt) döntendő el. Curia 1907 jan. 23-án 5934. sz. — Eredetileg érvénytelennek jelenti ki a hsgot 54. §. c) p. alapján, mert a férj a női nem iránti undorérzete okán impotens és erről a nő hsg kötéskor nem tudott. (Egyet. Dár I. 165.)

nem tudta, továbbá, ha 5 évnél rövidebb időtartamu szabadságvesztési büntetés esetén alaposan feltehető róla, hogy tudva a büntetést az elítélttel a házasságot nem is kötötte volna meg.

e) Ha a nő a házasság megkötésekor *mástól* (tehát nem mostani férjétől) *házasságon kívül* teherbe volt ejtve és ezt a férj a házasságkötéskor *nem tudta*. Megjegyzendő, hogy ha a nő korábbi házasságának megszűnte után 10 hónapnál hamarabb lép arra a második házasságra, melynek megkötésénél teherben lévőnek találta: a teherbeejtés szerzőjéül az *első* férj vélelmezendő s ez esetben a bontó akadály nem forog fenn. A „házasságon kívüli teherbeejtés“ feltétele így magyarázandó. Nem forog fenn a bontó akadály akkor sem, ha a nő a *házasságkötés előtti* időben szült vagy szüzességét elvesztette, még ha a férjnek erről tudomása nem is volt.¹

f) Tévedés forog fenn végül akkor, ha olyan személy köt házasságot, a ki már élt házasságban, de korábbi házastársát holtta nyilvánították és ez a holttanílvánított házastárs az újabb házasságkötése után jelentkezik, az új házastársak azonban — s ebben rejlik tévedésük — a holttanílvánítottnak életben létéről házasságuk megkötésekor tudomással nem bírtak.

A tévedés itt voltaképp a korábbi házasság megszűnésére és az egyik félnek még mindig fennálló lekötöttségére vonatkozik.

A tévedés, mint bontó akadály csakis a tévedő fél helybenhagyásával, illetőleg a tévedés alapján őt megillető megtámadási jog igénybe nem vételével háriható el.

3. *Megtévesztés*. A szabad beleegyezést valamelyik házасuló fél félrevezetése kizárja, sőt minden ily eljárás arra is alkalmas lehet, hogy a házasságnak, mely család közrejátszásával létesült erkölcsi alapjait gyökerükben megingassa.

De nem minden megtévesztésnek vagy szándékos félrevezetésnek lehet ily messzemenő jelentőséget tulajdonítanunk. Jogunk szerint a házasság érvényes létrejöhetését csak az olyan megtévesztés zárja ki, mely a másik házastárs lényeges személyi tulaj-

¹ Curia, 1903 okt. 20-án, 4042. sz. (Judicat. II. 423.) Az sem ok az érvénytelenítésre, ha a nő a házasság kötésekor görvénykóros volt (Curia 1903 nov. 12-én 1902. sz. — Jogállam II. k. 632. l.), avagy, ha családjában örökletes elmebetegség pusztit (Curia, 1903 nov. 19-én 2077. sz. u. ott), akkor sem, ha a férj nem tudott róla.

donságaira vonatkozik, s a megtévesztést *ez a másik házastárs tudva önmaga idézte elő* vagy *ismerte a megtévesztést, mely egy harmadik személytől eredt*. Ha ellenben a megtévesztettéről alaposan feltehető, hogy a házasságot megtévesztés nélkül is megkötötte volna, ez esetben a megtévesztés bontó akadályja nem állapítható meg. (55. §.)

A megtévesztés egyik eseteként említendő az, mikor az egyik házasuló a házasság megkötésénél a másik fél előtt valamely bontó akadályt elhallgatott. Vagyoni viszonyokra vagy társadalmi állásra vonatkozó megtévesztés nem állapítja meg a bontó akadályt,¹ csak az olyan, mely a tévedésbe ejtő vagy a tévedésbe ejtésről tudó házasuló lényeges személyes tulajdonságaira vonatkozik. Hogy melyek ezek a lényeges személyi tulajdonságok? a törvény nem mondja meg, s így azok megállapítása a gyakorlat feladata.² Feltétlenül bizonyosnak veendő azonban, hogy az oly személyes tulajdonságokra vonatkozó szándékos félrevezetés, melyek tekintetében a törvény a házasság érvénytelenítésére az öntudatlan tévedést is elfogadja, (lásd 2. alatt a *c*), *d*) és *e*) pontokat) mind ide sorozhatók.

A megtévesztés bontó akadályja a házasság utólagos elhagyásával, vagy a megtámadási jog igénybe nem vételével; elhárítható.

¹ Curia, 1898 ápr. 1-én 406. sz. a. (Márkus: X. k. 16,233.)

² Pl. a Curia azt már kimondta, hogy a szüzesség egymagában nem képezi a nőnek oly lényeges személyi tulajdonságát, melyre nézve a megtévesztés — még ha bizonyítva is lenne — a házasság érvénytelenítésére alapul szolgálhatna. (1898/5759. sz. Dtár III. f. X. k. 279. 1.) Ellenben a rovott előélet elhallgatása és erkölcsi kifogástalanság színlelése már figyelembeveendő megtévesztés (Curia, 1899 jun. 21-én 1537. sz. Ügyv. Lapja 1899. évf. 29.). Továbbá elhallgatása annak, hogy a nő gyógyíthatlan eskőrban szenved. (Curia, 1901 márcz. 14-én 46. sz. Márkus: XII. k. 18,418.; ugyanilyen u. ott a 18,419. sz. eset, továbbá a Curia, 1901 nov. 6-án 5140. sz. ítélete is. Márkus: XIII. k. 19,733.). Elhallgatása annak, hogy a férj oly betegségben szenved, mely a házasság céljának megfelelő életközösség keletkezését vagyis a fertőzés veszélye nélküli nemi érintkezést kizárja (Curia, 1904 jan. 26-án 609. sz. — Judicat. II. 683.) Az elhallgatott bujakór hasonlóképp okot ad az érvénytelenítésre (Curia, 1906 jun. 15. 2122. sz. — Judicat. IV. 1672. sz.).

183. §. Tiltó akadályok.

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 823—830. l.; Jancsó Gy.: Házassági és házastársi öröklési jog 101—134. l.; Tóth Gáspár: Házassági jog cz. id. m. 40—50. l.; Raffay: Házassági jog cz. id. m. 67—85. l.; Vavrik B.: id. cz. a Jogi Lexicon IV. k. 70—80. l.; Hattyuffy D. id. cz. m. 30. és köv. l.

A) *Korlátolt cselekvőképesség gondnokság alá helyezési eljárás miatt.* Ha valaki magát jelekkel megértetni nem tudó siketnémaság vagy elmebetegség okán gondnokság alá van már helyezve: e tény rája nézve a cselekvőképtelenség semmiséget eredményező bontó akadályát állapítja meg(lásd előbb). Ellenben, ha a mondott okok miatt ellene megindított gondnokság alá helyezési eljárás még befejezve nincs, de „*folyamatban van*“: ez esetben a teljes cselekvőképtelenség sem forogván még fenn, a gondnokság alá helyezendő netaláni házasságát *nem bontó*, hanem csak *tiltó akadály* gátolhatja.

A törvény 14. §-a úgy rendelkezik, hogy: „Tilos házasságot kötni annak, aki ellen *elmebetegség* vagy jelekkel megértést is gátló siketnémaság okából indított gondnokság alá helyezési eljárás van folyamatban, ha (az eljárás közben) a) részére a gyámhatóság *ideiglenes gondnokot* rendelt; vagy b) ellene a zárlat (vagyon) elrendeltetett; vagy c) a gondnokság alá helyezés még *nem jogerős* ítélettel ki van mondva“.

A §. utolsó mondatából kitünőleg a tiltó akadályt az eljárásnak csak az a)–c) alatt felsorolt három fázisa állapítja meg. Az eljárásnak a gondnokságot kimondó jogerős ítélettel való befejezése folytán az addig tiltó akadály átváltozik ipso jure bontó akadálylá.

Egyébként az akadály elhárítására semmi mód sincs; a tilalom ellenére megkötött házasság érvényes marad ugyan, de megbüntethető.

B) *Beleegyezés hiánya.* A beleegyezés hiányán kétféle tiltó akadály áll elő.

I. Beleegyezés hiánya, mint tiltó akadály a gondnokság alatt álló elmegegye vagy magát jelekkel megértetni tudó siketnéma házasságánál.

A magát bár jelekkel megértetni tudó siketnéma, valamint

gyengeelméjü vagyonkezelésre való képtelenségük okából gondnokság alá helyezhetők. Ha ez a gondnokság alá helyezés jogerősen már megtörtént az ily személyeknek gondnokuk beleegyezése nélkül a házasságkötés tilos. A gondnok beleegyezését azonban a gyámhatóság a gondnokolt kérelmére és az ő meghallgatásával pótolhatja.

A tilalom ellenére kötött házasság érvényes marad, de megbüntethető. Az akadály maga egyébként a gondnok beleegyezésének, illetőleg e helyett a gyámhatóság pótlásának kieszközlésével elhárítható.

II. A jogosult szülő beleegyezésének hiánya, mint tiltó akadály a 20 éven felüli kiskorúak házasságánál.

Kiskorúak házasságához törvényes képviselőjük beleegyezése szükséges, mely ha hiányzik a házasság előtt, — mint tudjuk — megtámadhatóságot eredményező bontó akadály áll. Ám lehet, hogy a kiskorú törvényes képviselője nem az ő szülőjét illeti. Ilyenkor a törvényes képviselő mellett a szülő beleegyezése is megkívántatik. Ha már most a házasuló 20 éven aluli kiskorú: a jogosult szülői beleegyezés hiánya *megtámadhatást eredményező bontó akadályt*, ha 20 éven felüli, *tiltó akadályt képez*. Itten erről az utóbbi esetről beszélünk. „Tilos házasságot kötni a szülő beleegyezése nélkül, — mondja a házassági törv. 16. §-a — annak a kiskorúnak, aki 20-ik évét meghaladta, akkor is, ha törvényes képviselője beleegyezett“. Hogy ki a beleegyezésre jogosult szülő? erre nézve ugyanaz áll, ami a kiskorúság bontó akadályánál mondatott. A jogosult szülő beleegyezését — s ez a beleegyezés kieszközlése mellett a szóbanforgó tiltó akadály elhárításának másik módja: a gyámhatóság a 20 éven felüli kiskorú meghallgatásával pótolhatja. A tilalomellenesen kötött házasság érvényes ugyan, de megbüntethető.

C) *Unokatestvéri viszony*. Tilos a házasság a közeli vérrokonság miatt az unokatestvérek, azaz testvérek gyermekei között. (Házassági törv. 17. §.) Az u. n. másodunokatestvérekre ez az akadály már nem terjed ki. Az unokatestvéri viszony megállapításánál a származás törvényes vagy törvénytelen volta nem tesz különbséget. Nemkülönböztet azonban az sem, ha a házasuló unokatestvéreknek csak az egyik vagy mind a két nagyszülője közös. Az unokatestvérség tiltó akadályát úgy lehet elhárítani, ha a házasulók

az igazságügyminiszterhez felmentésért folyamodnak, hatósági orvosi bizonyítvánnyal igazolván, hogy egészségügyi és orvosi szempontból házasságuk megengedhető. A tilalom ellenére kötött házasság megbüntethető ugyan, de különben érvényes marad.

D) *Örökbefogadás*. Az örökbefogadás az a szerződés, (l. CIII. Fej.) melynél fogva valaki (az örökbefogadó) másnak (a vérszerinti szülőnek) gyermekét saját gyermekéül fogadja, hogy az általa neveltessék, utána örökösödhessék s esetleg nevét, nemességét is (ehhez már királyi jóváhagyás kell) elnyerje. Mivel ez az örökbefogadás „imitatio naturae“, s az örökbefogadó és örökbefogadott között a szülő és gyermeke közötti természetes viszonyt alapítja meg, tilos a házasságkötés — amíg az örökbefogadási szerződés érvényesen fennáll — a) az örökbefogadó és az örökbefogadott, valamint az utóbbinak volt házastársa között — ugyyszintén az örökbefogadott és az örökbefogadónak volt házastársa között; — b) az örökbefogadó és az örökbefogadott vérszerinti leszármazója és az örökbefogadónak volt házastársa között. (Házassági törv. 18. §.)

De csak akkor, ha az örökbefogadás *teljes* (plena adoptio) volt, azaz az örökbefogadott gyermek vérszerinti szülője a szülői jogokat a maga részére fenn nem tartotta, mert ily esetben az örökbefogadó és fogadott között a szülő és gyermek egymás iránti viszonyához hasonló viszony jogilag nem jó létre. Amennyiben ez akadálynál az örökbefogadási szerződésben szereplő személyek leszármazóiról és volt házastársairól szó van: megjegyzendő, hogy a leszármazás törvényes vagy törvénytelen volta közömbös, ellenben nem közömbös az, hogy a házasság mikor szűnt meg az örökbefogadás előtt-e, vagy azután? Nevezetesen nem áll elő a tiltó akadály az örökbefogadott és az örökbefogadó volt házastársa között, ha utóbbinak az örökbefogadóval való házasságát még az örökbefogadási szerződés kötése előtt érvénytelenítették vagy felbontották, stb. Szóval az örökbefogadás előtt megszűnt vagy érvénytelenített házasság a szóban forgó akadály szempontjából figyelembe nem jön.

Az örökbefogadáson nyugvó összes akadályok elháríthatók azzal, hogy a szerződés felbontatik. Ezenkívül az örökbefogadó és az örökbefogadott vérszerinti leszármazója; valamint ennek volt házastársa közötti; ugyyszintén az örökbefogadott vérszerinti

leszármazója és az örökbefogadónak volt házastársa közötti akadályt (18. §. b) igazságügyminiszteri dispensációval szintén el lehet háritani.

A tilalomellenes házasság megbüntethető, de egyébként érvényes marad.

E) *Gyámság*. A gyámság a gyám és a gyámolt, továbbá a gyám valamely leszármazója és a gyámolt között létesít tiltó akadályt mindaddig, míg a gyámsági viszony fennáll. (H. t. 19. §.) Az, hogy a gyám leszármazója törvényes vagy törvénytelen születésű? nem jön figyelembe. Helyes magyarázat szerint az akadály a gyám netaláni örökbecfogadott gyermeke és a gyámolt között is fennáll (ha ugyan az örökbecfogadás teljes — plena adoptio volt). A gyámság tiltó akadály ellenére megkötött házasság érvényes ugyan, de megbüntethető. Elháritására nézve egy mód áll rendelkezésre és ez az, ha a gyám gyámságáról lemond, vagy a gyámsági viszony egyébként megszűnik.

F) *Házasságtörés*. A házasságtörés akkor szerepel tiltó akadály gyanánt, és azok között, kiket valamely házasságot felbontó ítélet az egymással való házasságkötéstől házasságtörés miatt eltiltott. (H. t. 20. §.) Házasságtörést követ el pedig az, aki a házastársi hűséget a mással (házasságon kívül) való nemi közösülés által szándékosan megsértette. A *szándékosságon* különös súly fekszik; az erőszakkal végrehajtott közösülés az erőszakolt félre nézve házasságtörésnek nem minősíthető.¹

Ha már most a birói ítélet valamely házasságot *házasságtörés* címén felbontott, a felbontásban vétkes fél ugyanabban az ítéletben a tettes társával (kivel a házasságtörést elkövette) kötetendő házasságtól eltiltandó. Az ekként keletkezett tiltó akadálynak természetesen csak akkor van jelentősége, ha a vétkessé nyilvánított és eltiltott volt házastárs, meg az ő büntársa egyébként köthetnének házasságot. A házasságtörés tiltó akadály akkor is fennáll, ha a házasság felbontásában vétlen fél már meghalt. Fennáll továbbá helyes nézet szerint akkor is, ha a házasságtörés semmis vagy megtámadható házassági kötelékben követtetett el. A semmis házasság ugyan végeredményében nem házasság, s így a házasságtörés tárgyi előfeltétele ez esetben a látszat szerint

¹ Curia, 1899 máj. 17-én 2252. sz. (Márkus: X. k. 16,274.)

hiányzik. Ám a semmiséget is előbb meg kell állapítani, s bizonyos időig a semmis házasság is fennálló házasság; addig t. i. amíg a bírói ítélet semmiségét ki nem nyilvánítja.

A házasságtörés tiltó akadályát elháríthatja a királynak, az igazságügyminiszter előterjesztésére megadott felmentése. (20. §. 2-ik bekezd.) Az akadályellenes házasságkötésre nézve ugyanaz áll, amit az eddig tárgyalt tiltó akadályoknál mondtunk.

G) Tilos házasságot kötni annak, aki tényleg már házasságban él, még ha ez a házasság érvénytelen, semmis is, mindaddig, míg az ilyen semmis házasság meg nem szűnt, vagy semmisége bíróilag ki nem nyilvánított. (H. t. 21. §.)

Ez a házassági akadály tehát szintén a korábbi fennálló házasság akadály, csak hogy míg a semmiséget eredményező bontó akadályok között tárgyalt impedimentum ligaminis azt feltételezi, hogy a korábbi fennálló házasság érvényes legyen vagy legalább megtámadható: addig itt a tényleg fennálló házassági kötelék maga is semmis. Erre való tekintettel az általa létesített akadály intenzívítása is csekélyebb s az ellenére megkötött házasság érvényére befolyással nincs, ellenben megbüntethetővé teszi azt. A fennálló semmis házasságra alapított tiltó akadályt elhárítani nem lehet.

H) *Holttányilvánítás.* Ha a házasulók vagy legalább az egyik házasuló tudja, miszerint valamelyiküknek holttányilvánított korábbi házastársa még él: a kötendő házasság, mint tudjuk, a korábbi fennálló házasság semmiséget eredményező bontó akadályába ütközik.¹

Ha pedig a holttányilvánított halálának bekövetkezése ugyan tiszta dolog, de a házasulók vagy közülök az egyik tudomással bir arról, miszerint a holttányilvánított az *ítéletben vélelmezett elhalálozási napot túlélte*, vagy ha ez a tény a polgári tisztviselő előtt egyébként beigazoltatott: a házasságkötés az anyakönyvi adatok teljes tisztasága és helyessége s az ezekkel bizonyítandó házassági és öröklési jogi viszonyok biztos megállapíthatása

¹ Ha t. i. a holttányilvánítottal való korábbi házasság érvényes vagy megtámadható volt. Ellenben, ha semmis volt: ez esetben a fennálló semmis házasság tiltó akadály a fog előállani. V. ö. különben a fent mondottakkal.

érdekében: *tilos*. (H. t. 22. §.)¹ Ezen tiltó akadály lényegét tehát a vélemezett elhalálozási nap túlélésének *tudása*, illetőleg beigazolása adja meg. Az akadály nem hárítható el; az ellenére megkötött házasság pedig megbüntethető, de érvényes házasság.

I) *Büntett*. Tiltó akadályt állapít meg a törvény (h. t. 23. §.) a gyilkosságban és szándékos emberölésben elítélt *tettes* vagy *részes* és a *sértett fél házastársa* között, még akkor is, ha az ítélet még jogerőre nem emelkedett.

Amint annak helyén mondatott, ha a szóbanforgó büntettek valamelyikét a sértett fél volt házastársa azzal, akivel most új házasságra akar lépni, *közösen* követte el, illetőleg kísérelte meg, vagy ha a tett elkövetésébe *beleegyezett*, vagy arra a másikkal egyetértve bujtott fel valamely harmadik személyt: a kötendő házasságnak az „élet ellen törés“ semmisséget eredményező bontó akadály a *saját* vagy *azon személy házastársán* követte el az „élet ellen törést“, akivel most házasságra szeretne lépni.

A szóbanforgó házassági tilalomnak más a tényálladéka. Itt is ugyanazon büntettekről van ugyan szó, de *hiányzik egyfelől a házasulók közti összejárás, egyetértés*; másfelől a tilalom *csak akkor* áll elő, ha a tettes a büntettet *nem a saját*, de a *másik és a dologban egészen ártatlan házasuló volt házastársa ellen* követte el.² Hogy a sértett érvényes vagy érvénytelen házasságban élt-e vagy nem? nem jön figyelembe. A tiltó akadály ellenére kötött házasság megbüntethető, de érvényes marad, sőt az akadály maga is elhárítható a királynak az igazságügyminiszter előterjesztésére adható felmentésével.

J) *Várakozási idő*. A várakozási idő házassági tilalma szerint a nőnek, korábbi házassága megszűnésétől kezdve számított

¹ 22. §. Tilos holtánnyilváníthatás alapján házasságot kötni, ha a holtánnyilváníthatott házastársa, vagy az, kivel új házasságot akar kötni, tudja vagy ha igazolva van, hogy a holtánnyilváníthatott a vélemezett elhalálozás napját túlélte.

² Pl. Nagy János titokban megmérgezi Kis Pétert és ezért elítéltetik. Kis Péternének a gyilkosságról absolute nem volt tudomása. Nagy János és özv. Kis Péterné között tiltó akadály van. Ellenben, ha Nagy János saját feleségét mérgezi meg, hogy pl. Fehér Évával házasságot köthessen és ezért elítéltetik, de Fehér Éva a mérgezésben ártatlan: akkor közöttük semmi házassági akadály sincs.

10 hónap eltelté előtt újabb házasságra lépni tilos. (H. t. 24. §.) A korábbi házasság megszűnésének bármely esetére kihat ez a szabály, tehát nem tesz különbséget, ha vajjon halál, érvénytelenítés vagy felbontás szüntette-e meg a házasságot. Csak egy kivétel van. Nevezetesen, mivel az egész tilalom indoka abban rejlik, hogy a netalán időközben született gyermekek apasága minden kétségen felül álljon;¹ nem forog fenn a várakozási idő tilalma, ha a nőnek korábbi házasságát az 54. §. c) pontja alapján (impotentia) érvénytelenítették. Ilyenkor ugyanis ki van zárva, hogy az érvénytelenítés után született gyermek az impotens volt férjtől származzék.

A mondott kétségre való tekintettel elhárul a várakozási idő akadály a azonnal, mielőtt a nő időközben gyereket szül. Elhárul akkor is ha a nő orvosi bizonyítvánnyal igazolni tudja, hogy teherbeéjtve nincs és ez alapon az igazságügyminiszter részére felmentést ad. Egyébként a tilalomellenes házasság érvényes lesz, de megbüntethető.

K) Egyházi rend. Mindazokra nézve, kik azon egyház szabályai szerint, melyhez tartoznak, egyházi rend (ordo) vagy fogadalom (votum) okából házasságot nem köthetnek — az egyházi felsőbbtség engedélye nélkül — a házasságkötés az állami jog szempontjából is tilos. (Házassági törv. 25. §.)

Ezek az u. n. coelibatust ismerő felekezetek a róm. és görög-kath. és görög-keleti. A két előbbinél a házasságkötési tilalom csak a magasabb egyházi rendekre vonatkozik; szerzeteseknél pedig az ünnepélyes fogadalom alapítja azt meg.² A görög-keleti egyházban csak a szerzetesi fogadalom vonja maga után a házassági tilalmat.

Az egyházi rend tiltó akadály a egyházi felmentéssel vagy az illető egyház kötelékéből való kilépéssel elhárítható. Az e nélkül megkötött házasság érvényes lesz, de megbüntethető.

L) Védkötelezettség. A véderő kötelékében álló férfiak, valamint azok is, kik még a hadköteles kort nem érték el, vagy ha igen is, de a harmadik korosztályból még nem léptek ki (kivéve

¹ Vajjon a mostani vagy a korábbi férjtől valók-e azok? mert ha a nő mindjárt, vagy legalább 10 hónapon belül újra házasságot köthetne, ez a kérdés sok esetben eldönthető nem is volna.

² Jezsuitáknál már az egyszerű fogadalom is.

az ujonczállitásból töröltek, illetőleg a harmadik korosztályba be nem sorozottakat), a házasságkötéstől, a véderőről szóló 1889. évi VI. t.-cz. 50. és 61. §-ai és a házassági törv. 26. §-a értelmében el vannak tiltva.

E házassági tilalomnak — mely különben katonai nősülési engedéllyel elhárítható — lényege a védkötelezettségben, indoka pedig az ehhez fűződő állami érdekekben (harczképesség, hatonai rend és fegyelem fentarthatása) rejlik. A hadköteles kor azon naptári év jan. 1-étől veszi kezdetét, melyben a védköteles egyén élete 21-ik évét és végződik azon naptári év decz. 31-én, melyben élete 23-ik évét betölti. Az akadályt elhárító nősülési engedély megadása a m. kir. honvédelmi miniszter ügykörébe tartozik. (1889: VI. t.-cz. 50. §.)

A véderő kötelékében active szolgáló azon személyeket, kiknek felsőbb katonai hatóságaik engedélye nélkül a házasságra lépés tilos: a véderőről szóló törvény jelöli meg.¹ Ugyanezen személyekre nézve a házasságkötési engedélyek megnyerésének módja és előfeltételei, különösen pedig a tiszti házassági óvadékok kérdése: a katonai szolgálati szabályokban nyert részletes szabályozást.²

¹ 1889: VI. t.-cz. 61. §.: „Katonai hatósági engedély nélkül nem sősülhetnek: a) a közös hadsereg (haditengerészet) és a honvédség tényleges szolgálatban álló egyénei;

b) a közös hadsereg (haditengerészet) és a honvédség állományba nem vett ujonczai;

c) a tartósan szabadságolt sorhadkötelesek, kivéve azokat, akik sorhadi szolgálati kötelezettségük három utolsó hónapjában állanak és azokat, akik a 32. §. második bekezdése alapján, avagy családi tekintetből szabadságoltak;

d) a helyi alkalmazásra előjegyzett nyugdíjas tisztek;

e) a közös hadseregnek (haditengerészetnek) és a honvédségnek valamely katonai rokkantház helybeli ellátásában elhelyezett egyénei;

f) a tartósan szabadságolt honvédlegénység, mely a 3-ik korosztályt még tul nem haladta, kivéven ezek közül azokat, akik tényleges szolgálatukat még a 3-ik korosztályból való kilépés előtt lerótták“.

1889: VI. t.-cz. 61. §.: „A közös hadsereg (haditengerészet) és a honvédség kötelékébe tartozó minden más elő nem sorolt egyéneknek — az állományba nem vett és a nem tényleges póttartalékosokat is ideértve — nősülhetés végett katonai hatósági engedélyre n i n c s s z ü k s é g ü k“.

² Nősülési szabályzat a cs. és kir. közös hadsereg számára, 1887 jul. 11-én 3685. sz. a. k. közös hadügyminiszteri rend.; igazságügyminiszteri rend.

A védkötelezettség tiltó akadály ellenére kötött házasságok érvényesek, de megbüntethetők. A büntetésre azonban nem a házassági, hanem a véderőről szóló törvény határozmányai nyernek alkalmazást. (H. t. 125. §. és 1889: VI. t.-cz. 50. §.)

M) *Kihirdetés hiánya.* Mindaddig, míg a házasságnak a törvényben előirt szabályszerű *kihirdetése* meg nem történt: a házasságkötés tilos. (H. t. 27. §.) Ez a tiltó akadály azonban magától elhárul, ha a házasulók egyike közel halállal fenyegető betegségben szenved (36. §.), illetőleg elháríttatik, ha az erre illetékes közigazgatási hatóság a kihirdetés alól felmentést adott. A szabályszerű kihirdetés nélkül megkötött házasság érvényes marad ugyan, de büntetés alá esik.

LXXXIX. FEJEZET.

A házasság megkötése.¹

184. §. A házasság kihirdetése.

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 838—859. l.; Jancsó Gy.: Házassági és házastársi öröklési jog 144—207. l.; Tóth Gáspár: Házassági jog cz. m. 59—74. l.; Raffay: Házassági jog 85—119. l.; Kampis János: Az állami anyakönyvvezetés összes szabályainak módszeres gyűjteménye cz. m. Budapest, 1898. Márkus D.: Magyar Magánjog 421—427. l.; Szladits Károly: Házasság kihirdetése és Házasságkötés

a katonai házassági óvadékok biztosítására szolgáló ingatlanok birói becslése körül követendő eljárás szabályozása tárgyában, 1896 szept. 12-én 49,918. sz. a.; a m. kir. honvédség és csendőrség nősülési szabályzata: honvédelmi miniszteri rend. 1887 aug. 1-én 6169. sz. sz. a.; igazságügyi miniszteri rend. a m. kir. csendőrség kötelékébe tartozó házasulóktól megkívánandó nősülési engedély tárgyában, 1895 szept. 25-én 40,201. sz. a.; honvédelmi miniszteri rendelet a kivételes nősülési engedély mellett vagy engedély nélkül való nősülhetés tekintetében, 1890 okt. 7-én 32,500. sz. a.; igazságügyminiszteri rendelet a közös hadsereg, a haditengerészet és a m. kir. igazságügyminiszteri rendelet a közös hadsereg, a haditengerészet és a m. kir. honvédség nyugdíjas tisztjeinek házasságainál követendő eljárás tárgyában 1897 szept. 15-én 51,268. sz. a. (Lásd Márkus-féle Magánjog I. k. 410. és köv. l.)

¹ Jelen fejezet magyar állampolgárnak Horvát-Szlavonországokban vagy a külföldön kötött házasságára, továbbá: Horvát-Szlavonországokban közszégi illetőséggel bíró magyar állampolgárnak, vagy külföldinek Magyarországon kötött házasságára nem vonatkozik. Erre nézve lásd XCV. Fejezet.

cz. cikkei a Jogi Lexikon IV. k. 95—105. lap; u. itt az irodalom; Szladits K.: A házasságkötés szabályai cz. m. Budapest, 1899. Hattyuffy D. id. cz. m. 37. és köv. l.

„A házasság megkötését kihirdetés előzi meg.“ (H. t. 28. §.) Kihirdetés alatt pedig általában a jegyesek házasságra lépési szándékának közhírré tétele értendő avégre, hogy a közöttük netalán fenforgó házassági akadályt bárki bejelenthesse. A kihirdetést, erre való tekintettel csak kivételes esetekben, ha t. i. felmentés adatott, vagy az egyik házastulót közeli halál fenyegeti, lehet mellőzni. (Lásd előbbi §-t.) A házasság kihirdetésére az anyakönyvvezetők hivatvák, amennyiben házassági anyakönyvek vezetésével is meg vannak bízva. (1894: XXXIII. t.-cz. 5. §.)¹ Az ily hatáskörrel bíró anyakönyvvezetők közül a kihirdetés elrendelésére annak az anyakönyvvezetőnek van *illetékessége*, akinek a kerületében a jegyesek, vagy legalább azok egyikének rendes lakhelye, ilyenek hiányában tartózkodási helye van. Több illetékes anyakönyvvezető közül — ami előfordul oly esetben, midőn a jegyeseknek különböző helyen van rendes lakásuk — szabadon választhatnak. (A. T. 46—48. §§.) Az anyakönyvvezetőnek saját maga, gyermekei vagy szülői házasságának kihirdetésére soha sincs illetékessége. Ily esetben helyettese, vagy ha ilyen nincs, a belügyminiszter által megbízott szomszédos anyakönyvvezető jár el. (A. T. 10. §.)²

A házasság kihirdetését az anyakönyvvezető az ez iránt előterjesztett kérelemre rendeli el. A kihirdetést kérhetik: a házastulók személyesen, törvényes képviselőik, vagy az e célra külön meghatalmazottak.³ (A. T. 45. §.) Az anyakönyvvezető netaláni aggályai esetén a jegyesek kérelmének komolyságáról, a valódiságáról alkalmas módon meggyőződést szerezni tartozik (A. T. 23. §.) s a felek személyes megjelenését is megkivánhatja (amennyiben helyettük a fentiek szerint más járt el), ha az a kihirdetés

¹ Az 1894: XXXIII. t.-cikket módosító 1904: XXXVI. t.-cz. 5. §-a szerint házassági anyakönyvet minden anyakönyvvezető vezet, kivéve azokat a községi helyettes anyakönyvvezetőket, kik 24 évesek még nincsenek. Ezek tehát az új törvény értelmében sem bírnak hatáskörrel házassági anyakönyvek vezetésére.

² A. T. = anyakönyvi törvény. (1894: XXXIII. t.-cz.)

³ Meghatalmazott lehet az egyik házastuló is.

törvényes előfeltételeinek tisztázása érdekében szükségesnek látszik.

Minden kihirdetésnek előfeltétele ugyanis az, hogy a házasulók az anyakönyvvezető előtt a házasságkötés törvényes kellékeit, előfeltételeit eléve igazolják. (A. T. 50. §. 1. bekezd.) Értjük ez alatt a házasulóknak azt a kötelességét, hogy kimutassák, miszerint házasságuknak semmi akadály sem áll útjában. Tartoznak különösen születési bizonyítványukat felmutatni, továbbá a törvényes képviselőnek és a szülőnek a házasság megkötéséhez szükséges beleegyezését, illetőleg a gyámhatósági jóváhagyást vagy beleegyezést. (H. T. 8. §.) Tartoznak továbbá igazolni netalán korábbi házasságuk megszűnését, érvénytelenné nyilvánítását vagy a házastárs holtánnyilvánítását (H. t. 12., 21. §§.) a megfelelő közokiratokkal; bemutatni az egyházi vagy katonai hatóság által adott nősülési engedélyeket, ahol ilyenekre szükség van (H. t. 25., 26. §§.), utóbbinál pláne a biztosíték-adásáról szóló (cautio) okiratot is. (A. T. 50. §. 2. bekezd.)

Ha az anyakönyvvezető előtt e ténykörülmények közvetlenül ismereteseek vagy hitelt érdemlő módon igazolva vannak: a jelzett okiratok felmutatása alól a házasulókat felmentheti (kivéve az egyházi és katonai nősülési engedélyeket és cautio okiratot) s szükség esetén a felektől esküt is vehet ki a házasságkötés törvényszabta kellékeinek felforgása tekintetében. (A. T. 50. §. 3. bekezd.) Viszont gyámhatósági jóváhagyás vagy beleegyezés hiányának esetében az anyakönyvvezető a házasulók ez iránti kérelmét jegyzőkönyvre vévén, azt a gyámhatósághoz közvetlenül beterjeszti s egyébként is kötelezve van arra, hogy a netalán felforgó, de elhárítható akadályok elhárításáról a házasulóknak utmutatást adjon.¹

Ha már most a házasulók a házasságkötés törvényszabta kellékeit nem tudták beigazolni és a házasság valamely akadályba ütközik² vagy ha az anyakönyvvezető úgy találja, miszerint a

¹ Igazságügyminiszteri utasítás 27. §. (27,243/1895. sz. rend., a házasság kihirdetésénél, megkötésénél és anyakönyvvezetésénél követendő eljárás tárgyában.

² Vitatható, hogy a kihirdetést szabad-e megtagadni olyankor, midőn az anyakönyvvezető tudomása szerint kényszer, tévedés vagy megtévesztés történt? Azt hisszük, ha a felek kihirdetés iránti kérelmükhöz ragaszkodnak.

házasság kihirdetésére hatásköre, illetőleg illetékessége nincs: a kihirdetés elrendelését megtagadja. A felek a kérelmükre írásban is kiadandó megtagadás okairól felvilágosítandók s figyelmeztetendők arra, hogy az ellen felfolyamodással élhetnek a törvényhatóság első tisztviselőjéhez, ennek határozata ellen pedig kérvénnyel a kir. törvényszékhez fordulhatnak. (A. T. 60. §.; Igazságügyminiszteri utasítás 29. §.) Amennyiben a kihirdetést megtagadó határozat a felfolyamodás során hatályon kívül helyezettnek, ugyanazon okból a kihirdetést ismételtén megtagadni többé nem lehet. (A. T. 61. §.)¹

A kihirdetés elrendelése. Meggyőződve az anyakönyvvezető, hogy a kihirdetés megtagadására ok nincsen, haladéktalanul elrendeli azt, s az elrendelés tényét a kihirdetési tárgyalásról felvett s a házasság felek által is aláírott jegyzőkönyvre rájegyzi. A kihirdetés azokat az adatokat tartalmazza, melyeknek közzététele, a kihirdetés célját tekintve szükséges. Tehát: a házasság család- és utónevét; mellékneveiket, esetleges czimeiket; mindkettőjüknek családi állapotát, (nőtlen, hajadon, özvegy, elvált) vallását, foglalkozását (állását), lakhelyét, születési helyét és idejét, továbbá a szülőknek pontos megnevezését, esetleges közelebbi megjelöléseket a házasság másoktól való biztosabb megkülönböztetése végett és azt a felhívást, hogy az, aki házassági akadályról tud, a kihirdető anyakönyvvezetőnél jelentse be s végül azon községek megnevezését is, melyekben az elrendelt kihirdetésnek fogantatnia kell. A kihirdetés ellátandó kelettel, az anyakönyvvezető aláírásával és hivatali pecsétjével s a házasság kérelmére a megtörtént elrendelésről bizonyítvány is adandó.

Az elrendelt kihirdetés végrehajtása, illetőleg fogantatása iránt a kihirdető anyakönyvvezető intézkedik. A fogantatásnak több módja van: *kifüggesztés, előszóval való kihirdetés és kihirdetés hírlapi közzététel útján.* A kifüggesztés az anyakönyv-

az anyakönyvvezetőnek engednie kell. Ezen u. n. „szabad beleegyezést kizáró okok” úgy is csak akkor használhatók fel a házasság megtámadására, ha ép a házasságkötés pillanatában érvényesültek. Hogy érvényesültek esetleg az előtt is: ez közömbös.

¹ A bíróság eljárását ily ügyekben az 1895. jun. 29-én 27,198. sz. a. kelt igazságügyminiszteri rendelet szabályozza.

vezetők erre a célra szolgáló hivatali hirdetőtábláján, illetőleg — hol a községi előljáróság jár el — a községházán felállított hirdetési táblán történik. A kifüggesztéssel való kihirdetésnek időtartalma teljes 14 nap, a kifüggesztési és levételi nap a határidőbe nem számítatván. Csak kifüggesztéssel történik a kihirdetés a törvényhatósági joggal felruházott és rendezett tanácsu városokban. Kis- és nagyközségekben ellenben a kihirdetés élőszóval is foganatosítandó, még pedig a kifüggesztési határidőbe eső két egymást követő vasárnapon. Az élőszóval való kihirdetést a községi előljáróság egyik tagjának kell a kihirdetés felolvasásával eszközölnie. Hirlapi uton végül akkor történik a kihirdetés, ha azon helyek valamelyike, hol a kihirdetést foganatosítani kell, Horvát-Szlavonországokban vagy Magyarország területén kívül fekszik. Ha az anyakönyvvezető által kijelölendő hirlap nem magyar nyelven jelenik meg, a kihirdetést a hirlap nyelvének megfelelő fordításban is közzé kell tenni. Ha a hely, hol a hirlapi kihirdetést foganatosítani kell, Európán is kívül fekszik, a házassuló felek a kihirdetés ezen módja alól felmentést kérhetnek. (H. t. 27. §.; A. T. 57. §.)

Arra nézve már most, hogy *hol kell* az elrendelt kihirdetést a fent jelzett módozatok szerint foganatosítani, általános szabályul szolgál: *a házassulók jelenlegi rendes lakhelyén* és közvetlenül *megelőző* lakhelyükön is, ha a jelenlegin még nem laknak legalább 3 hónap óta. Ha a házassulók rendes lakhelye különböző helyeken van vagy egyszerre több rendes lakhelyet is tartanak maguknak: a kihirdetést mindenik lakóhelyen teljesíteni kell. Történik ez megkeresések útján, melyeket a kihirdető anyakönyvvezető intéz a kerületén kívül eső kihirdetési helyre nézve illetékes másik anyakönyvvezetőhöz, illetőleg a községi előljárósághoz, ha az a hely, hol a kihirdetést még foganatosítani kell, saját kerületében fekszik.

Ha a házassulóknak, vagy azok valamelyikének rendes lakása nincs, a kihirdetést a *tartózkodási* helyen kell foganatosítani. Ha a házassuló utolsó tartózkodási helyén még 3 hónapot sem töltött, a kihirdetés ott is foganatosítandó, ahol annakelőtte legalább 3 hónapig tartózkodott.

A házassuló illetőségi vagy születési helyén kell végül a ki-

hirdetést foganatosítani oly esetben, mikor a házasulónak fentiek szerinti tartózkodási helye nincsen. (A. T. 47. §.)

A foganatosított kihirdetésről az anyakönyvvezető a felek kérelmére bizonyítványt ad. Mivel azonban a kihirdetés 1 év leltével hatályát veszti (A. T. 56. §.), ezen a határidőn túl bizonyítványt kiállítani már nem lehet.

185. §. *A házasságkötés lefolyása és anyakönyvvezetés.*

Irodalmi utalások. Lásd az előző 184. §-nál.

A házasságkötésnek törvényünk értelmében *anyagi és alaki* kellékeit lehet megkülönböztetnünk. Anyagi kellékszámba megy már tágabb értelemben az a körülmény is, hogy a házasságot gátló akadályok egyike se álljon a kötendő házasság útjában. Szoros értelemben azonban a házasságkötés pillanatára tekintettel a megkötésnek *anyagi* kellékéül a két fél szabad és kényszer, tévedés vagy megtévesztés által nem befolyásolt, független akaratelhatározását kell értenünk.¹ (H. t. 38. §.) Az *alaki* kellékek szempontjából pedig két kérdést kell vizsgálat tárgyává tennünk: 1. Ki előtt kell a házasságot megkötni és 2. hol és milyen módon?

Ki előtt kötendő a házasság? „A házasságot polgári tisztviselő előtt kell megkötni. Polgári tisztviselő pedig *a)* az anyakönyvvezető, *b)* a törvényhatóság első tisztviselője; *c)* a főszolgabíró; *d)* a rendezett tanácsu város polgármestere; *e)* az osztrák-magyar monarchia diplomatai képviselője, consula és ezek helyettese, a magyar kormánytól nyert felhatalmazás korlátain belül.“ (H. t. 29. §.)

A polgári házasság alaptételét kimondó ezen szabály alól jogunk egyetlen esetben enged kivételt, s ez is inkább csak látszólagos kivétel. Ha nevezetesen a házasságot nem is kötötték polgári tisztviselő előtt, de a *közhiedelem* azt, ki előtt a kötés történt, polgári tisztviselőnek tartotta: a házasság is polgári tisztviselő előtt kötöttnek tekintendő — kivéve, ha *mindkét* házasuló bebizonyíthatólag tudta, hogy az illető nem polgári tisztviselő. Ez az egyetlen kivétel a felek (legalább az egyik fél) jóhiszeműségét és a közhiedelmet honorálja, egyébként pedig „exceptio firmat re-

¹ Az anyagi kellékekről az akadályok tárgyalása során emlékeztünk meg

gulam in casibus non exceptis“ s így csak megerősíti azt a törvényben szintén kimondott s a fenti alaptételt szükségkép kiegészítő azt a szabályt, hogy az oly kötés, mely nem történt polgári tisztviselő előtt: a törvény erejénél fogva házasságnak *semmi vonatkozásban* sem tekinthető. (H. t. 30. §.) A házasságkötéseknél való közreműködésre első sorban és rendszerint az anyakönyvvezető van hivatva; de csak az esetben, ha házassági anyakönyvek vezetésére is felhatalmazást nyert. A házasulóknak az ily hatáskörrel bíró anyakönyvvezetők közül az *illetékes* anyakönyvvezető előtt kell megjelenniök. Illetékes pedig az az anyakönyvvezető, akinek kerületében mindkét házasulónak, vagy azok egyikének rendes lakóhelye, ilyennek hiányában tartózkodási helye van. (H. t. 32. §.) (Anyakönyvvezető rendes illetékessége.) Több illetékességgel bíró anyakönyvvezető közül (pl. a házasulóknak különböző anyakönyvi kerületben van rendes lakásuk) a házasulók szabadon választhatnak.

Az anyakönyvvezető oly házasulók házasságánál is közreműködhetik, kik előtte kívánnak házasságot kötni, bár egyiküknek sincs rendes lakóhelye — vagy ilyennek nem létében tartózkodási helye — az ő kerületében. Hogy azonban a *rendes illetékességgel* eképpen nem bíró anyakönyvvezető a házasságkötésnél csakugyan eljárhasson: a házasulókra nézve *illetékességgel* bíró másik anyakönyvvezető *felhatalmazására* van szüksége. Ez a házasulók kérelmére kiadandó felhatalmazás a felhatalmazott anyakönyvvezetőnek *kivételes illetékességet* ad. (H. t. 33. §.)

Ugyancsak kivételes illetékessége van a házasságkötésnél való közreműködésre az anyakönyvvezetőnek akkor is, ha nem a *saját, de más anyakönyvvezető kerületében* jár el, az utóbbinak felhatalmazása alapján. Idegen kerületben való közreműködésre azonban csak olyan anyakönyvvezetőnek lehet felhatalmazást adni, ki a házasságkötésnél való eljárásra maga is illetékes lett volna, ha a felek előtte és az ő kerületében jelentek volna meg. Ez eset akkor fordulhat elő, ha az egyik házasuló rendes lakhelye az ő kerületében van.¹

¹ Pl. a völegény rendes lakása X., a menyasszonyé pedig Y. anyakönyvvezető kerületében van. A közreműködésre tehát X. is, Y. is rendes illetékességgel bírnak. A felek a házasságot a menyasszony lakhelyén és X. anyakönyvvezető közreműködése mellett akarják megkötni. Y. felhatalmazhatja ekként X-et, hogy az ő és X-re nézve idegen kerületében eljárjon.

Az eljáró anyakönyvvezető a felhatalmazás ezen második esetében saját kerületében eljárónak tekintetik. (H. t. 31. §. 2. bek.)

A felhatalmazást ismét tovább adni, másra átruházni nem lehet s mivel a kihirdetésnek hatálya csak 1 évre szól: felhatalmazás sem adható a kihirdetés utolsó napjától számított egy esztendő után.

Egyébként áll az általános szabály, hogy a házasságkötésnél az anyakönyvvezető csak a saját kerületében, más polgári tisztviselő pedig csak saját hivatalos hatáskörének területén működhetik közre. (H. T. 31. §. 1. bek.)

A saját maga, gyermekei, vagy szülői házasságkötésénél az anyakönyvvezetőnek soha sincsen illetékessége (A. T. 10. §. (kizárási ok), s ilyenkor helyettesének, vagy ha ilyen nincs, a belügyminiszter által kirendelt szomszédos anyakönyvvezetőnek kell eljárnia. Olyan anyakönyvvezető, aki ellen kizárási ok forog fenn: felhatalmazást nem adhat.

A törvényhatóság első tisztviselőjének (alispán, polgármester), a főszolgabírónak és rendezett tanácsu város polgármesterének a házasságkötésnél való közreműködésre rendszerinti illetékessége nincs, csak *kivételes*. A házasulók indokolt kérelmére nevezetesen a főispán (Budapesten a főpolgármester, Fiumében a kormányzó) megengedheti, hogy a házasságot a törvényhatóság területén, a mondott polgári tisztviselők közül az egyik, még pedig olyan előtt kössék meg, akinek hatósági kerületében az illetékes, vagy az illetékes anyakönyvvezetőtől adott felhatalmazás alapján kivételes illetékességgel bíró anyakönyvvezetőnek székhelye van.¹ (H. T. 34. §.)

Végül ami az osztrák-magyar monarchia diplomatiái képviselőjének, consulának, vagy ezek helyetteseinek a házasságkötésnél való közreműködését illeti: ennek a magyar kormánytól nyert felhatalmazás a feltétele, korlátozása pedig: hogy a mondott külföldi képviselők csak akkor működhetnek közre a házas-

¹ Ha tehát pl. Kassán lakó házasulók a dési polgármester előtt akarnak házasságot kötni, először a kassai (illetékes) anyakönyvvezetőnél kell a dési anyakönyvvezető részére felhatalmazást kieszközölni s ennek bemutatására adhatja meg a szolnok-dobokai főispán a dési polgármesternek a közreműködési jogot.

ságkötésnél, ha a házasulandó férfi magyar állampolgár. Az előttük kötött házasság ugy tekintendő, mintha Magyarországon kötötték volna. (H. t. 31. §. 3. bekezd.)

A polgári tisztviselőnek — akár a rendes, akár kivételes illetékesség esetén — a házasság megkötésénél csak akkor szabad közreműködni, ha a kihirdetés szabályszerűen megtörtént vagy alóla felmentés adatott és ha törvényes házassági akadály, vagy a szabad beleegyezést kizáró körülmény nem jutott tudomására. (H. t. 35. §.) Ebből világosan kitűnik, hogy a szabályszerű kihirdetés még nem föltétlenül elegendő, mert akadályok a házasságkötésig még mindig merülhetnek fel s e részt a polgári tisztviselőtől a törvény különös gondosságot követel.

Amennyiben már most akár a kihirdetés nem történt meg, — s alóla felmentés sem adatott — akár időközben házassági akadály merült fel, akár a szabad beleegyezést kizáró okok (kényszer, tévedés, megtévesztés) valamelyike gyakorolt befolyást a házasulókra, akár a polgári tisztviselő megállapította, hogy saját maga ellen kizárási ok forog fenn, vagy a közreműködésre hatásköre és illetékessége nincs: a házasságkötésnél való közreműködését meg kell tagadnia s e határozatát, ha a felek kéri, indokaival együtt írásba foglalva s azzal a figyelmeztetéssel, hogy az ellen felfolyamodásnak van helye az A. T. 60. §-a értelmében ki kell adnia. A felfolyamodás az anyakönyvvezető megtagadó határozata ellen a törvényhatóság első tisztviselőjéhez, innen pedig — valamint ha a határozatot eredetileg a törvényhatóság első tisztviselője hozta — a kir. törvényszékhez megy. Meg van engedve a házasságkötésnél való közreműködés — bár sem kihirdetés, sem ez alól való felmentés nem történt — abban az esetben, ha a házasulók egyike közel halállal fenyegető betegségben szenved s a polgári tisztviselő előtt mindkét házasuló legjobb tudomása szerint kijelenti, hogy házassági akadály közöttük nem forog fenn. Erre nézve a polgári tisztviselő esküt is vehet ki s a felek rendelkezésére álló okiratokat, melyek a házasságkötés törvényesabta kellékeit igazolhatják, bekívánja, valamint a közel halállal fenyegető betegség fenforgását is saját jó belátása szerint állapítja meg. (H. T. 36. §.) A halálos ágyon kötött házasságoknál jogunk a polgári tisztviselő illetékessége tekintetében is enged bizonyos eltérést az ily házasság megítélésében,

mert ennek érvényéhez csak annyit kíván meg, hogy az eljáró polgári tisztviselőnek házasságkötésnél való közreműködésére legalább általában *hatásköre* lett légyen.¹

A házasságkötés helye, ideje és módja. A házasság azonnal megköthető: ha a házasulók a kihirdetés alól fölmentést kaptak. Ellenkező esetben csak a kihirdetés utolsó napjára következő három nap letelte után. (A. T. 55. §.)² Ha a házasságot a kihirdetés utolsó napjától, vagy a felmentés keltétől számított egy esztendő alatt meg nem kötik: a kihirdetést ismételni kell; a felmentés pedig hatályát veszti. (A. T. 56., 57. §§.)

A házasságkötés napját a házasulók meghallgatása mellett az anyakönyvvezető tüzi ki. Joga van azonban házasságkötési napokul előre meghatározni hetenkint bizonyos (egy vagy több) napot, minden esetben gondos figyelmet fordítva arra, hogy a házasuló felek a házasságkötésre vonatkozó vallásos kötelezettségeiknek még házasságuk napján lehetőleg eleget tudjanak tenni. (Igazs. min. ut. 61. §.)³

A házasságkötés nyilvánosan, az erre rendelt hivatalos helyiségben történik. Fontos okból azonban a polgári tisztviselő — a házasulók kérelmére — a házasságkötésnél a nyilvánosság kizárásával és a hivatalos helyiségen kívül is közreműködhetik. (H. T. 37. §.)

A házasság megkötése pedig a következő módon történik (H. T. 39. §.):

a tisztében eljáró, polgári tisztviselő előtt, együttesen jelenlévő házasulók külön-külön — két alkalmas tanu jelenlétében —

¹ Igazságügyminiszteri rendelet 1899/64,819.; belügyminiszteri rendelet 1899 decz. 131,726. sz. a.

² A kihirdetés utolsó napja:

a) az esetben, ha a kihirdetés foganatosítása kifüggesztéssel történt, a 14 napos kifüggesztési határidő utolsó napja (pl. ha a kifüggesztés nov. 1-én történt, a kihirdetés utolsó napja nov. 15.); b) az esetben, ha a kihirdetés foganatosítása hirlap útján történt, a hirlapi közzétételt követő 14-ik nap (pl. a kihirdetést tartalmazó hirlap nov. 1-én jelent meg, a kihirdetés utolsó napja nov. 15.). Ha a kihirdetés több helyén való kifüggesztéssel vagy hirlapi uton is különböző napokon történt, az utolsó kihirdetés irányadó. (A. T. 55. §.) Igazságügyminiszteri utasítás 45. §.

³ Házassági törv. 149. §.: „Ezen törvény a házasságkötésre vonatkozó vallási kötelezéseket érintetlen hagyja“.

személyesen kijelentik, hogy egymással házasságot kötnek és e kijelentést sem feltételhez, sem időhöz nem kötik.

A polgári tisztviselő a kijelentések megtörténte után a házasulókat a törvény értelmében házastársaknak nyilvánítja. A tanúk, férfiak és nők, a házasulók, vagy akár az eljáró polgári tisztviselő rokonai is — egyaránt lehetnek. A törvény csak egy kelléket állít fel rájuk nézve, nevezetesen, hogy legalább 16 éves és oly egyének legyenek, kik a házasságkötés cselekvényét megérteni képesek. (H. T. 40. §.) Ki vannak azonban zárva a tanuskodásból a miniszteri utasítás 68. §-a értelmében az anyakönyvi hivatalban alkalmazott személyek (pl. irnokok), ha csak nincs saját rokonaik házasságkötéséről szó, mely esetben a kizárási ok elesik.

A házasságkötés lényege a felek házasságkötő kijelentése lévén, a törvény megkívánja, hogy az feltétlen és határozott legyen. Az időhatárhoz vagy feltételhez kötött kijelentés a házasság természetével ellenkező s ezért az anyakönyvvezetőnek azt elfogadnia nem szabad. Amennyiben tehát a felek vagy azok valamelyike nyilatkozatát ily korlátozásokkal tette volna meg, az anyakönyvvezető az esetről jegyzőkönyvet véve fel, a házasulókat figyelmeztetni tartozik, hogy a törvénynek meg nem felelő kijelentéseik által közöttük *házasság nem jött létre.* (Min. ut. 64. §.)

A házasságkötő kijelentéseket egyébként a felek a polgári tisztviselőnek hozzájuk intézett *magyar* nyelvű kérdésére adott *igenlő* válaszzal teszik meg. Magyarul nem tudók házasságkötésénél hitese vagy ad hoc megeskettett tolmács, irni és olvasni nem tudó némák- és siketnémáknál pedig (amennyiben ugyan nem tekintendők cselekvőképtelenekül) az azok jelbeszédében jártas hitese, illetőleg ad hoc meghiteltetendő szakértő alkalmazandó. Irni és olvasni tudó némák és siketnémák házasságkötésénél a felek és a polgári tisztviselő közti érintkezés élőszóval és írásban történik.

Az eljáró polgári tisztviselőnek kötelessége, hogy a házasság megkötése után — arról tanusítványt adva — a házastársakat vallásos kötelességeikre is figyelmeztesse. (H. T. 149. §.; m. ut. 67. §.)

A házasság anyakönyvezése. A megkötött házasság — ha az anyakönyvvezető saját kerületében járt el — a házasulók és tanúk jelenlétében azonnal anyakönyvezendő. (Anyakönyvi törv. 63. §.) A bejegyzés tartalmát az 1904: XXXVI. t.-cz. 10. és 13.

§-ai állapítják meg, úgy hogy a házasságkötés minden fontos mozzanatáról hű képet adjon.¹ A bejegyzést a polgári tisztviselő, a tanuk és házasulók aláírják, illetőleg kézjegyükkel ellátják. Bejegyzendő az anyakönyvbe a születendő gyermekek vallására vonatkozó esetleges megegyezés is.

Ha az anyakönyvvezető *saját kerületében* ugyan, de *felhatalmazás* alapján járt el, a házasságkötést a felhatalmazásra hivatkozással *saját* anyakönyvébe jegyzi be. (A. T. 66. §.) Ha pedig az illetékes anyakönyvvezető, felhatalmazás alapján *másnak* kerületében járt el, nemkülönben, ha a házasságkötésnél oly polgári tisztviselő működött közre, aki anyakönyvek vezetésével megbízva nincsen: a házasságkötésről jegyzőkönyvet kell felvenni (2 példányban) s az anyakönyvi bejegyzés alapját ez fogja képezni. (A. T. 65., 66. §§.)

Magyar állampolgárnak külföldön kötött házassága a férj lakása, vagy ennek hiányában községi illetősége szerinti anyakönyvbe a felmutatott, avagy a fennálló nemzetközi szerződések értelmében hivatalból közölt külföldi anyakönyvi kivonat alapján szintén bejegyzendő. Ellenben, ha a házasság az osztrák-magyar monarchia diplomatiái képviselője, consula vagy ezek helyettese előtt kötött: nem. (A. T. 77. §.; miniszteri utasítás 87. §.)

XC. FEJEZET.

Az érvénytelen házasság.

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 859—871. l.; Jancsó Gy.: Házassági és házastársi öröklési jog 207—301. l.; Tóth Gás-

¹ Az anyakönyvi törvényt módosító 1904: XXXVI. t.-cz. 10. §. szerint a házassági anyakönyv rovataiba be kell jegyezni: 1. a házasságkötés helyét és idejét (év, hó és nap); 2. a házasulók családi és utónevét, állását (foglalkozását), vallását, életkorát, lakhelyét; 3. ugyanazok szüleinek családi és utónevét; 4. a házasságkötési tanuk családi és utónevét, ugyszintén lakhelyét; 5. a házasulók s a polg. tisztviselő házasságkötési kijelentéseit; 6. a polg. tisztviselő nevét és hivatalos minőségének megjelölését.

A bejegyzés az anyakönyv első példányában folyószám alatt történik. A megengedhető rövidítések rendeletileg állapíttatnak meg. — Aláírás előtt a netalán szükséges helyesbbitések a megjegyzés rovatában teendők meg. Utólagos bejegyzéseknek külön rovata van. Minden bejegyzést a II-od példányba is be kell vezetni. Az anyakönyvet a felek, a tanuk és a polg. tisztviselő írják alá, ill. kézjegyezik. (1904: XXXVI. t.-cz. 12., 13. §§.)

pár: Házassági jog 74—92., 135—140.; az eljárásra nézve 140—180. l.; Raffay: Házassági jog 124—178. l.; Knorr Alajos. A házassági perek és eljárás a házassági perekben cz. m. Budapest, 1899.; Sztéhló Kornél: Eljárás a házassági perekben cz. m. III. kiadás. Budapest, 1897.; Raffay Ferenc: Házassági perrendtartás cz. m. Budapest, 1898.; Szladits K.: Házasság érvénytelensége és Házassági eljárás cz. cikkei a Jogi Lexicon IV. k. 57. és 80. l.; u. itt teljes irodalmi összeállítások a szaklapokban megjelent cikkekre nézve is. Márkus: Magánjog 427—439. l.; Hattyuffy D. id. cz. m. 54. és köv. l.

186. §. Az érvénytelen házasságokról általában.

Jogi természete szerint a házasság: szerződés, így érvényességének vagy érvénytelenségének megítélésénél általában a jogügyleti érvénytelenség elvei az irányadók. Tekintve azonban a házasság sajátos erkölcsjogi természetét, a szabályozás az általános magánjogtól sokban eltérő, aminek következtében az érvénytelenség különböző fokozatainak értelme a házassági jogban az azonos terminológiai megjelölés mellett is egészen más.

A jogügyleti érvénytelenség t. i. kétféle: abszolút és relatív. Az abszolút érvénytelenség semmiféle jogi hatályt semmiféle tekintetben *sem képes* eredményezni. Ezt nevezzük *semmisségnek* (negotium nullum.) A relatív érvénytelenség nyomán előáll ugyan az ügylet célhivatott joghatálya, de az ügyleti fél a megtámadással megszüntetheti azt, s így az ügylet utólagosan hatálytalanul. Ez a *megtámadhatóság* (negotium rescissibile).

A házasságnál is előállhat a negotium nullum jelensége, mikor azt mondhatnók, hogy a tényleg történtek daczára *jogilag* véve semmi sem történt. Pl. a nem polgári tisztviselő előtt kötött házasság a törvény 30. §. 2. bekezdése szerint a szó teljes értelmében semmi, s a házasságnak még csak látszatát sem idézi elő. Hasonlókép. ha a házasulók nem tesznek házasságkötő kijelentést, vagy ha azt feltételhez, illetőleg időhatárhoz kötve teszik; ha továbbá nem két különböző nemű személy, hanem férfi és férfi, nő és nő közötti házasságkötésről volna szó. Mindezen esetekben ugyanaz a jogi helyzet áll előttünk, mint a köztörvényi semmis ügyletek esetében.

Az ügyleti semmisségnek ezt a kategóriáját (tehát az igazi negotium nullum-ot) azonban házassági törvényünk a házasságra alkalmazva nem szabályozza s valahányszor a házasság semmis-

ségéről rendelkezik: teszi ezt a semmisség specifikus, a köztörvényitől különböző, tisztán csak házasságjogi — s a házassági törvényben crealt — értelemben. Házassági törvényünk t. i. csak a létező, fennálló, illetőleg a legalább látszólag *létrejött* s a megszűnésükig vagy esetleg érvénytelenítésükig fennállóknak tekintendő házasságok szabályozásával foglalkozik¹ s ezek közt különbözteti meg az *érvényesen* kötött házasságokat az érvénytelenül kötöttektől, utóbbiak között téve ismételten distinctiot az érvénytelenség specifikus házasságjogi fokozatai szerint.

A mondottakhoz képest az érvénytelenség a házasságoknál a következően osztályozható:

1. *Nem létező házasság* (matrimonium non existens). Fogalmilag ugyanaz, mint a *köztörvényi negotium nullum*. Jogilag véve házasságnak semmi tekintetben, soha sem tekinthető. Szabályozása a házassági törvény keretén kívül: az általános magánjogba tartozik.

2. *Érvénytelen házasság*. Itt a házasságkötésnek minimális elemi feltételei megvannak s ezért a kötés — bár érvénytelen — mégis a házasság látszatát idézi elő. Két alfokozata van:

a) *semmis házasság* (matrimonium nullum, de a „nullum“ kitételei *nem köztörvényi*, hanem *specificus házasságjogi* értelemben véve);

b) *megtámadható házasság* (matrimonium rescissibile).

Ugy az a), mint b) esetében az érvénytelenség azért forog fenn, mert a házasság bontó akadály ellenére létesült s eképpen a házasságkötés törvényszabta előfeltételeinek fenforgásában volt hiány. Az alfokozatok szerinti megkülönböztetés szüksége onnan ered, hogy a bontó akadályok hatálya is különböző (semmisséget és megtámadhatóságot eredményező).

A nem létező házassággal, mivel az egészen az általános magánjog annak helyén kifejtett szabályai alá esik² bővebben nem foglalkozunk. Maga a házassági törvény csak egy helyütt említi a matrimonium non existens, kimondva, hogy „oly kötés, mely nem polgári tisztviselő előtt történt, a törvény erejénél fogva semmi vonatkozásban sem tekintetik házasságnak“ (30. §. 2. bek.).

¹ V. ö. Raffay id. cz. m. 125. és köv. l.

² Lásd I. k. 24. §.

Az ily kötés pusztán ágyasság lesz csak, melynek semmi olyan jogkövetkezménye nincs, a mely a házasságból eredhet, jogi védelemben nem részesül, s egy kötendő házassággal szemben házassági akadályt sem képezhet semmi irányban.¹

A semmisségnek és megtámadhatóságnak különleges házasságjogi értelméről s e fogalmaknak a köztörvényiekétől való különbözőségéről szólnak a következő §-ok.

187. §. A házasság semmissége.

Irodalmi utalások. Lásd a XC. Fejezet alatt.

I. *A házasság semmisségének fogalma és jogi természete.*
Semmis a házasság, ha valamely semmisséget eredményező bontó akadály ellenére kötötték, ideértve azt az esetet is, mikor a házasságkötésnek lényeges alaki kellékei lettek elmulasztva.² A semmisség általános magánjogi fogalmából az következnek, hogy a semmisen kötött házasságot úgy tekintsük, mintha sohasem kötötték volna meg, annak ellenére, hogy az ily kötés is előidézi de facto az együttélés stb. külső tényeiben a házasság látszatát. Ezt a látszatot pedig a jogrendnek védnie kell, mert a létező tényállapotok feletti biráskodást a semmis házasságban élő felek kényére-kedvére a házasság természeténél fogva nem bocsáthatja át, ellenesetben azok az ilyen kötést bármikor megszüntethetnék s másnak is bármikor és bárhol jogában lenne a kötés semmisségére hivatkozni, még mielőtt ez authenticusan és mindenkire nézve meg volna állapítva.

A köztörvényi jogügyleteknél a mondott körülményekből nem áll elő semmi inconvenientia, de igenis előállana itten s ez indokolja a házasság semmisségének különleges jogi természetét. Áll pedig ez a különleges jogi természet abban, hogy a semmisen lé-

¹ Nem idézi elő tehát a házassági törv. 11. §. d) pontjának a 12. és 13. §§. bontó, a 18. §. b) pont, 21. §., 22—24. §§. tiltó akadályát; valamint kizárja a 46. és 138. §§.

² A házasságkötés lényeges alaki kellékeinek elmulasztása úgy hat, mint a semmisséget eredményező bontó akadály, miért is annak helyén a bontó akadályok közt tárgyaltuk. Egyébként a szöveg tétele úgy is fel volna állítható, hogy a házasságkötés semmis lehet, vagy bontó akadály vagy forma hiba okából.

tesült házasság *jogilag véve* semmis ugyan már a kötés perczétől fogva, *tényleg azonban* mindaddig, míg meg nem szűnik, vagy semmisségét jogerős birói ítélet ki nem nyilvánítja: *semmisnek tekinteni nem lehet.* (H. T. 46. §. 1. bekezdés). Viszont, ha az ily házasság már megszűnt, (ez esetben is szükséges a semmisség utólagos birói megállapítása)¹ vagy a semmissé nyilvánítás bekövetkezett: ugy tekintendő, mintha egyáltalában sohasem is kötöttet volna. (H. T. 46. §. 2. bekezdés.)

Tehát míg a köztörvényi jogügyletek semmissége a szó valódi értelmében ipso jure érvényesül és az érvénytelenség bekövetkezésére külön jogcselekvényre szükség nincs: addig a semmis házasság semmissége csak akkor áll be, ha a semmisséget birói ítélet jogerősen megállapítja, akár még a semmis, de tényleg létező házasság fennállása alatt (semmisségi perben), akár annak megszűnése után (megállapító perben).

De tovább: míg a köztörvényi jogügyletek semmissége mindenkiel szemben fennáll az első pillanattól fogva és arra bárki, bárhol — mellékesen is (más perben) — hivatkozhatik: addig a házasság semmissé nyilvánítását csak az kérheti, akinek erre a törvény különös jogot ad,² s a semmisségre való hivatkozás bárkinnek és bárhol csak akkor van megengedve, ha a semmissé nyilvánítás jogerősen már megtörtént.

A köztörvényi jogügyletek semmissége utólagos jóvá- és helybenhagyással nem orvosolható: a házasság semmissége ellenben több esetben igen.³ Annyiban azonban a jogügyleti és házassági semmisség megegyeznek egymással, hogy az elévülésnek alávetve egyik sincsen.

II. *A házasság semmisségének esetei.* Semmis a házasság, ha semmisséget eredményező bontó akadály ellenére kötötték; tehát a) *ha cselekvőképtelen személy kötött házasságot.* (H. T. 44. §.) Elhárul a semmisségnek ez az esete, ha a cselekvőképtelen személy időközben cselekvőképessé válik és házasságát mielőtt az megszűnt vagy semmissé nyilvánított volt, helybenhagyja. (44. §. 2-ik bekezdés.) A helybenhagyás lehet nyílt, azaz kifeje-

¹ Lásd Jancsó id. cz. m. 216. és köv. l.

² Lásd alább a házassági törv. 47. §-a kapcsán 418. l.

³ Előzetes vagy utólagos felmentéssel, helybenhagyás, beleegyezés és együttélés által.

zett és hallgatag is. Hogy az együttélés folytatása helybenhagyás-e? azt az eset körülményei szerint kell megítélni. (H. T. 44. §. 3-ik bekezdés.) Hatálytalan a helybenhagyás, ha a cselekvőképzetlenség okán semmis házasságban élő házastársak között időközben a) az egyeneságbeli sógorság, vagy b) az élet ellen törés vagy c) a kettős házasság bontó akadályja keletkezett, még akkor is, ha ez utóbbi a helybenhagyás idején már megszűnt. (H. T. 44. §. 3-ik bekezdés.)¹ Ha a helybenhagyás a cselekvőképzetlenség okozta semmisséget el is háritotta, a házasság megtámadhatósága ezzel még feltétlenül kizárva nincs, nevezetesen, ha a helybenhagyó fél fejletlen kora és felmentést nem nyert; ha továbbá még 20 éven aluli kiskoru és törvényes képviselőjének, illetőleg a gyámhatóságnak a házasságba való beleegyezését a cselekvőképzetlenség megszűnése után ki nem kérte. (H. T. 44. §. 4-ik bek.)

b) Semmis a házasság (H. T. 45. §.), ha oly személyek kötöttek egymással házasságot, akik között a vérrokonság és az egyeneságbeli sógorság bontó akadály a forog fenn.² A házasság sem-

¹ A H. T.-nek a szövegben írott tulságosan is casuistikus szabályozását példákkal leginkább megmagyarázhatjuk.

a) eset. Nagy János cselekvőképzetlenségben (pl. nagyfoku részegségben) házasságot köt Kis Annával, mely házasság a mondott okért semmis. Már most Nagy János cselekvőképzetlenségének megszűnése után nem hagyhatja helyben Kis Annával való házasságát (illetőleg helybenhagyása hatálytalan lesz), ha időközben újabb házasságra lépett Kis Ilonával a Kis Anna leányával s ekképpen Kis Annával egyuttal egyeneságbeli sógorságba jutott.

Ha feltesszük, hogy akad anyakönyvvezető, ki Nagy Jánosnak ezt a két rendbeli házasságát kihirdeti, annak kötésénél közreműködik stb. (?) még akkor is szinte lehetetlennek látszik a példa, még inkább, ha mondjuk a cselekvőképzetlenség azért forog fenn, mert az egyik házastárs 12 éven aluli gyermek (!)

b) eset. A nagy János és Kis Anna közötti cselekvőképzetlenség okából semmis házasság nem orvosolható meg helybenhagyással, ha megszűnése vagy semmissé nyilvánítása előtt Nagy János Fekete Máriával újabb házasságra lép (?) és aztán Kis Annával szövetkezve, ezt a Fekete Máriát megöli.

c) eset. Nem szüntethető meg helybenhagyással a Nagy János és Kis Anna közötti és cselekvőképzetlenség okából semmis házasság semmissége, ha megszűnése vagy semmissé nyilvánítása előtt Nagy János Fekete Máriával érvényes házasságot kötött, még ha ez a 2-ik házasság a helybenhagyás idején már meg is szűnt.

² Vérrokonság bontó akadály a forog fenn:

a) egyeneságbeli vérrokonok; b) első izbeli oldalágas vérrokonok (testvérek és c) testvér és testvér vér szerinti leszármazói között. (H. T. 11. §.)

missége elhárítható a vérrokonságra alapított bontó akadály egy esetében, ha t. i. testvér kötött házasságot testvéreinek vérszerinti leszármazójával. Az elhárítás módja a házasság megszűnése vagy semmissé nyilvánítása előtt kieszközölt királyi felmentés. (H. T. 45. §.)

c) Semmis a házasság (45. §. H. T.), ha az egyik házastárs már érvényes házasságban él. (Imped. ligam. ellen kötött házasság.)

d) Semmis a házasság, ha a korábbi házastárssal szemben elkövetett élet ellen törés mellett jött létre. (H. T. 45. §.)

e) Semmis végül a házasság — még pedig formahibából — ha megkötése alkalmával valamely lényeges alaki kellék elmulasztott. (H. T. 41. §.)

A semmisség bizonyos esetekben itt is elhárítható, mire nézve visszautalunk a lényeges alaki kellékhianyról, mint bontó akadályról mondottakra.

III. *A házasság semmisségének joghatálya.* A semmis házasságot mindaddig, míg meg nem szűnt vagy semmissé nem nyilvánították: fennálló házasság gyanánt kell tekinteni. *Ideiglenesen* tehát a semmis házasság is mindazon joghatályokat eredményezi, melyek az érvényes házasságból személyi és vagyoni vonatkozásokban előállanak. Mihelyt azonban a semmissé nyilvánítás jogerős bírói ítéletben megtörtént vagy a házasság megszűnése után a fenforgott semmisség utólagosan bírói megállapítást nyert: úgy kell tekinteni a házasságot, mintha meg sem kötötték volna sohasem, (46. §. H. T.) és ezzel az ideiglenesen keletkezett és előállott különböző joghatályok is visszamenőleg a semmis kötés percéig elenyésznek úgy a multa, mint a jövőre nézve.

E szabály alól a törvény csak egyetlen kivételt állít fel a jóhiszemű harmadik személyek érdekében. A 133. §. szerint ugyanis: „Azon jóhiszemű harmadik személyek előnyére, akik érvénytelen házasságban élő házastársakkal az érvénytelenné nyilvánításig jogügyletekbe bocsátkoztak, az érvénytelen házasság az érvényes házasság joghatályával bir.“

Azaz, ha a harmadik személy *mind a két házastárssal együttesen* kötött valamely oly jogügyletet, melynek hatálya a házasság érvényességétől függ és az ügylet megkötésekor a házasság érvénytelen mivoltáról *tudomással nem birt*: az ügylet érvényes

marad, kivéve, ha maga a házasság az ügylet megkötésekor már megelőzőleg semmissé volt nyilvánítva, vagy megtámadás folytán érvénytelenített.

De az, hogy az ügyletkötésnél érvényesnek feltételezett házasság időközben megszűnt (semmissé nyilvánítás vagy megtámadás miatti érvénytelenítés nélkül) a mondott kivételes szabály alkalmazhatóságát már nem érinti. Ha a házasság nem a semmis vagy megtámadható házasságok kategóriájába tartozik, de egyenesen „non existens matrimonium“ (pl. nem polgári tisztviselő előtt kötött), akkor a család és tévedés eseteit kivéve, a 133. §. alkalmaztatásának helye nincs.

IV. *A semmisség érvényesítése.* Valamely házasság semmisségének birói érvényesítésére két eszköz van: a semmisségi per és a semmisséget megállapító per.

1. *Semmisségi per.* A házasság tényleges fennállása alatt a semmisség kizárólagos érvényesítési módja az erre a célra önállóan indított semmisségi per, míg ezzel szemben a megállapító pernek csak a semmisen kötött házasság tényleges megszűnése után van helye.

Semmisségi pert nem mindenki, hanem csak a törvény által specialiter feljogosítottak indíthatnak. Még pedig a) a házasfelek, b) a kir. ügyész és c) az, aki kimutatja, hogy a házasság semmisségétől valamely jogi érdeke függ. (H. T. 47. §. 1. bek.) Mivel pedig a semmis házasságok fennállása ellen első sorban a közérdek szól, önként érthetőleg a semmisségi per indítása *mindkét* házastársnak meg van engedve tehát, annak is, amelyik a házasság megkötésekor a fenforgó bontó akadályról tudott vagy kellő gondossággal tudhatott volna. Továbbá: az a házastárs is indíthat semmisségi pert, illetőleg szerepelhet semmisségi perben alperes gyanánt, ki cselekvőképességében korlátozva van, mert a H. T. 1. a perképeséget csak azoktól vonja meg, kik teljesen cselekvőképtelenek s kik helyett ekként a törvényes képviselőnek kell eljárnia (H. T. 48. §.) akkor is, ha a cselekvőképtelenség a per indítása után áll be.

A kir. ügyész a semmisségi keresettel hivatalból vagy kérelemre lép fel s arra is jogosult, hogy a más által indított semmisségi perbe beavatkozzék, de minden esetben csak az igazságügy-

miniszter ad hoc adott felhatalmazása alapján.¹ Az ügyész a semmisségi pert *mindkét* házastárs ellen indítja. Harmadik személyek kereseti jogához jogi érdek kimutatása szükséges. A jogi érdek fenn- vagy fenn nem forgása esetenként döntendő el. A törvény 47. §-a exempliative ilyen jogilag érdekelt harmadik személyekül felsorolja a *korábbi házastársat*, a vele előbb kötött házasság okából, amennyiben és amíg ez a korábbi házasság meg nem szűnt; a *későbbi házastársat*, ha saját házasságának érvénye a korábbi házasság semmisségétől függ; és végül *mindazokat a személyeket*, akik a későbbi házasság érvényessége iránt jogilag érdekelve vannak. Szerepel a semmisségi perekben a házasság lehetőleg fentartásának érdekében kirendelt *házasságvédő is*, kivéve azokat a pereket, melyeket a kir. ügyész helyezett folyamatba.²

A semmisségi per *concurrrens* természetű³ s csak addig indítható, míg a házasság tényleg meg nem szűnt. (H. T. 49. §.) Kétős házasság mint semmisségi ok esetében azonban a második házasság semmissé nyilvánítása végett a korábbinak tényleges *megszűnése után is*.

A semmisségi per tárgya valamely házasság érvénytelenítése iránti kérelem, mely egyuttal megtámadási, bontó és válókeresetekkel is összekapcsolható. Az ily irányú kérelmek alperesi részről viszonzkereset alakjában is támaszthatók. Ha azonban a per tisztán csak házasság érvénytelenítésére irányul egyéb kérdésekre, nevezetesen vétkesség megállapítására, valamint végleges nőtartás és gyermektartásra nem lehet kiterjeszkedni. Ez csak a házasságbontó pereknél fordulhat elő s itt mint mellékkérdés csak a per alatti ideiglenes nőtartás jöhet szóba.⁴ A bíró a kereseti kérelmen nem terjeszkedhetik túl (az általános perjogi elvből folyólag) a felek azonban kereseti kérelmük alapjának megváltoztatásától eltöltve nincsenek. Bizonyítási tétel: a házasságkötés érvénytelensége; a bizonyítási teher pedig az érvénytelenséget állító fel-

¹ A kir. ügyész eljárását az 1895. évi 38, 532. sz. a. okt. 30-án és 1895. évi 27,241. sz. a. kelt igazságügyminiszteri rendeletek szabályozzák.

² Curia 1897/1890. sz. (Dtár III. f. VIII. k. 323. 1.); 3443. sz. (Dtár III. f. IX. k. 308. 1.)

³ Bármelyik jogosult megindíthatja, a többiek beleavatkozhatnak.

⁴ Curia, 1908 decz. 29-én 5514. sz. (Egyet. Dtár III. 54.)

peresre, illetőleg viszonkereset esetén az alperesre hárul. A semmisségi per folyama alatt a bíróság köteles a felek kérelmére az ágy- és asztaltól való különélést elrendelni; de elrendelheti azt a kir. ügyész indítványára vagy hivatalból is. (H. T. 72. §.) Az ágy- és asztaltól való különélés elrendelésének ugyanazok a joghatályai, mint a bontó perek folyamán elrendelt különélésnek. (Lásd alább 199. §. 3/p.)¹

A semmisségi perben kelt jogerős ítélet mindenkivel szemben *res judicata*-t létesít (h. t. 50. §.) s csak a kettős házasság okából a *második házasságnak* érvénytelenítése iránt indított perben hozott *elutasító ítélet* képez kivételt, amennyiben a perbe nem vont *korábbi házastársra* nézve nem hatályos. Ha azonban az ítélet *nem volt elutasító* (azaz a második házasságot érvénytelenné nyilvánította), akkor a mondott kivétel nem áll fenn, mert a *korábbi* házastársat abban, hogy a maga házasságának megsemmisítését — a második házasság megsemmisítése *után is* kérhesse: nem gátolhatja meg. (H. T. 50. §. 2. bekezd.)²

Ha a házasság valami okból megszűnik még mielőtt a semmisségi per jogerős ítélettel bevégeződött volna: a per beszüntetendő. A feleknek, illetőleg jogutódaiknak joguk van azonban a per folytatását kérni, holott is a per átváltozik az alább tárgyalandó s csak a perbenálló felekre nézve hatályos (relatív hatályu) *megállapító* perré.

2. *Megállapító per.* Valamely házasság semmisségének megállapító (*praejudicialis*) perrel való érvényesítése akkor van helyén, ha a házasság már megszűnt és semmis voltának utólagos megállapításához jogi érdek fűződik. Semmisséget megállapító pert *bárki* indíthat, amit a törvény 71. §-a úgy fejez ki, hogy: „A

¹ A házaspár együttélésre kötelezve nincsenek (H. T. -101. §.); a különélést elrendelő végzésben ideiglenesen intézkedni kell a nőtartásról, a közös kiskorú gyermekek elhelyezéséről, a nő részére szükséges tárgyak kiadásáról (H. T. 102. §.); a szülők és gyermekek egymással való érintkezéséről (H. T. 103. §.).

² A házasságot érvénytelenítő, felbontó, ugyszintén az ágy és asztaltól való elválasztást kimondó ítéletek a korábbi eljárási szabályok értelmében (gyakorlat fejlesztette ki; lásd „Házassági szabályzat“ 42. §.) felebezés nemlétében is felülvizsgálat céljából a Curiához voltak felterjesztendők. Ezt a szabályt az 1907: XVII. t.-cz. 6. §-a hatályon kívül helyezte.

házasság megszűnése után bárki érvényesítheti a házasság érvénytelenségétől függő jogait.“ (1. bek.)

A megállapító per önállóan indítandó, de a már megszűnt házasság semmisségét fel lehet vetni egy a fennállott házasság érvényességétől vagy érvénytelenségétől függő valamely jogigény iránt indított más perben is, holott, mint a keresetbe vett igény előfeltétele a házasság semmissége a beperesített igénynyel együttesen lesz ítéletileg eldöntendő.

A semmisséget megállapító perben kelt ítélet hatálya csak a perben állott felekre nézve létesít res judicatát (relatív hatály).

Az imént tárgyalt semmisséget megállapító perekből meg kell különböztetnünk azokat a praejudicialis pereket, melyek valamely házasság *fennállása alatt* a semmisségi per indítására jogosultak által helyeztetnek folyamatba avégből, hogy a házasfelek között házasság csakugyan létezik-e vagy nem? A megállapító perek ez a fajtája tehát nem az érvényesség vagy semmisség körül forog, mert ehhez az, hogy házasság a felek között legalább a jogi látszat szerint *létezzék* előfeltétel. A perbeli cél itt pusztán a házasság „non existentia“-ja fenforgásának konstatálására irányul. Tudvalevőleg pedig ez az eset akkor fordulhat elő, ha a házasságot nem polgári tisztviselő előtt, vagy nem különböző nemű személyek között, vagy nem házasságkötő kijelentésekkel, vagy ha igen is, de idő, illetőleg feltételhez szabott kijelentéssel kötötték meg.

188. §. *A házasság megtámadhatósága.*

Irodalmi utalások. Lásd a XC. Fejezet alatt.

I. *A házasság megtámadhatóságának fogalma és jogi természet.* Megtámadható a házasság, ha valamely megtámadhatóságot eredményező bontó akadály ellenére kötötték. A megtámadható házasság érvénytelensége — egészen úgy, miként a megtámadható köztörvényi ügyleteké — attól függ, hogy a megtámadásra jogosult személyek élnek-e ezen jogukkal vagy nem? Hogy azonban az érvénytelenség mintegy lappangva e feltételeesség mellett is nyomon kíséri a megtámadható házasságokat kötésük perczétől kezdve már: következik abból, hogy az ily házasságot a megtámadása után úgy kell tekinteni, mintha soha meg sem kö-

tötték volna. (H. T. 67. §. 2. bekezd.)¹ Mindaddig azonban, míg a megtámadható házasság tényleg fennáll és érvénytelenné nyilvánítva nincs — még ha a megtámadási per folyamatban is volna — *érvényesnek* tekintendő. (H. T. 67. §. 1. bekezd.)

II. *A házasság megtámadhatóságának esetei és elhárításuk.*
Megtámadható a házasság, ha

a) fejletlen kora házasuló, vagy házasulók kötötték (H. T. 51. §.), akkor is, ha az, aki korhiány miatti cselekvőképtelenségben kötött házasságának semmisségét, cselekvőképességének elérése után házassága jóváhagyásával elhárítja, amennyiben még mindig fejletlen kora. A fejletlen kor miatti megtámadhatóság mindaddig, míg az illető házastárs fejlett korát el nem érte, utólagos felmentéssel elhárítható (H. T. 63. §.), de nincs helye felmentésnek akkor, (bár a házastárs még mindig fejletlen korban volna is) ha a kir. ügyész megtámadási joga a törvényben meghatározott 1 évi elévülési határidő letelte után megszűnt.

b) Megtámadható az a házasság, melyet 20 éven aluli kiskoru kötött anélkül, hogy törvényes képviselőjének — s ha ez nem a szülő — jogosult szülőjének is, vagy a gyámhatóságnak az előbbieket pótló beleegyezését, illetőleg jóváhagyását kikérte volna. (H. T. 52. §.) A megtámadhatóság a szükséges beleegyezés, illetőleg jóváhagyás kieszközlésével elhárítható. Beleegyezésnek, illetőleg jóváhagyásnak addig van helye, míg a kiskoru házastárs teljes korát el nem érte. Az időközben betöltött 20-ik életév ebből a szempontból tehát figyelembe nem jön. (H. T. 64. §.)²

c) Megtámadható a házasság, ha valamely szabad beleegyezést kizáró ok fenforgása mellett, tehát kényszer, tévedés vagy

¹ A szövegben mondottak szerint tehát az, ami a megtámadható házasságot érvénytelenné teszi, képletesen így tüntethető fel:

Érvénytelenné teszi a megtámadható házasságot: 1. A házasság tényleges fennállása alatt indított megtámadási kereset + a házasság tényleges fennállása állása alatt hozott érvénytelenítő ítélet.

2. A házasság tényleges fennállása alatt indított megtámadási kereset + a házasságnak időközben való megszűnése.

3. A házasság megszűnése + bejelentéssel való megtámadás.

² Szóba jöhetne ez, tekintettel arra, hogy a jogosult szülő beleegyezésének hiánya 20 éven felüli kiskorunál csak tiltó kadályt létesít.

A megtagadott beleegyezések gyámhatósági pótlására, a beleegyezésben gátolt szülőre stb. lásd 182. §. II.

megtévesztés hatása alatt kötötték. (H. T. 53—55. §§.) A tévedő, kényszerített vagy megtévesztett házaspár utólagos helybenhagyása a megtámadhatóságot elhárítja, valamint megtévesztés eseteiben az is, ha alaposan feltehető róla, hogy a házasságot megtévesztés nélkül is megkötötte volna.

A megtámadhatóság elhárítására általában és annak minden egyes esetére nézve megjegyzendő, hogy elhárításként hat a megtámadásra megállapított törvényes határidő elmulasztása valamint miként jelezve volt, a megtámadásra jogosult házaspár *helybenhagyása is*. Feltéve természetesen, hogy a megtámadásra a házastárson kívül in concreto más, — kinek jogát a házaspár helybenhagyása nem érintheti — szintén feljogosítva nincs.¹ A helybenhagyás csak akkor hatályos, ha a házastárs oly időben nyilvánítja, amidőn rá nézve a megtámadási határidő már kezdetét vette. (H. T. 65. §.) Hogy az együttélés folytatása helybenhagyás-e? az eset körülményei szerint kell megítélni.

További általános szabályok a megtámadhatóság elhárítására: helybenhagyásnak vagy egyéb elhárításnak csak addig van helye, míg a házasság tényleg fennáll s jogerősen érvénytelenítve nincs, vagy ha már megszűnt volna, amíg *bejelentéssel*² utólagosan meg nem támadtatott. (H. T. 66. §.) Bizonyos esetekben a megtámadhatóságot egyenesen a törvény zárja ki (H. T. 61. §.); ez esetekről alább. A megtámadhatóság törvényes kizárásához hasonló hatálya van a megtámadási per letételének és a megtámadási jogról lemondásnak.

A megtámadhatóság elhárítása esetén úgy tekintjük azt, mintha fenn sem forgott volna. (H. T. 62. §.)

III. A megtámadhatóság joghatálya. A megtámadható házasságnak ez a jellegzetessége mint potentialis érvénytelenség már a kötés percétől kezdve fenforog s ezért megtámadása esetében megszűnése, vagy érvénytelenné nyilvánítása, avagy bejelentéssel történt megtámadása után úgy kell tekinteni, mintha meg sem kötötték volna. (H. T. 67. §. 2. bek.) A még érvényte-

¹ A törvény a 65. §. 3. bekezdésében külön ki is emeli, hogy a 20 éven aluli kiskorutól törvényes képviselői, szülői vagy gyámhatósági beleegyezés, illetőleg jóváhagyás nélkül kötött házasság, még ha a jogosult házastárs helybenhagyta is, a gyámhatóság által megtámadható.

² Erről a speciális megtámadási eszközről alább 428. I.

lenné nem nyilvánított, de már megtámadott házasság időközi megszűnése esetén a H. T. 67. §-ának látszólagos kijelentése dacára azonban az érvénytelenség joghatályainak megvalósulására annak utólagos birói megállapítása — valamint a semmisségnél, ugy itt is szükséges.

Amíg a megtámadható házasság de facto fennáll, az érvényes házasság minden joghatályát létrehozza, de ezek az érvénytelenítéssel a multa visszamenőleg is megszűnnek. A jóhízemű harmadik személyeknek a házasság érvényétől függő ügyletei javára a H. T. 133. §-ában tett kivétel (lásd előbb) a megtámadható házasságra is kiterjed.

IV. *A megtámadhatóság érvényesítése.* 1. *Megtámadásra jogosultak.* Valamely házasság megtámadására jogosítva vannak:

a) fejletlen korban kötött házasság esetén a házastárs fejletlen korának tartama alatt az igazságügyminiszter esetről-esetre adott felhatalmazása alapján *kizárólag* a kir. ügyész; a házastárs fejlett korának elérése után *kizárólag* maga a fejlett korát elért házastárs. (H. T. 56. §. a). A házasságkötéskor már fejlett koru *másik* házastársnak megtámadási joga nincs.

b) A 20 éven aluli kiskorúságban a szükséges beleegyezések, illetőleg jóváhagyás nélkül megkötött házasságot a *kiskorú házastárs* támadhatja meg (amennyiben fejlett korát már elérte) és a kiskorúság egész tartama alatt az *illetékes gyámhatóság*. (H. T. 56. §. b) A megtámadási jog itt nem exclusiv — mint az a) alatti esetben — hanem concurrens természetű.

A kiskorú házastárs megtámadási jogától, ha fejlett korának elérésevel házasságát helybenhagyja, elesik. (H. T. 56. §. 5. bekezd.) A gyámhatóság a megtámadási jogát esetről-esetre adott belügyminiszteri utasítás alapján saját tiszti ügyésze (árva-ügyész) által gyakorolja. (H. T. 56. §. 4. bekezd.)¹

A házasság megtámadására másodlagosan, e b) alatti esetben és a gyámhatóságra nézve megállapított határidő alatt annak a törvényes képviselőnek, illetőleg szülőnek is van joga, akinek a házasságba való bele nem egyezése a megtámadhatóság fenforgását vonta maga után. A szülőt, illetőleg törvényes képviselőt megillető megtámadási jog a megtámadási határidőn belől

¹ Belügyminiszteri rendelet 1896 márcz. 30-án 26,662 sz. a., a gyámhatóságok által megtámadható házasságok tárgyában.

egyébként a házastárs kiskorúságának bármely szakában gyakorolható. De hatálytalanná válik akkor, ha a gyámhatóság a megtámadásról hivatalos értesítést nyervén, ettől számított 3 hó alatt azt a magáévá nem teszi (H. T. 59. §.), valamint elesik a szülő, törvényes képviselő megtámadási joga az esetben is, ha a házasságba akár előzetesen, akár utólagosan beleegyezett.

c) Szabad beleegyezést kizáró ok (kényszer, tévedés, megtevesztés) miatt megtámadható házasság megtámadására a tévedő, kényszerített, illetőleg megtevesztett fél a jogosult, ha csak házasságát utólagosan helyben nem hagyta. (H. T. 56. §. c)

2. *Megtámadhatóság kizárása.* Nincs helye megtámadásnak:

a) ha a házasság bíróilag felbontatott vagy holttányilvánítás alapján kötött újabb házassággal megszűnt (H. T. 61. §. a);

b) ha a fejletlen koru, kiskoru, kényszerített, tévedő vagy megtevesztett házastárs meghalt (u. o. b). A megtámadási jogot az elhunyt örökösei és esetleg jogilag érdekelt harmadik személyek — a fenforgott érvénytelenségre hivatkozás alakjában csak akkor gyakorolhatják, ha a megtámadásra jogosult házastárs a megtámadást keresettel vagy bejelentéssel még életében megtette. (H. T. 71. §.)

c) Nincs helye végül a megtámadásnak, ha a holttányilvánító ítélet alapján létrejött újabb házasságkötés a holttányilvánított házastárs utólagos jelentkezése okán volna megtámadható (tévedés czimén), de a jelentkező korábbi házastárs meghal, vagy az új házasság maga is megszűnik. (H. T. 61. §. c)

E kizárási esetekből az a következmény vonható le,¹ hogy valamely házasságot, ha az halál, holttányilvánítás alapján kötött újabb házassággal, érvénytelenné nyilvánítással vagy bírói felbontással megszűnt: megtámadni többé általában véve nem lehet, sem a túlélő házastársnak, sem a királyi, illetőleg árvaügyésznek, sem másnak. A törvény e szabály alól csak egy kivételt tesz. Tudniillik a kizárási eseteket felsoroló 61. §. alapján argumentum a contrario utólagosan is megtámadható marad a házasság, ha annak a házastársnak halálával szűnt meg, aki a

¹ V. ö. Jancsó, id. cz. m. 287. l.

megtámadásra *jogosítva nem volt*. A megtámadásra a házasság fennállása alatt jogosítottnak tekintendő túlélő házastársnak tehát joga van a házasság megszűnése után is arra, hogy házasságának érvénytelenségét megállapíthassa. Erre a célra adja neki a törvény eszközül a „bejelentést“.

3. A *megtámadás határideje*. A megtámadási jog *egy* esztendei záros határidő alatt gyakorlandó, különben elévül, mikor is a megtámadhatóság soha fenn nem forgottnak tekintetik. (H. T. 57. §. 1. bekezd. és 62. §.) Az egy esztendő elévülés attól az időponttól számítandó, melyben a megtámadási jog gyakorlása tényleg és jogilag lehetővé vált. Azaz a) a fejletlen koru házassága esetében a *kir. ügyészre* a hivatalos értesüléstől, a *házastársra* nézve pedig azon naptól kezdve, melyen fejlett korát elérte. (H. T. 57. §. a) b) A 20 éven aluli kiskorunak a szükséges beleegyezések, illetőleg jó.váhagyás nélkül kötött házassága esetében a *gyámhatóság* megtámadási jogára a házasságkötés hivatalos tudásul vételétől — *házastársra* nézve pedig a házasságkötéstől — avagy ha ekkor még fejletlen koru volt, fejlett korának elérésétől kezdve. (H. T. 57. §. b)¹ c) Kényszerített, tévedő vagy megtévesztett házastárs megtámadási határideje onnan kezdve számítandó, mikor a jogosult a kényszer hatása alól felszabadult, illetőleg tévedését vagy megtévesztését felismerte. (H. T. 57. §. c)

¹ Megjegyzendő, hogy a gyámhatóság tudomásul vételével egy hatálya van az olyan törv. képviselő vagy szülő tudomásának, akinek utólagos beleegyezése a megtámadhatóság elhárítására egymagában is elegendő volna. Ha tehát az ilyen szülő vagy törv. képviselő a házasság megkötéséről korábban értesül, a gyámhatóság megtámadási határideje innen kezdve számítandó (H. T. 58. §. 1. bekezdés.) Amennyiben pedig a megtámadhatóság elhárításához mind a törv. képviselő, mind a szülő beleegyezése szükséges volna (ha pl. mindkettő beleegyezése hiányzik) és a házasságkötésről való tudomásvételük különböző időpontban történt: a gyámhatóság megtámadási határideje a későbbi tudomásul vételtől kezdve számítandó (H. T. 58. §. 2. bekezdés.)

Az időközben beleegyezésre jogosulttá válnak netaláni korábbi tudomásul vétele úgy tekintendő, mintha a jogosultsággal egyidejűleg szereztetett volna. (H. T. 58. §. 3. bekezdés.) Végül pedig ott, hol a törv. képviselő vagy szülő beleegyezésén kívül a gyámhatóság jóváhagyása is okvetlen szükséges: a gyámhatósági megtámadási határidő csak a gyámhatóság tudomásul vételétől számítandó.

Általános szabályul szolgál végül, hogy ott, ahol a megtámadásra jogosult házaspár a megtámadásban; — a törvényes képviselő, illetőleg szülő (kiknek a jelzett ideiglenes módon szintén van megtámadási joguk) a gyámhatóság értesítésében erőhatalom vagy cselekvőképtelenség által gátolva vannak: a megtámadási határidő folyása szünetel, sőt a mondott gátló körülmények fenforgása esetén, amíg azok fennállnak, el sem kezdődik. (H. T. 60. §.)

4. A megtámadás eszközei.

a) *Megtámadási per.* A megtámadásnak eszköze addig, míg a házasság meg nem szűnt az önálló pert eredményező megtámadási kereset, illetőleg a viszongkereset. (H. T. 68. §. 1. bek.) Felperességre azok a jogosultak, kiknek a törvény megtámadási jogot ad (l. 424. l.). Valahányszor a házastárs lép föl megtámadási keresettel, ezt csak saját személyében — tehát a törvényes képviselőt kizárásával — teheti, ami viszont az alperesként perbevonott házastársra, valamint arra az esetre, ha a perben vagyoni jogok is érvényesítettnek,¹ már nem áll. Perképes az a házaspár is, ki cselekvőképességében korlátozva van. (H. T. 69. §.)

Ha a házastárs fejletlen kora miatt a kir. ügyész indított megtámadási pert — s a házastárs a per folyama alatt fejlett korát eléri — vagy ha 20 éven alul s a szükséges beleegyezések, illetőleg jóváhagyás nélkül kötött házasság esetében a gyámhatóság által indított per folyama alatt a házastárs teljeskorúvá lesz: a per úgy, amint van, reá száll át. (H. T. 69. §. 3. bek.) Áll ez akkor is, ha a megtámadási pert a törvényes képviselő vagy szülő indította meg, akár tette azt magáévá a gyámhatóság, akár nem.²

A megtámadási per, ha felperesként a házastárs lép fel, a másik házastárs, illetőleg ennek törvényes képviselője ellen; ha a kir. vagy árvaügyész lép fel: mindkét házaspár ellen indítandó. A megtámadási per tárgya: a házasság érvénytelenítése. Az erre irányuló kereseti kérelemnek egyéb házassági keresetekkel való összekapcsolására, a kereseti alap megváltoztatására, a bizonyi-

¹ A törv. t. i. a különben köztörvényileg korlátozott cselekvőképességű házastársnak csak a házasság érvényességére vonatkozó jogvitára ad perképeséget.

² Indokolás (II. 148. l.)

tásra, az ítéletnek joghatályára, a pernek a házasság időközi megszűnése esetén való folytatására, különélés elrendelésére stb. ugyanazon szabályok állanak, melyeket a semmisségi pereknél tárgyaltunk. (H. T. 70., 72. §§.)

b) *A bejelentés.* Bejelentéssel a házasságot csak megszűnése után és a megtámadásra általában előírt 1 évi határidő alatt lehet megtámadni. (H. T. 68. §. 1. bek.) A bejelentés igénybevehetésének csak egyetlen esete van, (V. Ö. 407. l.) ha t. i. a házasság *halállal*, még pedig a megtámadásra *nem jogosult* házastárs halálával szűnt meg. A bejelentés egyébként nem más, mint az illetékes törvényszékhez benyújtott és visszavonhatlan nyilatkozat arról, hogy a bejelentő fél megszűnt házasságát érvénytelennek tekinti. Célja pedig e bejelentésnek arra irányul, hogy mindazok, kiknek a házasság érvénytelenségétől jogi érdekük függ,¹ de első sorban maga a bejelentő házastárs a megtörtént bejelentés alapján akár önállóan indított megállapító perben, akár a jogi érdeket nyújtó jogigény iránti perben mellékesen a házasság érvénytelenségét a bíróság által kimondathassa. (H. T. 71. §.)

189. §. *A vélt házasság.*

Irodalmi utalások. Lásd a XC. Fejezet alatt.

Az érvénytelenített vagy semmissé nyilvánított házasság, mintha soha meg nem kötötték volna, nemcsak a jövőre, hanem a *multa* nézve is hatálytalanná teszi mindazon jogkövetkezményeket, melyek az érvénytelenítést megelőzőleg akár a házastársak, akár ezek és harmadik személyek között a *de facto* fennállott házasságból előállottak.

A méltányosság és a forgalom érdekeinek szempontjából azonban a törvény, az érvénytelenség joghatályát kimondó általános szabálya alól kivételeket is teszen.

Igy mindenekelőtt az érvénytelenített s ekként „soha meg nem kötött“-nek tekintendő házasságoknak is megvan az a joghatálya, hogy bizonyos személyek között házassági akadályt állítja-

¹ Különösen az elhalt házastárs örökösire kell itt gondolnunk, kiket a bejelentőnek, hogy értesítheték legyenek, igazolnia is kell.

nak fel.¹ Harmadik személyeknek továbbá a házasság érvényétől függően az érvénytelenítés kimondásáig mindkét házassággal *jóhiszeműen* kötött jogügyleteire nézve, mint láttuk, az érvénytelen házasság is az érvényes házasság joghatályával bír.

Hasonló kivételt állapít meg jogunk a házasfelek jóhiszeműségét honorálva a *vélt házasság* esetére is. Vélt házasságnak (*matrimonium putativum*) pedig az oly házasságot nevezzük, melyet valamely bontó akadály ellenére kötöttek ugyan, de anélkül, hogy a házasfeleknek, vagy *legalább azok egyikének* a bontó akadály fenforgásáról a kötés alkalmával tudomása *lett* vagy kellő gondossággal *lehetett volna*.² Az ily házasság ugyan ép úgy érvénytelen lesz, mint amilyen a felek jóhiszeműségének fenn nem forgása esetén volna, de a jóhiszemű félre, illetőleg, ha mindketten azok voltak, mindkettőre, mind személyes, mind vagyoni következményei tekintetében az érvénytelenítés időpontjáig az érvényes házasság joghatályával bír. Azaz a vélt házasság érvénytelenítésénél, illetőleg megsemmisítésénél az ítéletnek a kötés perczére visszaható (*extunc*) ereje nincs. Ha a házasfeleknek csak egyike volt jóhiszemű a közönségesen elfogadott nézet szerint, a jóhiszemű házastársat ugyanazon jogok illetik a rosszhiszeművel szemben, mint a házasság felbontásában vétlen felet a vétkes fél ellenében, tekinteten kívül maradván, hogy a jóhiszeműnek esetleg kártérítésre is lehet igénye. (Pl. csalással vették rá a házasság megkötésére.)

A vélt házasságból született gyermekek, akár csak az egyik, akár mindkét házasság volt jóhiszemű, *multra*, jövőre (tehát érvénytelenítés utánra is) egyaránt egyenlő elbírálás alá esnek az érvényes házasságból született gyermekkel.³ Ez okon is főleg az

¹ Pl. X-nek Y-nál való házasságát megsemmisítik. A házasság ugy tekintendő ez okon, mintha sohasem kötötték volna. Mégis X. nem léphet házasságra Z-vel, Y-nak fel- vagy lemenő vérrokonával, mert korábbi semmis házassága Z. és ő között az egyeneságbeli sógorság bontó akadályt létesítette.

² *Mala fides superveniens non nocet*. A vélt házasságra nézve egyébként a tételes alap a mai jogban is, Werbőczy Trip. I. R. 106. és 108. czime, melyet a tudomány és gyakorlat — mivel csak egy bontó akadály eseténi *matrimonium putativum*-ról emlékezik meg benne — kiterjesztő értelemben magyaráz.

³ *Curia*, 1906 máj. 15-én 441/905. sz. (Grill f. Dfár 1906. évf. 431. sz.)

Optk. 160. §. nyomán szokás (bár helytelenül) a véltházasságból való születést úgy felfogni, mintha az a jog szerint törvénytelenül született gyermek törvényesítése volna (u. n. „legitimatio ex lege“). Nemcsak hazai jogunk, de az osztrák jog szerint is helytelen e minősítés, mert a véltházasságból való születés a gyermeket törvényessé nem teszi.

II. RÉSZLET.

A házassághoz fűződő joghatályok.

Irodalmi utalások. Frank I.: Közigazs. törv. cz. m. I. k. 105. §.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 877—881. l.; Jancsó Gy.: Házassági és házastársi öröklési jog 568—615. l.; Herczegh M.: Magyar családi és öröklési jog cz. m. II. kiad. (Budapest, 1885.) 12—16. l. Jellinek Arthur: A magyar magánjog mai érvényben cz. m. (Budapest, 1886.) I. rész 139—141. l.; Márkus: Magánjog I. k. 517—533. l.; Zsögöd Benő: Családjog tervezete és indokolása. A „Magánjogi tanulmányok“ stb. cz. gyűjt. II. k. 807. és köv. l.; Indokolás a m. plkv. tervezetéhez I. k. 164—193. l.; Dell'Adami Rezső: Magánjogi kodifikációink és régi jogunk cz. m. Magy. Jogászegyl. ért. 27. f. (Budapest, 1885.) 31. és köv. l.; Tóth Lőrinc: A magyar nőkről cz. ért. Gide Pál: „A nők joga“ cz. műve fordításának függelékében. (Budapest, 1886.) II-ik k. végén; Szladits: A házastársak közti személyes jogviszony cz. czikk, Jogi Lexicon IV. k. 118—120. l.; Reiner J.: A házassági együttélés joga. „Jogi dolgozatok“ cz. gyűjt. 102. és köv. l.; Virág Gyula: A házasság felbontásának a nőtartásra vonatkozó hatásáról cz. ért. (Ügyv. Lapja, 1899. évf. 45., 46., 47. és 49. sz.)

XCI. FEJEZET.

A házasság joghatályai személyi tekintetben.

190. §. A házastársak közti személyes jogviszony.

A házasságkötés teremtette személyes jogviszony férfi és nő között első sorban az együttélés és együttlakás köteletségében nyer kifejezést. Külsőleg ezáltal valósul meg a házasság intézményi célja és lényege, az életközösség. Az életközösség tartalma kimerítően fel nem sorolható köteleességek sorozatából áll. Egészben véve egyik házastársnak sem szabad a másikkal szemben oly magatartást tanúsítania, amely a házassági életközösség természetével és lényegével ellenkezik. A kölcsönös tisztelet, megbecsülés, a szeretet és hűség, a debitum conjugale teljesítése stb. mind oly dolgok, melyek ha jogi sanctio alatt nem is állanak, a házasság élet-

közösség legfontosabb elemeihez számítandók és így a házasság életrendjéből nem is hiányozhatnak.¹ A különböző társadalmi osztályok-rendekhez való tartozás e téren különbséget nem tesz² s a házassági életközösségben férj és feleség, mindenütt mint elvileg teljesen *egyenjogu felek* állanak egymás mellett, megtartva legteljesebb személyi önállóságukat. Különösen fontos ez a tétel a nőre nézve, ki a házasságkötéssel a legtöbb jogrendszer szerint a nemi gyámkodás (Eheherrliche Gewalt, puissance maritale) bizonyos neme alá jut, mely cselekvőképességének szabadságára nagymértékben visszahat. A magyar jog a férji hatalomnak *semmiféle alakját sem ismeri s nem is ismerte soha*. A férjnek feleségével szemben az u. n. „házi fegyelemre“ sincsen joga.³ Ami látszólag a házasság közötti egyenjoguságnak ellentmond: az nem a nő jogi alárendeltségéből származik, — mert ilyet jogunk egyáltalában nem ismer — hanem a családnak mint jogintézménynek fejlődéséből és belső berendezéséből vezethető le. Nevezetesen: a családnak feje, a férj, kinek rangja, állása szabja meg az egész család s így a feleség rangját és polgári állását is.⁴ Am, ha a nő születésénél fogva magasabb rangú, mint férje: ezt a magasabb rangot házasságra lépésével nem veszti el. Hasonlóképp nem veszti el családi nevét sem, bár első sorban férje vezetéknévét kell viselnie, s viselheti ezt özvegyiségre jutása esetén és akkor is, ha a házasság kizárólag a férj vétkessége mellett bontatott fel és a nő a név viselésére vonatkozólag akaratát a perben kifejezte. (H. T. 94. §.) Külföldi nő megnyeri férjének állampolgárságát és községi illetőségét s ezeket özvegyisége idejére is megtartja, míg külföldivel újabb házasságot nem köt, illetőleg önjogulag más községi illetőséget nem szerez. Házasság felbontás, vagy ágy és asztaltó való elválás esetén a nő azon község kötelékébe lép

¹ Az Optk. 90. §. szerint: „Mindenekelőtt egyenlőképp köteleztetik mind a két fél a házassági kötelességre, a hűségre és illendő bánásra“.

² Curia 2449/909. sz. „— az alacsony műveltségű, vagyontalan munkás nejeinek az önérzetes becsülethez és testi épséghez, valamint a békés együttélés alapfeltételét képező illő bánásmóddhoz ép úgy joga van, mint a társadalom magasabb igényekkel bíró osztályához tartozó bármely nőnek.“ (Jogállam IX. évf. 224. l.)

³ Curia, 1902 decz. 4-én 6181. sz. (Judicat. I. 39.)

⁴ Werbőczy Trip. I. R. 98. cz. 1. §., 102. cz. I. §. Az Optk. területére nézve Optk. 91. §.

vissza, melyhez férjhezmenetelig tartozott, de az eredetileg külföldi nő házasságának felbontása vagy elválása esetén is megtartja azt a községi illetőséget, melybe férjhezmenetelkor belépett. (1879. L. t.-cz. 5., 7., 34. §§.; 1886: XXII. t.-cz. 7. §.)

Szintén a férj családfői minőségéből folyik, hogy a házassággal járó terheket neki kell viselnie s a nőnek a családi szükségletek fedezését célzó ügyletei a férj nevében kötötteknek tekintendők. Ezekért tehát elsősorban a férj felel, a nő pedig nem egyetemesleg vele, hanem csak másodsorban, arra az esetre, ha a követelés a férjtől nem volna behajtható.¹ A családfőség következménye az is, hogy a férjnek feleségét eltartani joga — de egyuttal kötelessége is. Ezt a tartási kötelezettséget — mely jogunkban majdnem *kizárólag csak* mint feleségtartás jelentkezik — az alább következő szakasz tárgyalja. Ugyancsak a házastársak egyenjogúsága ellen szól látszólag a nőnek az a kötelessége, hogy a férjét ennek lakóhelyére kövesse,² jóllehet jogunk e szabálya pusztán az életközösség folytatásának kölcsönös kötelességére és a család jogi szervezetére vezethető vissza. Azonkívül a nő e kötelességének súlyosabb jogi sanctiója nincs is. Arra, hogy férjét akarata ellen kövesse, senki sem kényszerítheti, bár magatartásával alapot szolgáltat a házasságnak az ő vétkessé nyilvánítása mellett való felbontására. Nem tartozik követni akkor sem, ha ez lakóhelyét önként más világrészbe teszi át. (*Curia*, 1906 máj. 9-én, 10.103. 1905. sz. — Grill-féle Dtár, 1906. évf. 423.)³ Több esetben továbbá maga a törvény teszen a szóbanforgó szabály alól kivételt. Így: nem forog fenn az együttlakási kötelezettség, ha a házasságfeleknek ágy és asztaltól való különélését a bíróság a felek kérelmére vagy hivatalból elrendelte és ha a feleségnek becsülete vagy testi épisége veszélyeztetése okán arra, hogy férjét lakóhelyére ne kövesse, jogos oka van.⁴

¹ Bpesti T. 1908 jun. 19. G. 226. sz. (Egyet. Dtár III. 9.)

² *Curia*, 1904 febr. 10-én 8187. sz. (Judicat. II. 687.); 1904 márcz. 23-án 8705. sz. (u. ott 688.)

³ Ugyanigy *Curia* 1907 jul. 1-én 1113/907. sz. (Egyet. Dtár I. 386.)

⁴ Ha a házasságfelek a nő tulajdonát képező házban laknak, a feleség nincs jogosítva férjének a közös lakásból való eltávolítását követelni, még ha az vele durva bánásmódot tanusítana is. (Bpesti T. 1909 decz. 7-én G. 593. sz. — Egyet. Dtár IV. 35.)

A férj és feleség közti egyenjoguság elvét jogunk csak egyetlen esetben sérti meg, ott tudniillik, hol a férjet mint *apát* s a nőt mint *anyát* állítja egymással, illetőleg a gyermekekkel szemben. A feleségnek, mint anyának jogállása ugyanis azzal, hogy gyámsági joga nincs, hogy az atya által a természetes és törvényes gyámságból kizárható: a férjnek, mint *atyának* jogállásával szemben jelentékenyen szűkebbkörű.

A férj családfőisége általában véve abban nyilvánul, hogy családi ügyek intézésénél, bár felesége tanácsait meghallgatni és megfontolni kötelességében áll, egyetértés hiányában mégis az ő szava a döntő.¹ Viszont azonban kötelessége, hogy nejjének a közös háztartásban megillető állást biztosítson, s őt mindenkivel — saját szüleiével szemben is a sérelmekről megvédelmezze. (*Curia*, 1906 ápr. 10-én 178. sz. — *Judicat.* II. 1514.)

Egyenesen a házaspár kölcsönös egyenjoguságát juttatja kifejezésre már most a mondottakkal szemben jogunk azon szabálya, hogy mindenik a köztük fennálló házassági viszonytól eltekintve, teljesen önállóan rendelkezhetik vagyonáról s köthet ügyleteket a másikkal minden beleszólása nélkül.² Egymást saját önálló jogcselekvényeik által nem kötelezhetik le és egymás képviselőjére meghatalmazás nélkül sem perben, sem peren kívül nincsenek feljogosítva. (1881: LIX. t.-cz. 12. §.; 1893: XVIII. t.-cz. 7. §.)³ Jogügyletekre egymással szemben is léphetnek akár élők között, akár halál esetére (*Werbőczy*, *Trip.* I. R. 110. cz.), s e részben korlátozva csak annyiban vannak, hogy harmadik személyek érdekeinek megóvása végett, ügyleteik érvénye meghatározott alaki kellékektől (közokirat, végrendelet) függ.⁴

¹ Cselédség felfogadásánál pl. egyenesen kimondja az 1876: XIII. t.-cz. 4. §.

² Kivétel: A férjes nő férjének beleegyezése nélkül nem léphet szolgálatba. (1876: XIII. t.-cz. 9. §.)

³ Az 1877: XXII. t.-cz. A községi bíraskodás alá tartozó kisebb polgári peres ügyekben a házastársnak írásbeli meghatalmazás nélkül is megengedi házastársa képviselőjét. (34. §.) Ez tehát a szövegben mondott főszabály alól kivételt jelent.

⁴ Az 1886: VII. t.-cz. 22. §. Házastársak vagy jegyesek közötti házassági szerződésekre, adásvételi, csere, életjáradéki, kölcsön, ingatlanra vonatkozó s 3 évnél hosszabb időre kötött bérleti, haszonbérleti szerződésekre, ajándékozásokra stb.; a 23. §. az általános meghatalmazásokra, váltóbeli kötelezettség

Egyenlő mértékkel mért jogunk férj és feleség között a tekintetben is, hogy a túlélő házastárs az elhunytat — amennyiben ennek hagyatékából nem telnék — tényleges különválva élés esetén is tisztességesen eltemettetni tartozik.¹

Megjegyzendő végül, hogy a házastársi viszonyt különböző törvények számos esetben, mint érdekeltségi esetet állapítják meg, an iből folyólag a házastárs fel van mentve, pl. a tanuzás kötelezettsége alól (1896: XXXIII. t.-cz. 205. §.; 1899: XV. t.-cz. 94. §.; 1893: XVIII. t.-cz. 86. §. stb.) avagy a háztartás ezen minőségéből folyó érdekeltsége okán bizonyos ügyekben el nem járhat (közjegyző, bíró) stb.

191. A házastársi tartás.

Irodalmi utalások. Lásd a XCI. Fejezet alatt.

A jogtörténeti fejlődés a család élére annak fejeként a férjet helyezte, kinek családfői jogai azokban a kötelességekben egészülnek ki, melyek reá családjának eltartása tekintetében hármanak. A tartási kötelezettség a gyermekekkel szemben a szülő és gyermek közötti természetes viszonyban leli jogi alapját; a nővel szemben pedig magyarázatát a házassági életközösségében s a család azon hagyományos szervezetében kell keresnünk, melynél fogva a házi körre utalt nő a tartási kötelesség teljesíthetőségétől már eleve meglehetősen el van zárva. A mondottakból következően érthető, hogy jogunk a *házastársak kölcsönös* tartási kötelezettségét tulajdonképen nem is ismeri, hanem csakis a *férjnek nő-tartási* kötelezettségét szabályozta (egyoldalú tartás). A nőtartás a házasság együttélés tartama alatt a természetben kiszolgáltatandó lakás, élelmezés és ruházatból áll, ideértve a szellemi szükségletek kielégítését és gyógyíttatási költségeket is.² Pénzbeli egyenértékkel

vállalására, tartozás elismerésre, ingatlan elidegenítésre stb. speciális meghatalmazásokra írja elő a közjegyzői okirati formát. Továbbá: az 1876: XVI. t.-czikk — végrendeletek alaki kellékeiről — a házastárs javára tett kiváltságos végrendeletekről (32. §.) közös végrendeletek (13. §.).

¹ Sőt a Curia kimondta: (1898 szept. 21-én I. G. 204. sz. Márkus-féle Magánjog I. k. 518. lap) hogy a férj a hűtlen elhagyás miatt indított válóper folyama alatt elhalt feleség temetésének költségeit is tartozik megfizetni.

² Curia, 1906 márcz. 23-án 7997. sz. (Judicat. IV. 1542.) 1905 szept. 14-én 9. 105. sz. (Grill f. Dtár 1905. évf. 789.)

megváltani a nőtartást nem szokásos és nem is követelhető, hacsak a természetben való tartás nyújtását a férj meg nem tagadja vagy anak élvezését türhetetlen magaviseletével ő maga vagy hozzátartozói lehetlenné nem tették.

A nőtartás mértékére nézve az az irányadó, hogy a férj társadalmi és polgári állásához, vagyoni helyzetéhez méltó és a felek háztartásával, életmódjával arányos u. n. „illő tartás“ legyen. A tartás teljesítésére a férj van kötelezve: kivételesen az ő szülője is.¹ A nőtől a hozzájárulást — még ha saját vagyona volna is — nem lehet követelni. Amennyiben hozományadás történt, ezzel a nő, a házasséttel járó terhek könnyítéséhez a maga részéről amugy is hozzájárult. A hozományadás azonban nem kötelező. (Lásd 194. §.)

A nő polgári vagy büntetőperbeli — avagy épen rabtartási költségeinek megfizetése a nőtartás keretébe nem tartozik. Nem élvezett, vagy megtagadott, vagy nem illő tartás utólagos megfizetésére, illetőleg kipótolására a férj örökösei nincsenek kötelezve.

Változást szenvednek némileg a nőtartásra vonatkozó szabályok akkor, ha a felek között a házasság ugyan fennáll, de az életközösség folytatása megszakított.

A rendes nőtartás ilyen esetekben átalakul *ideiglenes nőtartássá* és ismét különböző lesz a szerint, hogy a különélés bontó vagy válóper folyamatban léte okán *biróilag elrendelt* vagy csak *önkéntes* (tényleges) *különélés-e?*

Ideiglenes nőtartás biróilag elrendelt különélés esetén. Hogy ha házasságbontó per, vagy válóper van folyamatban a házassélek között, a bíróság valamelyik házassfél kérelmére vagy bizonyos esetekben hivatalból is (lásd 201. §.) elrendeli az ágy és asztaltól való különélést s egyuttal intézkedik ideiglenesen a nőtartásról és a nő részére szükséges tárgyak kiadásáról. (H. t. 102. §.) Az ideiglenes nőtartásnak célja csak az, hogy addig, mig a há-

¹ Ujabbán a Curia az apóst is kötelezte méltányossági szempontból a nőtartás teljesítésére. (Curia, I. G. 56/1897. sz. Dtár III. f. VIII. k. 314. l.) Curia, 1902 nov. 28-án. I. G. 302. (Judicat. I. 123.) Utóbbi esetben azért, mert a férj gazdasági tevékenységét az apai vagyon megmunkálásában érvényesíti. — Curia, 1903 szept. 10. I. G. 214. sz. (U. ott 353.) — 1904 febr. 13. I. G. 559. sz. (U. ott II. 601.) Ez a tétel ujabbán mindinkább állandósulni kezd. (V. ö. még M.-V á s á r h. T. 1907 G. 60/9. — Erd. J. K. I. 24. sz.)

zasság felbontása vagy megsemmisítése iránti perben¹ ítéletet hoznak, mely a házastársaknak egymáshoz való viszonyát a tartás kérdésében is véglegesen tisztázza: a nő életfentartása biztosítva legyen. Ebből kifolyólag az ideiglenes nőtartásra való igénynek semmi más előfeltétele nincs, mint csak annyi, hogy a házasságkötés a felek között tényleg megtörtént. Különösen egészen tekinteten kívül esik, vajjon a nő vétkes-e vagy vétlen? De elesik az ideiglenes nőtartásra való jog is az esetben, ha a feleség arról a válás vagy házasságfelbontás esetére eleve lemondott, mert a tartás lényege szerint, ha a házaspár közötti személyes viszonynak és a férj családfőiségének folyamánként tekintetik is, mégis vagyoni kérdés s így a házaspár e részben való szabad egyezkedése nincs kizárva. Az ideiglenes nőtartás mértékére nézve a bírónak a házaspár vagyoni és kereseti viszonyait kell figyelembe vennie, sőt a férjet a tartás alól fel is mentheti. (H. T. 102. §.)

Ideiglenes nőtartás a házaspár tényleges különélése esetén. Helye van olyankor, midőn a házaspár tényleg különválva élnek egymástól, anélkül azonban, hogy közöttük váló vagy bontó per volna folyamatban. A tényleges különélés alatt követelhető ideiglenes nőtartást nem a házassági törvény, hanem részben az Optk. 91. §-a, részben a joggyakorlat alapján kifejtett szokásjogunk szabályozza.

Az ideiglenes nőtartás ezen most tárgyalandó fajtájára a különválva élő nőnek csak abban az esetben van igénye, ha megérdemli. Értjük pedig ez alatt azt, hogy az életközösség tényleges szünetelésében ne ő legyen a hibás, hanem a férj, továbbá, hogy a különélés alatt erkölcstelen életmódot ne folytasson.² Egész sora a felsőbb bírósági ítéleteknek mondja ki ezt a szabályt a legkülönbözőbb variációkban.³ Így igényt tarthat a nő az ideiglenes tartáshoz, ha férje őt jogos ok nélkül elüzi, vagy visszafogadni nem

¹ A különélés elrendelése a házasság érvényességéről folyó perekben is előfordul.

² M.-Vásárh. T. 1908 G. 103. sz. (Erd. J. K. I. 42. sz.); Kolozsv. T. 1908 G. 245/3. sz. (u. ott 5. sz.); M.-Vásárh. T. 1909 G. 150/2. sz. (u. ott. 41. sz.)

³ Pld. Curia, 1903 szept. 18. I. G. 182. sz. (Judicat. I. 358.) 1903 okt. 9. I. G. 445. sz. (U. ott 384.); 1905 decz. 23. I. G. 348. sz. (U. ott IV. 1358.); 1906 jan. 9. I. G. 521. sz. (U. ott 1378.); 1904 nov. 26. I. G. 349. (U. ott III. 138.)

akarja, ha a házastársak társadalmi állásához képest durvának és sértőnek vehető magatartással és bánásmóddal feleségét az életközösség megszakítására kényszeríti. Viszont azonban a tartási igény megítélésére a nőnek a különélés alatt folytatott életmódja is lényeges befolyással bírhat, s ha nevezetesen a férj előbbi magatartását megbánva az életközösséget hajlandó visszaállítani, de a feleség azt a konkrét eset körülményeiből megállapíthatóan indokolatlanul lehetetlenné teszi, ez esetben ő válik vétkessé és a tartásdíjra érdemtelené.

A bontó, illetőleg válóper folyamatba léte nélkül tényleg különválva élő feleség ezen ideiglenes tartásának mértéke az ideiglenességre tekintettel *ugyanaz*, mint a váló vagy bontóperben elrendelt különélésnél megítélt ideiglenes tartásé. Tehát (s ezzel a korábbi gyakorlat is összevág) a H. T. 102. §-a szerint a bírónak *mind a két* házastárs vagyoni és kereseti viszonyainak figyelembevételével kell azt megállapítania s esetleg a férjet a fizetés alól fel is mentheti.¹ Sőt, a tétel ugy is felállítható, hogy ha a nő társadalmi állásának megfelelő megélhetése már saját vagyonából biztosítva van, ideigl. tartást férjétől egyáltalában nem követelhet. Minden esetben azonban a nőnek feltétlen joga van arra, hogy az ő részére szükséges tárgyak neki kiadassanak. Meghonosodott tétel gyakorlatunkban, hogy az ideiglenes tartásra való igényét a nő tartozik bizonyítani. Neki kell kimutatnia, hogy a házassági életközösség a férj vétkessége okán szűnt meg, illetőleg nem állítható vissza. Elsiek ez a bizonyítási kötelezettség olyankor, midőn a férj kijelenti, hogy nejét magához visszavenni nem akarja. Ilyenkor a férjnek kell bizonyítania azon ténykörülményeket, (pl. a különélő nő erkölcstelen magz viselkedését) a melyek a visszafogadás megtagadását indokolttá teszik.² Az itt tárgyalt ideiglenes nőtartás a házastársak különélésének perczétől kezdve azonnal vagy később is követelhető. Visszamenőleg azonban a bíróság a nőtartás utólagos kifizetését csak akkor ítélheti meg, ha egyfelől a nő a tartásköveteléssel való késedelmét elfogadható okokkal tudja igazolni³ és ha

¹ Curia, 1902 decz. 13-án I. G. 373. sz. — 1902 decz. 5-én I. G. 340. sz. — 1903 jan. 17-én I. G. 457. sz. (Judicat. I. 249.); 1905 máj. 6-án I. G. 4. sz. (U. ott IV. 1306.) Curia 1909 máj. 5. G. 46. sz. (Egyet. Dtár III. 238.); Curia 1909 márcz. 17. I. G. 223/908. (Erd. J. K. II. 21. sz.)

² Curia 1904 jan. 23. I. G. 502. sz. (Judicat. II. 497).

³ A késedelem menthető okokkal való igazolása mindenféle vissza-

másfelől a visszamenőleg megítélendő tartás összege a férj anyagi romlását elő nem idézi, vagy legalább is vagyoni helyzetével kivívó aránytalanságban nem áll.

Az ideiglenes nőtartást addig lehet követelni, a míg a házasság felek ismét össze nem költözködnek, vagy egymás ellen bontó illetőleg válóper nem indítanak, mely esetben az eddigi ideiglenes nőtartás helyébe a bontó vagy válóper alatt kijáró és fent tárgyalt ideiglenes nőtartás lép. Ha pedig a házasság felhontatik, akkor pláne a nőtartás kérdése végleges elintézését nyer. Hasonlóképp megszűnik az ideiglenes nőtartásra való jog a nőnek avagy a férjnek halálával, mely tények egyuttal a házasságot is megszüntetik.¹ A tényleges különválás alatt követelhető ideiglenes nőtartásról a házasság felbontása alatt megegyezhetnek egymással; ha egyezkedésüket közokiratba foglalják a nőtartás az itt beiktatott feltételek szerint teljesítendő.

Végleges nőtartás. (H. T. 90. §.) Végleges nőtartásra a házasság felbontása, vagy a házastársak ágy- és asztaltól való elválasztása esetén van igénye a nőnek, ha 1. a válás, illetőleg a házasság felbontása kizárólag a férj vétkességéből történt; 2. ha a nő, tartás iránti igényét a perben érvényesítette és 3. ha neki magának elegendő jövedelme vagy vagyona társadalmi állásához mért illő életmód folytatására nincs.

A végleges nőtartás mértékére nézve a törvény a *férj* vagyoni helyzetét és társadalmi állását írja elő zsinórmértékül, hogy a vétlen nőnek lehetőleg ugyanaz az anyagi helyzet biztosítottassék, mely őt házasságában a válás (bontás) idején is megillette.

A végleges nőtartás kiszabott mértéke utólagosan felemelhető, ha *a*) a szükséges tartás nem volt megítélhető a férj vagyoni helyzete miatt, ez azonban utóbb megjavult; *b*) ha a tartás megállapításánál a nőnek oly jövedelmei vétettek számításba, melyektől később önhibáján kívül elesett. (H. T. 91. §.) Az azonban, hogy a volt férj utóbb kedvezőbb fizetésbe jutott: a tartásdíj felemelésére indokul nem szolgálhat.² Helye van továbbá itt is annak, hogy a

menőleg érvényesíteni kívánt tartási igénynél előfeltétel (Curia 1906 márcz. 29-én 1534/905. sz. — Grill f. Dár II. 511.)

¹ Curia, 1904 jun. 9. I. G. 30. sz. (Judicat. III. 843.)

² Curia, 1903 ápr. 18. I. G. 662. (Judicat. I. 249.) Míg a végleges nőtartás utólagos felemelésének a mondottak szerint megvan a lehetősége — az utó-

házasfelek a perben vagy azt megelőzőleg, illetőleg utólagosan a nőtartás iránt megegyezzenek s e megegyezés érvényességét közokirat felvételével biztosítsák. Egyezséggel szemben azonban a tartásdíj utólagos leszállításáról vagy felemeléséről — tekintve, hogy a felek vagyoni viszonyai időközben megváltoztak — csak újabb egyezségben lehet szó.¹ A nő a végleges nőtartásról lemondhat. (H. T. 92. §.)

A tartás készpénzben és rendszerint havi részletekben fizetendő, s a férj a tartás fizetését a nő kívánságára biztosítani is köteles. (H. T. 90. §.) A tartás biztosítása az özvegyi jog biztosításához hasonlóan történik (bekebelezéssel, készpénztőke, értékpapírok letételével stb.). A tényleges szükségességet meghaladó mértékű biztosítás korlátozható.

A tartási kötelezettség megszűnik, ha a nő új házasságot köt (H. T. 93. §.) vagy ha meghal. A férj halála esetén a tartás fizetése az ő szerződési, végrendeleti vagy törvényes örökösére száll át, mint a hagyaték terhe. Az örökösök azonban kérhetik a tartásnak a hagyaték tiszta jövedelme erejéig való leszállítását. (H. T. 92. §.) A hagyaték állagából, s még inkább saját vagyonukból a tartás teljesítésére nem kötelesek.

Férjtartás. Habár a házastársi életközösségből az következne, hogy szükség esetén a nő is tartsa el férjét, ha ez kereksetképtelenné vagy teljesen vagyontalanná válik s önfentartásra képtelen: mégis ez a szabály nem hogy tételesen kimondva nincs, de a gyakorlatban sem talált megnyilvánulásra.² A férjtartás intézménye jogunkban teljesen idegen; s helytelen volna, az 1875: III. t.-cz. 1. §-ának azon nagyon speciális jellegű rendelkezéséből, hogy a vagyontalan férj nyilvános betegápolási költségeit helyette és érte a feleség tartozik megfizetni: a férjtartás intézményének jogrendszerünkbe való átültetésére következtetni.

lagos leszállítást a gyakorlat kizárja. — Sem a nő vagyoni viszonyainak javulása, sem a férj vagyoni körülményeinek rosszabbodása, avagy a nő érdemtelensége erre okot nem ad. (Curia, 1907 márcz. 13-án 10.065/905. sz. — Egyet. Dfár I. 221. Bpesti T. 1908 okt. 3-án G. 349. (Egyet. Dfár II. 356.)

¹ Curia, 1903 okt. 3-án 219. I. G. sz. (Judicat. I. 360.) 1904 ápr. 16. I. G. 701. (U. ot II. 602.)

² Egyetlen esetet hoz fel Jancsó (Id. cz. m. 613. l. 65. jegyzet), melyben a pozsonyi tábla kötelezte a nőt férje eltartására. Jancsó különben hive a

XCII. FEJEZET.

A házasság joghatályai vagyoni tekintetben.*192. §. Általában.*

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 881—883. l.; Györry Elek: A házassági vagyonjog szabályozásának alapelveiről cz. ért. (Az ált. m. magánjogi törvénykönyv tervezetének megvitatása czéljából tartott értekezletek Jegyzőkönyvei. Öröklési jog. Budapest, 1885. 8—12. lap); Zsögöd: Id. cz. tervezete, a Magánjogi tanulmányok cz. gyűjt. II. k. 810. és köv. l.; 849. és köv. l.; Herczegh: Családi és öröklési jog 16—18 l.; Madarassy László: Érintkezés a házasságból eredő vagyoni jogviszonyok és a gyámügyről cz. m. (Kecskemét, 1872.) 15. és köv. l. Dell'Adami R.: Magánjogi kodificatio és régi jogunk. Jogászegylet ért. III. k. 6. f. (Budapest, 1887.) 129. és köv. l.; Jancsó Gy.: Házassági vagyonjog cz. m. (Budapest, 1888., II-ik kiadás 1890.) 3. és köv. és 57—65. l.; Kolosváry Bálint: A szerzeményi közösség a házassági vagyonjogok rendszerében cz. m. (Budapest, 1900.) 3. és köv. lap; A magy. ált. ptkv. tervezetét előkészítő állandó bizottság jegyzőkönyvei III. f. (Budapest, 1898.) 202—246. l.; Indokolás a ptkv. tervezetéhez I. k. 193—208. l.; Jellinek: Magánjog 141. l.; Márkus: Magánjog 534. l.; Illés József: Magyar házassági vagyonjog az Árpádok alatt cz. m. Budapest, 1900.; Szladits K.: Házassági vagyonjog cz. cikk a Jogi Lexicon IV. k. 89—95. l.; u. itt teljes irodalom. Hattyuffy D. id. cz. m. 102. és köv. l.

A házasság, mint az élet minden viszonyára szóló teljes életközösség önként érthetőleg nemcsak személyes vonatkozásokban, hanem vagyoni tekintetben is érezteti hatását mind a háztársak egymás — mind a háztársak és házasságon kívül álló személyek között, még pedig nemcsak arra az időre, amíg a házasság fennáll, de a házasság megszűnésének esetére is.

A házasságnak vagyoni joghatályaival foglalkozó „házassági vagyonjognak“ legfőbb szabálya, hogy az összes elképzelhető vagyoni viszonylatok feletti legteljesebb rendelkezés a házastársak autonómiájához tartozik és a törvény a házasságból fakadó vagyoni viszonyokra csak akkor nyerhet alkalmazást, ha a házastársak azokról egyáltalában nem intézkedtek. Eképpen a házasság vagyoni jellegű joghatályai két szempontból, tudniillik a házastársak

férjtartásnak s azt jelenlegi jogunk szelleméből kiolvashatni is véli. Kifejezetten megtagadja a férjtartást a Curia, 1904 decz. 23-án I. G. 420. sz. ítélete. (Grill f. Dtár 1905. évf. 202. sz.)

felek szerződéses dispositio és a törvény rendelkezései szempontjából ítélendők meg; vagyis a házassági vagyonjognak két része van: a szerződéses és törvényes házassági vagyonjog. Azok a vagyoni joghatályok, melyek a házasságnak halál általi megszűnésekor beálló következményei: az elfogadott rendszer szerint az öröklési jogba utalódnak; ezekről annak helyén lesz szó (hitvestársi öröklés, özvegyi öröklés, özvegyi jog.)

A szerződéses házassági vagyonjogba a házassági szerződések tana; a törvényes házassági vagyonjogba azoknak az intézményeknek tárgyalása tartozik, melyekben a házaspár vagyoni viszonyai megvalósuláshoz jutnak. A törvényes házassági vagyonjog ezen intézményei egy közös alap gondolat közé csoportosulnak, melynek mintegy kisugárzásait képezik s így összefüggő rendszerben állanak egymással. A magyar házassági vagyonjog rendszerének alap gondolata az, hogy a nőnek *a házasság kötésekor meg volt, vagy azután bármi módon szerzett vagyona felett, ha csak azt vagy annak valamely részét különleges célból (hozományul) le nem kötötte: rendelkezési joga élők között, a legteljesebb mértékben szabad.* (Női szabadvagyon rendszere.) Ez a szabadság jut különösen kifejezésre a női különvagyon intézményében és a közszerzemény tekintetében is némi megszorítással. A közszerzemény feléről, tudniillik halálesetére rendelkeznie nem szabad. Kifejezésre jut a rendelkezési szabadság hozományilag lekötött vagyonára nézve is, amennyiben a lekötés az állagra nem, hanem csak a használatra vonatkozhatik. A női szabad vagyon gondolata, vagy mondhatjuk a női szabadvagyon intézménye törvényi házassági vagyonjogunknak legélesebben kidomborodó jellemvonása, amely egyuttal arra is rámutat, hogy a házaspár egyrésztől vagyoniilag függetlenek egymástól, másrésztől meg egyenjogúak is. A férjet ugyan a tartási kötelezettség törvény alapján terheli, de ez egyetlen kivételtől eltekintve vagyona épp annyira szabad marad, mint a feleségé. Törvényes házassági vagyonjogunk másik és nem kevésbé speciális jellegzetessége az egyes házassági vagyonjogi intézmények belső szervezetében rejlik. Jogunk különbséget tesz gazdasági és társadalmi osztályok szerint s azokban különböző intenzivitással érvényesíti egyes intézményeit. A nem nemesi osztályokban ugyanis a közszerzemény a házassági vagyonjog főintézménye, míg a ne-

mesi és u. n. honoratiori osztályban ugyanaz az intézmény csak kivételesen juthat érvényesülésre.¹ Nyilvánul a rendi különbség hatása a hitbér intézménynél is, habár nem oly mélyrevágó jelentőséggel, mint az előbb említett közszerzeménynél. Eképen a házassági vagyonjognak a jogfejlődés bizonyos dualisticus színezetet adott, miért is házassági vagyonjogunknak rendszerét *vegyes rendszernek* is szokták nevezni. (Jancsó.)

193. §. *A törvényes házassági vagyonjog és intézményei.*

A) *A különvagyon és jegyajándék.*

Irodalmi utalások. Zsögöd: Id. cz. tervezet, Magánjogi tanulmányok II. k. 855. és köv., 867. és köv. l.; Madarassy: Id. cz. m. 9. §. 34—37. l.; Dell'Adami R.: Id. cz. m. 129. és köv. l.; Jancsó Gy.: Házassági vagyonjog cz. id. m. 69—89. l.; u. az: Házassági és házastársi öröklési jog cz. m. 616—640. l.; Kolosváry B.: Szerzeményi közösség stb. cz. id. m. 440—447. l.; Jellinek: Magyar magánjog 143—145. l.; Márkus: Magánjog 543—546. l.; Illés József: Id. cz. m. 34—41. és 51—61. l.; Raffay: A különvagyon és közszerzemény kodifikálása cz. m. Budapest, 1903.; Kolosváry Bálint: Házassági vagyonjog cz. m. (Budapest, 1899.) 21—28. l. Hattyuffy D. id. cz. m. 108. és köv. l.

A különvagyon fogalma és alkatelemei. Azt a vagyont, ami az egyik vagy másik házastársnak kizárólagos tulajdona, különvagyonnak nevezzük. A különvagyon sok vagy kevesebb különböző alkatelemet foglalhat magában, rendesen azonban olyan szokott lenni, mely már a házasság kötése előtt is tulajdona volt a házastársak valamelyikének. Ezenkívül külön vagyonkép jő tekintetbe, amit a házaspár szerződésileg egyikük vagy másikuk külön vagyonául kikötöttek. Harmadszor: különvagyon mindaz, amit valamelyik házaspár a házasság tartama alatt ajándékozás, öröklés, hagyományozás útján — tehát visszteher nélkül szerzett; negyedszer: különvagyon az olyan házasság alatt létrejött nyereség, melynek szerzési jogcíme még a házasságkötés előtről való,² valamint a házasságkötés előtt meghezott, de csak az-

¹ Werbőczy Trip. I. R. 109., 110. cz.

² Pl. valaki osztálysorsjegyet vásárol, melyet később, házasságkötése után, kihuznak. A nyereség, mert a sorsjegy házasság előtti megvételén alapzik, különvagyon lesz. De ha ugyanezen sorsjegynek egy újabb huzásra való

után végrehajtott birói ítéletből származó, avagy a házasság előtt kötött, de csak azután realizált ügylet alapján keletkezett vagyoni előny. Különvagyoni jellege van továbbá (ötödször) minden olyan dolognak, melynek nyilvánvaló rendeltetése, hogy csakis az egyik házastársnak legyen tulajdona és nem mind a kettőnek.¹ Így pl. a nő ékszerei, a nő vagy férfi ruhái és azok az ajándékok, melyekkel a menyasszonynak szokás akár az eljegyzés, akár a házasságkötés alkalmából kedveskedni. Ezeknek a dolgoknak jogunkban külön neve is van: jegyajándék s alább részletesebben is lesz róluk említés téve. Különvagyoni jelleget nyer az olyan, bár a házasság tartama alatt is fizetett kártérítés, melynek jogcíme a különvagyon állagának megrongálásán, megkárosításán alapul és végül az elősorolt külön vagyoni javaknak minden értéknövekedése, mely bárminő gazdasági conjuncturák következtében áll elő de úgy, hogy az érték megnövekedése a házastársak szorgalmától, munkájától ne származzék.²

A különvagyon jogi sorsa a házasság alatt. Az a különböző összealkotású vagyonymennyiség, amely a mondottak szerint „különvagyont“ képez, a házasság egész folyamán az illető házastársnak kizárólagos tulajdonában és ebből folyólag teljes rendelkezési joga alatt is áll.

Tehát úgy a férj, mint a feleség azt teheti a maga külön vagyonával, ami neki tetszik. Elidegenítheti, elzálogosíthatja; terhelheti, elfecsérelheti s nem tartozik különvagyona mikénti felhasználásáról sem számolni, sem házastársának beleegyezését kikérni. Ebben a kezelési, rendelkezési és használati jogban önként érthetőleg benne van az is, hogy a házastársak különvagyonuk kezelését — mint minden tulajdonos — másra, nevezetesen egymásra is rábízhatják.

Itt már a különvagyon házasság alatti sorsa bonyolódottabb kérdéseket vethet felszínre. Ha a különvagyon kezelésével idegen harmadik személy van megbízva, mivel ez esetben a megbízás

megújítása a házasság után eszközöltetnék: akkor az esetleges nyereség már nem lesz különvagyonkép tekinthető.

¹ 1881: LX. t.-cz. 49. §.

² Pl. egy különvagyoni telek értéke 1000 frt, mely, tekintettel a közelében épített vasútra, 2000 frtra emelkedik. Az így előállott 1000 frtnyi érték-többlet különvagyoni jellegű lesz.

köre és tartalma az irányadó: nehézségek kevésbé merülhetnek fel. A mindennapi élet tanúságai azonban azt mutatják, hogy a nő különvagyonát, — amennyiben van — rendes körülmények között tényleg a férj szokta kezelni. A férj és feleség közötti viszony sajátos természete pedig kívánatossá teszi, hogy a jog a vagyonát házastársára rábizó nőnek megfelelő biztosítékokat nyújtson. Annál is inkább, mert a házassélettal járó terheket tartási kötelezettsége révén a férj viseli s a női külön vagyonnak kezelés végett való átengedését rendszeren az a hallgatólagos beleegyezés kíséri, melyre szokásjogunk egyenes vélelmet állít fel, hogy a férj jogosítva legyen a házassági terheken ennek a vagyonnak jövedelmeivel is könnyíteni. Ebből pedig az következik, hogy a jog nem kötelezheti a férjet arra, — hacsak a feleség ki nem kötötte — miszerint a női külön vagyonnak kezeléséről, hasznainak hováfordításáról számot adjon. Ahol pedig nincs számadási kötelezettség, ott egyéb és erős biztosítékokra van szükség. Jogunk ilyenről is gondoskodik, amennyiben elismeri, hogy a nő különvagyonát, melyet férje kezelésére bizott, ha veszélyeztetve látja, vagy tetszése szerint bármilyen okból, sőt minden ok nélkül is, visszakövetelhesse. Önként érthetőleg a mondottak arra az esetre is állanak, ha a nő nem férjére, hanem a férj bizta volna feleségére külön vagyonának kezelését.

A különvagyron visszakövetelése és ennek következményei.
A különvagyron bármikori visszakövetelhetése a különvagyonnak fogalmi alkateleme. Összeköthető vele esetleg a kártérítési követelés is, ha a férj (respectively a nő) házastársa különvagyonának állagában szándékosan vagy a kellő gondosság elmulasztásával kárt okozott. A férj csődje esetében a feleség különvagyonát a csődtömegeből a különvagyonni jelleg bizonyítása mellett azonnal visszakövetelheti. (1881: XVII. t.-cz. 46. §.) Helye van továbbá a különvagyron visszakövetelésének a házasság megszűnése vagy megszüntetése esetén. Ha a házasság a férj halála, vagy a birói felbontás, érvénytelenítés következtében szűnt meg, a különvagyron követelésére a nő van jogosítva; ha pedig a házasság megszűnésének a nő halála az oka: az ő örökösei. Az örökösök visszakövetelési joga a szerint tagozódik, hogy végrendelet vagy törvény alapján vannak-e az öröklésre hivatva. Törvényes örök-

lés esetén és ha leszármazó örökösök nincsenek, figyelembe vevendő a női különvagyton szerzeményi, illetőleg öröklött vagyoni természete is. Leszármazók nemlétében ugyanis a különvagytonnak azt a részét, mely öröklött vagyoni természetű, vagy ha az egész ilyen, az egész különvagyont az ági örökösök követelhetik ki a maguk számára; a szerzeményi természetű különvagyton ellenben a hitvestársi öröklés rendjén a férj tulajdonában marad. Erre nézve a közelebbieket a törvényes öröklésről szóló fejezetek tárgyalják.

Akármilyen okból áll be a női különvagyton kiadásának kötelezettsége, az első teendő leszámolni azokkal a következőkkel, melyek a férj kezelés tényéből eredhetnek. Kielégítendőek a házasság kölcsönös igényei, rendezni kell az esetleges kártérítésnek s a férj hasznos és szükséges beruházásainak, valamint a netaláni eladósításnak kérdését is. E részben a következő szabályok szolgálnak zsinórmértékül:

Ha a férj az általa kezelt női különvagytonba hasznos és szükséges beruházásokat eszközölt, ezeket azon érték szerint, a melynek azok a különvagyton visszabocsátásakor megfelelnek: meg kell neki téríteni.

Ha a férj vagyonkezelése során oly mulasztások vagy gonlatlanságok fordulnak elő, melyek a nőnek jogot adnának arra, hogy kártérítést követelhessen; ezeket a férj hasznos és szükséges beruházásaival összevetve, lehetőleg ki kell egyenlíteni.

Ha a férj adósságokat csinált az asszony különvagytonának a terhére, avagy azt jogtalanul, vagy pazarló módon sajátjaként elidegenítette: ez esetben jogunk egyaránt szemmel tartván a nő és a jóhiszemű harmadik személy (akivel a férj az ügyletet kötötte), illetőleg a hitelező érdekeit: a nő vagyona felett kötött ilyen ügyleteket nem ruházza fel megtámadhatatlan hatálylyal s jogot ad a nőnek — ha sérelme csakugyan valódi — az ügylet megtámadására.

Mikor pedig a férj ellen vezetett végrehajtás esetében a házasság közös birlalatában talált ingóságokat a hitelező törvény-szerűleg lefoglaltatja: a nyilvánvalóan női használatra szánt dolgok és a nő kezdetűivel ellátott arany-, ezüst és ruhaneműek, drágaságok e foglalás tárgyát nem képezhetik; sőt a törvény jo-

got ad a nőnek arra, hogy a többi lefoglalt ingóságokat — bizonyítván azokhoz való tulajdonjogát — igényper útján a zár alól felmenthesse. (1881: LX. t.-c. 49. §.)

*A jegyajándék (paraphernum).*¹ A jegyajándék, jegyruha vagy nászajándék valamelyik házastársnak az a különvagyoni jellegű jószága, melyet az eljegyzés jeléül vagy a kötendő házasság okából a másik jegyestől, vagy **ennek** rokonától kedveskedésképen ajándékkul kapott.

Jellegzetessége, mely a különvagyon egyéb alkatelemeitől megkülönbözteti, az adott fogalom szerint az, hogy merőben alkalmi, alkalmoszerű ajándék és hogy feltétlenül a házasságkötés előtről és a jegyestárstól vagy ennek rokonától kell származnia, mert ha a házastárs saját rokonaitól (pl. szüleitől), vagy idegentől vagy házasságkötés után kapta: úgy nem lesz jegyajándék, hanem csak egyszerű ajándék. Legujabb jogunk (H. T. 3. §.) szerint a jegyajándék nem csak tényleges átadással, hanem ígérettel is létesül. A jegyajándék rendszerint ékszer, ruhanemű vagy valami disztárgy szokott lenni, de lehet készpénz is. A jegyajándék adása vagy ígérese általában véve külalakhoz kötve nincs. Ha azonban tárgya ingatlan, vagy ha a jegyajándékot a másik jegyestárs igéri: az ügylet érvényességéhez közjegyzői okirat szükséges.

Ha a házasság nem jön létre és az eljegyzés felbomlik: az a jegyes, aki az eljegyzéstől alapos ok nélkül visszalépett, vagy a másíknak a visszalépésre alapos okot szolgáltatott: a jegyajándékot köteles visszaszolgáltatni és a neki tett jegyajándék adása iránti ígéret hatályát veszti. Nem állanak be ezek a következmények, ha a visszalépés kölcsönös volt vagy alapos okból történt. A nem vétkes jegyesre nézve pedig *soha*. (H. T. 3. §.) Természetben vissza nem szolgáltatható jegyajándékot a visszaadásra kötelezett fél gazdagodása erejéig tartozik megtéríteni.

A házasságnak bírói felbontásával avagy ágy- és asztaltól való elválás esetén a vétkessé nyilvánított fél a jegyajándékot egyetemben a többi ajándékokkal, melyeket házastársától a házasság fennállása alatt kapott, visszaadni s ha ez természetben már nem lehetséges, értékét gazdagodása erejéig megtéríteni tar-

¹ Werböczy Trip. I. R. 100. cz. H. T. 3. §.

tozik. Nem alkalmazható ez a szabály akkor, ha mindkét házastárs lett vétkessé nyilvánítva.

A jegyajándék visszakövetelése iránti jog engedmény, végrehajtás és öröklés tárgyát csak akkor képezheti, ha a jogosult a keresetet már megindította. (H. T. 4. §.) A kereseti jog egy év alatt elévül. (H. T. 5. §.)¹

194. §. B) A hozomány.

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 883—889. l.; Jellinek: Magánjog 145—153. l.; Dell'Adami R.: Id. cz. m. 139. és köv. l.; Madarassy L.: Id. cz. m. 9. §. 34—37. l.; Herczegh M.: Családi jog stb 18—25. l.; Zsögöd: Id. terv. Tanulmányok stb. II. k. 811., 862—865. l.; Jancsó: Házassági és házastársi öröklési jog 641—703. l.; Márkus: Magánjog I, k. 546—562. l.; Kolosváry B.: Házassági vagyonjog 40—51. l.; Indokolás a m. ptkv. terv. I. k. 209—214. l.; Jancsó Gy.: A hozomány biztosítékai, különösen jelzálogos biztosítása cz. ért. (Jogtud. Közl. 1889. évf. 24., 26—28. sz.); Illés József: Id. cz. m. 41—51. l.; Kolosváry B.: Ismeretes volt-e eredetileg a hozomány a magyar jogban? cz. ért. Jogtud. Közl. 1897. évf. 31. sz.; Illés és Szladits: Hozomány cz. cikke a Jogi Lex. IV. k. 248. és köv. l.; Hattyuffy D. id. cz. m. 109. és köv. l.

1. *Fogalom.* Hozomány (allatura uxorea) alatt azt a vagyont kell érteni, melyet a feleség vagy helyette akárki más azzal a *célzattal* ad, illetőleg kötelez a férjnek, hogy az e vagyonnak *haszonélvezetével a házaselet terheit könnyebben hordozhassa.* A hozományadás eképen nem egyéb, mint a nőnek önkéntes részvétele azon kötelezettség viselésében, mely mint a családnak fenntartása, törvény szerint kizárólag a férj vállaira nehezedik.²

A hozomány tárgya rendszerint pénz szokott lenni, de nincs kizárva az sem, hogy ingatlan dolog vagy bárminő más ingóság, sőt jog (pl. adóslevélben foglalt követelési jog) is lehessen. Mi-

¹ Lásd LXXXVII. Fejezet az eljegyzésről.

² Curia 1906 szept. 14-én 2166/905. sz. Az oly célból adott készpénz, hogy abból a házastuló fél fennálló adósságait törleszse, a kötendő házasság anyagi terhének megkönnyítésére irányuló célból adótnak s mint ilyen hozománynak tekintendő. (Grill f. Dtár II. 636.); N.-Váradi T. 1907 ápr. 25-én G. 32. sz. A hsg terheinek viselése vagy könnyítése végett kötelezett ingyen lakás és életjáradék hozománynak nem minősíthető ugyan, de hasonló jellegénél fogva annak visszavonására vagy korlátozására a hálátlanság egymagában okul nem szolgálhat. (Egyet. Dtár I. 452.)

vel azonban a férjet pusztán csak hozomány haszonélvezete illeti meg: következik, hogy hozományul más, mint hasznothajtó tárgy nem szolgálhat.

2. *A hozományadási ügylet és lefolyása.* Jogi természetét tekintve, minden hozományadás — ajándékozás. Ajándékozás első sorban a férjre nézve, ki bizonyos vagyonnak haszonélvezetéhez jut általa, miből folyólag hozományt akárki adhat, egyedül a férj nem, mert önmagát senki sem ajándékozhatja meg. Rendesen a nő adja a hozományt saját külön vagyonából, avagy a szülők, rokonok, vagy idegen harmadik személyek is, mely esetben a hozományban rejlő ajándékozás kettős lesz. Meg van ajándékozva t. i. először a férj a hozomány haszonélvezetével és másodszor a nő a hozomány állagának tulajdonával, hacsak a hozománytadó ezt a maga részére fenn nem tartotta. (Fentartott hozomány dos receptitia.) A hozományadási ügylet érvényességéhez a hozománytadó terhes szerződési képessége szükséges. Kiskorúak és gondnokság alatt állók tehát csak a törvényes képviselő beleegyezésével adhatnak hozományt.¹ Ellen esetben a hozomány bármikor visszakövetelhető, ha csak az időközben teljeskorúvá

¹ Az 1877: XX. t.-cz. 20. és 113. §-ai taxative felsorolják a kiskorúak azon ügyleteit, melyek csak akkor érvényesek, ha a törvényes képviselő beleegyezésén kívül a gyámhatóság jóváhagyása is megvan. Ezek között a hozományadás megnevezve nincs. Mindkét §. utolsó bekezdése szerint már most „A szokásos alkalmi ajándékozások kivételével azon jogügyletek, melyek által a kiskorú visszteher nélkül köteleztetnék, vagy jogokról visszteher nélkül lemondana, továbbá a kezesség vállalás, valamint általában azok a jogügyletek, melyek által a kiskorú idegen kötelezettségeket vállalna el, az atyai hatalom (gyámság vagy gondnokság) alatt álló kiskorúra nézve, gyámhatósági jóváhagyás esetében sem kötelezők.“ Ebből következőleg Jancsó (id. cz. m. 648. l. 4. jegyzet) a kiskorú menyasszony által törv. képviselője beleegyezése mellett adott vagy kötelezett hozományt alkalmi ajándéknak minősíti, mert különben az id. §-ok rendelkezése folytán a kiskorú menyasszony hozományt még atyjának, illetőleg gyámjának, gyámhatóságilag jóváhagyott beleegyezésével sem, tehát egyáltalában nem adhatja, vagy kötelezhetne, ami merő képtelenség lenne. A szövegben is leadott azon helyes álláspont, hogy kiskorú menyasszony által adott vagy kötelezett hozományhoz elegendő csak a törv. képviselő beleegyezése, azzal is indokolható, hogy a hozományadásnál visszteher nélküli kötelezésről, illetőleg jogmondásról nincs is szó, mert a hozomány állagáról a nő nem mond le; a férjnek engedett haszonélvezet fejében pedig a nő a házassági tartásban részesül.

vált hozománytadó a hozományi ügyletet utólagosan helyben nem hagyja.

A terhes szerződési képességet a hozományügylet érvényességi előfeltételekép jogunk nem csak a hozománytadótól, de a hozományt elfogadó férjtől is megkivánja. E szabály magyarázata: a hozomány lényege szerint ajándék ugyan, de azért még sem teljesen ingyenes, mert a hozományt a házasság megszűnésekor vissza kell adni. Ez a visszaadás már terhes kötelezettség s ha pl. a hozomány nagyon felbecsült értékben adatott volna át: a férjre a visszaadáskor kár háramlanék. Ha tehát a kiskoru vagy gondnokság alá helyezett férj törvényes képviselője a hozomány elfogadásához beleegyezését nem adta volna: akkor az ügylet ép oly kevésbé jöhet jogérvényesen létre, mint a hozománytadó személy szerződésképtelensége esetén.

A mondott szabályok alól egy kivétel áll fenn csak az oly hozományra nézve, melyet a legalább 14 éves és fentartásáról önmaga gondoskodó kiskoru saját szolgálata vagy munkája által szerzett vagyonból ad, illetőleg kötelez. (1877: XX. t.-c. 3. §.)

A hozományadás időponthoz kötve nincs s így a házasság megkötése előtt — vagy alkalmával — és utánna egyaránt helyt foghat. Rendes körülmények között azonban a hozományt a házasságkötés előtt szokás a jövődöbeli férjnek átszolgáltatni. Ha már most a házasság a jegyesek között nem jön létre, vagy a házasság oly bontó akadályok ellenére köttetnék meg, melyek következtében bíróilag érvénytelenítettik: a hozományadási ügylet is elveszti fennállásának létalapját. Ily esetekben a hozomány annak, akitől ered, azonnal visszaadandó. Ezen visszaadási kötelezettségre nagy befolyása van annak a körülménynek, hogy a házasság elmaradásában, vagy érvénytelenítésében melyik jegyes, illetőleg házastárs volt vétkes. Ha egyikük sem, avagy csak a menyasszony a vétkes (visszalépett alapos ok nélkül az eljegyzéstől, vagy a visszalépésre a másiknak alapos okot szolgáltatott; a bontó akadályt tudva lépett házasságra): a vétlen völegény, illetőleg férj a hozománynak az átvételtől kezdve, egészen a házasság meghiúsulásáig vagy a házasságkötéstől való visszalépésig időközben huzott hasznait és gyümölcseit megtarthatja és visszaadási kötelezettsége a vett hozomány állagán kívül csak azokra

a hasznokra és gyümölcsökre terjed ki, melyeket azután élvezett, miután már a házasság létre nem jöhetéséről, esetleg a jegyespárja visszalépéséről tudomást szerzett. Minden más esetben (mikor t. i. a házasság elmaradását a férfi okozza) a visszaszolgáltatás mértéke a rosszhiszemű birtokos restitutionalis kötelezettsége szerint igazodik, s ekként a beszedni elmulasztott és ezzel elvesztett hasznok és jövedelmek megtérítésére is kiterjed. A hasznos és szükséges befektetések azonban a hozományt restitáló férfinak is visszatérítendőek.

A hozományadás időpontjára nézve még megjegyzendő, hogy az esetben, mikor valaki végrendeletében rendel ki hozományt: azt az ő halálakor (öröklés megnyílása), ha pedig a hagyományos ezen időpontra házasságban még nem élne: házasságra lépésekor kell kiszolgáltatni. Aki pedig élők közötti ügyletekben kötelezte magát arra, hogy hozományt *fog* adni: attól a hozományt a kötelezéskor megállapított időpontban, s ha időhatározás nincs, a házasság megkötésekor lehet követelni. Hozománykötelezésnél a teljesítésben késedelmezőt a késedelem beálltától kamatfizetés és a behajtott hasznok és gyümölcsök kiszolgáltatása esetleg kártérítés is terheli.

A mondottak szerint a hozományadásnak három módozata lehetséges: *a)* hozományadás, *b)* hozományhagyományozás és *c)* hozománykötelezés.

Akármelyikről is legyen azonban szó: a hozományadás jogunk szerint *senkire* nézve sem kötelező. Az ország némely részeiben érvényes osztrák jog ezzel szemben a kötelező hozományadást ismeri. Az Optk. 1225. §. ugyanis a vagyontalan nőnek szüleivel, nagyszüleivel szemben jogot ad a hozománykövetelésre. Egyenként véve szemügyre a hozományadás különböző módozatait, ami első sorban

a) az egyszerű hozományadást illeti, hazai jogunk annak érvényességéhez — a fent tárgyalt általános szerződésképeségi kelléktől eltekintve — kettőt követel. Először: hogy a hozományul szánt javak a férjnek tényleg átadassanak, s hogy e mellett a hozományul lekötési célzat megfelelően és világosan kifejeztessék.¹ Másodszer: hogy az *átadás* bizonyos esetekben köz-

¹ Ehhez képest annak, hogy a hozományi minőség a hozományként tör-

jegyzői okirattal történjék, különben az ügylet érvényessége megdől. (1886: VII. t.-cz. 22. §. b.) Közjegyzői okirat kell még pedig az *átadásra*, ha a hozomány ingatlanból áll és a feleség vagy jegyes adja. Ingó hozományadás és általában nem jegyestől vagy nem házasséltől származó hozományadás érvényéhez ellenben közjegyzői okirat nem kívántatik. (Arg. a contrario 1886: VII. t.-cz. 22. §. b.)¹ A hozomány megtörtént átadásának *okirati bizonyítása*, már most *minden*, még harmadik személyektől eredő hozománynál is csak közokirattal eszközölhető (1886: VII. t.-czikk 21. §. a.)

b) A hozományhagyományozás végrendeleti intézkedés lévén, érvényessége azoknak az alaki és tartalmi kellékeknek van alávetve, melyek a végrendeleteknél elő vannak írva. Különösen kiemelendő e tekintetben, hogy az intézkedésnek határozottnak kell lennie, mert ellenkező esetben hiányzik az iránymutatás a juttatni szándékolt hozomány mennyiségét és minőségét illetőleg. Ha az egyik házastárs hagyományoz végrendeletében hozományt a másik házastársnak, nem történik voltaképpen új hozományrendelés, hanem csak a tényleg létező feletti intézkedésről van szó. Ha a férj teszi, ennek jelentősége nem egyéb, mint annak elismerése, hogy a hozománykép kirendelt vagyon tényleg a nő hozományát képezte s így annak hozományi jellegét a feleségnek külön is bizonyítani nem kell. Ha a nő rendel valamit férje javára „hozományi“ czímen: ezzel férjét felmenti azon kötelezettség alól, hogy elhunyt neje hozományát az örökösöknek kiszolgáltassa. A hozományhagyományozás feltételek kitűzése mellett is történhetik. Hagyományosul a férj jelölendő meg, hogy a hozomány iránti jogát közvetlenül érvényesíthesse. Amennyiben t. i. hagyományosul nem a férj, hanem a nő volna megnevezve s a nő hagyományi jogát érvényesíteni nem akarná: a férj a hozomány hasznélvezetétől elesnék.

c) A hozományadásra való lekötélésnél a közjegyzői okirat

tént átadás vélelmeztessek, rendszerint nem lehet helye. Habár kizártnak ezt nem lehet tartanunk, s így alig helyes a K o l o z s v. T á b l a 1907 okt. 3-án G. 124. sz. alatti ítéletének az az apodicticus kijelentése, hogy A „hozományadást tényekből következtetni, azaz hozományadást vélelmezni nem lehet —“ (ld a határozatot Egyet. D t á r I. 513. sz.)

¹ V. ö. J a n c s ó: Házassági és házastársi öröklési jog cz. m. 600—601. l.

alakszerűségén kívül, mely azonban csakis menyasszony és vőlegény, illetőleg feleség és férj között kívántatik meg, (1886: VII. t.-cz. 22. §.; 1874: XXXV. t.-cz. 54. §.) fontos érvényességi kelteket képez a magát lekötő félnek terhes szerződési képessége, melynek esetleges hiányát a mindenkori törvényes képviselő hivatott pótolni. Ha a kiskorú törvényes képviselőjének beleegyezése *nélkül* kötelezte magát hozományadásra és kötelezettségét csak nagykorúsága esetére kívánja teljesíteni, ügylete megáll ugyan, de mert a kötelezés keletkezésekor realizálható nem lett volna, a férjet abból kereseti jog a hozományt kötelező nagykorúsága után sem illeti. Egyébiránt az érvénytelenül kötelezett és a nagykorúság idejében teljesített hozománykötelezés időközi, a teljesítés feltételétől függő érvényes volta csak látszólagos. Mert a jog úgy tekinti a teljesítést, mintha az nem régi kötelezés teljesítése volna, hanem egy egészen új ügylet, (tehát nem *novatio-megújítás*) s ezért a nagykorúság idejében teljesített hozománykötelezésnél oly feltételek is szerepelhetnek, melyekről az első kötelezés alkalmával szó sem volt.

3. *A hozomány a házasság folyama alatt.* A hozománynak tulajdonjoga — kivéve a fentartott hozomány esetét — az asszonyt illeti. A hozománynak haszonélvezete és az e feletti rendelkezési jog pedig a férjet. Férj és feleség között a hozomány tekintetében egészen az a jogviszony áll fenn, mint a haszonélvező és tulajdonos között. A mondottaknál fogva hozományadás oly kikötéssel, hogy a férjtől haszonélvezeti és ebből folyó kezelési és rendelkezési joga elvonassék vagy korlátoltassék (pl. időbelileg) nem létesülhet. Tart pedig a hozományi haszonélvezeti jog az egész házasság folyamán át, amíg az halállal vagy birói felbontással, illetőleg az életközösség, az ágy és asztaltól való elválással meg nem szűnik.

A hozományra vonatkozó férji haszonélvezetnek tartalma egyébiránt közelebről aszerint alakul, hogy mi képezi a hozomány tárgyát.

A nő érdekeit ingatlan hozománynál bekebelezett tulajdonjoga védi.

Ha a hozomány tárgya oly ingóság, melynek rendeltetésszerű használata az elfogyasztásból áll, vagy természete szerint más hasonlóval mindig pótolható (elfogyasztható és helyettesíthető dolog), a hozományi haszonélvezet átalakul quasi ususfructus-szá s

ekként terjedelme azzal, hogy a férj az állag felett is rendelkezhetik, jelentékenyen kitágul.¹

Különösen áll ez a pénzhozománynál. Ha a pénzhozomány bizonyos évi vagy havi járadék (apanage), a hozományt voltaképpen nem a járadék részletek, hanem az azoknak megfelelő és ki nem adott képzeleti vagy valóságos tőke képezi. A járadék részletek kamatok gyanánt, azaz mint a tőkének a férj teljes rendelkezési joga alatt álló gyümölcsei — tekintendők. Ha pedig a férj hozományképen magát a tőkét kapja kézhez, mivel a pénz prima ordine helyettesíthető jószág: rendelkezési joga az állagra is kiterjed s arra nézve valósággal a tulajdonos jogállásával bir. Ugyanez áll a becsértékben átvett hozományra.

A mondott esetekben jelentkező hozományi quasi ususfructus a férjnek hozományvisszatérítési kötelezettségét is módosítja, amennyiben a házasság megszűnésekor a hozományt nem egyedileg, hanem ugyanazon quale és quantum szerint kell kiadnia.

Amennyiben a férj adósságai folytán az ingóságokból álló hozománynak oly részei kerülnének foglalás alá, melyek természeti vagy jogi minőségük okán az imént felsorolt esetek alá nem sorozhatók: azokat az asszony igényperrel — feltéve a követelt dolgok hozományi minőségének bebizonyítását — a foglalási zár alól felmentheti.

A házasság folyamán a nőnek is vannak hozománya iránt bizonyos jogai, abból folyólag, hogy az állagtulajdon az övé. A végrehajtás esetén támasztható igénypertől eltekintve, ezek a női jogok mind oly természetűek, melyek az asszonnak hozományához való tulajdonjogát a férjjel és idegen személyekkel (a férj hiteltelzőivel, ügyletfeleivel) szemben biztosítják.

Nevezetesen: joga van hozománya értékének erejéig — természetesen csak ingó vagy oly hozomány esetén, mely becsértékben lett átadva — férje ingatlan javaira zálogjogot bekebeleztetni. (1855. évi telekk. rendt. 65. §. — Optk. 1245. §. — 1881. évi XVII. t.-cz. 28. §. 3. p.) A bekebelezés jogzime az, hogy a hozomány a férjnek átadatott s így a telekkönyvi biztosítás akár a hozomány átadásakor, akár a hozomány veszélye esetén a férj akarata ellen

¹ Curia, 1904 márcz. 16. I. G. 631. sz. — Pénzhozomány a férj tulajdonává lesz. (Judicat. II. 603.)

is egyoldalulag keresztülvihető. A férj bekebelezési engedélye alapján történt telekkönyvi biztosítás esetén azonban, mert közelfekvő a házasság netaláni összejátszása — a férj hitelezőivel szemben a hozományadás valóságát igazolni kell.

Joga van továbbá a nőnek hozománya állagáról — legyen az akár ingó, akár ingatlan — halál esetére vagy a házasság felbomlására való hatálylyal rendelkezni. Amennyiben pedig ingatlan hozománynál a nővel ez ingatlan iránt jogügyletre lépő harmadik személyek jogszerzése a férj haszonélvezetének sérelmére szolgálhatna, ha azok jóhiszeműen a hozományi lekötöttségről nem tudva, a telekkönyvben bizva jártak el: ajánlatos, hogy a hozományi haszonélvezet, ha ingatlanra vonatkozik, a telekkönyvben, mint tulajdoni korlátozás szintén bejegyeztessék.¹

Megilleti a mondottakon kívül az asszonyt — hozománya tekintetében — két kiváltság (privilegium) az *elsőbbségi* és *visszatartási jog*.

Az elsőbbségi jog (1840: VIII. t.-cz. 14. §.) értelme az, hogy a hozomány minden más követelés *előtt* elégitendő ki a férj javaiból. Azonban: nincs hatálya az elsőbbségi jognak oly jelzálogos hitelezőkkel szemben, kiknek telekkönyvi sorrendi elsőbbségük van. Nincs hatálya, ha a férj csődbe vagy végrehajtás alá került, mert előbbi esetben (l. alább) a nő hozománya iránti jogát visszakövetelési keresettel (1881: XVII. t.-cz. 42—46. §§.), utóbbi esetben igényperrel (1881: LX. t.-cz. 92—101. §§.) érvényesíti. Nincs hatálya az elsőbbségi jognak azokra a hozományi javakra nézve, melyeknél a férjet állagfeletti rendelkezés is illeti (hozomány hasznai, gyümölcssei, elfogyasztható és helyettesíthető dolgokból álló s különösen pénzhozomány); itt a hitelezők az elsők, úgy hogy az elsőbbségi jog voltaképpen kizárólag a férjjel, illetőleg örökösével, a hitelezőkkel szemben pedig csak azon hozományi javakra nézve áll fenn, melyek felett a férjnek elidegenítési jogosultsága nincs (elfogyaszthatatlan és helyettesíthetetlen hozománynak állaga).

A visszatartási jog abban áll, hogy az asszony elhunyt férj-

¹ Amint ezt Jancsó (id. cz. m. 664. l.) kifejtette, a hozományi jog bejegyzésének semmi törvényes akadálya nincs. A haszonélvezet t. i. szolgalmi jog. A szolgalmi jog pedig idegen dologbeli jog lévén, a tlkvi rrtás 63. §-a értelmében bejegyezhető.

jének hagyatékát mindaddig megtarthatja, míg az örökösök hozományát ki nem adják.

A férj csődjére tekintettel, meg kell emlékeznünk egy a női hozományt illető specialis rendelkezésről. Az 1881: XVII. t.-cz. (csődtörvény) előtti jogunk értelmében a kereskedő feleségének hozományát (hitbérét és jegyajándékát is) a kereskedelmi cég-jegyzékbe — annak biztosítása végett — azonnal be kellett vezetni. Az id. törv. 267. §-a azonban ezt a rendelkezést eltörölte, de a már megszerzett jogokat érinteni nem akarván, a törvény életbelépése előtt kötött házasságoknál előforduló hozománybejegyzéseknek csőd esetén az első osztálybeli követelések után és a másodosztályiak előtt biztosított rangsorát továbbra is meghagyta. Az 1881. évi csődtörvény hatálybalépte után kötött házasságoknál a kedvezménynek többé helye nincs, s mert a csődbe jutott férjnek összes végrehajtás alá vonható vagyona a csődtömegbe kerül: a hozomány is ide jut. A haszonvételek és gyümölcsök feltétlenül a csődtömegben is maradnak, a hozományi vagyon állagát azonban a nő visszakövetelési keresettel s a hozományi minőséget bizonyítva, abból kivonhatja.

4. *A hozomány a házasság megszűnése után.* Mihelyt a házasság *a)* halál; *b)* holtányilvánítás; *c)* a kötelék érvénytelenítése és *d)* birói felbontás által megszűnik vagy *e)* a házasfelek ágy és asztaltól elválasztatnak: a hozomány intézményi célja betelt s egyfelől visszaadandóvá, másfelől visszakövetelhetővé válik. A házasfelek tényleges különélése a hozomány visszakövetelésére jogot nem ad. Viszont azonban a férjnek, ha tetszik, bármikor joga van a hozományt önként visszaadni, feltéve, hogy a visszaadás nem szolgál mások (hitelezők) kijátszására.¹

Ha a férj vagy örökösei a kiadásra jószántukból nem volnának hajlandók, akkor a hozomány visszaadását első sorban a volt feleség (illetőleg özvegy), ha pedig a házasság éppen az asz-

¹ Erre tekintettel mondja a csődtörv. 28. §-a, hogy a hozománynak biztosítása vagy kiadása — a mennyiben az nem a törvény alapján történt — két éven belül megtámadható. Megjegyzendő egyébiránt, hogy a férj csődje a hozomány visszakövetelésére nem ad jogot. A nő a csődtömegből kikövetelheti hozománya állagát, mert az neki tulajdona. A kikövetelt hozomány azonban továbbra is hozomány marad s hasznai a csődtömegre szállnak át. (V. ö. Jancsó id. m. 688. és köv. l.)

szony halála miatt szűnt volna meg, az ő örökösei követelhetik. Fentartott hozománynál az, akinek javára a hozomány tulajdona fentartatott, illetőleg ennek örökösei. Örökösök alatt először a gyermekek és ezek leszármazói, ha pedig ilyenek nem volnának, a felmenők és az ezektől leszármazó oldalrokonok értendők. Ugyanez a sorrendje a hozomány előöröklésének is, megjegyezvén, hogy leszármazók nem létében a hozománynak azon részeit, melyek nem öröklött vagyoni, hanem szerzeményi jellegűek, a nő halála után a férj öröklí s nem a nőnek valamely felmenő, respective oldalrokona.¹

A hozomány visszaadásának módjára nézve az a leglényegesebb szabály, hogy csak magát a hozomány állagát, illetőleg helyettesíthető, elfogyasztható, különösen pedig pénzhozománynál annak megfelelő egyenértékét (ugyanazon quale-quantum) becsértékben átvett hozománynál: a kikötött becsértéket kell visszaszolgáltatni.² A hozomány s gyümölcseinek és hasznainak (kamatainak) kiadása csak a házasság megszűnésétől kezdve követelhető. Általában a hozomány visszaadására ugyanaz áll, mint ami a haszonélvezet megszűnésénél szolgál szabályul. Így különösen egyező a rendezés a férj hasznos és szükséges beruházásainak megtérítésére, a férj okozta károkra, stbire vonatkozólag.

A hozomány kikövetelésénél úgy a hozományi jelleg, mint egyáltalában a hozomány létezésének bizonyítása is azt terheli, aki követel. A bizonyítás eszközeire nézve pedig megjegyzendő, hogy a beismerésnek csak a férj és feleség, illetőleg örököseik egymás-közi viszonyában van hatálya, de harmadik személyekkel szemben, a házastársak esetleges összejátszásának kikerülése végett nincs. Okirattal a hozomány átadása vagy átvétele csak akkor bi-

¹ A hagyatékban való osztályos egyezség után azonban, hol az összes örökösöknek az örökségből keletkezett minden jogviszonyai véglegesen rendezést nyertek — hozomány visszakövetelésének már többé helye nincs. Curia 1908 febr. 28-án. 7709. sz. — Egyet. Dtár III. 220).

² Az állag visszakövetelése és visszaadásánál nem lehet sikerrel hivatkozni arra, hogy a férj a hozományt neje gyógyítási költségeinek fedezésére fordította. Ezt a férj joggal csak végső szükség esetén tehetné, ha t. i. neki semmije sincs. (Curia 1906 márcz. 23-án 7997/904. sz. — Grill f. Dtár II. 509.) Továbbá: Kolozsv. T. 1908 G. 87/4. sz. — A hozomány jogi természetén nem változtat az, hogy egyes alkatrészei a hsg folyamán kicseréltettek. (Erd. J. K. I. 40. sz.)

zonyitható, ha az közokirat. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy a hozomány átadása — okiraton kívül — más bizonyítási eszközzel bizonyitható ne legyen. Harmadik személyekkel szemben a közckirati hozománybizonyítás hatályát is korlátozza a törvény annyiban, hogy a közokirat csak akkor szolgál bizonyítékul, ha a házasság megkötésétől — s amennyiben a hozomány későbbben vétetik át — a bizonyítandó átvétel napjától számítandó három hó alatt adatott ki. (1886: VII. t.-cz. 21. §. a). Esküvel, birói szemlével és tanuval való hozománybizonyítás nincs kizárva, de a férj tanu sohasem lehet.

195. §. C) A közszerzemény.

Irodalmi utalások. Kelemen: Institutiones. Lib. II. 124—126. §§., 226. és köv. l.; Frank: Közigazs. I. k. 274., 275. §§., 254. és köv. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 889—899. l.; Herczegh: Családjog stb. 25—33. l.; Madarassy: Id. cz. m. 10. §., 37—39. l.; Dell'Adami R.: Id. cz. m. 144. és köv. l.; Jancsó György: A közszerzeményi jog. M. Jogászegyl. ért. VII. sz. (Budapest, 1882.); u. az: Házassági vagyonjog cz. m. 149. és köv. l.; u. az: Házassági és házastársi öröklési jog 704—784. l.; Raffay: A különvagyon és közszerzemény kodifikálása cz. id. m.; Zsögöd: Id. tervezete. Tanulmányok II. k. 865—888. l.; Jellinek: Magánjog 158—164. l.; Márkus: Magánjog 570—584. l.; Indokolás a magy. ptkv. terv. I. k. 214—241. l.; Kolosváry B.: A szerzeményi közösség a házassági vagyonjogok rendszereében cz. id. m.; u. az: A közszerzemény biztosítása cz. Jogászegyl. ért. (155. f. Budapest, 1899.); u. az: Házassági vagyonjog cz. m. 28—40. l.; u. az: Közszerzemény cz. cikk a Jogi Lexikon V. k. 186—191. l., u. itt a teljes irodalom. Hattyuffy D. id. cz. m. 113. és köv. l.

1. *A közszerzeményről általában.* Közszerzemény (coacquisition conjugalis) alatt mindaz a vagyon értendő, melyet törvényesen egybekelt házastársak akár külön-külön, akár együttesen szereznek, a házasságkötés napjától kezdve mindaddig, míg közöttük a házassági együttélés tart.

A közszerzemény intézménye e szerint két jogi alapgondolaton épül fel. Az egyik a *törvényes házasság*, a másik a törvényes házasságban való *tényleges együttélés*. Ágyassági viszonyban, azaz u. n. vadházasságban élő férfi és nő között, tehát az együttélés tartama alatt kelt szerzeményekben közszerzeményi közösség nincs.¹

¹ Ily esetben „Közös szerzeményről“ lehet szó, de a technikus értelemben vett „Közszerzemény“-ből soha.

A házaselet ténylegessége kiegészítőleg járul hozzá a törvényes házasság fenforgásának előfeltételéhez. A házassági kapcsolat ugyanis — bár érvényesen fennáll — nem minden esetben ad alkalmat arra, hogy a házasfelek között szerzeményi közösség létezhessék. A házasfelek csak addig közszerzők, amig együtt élnek. Az együttélés megszakitása: megszakitja a szerzeményi közösség folytonosságát is.¹ Lényeges fogalmi alkateleme végül a közszerzeménynek, hogy a szerzés szoros értelemben vett együttességét jogunk nem kívánja meg.² Amit az egyik házaspár az együttélés alatt kizárólag egymaga is szerzett a másik házaspárnak minden hozzájárulása nélkül, az is „közszerzemény“-nyé válik.

A házaspár együttélés alatti szerzeményeknek ez a házastársak közti közössége azonban mai jogunk szerint nem minden házasságnak törvényből folyó következménye. Jogunk e részben mélyre vágó különbséget tesz a szerint, hogy a házasfelek minő társadalmi, illetőleg gazdasági rangosztályhoz tartoznak. A közszerzemény jogtörténelmi fejlődése ugyanis azt tanúsítja, hogy a közszerzemény tekintetében már a Hármaskönyvtől kezdve és azóta folytonosan két parallel jogrendszer áll egymással szemközt. Az egyik a nemesi jog, a másik a legális közszerzeményi jog, mely szerint a nem nemes — paraszti és városi polgári — osztályok élnek. A házassági vagyoni jog ezen dualistikus s a rendi különbségre alapított szervezetét mai jogunk számára az országbirói értekezlet conserválta.³ Vitatható ugyan, hogy ez a külsőleg dualistikus jog elvileg nem-e egységes voltaképpen s csak hatályában szenvedett társadalmi és gazdasági osztályok szerint singularis

¹ Ez a tétel a megállandósult gyakorlatból szűrődött le s részben tételes alapon is nyugszik, amennyiben a H. T. 105. §. 2. bek. az ágy és asztaltól való elválást vagyoni jogi tekintetben egyhatályunak mondja a házasság felbontásával.

² E tekintetben még mindig hallhatók az irodalomban és a birói gyakorlatban is ellentétes vélemények. Lásd Kolosváry Bálint: „A szerzeményi közösség a házassági vagyoni jogok rendszerében“ cz. m. 434—440. l.

³ Ideigl. törv. szab. 13. §.: „A házasság alatti közszerzeményekre nézve a korábbi magyar törvények változást nem szenvednek“. Nincsen közszerzeményi jog a jászkunoknál sem. (Statutum V. 1. §.) — V. ö. Curia, 1906 máj. 16-án 827/905. (Grill f. Dtár 1906. éf. 429.)

jellegű módosulásokat? A tétel azonban teljes bizonyossággal nem igazolható.¹

Az előrebocsátottak szerint törvényből folyólag közszerzeményi közösségben élnek

1. a volt jobbágyrendüek, az u. n. parasztosztály. (Werbőczy, Trip. III. R. 29. cz. 2. §. — 1840: VIII. t.-cz. 8. §.);

2. a városi polgárok — a tárnokjogi czikkek és szokásjog alapján — és végül ex lege közszerzőkül tekintendők

3. a nemesrendű házastársak is, ha a szerzés alapja kizárólag a nő vagyona volt (ha a férj neje vagyonában gazdálkodik.)² Nemesrendű házastársak szerződéses alapon is élhetnek közszerzeményi közösségben, még pedig a következő két esetben: *a)* ha a szerzeményi közösséget a házassági szerződésben kikötötték (*pacta paciscentibus legem ponunt*) és *b)* ha a nemes nő neve a szerzőlevélben ki lett tüntetve.

Az a felfogás, mely szerint a *b)* alatti esetben a nő közszerzeményi joga csak feltételes, mert a férj esetleges ellenkező végrendeleti intézkedésével szemben nem áll meg — s mely nézet régebbi forrásainkban gyakran talál kifejezést — csak akkor mondható helyesnek, ha a nő beiktatása a szerzőlevélbe a férjnek merő kedveskedése volt csak, a nő szerzésben való közreműködésének elismerése nélkül. Hasonlóképp helytelen az a nézet, mely az ingó szerzemények tekintetében nemesek közt is szerzeményi közösséget veszen fel a Trip. I. R. 102. cz. félremagyarázása alapján.³

A nemesi közszerzeményi jog egész terjedelemben kiterjesztést nyert (szokás útján) a *honoratiorok* osztályára is. „Hazai joggyakorlatunk szerint honoratiori honpolgárok nejei a házasság tartama alatti szerzemények iránti igényeikre nézve, hasonló tekintet alá jönnek, mint a nemes honpolgárok nejei“.⁴ Honora-

¹ Lásd Kolosváry id. cz. m. 417. és köv. l.

² Régi curialis decisiók alapján igazolható. A tétel szokásos kifejezési módja ez: „cum enim substantia uxorea radix et fundamentum acquisitionis fuerit“. (Decisio 58. Czövek I-féle Plan. Tab. 261. lapján 746. sz. a.) V. ö. Kolosváry id. cz. m. 419—421. l. Legujabban megerősíti a Curia, 1906 ápr. 6-án 9835. sz. (Judicat. IV. 1511.)

³ V. ö. Kolosváry id. cz. m. 423. l.

⁴ Curia, 1885. év 5030. sz. a. (Jog 1885. évi 9. számában); Curia, 1882. évi jun. 20-án 7646. sz. a. (Dtár uj f. V. k. 126. sz.)

tiorok alatt pedig tekintet nélkül nemesi vagy nem nemesi voltakra, azok értendők, kiknek élethivatásuk a szellemi foglalkozás. Hivatalnokok, tudósok, tanárok, tanítók, papok, ügyvédek, művészek, színészek, mérnökök stb. általánosságban az „okleveles“ egyének, még pedig önként érthetőleg nemcsak a valamely oklevél alapján szellemi foglalkozásból élő férfiak, hanem nők is (művésznő, tanítónő, távirdai-, postai nőalkalmazott stb.) Megjegyzendő továbbá, hogy ha a honoratior származására nézve *nem* nemes és házassága alatt nem „liberali modo“, azaz nem oklevele alapján üzhető szellemi foglalkozással szerez, hanem „illiberali modo“ pl. az ügyvéd, aki sensaloskodik, vagy marhakereskedést folytat: akkor az ilyen szerzeményre nézve már nem alkalmazható a nemesi jog, hanem az a nem nemesek jogához képest közszerzemény lesz.

Ugyancsak teljesen a nemesi jog szerint alakult a jászkúnok közszerzeményi joga. (Lásd 1799. évi V. jászkún statutum; Ideigl. törvk. szab. 13. §. *Curia* 1906 ápr. 6-ikán kelt 9835/904. P. — elvinek nyilvánított határozata — Egyet. Dtár I. 82. —); a jászkún nő tehát — a nemesi jogban is elismert kivételektől eltekintve — közszerzői jogot nem érvényesíthet.¹

2. *A közszerzeményi vagyon alkatelemei.* Általánosságban s a közszerzemény fogalmából következően a közszerzeményi vagyon a házasság alatti szerzeményekből alakul össze. Mivel azonban a házasság előtti időből való javaik is lehetnek s mivel a házasság alatti szerzett javak közül sem terjed ki a szerzeményi közösség, kivétel nélkül mindenféle: fontos a közszerzeményi természetű javakhoz tartozó vagyonelemeket pontosan megjelölni, annál is inkább, mert a házasság ritkán tartják közszerzeményi és nem közszerzeményi jellegű javaikat egymástól mereven megkülönböztetve, szétválasztott tömegekben.

Ehhez képest kizárandó a közszerzeményi közösségből minden, aminek *különvagyon*i jellege van. Tehát: *a*) házasság előtről való; *b*) házasság alatti, de ingyenesen (különösen öröklés által) szerzett javak; *c*) a „női diszitmények“ (ékszer, ruha stb.) valamint a férj hasonló természetű javai; *d*) külön vagyon

¹ *Curia* 1907 máj. 7-én 2046/906. sz. (Egyet. Dtár I. 420.)

rogatumok (ami csere, vétel, kártérítés, megtérítés alakjában a különjóság helyébe lép); *e*) házasság előttről való jogcizimen nyugvó szerzések; *f*) különvagyon rendkívüli értéknövekvése; *g*) szerződés folytán különvagyonnak kijelentett javak és *h*) mint passivák; házasság előttről való és házasság folyamán keletkezett különvagyoni természetű kötelezettségek (örökséggel járó terhek, pénzbüntetések, különvagyonra vonatkozó perköltségek stb.).¹ Minden egyéb vagyon: közszerzemény. Közzelebből;

a) Mindazon keresmények, melyekhez a házasfelek együtt-élésüknek tartama alatt akár együttes, akár külön-külön munkásságuk, szorgalmuk és takarékoskodásuk útján jutottak. A közszerzemény tehát ebben a kategóriában a személyes munka, a szerzői tevékenység gazdasági eredménye.

b) Mindkét házastfél összes vagyonának — külön és a közszerzeményi vagyonnak — a házasság együttélése idejére eső polgári és természetes gyümölcsei, hasznai, növendékei, kivéve a különvagyonnak gazdasági conjuncturák és a kedvező véletlen előidézte rendkívüli értéknövekedését.

c) Közszerzeménynyé lesz mindaz, amit a házasfelek bármelyike is a házasság együttélése tartama alatt visszateherrel járó jogügyletben szerez.² Ha a szerzésre külön vagyon fordított, úgy csak az új szerzemény értéktöbblete esik a közszerzeménybe.

d) Közszerzemény lesz a közszerzeményi javak minden surrogatuma.

e) Közszerzemény az a vagyon, melyet a házasság szerződése vagy az ajándékozó, örökhagyó intézkedése teszen közszerzeménynyé.

f) Közszerzemény áll elő a véletlen szerencséből is, ha pl. a házasság valamelyike kincset talál, játékközben nyer — mert időt fordít a játékra — vagy ha a közszerzeményből vett vagy ahhoz tartozó sorsjegyre nyeremény esik.

g) Közszerzeménynek tekinti joggyakorlatunk a háztartáshoz tartozó tárgyakat, még ha azokat a házastfél saját külön vagyonra ráfordításával is szerezte meg.

h) Vitás, de helyes értelmezés szerint a közszerzeményhez

¹ Lásd különben a különvagyon alkatelemecire nézve a 193. §-t.

² Curia, 1903 ápr. 29-én 4946. sz. (Judicat. I. 327.) Curia 1907 márcz. 7-én 657. (Egyet. Dtár I. 327.)

számítandó a házasság folyamán a közszerzeményből kifizetett különvagyoni adósság is.¹ A közszerzeményi vagyon szenvedő állományát a közszerzeményi tartozások és adósságok teszik ki. Ezek közé sorozandók a közszerzemény esetleges megtérítési kötelezettségei, melyekkel a különvagyonnak tartozik s egyáltalában mindaz, ami a házaspár közös gazdálkodásának veszteségeiből származik.

3. *A közszerzemény jogi természeté.* A közszerzeményi közösség forrásaink és az állandó jogmagyarázat szerint² a közszerzeményi javakban való egyenlő arányu tulajdonjogra vonatkozik. Vagyis a házaspár közszerzeményi jellegű vagyonának egyik fele az egyik, másik fele a másik házastársat illeti tulajdonjoggal, még akkor is, ha a szerzésben egyáltalában részt sem vett. A közszerzeményi tulajdonjog azonban épen azért, mert nem köz-törvényi tulajdonközösségről, hanem a házasság intézményéből fakadó speciális vagyoni viszonyról van szó, minden izében különleges természetű. Először is a közszerzeményi tulajdonközösséget felbontani és tetszés szerint bármikor egyéni tulajdonná alakítani át nem lehet. Amíg a szerzeményi közösség a törvény szerint meg nem szűnik, addig a közszerzeményi tulajdonközösség is csak mintegy eszmeileg lebeg az egyes közszerzeményi javak felett. Másodsor: közszerzeményi tulajdonközösségben *csak* házaspár állhatnak. A tulajdonközösség fennállása folyamán továbbá határozatlan is, mert azt, hogy a házaspár a saját maga szerezte közszerzemény felett élők között teljesen szabadon rendelkezessék: a közszerzeményi tulajdonközösség egyáltalában nem alterálja. Negyedsor: a közszerzeményi jog — vagyis a közszerzeményi tulajdonközösségben való részvétel — át nem ruházható, a közösség egyoldaluan fel nem bontható stb. Ezek mind oly jellemvonások, melyek a közszerzemény jogi természetét az általá-

¹ A gyakorlatban ez a tétel rejtetten ugyan benne van, habár inkább az az álláspont jut érvényre, hogy a kifizetett adósság nem közszerzemény, mert amíg adósság van, addig közszerzeményről szólni nem lehet. Az irodalomban a szövegben is irt helyes álláspontot legtűzetesebben fejtette ki először J a n c s ó „Házassági vagyoni jog“ cz. m. 160—163. l. I. kiadás.

² Trip. III. r. 29. cz. 2. §. 1622: LXVII. t.-cz.; 1840: VIII. t.-cz. 8. §.; 1852 nov. 21-én kelt ösiségi patns 12. §. és számos döntvény, melyek a közszerzeményt mint az id. törv. és rend. forráshelyek mind tulajdonjogként minősítik és nevezik.

nos tanoktól eltérően specifikus szinben tüntetik fel.¹ Nem hiányzanak ebből kifolyólag az irodalomban olyan nézetek sem, melyek a tulajdoni jelleget tagadva, a közszerzeményi jogban csak egy kereseti igényt látnak arra, hogy a közszerzeményi javak a keresetet indító házassággal közös tulajdonba, jogközösségbe bocsáttassanak.² A férj közszerzeményi jellegű szerzeményeinek fele pl. — e nézet szerint — nem megyen át a közösség megszűnésekor ipso facto a nő tulajdonába, hanem utóbbinak csak követelési joga van ad dandum, a feletulajdonba bocsátás iránt. Mai jogunk s az irodalom és gyakorlat tulnyomó álláspontja szerint azonban inkább az előbbi felfogás látszik indokoltabbnak,³ amihez képest a közszerzeményt tulajdonjogi természetű házassági vagyoni jognak kell mondanunk, mely azonban a közösség törvényszerű megszüntése előtt nem érvényesíthető.⁴

4. *A közszerzemény feletti kezelési rendelkezési jog és a közszerzemény viszonya harmadik személyekkel szemben.* A közszerzemény feletti kezelési és rendelkezési jogra az a házasság jogosult, aki a közszerzeményt éppen megkereste. Ez a kezelési és rendelkezési jog az élők közötti ügyletekben való rendelkezést illetőleg teljesen korlátlan. Az a körülmény tehát, hogy a közszerzemény felére, már a házassági együttélés alatt eszmeileg a másik házastársnak tulajdona van, a kereső és kezelő házasság felet a szabad rendelkezésben — élők között — nem korlátozza. Halál esetére azonban a házasság felek a saját maguk által szerzett közszerzeménynek csak feléről rendelkezhetnek. Oka ennek az, hogy amikor a halál esetére szóló rendelkezés hatályossá válik, ugyanakkor a szerzeményi közösség is megszűnik a felek között. Ezzel pedig

¹ Jancsó szerint is a közszerzemény „eszményi tulajdonközösség“.

² Zsögöd Benő nézete „Fejezetek kötelmi jogunk köréből“ cz. m. I. k. 177. l. 183. jegyzet. Ez az álláspontja a magy. polg. törvénykönyv tervezetének is.

³ Lásd a kérdés részletes kifejezését Kolozsváry id. cz. m. 452—464. l.

⁴ Curia 1907 márcz. 7-én 657. p. sz. a kelt s elvinek kijelentett határozatában kimondja, hogy a már megszerzett közszerzeményről való lemondás, csak a leszármazók kötelelésrészének sérelme nélkül érvényes. (Egyet. Dtár I. 327.) Ebben is kivan mondva implicite, hogy a közszerzem. közösség, mint valóságos közösség létezik már a hsg tartama alatt, s csak gyakorlati érvényesítése van egyelőre felfüggesztve.

ipso facto hatályosul a másik házastársnak kizárólagos tulajdona a közszerzeményi massa felére.

A fenti szabályok legújabb gyakorlatunkban állandósultak meg¹ s nem találunk a közszerzés azon eseteire, melyekben nem valamelyik házastárs által *külön-külön*, hanem a szó szoros értelmében *közösen, együttesen* végrehajtott szerzésről van szó. Az ilyen „együttes“ közszerzeményen a kezelési és rendelkezési jog a régi jog álláspontjának megfelelően kizárólag a férjet illeti s mert e kizárólagos kezelési és rendelkezési jogban könnyen vesztély támadhat a szerzésben közreműködött nőre nézve: indokolt volna a nő közszerzeményi jogának biztosítása. A közszerzemény biztosítását azonban mai jogszokásunk apodictice megtagadja.²

Mivel a saját maga külön létesített közszerzeménye felett mindkét házastárs teljesen szabadon rendelkezhetik: következik, hogy egyikük sem kívánhatja házasságközben a másiktól a közszerzeménynek azt a felét, melyhez a közszerzemény eszmei tulajdonközössége révén ideális joga van s mely rész a szerzeményi közösség megszűnésekor őt illetendi. Judicaturánkban ez a tétel úgy szerepel, hogy a közszerzeményi igényeket a házasság tartama alatt nem lehet érvényesíteni. De viszont, amikép a megosztást egyik házastárs a másiktól nem követelheti, úgy egyik sem erőszakolhatja a másikra a közszerzemény időközi megosztásával a rá eső félrész elfogadását. Ez közszerzeményi kényszerkielégítés volna, mi a közszerzemény jogi természetével nem kevésbé ellenkezik.

A közszerzemény házasság alatti megosztása csak mindkét fél kölcsönös beleegyezésével, illetőleg ilyen tartalmu szerződéses megállapodással vihető keresztül. Gyakori esete a megosztásnak az, ha a közszerzeményi természetű ingatlan a telekkönyvbe, mint mind a két házastárs közös tulajdona jegyeztetik be. Az így megosztott ingatlanra többé egyik házastárs sem vitathat közszerze-

¹ Curia, 1896 jun. 5. I. G. 104. sz. (Dtár III. f. VI. k. 25. sz.); Curia, 1896 szept. 4. I. G. 160. sz. (Dtár III. f. VI. k. 92. sz.); Curia, 1896 szept. 10. I. G. 157. sz. (Dtár III. f. VI. k. 93. sz.); Curia, 1896 jun. 19. I. G. 141. sz. (Dtár III. f. VII. k. 27. sz.); Curia, 1896 decz. 18. 332. sz. (Dtár III. f. VII. k. 99. sz.) Curia, 1903 decz. 9. I. G. 381. sz. (Judicat. II. 424.) stb.

² Curia 41. sz. t. ü. döntvénye alapján.

ményi tulajdonjogot s annak tényleges megosztása a közöstulajdoni ált. elvek alapján bármikor követelhető.¹

Azok a jogügyletek, melyeket valamelyik házaspár a saját maga szerzte közszerzeményre vonatkozóan harmadik személyekkel kötött: a közszerzemény feletti rendelkezési jognak szabadságából kifolyólag feltétlenül érvényesek. Nemkülönböztetve azok a harmadik személyekkel kötött jogügyletek is, melyeket a férj kizárólagos kezelése és rendelkezési joga alapján az „együttesen“ szerzett (feleséggel közösen szerzett) közszerzemény tekintetében kötött. A nőnek ily esetben egyetlen oltalmára csak az szolgálna, ha bizonyítani tudná, miszerint az eladott, elzálogosított stb. javak nem „együttesen“, hanem ő általa külön és egyedül szerzett közszerzemények voltak, melyek felett a férjnek legalább is az ő beleegyezése nélkül rendelkeznie jog szerint nem lehet. Ha már most a házaspár összes vagyonát s ezzel együtt mindkét fél közszerzeményi jellegű jószágait is csak az egyik házastárs (rendesen a férj) kezeli és harmadik személyekkel esetleg éppen a házastársa közszerzeményére nézve köt valamely jogügyletet: jogunk szelleméből egyéb következmény nem vonható le, mint az, hogy az ilyen jogügylet a másik házastárs beleegyezése nélkül jogérvényesen nem jöhet létre, még ha a szerződő 3-ik személy jóhiszemű is volt. A jóhiszemű 3-ik személy érdeke ilyen esetekben csak akkor tekinthető előbbrevalónak a házastárs érdekénél, ha az ügylet oly természetű, melynél a jog első sorban a közhitel s a forgalom biztonságát tartja megoltalmazandónak. Így keresk. törvényünk 299. §-a szerint, ha a kereskedő férj, ki egyuttal neje vagyonát is kezeli, kereskedői *üzlete körében* kötötte az ügyletet: a jóhiszemű vevő az eladott vagy átadott árukat vagy ingóságokat akkor is megszerzi, ha az nem volt az eladó tulajdona.

A házaspár valamelyikével ügyletekbe bocsátkozó harmadik személylyel hasonló tekintet alá esik a hitelező is, ki hitelt nyújt s a hitelnyujtás reális alapját képező vagyoni viszonyokat kellően meg nem becsülheti s nem is sejti, hogy amire pénzét kölcsönbe kiadta, nem az adós tulajdona s így követelésének fedezéséül nem szolgálhat.

Hogy az egyik házaspár adósságát a másik házaspár külön

¹ Curia 1908 jan. 23-án 2974/907. sz. (Egyet. Dtár II. 178.)

vagyonán vagy külön szerzett közszerzeményi jellegű jószágán hajthassa végre a bár jóhiszemű hitelező: elvileg és jogunk szelleméből kizártnak volna tekintendő. Gyakorlatunk azonban, míg adósság van, közszerzeményt nem ismer, s azzal, hogy az adósság minő fajtáju, nem törődik. Eképpen a közszerzeményét a férjére kezelés végett rábizó feleség a férj hitelezőinek ki van szolgáltatva s közszerzeményi tulajdonát a hitelezői foglalás alól csak a végrehajtási eljárásban (1881: LX. t.-cz. 91—101. §§.) szabályozott igényper útján mentheti meg. A külön kezelés alá vonható közszerzeményi jelleg bizonyítása azonban azzal, hogy a nő kimutassa, miszerint a lefoglalt javakat saját pénzén, vagy saját különvagyonának felhasználásával ő szerezte: a nő terhére esik.¹

Csőd esetében a helyzet általában véve szintén az elmondottakhoz képest alakul. Az 1881: XVII. t.-cz. 46. §-a mondja, hogy: „A közadós neje valamely dolognak, mint tulajdonának visszaadását csak az esetben követelheti, ha bebizonyítja, hogy a visszakövetelt dolgot már a házasság megkötése előtt bírta — (különvagyon) vagy a házasság megkötése után, de nem a közadós pénzén szerezte.“ (Ez a külön szerzett közszerzemény esete.) Az 51. §. szerint pedig: „A közadós tulajdonostársai, valamint azok, akik vele társaságban vagy más közösségben voltak, a közadós vagyonilletőségének elkülönítését s az érintett viszonyokon alapuló igényeiknek az elkülönített vagyonilletőségből leendő előleges kielégítését követelhetik.“

Végül megjegyzendő, hogy bármelyik házaspár az őt megilletendő közszerzeményi jutalékról előre le is mondhat; de ez a lemondás oly közszerzeményre vonatkozóan, mely a házasság tartama alatt már megszerzettetett, tehát létezik: a leszármazók köteles részének sérelmére nem szolgálhat.²

5. *A szerzeményi közösség megszűnése.* Amint a házasság akár halál, akár jogérvényes birói felbontás miatt megszűnik: a házasság tartama alatt csak eszmeileg fennálló közszerzeményi tulajdonközösség azonnal reálissá válván, mindkét volt házaspár illetőleg a túlélő és az elhunyt helyett ennek örökösei a közszerzemény felerészét kizárólagos tulajdonuk czimén követelhetik. A közszerzeményi közösség megszűnésének még három esete van a

¹ A vélelem t. i. (u. n. „praesumptio Muciana“) a férj szerzése mellett szól.

² Curia 1907 márcz. 7-én 657. sz. (Egyet. Dtár I. 327.)

mondott s leginkább előforduló két fő eseten kívül, mikor is a közszerzeményi igények szintén érvényesíthetők. T. i. először, ha a házaspár ágy és asztaltól jogérvényesen elválasztattak, mely ténynek a H. T. 105. §. értelmében vagyoni jogi tekintetben ugyanaz a hatálya, mint a végleges felbontásnak. Másodszor: ha a házaspár valamelyike holtánnyilvánított. A másik házastársra nézve ugyan a házasság mindaddig, míg a holtánnyilvánítási ítélet alapján újabb házasságot nem köt, fennáll, mégis helye van a közszerzemény megosztásának, mert általános szabály szerint a holtánnyilvánítással érvényesíthetőkkel válnak mindazon jogok, melyeknek érvényesíthetése az eltűnt házastárs halálához, mint feltételhez vagy időhatárhoz volt kötve. Utóbbi vonatkozás áll a közszerzeményi jogra is. Végül, ha a házasságot érvénytelenítették. Az érvénytelen házasság is szülhet közszerzeményi közösséget, melynek igazi alapja az életközösség, ez pedig ott is előfordul, ahol ennek az életközösségnek jogilag véve léteznie nem volna szabad.

A házaspár tényleges különélése a közszerzeményi közösség folytonosságát ugyan megszakítja, felfüggeszti, de nem szünteti azt meg. A közszerzemény kikövetelésére tehát a tényleges különélés nem ad jogcímet. Ahol a szerzeményi közösség megszűntére nézve házassági szerződés intézkedik: ott ez az irányadó.

A szerzeményi közösség megszűnésekor az első feladat a közszerzemény megállapítása. E megállapításra nézve törvényes jogunk és az állandóan követett bírói megállapítási gyakorlat megegyezik. A közszerzeményi intézmény alapelve, hogy a szerzeményi közösség oly javakra nézve áll fenn, melyeket a házaspár *a házaspár együttélés alatt* szereztek. Ez az alapelv pedig világosan arra utal, hogy a közszerzemény megállapításánál az egyes javak szerzési időpontjának kell első sorban is figyelembe vettetnie. Azok a javak, melyek a házaspár együttélés alatt szerezetteknek bizonyulnak, adják összességükben a közszerzeményi massának nyers anyagát, mely a beszámítások, megtérítések, kötelezettségek stb. rendezése után *tiszta közszerzemény* alakul át s kerül megosztás alá.¹

Különböző technikai és bizonyítási nehézségek, s főleg az

¹ Ez a megállapítási eljárás van a magyar polg. törvénykönyv. tervezetében megvalósítva s nevezetik realszerzeményi vagy Jancsó szerint középelméletnek.

országbirói értekezlet által innovált új örökjogi reformok (öröklött és szerzett vagyon) eszmekörének hatása alatt a Curia gyakorlata a közszerzemény megállapítása tekintetében a törvényes jogtól eltért. Követi ugyan azt csak a törvényes közszerzeményi jogból magyarázható szabályt, hogy a közszerzemény megosztásának lehetőleg természetben kell történnie, vagyis a közszerzeményi illetőség azokban a dolgokban adandó ki, melyek a közszerzeményt alkotják; a megosztandó vagyonmennyiség kiszámításában azonban már egészen eltérő szempontokat követ. A Curia kiszámítási eljárásának szabályai ugyanis a következők:

Közszerzemény gyanánt azt a vagyonmennyiséget kell megállapítani, amennyivel a házastársaknak a házassági életközösség felbomlásakor levő összes vagyona felülmulja azt a vagyont, a melylyel a házasság megkötésekor birtak.¹ Első sorban tehát azt kell megállapítani, hogy mennyi és mi volt ez a házasságkötéskor létezett vagyon? mi járult ahhoz a házasság folyama alatt, mint örökség, volt-e a házasságkötésnek oly külön szerzeménye, a mely különvagyoni jellegű? Ha mindezen tételek tisztába hoztak, ami az alájuk sorozható javakból még természetben megvan: a jogosult házasságkötésnek kiadandó.² Történik pedig a kiadás rendszerint abban az értékben, melylyel a kiadandó külön vagyon a házasság kötésekor vagy a jogosult félre való szállásakor birt. Amennyiben a tényleges érték a kiadáskor nagyobb: az érték-többlet a különvagyonnal együttjárónak csak akkor tekintetik, ha a gazdasági conjuncturák kedvező változása vagy véletlen okából állott elő. Esetleges értékcsökkenés a közszerzemény rovására csak akkor számítható fel, ha az a közszerzeményt illető haszon-élvezetre vezethető vissza, ellenben nem. — A hiányzó különvagyont pótolni kell. E tétel mindenesetre helyes addig, míg a különvagyon csak azért *nincs* meg, mert állagváltozáson ment keresztül, mikor is voltaképp különvagyon beruházásáról van szó, de helytelen ott, hol az egyoldaluan elpocsékolt vagy elidegeni-

¹ Innen e kiszámítási eljárást vagyonértéki, vagy érték-többleti elméletnek szokás nevezni.

² Curia 1908 ápr. 3-án 2434. sz. — Hsgkötés előtt hárult, de hsgkötéskor már meg nem volt különvagyoneért a közszerzemény nem szavatol. (Egyet. Dtar II. 217.)

tett különvagyon visszapótlását a közszerzeményre háritja. A különvagyonnak a közszerzemény rovására leendő kipótlása tekintetében újabban az a megszorítás merült fel a gyakorlatban, hogy amennyiben a különvagyon valamely része *merő véletlen* folytán semmisült meg (a concret esetben teljesen leégett malomról volt szó): úgy a közszerzeményből azt kipótolni nem kell, tehát az elenyésztés kizárólag a különvagyonnal birt házasság terhére esik.¹

Második mozzanata a közszerzemény megállapításának a fennálló adósságok kifizetése, mert amíg adósság van, addig a gyakorlatunkban divó értékfeleslegi elmélet közszerzeményt nem ismer. E tétel azonban több helyen kivételekkel van áttörve. Így pl. némely, a házasság alatt keletkezett kötelezettségről specialiter megállapítást nyert, hogy azok a különvagyon, illetőleg a közszerzemény rovására irandók.

A különvagyon elkülönítése és az adósságok lerovása után fennmaradt az az értékfelesleg, mely az értékfeleslegi elmélet felfogásában *tiszta közszerzemény*. Daczára azonban, hogy a közszerzemény ilyenformán alig minősíthető másképpen, mint egy összeadási és kivonási műveletből előállott számolási értéknek, mégis — mint említők — áll a szabály, hogy lehetőleg *természetben* kell két egyenlő fele fele részben kiadatnia, mert osztályrésze helyett egyik fél sem tartozik becsárt fogadni el. Ha a természetben való kielégítés nem lehetséges, úgy értékszerinti megosztásnak van helye. Oszthatatlan tárgyaknál azok árverésen leendő eladatása szükséges.²

Az u. n. „halálutánra halasztás“ kedvezményét, mely szerint a szerzeményi közösség felbontásakor (halál vagy elválás esetén) bármelyik házastárs jogosítva van arra, hogy volt házastársának (vagy örököseinek) közszerzeményi illetőségét csupán saját halála utánra és csak pénzértékben tartozzék kiszolgáltatni, mely kedvezményrel rendszerint együtt jár a másik (elhunyt

¹ Curia 1908 ápr. 10-én 2648/907. sz. (Egyet. Dtár II. 234.)

² A megállapítás egész kérdésének részletes kifejtésére v. ö. Kolosváry: Szerzem. közösség id. cz. m. 527. és köv. l.; Curia 1907 nov. 5-én 6962. sz. — A hitvestárs részéről a másik hitves javára ajándékol adott javak utóbbi közszerzeményi részébe, csak ily értelmi kikötés esetén számíthatók be. (Egyet. Dtár I. 532.)

vagy elvált) házastárs utáni közszerzeményi jogról való lemondás is: mai jogunk nem ismeri.¹

196. §. D) A hitbér.

Irodalmi utalások. Kelemen: Institutiones Lib. II. 118—123. §§. 209—226. l.; Frank: Közig. törv. I. k. 278—279. §§. 533. és köv. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 900—906. l.; Herczegh: Családi és örökl. jog 33—42. l.; Madarassy L.: Id. cz. m. 7—8 §§., 29—34. l.; Jancsó: Házassági vagyonjog 226—247. l.; u. az. Házassági és házastársi örökl. jog 785—807. l.; Zsögöd: Id. terv. Tanulmányok II. k. 888. és köv. l.; Illés József: Házassági vagyonjog az Árpádok korában cz. m. 9—34. l.; Jelinek: Magánjog 154—158. l.; Márkus: Magánjog 562—569. l.; Kolosváry: Házassági vagyonjog 51—55. l.; Szladits és Illés: Hitbér cz. cikk a Jogi Lexikon IV. k. 144—147. l.; Hattyuffy D. id. cz. m. 118. és köv. l.

1. *Fogalom.* A hitbér (dos) a törvényes feleségnek a férj vagyonából kijáró jutalma a házastársi kötelességnek hűséges teljesítéseért.²

Jelenlegi jogunkban az intézmény kétféle alakban áll fenn. Az egyik a *törvényes* hitbér, a másik az írott, vagyis szerződéses *hitbér*. Az előbbit már Werbőczy Tripartituma és számos régebbi törvényünk szabályozta, az utóbbi az idők rendén, szokásszerűleg fejlett ki. A kettő közötti viszonyra nézve eleve megjegyzendő, hogy a szerződéses hitbér a törvényest kizárja, még az esetben is, ha a házaspár a törvényesnél *kisebb* hitbéröszeget állapítottak volna meg szerződésükben. Jogunk elismeri az u. n. *ellenhitbért* (contrados) is. Az ellenhitbér a férjre illeti; érvényességéhez a nőnek szerződéses lekötése szükséges.

2. *Törvényes hitbér.* (Dos legalis.) Hogy a feleség törvény címén hitbért követelhesen: annak előfeltétele egyfelől a ház-

¹ Be akarja hozni az intézményt a Ptkv. terv. 166. §-a V. ö. Kolosváry B.: A halál utánra halasztás kedvezménye, stb. cz. ért. („Jogállam“ 1905. évf.)

² Werbőczy Trip. I. R. 93. cz. 2. §.: „dotalitium sit merces foeminarium legitime conjugatarum, ob debitum matrimonii de bonis et juribus possessionariis maritorum, juxta status illorum exigentiam dari consueta“. 1840: XXII. t.-sz. 85. §. b).

ság törvényes megkötése, másfelől a házasság tényleges elhálása.¹ Ez a két tény alapítja meg a törvényes hitbér iránti jogosultságot, mely mágnás házastársaknál 400 frt, nemeseknél és városi polgároknál 200 frt, nem nemeseknél és parasztoknál pedig 40 frtnyi jutalomösszeg követelhetéséből áll. (1840: XXII. t.-cz. 85. §.) Ez a határozott pénzösszegre szóló hitbérkövetelés nem azonos a régi germán jogokban ismeretes „Morgengabe“-val, melyet a nő, tisztán szüzessége elvesztéseért kapott férjétől a nászéjszaka reggelén, mert a magyar jog a hitbér iránt a nőnek második, harmadik stb. házassága alkalmával is jogot ad, habár minden további házasságkötésnél csökkenő arányban. Nevezetesen a második házasságralépésnél a hitbér az eredeti összeg felére, a harmadiknál negyedére, a negyediknél pedig már nyolcadára száll alá és így tovább. De különbözik a magyar törvényes hitbér a német Morgengabetől abban is, hogy nem a házasság elhálása után, hanem csak megszűnésekor követelhető, hogy a hitbér iránti jog bizonyos esetekben, ha a feleség házastársi kötelességét hűségesen nem teljesítette, elvész. A hitbér fizetésére a férj, illetőleg ennek örökösei vannak kötelezve; a nő halála esetén pedig a hitbér iránti követelés a nő örököseire száll át.

A hitbér jogi természetét tekintve halál, illetőleg a házasság egyébkénti megszűnése esetére szóló ajándékozás. Ennek megfelelően, az asszony, a férj csődbeesésétől eltekintve² a házasság fennállása alatt vagy az ágy és asztaltól való elválasztásig, hitbérét nem követelheti. Nincs azonban kizárva, hogy hitbéréről előre s a házasság megszűnésére szóló hatálylyal ne rendelkezessék. Amint ugyanis ez időpont beáll, nemcsak a hitbér összege, hanem annak a házasság megszűnésétől számított kamatai is esedékessé válnak.

A nő a hitbér házastársi jutalom jellegéből következően: hozzávaló jogát bizonyos esetekben teljesen elvesztheti. Ezek az esetek a következők: a) ha a házasság közel rokonok között, valamely a rokonságra alapított bontó akadály és a hozzátartozók tiltakozása elenére jött létre és a feleknek a bontó akadályról tudomásuk volt. (Werböczy Trip. I. R. 106. cz. 2. §.) Amennyi-

¹ Frank id. cz. m. 278. §. I. K.

² 1840: XXII. t.-cz. 85. §., 1881: XVII. t.-cz. 267. §.

ben az ily házasságot érvénytelenítik, a hitbér is elvész, ha csak a házasság a nő jóhiszeműsége okán vélt házasságnak tekintendő nem volna. Elvész a hitbér iránti jog továbbá, b) ha a nő házasságtörése okán a házasságot felbontják, kivéve, ha a férj az együttélést házasságtörő nejével folytatja (megbocsátás) (Trip. I. R. 105. cz.) és végre elvész a törvényes hitbér, c) ha a nő arról lemond vagy a házasfelek írott hitbér iránt szerződnek egymással. (Trip. I. R. 109. cz. pr.)¹

Azok a törvényes kiváltságok, melyek a hozomány biztosításául szolgálnak: némi eltérésekkel meg vannak a hitbérkövetelésnél is. A férj javaira vonatkozó visszatartási jog, mely mindaddig gyakorolható, míg hitbér iránti követelésével a nő ki nem elégittetik, itt is fennáll, valamint meg van az a kiváltság is, melybe az 1881: XVII. t.-cz. (csődtörv.) előtt a cégjegyzékbe bejegyzett hozományok a kielégítési sorrend tekintetében részesülnek. Az 1881: XVII. t.-cz. óta ennek helye már nincsen. Lényeges azonban a hitbérkövetelésnek az a tulajdonsága, hogy sohasem évül el (Trip. I. R. 78. cz. 5. §.) A törvényes hitbér a férj egész hagyatékát terheli, tehát bárminő jogi természetű hagyatéki vagyomból követelhető.

3. *Irott vagy szerződéses hitbér.* (*Dos scripta.*) Az írott vagy szerződéses hitbér — a törvényes hitbérhez hasonlóan, szintén a házasság felbomlása esetére szóló házastársi jutalom. A lényeges különbség a kettő között abban áll, hogy míg a törvényes hitbért a törvény rendeli a nőnek, addig az írottat a házastárs (jegyes) vagy bárki más harmadik személy kötelezi a másik házastársnak (jegyesnek).² Az írott hitbérnél tehát a hitbérkövetelés oka és alapja nem a házasság, hanem a házasfe-

¹ A törv. hitbér intézményi szelleméből kifolyólag a Trip id. helyeinek világos rendelkezése daczára is, azt kellene mondanunk, hogy a nő hitbér iránti jogát mindig elveszti, ha a házasságot az ő vétkessége mellett bontották fel. Hűtlen elhagyás esetében a tételt a Curia ily értelemben már ki is mondta (Curia, 9637/1890. sz. a Dtár új f. XXV. k. 99. sz. és 9512/1895. sz. a. „Polgári törvénykezés“ XXXIII. k. 185. l.)

² Az az írott hitbér, melyet a feleség részére a férj, illetőleg ennek rokonai vagy idegenek köteleznek: az egyenes írott hitbér (*dos scripta directa*); amelyet a férj javára köteleznek a feleség, ennek rokonai vagy idegenek: az ellen- vagy viszonthitbér (*contrados*).

lek (jegyesek) egymásközti vagy egyikük és egy harmadik személy közti szerződés.

Az írott hitbérnek jellegzetes ismérvei és feltételei a következők: *a*) a lekötélés kizárólag csak valamelyik házastárs — jegyes — (rendesen a nő) javára szólhat; *b*) az írott hitbér a házastársi hűség megtartásától feltételezett ajándék; *c*) hatályossága csak a házasság felbomlásának időpontjára szól; az ezzel ellenkező hitbérszerződések érvénytelenek; *d*) megkivántatik a házasság tényleges elhálása; végre *e*) a juttatás átadásában vagy az iránti kötelezettségvállalásban a *causának*, t. i. hogy mindez a házastársi hűség elismeréseért és jutalmazásáért történik okvetlenül kifejezésre kell jutnia.¹ Már most, ha a házassági szerződésben valamely lekötélésnél a fenti ismérvek és feltételek mind előfordulnak: ott hitbérkötélést kell vélelmezni; viszont, ha a hitbérkötélés kitétele a szerződésben benfoglaltatik, akkor a fenti feltételek is mind kikötöttnek tekintendők.

Érvényességi előfeltétele a hitbér iránti szerződéseknek a felek szerződési képessége; alaki szempontból pedig, ha a szerződés jegyesek vagy házastársak között köttetik: a közokirati *forma* (1886: VII. t.-cz. 22. §.) Ha a hitbért harmadik személy kötelezi, elegendő a szóbeli lekötélés is.

Az írott hitbér esedékességére, s az ettől számítandó kamatokra nézve ugyanaz áll, mi a törvényes hitbérnél mondatott. Eltérés azonban, hogy az írott hitbér tárgya nemcsak pénz, hanem egyéb is lehet, valamint nagysága sincs meghatározva, s hogy továbbá az írott hitbér követelhetése a házassági köteléknek éppen csak egy bizonyos okból való (pl. halál) megszűnésére is szorítható, a mi egyébiránt az írott hitbér szerződés alapján önként következik. Azonos szabályok állanak fenn a hitbért biztosító megtartási jogra nézve, valamint arra is, hogy az írott hitbér — miként a törvényes — szintén a férj egész hagyatékát terheli. Lényeges különbség azonban, hogy az írott hitbér nem képez *elévülhetellen* követelést, mint a törvényes, hanem e részt az elévülés általános szabályainak van alávetve. Az írott hitbért az elsőbbségi jog kiváltsága sem illeti meg, s a férj csődje esetén nem követelhető (1881: XVII. t.-cz. 65. §. 2.). Abban azonban az írott hitbér a

¹ Curia, 1907 máj. 28-án 3745/906. sz. (Egyet. Dtár I. 387.)

törvényessel ismét megegyezik, hogy a nő, házasságtörése esetén — amennyiben a férj azt meg nem bocsátja — s a házasságot ezen az alapon felbontják, a hitbér iránti jog elvész.

197. §. *A szerződéses házassági vagyong.*

(*Házassági szerződések.*)¹

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 906—909. l.; Herczegh: Családi és örökl. jog 43—48. l.; Jancsó: Házassági vagyong 247. és köv. l.; u. az Házassági és házastársi örökl. jog 807—816. l.; Jellinek: Magánjog 142. l.; Márkus: Magánjog 534—543. l.; Kolosváry B.: Házassági vagyong 11—20. l.

1. Házassági vagyongunknak a be nem avatkozás egyik alaptétele, a miből önként adódik a szabály, hogy a házaspár egymásközötti vagyoni viszonyait tetszés szerint, akármikor és akárhányszor rendezhetik. Ezek a rendezések, illetőleg egyezvények az u. n. *házassági szerződések* (contractus matrimoniales), melyek az általános szerződési tanok alatt állván (fontos ez pl. a felek szerződésképesége szempontjából) különleges szabályozást csak annyiban igényelnek, amennyiben azt e szerződések létalapját képező házassági viszony sajátos természete megkívánja.

Nevezetesen: házassági szerződést csak *házaspár* és olyanok köthetnek, kik egymással házasságra akarnak lépni (*jegyeseik*). A szerződés megkötésénél, amennyiben a felek vagy közülök valamelyik cselekvőképességében korlátozva van, a törvényes képviselőnek kell eljárnia s ha ez gyám vagy gondnok, a gyámi törvény 110. §. 5. pont értelmében a házassági szerződéshez a gyámhatóság jóváhagyása is kieszközlendő. Teljesen cselekvőképes szerződő felek a házassági szerződés megkötésénél helyettük és nevük-

¹ A házassági szerződésekre a magyar jogélet sohasem volt kedvező talaj. Ma is csak szórvánosan köttetnek s leginkább a volt polgári osztályhoz tartozók körében, holott is a házassági szerződések iránti hajlandóság az idegen eredet hagyományainak avagy bizonyos foglalkozási körrel járó életmód különlegességének volna tulajdonítható. Jancsó az egész intézményt a gyakorlatból (a Planum tabularetól kezdve) vezeti le, ám nem tagadható ezzel szemben, hogy arra már a Trip. I. R. 110. címében meg vannak adva a kellő fejlődési alapok.

ben meghatalmazottakat is alkalmazhatnak. *Alaki szempontból* az 1886: VII. t.-cz. 22. §. értelmében a házassági szerződések jog-értvénye közjegyzői okirathoz van kötve,¹ mely kellék lényeges kiterjesztést nyerhet az esetben, ha a házassági szerződésben nemcsak házassági, hanem öröklési szerződésre utaló határozmányok is foglaltatnak. (Lásd alább.)

2. A házassági szerződéseknek tárgyát csakis házasfelek vagy jegyesek közti vagyoni jogviszonyokra vonatkozó megállapodások képezhetik, mely megállapodások egyébként szólhatnak akár a házasság fennállásának tartamára, akár annak megszűnése esetére is. A mi a jó erkölcsökkel vagy törvény tiltó rendelkezésével, avagy a házasság lényegével és céljával ellenkezik általános jogszabály alapján házassági szerződésbe sem foglalható. Nem kötelezheti tehát magát egyik szerződő fél sem pl. arra, hogy házastársi kötelezettségeinek teljesítésétől tartózkodni fog, s tőle ilyent a másik sem követelhet, ki van zárva továbbá, hogy a férj a feleség eltartását elhárítsa magától; nem lehet a szerződésben a köteles részre jogosult örökösök igényeit megsérteni stb., mert mindez a törvénnyel, a házasság lényegével és céljával s a jó erkölcsökkel is ellenkezik. Ellenben az, amit a szerződő felek a házassági szerződésbe felvehetnek a következő lehet: megállapítják mindenekelőtt a szerződés mellé csatolt és szintén közjegyzőileg készült leltárban a házasság megkötésekor birt összes ingó és ingatlan különvagyonunkat, melynek sorsa felett akár oly értelemben, hogy az egészben vagy részben közös legyen közöttük (vagyonközösségi rendszer kikötése) akár, hogy különvagyoni természetében megtartassék, tetszés szerint rendelkezhetnek. Megállapodhatnak továbbá vagyonuk kezelésének módja, a hozomány, s a házasság alatti szerzemények hovaforditása, mikénti elosztása s a már létező és ezután keletkező adósságok s azok közössé tétele stb. tekintetében. Szóval: fentarthatják a házassági szerző-

¹ Levezethető e tétel már az 1874: XXXV. t.-cz. 54. §-ából is, mely a házastársak közti vagyoni viszonyokat szabályozó összes jogügyletekhez megkivánja a közokirati formát, tehát akkor is, ha a kérdéses vagyoni viszonyok nem a házasságból folyók is. Nem szükséges közjegyzői okirat akkor, ha a házastársak a szerződésben nem egymással szemben, hanem kizárólag csak gyermekeik javára szerződtek. (Curia, 1906 ápr. 20-án 7902. sz. — Judicat. IV. 1617.)

désben azt a „házassági vagyoni jogot“, melyet a törvény szabályoz, avagy módosíthatják és mással helyettesíthetik azt, mely autonómiájukba a jog csak annyiban és ott avatkozik bele, amennyiben és ahol a felek megegyezése nem világos vagy hiányos. Ha hiányos (s ez célzatos is lehet) és pl. a felek a törvényes házassági vagyoni jogot házasesetükből csak részben küszöbölték ki, a nem érintett részek tekintetében a törvényes házassági vagyoni jognak van helye.¹ Ha homályos és így meg nem állapítható, hogy a szerződő felek valamely a törvénytől különböző házassági vagyoni jogi rendszert akartak-e követni vagy csak módosítani kívánták azt: a jogvédelem a módosítás mellett harcol.

Ez tehát nagy vonásokban a házassági szerződések általános tartalma. A részletek tekintetében egy igen lényeges körülményre kell figyelemmel lennünk. Nevezetesen, miként mondva volt, a házasesetek szerződéses megállapodásai olyan vagyoni viszonyokra is vonatkozhatnak, melyek csak a házasság megszűnése után állanak elő. A házasság azonban kétféle módon is véget érhet. Vagy bírói felbontással (elválasztással) vagy a házastársak egyikének halálával. Előbbi esetben a házasesetek szerződéses megállapodásai minden további nélkül érvényesülnek. Utóbbi esetben azonban a házasság megszűnésére contemplant intézkedés *halál esetére* szólnak lesz tekintendő s ehhez képest a házassági szerződés ezen részei is az *öröklési szerződések* jellegét öltvén magukra, az ezekre nézve fennálló szabályok szerint lesznek megítélendők. Az öröklési szerződések érvénye pedig alaki tekintetben az írásbeli magánvégrendelet, a közvégrendelet vagy a közjegyzőhöz letéteményezett írásbeli magánvégrendelet számára előírt formai kellékek megtartásához van kötve. (1876:XVI. t.-cz. 33. §.)

¹ Érdekes példája ennek a Curia 4101/1883. sz. ítélete, mely szerint, ha a házassági szerződésben oly megállapodás foglaltatik, hogy ha a nő a házasság első évében halna el, a férj a hozományt egészben, ha a második évben halna el, azt felében tartozik visszaadni, de a későbbi elhalálozás esetére a szerződésnek további rendelkezés nincs: A férj a nő későbbi elhunytja esetén nem tarthatja meg az egész hozományt; mert a szerződés nem intézkedvén — a törvényes házassági vagyoni jog érvényesül, e szerint pedig a hozomány visszadandó. Mivel azonban a nő 2 év utáni elhalálozása a férjnek szerződés értelmében a hozomány feléhez való jogát nem érinti: csak a másik fél rész visszaadására volt kötelezendő. (Dtár uj f. VII. k. 1. sz.)

A végrendekezés ezen felsorolt három módja közül már most csak a *közvégrendeletnek* vannak olyan alakszerűségi kellékei, melyek a házassági szerződések alaki kellékeit (közokirat) is magukban foglalják, míg az írásbeli magán- és közjegyzőnél letett írásbeli magánvégrendeleteknél a házassági szerződéseknél nélkülözhetlen közokirati jelleg hiányzik. Ekként a szóban forgó vegyes tartalmu házassági szerződéseket a házassági szerződésekre megkövetelt közjegyzői okirat felvételénél különben is megtartandó alaki kellékeken kívül úgy kell megkötni, hogy azok, a közjegyző előtt tett közvégrendelet kellékeinek is megfeleljenek. Vagyis a feleknek okvetlenül személyesen kell a közjegyző előtt szerződési akaratukat kijelenteniök, az ügymenet egész folyama alatt két tanunak vagy egy másik közjegyzőnek kell jelen lennie, végül pedig az okiraton mindezen kellékeknek és szabályoknak megtartását is bizonyítani kell.

3. Érvénytelen a házassági szerződés, ha a fentiekben részletezett anyagi vagy alaki kellékek mellőzése mellett kötöttség. Az érvénytelenség bírói kimondását bármelyik házaspár, illetőleg örököseik követelhetik. Hatálya pedig az érvénytelenségnek az, hogy mindenik szerződő fél — illetőleg örököse — köteles a másikkal vagy örökösének visszaadni azt, amit a házassági szerződés folytán tőle kapott.¹ A visszakövetelési igény bizonyítása bárminő rendelkezésre álló bizonyítási eszközzel történhetik, ki van azonban zárva azoknak az elismervényeknek használata, melyek éppen a megtámadott házaspártól erednek, mert az 1886. évi VII. t.-cz. 22. §-a a házaspár között kelt magáokiratok bizonyító erejét az összejátszás lehetőségére tekintettel, nem ismeri el. Érvénytelenné válik a házassági szerződés — még pedig kötése idejére visszahatólag — akkor is, ha maga a házasság semmissé nyilvánítatik, vagy megtámadás folytán érvénytelenné lesz.

A házassági szerződéseknek utólagos megváltoztatása és módosítása teljesen a szerződő felek tetszésére van bízva, feltétel azonban, hogy mindez közös akarattal történjék, amennyiben az utólagos pótlás maga is önálló házassági szerződés-számba megy s ekként ugyanazon szabályok alatt áll.

4. A házassági szerződések megszűnésére nézve a szerződés

¹ Kolozsv. T. 1909 G. 159/3. sz. (Erd. J. K. II. 47. sz.)

az irányadó. Ha abban a házastársak vagyoni viszonyaikat csak meghatározott időtartamra kívánták rendezni, ez időtartam leteleése a szerződés megszűnését ipso jure vonja maga után. Megszűnik továbbá a szerződés közös akarattal való felbontásával. Erre a felek bármely időpontban jogosítva vannak.

Mindkét esetben a szerződés megszűnésének pillanatától kezdve, egészen addig, míg újabb szerződés nem köttetik: a házaspár vagyoni viszonyaira a törvényes házassági vagyoni jog lesz az irányadó. Legtermészetesebb megszűnési módja a házassági szerződéseknek, magának a házassági viszonnak akár halál, holttanvilvánítás, akár bírói felbontás és az ezzel vagyoni szempontból egy hatályu ágy és asztaltól való elválasztás okán való megszűnése, felbomlása.¹ Ha nincs házasság — respective az utóbb említett esetben házassági életközösség: nincs házassági szerződés s ha az ágy és asztaltól elvált felek az életközösség fonalát újra felveszik: ez a megszűnt házassági szerződést önmagától vissza nem állítja.

Csöd esetén a házassági szerződés ipso jure nem szűnik meg. De ha a vagyoni bukott házaspárra nézve terhes szerződést képez, a tömeg gondnok megtámadhatja és érvénytelenítheti. (1881: XVII. t.-cz. 28. §.) Nem azonban akkor, ha a csödniítés és a szerződés kelte között legalább két évi időköz van (u. ott.), valamint, ha a vagyoni bukott házastárs a házassági szerződésből csak jogokat és előnyöket nyert, kötelezettségeket ellenben nem vállalt, mert ilyen esetben a visszterhesség előfeltétele hiányzik. Amennyiben a házassági szerződés ekként csöd esetén is megáll: a csödtömeg a másik házaspárral szemben a szerződés alapján minden olyan jogot érvényesíthet, amit a házassági kötelék fennállása természeténél fogva ki nem zár.

¹ Megjegyzendő, hogy az ágy és asztaltól való elválasztással a házassági kötelék fennmarad s ami megszűnik, az csak a házassági életközösség.

III. RÉSZLET.

A házasság megszűnése.

XCIII. FEJEZET.

A házasság megszűnéséről általában.

Irodalmi utalások. Jancsó Gy.: Házassági és házastársi örökl. jog 302—315. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 909. és köv. l.; Tóth Gáspár: Házassági jog 93—96. l.; Raffay: Házassági jog 178. és köv. l., Márkus Magánjog 439. és köv. l.; Ladányi Béla: Magyar családjog cz. m. (Budapest, 1896.) 104—107. l.; Szladits: Magánjog 163. és köv. l.; u. az: A házasság megszűnése holtánnyilváníás esetén cz. ért. (Anyakönyvi közlem. 1898. évf. 40. sz.) Salis: Die Todeserklärung in ihrer Wirkung auf die Ehe cz. m. (Frankfurt a. M. 1890) Horváth Ödön: A házasság felbonthatósága. (Bpest, 1893.) Indokolás a házassági törv. javaslatához (II.) 153. és köv. l. Hattyuffy D. id. cz. m. 62. és köv. l.

A házasság a férfi és nő közötti az élet minden viszonyára és egész tartamára szóló közösség lévén: ha a házasfelek valamelyike meghal, önként érthetőleg megszűnik. A halál a házasság megszűnésének természetes oka, de valamint az életviszonyok egyéb köreikben szükségkép fel kellett állítani a holtánnyilváníás intézményét, úgy annak behatása alól a házassági jog sincsen kivonva, s amennyiben a holtánnyilváníás esetén a haláltól függő összes jogok érvényesíthetőkkel válnak, a hátramaradt házastárs is visszanyeri az addig impedimentum ligaminis által lekötött házasságalépési szabadságát s így esetleg egy ujonnan kötött házassággal a holtánnyilváníással fennállott korábbi házassága megszűnik.

A jogrendnek azonban éppen azért, mert a házasság benső tartalmában praedomináns elemként a házassági viszony etikai vonatkozásait ismerte el: a megszűnés mondott két természetes

eseténél megállania nem szabad s a házasság *jogi* (s nem felekezeti) szabályozására tekintettel az annál legközelebről érintett köz- és állami érdekek iránymutatását követve *mindott*, hol a házasságnak erkölcsi alapjait a körülmények gyökerükben meg-ingatták, a házasság felbonthatóságát is el kell ismernie. Erre az álláspontra helyezkedik az 1894: XXXI. t.-cz.

Megszűnik tehát a házasság birói felbontás esetén is, amit a házasság érvénytelenítésétől és megsemmisítésétől jól meg kell különböztetnünk. A birói ítélet ugyan itten is megszüntet egy addig de facto fennállott viszonyt, de ez a tényleges fennállás — mint láttuk — jogilag véve s hatályait tekintve, lényegében a semmivel egyenlő. Érvénytelen házasságnál e szerint a „felbontás”-nak tárgyi kelléke, t. i. az érvényes házassági kötelék hiányzik. Egyébként a törvény a házasságok felbonthatóságát azzal, hogy annak *csak* valamely s a törvényben pontosan meghatározott *bontó ok* fenforgása esetén és *csak* akkor ad helyet, ha az a fél, akivel szemben a bontást kérik, a bontó ok megvalósulásában *vétkes*: jelentékenyen megnehezíti.¹ Amint tehát egyfelől a korábbi felekezeti házassági jogok némelyikének a házasság felbonthatlanságát valló álláspontjától házassági törvényünk szerencsésen emanczipálta magát, ép úgy eltért más felekezeti jogok azon ellentétes felfogásától, hogy a felbontásra már a mutuus consensus, avagy a házastársak kölcsönös ellenszenve (engesztelhetlen gyűlölség²) már elegendő.

198. §. A halál és holttestnyilvánítás.

Irodalmi utalások. Lásd a XCIII. Fejezet alatt.

I. Az, hogy a házasság a házastársak valamelyikének halálával megszűnik: önként érthető tétel. (H. T. 73. §. a)). A házasság élők közötti személyes s részben vagyoni vonatkozású viszonyok összessége, illetőleg közössége, melyekhez a személyiség fizikai léte mellőzhetlen feltétel. A halál tényét bizonyítani kell; még pedig első sorban anyakönyvi kivonattal s ha az nincs, más köz-

¹ Persze nincs kizárva, hogy az is vétkes legyen, aki kéri a házasság felbontását.

² U. n. capitale vel invincibile odium aut insuperabilis aversio.

okiratok, esetleg tanúk útján. Téves vagy hamis bizonyítás esetén a netán újabban kötött házasság semmis lesz.

II. A holttanylevántítás maga a holttanylevántítással való házasságot nem szünteti meg közvetlenül. Tudjuk, hogy az eltűntnek halálát az ítélet csak vélelemként veszi fel s így az illetőnek életbenléte feltétlenül kizártnak nem tekinthető. Ha azonban a hátramaradt házastárs a holttanylevántító ítélet alapján újra házasságra lép: ez a második házasság az eltűnttel való korábbi házasságot megszünteti. Kivéve: ha az új házasságot kötő felek bármelyike is az eltűntnek életbenlétéről tudott, mely esetben kettős házasság (bigámia) támad, vagy ha az új házasság valamely egyéb ok miatt *semmis*. (H. T. 74. §.) E két kivételes esetben tehát az újabb házassággötés a holttanylevántítással kötöttet meg nem szünteti.¹

A holttanylevántítási ítélet alapján jóhiszeműen kötött 2-ik házasság tévedés címén való utólagos érvénytelenítése (l. 182. §. II. és 188. §.) a megkötése folytán megszűnt s a holttanylevántítással való korábbi házasságot fel nem éleszti.

199. §. A házasság felbontása.

Irodalmi utalások. Jancsó Gy.: Házassági és házastársi örökl. jog 315—417. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 921—933. l.; Tóth G.: Házassági jog 95—107. l.; Márkus: Magánjog 439—471. l.; Raffay: Házassági jog 188—253. l.; Virág Gyula: A házasság felbontásának joga Magyarországon cz. m. (Budapest, 1904.) 1—59. l.; Szladits K.: Házasság felbontása cz. cikk a Jogi Lexikon IV. k. 62—70. l.; (u. itt irodalmi utalások.) Vavrik Béla: Házasságtörés cz. cikke a Jogi Lexikon IV. k. 114—118. l.; Tóth G.: A házasságtörés, mint bontó ok stb. cz. ért. Jogtud. Közl. 1896. évf. 31., 32. sz.; u. az: u. arról Jog. 1897. évf. 5. sz.; u. arról Ligetkúti Iván: Ügyv. Lapja 1897. évf. 4. sz. és Göldner Károly; Jog 1897. évf. 11. sz.; Raffay Ferencz: A hűtlen elhagyás, mint házasságbontó ok III. kiadás, Budapest, 1901; u. az: A hűtlen elhagyás judicaturájához cz. ért. Ügyv. Lapja 1897. évf. 36., 39. sz.; Sztehló Kornél: Az elhagyás, mint bontó ok cz. ért. Ügyv. Lapja 1896. évf. 54. sz. Indokolás (II.) 153. és köv. l.; Hattuyffy D. id. cz. m. 64. és köv. l.

¹ Megjegyzendő kiegészítésül, hogy ha az új házasságra lépők valamelyike arról, miszerint a holttanylevántított az ítéletben meghatározott valószínű elhalálozási napot túlélte, tudomással bírt: az új házasság tilos, de különben érvényes marad. (V. ö. 181. §.)

I. Általában. Bontó okok.

Mint mondva volt, házassági jogunk a házasság felbonthatóságának elvét elismerte s ekként szabályul szolgál, hogy „A házasság megszűnik: — birói felbontással“ is. (H. T. 73. §. b)). A felbontás csak jogerős birói ítéletben és csak oly okokból történhetik, mely okokat a törvény *házassági bontó okok* gyanánt megállapított. (H. T. 75. §.) A bontó okok megállapításánál a törvény részint egyedi criteriumok, részint pedig általános meghatározások alapján járt el s azokat vagy olyanokul tekinti, melyek felforgása esetén a birónak a házasságot *fel kell bontania* (absolut vagy feltétlen bontó okok) vagy olyanokul, melyeknél a biró a házasságot a házasfelek által felhozott viszonyok és tények szabad mérlegelésével és a per összes körülményeinek összevetésével csak azon meggyőződése esetén bontja fel, ha a házasfelek között a házasesetközösség fentartása a házassági viszony összes erkölcsi alapjainak feldult volta miatt lehetetlen (relativ vagy viszonylagos bontó okok). A bontó okok előbbi csoportjába törvényünk szerint a következők tartoznak:

1. házasságtörés; természet elleni fajtalanság; kettős házasság (H. T. 76. §.); 2. elhagyás (H. T. 77. §.); 3. élet ellen törés; súlyos bántalmazás (H. T. 78. §.); 4. súlyos büntetésre való elítéltetés. (H. T. 79. §.) Mig viszonylagos bontó okokként szerepelnek:

1. házastársi kötelelességek súlyos megsértése; 2. a családhoz tartozó gyermekeknek bűncselekményre vagy erkölcstelen életre való csábítása; 3. erkölcstelen élet megátalkodott folytatása; 4. öt évnél rövidebb tartamu fegyházra vagy börtönre, avagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt fogházra való elítéltetés. (H. T. 80. §.)

II. Absolut bontó okok.

1. *Házasságtörés. Természet elleni fajtalanság. Kettős házasság. a) Házasságtörés (adulterium).* „A házasság felbontását kérheti az a házastfél, kinek házastársa házasságtörést — követ el.“ (H. T. 76. §.) A házasságtörés fogalma szerint a házastársi hűségnek a házastárson kívüli más személlyel való nemi közösülés

utján történt öntudatos megsértése.¹ Ha a tettesek közül csak az egyik él házasságban *simplex* — ha pedig mindkettő: *duplex adulteriumról* beszélünk. A házasságtörés, mint bontó ok tényálladási elemei tehát a következők: a cselekmény szándékossága és öntudatos volta. Nem követ el így házasságtörést, aki beszámíthatatlan állapotban, avagy tévedés vagy kényszer hatása alatt cselekszik, mely tétel gyakorlatilag különösen a férjes nőre lehet jelentős, akin valaki erőszakos nemi közösülést vitt véghez.² Szükséges továbbá, hogy az, akinek terhére a házasságtörés megállapítandó, valósággal fennálló házasságban éljen, amiből kifolyólag semmis és megtámadhatóság miatt érvénytelen házasságot is „meg lehet törni.“ Csak a *matrimonium non existens* nem jön számításba. A házasságtörés ezen tényálladási elemét ugyan gyakorlaltunk *humanitarius* szempontból (hogy a tetteseket felbontás esetén az egymással való házasságkötéstől eltiltani ne kelljen) sokkal enyhébben magyarázza s ma már megállapodott, bár a törvényből nem igazolható szokásjogi szabályként tekinthetjük, hogy a házasságtöréshez a fennálló házasság még nem elegendő, hanem a bontó ok megállapíthatása végett *házasság együttélésben* elkövetett házasságtörésre van szükség. Tényleges különélés alatt mással elkövetett nemi közösülés ekként nem házasságtörés, sőt a különélés alatti mással folytatott állandó ágyassági viszony sem.³ Végül fontos tényálladási elem a nemi közösülés ténye maga, melyhez elegendő a két különböző nemű személy nemi szerveinek egyesülése, míg az érintkezésnek az *inmissio seminissel* való bevégezése már nem kívántatik meg. Mivel pedig a mással való nemi közösülés tényének közvetlen bizonyítása sok esetben kizárt dolog,

¹ Curia, 1904 nov. 3-án 3548. sz.: „— a házasságtörés házasságon kívül némi viszony két különemű oly egyén között, kiknek legalább egyike érvényes házasságban áll.“ (Judicat. III. 959.)

² Curia 2252/1899. sz. a. a házasságot felbontva kiemeli a tételt, hogy ahol erőszakos nemi közösülés történt, a cselekvény passiv áldozatának terhére a házasságkötési tilalmat kimondani nem lehet, mert a nő szabad akaratelhatározása hiányzott. (Ügyv. Lapja 1899. évf. 23. sz.)

³ Curia 5455/1896. sz. a. (Dtár III. f. VII. k. 170. l.) Curia 6230/1896. sz. (Ügyv. Lapja 1897. évf. 4. sz.) Curia 1800/1897. sz. (Dtár III. f. XI. k. 307. l.) stb. V. ö. Jancsó: Házassági és házastárs öröklési jog cz. m. 321. és köv. lapok. Curia, 1903 szept. 16-án 3147. sz. (Judicat. I. 308.)

helye van annak is, hogy az oly ténykörülmények és cselekvények igazolásával, melyekből szükségkép a megtörtént vagy megtörténni készült nemi érintkezésre kell következtetést vonnunk: *közvetve* bizonyíttassék, illetőleg állapíttassék meg.

Ha már most a különélés alatti, vagy *közvellenül* nem bizonyítható házasságtörés a gyakorlat jelezett fefogása okán, mint a H. T. 76. §-án nyugvó bontó ok nem is lesz inconcreto sikerrel alkalmazható, mint viszonylagos bontó okot a törvény 80. §-a alapján még mindig lehet érvényesíteni. Sőt judicaturánknak egyenesen állhatatosan követett tendenciája, hogy a házasságtörésre alapított bontó kereseteket a házasságkötési tilalom elkerülése kedvéért a viszonylagos bontó okok megállapítása felé terelje.¹

A házasságkötési tilalom a H. T. 85. §-a szerint a házasságtörés miatti felbontásban vétkesnek nyilvánított házastárs és azon személyre szól, akivel a házasságtörést a felbontásban vétkes elkövette.² A tilalom, a mondott személyek közt házassági akadályt létesít, mely azonban királyi felmentéssel elhárítható. (H. T. 20. §.)

Ha mindkét házastárs követett el házasságtörést, a házasság ezen ok alapján való felbontása szintén nincs kizárva, s a kereseti jog mindkét felet megilleti, mert a törv. 81. §-a szerint a felek részén és terhére fenforgó bontó okok compensálásának nincs helye. Elesik azonban a *kereseti* jog, ha a házastárs házasságtörést követett el.

¹ Kimondta pl. a Curia, hogy azon tény bizonyítása, mely szerint a férj idegen nővel több napon át szállodában, ugyanazon szobában aludt és azt nejeként jelentette be, házasságtörés megállapítására nem alkalmas (!?) (4264/96. sz. Dtár III. f. IX. k. 253. l.) Dtto nem, ha igazolva van, hogy kéjházban kéjnökkel nemi közösülés czéljából többször szobára ment; — ez csak mint erkölcstelen élet folytatása jöhet szóba (Curia 5960/96. sz. Márkus IX. k. 15,089.) Ugyanígy nem állapíttatott meg a házasságtörés, bár bizonyítva volt, hogy a nő idegen férfivel más lakásban együtt él, még ha azt, hogy azzal nemileg közösült, be is ismerte (Curia 115/97. Márkus IX. 15,085.) stb. általában a Curia a házasságtörés bizonyításánál mereven szigorú állásponton áll és a házasságtörés tényének közvetlen bizonyításához ragaszkodik, ami ritkán s leginkább csak in flagranti tettenérés esetén eszközölhető. Mindez esetekben azonban helyet adott a felbontásnak a házastársi kötelességek súlyos megsértése vagy erkölcstelen élet folytatása (H. T. 80. §.) czimén.

² Az, hogy a házasságtörő házastársnak tetteitársa ismeretlen, csak a házasságkötéstől való eltiltás szempontjából fontos, de a házasságnak a házasságtörés czimén való felbonthatóságot nem alterálja.

társa házasságtörésébe beleegyezett avagy azt megbocsátotta (facto concludente is: a debitum conjugale teljesítésével) avagy, ha a kereseti jog elévült. (H. T. 82. §.)

b) *Természet elleni fajtalanság* (sodomia.) „A házasság felbontását kérheti az a házaspár, kinek házastársa — természet elleni fajtalanságot követ el.“ (H. T. 76. §.) Hogy természet elleni fajtalanság alatt mit kell értenünk? a törvény nem mondja meg, hanem annak esetenként való megállapítását a bíróra bizza.¹ Általában minden oly cselekvényt fajtalanságnak minősíthetünk, mely által a nemi ösztön, illetőleg a kényérzet nem a természet rendje s a nemzés célja szerint nyer kielégítést. Mivel pedig a fajtalankodás szándékos és öntudatos voltán² kívül a bontó ok fenforrásához annak közvetlen bizonyítása is előfeltétel, ez pedig alig volna lehetséges másképp, mint a házassági törvény által általában el nem fogadott *beismerés* útján: a természet elleni fajtalanság, mint bontó oknak nagyobb gyakorlati jelentősége nincs.

c) *Kettős házasság* (bigamia.) „A házasság felbontását kérheti az a házaspár, kinek házastársa — tudva, hogy házassága még fennáll, új házasságot köt.“ (H. T. 76. §.) A bigamia, mint bontó ok fenforrásának egy már tényleg fennálló házasság és ennek *tudatában* való újabb házasságra lépés az előfeltételei.

Hogy a már fennállott (I) vagy az újonnan kötött (II) házasság semmis vagy megtámadható: nem jön figyelembe.³

¹ A bünt. törv. 241. §-a, a természet elleni fajtalanságnak két esetére u. m. a férfi és férfi, továbbá ember (nő, férfi) és állat közötti fajtalanságra nézve intézkedik. A házassági jog „fajtalanság“-i fogalma tágabbkörű. Tehát idevonandó esetek: a férfiak közötti és ember meg állatok közötti (sodomia ratione sexus és sodomia ratione generis) fajtalanságon kívül az önfertőzés (onania), a nők közötti fajtalanság (amor Lesbica, saphismus) és a tágabb értelemben vett paráználkodás (sodomia ratione naturae) minden faja, pl. ha a férfi a nemi inger erkölcstelen és egészségtelen tulhajtása céljából feleségét természetellenes viselkedésre kényszeríti, vagy a kényérzet kielégítését tőle undorkeltő módon követeli, továbbá fetisizmus, sadismus, masochismus stb.

² Tehát a tévedés vagy a szabadakarat hiánya e bontó ok alkalmazását kizárja. (Indokolás (II.) 170. l.)

³ Ebben tér el a házassági törvény a büntető törvény 251. §-ától, mely a bigamia büntetétéhez megkívánja, hogy az I. házasság érvényes legyen. Ha az új házasság matrimonium non existens (pl. nem polg. tisztviselő előtt kötött) akkor a házassági jog szempontjából sem létesül a szóbanforgó bontó ok.

A házasság felbontását kettős házasság czimén *csak* a régebbi házastárs kérheti, akinek házastársa (a bigamus) új házasságra lépett. Mind a régebbi, mind az újabbi házastárs ezenkívül az újabb házasságnak „már fennálló érvényes házasság“, mint bontó akadály alapján való semmissé nyilvánítása iránt is pert indíthat — kivéve, ha a korábbi házasság maga is semmis volt, mert ez esetben az új pusztán csak házassági tilalom (fennálló semmis házasság tiltó akadály) ellenére köttetvén, érvényes lesz. A kettős házasság, mint bontó ok tényálladéka az új házasság elhálása nem szükséges.¹

2. *Az elhagyás* (hűtlen, jogos ok nélküli elhagyás.) Az elhagyás a házastársi életközösségnek szándékos és jogos ok nélküli megbontása, melynek alapján az elhagyott házaspár — miután mai jogunk a megszakított életközösség visszaállítására keresetet nem ad¹ a házasság felbontását kérheti. (H. T. 77. §.) Az elhagyásnak, mint abszolút bontó oknak azonban előfeltétele, hogy *a*) a házassági életközösséget megbontó házaspár a házastársának elhagyásától számított 6 hó elteltével bírói határozattal az életközösség visszaállítására köteleztessék és e határozatnak bíróilag megszabott határidő alatt igazolatlanul eleget ne tegyen. (H. T. 77. §. *a*)) vagy hogy *b*) a házassági életközösséget megbontó házaspár, kinek tartózkodási helye legalább egy év óta ismeretlen, az életközösségnek egy év alatt leendő visszaállítására bírói hirdetmény útján felhivatott és e felhívásnak igazolatlanul eleget ne tett legyen. (H. T. 77. §. *b*.)

E két előfeltétel az elhagyásnak két különböző nemét foglalja magában. Az *a*) alatti u. n. *quasi desertio*-t, melynél az elhagyó fél tartózkodási helye ismeretes; a *b*) alatti pedig az

¹ Megjegyzendő, hogy van oly nézet is (Zlinszky—Reiner Magánjog 811. l.) mely szerint a kettős házassággal mint bontó ok, a házasságtörés is mindig konkurrál, jóllehet, az új házastárral való nemi érintkezés, mivel „házas-ságban“ történik, házasságon kívülnek nem mondható s ha a régi házasságot mégis házasságtörés czimén bontanák fel, a házasságkötési tilalmat azokra nézve kellene kimondani, akik már házasságban élnek.

² A régi magyar jog ilyes actiót ismert. Kálmán kir. Decret. liber. II. Caput 7 szerint u. is: „Ha valamely asszony elhagyja urát, adják vissza neki és valahányszor elhagyja, vigyék vissza hozzá; mert meg vagyon irva: Quos Deus conjunxit, homo non separet“. (Actio de uxore exhibenda et ducenda.)

ugynevezett *malitiosa desertiot*, melynél az elhagyó holléte ismeretlen.

[Az elhagyás mint bontó ok tényálladási alkatelemei egyébként a következők: *a*) a szándékos és jogtalan elhagyás, mely önként érthetőleg az életközösség állandó jellegű megszakítására irányul; *b*) az életközösség visszaállításának a birói felhívás ellenére igazolatlan megtagadása¹ és *c*) az elhagyott és felhívó fél részéről az életközösség fentartására és folytatására való készség. Egyenként:

a) az elhagyás tényét nem szabad szó szerint magyarázni. Rendes esete ugyan az lesz, hogy az elhagyó házaspár a közös lakásból eltávozik (*localis separatio*), de megvalósulhat ezenkívül az életközösség megbontásának bármely alakjában,² úgy is, hogy elhagyónak nem a távozót, de azt kell tekintenünk, aki a másikat távozásra kényszerítette. Az elhagyásnak *szándékosnak* és jogos ok nélkül valónak kell lennie. Ebből folyólag vétkes és kényszerű távollét (pl. élethivatásszerű vagy bebörtönözés miatti) avagy kölcsönös megegyezéssel történt szétmenés az elhagyás bontó okát meg nem állapítja. Az elhagyás jogos vagy jogtalan volta ténykérdés, melyet a bírónak kell esetről-esetre eldöntenie.³

¹ Némelyek az igazolatlan vissza nem térést, az életközösség vissza nem állítását tekintik az elhagyás fő elemének. Így pl. Virág id. cz. m. 10. és köv. l. az egész bontó okot „visszatérés igazolatlan megtagadása” czim alatt tárgyalja. Így egy Curiai ítélet is: „A házassági törv. 77. §-a nem az elhagyás tényét, hanem a visszatérés igazolatlan megtagadását tekinti bontó oknak”. (Curia 2734/1898. sz. Jogtud. Közl. 1898. évf. 30. sz.) Ugyanígy Curia, 1905 jan. 5-én 8162. sz. (Judicat. III. 900.)

² Pl. a nő nem követi férjét, avagy a férj jogos ok nélkül kiveri a házból nejét, vagy házastársi kötelességeinek egyéb megsértésével a távozásra annak alapos okot szolgáltat. Az első esetben a nő, utóbbi esetben a férj az „elhagyó”, mert az életközösség megbontásának ő az előidézője. Az indokolás szerint (II. 174. l.) a házasság megtagadása (elbontásnak) a házassági kötelesség makacs megtagadása (*prae fracta debiti conjugalis denegatio*) vagy a *perversa debiti conjugalis praestatio*, valamint az, ha a debiti conjugale teljesítésére a házastárs vétkéből vált képtelenné: még nem tekinthető. E körülmények más bontó okokat létesítenek.

³ Curia (elvi) 1906 máj. 9-én 10,103/905. sz. Ha a férj önként más világrészbe vándorol ki ez a cselekménye — miután a nő őt oda követni nem tartozik — a hsg felbontása szempontjából a szándékos és jogos ok nélküli elhagyás tekintete alá esnek. (Egyet. Dtár I. 43.)

Jogosnak kell mondanunk mindesetre olyankor, ha az elhagyás valamely bontó vagy házassági érvénytelenségi ok felmerülése okán történt, vagy ha a házastárs az elhagyott részéről megalázó és durva bánásmódban részesült, mely az együttélést lehetetlenné és elviselhetetlenné tette.¹ Végül az, hogy az elhagyásnak a házassági életközösség *állandó* megszakítására irányuló szándékkal kell történnie s ekként *folytonosnak* is kell lennie: a mondottakból önként következik. Ezért nincs elhagyás ott, hol az egyik egészsége helyreállítása céljából, orvosi rendeletre távozik el, — bár a másik házastárs ellenzése daczára is. — (Curia, 1904. jun. 22-én 2017. sz. — Judicat. III. 901.)

b) Második alkateleme az elhagyásnak, hogy az elhagyó fél a bíróság felszólítása esetén az életközösség visszaállítását indokolatlanul megtagadja.² Az indokolt megtagadás az elhagyás jogos voltának bizonyításával egybeesik. A birói felhívó határozatnak kibocsátása *kizárólag az elhagyott* fél előterjesztett *kérelme alapján*³ következhetik be, annak tehát sem hivatalból, sem a házasságvédő részéről helye nincs. Előfeltétele, hogy az elhagyástól számítva quasi desertio esetében (77. §. a) legalább 6 hó; — malitiosa desertio esetében (77. §. b)) pedig legalább 1 esztendő letelt legyen; a felhívó végzés korábbi kibocsátását s általában az egész eljárás ezen terminusok előtti megindítását a törvény kizárja.

c) Az elhagyás mint bontó ok fogalmi eleme végül az is,

¹ Az eddigi és eléggé tanulságos judicaturából kiemelendő, hogy jogos az elhagyás, ha a férj nejét nyílt helyen megverte, tetteleg bántalmazta, becsületét és életét veszélyeztette, magzatelhajtással vádolta, ha a házasság kóborló életet folytat, vagy házastársát a családhoz tartozók bántalmazásától megóvni nem tudja és nem akarja stb. De nem jogos az eltávozás, ha azért történt csak, mert a férj nejét (ez az elávozó) „te kis vipera“, „te kis furia“ s az apóst „papucs“ kitételekkel illette, avagy, mert a szobaleányt tréfából és „szándék nélkül“ megcsipkedte. (Curia, 1904. nov. I. G. 274. sz. — Judicat. III. 939.)

² V. ö. 488. I. 1. jegyzet.

³ A kérelem még a bontó per megindítása előtt adandó elő, mert egyrészről míg az elhagyó a visszatérést igazolatlanul meg nem tagadja a bontó ok sem létesült, másrészről a folyamatban levő per ellentétben volna azzal a törvényes kívánalommal, mely szerint a felhívó fél az életközösség visszaállítását a maga részéről óhajtja. V. ö. szövegben c) alatt.

hogy az *a)*—*b)* alatt mondottakon kívül az elhagyott házaspár, aki házasságát a 77. §. alapján felbontani kívánja: az életközösség visszaállítása iránt kiadandó bírói határozat kérelmezésénél öszintén járjon el s a kérelem által az életközösségnek eltávozott házastársával való visszaállítására irányuló hajlandóságát ne szinlelje csak, — a házasság könnyebb felbontása kedvéért — hanem komolyan akarja is.¹ Hogy ez a kellék fenforog-e? a bíróság mindjárt a felhívási eljárás megindításakor gondosan megvizsgáltni tartozik. Sőt, ha a felhívás *volt* szinlegessége, *utóbb* a per során tűnnék ki: a 77. §. alapján a házasságot felbontani a bontó ok ezen fontos tényálladáki elemének hiánya okán nem lehet. Annak a hajlandóságnak azonban, hogy az elhagyott házaspár a tőle eltávozottal az életközösséget újra folytatni akarja: csak a felhívási eljárás és a bíróság által megszabott visszatérési határidő alatt kell fenforognia, a per folyamán ellenben már nem.²

Az életközösség visszaállítására irányuló bírói felhívást a leendő házassági perre illetékes törvényszéknél kell egyszerű kérvénnyel kieszközölni,³ amihez annak helyhatósági bizonyítvánnyal való tanusítása szükséges, hogy a házaspár tényleg már 6 hó óta különválva élnek, respective (77. §. *b)* esetében), hogy az elhagyó házaspár legalább egy év óta ismeretlen helyen tartózkodik. A kérelem folytán a bíróság *ex primo decreto*, tehát tárgyalás nélkül a felhívott házaspárnak az életközösség visszaállítására végzésileg záros határidőt tűz ki, a *malitiosa desertio* (77. §. *b)*) esetében pedig az ismeretlen tartózkodású házaspárt az életközösség egy év alatt leendő visszaállítására a hivatalos lapban háromszor közzéteendő hirdetménynyel s az 1868: LIV. t.-cz. 268., 269. §-ai szerint és ügygondnok kirendelése mellett felszólítja.

¹ Az idevágó számos curiai ítélet közül pl. Curia 4672/1897. sz. a. „Az 1894: XXXI. t.-cz. 77. §. a) pontja alapján való felbontásnak az az előfeltétele, hogy az elhagyott házaspár hajlandó legyen a tőle eltávozott házastársával a házaspárt folytatni.“ (Ügyv. Lapja 1898. évf. 5. sz.) Curia, 1902 nov. 13-án, 5721. sz. (Judicat. I. 5.)

² V. ö. R a f f a y: Házassági jog 205. l.

³ A kérvényt az „elhagyó“ házaspár is előterjesztheti, ha a házaspárt visszaállítását a maga részéről kívánja s annak éppen az „elhagyott“ magatartása állja útját. M.-V á s á r h. T. 1908 G. 43/2. sz. — A férj nejeinek, ki tőle 16 évig különélt, visszafogadását jogos okkal megtagadhatja. (Erd. J. K. I. 20.)

Ha a felhívott fél a kitűzött idő alatt visszatér, avagy az erre szükséges lépéseket a maga részéről megteszi, de felhívó házastársa az együttélés folytatására nem hajlandó, avagy a visszatérés lehetőségét egyébként meghiusítja: az elhagyás bontó oka nem létesülhet. Ugyancsak nem áll meg az elhagyás bontó oka az esetben sem, ha az elhagyó házastárs visszatérésének elmaradását kelőn — esetleg éppen az elhagyás jogos voltának kimutatásával — igazolni tudja. A kitűzött határidőn túli visszatérési hajlandóság a már minden elemében létesült elhagyást utólagosan meg nem döntheti. A bizonyítási teher az érdekelt felekre az általános bizonyítási szabályok szerint hárul. (Lásd I. k. 156. l.) Mindenik fél azt és annyiban tartozik bizonyítani, ami ahhoz, hogy a kereset, respective az alperesi védelem sikerre vezethessen, okvetlenül bizonyítandó. Azaz a keresetalapító tényeknek (elhagyás¹ s ha az elhagyó lép fel: az elhagyott és távozásra kényszerítő türhetetlen magatartása) bizonyítása a felperest, a keresetszűntető tényeknek (elhagyás vagy a visszatérés megtagadásának jogos volta) bizonyítása pedig az alperest terheli. Egészben véve pedig a bíró köteles minden körülményt lelkiismeretes megfontolás és szigorú bírálat tárgyává tenni, nehogy az elhagyás bontó oka az összejátszó feleknek csak ürügyül szolgáljon házasságuk önkényes felbontására.²

3. *Élet ellen törés és súlyos bántalmazás.* „A házasság felbontását kérheti az a házastárs, kinek házastársa élete ellen tört,

¹ Gyakorlatunk megelégszik pláne pusztán a különélés tényének igazolásával.

² Kiegészítésül megjegyzendő, hogy mivel a H. T. a közös megegyezéssel való elválás intézményét (mint pl. az osztr. jog) nem ismeri, mihelyt az így külföldön elvált házastársak közül az egyik magyar honossá lesz, az elvált helybenhagyó külföldi bírói határozat rá nézve hatályát veszti s ő az életközösség visszaállítására attól kezdve, hogy magyar honosnak tekintendő, házastársát magánuton felhívhatja. Ha pedig a felhívott 6 hó, illetőleg 1 év alatt az életközösséget vissza nem állítaná, a H. T. 77. §. a) és b) pontjában érintett bírói felhívási eljárás megindítása a külföldi bírósági határozatra való tekintet nélkül folyamatba tehető. (Curia 2939/1899. sz. Jogtud. Közl. 1899. évf. 26. sz.) J a n c s ó id. cz. m. 366. és köv. l. és utána R a f f a y 212. és köv. l. a magánértesítés megkivánásának helytelenségét vitatják s a bírói felhívási eljárásnak az állampolgárság megszerzésétől szmitott 6 hó, illetőleg 1 év letelte után feltétlenül helyet adanak. A fentebbi nézetet az állandó gyakorlat támogatja.

vagy kit házastársa testi épségét vagy egészségét veszélyeztető módon szándékosan súlyosan bántalmazott.“ (H. T. 78.) Az élet ellen törés, mint bontó ok fogalmilag egyező az élet ellen törés bontó akadályával (l. 183. §. I.) s a gyilkosságra, valamint a szándékos emberölésre és ezek kísérletére vonatkozik. Az élet ellen törő cselekvény szándékosságát a H. T. szelleméhez képest itten is meg kell kívánnunk. A súlyos bántalmazás esetén a bántalomnak minőségét a bírónak kell mérlegelnie s figyelembe nem csak a fizikai sértések jönnek, hanem a pszichikaiak is.¹ A szándékosságot a sértő fél részén a törvény kifejezetten megkívánja. Amennyiben pedig a bíró a bántalmazás tényét veszélyesnek és súlyosnak megállapította: hogy annak a házasesetre minő hatása van, nevezetesen feldulta-e azt egész az elviselhetlenségig? nem vizsgálhatja, hanem a házasságot feltétlenül felbontani köteles. Ebben tér el a bántalmazás mint bontó ok a viszonylagos bontó okoktól.

4. *Elítéltetés súlyos büntetésre.* „A házasság felbontását kérheti az a házaspár, kinek házastársát a házasság megkötése után halálra vagy legalább 5 évi fegyházra vagy börtönre ítélték. A házasság felbontásának nincs helye, ha a házaspár a büntetett a házasság megkötése előtt követte el és erről házastársának a házasság megkötésekor tudomása volt.“ (H. T. 79. §.)

A bontó ok tényálladéka a jogerős büntető ítélet és nem maga a büntett. Ehhez képest közönyös, hogy a büntett mikor követtetett el, lényeges az ítélet jogerőre emelkedésének házasságkötés utánra eső időpontja. A bontó ok fenforgásán az, hogy a büntetés végrehajtható nem volt, (pl. királyi kegyelem folytán) vagy elévült, nem változtat. A büntetendő cselekvénynek 3-ik személy ellen kell irányulnia. Ha a házaspár ellen irányult: nem ez, hanem az előbb tárgyalt élet ellen törés bontó oka létesülhet. A házasságkötés előtti időre eső büntető ítéletről való nem tudás: a házasságot, mint tudjuk, a H. T. 54. §. d) alapján tévedés czimén megtámadhatóvá teszi.

¹ Curia, 1903 okt. 9. I. G. 445. sz. a. kimondta, hogy a tetteges bántalmazás nem jöhet figyelembe, ha a nő azt magaviseletével megérdemelte. (Judicat. I. 384.)

III. Relatív bontó okok.

Törvényünk szerint a házasság felbontásának viszonylagos bontó okai, melyeknek közös jellemvonása abban áll, hogy a bíró azok alapján a házasságot csak azon esetben bonthatja fel, ha a házaspár egyéniségének és életviszonyainak gondos figyelembevételével a házassági viszony feldultsága és a tekintetben, hogy a felbontást kérőre nézve a további életközösség elviselhetetlenné vált, meggyőződött (H. T. 80. §. 6-ik bek.): egyenként a következők:

a) a házastársi kötelességeknek az abszolút bontó ok esetein kívül eső szándékos és súlyos megsértése. (H. T. 80. §. a). Hogy „házastársi kötelességek súlyos és szándékos megsértése“ alatt közelebbről mit kell értenünk: a törvény nem sorolja fel, amint hogy minden ilyen felsorolás, már csak azért is, hogy a mondott kategória alá voltaképpen mindenféle bontó okot subsummálhatnának, a principio lehetetlen. Általában véve tehát minden oly tény, mely a házasságról táplált társadalmi és erkölcsi felfogásunk szerint a házastársi kötelességeket sérti: e bontó ok alá vonható.¹ E tényeket a felperes hozza fel és bizonyítja s a bíró a felhozott tényállításokat a valóság s a kifogásolt cselekvény vagy magatartás s annak a házasságra in concreto gyakorolt kihatásai szempontjából, a per összes körülményeinek összevetésével szabadon mérlegeli. Egyébként a házastársi kötelességek megsértésének már felmerült s bíróilag megállapított avagy elképzelhető esetei sorából például szolgálhatnak: az egymás iránti kölcsönös szeretet, tisztelet és megbecsülés, a köteles tartás, s a debitum conjugale jogtalan megtagadása, illetőleg megsértése s általában minden oly magatartás vagy cselekvény, ami abszolút bontó okul is tekintethetnék, ha egyik vagy másik alkatelem az abszolút bontó okokra nézve megkivánt tényállásokból nem hiányoznának.² Amennyiben ugyanis valamely abszolút bontó ok tényálladéka teljesen fenforog

¹ Különösen ilyenek a 80. §-ban b—d) alatt felsorolt többi esetek is, miből folyólag a 80. §: rendelkezése csak látszólag taxatív s az a) alatti eset generalis clausulájának tartalma a b)—d) alattiakkal, mondhatnók mintegy közelebbről nyert meghatározást.

² Felette gyakori jelenség judicaturánkban, hogy közvetlenül be nem bizonyítható házasságtörés esetén a bíróság a házastársi kötelességek súlyos

annak, hogy a házasság mégis az itt tárgyalt viszonylagos bontó ok alapján bontassék fel: helye nincs.

Felbontható továbbá a házasság az egyik fél kérelmére, ha

b) a másik házastárs „*a házastársak családjához tartozó gyermeket bűncselekmény elkövetésére vagy erkölcstelen életre reábirja vagy reábirni törekszik.*“ (H. T. 80. §. b). „Gyermek“ alatt általában minden leszármazó s az örökbefogadott is értendő; az erkölcstelen élet kritériumait minden egyes esetben a bíró állapítja meg; továbbá:

és szándékos megsértését állapítja meg a keresetet elutasító ítélete indoklásában. Különösen jelentős továbbá a szóbanforgó viszonylagos bontó oknak a 77. §-al való részbeni összehasonlítása. Mivel ugyanis a 77. §. az elhagyásnak mint abszolút bontó oknak előfeltételeit szigorúan körülírja, minden olyan elhagyási eset, mely ama feltételek valamelyikének nem felel meg, mint „házastársi kötelesség súlyos és szándékos megsértése“ a 80. §. a) /. alapján érvényesíthető. Különben a Curia a „házastársi kötelességek súlyos és szándékos megsértését“ többek közt megállapította: tétleges bántalmazás, kiállhatatlan, durva bánásmód, erkölcstelen viszony folytatásával való alaptalan gyanúsítás, becsületsértés, nőnél a csecsemő táplálásának indokolatlan megtagadása, szándékosan előidézett impotentia, ismeretlen helyre való távozás és a házastársról nem gondoskodás; börtönre való elítéltetésnél a házastársi kötelességek teljesítésére való képtelenség, a debit. conjugale jogtalan megtagadása, nemi bajjal való megfertőztetés, másokkali titkos kéjelgés, sőt az is, ha a nő magaviselete a hűség megszegésének látszatával bír s a női jó hírnevet veszélyezteteti; pld. ha a férj tudtán kívül idegen férfiakkal összejövetelt rendez stb. esetében. Az újabb judicaturából: Curia, 1906 máj. 10-én 807. sz. — felbontja a hsgot, mert alp. börtönre való elítéltetése következtében a házastársi kötelességek teljesítésére magát képtelenné tette. (Grill f. Dtár II. 510.) — Curia, 1908 nov. 12-én 4865. sz. felbontja a hsgot 80. §. a) /. alapján, mert az lp. nő férje társadalmi állásával és vagyoni viszonyaival arányban nem álló költekezéseket folytatott, adósságokat csinált, botrányt okozólag pazarul öltözködött, háztartását rendetlenül vezette, gyerekeit elhanyagolta, — mindez a felek socialis körülményeinek figyelembevételével az együttélést felperesre elviselhetlenné tette (Egyet. Dtár III. 96.) — Curia 1909 máj. 25-én 1611. sz. — Azon az alapon, hogy alp. nő a hsg mgkötésekor már mástól hsgon kívül teherbe volt ejtve s ezt felp. csak a hsg kötés után tudván meg alp. őt megtévesztette: a 80. §. a) /. czimén bontó keresetet indítani nem lehet. (Egyet. Dtár III. 220.); Curia 1906 decz. 29-én 9933. sz. felbontja a hsgot 80. §. a) /. alapján, mert alp. nő a debitum conjugale csak fogamzást meggátló óvszerek mellett akarta teljesíteni (Egyet. Dtár I. 135.); Curia 1909 decz. 17-én 5447. sz. — Szesztes italok mértéktelen élvezete által keletkezett elmebaj, magában véve nem szolgálhat okul a 80. §. a) /. pontja alapján a hsg felbontására (Egyet. Dtár IV. 64.)

c) ha a házastárs „erkölcstelen életet megátalkodottan folytat“ (H. T. 80. §. c)¹ és

d) ha „a házasság megkötése után öt évnél rövidebb tartamra fegyházra vagy börtönre, avagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt fegyházra ítéltetett.“ (H. T. 80. §. d).

200. §. A bontó okok kizárása és elévülése.

Irodalmi utalások. Lásd 197. §. alatt.

1. „Aki házastársának vétkes cselekményébe beleegyezett, vagy abban részes volt, a házasság felbontását nem kérheti.“ (H. T. 81. §. 1. bekezd.) Ha tehát a bontó ok tényállását képező körülmények vagy cselekmények megvalósulásában mindkét házaspár tevékenyen (bár esetleg csak tanácscsal, rábirással is) közreműködött: a házasság felbontását ezen az alapon a másikkal szemben egyik sem kérheti, ugyanígy akkor, ha a bontó ok gyanánt érvényesíteni kívánt *cselekvényhez előzőleg* (vagy utólagosan is) beleegyezését adta. E mozzanatok rája nézve a bontó ok érvényesítését *kizárják*. A perben fel nem hozott *esetleges más* bontó okokra nézve azonban a tétel már nem áll. A felbontásra irányuló keresetet az sem zárja ki, ha a bontást kérő fél terhére valamely *más* bontó okot¹ a megtámadott házaspár is érvényesíthetne, mert a bontó okok között *compensationnak*, azaz mindkét fél vétkessége kiegyenlítésének helye nincs. Ezt mondja ki a H. T. 81. §. 2. bekezdése: „Az a körülmény, hogy a felbontást kérő házaspár ellen is forog fenn bontó ok, a kereseti jogot ki nem zárja.“ Hangsúlyozandó azonban, hogy ez csak az *absolut* bontó okokra nézve áll,

¹ Erkölcsi elaljasodás, elzüllés, megrögzött iszákosság, különélés alatt elkövetett házasságtörés, bectelen keresetmód (kerítés, bordélyüzlet), ágyaság stb. Ha a nő a különélés alatt, tartott legyen az több évig is — gyermeket szült, a 80. §. c) /. alapján csak akkor bontható fel a házasság, ha a gyermek házasságon kívüli (tehát nem a férjtől való) származása előbb bebizonyíttatik. A nő beismerése nem bizonyíték. (Curia, 1903 márcz. 24-én 160. sz. — Judicatura I. 299.; 1903 szept. 9-én 1163. sz. — u. ott 318.)

² Ha a házaspár kölcsönös vétkessége ugyanazon egy bontó okra nézve áll fenn: *compensationról* egyáltalában sohasem beszélhetünk, mert ott részesség forog fenn és ez a bontó ok érvényesíthetését egymagában már kizárja.

mert a viszonylagos bontó okoknak kölcsönös természete egyenesen a bíró feladatává teszi, hogy a felek kölcsönös vétkességét egymással lehetőleg compensálva, vizsgálja a házasság fenn vagy fenn nem tarthatásának kérdését.

2. Kizárja a bontó okok érvényesíthetését a *megbocsátás*. „A kereseti jog elenyészik, ha a házastárs a vétkes cselekményt megbocsátotta. Megbocsátásnak a per folyama alatt is helye van.“ (H. T. 82. §.) A törvény szövegéből kitünőleg a megbocsátás mindig valamely meghatározott bontó okra vonatkozó kereseti jogot zárja ki csak, de magát a bontó okot nem létezővé nem teszi, amiből folyólag egy *más* bontó ok alapján megindított bontó keresetben mellékesen s főleg a vétkesség megállapításánál a „megbocsátott“ bontó okot is fel lehet használni. (H. T. 84. §.) A megbocsátásnak szabad akarathból kell történnie s ez első sorban azt feltételezi, hogy a megbocsátó a kérdéses bontó ok fenforgásáról tudomással birt legyen. A megbocsátás továbbá lehet kifejezett és hallgatag. Utóbbi leginkább a bontó okot képező ténykörülmények tudomásulvétele utáni nemi közösülés vagy az együttélés folytatása által történik.¹ Akár a nő, akár a férj indítja meg a bontó keresetet, a nő időközi gyermekszülése szintén megbocsátásnak tekintendő, ha a fogamzás időpontja a bontó okot képező vétkes cselekvény elkövetése vagy az arról való tudomásvétel *utánra* esik. Amíg ugyanis a házasság fennáll: a gyermek születése törvényesnek vélelmezendő s ez az időközi nemi közösülés megtörténtének, tehát a *facto concludente* megbocsátásnak vélelmét is maga után vonja. Megbocsátásnak jogerős ítéletig a per folyama alatt mindig helye van.²

A megbocsátásnak az *elhagyás* bontó oka esetén (77. §.) való némileg különösebb jellege tekintetében visszautalunk a 489. és köv. lapon mondottakra.

¹ Egyéb uton-módon is ki lehet fejezni *facto concludente* a megbocsátást. Egyáltalában a megbocsátás bírói mérlegelés dolga. (pld. *Curia*, 1903. okt. 9. I. G. 469. sz. — *Judicat. I.* 365.); 1903. jan. 21-én 7800. (u. ott II. 697.) Lehet pl., hogy a közösülésben sem lehet a megbocsátást megállapítani, pl., ha a sértett fél a *debitum conjugale*t csak félelemből vagy kényszer folytán teljesítette.

² Némelyek szerint külön kizárási módja a bontó ok érvényesíthetésének a házaspár kibékülése; lényegében azonban ez sem más, mint megbocsátás.

3. Kizárja végül a bontó okok érvényesíthetését a házasság felbontására irányuló *kereseti jog elévülése is*. A H. T. 83. §-a szerint ez az elévülés az elhagyás abszolút bontó okán kívüli öszszes abszolút és relatív *bontó okok* esetében *hat* hónap. Azaz, bontó keresetet csak attól a naptól számított hat hó alatt lehet indítani, mely napon a vétkes cselekményről, illetőleg a büntető ítélet mint *bontó ok* (79. §. és 80. §. *d*) esetén a *büntető ítéletről* a házastárs tudomást szerzett. Ha a házastárs a kereset megindításában erőhatalom vagy a H. T. szerinti cselekvőképtelenség által gátolva van, míg ezen akadály tart, az elévülési idő folyása ugy reá, mint a törvényes képviselőre nézve szünetel. Ha pedig a vétkes cselekvény elkövetése, illetőleg a büntető ítélet jogerőre emelkedése után 10 év mulva jutnak a mondott tények csak az érdekelt házastárs tudomására: felbontó keresetnek egyáltalában nincs már helye.

Az elhagyásra nézve az elévülés szempontjából azért kell kivételt tennünk, mert az elhagyásban nyilvánuló cselekvény, illetőleg magatartás folyton folyó állapot (*delictum continuum*) lévén, a kereseti jog elévülése a *bontó ok* természeté okán ki van zárva.

201. §. A házasság felbontása körüli eljárás. Bontó per.

Irodalmi utalások. Sztehló Kornél: Eljárás a házassági perekben cz. m. (Budapest, 1896. II. kiad.); Raffay Ferencz: Házassági perrendtartás (Budapest, 1898.); Knorr Alajos: A házassági perek és eljárás a házassági perekben cz. m. (Budapest, 1899.); Jancsó Gy.: Házassági és házastársi örökl. jog cz. m. 418—469. l.; Virág Gy.: A házasság felbontásának joga stb. id. cz. m.; Tóth Gáspár: Házassági jog 141. és köv. l.; Raffay: Házassági jog cz. m. 253—282. l.; Márkus: Magánjog 470. és köv. l.; Szladits K.: Házassági eljárás cz. czikke a Jogi Lexikon IV. k. 80—84. l.; u. itt irodalmi utalások.

1. *Fel- és alperesség.* A házasság felbontásának eszköze a valamely *bontó ok* alapján megindítandó *kereset*, illetőleg a *viszontkereset*. A perképeség pedig mind active, mind passive jogunk szerint azt a házastársat is megilleti, aki cselekvőképességében korlátozva van. (H. T. 86. §.) Cselekvőképtelen házastárs helyett — eltekintve a korhiány miatti cselekvőképtelenségtől, melynek a házasság felbontásánál semmi gyakorlati jelentősége nincs — a törvényes képviselő indíthat bontó pert, illetőleg vonható

bontó perbe alperesként, kivéve azonban az *elmebetegség* okán cselekvőképtelen házastárs esetét, mert az ilyen, a törvényes képviselő személyében és által is csak *felperesként* léphet fel, de ellene bontó pert indítani *nem lehet*.¹ Sőt a felperesként való fellépésre is a törvényes képviselőnek a gyámhatóság felhatalmazását kell kikérnie, melyet az csak az esetben adhat meg, ha a házasság felbontását az elmebeteg házastárs nyilvánvaló érdeke követeli. (H. T. 87. §.)

A cselekvőképességében korlátozott házastárs mondott önálló perbenállási képessége azonban egyébre, mint a házasság felbontására nem vonatkozik, nem nevezetesen az esetleg szintén per tárgyává tett vagyoni igényekre. Ilyen esetben tehát a korlátozott cselekvőképességű házastárs csak törvényes képviselője személyében állhat perben.

A perbenálló házasságon, illetőleg törvényes képviselőn kívül ügyfélként szerepel a törvényszék által hivatalból kirendelt házasságvédő (defensor matrimonii) is, kinek az a feladata, hogy a házassági kötelék fentartása mellett célirányos védelmet terjeszzen elő a kiskorú gyermekek érdekei és az anyagi törvények, meg eljárási szabályok megtartása felett őrködjék. Nincs helye házasságvédő kirendelésének akkor, ha a bontó per hűtlen elhagyás alapján indított, vagy amikor a törvény életbelépése előtt kelt egyoldaluan felbontó ítéletnek, a H. T. 142. §-a értelmében a másik házasságra leendő kiterjesztéséről van szó.

2. *A kereset tárgya és célja.* A kereset és viszontkereset célja és tárgya a házassági kötelék felbontása. A kereset alapja valamely bontó ok s ha több is forogna fenn, nemcsak lehet, de egyenesen tanácsos is a kereset megalapításánál valamennyit felhasználni. A kereseti vagy viszontkereseti kérelem *támogatására*

¹ Nem tekinthető azonban mégsem kizártnak, hogy az elmebeteg házastárs ellen az elmebetegség előttről való bontó ok alapján (ha ugyan el nem évült) a bontó per megindíttassék. Pl. a nő házasságtörést követ el s a betegség csak azután tör ki rajta. A H. T. 87. §-a az indokolás (200. l.) szerint az ártatlan elmebeteg házastárs érdekeinek védelméből indul ki s így a beteg házastárs vétkeessége esetén a bontó per ellene való megindíthatásának kizárását a törv. §-a alapján éppen nem lehet bizonyosként venni. V. ö. S z t e h l ó: Eljárás a házassági perekben cz. m. (II. kiadás, Budapest, 1896.) 21. lapon

ezenkívül az abban érvényesíteni kívánt bontó ok mellett oly bontó okokra is hivatkozhatni, amelyekre nézve a kereseti jog megbocsátás, beleegyezés vagy elévülés miatt már megszűnt. (H. T. 84. §.) A támogatásul felhozott s önállóan már nem érvényesíthető bontó okoknak különösen a relativ bontó okra alapított kereseteknél van nagyobb jelentősége, mert a bíró a felbontást ily esetben a házaselet feldultságának és elviselhetetlenségének vizsgálata és az *összes* ténykörülmények mérlegelése alapján mondja ki.

A bontó okok egymáshoz való viszonyának itt felmerülő kérdésére nézve egyébként megjegyzendő, hogy nincs kizárva, miszerint a felek a per folyamán az elsőbírósági ítéletig a keresetbeli bontó okról egy másikra áttérjenek (jogalap változtatás), sőt a *kereset* megváltoztatása is meg van engedve, amennyiben a felbontásra irányuló kereseti kérelem, amíg az elsőfoku bíróság ítéletet nem mondott, ágy- és asztaltól való elválasztás irántivá fordítható át. A jogalap-változtatás mondott szabálya alól csak az *elhagyás* bontó oka képez kivételt, amelyet sem a többi bontó okkal együtt érvényesíteni, sem a többi bontó okról az elhagyásra áttérni nem lehet. Nem, mert előbbi esetben az elhagyás tényállásdeki elemeinek megvalósulásáig (6 havi, illetőleg 1 évi különélés) a többi bontó okok el is évülnek, viszont az életközösség visszaállítására vonatkozó felhívásban (ami, mint tudjuk, az elhagyásnál fontos kellék) a többi bontó okokra nézve megbocsátás rejlik.¹ A hűtlen elhagyásra való áttérés pedig ezen bontó ok sajátos előfeltételeire tekintettel (fél vagy 1 évi különélés és kérvényi eljárás az életközösség visszaállítása iránt) okvetlenül külön és új pert igényel, minélfogva az „áttérés“ csak a korábbi és más bontó okon indított per letételével eszközölhető. Az elhagyást viszontkeresetben is csak úgy lehet érvényesíteni, ha az alperes valamikor már megindította s lejártatta volt a visszahívási eljárást, mert a per során az életközösség helyreállítása iránti birói felhívásnak már nincs helye.²

A bontó keresettel egyuttal érvénytelenítési (semmisségi — megtámadási) és valókeresetek is összekapcsolhatók s a perbe szükségképpen egyéb kérdéseket is részint be *kell*, részint be *lehet*

¹ Más az, ha az egyéb bontó ok a visszatérésre megszabott határidő eredménytelen letelte után merült fel.

² Curia 1906 jun. 25-én 2068. sz. (Grill f. Dár II. 633.)

vonni. Így okvetlen megvizsgálandó, hogy a felbontani kért házasságból születtek-e gyermekek s ha igen, életben vannak-e és milyen koruak? Ha t. i. a gyermekek kiskoruak még, elhelyezésükről, valamint ideiglenes és végleges tartásukról s ennek biztosításáról gondoskodni kell. Nemkülönbén a feleség kérelmére az ő ideiglenes (bontó per alatti) tartásáról és a részére kiadandó szükséges tárgyakról, továbbá a végleges nőtartás és ennek biztosítása, a névviselés kérdése (bár ez a vétességtől függ ugyan, de már a per folyamán megpenditendő) és a házassági viszonyon nyugvó minden vagyoni igények — különvagyon, közszerzemény, hibér, szerződéses vagyoni jogi kérdések — képezhetik a felek akaratából a bontó pernek tárgyát.¹ E mellékes kérdések közül többnek jellege pusztán csak *ideiglenes* intézkedéseket igényel,² (ideiglenes nő-, gyermektartás stb.) azon az okon, hogy a H. T. 94. és 98. §-ai szerint a bírónak a házasságleket a per folyamán részben hivatalból, részben azok kérelmére ágy- és asztaltól külön kell vetnie. Ez az ideiglenes ágy- és asztaltól való különélés elrendelésének intézménye. Megjegyzendő végül, hogy a bontó perekben, amennyiben a kereset a házasságtörés bontó okára alapított, a bebizonyítottan házasságtörésből született gyermek törvénytelené nyilvánítása is per tárgyává tehető, mely esetben a törvénytelen gyermek a gyámhatóságtól kirendelendő ügygondnok személyében szintén perbe vonandó.

A bizonyítási teher megosztása tekintetében az általános szabályok érvényesülnek, a bizonyítási eszközökre nézve pedig a bontó perbe vont vagyoni kérdésektől eltekintve, melyekre nézve a perjogban elismert rendes bizonyítási eszközök alkalmazandók: kiemelendő, hogy eddigi gyakorlatunk szerint a *beismerésnek* sem perbeli, sem perenkivüli esete, az itt különösen szükséges birói óvatosságra tekintettel, s ugyanez mondható az esküre is: bizonyítási eszközkép nem jöhet figyelembe.³

3. *Békéltetés, különélés elrendelése.* A bontó per tárgyalását megelőzi a *birói békéltetés*, mely gyakorlatunk szerint minden

¹ A vagyoni jogi igények a bontás után külön perben is érvényesíthetők.

² Erre nézve intézkedik a H. T. 102. és 103. §. Lásd alább.

³ V. ö. egyébként S z t e h l o Elj. stb. cz. m. 51. és köv. l. Nem vehető figyelembe a rokonok tanuvallomása sem, mert ezek érdekeltek. (Curia, 1904 okt. 13-án 7449. sz. — Grill f. Dtár 1905. f. 55.)

bontó- és válóperben, kivéve az ismeretlen helyen távollevő házastárs ellen hűtlen elhagyás alapján indítottakat, kötelező. A békéltetés célja a házasság felbontásának lehetőleges megelőzése.¹ Különbözik ettől a felek *ágy- és asztaltól való különélésének* birói elrendelése. (Különvetés.) Ez a lényegében korábbi jogunkban is ismeretes intézmény a H. T.-ben két alakban nyert szabályozást. Nevezetesen:

a) kérheti a különvetést keresetében vagy viszkonkeresetében, külön kérvényben, avagy a tárgyaláson szóbelileg, mindaddig, míg jogerős ítélet nem mondatott, a felek bármelyike s a bíró azt ez esetben elrendelni köteles. (H. T. 98. §.) A különélés kérelemre való elrendelésének indoka abban rejlik, hogy a házastársra az együttélés a per folyamán elviselhetlen, sőt veszélyes is lehet s így a törvény a különélés jogi sanctionálása útján az együttélés tényleges és önkényes megszakításával járó hátrányoktól a különélni kívánó felet méltányosságból megóvjá. A különélés elrendelése ex primo decreto történik, s tárgyalásra csak akkor van szükség, ha a kérelmező fél egyúttal a nő vagy gyermektartás tárgyában ideiglenes intézkedéseket is kér. Az elrendelt különvetés időtartama a per jogerős befejezéséig szól. Megjegyzendő még, hogy a H. T. 98. §-ának világos rendelkezése nyomán az ágy- és asztaltól kérelemre való különvetés akkor sincs kizárva, ha a bontó per a hűtlen elhagyás alapján indított meg.

b) Második alakja az ágy- és asztaltól való különélés elrendelésének az, melynek ítéleti kimondására a bíró *kötelezve van*, minden tekintet nélkül arra, hogy a felek valamelyike kérte-e, vagy nem. A különvetésnek a jogrend itt azt a célzatot tulajdonítja, hogy a házastársak kibékülésére és való szándékuk megfontolására mintegy az utolsó órában még egyszer mód nyujtassék. A különélésnek hivatalból való elrendelésére azonban a bíró csak *rendszerint* köteles. A relativ bontó okok esetében ugyanis a H. T. 99. §. harmadik bekezdése szerint a separatiót „mindenkor el kell rendelni“, ami azonban nyilván nem érthető másképp, mint úgy, hogy: ha és amennyiben bontó ok fenforgásáról a bíró csakugyan meggyőződött. A házasságtörés, fajtalanság és kettős há-

¹ A békéltetésnél a gyakorlat, főleg a budapesti táblának 1882-ben készült és 1890-ben kiadott „Házassági szabályzat“ cz. magánmunkálatára támaszkodik.

zasság, a súlyos bántalmazás és élet ellen való törés, valamint a büntetésre elítélés abszolút bontó okaira alapított bontó perekben ellenben a kibékülés megkísértése céljából elrendeli ugyan a bíró az ágy- és asztaltól való különélést, de azt, ha a házastársak kibékülése egyáltalában nem remélhető, mellőzheti is. (H. T. 99. §. 1—2. bek.) Elhagyás alapján indított bontó perben a különélés hivatalból elrendelésének a törvény kizáró rendelkezéséhez képest nincs helye. Akkor is mellőzhetni szokott a hivatalból való különvetés, ha a bontó per valamely relativ bontó ok alapján folyik ugyan, de a feleket a per megindítása előtt akár hazai, akár külföldi bíróság ágy- és asztaltól elválasztotta.

A felek kérelmére és a hivatalból elrendelt ágy- és asztaltól való különvetés egy ugyanazon perben együtt és egymás mellett is helyt foghat. A kétféle különvetés jogi természete ugyanis sokkal inkább eltérő, semhogy az autorizált különélés mozzanatától eltekintve, mely mindkettőben közös vonás, egymást mintegy kiegészítve, együtt elő ne fordulhatnának. Mindenekelőtt a kérelemre elrendelt különélés a *per egész* tartamára szól, a hivatalból elrendelt pedig minimum 6 hó és maximum egy esztendő tartammal szabható ki csak. (H. T. 99. §. utolsó bekezd.)¹ Mig azonban utóbbi a per folyását felfüggeszti s ekként végeredményben az egész eljárást meghosszabbítja, addig a kérelemre elrendelt különélés alatt a per zavartalanul tovább foly. Mig továbbá a H. T. 98. §-a alapján az ágy- és asztaltól való különvetést a felek bármikor² és akárhányszor kérhetik: a hivatalból elrendeltet (a 99. §. alapján), melynek csak a tárgyalás és bizonyítási eljárás *befejezése után* van helye, ismételni nem lehet.

Az ágy- és asztaltól való különélés ideje alatt akár kérelemre, akár hivatalból történt a különvetés, a házastársak együttélésre nincsenek kötelezve. (H. T. 101. §.) Közös szabály az is, hogy a bíróságnak mindkét esetben a közös kiskorú gyermekek elhelyezése, nevelése és ezeknek, valamint a nőnek tartása s a szükséges tárgyaknak részére való kiadása iránt *ideiglenesen* intézkednie kell. (H. T. 102. §.)

¹ A felek egyező kérelmére azonban a különélés hosszabb időtartamra is kiszabható. (H. T. 99. §.)

² Pl. azután, hogy a hivatalból a 99. §. alapján elrendelt különélés ideje lejárt s a házasságra az együttélés veszélyes vagy elviselhetlen.

Az ideiglenes nőtartásra vonatkozóan visszautalunk a 191. §. során mondottakra s megjegyzendő, hogy az, miszerint a férj a tartás alól esetleg fel is menthető, a nő részére szükséges tárgyak (fehérmű) kiadására, illetőleg a férj ezen kötelessége alól való felmentésére nem vonatkozik. Az ideiglenes gyermekelhelyezés, nevelés és tartás kérdésében a bíróságnak szükségképpen kell intézkednie, míg a nőtartásra nézve csak akkor, ha a nő kívánja. Figyelembe vehető a felek esetleges megegyezése is, általában véve pedig a H. T. azon intézkedései az irányadók, melyek a bontó ítéletben teendő *végleges* intézkedésekre elő vannak írva. (Lásd alább.) Kiemelendő egyébként, hogy a szülő a gondviselésére nem bízott gyermekével is rendszerint érintkezhetik és nevelését ellenőrizheti. Az érintkezés módját szükség esetén a gyámhatóság állapítja meg, mely érintkezést a gyermek nyilvánvaló érdekében ki is zárhatja. (H. T. 103. §.)

Ha a házastársak az ágytól és asztaltól való különélés ideje alatt a házassági életközösséget visszaállítják, akár kérelemre lett az elrendelve, akár hivatalból, a perben érvényesített ok alapján a házasság felbontását többé nem lehet kérni. (H. T. 100. §. 1. mondat.) Az életközösség visszaállítása ugyanis általános szabály alapján még tényleges, azaz önkényes különélés esetén is megbocsátásképen hat s a per alapjául vett bontó ok önálló kereseti érvényesítését kizárja.

A hivatalból elrendelt különélés esetében a perben érvényesített bontó ok kizárására nézve egy különös szabályt állít fel a H. T. 100. §-a. Nevezetesen a hivatalból elrendelt különélés 6 havi, illetőleg legtovább 1 évi időtartamra szólhat, melynek letelte után a bontó per tovább folytatandó. Ha már most a felperes, avagy viszonkereset esetén az alperes a különélésre kiszabott idő letelte után három hó alatt a házasság felbontását (a per folytatását) nem kéri: a H. T. 100. §. 2. mondata alapján a perben érvényesített bontó ok miatt a felbontást többé nem is kérheti.¹ A 3 havi határidő folyását fennakasztja az a körülmény, ha a felperes vagy viszonkereset esetén az alperes a bontó per folytatólagos

¹ A felek által elrendelni kért különvetésnél (98. §.) ez ki van zárva, mert az ilyen különélés a bontó vagy elutasító ítélet meghozataláig — tehát a per végéig — tart.

megindításában erőhatalom vagy cselekvőképtelenség okából gátolva van. Ez esetben a határidő folyása ugy reá, mint a törvényes képviselőre nézve szünetel. (H. T. 100. §. 2. bekezd.)

4. *Az ítélet.* A bíróság a házasságot a bebizonyított egy vagy esetleg több bontó ok alapján bontja fel. Több bontó ok a felbontás alapját nemcsak akkor képezheti, ha a felperes indította keresetét egyszerre több bontó ok czimén, hanem akkor is, ha ilyent a keresettel szemben viszonykeresetileg az alperes érvényesített. Gyakorlatunk azt a szabályt is szentesítette, hogy a bíróság oly bontó ok alapján is kimondhatja ítéletét, melyet sem az al-, sem a felperes fel nem hoztak ugyan, de amelynek fenforgása a per során feldehített tényköriülményekből megállapítható volt.¹ A felbontó ítéletben az a házasság, kinek hibájából a házasság felbontatott, *vétkesnek* nyilvánítandó. S amennyiben viszonykereset folytán *mindkét* házasság hibájából történt a felbontás: a bíró mindkettőt vétkesnek nyilvánítja. (H. T. 85. §. első és második bek.; egy- és kétoldalu vétkeség.) Viszonykereset nélkül is kérheti alperes, hogy a házasság felbontása esetében a felperes is vétkesnek mondassék ki, ha ellene oly bontó okot igazol, mely a felperes által kereseti alapul vett bontó ok keletkezésékor még fennállott, habár megbocsátás vagy egyéb tényköriülmények okán önállóan érvényesíthető — a kereseti jog elenyészte okán — már nem is volna (H. T. 85. §. harmadik bek.) A házasságtörés okából vétkesnek nyilvánított házastárs a felbontó ítéletben eltiltandó a házasságkötéstől azzal, akivel a házasságtörést elkövette. (U. o. negyedik bekezd.)

A bíró a felbontó ítéletben a közös kiskorú gyermekek elhelyezése és tartása felől is határoz. Ha a szülők másként nem egyeztek meg, a gyermekek hétéves korukig anyjuknál maradnak, ezen életkoron túl a nem vétkes szülőnek, ha pedig mind a két szülő vétkesnek nyilvánított, a fiúk atyjuknak, a leányok anyjuknak gondviselésére bizattak. A bíró azonban a szülők vétkeségének és egyéb személyes körülményeinek figyelembevételével a gyermekek nyilvánvaló érdekében a szülők egyezségétől és a

¹ Ha az ismeretlen tartózkodású alperes a bontóper folyamán perbe bocsátkozik, a bontás nem a 77. §. b), hanem a 77. §. a) pontja alapján bírálendő el. (Curia 1906 jun. 20-án 1565. sz. — Grill f. Dár 1906. évf. 459. sz.) Curia 1906 máj. 9307/905. Hivatalból felülvizsgált hsgi ítéletben a bíróság (a felebbviteli) újabb bontó okot nem állapíthat meg. — (Egyet. Dár I. 11.)

fennebbi szabályoktól eltérőleg is intézkedhetik, sőt a gyermeket harmadik személy gondviselésére is bízhatja. A közös gyermekek tartása és nevelése költségeit mindkét szülő jövedelme arányában köteles fedezni, ha arra a gyermekek vagyonának jövedelme elégtelen. Veszély esetén mind a bíróság, mind a gyámhatóság elrendelheti a gyermekek számára megszabott tartás biztosítását. (H. T. 95. §.)

Ha azonban a bíró úgy találja, hogy a perben kiderített ténykörülmények alapján a gyermektartás és elhelyezés dolgában kielégítően nem határozhat, az erre vonatkozó rendelkezéseket mellőzheti s a per befejeztével az ügyiratokat intézkedés végett a gyámhatósághoz teheti át. (H. T. 96. §.) A gyámhatóság pláne a felbontó ítélet rendelkezéseivel szemben, ha azok a megváltozott körülmények okán a gyermekek érdekeinek többé már meg nem felelnek: utólagosan eltérően is intézkedhetik. (H. T. 97. §.)

A bontó ítéletnek továbbá intézkednie kell a végleges nőtartás és ennek biztosítása (Lásd 191. §.), az ajándékok visszaadása, megtérítése, ugyszintén az ajándékozási ígéretek hatálytalansítása és végül a nő névviselése kérdése iránt is. (H. T. 89., 94. §§.)¹

A bontóperben kelt bontóitéletnek felülvizsgálat céljából a Curiához leendő köteles felterjesztését az 1907: XVII. t.-cz. 6. §-a megszüntette.

202. §. *A házasság megszűnésének jogkövetkezményei.*

Akár halál vagy holtánnyilvánító ítélet alapján kötött újabb házasság, akár bírói felbontás vet véget a házasságnak, a megszűnés ténye mindhárom esetben a fontos jogkövetkezmények egész sorát vonja maga után. Nevezetesen:

1. *halál* esetében a tulélő fél érvényesítheti mindazokat a vagyoni jogi igényeit, melyeket jogunk szerint a házasságkötés és a házassági együttélés szül, amelyek részben házassági vagyoni

¹ Ha a nő vétkessé nyilvánítván, a névviseléstől az ítéletben eltiltatott: utólag a felek sem állapodhatnak meg ellenkezően. (Curia, 1902 okt. 15-én 6445. sz. — Judicat. I. 78.); 1905 márcz. 29-én 1142. sz. (u. ott IV. 1307.)

jogiak (hozomány visszakövetelése, közszeremény, hitbér, külön vagyon kiadása, házassági szerződésen nyugvó igények), részben pedig öröklési jogiak (özvegyi jog, özvegyi öröklés, hitvestársi öröklés). A házasság halál miatti megszűnésével továbbá rendszerint¹ megszűnik a nőtartás iránti igény, ezenkívül a tulélő új házasságra léphet s amennyiben a tulélő a nő, amíg özvegyiségében megmarad, elhunyt férjének nevét is viselheti. Mivel a holtánnyilvánító ítéletnek joghatálya általában véve a halállal tekintendő azonosnak, bár a holtánnyilvánítás maga házasságot közvetlenül nem szüntet, (csak az ítélet alapján kötött újabb házasság) mégis mind a személyi, mind a házassági vagyonjogi és öröklésjogi következmények a fent mondottak szerint itt is érvényesülni fognak.

2. Némileg eltérően alakulnak a házasság megszűnésének jogkövetkezményei, ha a megszűnésnek oka a bírói felbontás. Mindenekelőtt kiemelendő, hogy a házasság megszűnésének időpontjául itt a bontó ítélet jogerőre emelkedési napja tekintendő. (H. T. 88. §.)

A házasság felbontása esetében egyébiránt a volt házastársak házasságából eredő vagyoni jogviszonyaira az érvényben levő jogszabályok lévén alkalmazandók (H. T. 134. §.) némely kivételektől eltekintve a házassági vagyonjogok érvényesítése általában úgy történik, mint mikor a házasság az egyik fél halálával szűnik meg. A jelzett kivételek a következők: ha a házasságot a nő házasságtörése címén bontották fel, a hitbérkövetelés elvesz² s esetleg a házassági szerződésen alapuló jogigények is — amennyiben t. i. a szerződésben ilyen rendelkezések foglaltatnának.

A nőtartás és a névviselés kérdése egészen attól függ, hogy a házasság melyik félnek vétkessége miatt bontatott fel. A nőtartásra nézve visszautalunk a 191. §-unk során mondottakra, ismételve annyit, hogy a házasság felbontása esetén tartást csak a nem vétkes nő követelhet. (H. T. 90. §.) A névviselés tekintetében pedig

¹ Kivételesen t. i. a férj örököseire is átszáll, v. ö. 191. §.

² Helyesen, amint a 196. §-ban kifejtett a hitbérkövetelésnek mindott el kell vesznie, ahol a házasság felbontásában éppen a hitbérré egyébként jogosult házastárs volt a vétkes.

a H. T. 94. §-a az irányadó. E szerint: „Az elvált nő férje nevét nem viselheti. A nem vétkes nő azonban férje nevét a házasság felbontása után is megtarthatja, ha ezen akaratát a perben kifejezte. A bíró köteles a nőnek ezen jogát a felbontó ítéletben kimondani“. Még egy kivételes szabály áll fenn a különvagyon eszmekörében azokra az *ajándékokra* nézve, melyeket az egyik házastárs a másiktól a házasság fennállása alatt vagy a kötendő házasság okából azt megelőzőleg kapott. Az ily ajándékokat egyoldalú vétkesség esetén a vétkessé nyilvánított házastárs természetben visszaadni, vagy ha ennek helye nem lehet, értékben, gazdagodása erejéig megtéríteni köteles. A részére házasság alatt vagy az előtt a kötendő házasságra tekintettel a vétlen házastárs által tett ajándékozási ígérek pedig hatályukat veszítik. (H. T. 89. §.)¹

Egészen elvesznek végül a házasság felbontásával a házasságszülte öröklési jogi jellegű igények (özvegyi öröklés, hitvestársi öröklés stb.), kivéve esetleg azokat, melyek ily értelemben megkötött házassági szerződésen alapulnak.

Megjegyzendő végül, hogy a házasság bárminő okból való megszűnésének is megvan az a joghatálya, hogy bizonyos személyek közötti házasságkötés elébe házassági akadályt állít s nagy jelentősége van a szülők és gyermekek közötti jogviszonyokra is, amint ezt annak helyén ki fogjuk fejteni.

XCIV. FEJEZET.

Ágy- és asztaltól való elválásztás.

Irodalmi utalások. Jancsó Gy.: Házassági és házastársi örökl. jog 475—487. l.; Márkus: Magánjog 489. és köv. l.; Tóth G.: Házassági jog 108—111. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 909. és köv. l.; Virágh Gy.: A házasság felbontásának joga cz. id. m. 132—141. l.; Raffay: Házassági jog 282—288. l.; Indokolás II. 225—234. l.; Szladits K.: Ágytól és asztaltól való elválás cz. cikke a Jogi Lexicon I. k. 386—388. l. Hattyuffy D. id. cz. m. 82. és köv. l.

¹ A szövegben érintett visszakövetelési jog a házasság felbontásától számított egy év alatt elévül s engedmény, végrehajtás és öröklés tárgyát csak a kereset megindítása után képezheti. (H. T. 89. §. 3—4. bekezd.) Addig legszemélyesebb jellegű.

Az ágy- és asztaltól való elválasztás (*separatio a thoro et mensa*) különös intézményével a törvény módot akar nyújtani azoknak a házasságfeleknek, kik bár házasságuk tarthatatlanná vált, de lelkiismereti meggyőződésük és vallási aggályaik sérelme nélkül a házassági kötelék felbontását nem kérhetik arra, hogy a felbontás mellőzésével az életközösséget mégis állandóan, illetőleg véglegesen és birói ítélet alapján megszakíthassák.¹ E mellett a törvény lehetővé teszi azt is, hogy az ágy- és asztaltól elválasztott házasságfelek az életközösséget akár újra visszaállíthassák, akár az elválasztást végleges felbontásra változtathassák át, ha a remény, hogy házastársakként valaha együtt élhetnének, végkép eltűnt.

Az ágy- és asztaltól való elválasztás, röviden „elválás“, különbözik a tényleges és önkényes különválástól, valamint a különélés bontó per alatti birói elrendelésétől is, mert a válást kimondó ítélet éppen úgy, mint a bontás állandó és végleges rendezést céloz a felek között, kik a házassági köteléket magát érinteni *nem*, de a házasegyüttélést egymásközt egyszersmindenkorra megszakítani akarják.

Az ágy- és asztaltól való elválasztást akár a keresetben, akár viszkonkeresetben lehet kérni, de csak *olyan*, illetőleg csak *ugyanazon* bontó okok alapján, melyek a törvény szerint a házasság felbontásához megkívántatnak.² A kereseti kérelemnek valóból bontóvá és viszont való átváltoztatása az elsőbiróság ítéletéig megvan engedve. (H. T. 104. §. 2. bek.) Felperes bontó keresetével szemben az alperesi részről ágy- és asztaltól való elválasztás iránt támasztott viszkonkeresetnek nem adható hely s a házasság a kereset értelmében fel lesz bontandó, mert a többhöz való jogot a kevesebbre irányuló kérelemmel kizárni nem lehet.³ Mert bár az ágy- és asztaltól való elválás a legtöbb vonatkozásban, így különösen a vagyoni viszonyok tekintetében⁴ a házasság felbontásával

¹ Lásd inkodolás 225. és köv. l.

² H. T. 104. §.: „Oly esetben, midőn a házasság a jelen törvény szerint felbontható, a házasság fél keresetében vagy viszkonkeresetében felbontás helyett az ágytól és asztaltól való elválást kérheti“.

³ Curia 1906 decz. 29-én 9933. sz. (Egyet. Dtár I. 135.)

⁴ H. T. 105. §. 2. bekezd. „A vagyoni viszonyok tekintetében az ágytól és asztaltól való elválás a felbontás joghatályával bír“.

azonos, annál mégis kevesebbet jelent. Kevesebbet, mert a házassági köteleket a válóítélet nem érinti s így a H. T.-nek több, a házasság felbontására vonatkozó intézkedése itt önként érthetőleg nem nyerhet alkalmazást.¹

Az ágytól és asztaltól elválasztott házaspár a házassági életközösséget bármikor visszaállíthatják. E visszaállítással az ágytól-asztaltól való elválás összes jogkövetkezményei ipso facto megszűnnek, de csak úgy, ha az életközösséget együttes elhatározással visszaállító házaspár azt a perben eljáró bíróságnál bejelentik.² (H. T. 106. §.) Ezzel a házasság teljes erejében és hatályában helyreáll. A bejelentés a válás kimondásának alapját képezett bontó okra nézve megbocsátás természetével bír, s ekként azt a házasság felbontása vagy újabb elválás végett többé érvényesíteni nem lehet.

Ha már most az életközösséget a felek a mondott bejelentéssel kapcsolatban vissza nem állították és különülésük a válóítélet jogerőre emelkedésétől számítva, két esztendeig tartott, bármelyik házaspár kérheti, hogy a bíró az ágy- és asztaltól elválasztóítéletet felbontóítéletté változtassa át. (H. T. 107. §.) Az ez iránti kérelem előterjesztése csak formaszerinti keresettel történhetik.

¹ Így a H. T. 88. §. a felbontott házasság megszűnésének napjára nézve: a 93. §. a nő újbóli férjhezmenéskor megszűnő nőtartásra, a 94. §. a névviselésre, a 99. §. a házaspáraknak kibékülés céljából ágy- és asztaltól való hivatalból különvetésére és a 100. §. a különülésre kiszabott idő leteltétől számított 3 havi elévülésre nézve.

Ezzel szemben a H. T. 105. §-a 1. bekezdésének rendelkezéséhez képest a bontó okokra, azok kizárására, a perben állásra. (H. T. 75—87. §§.) az ítéletre, vétkekre, tartásra, (89—92. §§.) gyermekek elhelyezésére s a felek különülés alatti viszonyára (95—97., 101—103. §§.) nézve a házasság felbontásának szabályai nyerne megfelelően alkalmazást.

² Közös kérvény alakjában.

FÜGGELÉK.

XCIV. FEJEZET.

Külföldön kötött házasságok és külföldiek házassága.

Irodalmi utalások. Jancsó: Házassági és háztartási örökl. jog 488—540. l.; Virág Gy.: Id. cz. m. 116—132. l.; Márkus: Magánjogi 490—503. l.; Tóth Gáspár: A magy. házassági jog nemzetközi vonatkozásai cz. ért. Jog 1897. évf. 18—22. sz.; Szladits K.: Kérdések a házassági jogról szóló 1894: XXXI. t.-cz. köréből cz. ért. Jogtud. Közl. 1896. évf. 42., 43. sz.; u. az: Osztrák nők házassága Magyarországon cz. ért. Jogtud. Közl. 1897. évf. 25—27. sz. Hattyuffy D. id. cz. m. 84. és köv. l.

A házassági jog nemzetközi vonatkozásait két szempontból kell tárgyalnunk. Ugymint *A*) magyar állampolgárnak idegen vagy Horvát-Szlavonországban községi illetőségű magyar honossal külföldön, illetőleg Horvát-Szlavonországokban kötött házassága és *B*) külföldi vagy Horvát-Szlavonországokban községi illetőséggel bíró magyar állampolgárnak Magyarországon kötött házasságára való tekintettel. Mindkét esetben házassági jogunk csak oly szabályokat állít fel, melyek addig és annyiban érvényesek, míg esetleges nemzetközi szerződések egyébként nem intézkednek. (Subsidiarius jelleg.)¹

A) A Magyar állampolgárnak külföldivel, vagy horvát-szlavoniai községi illetőségű magyar honossal külföldön, illetőleg Horvát-Szlavonországokban kötött házassága.

1. *A házasságkötés anyagi érvényessége tekintetében.* Külföldön (vagy Horvát-Szlavonországokban) kötött házasságok érvényességét életkor és cselekvőképesség szempontjából mindenik félre

¹ H. T. 120. §.: „Államszerződéseknek a házassági jogviszonyokra vonatkozó intézkedései akkor is irányadók, ha a jelen törvény határozataitól eltérnek“.

nézve *kizárólag* saját hazájának, egyéb tekintetekben pedig mindkét fél hazájának törvényei szerint (cumulative) kell megítélni. (H. T. 108. §.)

E szabály értelmében érvénytelen lesz a házasság a nem magyar honos hazája törvényeiben megállapított olyan bontóakadály alapján is, melyet (pl. gondoljunk a cultus disparitasra) a magyar jog egyáltalában nem ismervén, H. T.-ünk szerint a házasság egyébként érvényes volna.¹

A 108. §-nak a házasságkötés anyagi kellékei tekintetében a mindkét fél honossági joga cumulativ alkalmazására vonatkozóan kimondott elvén nagy rést üt a H. T. mindjárt következő 109. §-a. Nevezetesen, ha a külföldön vagy akár Magyarországon is kötendő házasságnál a magyar állampolgár fél nem a nő, hanem a *férfi*, mivel az ily házasságkötés magyarrá teszi az idegen nőt és magyar családot alapít — a házasság anyagi érvényességi kellékei a nő kora és cselekvőképessége tekintetében a saját hazája jogának — minden egyéb tekintetben azonban csak és kizárólag a magyar törvénynek rendelkezései szerint ítélandók meg. Az anyagi érvényesség szempontjából azonban nemcsak a bontó akadályok, hanem házassági törvényünk tilalmai is figyelembe jönnek, ha magyar állampolgár külföldön köti házasságát amint ezt a törvény 110. §-a külön is mondja.

2. *A házasságkötés alaki érvényessége tekintetében* törvényünk a locus regit actum-félre elvire helyezkedik, s így magyar állampolgárnak külföldön² kötött házassága alaki szempontból a kötés idejének és helyének törvényei szerint ítélandó meg. (H. T. 113. §., 1. bekezdés.) E szabály alól csak az osztrák és magyar monarchia diplomatiái képviselője vagy consula előtt kötött házasságok képeznek kivételt, mert azok a H. T. 31. §-a szerint ugy tekintendők, mintha Magyarországon köttetnek volna s így természetesen mind anyagi, mind alaki szempontból a magyar törvény uralma alá esnek.

¹ Pl. Ausztriában fennáll a cultus disparitas bontó akadály, magyar jog szerint ellenben nem. Magyar keresztény vagy izraelita nő tehát osztrák izraelita, illetőleg keresztény férfival a H. T. 108. §-a szerint külföldön sem köthet érvényes házasságot, mert az életkor és cselekvőképességen kívül a házasság érvényét minden egyéb tekintetben mindkét fél hazája szerinti joga alapján (közösén, együttesen) kell elbírálni.

² Ide számítjuk magánjogi szempontból Horvát-Slavon országokat is.

Magyar állampolgárnak külföldön (vagy Horvát-Szlavonországokban) kötendő házasságát Magyarországon is ki kell hirdetni (H. T. 113. §. 2. bekezdés). A kihirdetés elrendelésére és foganatosítására az az anyakönyvvezető a hivatott, aki arra a házasság Magyarországon való megkötése esetén illetékes volna. (Lásd 184. §. Ha pedig a magyar honos házasulónak sem lakóhelye, sem tartózkodási vagy születési helye Magyarországon nincsen, községi illetősége pedig nehezen megállapítható: a kihirdetés elrendelésére és a hivatalos lapban egyszeri beiktatás útján való foganatosítására a Budapest-belvárosi anyakönyvvezető az illetékes (A. T. 49. §. 3. bekezdés.) Az osztrák és magyar monarchia diplomatiái képviselője, consula, illetőleg ezek helyettese előtt kötendő házasság kihirdetésének elrendelésére a diplomatiái képviselő stb. a jogosult, az elrendelt kihirdetés foganatosítására pedig a közvetlenül, vagy a m. kir. belügyminiszter útján megkeresett magyarországi illetékes anyakönyvvezető.

3. *Házassági perek.* Magyar állampolgár házassági perében, ha a házasság külföldön is kötött volt, csak a magyar bíróság ítélete hatályos. (H. T. 114. §.)¹ A magyar bíróság pedig önként érthetőleg e perekben csak a magyar törvényt alkalmazhatja (lex fori elve). Azonban vannak e szabály alól kivételek is. Nevezetesen, ha külföldi honos a magyar állampolgárságot megszerzi, házasságát a magyar bíróság oly tények alapján is felbonthatja, melyek az illető korábbi honossága szerinti idegen törvények értelmében bontó- vagy ágy- és asztaltól elvásztó okot képeznek — hacsak azokat bontó okokul a magyar törvény is elismeri (H. T. 115. §. 1. bek.)

Ha pedig a külföldi bíróság az időközben magyar honosságot szerzett külföldit annak idején ágy- és asztaltól elvásztotta:

¹ Curia (polg. tanácsok teljes ülési határozata) 1907 nov. 14-én 7056. sz. — Horvát-Szlavonországok területén állandó lakhelyvel bíró, de magyarországi illetőségű magyar állampolgárok házassági bontó perében a magyar bíróság illetékes az eljárásra. (Egyet. Dtár II. 10). — Curia 1907 febr. 14-én 1198. sz. (Egyet. Dtár I. 220.) — Curia 1909 nov. 30-án 3813. sz. „Ha a férj Horvát-Szlavonországi községi illetőséggel bír, e községi illetőség kiterjed a tőle bírónilag el nem választott nejeire is; a magyar bíróság tehát nem bírhat hatáskörrel a nő által indított házassági per elbírálására még akkor sem, ha a nőt Magyarországon valamely község kötelékébe fei is vette. (Egyet. Dtár IV. 6.)

a magyar bíróság, ha az elvásztás oly ok miatt történt, melyet a H. T. bontó okul elismer: az elválasztó ítéletet a XCIV. fejezetben mondott előfeltételek mellett (legalább két év eltelése a válóítélettől!) felbontó ítéletté változtathatja át. (H. T. 115. §. 2. bek.)¹

B) Külföldiek és Horvát-Szlavonországokban községi illetőséggel bíró magyar állampolgárok Magyarországon kötött házassága.

1. *A házasságkötés anyagi érvényessége tekintetében.* Ha a külföldiek vagy Horvát-Szlavonországokban községi illetőséggel bíró magyar honosok Magyarországon kötnek házasságot, e házasság érvénye a kor és cselekvőképesség szempontjából minden házasulóra külön-külön *kizárólag saját*, egyéb tekintetben pedig *mindkettőjük* hazájának törvényei szerint *együttesen* ítélendő meg. A magyar törvénynek a vérrokonság és egyeneságbeli sógor-ság, a korábbi fennálló házasság és az élet ellen törés semmiséget eredményező bontó akadályai azonban külföldiek házasságánál is érvényesülnek még akkor is, ha azok saját hazájának joga ezen bontó akadályokat nem ismerné. (H. T. 111. §.) Magyarországon rendes lakhelylyel bíró kiskoru külföldi részére, ki a házasságkötéshez hazájának törvényei szerint szükséges szülői vagy gyámi beleegyezést önhibáján kívül megszerezni nem képes, a lakhely szerint illetékes magyar gyámhatóság gondnokot rendel és ennek meghallgatása után a házasságkötéshez a beleegyezést megadhatja. (H. T. 112. §.)

2. *A házasságkötés alaki érvényessége tekintetében,* külföldieknek Magyarországon kötendő házasságánál — a kihirdetést is ideértve — a locus regit actum szabálya érvényesül. (H. T. 113. §. 1. és 3. bek.) Ezenkívül a külföldi (illetve Horvát-Szlavonországokban községi illetőséggel bíró magyar honos) tartozik azt is kimutatni, hogy házassága hazájának törvényei szerint akadályba nem ütközik. Az igazságügyminiszter azonban ennek kimutatása alól az u. n. „Tanusítvány“ vagy „Érvényességi bizonyítvány“ kiadásával felmentést adhat. (H. T. 113. §. 3. bek.)

¹ A törvény azt mondja, hogy a magy. bíróság a jelzett esetben „a házasságot felbonthatja“. Hogy ez alatt helyesen bontó ítéletté való átváltoztatás értendő, részletesen kifejti Jancsó, id. m. 514. és köv. l.

Azon külföldinek házassága, kinek állampolgársága meg nem állapítható, mindazon esetekben, melyekben a külföldi házának törvényei volnának irányadók, a lakhelyének törvényei nyerne alkalmazást. (H. T. 119. §.)

3. *Házassági perek.* Külföldiek házassági perében a magyar bíróság csak az esetben járhat el, ha ítélete abban az államban, melynek a házasfelek polgárai, hatályos. (H. T. 116. §.) De ha a nő, ki Magyarország területén külföldivel kötött házasságát közvetlenül megelőzőleg magyar állampolgár volt, férjét a házasság megkötése után külföldre nem követte: férje ellen a házasság érvénytelenítése iránt¹ magyar bíróság előtt perelhet. (H. T. 117. §. 1. bek.) Ha pedig — és ez egy további kivétel — a magyar állampolgár férj külföldivé válik, de még honossága megváltoztatása előtt bontó okul szolgáló tényt követ el, ha csak felesége őt külföldre nem követte, a mondott tény alapján a házasság felbontása iránt a nő magyar bíróság előtt pert indíthat (H. T. 117. §. 2. bek.)²

Megjegyzendő végül, hogy ha a külföldi házasfelek Magyarországon tartózkodnak, a magyar bíróságok a valamelyik fél részéről kért ágy- és asztaltól való különélés elrendelése, a nő- és gyermektartás, továbbá a gyermekekkel való érintkezés tekintetében — ha házassági per hatóságuk alá nem is tartoznék, ideiglenesen intézkedhetnek. (H. T. 118. §.)

XCVI. FEJEZET.

Büntető határozatok.

Irodalmi utalások. Lásd a XCV. fejezet alatt.

A házassági törvény, mint több helyen érintetett, azokat, kik rendelkezéseit áthágják, büntetéssel is sújtja. Még pedig bünteti.

¹ A törvény csak az érvénytelenségi pert említi. Ide kellene venni pedig a bontó pert is. A törvény ezen hézaga annál is inkább feltűnő, mert a magyarból külföldivé vált férj ellen az itthon maradt nőnek a bontó keresetet a törvény megadja.

² A H. T. 117. §-ának a 2. bekezdésében az érvénytelenségi perek nincsenek megemlítve. Ez is hézag az 1. jegyzet alatt mondottakhoz hasonlóan.

1. első sorban a *polgári tisztviselőt*, hivatkozással a büntető törvény 252. §-ára, ki *tudva*, hogy a megkötni szándékolt házasság kettős házasság, a feleket összeadja, illetőleg a házasságkötésnél közreműködik (H. T. 121. §.). A büntetés 5 évig terjedhető börtön és a viselt hivatal elvesztése. (1878: V. t.-cz. 252. §.) Ugyanezen cselekmény, ha gondatlanságból lőn elkövetve: vétség czimén 1 évig terjedhető fogház és szabadságvesztéssel büntetetik. (H. T. 121. §. 1878: V. t.-cz. 252. §.). Ha a polgári tisztviselő a házasságkötésnél eljár, bár tudja, hogy a kötendő házasság valamely bontó akadály fenforgása okán semmis vagy megtámadható lesz,¹ 3 évi börtönnel és hivatalvesztéssel, ha pedig a megkötésnél csak gondatlanság terheli, vétség czimén 6 hónapig terjedhető fogházzal és hivatalvesztéssel büntetendő (H. T. 121. §., 1878: V. t.-cz. 256., 257. §§.) Az akadály utólagos elhárítása, a polgári tisztviselő büntethetőségét is elhárítja.

De tovább: az a polgári tisztviselő, aki valamely *tiltó* házassági akadálytól (kivéve a védkötelezettség házassági akadályát) gátolt házasságkötésnél az akadályról, avagy arról, miszerint közreműködésre (ideértve a kihirdetést is) nem jogosult,² *tudva* működik közre: vétséget követ el és 6 hónapig terjedhető fogházzal, valamint viselt hivatalának elvesztésével büntetendő, amennyiben ugyan tette súlyosabb büntetendő cselekvényt nem képez. (H. T. 122. §. 1. bek.) Ha pedig a most mondott cselekvény elkövetésénél szándékosság nem, hanem csak gondatlanság terheli, vétség czimén 1000 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel s ismétlés esetén ezenfelül hivatalának elvesztésével is büntetendő. (H. T. 122. §. 2. bek.) Specialis szabályként végül figyelembe veendő, hogy a katonai hatósági engedély nélkül kötött házasságánál azoknak, kik ily engedélyre vannak rászoritva: az eljáró polgári tisztviselő a H. T. 125. §-a értelmében a véderőről szóló 1889: VI. t.-cz. 50. §-a szerint büntetetik. Tette, amennyiben szándékossága fenforog, ki-

¹ Bontó akadály alatt az erre vonatkozó fejtegetéseink értelmében (lásd 179. §.) nemcsak a H. T. által is így nevezett, hanem az „érvénytelenségi okok“-at is értjük.

² Ha nem jogosult közreműködés következtében a házasság semmissé lesz: a polg. tisztviselő büntetése a H. T. előbb tárgyalt 121. §-a szerint igazodik.

hágás és 30 frttól 300 frtig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő. Ugyanez a szabály áll az engedély nélkül nősült férfiakra is.

2. Bünteti másodszer a törvény az egyházi tisztviselőt, (lelkész vagy vallási szertartásokra jogosított más személy), ha a feleket, mielőtt azok a házasságot polgári tisztviselők előtt megkötötték volna, egyházilag összeadja: Tette vétség és 1000 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel, ismétlés esetén ezenfelül még 2 hónapig terjedhető fogházzal is büntetendő. (H. T. 123. §. 1. bek.) Ha a házasság előzőleg polgári uton meg is kötött, de az egyházi tisztviselő a házasság egyházi megkötésekor annak szabályszerű igazolását a felektől nem kívánta: e mulasztás kihágást képez és 300 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő. (H. T. 123. §. 2. bek.)

A megelőző egyházi összeadás, egy esetben nem büntethető, ha nevezetesen az egyik félnek közel halállal fenyegető betegségében történt. (H. T. 123. §. 3. bek.) Szükségtelen hangsúlyoznunk azonban, hogy az ilyen összeadás „házasságot“ nem létesít.

3. Harmadsorban büntetés éri magukat a feleket is, kik házasságot kötöttek egymással, jóllehet a közöttük fenforgó bontó vagy tiltó házassági akadályról (előbbieik közé vesszük az u. n. érvénytelenségi okokat is) tudomással birtak. Amennyiben e cselekvényük súlyosabb sanctió alá nem esik, mint *vétség*, 3 hónapig terjedhető fogházzal és 1000 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő. (H. T. 124. §.)¹

Az elősorolt vétségi esetekben az eljárás a kir. törvényszék, kihágások esetében pedig a kir. járásbiróság hatáskörébe tartozik. (H. T. 126. §.)

¹ A védkötelezettség tiltó akadályá elleni házasságkötésért a férj nem a H. T. 124. §-a, hanem a fent mondottak szerint a véderőről szóló törvény értelmében (kihágásért) büntetendő.

MÁSODIK SZAKASZ.

SZÜLŐK ÉS GYERMEKEK KÖZTI VISZONY.

XCVII. FEJEZET.

A szülők és gyermekek közti jogviszonyokról általában.

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog 944—945. l.; Herczegh M.: Családi és örökl. jog. 70. és köv. l.; Sipőcz László: A szülők és gyermekek közti jogviszonyok cz. m. a Fodor-féle Magánjog IV. k. 693. és köv. l.; Márkus: Magánjog 385—401., 637. és köv. l.; Kolosváry Bálint: Az anya és a törvénytelen gyermek jogállása aptkv. tervezetében cz. m. Budapest, 1901—8. és köv. l.; Indokolás: a m. ptkv. tervezetéhez I. k. 358. és köv. l.; Hattyuffy D. id. cz. m. 230. és köv. l.

A szülők és gyermekek közti életviszonyok szabályozásánál a jogrend egyfelől arra fordítja figyelmét, hogy azoknak belső tartalmában az erkölcsi elemek vannak tulsúlyban s így amit ez életviszonyok körében „jog“-ként szerepeltetünk, egyuttal kötelességeket is jelent; másfelől a család jogi szerkezetére tekintettel a természet rendje szerint egészen egyenlő szülők között a törvény — a gyermekekkel szemben az atya jogállásának az anyáé felé emelésével lényeges különbségeket is kénytelen statuálni. E különbségek abban nyilvánulnak, hogy a szülő és gyermek közötti viszonyok bizonyos köre a többiek sorából mintegy kiemeltetvén, az „*atyai hatalom*“ intézményében külön nyert rendezést mely egyébként általában az összes szülő és gyermek közti jogviszonyok szabályozására is rányomja a maga bélyegét. Amit az „*atyai hatalom*“ nem absorbeál magába, az mint „*szülői jog*“ vagy „*szülői hatalom*“, mindkét szülőt megilleti, még pedig, bár az atyának, mint családfőnek elsőbbsége itt is érvényesül, elvileg és alapjában véve teljesen egyenlő mértékben. A szülő és gyermek közti jogviszonyok ethikai természete ezeknél a szülői

jogoknál lép leginkább előtérbe s valójában inkább a természet örök törvényei által előszabott köteleességeknek sorozatából, semmint „jogok“-ból áll, részben pedig a családhoz való hozzátartozás jogi ismérveire vonatkozó törvényes rendelkezések foglalatja.

A szülők és gyermekek közötti jogviszonyok tárgyalásának rendszere a mondottak szerint a következő: Figyelembe veendőek első sorban a szülőket a gyermekek felett s azokkal szemben megillető általános természetű *szülői jogok* (XCVIII. fejezet), melyek köréből közelebbi megvilágítást igényel a *tartási kötelezettség*, illetve jog, különös tekintettel annak viszonyos természetére. (CI. fejezet.) Azután a speciális és az egész jogviszonykörre legjellegzetesebb „*atyai hatalom*“ (XCIX. fejezet), mely mellett az *anya jogállása*, az ellentétek és összehasonlítás szempontjából külön vizsgálendő. (C. fejezet.) Végül különszakítva kell tárgyalnunk a *törvénytelen gyermekeknek* szüleikkel szemben való jogállását (CII. fejezet) és az *örökbefogadás* intézményét, melyben a jog a szülő és gyermek közti viszonynak mesterséges pótlására nyújtott módot.

XCVIII. FEJEZET.

A szülői jogok.

Irodalmi utalások. Lásd a XCVII. fejezet alatt.

A szülői jogok körében, mint a család jogi szerkezetének fontos kihatásait, jogunk első sorban a gyermekek családi állásának kérdését szabályozza. Családi hovatartozandóságuk jogi megjelölésére az atya családi neve szolgál, melyet viselniök nemcsak joguk, de egyuttal kötelességük is. (H. K. I. R. 22. sz. 3. §., 51. cz. 3. §.; — 1899: XXXIII. t.-cz. 38., 44. §§. Optk. 146. §.) Utónevüket (keresztnév) a szülők állapítják meg közös akarral.¹ Követik az atya állampolgárságát (1870: L. t.-cz. 3. §.), községi és személyes (rendes lakás szerinti) illetőségét (1886:

¹ V. ö. 1895 jun. 29-én 60,000. sz. a. kelt belügyminiszteri utasítás az állami anyakönyvek vezetése tárgyában 56. §.

XXII. t.-cz. 6. §.)¹ és a magyar állampolgári kötelekből kiskorúságuk alatt — hacsak atyjuk az atyai hatalomtól felfüggesztve, illetve megfosztva nincs — csak atyjuk beleegyezése mellett bocsáthatók ki. (1879: L. t.-cz. 24. §.) A szülők vallása szerint igazodik az a fontos kérdés is, hogy a gyermekek mely vallásfelekezethez tartozzanak.²

¹ Fontos ez a jogszabályok területi hatálya szempontjából is. A szülői ellátás alatt álló kiskorú tehát az atya, mint családfő honossága, illetőleg lakhelye szerinti jognak uralma alá tartozik akkor is, ha neveltetés, gondozás vagy tartás okából a szülő őt más jogterülethez tartozó helyen helyezte el. (Curia 1907 okt. 31-én 7137. sz. — Egyet. Dtár II. 29.)

² Törvényes intézkedéseink e részt röviden a következőkben foglalhatók össze:

A gyermekek vallásról az 1894: XXXII. t.-cz. rendelkezik, mely a törvény életbeléptetése előtt kötött házasságokból származó gyermekek valási viszonyaira nem lel alkalmazást. (1894: XXXII. t.-cz. 7. §.) Ekként először is a korábbi jogszabályok szerint véve a kérdést figyelembe azok a gyermekek, kik 1895 október 1. előtt kötött házasságból származnak (vagy fognak származni) szüleik vallását követik, ha az közös, ha pedig különböző, (vegyes házasság) a fiúk az atya, leányok az anya vallását. (1868: LIII. t.-cz. 12. §.) Ha a szülők valamelyike utóbb más vallásra tér át, a 7-ik életévüket be nem töltött és szüledő gyermekek nemük szerint követik az áttértet, (u. ott 14. §.) az idősebb gyermekekre nézve azonban az a szabály áll, hogy azok 18 éves koruk előtt gyámhatósági jóváhagyás mellett sem térhetnek át szüleiknek esetleg most már közössé lett vallására. (U. ott 2. §.)

A mai jogot a gyermekek vallására nézve az 1894: XXXII. és az 1895. XLIII. t.-czikkek tartalmazzák. Ezek szerint különbséget kell tennünk a között, hogy a szülők a házasságkötéskor egy valláson voltak-e (a) vagy nem? (b)

a) A házasságkötéskor egy valláson volt szülők gyermekei rendszerint szüleik közös vallását követik. „Rendszerint“, mert a szülők közös megegyezéssel a gyermekeket más felekezet kebelébe is felvétethetik, amíg csak azok 7-ik életévüket el nem érik, vagy az egyik szülő vallást nem változtat, mely esetekben az 1868: LIII. t.-czikkek fentebb jelzett 2., illetőleg 14. §-ai nyernek alkalmazást. Ha a szülők egyike vagy mindketteje is felekezeten kívülé lesz: ez a körülmény a gyermek korábbi vallási hovatartozandóságán egyáltalában nem változtat. A kilépés után született gyermekekre ugyanez áll. Ha az ugyanazon törvényesen elismert vagy bevett vallásfelekezethez tartozó szülők később más, de ugyanegy törvényesen elismert vagy bevett vallásra együtt áttérnek, az új közös vallásba csak 7-éven aluli gyermekeik követik őket (1868: LIII. t.-cz. 14. §.), az idősebbekre nézve pedig 18 éves korukig az áttérés gyámhatósági jóváhagyás mellett sincs megengedve. (U. ott 2. §.) Az 1894: XXXII. t.-cz. ellentmondó 3. és 4. §-ai, mivel e törvény

Megilleti továbbá a gyermeket atyjának rangja, nemessége

csak a házasságkötéskor különböző felekezetekhez tartozott szülők gyermekeire vonatkozik: itt nem nyerhet alkalmazást.

b) A házasságkötéskor különböző bevett vagy törvényesen elismert felekezetekhez tartozó, tehát nem egy vallásu házasulók házasságuk kötése előtt egyszer s mindenkorra megegyezhetnek az iránt, hogy születendő gyermekeik vagy az atya az anya vallását kövessék, illetőleg abban neveltessenek. (1894: XXXII. t.-cz. 1. §.) A megegyezés alakszerűségeit ugyanaz a törvény §. a megegyezés anyakönyvi nyilvántartása körüli eljárást pedig a vallás é. közozt., bel- és igazságügyi miniszterek 1895 július 29-én 1674. sz. közös rendelete szabályozza. Az ily megegyezések később csakis az esetben változtathatók meg, ha a szülők közül valamelyik a másiknak vallására térvén át, a házasság egyvallásu felek házasságává válik. Az újabb megegyezés ugyanolyan alakosságok mellett és csak oly értelemben jöhet létre, hogy a születendő, valamint a még 7 éven aluli gyermekek valamennyien szülőknek immár közössé vált vallását kövessék, a 7 éven felüliekre nézve pedig szabály, hogy azok amennyiben még nem 18 évesek gyámhatósági beleegyezés mellett az 1868: LIII. t.-cz. 3—8. §-ai szerint szülők vallására áttérhetnek. (1894. évi XXXII. t.-cz. 3. §.) Amennyiben a különböző vallásu szülők házasságuk megkötése előtt a születendő gyermekek vallási hovatarozandósága iránt megegyezésre nem léptek: a gyermekek nemük szerint fogják szüleik vallását követni, ha ugyan ez a bevettek vagy törvényesen elismertek közé tartozik. (U. ott 2. §.) Az egyik szülőnek a másik vallására való áttérése itt is azt a változást eredményezi, hogy a születendő és a 7 évet még meg nem haladott gyermekek a szülőknek közössé vált vallását követik, az áttért szülő nemebeli 7 évnél idősebb gyermek pedig gyámhatósági beleegyezés mellett a szülők közös vallásra áttérhet. (U. ott 4. §.) A törvénytelen gyermekek vallási hovatarozandósága külön van szabályozva. (Lásd LII. t.-cz.)

Lelenczek és oly gyermekek, kiknek szülője nem tudatik, annak vallását követik, ki őket felfogadta. Felekezeti lelenházakba való felvételnél az illető felekezetekhez s ha ez esetek egyike sem forog fenn, a találás helyén tulsulyban levő felekezethez tartoznak.

Külön kell megemlékeznünk azon gyermekek vallási hovatarozandóságáról, kiknek akár mindkét, akár csak egyik szülője a bevett vagy törvényesen elismert felekezetek egyikéhez sem tartozik. Az ily gyermekeknek okvetlen valamely törvényesen elismert vagy bevett vallást kell követniök. (1895. évi XLIII. t.-cz. 26. §.) Hogy melyiket? a szülők házasságkötés előtti s az 1894. évi XXXII. t.-cz. 1. §-a szerint kötendő (és az id. törv. 3. §-a szerint módosítható) megegyezéstől függ. Ily megegyezés hiányában a bevett vagy törvényesen elismert vallások egyikéhez sem tartozó szülő van jogosítva megállapítani, hogy a nemebeli gyermek melyik bevett vagy elismert valláshoz tartozzék. Ha az illető szülő nem határoz, akkor az összes gyermekek a másik szülő vallását követik s feltéve, hogy a másik szülő sem tartozik elismert vagy bevett valláshoz, a gyermekek vallási hovatarozandósága tekintetében a rokonok meghallgatása mellett és legkésőbb a tanköteles kor eléréig a gyámhatóság határoz. (1895: XLIII. t.-cz. 27. §.)

és társadalmi állása, amennyiben nem valamely oly cimről van szó, mely kizárólag az atyja személyéhez fűződik. (H. K. I. R. 7. és 22. cz. 3. §.) Törvénytelen gyermek családi állása, neve az anya után igazodik, az örökbefogadotté pedig az örökbefogadási szerződés teljes vagy nem teljes jellegéhez képest vagy az örökbefogadó, vagy a vérszerinti szülő vagy mindkettő után, miről alább a CII. és CIII. fejezetek szólnak.

A szülői jogok és kötelességek tiszta típusai a mondottakkal szemben már most a következők:

A szülőnek joga és kötelessége kiskorú gyermekének *gondját viselni*. A gondviselés pedig magában foglalja először is azt, hogy a gyermeket a szülő magánál tarthatja s attól, ki jogosulatlanul elvonná tőle, visszakövetelheti. Továbbá: meghatározhatja a gyermek tartózkodási helyét, személye felett felügyeletet gyakorol, őt illeti a gyermek nevelése és ápolása s az ezeket kiegészítő fegyelmezési jog, végül pedig a gyermeknek eltartása, valamint a házasságkötésébe való beleegyezés s eventualiter a házasságnak megtámadása is.

Ha a szülő hazát cserélve, kivándorolni akar a törvény szerint gondviselése alatt álló gyermekei sorsát biztosítani köteles, s tilos kivándorolnia, ha az otthon hagyni szándékolt 16 éven aluli gyermekek állandó gondozásáról kellően nem intézkedett (1909: II. t.-cz. 2. §.) Szülői hatalom alatt álló kiskorúak pedig csak úgy vándorolhatnak ki, ha a szülő hatóságilag hitelesített, illetőleg gyámhatóság által jóváhagyott engedélye mellett azt is kimutatják, hogy rendeltetési helyükön való elhelyezésük biztosítva van (1909: II. t.-cz. 2. §. a.)

Mindezen szülői jogok és kötelességek gyakorlatában a természet apa és anya között nem tesz különbséget; *elvben* a jogrend sem. A család jogi szerkezete azonban s az a körülmény, hogy a szülők a köztük fennálló házasság daczára nem minden esetben folytatnak *életközösséget* is: az apai és anyai jogok egyenlőségére és azok gyakorlásának mikéntjére szükségképen módosítólag hat.

Közelebbről tekintve az elősorolt szülői jogokat és kötelességeket, a gyermekeknek maguknál való tartása s tartózkodási helyének meghatározása mindkét szülőt megilleti, míg együttélnek, nézeteltérés esetén azonban a döntő szó az atyáé. A szülők kü-

lönélése alatt pedig a gyermek feletti felügyelet, tartás stb. jogokkal összefüggően a szülők közötti megegyezés, illetőleg hatósági intézkedés lévén az irányadó,¹ mindenik szülő a gondjaira bízott gyermekekre nézve gyakorolhatja azt a jogát, hogy azt magánál tartsa.

A gyermek jogtalan elvonójával szemben a szülő annak át- vagy visszaadása iránt a gyámhatósághoz fordulhat (*actio de liberis exhibendis et ducendis*, 1877: XX. t.-cz. 14. §.), mely a szükséges intézkedéseket megteszi.² Ugyanez áll akkor is, ha a gyermek hazulról önszántából távozott el jogtalanul. A gyermeknek a szülőtől való elvonása különben gyermekrablássá is minősülhet s ez esetben a Lünettő törvény 317. §-ának rendelkezései alá esik.³ Gyermekrablást maga a szülő is követhet el saját gyermekén, ha az kizárólag a másik szülő gondozására volt bízva.

A gyermek személye feletti felügyelet, a nevelés, ápolás és a fegyelmezési jog tekintetében a gyámi törvény⁴ 10. §-ának általános rendelkezése szerint a szülők közösen és egyformán vannak jogositva és kötelezve s a kiskorúak, amíg fentartásukról önmaguk nem gondoskodnak, vagy szüleikkel házi közösségben élnek, mindkét szülővel szemben egyenlően engedelmességgel tartoznak viseltetni. Az atya családfői állása azonban itt is lépten-nyomon előtérbe lép. A gyermek feletti felügyeletet, annak neveltetését, kiképzetését nevezetesen másra (pl. intézetre) bízhatja s általában e kérdésekben, ha csak hatalmával nem él vissza, egészen *önállóan* intézkedik. (Gy. T. 26. §.) Gyámhatósági jóváhagyással a daczos, engedetlen s erkölcsileg romlott gyermeket javítóintézetbe helyezheti, arra azonban, hogy akár magánhelyen, akár fogházba

¹ Ezekről a hatósági ideiglenes vagy végleges és gyermekek elhelyezésére, gondviselésre stb. vonatkozó intézkedésekről lásd 201 és 202. §-okat.

² Természetesen a szülő közvetlenül rendőri segélyhez is fordulhat gyermeke elvonójával szemben, vagy ha azt visszatérésre másképp rábíri nem tudja. A gyámhatóság intézkedése oly esetekben szükséges, mikor a szülőnek a gyermekhez való joga vitás.

³ 1878: V. t.-cz. 317. §. „Aki tizennégy éven aluli gyermeket akarata ellenére szülője, gondnoka vagy felügyelője hatalmából, erőszakkal, fenyegetéssel vagy ravaszsággal elvisz, vagy letartóztat: a gyermekrablás büntetett követi el és 5 évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

⁴ Gy. t. = a gyám- és gondnokságról szóló 1877: XX. t.-cz.

vagy börtönbe gyermekét elzárassa, joga már nincs.¹ Az atya felügyeleti jogával és kötelességével függ össze, hogy a gyermek okozta károkért felelős, akár ha ő maga mulasztotta el a felügyeletet, akár ha a gyermek felügyelését arra nem alkalmas személyre bizta. (Gy. T. 26., 73. §§.; és v. ö. 174. §.) A felügyelet jogából és kötelezettségéből folynak azok a távolabbi következmények is, melyek szerint a kiskorúság meghosszabbításához, nagykrusitáshoz, örökbeadáshoz s a kiskoru házasságkötéséhez szülői beleegyezés szükséges, melynek hiánya megfámadásra és érvénytelenítésre vonatkozó jogot ad a szülőnek, megjegyezvén, hogy e részt az atya és anya jogállása meglehetősen aequiparálva vannak egymással. Minderről részben már volt (Lásd I. k. 32. II. k. 182. §.), részben pedig az alábbiakban lesz szó. (Lásd CIII. fejezet.) Ugyancsak a felügyeleti jog és kötelesség folyamánaképpen szerepel a szülő azon joga, hogy gyermekét a saját maga foglalkozási és háztartási körében munkáltassa, valamint hogy a kiskoru a hadseregbe és honvédségbe csak atyjának beleegyezése alapján léphet be önkéntesen. (1889: VI. t.-cz. 22. §.)

A gyermekek neveltetésére és képzésére vonatkozóan a törvény (26. §.) a szülőkre nézve is megfelelő alkalmazás mellett ugyanazokat a szabályokat rendeli figyelembe veendőül, melyek a gyámság alatt álló kiskorúak neveltetésére és kiképzésére általában elő vannak írva. (Gy. T. 90—95. §§.)² Kivételt teszen azonban a törvény az atyára nézve annyiban, hogy a nevelés dolgában egészen önálló s a rokonok megkérdezésétől független intézkedési jogot ad neki s a gyámhatóság jóváhagyásának kikérésére csak akkor utalja rá, ha a nevelés költségeinek fedezésére a gyermek törzsvagyonát kívánja felhasználni. (Gy. T. 26. §.) Bármennyire szabad is az atya nevelési joga, mégis állami felügyelet alatt áll, s ha akár ezzel, akár a gyermek feletti felügyeleti joggal visszaélne: a Gy. T. 22. §-a alapján atyai hatalma megszüntethető, ami *rendesen* a nevelés és felügyelet, tehát az „atyai ha-

¹ Régebbi törvényeink ezt a jogot is megadták az apának s a hatósági segélyt is biztosították számára. Lásd pl. 1723: CXI. t.-cz.

² Tehát különösen: Az atya „köteles arról gondoskodni, hogy a kiskorúak vallásos, erkölcsös és hasznos polgáraivá váljanak a hazának s hogy e célból képességük és vagyoni viszonyaikhoz képest nyerjenek kiképzést, illetőleg munka és keresetképességet. (Gy. t. 90. §.)

talomban“ tulajdonképen be nem foglalt „szülői jogainak“ megszüntetésével fog járni.¹ Ezenkívül azok a törvények, melyek a gyermekek iskoláztatása, vallásos nevelése, egészségük megóvása tekintetében fennállanak, az atyát is kötelezik² A gyermek életpályáját az atya jelöli ki,³ de a 16 éves kiskorú atyja szándékával szemben a gyámhatóság helybenhagyó határozata alapján saját hivatását és hajlamát követheti s más pályát választhat. A gyámhatóság ezen határozata az atya, esetleg a legközelebbi rokonok meghallgatása és a gyermek társadalmi, vagyoni és egyéb viszonyainak figyelembevételével hozandó (Gy. T. 26. §. 2. bek.) s mert a nevelés költségeit ily esetben a gyámhatóság állapítja meg, azok részben való viselésére az atyát magát is kötelezheti. (Gy. T. 11. §.) Hasonlóképen a gyámhatóság jóváhagyásától függ, hogy a gyermek atyja akarata ellenére is, mint állandó keresetmódot, a szolgálatot választhassa. (Gy. T. 95. §.), valamint, hogy a legalább 16 éves kiskorú atyjának házáat önálló kereset céljából az atya akaratával szemben is elhagyhassa. (Gy. T. 26. §. alapján.)⁴

A kiskorúak vallásos nevelése tekintetében az 1895. évi október hó 1-je előtt kötött házasságokból származó gyermekekre nézve a szülőket csak az a szabály kötelezi, hogy gyermekeiket vallásosan neveljék (Gy. T. 26., 90. §§.), de hogy melyik vallás elvei szerint? megszabva nincs, s így a gyermek más vallásban nevelhető fel, mint amelyikhez törvényesen hozzátartozik. Az iskolai törvények azonban már elrendelik, hogy a gyermekek az iskolákban vallási hovatartozásuk szerint részesítendőek vallás- és erkölcs-tanításban. (1868: XXXVIII. és 1883: XXX.

¹ Csak rendszeren, de nem feltétlenül. Ez iránt a gyámhatóságnak esetenként kell intézkednie.

² 1868: XXXVIII. t.-cz. 1. §-a gyermek iskoláztatásáról 6—12., esetleg 15. évéig; 1891: XV. t.-cz. 3—6 éves gyermekek kisedővódába küldéséről; 1887: XXII. t.-cz. himlőbeoltásról; 1884: XVII. t.-cz. 60., 65., 115. §§. az iparostanonczok életkoráról, munkáltatásáról stb.

³ Itt veendő figyelembe a gy. t. 93. §-a, mely szerint vagyontalan kiskorúknál a lehetőség szerint oly kereseti ág vagy életpálya választandó, melynél a kiskorú mindjárt eltartásban részesül.

⁴ Oly kiskorúnak, ki mint iparossegéd, ipari vagy mezői munkás fenntartásáról önmaga gondoskodik munkabéri szerződés kötésére, felmondására cselekvőképessége az ipartörvény 88. és 111. §§. és az 1898: II. t.-cz. 6. §. szerint amugy sincsen korlátozva.

t.-cikkek.) Az 1895. okt. 1. után kötött házasságokból származott gyermekek vallásos nevelése tekintetében az 1894:XXXII. és az 1895:XLIII. t.-cikkek intézkedései az irányadók, melyek szerint az *okvetlenül* valamely *bevett vagy törvényesen elismert* vallásfelekezethez tartozandó gyermekeknek *ugyanezen* vallás elvei szerint is *kell* neveltetnie. (V. ö. fentebb 519. I. 2. jegyzet.)

A felügyeletre és nevelésre vonatkozó szülői jognak természetes kiegészítését képezi az ápolásra, gyógyításra és a fegyelmezésre vonatkozó jog, illetőleg kötelezettség. Mindkét szülő egyaránt köteles a kiskorú gyermek testi épségének fentartása felett szigorúan őrködni, s betegség esetében őt gyógyíttatni (Gy. T. 26., 92. §§.), s ha az atya megengedi, hogy gyermeke szolgálatba lépjen, kötelessége gondoskodni arról, miszerint az csak oly helyen vállaljon szolgálatot, hol erkölcsi veszélynek kitéve nincs, valamint arról is, hogy a cselédtörvény által nyújtott előnyökben részesülhessen (Gy. T. 26., 94. §§.). A szülőket megillető házi fegyelmem mértékére nézve szabály, hogy az csak a gyermek egészségére ártalmatlan módon gyakorolható (Gy. T. 10. §.).

A szülő végül gyermekének illő, rangszerinti eltartására is kötelezve van. A Gy. T. 11. §-a szerint u. is: „A *vagyontalan* kiskorúakat első sorban az atya, ha ez erre magában nem képes, vele együtt az anya, ha atya nincs vagy arra teljesen képtelen, az anya, végre a nagyszülők tartoznak eltartani és neveltetni.“ (1. bek.)¹ Törvénytelen gyermek tartására külön szabályok állnak fenn (lásd CII. Fej.). A „*vagyontalan*“ kitétel azonban nem értendő úgy, hogy a szülő vagyonnal bíró gyermekének eltartására kötelezve nem volna. A gyermektartási és nevelési költségek ugyan első sorban az ő vagyonának jövedelmeiből fedezendőek, de a törzsvagyonhoz hozzányulni csak gyámhatósági engedéllyel és csak akkor szabad, ha az atyai hatalom folytán a gyermek vagyonát haszncélvező apa az eltartásra képes nem volna (Gy. T. 91. §.). Ugyaníly értelemben rendelkezik a H. T. 95. §. 4. bek., mely különben a házasság felbontása esetére nem első sorban az atyát, hanem vagyonának aránya szerint közösen *mindkét* szülőt kötelezi a gyermek tartására, „ha arra a gyermek vagyonának *jövedelme*

¹ Ha a tartás összege vitás: e kérdésben a gyámhatóság határoz. (K o l o z s v. T. 1910 H. ½. — Erd. J. K. III. évf. 51.)

elégtelen.“ A gyermektartás mértéke a szülő mindenkori társadalmi és gazdasági viszonyai szerint igazodik, s így nőhet-apadhat; tartalma élelmezés, ruházás, lakás, gyógyittatás, eltemettetés stb. minden, amit gyermekének a „bonus paterfamilias“ megadni szokott. A szülő gyermektartási kötelezettségének időtartamát a törvény általában a kiskorúság időtartamával határozza meg, s ekként az, mihelyt a gyermek teljeskoruvá vált, s nőgyermeknél még, ha férjhez ment, megszűnik a fegyelem, felügyelet, nevelés stb. szülői jogokkal egyetemben.¹ Ezzel szemben éppen nincs kizárva, hogy a tartási kötelezettség korábban is véget érjen, illetőleg a teljeskorúságon túlra is kiterjedjen. A tétel egész helyesen kimondva úgy kellene, hogy hangozzék, miszerint a szülőnek gyermekét addig kell eltartania, míg az a tartásra rászorul.² Ha tehát a gyermek már kiskorúsága alatt oly helyzetbe jut, hogy önmagáról gondoskodni képes: a szülői tartás már ekkor megszűnik, ha ellenben nagykorúsága elérése után is még mindig keresetképtelen s egyébként vagyontalan is lévén, fentartani magát nem tudja, szüleitől a tartást követelheti, s azok arra kötelezve is vannak. Ezt a szabályt az elmebeteg gyermekre már a H. K. I. R. 55. czim 4. §-a kimondta. Ha a szülő a gyermek eltartására absolute képtelen s ezt a kötelezettséget más hozzátartozó sem tudja teljesíteni: a gyermeket a gyámhatóság *elhagyottnak* nyilváníthatja, az állami gyermekmenhely kötelékébe utalja be, s ez esetben a szülői jogok gyakorlását, közteherképen az állam veszi át. (Lásd CX. Fejezet.)

A szülői jogokra annak, ha a szülő még maga is kiskoru, vagy kiskorúsága meghosszabbított, nincs befolyása.

Időtartamát tekintve, a gyermek vagy a szülő halálával minden szülői jog megszűnik, valamint akkor is, ha a gyermek teljeskoruvá vált. A házi fegyelem joga azonban hamarabb is véget érhet, ha t. i. a gyermek szüleivel házi közösségben nem él s

¹ Curia, 1909 nov. 24-én 3654. sz. A törv. gyermek eltartásának kötelezettsége a gyermek teljeskorúságáig, illetőleg férjhezmenetelig terjed. (Egyet. Dtár IV. 80.)

² Curia, 1906 decz. 29-én I. G. 559. sz. (elvi) „— jogszabály, hogy a szülő nagykoru gyermekét is eltartani köteles, ha az megfelelő kereset híján és vagyontalansága miatt a maga erejéből nem bír megélni.“ (Egyet. Dtár I. 105.)

fenntartásáról önmaga gondoskodik. Rendszerinti megszűnési esete továbbá a szülői jogoknak atyánál az atyai hatalomtól való fel-függesztés, illetőleg megfosztás, a természetes és törvényes gyám-ként szereplő anyánál pedig, ha a gyámságtól elmozdittatik. Csak rendszerinti eset ez, de nem feltétlenül bekövetkező. Mert sem az atyának, sem az anyának jelzett jogaitól való megfosztása a szü-lői jogok elvesztését ipso jure maga után nem vonja, s ekként min-den esetben külön gyámhatósági intézkedésre van szükség, ami-ből az is következik, hogy a szülői jogok elvonásának mértéke-terjedelme a concret eset körülményeitől indokoltan szintén kü-lönböző lehet. Az eltartás pl. olyan szülői jog, helyesebben köteles-ség, mely alól a szülőt semmi sem mentheti fel, s a szülői jogok elvétele legfeljebb csak a kiszolgáltatás *módját* érintheti. Minden-esetre elvesznek a szülői jogok olyankor, midőn az atyai hatalom-tól, respective természetes és törvényes gyámságtól való elmozdi-tás éppen a szülői jogok és kötelességek — tartás, felügyelet, ne-velés stb. — elhanyagolása okából vált szükségessé s ezen a czi-men is mondatott ki.

XCIX. FEJEZET.

Az atyai hatalom.

Irodalmi utalások. Márkus: Magánjog 585. és köv. l.; Sipőcz: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog IV. k. 696—767. l.; u. az: A gyámsági törvény cz. m. (Budapest, 1882.) 49—94. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 945—962. l.; Herczegh M.: Családi és öröklési jog 48—80. l.; Jellinek Ar-thur: Az apai hatalom cz. m., Budapest, 1875.; Indokolás: a m. ptkv. ter-vezetéhez I. k. 417. és köv. l.; Doleschall Alfréd: A gyermekek meg-védése az atyai hatalommal szemben, a magy. jog szerint. (Jog. 1894. évf. 146.) Almási Antal: Atyai hatalom cz. cikke, a Jogi Lexicon I. k. 315—320. l. (U. itt irod. utalások is.) Hattyuffy D. id. cz. m. 235. és köv. l.

203. §. Az atyai hatalom keletkezése és tartalma.

A szülő és gyermek közötti jogviszonyoknak mai jogunk szerint is az *atyai* hatalom (patria potestas) a legkifejezőbb in-tézménye. Az atyai hatalomnak a jogtörténeti fejlődéssel tanusít-ható lényegét a gyermek minden személyes és vagyoni viszonyaira egyaránt kiterjedő jogok és egyuttal kötelességek összessége teszi

ki s a közfelfogás tényleg nehezen tudja az atyai hatalmat a gyermek feletti nevelési, felügyeleti stb. jogoktól elválasztani. Bár e szoros összefüggést gyámi törvényünk szintén elismerni kénytelen akkor, midőn az u. n. szülői jogokat és kötelességeket elhanyagoló atyától az „*atyai hatalmat*“ vonja el, de viszont azzal, hogy az elvesztett atyai hatalommal nem köti össze feltétlenül a szülői jogok elvesztését is, s ezenfelül az atyai hatalom szabályozásában a jogok mellett a kötelességek ethikai elemét meglehetősen háttérbe szoritja: mégis inkább arra az álláspontra helyezkedett, miszerint az atyai hatalom és szülői jogok két élesen elválasztott külön intézményt jelölnek, melyeknek különszakított tárgyalását ép ezért nemcsak a gyámi törvénynek rendszere, hanem a tárgyalandó joganyag lényegbevágó különbözősége is indokolja. A mondatokra nézve azonban legjellemzőbb a gyámi törvény 15. §-ának szövege, mely az atyai hatalomnak fogalmát a következő tartalmi körülírással határozza meg: „E hatalomnál fogva (3-ik bekezdés) az atya kiskoru gyermekeinek *törvényes képviselője*, azok *vagyonát* rendszerint *számadás terhe nélkül kezelni* s részökre *gyámot nevezni* és valakit a *gyámságból kizárni* van jogosítva.“ E taxatív felsoroláshoz képest az atya atyai hatalma a törvényes képviselő, vagyonkezelés, a gyámnevezés és gyámságból való kizárás jogainak foglalatja.¹ A törvényes képviselői jogról 209. §., az atyai vagyonkezelés és haszonélvezet jogáról a 205. §.), a gyámnevezés és kizárás jogáról a 209. §. I. pont s ugyanerről — amennyiben az anya jogállását érinti — a C. fejezet során lesz szó.

Mellőzve ekként egyelőre az atyai hatalom tartalmának tüzetesebb ismertetését, az atyai hatalom keletkezésének kérdésével kell foglalkoznunk.

Atyai hatalom alá tartoznak az atyának törvényes, törvényesített és örökbefogadott gyermekei, hacsak az örökbefogadási szerződés megkötésekor ellenkező megállapodás nem történt.² Első esetben az atyai hatalom a törvényes gyermek születésével törvényesítésnél és örökbefogadásnál pedig a törvényesítés jogerejüvé váltának, illetőleg az örökbefogadási szerződés jóváhagyásának

¹ Ide számithajuk végül a gy. t. 151. §-a alapján az atyának család-tanács felállítására iránti jogát is.

² A törvényesítésre nézve lásd a 207. §-t; az örökbefogadásra a CIII. Fejezetet.

időpontjával keletkezik. (Gy. T. 15. §.) Amennyiben az atya maga is még kiskoru volna (ideértve a kiskorúság meghosszabbításának esetét is), avagy gondnokság alatt állana: atyai hatalmát a gyermek születésével megszerzi ugyan azonnal, de annak gyakorolhatása önjogosságának meg- és visszaszerzéséig halasztást szenved.

Közelebbi figyelembevételt igényel a törvényes leszármazás kérdése. Mikor tekintendő a gyermek törvényes származásúnak? Szokásjogunknak megállapodott szabálya, hogy akkor, ha a házasság (vélt házasság is) fennállása alatt született. Az, hogy a házaspár különélnek, illetőleg közöttük bontó- vagy válóper van folyamatban, a törvényes születés vélelmét nem alterálja, valamint az sem, ha az anyakönyvbe a születés törvénytelennek lett bevezetve, mert a bejegyzés bemondáson alapszik, s az anyakönyvvezetőnek a születés törvényes vagy törvénytelen voltát elbírálni jogában nem áll. Nincs azonban természetesen kizárva az ellenkező, t. a törvénytelen (nem a férjtől való) származás bizonyíthatása sem.¹ A bizonyításnál az a kérdés döntendő el, hogy a gyermek fogamzási időszakában (Lásd I. k. 31. §.) a házaspár nemileg érintkeztek-e egymással vagy nem. A születés törvényteleniségére nézve a nő beismerése nem képez bizonyítékot. (U. igy Optk. 158. §.) A törvénytelen születés megállapítása iránti kereseti jog a vélelmezett atyát illeti — az anyát soha — esetleg pedig a vélelmezett atya örököseit is, de csak akkor, ha kimutathatják, hogy jogelődjük a gyermek születéséről nem tudott, avagy a törvénytelenítés iránti lépések megtételében, cselekvőképtelenség avagy egyéb okok folytán gátolva volt. A kereset tulajdonkép a gyermek ellen indítandó, de mivel a per a véregységnél fogva az anyát legközelebből érinti: a perbe alperesként ez is bevonandó. A gyámhatóságnak ezenfelül a kiskoru gyermekek képviselőjére, minden törvénytelenítési perben ügygondnokot kell kirendelnie. A törvénytelenítés iránti kereset a magyar jog szerint időhöz kötve nincs, az Opt. 156. és 158. §-ai szerint ellenben az apa kereseti joga a születés tudomásulvételétől számított 3 hó múlva elvész. Az atyának 3 hó letelte előtti elhalálása után az Optk. 159.

¹ A gyermekek törvényességének kérdése a bontó pereknek, mint tudjuk, szintén tárgyát képezheti. (V. ö. 201. §.)

§-a a „jogaikban csorbát szenvedett“ örökösöknek a haláltól számított 3 hónapon belül a megtámadási jogot szintén megadja.

204. §. *Az atya törvényes képviseleti joga.*

Irodalmi utalások. Lásd XCIX. Fejezet alatt.

Az atya a gyámi törvény 15. §-a értelmében kiskoru gyermekeinek minden oly peres és nem peres ügyeiben, melyeknek természete a képviseletet nem zárja ki: törvényes képviselőként jogosított és kötelezett eljárni. E törvényes képviseleti jog, amely egyébként meghatalmazott által is gyakorolható (Gy. T. 26., 89. §§.), a képviseletről szóló általános tanok szerint ítélendő meg (Lásd I. k. 23. §.) s elvileg korlátlan, mert csak némely s a törvény által különösen meghatározott esetekben szenved megszorítást.

Önként érthető és már az általános magánjogi elvekből következik, hogy az oly ügyekben, melyeknek természete semmiféle képviseletet nem tűr meg s melyeket „legszemélyesebb ügyek“nek szokás nevezni: az atyának képviseleti joga nincs. Erre utal a gyámi törvény 87. §-ának a 26. §. által felhívott rendelkezése. Ilyen ügyekül a már eddig tárgyaltak során a házasságkötést, felbontást, megtámadást (ha csak az atyának saját jogán nincs megtámadási joga) ismertük meg, mely jogok gyakorlására a H. T. a kiskorunak személyes cselekvényét, illetőleg fellépését kívánja meg. Ilyenek továbbá a végrendekezés, öröklési szerződés kötése, törvénytelen gyermek apaságának elvállalása, bizonyos és nem vagyon ellen irányult büntettekért és vétségekért (ha a sértett gyermek legalább 16 éves) a bűnvádi eljárás megindítására a magánfél megillető indítvány megtétele; személyes szolgálatokra irányuló szerződések kötése ha csak az atya nem nevelés vagy kiképzés céljából kötné gyermeke nevében azokat; a saját magát fentartó legalább 14 éves kiskoru önálló keresményei körüli pénzügyek stb.

Tulajdonképi kivételeket az atyai képviselet érvényesülése alól csak azok az esetek képeznek melyeknél a bíróság, gyámhatóság vagy magánrendelkezés a kiskoru részére gondnokot jelölt s a képviselet ekként nem az atyát, hanem ezt az ügygondnokot illeti. A bíróság a kiskoru érdekeinek képviseletére akkor

rendel gondnokot, ha az atya a gyermek kiskorúságának meghosszabbítása vagy gondnokság alá helyezése iránt pert indított. A gyámhatóság pedig, ha valamely kiskorúnak érdeke az atyának (Gy. T. 30. §. a)) vagy az atya képviselote alatt álló más személynek érdekével összeütközik, ha továbbá (amennyiben szükségesnek mutatkoznék) az atya csődbe jutott, tékozlás miatt gondnokság alatt állott, avagy hamis vagy vétkes bukás, vagy más oly büntett miatt, mely a vagyonkezelés tekintetében méltán megbizhatlanná teszi, elítéltetett, vagy ha a gyermek vagyonának jövedelmeit az atya hitelezői lefoglalják (Gy. T. 23—25. §§.); végül pedig abban az esetben, ha az, aki a kiskorúnak örökség, hagyomány vagy ajándékozás czimén vagyont hagyott, e vagyon kezelésére külön gondnokot nevezett, vagy a kezelésből az atyát kizárta (Gy. T. 29. §. c)). A gyámhatóság által elrendelt gondnokság esetén — az érdekellentét esetétől eltekintve — a gondnok képviseloti joga csak a vagyonkezeléssel járó ügyekre terjed ki.

Egyéb tekintetekben az atya képviseloti joga nem korlátozható; nem akkor sem, ha őt annak gyakorlásában betegség vagy egyéb körülmény tartósan gátolná is. Ilyenkor bevárandó, míg a gátló körülmények miatt és a gyermek érdekében az atyai hatalom felfüggesztetik vagy megszüntetik. Mivel pedig az atyai képviseloti jog nemcsak jog, hanem egyuttal kötelesség is: arról lemondani nem lehet s az atyai hatalom elvételének és a netalán okozott károk megtérítésére irányuló kötelezettségnek sanctiója alatt a rendes családapa gondosságával gyakorlandó. (Gy. T. 26—73. §§.).

205. §. *Az atya vagyonkezelése és haszonélvezeli joga.*

Irodalmi utalások. Lásd XCIX. Fejezet alatt.

Az atyai hatalomból kifolyólag az atyát illeti kiskoru gyermekei vagyonának *kezelése* s mert e kezelésről a gyámi törvény 15. §-a alapján számadással *rendszerint* nem tartozik, övé e vagyon haszonélvezete is. Ebből következőleg kiskoru gyermekének vagyonát, illetőleg az abban foglalt dolgokat és jogokat, leltár mellett¹ birtokba veheti. Az atyai vagyonkezelés elvileg a kiskoru

¹ A leltár felvétele ugyan csak a gyámra nézve van a gy. t. 98. §-ában

minden vagyonára kiterjed. Ki vannak véve azonban alóla: *a*) a legalább 14 éves korúnak, ki fenntartásáról önmaga gondoskodik, azon vagyona, melyet szolgálata és munkája által szerzett (Gy. T. 3. §.); *b*) továbbá mindaz, amit a kiskoru örökség, hagyomány vagy ajándékozás czimén oly rendelkezéssel kapott, hogy annak kezeléséből az atya ki legyen zárva, vagy amely vagyonra az, akitől ered, mindjárt gondnokot is nevezett (Gy. T. 29. §. c));¹ és *c*) általában mindazon esetekben kivonatik a vagyon az atya kezelése alól, amikor a gyámhatóság a vagyonkezelésre külön gondnok kiküldését tartja szükségesnek (az atya csődje, ha hitelezői a gyermek vagyonának jövedelmeit lefoglalják stb. lásd 204. §.)

A kiskoru gyermek vagyonának kezelésében az atyának a szorgalmas családapa gondosságával kell eljárnia, s e részben kifejtendő tevékenységét a törvény közelebbről csak annyiban írja körül, hogy bizonyos intézkedésekre *utasításokat* ad, másoknál pedig az atyát a *gyámhatóság jóváhagyásának kikérésére kötelezi* s megállapítja végül azon cselekvényeket is, melyek még netalán *gyámhatósági jóváhagyás mellett sem birhatnak jogérvénnyel*. Közelebbről:

1. *a*) A kiskoru vagyonának jövedelmei mindenekelőtt a folyó terhek fizetésére s a kiskoru tartási, nevelési költségeire fordítandók. A jövedelemfelesleg az atyát illeti. Ebből látható, hogy az atyai hasznélvezet voltaképp csak erre a feleslegre vonatkozik. Azonban még ez is meg lehet szorítva akkor, ha a kiskoru vagyonát adósságok terhelik. Nevezetesen a gyámhatóság ily esetben elrendelheti, hogy a jövedelemfeleslegnek legalább $\frac{2}{3}$ -ad része törlesztésre fordíttassék. Ha pedig az évenként törlesztendő összeg

előírva, de hogy az atyánál is szükséges az egyidejűleg vagy utólagosan felveendő leltár: következik, egyrészt az örökösödési elj. azon szabályból, hogy oly hagyatéknél örökös vagy hagyományosképp kiskoru van érdekelve, hivatalból leltározandó s hogy a gy. t. 17. §. 2. bekezd. szerint az atya gyermeke ingóságairól a gyámhatóságnak kimutatást tartozik előterjeszteni.

¹ Ha a juttatott örökség vagy hagyomány „köteles rész” jellegével bir, mivel a köteles részt, mely törvény alapján jár ki, megszorítani semmi irányban sem lehet: az atya kizárása annak kezeléséből érvénytelen. Dtto nem lehet az atyát a gyermek javára rendelkezőnek számadásra köteleznie, ha egyébként a vagyon kezeléséből őt ki nem zárta. A kezelésre vonatkozóan adott utasítások pedig csak az esetben kötelezők, ha egyenesen a gyermek vagy 3-ik személyek érdekében tettek.

íránt az atya és a gyámhatóság közt egyetértés nem jöhetne létre: az atya a vagyonkezelésről évenként számadásra kötelezendő s a jövedelemfelesleg $\frac{2}{3}$ -ad része törvény alapján fordítatik az adóságok törlesztésére. (Gy. T. 16. §.)¹ A számadásra a gyámi és gondnoki számadás szabályai az irányadók. (Gy. T. 26. §.)

b) Szabályul szolgál továbbá, hogy a kiskorúak *készpénzét* az atya csak biztosítás mellett kezelheti, *kötvényeit* és *értékpapirjait* pedig szintén vagy biztosítania kell, vagy ha tetszik, őrzés végett a gyámhatóságnak átadhatja. (Gy. T. 17. §. 1. bek.) A gazdaság, háztartás vagy üzlet folytatásához szükséges ingóságok és készpénz, továbbá drágaságok és ékszereknek biztosítását vagy utóbbiaknak átadását a gyámhatóság csak az esetben követelheti, ha ezt a kiskorú érdekeinek különbeni veszélyeztetése miatt szükségesnek tartja. Mindkét esetben az atya az ingóságokról évenkénti kimutatást tartozik előterjeszteni. Haszonélvezeti joga azonban a biztosítási vagy átadási kötelezettség mellett nem érintetik. (Gy. T. 17. §. 2. és 3. bek.) Biztosításul házak becsértékük feléig, egyéb ingatlanok becsértékük kétharmadrészéig az előzőleg már fennálló teher beszámításával fogadandók el s házaknál ezenfelül a tűzkár elleni biztosítás igazolása is szükséges. Bekebelezett követelések teljes értékükben biztosítékul elfogadtatnak, ha a jelzalog becsértéke a biztosítandó összeget a netalán elsőbbséggel bíró terhekkel együttvéve kétszeresen fedezi. Az állam által óvadékképeseknek nyilvánított értékpapírok a névérték feléig (de sohasem a letétel napján fennálló tőzsdei árfolyam $\frac{2}{3}$ részét meghaladó értéken felül) szintén alkalmas biztosítékot képeznek, valamint becsértékük feléig az ékszerek és drágaságok is. A biztosítás ingatlan esetén: bekebelezés; bekebelezett követelés esetén: felülbekebelezés által eszközrendő, biztosításul adott és elfogadott értékpapírokat, ékszereket és drágaságokat pedig a gyámpénztárban kell elhelyezni. (Gy. T. 18. §.) Amennyiben pedig az atya kiskorú gyermeke készpénzét biztosítani nem tudja s ekként azt nem is kezelheti: jogosítva van annak kikölcsonzése íránt javaslatot tenni, melyet a gyámhatóság, ha csak az ajánlott kölcsönvevő a

¹ Az atya számadásra kötelezése — gondnok kirendelés helyett — az atya csődje, a gyermek vagyona jövedelmeinek az atyai hitelezők általi lefoglalása s az atya csalárd vagy vétkes bukás miatti elítéltetése esetén is helyt foghat. (Lásd 204. §.)

törvény szerinti (Gy. T. 295. §. 3. p. és 1885: VI. t.-cz. 13. §.) biztosítékot nyújtani képes, nem mellőzhet el. Ezen esetben az adóslévél a kiskoru nevére állittatik ki s a gyámpénztárban őriztetik, a kamatokat azonban az adóstól az atya veszi fel és hajtja be. (Gy. T. 19. §.)

2. Az atyai hatalmat gyakorló atya a gyermek vagyonának kezelése körül a gyámhatósági jóváhagyás kikérésére a következő esetekben van kötelezve:

a) ha a kiskoru részére ipar, gyári vagy kereskedői üzletet nyitni, valamely átháramlott ily üzletet átvenni, vagy megszüntetni kíván; *b)* ha a kiskoru részére ingatlant vagy tőkebefektetésül ingó vagyont venni vagy egyébként szerezni, tőkepénzét felvenni, engedményezni, vagy zálogjogtörlesztést megengedni kíván; *c)* ha a kiskorunak ingatlan vagyonát adásvevés, csere útján vagy másként elidegeníteni, avagy megterhelni, ugyszinte, ha tőkebefektetésül szolgáló ingóságokat elidegeníteni vagy egyébként a kiskoru törzsvagyonának állagát megváltoztatni szándékozik; *d)* cégvezetői meghatalmazás adásához és *e)* a kiskoru gyermek helyett váltói kötelezettségek vállalásához is általános gyámhatósági felhatalmazás szükséges. (Gy. T. 20. §. 1. bek. *b)*—*e)* pontok és 2. bek.)¹

3. Gyámhatósági jóváhagyás mellett sincsen az atyai hatalom alatt álló kiskorura nézve jogérvénye — a szokásos alkalmi ajándékozáson kívül² — azon jogügyleteknek, melyek által a kiskoru visszteher nélkül köteleztetnék, vagy jogról visszteher nélkül lemondana; ugyanezen szempont alkalmazandó továbbá a kezességvállalásra s általában minden olyan jogügyletre is, melyek által a kiskoru idegen kötelezettségeket vállalna magára. (Gy. T. 20. §. ut. bek.)

Az atyai hatalom megszűnésével a vagyonkezelői jog is véget

¹ V. ö. az 1881. december 26-án 58., 579. sz. a. kelt belügyminiszteri rendelet a kiskorúak vagy gondnokoltak javára kötött jogügyleteknek gyámhatósági jóváhagyásáról.

² Ezek is csak a jövedelemből adhatók, de a törzsvagyonból jóváhagyás nélkül nem. Curia, 1906 máj. 15-én 2227/905. sz. — A kiskoru részére megítélendő kártérítési összeg $\frac{1}{4}$ részének előre-ügyvédi honoráriumként való lekötése: elidegenítés jellegével bír, s így gyámhat. jóváhagyás nélkül érvénytelen. (Grill f. Dár 1906. évf. 432.)

ér s az atya a vagyon állagáról a gyermeknek számolni tartozik, mert a számadás alóli mentessége a törvény 15. §-a alapján csak a vagyon *jövedelmére* vonatkoztatható. Ugyanigy akkor, ha a vagyonkezeléstől egyéb ok miatt (pl. csődbe jut és kezelői joga elvonatik tőle) esik el. Csőd esetén különben a gyermeknek a vagyonkezelő atya elleni kártérítési követelése — amennyiben a kezelés megszüntétől számított két éven belül bíróilag érvényesítettek s az eljárás a csődnitítés előtt abba hagyva nem lett — a csődkövetelések első osztályába sorozandók. (1881: XVII. t.-cz. 60. §. 4.)

Az eddig mondottakban körvonalaztuk az atya vagyonkezelésével együtt az *atyai haszonélvezetet* is. A haszonélvezet általában a kiskoru minden vagyonára kiterjed, — ami kezelése alól elvonva nincs — sőt az oly javakat is alája tartozóknak kell tekintenünk, melyek mint örökség vagy ajándék az atya kizárásával külön gondnok kezére bizattak, ha csak a vagyont juttató az atyát a juttatott vagyon jövedelmeinek élvezetéből is világosan ki nem rekesztette. Az atyai haszonélvezet tárgya azonban voltaképp csak a kiskoru vagyonának az a *feleslege*, mely a nevelési stb. költségek levonása után fenmarad s hitelezői is csak ezt a jövedelemfelesleget vehetik igénybe.¹ E feleslegnek a hitelezőkre tekintettel való megállapítása, akár gondnok kezelése alatt áll a kiskoru vagyona, akár az atyáé alatt — számadás mellett — a vagyon fentartására, a folyó terhek fedezésére, a kiskoruk tartás- és nevelésére s az atyának, valamint az általa eltartandó családtagoknak ellátására és a vagyont terhelő netaláni adósságoknak a Gy. T. 16. §-a szerinti törlesztésére fordítandó költségeknek figyelembevételével a gyámhatóság feladata. (Gy. T. 65. §.) Az atyai haszonélvezet — mint láttuk — egyébként is

¹ Curia, 1904 máj. 18-án I. G. 772. sz. — „— Fölöslegesnek csak az tekinthető, ami a kiskoru tartásán és neveltetésén felül és a gazdaságnak leltárszerű állapotban való fentartása után fenmarad; mihez képest a leltári tárgyaknak az időnként szükségesnek mutatózó kicserélése vagy felújítása czéljából beszerzett új anyag nem a beszerzést tényleg eszközölő atya, hanem a fiu részére szerzettnek tekintendő, az atya saját vagyonának pedig csak akkor, ha bebizonyítást nyerne, hogy az ingatlan felszereléseként jelentkező tárgyakat az atya saját külön vagyonából vagy a jövedelem feleslegéből a maga részére vásárolta“. (Judicat. II. 799.)

meg lehet szorítva. Így, ha a kiskoru vagyonán adósságok vannak, a jövedelem $\frac{2}{3}$ része ezek törlesztésére való és az atyát csak $\frac{1}{3}$ -ad illeti (Gy. T. 16. §.), továbbá, ha az atya csódba kerülén vagy megbizhatatlansága és rossz vagyonkezelése okán a vagyonkezelést tőle megvonták s gondnokot rendeltek, illetőleg atyai hatalmát felfüggesztették, vagy annak elvonása iránt az eljárást megindították: az atya a kiskoru vagyonának azon feleslegéből, mely a terhek s a kiskoru tartási és nevelési költségeinek fedezése után fenmaradt, a gyámhatóság megállapítása szerint és ha arra rászorul, bizonyos tartási átalányt kaphat, mely azonban a jövedelemfelesleg egyharmadát meg nem haladhatja. (Gy. T. 24. §.)

Az atyai haszonélvezet addig áll fenn, mint az atyai hatalom, de az atya akár egészen, akár részben bármikor lemondhat róla.

206. §. Az atyai hatalom korlátozása és megszűnése.

Irodalmi utalások. Lásd XCIX. Fejezet alatt.

I. Azokon a korlátozásokon kívül, melyeket a törvény a kiskoru gyermek érdekében az atyai törvényes képviselőt, a vagyonkezelés és haszonélvezet tekintetében teszen s melyeket az előző két §-ban tárgyaltunk: korlátozható az atyai hatalom azzal is, hogy annak gyakorlása az atyától ideiglenesen elvonatik. Ennek a korlátozásnak neve az *atyai hatalom felfüggesztése*. Helyt foghat a következő két esetben:

a) ha az atya elmebetegség, siketnémaság, elmeengesség, tékozlás vagy távollét okából gondnokság alá vagy elmebetegsége esetén a Gy. T. 258. §-a értelmében ideiglenesen gondnokság alá helyeztetik; és

b) ha büntetért vagy vétségért 1 évnél hosszabb ideig tartó szabadságbüntetésre ítéltetett. Az a) pont esetében az atya a gondnokság alól való felmentés, a b) pont esetében pedig a szabadságbüntetés kiállása után az atyai hatalom gyakorlatát rendszerint visszanyeri (Gy. T. 23. §.), amennyiben t. i. a gyámhatóság gondnok kirendeléssel az atyai hatalom korlátozását ezentulra is szükségesnek nem tartja.

A *b*) alatti esetben egyébként csak akkor van helye az atyai hatalom felfüggesztésének, ha az atya, a Gy. T. rája is alkalmazandó 89. §-a alapján maga helyett alkalmas megbizottat vagy meghatalmazottat nem rendelt. Ugyanigy akkor, ha az atya legalább egy évi távollét, ismeretlen helyen tartózkodás vagy a hazajövetelben való gátoltság okából került gondnokság alá. (Gy. T. 28. §.)

Megjegyzendő egyébként, hogy a gyámi törvényünk intézkedései az atyai hatalma gyakorlásában gátolt atya helyettesítésére nézve, mert a felfüggesztésnek voltaképen ez a jellege, meglehetősen hiányosak. Így nevezetesen nincs szabályozva, hogy oly esetben, mikor az atya bár ismeretlen helyen tartózkodik, de gondnokság alá, mert vagyontalan vagy mert még nincs egy év óta távol, nem helyezhető, avagy mikor egy évnél rövidebb tartamu szabadságvesztésre ítéltetett, vagy vizsgálati fogságban ül, avagy a gondnoksági eljárás befejezése, azaz jogerős ítélet, illetőleg gyámhatósági határozat hozatala előtt: a gyermek vagyonának kezelésére s érdekeinek képviselőjére ki legyen hivatott, ha az atya arra a mondott körülmények okán nem képes. Ilyen esetekben kiegészítő eszközül alig szolgálhat más, mint az atyai hatalomnak nem alkalmazható felfüggesztésnél sokkal súlyosabb s egyenesen megbélyegző természetű megszüntetése.

II. Az atyai hatalom megszűnése vagy *ipso jure*, vagy *hatósági megszüntető határozat* (atyai hatalomtól való megfosztás) esetén érhet véget.

1. *Ipso jure* megszűnik az atyai hatalom *a*) ha az atya vagy a gyermek *meghal*; *b*) ha a gyermek *teljeskoruvá válik* (Gy. T. 21. §.) és *c*) ha a gyermeket valaki a gyámhatóság jóváhagyása mellett *örökbefogadta*, (Gy. T. 20. §. *a*)), hacsak az örökbeadó atya részéről az atyai hatalom fenn nem tartatott. (Lásd CIII. fej.) A halál tényével egy jelentősége van az atya vagy a gyermek holttányilvánításának. A holttányilvánított, de visszatért atya atyai hatalma azonban *ipso jure* fel nem éled, hanem gyámhatósági határozattal való visszaállítást kíván. Végül megjegyzendő, hogy az atyai hatalom a gyermek teljeskorúságának elérése után is fennmarad, ha jogerős birói ítélettel a gyermek kiskorúságát „meghosszabbították“, mindaddig, mig jogerős birói ítélet a „meghosszabbítást“ kimondó ítéletet hatályon kívül nem helyezi. A

mennyiben a kiskorúság meghosszabbítása nem a kiskoru elmebetegsége, siketnémasága vagy elme gyengése okából történt: a házasságkötés szempontjából, mint tudjuk, nincs jelentősége.

2. Az atyai hatalom megszüntetésének, vagyis az attól való megfosztásnak a következő esetekben van helye:

a) ha az atya gyermeke tartását és nevelését teljesen elhanyagolja: *b)* ha erkölcsiségét, *c)* ha testi jólétét és *d)* ha a gyermek vagyonának állagát rossz kezelés által veszélyezteti.¹ (Gy. T. 22. §. 1. bek.) Az, amitől az atya a megfosztás folytán elesik: a törvény világos rendelkezése szerint csak a gyámi törvény 15. §-ának megfelelő atyai hatalom, míg a szülői jogoknak elvonására, ha az atyai hatalomtól való megfosztásnak tulnyomóan az ezekkel való visszaélés is az oka, külön határozat kell.

Az atyai hatalomtól való megfosztás a gyámhatóság hatáskörébe és illetékességéhez tartozik. Az eljárás bárkinek feljelentésére megindítható. A megfosztó határozat a tényállás kiderítése és a legközelebbi rokonok meghallgatása alapján hozandó. Ha azonban az atya a gyámhatóság ezen határozatában még nem nyugszik, annak hatályon kívül helyezése iránt a gyámhatósági határozat jogerőre emelkedésétől számított 3 hó alatt a bírósághoz fordulhat² de csak „birtokon kívül“, azaz a kérelmének a gyámhatósági intézkedés fogantatbavételére nézve hatálya nincsen. (Gy. T. 22. §. 2. bek.)

Önként érthetőleg ez a szabály a gyámhatósági határozatnak a II-odfoku gyámhatóság elébe vitt megfelelő felebbezésére nem vonatkozik. Az ily felebbezés, ha a kézbesítéstől számított 15 nap alatt terjesztetik elő a gyámhatóság határozatára felfüggesztő hatálylyal bír (Gy. T. 208. §.) s mindössze az van megengedve, hogy a gyermek érdekében feltétlenül szükséges óvintézkedéseket a gyámhatóság a felebbezés sorsának eldöntése előtt is megtehesse. (U. ott.)

¹ Curia, 1905 jun. 27-én 5360. sz. kimondta, hogy egymagában az a tény, miszerint az atya vadházasságban él és korcsmájában kéjnöket alkalmaz, nem elegendő ok az atyai hatalom megszüntetésére, hacsak a kéjelgések nem a kiskoru leánygyermek szemei előtt történnek. (Judicat. III. 1193.)

² Az atyai hatalom megszüntetésének hatályon kívül helyezése iránti bírói eljárást az 1881 nov. 1-én 3263. sz. a. kelt igazságügyminiszteri rendelet szabályozza.

Az atyai hatalom megszüntetésének következményeképp, az atyára nézve, az abban foglalt összes jogositványok elesnek és a gyermek gyámság alá kerül. Ekként az atyai hatalmától megfosztott atya a gyermekével szemben csak oly jogokkal fog élhetni, melyek általában minden „legközelebbi“ rokont megilletnek, tehát betekintési joga van a gyám számadásaiba, azokra észrevételeket tehet, s a gyermek bizonyos ügyeinek intézésénél meghallgatásra tarthat számot. Elesvén a megszüntetés oka, a gyámhatóság az atyai hatalmat hasonló határozattal visszaállíthatja.

C. FEJEZET.

Az anya jogállása.

Irodalmi utalások. Sipőcz L.: id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog IV. k. 711—721. l.; Ugyanaz: A gyámsági törv. cz. id. műnek a szövegben id. §-okhoz adott magyarázatai; Kolosváry B.: Az anya és a törvénytelen gyermek jogállása stb. cz. id. m. 11. és köv. l.; Tóth Lőrincz: id. cz. m. a magy. nők jogáról a Gide-féle „Nők joga“ cz. m. fordításának Függelékében (II k.); Almási A.: „Anyá“ cz. cikke a Jogi Lex. I. k. 253. és köv. l. Hattyuffy D. id. cz. m. 271. és köv. l.

Elvileg a magyar magánjog is vallaná a tételt, hogy a szülő és gyermek közötti jogviszonyok rendezésében atya és anya között különbség nem lehet. Ám — miként annak helyén jelezve volt — a család jogi szerkezete az atya és anya közötti természetes egyensúlyt az előbbi javára szükségképpen megbillenti, mely körülmény következtében az anya jogállása az atyáéval szemben jelentékenyen háttérbe szorul. Legfeltűnőbb e jelenség az atyai hatalom intézményében, mely a szülői jogok és kötelességek nagyjelentőségű köréből az anyát a gyermek bizonyos ügyei tekintetében gyakorolható minden befolyástól egészen kizárja. Eltekintve ettől az anya és atya jogállása, az atyai hatalmon kívül fekvő általános szülői jogokban és kötelességekben (lásd XCVIII. Fej.) sem egyenlő, mert a férjnek családfői minőségben sarkálló praeponderantiája itten is érvényesül.

Az anya jogállását mindenekelőtt oly esetben véve figyelembe, midőn az atya él s atyai hatalmát gyakorolja másfelől a szülők között a házasság is fennáll, a gyámi törvény 26. §-ának

rendelkezésével kell leszámolnunk. A 26. §. a gyermek feletti rendelkezést minden irányban egyedül és kizárólag az atyának adja meg, mely mellett a gyámi törvény 10. §. azon kitétele, hogy a gyermek engedelmséggel a „szülők“ (tehát atya és anya) iránt tartozik s hogy a felügyelet felette szintén a *szülőket* illeti meg, csak másolsorban jöhet tekintetbe. S amennyiben az élet tanúsága szerint gyermekét fegyelmezni az anya is szokta, s a felügyelet felette ő is gyakorolja: tudnunk kell, hogy ez a tevékenysége voltakép nem *saját jogán* alapszik, hanem csak az atya helyett és annak nevében jár el. Összeütközés esetén a döntés az atyáé s az anyának egyéb „saját joga“, minthogy a gyámhatósághoz forduljon s attól kérjen gyermeke érdekében intervenciót, mely esetleg az atyai hatalom elvonásában fog megvalósulni: tulajdonképpen nincs. Ezzel szemben a gyermek ápolására, testi jólétének gondozására az anya az atyával teljesen egyformán van kötelezve.

Másként alakul a helyzet, ha az atya és anya nem élnek együtt, vagy házasságuk felbontatott, vagy az atyai hatalom fel függesztetett, illetőleg az atyát a gyámhatóság attól megfosztotta. A házasság felbontása és a házastársak tényleges különélése esetén a gyermekekhez való viszonyukat s így általában az atya és az anya jogállását a felek egyezsége szabályozza. (Lásd 201. §.) Ezeket a megegyezéseket azonban a H. T. nem ruházza fel feltétlen hatálylyal s ahhoz mindenekelőtt maguk a szülők sincsenek jogilag hozzákötve. Akár az az eset áll be tehát, hogy a házastársak nem lépnek egyezségekre, akár a kötött egyezés végrehajtására nem hajlandók: a gyámhatóság, illetőleg a házassági perben ítélezett bíróság dönti el a kérdést, hogy a gyermekek melyik szülő gondviselésére bizassanak. Tudjuk, ez az elrendelés sem feltétlen, mert a H. T. 95—97. §§-ai értelmében a gyermekek érdekében hatóságilag utólagosan még mindig megváltoztatható. A gyermekek elhelyezésének kérdésében pedig, mint annak helyén (201. §.) felfejtett házasság-felbontás vagy elválás esetén a házastársak vétksége az irányadó.

A mondottakból következőleg nincs kizárva, hogy a gyermekek gondozását, nevelését stb. az ítélet az anyára fogja bízni, ha t. i. a vétkes fél a férj. Az anya ezzel önálló jogálláshoz jut, annyiival is inkább, mert a 7 éven aluli gyermekek nemi különbség nél-

kül az ő gondviselése alá kerülnek. Tekintve már most, hogy a H. T. 103. §. biztosítja az anyának házasság felbontás esetén azt a jogot is, hogy az atya gondviselésére bízott gyermekekkel a gyámhatóság által megszabott módon érintkezhessek: elmondható, hogy e pontban a törvény az atya és anya közötti elvi egyenlőséget a szabályozásban ténylegesen is megvalósította.

Ha már most az atya hatalmától megfosztatott, avagy az atyai hatalom felfüggesztett: az anya helyzete gyermekeivel szemben úgy alakul, mintha az atya nem volna életben. Tehát vagy az anya nyeri meg a gyermekek feletti gyámságot, melynek tartalma az anya u. n. „természetes és törvényes gyámságával“ fog összeesni, vagy nem száll reá a gyámság s ez esetben is úgy alakul jogállása, mint a férj (az apa) halála után, ha a természetes és törvényes gyámságból kizáratott, illetőleg azt — amennyiben ez meg van engedve — elfogadni nem akarta. Lényeges különbségképpen kell azonban kiemelnünk, hogy míg az atyai hatalomtól megfosztás (illetőleg felfüggesztés) az atya „szülői jogait“ nem érinti s azokat a gyámhatóságnak — ha szükségét látja — külön kell az atyától elvennie: addig ezzel szemben halál esetén az atya szülői jogai önként érthetőleg az atyai hatalommal együtt megszűnnek.

Az anya jogállásának meghatározására, ha az atya már nincs életben, jogunknak egy egész külön intézménye van: az anya „természetes és törvényes gyámsága.“ Amennyiben az anya a természetes és törvényes gyámsághoz hozzájut — előre megjegyezvén, miszerint az atya gyámnevezés útján abból őt kizárhatja — nagyjában ugyanazon jogok élvezetébe, illetőleg kötelességek viselésébe lép, melyek az atyai hatalmat gyakorló atyát megilletik. Az atyai hatalmat gyakorló atya és természetes és törvényes gyámságot viselő anya jogállása azonban mégis lényegesen eltérő. Az anya nevezetesen, mint természetes és törvényes gyám a kiskorúak vagyonának számadás nélküli kezelésére csak addig jogosult, míg újra férjhez nem megy; az atya újabb házasságkötésének ellenben ilyen jogkorlátozó hatása nincs, gyámnevezési jog az anyát nem illeti s általában a gyámhatósági ellenőrzésnek és felügyeletnek szigorubbán van alávetve, mint az atya. Minderről annak helyén részletesebben lesz szó. (Lásd 209. §. II.) Különösebb figyelmet érdemel a mondottakkal kapcsolatban az anyának az

anya rovására gyakorolható s az atyai hatalomból folyó gyám-
kinevezési joga.

Ha az atya gyermekei számára gyámot nevezett, az anya a
t. és t. gyámságot elveszti ugyan, de az a joga, hogy gyermekeit
magánál tarthassa s azok vagyoni ügyeiben, mint rokon, meg-
hallgattassék: megmarad. (Gy. T. 37. §.) Elesik azonban e jogától
is, ha ellene valamely gyámságból kizáró ok forog fenn (u. ott).
A gy. t. e tételének kimondásánál mindjárt hivatkozik is a gyám-
ságból kizáró okokat felsoroló 41., 43. és 44. §-okra, melyek közül
az utolsónak a) pontja szerint, gyámságból kizáró okot képez az
is, ha az atya a gyámság viseléséből valakit expressis verbis ki-
rekesztett. A törvény itt nagy mértékben ellentmondó, mert, ha az
anya gyámnevezés esetén a 37. §. alapján gyermekeinek magánál
való megtartását és ügyeikben való meghallgattatását követelheti:
e jogot ugyanezen 37. §. a 44. §-ra való hivatkozással elveszi tőle.
Erre való tekintettel gyakorlatunk a 37. §-nak a 44. §. a) pont-
jára tett hivatkozását nem is veszi figyelembe.

A természetes anya és apa jogállásáról a törvénytelen gyer-
mekkel szemben: az alább következő CII. Fejezetben szólunk.

CI. FEJEZET.

A családjogi tartási kötelesség.

Irodalmi utalások. Márkus: Magánjog I. k. 639—647. l.; Gaár
Vilmos: Családjogi tartási kötelesség, cz. m. a Fodor-féle Magánjog IV. k.
771—788. l.; Sipőcz L.: A gyámsági törv. cz. id. m. 34. és köv. l.;
Indokolás: a m. ptkv. tervezetéhez I. k. 337. és köv. l.; Hattyuffy D.
id. cz. m. 194. és köv. l.

A családjogi köteléken alapuló tartási kötelesség mai jo-
gunkban részint a gyámi törvényben, részint a szokásjog által
nyert szabályozást. Legfontosabb és leggyakorlatiasabb ágával, t.
i. azzal a tartási kötelezettséggel, mely a szülőket kis- és esetleg
nagykoru gyermeikkel szemben terheli, a szülői jogok és köte-
lességek tárgyalása során foglalkoztunk. (Lásd XCVIII. fejezet.)
A családi kötelék legszűkebb köréhez a szülő és gyermeken kívül
azonban a távolabbi fel- és lemenők, tehát a nagyszülők és uno-
kák is hozzátartoznak, s emellett mai jogunk szerint, de már a

régi jog szelleméből és a természetes családi érzés sugalmából következőleg is a tartási kötelesség jellege kölcsönös, miből folyólag az, pusztán a szülő és gyermeke közötti s csak az utóbbiak javára szolgáló tartási viszony szabályozásával kimerítve nincs. A tartásról már elmondottakat tehát ki kell egészítenünk: *a)* a nagyszülőket a leszámozókkal szemben és *b)* a leszármazókat a szülők és nagyszülőkkel szemben terhelő tartási kötelezettségre vonatkozó szabályokkal.

a) A nagyszülők tartási kötelessége. A vagyontalan kiskorúakat a szülőknek tartásra való képtelensége vagy szülők nem léte esetén a Gy. T. 11. §. szerint a *nagyszülők* tartoznak eltartani és egyuttal neveltetni is. A tartás és nevelés mértékére, minőségére nézve a szülők tartási kötelezettsége tekintetében fennálló szabályok az irányadók. A határozás egyébként, ha a tartás összege vagy minősége vitás: a gyámhatóságot, magának a tartás kötelezettségének megállapítása pedig a bíróságot illeti.¹ A nagyszülők nevezetesen a tartásra és neveltetésre csak akkor kötelesek, ha arra vagyonuk vagy keresetük alapján egyáltalában képeseknek tekinthetők, mikor is a tartás terhét jövedelmeik arányában viselik. Arra a kérdésre, hogy a *nagykoru* vagyontalan és keresetképtelen unoka szintén követelhet-e tartást nagyszüleitől, ha arra rászorul s szülei vagy nincsenek, vagy a tartás nyújtására képtelenek: igenlőleg kell felelnünk, mert egyrészt az ily eltartási kötelezettség lehetőségét a törvény nem zárja ki, másrészt ugyanazon okok szólanak mellette, melyek a szülő esetleges tartási kötelezettségét a nagykoru gyermekekkel szemben is indokolják. (Lásd XCVIII. fejezet.)² A nagykoru unoka tartás iránti jogát azonban alig terjeszthetnők ki elsőrendű életszükségeinek a nagyszülők általi fedezésén tul.³

¹ Curia, 1897 23-án, I. G. 56. (Márkus IX. k. 15170. sz.) Curia, 1897 márczius 26-án I. H. 8. sz. (U. ott 15174. sz.). Curia, 1901 márczius 14-én H. 4. (Márkus XII. k.). Curia, 1904 szept. 30-án I. G. 188. sz. (Judicat. III. 815.)

² Tétéles jogi támpont is van szöveg tételére a nyilvános betegápolás költségeinek fedezéséről szóló 1898: XXI. t.-cz. 7. §-ában, mely a betegápolási költségek kölcsönös viselésének kimondásánál nagy és kiskorú unoka közt különbséget nem teszen.

³ V. ö. Gaár id. cz. m. 777. l.

b) *Gyermekek és unokák tartási kötelelessége.* A Gy. T. 11. §-a szerint „A szülők és nagyszülők azon jogára nézve, hogy a gyermekeiktől vagy unokáiktól tartást követelhessenek, a fennálló jogszabályok érintetlenül hagyatnak. A kiskorú gyermek vagy unoka részéről a szülő, vagy amennyiben ennek a fennálló jogszabályok szerint helye van, nagyszülő részére és viszont fizetendő tartási összeget a gyámhatóság állapítja meg. Az ez iránti határozat a felsőbb gyámhatósághoz hivatalból felterjesztendő.“ (4—6. bek.) A szülőket és nagyszülőket a gyermekek, respective az unokák részéről megillető tartás tehát nem gyökerezik a Gy. törvényben, mely az életbeléptetéséig fennálló jogszabályokra, mint érintetlenül hagyottakra pusztán csak hivatkozást teszen. A korábbi jog alapja a gyakorlat útján kifejlett szokás, melynek értelmében gyermekétől, vagy unokájától a szülő, illetőleg nagyszülő csak akkor követelhet tartást, ha ő maga vagyontalanná és munkaképtelenné vált, nyomoruságra jutott, a gyermeknek pedig vagy van vagyona, vagy ha nincs is, de legalább annyira, hogy nyomoruságba jutott felmenőjét szükséghez képest eltartsa, kereseténél fogva képesnek tekinthető.¹ A tartásra valamennyi gyermek, illetőleg unoka egyenlő arányban van kötelezve, s ha valamelyikük a tartásra képtelen vagy később válik azzá, az egész tartást a többieknek kell viselniök. Ugyanigy akkor, ha valamelyik leszármazóval szemben a tartás iránti jog perbeli érvényesítése nagy nehézségekkel járna.²

A szülők, illetőleg nagyszülők részére kiszolgáltatandó tartás mértékére nézve az a szabály, hogy a tartás a szülők állásának és a tartásra kötelezett leszármazók vagyoni, kereseti viszonyainak lehetőleg megfelelően, legalább is az elsőrendű életszükségleteket (lakás, élelem, ruházat) fedezze. A tartás természetben szolgáltatandó, ha nem lehet (pl. a gyermek türhetetlen magatar-

¹ Curia, 1892 október 5-én 5027. sz. (Márkus VII. k. 12736); Curia 1892 szeptember 13-án 851. sz. (u. ott 12737. sz.); Curia, 1899 április 29-én G. 182. sz. (Márkus X. k. 16330. sz.) stb. Optk. 154. §.

² Így a Curia 1897 június 23-án I. G. 154. sz. a., egy olyan esetben melynél az egyik tartásra kötelezett külföldön tartózkodott (Márkus IX. k. 15175. sz.) Kolozsv. T. 1910 G. 31/2. Nincs oly jogszabály, mely a gyermekeknek szülői eltartása tekintetében fennálló törvényes kötelezettségét egyetemleges kötelezettségnek mondaná ki. (Erd. J. K. III. 60.); továbbá 1909 G. 252/3. sz. — (u. ott 44. sz.)

tása miatt a szülők együttlakása lehetetlen), avagy a természetben való kiszolgáltatást a kötelezettek megtagadják: pénzértékben.¹ Amennyiben a tartásra kötelezettek kiskorúak és a tartás összege vitás: a gyámhatóság dönt. Ellenben magát a tartás iránti jogot illetőleg, valamint akkor is, ha a tartásra kötelezettek nagykorúak és a tartás összege, vagy szolgáltatási módja vitatik: a bíróságnak kell eljárnia.

A tartásra kötelezett halála esetén a szülőtartás kötelezettsége átszáll egyébként az örökösre is, ép úgy, mint minden más hagyatéki teher.

A szülői, respective nagyszülői tartásból eredő követelések végrehajtás és a tartásra kötelezett csődje esetén bizonyos kedvezményekben részesülnek (lásd 1881: LX. t.-cz. 54—55., 58. §§. és 1881: XVII. t.-cz. 5. §.), melyek egyébként a leszármazók tartás-követeléseit is megilletik.

A szülő- és nagyszülőtartás megszűnik, ha a tartásra jogosult meghal, vagy viszonyai utóbb úgy megjavulnak, hogy a tartásra rászorulva nincs és végül, ha a tartásra a kötelezett vagyoni és kereseti viszonyainak megromlásával képtelenné válik.

Külön lapra tartozik a törvénytelen gyermek és szülője közötti kölcsönös tartási köteleesség kérdése, miről közvetlenül alább.

CII. FEJEZET.

A törvénytelen gyermek jogállása.

Irodalmi utalások. Frank: Közigazs. törv. I. k. 90. §. 158. és köv. 1.; Márkus: Magánjog 607—621. l.; Herczegh M.: Családi és öröklési jog 53—69. l.; Márkus Dezső: A házasságon kívül született gyermek joga cz. ért. M. Jogászegyl. ért. XV. k. 137. f. (Budapest, 1898); Doleschall Alfréd: A házasságon kívül született gyermekek jogi állása. Jogász egyl. ért. XVII. 5. f. (Budapest, 1891.); Rádai Lajos: A házasságon kívül született gyermekek atyasági keresete. Budapest, 1885. Ugyanaz: A házasságon kívül született gyermek joga, cz. m. Székesfehérvár, 1898.; Kolosváry B.: Az anya és a törvénytelen gyermek jogállása stb. id. cz. m. Budapest,

¹ Curia, 1905 jan. 15-én G. 457. sz. (Judicat. III. 997.) Kolozsv. T. 1910 G. 31/2. A szülő a tartást elsősorban természetben követelheti. (Erd. J. K. III. 60.) M.-Vásárh. T. 1908 G. 207/3. sz. (Erd. J. K. II. 13. sz.) továbbá 1909 G. 151/2. sz. (u. ott 43. sz.)

1901.; Márkus D.: A házasságon kívül született gyermek joga cz. m. Grill-féle Jogi Könyvtár IV. f. Budapest, 1899.; Doleschall A.: A törvénytelen gyermekek jogi állása cz. m. Budapest, 1901.; Wellisz Vilmos: A törvénytelen gyermekek joga a m. ptkv. tervezete szerint, cz. m. Budapest, 1901.; Sipőcz László: A törvénytelen gyermekek jogállásáról, cz. ért. Jogászegyl. ért. XXIV. k. 201. f. Budapest, 1902.; Indokolás, a m. ptkv. tervezetéhez I. k. 273—303, 490—507. l.; Meszlényi A. cikke, a Jogi Lexicon IV. k. 106—114. l. (u. itt irod. utalások.); Reiner János: Az utólagos házasság általi törvényesítés. (Jogi dolgozatok cz. m. 69. és köv. l.); Biermann M.: A törvényesítés és az örökbefogadás a magy. jog. és a német magánjogi tervezet szerint. (Magy. Igazságügy. 1888. évf. 74—82. l.); Kocsán János: A természetes apa gyermektartási köteleességéről (Magy. Jogász Ujság 1904. évf.). Hattyuffy D. id. cz. m. 127. és köv. l.

Törvénytelen a gyermek, ha a nemző szülők között a nemzés és születés alkalmával törvényes házasság nem állott fenn.¹

¹ Tehát nem törvénytelen: a) aki anyjának érvényes házassága alatt fogantatott és született, hacsak és amíg a bíróság idegen férfitől (és nem az anya férjétől) való származását jogerősen meg nem állapítja; b) aki az érvényes házasság megszűnésétől számított 10 hónapon innen vagy a házasság megkötésétől 6 hónapon túl született, hacsak származásának törvénytelenége az a) alatti szerint meg nem állapittatik; c) aki érvénytelen házasságban fogant és született ugyan, de az érvénytelenség utóbb elhárult és d) aki ptutativ házasságban született és fogant. A vélelem, ha a gyermek, bár a házasság első napján is, avagy a házasfelek éveig tartó különélése alatt is született, mindig a törvényes születés mellett harcol. Az ellenkező tehát bizonyítandó. Erre a célra kereseti joga csak a férjnek van; halála vagy akadályoztatása esetén azonban azoknak az örökösöknek is, kik a törvényes születés fentartásával jogaikban csorbát szenvednének. (Curia, 1902 nov. 5-én 4793. sz. (Judicat. I. 94. sz.); Curia, 1903 okt. 31. I. G. 309. (u. ott II. 450.); 1906 jun. 15-én 1598. sz. (Judicat. IV. 1615.) Az anyát a kereseti jog sohasem illetheti meg. Eljárás a kir. tszék előtt; illetékes pedig az a tszék, melynek területén a vélelmezett törvényes apa (felp.) lakhelye szerint a kiskoru feletti gyámhatóság gyakorlására hivatott trvszék székel.

Az Optk. területén a törvényes születés vélelme csak azon gyermekek mellett szól, kik a házasság kötése után a 7-ik hónapban, vagy akár a férj halála után, akár a házasság megszűnése után a 10-ik hónapban születnek. (Optk. 138. §.) Az ezen határidő előtt, illetőleg után született gyermekekre Optk. 155. §. szerint a házasságon kívüli születés vélelme áll. Ezt a vélelmet a magyar jog nem ismeri. Optk. 156. §. szerint szükséges azonban, hogy a házasság 7-ik hónapja előtt született gyermek apaságának a férj tudomásvételtől számított 3 hó alatt ellenemondjon.

Erre való tekintettel helyesebb is, ha „házasságon kívüli“ vagy „természetes“ gyermekről beszélünk, lévén ezek a kitételek kevésbé megbélyegzők, mint a „törvénytelen“ jelző. Egyébként a házasságon kívüli gyermekek mai jog szerinti jogállására egészen jellemző még mindig az, amit róluk *Frank* mond: „A vérség javaiban, diszeiben nem részesülnek; nevet, nemességet, czimet, örökséget nemzőik után nem nyernek. Hanem tartani őket és nevelni szülőik tartoznak, mert ez természetes kötelesség, melyet semmiféle törvény meg nem ronthat. De nem igazságos, hogy az ártatlan gyermek más vétke miatt szenvedjen.“¹

A házasságon kívül született gyermek családi állása ekként mindenekelőtt azzal a szabálylyal irható körül, hogy atyjával *jogi* rokonságban nem állván, annak családjából ki van zárva. Nem viseli atyja nevét, hanem az anyáét (Optk. 165. §.), atyja nemességében, rangjában, címében nem osztozik, de e mellett anyja nemességét sem nyeri meg. Állampolgárságában (1879: L. t.-c. 3. §.) községi illetőségében (1886: XXII. t.-c. 6. §.) és vallási hovatartozandóságában anyját követi, amennyiben az anya valamely bevett vagy törvényesen elismert vallásfelekezet hive (1894: XXXII. t.-c. 5. §.), ellenkező esetben az 1895: XLIII. t.-c. 29. és 27. §-ához képest az anyának kell meghatároznia azt a törvényesen elismert vagy bevett vallást, melyet természetes gyermeke kövessen, illetőleg ha az anya nem határozna, megteszi azt helyette a gyámhatóság. Egyébiránt, ha az anya más bevett, vagy törvényesen elismert vallásra tér át, vagy ilyenbe belép, akkor a 7-ik életévet még be nem töltött törvénytelen gyermekei új vallásába követik. (1894: XXXII. t.-c. 5. §.)

Jogi rokonságban a mondottak szerint a házasságon kívüli gyermek csak anyjával áll — anyja rokonaival szemben azonban e rokonság *consequentiái* levonva már nincsenek s az azokkal való törvényes öröklési kapcsolatból a természetes gyermek ki van zárva. Ennek következtében anyjának korábban bekövetkezett halála esetén az anyai rokon hagyatékában a képviselői jog

¹ *Frank*: Közigazság törv. stb. cz. id. m. I. k. 90. §. 159. l. Egyébiránt az a szabály, melyet az Optk. 162. §-a mond ki, hogy „A házasságon kívül születés a gyermeknek sem polgári becsületében, sem előmenetelében rövidséget nem okozhat“, a magy. jogban is áll.

sem illeti meg.¹ Régebbi jogunk pláne még az anya után sem adott a törvénytelen leszármazónak törvényes öröklési jogot (1840: VIII. t.-c. 2. §.), míg az azóta kialakult szokásjog az anya és természetes gyermeke közötti viszonos törvényes öröklési kapcsolatot elismerte. Ha azonban az anya törvényes leszármazókat is hagyott volna hátra az Orszb. Ért. megállapodásainak 9. §-ában foglalt azon rendelkezés alkalmazásával, hogy *törvényes leszármazók* létében az *összes* vagyon ezekre száll: a törvénytelen velük szokásjogunk szerint nem concurrálhatott s az örökléstől anyja is elesett. Ezzel szemben a Curiának 1906. nov. 9-én kelt 79. sz. polg. döntvénye szokásjogunk fokozatosan előrehaladó fejlődésének nevezetes fordulópontját jelzi azzal a kijelentéssel, hogy „A végrendelet nélkül elhalt anya hagyatékára nézve a *törvénytelen gyermeknek törvényes leszármazó létezése esetében is van törvényes örökösödési joga*“ (Egyet. Dtár I. 49.)

Házasságjogi szempontból, mint tudjuk, a természetes és törvényes leszármazás között a rokonságra alapított házassági akadályoknál nincs különbség.

A házasságon kívüli gyermek felett a szülői jogokat és kötelességeket (Lásd XCVIII. fej.) az anya gyakorolja s mert atyái hatalom az ily gyermekre nézve nincs, egyuttal anyjának természetes és törvényes gyámsága alatt is áll, amennyiben ugyan az anya teljeskoru. A nevelésre és ápoltatásra nézve az iskoláztatás, óvodába járatás, himlőoltás és betegápolás tekintetében felállított különleges szabályok² a természetes anyát is kötelezik.

A házasságon kívül született gyermekek jogállása leginkább a tartás kérdésében domborodik ki. Jogunkban e részt szabályul szolgál, hogy a természetes gyermek eltartására első sorban az atya köteles, addig azonban, míg a bíróságok a tartási és neveltetési kötelezettség s ezzel együtt az atyaság tekintetében határoznak, a tartási kötelesség az anyát terheli. (Gy. T. 11. §. Opt. 166—169. §§.) A természetes atyára nézve a tartás iránt megállapított kötelezés nem személyes természetü s „*quoad vires haereditatis*“ átszáll, mint hagyatéki teher az ő örökösire is. (Curia, 1898. má-

¹ Curia 1907 ápr. 16-án 1416/906. sz. (Egyet. Dtár I. 481.); Curia 1908 nov. 3-án, 1864. sz. (Egyet. Dtár III. 61.)

² 1891: XV. t.-cz. 4. §.; 1868: XXXVIII. t.-cz. 1—7. §§.; 1876: XIV. t.-cz. 20—35. §§.; 1887: XXII. t.-cz. 1898: XXI. t.-cz. 7. §.

jus 27-én I. G. 118. sz. Márkus, X. k. 16,350. sz. eset.) Ugyanigy rendelkezik az Optk. 171. §-a. Sőt ha az atya elhalt vagy tartásra teljesen képtelen, érvényesíthető a tartási igény oly személyekkel szemben is, akik törvény vagy törvényes gyakorlat értelmében a természetes apával szemben tartásra kötelezettekül tekintendők.¹ A tartási kötelezettségnek jogi alapja a magyar magánjog szerint az a természetes vérségi viszony, melyben az atya az általa nemzett gyermekkel áll.² Miből folyólag a természetes gyermek tartásának kérdésében az atyaság megállapítása mellőzhetlen előfeltétel. Amíg ez megtörténhetik, a tartás az anyára hárul. (Gy. T. 11. §.)

A tartás iránti kereseti joggal a gyermek törvényes képviselője jogosított fellépni. Ha az anya nagykoru, mint természetes és törvényes gyámot a kereseti jog őt illeti, ellenkező esetben a gyámhatóság által kirendelt gyámot. Az anya a tartásról le is mondhat, de ha törvénytelen gyermekét eltartani nem képes, a gyám a természetes atyát tartás iránt mindig keresetbe vonhatja. Elenyészettnek veszi a gyakorlat az anya gyermektartás iránti igényét, ha a tartást hosszú időn át, mint a saját maga kötelezettségét teljesítette — jöllehet az atya iránti igénye érvényesítésében sem akadályozva nem volt, sem az atya magatartása arra okot nem szolgáltatott.³ Ebből következik egyrészt, hogy a tartást visszamenőleg csak a késedelmes érvényesítés kellő igazolása és az atya fizetőképessége feltétele mellett szokták csak megítélni, másrészt, hogy a tartás iránti igény utólag fel is éledhet,

¹ Így megállapította a tartási ill. kártérítési kötelezettséget a Curia 1907 jan. 22-én 6798/905. sz. elvinek declarált ítéletében a munkaadó terhére, akinek üzemében a term. atya munkásbaleset folytán életét vesztette. (Egyet. Dtár I. 164.)

² Az u. n. vétségi elmélet szerint a házasságon kívüli közösülés magánjogi delictum, s a gyermektartásra a közösülő férfi — vagy ha többen is érintkeztek nemileg a nővel a kritikus idő alatt — valamennyiök egyetemlegesen vannak és vétségi alapon kötelezve. Ebből folyólag az, aki beszámíthatatlan állapotban közösült: a tartásra — hiányozván az öntudatos akarat s így a delictuális tényálladék sem forogván fenn — nem volna kötelezhető. Némelyek szerint éppen ezen következmény megkerülése végett a tartási kötelezettség házasságon kívüli nemzés esetén obligatio quasi ex delicto volna.

³ Bpesti T. 1908 febr. 19-én G. 755. sz. (Egyet. Dtár III. 134.)

ha nyilvánvaló, hogy az anya azt, már csak a megtérítésre irányuló szándék mellett teljesíti. Kiskoru természetes apa: törvényes képviselője személyében idézendő perbe.¹ A tartási per több személy ellen is megindítható s a felperes keresetét per folyamán egyikkel vagy másikkal szemben akadálytalanul leteheti. A perre az 1893: XVIII. t.-c. 1. §. 5. b) pontja szerint a kir. járásbiróságok birnak hatáskörrel. A tartás kérdésével együtt, ha a házasságon kívüli közösülés csábitás, vagy bármely más büntetendő cselekvény (pl. szemérem elleni erőszak) keretében történt: munkamulasztás, szülési, gyermekágyi és keresztelési költségek címén — tehát minden esetben külön delictualis jogalapon — kártérítést is lehet követelni.

Az atyaság bizonyítása annak kimutatásával történik, hogy a gyermek fogamzása idejében az anya és az alperes egymással nemileg közösültek. (Pater est, quem justae nuptiae demonstrant.) E körülmény az atyaságra nézve törvényes vélelmet alapít, melyet megdönteni csak az ellenkezőnek bizonyításával lehet. Az ellenkező bizonyításánál nagy szerepet játszik az *exceptio plurium concubentium*, vagyis annak igazolása, hogy a nő a gyermek fogamzási ideje alatt többekkel közösült, aminek következményeképp az atyaság kérdésének megállapítására a közösülésre alapított vélelem valószínűsége az éppen perbefogott alperessel szemben jelentékenyen meggyöngül. Az Optk. uralmi területén a törvénykönyv 163. §-a szerint az exc. plur. concubentium-nak nincs helye;² elismeri azonban a magyar magánjog, de csak az esetben, ha az anya feslett életű. Hogy „feslett életmód“ alatt milyen életet kell értenünk? ténykérdés, melynek eldöntésénél egy pár s a gyakorlatban már meggyökeresedett directivumra lehet támaszkodnunk. Így megállapított a feslettség a nyilvános és titkosan működő kéjnökkel, valamint azokkal szemben, kik a fogamzás

¹ Kiskoru terményetes apa atyja — mint törv. képviselő — ellen indított tartási keresetnek nem adható azonban hely, ha az anya, mint az alperesnél alkalmazott száraz dajka — kötelességének erkölcsstelen megszegésével, alperes serdületlen fiával nemileg közösülvén ettől teherbe esett. (C u r i a 1903 decz. 12. I. G. 429. sz. —Judicat. II. 454.)

² Akad oly határozat is, mely a feslettség kifogását az Optk. területén és a 163. §. daczára is mint „gyakorlatban lévőt“ elismeri. Így K o l o z s v. T. 1908 G. 692/2. sz. (Erd. J. K. I. 26. sz.)

idejében többekkel közösültek, s azért pénzt fogadtak el; feslettnek vette a Curia az oly nőt is, aki a szeméremérzet teljes hiánya mellett végezte a nemi közösülést, pl. utcán, fához dülve, más férfi jelenlétében, stb.¹

A természetes gyermek részére megállapítandó tartásnál az volna az irányadó, hogy abból a gyermek ellátási és neveltetési költségei fedezhetőek legyenek. A gyakorlatban azonban a tartásdíj legtöbbször alig haladja meg azt az összeget, amely a legégetőbb szükségletek fedezésére elegendő. Kiszabásánál egyébként mind az atya, mind az anya vagyoni viszonyai s e mellett az anya társadalmi helyzete is figyelembe veendő.² A tartásfizetés időtartama eddigi gyakorlatunk szerint a gyermek 12-ik, kivételesen 14-ik életévéig terjed s ebben mindenestre van némi szükkeblőség, mert annak a felvételnek, hogy a gyermek ily életkorban má keresetképesnek tekinthető, az esetek igen nagy számában alig van helyes alapja. Ujabban előfordul, hogy a bíróságok *ténykérdésnek* minősítve a dolgot a kiskoru „keresetképeségéig“ itélik meg a tartást (Curia, 1904. szept. 23. I. G. 230. sz. — Judicat. II. 783; 1905. dec. 28-án, I. G. 520. u. ott IV. 1355. Kolozsv. T. 1908. G. 275/3. — Erd. J. K. II. 8. sz.) sőt immár azzal a jelenséggel is találkozunk, hogy a gyermekmenhelyi (1901: XXI. t.-cz.) és munkásbiztosítási (1907: XIX. t.-c.) törvényekből vont analogia útján a tartás időhatárát a bíróság 15—16 évnek állapítja meg, ami mindenestre jótékony haladás.³ A fizetés módjára nézve szabály,

¹ Feslettségnek vette a Curia (1903 márcz. 12. I. G. 610. sz. — Judicat. I. 281.), hogy a nő fogamzás idején állandóan ágyasi viszonyban élt és emellett alperessel is közösült; ellenben nem vette a feslettségnek (Curia, 1901 szept. 13. I. G. 275. sz. — u. ott), hogy az éjjel a nő két férfivel is közösült a lépcsőházban, mert a női szemérem teljes hiányára valló erkölcstelenség ebben még nincsen. Bpesti T. 1908 jun. 30. G. 260. sz. Ha az anya gyengeelméjű (hülye) és így az erkölcsi fogalmak helyes ismeretével nem bír, jogszerűen nem terhelhető azzal, hogy erkölcstelen, züllött életmódot folytat. (Egyet. Dtár II. 332.)

² Ha a törvénytelen gyermek gyermekmenedékhelyen van elhelyezve, a term. atya nagyobb tartásdíjfizetésére nem kötelezhető, mint a mely összeg a menedékhely részére fizettetik s mint amely kiadások ezenfelül még a gyermektartásra céljából esetleg felmerülnek. Mivel azonban az anyának joga van a gyermeket a menedékhelyről kivenni megállapítandó az az összeg is, mely a gyermek tartásdíja fejében ez esetben járna. (Bpesti T. 1908 jun. 18. 19089. sz. — Egyet. Dtár III. 310.)

³ Bpesti T. 1909 jan. 23-án G. 659. sz. (Egyet. Dtár III. 79.), továbbá

hogy a tartás előleges és készpénzből álló havi részletekben szolgáltatandó ki. Visszamenőleg a bíróság tartásdíjat megítélni rendszerint nem szokott, hanem csak a kereset beadásától kezdve, kivéve, ha mindössze rövid időközről van szó, vagy ha az anya a tartáskövetelésben tanusított késedelmét elfogadható okkal indokolja.¹

Az anyának a természetes atyával a tartásdíj ügyében kötött netaláni egyezsége, mert azáltal a gyermek érdekei a legközelebről érintetnek, gyámhatósági jóváhagyásra szorul; nem esik azonban ezen tekintet alá a kereset beadása előtti időre eső tartásnak egyezségi rendezése.²

Megjegyzendő végül, hogy amennyiben a természetes atya a tartásra képtelen, a természet és a jog rendje szerint a tartás egészen az anyára, illetőleg az anyai nagyszülőkre hárul. A tartási kötelesség az anya és a természetes gyermek közt kölcsönös.³

Ahol pedig a törvénytelen gyermek eltartására senkit de facto kötelezni nem lehet, mert vagy egyáltalában nincsenek ily személyek, vagy a tartás teljesítésére abszolút képtelenek: a gyermek mint „elhagyott gyermek“ az állami gyermekmenhelyen állami gondozás alá veendő. (Lásd CX. Fejezet.)

A házasságon kívüli születés jogkövetkezményeinek elhárítására több jogi mód kínálkozik, melyek közül legteljesebb hatálya a törvényesítésnek van. Erről, valamint a többi elhárítási módokról szól a következő §.

207. §. *Törvénytelen gyermek törvényesítése.*

Irodalmi utalások. Lásd CII. Fejezet alatt.

I. Mai jogunk a házasságon kívül született gyermek törvénytelen 1909 május 15-én G. 28. sz. (u. ott. 219. sz.); a M. V á s á r h. T. 1908 G. 132. sz. ítélete pláne azt mondja, hogy a keresetképtelen törvénytelen gyermek, ha erre rászorul — akár élete fogytáig is követelhet term. atyjától tartást, miután a nevelés és tartásra irányuló igénye lényegben nem tér el a törvényes gyermek igényeinek terjedelmétől. — (Erd. J. K. I. 52. sz. és III. évf. XLVI sz.)

¹ Curia, 1903 szept. 12. I. G. 164. sz. — (Judicat. I. 372.); Curia, 1904 jan. 23. I. G. 496. sz. — (Judicat. I. 547. — 19 hó nem tekinthető hosszutartamu időnek.)

² Elismeri ez egyezségeket az Optk. 170. §. is azzal, hogy „ily egyezés azonban a gyermek jogait nem csorbitja“.

³ A törvénytelen gyermekek jogállására vonatkozó felsőbírósági ítéletek bő összeállítását lásd a M á r k u s-féle Magánjog I. k. 688—621. l.

nyesítésének¹ két mozzanatát ismeri. U. m. A) Törvényesítés utólagosan kötött házassággal és B) törvényesítés királyi kegyelem útján. Mint a törvénytelen gyermek helyzetének enyhítési módjaival, végül II. alatt az örökbefogadással és az atyai elismeréssel foglalkozunk.

A) *Törvényesítés utólagos házassággal.* (Legitimatio per subsequens matrimonium). Törvényessé lesz a házasságon kívül született gyermek, még pedig ipso jure, ha a nemző szülők között utólag érvényes vagy vélt házasság jön létre, kivéve, ha a gyermek mindkét szülő által tudott házasságtörésben fogantatott,² vagy ha tolgantatásakor nemző szülői között a vérrokonság és egyeneságbeli sógorság dispensálhatatlan akadályá forgott fenn. (V. ö. Optk. 161. §.) Az, hogy a férj a gyermeket a magáénak elismerje: nem szükséges, mert, ha bizonyos, hogy a fogantatás idejében az anyával közösült, a vélelem az ő atyasága mellett szól.³ Az elismerésnek az alaki anyakönyvi jog szempontjából azonban mégis megvan a maga jelentősége, mert az 1894: XXXIII. t.-c. 43. §. szerint az utólagos házasságkötés a gyermek születési anyakönyvébe csak akkor jegyezhető be, ha az atya a gyermeket az anyakönyvi törvény 41. §-ához képest magáénak elismerte, s ez az elismerés már be van jegyezve vagy egyidejűleg bejegyeztetik. A törvényesítésnek a születés percéig visszaható ereje nincs, hatálya tehát csak a házasságkötéssel áll be s az időközben született törvényes gyermekek netalán előjogait nem sértheti, de viszont kihat az esetleg korábban elhalt gyermek ivadékaire is.

B) *Törvényesítés királyi kegyelemmel* (legitimatio per rescriptum principis). A királyi kegyelemmel való törvényesítés a törvényesítés előbb tárgyalt módozatát némileg kiegészíti,⁴ ameny-

¹ „Vérhiba váltsága“ Frank. I. k. 161. l.

² Curia 1909 máj. 19-én 870. sz. (Egyet. Dtár III. 207.)

³ Nem szükséges a törvényesítés joghatályaához utólagos hsg kötés esetén az sem, hogy az anyakönyvileg bejegyztessék (Curia 1909 nov. 30-án 3775. sz. — Egyet. Dtár IV. 50.)

⁴ Például házasságtörésből származott gyermekeknél; vagy ott, hol az egyik szülő már nem él s így subsequens matrimonium nem létesülhet, vagy ott, hol az utólagos házasságot társadalmi, s családi viszonyok gátolják. Curia 1909 máj. 19-én 870. sz. (Egyet. Dtár III. 207. sz.)

nyiben helyt foghat ott, hol amaz ki van zárva. Természete szerint a király szabályokkal általában nem korlátozott kegyelmi ténye és joga, melyet a miniszter alkotmányos felelőssége mellett gyakorol, amiből egyébként mindjárt az következik, hogy az igazságügyminiszter törvényesítés iránti előterjesztési során bizonyos és részben régi jogunkra is támaszkodó gyakorlat fejlett ki.

Mindenekelőtt mint egyetlen törvényes korlátozás felemlítendő, hogy ha a gyermek fogamzásakor a nemző szülők között a vérrokonság vagy egyeneságbeli sógorság bontó akadályá forgott fenn: a kir. kegyelemmel való törvényesítés sem foghat helyt.¹ Következik ez már a Trip. I. R. 108. címéből, mely ily esetben a törvényesítést általában kizárja. Szabály továbbá, hogy a törvényesítést az atya életében *csak* ő, halála után ellenben az anya és a törvényesítendő is kérheti, feltéve, hogy az atya beismervén atyaságát s törvényesítés iránti kívánságát, még életében vagy végrendeletében kijelentette. Ha a törvényesítendő kiskoru: a kérés előbb a gyámhatósághoz kerül, hogy az azt a kiskoru érdekei szempontjából átvizsgálja. Nagykorunál a kérés közvetlenül az igazságügyminiszterhez nyújtandó be. A miniszter az érdekeltek (törvényesítendő atya többi leszármazói, a közelebbi rokonok) meghallgatása után teszi meg előterjesztését, de tudnunk kell, hogy magának a törvényesítendőnek beleegyezésén kívül a többi érdekeltek tetszésétől és beleegyezésétől a törvényesítés teljesen független.²

A törvényesítés tisztán kegyelmi tény lévén, a jogszerinti minimumnál többet is foglalhat magában. A minimum az, hogy a törvényesített gyermek atyjával és annak leszármazóival a királyi elhatározás keltétől kezdve a legteljesebb jogi rokonságba lép (szóval „törvényes gyermek“ lesz), atyja egyéb rokonaival ellenben soha. Többet foglal magában a törvényesítés, ha a gyermeknek az atya nemesi, esetleg főnemesi rangját is megadja, ami

¹ Önként érthetőleg ott sem lehet szó kir. kegyelemmel való törvényesítésről, hol a gyermeket valaki más per subsequens matrimonium már törvényesítette.

² Curia 1909 máj. 19-én 870. sz. „— a hsgon kívül született gyermekeknek legf. kegyelem után való törvényesítéséhez mai jogunk a törvényesítő apa törvényes gyermekének beleegyezését nem kívánja meg, sőt annak kifejezett ellenzése sem gátolja a törvényesítést“ (Egyet. Dtár III. 207.)

azonban csak a törvényesítő apa kifejezett kérelmére és a rokonok beleegyezése mellett szokott megtörténni.¹

A törvényesítés az anyakönyvben feljegyzendő (1894. évi XXXIII. t.-cz. 43. §.; 1895. június 29-én 60.000. sz. a. k. B. M. rend. 63. §.).

II. A házasságon kívüli születés jogkövetkezményeinek elhárítására legkevesebb hatálya az atyaság *elismerésének* van. Az 1894: XXXIII. t.-cz. 41. §-a értelmében a természetes atya elismerésének az anyakönyvbe való bejegyzése csupán, mint az utólagos házasságkötéssel való törvényesítés nyilvántartásának előfeltétele jöhet tekintetbe. A bejegyzés csak úgy foghat helyet, ha az elismerést maga a természetes atya az anyakönyvvezető előtt személyesen jelenti ki, vagy, ha az elismerés közokiratba van foglalva. Ez az elismerés azonkívül, hogy az apa részéről bíróságon kívüli beismerést tartalmaz, a természetes atya tartási kötelezettsége megállapításához egymagában is elegendő jogalapot ad és azzal a következménnyel is jár, hogy az elismerést követő 6 hónapon belül kijelentett kívánságra az elismert fiugyermek — ha 7-ik életévét be nem töltötte és ha az atya bevett vagy törvényesen elismert vallásfelekezethez tartozik — atyja vallását fogja követni. (1894: XXXIII. t.-cz. 5. §. 3. bek.)

Az Optk. 160. §. törvényesítést lát abban is, ha egy eredetileg érvénytelenül kötött házasság érvénytelensége utólagosan elháríttatik (convalidatio), valamint törvényesítés volna a fenforgó bontó akadálnak valamelyik házasságkötőfél általi „büntelen nem tudása“ is (vélt házasságból való születés, legitimatio ex lege). Miután ez az „ex lege való törvényesítés“ mint kitétel a mi praxisunkban is néha-néha s megtevesztést okozóan előfordul: tudnunk kell, hogy törvényesítésről itt éppoly kevésbé van szó, mint a convalidatio esetében. Utóbbinál a convalidatio ex tunc hatván, törvénytelenül születést nem lehet fölvennünk, a vélt házasságból született gyermek pedig, ki egészben törvényes gyermek módjára is örököl, törvénytelen gyermeknek nem is tekinthető.

Enyhíti végül a házasságon kívül született gyermek kedvezőtlen joghelyzetét az is, ha természetes atyja által örökbefogadtatik. Erről alább a CIII. Fejezetben.

¹ V. ö. Dr. Böresök Andor: A királyi leirattal való törvényesítés. (Jogállam. III. évf. 476. l.)

CIII. FEJEZET.

Az örökbefogadás.

Irodalmi utalások. Kelemen Institutiones. Liber I. 370—372. l.; Frank: Közigazság törv. I. k. 274. §. 464—465. l.; Zlinszky-Reiner: Magánjog 947—951. l.; Herczegh M.: Családi és öröklési jog. 226—230. l.; Márkus: Magánjog I. 598. és köv. l.; Biermann M.: A törvényesítés örökbefogadás cz. ért. Magyar Igazságügy. 1888. évf. 39. és köv.); E. Nagy Olivér: Az örökbefogadás, cz. m. 1900.; Börcsök Andor: Örökbefogadás, cz. czikk, a Jogi Lex. V. k. 753. és köv. l.; Indokolás, a m. ptkv. tervezetéhez I. k. 303. és köv. l.; Hattyuffy D. id. cz. m. 149. és köv. l.

Az örökbefogadás (adoptio) az a szerződés, melynél fogva valaki (az örökbefogadó) másnak (a vérszerinti szülőnek) gyermekét saját gyermekéül fogadja, hogy az általa neveltessék, utána örökösödjék s esetleg nevét és nemességét is (ez utóbbihoz királyi jóváhagyás kell) elnyerje.¹ Az örökbefogadás ekként „imitatio naturae“, vagyis addig, míg fennáll, az örökbefogadó és örökbefogadott között mesterségesen létesíti azt a viszonyt, amely szülő és gyermek között a nemzés és a véregység teremtette természetes kapcsolatból folyik.

A mai magyar magánjog örökbefogadási intézménye az adoptio régi jog szerinti alap gondolatát, hogy az örökbefogadott az örökbefogadó után olyan öröklési jogot nyerjen, mintha az örökbefogadónak törvényes házasságából született leszármazója volna: ma is megtartotta, ami mellett rendszerint az örökbefogadott örökbefogadójának nevét is megnyeri (esetleg nemességét) és annak szülői joga, atyái hatalma, illetőleg természetes és törvényes gyámsága alá kerül. Utóbbi esetben az örökbefogadás teljesnek, előbbi esetben nem teljesnek mondatik (adoptio plena — minus plena). Az Optk. szabályozásában az örökbefogadás lényege nem az öröklési következményeken, hanem azon fekszik, hogy az örökbefogadott az örökbefogadónak nevét megnyervén, a fogadó

¹ Régi jogunk a fiuvá fogadás (adoptio filialis) mellett a testvérré fogadást (adoptio fraternalis) is ismerte. Utóbbinak az ősiség, s az ősi adományos és nem ősi javak közötti közjogias különbségre tekintettel volt nagy jelentősége. Hatálya tisztán az örökösödés terére szorítkozott s a mai jog szempontjából tekintve, nem volt más, mint egyszerű öröklési szerződés. (Trip. I. R. 8. 66. cz.)

szülő nevének fentartójává válik. Az öröklési jogi következmények itt mellékesek és egészen ki is zárhatók. (Optk. 182. §.)

Egyébiránt jogunk szerint minden önjogu férfinak és nőnek van örökbefogadási képessége, melyet az sem alterál, ha az örökbefogadó házasságban él és házastársa az örökbefogadást ellenzi.¹ Közösen csak házastársak fogadhatnak örökbe. Az örökbefogadó és örökbefogadandó között legalább 16 évnyi korkülönbségnek kell lennie, az Optk. 18. évet kiván, de egyuttal az örökbefogadó minimális életkorát is — legalább 50 évben szorosan meghatározza. (Optk. 180. §.)

Az örökbefogadásnak az örökbefogadott személyére nézve az őt is érintő imént említett életkoron kívül egyéb előfeltétele nincs. Lehet kis- és nagykoru, házasságban vagy azonkívül élő s hazai jogunk szerint annak sem áll utjában semmi, hogy az atya természetes gyermekét örökbefogadhassa,² ami az anyára nézve — mert közte és természetes gyermeke között meg van a szoros családi jogi kapocs — már ki van zárva. Az örökbefogadottal együtt annak leszármazói is örökbefogadhatók, de még meg nem született, hanem csak születendő gyermekek nem.

Az Optk. szerint (179. §.) az örökbefogadásnak előfeltétele az is, hogy az örökbefogadónak törvényes leszármazói ne legyenek; a magyar magánjog ezt a korlátozást nem ismeri. Viszont, míg a magyar jog szerint az örökbefogadási szerződésben az örökbefogadandónak az örökbefogadó utáni törvényes öröklési jogát korlátozni semmi vonatkozásban nem szabad,³ addig az Optk., mely a súlyt a név felvételére fekteti, a felek autonom elhatározásába e tekintetben egyáltalában nem szól bele. Ha az örökbefogadandó nagykoru, a szerződés érvényes megkötéséhez az ő beleegyezésén kívül máséra szükség nincs, az Optk. 181. §-a ellenben

¹ Róm. kath. papok és szerzetesek a rájuk nézve kötelező coelibatus okán (mert törv. leszármazójuk nem lehet) nem fogadhatnak örökbe. Gör. kath. lelkészekre nézve, mivel ezeknél ordinatio előtt a házasságra lépés meg van engedve — e szabály már nem áll.

² Ki van zárva azonban az Optk. uralom területén egy 1816 január 28-án kelt udv. rend. alapján, mely az Optk.-nek a 179. §-ához kiadott 39. sz. függelékeként szerepel.

³ Önként érthetőleg nincs kizárva az, hogy az örökbefogadás után az örökbefogadott öröklési jogáról külön jogügyletben le ne mondhasson.

a még élő törvényes atya beleegyezését érvényességi kellékképp nagykoru örökbefogadásánál is megkívánja, de megengedi, hogy az, — oknélküli megtagadás esetén bírósági beleegyezéssel pótolassék.¹ Kiskorúak örökbefogadásánál elv, hogy az csak nyilvánvaló érdekükben lévén megengedhető, az atyának, illetőleg gyámnak beleegyezése mellett a törvény az illetékes gyámhatóság jóváhagyásának kikérését is kötelezően előírja. (Gy. T. 20. 113. §.)

A kiskorúakat érdeklő örökbefogadások körüli eljárást az 1884. jan. 22-én 3546. sz. a. kelt igazságügyminiszteri rendelet szabályozza, melynek főbb elvei a következők: I. A szerződés csak az örökbefogadandó kiskorú törvényes képviselőjével (atyai hatalmat gyakorló atya, — ha nem él vagy törvénytelen gyermekről van szó: a természetes és törvényes gyám anyja; — ha az atyai hatalom fel van függesztve, vagy a szülők egyike sem él: az árvaszékileg kirendelt gyám) köthető meg. II. Ha törvénytelen gyermekről van szó és az anyja még nem nagykorú, a szerződést a Gy. T. 39. §-a alapján kirendelt gyámmal, III. ha pedig az örökbefogadó éppen a gyám volna, a Gy. T. 30. §. a) pont szerint kirendelt gondnokkal kell megkötni. IV. A közgyám — ha csak éppen nincs az örökbefogadó gyámjául kirendelve — a kiskorú nevében az örökbefogadási szerződés megkötésére nem jogosult. V. A szerződésbe befoglalandók mindazon jogok, (öröklési jog, névátruházás stb.), melyeket az örökbefogadó az örökbefogadottra és ez utóbbinak törvényes képviselője az örökbefogadóra (atyai hatalom, gyámság) átruház. VI. Az átruházott név az örökbefogadó családi — illetőleg az örökbefogadó nő születési családneve lehet csak; özvegy nő elhalt férje nevét, melyet csak ideiglenesen, újabb férjhezmenetelig visel maga is, nem ruházhatja át. VII. Az örökbefogadás iránt a felek és ha az örökbefogadandó kiskorú 14 éves, ez is — jegyzőkönyvileg kihallgatandók. VIII. A szerződés három eredeti példányban állítandó ki; ha közjegyzői okiratba foglaltott, az okiratnak három hiteles kiadványa mutatandó be. IX. Kivételes esetekben a szerződés az árvaszék előadója, vagy az árvaszék által megbízott szolgabíró előtt szóval is megköthető, mely esetben a kiküldött arról jegyzőkönyvet veszen fel. X. A gyámhatósági jóváhagyásért az atyai hatalmat gyakorló atya vagy a

¹ Alaki szempontból azonban írásbelileg, még pedig vagy közokirati forma, vagy legalább az aláírások hitelesítése szükséges.

gyám tartozik a rendelet X. pontja szerint felszerelt kérelemmel folyamodni; XI. mely kérelem felett a gyámhatóság a kiskorú érdekét tartva szem előtt, határoz s ha az örökbefogadást jóváhagyhatónak találja, végelhatározás végett az egész ügyet az igazságügyminiszterhez terjeszti fel.

Az igazságügyminiszteri jóváhagyás de lege az örökbefogadási szerződések érvényéhez nem volna megkívánandó, a gyakorlat azonban a szabályt állandósította s megerősítés nélkül legalább is a közigazgatási hatóságok az örökbefogadást érvényesnek nem tekintik. Az örökbefogadás ténye az 1894: XXXIII. t.-cz. 43. §-a szerint az állami anyakönyvekbe feljegyzendő, amire nézve utasítást az igazságügyi miniszter ad. Az örökbefogadó (kivéve az örökbefogadó nőt) az örökbefogadottra nemességét, nemesi előnevét és czimerét is átruházhatja, mely esetben az átruházás érvényéhez királyi jóváhagyás kell (így már a Trip. I. R. 8. és 66. cz. 4. §.), az örökbefogadás előfeltételei pedig a nemesség kimutatásával megszorodnak. A nemesség átruházásának királyi jóváhagyása kegyelmi tény, és az esetleges főrendiség átszállásával is nem kapcsolatos. Ehhez az 1885: VII. t.-cz. 2. §. c) pontja szerint külön királyi adományozás szükséges. Az eljárás a nemesség átruházására is kiterjedő örökbefogadásnál a királyi jóváhagyástól eltekintve még annyiban módosul, hogy a szerződés anyagi előfeltételeinek átvizsgálása után az ügy az igazságügyminisztériumtól a belügyminiszterhez megy, aki a nemesség kérdésében nyilatkozik.

Az örökbefogadásnak a magyar jog szempontjából legközvetlenebb joghatálya az, hogy a gyermek öröklési jogi szempontból az örökbefogadóval szemben teljesen a törvényes leszármazó joghelyzetébe jut; az Optk. területén pedig, hogy az eventualiter kikötött öröklési jogok mellett az örökbefogadó családi nevének fentartójává válik. Az örökbefogadónak sem a magyar, sem az osztrák jogban öröklési joga sem törvény alapján nincs, sem az örökbefogadási szerződésből folyólag nem lehet.

Az örökbefogadottnak vérszerinti szülőivel és rokonaival való családi kapcsolatát az örökbefogadás semmi vonatkozásban sem bontja fel, sőt a felette való atyai hatalom, illetőleg törvényes és természetes gyámság is vérszerinti szüleit illetheti meg, ha t. i. azok ezen jogukat *fentartották*. (Gy. T. 15., 36. §§.) Ilyenkor

mondjuk, hogy az örökbefogadás *nem teljes* (adoptio minus plena) szemben az atyai hatalmat, illetőleg a természetes és törvényes gyámságot is átszállító adoptio plena-val. A teljes örökbefogadás házassági akadályokat létesít az érdekelt személyek bizonyos körére nézve (Lásd 183. §.), a nem teljes örökbefogadás ellenben házassági jogi szempontból figyelembe nem jön. (H. T. 131. §.) Rendszerint átszáll az örökbefogadottra az örökbefogadó neve is (az Optk. területén *feltétlenül*), vagy úgy, hogy az örökbefogadott azt kizárólag; — vagy hogy saját családi nevével együtt köteles viselni. Mindez a szerződéstől függ. Örökbefogadott kiskoru az örökbefogadó községi illetőségét nyeri meg. (1886: XXII. t.-cz. 6. §.)

Ha egyugyanazon személy több gyermeket fogad örökbe: sem az örökbefogadottak sem ezek törvényes gyermekei között rokonsági és így törv. öröklési kapcsolat is — nem származik.¹

Némileg különös szabályok nyernek alkalmazást, ha az örökbefogadó vagy örökbefogadandó külföldi államnak polgára. Hogy magyar állampolgár külföldit fogadhat örökbe: ez már az 1879. évi L. t.-cz. 8. §-ából következik, mely szerint a honosság elnyerésének egyik módja éppen az örökbefogadtatás. A külföldi örökbefogadandó hazájának törvényei az ily örökbefogadásnál, ha azok az atya és anya beleegyezését s kiskorunál az illetékes külföldi gyámhatóság jóváhagyását megkivánják, okvetlen figyelembe veendő, különben a magyar jog az irányadó; a szerződéskötés alakiságára nézve pedig a kötés helyének törvénye. Mikor pedig külföldi akar magyar állampolgárt örökbefogadni és az örökbefogadandó kiskoru, a gyámhatóság feltétlenül szükséges jóváhagyásán kívül annak igazolása mellett, hogy az örökbefogadónak saját hazája törvényei szerint örökbefogadási képessége van, hogy a szerződés alakilag a magyar jognak is megfelel és hogy anyagi szempontból mind hazai, mind a külföldi törvények kívánalmait megtartattak: az ily örökbefogadás is megerősíthető. Feltétel azonban, hogy a külföldi illetékes hatóságoknál az örökbefogadás megerősítése az örökbefogadandó idegen állampolgársága okán ne lett legyen kieszközölhető.

Megszűnik az örökbefogadási szerződés és a hozzáfűzött összes joghatályok, ha a benne érdekelt felek kölcsönös és egyező

¹ Curia, 1908 febr. 13-án 3148. sz. (Erd. Dtár II. 219).

akarattal felbontják. Ha az örökbefogadott kiskoru, a felbontáshoz gyámhatósági jóváhagyás kell. Egyébként a felbontás iránti megállapodások vagy szerződések kormányhatósági megerősítés tárgyát nem képezik. (Igazs. miniszt. 1894. jul. 23-án 29,667. sz. a. hat.) Egyoldalú, az örökbefogadó részéről kereseti uton érvényesítendő birói felbontásnak csak oly ok alapján lehet helye, ami az örökségből (köteles részből) való kitagadásra is elegendő okul szolgálhatna.¹

¹ Curia 1910 febr. 8-án 5875. sz. (Egyet. Dtar IV. 96.)

HARMADIK SZAKASZ.

A GYÁMSÁG.

CIV. FEJEZET.

Gyámság alá helyezés.

Irodalmi utalások. Sipőcz L.: Gyámsági törv. cz. id. m. 94—150. l.; Ugyanaz, id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog IV. k. 805—839. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 963. és köv. l.; Herczegh: Családi és öröklési jog. 80. és köv. l.; Knorr Alajos: Gyámsági és gondnoksági ügyek cz. m. Budapest, 1878.; Német Péter: Gyámság és gondnokság cz. m. Budapest, 1880.; Márkus: Magánjog I. k. 657. és köv. l.; Indokolás a m. ptk. tervezetéhez I. k. 507. és köv. l.; Meszlény Arthur: Gyámság cz. cikke a Jogi Lexikon III. k. 798—816. l.; (ugyanitt irod. utalások.) Hattyuffy D. id. cz. m. 283. és köv. l.

208. §. A gyámság alá helyezésről általában.

A kiskorú gyermekek feletti gondviselésre a természet és a jog rendje szerint is a szülők vannak hivatva, még pedig első sorban az atya, ki szülői jogainál és atyai hatalmánál fogva a gyermekek mind személyes, mind vagyoni ügyeinek, addig, míg a támogatást igénylő életkor le nem telik, legalkalmasabb intézője és felügyelője. Ahol azonban az atya nem él, vagy ha él is, de atyai hatalmának gyakorlásában annak felfüggesztésével vagy elvonásával korlátozva van, továbbá lelelczeznél és házasságon kívül született gyermekeknél, hol atyai hatalom azért nincs, mert nem is lehet: a jogrendnek a gyermek érdekében gondoskodnia kell arról, hogy vezetésben, támogatásban s a minden irányú ügyei felett való gondviselésben hiányt ne szenvedjen. Erre a célra szolgál az atyai hatalom pótlására hivatott *gyámság* intézménye.

A gyámság tehát oly intézmény, mely kizárólag a kiskorúak érdekében és számára áll fenn, mely szabály alól csak látszólagos kivétel, hogy a 24-ik életévüket betöltötték is állhatnak gyámság alatt, ha *kiskorúságuk* meghosszabbított. Az ily személyek t. i. jogilag véve még mindig kiskorúak gyanánt tekintendők.

A gyámságra vonatkozó első törvényes jogszabály a mondottak szerint tehát az, hogy „mindazon kiskorúak, kik atyai hatalom alatt (az érintett különböző okoknál fogva) nem állanak, gyámság alá helyeztetnek“. (Gy. T. 27. §.) A gyámság alá helyezés a gyámhatóság feladata. Mihelyt a gyámság alá helyezés szükségéről hivatalból vagy magánuton értesül, a gyám kirendelése, illetőleg megerősítése iránt azonnal intézkednie kell. Hogy a gyám ki legyen? a gyámhatóság határozza ugyan meg, de e jogot tisztán belátása szerint nem gyakorolhatja s azokhoz a korlátokhoz van kötve, melyek az atya gyámnevezési jogában, az anya és más rokonok gyámi tiszt viselésére szóló elsőbbségében törvényesen vannak megállapítva. Erre való tekintettel különbséget kell tennünk a gyámság nevei között.

209. §. *A gyámság különböző nevei.*

I. *Végrendeleti vagy nevezett gyámság.* „A gyámság első sorban azt illeti, aki az atyai hatalmat gyakorló atya által a törvényben előírt alakszerűséggel ellátott végrendeletben, vagy közjegyzői okiratban gyámul neveztetett“. (Gy. T. 34. §.) Az atya gyámnevezési joga az atyai hatalomból folyik s ekként az alakszerűségek kellékétől eltekintve csak úgy érvényes, ha a gyámnevezés idejében az atya atyai hatalmának gyakorlatában volt. Az, hogy az atyai hatalom nem gyakoroltatott esetleg teljes jogkörrel, pl. a vagyonkezelés az atyától meg volt vonva, a gyámnevezési jogot nem érinti. A gyámnevezés csak az atya halála esetére szólhat, de az atyai hatalomnak, az atya életében való megszűnésére soha. Régi jogunk (Trip. I. R. 114. cz..) álláspontjának megfelelően, továbbá kiterjed a nevezett gyámság az utószülöttekre is.

Az atya által kinevezett gyámot a gyámi törvény szerint a gyámhatóság erősíti meg tisztében, „A gyámság csak gyám-

hatósági intézkedés alapján vehető át.“ (Gy. T. 66. §.) A kiskorúak érdekében halaszthatatlanul szükséges teendőket azonban a nevezett gyám a hatósági megerősítés előtt is megteheti. (Gy. T. 67. §.) A gyámhatóság megerősítése az atya gyámnevezési jogát azonban nem teszi illuzóriussá, mert a megerősítésnek *be kell* következnie, ha csak a törvény 41., 43. és 44. §-aiban felsorolt kizárási okok valamelyike a nevezett gyámra nézve fenn nem forog. (Gy. T. 70. §.) Sőt az sincsen a gyámi törvény 46. és 69. §-ai alapján kizárva, hogy a gyámhatóság a gyámság megnyiltakor valamely fenforgó kizárási ok vagy egyéb akadály¹ miatt meg nem erősíthető nevezett gyámnak megerősítését, ha a gyermek érdekében levőnek látja, mintegy függőben tartsa addig, míg a törvényes akadály meg nem szűnik s egyelőre csak ideiglenes gyámot rendeljen.

A gyámnevezési joggal kapcsolatos az atyának az a joga is, hogy a gyámságból olyan személyt, akire a gyámság a törvény alapján átszállana, kizárhasson. (Gy. T. 15. §.) Több gyámot is lehet egymás mellett nevezni, úgy, hogy egyik végezze a voltaképi gyámi funkciókat, míg a másik az ellenőrzést teljesítse (ellenőrző gyám). A gyámnevezés utólag vissza is vonható oly alakszerűségek mellett, mint amelyek az érvényes gyámnevezésre is a gyámi törvény 34. §-ban elő vannak írva.

II. *Törvényes és természetes gyámság.* „Nevezett gyám nem léteiben a gyámság, mint törvényes és természetes gyámra az anyára száll, aki újabb férjhezmeneteléig kiskorú gyermekeinek vagyonát rendszerint számadás nélkül kezeli“. (Gy. T. 35. §. 1. bekezd.) Az anya a gyámságot elfogadni *köteles*, de a kiskorú gyermekei vagyonának kezelését visszautasíthatja (Gy. T. 38. §.), mely esetben azok a vagyonkezelésre nézve gondnokot kapnak. (Gy. T. 29. §. b). Amennyiben az anya, mint természetes és törvényes gyám a gyermekek vagyonát is kezeli, számadást tenni rendszerint nem tartozik, a vagyon jövedelmének feleslege tehát az övé, azok az atyai hatalmat gyakorló atyára nézve kimondott szabályok azonban, hogy a jövedelem a gyermekek nevelésére, s ha adósság van, ennek törlesztésére fordí-

¹ Ily egyéb akadály lehet, ha pld. az atya a gyámot feltételesen nevezte és a feltétel a gyámság megnyílásakor még nem következett be.

tandók (Gy. T. 16. §.) s hogy a kiskoru készpénzét, értékpapirjait miként kell biztosítani (Gy. T. 17. §.), biztosítékul mi szolgálhat (Gy. T. 18. §.), rája nézve is alkalmazandók (Gy. T. 35. §. 3. bek.), még azon esetben is, ha az anyát özvegyi jog czimén illeti a vagyon hasznélvezete. (Gy. T. 35. §. 3. bek.) Ugyancsak az atyát illetőleg fennálló szabályok nyernek alkalmazást a vagyonkezelő törvényes és természetes gyámnyára akkor, ha a kiskoru készpénzének biztosítására nem képes. (Gy. T. 19. §.) s arra nézve is, hogy a gyámhatóság jóváhagyását mely esetekben kell kikérnie, (Gy. T. 20. §.), valamint hogy az anya hitelezői a vagyon jövedelmeit mennyiben vehetik igénybe követeléseik kielégítésére s hogy a netalán e jövedelmekre vezetett foglalás esetén a gyermek vagy gondnokot kap, vagy az anya fog számadásra köteleztetni. (Gy. T. 25. §.) Ugyanazonos lévén tehát a szabályozás, visszautalunk a 205. §. során mondottakra.¹

Az atya gyámnevezése az anyát a törvényes és természetes gyámságból kizárja. Ha azonban a kinevezett gyám nem volna megerősíthető, vagy tiszte halál, felmentése vagy elmozdítása okán megszűnnék: az anyát megillető törvényes és természetes gyámság ipso jure feléled. Az anyát különben attól a jogától, hogy gyermekeit magánál tarthassa és azok személyes és vagyoni ügyeiben meghallgattassék, a gyámnevezés nem fosztja meg, ha csak ellene oly okok, melyek miatt gyámságot egyál-

¹ Egészben véve tehát az anyát, mint t. és t. gyámot ugyanaz a jogkör illeti meg, mint az atyai hatalmat gyakorló atyát. Különbségek azonban vannak. Így: 1. A gondnokság alá kerülő atya atyai hatalma csak felfüggesztetik; az anyára nézve ez teljes kizárást jelent (Gy. T. 43. §. b) 2. az atyai hatalom elvonása ellen a bírósághoz lehet jogorvoslatért folyamodni; a t. és t. gyámságból való kimozdítás esetén nem; 3. az atyának a gyermek neveltetése, kiképezése körül önálló keze van, s csak a 16 éves gyermek pályaválasztási joga korlátozza őt; — addig az anya ily kérdésekben, mint t. és t. gyám a nagyszülők és ezek nem létében a rokonok beavatkozását kénytelen tűrni, s a döntés a gyámhatóságot illeti; 4. az atyai hatalmat az atya újabb házasságkötése nem érinti, amivel szemben az anya újbóli férjhezmenetele a vagyonkezelésnél a számadási kötelezettséget vonja maga után; 5. az anyának, mint t. és t. gyámnak és gyámnevezési és kizárási joga nincs, ellenben 6. a vagyonkezelést elutasíthatja magától, amit az atya nem tehet. Különbözik a t. és t. gyám jogállása az egyéb gyámokétól is, amiről a szöveg későbbi §§-ai szólanak.

talában nem igényelhetne; nem forognak fenn. Mint láttuk (lásd C. fej.) ezen „gyámságból kizáró okok“ közül a 44. §. a) pontja (az atya kizárása) nem jöhet figyelembe. Ugyanezen jogok az anyát akkor is megilletik, ha a gyámságtól időközben mozdította el, hacsak a gyámhatóság fontos okokból (pl. az anya botrányos életet folytat) ezen jogai elvonását vagy megszorítását is a gyermek érdekében szükségesnek nem tartja. A gyermektartás költségei fejében az anyának fizetendő összeget a gyámhatóság határozza meg. (Gy. T. 37. §.)

A törvényes és természetes gyámság az anyára az atya halálával száll át és akkor, ha az atya atyai hatalmától megfosztott, vagy annak gyakorlása felfüggesztetett. Örökbefogadott gyermek felett, ha vérszerinti atyja nem él és az örökbefogadó atya gyámnevezés nélkül halt el: a törvényes és természetes gyámság a vérszerinti anyára száll s ugyanez a jog illeti a teljeskorú anyát törvénytelen gyermeke felett. Törvényes és természetes gyámság illeti az örökbefogadó nőt is, ha az adoptio teljes volt. (Gy. T. 36., 39. §. 3., 4. bekezd.)

Habár a törvényes és természetes gyámság az anyának törvényben gyökerező joga és kötelessége, mégis tekintettel arra, hogy ellene gyámságból kizáró ok foroghat fenn: a gyámi törvény 66—68. §-ai értelmében gyámságát csak a gyámhatóság megerősítő intézkedése alapján veheti át. A kiskorú érdekében halaszthatlan teendők foganatosítására azonban megerősítés előtt is jogosult. (Gy. T. 67. §.)

III. *Törvényes gyámság.* „Az anya után a törvényes gyámság illeti az atyai nagyatyát; utána az anyai nagyatyát s ezután a finembeli oldalrokonokat, unokatestvérig bezárólag. Az oldalrokonok között a rokonsági fok közelsége dönt. Több hasonló foku rokon között a gyámhatóság választ.“ (Gy. T. 39. §. 1—2. bek.) Törvényes gyámság alá ekként a kiskorú akkor kerül, ha atyja gyámot nem nevezett, anyja nincs, vagy a törvényes és természetes gyámság viselésére nem alkalmas s így azon rokonai hivatvák felette a gyámságot átvállalni, kiknek sorrendjét a közölt 39. §. szorosán megállapítja. A soros rokont a gyámhatóság csak akkor mellőzheti, ha ellene kizárási ok vagy egyéb akadály forog fenn. Ha azonban ezen okok valamelyike miatt a közelebbi rokont megerősíteni nem lehetett: a gátló akadály elhárulása

után azt, hogy a gyámság neki átadassék, nem követelheti. Erre a Gy. T. 51. §-a csak a testvérnek ad jogot. Ugyanezen §. szerint továbbá azon gyám, kire e tisztt, mint legközelebbinek vélt rokonra bízott, jogosítva van maga helyett egy később kitudott közelebbi rokonn ajánlani és felmentését kérni.

Arra nézve, hogy a törvényben törvényes gyámságra kijelölt rokonok alkalmas gyámokul tekinthetők-e? a Gy. T. 43. és 44. §-aiban megállapított kizárási okok, illetőleg azok fenn vagy fenn nem forgása az irányadó. (V. ö. 210. §.) Az oldalrokonokat ezen okokon kívül a gyámhatóság egyéb fontos akadályok miatt is kizárhatja a törvényes gyámságból, pl. mert hajlott koruk, törődöttségük miatt alkalmasaknak nem látszanak; az atyai és anyai nagyatyára nézve ennek nincs helye. (Gy. T. 41. §.) Örökbefogadott gyermek felett a törvényes gyámság az ő vérszerinti rokonait illeti, mert közte és örökbefogadó rokonai között az örökbefogadás rokonságot nem létesít. Törvénytelen gyermek pedig, mivel sem atyjával, sem anyjának rokonaival jogi rokonságban nem áll: törvényes gyámság alá sohasem kerülhet, hanem a gyámhatóság kirendelése folytán kap gyámot, s ha anyja nagykoruvá lesz: ennek törvényes és természetes gyámsága alá jut. (Gy. T. 39. §. 3—4. bekezd.)

IV. *Rendelt gyámság.* Ha a kiskorúnak sem atyja nem nevezett gyámot, sem törvényes és természetes, sem pedig törvényes gyámja nincs, vagy ha van is, de az a gyámságban törvényes okból meg nem erősíthető: a rokonok meghallgatása mellett alkalmas és megbízható gyámot a gyámhatóságnak kell kirendelnie. Mindegyik kiskorú külön-külön gyámot, több testvér pedig rendszerint ugyanazon egy gyámot kap. Gyámul külföldi egyén is kirendelhető, ha állandóan a magyar állam területén lakik; állandóan külföldön tartózkodó vagy lakó egyén azonban, még ha magyar honos is, csak belügyminiszteri jóváhagyással. (Gy. T. 42., 60. §§.)

A rokonok a gyámkirendelő határozatot megfeleltethetik, egyébként úgy ők, mint a gyámság alá helyezendővel közel viszonyban állók és az illetékes községi előljáróság is a gyámhatóságnak a gyámrendelésnél kötelesek kezére járni, különösen azzal, hogy a szükségessé vált gyámrendelési eseteket bejelent-

sék és a kirendelendő személyére nézve ajánlásokat tegyenek. (Gy. T. 42. §.)

V. *Ellenőrző és ideglenes gyámság.* Az *ellenőrző* gyámságnak egyetlen esete van, nevezetesen, ha az atyai hatalmat gyakorló atya a kiskoru részére több gyámot nevezett, mikor is a gyámhatóság a kinevezettek és egyuttal a rokonok meghallgatása mellett is közülök egyet a tulajdonképi gyámi teendőkkel megbizni s rendszerint a vagyonkezelést is erre bizni köteles; hacsak a vagyonkezeléssel a többiek közül egynek vagy többnek megbizása czélszerűnek vagy szükségesnek nem mutatkoznék. Azon nevezett gyámot már most, ki ily megbizást nem nyert, ellenőrzési jog és kötelezettség illeti s e minőségében gyámjárta után másodsorban felelős. Ha a vagyonkezelésre *együttesen* több gyám nyert kirendelést, ezek egyetemlegesen felelősek; nem együttes vagyonkezelésnél pedig mindenik csak a rája bizott vagyonért. (Gy. T. 75. §.)

Az *ideiglenes* gyámot szintén a gyámhatóság rendeli ki oly esetekben, midőn előrelátható, hogy a nevezett vagy törvényes és természetes, vagy a törvényes gyám tisztét egyelőre még át nem veheti, avagy amikor a gyámi megerősítésnek akadályai vannak. Ideiglenes gyámságról van szó akkor is, midőn a gyámhatóság bár illetéktelen, mégis gyámot rendel ki a területén tartózkodó kiskoru részére, ha az illetékes gyámhatóság intézkedésének bevárása a kiskoru érdekeit veszélyeztetné. Az ily gyámság addig tart, míg a gyámrendelés kérdésében határozni hivatott gyámhatóság a szükséges intézkedéseket megteszi. (Gy. T. 68—69., 201., 231. §§.)

210. §. A gyámság alól mentesítő és kizáró okok.

A gyámság viselése honpolgári kötelesség s így azt a törvényben megállapított esetek és okok kivételével elutasítani nem lehet. (Gy. T. 48. §.) Aki ily törvényes mentességi ok hiányában a gyámságot elfogadni nem akarja, a gyámhatóság által 200 frtig terjedhető pénzbírságban marasztalható. (Gy. T. 53. §.) Mentességi okok a következők:

Nem tartoznak gyámságot viselni, illetőleg a gyámság folytatásától kérelmükre felmentendők:

- a)* kik 60. évüket már betöltötték;
b) kik már egy terhesebb vagy két kisebb gyámságot vagy gondnokságot viselnek;
c) kik öt gyermeknek viselik gondját; hogy azok saját gyermekeik legyenek: nem szükséges;
d) a miniszterek és *e)* országgyűlési képviselők;
f) a hadsereg (haditengerészet) és a honvédség tetteges állományához tartozó katonai személyek, továbbá közhivatalnokok, köztisztviselők, világi papok és tanítók, ha előljáróik bizonyítványával igazolják, hogy állásukkal járó teendőik a gyámi kötelességek teljesítésével össze nem egyeztethetők;
g) azon személyek, kik a kiskoru lakhelyétől és birtokától oly távol laknak, hogy a gyámságot csak nagy költséggel és sok nehézséggel viselhetnék. (Gy. T. 49. §.) Végül az, kire a gyámság, mint legközelebbinek vélt rokonra hárult, annak kimutatásával, hogy nálánál gyámságra hivatott közelebbi rokon is van: a gyámi tiszt viselése alól a Gy. T. 51. §-a szerint magát szintén felmentheti.

A mondottakon kívül a Gy. T. 50. §-a megadja a gyámhatóságnak a jogot, hogy oly személyeket, kik jelentékeny testi bajban vagy kedélykórban szenvednek, a gyámság alól saját kérelmükre felmenthessen.

A gyámsági tiszt viselhetésétől feltétlenül ki vannak zárva:
a) a nők — az anya és az örökbefogadó anya kivételével; *b)* a gyámság vagy gondnokság alatt állók; *c)* kik az atyai hatalom gyakorlatától, vagy valamely gyámság és gondnokságtól megbizhatatlanság miatt a gyámhatóság által elmozdítottak; *d)* szerzetesek; *e)* botránys életűek; *f)* csőd alatt állók. (Gy. T. 43. §.) és *g)* akiket büntetőbiróság hivatalvesztésre ítelt. (1878: V. t.-cz. 55., 59. §§.; 1880: XXXVII. t.-cz. 25. §.) Az *a)* *b)* esetében a netalán mégis megtörtént gyámi megerősítés ipso jure semmis; a többi esetekben csak törvényellenes, s ekép az így kinevezett, illetőleg megerősített gyámok felmentését teszi szükségessé. A felsorolt absolut jellegű kizárási okokon kívül ismer jogunk olyanokat is, melyek csak bizonyos személyek feletti gyámság viseléséből zárnak ki némelyeket (viszonylagos kizárási okok). Ezek: *a)* nem lehet gyám az, akit az atyai hatalmat gyakorló atya a kiskoruak feletti gyámságból kizárt; *b)* akik, vagy akik-

nek házastársa, szülei, gyermekei, vagy testvérei a gyámolttal perben állnak; *c*) akik, illetőleg akiknek a *b*) pontban megjelölt valamelyik rokona (házastársa is) és a gyámolt közt az utóbbinak személyes állását vagy vagyonát érintő vitás viszony forog fenn. (Gy. T. 44. §.) *d*) A királyi bírák és ügyészek oly gyámságot, mely vagyonkezeléssel, számadással vagy hatóságok előtti képviseléssel jár, csak azon esetben viselhetnek, ha a gyámság őket végrendeleti kinevezés vagy törvény alapján illeti. (1869: IV. t.-cz. 13. §.; 1871: XXXIII. t.-cz. 16. §.) Ugyanez a szabály áll a szabadalmi tanács elnökére (1895: XXXVII. t.-cz. 26. §. és kir. közigazg. bíróság bírójára is. (1896: XXVI. t.-cz. 6. §.)

Mint relative ható kizárási okok figyelembe jönnek végül azok a gyámság viselését gátló különböző és minden esetben a gyámhatóság által mérlegelendő akadályok is, mint az állandó külföldön tartózkodás (ha ily személy mégis kinevezendő volna, belügyminiszteri jóváhagyást kell kieszközölni, Gy. T. 60. §.), továbbá az in concreto fontosnak mutakozható valláskülönbség, műveletlenség, testi fogyatkozás stb.

CV. FEJEZET.

A gyám és gyámolt közti jogviszony.

Irodalmi utalások. Sipőcz: A gyámsági törv. cz. id. m. 148. és köv. l.; Ugyanez, id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog IV. k. 839—903. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 974. és köv. l.; Herczegh: Családi és öröklési jog 104. és köv. l.; Knorr és Német P.: Id. cz. m.; Márkus: Magánjog 673. és köv. l.; lásd továbbá az irod. utalásokat a CIV. Fejezet alatt is.

211. §. A gyámi tisztbe való beiktatás.

A gyámi tisztbe való beiktatás a gyámságban megerősítő, illetőleg a gyámságra kirendelő gyámhatósági végzéssel történik, mely végzésben a gyámi hatáskör röviden körvonalazandó, s a törvénynek a gyámi jogokról és kötelezettségekről szóló kivonattal együtt a gyámnak kézbesítendő. (Gy. T. 71. §.)

A gyámság ekként gyámhatósági intézkedés nélkül nem vehető át s meg sem kezdhető (Gy. T. 66. §.); egyedül a nevezett

gyám és az anya, mint t. és t. gyám jogositvák arra, hogy a kiskorúak érdekében szükséges és halasztást nem tűrő teendőket a beiktatás előtt is foganatosithassák. (Gy. T. 67. §.) A törvény szerint törvényes és természetes gyámságban az anya is meg volna erősítendő — kivéve a törvénytelen gyermek nagykoru anyját (Gy. T. 39. §. 3—4. bek.) — e szabályt azonban a gyakorlat mellőzni szokta.

A megerősítő, illetőleg gyámkirendelő végzés kézbesítése után a gyám 8 nap alatt¹ működését megkezdeni, avagy felmentéseért folyamodni köteles; folyamodványának elutasítása esetén a gyámságot az elutasítástól számított 8 nap alatt tartozik átvenni. (Gy. T. 52., 72. §§.) E határidők számítására nézve megjegyzendő, hogy a végzés kézbesítésével, az arról való egyébkénti tudomásvétel egyértékűnek tekintetik. (Gy. T. 52. §.) Az, aki a reá szállott gyámságot törvényes okok hiányában sem akarja elfogadni, a gyámhatóság által (egy ízben) 200 frtig terjedhető pénzbírságban marasztalható. (Gy. T. 53. §.)

A gyám felelőssége a gyámság átvételétől kezdődik, de ha saját hibájából tisztének átvételével késlekedik és azt a mondott határidő alatt elmulasztja: kiterjed felelőssége azon károokra is, melyek a kiskorut e mulasztás folytán érhetik. (Gy. T. 74. §.)

212. §. *A gyám hatásköre a gyámolt személyes viszonyai tekintetében és a gyámi képviselet.*

I. A gondjaira bizott kiskorú személyes viszonyai, s különösen neveltetése és kiképzetése tekintetében köteles a gyám gondoskodni arról, hogy a kiskorúak a hazának vallásos, erkölcsös és hasznos polgáraivá váljanak, s hogy e célból képességük és vagyoni viszonyaikhoz mértén megfelelő kiképzést, illetőleg munka és keresetképeséget nyerjenek. (Gy. T. 90. §.)

Általában, ami a gyámnak a kiskorú személye feletti jogait illeti: a törvény ugyanazt a tevékenységi kört jelöli ki számára, mint az atyai hatalmat gyakorló atyának; a gyám keze azonban az atyáénál jobban meg van kötve.

A kiskorú iskoláztatásában az e részt fennálló iskolai tör-

¹ E határidő kérelmére 14 napra kiterjeszthető.

vények rája nézve is irányadók; egyébként a tartás, nevelés és kiképzés irányára, módjára és költségére nézve az anyával és nagyszülőkkel, s ezek nem létében vagy ha ellenük gyámság gyakorlatából kizáró okok forognának fenn, a rokonokkal is egyetértően kell intézkednie. Egyetértés hiányában, vagy ha a pálya-választás kérdésében a legalább 16 éves kiskorúnak más az akaratára, avagy ha a nevelés és kiképzés költségeivel a kiskorú jövedelmei aránytalanul megterhelhetnének, esetleg ki is merítették, vagy ha a mondott célokra egyenesen a törzsvagyon állagához szándékoznának hozzányulni: a gyámhatóság döntését, illetőleg jóváhagyását kell kieszközölni. (Gy. T. 91., 147. §§.) Szabályul szolgál az is, hogy vagyontalan kiskorúakat lehetőleg oly üzletág tanulására kell adni, melynél eltartásban is részesülhetnek. (Gy. T. 93. §.) S ha a gyám gyámoltjának szolgálatba-lépését megengedi, kötelessége gondoskodni, hogy a kiskorú csak oly helyen vállaljon szolgálatot, hol erkölcsi veszélynek kitéve nincs s a cselédtörvényben biztosított előnyökben részesedhetik. (Gy. T. 94. §. 1. bek.) Mindez önként folyik a gyám azon kötelességéből, hogy a kiskorú testi épségének fentartása felett szigorúan örködni köteles, s így betegségében is gyógyíttatnia kell. (Gy. T. 92. §.) Erre tekintettel illeti meg a gyámot a kiskorú feletti felügyeleti jog, s kötelesség; ezért kötelezi a törvény a gyámoltat a gyám iránti engedelmességre, sőt; amennyiben a gyámolt gyámjának házában él, a gyám vele szemben — egészségére ártalmatlan módon — házi fegyelmezési jogot is gyakorolhat. (Gy. T. 10. §.)

Arra nevezetesen, hogy a gyám a gyámoltat saját házában tartsa, joga van; ha e jogával nem él, azt illeti az, akire a tartást és nevelést rábizta (pl. egy intézetet). Ez esetben is azonban a gyám az ellenőrző felügyeletre jogosítva és kötelezve van. Egyedül az anyával szemben nem követelheti a gyám a gyámoltnak magánál való tartását és nevelését, mert ez az anyától meg nem tagadható szülői jog, illetőleg kötelezettség s az anya attól gyámhatósági megfosztás útján is csak akkor esik el, ha a gyermek testi és erkölcsi jóléte éppen nála volna veszélyeztetve.

Köteles a gyám a vagyontalan kiskorúak érdekében minden szükséges lépést megtenni, hogy azok vagy rokonok, vagy más jóltevők, végső sorban pedig a község, illetőleg most már az állami

menhelyek által eltartassanak, vagy valamely más jótékony intézetbe felvétessenek addig is, míg saját magukról és saját munkájukkal nem gondoskodhatnak. (Gy. T. 112. §.) Nagy befolyása van végül a gyámnak gyámoltja személyes viszonyaira akkor, ha az házasságra kíván lépni. Befolyása, mint annak helyén láttuk, a házasságkötéshez való beleegyezési jog, illetőleg az anélkül kötött házasság megtámadásában nyilvánul, s ezenfelül a gyámság fennállása a gyám és gyámoltja, a gyámolt és a gyám leszármazója között házassági tilalmat képez. (H. T. 19. §.) A kiskoru örökbeadásához, külföldön való letelepedésének és a hadseregbe vagy honvédségbe önkéntesen való belépésének megengedéséhez gyámhatósági jóváhagyás kell. (Gy. T. 113. §.; 1889: t.-cz. 22. §.)

II. A gyám képviseleti joga a kiskorunak minden olyan peres és nem peres ügyére kiterjed, melyekben, a képviselet törvény, vagy az ügyek természete okán kizárva nincs. A képviseletnél nem a saját, hanem a gyámolt nevében jár el (Gy. T. 87. §.), de jogosítva van arra is, hogy a képviseletet meghatalmazott által gyakorolja. (Gy. T. 89. §.) A hatóságok által a gyámolt nevében, mint képviselő, a gyám idézendő. (Gy. T. 88. §.)

A peres ügyek közül kivételt képeznek a házassági perek (amennyiben vagyoni kérdések azokban nem érintetnek), melyekre nézve a kiskorunak is van önálló perképessége. A nem peres ügyek közül a gyám általában véve azokban nem bir törvényes képviseleti joggal, melyekben az atya (lásd 204. §.), hozzávéve, hogy akkor sem, ha a gyámolt valamely ügyében a gyámolt és a gyám szülei, házastársa, vagy testvérei jutnak érdekellentétbe.

Ha az atya a kiskorunak több gyámot nevezett, a törvényes képviseleti jog ezek közül csak a valóságos, eljáró gyámot illeti.

213. §. *A gyám vagyonkezelése.*

A gyám a kiskoru vagyonának kezelésére rendszerint és a vagyon egészére kiterjedőleg hivatva van; ki van azonban vonva kezelési joga és kötelessége alól:

a) az a vagyon, amelynek kezeléséből őt az örökhagyó vagy ajándékozó zárta ki (Gy. T. 29. §. c);

b) aminek kezelése akár az atyai hatalmat gyakorló atya, akár a gyámhatóság intézkedése folytán külön gondnokra van bízva (u. o. a);

c) az özvegyi jog czimén az anya haszonélvezete alatt álló vagyon;

d) a kiskorunak gyámhatósági kezelés és őrizet alatt álló értékpapirjai, követelésekről szóló adóslevelei, ékszerei, drágaságai; és

e) a gyámoltnak az a keresménye, melyet saját magának fentartásáról gondoskodva, munkája vagy szolgálatja útján szerzett.

Vagyonkezelői tisztéből kifolyólag a gyám összes teendőiben a szorgalmas családapa gondosságával tartozik eljárni és felelős mindazon kárért, melyet szándékosan vagy gondatlanságból akár cselekvés, akár mulasztás által okozott. Ha a vagyonkezelés körüli teendőkre kellő óvatosság nélkül más személyeket alkalmazott, az ezek által okozott károkért is ő a felelős (*culpa in eligendo*). (Gy. T. 73. §.)

Törvényünknek a gyámi vagyonkezelésre vonatkozó közelebbi intézkedése a következők:

A kiskoru vagyonának átvétele leltár mellett történik, melynek készítésénél személyesen vagy meghatalmazott által a gyámnak is jelen kell lennie. (Gy. T. 98. §.) Bár e szabályt a törvény csak oly vagyon tekintetében mondja ki, mely a gyámoltra örökösödés vagy hagyomány útján szállott,¹ de önként érthető, hogy a leltár felvétele iránt — ahol az szükséges² — a gyám akkor is gondoskodni tartozik, midőn a kiskoru vagyonát már mint meglevő tulajdonát veszi át, annál is inkább, mert évenkénti számadásainak a leltár az alapja.

A leltár elkészítése után — örökösödés esetén — a szülők és nagyszülők, esetleg rokonok meghallgatása mellett a vagyoni és vagyonkezelési ügyekre nézve a gyámnak javaslatot kell tennie,

¹ Hogy az oly hagyatéknak, melyben kiskoru van érdekelve, hivatalból leltározandó, kimondja az 1894: XVI. t.-cz. is.

² Nem szükséges például, ahol a kiskorunak nincs vagyona; vagy rendszerint ott sem, hol vagyona a gyámhatóság őrizete alatt álló értékpapirokból, drágaságból áll.

mely a hagyatéki eljárás kapcsán jóváhagyás végett a gyámhatóságnak bemutatandó. (Gy. T. 99. §.)

Az ingó vagyon kezelésére vonatkozóan szabályul szolgál, hogy ékszerek, drágaságok, értékpapírok és adóslevelek, valamint a gyámolt fontosabb okiratai is, a kiskoru személyes használatára való ékszerek és drágaságok kivételével, a gyámhatóság őrizetébe adandók át. A visszatartandó ékszerekre nézve is azonban gyámhatósági engedély kell. (Gy. T. 100—101. §§.) Kézpénzből a gyám csak annyit tarthat magánál, amennyi a nevelésre, gazdaság vagy üzlet folytatására és netaláni adósságok törlesztésére szükséges; a fölösleg, valamint a vagyonkezelés későbbi folyamán — az évi számadás eredménye szerint — mutatkozó fölösleg a számadás benyújtására kitűzött határidő alatt a gyámhatóságnak adandó át, ellenesetben a gyám, a saját mulasztásából be nem szolgáltatott összegek után a jelzett határidő elteltétől kezdve 8% kamatfizetésre köteleztetik. (Gy. T. 102—103. §§.) Oly követelésekről, melyeknek bizonyítására okirat nincs, a gyám kötelessége lehetőség szerint ilyent utólag beszerezni; nem biztosított követeléseket vagy biztosíttatnia kell, vagy felmondania. (Gy. T. 104. §.) Nélkülözhető ingók a nagyszülőkkel, esetleg rokonokkal, eltarthatlanok pedig a közgyámmal egyetértőleg, de a gyám felelőssége mellett értékesítendőek. Egyetértés hiányában a gyámhatóság határoz. (Gy. T. 105. §.) A vagyonkezeléssel szükségképpen együttjáró eladásokat a gyám saját felelősségére teljesítheti, e joga azonban erdővágásoknál csak a rendes évi vágást meg nem haladó fameny-nyiségre terjed. (Gy. T. 106. §.)

Az ingatlan vagyon kezelésénél a gyámnak mindenekelőtt arra kell figyelemmel lennie, hogy az, a kezelés folytán értékében és jövedelmezőségében a jövőre nézve se szenvedjen csorbulást. (Gy. T. 107. §.) Földbirtokot rendszerint bérbe kell adnia, ugy azonban, hogy a haszonbérleti szerződés azon éven túl, melyben a gyámolt nagykorúságát eléri, ne terjedjen. A haszonbérbeadásnál lehetőleg nyilvános árverés rendezendő vagy írásbeli ajánlatokat kell bekérni, avagy mindkét mód alkalmazandó, s a szerződés feltételei tüzetesen és aprólékosan állapítandók meg. A haszonbérbeadásnál is elő van írva a szülők vagy nagyszülők, esetleg a rokonok egyetértésével való eljárás, s ahhoz, hogy valamely birtok szabadkészből adassék haszonbérbe, mindenesetre szükséges

a gyámhatóság előleges jóváhagyása. (Gy. T. 108. §.) Házilag az ingatlan vagyont a gyám csak akkor kezelheti, ha az ahhoz megkívánható gazdasági és egyéb kezelési eszközök nem hiányoznak, ha továbbá a gyámolt nagykorúságához közel lévén, a hátralevő rövid időre előnyös haszonbérleti szerződést nem lehetne kötni, vagy ha haszonbérelő a vidéken szokásos áráért kétszeri árverezés után sem jelentkezett, vagy végül, ha a birtok természete és a fenforgó viszonyoknál fogva értékcsökkenés nélkül haszonbérbe adható nem volna. E két utóbbi esetben gyámhatósági jóváhagyás szükséges. (Gy. T. 109. §.) Épületeket a gyám tüzkár ellen biztosítani köteles. E szabály alól kivételnek csak a gyámhatóság beleegyezésével van helye. (Gy. T. 110. §.) A gyámoltnak oly helyiségeit vagy eszközeit, melyek a gyámi tiszt gyakorlásához, illetőleg a vagyon kezeléséhez szükségesek, a gyám esetről-esetre igénybe veheti. (Gy. T. 111. §.)

A gyám a gyámhatóság jóváhagyását a következő esetekben tartozik kikérni :

a) a kiskoru nevelése és neveltetési költségei tekintetében a 212. lapon (571—572. §.) jelzett esetekben; *b)* a kiskoru házassági szerződésénél; *c)* ha a kiskoru vagy gondnokolt részére ipar, gyár vagy kereskedői üzletet nyitni, valamely átháramlott ily üzletet átvenni vagy megszüntetni,¹ kereseti vagy betéti társasági szerződést kötni vagy megszüntetni kíván; *d)* ha a gyámolt részére ingatlant vagy tőkebefektetésül ingó vagyont venni vagy egyébként szerezni, tőkepénzét felvenni, engedélyezni vagy zálogjogtörvést megengedni; *e)* új építkezést vagy új gazdasági vagy üzleti

¹ A gyámhatóságra nézve e részt a Gy. T. 271. §-a az irányadó: „Gyári, kereskedési vagy iparüzlet fenttartható: 1. ha a gyámolt — maga is ugyanazon kereseti pályát követi; 2. ha az a gyámolt — és családjának főjövedelmi forrása; 3. ha az üzlet egészben szállván a gyámoltra — a befektetett tőke megfelelő jövedelmezősége alaposan remélhető s ha ily üzlet ellenőrizhető; 4. ha annak fentartását szakértők helyeslő véleménye indokolná. Ily esetek nem llétében az üzlet lehetőleg előnyösen értékesítendő. A gyám a kiskorura öröklés útján hárult üzlet fentartása vagy megszüntetése tárgyában ideiglenesen ugyan, míg a gyámhatóság határoz, intézkedhetik, de nincs jogosítva az üzletet jóváhagyás nélkül állandóan folytatni. Az ilyen jogosulatlan üzletfolytatásból a kiskorura jogok és kötelezettségek (legfeljebb gazdagodása erejéig!) nem származnak, a gyám által 3-ik személyekkel kötött ügyletek tehát a gyámoltat nem kötelezik. (B p e s t i T. 1909 nov. 25-én G. 580. — Egyet. Dtár IV. 9.).

felszerelést létesíteni; *f*) ha a gyámoltnak ingatlan vagyonát adás-vevés, csere útján vagy másként elidegeníteni, avagy megterhelni, ugyszinte, ha a tőkebefektetésül szolgáló ingóságokat elidegeníteni; vagy egyébként a kiskoru törzsvagyonának állagát megváltoztatni szándékozik. Továbbá *g*) a földbirtok házi kezelése és haszonbérbe adása tekintetében a már mondottak szerint: *h*) hasonlóképp gyámhatósági jóváhagyás szükséges a bíróság előtt kötött vagy bíróságon kívüli egyezségek esetében, amennyiben az egyezés által a kiskorunak tőkevagyonára kevesbbednék vagy az egyezés folytán vállalandó kötelezettség a kiskoru vagyona rendszerinti évi jövedelméből nem fedeztetnék; *i*) cégvezetői meghatalmazás esetében és *j*) ha a gyám az épületeket tüzkár ellen biztosítani nem akarja. (Gy. T. 113. §. 1., 5—13. *p*).

A mondottakon kívül ahhoz, hogy a gyám ezen minőségében váltói kötelezettséget vállalhasson, a gyámhatóság általános felhatalmazására van szükség. Szokásos alkalmi ajándékozások kivételével továbbá mindazon jogügyletek, melyek által a kiskoru visszteher nélkül köteleztetnék vagy jogokról visszteher nélkül lemondana, valamint a kezességvállalás s általában azon jogügyletek, melyek által a kiskoru idegen kötelezettségeket vállalna el, a gyámság alatt állóra nézve gyámhatósági jóváhagyás esetében sem kötelezők. (Gy. T. 113. §.) Amennyiben a gyám a most mondott szabályok ellen cselekszik, a gyámhatósági jóváhagyás nélkül kötött jogügylet érvénytelen, s ha kár származott belőle, a gyám azért felelősséggel tartozik. (Gy. T. 114. §.)

214. §. A gyám számadása.

Minden vagyonkezelő gyám, még az esetben is, ha az örök-
hagyó, ajándékozó vagy hagyományozó a számadástétel kötele-
zettsége alól fel is mentette volna: a törvény értelmében szá-
madásra van kötelezve. Kivételt egyedül az anya, mint törvényes
és természetes gyám képez, amíg újra házasságra nem lép, vagy
amíg a gyámhatóság számadásra egyéb okból nem kötelezi. (Gy.
T. 115. §.) A számadás, míg a gyámolt kiskoru, a gyámhatóság
előtt teendő, ha pedig a gyámolt nagykoruvá válik, neki magának,
illetőleg ha elhalt volna, jogutódainak. Több gyám esetén az szá-
mol, aki a vagyont kezeli, ha több vagyonkezelő van: valamennyi

együttesen. Oly vagyon kezeléséről, melynek jövedelme fejében gyámhatósági jóváhagyással valaki (esetleg ép a gyám) a neveltetés és tartás szolgáltatását magára vállalta, számadást tenni nem kell (Gy. T. 116. §.) s önként érthetőleg akkor sem, ha a kiskorúnak vagyona nincs. A számadás mellett a gyám a kiskorú személyes viszonyairól (egészségéről, kiképzetéséről stb.) évről-évre jelentést tartozik tenni (Gy. T. 96. §.) s ha ezt, valamint a kiskorú személyes ügyei feletti gondviselést a 212. §-ban felfejlettekhez képest elmulasztja, 100 frtig terjedhető pénzbírsággal, s ha a kiskorút általában teljesen elhanyagolná, amennyiben tette büntetendő cselekvényt nem képezne, 200 frtig terjedhető pénzbírsággal és a gyámságtól való elmozdítással büntetendő. (Gy. T. 97. §.)

A számadás, mely a bevételek és kiadások pontos, a bármikori vagyonvizsgálatot lehetővé tevő feljegyzéseit tartalmazza,¹ minden naptári évről terjesztendő elő, még pedig a számadási év lefolyta után 1, illetőleg 2 hó alatt — aszerint, hogy kisebb vagy nagyobb számadásokról van-e szó. E határidők 2, illetőleg 4 hóra kiterjeszhetők. (Gy. T. 117., 118., 121. §§.) A számadás alapja a leltár; a kiadási és bevételi tételek okmányokkal bizonyítandók s egyuttal a számadás eredményeihez képest a jövő számadás alapjául szolgáló új leltárt is el kell készíteni. Számadáskészítésben járátlan gyámok okmányaik átadása mellett a községi közgyám és jegyző előtt szóbelileg is leszámolhatnak; az erről felvett hivatalos jegyzőkönyv a rokonok, szülők észrevételeivel és az okmányokkal együtt a gyámhatósághoz küldendő. (Gy. T. 119—120. §§.)

Ha a gyám számadásával a törvényes idő alatt elő nem áll, szóbeli tárgyaláson való számadástétel végett a gyámhatóság megidézi; ha a számadás ügyét így sem lehetne tisztába hozni, mert a gyám a tárgyaláson meg nem jelenik, a gyámhatóság őt a körülmények szerint tisztétől felfüggeszti vagy elmozdítja és az ideiglenesen kirendelendő gyámot vagy gondnokot, esetleg a tiszt

¹ Önként érthető, hogy a számadás nem szorítkozhatik minden esetben csupán a pénzbevételek és a teljesített kiadások felsorolására. Fel kell tüntetnie például a terményekből álló bevételeket, mert a gyámhatóságok a számadást a számszerű helyességen kívül a kezelés czélszerűsége szempontjából is megvizsgálják. (Gy. T. 129. §.)

ügyész a felhívási per megindítására utasítja, egyuttal a meglevő vagy beszerzendő adatokból megállapítja azon összeget, melyet veszélyeztetettnek vél, ha pedig a számadás be nem adásából vagy más körülményekből sikkasztás vagy más büntetendő cselekvény alapos gyanuja merülne fel, a büntetőbiróságot a tényállás közlése mellett értesíti. (Gy. T. 124. §.)

A számadások eredménye alapján a netalán szükségessé vált biztosítási intézkedéseket a törvény 127. §-a szerint a gyámhatóság közvetlenül — közigazgatási uton foganatosíthatja, de ha a gyám ellen a mondottak szerint felhívási vagy épen büntető per indított, a számadási hiányként megállapított, veszélyeztetett összeg erejéig a gyám ingóságain foganatosítandó biztosítás már a bíróságok feladata. Ingatlanokra a biztosítás eszközlésének módja az, hogy a gyámhatóság a veszélyeztetett összeg erejéig a gyám ellen jelzálogi előjegyzést kér. (Gy. T. 126. §. és tlkvi rts. 93. §.) A bíróság a gyám ellen indított felhívási per esetén a számadási kötelezettség tekintetében nem határoz, — mert ez, mint törvényből folyó kötelelem — vitán kívül áll, hanem egyszerűen a számadás előterjesztésére kötelező határozatot hoz. Ha ennek a gyám megfelel, az ekként kierőszakolt számadás a felette való határozás és átvizsgálás végett az illetékes gyámhatósághoz teendő át; ha pedig a gyám ez esetben sem állana elő számadásával, a felhívó fél követelése, illetőleg felszámítása tárgyában érdemleges ítélet hozatik. (Gy. T. 125. §. 1881: LIX. t.-cz. 83—84. §§.)

Egyébiránt a gyámi számadás megtekintésére és észrevételezésére nézve a gyámolt szülői, nagyszülei s ha ezek nincsenek, rokonai is jogosítva vannak, viszont a gyámhatóság is véleményüket minden aggályos esetről meghallgatja s e célból azokat maga elé idézheti. (Gy. T. 122—123. §§. V. ö. továbbá a szakértők netaláni kihallgatására, a számvevői felülvizsgálatra, az árvaügyész véleményének esetleges kikérésére még a Gy. T. 271., 275. §§.) Amennyiben a gyámhatóságnak a számadás ellen kifogásai volnának, ezekről, felvilágosítás és igazolás végett, a gyámot értesíti: ha kisebb, szokásos kiadásokról van szó csak és a szülők, nagyszülők, eventualiter a rokonok azokat nem kifogásolják, a gyámhatóság is eltekint attól s a felmentést megadja. (Gy. T. 129. §.) Érdemlegesebb tételek kifogásolása esetén a gyám a számadás kiigazítására, illetőleg kiegészítésére uta

sitandó, a körülményekhez képest pedig a hiányolt összeg lefizetésére, vagy valamely cselekvény megtételére, illetőleg abbanhagyására köteleztetik. A gyám a gyámhatóság ily határozatait a felsőbbfoku gyámhatósághoz megfelelőbbé teheti s ha a felsőbb fórum döntését szintén sérelmesnek találja, jogában áll a számadás azon tételére nézve, melynek alapján pénzfizetésre köteleztetett, annak kézbesítésétől számított 3 hó alatt gyámoltjával szemben a törvény rendes útján jogorvoslatot szerezni (Gy. T. 130. §.), mely esetben a Gy. T. 44. §. *a*) és 45. §. értelmében tisztétől egyuttal felmentendő.

Az évenkénti gyámi számadások a mellékleteket képező okmányokkal együtt a gyámhatóságnál őrizetbe veendőek.

CVI. FEJEZET.

A gyámság megszűnése.

Irodalmi utalások. Lásd CV. Fejezet alatt.

215. §. *A gyámság megszűnésének esetei.*

Megszűnik a gyámság *a*) a gyámolt halála, vagy *b*) holtán nyilváníttatása következtében; *c*) ha a kiskoru teljeskorúságát eléri vagy nagykorúsíttatik és *d*) ha a kiskoru törvényesítés vagy örökbefogadás folytán, vagy a korábban felfüggesztett atyai hatalom visszaállításával ismét atyai hatalom alá kerül. (Gy. T. 54. §.) A gyámság megszűnése mindezen esetekben ipso jure beáll. Az *a*)—*d*) alatti eseteken kívül a *gyámi tiszt*, bár a kiskoru még továbbra is gyámság alatt marad, megszűnik: *a*) a gyám halálával, vagy holtán nyilváníttatásával, *b*) a gyám gondnokság alá helyezésével; *c*) ha a kiskoru nő által fogadtatván örökbe, az örökbefogadó anya törvényes és természetes gyámsága alá kerül; *d*) törvénytelen születésű gyámoltnál, ha az anya teljeskoruvá válik — szintén ipso jure — és végül *e*) ha a gyámot a gyámhatóság tiszte alól felmenti, illetőleg abból elmozdítja. (Gy. T. 54. §.)

Felmentésnek akkor van helye, ha a gyám súlyosabb és a gyámi tiszt ellátásában akadályozó lelki vagy testi betegségben szenved (Gy. T. 50. §.), ha továbbá valamely és a gyámhatóság alól

mentesítő okot érvényesíthet (Gy. T. 54. §. d) 49. §. v. ö. a szöveg 208. §-ával) vagy oly ténykörülmeny állott elő, mely miatt a törvény 45. és 46. §-ai szerint a gyámság alól hivatalból felmentendő (gyámság alól kizáró okok); ha a gyámságra képtelenné vált, avagy maga helyett a gyámságra közelebbi rokont ajánlhat (Gy. T. 51. §.), vagy végül, ha lejárt az az idő, melyre kirendeltetett. A felmentés a törvényben fel nem említett okból sem tekinthető kizártnak, sok esetben egyenesen a méltányosság parancsolhatja, sőt a gyermek érdeke, hogy valaki a gyámi tiszt alól mentesüljön.

Különbözik a felmentéstől a gyámnak tisztéből való elmozdítása, melynek oly esetben lehet helye, ahol a gyám tisztében kötelességellenesen járt el. Különösen, ha a gyám a kiskorú tartását és nevelését elhanyagolta, erkölcsiségét vagy testi jólétét veszélyeztette, továbbá, ha gyámoltja vagyonát hűtlenül vagy hanyag módon kezelte, törvényes képviselői kötelességeinek elmulasztásával a kiskorúnak kárt okozott s gyámi számadásának beadása körül nagyobb mérvű hanyagságot tanusított. (Gy. T. 57. §.)

Megjegyzendő végül, hogy mind a gyámság alóli felmentés, mind az abból való elmozdítás kérdésében a gyámhatóság, határozathozatal előtt a rokonokat is meghallgatni köteles. (Gy. T. 149. §. 3. bek.)

216. §. *A gyámság megszűnésének jogi következményei.*

Ha a gyámság nem a gyám halála folytán szűnt meg, a gyámságra felhatalmazó végzés a gyámhatóságnak visszaadandó s ha a volt gyám ebbeli kötelességét tisztének megszüntétől számított egy hó, vagy az ennek elmultával tett gyámhatósági felszólításra következő 14 nap alatt eleget nem tenne: a gyámság megszűnése az ő költségére (melyet rajta a gyámhatóság végrehajtásilag felhajtathat) a hivatalos lapban közléteendő. (Gy. T. 59. §.) A gyámi tiszt megszűnésével a gyámi kezelés alatt állott vagyon a volt gyámoltinak, illetőleg az ezutáni törvényes képviselőnek, vagy a jogutódoknak azonnal kiadandó. A gyám netaláni ellenkövetelései kielégítéséig azonban visszatartási joggal élhet.

A vagyon kiadásával függ össze a gyám végelszámolási kö-

telezettsege (végszámadás) is. A végszámadás kötelezettsége a volt gyámolttal szemben áll fenn, mivel azonban a gyám tényeiért subsidiarice a gyámhatóság is felelős, megtehető az közvetlenül a gyámhatóság előtt is. Ugyancsak a gyámhatóság másodlagos felelősségére tekintettel a volt gyámolt vagy jogutódai részéről adott felmentés a gyámhatóságnak hitelt érdemlő alakban bemutatandó. A végszámadás megtételére a Gy. T. 131. §-a ugyanazon határidőket írja elő, melyek a rendes évi számadásnál követendők. A gyám halála esetén a végszámadással az ő örökösei tartoznak, csődje esetében pedig a tömeggondnok.

A végszámadásnak a gyám tevékenységét és eljárásait a gyámság egész tartamára (visszatekintőleg is) fel kell ölelnie, mert a volt gyámolt, illetőleg jogutódai a gyámhatóság által helybenhagyott időközi számadásokat is kifogásolhatják. Ha a gyám végszámadását a gyámhatósághoz nyújtotta be, az a volt gyámoltat vagy jogutódait, illetőleg ezek törvényes képviselőit a számadás megtekintésére és a felmentés iránti nyilatkozatra felhívja. (Gy. T. 132. §.) A felhívottak a számadásokat és okmányokat, valamint egyéb a gyámságra vonatkozó ügyiratokat is másolatban kivehetik. (Gy. T. 133. §.) Amennyiben az önjogúvá vált gyámoltnak vagy jogutódainak a számadás ellen kifogásai volnának, azokat a felhívás vételétől számított 6 hó alatt a gyámhatóságnak be kell jelenteniök, hogy az a volt gyám és a volt gyámoltak, illetőleg jogutódaik között a kiegyenlítést megkísértse, ha pedig az ügy ily módon rendezhető nem volna, a feleket birói utra utasítsa. (Gy. T. 135. §.) A mondott hat havi határidő eredménytelen eltelése esetén a gyámhatóság a kifogások meg nem tételéről a volt gyámnak bizonyítványt ad, mely a felmentés jogerejével bir. (Gy. T. 136. §.)

Egyébiránt a volt gyámoltnak, illetőleg jogutódainak a volt gyám elleni s az el nem fogadott számadáson alapuló követeléseitől az időtől számított egy év alatt, hogy a gyámhatóság perre utasító határozata nekik kézbesített: elévülnek, kivéve ha a volt gyám részén büntetendő cselekvény forog fenn, mely esetben a kártérítés iránti kereseti jog elévülése is a büntetőtörvény szerint ítélendő meg. (Gy. T. 137. §.)

Gyámságból való elmozdítás esetén a végszámadás a Gy. T. 131. §. értelmében okvetlenül a gyámhatóságnál nyújtandó be.

Vonakodás esetén a 124. §. szerinti és fentebb tárgyalt kényszereszközök (megidézés, felhívási per iránti intézkedés) itt is alkalmazhatók.

A volt gyámot is megilleti önként érthetőleg az a jog, hogy volt gyámoltja elleni netaláni követeléseit, ha számadását benyújtotta, birói uton érvényesíthesse (*actio tutelae contraria*). Az ily gyámi viszontköveteléseknek eseteiként a törvény is felemlíti azokat a költségeket, melyeket a gyámolt érdekében és ügyeiben a gyám a sajátjából kiadott, valamint az oly szolgálatokat, melyek a gyámnak hivatásához vagy üzletéhez tartoznak, s melyeket a törvényes illeték, vagy a szokásban levő díjak vagy árak legkisebb mértéke szerint kell jutalmazni. (Gy. T. 77—78. §§.)

A gyámi jutalom. A törvény szerint a gyámot működése idejére a gyámolt jövedelméből rendszerint jutalom illeti, melyet a gyámhatóság állapít meg. (Gy. T. 79. §.) Ily jutalmat pláne a törvény 76. §-ából kitetszőleg a gyámság elvállalásakor előre is ki lehet kötni, s amennyiben valaki a törvéynél fogva a gyámságra hivatottak vagy arra ajánlottak közül a gyámságot díj nélkül vagy a törvényesnél csekélyebb jutalomért kész elvállalni: a gyámhatóságnak a gyámsággal való megbízatás tekintetében hacsak az illető a gyámságra egyébként alkalmas és arra a többi hivatottakkal egyenlő jogot formálhat, az ő javára is kell döntenie. (Gy. T. 76. §.)

Ha a gyámolt jövedelmeit a tartás és nevelés költségei feléméztik, rendes gyámi jutalom nem jár, de a gyámság megszűnésével — amennyiben annak viselése fáradságosabb volt — a gyámhatóságnak joga van végjutalmat állapítani meg. (Gy. T. 80. §.)¹ A rendes gyámi jutalom a tiszta jövedelem 10%-át meg nem haladhatja. A házbér tiszta jövedelméből azonban a gyámot 1%-nál; haszonbérlet tiszta jövedelméből 2%-nál, ha pedig a jövedelem tisztán csak házbérből vagy haszonbérből állana, vagy annak tulnyomó részét képezné: a tiszta jövedelem 5%-nál több nem illetheti. (Gy. T. 81. §.) S ha mindez a gyám teendőihez viszonyítva csekély összeget tenne ki, a gyámhatóság az évi ju-

¹ Kolozsv. T. 1909 G. 17/3. sz. A gyám rendkívüli szolgálatainak jutalmazására a gyám gyámi tisztének bevégezésével gyámoltja törzsvagyonából is igényt tarthat. (Erd. J. K. II. 16. sz.)

talmat maximum 5000 frtig fölemelheti. (Gy. T. 82. §.) Tiszta jövedelemül tekintendő az az összeg, mely a gazdaság, kereskedés vagy üzlet fentartására és folytatásához, az érték és jövedelem biztosításához szükséges rendes kiadások fedezésére és a netaláni adósságok kamatain, valamint mindennemű adófizetésre szükséges költségeken felül a jövedelemből fenmarad. Töketörlesztés, új építkezés és meglévő felszerelési állománynak szaporítása a rendes kiadások közé nem számítható. (Gy. T. 83. §.)

Gyámpénztárilag kezelt vagyoneértékek jövedelméből a gyám jutalom czimén mit sem igényelhet, de igen az a gyám, aki vagyont nem kezel ugyan, de a kiskorú neveltetése, tartása és képviselése körül fáradozott. Az ily gyám jutalma az évi 1000 frtot meg nem haladhatja. (Gy. T. 5—886. §§.)

NEGYEDIK SZAKASZ.

A GONDNOKSÁG.

CVII. FEJEZET.

Gondnokság alá helyezés.

Irodalmi utalások. Sipőcz: Gyámsági törv. cz. id. m. 94. és köv. l.; Ugyanaz, id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog IV. k. 915—957. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 963. és köv. l.; Herczegh: Családi és öröklési jog 80. és köv. l. Indokolás, a m. ptkv. tervezetéhez I. k. 719. és köv. l.; Meszlényi Arthur: Gondnokság cz. cikke a Jogi Lex. III. k. 761—765. l.; (Ugyanitt irod. utalások.) Hattyuffy D. id. cz. m. 361. és köv. l.

217. §. A gondnokság alá helyezésről általában.

Mivel konkrét esetekben a gondviselésre és ügyeik intézésének vezetésére nemcsak azok szorulnak rája, kiket fiatal koruk s az azzal járó tapasztalatlanság és érett gondolkozás hiánya mint egy már természettől utal a felettük való gyámkodásra, hanem olyanok is, kik jogszerint teljes cselekvőképességüket és önjogságukat már elérték: a jogrendnek gondoskodnia kell oly intézményekről, melyek által a gondviselésre szoruló nagykoruak érdekei, de 3-ik jóhiszemű személyek érdekei is kellő módon megoltalmazhatók. Erre a célra szolgál a *gondnokság alá helyezés* intézménye, melynek a mondottak szerint kizárólag csak nagykoruakkal szemben lehetne helye, mivel a kiskoruaknál ugyanannak az intézményi célnak betöltésére az atyai hatalom, illetőleg a gyámság van hivatva.

Ezt a szempontot azonban gyámgondnoksági törvényünk nem viszi következetesen és egységesen keresztül, minek követke-

tében a gondnokságot kivételesen *kiskorúak* felett is elismeri, s így a gondnokságnak két alakzatát állítja be jogrendszerünkbe a kivételes vagy rendkívüli és a rendes gondnokságot. Ezenfelül gondnokság alá kerülhet még nem létező személy is, t. i. az anyatest részét képező méhmagzat vagy meg nem született utóörökös és utóahagyományos is.

218. §. Rendkívüli, azaz kiskorúak feletti gondnokság.

A kiskorúak feletti gondnokság csak vagyonuk kezelése és törvény előtti képviseltetésük szempontjából foghat helyet, de személyes viszonyaikra nézve soha — a már az atyai hatalom és a gyámság során röviden érintett és itt áttekintésszerűleg összefoglalandó esetekben. Nevezetesen:

1. Ha valamely kiskorúnak érdeke atyjának vagy gyámjának érdekével összeütközik, gondnokság alá helyezendő és akkor is, ha az érdekösszeütközés közte és *ugyanazon gyám* alatt álló más kiskorú között keletkezett. (Gy. T. 30. §. a). Nem áll ez a szabály az *ugyanazon atyai* hatalom alatt álló kiskorúak érdekösszeütközésére, kivéve a hagyatéki tárgyalások esetét, hol, amennyiben közös törvényes képviselők (akár atya, akár gyám) alatt állók érdekei ütköznek össze, a Gy. T. 250. §.) 4. p. szerint mindenkinek képviselétére külön gondnok rendelendő. Az érdekösszeütközésnek reálisnak kell lennie,¹ s így nem forog az fenn okvetlenül minden olyan ügyletnél, melyet az atya vagy gyám a kiskorúval köt (pl. ajándékozás esetén, hol a gyám vagy atya az ajándékozó). Külön gondnok rendeltetik a kiskorú részére rendszerint akkor is, ha érdeke a gyám házastársának, fel- vagy lemenő rokonának vagy testvérének érdekével ütközik össze, illetőleg, ha a kiskorú ezen személyek valamelyikével perben áll, bár szigorúan törvényes alapon ily esetben a 4. §. b) és c) szerint gyámságból kizáró ok forogván fenn, a gyám képviseleti joga ad hoc felfüggesztésének helye nem volna, hanem igenis a gyám felmentésének.

2. Gondnokság alá kerül a kiskorú — még pedig csak vagyonának kezelésére nézve — ha az atyai hatalmat gyakorló atya

¹ Ez az eset akkor is, ha kiskorúság meghosszabbításáról van szó. (Gy. T. 30. §. d).

a vagyonkezelésre külön gondnokot nevezett, vagy az anyát abból gondnoknevezés nélkül kizárta. (Gy. T. 29. a) Az özvegyi joggal szemben ily rendelkezés csak akkor érvényesülhet, ha az özvegy itélettel vagy egyezségileg kielégítést nyert, ellenkezőleg férje javaiban benmaradhat. (Lásd 235. §.)

3. Ha az anya, mint törvényes és természetes gyám a kiskoru vagyonának kezeléséről lemondott. (Gy. T. 29. b).

4. Ha az, aki a kiskorunak örökség, hagyomány vagy ajándékozás címén vagyont hagyott, e vagyon kezelésére nézve külön gondnokot rendelt vagy a kezelésből az atyát vagy gyámot kizárta. (U. ott c) Továbbá:

5. Ha a gyámhatóság a csőd alá került atyától a csőd tartamára a vagyonkezelést megvonja. (Gy. T. 23. §.)

6. Ha a csőd vagy a tékozlás miatt gondnokság alatt állott atyát a gyámhatóság a vagyonkezeléssel a csőd, illetőleg a gondnokság megszűnése után sem tartja megbízhatónak. (Gy. T. 24. §.) És végül:

7. Ha a gyámhatóság azon okból, mert a gyermek vagyonának jövedelmeit az atya, illetőleg a törvényes és természetes gyám-anya hitelezői lefoglalták, a vagyonkezelést tőlük célszerűnek találja elvonni. (Gy. T. 25—35. §§.)

Még egy esetben van helye kiskoru feletti gondnokságnak, nevezetesen a külföldön gyámság alatt álló kiskoru magyar honos vagy külföldi honos Magyarországon lévő vagyonának kezelésére — amennyiben az utóbbi esetben nemzetközi szerződések ellenkezően nem intézkednek — külön gondnok rendelendő. (Gy. T. 61—63. §§.) Az ily gondnokok hatáskörére és jogállására nézve mindenben a magyar törvények az irányadók, s a felettük való hatósági ellenőrzést is a magyar gyámhatóságok gyakorolják (Gy. T. 65. §.), de ha a külföldi gyámság megszűnik, a magyarországi gondnokságnak is véget kell érnie.

219. §. A rendes gondnokság és a gondnokság alá helyezés eljárás.

Nagykoruak gondnokság alá helyezettnek: a) ha elmebetegek vagy siketnémák és magukat jelekkel megértetni nem tudják; b) ha gyengeelméjűek avagy magukat jelekkel ugyan megértetni

tudó siketnémák, de ezen bajok egyike vagy másika miatt vagyónuk kezelésére képtelenek; c) a tékozlók; d) azok, akik legalább egy év óta távol vannak, az esetben, ha tartózkodási helyük ismeretlen vagy hazajövetelükben és vagyónuk kezelésében gátolva vannak; e) a börtönbüntetésre ítélték.

A d) és e) pont esetében gondnokság alá helyezésnek csak akkor van helye, ha a távollevő vagy börtönbüntetésre ítélt megbizottat nem rendelt, ha a megbizott a vagyónkezelésben akadályozva van, vagy érdeke a megbizottja érdekével összeütközik, végre, ha a megbizás megszűnt. (Gy. T. 28. §.)

Az a) pont esetében az orvosszakértőileg megállapított elmebetegség egymagában elégséges a gondnokság alá helyezésre, netaláni vagyónkezelési képességre és lucidum intervallumokra való minden tekintet nélkül; az elmeenyengeség esetén azonban szükséges az is, hogy a gondnokság alá helyezendő betegsége, illetőleg lelki fogyatkozása okán vagyoni érdekeinek intézésére legalább is ott, hol az nagyobb körültekintést és megfontolást kíván, alkalmas ne legyen s így a védelemre rászoruljon. Ugyanigy áll a siketnémaság tekintetében is. Mivel pedig az elmebetegség és elmeenyengeség egyaránt elmebeli fogyatkozást jelentenek, bár különböző fokozatban, mindig az orvosszakértőktől függ, hogy valaki a 28. §. a) vagy b) pontja alapján kerüljön-e gondnokság alá, aminek nemcsak a gondnokság alá helyezési eljárás megindítására vonatkozó jogosultság, hanem a gondnokság alá helyezett cselekvési képessége szempontjából is nagy jelentősége van.

Tékozlók (*dilapidatores*) alatt azokat értjük, kik vagyónuk elfecsérelésében beteges *hajlamszerűséget* árulnak el s ezenfelül azzal vagy a saját maguk, vagy hozzátartozóik gazdasági existenciáját veszélyeztetik.¹ A börtönbüntetésre ítélték alatt mindazok értendők, kik egyáltalában szabadságvesztésre szóló büntetésre ítéltettek.

A gondnokság alá helyezésre az a), b) és c) esetben a bíróság, távollét és szabadságvesztési büntetés (d) e) esetében pedig

¹ Curia 1907 jun. 4-én 1458. sz. — Tékozlás czimén való gondnokság alá helyezésénél „— elegendő annak bizonyítása, hogy az, akinek gondnokság alá helyezése tékozlás czimén kérelmeztek, olyan hajlamokkal bír, amelyeknél fogva, ha azok hatályosan nem korlátoztatnak, alaposan attól lehet tartani, hogy őt vagyónának elveszte fenyegeti“. — (Egyet. Dtár I. 359.)

a gyámhatóság az illetékes. (Gy. T. 31. §.) Magára az eljárásra nézve a gyámi törvény és az 1885: VI. t.-c. néhány rendelkezésén kívül főleg az 1881. nov. 1-én 3263. sz. a. kelt igazságügyminiszteri rendelet az irányadó. A bíróság általi gondnokság alá helyezésre annak a kir. törvényszéknek van illetékessége, melynek területén a gondnokság alá helyezendőnek rendes lakása vagy állandó szállása van. Az eljárás hivatalból és keresettel (vagy egyszerű kérvénnyel) indítható meg. Hivatalból, ha a törvényszéket valamely állami elmeógyógyintézet vagy állami, törvényhatósági vagy közkórházi jelleggel felruházott kórház igazgatósága a gondnokság alá helyezendő gyógyítás vagy kezelés végett való felvételéről hivatalosan értesíti. (I. m. rend. 35. §. 1885: VI. t.-c. 1. §.). Keresettel a 28. §. a) pontja esetén: a házastárs, fel- és lemenőágbeli rokonok, az oldalrokonok unokatestvérekig bezárólag és az árvaügyész. Kiskorú rokon helyett felléphet a törvényes képviselő, gondnokság alá helyezett rokon vagy házastárs törvényes képviselője ellenben nem. A 28. §. b) és c) esetén ugyanazon személyek és rajtuk kívül maga a gondnokság alá helyezendő is, még pedig vagy szóval vagy kérvény benyújtásával.

A gondnokság alá helyezés kérdésében a bíróság ítélettel dönt, ha pedig a gondnokságot maga a gondnokság alá helyezendő kérte: végzéssel. A felelőszékre a perjog rendes szabályai az irányadók. A míg a gondnokság alá helyezés szüksége kimondatik és a gyámhatóság az ítélet alapján s a rokonok meghallgatásával gondnokot rendelhet: szükség esetében joga van ideiglenes gondnokot is kirendelni. (Gy. T. 258. §.). Szabályul szolgál egyébként, hogy mindhárom tárgyalt esetben a gondnokság alá helyezés a hivatalos hirdetés a gondnok kirendelésének bevétele nélkül közléteendő s amennyiben a gondnokság alattinak ingatlan vagyona van, a gondnokság telekkönyvileg is feljegyzendő. (Gy. T. 33. §. 1. bekezdés.)

A távollét vagy börtönbüntetés okából szükséges gondnokság elrendelése a gyámhatóság feladata. Távollevőnél a rokonok vagy azon község előjáróságának jelentkezésére rendelendő el a gondnokság, mely községnek területén az illetőnek rendes lakhelye, illetőleg legutolsó tartózkodási helye volt, avagy a hol ingatlan vagy ingó vagyona van. Sürgős esetekben egy év eltelté előtt a gyámhatóság előlegesen is megteheti a vagyon fentartására és kezelé-

sére vonatkozó ideiglenes intézkedéseket. Börtönbüntetésre ítélték részére a gondnok az illetékes büntető bíróság megkeresése alapján rendeltetik. (Gy. T. 32. §.)

Itt kell megemlékeznünk végül a méhmagzat, utóörökösök és utóhagyományosok részére elrendelendő gondnokságról. Méhmagzat számára képvisellete szempontjából a gondnokságnak akkor van helye, ha világrajövetel folytán atyai hatalom alá kerülne s érdeke atyja érdekével ellenkeznék; ha pedig atyai hatalom alá nem kerülne, a mennyiben világra jövele esetén érdeke anyja érdekével ellenkeznék, vagy végül, ha a gondnokság elrendelését az anya kéri. (Gy. T. 30. §. b) A gondnokkirendelés a Gy. T. 31. §. 2. és 5. bekezdését módosító 1894: XVI. t.-c. 128. §-a szerint a gyámhatóság feladata. Hasonlókép a gyámhatóságot illeti a születendő végrendeleti utóörökösök vagy utóhagyományosok képviselétére és jogaik megóvása céljából való gondnokkirendelés. (Gy. T. 30. §. c); 1894: XVI. t.-c. 128. §.)

CVIII. FEJEZET.

A gondnokság joghatálya és megszűnése.

Irodalmi utalások. Lásd CVII. Fejezet alatt.

220. §. A gondnokság vitelére vonatkozó szabályok.

A gondnokság vitelére nézve általában ugyanazok a szabályok nyerne alkalmazást, mint a gyámságra. Amely rendelkezésénél a törvény ez iránti akaratának nem is ad kifejezést, alattomban oda kell azt értenünk. Eltérések és kivételek azonban vannak. Így mindenekelőtt, mint láttuk, a gondnokság alá helyezésnek kimondása bizonyos esetekben a bíróságok feladata, míg a gyámság kérdésében mindig a gyámhatóság határoz. Nagykorúakkal szemben továbbá nincs helye annak, hogy akár az atya, akár az ajándékozó vagy örökhagyó harmadik személy a juttatott vagyonra nézve gondnokot nevezhessen. Ez csak a kiskorúakkal szemben történhetik meg. A törvényes gondnokság, vagyis bizonyos személyeknek a gondnoki tiszt viselése iránti elsőbbsége éppen úgy fennáll a gondnokság alá helyezésnél, mint a gyámságnál. A sorrendet a Gy.

T. 40. §-a állapítja meg olyképpen, hogy elmebetegség-, gyengeség-, siketnémaság és tékozlás esetén első sorban a házassági közösségben élő házastárs hivatott a gondnokságra, azután az atya, majd azok a személyek és olyan rendben, akik a törvény 39. §-a értelmében a törvényes gyámságot viselik. Ugyanezen, t. i. a törvényes gyámságra hivatott személyeket illeti a gondnokság a kiskoru vagyona felett akkor, ha az anya a vagyonkezelésre nem hajlandó (Gy. T. 29. §. b)), az anyának a gyámságból az atya általi kizárása, valamint az atyának az örökhagyó, vagy ajándékozó harmadik személy általi kizárása esetén pedig akkor, ha a kizárás iránt intézkedő egyuttal gondnokot is nevezni elmulasztotta. (Gy. T. 29. §. a) c)).

Gyámságnál-, gondnokságnál azonosak továbbá a szabályok a kizárási és mentesítő okokra nézve; a gondnoki tisztbe való beiktatásnál szintén nincs eltérés gyámság és gondnokság között. Ugyanez mondható a gondnok képviseleti és vagyonkezelési hatáskörére is, azzal az öként érthető eltéréssel, hogy az ad hoc és csak egy bizonyos ügy ellátására kiküldött gondnok hatásköre kiküldetésének határait át nem lépheti. Az 1885: VI. t.-c. 12. §-a szerint továbbá a távollét miatt gondnokság alatt állónak leszármazói, ha a távollét legalább 5 éve tart és az eltávozott tartózkodási helye ismeretlen — jogositva vannak szükséghelyzet esetén arra, hogy jövőjük megalapítása, kiházasítás, hivatali óvadék, önálló iparkezdés stb. célokra a gondnokolt vagyonból anyagi segílyt követelhessenek. E segíly a gondnokolt halála esetére a segílytkérő leszármazót megillető törvényes osztályrészt meg nem haladhatja. A segílyt az árvaszék engedélyezi, s ebbeli határozata felülvizsgálat végett hivatalból megy fel a II-od és III-ad foku gyámhatóságához.

Nem alkalmazhatók a gondnokoltakra a gyámi törvénynek a család tanács felállítására vonatkozó rendelkezései, lévén a család tanácsnak pusztán kiskorúak érdekében helye; a rokonok közreműködését illető szabályok azonban a gyámság és gondnokságnál egyaránt érvényesülnek. Az ideiglenes gondnokok, kiknek ki rendelésére elmebeteg gondnokság alá helyezésénél lehet szükség: pusztán az elmebeteg felügyelésére birnak hatáskörrel.

221. §. *A gondnokoltak cselekvőképessége.*

A gondnokság alá helyezés a gondnokoltat mint annak helyén már tárgyalatott (I. I. k. 89, 180.; 1.) korlátozott cselekvőképességüvé teszi, még pedig a gondnokság alá helyezés különböző okai szerint különböző mértékben. Annyit általánosságban előre meg kell jegyeznünk, hogy amennyiben a gondnokság alá helyezésnek oly beteges testi vagy lelki állapot volt az oka, mely a szabad akaratelhatározást állandóan vagy időnkint kizárja: a cselekvőképtelenség a gondnokság alá helyezéstől függetlenül is fennáll s az ilyen időpontokban kötött ügyletek vagy megtámadhatók, vagy ipso jure semmisek lesznek.

A gondnokság alá helyezésnek a gondnokolt cselekvőképességre való hatásáról a Gy. T. 33. §. 3. bekezdése a következően rendelkezik: „A gondnokság alá helyezést tárgyazó hirdetménynek a hivatalos lapban először való beiktatását követő naptól kezdve a gondnokság alá helyezett gondnokának jóváhagyása nélkül magát le nem kötelezheti, jogokról le nem mondhat, de visszateherrel nem járó jogügylet által jogokat szerezhet és kötelezettségektől mentesülhet.“ Nem esik e szempont alá a végrendekezési jog, mely még az elmebetegség okából gondnokság alá helyezettet is megilleti, feltéve, hogy a végrendelet készítésekor lucidum intervalluma volt. (1876: XVI. t.-cz. 2. §.) A házasságkötésnél ellentétes a rendezés, mert az elmebeteg vagy magát jelekkel megértetni nem tudó siketnéma, ha e bajok miatt gondnokság alatt van, érvényes házasságot ép a gondnokság okán még lucidum intervallum alatt és gondnokának beleegyezése mellett sem köthet. Gyengeelméjüre vagy jelekkel magát megértetni tudó siketnémára nézve a házasságkötés szempontjából a gondnokság alá helyezés csak házassági tilalmat létesít, a tékozló házasságkötési képességét pedig a gondnokság egyáltalában nem érinti. Azonkívül az ily személyek gondnokság alá helyezettetésük előtt kötött ügyleteire a gondnokság semmi tekintetben sem hat vissza.¹

Általában véve a személyes jogviszonyok szempontjából a gondnokság alá helyezés a cselekvőképességet alig érinti, kivételével legfeljebb az elmebetegek és siketnémáknak, kikkel szem-

¹ Curia 1908 jan. 28-án 1770. sz. (Egyet. Dtár II. 133.) Curia 1908 máj. 12-én 5182/907. sz. (Erd. J. K. I. 40. sz.)

ben a gondnok esetleg kényszerrel is kieszközölheti az intézetben való elhelyezést és gyógyíttatást. A gyengeelméjűek, sőt a magukat jelekkel megértetni tudó siketnémák is, voltaképp csak vagyonkezelésre való képtelenségük okán kerülnek gondnokság alá, ugyanígy a tékozlók s így önként érthető, hogy személyes szabadságukban korlátozva nincsenek. Feltétlenül áll ez különösen a tékozlókra.

Egyáltalában nincs a cselekvőképességre semmi visszahatása a távollét vagy börtönbüntetés okából elrendelt gondnokságnak (Gy. T. 33. ut. bek.) s így a gondnokolt személyes ügyeiben a gondnok tiszte alapján soha sem járhat el.

222. §. *A gondnokság megszűnése.*

Az a gondnokság, melyet birói ítélettel, elmebetegség-gyengeség, siketnémaság és tékozlás okából (Gy. T. 28. §. *a*), *b*), *c*)) rendeltek el, a gondnokolt halálától eltekintve csak akkor érhet véget, ha jogerős birói ítélettel megszüntetik. A megszüntető eljárást a már idézett 1881. évi november 1-én 3263. sz. a. kelt igazságügyminiszteri rendelet szabályozza. A megszüntetésre az a törvényszék az illetékes, amely a gondnokságot elrendelte. A megszüntetés kérelmezésére, illetőleg kereseti érvényesítésére csak a gondnokolt és gondnoka vannak feljogosítva. A rokonoknak a tárgyaláson való meghallgattatására, a szakértők részvételére s általában az egész eljárásra a gondnokság alá helyezés szabályai az irányadók.

Elmegyengeség és magát jelekkel megértetni tudó siketnémaság, valamint tékozlás czimén a gondnokolt kérelmére elrendelt gondnokság az ő kérelmére azonnal megszüntetendő, kivéve, ha csak időközben a gondnokolt fel- és lemenőágbeli rokonai kérelmére ki nem mondatott, hogy a gondnokság fennállása az ő érdekükben is történt. (Gy. T. 56. §.)

A nem bíróság által elrendelt gondnokság megszüntetése a gyámhatóság feladatát képezi, kivéve ott, ahol a törvény szerint a gondnokságot szükségessé tévő oknak elestével, a megszűnés ipso jure áll be.

A gyámhatóságnak kell a gondnokságot megszüntetnie mindennekelőtt a távollét miatt elrendelt gondnokság esetében, ha a

távollévő visszatér vagy a bürtönbüntetés miatt elrendelt gondnokságnál, ha az elítélt büntetését kiállotta és mindkét esetben, ha a vagyon kezelésére a gondnokolt szabályszerű meghatalmazással ellátott megbizottat rendelt. Ugyancsak gyámhatósági megszüntetésre van szükség azokban az esetekben, (Gy. T. 30. §. *a*)), ahol a kiskoru kapott az atyjával s gyámjával, gondnokával, vagy ugyanazon gyám, illetőleg gondnok alatt álló más kiskorival való érdeksszeütközése okán ad hoc ügygondnokot. (Gy. T. 56. §. 3. bek.) Méhmagzat képviselőjére kirendelt gondnokság ellenben a méhmagzat megszületésével ipso jure megszűnik, detto, ha bizonyossá válik, hogy a születés bekövetkezni nem fog. (U. ott 6. bekezd.) Ugyanígy a születendő végrendeleti utóörökösök vagy utó-hagyományosok részére elrendelt gondnokságnál. (U. ott 5. bekezd.) Ipso jure ér véget a kiskorúak részére kirendelt (rendkívüli) gondnokság akkor, ha a kiskorú teljeskorúságát eléri vagy atyai hatalom alá visszakerül.

Nem a gondnokság maga, (mert a gondnokolt továbbra is az alatt maradhat) hanem a gondnokra nézve az ő gondnoki tiszte megszűnik, ha a gondnok meghal, ha a gondnokság alól valamely mentességi ok érvényesítése következtében saját kérelmére, (Gy. T. 49. §.) vagy kizárási ok megvalósulása miatt (Gy. T. 45., 46. §§.) hivatalból felmentetik; megszűnik továbbá tiszte a gondnokság megszüntetésével, midőn szintén felmentéssel bocsáttatik el és végül, ha a Gy. T. 57. §-a szerint a gondnokságból köteleességellenes eljárás okán elmozdítottatik. Erre nézve is a gyámságnál adott szabályok az irányadók.

FÜGGELÉK.

CIX. FEJEZET.

A rokonok közreműködése gyám- és gondnoksági ügyekben. A családtanács.

Irodalmi utalások. **Sipőcz:** Gyámsági törv. cz. id. m. 245—266 l.; **Ugyanaz,** id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog IV. k. 1000—1009. l.; **Zlinszky—Reiner:** Magánjog 999—1004. l.; **Herczegh M.:** Családi és öröklési jog 131—137. l.; **Márkus:** Magánjog 697—709. l.; **Raffay F.:** A család befolyása a gyámság vagy gondnokság alatt lévők ügyeire cz. ért. (Ügyv. Lapja, 1898. évf. 3.). **Hattyuffy D.** id. cz. m. 355. és köv. l.

I. A rokonok. A rokonoknak gyám- és gondnoksági ügyekben való befolyását s az azoknál közreműködését régebbi jogunkhoz hasonlóan a Gy. T. is elismeri. A rokonság a gyámolt vagy gondnokolt való vérségi kapcsolatánál fogva annak vagyoni és személyi ügyeiben mindenesetre a leghivatottabb támogatója mind a gyámnak, mind a gyámhatóságnak; s a szülők — nagyszülők — illetőleg a többi rokonok nyilatkozatai és véleményei, hacsak alapos okból a kiskorú érdekeire nézve előnyösekül nem tekinthetők, a gyámhatóság által sem hagyhatók figyelmen kívül. (Gy. T. 276. §.)

Egyébiránt a törvény (Gy. T. 142. §.) egyenesen elő is írja, hogy a gyámoltnak vagy gondnokoltak az országban tartózkodó férfi és nőágon levő rokonai negyedizig, szülők vagy nagyszülők nem létében, illetőleg ha ezekre nézve kizárási okok forognak fenn, a gyámolt vagy gondnokolt ügyeinek elintézésénél meghallgattatásukat és közreműködésük igénybevételét követelhetik. De elesnek e joguktól, ha maguk is gyám vagy gondnokság alatt állanak, vagy botránys életűek, vagy atyai hatalom gyakorlatától vagy megbizhatatlanság miatt gyámi, gondnoki tisztől valaha megfosztattak s így gyámság-viselési képességük nincs; továbbá,

ha vétkes, hamis bukás vagy oly büntett miatt elítéltettek, melynek alapján a kiskoru ügyeibe való befolyás gyakorlására a büntetés kiállása után is alkalmatlanokul tekinthetők, végül ha a gyámolttal vagy gondnokolttal perben állnak, vagy köztük az utóbbi személyes állását vagy vagyonát érintő vitás viszony áll fenn. (Gy. T. 142. §. 1—3. p.)

Nagyobbszámu rokonság esetén az atyai és anyai rokonok közül lehetőleg egyenlő arányban a többi rokonok által legfeljebb négy rokon választandó, kik a többieket is képviselik, s ezek közül jelöltetik ki az, aki a gyámmal vagy gondnokkal érintkezik. (Gy. T. 143. §.) Ezt a szerepet egyébként alkalmas rokon hiányában a gyámolttal vagy családjával jó viszonyban álló idegen férfi is betöltheti, s ha ilyen nincsen, akkor a rokonok jogait a községi közgyám gyakorolja (Gy. T. 144. §.), aki a rokonok és a gyám (vagy gondnok) között netalán felmerült nehézségek esetén különben is közvetítésre van hivatva. (Gy. T. 145. §.) Jutalom a rokoni közreműködésért nem jár, s az esetleg felmerült költségek megtérítésének sincs helye. (Gy. T. 146. §.)

A rokonság befolyása gyám- és gondnoksági ügyekben közelebről abban nyilvánul, hogy mindazon ügyekben, melyeknél a gyámnak (gondnoknak) gyámhatósági jóváhagyást kell kieszközölnie: a rokonokat is okvetlen meg kell hallgatni. E végre a gyámhatóság a rokonokat megidézheti, vagy kihallgatásukról egyébként gondoskodhatik; a gyám vagy gondnok személyét illető ügyekben (gyám, gondnok kirendelése, elmozdítása, jutalmazása stb.) azonban a rokonok meghallgatása a gyámhatóságra egyenesen *kötelezőleg* van előírva. (Gy. T. 149. §.)

A gyámolt-gondnokolt bizonyos ügyeiben továbbá a rokonok beleegyezése a gyámhatósági jóváhagyást mellőzhetővé teszi. Ezek: *a*) a gyámolt vagy gondnokolt tartása, nevelése, képzése, szolgálatba adhatása; *b*) ingóságok eladása; *c*) a vagyonkezelés módja. A Gy. T. 147. §-a idesorolja még a gyámolt vagy gondnokolt kiskoru házasságát is, mely tétel azonban a H. T. 10. §-ával hatályon kívül helyeztetett. A rokonok írásban is nyilatkozhatnak, ha a gyám (gondnok) javaslatát a többség nem pártolja, a gyámhatóság dönt. Ha 15 nap alatt a rokonok nem nyilatkoznak, a gyám a 147. §. előbb említett esetében saját felelősségére intézkedhetik.

II. *A családtanács.* (Consilium propinquorum.) A családta-

nács a rokonság köréből alakított oly szervezet, mely a kiskorúak ügyeiben és érdekében gyámhatósági jogkörrel működik.

Kiskorú gyermekei részére családtanácsot az atyai hatalmat gyakorló atyának van joga halála esetére és a végrendeletekre előírt alakiságok megtartása mellett felállítani, ha ugyan összes hagyatéka a terhek levonásával 100.000 forintot felülhalad. Kivételesen és oly esetben, midőn az atyai hatalom alatt nem álló kiskorúakra terjedelmes és kezelésének felügyeletére nézve gyors és szakszerű eljárást kívánó vagyon háramlott — vagy ha az, akit gondnokság alá helyeztek, ilyen vagyon birtokában van — a családtanács az anya, nagyszülők vagy rokonok kérelmére a belügyminiszter engedélyével is felállítható.

A családtanács elnökön kívül 4 tagból áll. Elnök azon árvaszék elnöke (elnökhelyettese), mely árvaszék a kiskorú illetékes gyámhatósága volna. Oly ügyekben, melyeknél a gyám (gondnok) és a rokonok egyetértő eljárásra vannak utalva, családtanács esetén a rokonok helyett a gyámmal (gondnokkal), egyetértőleg a családtanács elnöke intézkedik. A tanács tagjai rendszerint a rokonok sorából veendő, még pedig atyai és anyai részről lehetőleg egyenlő arányban; nincs kizárva azonban a nem rokon kijelölése sem. A kijelölés az atyát illeti; ha pedig a családtanács miniszteri engedéllyel állítottatott fel, az eziránti kérelem a kiszemelt tagok ajánlásával összeköthető. Aki gyámságra, gondnokságra nem alkalmas, családtanácsnak sem lehet tagja. A törvény azonban a nőkre kivételt tesz, kik tehát a családtanács tagjai közé bevehetők. A tagok létszámában időközben beállott hiányok betöltését az illető gyámhatóság és a családtanács meghallgatása mellett a belügyminiszter eszközli.

A családtanács tagjai a gyámolt vagy gondnokolt vagyonának fentartásáért és önként érhetőleg jövedelmeinek kezeléseért és felhasználásáért is felelősek.

A családtanács egészben véve gyámhatósági jogkörben jár el, de mert hatósági hatalma tulajdonképen még sincs oly határozatainak végrehajtásánál, melyeknél köztisztviselők segélye veendő igénybe, az eziránt illetékes gyámhatóságot kell megkeresnie. A gondnokrendelés, nagykorúsítás birságolás és fegyelmi jog hatáskörébe nem tartozik, hanem az illetékes gyámhatóságnak van fentartva. Határozatait, melyek hozatalánál az

elnökön kívül legalább még 2 tag jelenléte szükséges, szótöbbséggel hozza, s azok ellen a gyám vagy gondnok, vagy bármelyik tanácstag felelősséggel élhet a belügyminiszterhez, de csak akkor, ha a határozat a gyámolt vagy gondnokolt törzsvagyonának megváltoztatására irányul. A gondnok vagy gyám ezenfelül minden oly határozatot megfeleltethet, melyet saját magára nézve tart sérelmesnek.

A családtanácsot — mely különben a gyámolt (gondnokolt) vagyonának állásáról a belügyminiszterhez évenkénti jelentéseket tartozik tenni — a belügyminiszter a rokonok vagy a gyám (gondnok), illetőleg a gyámhatóság indokolt panaszára feloszlathatja. (Gy. T. 151—168. §§.)

CX. FEJEZET.

Az elhagyott gyermekek.

A kiskorú gyermekek tartása, nevelése és a felettük való mindenirányú gondviselés, amint az előbbieknél során fejtegetve volt (lásd különösen a XCVIII. Fejezetet) a szülő, esetleg nagyszülő és egyéb hozzátartozók (CI. Fejezet) természetadta joga és kötelessége. Ha azonban a szülő, nagyszülő és egyéb jogosult, illetőleg kötelezett vérrokonok a kiskorú gyermekről gondoskodni teljességgel nem képesek, avagy ha vagyontalanul elhaltak, ismeretlenek (lelenczeknél), jöltevők, jótékonyintézetek pedig a gyermek gondozását elvállalni nem tudják, illetőleg ily irányú segítségről gondoskodni in concreto lehetetlenség: a *gyermek feletti gondviselést átveszi az állam, mely ilyenformán a szülői jogok és kötelezettségek hordozójává válik.*

Ez az a pont, melynél az országosan szervezett állami gyermekvédelmi intézmények az ált. magánjog családjogi szervezetebe bekapcsolódnak.

Az állami gyermekvédelem az *állami gyermekmenhelyek* intézménye útján nyer megvalósulást. E menhelyeket az 1901: VIII. és XXI. t.-cikkben létesítették s kötelességükben az állam gondozza közkieltségen 15 éves korukig mindazon gyermekeket, kik hatóságilag *elhagyottakká* lettek nyilvánítva, avagy enélkül is

mint nem elhagyottak, de a züllés veszélyének kitétek — a menhelyekbe való föl vételre közérdekből megérettekül tekintendők.

A gyermekmenhelyek szervezetét, a benne elhelyezendő gyermekek föl vételének előfeltételeit, gondozásuk, ápolásuk, nevelésük és felügyeletüknek közelebbi módját, végül az állami és társadalmi tevékenység e téren való szerves összeköttetésének rendezését az 1901: VIII. t.-cz. 7. §-ában adott felhatalmazáshoz képest a belügyminiszter B. M. 1/VC. 1903. szám alatt kiadott körrendelete szabályozza. (Szabályzat az elhagyott gyermekek védelméről.)

E szabályozás kiinduló pontja az, hogy „a talált, valamint a hatóságilag elhagyottá nyilvánított gyermeknek *igénye van* állami gyermekmenhelybe való fel vételre“.

Elhagyottá valamely gyermeket az illetékes árvaszék¹ nyilvánít (Budapesten az árvaszék helyett és megbizásából a kerületi előljáróságok). Elhagyottá nyilvánítandó pedig az a 15 éven aluli gyermek, kinek vagyona és eltartásra, nevelésre köteles és képes hozzátartozója nincs, és kinek eltartásáról és neveléséről rokonok, jöltevők, jótékony intézetek vagy egyesületek kellően nem gondoskodnak. (1877: XX. t.-cz. 11., 112. §§. 1901: XXI. t.-cz. 1. §.)

A menhely gondozásába való adás az elhagyott gyermek törv. képviselőjének kötelessége; ha ezt elhanyagolja, atyai hatalmától a gyámhatóság az 1877: XX. t.-cz. 22. §-a értelmében megfosztja, illetőleg, ha gyámról van szó, a gyámi törv. 57. §-a szerint gyámságától elmozdítja és helyette új törv. képviselőt rendel. Amennyiben a tartásra kötelezettek erre részben képesek volnának, a menhelyi költségek hordozására megfelelő arányban marasztalhatók, s e tekintetben magának a menhelynek kereseti jogát is meg kell állapítanunk. A jogalap: az, hogy aki más helyett valamely és azt törvényből folyólag terhelő tartozást teljesített: megtérítést követelhet.

A menhelybe való és az elhagyottá nyilvánítást is megelőző ideiglenes felvételt a gondozás-ápolás mikéntjét, a gyermek elbocsátását, a költségeket stb. illető részletes szabályozás az ált.

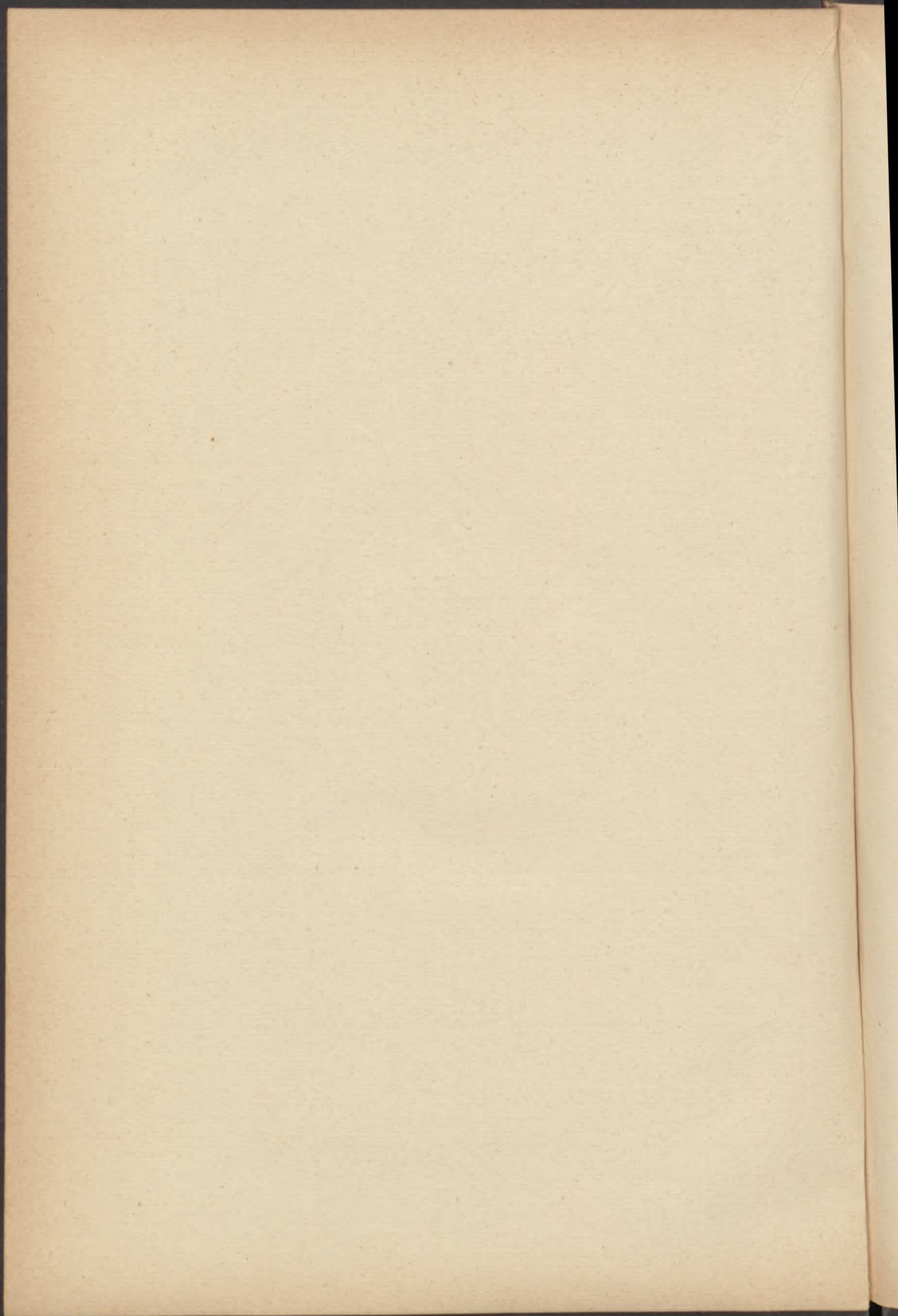
¹ Illetékes az az árvaszék, melynek területén a gyermek illetőségi községe fekszik; ha ezt megállapítani nem lehet, amely árvaszék területén a gyermek tartózkodik. — (1877: XX. t.-cz. 198., 201. §§.)

magánjog köréből kiesik; e tekintetben az idézett szabályzatra s az azt módosító, kiegészítő belügyminiszt. rendeletekre utalunk.¹

Végül megjegyzendő, hogy a züllés veszélyének kitett, vagy züllésnek indult gyermekek menhelybe való felvételének az 1908: XXXVI. t.-cz. 15. §-a, alapján lehet helye, s hogy a törv. képviselő beleegyezése mellett a gyámhatóság a gyermek nyilvánvaló érdekében oly gyermek felvételét is elrendelheti, aki nem elhagyott, s az előfeltételek hiányában elhagyottá nyilvánítható nem is volna.

¹ Lsd e szabályok aprólékos és áttekinthető összeállítását Hattyuffy D. id. cz. m. 217—229. lapjain.

ÖRÖKLÉSI JOG.

CXI. BEVEZETŐ FEJEZET.

Az öröklési jogról és örökösödésről általában. Áttekintés a magyar öröklési jog fejlődésén.

Irodalmi utalások. Frank: Közigazs. törv. I. k. 429. és köv. l.; Wenzel Gusztáv: A magyar magánjog rendszere cz. m. II. k. (II. kiad. Bpest, 1874.) 405. és köv. l.; Frank I.: Űsiség és elévülés cz. m. Buda-1848.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 1007—1036. l.; Tóth Lőrincz: A magy. örökösödési jog szelleme cz. m. Akad. értesítő I. III. 1860—1862. Bpest; Herczegh M.: Családi és örökl. jog 143. és köv. l.; Ráth György: Az országbirói értekezlet a törvénykezés tárgyában (Pest, 1861); Zlinszky Imre: A magyar örökösödési jog és az európai jogfejlődés cz. m. Bpest, 1877.; Zsögöd: Öröklött és szerzett vagyon; Az örökösödési törvénytervezetről cz. művei, a Tanulmányok I. kötetében; Teleszky István: A magy. örökösödési jog tervezetének vezéreszméi Bpest, 1882; Timon Ákos: Magy. alkotmány és jogtörténet (II. kiad. Bpest, 1903) 362—375. l.; Illés József: A törv. öröklés rendje az Árpádok korában cz. m. Akad. ért. XII. k. 3. sz. Bpest, 1904; Kolosváry Bálint: A magy. öröklési jog fejlődésének története, a Fodor f. Magánjog V. k. 3—22. l.; u. az: Öröklés és Öröklési jog cz. cikkek, a Jogi Lexikon V. k. 759—766. l.; (u. itt irod. utalások.)

I. A magánjog rendszerének öröklési jogi részében azoknak a jogviszonyoknak szabályai és intézményei foglalnak helyet, melyeknek közös alaptypusa az u. n. öröklési jogviszony, vagyis a vagyonátszállás elhunyt jogalanyokról élökre. Pozitívjogi fogalma szerint tehát az öröklési jog azon elveknek, tételeknek és szabályoknak intézményekké tömörített szerves összességét jelenti, melyben a vagyoni jellegű jogviszonyoknak az egyik alanyról a másik alanyra — halál esetén való átszállása, s ezen átszállásnak mikéntje nyer meghatározást.

Magának az öröklési jogviszonynak megértéséhez azt kell első sorban is figyelembe vennünk, hogy az annak anyagi végeredményeként jelentkező jogi hatás: *vagyonszerzés*, melyet bizonyos személyek javára a halál, ez az élettani szempontból anynyira fontos és itt jogi ténynyé kvalifikált jelenség gördit meg. A halál esetére szóló vagyonszerzés, mint jogi folyamat: az örök-

lés, vagy örökösödés; melynek az élők közötti vagyonszerzés különböző jogcímeivel szemben egységes jogcímeül ugyan a halál ténye szolgál, amennyiben általában véve lehetőséget nyújt az örökösödésre, arra azonban, hogy a halál esetére szóló vagyonszerzés ezen általános lehetősége valakinek, mint szerzőnek valóban javára szolgálhasson: az illetőnek különös öröklési jogcímmel kell birnia, mely jogcím vagy a törvény rendelkezésében vagy az elhunyt alany akaratában lelheti alapját.

Ezeket a megkülönböztetéseket sarkallik az öröklési jog tárgyalásának rendszere. Általános és különös részre oszlik. Az általános részben a halál esetére szóló vagyonszerzés lehetőségének előfeltételei tárgyalandók, melyek az öröklés minden jogcímet adó különös tényalapjánál ugyanazonosak (I. czim. CXII. — CXIV. Fej.); a különös részben az öröklésnek egyes megintézményesített különös jogcímei (törvényes, végrendeleti, szerződéses öröklés, köteles rész — és a szintén idesorozandó halál esetére szóló ajándékozás; II. czim. I—IV. szakasza) és azok a joghatások veendő vizsgálat alá, melyeket az örökösödés — mint vagyonszerzési mód anyagi eredményként előidéző. (II. czim. V. szakasza.)

II. Megjegyzendő egyébként, hogy a bármely czimű halál esetére szóló vagyonszerzésnek — tehát az öröklésnek — belső indokoltsága, vagy amint mondani szokás jogi alapja jogbölcseleti szempontból a legvitatottabb kérdések közé tartozik.

A régi természetjogi iskola felfogása az öröklés alapjáról abban az okoskodásban csucosodott ki, hogy bár az öröklés politikai, czélszerűségi, erkölcsi és méltányossági szempontokból szükséges intézményül tekinthető, elvileg semmi jogosultsága nincs, mert nem létezik oly természetjogi elv, mely valakinek halála esetén a vagyonnak az ő hozzátartozóira való átvitelét indokolná, másfelől még kevésbé ismerhető el az, hogy az egyén rendelkezési joga, mely mint személyiségének integrans része a physikai halállal szintén megszűnik a vagyon ezen időpontra sorsára is rendező és meghatározó kihatást gyakorolhasson. Sokat foglalkozott a kérdéssel a természetjogiból észjogivá átváltozott bölcseleti felfogás, anélkül, hogy a nézeteket megállapodásra tudta volna vinni, míg napjainkban különösen a kü-

lönböző árnyalatu szocialistikus irányzatok intéznek az öröklés intézménye ellen heves támadásokat.

A magyar jog szempontjából az öröklésnek minden időben, s a ma már mondhatnók általában elterjedt felfogást is visszautkrözőleg meg volt a maga szilárd, 48 előtt pláne közjogias jellegű alapja a családi, vérségi, azaz nemzetségi együvé tartozás természetes érzésében; s ha emellett az idők rendén teljesen kifejlett és érvényre jutott az öröklés alapjainak sorában az elhunyt egyén akarátának elismerése is: ez csak arra mutat, hogy a társadalmi és gazdasági élet az egyéni tulajdonban megintézményesített korlátlan rendelkezési szabadságot a halál utánra szóló rendelkezések lehetőségének és jogérvényességének megengedésével szükségesnek látta intenzívitása lehető legnagyobb fokára fölemelni.

III. Mai öröklési jogunk intézményei a 48 előtti joggal annyira szoros eszmei kapcsolatban állanak, hogy a jogtörténeti mult ismerete, illetőleg legalább az arra való utalás magánjogunk egyetlen részénél sem oly mellőzhetően, mint épen az öröklési jogban.

Az az első szilárd pont, melytől kezdve öröklési jogunk fejlődésében — mondhatnók — mintegy az egész intézménykört átható egységes alapeszmére tudunk rámutatni: az ősiség intézményének behozatala (1351. évi I. Lajos f. decretum. 11. §.). Az azelőtti korról nemcsak a hiteles adatok szükséges mennyisége hiányzik,¹ de a nagy horderejű jogalkotás egyuttal megsemmisítette az előző jogot, ha ugyan az ellentétes volt, illetőleg betetőzte azt a fejlődési folyamatot, amely az ősiség intézményében kifejezésre jutott családvagyonfentartási elv felé szokásjogilag máris a megvalósulás pontjáig haladt előre. A régi magyar öröklési jog nem képvisel az akkori magánjog egytetemes rendszerében önálló intézményi kört, hanem sokszoros összeszövődéssel átolvad egészen a vagyonjogba, melynek intézményei a dolgok különböző közjogias kategóriáiban valósultak meg s nyerték sajátos rendezésüket. Az öröklési jognak ezt a jellegét az ősiség adta, mely a mának szemüvegén át szemlélve megtisztítható ugyan mindazon idegen és közjogias elemektől, melyek az urbér és adományrendszer és az ezek által megszabott birtokrendszerrel

¹ Sokat köszönünk e téren dr. Illés József, elől id. jeles monografiájának.

való összefonódása okán aggattattak rája; de a régi jog szempontjából az ősiséget ezen tisztaságában vizsgálni nem volna helyes, mert voltaképi szerepének — melyet régi öröklési jogukban betöltött — elhomályosítására vezetne. Az örökösödés: vagyonszállás a megszűnt jogalanyról az élőre. Ez átszállásnak mikéntje a régi magyar öröklési jogban nem abban leli meghatározását, hogy törvény-e vagy végintézkedés-e az alap? hanem abban, hogy az örökösödés nemesi vagy nem nemesi jószágban, adományiban vagy szerzeményiben fog-e helyet.

A) *Öröklés a nemesi jogban.* Az 1351. évi I. Lajos-féle decretum 11. §-a az örökösök nélkül maradt nemes egyének hagyatékaira nézve azt rendeli, hogy birtokaik „jog és törvény szerint, tisztán és feltétlenül, minden ellentmondás nélkül, legközelebbi atyafiaikra és nemzetségeikre háramoljanak“. Ez az ősiség intézménye, melyben két (egy kifejezett és egy hallgatólag) szabály foglaltatik. Először, hogy arról, ami ősi, sem élők között, sem halál esetére rendelkezni nem szabad; másodsor: a nem ősiekre nézve a rendelkezés szabadsága korlátozva nincs. Eként a régi magyar nemesi öröklési jog két ágra oszlik; az ősi javakban és a szerzeményes javakban való örökösödésre.

1. *Öröklés az ősi javakban.* Ősi javak alatt pedig azon jószágok értendők, melyek nemző elődeinkről szállottak le reánk a törvényes öröklés rendje szerint. Az öröklés ezen törvényes rendje arra utal, hogy az ősi jószágban a nemzetség minden élő és leendő tagja jogközösségben áll egymással; vagyis az ősi jószág nem az egyes egyén, hanem a család tulajdona, s így a mindenkori birtokos csak haszontartója az ősieknak, melyek iránt azonban részesség illeti mindazokat, kik a jószágot szerző elődtől származnak le.

Az a szoros kapcsolat már most, mely az ősiség és adományi rendszer között fennállott, ismét jelentékenyen variálta az ősieken való örökösödést aszerint, hogy adományos ősi vagy nem adományos ősiekről volt-e szó.

a) *Öröklés és adományjellegű ősi javakban.* Az adományos ősi vagyonban az öröklés rendje az adománylevél záradékai szerint történt. Öröklési joga tehát csak azoknak az ivadékoknak volt, akik e záradékokba befoglaltattak. E záradékok (clausulae donationis) az öröklés rendjét különbözőségükhöz képest

más- és másképen szabták meg és rendszerint arról is intézkedtek, hogy — egyéb törvényes okoktól eltekintve — az illető javak meddig maradhattak az adományos, azaz ennek jogutódai tulajdonában, vagyis, mikor kell azoknak ismét a korona joghatósága és a király adományozása alá visszaháromolniok.

Megjegyzendő: mivel minden adományos jószág a megadományozottra szerzeményinek volt tekintendő: joga volt neki az abban való örökösödést esetleg a záradékkal *ellenkezően* is meghatározni. Az ilyen netaláni eltérő intézkedésnek azonban csak addig volt hatálya, míg a záradékban öröklésre kijelölt ágak ki nem haltak, mert a koronára való devolutio (visszaszállás) ilyen esetben feltétlenül bekövetkezett s azt az első szerző záradékellenes végintézkedése semmikép sem alterálhatta.

Az adományos ősi javakban való örökösödésre elsősorban a leszármazók voltak hivatva. Az osztzkodás fejenként, unokák között törzsenként történt. Törvénytelen gyermekek ki voltak zárva; törvényesített és örökbefogadott gyermekek pedig az örökséghez csak bizonyos feltételek és korlátozások mellett jutottak. (Trip. I. 54. cz.) Különös intézménye volt a lemenők öröklésének a csupán fiágra szóló adományoknál a *flusítás*.

Lemenők után a felmenők öröklése következett, még pedig az adományos ősi jószágok csak azon részeiben, melyek ép az illető felmenőtől szálltak volt le. A képviseleti jog persze itt is érvényesült. Ki volt zárva a felmenők öröklése oly esetben, mikor az adománylevél záradéka az adományos megnevezése nélkül általában csak a „haeredibus et posteritatibus“ javára szólt. Harmadsorban következtek fel- és lemenők nemlétében a jogközösségben bennlévő oldalrokonok, a rokonsági izközelség rendjében és csak azon javakban, melyek az ő águkról hárultak. Fiágot illető ősieken csak a földalrokonok, nő és fiágot illető ősieken mindkét nembeliek. Végző fokon következett a szent korona öröklése, ha az adománylevél záradékában öröklésre hivatott oldalrokonok sem léteztek volna.

b) *Öröklés a nem adományos jellegű ősi javakban.* A nem adományos ősi vagyon régi jogunk szempontjából az a jószág volt, melynek szerzési czime nem a királyi adománylevélben gyökerezett. A nemzőelődnek az a szerzeménye tehát, mely idegen 3-ik személy végrendeleti juttatásában, örökvallásában stb. gyö-

kerezik, ha a törvényes öröklés rendje szerint fiára szállott: ennek nemadományos jellegű ősi vagyonát képezte. Az ilyen ősi javakra vonatkozó öröklési jog nem ismerte az adományos ősiekben helyt fogó s a záradékok által megállapított korlátozásokat. Nevezetesen pedig mindkét nemű leszármazók itt egyenlően osztozkodtak. További eltérés: ha hivatott oldalrokon (olyan, akinek a szerző előd szintén elődje volt) nem létezett a szent korona előtt, a netalán még élő házastárs kapta meg az elhunyt után a hagyatékot. Egyébként ha a korona is öröklött, ez nem volt a nem adományos ősieknél sohasem „visszaháramlás“, hanem egyszerű törvényes öröklés s az utolsó, magvaszakadt birtokos tetzése szerint végrendelkezhetett is.

2. *Öröklés a szerzeményi vagyonban.* Ami nem volt ősi, arról szabad volt a rendelkezés. A megadományozottra nézve az adomány is „szerzeménynek“ lévén tekintendő: ez az első szerző az adományul nyert javakra nézve is tehetett végrendeletet, melynek intézkedései a már mondott módon a záradékban kijelölt öröklésre jogosult ágak kihaltáig érvényesülhettek még a záradék ellenére is. A nem adomány útján szerzett szerzeményi javakban korlátlan volt a végintézkedés szabadsága. Ha pedig végintézkedést a szerző nem tett, első sorban a leszármazók, majd a házastárs s ezek nemlétében a felmenők, végül a királyi fiscus örökölt. Oldalrokonok tehát nem örökösdtek, mert erre az alap, a jogközösség, hiányzott. E szabályt azonban az osztatlanul maradt testvérekre való tekintettel a törvényhozás áttörte. (1655: XLIX.; 1723: LXVII. törvényczikkek.)

3. *A nemesi javakban való öröklés egyéb czimei.* Ilyenek voltak: a) leánynegyed (quartalitium); b) özvegyi öröklés; c) hitvestársi kölcsönös öröklés; d) hitbizományi öröklés. Az utóbbi egészen különálló jogintézmény; az előbbieket a különleges (singularis) öröklésnek esetei.

4. *Végrendelkezés.* A végrendelkezés régi jogunkban a mondottak szerint csak igen szűk körben érvényesült. El volt ismerve a személyi javakra nézve — aminek azonban alig volt jelentősége az ily természetű javak csekélyisége okán — és ki volt zárva teljesen az ősi javak tekintetében. A végrendelkezési jogot az 1715: XXVII. t.-cz. rendezte a nemesek írott és szóbeli

magánrendeleteire tekintettel; míg az előtt — iróink szerint — a római és kanonjogi szabályokat alkalmazták.

B) *Öröklés a nem nemesi jogokban. 1. Jobbágyok örökösödése.* Régi jogunk a jobbágyok öröklési jogát — mint általában a nem nemes osztályok magánjogát is — meglehetősen hézagosan rendezte csak. Elvül szolgált, hogy az apa ingó és ingatlan vagyonában fiuk és leányok egyenlően örökösödtek. Az ősi és szerzeményi közti különbség ennek ellenére, a leányok rovására, jelentékenyen éreztette hatását. A házastársak kölcsönös öröklési joga a szerzeményes javakban gyermekek nemlétében, már Werbóczy korában tisztán ki volt fejlődve. Ősiekből, ha gyermek nem volt, a felmenők, ezek nemlétében az oldalrokonok, majd az özvegy volt öröklésre hivatva. Ha az özvegy sem volt életben a *la devolutio* a nemeseknél: itt a földesurra szállt a hagyaték. A földesurnak egyébként a törvényes örökösök teljes hiányában a szerzeményi javak felére is a jobbágy végrendelkezési jogának érvényesülését kizáró törvényes öröklési joga volt.

A végrendelkezés módjára a helyi szokás volt irányadó. Szerzeményi vagyonra nézve ez a végrendelkezési szabadság nem volt korlátozva. Két újabb törvény, az 1836: IX. és 1840: VIII. t.-cikk a mondott alapszemponthoz ismételtelen megerősítette, de lényegbevágó ujitást a jobbágyok öröklési jogán nem eszközölt.

2. *Városi polgárok öröklési joga.* Irányadók e részt a városi szabályrendeletek voltak, melyekben a városalapító telepesek rendesen saját hazai jogukat ültették át a magyar földbe. Az u. n. tárnokjogi cikkek a városi öröklési jogok tarka sokféleségében némi egységet hoztak létre. Az ősi és szerzeményi vagyon közti különbség a városi polgárok öröklési jogának is egyik főszabálya volt, s ebből folyólag létesült az ősiekre nézve az egész vérrokonság jogközössége s érvényesült a szerzeményi javakat illetőleg a szabad végrendelkezés. A tárnoki cikkekben csak az alapok voltak lefektetve; s így ezeknek továbbfejlesztése s a hézagok betöltése a városok szabályrendelet alkotására hárult át.

3. *Kiváltságos kerületek öröklési joga* Fiumétől és a szepesi 16 város kerületétől eltekintve a többi szabad kerület (jász-

kunok és 6 hajdu város kerülete) öröklési joga inkább csak a particularis külön jogforrások alaki érvénye tekintetében tért el az általános jogtól, anyagilag véve azonban s az öröklési jog gerinczes intézményeiben követte azt. Fontosabb eltérés csak az özvegy nő öröklésénél mutatkozott.

C) *Erdélyi öröklési jog.* A régi Erdély politikai nemzetek szerinti széttagoltsága az öröklési jogban is kifejeződött. A magyarok öröklési joga teljesen Werbőczy Tripartitumán nyugodott s így e részben az eddig mondottakra utalhatunk vissza. Összeesett az teljesen a magyarországi általános joggal.

A *székely* öröklési jog szintén a magyar öröklési jog alapjain épült fel s legjelentősebb intézménye az ősi- és szerzeményi vagyon közti ismert különbségtétel s az ehhez fűződő szabályozás volt. Mint specifikus intézmény megemlítendő az u. n. „tisztá székely örökség“ (haereditas pura Siculica), melyben az öröklés kizárólag a fiágra volt szorítva, de ennek kihaltával átment az utolsó birtokos leányára egy ipso jure fusitással. Az ily fiuleány a távolabbi ágon lévő férfirokonokat az öröklésből kizárta. Jellegzetes sajátága volt a tiszta székely örökségnek az is, hogy teljes magvaszakadás esetén a tiszta székely örökségi jelleg megóvásáért, ősi szokás alapján, nem a fiscus, hanem az elhunyt szomszédja örökölt.

A *szász* öröklési jogot az 1583. évben készült Báthory Istvántól szentesített „Statuta Saxonum“ szabályozták. A magyar öröklési jog fejlődésére ennek az egészen idegen jogérzelmi világban gyökerező jogalkotásnak, mely a házassági vagyonjoggal volt rendkívül szoros szervi kapcsolatban, számbavehető kihatása nem volt; kivéve Kolozsvár városának egy terjedelmes öröklési jogi szabályrendeletét, mely 1603-ban keletkezett „Kolozsvári tractatus az successióról“ czimen.

D) *Áttekintés.* A 48 előtti magyar öröklési jog fejlődésének áttekintése azt igazolja, hogy a régi öröklési jogunk kiválóan *közjogias színezetű* volt. Az öröklés külső rendjét a vagyon *eredete* és *minősége* szabta meg s ennek különböző intenzivitással megálapított közjogi kapcsolatai terelték az öröklés rendjét azon államcéllok szolgálata felé, melyek az adományrendszernek alapgondolatában jutottak kifejezésre. Az ősi birtok mindazon vo-

natkozásai, melyek a „jus regium“-ra s a szent korona joghatóságára utalnak: a régi öröklési jog közjogi oldalát vetik előtérbe.

E mellett érvényesült befelé a vérrokonok jogközösségében az öröklési jognak magánjogi elve, a magánjogi szempont: az élők közötti és halál esetére szóló rendelkezési jognak korlátozása, illetőleg megtagadása. Amint mondani szokás: *a családvagyonfentartás* elve ez, együtt azzal a másik szemponttal, hogy az öröklési jog ratiója a *vérségi kötelék* és semmi más. Ez okon a végrendeleti örökösödés régi jogunknak nem alapintézménye, hanem csak mellékhatása volt. Szükségképi folyamánya már most a régi magyar öröklési jog közjogias színezetének az *örökjogi jogegyenlőtlenség*, mely részben más-más mértéket alkalmazott nemek szerint, részben merev válaszfalakat huzott a rendi és gazdasági társadalom egyes osztályai között. De nyilvánult a jogegyenlőtlenség a régi magyar öröklési jog nagymérvű *particularismusában* is, mely a helyi hatóságok szabályrendelet-alkotásában a jog egyetemes fejlődhetését lényegesen megnehezítette.

E) *Kibontakozás.* Öröklési jogunk fejlődését az 1848—49. évek politikai eseményei félbeszakították, jöllehet az 1848: XV. t. cz. az ősiséget eltörlő ált. kijelentésével öröklési jogunkból tabula rasa-t csinált. A reorganisatio feladatával az absolut kormány által 1852. nov. 29-én kiadott u. n. ősiségi patens birkozott meg, mely eredeténél fogva a jogfejlődés természetes eleméül nem tekinthető ugyan, de a kibontakozás folyamatában mégis fontos időpontot jelöl meg. Másik jelentős mozzanat az 1861. évi országbirói értekezlet és az itt létesített megállapodások.

Az ősiségi patens az ősi és szerzeményes, adományi és nem adományi, fiági és egyéb vagyonkategóriákat, melyeken a régi öröklési jog intézményei sarkallottak, megszüntette. Ezeket az intézkedéseket fentartotta az országbirói értekezlet is, de megszüntette ezzel kapcsolatban az örökösödés némely különös címét (a leánynegyed, hajadonjog). Megtartotta viszont épségében a hitvestársi és özvegyi öröklést és a hitbizomány intézményét. Megtartotta továbbá a régi magyar öröklési jog legfontosabb elvét, a családvagyonfentartás nagy gondolatát. Amit tehát az ősiség intézménye a maga közjogi attribútumaival megerősítve szolgált, azt

az intézményi célú, a vérség oltalmát, az országbirói értekezlet megállapodásai is célul tekintik, habár a közjogi attributumok a fejlődésnek ezen a fokán már esetek. A szabad rendelkezési jog ehhez képest az országbirói értekezlet és a mai jog első alapelve. Ha azonban az öröklés nem végrendelet, hanem a törvény alapján megy: az ági és szerzeményi, azaz *öröklött* és *szerezett* vagyon kategóriáiban a régi jog felfogása jut érvényre és az öröklés rendjét a vagyoneredet minémüsége van hivatva megszabni. A vagyoneredetnek befolyása nyilvánul pedig a felmenők és oldalrokonok örökösödésében.

A mai öröklési jog közvetlen forrásai a mondottak szerint részben még mindig a régi jog alapjaiban, a Tripartitumban s régi öröklési jogi törvényeinkben keresendők, s ezek nélkül az *öröklött vagyon* intézményét pl. megérteni sem lehetne. Közvetlenebb forrásai az ősiségi patens, amennyiben az országbirói értekezlet hatályában fentartotta; az országbirói értekezlet megállapodásai, a végrendeletek alaki kellékeiről és az örökösödési eljárásról alkotott újabb törvények (1876: XVI. t.-cz.) és az ezek alapján, illetőleg ezek keretei között, s ezeket pótlólag kifejlett szokásjog.

I. CZIM.

ÁLTALÁNOS TANOK.

CXII. FEJEZET.

Alapfogalmak.

Irodalmi utalások. Lásd a CXI. Fej. alatt.

223. §. *Hagyaték; örökhagyó; örökös; öröklési jog alanyi értelemben.*

I. Hagyaték (hereditas) alatt az a vagyontömeg értendő, mely valakinek halálakor — ide értve holttányilvánítását is — mint *jogi egész* az elhunyt után *hátramarad*. Mivel pedig nem minden vagyoni alkatelemnek van meg az a tulajdonsága, hogy az alany halála után is fenmaradjon: a hagyaték vagy hagyatéki vagyon és az elhunytat életében megilletett vagyona fogalmilag nem fedik egymást. Ez utóbbiból a hagyatékba csak az megyen át, aminek átszállandó természete van. Tehát, nem tartozik először is a hagyatékhoz semmi oly vagyoni jog vagy kötelezettség, mely családi vagy közjogi viszonyokban leli alapját, habár kivétel itt is akad (pl. tartási kötelezettség, patronatus); továbbá mindaz, ami szerződéses alapon volt az elhunyt élettartamára korlátozva (pl. életjáradék); aminek át nem szálló természete az illető vagyoni jog vagy kötelezettség rendeltetéséből és abból az intézményi célból következik, melyet szolgálni hivatva van (pl. személyes szolgalmak) és végül aminek u. n. legszemélyesebb jellegét tételes intézkedés, vagy szokásjogi szabály állapította meg (vissza és elővásárlási jog; meghatalmazás; társasági szerződésből származó jogok és kötelezettségek; a pénzbüntetés, hacsak a halál előtt jogerősen meg nem állapított; nem tartozik a hagyatékhoz, továbbá az életbiztosítási összeg, ha kedvezményezettül az örökösök voltak

megjelölve stb.).¹ Azok a követelési igények azonban, amelyek a halállal megszűnő jogviszonyokból már keletkeztek (pl. hátralékos életjáradékrészletek), a hagyatékhoz hozzászámítandók.

II. *Örökhagyónak* (testator) azt az elhunyt személyt nevezük, aki a halála okából másra átszálló vagyonnak (a hagyaték-nak) haláláig alanya volt. Ha az örökhagyó vagyonáról végrendeletet készített, *végrendelezőnek* mondjuk.

III. *Örökösnek* (heres) tág értelemben azt a személyt nevezük, akire az örökhagyóról a vagyon — mint hagyaték — az öröklés rendjén átszáll. Szűkebb értelemben azonban csak az mondható örökösnek, akire a hagyaték, vagy annak valamely hányada, mint egész (tehát nem mint az örökhagyó vagyonának egy bizonyos darabja!) szállott át, míg az, aki csak egyes darabokat kapott a hagyatékból, eltérő jogállására való tekintettel hagyományosnak neveztetik. Az örökös vagy törvényes örökös, vagy végrendeleti, vagy szerződéses örökös, aszerint, hogy az örökhagyó utáni öröklése törvényen vagy végrendeleten, illetőleg öröklési szerződésen nyugszik. Örökös csak az lehet, aki az örökhagyó halálakor él, vagy legalább már mint méhmagzat létezik. Ez az egész öröklésnek egyik előfeltétele. (Lásd CXIV. Fej.)

IV. *Öröklési jog alatt* alanyi értelemben valamely elhunyt vagyoni viszonyaiba — mint vagyonegészbe — való belépés, illetőleg utódlás jogát értjük,² mely csak oly személyeket illethet meg, kiket a törvény akár az elhunyt rendelkezésére, akaratára — akár magában a törvényben megállapított ténykörülményekre tekintettel örökösökül elismer.

¹ Curia, 1905 aug. 29-én 1281/904. sz. — Az üzlet, melyet az özvegy az ipartörvény értelmében férje halála után minden bejelentés nélkül folytathat: a hagyatékhoz hozzászámít; ha az özvegy azt eladta: úgy a vételár. (Grill f. Dtár 1905. évf. 837.) Az örökhagyó ingói között talált takarékpénztári könyvek a benne elhelyezett pénzértékekkel, bár azokról a végrendelet nem emlékezik meg, s a könyvecskéket örökhagyó gyermekei nevére állította ki: az ajándékozási szándék világos kifejezésének hiányában a hagyatékhoz tartozóknak tekintendők. (Curia 1910 jan. 18-án 4577/909. sz. — Egyet. Dtár IV. 95.)

² Az öröklési jognak specialis sui generis jellege van. Az Optk. dologi jognak minősíti, ami azért nem helyes, mert a hagyatékban dolgok mellett jogok, sőt kizárólag csak ezek lehetnek.

224. §. Az öröklés különböző nemei.

Az öröklés különböző neveit a vagyon (mint hagyaték) átszállásának módja szerint különböztetjük meg, mely megkülönböztetésnek azért van jelentősége, mivel azoknak jogállása, kik az elhunyt vagyonában az egyik vagy másik mód szerint részesültek, lényegesen eltér egymástól. (Az örökösök egymásközi és a hagyatéki hitelezőkkel szemben való viszonyánál.)

Az örökhagyó vagyona ugyanis — akár törvény, akár végrendelet alapján úgy szállhat át az örökösökre, mint gazdasági és jogi egység, akkor is, ha az örökös nem az egész vagyont, hanem annak, *mint egésznek*, csak egy hányadát (felét, harmadát) örökli. Míg ezzel szemben kaphat az örökös az elhunyt vagyonából egy vagy több meghatározott darabot (dolgot, jogot), mikor is nem az örökhagyó „vagyónának“ vagy e vagyon bizonyos hányadának lesz örököse, hanem csak jogot nyer a vagyon örökösével szemben a hagyaték egyes alkatelemeihez. Előbbi esetben az öröklés általános vagy egyetemes (successio universalis vagy — per universitatem), utóbbi esetben különös (success. singularis).

Az universalis és singularis successio közti megkülönböztetés a római öröklési jognak egyik legfontosabb alapelve volt s ismeri azt a magyar magánjog is, habár a hozzáfűzött következményeket nem vonja le mereven s így annak értelmét is jelentékenyen módosítja.

Ugyan a magyar öröklési jog is egyetlen jogi tény, a halál következtében juttatja a hagyatéket a kijelölt örökösnek s így az abban foglalt egyes dolgok és jogok külön-külön megszerzése nem szükséges. Ennyiben az utódlás mindenesetre egyetemes. De ez is csak a hagyaték aktívái tekintetében érvényesül, mert a passzívák ezekkel a hagyaték nemleges alkatrészeiként át nem szállnak.

Az örökhagyó adósságaiért tehát az örökös *saját vagyonával* nem szavatol; azok az adósságok a kapott örökségen fekvő terhekként jönnek figyelembe, mely körülmény folytán az örökös kifizetésükkal csak *quoad vires hereditatis* tartozik.

Hogy az örökösök közül ki az általános örökös (universalis) és ki a különös jogutód? attól függ, hogy a több megnevezett közül melyiknek hagyta az örökhagyó vagyonát, vagy annak bizonyos hányadát, ugymint „vagyont“, mint gazdasági és jogi egységet,

vagy ki lesz törvényes öröklés esetén az örökhagyó után az ezt megilletett vagyoni érdekkörnek azaz eszmei központja, mely körül a hagyatékban foglalt összes jogviszonyok éppen úgy összecsoportosulnak, mint az elhunyt életében, az ő személye körül. A kérdés végelemzésben a végakarát magyarázatának kérdése; a törvényes öröklésnél jelentősége kevés, mert itt az öröklésre jogcímet adó törvény maga limitálja a hagyatékban részesítendőket aszerint, hogy azok általános örökösök-e vagy különös jogutódok.¹

CXIII. FEJEZET.

Az öröklés jogcímei.

Irodalmi utalások. Zsögöd: Az örökösödési törvénytervezetről cz. m. (Tanulmányok I. k. 585. és köv. l.; Kern Tivadar: Az öröklési jog ált. szabályai cz. m. a Fodor f. Magánjog V. k. 29. és köv. l.; u. ez: A magyar öröklési jog mai érvényben cz. m. I. k. 5. és köv. l. (Bpest, 1896); Herczegh M.: Családi és örökl. jog 150—151. l.; lásd továbbá irod. utalások a CXI. Fej. alatt.

Az öröklés jogcímeinek, vagy az öröklés okainak azokat a jogpolitikai alapokat nevezzük, melyekben a mai társadalmi és jogrend kizárólagos okát látja annak, hogy az elhunytól a vagyon bizonyos meghatározott személyekre — és nem másokra — száll át.

Az öröklésnek jogcíme először is az elhunyt jogalanynak még életében tett *rendelkezése* arról, hogy vagyona halála után kire szálljon. E rendelkezés lehet egyoldalú (végrendelet) és kétoldalú (öröklési szerződés, halál esetére szóló ajándékozás); — másodsor a *vérokonság és a házastársi viszony*. E két utóbbi ténykörülmenynek a törvény tulajdonítja azt a különben a természetes emberi érzésnek is megfelelő hatályt, hogy az elhunyt vagyónában az öröklés által azok részesedjenek, kik vele vérokoni vagy házastársi viszonyban állottak.

Az öröklés ezen különböző okain alapszik az az alapvető megkülönböztetés, hogy az öröklés vagy az elhunyt akaratan

¹ Törv. öröklési jogunk több jogcímet ismeri a halál esetére szóló singularis successiónak. Ily czimek, az ági öröklés, az özvegyi jogon, köteles rész alapján való öröklés esetei.

nyugvó *végrendeleti*, illetőleg *szerződéses*, vagy pedig szorosán a törvényből folyó *törvényes öröklés*. Hogy egy és ugyanazon hagyatékban lehet-e törvény és végrendelet okán örökölni, vagy hogy az egyik a másikat kizárja-e? azt az egyes jogrendszerek különbözően döntenek el. A római jognak az volt a szabálya, hogy „*nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest.*“ Mervé következetességgel azonban e tételt a római jog sem vitte keresztül s főleg nagy rést ütött rajta a köteles résznek a császári korban kifejlett intézménye. A magyar öröklési jogban meg éppen megfordítva áll a szabály: „*quisquis pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest.*“ Amiről tehát az örökhagyó végrendeletet nem tett: abban törvényes öröklésnek lesz helye. A római jogban ellenben a hagyaték azon részeire nézve, melyeket a végrendelet nem érintett, a végrendeleti örökösnek volt *jus accrescendi*-je.

A magyar jog szerint az öröklés különböző jogcímei között leglényegesebb s a történeti fejlődést tekintve mondhatni a legerősebb a *törvényes öröklés*. Legerősebb azért, mert a végrendeleti öröklési jognak történelmi múltja a törvényes örökléshez mérten elenyészően csekély jelentőségű, s a vagyon javarészeről az ösiség okán végrendelkezni nem lehetett, s mert a törvényből folyó *singularis successio* egyik nemének, t. i. az u. n. köteles rész iránti öröklési igénynek egyenesen a végakarattal szemben is helye van. Régi jogunkban a törvényes öröklés intézménye a magánjog egész rendszerét áthatotta s különösen össze volt fonódva a dologi jognak közjogias színezetű intézményeivel.

CXIV. FEJEZET.

Az öröklés előfeltételei.

225. §. *Szerzőképes ember halála. Örökség megnyílása. Öröklésre hivatott életbenléte.*

Irodalmi utalások. Herczegh M.: Családi és örökl. jog 147. és köv. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 1039—1046. l.; Kern: id. cz. m. a Fodor f. Magánjog V. k. 31—65. l.; Zsögöd: Törvényjavaslat az öröklési törvény életbeléptetéséről, cz. m. a Tanulmányok II. k. 591. és köv. l.; Indokolás: a m. ptkv. tervezetéhez V. k. 7. és köv. l.; Kolosváry B.:

Öröklés, Öröklési jog és Öröklési képesség cz. cikkek a „Jogi Lexicon V. kötetében. A h o l t k é z r e nézve lásd I. k. 44. §. III.

I. Élő után nincs öröklés (*viventis nulla hereditas*), így az öröklés útján való vagyonszerzésnek *conditio sine qua non*ja, hogy valaki elhalt, vagy holtánnyilvánított legyen, (lásd I. k. 39. §.) s előbbi esetben a halál ténye bizonyíttassék (lásd u. ott), másodsor meg, hogy az elhaltat életében a vagyonszerzésre vonatkozó képesség megillette legyen — ellenesetben az, hogy halálával vagyont hagyhasson hátra, jogilag teljesen kizárt dolog volna. Arra nézve, hogy a jogképesség mely személyeknél van a vagyonszerzési képesség elvonásával korlátozva, utalunk az I. k. XIII. és XXXIII. Fejezetei során mondottakra.

Nincs helye öröklésnek sem törvényes, sem végrendeleti alapon jogi személyek után — bár a vagyonszerzési képesség ezeket megilleti — mert a jogi személyek megszűnése esetén, netalán fennmaradt vagyonuk hová szállását törvény vagy alapszabály határozza meg. (Lásd I. k. 40. §.)

II. Az öröklés második principialis előfeltétele az *örökség megnyílása* (*delatio hereditatis*), ami alatt az értendő, hogy a törvény vagy az örökhagyó rendelkezése szerint kijelölt személyeknek öröklési joga létezővé s ekként öröklésük is lehetségessé válik. Hazai jogunk szerint az örökség megnyílása összeesik az örökhagyó halálának pillanatával, s mivel ez időpontban az öröklési jog már létezővé vált, a kijelölt örökös is megszerzi az örökséget minden elfogadási nyilatkozat, vagy birói eljárás avagy arra való tekintet nélkül, hogy netalán ismeretlen, vagy ha nem is, de az örökség megnyílásáról tudomása nincs. Akarata ellenére azonban örökössé önként érthetőleg jogunk sem teszen senkit sem, s a valakire rányilott örökség visszautasítható, mikor is az illető örökölni nem akaró személy az öröklésből ép úgy, mintha arra képessége nem volna meg, egyszerűen kiesik.

A magyar öröklési jog imént mondott elvét, mely feleslegessé teszi a római jogi s az örökség megnyílásától elkülönített *acquisitio hereditatis*-féle intézményt (*aditionalis rendszer*) úgy szokás kifejezni, hogy az örökség az öröklés megnyílásával *ipso jure* száll át az örökösre. Ezzel az állásponttal ki van készítve egyúttal a „nyugvó hagyaték“ (*hereditas jacens*) elisme-

résének szüksége is (lásd I. k. 230. l.), mert a hagyatéknak az örökhagyó halála pillanatától kezdve már van gazdája: az örökös amennyiben az örökös ismeretlen volna, gondnokot ő és nem a hagyaték fog kapni. Önként érthető, hogy oly változások, melyeken mindenféle vagyon keresztül mehet alanyának cselekvő közbelépése nélkül — mint amilyen pl. a tulajdonjog tárgyi módosulásának több esete — az oly hagyatékoknál sincsenek kizárva, melyeknél az, akire az örökség rányilt, egyelőre még ismeretlen.

Az ipso jure öröklés elve feleslegessé teszi a mondottakon kívül a római jog transmissióját is, mert, ha az örökösnek az örökhagyó halála pillanatában már jus quaesitum-a van, örökségét mindjárt ez után közvetlenül a saját örökösre is átörökítheti. Az ipso jure öröklés elve alól csak ott áll fenn látszólagosan kivétel, ahol az örökös vagy hagyományos kijelölése felfüggesztő feltétellel vagy kezdődési időhatározással történt. Ilyen esetben az örökhagyó halálával a hagyatékba a törvényes örökösök lépnek bele, s a végrendeletileg kijelöltre a delatio csak a kezd. időponttól, illetőleg a feltétellel következik be. Megfordítva áll a dolog, ha a feltétel bontó, s az időhatár végződési volt, mely esetben a törvényes örökösökre áll be a delatio — a feltétel, illetőleg időhatár — betelével.

III. *Öröklésre hivatott életbenléte.* Hogy az öröklés a már mondottakon kívül a kijelölt örökös javára beállhasson, az örökösnek az örökség megnyílásakor életben kell lennie, avagy ha jogi személyről volna szó, annak ez időpontban léteznie kell. Örökös ugyanis az általános szabály szerint nem lehet olyan személy, ki a delatiokor vagy *már* nem, — vagy *még* nem létezik.

Közelebbről vizsgálva a kérdést, az előbbi vonatkozásban a szabályt úgy is felállíthatnók, hogy az örökösnek az örökhagyót *túl kell élnie*. A túlélés olyan esetben, mikor az öröklésre hivatott az örökhagyóval közös veszedelemben együtt pusztult el, a halálozás sorrendjének megállapításánál nehéz bizonyítási kérdéseket vethet felszínre, melyekre nézve a római jog nyomán némely jogrendszerek bizonyos vélelmekhez folyamodnak. Jogunknak e részt elfoglalt álláspontját az I. k. 39. §-ában tárgyaltuk. Hasonlóképp felmerül a túlélés kérdése az öröklésre hivatott holtttányilvánítása esetén, mivel a holtttányilvánító ítélet vélelme azt a kérdést, vajjon a megállapított *napig* élt-e az eltűnt? nem érinti. Jogunk éppen

az öröklésre való tekintettel az ily kérdésekben az életbenlét általános vélelmével segít magán, mely ekként a holtánnyilvánító vélelemnek természetes kiegészítőjévé válik. (Lásd I. k. 205. l.)

A kérdés másodsorban említett vonatkozása szerint örökös csak az lehet, aki az örökség megnyílásakor *már* létezik. Az általános szabály alól a jogrend itt már kivételeket is állít fel, míg a túlélés követelménye alól ilyenek, mint láttuk, semmiesetre sincs helye.

A „már létezés“ szabálya alól kivétel áll fenn a méhmagzatra. A méhmagzat még nem személy, hanem az anyatest része, élve születése esetére azonban jogai fentartatnak, s különösen éppen öröklési jogi szempontól követi jogunk a római jog azon szakályát, hogy „nasciturus pro jam nato habetur“. Minderről részletesen volt szó az I. k. 31. §-ában. Amennyiben tehát az örökség megnyílásakor van oly méhmagzat, mely az örökhagyó után törvény szerint örökölné: jogunk az öröklési jogot neki, mint méhmagzatnak is megadja, azaz fentartja azt számára mindaddig, míg az élve születés bekövetkezett. Azon kérdésre nézve, hogy miként állapítandó meg, vajjon az örökhagyó halálakor a méhmagzat létezett-e már (meg volt-e foganva)? visszautalunk az I. k. 177. lapon mondottakra. Ha a méhmagzat halva születnék: ugy veendő, mintha meg sem fogantatott volna.

A „már létezés“ szabálya alól maga az örökhagyó is létesíthet kivételt, ha utóörököst nevez, vagyis oly személynek juttat részt halála esetére szóló intézkedéssel vagyonából, ki az örökség megnyílásakor még mint méhmagzat sem létezik, hanem azutáni időpontban fog esetleg megszületni, illetőleg megfogantatni is.

Ha valaki nem örökösnek, hanem egyes hagyatéki darabokra hagyományosnak van kijelölve, az életbenléte és a hagyomány megnyílása szempontjából szintén az előadott szabályok az irányadók.

226. §. Öröklési képesség és képtelenség.

Az öröklési képesség: képességet jelent arra, hogy valaki öröklés útján vagyont szerezhessen, s ekként nem egyéb, mint az általános szerzőképességnek egyik ágazata. Mivel pedig a szerzőképesség a jogképességnek folyománya, mondhatjuk, hogy az

öröklési képesség is végelemzésben nem más, mint a jogképességnek egyik különös faja. Az általános szabály szerint minden személy (természetes és jogi) egyaránt jogképes, s ekként öröklési képességgel is rendelkezik. A méhmagzatnak is van öröklési képessége tekintettel arra, hogy öröklési jogai élve születése esetére fentartatnak, a még meg nem fogamzott személyeknek ellenben nincs, s ha csak ezután netalán születendő nevezetnék ki végrendeletben örökösül, az ily örökösnevezés csak mint utóörökösnevezés lesz fentartható.

Mivel azonban vannak egyes oly törvényeink, melyek az öröklés czimén való szerzést, némely esetekre való vonatkozással, több-kevésbé megszorítják: ennyiben jogunk is ismeri az öröklési képesség megfordítottjának, az öröklési képtelenségnek eseteit. Ezen mindig kivételes jellegű eseteknek figyelembevételével kell az öröklési képességet is — negatív oldaláról — meghatározunk. Az öröklési képtelenség (incapacitas) eseteinek három főcsoportját különböztetjük meg, melyek mindegyikét hivatalból kell észlelni.

I. In thesi és a nemzetközi retorsio alapján öröklési képessége nincs azon külföldi államok polgárainak, amely államok az öröklési képességet a magyar állam polgáraitól saját területükön megtagadják. Amily körben és mértékben ez a megtagadás történik, ugyanannyira megy a retorsio is. Hogy adott esetben a viszonzosság nem forog fenn, ezt annak kell bizonyítania, aki állítja, mert a viszonzosság fenforgása, vagyis az, hogy a külföldi állam magyar állampolgárnak öröklési képességét elismeri, s hogy így saját polgárával szemben nálunk retorsiot alkalmazni nem kell quasi vélelemként jön tekintetbe.

II. Az egyházjogból folyólag nincs szerzési képességük és így személyükre nézve öröklésre is képtelenek az ünnepélyes fogadalmat tett szerzetesek, kiknek szerzési képessége átmegy arra a rendre, melynek kötelékében állanak.¹ E tételt azonban korábbi törvényeink némileg módosították. (1715: LXXI. t.-cz.) Korlátozva lett nevezetesen a szerzetesekre hárulható örökségek megszabásával a szerzeteseknek az a joga, hogy a tagjaikra rányilott örökséget maguknak követelhessék. Szerzeményi vagyomból a szerzetes csak

¹ Curia, 1903 máj. 26-án, 2831/903. sz. — Apácza (szerzetes), ki ünnepélyes fogadalmat még nem tett: öröklőképes. (Jogállam III. évf. 633. l.)

végrendeleti juttatás czimén kaphatott (illetőleg az ő személyében a szerzet); az ősi javakból pedig csak $\frac{1}{10}$ része illethette őt annak, ami különben reászállott volna; sőt az ilyen $\frac{1}{10}$ rész sem mulhatta felül az 5000 forintot. Egy régi, 1774-ben kelt királyi rendelet szerint végül elismertetett a szerzetesek személyes (s nem a rend javára szóló) öröklési képessége 200 forintot meg nem haladó évjáradékra nézve, melyet az örökhagyó hagyomány alakjában biztosíthatott nekik.¹

III. Meg van szorítva végül az öröklési képesség, a szerzési képességnek ingatlanokra vonatkozó elvonásával, az egyházaknál és egyházi testületeknél. Ezt a megszorítást, tekintettel javaik sajátos jogi természetére, csak a kath. egyházra és kath. egyházi testületekre mondják ki a régi és ezek hatályát megerősítő újabbkori törvények (1498: LV.; 1498: LXV.; 1647: XVII.; 1715: XVI. t.-cz.) Az ezen törvények létesítette megszorítás az u. n. „holtkéz“ intézménye, melynek mai érvényéről a nézetek eltérők, s melyről annak helyén részletesen volt szó. (Lásd I. k. 228. l.)

Az öröklési képesség fenn- vagy fenn nem forgása azon időpont szerint bírálendő el, melyben az örökség megnyilott. Ebből következőleg, ha utóbb az öröklési képtelenség elenyészik és az illető öröklésre képessé válik: e változást a jogrend nem veszi figyelembe s az öröklésre igényt támasztani többé már nem lehet. Viszont azonban, ha az öröklési képtelenség az örökség megnyílásakor már megszűnt, bár a végrendelet készítésekor még fennállott: az immár öröklésre képes örököstől az örökséget megtagadni nem lehet.

227. §. Öröklésre való érdemtelenység.

Érdemtelen, azaz méltatlan az öröklésre az, aki az örökhagyó végakarata vagy személye ellen olyasmit követett el, ami a közöttük akár vonzalmon, akár a vérségen alapuló szoros és az örökösödést maga után vonó kapcsolatot — a közfelfogás szerint erkölcsi alapjaiban megingatja. Az öröklési érdemtelenység (indignitas) tehát úgy érvényesül, mint relativ — csak bizonyos örökhagyóval szemben fennálló öröklési képtelenség, habár ettől nem-

¹ Curia, 1905 febr. 14-én 674. sz. (Grill f. Dtár 1905. évf. 522. sz.)

csak fogalmilag, hanem alapgondolatában is lényegesen különbözik. Az érdemteleniséget nevezetesen a bíró csak úgy veheti figyelembe, ha arra hivatkozás történt, de ez esetben bármikor, az örökség megnyílása után is, míg az öröklőképtelenség fenn- vagy fenn nem forgását kizárólag csak az örökség megnyílása időpontjában lehet és kell vizsgálat tárgyává tenni. Az érdemteleniség ezen kívül megbocsátás folytán elenyészik, ami az öröklőképtelenségre nem áll. Különbözik az érdemteleniség a kitagadástól is. Ha a kitagadásra ok van, az örökhagyó az örökségtől örökösét, ha akarja, megfoszthatja; itt tehát okvetlenül végrendeletnek és oly személyeknek kell lenniök, akiknek az örökhagyó után törvényes, sőt szükségöröklésre volna joguk. Az érdemteleniség ezzel szemben sem a törvényes öröklés terére szorítva, sem pedig végrendelettől feltételezve nincs.

Szokásjogunk a régi jog szellemét követve három esetben állapította meg az öröklésre való érdemteleniséget, melyek mindenikében az örökhagyó személye vagy végakarata ellen követett el a méltatlannak minősülő cselekvény, illetőleg magatartás. a) Érdemtelen az öröklésre az, aki az örökhagyó ellen gyilkosságot követett el¹ (ide veendő a szándékos emberölés is)² vagy a büntényben mint felbujtó, vagy tettestárs részes volt; b) érdemtelen továbbá a nő, a férje utáni öröklésre, ha férjének gyilkosával házasságtörést követett el és a tettést a gyilkosság után pártolásban részesíti;³ és c) aki az örökhagyó végrendeletét szándékosan megsemmisíti, eltitkolja vagy elsikkasztja.⁴ Ugyanezen érdemtelenégi esetet kell felvennünk akkor is, ha

¹ Curia, 1893 máj. 17-én 9739. sz. (Márkus II. 2508. sz.)

² Curia, 1895 jan. 31-én 11,595. sz. (Márkus VII. k. 12,787. sz.); Curia, 1891 jun. 17-én 10,020/90. sz. (Márkus II. 2317. sz.)

³ Az a) és b) alatti két esetnek quasi tételes alapot nyújt a Trip. I. R. 14. cz. (5. §.) és 16. cz., továbbá II. R. 43. cz.; és az 1625: VI. t.-cz., melyek szerint a hűtlenség (nota infidelitatis) okán a bűnös többek közt örökséget is veszti. Ujabbán egy újabb érdemtelenégi esetet látszik a Curia gyakorlata szokásjogunkba belévínni. Ez az, ha az özvegy a férj halála után mással ágyasságra lép, özvegyi haszonélvezetére érdemtelené válik. Az indok az volna, hogy az özvegyi jog az erkölcsi alapokon nyugvó házasságnak lévén folyománya, szintén erkölcsi alapokon nyugszik, melyek pedig az ágyasi viszonyynal nem férnek össze. (Lásd 236. §. I. 8. /- pont alatt.)

⁴ Curia, 1888 nov. 22-én 3378. sz. (Márkus II. k. 2315 sz.)

valaki az örökhagyó végrendeletét meghamisítja, avagy a végrendelet készítésére jogellenesen (erőszakkal, megtévesztéssel) rábirja, avagy abban ily módon megakadályozza, végrendekezésre szándékosan képtelenné teszi, mert mindezen esetekben az eredmény anyagilag véve teljesen ugyanaz.¹ Az érdemteleniséget pedig annak mindhárom esetében maga a kegyetlen cselekvény előidézte eredmény állapítja meg; a kísérlet még egymagában indignitást nem szül.

Mivel az érdemteleniség a legtöbb esetben büntetendő cselekvényt is takar, rendszerint büntetőjogi felelősség alá esik, de nem szükségképpen. Megállapítása a büntető eljárástól egészen függetlenül az örökösödési perben illetékes polgári bíróság feladata. Ha azonban a cselekvényben szándékosság nem volt, csak gondatlanság, vagy pláne beszámíthatóságot kizáró okok forognak fenn: az indignitas sem lesz megállapítható.

Az érdemteleniség hatása abból áll, hogy az érdemtelen az örökösödés sorrendjéből kiesik, s úgy kell őt tekintenünk, mintha az örökség rá sem nyílt volna, azaz, mintha az örökhagyó előtt elhalt volna. Leszármazói tehát az érdemteleniség okán megürült hagyatékban (ha ugyan az örökhagyóval törvényes öröklési kapcsolatban állanak) örökölni fognak,² s amennyiben e leszármazók még kiskorúak és az érdemtelen atyai hatalma, vagy természetes és törvényes gyámsága alatt állanak, az sincs kizárva, hogy az ennek kiesése folytán örökségképpen a kiskorúakra szállott vagyont maga az érdemtelen atya vagy anyja kezelje és haszonélvezhesse. A leszármazók öröklésének indokául az szolgál, hogy nem a felmenőjük — de *saját jogukon* (proprio jure) örökölnék.

Az érdemteleniség érvényesítésére azok vannak jogosítva, akikre az öröklés sorrendje akkor következne, ha az érdemtelen személy az örökség megnyílásakor már nem élne. Az érvényesítés eszköze a rendes elévülés határidején belül az örökségbe esetleg már be is helyezkedett érdemtelen ellen megindítható kereset, illetőleg az ő keresetével szemben az érdemteleniségre alapított

¹ Pld. Curia, 1905 febr. 14-én 7342/904. sz. — (Márkus, Magánjog III. k. 730. l.)

² Curia, 1886 jun. 4-én 968. sz. (Márkus II. 2316. sz.)

kifogás. Az érdemtelen az örökség kiadásakor rosszhiszemű birtokosként felelős.

Megszűnik az érdemtelenység, ha az örökhagyó azt bebizonyítottan megbocsátotta. A megbocsátás utólagosan már nem vonható vissza, de feltételekhez köthető.

Az előadott érdemteleniségi szabályok a hagyományosokra is vonatkoznak.

228. §. Öröklésről való lemondás.

Valamint az öröklési képtelenség s az arra való érdemtelenység akadályul szolgál annak, hogy az örökség valakire rányil-hassék: ugyanezen joghatály fűződik akkoz a tényhez, mikor valaki az öröklésről *előre* lemond. Az utólagos lemondás, vagyis az örökség visszautasítása tehát a szoros értelemben vett „lemondással“ nem azonos, egyrészt, mert az örökségnek a visszautasítóra történt rányilását feltételezi, s így a delationak nem „akadály“, másrészt mert következményeiben a lemondásnál, mely a lemondó ivadékaira rendszerint nincs kihatással, sokkal meszszebbre vág. Továbbá: míg az örökség visszautasítása egyoldalú — addig az öröklésről lemondás csak kétoldalú jogügylet (szerződés) által történhetik.¹ Különbözik végül a lemondás az u. n. pactum de repudianda hereditate-féle egyezségekből is, melyekben harmadik személylyel szemben kötelezzük magunkat arra, hogy valamely ránknyilandó örökségről le fogunk mondani. Az ily szerződésnek joghatása pusztán a szerződésbeli felekre van, magára a kérdéses jogra nézve azonban semmi kihatása, érvénye nincsen.

Megjegyzendő, hogy bár a lemondás, mint a delationak akadályja általános természetű öröklési jogi intézmény: a törvényes öröklés körén kívül alig van jelentősége. A végrendeleti öröklés körében pl. oly öröklési jogra, helyesen örökösödési kilátásra vonatkoznék a lemondás, mely teljesen az örökhagyó önkényétől függő; a szerződéses öröklésnél pedig a lemondás nem egyéb, mint az öröklési szerződés felbontása.

¹ Curia 1907 decz. 27-én 10.999/906. sz. — Az a pusztta tény, hogy az elsősorban öröklésre hivatott az örökséget visszautasítja, közte és a helyébe lépő örökösök között ajándékozási szerződést nem létesít. (Egyet. Dtar II. 57.)

Az öröklésről való lemondás joghatálya abban áll, hogy a lemondó az örökhagyóval való törvényes öröklési kapcsolatából — az örökösödés rendjéből — kiesik, azaz úgy veendő, mintha az örökhagyó előtt elhalt volna. Ezzel a fictióval van meghatározva, hogy az öröklésre kik következnek. A lemondó leszármazói ugyanis szülőjük előre való lemondásával rendszerint az örökléstől el nem esnek, lévén nekik az örökhagyó utáni öröklésre a vele való vérségi kapcsolaton alapuló oly saját joguk, mely felett a szülő, mikor az örökség rá sem nyílt még, nem disponálhat. Az Ontk. 551. §-a szerint a lemondás kihat ugyan a lemondó ivadékaira is, de a §-nak alkalmazása is csak akkor foghat helyet, ha a lemondási ügyletben az ellenkező kifejezésre nem jutott. Ott, ahol a lemondó kifejezetten leszármazói nevében is, avagy előre kanott kielégítés, vagy bármily élők közötti juttatás felében mond le, önként érthetőleg ivadékai is kiesnek vele együtt az öröklésből, mert ellenkező esetben az örökhagyó vagyonában kétszeresen részesednének. Ez pedig a többi örökösrel szemben méltánytalanság, s a törvényes öröklés aequalis divisio elvével szemben képtelenség volna.

A lemondás egyébként általánosságban vagy bizonyos személy javára tehető, terjedelmét tekintve pedig lehet teljes vagy korlátozott, valamint feltételhez és időhatározáshoz kötött is. Teljes a lemondás, ha nemcsak az esetleges törvényes öröklési jogra, hanem egyuttal a köteles részre is vonatkozik. Ha csak az utóbbira, vagy csak az előbbire, de a köteles részre nem: akkor korlátozott vagy részleges hatályu. A köteles részről való lemondásban nem relik benne azon esetre szóló lemondás is, ha az örökhagyó után végrendelet nem maradt s így törvényes öröklésre kerül a sor. Az örökségről való oly lemondás, melynek célja a kielégítési alapot a lemondó fél hitelezői elől elvonni: hatálylyal nem bír.¹

Ahhoz, hogy a lemondás érvényes legyen, az egyoldalú lemondási nyilatkozat nem elégséges, hanem azt az örökhagyónak el kell fogadnia. Ellenkező esetben az egyoldalulag tett nyilatkozat az örökhagyó életében bármikor visszavonható, ezen időponton túl azonban mert a delatio már bekövetkezett, a lemon-

¹ Curia, 1902 nov. 4-én I. G. 250. sz. — (Judicat. I. 1.)

dás örökségvisszaautasítás gyanánt veendő figyelembe. A lemondás tehát jogérvényesen csak szerződés alakjában létesülhet, amit közvetve a csődtörvény 28. §. 1. pontja is megerősít azon rendelkezéssel, hogy az adósnak a csődnyitást megelőzőleg két éven belül történt öröklésről való lemondása a csődtömeg érdekében megtámadható ügyletek közé tartozik. A lemondás egyébként nem szükségképpen a közvetlenül öröklésre hivatott és az örökhagyó, hanem ez utóbbi és házastársa, vagy bármely oly rokona között is létesülhet, mely rokon, ha távolabbi is, de a törv. öröklési kapcsolatban bennlévén, az örökség rájá való megnyílásra kilátással bír.

Alakszerűséghez a lemondás nincs kötve, kivéve, ha házastársak között történik, mikor is az 1886: VII. t.-cz. 22. §. a) pont szerint közokirati forma van előírva. Az örökhagyó részén, mivel anyagi hatályában a lemondás ugyanazt eredményezi, mint a lemondónak végrendeletben történt kirekesztése: elegendő a lemondás elfogadásához annyi cselekvőképesség, amennyit a törvény a végrendeletekhez megkíván. A lemondó részén ellenben egészen a szerződésekre vonatkozó szabályok alkalmazandók, s így, ha a lemondó nem önjogu, a törvényes képviselő beleegyezése nélkülözhetlen, kiskoru ingyenes lemondása pedig még gyámhatósági jóváhagyás mellett sem áll meg.

A feltételes lemondás vagy az időhatárhoz kötött úgy ítélendő meg, mintha az örökhagyó ugyanazon feltétel vagy időhatár kitűzésével a lemondót az örökségből végrendeletében kirekesztette volna. A bizonyos személy javára való lemondás pedig nem jelenti azt, hogy már most okvetlenül az illető személy fog örökölni, mert az öröklés sorrendjét a törvény állapítja meg, s nem a lemondó. Ha tehát a kedvezményezett a lemondó kiesése folytán sem lesz örökös, az ügylet magyarázatától függ, hogy a lemondás nem foglal-e magában hallgatag feltételt, vagy az ügylet érvényére visszaható error concomitanst, s ehhez képest kell a lemondás érvényét is fenn- vagy fenn nem tartani.

Végül megjegyzendő, hogy a lemondási szerződés hasonló szerződéssel bármikor hatályon kívül helyezhető.

II. CZIM.
KÜLÖNÖS RÉSZ.
ELSŐ SZAKASZ.
TÖRVÉNYES ÖRÖKLÉS.

CXV. FEJEZET.

Általános határozatok.

Irodalmi utalások. Frank: Közigazs. törv. I. k. 467. és köv. l.; Zlinszki—Reiner: Magánjog. 1046. és köv. l.; Herczegh: Családi és örklési jog. 233. és köv. l.; Katona Mór: A törv. örökösödés a magyar jogban cz. m. Budapest, 1872.; Kern: Id. cz. m. a Fodor-féle Magájog V. k. 77—80. l.; Zsögöd: Törvénytervezet a törv. öröklésről cz. m. (Tanulmányok. II. k. 64—81. l.); Ugyanaz: Az örökösöd. törv. tervezetről cz. m. (Tanulmányok I. k. 547. és köv. l.); Indokolás a m. ptkv. tervezetéhez. V. k. 25. és köv. l.

229. §. A törvényes öröklés tere.

A törvényes öröklésnek akkor és annyiban van helye, amikor és amennyiben az örökhagyó sem végrendeletileg, sem szerződésben örököszt nem nevezett, vagy ha igen is, de az örökösnevezés valami ok folytán hatályba nem léphet.

Tehát: a törvény által öröklésre kijelölt személyek (törvényes örökösök) először is oly esetben örökölnék, midőn az örökhagyónak vagyona halála utáni sorsára nézve sem végrendeletben, sem öröklési szerződésben semmiféle intézkedése nincs. Másodszor, ha az örökhagyó vagyonáról intézkedett ugyan, de intézkedései a hagyatékot csak némely részeiben érintik: a nem érintett részekre nézve. Az ilyen részleges intézkedés vagy oly értelemben fordulhat elő, hogy az örökhagyó örököszt vagyoná-

nak csak egy bizonyos hányadára jelölt, vagy hogy általános örököszt egyáltalában nem s csak hagyományosokat nevezett meg. Az, hogy a kirendelt hagyományok a hagyatéki vagyont esetleg egészen absorbeálják, nem jön figyelembe. Nevezetesen az egész hagyatékot kimerítő hagyományok az örökös helyzetét egészen üressé még mindig nem teszik, mert a hagyomány a hagyatéknak pusztán csak terhe lévén, az örökös a hagyatéki javakat birtokba veheti, s a hagyományok kifizetésével azokat magának megtarthatja.

Helye van továbbá a törvényes öröklésnek akkor, ha az örökghagyó örökösnevezése, vagy egyáltalában nem, vagy még nem léphet hatályba, vagy ha hatálya megszűnik. Egyáltalában nem léphet hatályba az örökösnevezés, ha akár alaki, akár anyagi szempontból érvénytelen, vagy ha a kinevezett örökös nem képes, vagy nem akar örökölni. Még nem léphet hatályba, ha az örökghagyó az örököszt felfüggesztő feltétel, vagy kezdődési időhatár mellett nevezte ki, mikor is az örökség közvetlenül a törvényes örökösökre nyílik meg, a kinevezett örökösre pedig csak a feltétel, illetőleg az időhatár bekövetkezésével. Végül a törvényes öröklés fog helyet a hagyatéknak akkor is, midőn az örökösnevezés felbontó feltétel vagy végződési határidő kitűzésével történt és a feltétel megvalósult, illetőleg a végződési időpont beállott.

A törvényes öröklés érvényesülési tere magyarázatra szorulhat concret esetben olyankor, midőn a hagyatéknak törvény és végrendelet címén is örökölnék, s a törvényes örökös egyuttal mint végrendeleti örökös, vagy hagyományos is szerepel. A vita-kérdés az, hogy a végrendeleti juttatást le kell-e vonni a törvényes öröklés alapján kijáró osztályrészből, vagy nem? Ha az örökghagyó kifejezett akaratából a döntés kiolvasható nem volna, tagadólag kell a kérdésre felelnünk, mert az ellenkezővel az örökös meg volna rövidítve, már pedig a végrendeleti juttatásnak természete szerint az a célzata, hogy valaki általa előnyökben részesüljön, nem pedig, hogy különbeni jogigényeiben és jogcimeiben károsodjék. Ehhez mindenesetre tiszta és világos intézkedésre volna szükség; de kétség esetében az ilyen in pejus magyarázat helyt nem foghatna. Az u. n. köteles részre, a végrendeleti juttatás le nem számításának most mondott szabálya már nem vonatkozik.

230. §. A törvényes öröklési kapcsolat.

Azok a személyek, kiknek a törvény az imént tárgyalt esetekben a valaki utáni öröklésre jogcímet ad, az u. n. törvényes örökösök. Öröklési jogukat a jogrend azért ismeri el, illetőleg azért adja meg, mert az örökhagyóhoz a vele való rokonság (vérközösség) vagy házassági kötelék okán más idegen személyeknél sokkal közelebb állanak. A rokonság és házasság tehát az örökhagyó és bizonyos személyek között szoros és az öröklés alapjául elismert kapcsolatot létesít, melyet *törvényes öröklési kapcsolatnak* nevezünk. Hogy e kapcsolatba kik tartoznak, az örökhagyó halálának időpontja szerint kell eldönteni. A volt házastárs tehát pl. ha az örökhagyóval való házassága, nem ennek halála, hanem azelőtti felbontás miatt szűnt meg, a törvényes öröklési kapcsolathoz már nem tartozik, elenyészvén az őt ahhoz hozzáfűző kötelék. Ugyanigy az oly gyermek, aki az örökség megnyílása után törvényesítették. Kiesnek a törvényes öröklési kapcsolatból, bár az azt létesített rokonsági vagy házastársi kötelék fennmarad, azok, akiknek öröklési képességük nincs (v. ö. 226. §.), akik az öröklésre érdemtelenné váltak (v. ö. 227. §.); akik az öröklésről előre lemondtak vagy azt az örökség megnyílása után visszautasították (lásd 228. §.) s amennyiben a lemondás a lemondó ivadéokra is kihat, ezek is és végül a köteles rész tekintetéből azok, kiket az örökhagyó kitagadott.

A törvényes öröklési kapcsolatban levő személyekre nézve az egymás utáni öröklési jog elvileg kölcsönös. Azaz bármelyik hal el közülök, az utánna való örökölhetés lehetősége a többiekre nézve egyaránt nincs kizárva.

Ez elvileges álláspontot azonban áttöri első sorban az a kivételes szabály, hogy bizonyos és a törvényes öröklési kapcsolatban álló személyek között a kapcsolat vagy egészen *egyoldalú*, vagy a rokonságnak egy bizonyos szűkebb körében érvényesülő öröklési jogosultságot eredményez csak. Egyoldalú a törvényes öröklési kapcsolat az örökbefogadó és örökbefogadott között, mert előbbinek az utóbbi után törvényes öröklési joga nincs. Szűkebb rokonsági körre van szorítva pedig a kir. kegyelemmel törvényesített leszármazónál, amennyiben ez pusztán csak törvényesítő atyjával és ennek leszármazóival kerül jogi rokonságba, s annak

egyéb rokonaival törvényes öröklési kapcsolatban nem áll; továbbá az örökbefogadás és a törvénytelen leszármazás esetén, mert a jogi rokonság, illetőleg a törvényes öröklési kapcsolat itten sem terjed ki az örökbefogadó külön, illetőleg a természetes anyán túl ezek rokonaira is. Hogy a törvénytelen leszármazó természetes atyjával és annak rokonságával atyai elismerés esetén sem kerül jogi rokonságba és törvényes öröklési kapcsolatba, erről annak helyén (lásd CII. Fej.) már volt szó.

A törvényes öröklési kapcsolatban állók közötti s elvileg kölcsönös törvényes öröklési jogot azonban a legjobban befolyásolja a törvényes öröklési rend, mely a rokonok és házastárs öröklésében való egymásutánját szorosán megállapítja. S míg pld. az atya után törvény címén a gyermek örököl közvetlenül a gyermek után már nem az atya, vagy anya, hanem első sorban az ő leszármazói, s ezek nem léteben is esetleg előbb még a házastárs, csak harmadsorban a szülők. A törvényes öröklési rend megállapításánál ismét különböző szempontok érvényesülnek. A leszármazók öröklésénél közönyös, hogy a hagyaték minő vagyonból áll, ha azonban leszármazó örökösök nem volnának az öröklés rendjére a vagyon öröklött, vagy szerzeményi jellegének van meghatározó befolyása. Leszármazók öröklésénél az öröklés rendjébe továbbá az is beleszól, hogy az elhunyt szülő a leszármazók mindenikének közös szülője volt-e, vagy nem, mert utóbbi esetben a féltestvérek közül azok, kiknek az elhunyt szülőjük nem volt (csak „mostohájuk“) az öröklésből ki vannak zárva.

Mіндеzen kérdések a lemenők, felmenők és oldalrokonok törvényes öröklésénél tüzetesen lesznek felfejtendők.

A mondottak szerint tehát törvényes öröklési kapcsolatot teremt először is az érvényes házasság, a két házastárs között kölcsönösen, valamint a vélt házasság is, a jóhiszemű házastárs javára, a rosszhiszeművel szemben. Továbbá az érvényes, vagy vélt házasságból való születés, utólagos házasság általi törvényesítés, a kir. kegyelemmel való törvényesítés, de csak a törvényesítő atya és a törvényesített gyermek (s ennek leszármazói) között; — a házasságon kívüli születés az anya és a törvénytelen szülött, valamint leszármazói között és végül az örökbefogadás, az örökbefogadott és ennek leszármazói javára az örökbefogadó után, de nem viszont is.

A törvényes öröklési kapcsolatban álló személyeknek örök-

lési kapcsolata megtöbbszöröződik, ha az örökhagyóhoz többszörös rokonsági köteléssel vannak hozzáfűzve. Az ilyen többszörös rokonságnak főelőidézője a rokonok közti házasság, s e mellett az örökbefogadás is. Pl. két unokatestvér házasságából származó gyermek a szépszülő után, mind anyai, mind atyai ágon örököl, és többes rokonságban áll az örökhagyóhoz az is, aki általa, bár egyébként is rokona, örökbefogadtatik. Többes kapcsolat esetén a többszörösen rokon mindenik minőségében külön megkapja a törvényes örökrészt. A szabály részletesebb kifejtéséről alább.

CXVI. FEJEZET.

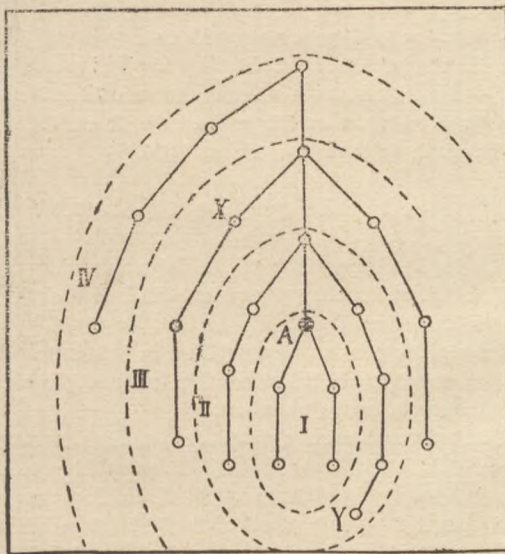
A törvényes öröklési rend.

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog, 1046. é. köv. 1.; Herczegh M.: Caládi és öröklési jog 233. és köv. 1.; Katona M.: A törv. örökösödés a magyar jogban (Bpest, 1872); Teleszky István: Örökösödési jogunk törvényhozási szabályozásához cz. m. Bpest, 1876., Magyary Géza: A rokonok törv. öröklési rendje 1848 előtt (Magyar Igazságügy XXXIII. k. 258. és köv. 1.); Zsögöd: Az örökjogi törvényjavaslat cz. m. (Tanulmányok. II. k. 327. és köv. 1.); Ugyanaz: Az örökösödési törvénytervezetről cz. m. (Tanulmányok I. k. 547. és köv. 1.); Kern: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog V. k. 80—87. l.; Indokolás a m. ptkv. tervezetéhez. V. k. 25. és köv. 1.

A törvényes öröklési rend a törvényes öröklési kapcsolatban álló személyek azt az egymásutánját és egymásmellettségét határozza meg, mely szerint azok az örökhagyó vagyonában való öröklésre jogosultsággal birnak. A törv. öröklési kapcsolatban bennlétel tehát az öröklési rendhez viszonyítva úgy szerepel, mint öröklésre való általános lehetőség, előfeltétel, mely concrétté válik az öröklési rendben, mert aki az öröklés rendjében előbb áll, az utána következőt az öröklésből kizárja. Eként a törvényes öröklési kapcsolatban állók *öröklési rendje* az egész öröklési jognak legjellegzetesebb intézményévé lesz, mely valamely nemzet jogi gondolkozásmódjának az öröklés terén és e gondolkozásmód azon indító okainak, melyek mélyen begyökereznek a nép lelki életének belső világában, hű kifejezője; s egyuttal az az intézmény is, mely az öröklési jognak sajátos színezetet, eredetiséget kölcsönözhet. Különösen is áll ez a magyar öröklési jog törvényes öröklési rendjére, mely az európai jogrendszerekben elfogadott két, elvi

alapon álló, öröklési rendszer egyikével sem azonosítható egészen, s egy messze a multba visszanyuló önálló jogtörténelmi fejlődésnek az eredménye.

Az a két rendszer, mely a törvényes öröklési rend megállapításánál figyelembe jöhet, az *izközelségi* (gradualis) és a *törzsi* (parentalis) rendszer. Utóbbi fogadta el az Optk. öröklési joga. Az izközelségi rendszer értelmében a törvényes öröklés rendje attól függ, hogy ki áll az örökhagyóhoz *iz* szerint legközelebb. Az *iz* szerint távolabbi egy *iz* szerint közelebbi rokonnal szemben az öröklésből kiszorul. A parentalis rendszer ellenben a rend megállapításánál arra van figyelemmel, hogy több örökös közül melyik származott le az örökhagyóhoz *iz* szerint közelebb álló felmenőtől (törzselődtől). Aki tehát az örökhagyó valamely távolabbi felmenőjének leszármazója az öröklési rendben akkor is hátrább kerül, ha az elhunytak *iz* szerint közelebb álló rokona volna is. Ennek a szempontnak alkalmazásával a törzsi rendszernél a törvényes öröklési kapcsolatban álló összes személyek ifjabb és idősebb törzsekre (parentélákra) oszlanak, s az ifjabb törzsből helyt foglaló rokonok az idősebb törzsből, ha *iz* szerint azoknál távolabbi is állanak, az öröklésből kizárják.¹

¹ A két rendszer összehasonlítására és egyuttal bővebb megvilágítására szolgál a fentebbi rajz: Törzsi rendszer. Az I. törzs vagy parentela

Mai öröklési jogunk szerint a törvényes öröklési rendben inkább a törzsi öröklés elve az irányadó; ez érvényesül a szerzeményi javakban, sőt az öröklött vagyonban való öröklésnél is, habár épen a hagyaték ezen elemeinek megkülönböztetése és elhatározó befolyása, valamint a szerzeményieknél a házastárs kedvezményezése a parentalis rendszert jelentékenyen módosítják.

Törvényes öröklési rendszerünk intézményei a következők: a leszármazók öröklése; hitvestársi öröklés; felmenők és oldalrokonok öröklése; özvegyi öröklés; özvegyi jog és végül a szent korona öröklése.

231. §. Leszármazók öröklése.

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog. 1048. és köv. l. 1118—1121. l.; Herczegh M.: Családi és öröklési jog. 238—250. l.; Kern: Id. sz. m. a Fodor-féle Magánjog. V. k. 87—112. l.; Katona M.: A törv. örökösödés cz. ért. (Jogtud. Közl. 1872. évf. 30. sz.); Zsögöd: Törvénytervezet a törvényes örökösödésről cz. m. (Tanulmányok II. k. 64. és köv., 256. és köv. l.); Ugyanaz: A törv. örökösödési részbe való betudás beszámítási módja cz. m. (Tanulmány. II. köt. 475—499. l.); Ugyanaz: A collatoról cz. m. (Ugyanott, 275—299. l.); Jancsó Gy.: A betudás cz. ért. (Jogtud. Közl. 1884. évf. 41. és köv. sz.); Ugyanaz: Magyar jogászyűlési indítv. a betudás tárgyában (Évkönyv, 1885. 91. l.); Gaár Vilmos: A betudásról cz. m. Bpest, 1887. — Indokolás a m. ptkv. tervezetéhez. V. k. 25. és köv. 438. és köv. l.; Kiss Albert: Az osztályra bocsátásról cz. ért. (Dolgozatok a magánjog köréből, cz. m. 3. és köv. l. — Kassa 1910.)

Az országbirói értekezlet megállapodásainak 9-ik §-a sze-

az örökhagyóból (A) és leszármazóiból áll; a II. az örökhagyó szülőiből és ezek leszármazóiból; a III. az örökhagyó nagyszülőiből és ezek leszármazóiból; a IV. a szépszülők és leszármazóiból, s így tovább. Az Optk. hat ilyen parentelát ismer el. A leszármazók minden parentelában in infinitum örökölnek, s az öröklés az idősebb parentelákban lévő rokonokra csak akkor száll át, ha az ifjabb törzsekben öröklésre képes rokon nincs.

Az izközelségi rendszer szerint egyedül az jön figyelembe, hogy a törv. öröklési kapcsolatban állók közül iz szerint ki áll az örökhagyóhoz (A) legközelebb. Pl. ha A után csak két örökös maradt: X és Y, a hagyaték egészen az X-é lesz, mert ő A-nak 2-od izü, Y ellenben 4-ed izü, tehát távolabbi rokona. A törzsi rendszer ellenben az egész hagyatékot Y-nak juttatja, mert Y a II-ik, tehát ifjabb parentelához tartozik, mint X, aki a III-ikban foglal helyet.

rint: „Végrendelet nem létében az örökhagyónak *minden* vagyona a tőle leszármazó törvényes gyermekekre száll és ha ezek közül egyik vagy másik már nem élne, de törvényes maradékokat hagyott hátra, a reá jutandott osztályrészt ezek öröklik; vagyis az első izen lévőek fejenkint, a többi izbeliek pedig törzsenkint örökölnék.“

A leszálló örökségre, vagy a leszármazók öröklésére (successio descenditium) vonatkozó ezen s mondhatjuk minden törvényes öröklési jognak első szabályát képező tételnek közelebbi értelmezésénél mindenekelőtt arra kell figyelemmel lennünk, hogy az örökség az örökhagyó leszármazóit (lemenőit) nem pusztán végrendelet nem létében illeti meg legelsősorban, hanem mindott, ahol törvényes öröklésnek általában véve helye van (lásd 229. §.) A leszármazók öröklése fiu- és leányleszármazók között különbséget nem ismer és korlátozva egyáltalában nincs, úgy, hogy in infinitum a képzelhető legtávolabbi leszármazókra is kiterjed. De nem jön figyelembe az sem, hogy a hagyatékban különböző jogi természetű javak foglaltatnak, mert a leszármazók öröklése mindenféle vagyona kivétel nélkül kiterjed, ami csak általában transmissibilis természetű (lásd 223. §.)

Leszármazók elsősorban is az örökhagyónak érvényes házasságból származott (törvényes) gyermekei; ezekkel azonban egy tekintet alá esnek a törvényes öröklés szempontjából a vélt házasságból született gyermekek (v. ö. 189. §.),¹ továbbá azok a házasságon kívül születettek, kiket a szülők utólagos házasságkötéssel törvényesítettek (v. ö. 207. §.) s kik törvényesítés folytán és ettől az időponttól számítva ivadékaikkal együtt belépnek az utólagos házasságot kötő szülőkkel való törvényes öröklési kapcsolatba és végül törvényes gyermekként örököl a királyi kegyelemmel törvényesített és az örökbefogadott gyermek is, de csak a törvényesítő atya, illetőleg az örökbefogadó szülő után (v. ö. 207. §.) A törvénytelen leszármazó törvényes öröklési kapcsolatban csak anyjával lévén, öröklési jog is kizárólag a ter-

¹ Curia, 1906 máj. 15-én 441/905. (Grill f. Dtár 1906. évf. 431.) Azok a vagyoni javak azonban, melyek családi intézkedések által kizárólag csak a törvényes házasságból származó gyermekeknek vannak fentartva a vélt házasságból származottakat nem illetik.

mészetes anya után illeti (lásd CII. Fej.) Az azonban, hogy az anyának esetleg rajtakivül más még pedig törvényes gyermekei is vannak: ezekkel való egyforma öröklési jogát az újabb gyakorlat szerint egyáltalában nem érinti. (79. sz. t. ü. döntvény.)¹

A leszálló örökség elsősorban az örökhagyó gyermekeit illeti; ha több gyermek van, ezek a hagyatékban fejenként (in capite) egyenlő részek szerint osztoznak. Olyan gyermek helyébe, aki az örökhagyó előtt elhalt vagy az öröklésből egyébként kiesik (mert nem képes, vagy nem akar örökölni), az ő leszármazói lépnek, együtt kapván meg azt a részt, ami elődjükre szállott volna, ha az örökölt volna.² Ez az u. n. törzsenkénti (in stirpe) öröklés. Az in stirpe öröklés a fejenkéntit önként érhetőleg magában foglalja, s így pl. az elhunyt fiu után maradt 3 gyermek (unoka) az elhunyt esendett örökrészt fejenként egyenlő osztály szerint örököli.³ Ez a szabály a távolabbi leszármazókra is alkalmazandó, s ha az unokák közül egyik az öröklésből kiesnék, ő helyette ismét mint törzs, netaláni leszármazói a szép- vagy másodunokák örökölnék.

Az az elv, hogy a távolabbi leszármazó csak az esetben jut az örökléshez, ha az örökhagyóval való rokonságát közvetítő szülője az öröklés rendjéből kimaradt, mikor is az így korábban elhaltak vagy egyébként kiesettek helyébe lép: képviseleti elvnek (repraesentatio) nevezetik. Törvénytelen gyermeknek korábban elhalt anyja jogán képviseleti joga nincs.⁴ Valójában a képviseleti kitétel alkalmazása nem helyes, sőt megtevesztő is, mert a távolabbi leszármazó *nem az elődje jogán*, hanem az örökhagyóval való vérségi kapcsolata folytán, tehát *saját jogon* örököl, vagyis nem kieső szülőjének, hanem *egyenesen és közvetlenül az örökhagyónak a jogulóda*. Ezért nem áll az a hamis tartalmu jogi paroemia sem, hogy viventi nulla repraesentatio, valamint ar-

¹ Curia, 1906 nov. 9-én 79. sz. t. ü. döntv. (Egyet. Dtár I. 49.)

² Törzsenkénti öröklésnek van helye a szövegben mondott eseteken kívül akkor is, ha a kiesés érdemtelenység, örökség-visszautasítás, vagy kitagadás miatt történt (örökös nevezése nélkül).

³ Pl. X. örökhagyó után két gyermek, A. és B. és a korábban elhunyt C-nek 3 gyermeke (az örökhagyónak unokái) D., E. és F. örökölnék. A hagyatékából $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{3}$ rész A. és B.-ét, $\frac{1}{3}$ rész pedig együttesen D., E. és F.-et illeti, azaz utóbbiak $\frac{1}{3}$ részt kapnak.

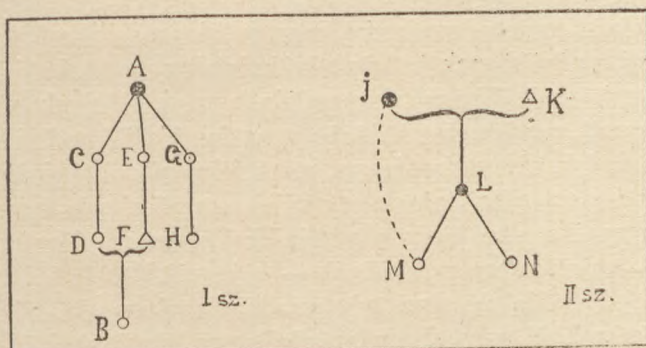
⁴ Curia, 1907 ápr. 16-án 1416/906. sz. (Egyet. Dtár I. 481.)

ról sem lehet szó, hogy a kieső helyébe lépő törzsnek örökségét a kieső törzselőd tartozásai terheljék. Ha az öröklésből kieső gyermek helyébe — mert leszármazói nincsenek, vagy ha vannak is, de örökölni nem képesek, illetve nem akarnak — senki sem léphet, a hagyaték a többiek között a kiesőre való tekintet nélkül oszlik meg, azaz a megürült örökrész a többi gyermek javára esik. Ugyanigy, ha távolabbi leszármazók — per stirpem — öröklésénél megürült valamelyik törzstag örökrésze: az a többi törzstag között fog megosztatni.

Amely leszármazó az örökhagyóval többes rokonságban áll, többszörös örökrészben részesül. A többes rokonság oka legtöbbször az, hogy rokonok kötnek egymással házasságot, s így leszármazójuk a szülők valamelyik közös törzselőde hagyatékában mind az atya, mind az anya törzsében örökölni, s esetleg — ha csak egyik szülője halt el — egyszerre örökölni az életben maradt másik szülővel. Többes rokonságot létesíthet az örökbefogadás is.¹

¹ Pl. A. örökhagyó hagyatékában B. kétszeres örökrészt kap, mert mind az ACD., mint az AEF. törzsben befoglaltatik; H. ellenben egy örökrészt, mert csak az AG. törzséhez tartozik. Amennyiben F. még élne, B. a szülőjével egyszerre örökölné, mert az atyjára (D-re) szállandott részt ő kapja meg.

Többes rokonság örökbefogadás útján is keletkezhetik. Pl. (II. sz. ábra)

J. és K. házasságon kívül nemzik L.-et; aki J. és K.-nak utólagos házasságával törvényesítettik. J. örökbefogadja M.-et még házassága előtt. Ha L. korábban halna el: M. a J. hagyatékából kétszeresen is örökössödik; úgy mint unoka (az L. helyébe lépven) és mint örökbefogadott gyermek. Ha azonban az örökbefogadás által az örökös ugyanazon rokonsági fokba jut, melyben mint rokon is állana (pl. ha valaki törvénytelen gyermekét fogadja örökbe, aki később utólagos házassággal törvényesítettik) többes örökségnek nincs helye. (Kern példái).

232. §. *Betudási kötelezettség.*

Irodalmi utalások. Lásd a 229. §. alatt.

A törvényes öröklésnek több leszármazó öröklésénél alapvető szabálya az egyenlő részesedés. Ha már most az örökhagyó valamelyik leszármazójának annak öröksége fejében előre kiadott valamit még életében, az egyenlő osztály elve a többi leszármazók rovására, ha a megadományozottnak örökrészébe az adomány betudandó nem volna, indokolatlanul megsértetnék. Az örökhagyóról nem is lehet feltételeznünk hogy bármelyik leszármazóját a többiekkel szemben előnyben kívánta volna részesíteni.

A most mondottakon alapszik a betudás kötelezettségének (*collatio, osztályrabocsátás*) intézménye, melynél fogva leszármazók öröklésénél az egyesek által előre kikapott értékek az osztály egyenlősítése céljából a megadományozott osztály részébe beszámítandók.¹ A betudási kötelezettségnek — mely, miként azonnal kitetszik — tulajdonképen az örökösök egymásközti és egymással szemben való viszonyának kérdése — törvény szerint csak a törvényes öröklés körében és itt is csak a leszármazók öröklésénél van helye. Az, amit a végrendeleti örökös az örökhagyótól még élők között kapott épen azért, mert a végrendelet a betudást nem rendeli, az örökösnek juttatott örökségből nem vonható le. Az pedig, amit az örökhagyó felmenőjének vagy oldalrokonának adományozott, rendszerint különös vonzalom jeléül szolgálván, szintén nem lehet betudás tárgya, mert felmenők és oldalrokonoknál az osztály egyenlősítésének az a vélelemszerű alapja, hogy az örökhagyó egyiket sem kívánta a másikkal szemben előnyben részesíteni — mint a leszármazóknál — hiányzik.²

A betudási kötelezettség minden leszármazó örököst terhel, tekintet nélkül arra, hogy az első vagy távolabb izü. Ha tehát pl. az előadományban oly távolabbi leszármazók részesültek, kik szülőjük kiesése folytán mint törzs örökölnék, a betudásra szintén kötelezve lesznek legalább is azon előadományok tekintetében, melyeknek kelete a szülő kiesése utánra esik. Sőt a távo-

¹ 1840: VIII. t.-cz. 2. §.: „—mindaz, mit a mindkét nemű magzatok kiházásításukkor vagy azután is szüleiktől kaptak, osztálybeli részükbe betudassék.“

² Kern: Id. cz. m. 102. l.

labbi leszármazót esetleg kettős betudás is terhelheti, amennyiben osztályra bocsátani tartozik saját adományán kívül azt is, amit törzselődje, vagy oly leszármazó, kinek helyébe a törv. örökl. kapcsolat révén ő lépett, osztályra bocsátani tartoznék, vagy amit törzselődje leszármazóira ki nem ható lemondása fejében kapott. Az oly előadomány, melyet házastársak közös leszármazója kapott, mindenik szülő utáni örökrészébe fele-fele részben tudandó be — hacsak nem bizonyítottatik, miszerint kizárólag az egyik szülő vagyonából eredt.

Nem tárgya a betudási kötelezettségnek az oly előadomány, melyet az örökhagyó azzal a szándékkal adott, hogy az be ne tudassék. Az örökhagyó ily szándékát a körülményekből, pl. az adomány csekély értékéből, alkalmosságából (pl. lakodalmi költség) vélelmeznünk is lehet. De betudandó — ha csak ismét az örökhagyó a betudást ki nem rekesztette — az 1840: VIII. t.-cz. 2. §. alapján az, amit akár a fiu, akár a leány kiházásitásképen vagy önálló háztartás megállapítására,¹ annak kibővítésére, avagy üzletnyitásra, élethivatás elkezdésére, folytatására kapott; nemkülönben a leszármazó magasabb kiképeztetésére (pl. külföldi utazásra) adott összegek, mert az ily költségek a szülő nevelési kötelezettségének rendes mértékét meghaladják;² továbbá a leszármazó adósságainak kifizetésére fordított összegek s általában minden, amire nézve az örökhagyó betudás iránti szándéka kifejezést nyert vagy egyébként megállapítható.

Ujabban a *Curia* azt a gyakorlatot innoválta, hogy az *ajándékozott* értékek a betudás alól ki volnának vonva, miután az ajándékozásban fogalmilag a betudás elengedése már befoglaltatik. Ez a gyakorlat a betudás lényegének, céljának és történelmi fej-

¹ Bp. tábla: „Törv. gyakorlatunk szerint a törv. öröklés esetében mind-egyik örökös tünni tartozik azt, hogy amit hozományként vagy önállósítás céljából a szülőktől kapott, osztályrészébe beszámíttassék“. (*Curia* hagyja, 1894. máj. 8-án 6433—93. sz. a. — Márkus, VII. 12,795. sz.) Ugyanigy Lfi 13,480—78. sz. Dtár r. f. XXVI. k. 8. l. — *Curia*, 3795—883. sz. Dtár ujf. VIII. k. 53. l.

² *Curia*, 1906 jan. 16-án 5576/905. sz. Parasztgyermek pappá nevelésének költségeit betudandónak mondja ki. (Jogállam VI. évf. 474. l.)

lődésének ellene mond s amennyire téves, éppen annyira törvénytelen és önkényes is.

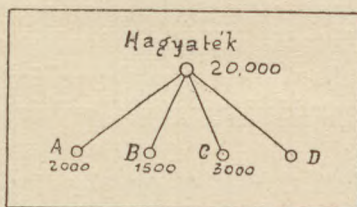
A betudás módjára nézve szokásjogunkban szemben a realis collatioval az u. n. idealis collatio van elfogadva.¹ Azaz az előre kapott adománynak az örökhagyó halálakor értéke hozzászámítatik a hagyatékhoz anélkül, hogy az előadomány tényleg beszolgáltatandó volna (ez esetben lenne a collatio realis) és az így idealiter kiegészített hagyaték kerülván az örökösök között megosztásra, az előre megadományozott osztályrészéből az előadomány értéke levonatik. Ha pedig valamelyik örökös többet kapott ki előre, mint amennyi ekként reá esnék, a számításból egészen kihagyandó (tuladomány).² A hagyatékból nem kap semmit, de gyakorlatunk szerint a többletet sem tartozik visszafizetni, kivéve ha a tuladományozással köteles részre jogosítottak érdekei szenvedtek volna csorbulást. A collatio most mondott módja addig, míg *közvellen* leszármazók örökléséről van szó, ép oly világos, mint igazságos.³

¹ Az Optk. 793. §. szerint a betudás az által történik, hogy mindegyik gyermek ugyanannyit kap — mint az előre megadományozott — még az osztály előtt.

² Curia, 1904 okt. 25-én 1140. sz. (Judicat. III. 867.)

³ Példa. Hagyaték: 20.000 frt. A előre kapott 2000, B 1500 és C 3000 frtot. Osztályrészük a következő képlet szerint számítandó ki:

$$\frac{2000 + 1500 + 3000 + 20,000}{4} = 6625. —$$

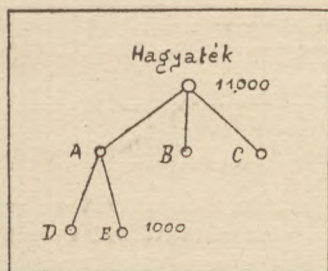
A kap $6625 - 2000 = 4625$ forintot, B: $6625 - 1500 = 5125$ forintot, C: $6625 - 3000 = 3625$ frtot és D kap 6625 frtot. — Amennyiben pedig valamelyik örökös, pl. D tuladományt (10,000 frtot) kapott volna előre, az osztályból egyszerűen kihagyandó és a többiek a rája való minden tekintet nélkül osztozkodnak egyenlő arány szerint, ha pedig ők is kaptak, betudandó előadományt: az előbb jelzett eljárás értelmében.

Sokkal bonyolultabb a betudás módja akkor, ha a gyermekekkel együtt in stirpe unokák is örökölnék s ezek közül kapott valamelyik tulajdományt. Ha az unoka előadománya nem több, mint amennyit a törzshányadból rája eső hányad kitenne, kétszeres osztályrabocsátásnak van helye. Először a többi törzsekkel, azután saját törzsével szemben.¹ Az unoka tulajdományoztatása esetén pedig az érdekösszeütközés úgy oldandó meg, hogy a tulajdományozott unoka tulajdományától a számításnál eltekintünk, őt azonban az osztályból egyszerűen kihagyjuk, törzstársainak hányadát pedig a többi törzsek osztályrészéhez arányosítjuk úgy, hogy az osztályban csak oly hányad szerint vegyenek részt, amely hányad őket a tulajdományozott (és kihagyott) törzstársat is figyelembe véve, a törzsükre esett hányadból megilletné. Ha tehát a törzsben pl. négyen voltak, csak negyedannyit kaphatnak, mint a többi törzsek.²

Még komplikáltabb a helyzet, ha a törzstársak amellet,

¹ Példa: Hagyaték: 11.000 forint Előadományt kapott E (1000 forintot). Ez az 1000 forint osztályra bocsátandó 1. a B és C törzsével szemben. A kulcs:

$$\frac{11,000 + 1000}{3} = 4000.$$

B kap 4000, C: 4000 és A törzse pedig $4000 - 1000 = 3000$ frtot. Az előadomány ismét osztályra bocsátandó az A törzsén belül A kulcs pedig, mivel az A törzsére a B és C $4000 - 4000$ frtjának levonásával valóságban csak 3000 frt marad, ez lesz:

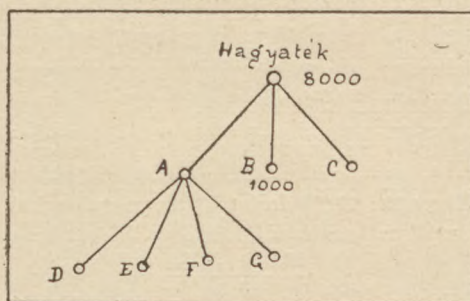
$$\frac{3000 + 1000}{2} = 2000,$$

D kap 2000, E pedig $2000 - 1000 = 1000$ frtot.

² Példa: Előadományul B kapott 1000 frtot; G unoka 6000 frt. tulajdományban részesült. A hagyaték 8000 frt. G, mint tulajdományozott kimarad, törzstársai pedig a törzsi hányadból rájuk esendő hányaddal (ez $\frac{1}{4}$, mert négyen vannak) vesznek részt az osztályban, vagyis csak negyedannyit kap-

hogy közülök az egyik tulajdonosban részesült, a törzselődjük előadományát is osztályra bocsátani kénytelenek. Ez esetben a méltánytalan eredményt elkerülendő az szolgál szabályul, hogy a tulajdonosozott unoka nem csak a maga tulajdonosával marad számításon kívül, hanem a törzselőd előadományának azon részével is, ami a törzstársak közötti osztályrabocsátásnál rája esett volna.¹

nak, mint B és C törzse. Ehhez képest 1 rész jutván E, F és D-re (in stripe): 4—4 rész jutván B-re és C-re egyenként, — a hagyaték a B 1000 frt előadományának tekintetbevételével is, kilencz részre osztandó. B kap $\frac{4}{9}$ részt — 1000, C $\frac{4}{9}$ részt, E, F és D közösen $\frac{1}{9}$ részt. Kiszámítva: B kap

$$\frac{8000 + 1000}{9} \times 4 - 1000 = 3000 \text{ frtot}$$

$$\text{C kap } \frac{8000 + 1000}{9} \times 4 = 4000 \text{ frtot};$$

$$\text{D, E és F egyenként kapnak: } \frac{8000 + 1000}{9} \times 1 = 333 \text{ frt. } 33 \text{ kr.}$$

Ellenben, ha G unoka előadománya csak törzstársai osztályrészéhez viszonyítva tulajdonos, de a törzsre jutott osztályrésznél kevesebb, (pl. nem 6000, hanem 2000 frt.) ez esetben az előadomány a többi törzsszel, teát B és C-vel szemben osztályrabocsátandó. A kulcs lesz:

$$\text{C része: } \frac{8000 + 1000 + 2000}{3} = 3.666,66$$

$$\text{B része: } \frac{8000 + 1000 + 2000}{3} - 1000 = 2.666,66$$

$$\text{D E és F része egyenként } \frac{8000 + 1000 + 2000}{3} - 2000 : 3 = 555.55 \text{ frt.}$$

¹ Példa: Előadományt kaptak B (3000), C (3000) és tulajdonos E unoka (6000). E és F a törzselődjük 3000 frt előadományát osztályra bocsátani tartoznak. Mivel azonban E tulajdonosának folytán kihagyatják, igazságtalan volna, hogy a C 3000 frtja egészen az F rovására számítassék. Ugy vesszük tehát, mintha E az ő tulajdonosával terhestül vagyis a 3000 frt felével együtt

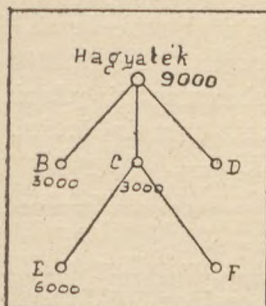
Mindezen tulajdonjogi kérdések megoldásánál a hányadrészek egymáshoz való arányosítása a főszabály; hogy alkalmazása sokszor igen nehéz és hogy az előfordulható esetek a mondotakkal kimerítve éppen nincsenek, önként érthető.¹

233. Hitvestársi öröklés.

Irodalmi utalások. Herczegh M.: Családi és öröklési jog. 276—278. l.; Jancsó: Házassági és házastársi öröklési jog cz. m. 837—851. l.; Kern: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog. V. k. 156—162. l.; Zsögöd: Törvénytervezet az örökösödésről cz. m. (Tanulmányok. II. k. 95. és köv. l.); Jogi Lexicon. IV. k. „Hitvestársi öröklés“ cz. czikk.

I. Leszármazók nem léteben öröklési jogunk az elhunyt vagyonában való örökösödésre első sorban a hitvestársat hívja meg, bizonyos esetekben pedig a hitvestárssal concurrálólak, mint singularis örökösöket az elhunyt felmenőit, illetőleg oldalrokonait is. A felmenőknek a hitvestárssal concurráló öröklési joga, mely-

kiesett volna. Ekként F, törzselődje (C) előadománya czimén csak 1500 frt. betudásával köteles. A megoldás így a következő: B és D két részt, F egy részt kapnak (lásd előbbi példát). Vagyis B kap:

$$\frac{9000+300+1500}{5} \times 2 - 3000 = 2400 \text{ frtot};$$

$$\text{D kap: } \frac{9000+3000+1500}{5} \times 2 = 5400 \text{ frtot}$$

$$\text{és F kap: } \frac{9000+3000+1500}{5} \times 1 - 1500 = 1200 \text{ frtot.}$$

¹ Mint különösen is alapos és részletes fejtegetésekre Zsögöd „A collatio ról“ cz. értekezésének IV. pontjára utalunk (Tanulmányok. I. k. 290—299. l.)

lyel annak helyén bővebben foglalkozunk (lásd 234. §. II.), a hitvestárs öröklésére in concreto igen nagy befolyással lehet, sőt azt sok esetben egészen meghiusítja, ép úgy, mint midőn pl. az örökhagyó rendelte hagyományok az örökséget teljesen felemésztk. Erre való tekintettel a hitvestársi öröklés intézménye csak úgy állítható a maga tisztaságában megfelelő világításba, ha a felmenőknek, illetőleg oldalrokonoknak az u. n. öröklött vagyonra vonatkozó elsőbbségi (öröklési) jogával szembehelyezzük.

Az orszb. ért. megállapodásainak 10. §-a szerint ugyanis: „leszármazók hiányában az apa és anya hivatvák öröklésre, mindenik azon érték erejéig, mely tőlük vagy águktól akár végrendelet folytán, akár anélkül, az örökhagyóra hárult; az apai ágról származott vagyon az apára, az anyai ágról eredt vagyon pedig az anyára szállván vissza. Ellenben, ha a hagyaték túlhaladná azon értéket, amely az örökhagyóra az apai és anyai ágról került: ezen szerzemény a hitvestársra száll.“

Hozzávetve a rendelkezéshez az orszb. ért. 14. §-át: „Hitvestársi öröklésnek a magyar törvény szerint helye van: a) a szerzeményi javakban, ha leszármazó egyenes örökösök nincsenek: b) az öröklött javakra nézve, ha sem leszármazó, sem felmenő, sem oldalágas örökösök nem léteznek“, — : kitűnik, miszerint,

Ha az elhunytnek életében oly javai voltak avagy hagyatékában olyanok *volnának*, melyek az orszb. ért. 14. §-ának elnevezése szerint „öröklött vagyoni“ természetűek: ezeknek értéke erejéig a hitvestárral szemben mint singularis successor, az a szülő örököl, kinek ágáról az ily hárulás történt, — illetőleg a szülőtől leszármazó oldalrokonok.¹ — A hagyaték ugyan mint egyenes örökösre (per universitatem) a hitvestársra nyílik rá, de az öröklött vagyon értékét a jogosult felmenő, vagy ága, mint ági örökséget kikövetelheti tőle, minélfogva a házastárs öröksége tárgyi terjedelmét tekintve csak az öröklött vagyon értékét felülmuló többletre — az u. n. szerzeményi vagyonra — szorítkozik, az ágra visszaszálló vagyonra ellenben csak akkor terjedhet ki, ha ági örökösök nem volnának (felszabadult ági vagyon).

¹ Az „öröklött“, „ági“ vagyon fogalmáról szóló tüzetesebb kifejezést lásd 234. §. II. alatt.

² Leszármazó alatt a természetes anya halála esetén a törvénytelen gyermeket is értjük.

Röviden, az öröklési rend leszermazó örökös nem létében a hátramaradt hitvestársat jelöli ki örökösül *minden vagyonna*; bizonyos javak (u. n. öröklött vagyon) értékéig azonban a *jogosult felmenő*, illetőleg az ő ága, a hitvestárssal szemben elsőbbségi joggal bír. A „jogosult felmenő“ kitételen különös hangsúly fekszik, mert az orszb. ért. megáll. 14. §-ának szövege zavaros s amennyiben általában csak „öröklött“ javakról beszél, melyekre nézve hitvestársi öröklésnek akkor ad helyet, ha sem leszermazók, sem felmenők, sem oldalagos örökösök nem léteznek: a betüszérinti értelmezés az ideigl. törvk. szab. 10. §-ával ellentétben is oda vezetne, hogy pl. az *apától* örökölt vagyon esetén, ha az apa nem élne és egyéb leszermazói sem volnának, a hitvestárs előtt a kérdéses hagyatéki javakat az *anyának* kellene juttatnunk, ami egyáltalában nem áll. A felmenők öröklése leszermazók nem létében ugyanis *csak a rájuk nézve áginak* minősülő vagyonban, illetőleg annak értéke erejéig foghat helyet. Ha tehát az örökölni hivatott ágban nincs örökös, a vagyon ági jellege alól felszabadulván, hitvestársi öröklésnek lesz tárgyává. A nem jogosult másik szülői ág az ily javak előörökléséhez csak hitvestárs nemlétében juthat. (Lásd 234. §. I.)

A hitvestársi öröklés, melynek terminologicus elnevezése különben: *successio conjugalis*, kölcsönös és kétoldalú, azaz nem csak a nőt illeti férje,¹ hanem ez utóbbi is felesége után (1867: XI. t.-cz., jobbagyakra nézve 1840: VIII. törvényczikk).

Amellett, hogy az egész hagyatéki hitvestársi öröklés tárgya: vélelem harczol. A netaláni ági jelleget tehát a hitvestárssal szemben azoknak kell bizonyítaniok, akik ági örökösökül fellépnek. (Curia 4/1889. sz. Dtár ujf. XXV. k. 221. l.) Amennyiben a bizonyítás sikerül, a meglevő és lehetőleg természetben kiadandó ági vagyon mellett az is kijár az ági örökösök részére, ami már nincs meg. Ez a tétel, mely gyakorlatunkban ugy szerepel, hogy az öröklött vagyon a szerzeményiekből kipótlandó, a hitvestársi öröklést concret esetekben egészen meghiusithatja s abban az alkalmazásban, mely szerint a hiányzó öröklött javak pótolására a *közszerzemény* is áldozatul esik, egyenesen törvényellenes.²

¹ Így volt a régebbi jogban (Trip. I. r. 98. cz., III. r. 29. cz.)

² A házassági közszerzemény t. i. nem azonos a „szerzemény“ fogal-

II. Nincs helye hitvestársi öröklésnek, ha a házasfelek házassága érvénytelen volt vagy a házasság nem valamelyikük halála (holttányilváníttatása) folytán, hanem egyéb okból (felbontás) szűnt meg. A hitvestársi öröklés jogalapja ugyanis az érvényes és a halálig tartó házasság. A mondott szabály alól azonban kivételek is vannak. Kivételt képezhet nevezetesen a jóhiszeműleg kötött, u. n. vélt-házasság a jóhiszemű félre rözve, amennyiben ő a túlélő és a házasság egyuttal akár megállapító perrel, akár bejelentéssel megtámadott. Ha ugyanis az érvénytelenség még a házasfelek életében per tárgyává tétetvén, a bíróság által az érvénytelenség jogerősen kimondatott: a hitvestársi öröklés esete egyáltalában nem állhat be;¹ az utólagosan, megszűnése után sem megtámadott vélt házasságnál pedig önként érthetőleg a hitvestársi öröklés érvényesülését mi sem akadályozhatja.

Hitvestársi öröklésnek nincs helye akkor, ha a házasság birói felbontással a felek életében még megszűnt. Hogy áll azonban a kérdés akkor, ha a házastársak valamelyike a bontó per folyamán meghal? A curia oly esetekben, midőn az alsóbb foku bíróságok a házasságot felbontották, de az utolsó fórum még nem nyilatkozott, ismételten kimondta, hogy a hitvestársi öröklés ily esetben meg nem nyilhat, bár a felbontó ítélet teljes jogerőre nem is emelkedett,² amivel szemben az irodalomban tekintélyes részről ellenkező nézetek merültek fel.³ Az esetben, ha a túlélő házastárs érdemtelen (lásd 227. §.) vagy ki van tagadva, önként érthetőleg szó sincsen hitvestársi öröklésről, mert arra a relativ öröklési képeesség hiányzik. Nincs helye továbbá hitvestársi örök-

mával. A közszerzemény fele a túlélő házastársnak tulajdona eszmeileg már a házasság fennállása alatt is; az a szabály tehát, amit gyakorlatunk a közszerzemény megállapításánál u. n. értéktöbbleti elméletével követ, hogy t. i. közszerzemény addig nincs, míg a különvagyon nem pótoltatik (a különvagyon öröklés esetében a legtöbbször összeesik azzal, amit az ági örökösök igényelnek): 1. merev negatioja a tényeknek, 2. a közszerzeményi törvényes joggal diametraliter ellentétes és a 3. a legnagyobb mértékben igazságtalan. (V. ö. 195. §.)

¹ Jancsó: Id. cz. m. 847. l.

² Curia, 4391—1886. sz. (Dtár ujf. XVII. k. 42. l.) — Curia, 10,413—894. sz. (Dtár ujf. XL. 26. l.)

³ Jancsó: Id. cz. m. 847. és köv. l.

lésnek akkor sem, ha a felek ágy és asztaltól elválasztattak, bár a házassági kötelék továbbra is fennáll köztük, mivel az ezt kimondó ítélet a H. T. 105. §-a szerint vagyoni jogi tekintetben a házasság végleges felbontásának azonosnak tekintendő s a szoros értelemben vett házassági vagyoni és öröklési jogi vagyoni jelentőségű következmények tekintetében a törvény különbséget nem tesz. A házaspár tényleges különélésének a hitvestársi öröklésre semmi befolyása sincs.¹

III. A házassági vagyoni és öröklési jogi szempontból némi exemptiókat statuáló jászkun statutum, a hitvestársi öröklés tekintetében nem teremt az országos jogtól eltérő helyzetet. Az orszb. ért. 17. §-a ugyan a hitvestársi öröklésre nézve is fentartja a jászkunoknál érvényben volt particularis kútfő joghatályát, arra nézve azonban, amit a statutum nem érint, az országos jogot írja elő. A jászkun statutum V-ik cikkelye csak az u. n. „közkereső özvegy asszony“ (vidua coacquistrix) hitvestársi örökléséről intézkedik, mely leszármazók nem léteben minden szerzeményre kiterjed. A „nem közkereső nők“, valamint a férj hitvestársi örökléséről a statutumban nincs szó, e részt tehát az ideigl. törvk. szabályok az irányadók itt is.²

234. §. Felmenők és oldalrokonok öröklése (successio ascenditium.)

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog. 1050—1054. l.; Herczegh M.: Családi és öröklési jog. 266—274. l.; Kern: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog V. k. 112—134. l.; Herczegh M.: Az ági öröklés fentartása cz. m. Budapest, 1882.; Zsögöd: Öröklött és szerzett vagyon; Törvénytervezet a törv. örökösödésről cz. m. (Tanulmányok, I—II. k.) Schwarcz Gusztáv: Ági öröklés cz. cikke a Jogi Lex. I. k. 337—347. l.; Ugyanaz: Az Ági öröklés cz. m. Budapest, 1898. (Ugyanitt teljes irodalmi összeállítás); Indokolás a m. ptkv. tervezethez. V. k. 34. és köv. l.

¹ Curia, 1902 okt. 9-én 4571. sz. (Judicat. I. 45.) 1902 decz. 4-én 7652. (u. ott 119. sz.)

² Az Optk. uralmi területén a tulélő hitvestárs, hitvestársi öröklés címén egy gyermekrészt kap a hagyatékból (virilis portio) haszonélvezetül (a tulajdon a gyermekeké), ha 3 vagy több gyermek maradt; ha kevesebb a leszármazó, $\frac{1}{4}$ részt ugyanugy.

Ha gyermek nincs, a tulélő hitvestárs a hagyatéknak $\frac{1}{4}$ részét öröklő tulaj-

Leszármazók és házastárs nem léteben a hagyaték per universitatem az örökhagyó *felmenőire*, illetőleg *oldalrokonaira* száll (felszálló örökség), akik ekként a törvényes öröklés rendjében harmadik helyen állanak.

Öröklési jogosultságuk tárgyilag véve azonos a hitvestárséval; azaz voltaképen csak arra vonatkozik, aminek szerzeményi jellege van avagy szerzeményiként tekintendő (felszabadult ági vagyon), a hagyatékna azon részeit pedig, melyek az ideigl. törvk. szab. 10. §-a szerint „öröklött vagyon“-i jellegűek, a velük concurráló ági örökösöknek (mint singularis successoroknak) kell kiadniok. Mivel pedig az ági örökösök csak felmenők, illetőleg oldalrokonok lehetnek: a felmenők és oldalrokonok öröklésénél az öröklés e két neme igen gyakran ugyanazon személyekben találkozhatik össze. Pl. ha leszármazó, házastárs és szülő nem léteben az örökség a testvérekre nyílik meg s a hagyatékban nem csak szerzemény van, hanem apáról háruult ház is. A testvérek mint közönséges és mint singularis (ági) örökösök is örökölnék. A hitvestársi öröklésnél hasonló complicatio nem fordulhat elő, de felmenők és oldalrokonok öröklésénél sem szükségképen, pl. ha mint örökösök az atyai részen való unokatestvér és az örökhagyó anyja concurrálnak, mikor is leszármazó és házastárs hiányában a vagyon az anyára száll, kinek azonban az atyai nagyapáról háruult házat, mint ági örökösnek, az unokatestvérnek kell kiadnia.

A felmenők és oldalrokonok e kettős, közönséges és singularis (ági) örökösödését, mint *szerzeményekben* való és mint *ági öröklést* külön-külön kell tárgyalnunk, előre bocsátva e részt annak a meghatározó és alapvető jelentőségű különbségnek megvilágítását, melyet jogunk az „öröklött“ és „szerzeményi“ vagyon kategóriái között teszen.

Az orszb. ért. 10. §-a értelmében öröklött vagyon az, ami „akár végrendelet, akár a nélkül“ apánkról vagy anyánkról, vagy ezek valamelyikének ágától szállott reánk. Ez a meghatározás okvetlen kiegészítendő még annyival, hogy a jelzett elődöktől (vagy águktól) való öröklés *minden* neme tekintetbe jön s így

donul, de ebbe beszámítandó, ami öt esetleg végrendeleti v. szerződési alapon illeti. Ha semmiféle örökös nincs (a ptkv. által öröklésre meghívott hat ágból), az egész hagyaték a házastársé (Optk. 757—759. §§.)

a végrendeleti és törvényes öröklés mellett az „öröklött vagyoni“ jelleget a hagyomány vagy halál esetére szóló ajándékozás révén történt hárulás is létesíti. Vitás ellenben, hogy a szülők, illetőleg ezek elődeitől élők közötti ingyenes ügyletben kapott javak, szintén az „öröklött vagyon“ természetével bírnak-e vagy nem? Az „öröklött“ nevezet, mely más szempontból is hibás, mert magában foglalja szószerint az ágon kívül örökölt javakat is, mindenesetre nem döntő jelentőségű s tekintve az orszb. értekezletnek azon nyilvánvaló célját, hogy az „öröklött vagyon“ felvételével a családvagyon fentartásának elvét kívánta örökjogi vonatkozásban a kiesett ősiség helyett mintegy megintézményesíteni: azt kell mondanunk, hogy az öröklött vagyonhoz hozzászámítandók a nemző elődöktől nem örökösödés, hanem élők közötti ingyenes ügyletekben hárult javak is.¹ Hogy azonban e hozzászámításnak van-e korlátja és ha igen, milyen? erre nézve a nézetek eltérők. Helyes felfogás szerint² minden élők közötti ingyenes juttatás — kivéve azt, ami az ellátásra és rendszerinti neveltetés céljára történt — öröklött vagyon jelegével bír,³ mert az előre kapott érték a törv. örökrészbe való betudásnál (lásd 232. §.) is egy tekintet alá esik a halál esetére szóló háramlással és mert az ősiségben rejlő azaz alapgondolat, hogy a vérség oltalmáért az egy közös törzselődtől származók az ezen elődről leszállott vagyonra nézve jogközösségben vannak: csak ezen magyarázat mellett van ősiséget immár nem ismerő jogunkban lényege szerint épségben megtartva.

Felmenők öröklésénél az öröklött vagyont, mint atyai és anyai ágról hárult *ági vagyont* különböztetjük meg, mert a felszálló öröklésnek a felmenőknél csak az *oly öröklött vagyonban van helye, mely rájuk nézve ági vagyonnak* minősíthető. Mivel pedig a visszaszállás indoka az, hogy a vagyon maga is az in concreto érdekelt ágról eredt, az öröklött vagyon azonnal elveszti

¹ Főleg Herczegh M. fejtegetései nyomán ma már általánosan elismert tétel.

² V. ö. különösen Zsögöd „Öröklött és szerzett vagyon“, „Törvénytervezet a törv. örökösödésről“ és „A kiskorúak utáni törv. öröklésről“ cz. műveivel (Tanulmányok I. és II. k.)

³ Pld. leánynak kiházásitáskor adott dolgok. (Curia, 1903. jan. 13-án. 5432. sz. — Judicat. I. 139.)

ági jellegét, mihelyt a rokonok között nincs oly örökös, aki szintén a vagyon szerzőjétől *kiinduló* rokonsági ágban foglal helyet. Vagyis, amiként a szokásos kifejezés mondja: az öröklött vagyon, mint ági örökség csak addig a felmenőig szállhat vissza, ahonnan az örökhagyóra való hárulás (közvetve vagy közvetlenül) történt úgy az ági örökös minőségnek is elengedhetlen feltétele, hogy a vagyonszerző mind az az örökösnek, mind az örökhagyónak közös törzselődje legyen. Pl. az apám szerezte ház, rám (örökhagyóra) és testvéreimre nézve ági vagyon, atyai nagybátyámra ellenben nem, mert a vagyoneredet csak apámig vihető vissza, de nagyapámig már nem. Avagy: az örökhagyó feleségnek édes anyjától örökölt oly ingatlana, melyet az anya szerzett, sem a még élő apára, sem a még élő anyai nagybátyákra „ági“ örökségkép nem szállhat, hanem örököl benne a hátramaradt férj, mint hitvestárs. Az ily ingatlan ugyan „öröklött vagyon“, de sem az apára, sem a mondott anyai rokonokra nézve „ági“ jelleggel nem bír s ha az orszb. ért. 14. §-a hitvestársi öröklésnek az „öröklött“ javakra nézve általában csak leszármazók, felmenők és oldalagos rokonok nem létében ad is helyet, viszont a 10. §. csak a *tőlük*, vagy *águktól* hárult vagyonra nézve ismeri el a felmenők, ill. oldalrokonok ági öröklését.

Szemben az öröklött vagyonnal szerzemény alatt értjük mindazt, aminek éppen nincs meg az előadottak szerinti „öröklött vagyon“ jellege. A szerzeményi vagyonhoz soroljuk tehát az öröklés útján kapott javakat is, ha azokat nem nemző elődeinktől, hanem idegenektől, házastárstól vagy vérrokonainktól is örököltük ugyan, de utóbbi esetben csak akkor, ha az örökhagyó vérrokonunkra a kérdéses javak nem egy velünk is közös törzselődtől szállottak le. Szerzeményi lesz továbbá mindaz, amit a szó köznapi értelmé szerint „szereztünk“ visszerhes ügyletekben, akár elődeinktől, akár mástól.

A szerzeményi vagyonnak adott anyagi fogalom meghatározásával szemben alaki értelemben szerzeményi vagyonnak azt a vagyontöbbletet mondjuk, mely a meglevő és megvált (elköltött) öröklött vagyon értékét meghaladja. E meghatározás alkalmazása éppen az öröklési jogban bír különös fontossággal, mert szabályul szolgál, hogy az öröklött vagyont, amennyiben arra ági örök-

ség czimén jogot támasztanak, ha már nincs meg, a szerzeményből kell kipótolni.¹

I. Felmenők és oldalrokonok szerzeményekben való örökösödése.

Leszármazók és hitvestárs nem létében a felmenők, illetőleg az azokat képviselő oldalrokonoknak a szerzeményekre szorító öröklését mai jogunk a parentalis rendszer szerint viszi felfelé az ifjabb parentéláktól az idősebbekre.² Amíg az ifjabb (előbbálló) csoportban van valaki, akit az örökség megillet, addig a távolabbi csoportból senki sem örökösödhetik. Ugyanez a rendszere az Optk.-nek is (Optk. 731. és köv. §§.) azzal a különbséggel, hogy míg a magyar jogban a felmenők parentalis öröklésének nincs véghatára (s ezenkívül, mint tudjuk a hitvestársi öröklés is közbevág), addig az osztrák jog azt a hatodik csoporttal (örökhagyó dédősei és ükösei s a tőlük leszármazottak) lezárja.

Az öröklésre legelőbb hivatott rokoni csoportot (parentela) az örökhagyó szülői és az ezektől leszármazók képezik, ha e csoportban senki sincsen, az örökség a nagyszülői csoportra, illetőleg a nagyszülők leszármazóira, azután a szépszüli, dédszüli, ősszüli és ükszüli csoportra, illetőleg az ezen csoportokhoz tartozó leszármazókra száll és így tovább a végtelenig. (Ideigl. törvk. szab. 10—12. §§.) Persze a gyakorlati életben már az is igen nagy ritkaság, ha az öröklés a harmadik parentélára kerül.

A szülői csoportban a szerzemény az apa és anya közt két egyenlő részre oszlik s így a szülői parentélának két alcsoportja (két ága) van. Ha az egyik szülő az örökség megnyílásakor nem élne, helyébe ivadéka (az örökhagyó édes és az elhunyt szülőtől

¹ Curia, 1904 szept. 7-én 4543. sz. — „Míg az ági vagyon az arra hivatottnak ki nem adatik, mindaddig a hitvestársat megillető szerzemény nem létezik“. (Judicat. II. 798.) Curia, 1905 máj. 4-én 4727. sz. — (u. ott III. 1135.); 1905 máj. 6-án 4903. sz. (u. ott 1136.) Curia, 1907 jun. 6-án 7477/906. (Egyet. Dtár I. 418.); Curia, 1909 szept. 10-én 1833. sz. (Egyet. Dtár III. 294.) stb. stb.

² Ez a régebbi joghoz képest nemcsak azért nagy ujitás, mert egészen mellőzi az addigi izközelségi rendszert, hanem mert a HK. I. r. 53. 10. §. és 1840: VIII. t.-cz. szerint az oldalrokonok az elhunytak osztály utáni szerzeményeiben nem birtak öröklési joggal, csak a szülők; azaz mert ezek nem létében a szülőktől leszármazottaknak képviseleti joguk nem volt.

származó féltestvérei) lépnek; osztozkodásukra nézve a leszálló öröklés szabályai lévén irányadók. Ha a korábban elhunyt szülőnek ivadéka nincs, az egész szerzemény a másik szülőé, illetőleg a mennyiben ez sem élne, vagy nem örökölhetne, az ő ivadékaié. A miként így a szülő nem létében öröklésre jut a testvér, úgy a kiesett testvér helyébe is in infinitum az ő leszármazói lépnek.

Ha a szülői csoportban senki sincs, egyenlő részekben a négy nagyszülő örököl. A hagyaték itt már négy részre oszlik. Elhunyt vagy kieső nagyszülő helyébe törzsenként a tőle származó ivadékok lépnek; ha ivadék nincs, az elhunyt nagyszülő egynegyed része az ugyanazon ágbeli másik nagyszülőre száll, tehát pl. az *anyai* nagypapa része az *anyai* nagyanyára, illetőleg ennek ivadékaikra; amennyiben pedig az egyik nagyszülői pár ivadékostól együtt kiesik; részeik egyenlő arányban a *másik* nagyszülői párra szállnak. Ha három nagyszülő halt el leszármazó nélkül, az egyedüli örökös a még élő negyedik nagyszülő lesz, avagy ennek ivadéka. Ugyanezen szabályok szerint megy tovább az örökség akkor, ha a nagyszülői parentelában egyetlen örökös sem akadna a szépszülei, innen a dédszülei stb. parentelákra. A szépszülei parentelában már 8 ág, a dédszüleiben 16 ág, az ősszüleiben 32 ág, illetőleg alsocsoport örököl, mindenütt szabályul szolgálván, hogy az üres alsocsoportból a rája jutandó rész a hozzá legközelebbi alsocsoportra száll át.¹

A törvényes öröklésnek azon alapvető szabálya, hogy törvény címén csak az juthat örökséghez, aki után viszont az örökhagyónak is lett volna törv. öröklési joga: a felmenők szerzeményekben való öröklésénél is önként érthetőleg érvényesül, ami a törvénytelen, törvényesített és örökbefogadott gyermekek utáni öröklésnél bir jelentőséggel.

Az örökhagyóval való többes rokonság, ha az örökös több öröklésre hivatott ágban foglal helyet, felszálló öröklés esetén is többszörös örökrészt állapít meg.

¹ Például a szépszülei csoportban: az apa apai nagyatyjáról az apa apai nagyanyjára; innen: az apa anyai nagyszülőire egyenlő részben: innen ismét egyenlő részekben az anya apai és anyai nagyszülőire.

II. Felmenők és oldalrokonok ági öröklése.

Felmenők és oldalrokonok ági öröklése alatt az öröklésnek azt a különös és kiváltságos jogczimét értjük, melynél fogva az öröklött vagyonban annak hámulásakori értéke erejéig mind a hitvestárssal, mind a többi, bár közelebbi törzsekhez is tartozó rokonokkal szemben azok a rokonok vannak öröklésre hivatva és annyiban, akikre nézve és amennyiben ezen öröklött javak *ági vagyon* minőségével birnak.

Ág alatt elődöt és tőle származott ivadékokat értünk, az „ági vagyon“ jellegzetessége pedig abból áll, hogy az, az örökhagyóra az ági örökségre igényt támasztó ágon helyt foglaló valamelyik elődjéről háruult. Közelebről ági vagyonnak tekintendők:

a) azon „öröklött javak“, melyek az örökhagyóra valamelyik szülőjéről háruultak (élők között vagy halál esetére, lásd fennebb): *ezen szülőre és az ő leszármazóira — mint ágra — nézve;*

b) az örökhagyóra az ő nagyszülőjéről közvetlenül háruult javak — *erre a nagyszülőre és a tőle leszármazókra — mint ágra nézve.* Még pedig első sorban arra a szülőre (és lemenőire, mint ágra) nézve, aki által az örökhagyó a nagyszülőtől leszármazott, másodsorban magára a nagyszülőre és annak többi leszármazóira, mint ágra nézve;

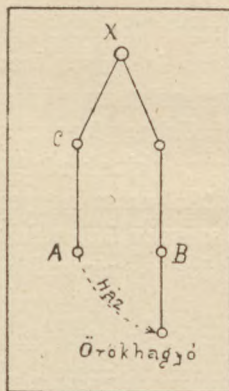
c) ági vagyont képeznek továbbá a szépszülőről *közvetlen* leháruult javak a *szépszülőre és összes leszármazóira*, mint ágra nézve, itt is ugyanazon sorrendet tartván szem előtt, mely szerint az ági öröklés először az örökhagyó azon szülőjére (és leszármazóira mint ágra) nyílik meg, akinek révén az örökhagyó a szépszülőtől leszármazott, azután azon nagyszülőjére (és leszármazóira, mint ágra), aki a szépszülőtől való származását közvetíti; — harmadszor pedig magára a szépszülőre, illetőleg leszármazói — mint ágra nézve;

d) ági vagyont képez az is, ami az örökhagyóra valamely elődjétől nem közvetlen, hanem *közvetett* háruulással szállott le, pl. nagyszülőről a szülőre s ezután az örökhagyóra, avagy pl. úgy is, hogy előbb az örökhagyóval közös elődről az örökhagyó oldalrokonára s erről az örökhagyóra. Így értendő az orszb. ért. 10. §-a is, midőn „tőlük (elődök) vagy *águktól*“ eredt javakban való felszálló öröklésről beszél, mert ha az örökhagyó pl. apjának unokatestvéré-

től örökölt valamit, ezt az apa ági öröklés czimén csak akkor kaphatja meg, ha a kérdéses jószág az unokatestvérre egy a vele az örökhagyóval és az unokatestvérral közös törzselődről (itt az örökhagyó széppapjáról) ági örökségképen hárult volt le. Ellen esetben az apára nézve az ő unokatestvérétől az örökhagyóra hárult vagyon nem lesz ági természetű.¹ (Ez az u. n. „ágon kívül öröklött“ vagy „nem ági öröklött“ vagyon esete.)

Hárulás vagy leszállás alatt utalva az öröklött vagyonról mondottakra, nem csak az öröklés minden nemét (törvényes, végrendeleti, szerződéses, halál esetére szóló ajándékozás), hanem az élők közötti ingyenes juttatásokat is értjük. Mihelyt azonban az öröklött vagyon a házastársra, idegen személyre vagy örökbefogadott gyermekre száll, ági jellegét azonnal elveszti, mert mint olyan csak azon s egymással *vérségi* összeköttetésben álló személyek között létesít különös öröklési kapcsolatot, kik valamennyien a vagyon szerző, mint közös elődtől származtak le. Az egész ági örök-

¹ Példa. Az örökhagyó hagyatékban van egy ház, melyet ő A-tól az ági örökös-kép fellépő B-nek (örökhagyó apja) unokatestvérétől örökölt. Ha ez a ház A-ra szintén, mint ági örökség hárult annak idején X-ről: akkor, mint ági örökös B igényt tarthat rája, mert X ugy A-nak és B-nek, mint az örök-

hagyónak közös elődje. Ha ellenben A a házat apjától, C-től örökölte, aki azt a házat nem X-től kapta, hanem saját erejével szerezte B-nek ágiság czimén semmi joga sem lehet hozzá, mert C sem neki, sem az örökhagyónak nem elődje. — Curia: Az oldalrokonokról (unokatestvértől) háramlott, de nem közös törzstől öröklött vagyon ági vagyonnak nem tekinthető. — (Egyet. Dtár I. 419.)

lés ethikai alapgondolata t. i. az, hogy a vagyon leszármazó hiányában igazság szerint csak azokra mehet vissza, akiket a vagyon illetőleg az öröklés a magtalanul elhalt örökhagyó *nem életében* megilletett volna. Ezek pedig: az előd, akitől jött a vagyon és ennek az elődnek többi leszármazói. Ekként az ági örökösök az egymással vérségi összeköttetésben álló személyeknek bizonyos zárt körét alkotják, mely az ági vagyonnak úgy le, mint felszállása tekintetében ugyanaz. Lefelé lezárja a kört a magtalanul elhalt örökhagyó, felfelé a vagyont szerző előd. A vagyon visszahárulása tehát a szerző elődön túl nem terjedhet. Ha semmi oly ivadék, mely ugyanezen szerző elődtől származnék, nem volna; az ági vagyon felszabadul az ágiság alól s úgy tekintendő öröklési szempontból, mintha szerzemény volna¹ (felszabadult ági vagyon.)

Az ági öröklés tárgya az orszb. ért. 10. §-a szerint az ági vagyonnak a hárulás időpontja szerinti értéke, vagyis maga a hagyaték *azon érték erejéig*, melyet az ági vagyon az elhunytavaló hárulásakor képviselt. A hárulás után a hárult javakban beállott értékcsökkenések, avagy gyarapodások tekinteten kívül maradnak. Ha tehát a hárult javak még az örökhagyó életében bármi ok miatt részben vagy egészben elpusztultak, elértéktelepedtek, viszont, ha növedékek útján vagy a kedvező gazdasági conjunkturáknál fogva értékemelkedéssel gyarapodtak: az ági örökség mégis csak annyi lesz, amennyi a háruláskori érték volt. Ekként csökkenés esetén az ágít a szerzemény pótolja; gyarapodás esetén pedig a többlet a szerzeményhez lesz számítandó.²

A hagyaték ági minőségét annak kell bizonyítania, aki a közönséges örökössel szemben ági öröklés címén fellép, mert a vélelem mindig a szerzeményi minőség mellett harcol. Így szerzeményinek lesz tekintendő az is, aminek ági jellegét hebizonyi-

¹ Curia, 8496—878. sz. (Dtár r. f. XX. k. 127. l.) — Curia, 5864—871. sz. (Dtár r. f. VIII. k. 91. l.) — Curia, 8283—878. sz. (Dtár r. f. XXII. k. 9. l.) — Curia, 2640—886. sz. (Dtár ujf. XVI. k. 229. l.) — Curia, 4—889. sz. (Dtár ujf. XXV. 223. l.) stb.

² Curia, 1909 szept. 10-én 1833. sz. „A hagyatékban természetben megnemlévő ági vagyon pénzbeli értéke, mint hagyatéki teher, az ági örökösnek, a szerzeményi vagyonból elsősorban megtérítendő“. (Egyet. Dtár III. 294.) — Curia, 1907 jun. 6-án 7477/906. sz. (Egyet. Dtár I. 418.)

tani nem sikerült,¹ illetőleg sikeres bizonyítás esetén a szerzemény csak a felülmaradó hagyatéokra szorítkozik. Az ágiság bizonyítása kétágu feladat. Bizonyítandó először a követelt értéknek öröklött volta és másodsor, hogy az, a követelőre nézve ági, vagyis oly vagyont képez, mely az örökhagyóra vele közös törzselődről hárult akár közvetve, akár közvetlenül.

Annak ellenére, hogy az ági öröklés a mondottak szerint tulajdonképen bizonyos öröklött javak értékére vonatkozik, gyakorlatunknak mégis állandóan követett tétele, hogy amennyiben az ági vagyon még természetben meg volna, mind a szerzeményi, mind az ági örökös az ági örökségnek természetben való kiszolgáltatását követelhessek. Sőt van eset, hogy a Curia kimondta, a természetben való kiadást az eladott ági vagyon árával üzőtt surrogatumra is.² Ha a természetben még meglévő ági vagyon értéke beruházásokkal, avagy netaláni passzíváinak törlesztésével növekedett, avagy épen megfordítva, a vagyon értéke a háruláskorhoz képest megcsökkent; a beruházások a szerzeménynek megtérítendőek, illetőleg a hiányok a szerzemény által pótlandók. Utóbbi szabály akkor is áll, ha az ági vagyonból *semmi* sem maradt meg, mikor is helyreállításával (redintegratio) egészen a szerzemény tartozik.³

Az ági örökös joghelyzetét jellemző ezen kiváltságok, melyek közül épen csak a bizonyítási kötelezettség terhes, de melyek viszont a hagyatékból való kielégítésének az ált. és közönséges

¹ Curia, 4—889. sz. (Márkus II. k. 2342—2343. sz.) Curia, 3157—893. sz. (Dtár ujf. XXXV. 249. l.) Curia, 41. sz. t. ü. döntv.

² Curia, 1906 ápr. 27-én 6363/904. sz. „Jogszabály ugyan, hogy az ági vagyon az ági örökösöknek csak abban az esetben ítélhető meg természetben, ha az örökhagyó hagyatékában természetben megvan, ellenkező esetben pedig az ági örökösök csak annak értékét követelhetik; — mindazonáltal oly esetben, midőn az örökhagyó az ági vagyont eladta és annak eladási árából más vagyont vett: az ekként szerzett vagyon az ági vagyont helyettesíti és az ági örökösök részére természetben is megítélhető, ha értéke az elidegenített ági vagyon értékét meg nem haladja“. (Egyet. Dtár I. 50.) — Ezzel teljesen ellenkező és helyes döntés: Curia, 1910 ápr. 26-án 939. sz. — „Az ági jellegű ingatlanok elidegenítése s más ingatlanok megszerzése esetében az ági értéket az elidegenített ingatlan helyébe belépő vételár képezi, tekintet nélkül arra, vajjon az elért vételár az ujonnan szerzett ingatlan vételárát meghaladja-e vagy sem“. (Egyet. Dtár IV. 161.)

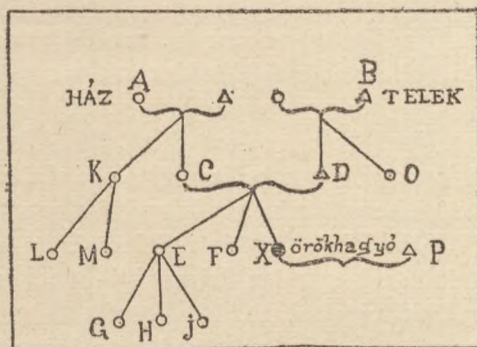
³ 1723: XLIX. t.-cz. Orszb. ért. 10. §.; Curia 41. sz. t. ü. döntv.

örökssel szemben elsőbbséget biztosítanak, az egész ági örökséget mintegy törvényes hagyományyá és midőn a szerzeményi örökös egyuttal ági örökös is, törvényes előhagyományyá minősítik.

Maga az ági öröklés rendje különben a hivatott ágakon belől a szerzeményekben való öröklés szabályai szerint igazodik. Az ág-előd (pl. atya, nagytya) kizárja a leszármazókat (pl. testvért, unokaöccsöt, nagybátyát, unokatestvért), ha pedig ágelőd nem léteben a leszármazók örökölnek: a leszálló örökség elve (képvi-
selet, törzsenkénti osztály) az irányadó.¹

Ági örökségre több ág is támaszthat igényt (lásd az 1. jegyzet alatti példát, hol apai és anyai, ill. nagyapai és nagyanyai ágak concurrálnak), mindenik a hagyaték azon értéke erejéig, mely rá nézve ági vagyon. Ha a hagyatékból a különböző ágak

¹ X (öröktagyó) után marad egy apai nagyapáról (A) hárult ház és egy telek, mely az anyai nagyanyáról (B) hárult. Ági öröklésre hivatva van a házra nézve először is C-nek ága: a telekre D-nek ága. Ha C és D élnek, az ági leszármazókat E) — illetőleg G. H. I. — és F) kizárják. Ha nem élnek, E és F örökölnek házban, telekben egyenlő arányban, illetőleg F és E-nek törzse G. H. I. (ha t. i. E nem élne). Ha C és D ágában senki sem él, a ház A-nak, a telek B-nek ágára — mint idősebb ágakra — száll vissza. Ez idősebb ágakban első örökös A, illetőleg B, mint ágelődök. Ha nem élnek: a ház K-ra (illetőleg

ha ez sem él, törzsére, L. M), a telek pedig O-ra száll. Ha pedig A és B ágában sincs senki örökös, mivel az ági örökség a szerző elődön túl vissza nem száll: az egész hagyaték, mint szerzeményi örökös, P-t a házastársat fogja illetni. Curi a, 1906 szept. 2225/905. sz. — „a szülők és azoknak leszármazói a nagy-
szülőket feltétlenül, tehát akkor is kizárják, ha a hagyatéki vagyon mélt
életben lévő egyik távolabbi felmenőtől eredt“. (Grill f. Dtár II. 545.)

igénye kielégíthető nem volna, az orszb. ért. 10. §. 2. bek. értelmében aránylagos kielégítésnek van helye. A többes rokonság itten is több ági örökségben való öröklésre ad jogot, ha az illető rokon több hivatott ágban foglal helyet s ez ágakon belül is az öröklés rendje rája kerül.

235. §. Özvegyi öröklés.

Irodalmi utalások. Frank: Közigazság törv. I. k. 271. §. 519—521. l.; Wenzel: A magyar magánjog rendszere cz. m. II. k. 472. §. 480—483. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog. 1055—1056. l.; Jancsó: Házassági és házastársi öröklési jog. 829—836. l.; Zsögöd: Törvénytervezet a törv. örökösödésről cz. m. (Tanulmányok II. k. 100—109. l.); Kern: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog. V. k. 154—155. l.; Herczegh: Családi és örökl. jog. 274—276. l.; Debreczenyi Miklós: A jászkunok öröklése mai érvényében cz. ért. Jogtud. Közlöny. 1893. évf.; Balog Elemér: „Özvegyi öröklés“ cz. cikke a Jogi Lexicon V. k. 809—820. l. (Ugyanitt irod. utalások.)

Régi rendi jogunknak egyik maradványaképen, az orszb. ért. 15. §-a az özvegyi öröklés (successio vidualis) intézményét az ezt szabályozó korábbi jogszabályok¹ értelmében fentartotta. Özvegyi öröklés *csak* a nemes (vagy honoratior) férfi után maradt özvegy nőt illeti férje hagyatékában, a férjet ellenben neje után soha sem. A rendi különbségnek az intézmény szervezetére való ez a befolyása az elfogadott és általánosult magyarázat szerint abban leli okát, hogy a nemes (és honoratior) ember özvegyét de lege közszerzeményi jog nem illeti (lásd 195. §.) s így az özvegyi örökléssel a jogrend a nemes özvegynek kíván a ki nem járó közszerzeményi rész helyett mintegy kárpótlást nyújtani. A honoratiorok özvegyére való kiterjesztés indoka abban a szabályban rejlik, mely szerint azok minden házassági-, vagyoni jogi kérdésben a nemes nőkkel egy tekintet alá esvén, közszerzeményben szintén nem részesülnek s ekként az ezt pótoló özvegyi örökléstől sem zárhatók el.

Előfeltételét képezi az özvegyi öröklések, hogy leszármazó örökösök (törvényes és édes gyermekek, unókák) maradjanak hátra, mert ellenkező esetben az elhunyt férj után a nemes és nem

¹ Trip. I. R. 99., 101. és 102. cz.

nemes rendű özvegyekre egyaránt kiterjedő *hitvestársi öröklés* fog helyet, mely a tárgyi terjedelem szempontjából, mint minden szerzeményre vonatkozó, az özvegyi öröklést is magában foglalja.¹

Az özvegyi öröklés tárgyául a következők szolgálnak:

a) mint törvényes hagyomány, osztály előtt a férjnek jobb öltözékei, jegygyűrűje, kocsija és hámos lovai, melyekkel a nővel kijárni szokott;

b) az ötvennél nem nagyobb számú ménesnek a fele, illetőleg a ménes feleértéke;²

c) a férj mindennemű ingóságaiából egy gyermekrésznyi, amit úgy kell értenünk, hogy az ingóságokban az özvegy a gyermekekkel fejenként egyenlő arányban osztozik,³ végül

d) a férj zálogos birtokai, hasonló (lásd c) megosztás mellett, ami helyett zálogos birtokot nem ismerő mai jogunk szerint a férj jelzálogilag biztosított követeléseit kell értenünk.⁴

Amely esetben hitvestársi öröklésnek helye nincs: azokban az özvegyi öröklés is ki van zárva. (Lásd 233. §.)

Az orszb. ért. I. r. 17. §-a által hatályban fentartott jászkun statutum az özvegyi öröklésre nézve némileg eltérő intézkedéseket tartalmaz. Az V. sz. statutum ugyanis különbséget teszen közkereső és nem közkereső özvegyek között (*vidua coacquistrix et non coacquistrix*). Az előbbi özvegyi öröklés czimén, ha leszármazók maradtak, ezekkel fejenként egyenlő

¹ In concreto azért nem lehet kizártnak tekinteni, hogy az özvegyi öröklés előnyösebb a nőre nézve, mint a hitvestársi, pl. ha a hagyaték öröklött ingó vagyomból áll, mikor is az ági örökösök a hitvestárs öröklését esetleg egészen inane nomen heredis-szé teszik.

² Erre nézve némelyek (pl. Kern: I. cz. m. 155. l.), mivel az 50-en felüli ménesnek ma már nincs ingatlan jellege (az 50-en aluli ménes ingónak tekintetett), az özvegyi öröklést elavulás czimén nem terjesztik ki. Követve Jancsót (id. cz. m. 838. l. 11. jegyzet), e nézetet önkényes felvételnek kell tartanunk, melyet mi sem indokol.

³ Trip. I. R. 99. §.: „— Deinde vero omnes res mobiles ipsius mariti praemortui, quocunque nomine censeantur, inter uxorum ac filios et filias ejus communiter dividuntur —“ (V. ö. Jancsó: Id. cz. m. 831. l.).

⁴ Özvegyi öröklés alá tartozik ezenfelül minden oly jog is a b) és c) alatt mondottak szerint, mely az ingókra vonatkozóan fennálló szabályok alá esik.

részt kap a férj ingatlan szerzeményeire fordított összegből és a többi hagyatéki ingóságokból. (V. stat. 1. §.) A nem közkereső özvegy férjének csak házasság alatt szerzett ingóságaiból igényelhet egy gyermekrésznýt. (V. stat. 2. §.) Ezt a különbségtételt a közönséges magyar jog nem ismeri. Arra nézve azonban, hogy a jászkun özvegy mikor coacquistrix és mikor nem az? a statutum idevágó rendelkezésének hiányában a közönséges jog az irányadó. (Lásd 233. §.)

Végül megjegyzendő, hogy amennyiben a nemes (vagy honoratior) özvegyet egyuttal közszerzeményi jog is illeti, ami szerződéses alapon nincs kizárva, sőt, mint láttuk egy esetben ex lege is bekövetkezhetik (lásd 195. §.): özvegyi öröklése az elhunyt férjnek csak oly ingóságaira terjed ki, melyek nem közszerzeményi jellegűek (pl. öröklött ingók).

236. §. Özvegyi jog.

Irodalmi utalások. Frank: Id. cz. m. I. k. 528. és köv. l.; Zlinszky —Reiner: Magánjog 1056—1064. l.; Herczegh M.: Családi és örökl. jog 278—283. l.; Madarassy L.: Értekezés a házasságból eredő vagyoni viszonyok és a gyámügyről cz. m. (Kecskemét 1873) 11. §.; Jancsó György: A magy. özvegyi jog cz. m. (Budapest 1895); ugyanaz: Házassági és házastársi örökl. jog, cz. m. 852—1016. l.; (u. itt teljes irodalmi összeállítás); Menyhárt Gáspár: Özvegyi jog, cz. m. (Kolozsvár 1894); Kern: id. cz. m. a Fodor f. Magánjog V. k. 135—154. l.; Zsögöd: Törv. tervezet stb. id. cz. m. a Tanulmányok II. k. 81. és k. l.; Kasenczky: A női és özvegyi jogok a magy. törv. szerint, cz. ért. (Jogtud. Közl. 1874. évf.); Magy. jogászgűlés évkönyve, Pest 1872 I. k. 41—98. l.; Menyhárt Gáspár: Az özvegy jog korlátozása, cz. ért. (Jogtud. Közl. 1895. évf. 34. sz.); Schwarz Gusztáv: Az özvegyi jog codificatioja, cz. ért. (Jogtud. Közl. 1898. évf. 33—36. ssz.); Gallia Béla: Az özvegy jog és köteles rész, cz. ért. (Magy. Igazságűgy XXXVIII. köt. 133. l.); Debreczeni Miklós: A jászkunok örökl. joga, mai érvényében, cz. ért. (Jogtud. Közl. 1893. évf.) Kiss Albert: A mostoha anya özvegyi joga a kir. Curia újabb gyakorlatában, cz. ért. (Dolgozatok a magánjog köréből cz. gyűjt. 21. és köv. l.).

I. Az özvegyi jog (jus viduale) lényegében az özvegy aszszonyt (férfit soha) az elhunyt férj hagyatéki vagyonában törvényes örökösödés czimén özvegyisége idejére megillető haszonélvezeti jog (ususfructus), melyet azonban a leszármazók (ha az

elhunyt férj után ilyenek maradtak) ugy tárgya, mint terjedelme tekintetében jelentékenyen korlátozhatnak.¹

Jogunk ezen, mondhatjuk legrégebb multu intézményére nézve² az orszb. ért. 16. §-a a korábbi magyar törvények rendelkezéseit teljes hatályukban visszaállította, azzal az eltéréssel, hogy az özvegyi jog czimén kijáró haszonélvezetnek korlátozása iránt csak a leszármazó örökösöknek adott jogot, mig 48 előtt ugyanez a felmenőket és az összes oldalrokonokat is megillette.

Az előrebocsátott általános fogalom meghatározás kiegészítése végett a fogalom egyes alkatelemeit kell tüzetesen vizsgálat alá vennünk s ezzel együtt e sok tekintetben saját szerű intézmény minden fontos kérdésével (melyek közül nem egy igen vitatott) legkönnyebben megismerkedhetünk.

1. Mindenekelőtt az özvegyi jog jogitermészetére és rendszerbeli helyére nézve hangsulyoznunk kell annak *öröklési jogi jellegét*, helyesebben azt, hogy az *öröklési jogi jellegű vagyoni jogok* sorába tartozik. Alapfeltétele és szülő oka az érvényes vagy vélt házasságnak a *férj halálával való megszűnése*. E tekintetben, a hitvestársi és özvegyi örökléssel egyezik, azzal a tudottnak tekintett eltéréssel azonban, hogy a hitvestársi öröklésnek (mely *kölcsönös*), nem csak a *férj*, hanem *általában bármelyik házastárs* elhalálózása esetén van helye. Amely esetekben továbbá hitvestársi és özvegyi öröklésről nem lehet szó: ott az özvegyi jog is ki van zárva.

Semmiesetre sem minősíthető az özvegyi jog házassági vagyionjognak. A házassági vagyionjogok a házasságkötésből erednek s ép ezért érvényesítésük a házasság halál, pláne épen a férj halála miatti megszűnésétől feltételezve általában nincs.

Az özvegyi jog mint törvényes örökösödési jogczim singularis successiot (különös jogutódlást) von maga után, mert egy szoroson meghatározott jogra, a hagyaték haszonélvezetére vonatkozik. Azzal azonban, hogy özvegyi joga biztosításául az

¹ Korlátozhatja a törvényes mértékig végrendeletileg maga a férj is.

² Már Szt. István Lib. II. 2—4. körvonalazza az intézmény alapjait; foglalkoznak vele némely vonatkozásokban Zsigmond 1435. (VI): XVIII. cz.; Mátyás 1486. (VI) XXVI. cz. 6. §.; főforrások: Trip. I. R. 67. cz. 2. §.; 98—99. cz. és 1840: VIII. t.-cz. 16—18. §§.

egész intézmény juris ratioja szerint — mely a férj tartási kötelezettségének mintegy halála utánra való kiterjesztésére utal — jogunk az özvegynek az elhunyt férj vagyonában való „benmaradást“ megengedi (Trip. I. R. 30. cz. 7. §., 98. cz. 1. §.) s a közönséges örökösöket szorítja rá vele szemben a felperesként való fellépésre (1894: XVI. t.-cz. 85. §.): oly sajátos színezetet nyer az özvegyi jog czimén megvalósuló singularis successio, mely épen az egyetemes (per universitatem) való öröklésre látszik rávallani.¹

2. *Az özvegyi jog alanya és tárgya.* Özvegyi jogra csak az özvegy *asszony* tarthat számot, az „özvegy“ férfi soha; ekként az özvegyi jog alanya csak az özvegyül maradt nő. A rendi különbségnek erre befolyása nincs s ez csak az özvegyi jog mértéke és megszorítása szempontjából jöhet de lege figyelembe.

Az özvegyi jog tárgyát *minden* vagyon képezi, ami a *férj* hagyatékához tartozik, amiből önként következik, hogy amit az özvegy hitvestársi vagy özvegyi öröklés, avagy közszerzeményi czimen vehet ki a férj után maradt javakból arra — mert hiszen tulajdonul kapja — özvegyi joga ki nem terjed. A férj hagyatékhoz tartozó egyes javak különleges jogi természete az özvegyi jogot nem alterálja; különös szabály alapján azonban ki van vonva az özvegyi jog alól a *várkastély*, ha a hagyatékba csak *egy* ilyen tartoznék (Trip. I. R. 98. cz. 3—4. §.), továbbá az 1840: VIII t.-cz. 18. §-a szerint *nem nemes rendű* (és nem honoratior) férj özvegyének özvegyi joga, ha a férjnek korábbi házasságából az özvegyre nézve mostoha gyermeke maradt a korábbi házasság alatti szerzeményekből, valamint a férj ösi (ma öröklött) javaiból az özvegyi jog tárgyát csak egy gyermekrésznyi képezi. Nem tárgya az özvegyi jognak végül az sem, ami hitbizományi kötelék alatt áll, hacsak az alapító levélnek ellenkező rendelkezése nincs.²

¹ Az özvegyi jog öröklési jog jellegét tagadó nézetnek, téves érve (lásd pl. *Menyhárt*nál id. cz. m. 21. l.), hogy az özvegyre „a férjet illetett jogok közül semmi sem megy át“ (hát a haszonélvezet?), mert az özvegyi jog csak folytatása a férjet életében terhelt nőtartásnak, melyet az özvegyi jogban a jog most már az örökösökkel szemben biztosít a nőnek. Persze az özvegyi jog nem „állagöröklés“, de azért mégis csak öröklés.

² E szabály közelebbi jelentőségére nézve tudnunk kell, hogy az oly

3. Az özvegyi jog tartalma és terjedelme leszármazók nem létében. Leszármazók (gyermek, unokák) nem létében az özvegyi jog az elhunyt férj *egész* vagyonának haszonélvezetére terjed ki s az özvegy a birtokbavétel helyett abban egyszerűen „benmaradhat“. (Trip. I. R. 98. és 102. cz. 1840: VIII. t.-cz. 16. §.) Az „egész vagyonhoz“ az irodalomban szilárdul megállapodottá vált helyes felfogás szerint¹ azt is hozzáértjük, amit a férj bár tulajdonjogi czimen megszerzett még életében, de birtokba nem vett, illetőleg ami iránti tulajdonjogát nem érvényesítette. A férj hagyatékához tartozó javak különböző jogi természete (öröklött, szerzeményi) és minősége (ingó, ingatlan elfogyasztható, el nem fogyasztható), mint említve volt, nem jön figyelembe s jogi következményekkel csak annyiban jár, hogy az örökösök a rájuk nézve áginak tekintendő öröklött ingó vagyon értékig az özvegytől biztosítást követelhetnek s hogy az ingatlanokra az özvegyi jog, az örökösök (esetleg hagyományosok) tulajdonjogának bekebelezésével egyidejűleg bejegyzendő (1894: XVI. t.-cz. 81. és 102. §.). E törvényhely azt is előírja, hogy az özvegyi jog a körülményeknek megfelelően az ingókon is biztosítandó, ám ennek, az esetben, midőn az özvegy az összes javakban „benmarad“, nincs értelme.

Az özvegyi jog in concreto jelentékenyen kibővíülhet oly

esetre vonatkozik, mikor hitbizományi birtokos özvegyének özvegyi jogáról van szó. A hitb. birtokos tulajdona t. i. úgy ítélendő meg, mint azon személyé, kinek bizonyos javait utóöröklés terheli. Amely pillanatban meghal a hitb. birtokos: abban a pillanatban már kezdetét veszi a hitb. utód tulajdoni időszak, melyet az előző birtokost terhelő nótartásnak az özvegyi jogban jelentkező mintegy tovább folytatása nem terhelhet, lévén a hitb. birtokos nem időbeli előzőjének, hanem az alapítónak jogutóda.

Más a helyzet akkor, ha a hitbizományt alapító, özvegyének özvegyi jogáról van szó. Itt azok a szabályok veendő figyelembe, melyek az özvegyi jogra azon esetben lelnek alkalmazást, midőn a férj végrendelkezett. Erről alább.

¹ V. ö. Zlinszky: Magánjog 1058. l., 1. a. jegyzet; Kern: id. cz. m. 138. l.; Jancsó id. cz. m. 903—905. l.; így Zsögöd is; ellenkezően Herczegh: id. cz. m. 279. l. 4. jegyzet. Ez ellentétes vélemény a Curia egy 1884 márcz. 11-én 4339/83. sz. a. kelt, nyilván helytelen ítéletén alapszik (lásd Márkus II. k. 2443. sz. eset), mert az, hogy a férj a vagyonához tartozó valamely jogának érvényesítését elhanyagolta, önmagában véve e jogot meg nem szünteti s az, ha a férj elhal, hagyatékához tartozik.

esetben, midőn az özvegy az egyes különleges törvények alapján — elhunyt férje szolgálata után özvegyi nyugdíjban részesül (1885: XI. t.-cz. III. fej.), vagy átszáll rája férje gyógyszerári jogosítványának hasznélvezete (1876: XIV. t.-cz. 132. §.), vagy a férj iparüzési jogosítványának használata (1884: XVII. t.-cz. 40. §.), avagy az italmérésre vagy kismértékben való eladásra szóló engedély (1888: XXXV. t.-cz. 10. §.); katonatisztek özvegyeinél pedig a házassági biztosíték kamatainak élvezése (1881: LX. t.-cz. 57., 58. §.). Mindezen jogosítványok úgy veendőek, mint a férj hagyatékának részei s az asszony azokban özvegyi joga alapján részesül.

Az özvegy és az örökösök közötti viszony egyébként egészen úgy alakul, mint a hasznélvezetnél hasznélvező és hasznélvezetbe adó között. (Lásd I. k. 99. §.) A hagyaték az örökösöknek átadandó („beszavatolandó“), ami alatt azonban nem kell physikai átadást értenünk, hanem csak az örökösök öröklési jogának bírósági elismerését. Az ily átadás ekként az özvegyi jog sérelmére nem szolgálhat, valamint nem sérthetik azt az örökösöknek a vagyon állagára vonatkozóan tett rendelkezései, avagy az örökösök hitelezői által a hagyaték ellen vezetett végrehajtás sem. A hagyatéki hitelezőkkel szemben azonban az özvegyet özvegyi joga már nem védi, még akkor sem, ha a hitelezők követeléseinek kielégítése az özvegyi jog gyakorolhatása alól minden alapot, az egész vagyont is felemésztené. Ugyanigy megsemmisítheti az özvegyi jogot akár részben, akár egészben az időközben meghalt férj ellen megnyitott csőd is.

4. *Az özvegyi jog tartalmáról és terjedelméről, ha leszármazók maradtak.* Az esetben, ha az elhunyt férjnek leszármazói maradtak hátra (törvényes, törvényesített, örökbefogadott gyermek, unokák) az özvegyi jog tartalmán és terjedelmén lényeges változást idézhet elő az özvegyi jognak u. n. *megszorítása* vagy *korlátozása*, melyre mai jogunk szerint (orszb. ért. 16. §.) *csak a leszármazók* vannak jogosítva. Az özvegyi jog megszorítása abban nyilvánul, hogy az özvegy az egész vagyon hasznélvezete helyett ilendő lakással és tartással elégítettik ki,¹ de amíg ez megállapítva

¹ Feleslegesnek tartjuk tartás és lakás mellé felvenni, mint Jancsó teszi (id. cz. m. 854. l.) a ruházatot is, mivel ez a tartásban amúgy is befoglaltatik.

és biztosítva nincs, az összes hagyatéki vagyonban benmaradhat és azt haszonélvezheti, mégis, az 1894: XVI. t.-cz. 92. §. 5. bekezd. engedélyezte azzal a megszorítással, mely szerint a hagyatéki vagyon jövedelmének elegendősége esetén a leszármazók tartására szükséges összegek *ideiglenesen* megállapíthatók és mind a hagyatéki vagyon állagán, mind hasznain biztosíthatók is.

Az özvegyi jognak tartásra és lakásra való leszorítása akár egyezséggel, akár perben történhetik. A leszármazókat megillető megszorítási jog alaptermészete szerint kétségkívül *személyes* jellegű s azzal más, mint maga a leszármazó, rendszerint nem élhet. Mindenesetre így áll ez, ha *nagykoru* leszármazóról van szó. Az özvegyi jog rendes alakja és törvényes mértéke ugyanis a minden vagyonra kiterjedő haszonélvezet; ha már most a törvény a leszármazóra kivételt is teszen és megadja neki a korlátolási jogot, ennek alapja nem lehet más, mint a törvényes öröklés rendjének az a legszorosabb és legközelebb álló kapcsolata, melyben a leszármazó az elhunyt atyához áll s e mellett a szülő és gyermek közti összes jogviszonyok minduntalan előtérbe lépő ethikai oldala is. Teljesen osztjuk tehát Jancsó nézetét,¹ hogy a leszármazó oly jogutódjára, mint amilyen pl. az örökségvevő vagy engedményes az oldalrokont és felmenő örökösöket sem megillető megszorítási jog át nem szállhat.

Viszont azonban azon felette ritka esetekben, midőn a megszorítási jog *kiskoru* leszármazók részéről volna érvényesítendő: elvileg nem mondhatjuk kizártnak azt, hogy azok helyett törv. képviselőik fel nem léphetnének. Ily eseteket azonban nehéz elgondolni. Mert kiskoru gyermekeknek az anya lévén rendszerint t. és t. gyámja: az özvegyi jog megszorítása épen a t. és t. gyámsággal járó haszonélvezeti joga miatt nem foglalhat helyet. Ha pedig nevezett vagy törvényes, avagy rendelt gyám működik a kiskorúak érdekében és nem a még özvegyként élő anya: föltennünk sem lehet, hogy a vagyon számadás nélküli kezelése és haszonélvezése az egyéb gyámság mellett őt illethetné.²

¹ Jancsó: id. cz. m. 907. és köv. l.

² Ez nem azt jelenti, mintha a t. és t. gyámság az özvegyi jogot felszívna magába, hanem igenis, hogy azzal összeesvén, kapcsolatba jut vele; a mi különösen akkor érezteti hatását, mikor az anyát t. és t. gyámságból elmozdítják,

A megszorító jognak ekként csak nagykoru leszármazók esetében van gyakorlati jelentősége s ha a leszármazók közül csak egy is nagykoru, a többi ellenben nem: a nagykoru megszorítás iránti kérelmének az *egész* vagyonra nézve az összes leszármazók örökségének kiadása mellett, hely adandó, bár az özvegy, t. és t. gyámsága alatt álló kiskoru leszármazóinak örökrészét ismét és számadás kötelezettsége nélkül t. és t. gyámsága okán haszonélvezete és kezelése alá visszkapja.

Nincs helye az özvegyi jog leszorításának — leszármazók létélén sem — ha a férj egész vagyonának haszonélvezetét végrendeletileg biztosította özvegyének, mely rendelkezés ellen csak a köteles rész sérelme czimén léphetnek fel a leszármazók. Nincs helye továbbá akkor, ha az özvegy, mint anya, gyermekeinek t. és t. gyámja s a kiskoruaknak ezen az alapon nem csak atyjuktól örökölt, hanem egyéb vagyonukat is újabb férjhezmenetelig rendszerint számadás terhe nélkül kezeli. (Lásd 209. §. II.) Nincs helye korlátozásnak akkor sem, ha a férj hagyatéka oly csekély, hogy tiszta jövedelme az özvegy illő tartását meg nem haladja.¹ Ily csekély hagyatékok esetén az özvegyi jog minimális mértékével szemben még a kötelesrész iránti igények is — amíg az özvegyi jog fennáll — háttérbe szorulnak.

Semmi esetre sem esnek az özvegyi jog megszorítása alá azok a speciális jogositványok, melyeket egyes külön törvények biztosítanak az özvegynek (pl. személyes gyógyszerészi jogositvány, özvegyi nyugdíj stb.).

5. *A megszorított özvegyi jog mértéke.* A megszorított özvegyi jog mértékére nézve különbséget szül, hogy a megszorítást kérő leszármazók az elhunyt férjnek és az özvegyül maradt nőnek közös (édes) gyermekei vagy az elhunyt férjnek korábbi házasságából származó s ekként az özvegyre nézve mostoha gyermekek-e?

A) Ha a megszorítást közös leszármazók (édes gyermekek) kérik az özvegyi jog mértéke lakásból, illő tartásból és nemes

avagy a vagyonkezelésről (s így a haszonélvezetről is) ő maga mondott le, vagy ha az atya gyámot nevezett: mindezen esetek ugyanis magukkal vonják az özvegyi jognak a tartásra és lakásra való leszorítását.

¹ Trip. I. R. 98. cz. 3. §. Bpesti tábla 2631/1881. sz. (Dtár uj f. XIII. k. 329. l.); Curia 6873/1890. sz. (Dtár uj f. XXIX. sz. 21. l.; V. ö. Jancsó id. cz. m. 914. l.

(honoratior) férfi özvegyénél újbóli férjhezmenés esetén kiházásból áll.

a) A lakás az özvegyet férje azon házában illeti meg, (belső felszerelésekkel, kerttel együtt)¹ melyben együtt laktak („solita residentia“ Trip. I. R. 98. cz. 4. §.), ha azonban a családnak csak ez az egyetlen lakháza volt és az özvegy az örökösökkel való együttlakásra nem hajlandó, avagy a férj után lakház egyáltalában nem is maradt: az örökösök akár idegen házban tartoznak részére lakást felfogadni, akár e helyett járadék alakjában kell illő és a helyi szokásoknak megfelelő lakbért fizetniök. Az özvegyet illető lakásjog jogi természete szerint egyszerű lakás-szolgálat (a dologhasználat egyik esete) és nem haszonélvezet, amiből folyólag az özvegy arra, hogy a lakást bérbeadás útján használja, jogosítottnak nem tekinthető.

b) A tartásra nézve az szolgál szabályul, hogy az a férj rangjához, módjához illő (debita intertentio) és az élet elemibb szükségleteire (ide értve a ruházatot is) kiterjedő legyen. Adható természetben, vagy terményekből, illetőleg készpénzből álló járadékban. Szolgáltatási módja tekintetében egyébként tág tere van az egyezkedésnek, de az özvegy, megegyezés hiányában a természetben való tartás elfogadására nem kényszeríthető. Hogy in concreto a tartás mily összegben vagy mennyiségben állapíttassék meg: a körülményektől függ. Az 1840: VIII. t.-cz. 16. §-a mintegy tájékozással az özvegy sorsát (társadalmi állását), a hagyatéki vagyon mennyiségét, a netaláni közszerzeményi jutalékokat mondja figyelembe veendőnek, ami mellett kétségkívül a gyermekek száma és az is tekintetbe veendő, ha az özvegy maga tetemes vagyonnal rendelkeznék.

c) Kiházásitást újbóli férjhezmenése esetén csak a nemes ember (és honoratior) özvegye igényelhet (Trip. I. R. 67. cz. 2. §.); nem nemesek (és nem honoratiorok) özvegyei ellenben de lege kiházásitást, mely egyébként sem terjedhet túl a szokásos menyasszonyi kelengyén (Staffirung), nem követelhetnek. Az

¹ Curia, 2071/1885. sz. „Az özv. jog alapján az özvegyet nemcsak a közönséges és szoros értelemben vett lakás, hanem a lakási igények kielégítésére szolgáló tárgyaknak — hova a butor és egyéb házi felszerelés is tartozik — használata is megilletik.“ (Dtár ujf. XII. k. 105. l.)

1840: VIII. t.-cikk ugyanis, mely az özvegyi jogot a nem nemes rendűekre nézve szabályozza, a kiházasításról meg sem emlékezik.¹

B) Ha az özvegyi jog megszorítását az özvegyre nézve *mostoha* leszármazók kérik, a megszorított özvegyi jog mértéke az A) alatt tárgyaltaktól jelentékenyen eltér, mert nem tartásban és lakásban, hanem az 1840: VIII. t.-cz. 18. §. szerint a hagyaték egy *gyermekrésnyi* hányadának haszonélvezetében nyer megállapítást. Az egy gyermekrész megállapítása akként történik, hogy a férjet a hátrahagyott özvegygyel való házassága alatt szerzett közszerzeményből megillető félrész leszámítatván,² a többi hagyatékból a gyermekek és az özvegy fejenként egyenlő részeket kapnak; az özvegy természetesen csak haszonélvezet címén. A megszorítás iránti jogot a most tárgyalt esetben nem alterálja az, hogy az egy gyermekrész esetleg tulkicsiny és a minimális özvegyi jog mértékét sem üti meg.

Nemesek és honoratiorok özvegyeinek özvegyi jogánál az egy gyermekrész haszonélvezetére való leszorítás nem nyerhet alkalmazást (*mostoha* leszármazók esetében sem), mert az 1840: VIII. t.-cz. e részben tett intézkedései *kizárólag* csak a nem nemesekre vonatkoznak.² Az ellenkező nézet, mely a rendi különbség befolyását *mostoha* gyermekeknél legfeljebb csak annyiban ismeri el, hogy nemesek után a közszerzemény előleges levonásáról — mivel a nemesi jog a közszerzeményt nem ismeri — nem lehet szó, ellenben nem nemes férj özvegyével szemben ez igen is előfordulhat: mindenesetre helyes és rationabilis érvelés eredménye, de jogilag nem indokolható.

6. Mivel az özvegyi jog törvényből folyó örökösödési jogcím, abból őt férjének végrendelete sem zárhatja ki. A szabad végrendekezés alapelvéből azonban önként következik, hogy a

¹ A rendi különbségnek a kiházasítás kérdésében való elejtését vitatják Jancsó (id. cz. m. 930. l.); Menyhárt és Kasenczky.

² A férjet illető közszerzeményi félrész e leszámítással az özvegyi jog alól nem lesz azért még kivonva, mert annak tárgyául a közszerzemény is szolgálhat, hanem csak az egy „gyermekrész“ kiszámításánál marad tekinteten kívül. V. ö. Curia 1908 nov. 11-én 4543. sz. (Egyet. Dtár III. 25).

³ Tulajdonképen így a városi polgárookra sem lehet az 1840: VIII. t.-cz. intézkedését alkalmaznunk.

férj az özvegyi jognak mikénti kiszabására nézve végrendeletében belátása szerint intézkedhetik (1840: VIII. t.-cz. 16. §.) s ha intézkedései az özvegyi jog minimális mértékét nem sértik: érvényesen megállanak. Ha azonban az özvegy részére kirendelt juttatás kevesebbet foglal magában, avagy pl. természetben nyújtandó tartásra szól — amibe a nő beleegyezni nem tartozik — vagy kiegészítést követelhet az özvegy, vagy visszautasítva az egész juttatást, érvényesítheti törvényen alapuló özvegyi jogát.

Ugyancsak védve van az özvegy azzal szemben is, ha férje, özvegyi jogának érvényesülését vagyónának élők közötti elajándékozásával megghiúsítja. Miután az özvegyi jog voltakép a nőt illető köteles tartásnak halál utáni kiterjesztése, mely az örökösökre is quasi hagyatéki teherként száll át: a sértett özvegy helyzete olyan, mint a tartásra jogosítottaké általában, mihez képest a megajándékozottól özvegyi jogának kiadását a megszorított özvegyi jog mértéke szerint követelheti.¹

7. *Özvegyi jogok összeütközése.* Az apa és fiu özvegyének özvegyi jogai in concreto összeütközésbe jöhetnek egymással, ha a fiu özvegy édesanyja előtt s szintén özvegy hátrahagyása mellett hal el. Az ily összeütközés máskép meg nem oldható, mint-hogy a két özvegy özvegyi joga az anyós özvegyi jogának a meny javára eszközendő megszorításával lehetőleg egymás mellett érvényesülhessen, ha csak a hagyatéki vagyon jövedelméből telik. Ellen esetben a fiatalabb özvegyi jog az idősebb özvegy korábbi jogára tekintettel engedni kénytelen.²

8. *Az özvegyi jog megszűnése.* Megszűnik az özvegyi jog címén kijáró haszonélvezet, illetőleg özvegyi tartás és lakás, ha a) az özvegy meghalt (holttá nyilvánítatik); b) ha újra férjhez megy; c) ha lemond özvegyi jogáról és d) ha öröklésre érdemtelenné válik.³

¹ Curia 1907 ápr. 4-én 5174/906. sz. (Egyet. Dtár I. 326.) — Azért a megszorított özvegyi jog mértéke szerint, mert a férjnek az özvegyi jog kiszabására nézve joga van. Az ajándékozásban pedig a megszorító intézkedést implicite bennlévőnek tekintjük. (Igy: Bpesti T. 1909 jan. 15-én G. 741/2. sz. — Egyet. Dtár III. 97.)

² Kern, id. cz. m. 148. l.; Jancsó, id. cz. m. 963. l.

³ Curia, 1904 febr. 24-én 4371/903. sz. helytelen döntése szerint, ha a

II. *Özvegyi jog a jászkunoknál.* Az orszb. ért. 17. §-a a jászkun particularis jogot hatályában fentartotta, minek folytán az özvegyi jog a jászkun statutumok uralmi területén az „özvegy-asszonyok jusáról“ szóló V-ik statutum szerint az országos jogtól több tekintetben eltérően van szabályozva. E szabályozás az özvegyi jog tekintetében mindenekelőtt hallgatással mellőzi a közkereső és nem közkereső özvegyek közti speciális jászkun megkülönböztetést s általában rendeli, hogy: „Az özvegyasszony férjének halála után, ha a kereső férj másképen nem rendelkezett, annak jószágában csak úgy fog maradni, hogy abból éljen, nem pedig mint tulajdonos; úgy, hogy ha ő meghalna, vagy pedig máshoz férjhez menne, a fekvő javak azonnal a fiakra szálljanak.“¹

Az idézett szövegből következik, hogy a jászkun nő özvegyi jogát a férj végrendeleti intézkedéssel kizárhatja, ami a magyar közönséges jog álláspontjához képest jelentékeny eltérés. A jászkun statutum az özvegyi jog megszorításáról nem intézkedik s mivel kivételes jogszabályt az általános nem suppléálhat: ebből az következik, hogy a statutum a megszorítás intézményét egyáltalában nem ismeri s arra jogot senkinek sem ad.²

237. §. *A szent korona öröklése.*

Az orszb. ért. 18. §-a szerint: „A szent korona ügyvédének öröklése ott, hol sem törvényes, sem végrendeleti örökösök nem

házasélet a nő hibájából szakítottatott meg: a nő özvegyi jogra érdemtelen. (Jogállam. III. évf. 633. l.). Megszüntette a Curia (1905. máj. 31-én 5383.) az özvegyi haszonélvezetet azon a címen, hogy az, mint az erkölcsi alapokon nyugvó házasságnak folyománya, szintén erkölcsi alapokon nyugszik, miért is, ha az özvegy férje halála után mással ágyassági viszonyba lép, arra érdemtelené válik (Judicat. III. 1180.) Curia 1908 febr. 312/907. sz. — Az a körülmény, hogy az özvegy férjétől különválva élt — ha nem bizonyított, hogy a különélés a nő vétkességéből történt — özvegyi jogának megszűnését maga után nem vonja. (Egyet. Dtár II. 159.) — Továbbá: A nőt, ki férjét jogos ok nélkül elhagyta férje hagyatékában özvegyi jog meg nem illeti. (Curia 1908 jun. 23-án 1177. sz. — Egyet. Dtár II. 335).

¹ Jászkun V. stat. 1. §. 1. mondat. (Kolosváry-Ovári, Corpus statutorum. II. k. 2-ik fele 57. l.)

² Így a Curia is, egy a kecskeméti tszék által hozott ítélet helybenhagyásánál (lásd az esetet Márkus II. k. 2466. sz. alatt). V. ö. továbbá Jancsó, id. cz. m. 1014. I. és Menyhárt, id. cz. m.

léteznek, minden vagyonra nézve kiterjed.¹ Ehhez képest a törvényes öröklés rendjében legvégső helyen a szent korona áll, akit törv. örökösödés czimén a hagyaték akkor illet meg, ha urafogyottá válik, vagyis ha sem törvényes, sem végrendeleti vagy szerződési örökösök, kik a hagyatéokra örökösödés czimén jogot támaszthatnának, nincsenek. Az ekként urafogyottá vált hagyatékot (caducitas) azonban a korona ügyésze csak akkor foglalhatja el, ha azt a körülményt, hogy örökös nincs, a bíróság megállapította. E végre egy évre szóló hirdetményben a netaláni örökösök megidézendők; a hagyatéokra időközben az „ismeretlen örökösök“ érdekében gondnok rendelhető, azután lefolytattatik a rendes hagyatéki eljárás, mely után a bíróság a hagyatékot a kincstárnak átadja. Ugyanez az eljárás, ha az ismert örökösök az örökséget visszautasítják, vagy ha a hirdetm. idő alatt jelentkeznek egyesek örökösökül, de a hagyatéki eljárás alkalmával perre utasíttatnak. (1894: XVI. t.-cz. 114—116. §.) A rendes elévülés idején belül azonban — mely az örökség megnyitától kezdve számítandó — a hagyaték birtokába helyezkedett kincstárral szemben az örökösök öröklési igényeiket érvényesíthetik. (1894: XVI. t.-cz. 116. §.)

A szent korona, mint törv. örökös, ugyanazon joghelyzetben van, mint a többi örökösök. Fontos ez különösen a hagyatéki tartozások szempontjából, melyekért a kincstár is quoad vires hereditatis felelős. Az urafogyott hagyatékot azonban a szent korona vissza nem utasíthatja.

238. §. Egyházi személyek utáni törvényes öröklés.

Irodalmi utalások. Frank: Közigazság törv. cz. id. m. I. k. 266. §. 507—510. l.; Herczegh: Családi és örökl. jog 320—332. l.; Zlinszky Reiner: Magánjog 1155—1161. l.; H. Hinka László: A kath. főpapok végrendekezési joga és azok utáni törv. örökösödés Magyarországon, cz. m. Bpest, 1883. Kollányi: A magy. kath. alsópapság végrendekezési joga, ennek története, jelenlegi állapota stb. cz. m. (Eztergom 1890); Ugyanaz: A magy. kath. főpapság végrendekek. jogának története, cz. m. (Bpest, 1896.); Reiner János: Az egyh. személyek utáni örökösödés, cz. m. a Fodor f. Magánjog V. k. 669—722. l.; ugyanez külön is. (Bpest 1900.) Boncz: A kat.

¹ A szent korona ügyvéde alatt az 1894; XVI. t.-cz. 114. §-a szerint a kir. kincstári jogügyek igazgatósága értendő,

főpapi hagyatékok körüli elj. és az erre vonatkozó főbb rendeletek, cz. m. (Bpest 1878.); V á r a d y L. Á r p á d: Igazs. és vall. közokt. minist. rend. a végrendelet nélkül elhalt alsóbbrendű kath. papok hagyatéka tárgyában, cz. m. (Bpest 1904.). E N a g y O l i v é r. A kath. alsópapság öröklési jogáról. Magy. Jogász Ujság. III. és IV. évf.

I. A törvényes öröklésnek különleges intézményeként befejezésül azt az öröklési szabályozást kell rövid áttekintésben figyelembe vennünk, mely az egyházi személyek utáni törvényes örökösödésre vonatkozik.

Mindenekelőtt megjegyzendő:

a) hogy e különleges szabályok *csak a katolikus és a görög keleti egyházakhoz* tartozó egyh. személyek utáni törvényes öröklésre vonatkoznak; továbbá

b) hogy a szabályozás köréből kiesnek azok a bár a jelzett egyházakhoz tartozó papi személyek, kiknek *egyházi javadalmuk, egyházi forrásból eredő jövedelmük nincs* (pl. katonai lelkészek, nevelősködésből élők), valamint nem nyernek alkalmazást az itt tárgyalandó különleges törv. öröklési szabályok bármely egyházi személynek oly vagyonára nézve sem, melyet egyházi állásától függetlenül szerzett (pl. mint író, mint takarékpénztári igazgatósági tag, amit örökölt, vagy a mi magánvagyonát és annak jövedelmét képezi).

c) Különböző a rendezés továbbá a kir. adományból eredő javadalommal bíró *főpapok* és az *alsóbb papság* utáni törvényes örökösödésre nézve és végül

d) tudnunk kell, hogy jogforrási tekintetben egység nincs s különösen az anyaország és a volt Erdély állnak szemközt itt is teljesen külön jogterületek gyanánt.

II. *A kath. egyházban.* A róm. és görög kath. egyház *főpapjai* utáni törvényes öröklésre nézve a *szorosabb értelemben vett Magyarország* területén (Erdély kivételével) az az egyezség az irányadó, melyet 1703-ban a fiscus és a főpapság képviselőjében Kollonich Lipót esztergomi érsek kötöttek (Conventio Kollonichiana) s mely az 1715: XVI. t.-czikkben becikkelyeztetvén, orsz. törvény erejére emelkedett. Ez egyezményre való tekintettel azon főpapi személyek utáni törv. öröklés nyert szabályozást, kik *egyházi javadalmukat királyi adományozásból bírják*, minélfogva azon apát urak és praepostok, kikre nézve ez nem áll: az utánuk való törv.

öröklés szempontjából a kollonichi egyezmény alá nem tartozó alsóbb papság közé számítandók.¹

A törvényes öröklés szabályai pedig a következők: A tiszta hagyaték² első sorban az örökhagyó főpap könyvei, kéziratai: a *javadalom* (illetőleg, ha a főpap a káptalan tagja is volt: a *káptalan* könyvtára részére — a papi öltözékek, szentelt edények és oltári készségek az *egyház* részére, a házi eszközök, butorok, pince-konyhakészletek pedig a javadalom részére (az utód számára) törvényes hagyományként kiadandók — ha és amennyiben szerzeményt képeznek, mert ha ősi javak (öröklöttek) a Kollonich-féle egyezmény 2. pontja szerint a főpap végrendelkezhetett róluk s így azok esetleg a törv. öröklésnek egyáltalában nem lesznek tárgyai. E törvényes hagyományok s a cselédbérek, temetési költségek, adósságok levonása után fenmaradó hagyatéki vagyon egyharmad része az egyháznak, egyharmad része a kir. kincstárnak, egyharmad része pedig a közönséges jog szerinti törvényes öröklési joggal bíró rokonoknak, ilyenek hiányában pedig fél-fél megosztással az egyháznak és a kincstárnak jut.

A Kollonich-féle egyezménynek Erdélyben nem lévén hatálya, a főpapi hagyatékokban való törv. öröklésre az Appr. Const. I. R. 6. cz. 2. art. alapján a rokonok voltak hivatva, ezek nem létben az ingó szerzemény az egyházra szállt s ugyanigy az ingatlan szerzeménynek becsértéke is.³ Időközben változást idézett elő

¹ Ha a kir. javadalommal bíró apát vagy prépost egyszersmind kanonok vagy plébánus is és javadalma birtoklásának első évében elhal: az utánna való törv. öröklés szempontjából úgy tekintendő, mintha a kollonichi egyezm. alá nem tartozó egyh. személy lett volna; ez esetben is azonban a hagyaték azon részére nézve, mely a kir. javadalom javaiban a fundus instructuson felül találtatott (ide veendő a függő termés is), a kollonichi egyezmény szerint történik a törv. öröklés. Az egész hagyatékban a kollonichi egyezmény szabályai alkalmazandók, ha az elhalálozás a javadalom birtoklásának második vagy később éveiben történik (1812. okt. 6-án 4030/24.269. sz. helytart. tan. rend.)

² A tiszta hagyaték megállapítására és elkülönítésére nézve a főpapi beneficiumtól, lásd az 1883/13.249. sz. igazságügyi és vall. és közoktatásügyi minist. rend.

³ Ingatlan t. i. az egyházra az id. törvényhelyen is kimondott holtkezi tilalom okán nem szállhatott. Az ily ingatlanokat a székelységen a szomszéd, a megyékben a patronus kapta, mely esetben azok becsértékét az acclesianak

egy 1788 jun. 21-én kelt gubernialis rendelet, melynek nyomán az erdélyi kath. egyházmegyének mai nap is érvényes 1822. évi statutumai, melyeket e vonatkozásukban az Optk.-t életbeléptető 1853. máj. 29-iki patens sem érintett. (L. a patens VII. szakasz 3. c) pontját) Sectio XVII. 4. §. alatt az erdélyi püspöki hagyatékokra nézve megállapították, hogy azoknak egyharmad része a székesegyháznak, egyharmadrésze a rokonoknak, egyharmadrésze pedig (a portio pauperum) kath. kórháznak, vagy kerületbeli és jól el nem látott szegényintézetnek jusson.

2. A Kollonich-féle egyezmény hatálya alá nem tartozó alsóbbrendű róm., gör. és örmény kath. egyházi személyek (kanonokok, plebánosok, káplánok), valamint a czimzetes püspökök, czimzetes praepostok, apátok, utóbbiak közt a nem királyi, hanem magánjavadalmas praepostok és apátok utáni törv. öröklés különböző kormányhatósági rendeletekben nyert szabályozást. E szabályokat az 1894: XVI. t.-c. 127. §-a hatályukban fentartotta s az ugyanezen törv. §-ban adott felhatalmazás alapján a végrendelet nélkül elhalt mondott alsóbbrendű papok hagyatékában való eljárásra nézve 1904 június hó 19-én kiadott T. 107/15. sz. igazs. és vallásközökt. miniszteri rendelet egyuttal az érvényben megtartott különös jogszabályokat is egyenként felsorolja. Ehhez képest a temetési és hagyatékrendezési költségek, orvosi díj, patikartartozás, cselédbérek és egyéb adósságok, továbbá a papnöveldéket, elaggott papok intézetét vagy egyéb jótékony intézeteket az egyházmegyei statutumok¹ szerint bizonyos százalékban vagy fix összegben megillető járulékok² levonásával megállapítandó tiszta hagyatékot az 1774. évi május 27-én 2474. sz. a. kelt királyi,

le kellett fizetniök (ugyanott), megerősíti az Approbaták e részbeni rendelkezését egy 1782 szept. 2-án kelt kir. rendelet is.

¹ A mennyiben e statutumok az elalt pap könyveire és ruháira nézve külön meghatározásokat tartalmaznának: azok érvényben maradnak, azzal a megszorítással, hogy szükség esetén (ha a hagyaték nem bírja) az érintett vagyontárgyak szintén a temetési, gyógyítási és hagyatéki eljárási költségek, valamint az egyéb tartozások törlesztésére fordítandók.

² Erre nézve az 1839 márcz. 12-én 9554. sz. a. kelt helytartótanácsi rend által újlag hatályába helyezett 1802 és jul. 13-án 18.253. sz. a. kelt rendelet az irányadó.

A polg. határörvidéken a papnövelde és az elaggott papok alapja javára 5% vonandó le (1792 ápr. 12-én kelt rend, és 1839 márcz. 12-én 9554. sz. a. helytartótanácsi rend.)

valamint az ennek alapján 1774 au. 8-án 3524. sz. a. kibocsátott helytartótanácsi rendelet értelmében *három egyenlő részre kell osztani*, u. m.: a) az egyház; b) a rokonok és c) a szegények harmadára. (*Portio pauperum*). Olyan egyháziak hagyatéka, kik sem plebanusi, sem egyéb egyházi javadalmat nem élveztek, hanem mindig vagy saját vagyonukból éltek, vagy magánosoknál tanítók, nevelők gyanánt működtek, az 1812 okt. 6-án, 4030/24.269. sz. a. k. helyt. tanácsi rend értelmében törv. öröklés esetén egészen a rokonokra s ha ilyenek nem maradtak, a kincstárra száll.

Itt tehát már nem a különleges, hanem a közönséges örökjogi szabályok érvényesülnek. Hasonlóképpen ki vannak vonva a különleges örökösödési szabályok (a hármass felosztás) alól s eként a közönséges jog rendje alá utalvák az elhunyt alsóbbrendű kath. papok hagyatékának mindazon egyéb részei is, melyeket nem egyházi javadalmuknak jövedelméből avagy ezen állásukra tekintettel valamely más egyházi forrásból — hanem egészen különálló és az egyháztól független tevékenységük eredményeként szereztek.¹

Az egyházat illető egyharmad rész ismét három részre oszlik. Egy rész (a hagyaték kilenced része) azé az egyházé, melynél az elhalt legutóbb működött; két rész pedig az egyházmegyei pénztaré. (1822 ápr. 16-án k. 9044. sz. helyt. tan. rend.) A rokonok harmada, ha rokonok nincsenek, vagy tizedfoknál távolabbiak: a kincstárra száll. (1776 márcz. 18-án 1240. sz. a. k. helyt. tan. rend.) A *portio pauperum* végül, ha 1000 koronát meg nem halad, azon egyh. szegényeit illeti, amely egyházban az elhunyt pap legutóbb működött. (1819 jul. 23-án k. 8372. sz. kir. rend.) A kanonokok utáni *portio pauperum* ellenben (ha 1000 K-t meg nem halad) a káptalani birtokok szegényei közt osztandó szét. (1807 jul. 21-én k. 14.670. sz. helyt. tan. rend.) Mindkét esetben azonban a szegények *portiojának* 1000 koronát meg nem haladó része is a rokonoknak adandó ki, ha azok szegények és a kiadást maguk is kérik. (1774 aug. 8-iki 3524. sz. helyt. tan. rend.) Az 1000 koronát meghaladó *portio pauperum* szétosztása egyházmegyei hatóság

¹ Pld. Curia 1906 szept. 12-én 6617. sz. ítéletében ilyennek minősítette az elhunyt kat. papot megillető s a hagyatékban talált takarékpénztári igazgatói jutalékát. (Grill f. Dtár II. 602. sz.)

által készített és a kormány által megerősítendő tervezet szerint eszközöltetik (1807 jul. 21-én k. helyt. tan. rend.)

Mivel pedig a gör. kath. papságnál a clerogamia el van fogadva, az a különös szabály veendő itt figyelembe, hogy amennyiben a gör. kath. alsóbbrendű pap után özvegy vagy gyermek maradt, hagyatékában a törv. öröklés a közönéges jog szerint történik. Ha ellenben özvegy és leszármazók nem maradtak, a portio pauperum minden körülmények között az illető egyházmegye özvegy és árvaalapja javára fordítandó (1808. decz. 20-iki 26.838. sz. helytart. tan. rend. 2. §. és 1836 jan. 4-én k. 113. sz. helyt. tan. rend.).

Hasonló, de némileg eltérő öröklési szabályok vannak érvényben Erdélyben, az 1822. évi egyházmegyei zsinat határozmányainak XVII. sectioja alapján.¹ A tiszta papi hagyaték nevezetesen itt négy részre oszlik; ebből egynegyed az egyházmegyei papnevelő intézet és az elaggott papok alapját illeti egyenlő megosztásban; egynegyed az egyházat, egynegyed a rokonokat és egynegyed a szegényeket. Ha a rokonok maguk is szegények, a portio pauperum szintén nekik juttatandó.

III. *Törv. örökl. szabályok papi hagyatékoknál a görögkeleti szerb és román egyházban.* Az egyházi személyek utáni törv. öröklésre vonatkozó szabályokat a gör. keleti szerb és román egyházban az 1779 jul. 16-án kiadott „Rescriptum Declaratorium Illyricae Nationis“ (röviden „Declaratorium Illyricum“), illetőleg a gör. keleti román egyház 1869 máj. 29-ikén jóváhagyott szervezeti szabályzata tartalmazzák.

A főpapi hagyatékokból a szerb egyházban mindenekelőtt a főpapi residentiában levő butorzat, diszöltöny, gazd. felszerelés és könyvtár köteles hagyományként a javadalomra, illetőleg az utódra száll; a román főpapok után ugyanigy, azzal az eltéréssel, hogy a könyveket az egyházmegyei könyvtár kapja.² A gör. keleti szerb érsek-patriarcha minden egyéb szerzeményi vagyona egészben az elidegeníthetlen nemzeti illyr egyházi alapot illeti,

¹ „Statua Almae Diocesis Transylvanicae anno 1822, die 17-ma Aprilis in Synodo Diocesana publicata et concordibus votis approbata.

² Persze, az elunyt főpap hitelezői elől a főpapi javadalom ezen berendezései — ha a hagyaték állagához is tartoznak — elvonva nincsenek. (Curia, 1905 decz. 22-én I. G. 428. a. — Judicat. IV. 1450.).

a püspökök hagyatéka ellenben fele-felerészben az imént mondott illyr alapra és a karloviczi iskolai alapra száll. A gör. keleti román főpapok hagyatékának kizárólagos örököse az egyházmegye. Az alsóbbrendű papság hagyatékában a közönséges jog szerint az özvegy és leszármazók vagy más vérrokonok örökölnek; ily örökösök hiányában pedig az elhunyt illetékes püspöke.

IV. 1. Egyetemi vagy iskolai alapokból fizetett papi személyek után maradt hagyatékban a törv. öröklés egyharmad részben azt az alapot, melyből fizetettek; egyharmad részben a rokonokat és egyharmad részben a szegény tanulókat illeti. (1779 szept. 13. és 1812 okt. 6-án k. idézett rendeletek.)

2. Szerzetesek (és apácák) hagyatéka törv. öröklés czimén arra a szerzetre száll, melyhez tartoznak (s melynek voltaképp szerző organumaiul tekintendők) még akkor is, ha lekipásztorkodásban vagy különben a kolostoron kívül haltak el.¹ (1836 jan. 4-iki 113. sz. helyt. tan. rend.)

3. Saecularizált szerzetesek után a hagyaték egyharmad része a rokonokat s ilyenek hiányában a kincstárt illeti, kétharmad része pedig azt a pénzalapot, melyből az elhunyt fizetését huzta (ugyanott).

V. Az egyházi személyek utáni törv. öröklés szabályai szoros kapcsolatban vannak az egyh. személyeket megillető végrendelezési joggal s annak mikénti szabályozásával, miről alább a 240. §-ban szólunk.

¹ Idevágólag megjegyzendő, hogy ha a szerzetes püspök lesz: az utána való törv. öröklés a II. 1. ill. III. alatt mondottak szerint történik.

MÁSODIK SZAKASZ. VÉGRENDELETI ÖRÖKLÉS.

CXVII. FEJEZET.

A végrendelet fogalma és alkotása.

Irodalmi utalások. Nánássy Benjámín: Testamentum a magyarországi törvények szerint cz. m. 1798; Zlinszky—Reiner: Magánjog 1066—1089. l.; Herczegh M.: Családi és örökl. jog 152. és köv. l.; Kern T.: Az örökhagyó rendelkezésén alapuló öröklés, cz. m. a Fodor-féle Magánjog V. k. 177—267.; 319—413. l.; Indokolás: a m. plkv. tervezetéhez V. k. 76. és köv. l. Plopu György: A köz- és magánhitelesség törvényszerű kialakulása a végrendeletek alkotásánál cz. ért. az Erd. J. K. III-ik évf. 6. és köv. sz.

239. §. *A végrendelet fogalma.*

A végrendelet (testamentum) halálesetére szóló egyoldalu jogügylet, melyben az ügylet létesítője — az u. végrendelező (testator) — egyéb és a törvény által megengedett intézkedések mellett vagyonának halála utáni hovafordulása iránt rendelkezik.

A végrendelet ekként az örökhagyó akaratán nyugvó örökösödésnek jogczimül szolgáló alapja; hasonlóan az örökösödés iránt kötött szerződésekhez, melyektől azonban utóbbiak szerződési jellege és egyoldalu felbonthatatlansága okán lényegesen eltér. A végrendeletnek nevezetesen a tetszésszerű visszavonhatóság és bármikori megváltoztathatás fogalmi eleme s az örökhagyónak halála pillanatáig módjában áll végrendeletét ujjal felcserélni. Már a „végrendelet“ elnevezésben kifejezésre jut, hogy annak a végső, legutolsó akaratot kell visszatükröztetnie, mely körülményből azonban téves volna Ulpianust követve¹ oly con-

¹ Dig. Lib. XXXIV. tit. V. De adimendis vel transferendis legatis etc. lex 4.

sequentiat levonnunk, mely szerint a végrendelet — bármikor is kelt — ugy lenne tekintendő, mintha az örökhagyónak halála pillanatában kifejezett akaratát tartalmazná. Ez esetben, hol az örökhagyó a végrendelet készítése után a végrendeletalkotó képességét állandóan elvesztette, a végrendelet érvényét el nem ismerhetnök. Tehát a tétel jelentősége csak annyi, hogy több végrendelet közül csak az az igazi végakaratot tartalmazó végintézkedés, mely legutoljára tétetett.

Mivel a végrendelet az örökhagyó vagyonának, az ő halála utáni sorsát van hivatva meghatározni: természetes, hogy lényege a hagyatékban foglalt vagyoni viszonyok rendezésén nyugszik. Erre való tekintettel a római jogban a végrendeleti ügylet specialis és mellőzhetetlen előfeltétele az örökös megnevezése volt s a kész végrendeletek bizonyos pótlásául szolgáló fiók- vagy pótvégrendeletekben (codicillus) az örökösnevezésnek helye nem lehetett. A magyar öröklési jog ezt a megszorítást nem ismeri; a végrendelet specialis kellékéül az örökösnevezést elő nem írja s a fő- és fiókvégrendelet közötti különbségtételt az 1876: XVI. t.-cz. óta minden vonatkozásban elejtette. Helye van az előadott fogalommeghatározás szerint annak is, hogy az örökhagyó végrendeletében a vagyoni viszonyokat nem érintő egyéb intézkedéseket is tehessen. Így láttuk, hogy az 1877: XX. t.-cz. 34. §-a szerint a kiskorúak részére az atya gyámot vagy gondnokot végrendeletében is nevezhet, nyilatkozhatik természetes leszármazójának törvényesítése iránt, tehet tartozáselismerési nyilatkozatot stb.

Egyébként némely eltérésektől eltekintve a végrendelet szintén az általános jogügyleti szabályok alatt áll, különösen érvényességének anyagi előfeltételei tekintetében és alaki szempontból is, magukat a végrendeleti alakiságokat azonban külön törvény, az 1876: XVI. t.-cz. szabályozza.

240. §. *A végrendelet alkotásának kellékei anyagi szempontból.*

Irodalmi utalások. Lásd CXVII. Fejezet alatt.

A végrendeletalkotás *anyagi* kellékeire az önként adódó és felfejtendő eltérések mellett az ált. jogügyleti kellékek (lásd I. k. 17. és köv. §§.) vannak elhatározó befolyással, amihez ké-

pest vizsgálunk kell I. a végrendelet alkotására vonatkozó személyes képesség kérdését, II. a végrendeletben kifejezett ügyleti akaratnak és III. az akarat kijelentésének anyagi jellegű szabályait, végül IV. a végrendelet tartalmát a megengedettséggel, lehetőség és a korlátos intézkedések szempontjából.

I. A végrendelkezési képesség.

Végrendelkezési képessége (testamenti factio activa) mindenkinek van, kivéve azokat, kiktől a jogrend a cselekvőképességet s ezzel a végrendelkezési képességet is teljesen megtagadja. Bizonyos személyek végrendelkezési képességét továbbá a jog vagy a tekintetben, hogy azok csak meghatározott forma szerint végrendelkezhetnek, vagy a tekintetben, hogy csak javaik bizonyos részéről, jelentékenyen korlátozza. Az előbb említett szempont fejtegetése szorosan véve nem ide tartozik. Az utóbbi kivételezés ellenben a végrendelkezési képtelenség kategóriái közé már felveendő. A mondottakhoz képest ugyanis a végrendeleti képesség kérdését, mely mindig a végrendelet alkotásának időpontja szerint bírálendő el, tekintet nélkül arra, hogy később fenforog-e vagy nem, negatív oldaláról kellvén figyelembe vennünk, nem tehetnek végrendeletet:

1. a 12 éven aluli gyermekek (Trip. I. R. 111. cz. 3. §.; III. R. 30. cz. 4., 5. §.); a 18 éven aluliak pedig csak közvégrendelet alakjában (1876: XVI. t.-cz. 21. §.);

2. az eszük használatától ideiglenesen megfosztottak addig, míg ez állapotuk tart és az elmebeteg. Utóbbiakra nézve azonban megjegyzendő, hogy világos pillanataikban (lucida intervalla) mindig feltételezve ez állapot bizonyítását, akár vannak betegségük czimén gondnokság alá helyezve, akár nem: végrendelkezési képességük meg van (V. ö. I. k. 89. l. és u. i. 3. jegyzet.);

3. azok a siketnémák és némák, kik magukat jelekkel megértetni nem tudják s így a különben részükre előszabott közvégrendeleti formát sem vehetik igénybe (1876: XVI. t.-cz. 21. §.; 1874: XXXV. t.-cz. 76., 77. §.) Végül jelentékenyen korlátozva van a végrendelkezési képesség, még pedig a tárgyaúl vett javak tekintetében:

4. a kath. és gör. keleti egyház papi személyeinél. Az ide vonatkozó és az ily személyek utáni törv. öröklés rendjét (lásd 671. és köv. l.) kiegészítő szabályok a következők:

a) A Kollonich-féle egyezmény joghatálya alá tartozó róm. és gör. kath. főpapok az ezen egyezményt becikkelyező 1715: XVI. t.-cz. alapján a köteles hagyományok levonása után fenmaradt szerzeményi javaik (nem magánvagyonukról, hanem a kir. javadalomból eszközölt szerzeményekről van szó) egyharmad részéről és az egyh. rend felvétele előtt netalán született leszármazóik, vagy örökbefogadott gyermekeik köteles részre való igényében érvényesülő korlátozások mellett, szabadon végrendelkezhetnek. Amennyiben pedig a királytól a teljesen szabad végrendelkezésre a kincstár képviselőjével közös megegyezés útján megállapítandó „végrendeleti díj“ fejében engedélyt kaptak, egész szerzeményi vagyonukról tehetnek végrendeletet.¹

Az erdélyi róm. és gör. kath. püspökökre a Kollonich-féle egyezmény nem vonatkozván (Mária Theresia 1775 jul. 13-án kelt rend.), ezeknek az egyh. személyeknek végrendelkezési joga szerzeményeik tekintetében teljesen szabad.

b) A Kollonich-féle egyezmény alá nem tartozó róm., gör. és örmény kath. alsóbbrendű papoknak végrendelkezési joga szerzeményi vagyonuk tekintetében elvileg egészen korlátlan úgy a szoros értelemben vett Magyarország, mint Erdély területén.² Mintegy kivétel gyanánt a különböző jogforrásokban nagy tarkaságban megállapított köteles hagyományok korlátolják csak a végintézkedés szabadságát s ezeken kívül a netaláni törvényes

¹ Vitás volt, hogy az 1855-iki évi concordatum után, mely XXI. articulában a főpapoknak szabad intézkedési jogot biztosított, az 1715: XVI. t.-cz. és a Kollonich-féle egyezmény érvényesek-e? A vita a concordatum törvénytelen létrejöttére való utalással és a magy. jog. 1861-ben történt visszaállításával el van döntve, a szöveg szellemében. Konstatálja ezt egy 1871 máj. 1-én 643. sz. a. k. vall. és közokt. minist. rend. is.

Az ellenkező bizonygatásnak hálátlan feladatára vállalkozott ujabban H. Hinka L. 1883-ban megj. id. cz. művében.

A szövegben mondottak állanak a szerzetesekből lett püspökök és érsekekre is.

² 1557: X. t.-czikk 5. §.; 1647: CII. t.-czikk 4., 6. §.; 1812 október 6-án 4030/24.269. sz. a. k. elyt. tan. rend.; Appr. Const. I. R. 6. cz. 2. art

örökös minőséggel bíró leszármazóknak, valamint a szülőknek köteles rész iránti igénye.

c) A gör. keleti szerb és román főpapok végrendekezési szabadsága annyiban van megszorítva, hogy szerzeményeiknek csak fele része felől intézkedhetnek; szerb főpapok pláne csak *belföldi* kegyes vagy világi czélokra.¹

Az ezen egyházhhoz tartozó alsóbbrendü papok pedig, amennyiben özvegy, leszármazók vagy egyéb vérrokonok hátrahagyása nélkül haltak el, belföldi kegyes vagy világi czélokra szerzeményeik egyharmad részéről rendelkezhetnek haláluk esetére, míg a másik kétharmad illetékes püspöküket illeti. (Declarat. Illyr. 5. p.)

II. *A végrendeletben nyilvánított ügyleti akarathoz kellékei.*

A végrendelet — mint minden jogügylet — oly jogi cselekvény, mely meghatározott jogi hatás előidézésére irányul. Leglényegesebb alkatrésze az akarat, mely az összes jogügyleteknek elsődleges, sőt valósággal egyetlen constituens eleme. Az tehát, hogy konkrét esetben megáll-e a végrendelet, első sorban attól fog függni, hogy a végrendelezőnek akarata csakugyan végrendelet alkotására irányult-e (*animus testandi*) s hogy ez akarat valódi, hamisítatlan akarata volt-e s nem nyugodott-e a szabad akarat-elhatározást károsan befolyásoló s azt esetleg teljesen kizáró körülményeken?

E kérdések vizsgálatánál kevés eltéréssel ugyanazon szabályok nyújtotta zsinórmérték után haladunk, mint a jogügyletek-nél általában.

Ehhez képest az első tétel: foglaltassék a végrendeletben az örökhagyó *saját komoly és valódi* akarata. *Saját* akarata, mert más akaratával végrendelezni nem lehet. Helyettesítésnek helye nincs sem magára a végakaratra, sem annak kijelentésére nézve. Önként érthető azonban, hogy a végrendelezés előkészítésébe utbaigazítás, tervezetkészítés, ajánlás stb. alakjában 3-ik személy is belefolyhat, egészen addig a pontig, míg e befolyás a végrendelező akaratszabadságát károsan még nem érinti, vagy azt általában véve nem veszélyezteti. Legyen továbbá az akarat

¹ Declarat. Illyr. 18. p., gör. kel. román egyh. 1869. évi szabályz. 108. §.

komoly; ha nem az s kinyilvánítása csak tréfából történt: a végrendelet érvénytelen. Legyen *valódi*, azaz ne alapuljon sem testi vagy lelki kényszeren, megfélemlítésen avagy lényeges tévedésen, sem valamely téves indokon.

E körülmények az akarat szabadságát érintve, megfosztják azt „valódi“ jellegétől s vagy ipso facto semmissé, vagy legalább is megtámadás révén érvénytelenné teszik az egész végrendeletet. Hogy a tévedés mikor lényeges? e részben visszaautalunk az ált. tanok során mondottakra (lásd I. k. 19. §. B/.); a végrendeleteknél is áll t. i. a szabály (bár a végrendeletek az ily ügyleti hiányosságok iránt kiválóan érzékenyek), hogy a tévedés lényegessége vagy lényegtelensége tulajdonkép a concret esetek kérdése csak s nem egy esetben a végintézkedés a bennevaló tévedés mellett is érvényben tartható, habár a tévedés olyan, mely más esetben feltétlenül semmisséget vonna maga után.¹ Így pl. téves az örökreszek arányának megállapítása, mert az örökhagyó elirta magát (többet irt, mint amennyit akart) addig a kevesebbig, ameddig az akarat és nyilatkozás fedik egymást, a rendelkezés érvényes lehet. Ugyanilyenformán áll a dolog a falsa demonstratioval, hol az örökhagyó akár az örökös személyét, akár a részeltetés tárgyát tévesen jelölte meg — ami error in persona, illetőleg error in objecto színében tűnik fel — ha és amennyiben az igazi akarat ugy a személyre, mint a részeltetés tárgyára nézve egyébként megállapítható.

Az általános jogügyleti szabályoktól eltérőleg a végrendeleteknél teljesen közönyös, hogy a tévedés menthető volt-e vagy nem, valamint más szempontból kell tekintenünk az *indokokban való* tévedést is (error concomitans), mely a végrendeletet minden esetben megtámadhatóvá teszi.

¹ A tévedés lényegessé akkor minősül, ha a végrendelet fontos részeire vonatkozik. Hogy mi in concreto a végrendeletben „fontos alkatrész?“: ez végrendeletek szerint különböző lehet s így elvont szabálylyal helyesen sohasem volna meghatározható. Legfeljebb oly tételt lehetne felállítani, hogy ha a tévedés kizárólagosan befolyásolta az egész végintézkedést: az esetben lényeges, ellenkezőleg azonban nem.

III. A végrendeleti akarat kinyilatkoztatási módjának anyagi kellékei.

A végrendeleti saját komoly és valódi akarat külső kijelentésének anyagi szabályai a már érintett személyes és helyettesítőt nem tüdő nyilatkozattételen kívül a következők:

Legyen a végakarat kijelentése *bevégezett, teljesen egész határozott* és származzék egész terjedelmében *az örökhagyótól*, ami egyébként a személyes végrendekezés szabályából is önként következik. Félbenmaradt végrendekezés tehát nem végrendekezés, nemkülönben a szavakkal, írásban vagy jelbeszédben nem kétségtelen határozottsággal tett nyilatkozat sem. E részt egyébként először is az szükséges, hogy az animus testandi fenforgására a végrendeleti nyilatkozat határozottan ráutaljon, másodsor, hogy mind a részesítendő személyek, mind a részesítés tárgya akár név- és tárgyszerinti, akár körülírással megjelöléssel pontosan és kételyt kizáróan legyenek meghatározva. A körülírással meghatározáshoz számítandók azon esetek, hol az örökösök pl. egy jövőben bekövetkező vagy bekövetkező eseménnyel, ténynyel vannak megjelölve, vagy ha több személy van felsorolva s a részeltetendőnek ezek körüli kiválasztásával egy harmadik bizatik meg.

A részesítendő személyek megjelölése azonban még így sem okvetlen alkatrésze a végrendeletben. Nevezetesen az örökös vagy örökösök megnevezhetők külön okiratban is. (Testamentum mysticum.) Azonban az 1876: XVI. t.-cz. 12. és 16. §-ai szerint a végrendelet kiegészítő, illetőleg az örökös megnevezést magában foglaló külön okirat csak úgy jöhet figyelembe, ha az írásbeli végrendeletre kiszabott kellékekkel bir, ellenkező esetben az ily rendelkezésnek hatályt másképp nem tulajdonithatunk, mint csak akkor, ha az örökhagyó azonos szándéka már magából a végrendeletből a külön okirat nélkül is kitünik.

A végrendeleti nyilatkozatnak végül egész terjedelmében az örökhagyótól kell származnia. Ezt nevezzük a nyilatkozat valósgai kellékének, melyet maga a törvény is biztosítani kíván akkor, amidőn a végrendeleti okirat írójának netaláni becsempészései ellen a leiró és rokonai javára szóló rendelkezések hatályát csak bizonyos feltételek mellett ismeri el. (Lásd 241. §.)

IV. Anyagi kellékek a végrendelet tartalma tekintetében.

A végrendeletek anyagi kellékei között szerepel végül az is, mely nélkül a jogrend semmiféle jogügyletnek jogerőt nem tulajdoníthat, s mely szerint az örökhagyó végakarátának tartalmi lehetetlenséget vagy olyant, amit törvény tilt, vagy ami erkölcstelen, magában foglalnia nem szabad. Ebből a szempontból végrendelet és egyéb jogügyletek közt nincs különbség. Nincs különbség *lényegében* véve azon s a jogügyleti tartalmat módosító mellékhatározmányok tekintetében sem, melyek, mint feltétel, időhatározás és meghagyás itt is az ügyleti akarat önkorlátozásaként jelentkeznek. Szabály tehát, hogy a végrendeletalkotó általa juttatott részeltetést akár feltétel, akár időhatározás vagy meghagyás útján korlátozhatja. Hogy in concreto e „mellékhatározmányok“ közül melyik forog fenn, az ügyletmagyarázat kérdése.

1. *Feltétel.* Az örökhagyó által kitűzött feltétel vagy kifejezett vagy hallgatag. Utóbbit a végrendelet egész tartalmából magyarázat útján kell lefejtenuk. A házastárs vagy jegyes javára tett végrendeletalkotásnál a házasság érvényességét, illetőleg jegyesnél az eljegyzés fel nem bontását pláne úgy tekintjük (törv. vélelem) mint hallgatagon kitűzött bontó feltételt. Érthetetlen és önmagának ellentmondó (perplex) feltételek az egész rendelkezést megsemmisíthetik, ha ugyan a végrendeletből egészen világos, miszerint a végrendeletalkotó a részesítést a feltétel nélkül semmiesetre sem tette volna. Ellenkező esetben (s ez inkább a rendszerinti) az ily feltételek ki nem kötötteknek tekintendők. Lehetetlen feltétel, ha felfüggesztő volt, szintén semmissé teszi a végrendeletet, már csak azért is, mert méltán kételyt támaszt az iránt, hogy volt-e az örökhagyónak komoly végrendeletalkotási szándéka vagy nem; ellenben, ha valamely lehetlenséget magában foglaló ténykörülmény mint bontó feltétel tüzetett ki: úgy kell venni, mintha nem léteznék s a rendelkezés érvényesen megáll. Mivel pedig a feltétel kitűzésekor a végrendeletalkotó előtt a végrendeletalkotás helyzet lebeg: a feltétel lehetlenségét is ezen időpontra tekintettel kell megállapítani. Hasonló szempont alá esnek a tilos (törvénybe ütköző) és erkölcstelen feltételek, azzal a különbséggel azonban, hogy ezeket nem a végrendelet készí-

tésének, hanem az örökség megnyílásának időpontja szerint kell elbírálnunk, tekintve, miszerint e részt úgy az erkölcsi felfogás, mint a tiltó törvények időközben változáson mehetnek keresztül. Megjegyzendő, hogy tilossá válhatik oly cselekvény, vagy cselekvénytől való tartózkodás feltételül való kitüzése is, mely cselekvény egyébként megengedett és sem erkölcsbe, sem törvénybe ütközőknek nem tekinthető. Különösen a házasságkötéstől való eltiltásra, bizonyos személylyel való házasságkötésre, vagy bizonyos személylyel való házasságra nem lépés kikötésére, vallás-változtatásra, vallásban való megmaradásra vonatkozó feltételeket szokás ilyenekül felemlíteni, a kérdés megoldására meglehetősen értéktelen ált. szabályok felállítása mellett. Egyetlen szabály volna azonban csak, melyet e tárgyban szem előtt tarthatunk s ez az, hogy nem erkölcstelen, nem törvényellenes magatartás feltételül való kitüzése általában véve soha sem lehet tilos, legfeljebb csak akkor, ha az eset összeszerű körülményei oly sajátos alakulást mutatnak fel, hogy a feltételben in concreto valóban méltánytalan vagy visszataszító és megbotránkoztató immoralis pressiót kellene látnunk.

A végrendeletben kitüzött feltétel hatása a kikötés felfüggesztő vagy felbontó jellege szerint különböző. Minden esetben azonban a feltételkitüzés utóöröklést létesít. Felfüggesztő feltétel esetén, mint első örökösre, arra nyílik meg a hagyaték, aki az örökhagyónak törvényszerinti örököse, vagy amennyiben a *conditio pendet* időközi állapotára az örökhagyó végrendeleti örököst is nevezett: erre a végrendeleti örökösre. Utóbbi esetben a végrendeleti örökös a törvényes örökössel egyszerre fog örökölni, ha a végrendeleti örökös a hagyatékból csak azt ki nem merítő hányadot kapott. A kitüzött felfüggesztő feltétel teljesülése a feltételes örökösre nézve bir örökségmegnyílás jelentőségével, s ettől az időponttól kezdve a hagyaték az övé. Mivel eddig őt pusztá váromány illette csak, netaláni korábbi elhalálozása a feltételt meghiusulttá, a végrendeletkezést feltétlenné, az első örököst pedig véglegesen örökössé teszi.

Bontó feltétel esetén első örökös, akire az örökség az örökhagyó halálával közvetlenül rányílik: a feltételesen kijelölt örökös lesz; s az utóörökös, t. i. a végrendeletileg utóöröklésre ki nevezett, illetőleg nem meghatározott hányadokra nevezett örö-

köstársak esetében a többi örökös (növendékjoga alapján), avagy ily rendelkezések hiányában a törvényes örökös a hagyatékhöz csak a bontó feltétel beálltával juthat hozzá.

Megfelelően alkalmazandók a mondott szabályok akkor, ha a feltételes részeltetés nem örökösökre, hanem hagyományosokra vonatkozik. Gyakran előfordul, hogy a végrendeletek magyarázata közben a bizonytalan időre szóló nemleges vagy tevőleges potestativ felfüggesztő feltételeket bontók gyanánt tekintjük (átfejtés), mert különben az örökhagyó ígérete határozott juttatási szándéka mellett is üressé válnék. Pl. ha X. úgy kap örökséget vagy hagyományt, hogy soha Magyarországot el ne hagyja. E feltétel teljesülésének valósága csak az X. halálával következhetnék be s így az örökséget addig nem is igényelhetné, ami nyilván ellentétben állhat az örökhagyó akaratával, sőt rendszerint ellentétben is áll.

Ha végül többen vannak ugyanazon feltétel mellett örökösül (hagyományosokul) kinevezve, az eset körülményeitől s a részesítés és a feltétel teljesítésének osztható vagy oszthatatlan természetétől függ a helyzet miképi kialakulása.¹

2. *Az időhatározás és meghagyás.* A végrendeleti akaratnak időhatározással és meghagyással való önkorlátozása esetén az ált. ügyleti szabályok nyernek alkalmazást. Különösen fontos azonban modus kikötésekor a végrendeletnél az a szabály, hogy a mértéktelen meghagyást a bíróság mérsékelheti, s hogy meghagyásképen a végrendelet meg nem támadását is ki lehet kötni. Természetesen az ily kikötés akkor, ha a végrendelet valóságos, esetleges meghamisítása iránt kételyek vagy aggályok merülnek fel, figyelembe nem jöhet. Az időhatározás a feltételekhez hasonlóan utóöröklést létesít, még pedig a kezdődési időpont kitűzése a felfüggesztő feltétel, a végződési időpont pedig a felbontó feltételek értelmében. Lehetetlen időpont kitűzése szintén a feltételekre vonatkozó szabályok szerint bírálendő el.

¹ Lásd erre nézve K e r n fejtegetéseit, id. cz. m. 255 és köv. l.

241. §. *A végrendeletek alkotásának kellékei alaki szempontból.*

Irodalmi utalások. Lásd CXVII. Fej. alatt.

A végrendelet az ünnepélyes jogügyletek tipikus képviselője s így az anyagi kellékeknek megfelelő végakaratot a törvényben meghatározott alakszerűségek megtartása mellett kell kinyilvánítani. Mai jogunkban ezen alakszerűségekről az 1876: XVI. t.-cz. intézkedik. Rendelkezéseinek elmulasztása, bármelyik előirt alakszerűségről is legyen szó, a végrendelet érvénytelenségét vonja maga után, mert más bizonyítékokkal való pótlásnak nincs helye.¹ A végrendeletek alaki kellékeiről szóló törvény hatálya a korábbi jogszabályok alatt kelt végrendeletekre is kiterjesztést nyert; átmeneti intézkedések alakjában azonban e korábban kelt végrendeletek érvénye is — bizonyos kivételes esetekben — fentartott.² Ez átmeneti intézkedéseknek ma, a törvény alkotása után több mint egynegyed századdal, gyakorlati jelentősége már alig van.

A külföldön tett végrendeletek alaki kellékek tekintetében akkor érvényesek, ha az 1876: XVI. t.-cz. határozmányainak avagy azon ország szabályainak, amely országban keletkeztek, megfelelnek. (1876: XVI. t.-cz. 34. §.)

Egyébiránt mai jogunk szerint a következő végrendeleti alakok állanak rendelkezésre: I. Magánvégrendeleti alakok, még pedig rendes és kiváltságos formában. Ugy a rendesek, mint kiváltságosak ismét kétfélék, u. m. írásbeliek (több formában)

¹ Ugy értendő, hogy a végrendelet egyes előirt alakszerűségeit semmi bizonyíték nem pótolja. De ha az ezen szempontból is érvényes végrendelet véletlenül elvész, nincs kizárva, hogy mind létele, tartalma és alaki és anyagi szempontból való kifogástalansága bebizonyíttván az elveszett végrendelet is érvényesíthető legyen.

² A kivételek az 1876: XVI. t.-cz. 37. §. szerint a következők: Érvényesek a korábban tett végrendeletek:

a) ha a végrendelet a jelen törvény hatálybaléptétől számított egy év alatt elhal;

b) ha az, aki a végrendeletből jogokat érvényesíteni kíván, bebizonyítja, miként az egy évi határidő lejártától a halálozás bekövetkezéséig az örökhatóság oly állapotban volt, hogy újabb végrendeletet nem tehetett;

c) ha a korábbi írásbeli végrendelet az előbbi jogszabályok szerint erre illetékes közhatalósághoz jelen törvény hatálybaléptének napjáig letétetett, vagy ezen naptól számított egy év alatt közjegyzőhöz letétetik.

és szóbeliek lehetnek. II. Közvégrendeleti alakok, melyek közé a kir. közjegyzők vagy járásbiróságok által felvett végrendeletek és azok a különben magánvégrendeletképen készültek tartoznak, melyek utólagosan közokirati minőséggel lettek felruházva.

I. Magánvégrendeleti alakok.

A) *A magánvégrendeletek rendes alakjai.* 1. a) *Írásbeli magánvégrendelet.* Írásbeli magánvégrendeletet többféle formában lehet tenni. Egyik formája az a) midőn az örökhagyó a végrendeletet egész terjedelmében önkezüleg írja és aláírja (testamentum holographum), holott két tanu szükséges. Másik formája b) az, midőn az örökhagyó nem maga írja a végrendeletet, de önkezüleg aláírja; c) a harmadik formánál végül szintén más írja a végrendeletet, sőt az aláírást is más eszközli s az örökhagyó csak kézjegyét alkalmazza (testamentum allographum). E két utóbbi esetben a végrendeletkezéshez négy tanu szükséges. (1876: XVI. t.-cz. 1. §.)

Az írásbeli magánvégrendelet a—c) alatt elősorolt három fajánál, melyekhez negyediknek a *közjegyzőnél letéteményezett írásbeli magánvégrendelet járul*, mind az *írás és aláírás*, mind a *tanuk*, továbbá a *végrendeleti ügymenet és keltezés* tekintetében, valamint arra az esetre is, ha a végrendelet *több ívből áll* külön-külön, de jórészen mégis egybevágó törvényes kellékek vannak előírva.

Írás, aláírás. A végrendelet írására nézve általános szabályul szolgál, hogy „— a közönséges írástól eltérő jegy — vagy számjegyírásokba foglalt végrendelet semmis“ (1876: XVI. t.-cz. 11. §.), azaz írásbeli végrendeleteknél okvetlenül betűírás (latin, görög, cyrill stb.) alkalmazandó. Az írásnak holograph végrendeletnél egész terjedelemben magától az örökhagyótól kell származnia, az ellenben, hogy eredeti conceptusáról van-e szó, avagy másnak fogalmazványát egyszerüen lemásolta, az *alaki* kellékek szempontjából lényegtelen. Beszürások és vakarások a végrendeletet érvénytelenné ugyan nem teszik, de mert aggályokat okozhatnak, kerülendők. Allograph végrendeleteknél a végrendelet az örökhagyó tollba mondásával, vagy saját fogalmazványának más általi lemásolásával készülhet, s a leírásra bárki, még végrendeleti tanu is alkalmazható. Az ekként más által írott

végrendeletnél már négy tanu szükséges. A végrendelet írója azonban, valamint fel- és lemenő ágbeli rokonai, szüleitől, nagyszülőitől leszármazó oldalrokonai (unokatestvérekig bezárólag), nemkülönbén házastársa, ennek testvérei és fel-lemenő rokonai; továbbá a leiró fel- és lemenő rokonainak és testvéreinek házastársai: a végrendeletekben esetleg nekik juttatott előnyben csak ugy részesülhetnek, ha az örökhagyó a végrendelet idevonatkozó részét önkezüleg írta, vagy ha a végrendelet ezen intézkedését tartalmazó részét önkezüleg aláírta, vagy a jelen volt végrendeleti tanuk előtt a végrendeletekkor tett szóbeli nyilatkozattal külön megerősítette. (1876: XVI. t.-cz. 10. §.)

Az örökhagyó aláírása tekintetében az a szabály, hogy az az örökhagyó személyazonossága iránt minden kételyt kizárjon. Tehát rendszerint a vezeték és keresztnév használandó, férjes nőknél a családi és keresztnév, vagy a férj utáni név és keresztnév, avagy a férje neve és családi név együttesen; a keresztnévből elég esetleg a kezdőbetű is — ha egyébként kétséget ez nem okoz — oly hivatalos személyeknél pedig, kik méltóságuknál fogva csak keresztnévüket szokták használni (pl. Jakab püspök) már e keresztnév használata is elegendő. Az aláírás az egész okirat záró része lévén, legutoljára, az összes rendelkezések végére alkalmazandó s ami talán még utána következik, hacsak külön aláírva nincs, a végrendelethez nem tartozik.

Az allograph végrendeletek elől c) alatt említett azon esetében, hol a végrendelező írni és olvasni nem tudván, sem a végrendeletet nem írhatja, sem azt aláírással el nem láthatja — ami egyébként más körülmények (pl. elgyengülés) okán is történhetik — az aláírást a négy tanu egyike eszközli és az örökhagyó csak kézjegyét alkalmazza. Fontos eltérés az ily végrendeleteknél a holograph és az önkezüleg aláírott allograph végrendeletektől, hogy a tanuknak a végrendelet tartalmát ilyenkor ismerniök kell, minélfogva a végrendelezési ügymenet itt más módon is folyik le.¹

A végrendelezésnek írásbeli forma igénybevétele esetén a *keltezés* elengedhetlen kelléke, mert a *végakarati* minőség külsőleg

¹ Ezért nevezik az allograph végrendeletek ezen fajtát nyílt alakú írásbeli magánvégrendeletnek; a holograph és önkezüleg aláírott allograph végrendelet ellenben titkos alakúnak, jóllehet nem az alak s nem a végrendelezés titkos, hanem csak annak tartalmát nem ismerik a tanuk.

csak a dátum által lesz nyilvánvalóvá. A törv. 7. §-a szerint „Írásbeli magánvégrendeleteknél a végrendekezés *helyének és időpontjának* kitétele szükséges.“ A keletnek, mint a végrendekezés lényegéhez szorosan hozzátartozónak, az aláírást megelőzőleg kell alkalmaztatnia. *Több ívből* álló végrendelet esetében az iverk zsinórral összefűzendők s a zsinór két vége a végrendelező és amidőn a törvény értelmében tanuk alkalmazása is szükséges, legalább még egy tanu által is pecséttel megerősítendő (1876: XVI. t.-cz. 8. §.) A törvény ezen parancsának az a célja, hogy az egyes iverk kicserélése és így a végrendelet meghamisítása megelőztessék.

A most mondottakhoz hasonlóan a végrendelezési ügylet tényálladékának lényeges alkatrészét képezi az előirt számu végrendeleti *tanuk* résztvétele és közreműködése. A végrendelet tanui tehát valóságos ügyleti tanuk, akik nélkül a végrendelet mint jogügylet meg nem valósulhat, s a bizonyítás szereplésüknek csak másodlagos jelentőségü célja.

A végrendeleti tanuknak *alkalmasaknak* kell lenniök. Képtelenek a tanuskodásra azok, akik 18-ik életévüket be nem töltötték, továbbá a vakok, siketek és némák; vagy akik eszüik használatától megfosztva vannak; végre, akik hamis eskü vagy nyereségvágyból elkövetett büntett miatt valaha jogerősen elítélve voltak (1876: XVI. t.-cz. 2. §.).¹ Az ily személyeknek tanuskodási képessége absolute nincs. A képesség fenn vagy fenn nem forgása a végrendekezés keltének időpontja szerint ítélendő meg. Viszonylagosan alkalmatlan tanukul tekintendők a törv. 9. §-a szerint érdekelttségüknel fogva azok, *akik* vagy *akiknek* fel- és lemenő ágbeli rokonai, szüleitől és nagyszüleitől leszármazó oldalrokonai unokatestvérig bezárólag,² nemkülönben házastársuk, ennek testvérei, fel- és lemenő rokonai, továbbá a fel- és lemenő rokonainak és testvéreinek házastársai: a végrendelet folytán valamely előny-

¹ Curia, 1905. jan. 24-én 464. sz. a. a tanuskodási képességet elismerte oly egyénnel, aki nyereségvágyból elkövetett vétségért el volt ítélve, de büntetését a végrendelet kelte előtt már jóval kiállotta s a rája kimért hivatalvesztés és polit. jogai gyakorlatának egy eszendei felfüggesztése is letelt. (Grill f. Dtár 1905. évf. 383. sz.) Az, aki bár a bñ codex 416. §. 1—4. ./. pontjában körülirt vétkes bukás vétségéért jogerősen elítéltett végrendeleti tanuskodásra alkalmas. (Curia 1908 jan. 17-én 2968. sz. — Egyet. Dtár II. 253.)

² Csak törvényes rokonság jön a 9. §. értelmében figyelembel (Curia, 1908 nov. 17-én 1066/908. sz. — Egyet. Dtár III. 117.)

ben részesítették, mert az id. §. szerint mindezen elősorolt személyek a nekik szánt juttatásban csak úgy részesülhetnek, ha az érdekeltségénél fogva alkalmatlan tanut nem számítva, a végrendelezésnél elegendő számú alkalmas tanu működött közre.

További kellékek a tanukra nézve: A tanuknak végrendelezésnél való közreműködésre kell felkérve lenniök s annak bizonyítására, hogy az örökhagyó személyében család vagy tévedés nem történt, képességgel kell birniök (3. §.) A holograph végrendeletknél a törv. 1. §-ában előirt két tanu közül legalább kettőnek irni és olvasni tudónak kell lennie, hogy a végrendeletet tanu minőségben önkezüleg aláírásával elláthassa. Az irni nem tudó tanu az okiratot kézjeggyével látja el s nevét az irni tudó tanu, mint néviró írja alá (4. §.). Ha pedig a végrendelező sem irni, sem olvasni nem tud s végrendeletét ezért vagy egyéb ok (betegség) miatt aláírni nem képes, a tanuknak a végrendelező által használt nyelvet is érteniök kell, tekintettel arra, hogy a végrendelezés ügymenetének ily esetben a végrendelet felolvasása elengedhetetlen feltételekép szerepel (6. §.).

A végrendelezés *ügymenetére* (lefolyására) nézve a következő szabályok állanak:

Ha az örökhagyó a végrendeletet egész terjedelmében önkezüleg írta és aláírta (test. hologr.), valamint akkor is, ha más által iratta, de önkezüleg aláírta: a tanuknak (előbbi esetben kettő, utóbbiban négy) a végrendelet tartalmát föltéve, hogy a végrendelező az okirat nyelvét érti, ismerniök nem szükséges, hanem elégséges, ha a végrendelező együttes jelenlétükben és általuk értett nyelven kijelenti, miként az okirat az ő végrendeletét tartalmazza, azt előttük aláírja, vagy már előbb általa önkezüleg aláírtnak elismeri és az, hogy ez megtörtént, magán az okiraton, nem pedig annak horitékán, a tanuk által igazoltatik (törv. 5. §.). Ez az igazolás vagy tanusítvány, akár külön záradékba jön, akár magába a végrendeletbe befoglalható, mindenesetre azonban a végrendelező aláírása után, mert az igazolás az örökhagyó kijelentésére és tanuk előtt történt aláírására vonatkozik.

Ha a végrendelező olvasni és irni (hozzátehetjük: „az okirat nyelvén“) nem tud, vagy más körülmény miatt végrendeletét önkezüleg alá nem írhatja: az ügymenet változik. Nevezetesen a tanuknak ily esetben a végrendelet tartalmát ismerniök kell

s e végből szükséges, hogy a tanuk a végrendelező által használt nyelvet értsék; hogy a végrendelet tartalma a végrendelező és tanuk együttes jelenlétében, az irni és olvasni tudó tanuk egyike által érthetően felolvastassék,¹ hogy ennek megtörténte után a végrendelező kijelentse, miként az okirat az ő végrendelezését tartalmazza,² (hozzá intézett kérdésre adott „igen“ felelet: nem elég!), hogy az okiratra a végrendelező nevét az olvasni és irni tudó tanuk egyike mint névaláíró aláírja,³ a végrendelező pedig kézjegyével ellássa és hogy mindezeknek megtörténte magán az okiraton, nem pedig annak borítékán a tanuk által igazoltassék (törv. 6. §.). Ennek a záradéknak hiányát a tanuk utólagos vallomása nem pótolhatja.⁴ Egyébként pedig, ha a záradék pontosan is véttetett fel a végrendeletbe, magát az ügymenetet csak a tanuk igazoló aláírása fejezi be. Ha tehát az örökhatyó időközben meghal, a végrendelet mint „írásbeli“ nem létesült. Esetleg azonban fennállhat érvényesen szóbeli magánvégrendeletként.⁵

1. b) *Közjegyzőnél leített írásbeli magánvégrendelet.* Elvezetés, meghamisítás, elrejtés stb. elleni biztosítás végett az írásbeli magánvégrendeletek az 1874: XXXV. t.-cz. 106. §-ában előírt eljárás mellett közjegyzőnél letéteményezhetők (1876: XVI. t.-cz.

¹ Hogy a felolvasást egyik tanu eszközölte: a záradékba felveendő. E kellék hiányosságait azonban tanuvallomásokkal is lehet pótolni. (M.-Vásárh. T. 1908—1908. polg. sz. — Erd. J. K. I. 36. sz.)

² Ha a végrendelező a felolvasott okirat után nem jelenti ki, hogy az az ő végrendeletét tartalmazza, hanem a hozzáintézet kérdésre egyszerűen csak „igen“-nel felel: a Curia 1909 decz. 10-én 3829. sz. ítélete szerint (Egyet. Dtár IV. 53.) nem elég és a végrendelet érvénytelen lesz. — Ezzel szemben a Curia 1910 jan. 25-én 5999. sz. ítéletében (Egyet. Dtár IV. 82.) a végrendelezőnek felolvasás után tett azt a nyilatkozatát, hogy „jól van“ elegendőnek vette.

³ Ennek tanusítása a záradékban oly kelléket képez, melynek hiánya tanuvallomással szintén nem pótolható (K o l o z s v. T. 1909 jun. 21-én G. 107. sz. — Egyet. Dtár III. 278.)

⁴ Curia 1908 jan. 23-án 782. sz. (Egyet. Dtár II. 85.)

⁵ Az írásbeli magánvégrendeletekre itt előadott szabályok minden változás nélkül az írásbeli magánfőkvégrendeletekre (codicillis) is alkalmazandók. A szöveg tételéhez: Curia 1907 decz. 12-én 266. sz. „Az a körülmény, hogy ugyanaz a végrendelet mint „írásbeli“ már elbíráltatott és ennek, mint ilyennek érvénytelensége megállapított, nem zárja ki, hogy ugyanaz a végrendelet, mint szóbeli végrendelet megbíráltassék és annak érvényesége emez új jogalapon esetleg megállapíttassék“. (Egyet. Dtár II. 113.)

22. §.). A közj. törv. hivatkozott 106. §. szerint a közjegyző az átvételről elismervényt ad a félnek s letéti jegyzőkönyvet veszen fel, melyben a letevő neve, polg. állása és lakhelye, a letett okirat megjelölése, a letétel helye, éve, hónapja és napja s azon személy megnevezése foglaltatik, akinek a letett okirat kiadandó lesz. Ha a végrendelet lezárva tételik le, de a boríték lezárása nem tökéletes, a boríték a közjegyző hivatalos pecsétjével olyképpen látandó el, hogy a pecsét széttörése nélkül felbontható ne legyen. A jegyzőkönyvet a fél és a közjegyző írják alá.

A letéteményezéssel a végrendelet magánvégrendelet jellegét nem veszti el, de alaki kellékei némileg enyhülnek, mert a törv. 23. §-a szerint az önkezüleg írott és aláírott végrendelet esetében a letétel a két tanut pótolja, a nem önkezüleg írott, de önkezüleg aláírott végrendeleteknél pedig négy tanu helyett csak kettőre van szükség, amennyiben ugyan azok a törv. 2. §-a értelmében vett alkalmas tanuk voltak s az örökhagyó a végrendeletet az ők együttes jelenlétében írta alá, vagy ismerte el általa aláírottának és az okiratot mindkét tanu sajátkezü aláírásával ellátta. A letétel mindkét esetben speciális kellékeül az szolgál, hogy a végrendeletet az örökhagyó a közjegyzőnek megőrzés végett *személyesen* adja át és *előtte kijelentse*, miszerint az átadott okirat az ő végrendeletét tartalmazza.

A mondottakból kiviláglik, hogy az oly örökhagyó, aki olvasni és írni nem tud, vagy ha igen is, de végrendeletét bármely körülmények miatt aláírásával sem képes ellátni: a végrendelezés ezen módját igénybe nem veheti.

Arra nézve, hogy a letevő személyazonosságáról a közjegyzőnek miként kell meggyőződést szerzenie s mily szabályok követhetők a végrendelet visszaadására és megőrzésére nézve: az 1874. évi XXXV. t.-cz. (közjegyz. törv.) rendeletei az irányadók. A letett végrendelet borítékba zárva, a közjegyző pecsétjével hivatalosan és akként pecsételendő le, hogy a pecsét feltörése nélkül a boríték felbontható ne legyen. Emellett a végrendeleten és a borítékon keresztülhuzott zsinórral a végrendelet a jegyzőkönyvhöz fűzendő s a zsinór úgy a jegyzőkönyvhöz, mint a végrendelet borítékához a hivatalos pecséttel s ha a végrendelező kívánja, az ő pecsétjével is hozzápecsételendő. A közjegyző a letevőt a végrendelet átvételekor arra köteles figyelmeztetni, hogy a letett végren-

delet csak akkor érvényes, ha az írásbeli magánvégrendeletekre a mondott határok között (enyhébben) előszabott kellékekkel el van látva s hogy ez a figyelmeztetés megtörtént, az a letéti jegyzőkönyvben is megemlítendő. (1876: XVI. t.-cz. 24. §.).

A letéteményezett magánvégrendelet, ha nincs ellátva az írásbeli magánvégrendeletekre a tanukat illetőleg előszabott szigorubb kellékekkel, de a letéteményezhető végrendelet kellékeinek megfelel, még ha korábbi keltezéssel is van ellátva, csak a letétel napjától kezdve lesz érvényessé s hatályát veszti, ha visszavéttetik. Ugyanezen szabályok a közjegyzőnél letett írásbeli magán-fiókvégrendeletekre nézve is alkalmazandók. (1876. évi XVI. t.-cz. 25., 26. §.)

2. *A szóbeli magánvégrendelet.* Az 1876: XVI. t.-cz. 1. §-a szerint: „A szóbeli magánvégrendelet érvényességéhez négy tanu jelenléte szükséges, kik a végrendelező által használt nyelvet értik. A végrendelezőnek nyilatkozatát a tanuk előtt érthetően és egész terjedelmében élőszóval, nem pedig valamely hozzáintézett kérdés igenlése vagy megtagadása által kell előadnia és kinyilatkoztatnia, miként az általa tett nyilatkozatot szóbeli végrendeletnek kívánja tekintetni. A szóbeli végrendelezés a végrendelező nyilatkozatának bevégezésével fejezetetik be“. A tanuskodási képesség, illetőleg képtelenségre és együttes jelenlétükre az írásbeli magánvégrendeletek idevágó szabályai az irányadók (1876: XVI. t.-cz. 16. §.). A részesítendő személy megnevezése helyett itt is hivatkozni lehet valamely oly külön okiratra, mely az írásbeli magánvégrendeletek alaki kellékeivel bir. (Ugyanott.)

A közölt törv. szakaszokhoz megjegyzendő, hogy élőszóval való végrendelezést jelent az is, ha az örökhagyó nyilatkozatát írásból olvassa, mert a törvény nem kíván okvetlenül szabad előadást. Az sem szükséges, hogy az örökhagyó ama kijelentésénél, mely szerint az előadottakat végrendeletül kívánja tekintetni, a végrendelet *szóbeliségét* különösen kiemelje. Elég, ha az iránt világosan nyilatkozik, hogy kijelentésének végrendeleti hatályt kíván tulajdoníttatni. A szóbeliség hangsúlyozott kijelentésére csak az esetben van szükség, ha az örökhagyó utóbb írásba foglalván végakarátát, kétféle alakban rendelkezik és az írásbafoglalás az írásbeli magánvégrendeletek alaki kellékeinek meg nem felelővén, érvénytelen lesz. Ha ugyanis a mondott kijelentés megtörtént, még

mindig megállhat úgy, mint szóbeli végrendelet. Erre nézve a törv. 19. §-a a következően intézkedik: „Ha az örökhagyó által írásbafoglalás végett kijelentett végakarát írásbafoglalva nem lett, vagy az írásbafoglalás be nem fejeztetett, vagy az írásbeli magánvégrendeletekre előszabott alaki kellékek meg nem tartattak: akkor az ily módon kijelentett végakarát *szóbeli végrendelkezésnek csak azon esetben tekinthető, ha a szóbeli magánvégrendeletek alaki kellékei megtartattak és a végrendelkező határozottan kinyilatkoztatta, miként az általa tett nyilatkozatot szóbeli végrendeletnek kívánja tekinteni.*“

Egyébiránt, ha a szóbeli végrendelet írásbafoglalása utóbb csakugyan bekövetkezik s az írásbafoglalás az írásbeli magánvégrendeletekre előirt alaki kellékekkel mind el van látva: az írásbafoglalt végrendelkezés új végrendeletnek tekintendő és egészen az írásbeli végrendeletekre vonatkozó szabályok alatt áll (1876: XVI. t.-cz. 18. §.).

A szóbeli végrendeleteket a törvény csak mintegy ideiglenes végrendelkezésnek tekinti. A 17. §. szerint nevezetesen: „A szóbeli magánvégrendelet feltétlen érvényességgel csak azon esetben bír, ha a végrendelkező a szóbeli végrendelkezéstől számított három hó alatt meghal. Ha a végrendelkező ezen határidő után hal meg, a szóbeli végrendelet csak akkor érvényes, ha az, aki a végrendeletből jogokat érvényesíteni kíván, bebizonyítja, miként a három havi határidőtől az elhalálozás bekövetkezéséig az örökhagyó oly állapotban volt, hogy újabb végrendeletet nem tehetett.“

E feltételek fenn nem forgása esetén a szóbeli végrendelet hatályát veszti.

A szóbeli végrendeletek tartalmának bizonyítására a tanuk vannak hivatva, kik bevallásaik támpontjául a végrendelkezéstről feljegyzéseket készíthetnek. Az ily feljegyzés azonban bizonyító okiratot nem képez s csak tájékoztatásra szolgál; ugyanigy a tanuk eskü nélküli kihallgatásáról felvett és a kihallgatást eszközöző bíróság által kihirdetett jegyzőkönyv is. Az örökhagyó halálát a tanuk a haláleset felvételére jogosított közegnek vagy a hagyatéki bíróságnak, avagy a legközelebbi jbságnak bejelenteni kötelesek (1894: XVI. t.-cz. 13—25. §.). A végrendelet tartalma csak akkor van bizonyítva, ha mind a négy tanu nem ugyan a szűcszerinti tartalomra, hanem legalább a végakarati kijelentés

értelmére nézve egybehangzóan vall. E tekintetben a hagyatéki bíróság az érdekeltek kérelmére a tanukat eskü alatt hallgathatja ki, amit azonban már az első meghallgatásnál is megtehet. Meghiúsul a szóbeli végrendelet, ha a tanuk eltérő értelemben tesznek tanuságot, vagy ha közülök valamelyik a tanuságtételt megtagadja, vagy a végrendeletre visszaemlékezni nem képes és végül, ha elhal, mielőtt eskü alatt kihallgattatott volna.¹

B) *A magánvégrendeletek kiváltságos (rendkívüli) alakjai.* Kiváltságos végrendeletet mind szóval, mind írásbelileg lehet tenni. A kiváltságosság az alaki kellékek kevesebb számában s ekként a végrendeletkezés könnyebbségében nyilvánul.

Kiváltságos végrendeletet tehetnek: a) azok, akik kórvész, vagy más életveszélyes, egyszersmind ragályos avagy rohamos (rapid) lefolyású járványok alkalmával oly községekben tartózkodnak, melynek területén a kórvész vagy járvány uralkodik² (1876: XVI. t.-cz. 27. §.);

b) azok, akik hajón, a nyílt tengeren vannak (ugyanott 28. §.);

c) háboru alkalmával azon időponttól kezdve, midőn a csapatok hadilábra állítottak, a véderőnek ezen csapatokhoz osztott tagjai, továbbá mindazok, akik a csatatéren vagy ostromzár alá vett helyeken, avagy e helyektől nyolcz kilométernél nem nagyobb távolságban tartózkodnak (ugyanott 29. §.)³ és végül

d) azok, akik végrendeletüket leszármazó örököseik vagy házastársuk javára teszik (ugyanott 32. §.)⁴

¹ Az előadott szabályok a szóbeli magán-fiókvégrendeletekre is alkalmazandók (1876: XVI. t.-cz. 20. §.).

² Testamentum tempore pestis.

³ „Tábori végrendelet“, Testamentum militare.

⁴ Testamentum parentum inter liberos. A törvény szövege a következő: „Azon végrendelet, melyben leszármazó egyenes örökösök és házastárs javára tételik intézkedés —“ stb. Katona Mór (Jogtud. Közl. 1906. évf. 22. sz.) a szövegben használt „és“ kötőszónak conjunctiv értelmet tulajdonít s így az ily végrendeletnek csak úgy adna hatályt, ha abban mind a leszármazók, s mind a házastárs részesítenének. Tehát mind a kettő. Szerinte csak a házastárs javára kiváltságos végrendeletet nem lehet tenni ellenben (s ez nagy mértékben következtelen) csak a leszármazó javára igen. A törvény értelmében az „és“ csak disjunctive, tehát „akár — akár“ „vagy“ jelentőségben veendő; mire nézve lsd. Klein Ede és Posch Gyula cikkeit is a „Jogtud. Közl.“ ugyanazon évf. 23. számban.

Az *a—d*) alatti esetekben a törvény alaki kellékek szempontjából a következő enyhítéseket teszi:

Oly írásbeli magánvégrendelet, melyet egészen az örökhagyó irt és irt alá, tanuk alkalmazása nélkül is érvényes. (1876: XVI. t.-cz. 30. §.)

Ha házastárs vagy egyenes leszármazó javára és nem az *a—c*) esetek körülményei között tett végrendeletről van szó, az abban netalán 3-ik személyek javára szóló intézkedéseknek nincs hatálya (ugyanott 32. §.).

Kiváltságos allograph végrendeletekhez, valamint a kiváltságos szóbeli végrendeletekhez is négy helyett csak két tanu kívántatik, kik közül (írásbeli végrendelet esetén) elég ha irni, olvasni csak egyikük tud. Tanuzásra a 14-ik életévet betöltött egyén — ha egyébként a törv. 2. §-a szerint kizárva nincs — már alkalmazható s végül ragályos betegség esetén a tanuk együttes jelenléte sem szükséges (ugyanott 30. §.).

A kórvész, háboru idején vagy hajón kelt kiváltságos végrendeletek csak akkor érvényesek, ha a végrendelező a kiváltságos végrendelezés alapjául szolgáló kivételes helyzet megszűntétől számított három hó alatt meghal. De ezen határidő letelte után is érvényben marad a kiv. végrendelet, ha *a*) az, aki belőle jogokat kíván érvényesíteni, bebizonyítja, miként az örökhagyó a három havi határidő elmúltától haláláig oly állapotban volt, hogy újabb végrendeletet nem tehetett és *b*) ha a végrendelező a végrendelet alapjául szolgáló kivételes helyzet következtében az 1868: LIV. t.-cz. 523. §. *c*) pontja (hajótörés, háboruban való megsebesülés, halálveszedelem stb. lásd I. k. 39. §. II.) értelmében holtán nyilváníttatik. (1876: XVI. t.-cz. 31. §.) A házastárs vagy leszármazó javára tett kiv. végrendelet érvényére a most mondott korlátozások nem terjednek ki.

II. Közvégrendeletek.

1. *A közvégrendelet* közokiratot képező végrendelet, melyet az 1876: XVI. t.-cz. 21. §-a értelmében közjegyző és kir. járásbíróságok előtt lehet tenni. A végrendelet felvételére a közjegyzői törvény (1874: XXXV. t.-cz.) rendelkezései az irányadók s ezek

szerint tartozik eljárni a kir. járásbiróság is.¹ Közvégrendelet tételére a némák és sikeknémák, még ha írni és olvasni tudnak is,² továbbá a 18 éven aluli kiskorúak vannak rászoritva, amennyiben természetesen végrendelezési képességük nem hiányzik. A részeltendő személyeket illetőleg külön okiratra a közvégrendeleteknél is lehet hivatkozni, feltéve, hogy az, az írásbeli végrendeletek kelteivel el van látva. (1876: XVI. t.-cz. 21. §.)

Egyébiránt a közjegyző által felveendő végrendeletek tekintetében a közjegyzői okiratokra nézve előszabott kellékeken felül³ szükséges, hogy a) a végrendelező végakarátát a közjegyző előtt személyesen jelentse ki; b) az ügymenet egész folyamata alatt két tanu, vagy egy másik közjegyző folyton jelen legyen; c) az a—b) alatti rendelkezések megtartása az okiratban bizonyítottassék (1874: XXXV. t.-cz. 82. §.)

Kiegészítésül megjegyzendő, hogy a *Curia* 1908 jan. 14-én kelt 80. sz. polg. döntvénye szerint (l. Egyet. Dtár II. 114. sz.) a közvégrendelet lényegében allograph írásbeli végrendelet lévén teljesen elegendő s az 1874: XXXV. t.-cz. 82. §. b) pontjának megfelelő, ha a másik közjegyző avagy a két tanu csak a már

¹ *Curia* 1909 szept. 1-én 2353. sz. — A kir. közjegyző helyett eljáró járásbíróra nézve tolmács alkalmazása nem végrendeleti érvényességi alakszerűségi követelmény, hanem hivatali eljárási képességi kellék, melyre a bírói ügyviteli szabályok az irányadók. Ha a járásbíró a végrendelező félnek nyelvét érti, tolmács alkalmazása nem szükséges. (Egyet. Dtár III. 241.)

² Tekintettel arra, hogy az 1886: VII. t.-cz. (közjegyz. nov.) 21. §-a szerint a vakoknak személyesen kötött jogügyletei csak közokirattal bizonyíthatók: felvették, hogy a némák és sikeknémák mellett a vakok is közvégrendelet tételére volnának utalva. (Pl. Herczegh id. cz. m. 175. l. 2. jegyzet.) Mivel azonban az id. törv. hely is nem a vakok ügyleteinek érvényéről, hanem csak azok tartalmának bizonyításáról szól s mivel a szorosán magyarázandó 1876: XVI. t.-cz. 21. §-a a vakokról nem teszen semmi említést, azt kell tartanunk, hogy a vakok érvényesen végrendelezhetnek magánvégrendeleti alakban is.

³ Ezekre az ált. közokirati kellékekre nézve lásd az 1874: XXXV. t.-cz. VI. fejezet 69—81. §. és az 1886: VII. t.-cz. 25—27. §-ait. *Curia* 1909 máj. 18-án 939. sz. A kir. közjegyző által német nyelvi jogosítvány alapján, de magyarul felvett végrendelet érvénytelen, ha az alkalmazott két tanu közül legalább az egyik az okirat nyelvét nem érti. (Egyet. Dtár III. 191.)

írásba foglalt végrendelet felolvasásánál, tartalmának a végrendelező részéről történt jóváhagyásánál és aláírásánál van jelen.

2. *Közokirati minőséggel felruházott magánvégrendelet.* A közj. törv. 83. §-a szerint ha nyílt írásbeli végrendelet készen nyújtatik át a közjegyzőnek avégett, hogy az közokirat minőségével ruháztassék fel, a közjegyzői okiratokra nézve általában előszabott kellékeken felül még a következők tartandók meg: a) végrendelet csak olyan féltől fogadható el, aki az okirat nyelvén írni és olvasni tud s az okiratot sajátkezüleg aláírta, miről a közjegyzőnek meg kell győződnie; b) kötelező a végrendelet személyes átadása, két tanu vagy egy másik közjegyző jelenlétében s azon világos kijelentéssel, hogy az az ő (a letevő) végakaratát foglalja magában; c) az egész ügymenetről jegyzőkönyvet kell felvenni, melyhez az átadott végrendelet oly megjegyzés mellett, hogy a most mondott törv. rendelkezések mind teljesítettek, mellékletképpen hozzátartozandó.

Ha a végrendelet a közjegyzőnek nem nyíltan, hanem borítékban lezárva adatik át: akkor a fent I. A) 1. b) alatt tárgyalt közjegyzőnél letett írásbeli magánvégrendeletéről van szó csak, melynek közokirati ereje és jellege nincs.

Visszatérve az előbbiekre: a közjegyző az átvételről elismervényt ad és a végrendeletet őrizetébe veszi. A fél azonban azt azonnal vagy később bármikor magához is veheti. A visszaadásról jegyzőkönyv veendő fel. A végrendelet a visszaadással közokirati minőségét nem veszti el. Erről a közjegyző a végrendelezőt a visszaadás alkalmával figyelmeztetni tartozik s hogy ez megtörtént, a visszaadásról felvett okiratban is megemlítendő (1874: XXXV. t.-cz. 84. §.). Az ily későbbi visszaadásnál a visszaadott és közokirati erővel bíró végrendeletéről hiteles másolat tartandó vissza (ugyanott 135. §.).

CXVIII. FEJEZET.

A végrendeletek tartalma.

242. §. *A végrendeletek magyarázata.*

Irodalmi utalások. Kern: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog V. k. 212—222. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog. 1089—1091. l.; Herczegh

M.: id. cz. m. 210—211. l.; Indokolás a m. ptkv. tervezethez. V. k. 98. és köv. l.

Ha a végrendeletben foglalt különböző intézkedések értelme nem egészen világos, vagy legalább is kételyeket támasztó: a végrendelező akaratát magyarázat útján kell megállapítani. Erre a magyarázatra általában véve ugyanazon interpretationalis eszközökhöz és szabályokhoz lehet folyamodnunk, melyekkel a homályos jogszabályok és kétes értelmű szerződések magyarázatánál már találkoztunk (lásd I. k. 9. §.). Mindezen magyarázati eszközökre nézve azonban hangsúlyozandó,¹ hogy azok sohasem használhatók olyas valaminek érvényesítésére, amit a végrendelet nem tartalmaz s ekként a végrendeletben benn nem lévő intézkedést abba beleolvasni semmi körülmények közt sem szabad. A feladat egyébre nem irányulhat, mint csak a végrendeletben kifejezett örökhagyói szándék megállapítására, miért is nem annyira az egyes kifejezések, mint inkább a végrendelet tartalma a maga egészében veendő vizsgálat és bírálás alá.²

A végrendeletek magyarázatának egy általános elvi szabálya, azaz helyesebben zsinórmértéke mindenesetre van. S ez az, hogy mivel a még olyan homályos végrendeletből is feltétlenül bizonyos, miként az örökhagyó végrendelezni és bizonyos személyeket vagyonaiban részeltetni *akart*: a végrendelet lehetőleg oly magyarázattal látandó el, mely mellett érvényben maradhat.³ Ugyanez az elvi tekintet szól több lehetséges magyarázat közül annak elfogadása mellett, melynek alapján a rendelkezés foganatol bírhat, (Favor testamenti-féle elv) és amely a részesítettre nézve kedvezőbb.⁴ Az utóbbi tételre azonban megjegyzendő, hogy

¹ Kern, id. cz. m. 213. l.

² Curia, 1890 ápr. 24-én 6659. sz. a. (Márkus II. k. 2598. sz. eset). Curia 1907 márcz. 19-én 272. sz. — A végrendelet értelmezésével mindig a végrendelező akarata és nem a szavak betűszerinti értelme irányadó. (Egyet. Dtár I. 297.)

³ Így például Curia (1903 jan. 8-án 4377. sz. a.) kimondta, hogy ha a végrendelezőnek hitbizom. felállítási iránti intézkedése a törv. szerint nem valósítható meg: a végrendelet, mint hitbizomnányi helyettesítésre vonatkozó intézkedés tartandó fenn. (Judicat. II. 430.)

⁴ Curia, 1890 febr. 16-án 9221/89. sz. a. „— mert kétség esetében ált. jogszabály, hogy a végrendelezés a részesített javára értelmezendő —“ (Márkus II. k. 2579. sz. eset.)

a részesítettnek olyant, amit az örökhagyó kétséget kizáróan neki nem juttatott, a kedvező magyarázat révén sem lehet az ő javára irnunk, hanem azt a törv. örökösök fogják megkapni.¹

Nagy szerepe van a végrendelet magyarázatának olyan esetekben, midőn a több részesített személy közül nem bizonyos, vagy legalább kétes, hogy melyiket kívánta az örökhagyó általános örököségül és melyiket különös jogutódjául, hagyományosul kinevezni. Maga a végrendelet szó használata, mint láttuk (lásd 224. §.), a magyar jog szerint nem döntő körülmény, hanem az vizsgálendő, hogy a kinevezettek közül, melyik kapta a maga részét úgy, mint „vagyon“, mint jogi és gazdasági egységet s melyik nem. Bonyolódottá teheti e szabály alkalmazását az a minden végrendelet magyarázati kérdésénél követendő másik szabály, mely szerint a magyarázatnál nem a végrendelet keltének, hanem az örökhagyó halálának az időpontja az irányadó.

Magyarázati szabályokul szolgálhatnak in concreto (tehát épen nem feltétlenül) a következők is:

Ha a részletetés „legközelebbi rokonok“ javára szól, ezek alatt a törv. öröklés rendje szerinti legközelebb álló és első sorban hivatott rokonok értendők, mégis azonban az ági örökösök privilegiális helyzetének mellőzésével, mert iz szerint az ági rokonoknál közelebb állhatnak s így közelebbi rokonok — ági öröklésre nem hivatott rokonok is.² Ugyanigy akkor, ha az örökhagyó általában csak „rokonai“ javára intézkedett. Ha a végintézkedés „gyermekek“ javára szól, értjük a gyermekek leszármazóit is. Ott pedig, hol az örökhagyó a részesítetteket bizonyos osztályhoz, „üzleti személyzet“-hez tartozással jelölte meg, azok lesznek még pedig egyenlően örökösök (hagyományosok), akik a megjelölésre használt osztálynak, viszonykörnek vagy személyzetnek az örökhagyó halálakor tagjai voltak. „Szegények“ javára

¹ Curia, 1890 nov. 19-én 3341. sz. „A végrendeletek azon esetben, a midőn ált. örökös nincs nevezve, akként magyarázandók, hogy az illető örökös, vagy hagyományos csakis azt kaphatja a végrendelet alapján, ami a végrendeletben részére minden kétséget kizárólag kijelölve van, a hagyatékban található egyéb vagyon pedig a törv. örököst illeti.“ (Márkus II. k. 2604. sz. eset.) Ugyanigy: Curia, 1893 jun. 8-án 8410. sz. (Márkus II. k. 2605. sz. eset.)

² Zlinszky—Reiner, Magánjog 1090. l.; Kern, id. cz. m. 215. és köv. l.

tett végintézkedésnél az örökhagyó utolsó lakhelyének szegényei veendőik részesítettekül stb.

Látható tehát, hogy a végrendeletek magyarázatánál mindig bizonyos vélelemszerű eljárásnak van helye s így, ha a röviden közölt szabályok esetkörümentő kérdéseknél egyéb alkalmas praesmissák (pl. az örökhagyónak más alkalommal tett kijelentései is, levelek, jegyzetek, végrendeleti tervezetek) rendelkezésre nem állanak, a végrendelet kétségeit magyarázattal megoldani nem is lehet. Fontos kérdések megoldására hivatott még a magyarázat különösen több örökös kijelölése esetén, miről az alábbi §-ban szólunk.

243. §. Örökös nevezés.

Irodalmi utalások. Kern: Id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog. V. k. 267—290. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog. 1091—1096. l.; Herczegh: id. cz. m. 187. és köv. l.; Admeto Géza: A növedékjog a magyar örökjogban cz. ért. (Jog 1895. évf. 1.); Jellinek Arthur: A közönséges helyettesítés cz. ért. (Ügyv. Lapja 1890. évf. 16.); Indokolás a m. ptkv. tervezetéhez. V. k. 98. és köv. l.

A végrendeletek tartalmában rendszerint örökösnevezés (institutio heredis) foglaltatik, azaz az örökhagyó intézkedik végrendeletében az iránt, hogy halála után vagyona, mint ilyen, kire szálljon s ki folytassa mintegy ő utánna is tovább az ő vagyoni személyiségét. Ez a rendszerinti eset. Nincs kizárva ugyanis jogunk szerint az sem, hogy a végrendeletben örökös nevezve egyáltalában ne legyen s a végrendeletkező mindazt, amit hátrahagy, különböző hagyományokkal teljesen kimerithesse. Az a kérdés, hogy a végrendeletben hagyományos vagy örökös lett-e kinevezve, az öröklés különböző neveire (lásd 224. §.) és a hagyományos és örökös eltérő jogi állásra tekintettel felette fontos. Eldöntése a mi jogunkban kétség esetén a végakarát magyarázatán dül el, melynek irányítójául annak megállapítása szolgál, hogy az örökhagyó kinek javára rendelte ki a neki szánt juttatást, úgy mint „vagyont“ vagy e vagyonnak, mint egésznek hányadrészét és kinek juttatott pusztán csak egyes alkatrészeket, egyes vagyondarabokat? Az előbbi esetben a kedvezményezett örökös lesz az utóbbiban hagyományos,

A mondottakból következik már most, hogy az örökös kinevezésnél az „örökös“ kitétel használata egyáltalában nem is szükséges, hanem egészen elegendő, ha az örökhagyónak örökös kijelölésére irányuló szándéka a végrendeletből egyébként kiderül. Ugyanez a szabály nyer megfelelő alkalmazást arra az esetre, midőn a pontosan meg nem jelölt örökös személyazonosságáról van szó. Lehet ez egyenesen u. n. falsa demonstratio is, mely, ha az örökös kiléte a végrendeletből egyébként is világosan megállapítható: a végrendeletnek absolute nem árt.

Az örökhagyó egy vagy több örököst jelölhet ki tetszés szerint. Ha csak egyetlen örököst nevezett és nem szorította azt a hagyaték bizonyos hányadára: az egész hagyaték a kinevezettet fogja illetni. Ha ellenben a kinevezett egyetlen örökös csak meghatározott hányadot kapott, a hagyaték többi részében a törvényes örökösök részesednek,¹ mert a magyar jog a rómaiak nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere postest elvét nem ismeri, sőt egy és ugyanazon hagyatékban az összes különböző öröklési czimek alapján helyt ad az öröklésnek. (Lásd CXIII. fejt.) A végrendelet magyarázata utján a közölt szabályoktól esetleg ellenkező eredményre is juthatunk, ha t. i. az örökhagyónak azt a szándékát, hogy törv. örökösait mellőzve, az egész hagyatékot a kinevezettnek (vagy a több kinevezett végrendeleti örökösnek) akarta juttatni s csak a hányad meghatározásában tévedett: világosan megállapíthatjuk, mikor is az egész hagyatékot át nem fogó örökösnevezés esetén a végrendelet által *nem érintett* hagyatéki vagyonban a végrendeleti örökös mint törvényes örökös is örökölhessen: nincs kizárva. Mindazáltal ez a kérdés is a végakarát magyarázatán fordul meg. Lehet ugyanis, hogy az örökhagyó a végrendeletileg kinevezettet voltaképen mint törvényes örökösét tartotta szem előtt és végintézkedésével csak a többi törv. örökös a kinevezett közötti osztályt kívánta rendezni. Ez esetben természetesen a végrendeleti örökös a hagyatékban egyedül ezen minőségben részesedhetik.

Örökösnevezést foglal magában a *kirekesztés* is, ami alatt

¹ Hasonlóan akkor, ha az örökhagyó a hagyaték valamely darabjára nézve azt rendeli, hogy azt a végrendeleti örökös ne kapja (Institutio excepta certa re). Az így kivett hagyatéki vagyonrész mint hagyomány száll a törvényes örökösökre.

az örökhagyó oly rendelkezése értendő, mely szerint a törvényes öröklésre jogosultak közül valamelyik a hagyatékban ne részesedjék. Ilyen esetben a kirekesztett kivételével a többi törvényes örökös örököl és esetleg az, a kit a kirekesztett helyett s annak különbeni törv. örökségi részében való öröklésre az örökhagyó örökösül nevezett.

Több örökös kinevezése. Ha az örökhagyó több örököst jelölt ki, de részesedési hányadukat meghatározni elmulasztotta: azok — amennyiben az örökhagyó vélelmezhető akaratából egyéb nem következik — egyenlő hányadu örökösökül tekintendők. Az örökhagyó vélelmezhető akaratának kikutatására több magyarázati szabály szolgálhat zsinórmértékül. Így: az esetben, ha az örökhagyó a több örökös közül némelyiket külön-külön, másokat ellenben összefoglalással (különösen pl. valamely gyűjtőnév használata által) jelölt ki: valószínű a feltevés, miszerint az összefoglaltaknak együtt szánt egy hagyatéki részt, míg a külön megnevezetteknek külön-külön.¹ Az osztály egyenlősítése az alapgon dolata annak a szabálynak is, mely szerint az örökösök nem hányadonkénti, hanem egyes vagyonalatrészekre való kinevezése esetén a netalán elfelejtett hagyatéki darabok annak az örökösnek volnának juttatandók, akit az örökhagyó kisebb mértékben részesített. In concreto azonban azt is lehetne mondanunk, hogy a végrendelező által kirendelt vagyonalatrészek: előhagyományok s a nem érintett hagyatékban az összes örökösök egyenlően osztoznak. Mindez természetesen csak akkor, ha egészen világos, hogy az örökhagyó a törv. öröklést egészen ki akarta zárni. Szabály továbbá, hogyha a több kinevezett örökösnek megjelölt hányadai a hagyatékot ki nem meritik, azok aránylagosan felemelendők; ha hányadaik a hagyatékot túlhaladják, aránylagosan leszállítandók. Itt is feltétel, hogy a hagyatékot ki nem meritő hányadok esetében világos legyen, miszerint az örökhagyó törvényes öröklésről tudni nem akart, mert ellenesetben a hagyaték hányadok feletti része a törv. örökösöket illetné. Ugyancsak ilyen vélelemszerű eljárás alapszik az a szabály is, mely szerint ha az örökhagyó egyeseket meghatározott hánya-

¹ Pl. „Örököseim legyenek A., továbbá B., továbbá C. és D.“ (A. kapna egyharmad, B. szintén egyharmad, C. és D. együtt a harmadik egyharmad részt.) Vagy: „Vagyonomat A. barátom három árvájára és B-re hagyom.“

dokban, másokat hányadok meghatározása nélkül nevezett örökösöknek, ez utóbbiak a hagyatéknak azt a részét kapják, mely a hányadok levonása után fenmarad; ha pedig a hányadok a hagyatékot kimeritenék, azok aránylagosan olyképp volnának leszállítandók, hogy a határozatlan részben nevezett örökösök mindenike annyit kapjon, mint a legkisebb hányadu örökös.¹

A magyar öröklési jogban az örökösnevezéssel kapcsolatos magyarázati szabályként szerepel az u. n. *növedékjog* (jus accrescendi) is. Az örökhagyó által kinevezett több örökös közül t. i. egy vagy több, vagy azért mert nem képes, vagy mert nem akar örökölni, az öröklésből kieshetik s örökrésze ekként megürül. Hogy a megürült örökrészszel mi történjék? ere nézve ad felvilágosítást a végrendelet magyarázatán alapuló növedékjog. Értelme az, hogy a megürült örökrészszel a többi örökösök örökrésze arányosan megnövekedik. Ennek azonban csak akkor lehet helye, ha a végrendelező a megüresülés eshetőségére gondolván, másképen (pl. helyettes- vagy utóörökös kijelölésével) nem intézkedett, továbbá, ha világos, miszerint végrendeleti örökösait a törvényes öröklést mindenestre kizáróan kívánta kinevezni. Ha nem így volna t. i., a megürült örökrész a törv. örökösökre háramlanék. A részek megállapítása nélkül való több örökös kinevezésénél vélelemszerűen veszszük fel a törvényes öröklés kizárása iránti szándékot, míg határozott hányadokra szóló kinevezésnél valószínűbbnek tetszik az a feltevés, mely szerint az örökhagyó a kijelölt hányadoknál többet juttatni nem kívánt még valamely örökrész netalán megürülése esetére sem.

Megjegyzendő, hogy ha a kieső örökös olyanok közül való, akik — vele együtt — közösen lettek ugyanazon örökrészre vagy hagyatéki darabra kijelölve (re conjuncti örökösök), a növedékjog első sorban a közösen kinevezett többi örököstársak javára szól.

A növedékrészszel egyébként együtt szállnak át a netaláni utóöröklési vagy utóhagyományi korlátozások is, az oly feltételek továbbá, melyek nem voltak a kiesett örökös személyéhez kötve. A hagyatéki tartozások szempontjából a növedéknek jelentő-

¹ V. ö. Kern, idézett cz. m. 272—279. l.; Indokolás, a m. ptkv. terv 1757., 1855., 1858., 1859. §.

sége nincs, mert az örökös quoad vires hereditatis felelvén azokért, a növedék egyszerűen az eredeti örökrész kielégítő képességét növeli. A kiesett örökösnek a mondottak szerint növedékbe átmenő örökrészét terhelő külön meghagyások és hagyományok szempontjából azonban a növedék mintegy külön örökrésznek tekintetik továbbra is, azaz a kérdéses hagyományok stb. a növedéket kapott örökös eredeti örökrészét nem terhelik. E tétel természetesen vice versa is áll.

Ugyancsak az örökösnevezés körébe eső kérdés az u. n. „örökös helyettesítés“ vagy „közönséges helyettesítés“ (substitutio vulgaris). Az örökhagyó ugyanis akár arra az esetre, ha a kijelölt végrendeleti örökös nem akarna, akár arra az esetre, ha nem volna képes örökölni, akár (s e mellett vélelem is szól) a kiesésnek mindkét mondott esetére egy másik örökös is kijelölhet, azaz helyettesíthet a netalán kiesőnek,¹ mely módját az örökösnevezésnek szemben az utóöröklést létesítő gyám- és hitbizományi helyettesítéssel (lásd 244. §.) közönséges helyettesítésnek nevezzük. Az ily helyettesítésnél egyszerű feltételes öröknevezéssel van dolgunk. A helyettes öröklése attól függ, hogy az első sorban kinevezett fog-e örökölni vagy az öröklésből kiesik. Ha az első sorban kinevezett a végrendelet értelmében örökössé lesz, a helyettesre nézve a feltétel meghiusul s a helyettesítés ipso facto hatályát veszti. Ellenben, ha a kijelölt örökös csakugyan kiesik az öröklésből (s ez az örökhagyó halála után jóval később is bekövetkezhetik),² a helyettesre nézve a feltétel beáll s rája az örökség, mint az örökhagyó *közvellen* jogutódjára nyílik meg.

Önként érthető, hogy a helyettes örökösre nézve is mindenben alkalmazandók az öröklés ált. szabályai.³

Egy örökösnek egymás mellett több helyettes is nevezhető, kik vélelem alapján egyenlő arányban tekintendők helyettesekül,

¹ Pl. „Örökösöm János legyen, de ha az örökséget nem akarná elfogadni, akkor helyette István.“

² Pl. ha a kijelölt örökös érdemtelenisége utólag derül ki, vagy kinevezése utólag érvénytelenítettik, mely esetekben a helyettes öröklése ugy veendő, mintha az örökhagyó halálával mindjárt bekövetkezett volna.

³ Legyen tehát ő is öröklésre képes, a megnyiláskor életben levő. Továbbá az ált. szabályok szerint történik az örökség megszerzése, a hagyatéki terhek, meghagyások átszállása stb.

valamint az örökösársakat az örökgyó egymásnak kölcsönösen is helyettesítheti (*substitutio reciproca*), mely voltaké az jelenti, hogy az örökgyó az örökösöknek növedékjogát kifejezetten elismerte s a helyettesekké vált örökösársaknak a megürült hányadban való részesedésére ily esetben — szintén vélelem alapján —különböni örökreszük aránya az irányadó. Amennyiben pedig az egymásnak kölcsönösen helyettesített örökösársakon kívül még egy harmadik személy is helyettesül lett kinevezve és az örökgyó a helyettesítés beállta eseténi részesedés mikéntjéről nem intézkedett: vélemezhető akarátának leginkább az felel meg, ha egyenlő arány szerint tekintjük helyettesekül az örökösársakat, valamint az extraneus harmadik személyt is. Több örökös részére nevezett egyetlen helyettes esetében vizsgálándó, ha vajjon az örökgyó az örökösök növedékjogát ki akarta-e zárni vagy nem. Ha mindenik örökös részére külön-külön rendelte ugyanazon helytestet: igen, ha ellenben a helyettes közösen lett kirendelve: nem; — s ekként a helyettesítés csak az összes örökösársak kísése esetén léphet hatályba. Mig ez be nem következik: a növedékjog megelőzi.

244. §. Utóörökös nevezés.

Irodalmi utalások. Frank: id. cz. m. I. k. 239. §. 447—448. l.; Herczegh: id. cz. m. 304. és köv. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog. 1141—1147. l.; Kern: id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog. V. k. 290—313. l.; Lányi Bertalan: Elidegenítési és terhelési tilalom cz. m. Budapest, 1889; Hajós Béla: A közönséges és hitbizom. örökshelyettesítésről. (Jogtud. Közöny. 1896. évf. 166.); Polgár József: Substitutio fideicommissaria és a transmissio cz. ért. (Jog. 1893. évf. 12. sz.); Indokolás, a m. ptkv. tervezetéhez V. k. 132—173. l.; Menyhárt Gáspár, Az utóöröklésről. (Jogállam 1906. évf. 4. sz.)

Utóörökös nevezés alatt az örökös kijelölésének azt a módját értjük, mely szerint az utóörökösként kinevezett az örökséghez, vagy annak valamely részéhez csak egy másik örökös — az u. n. első örökös — után jut hozzá. Az utóöröklés tehát az örökösöknek bizonyos egymásutáni sorrendjét állapítja meg — hitbizományokra emelékeztetön — miért is az utóbbira elfogadott, bár helytelen alkalmazásu fideicommissum római kitétel átvételével itt is

fideicommissaria substitutióról (hitbizományi helyettesítésről) szokás beszélni.

Az utóörököstre az örökség akkor nyílik meg, amikor bekövetkezik az az esemény vagy az az időpont, amelyhez az örök-hagyó az utóörökösi korlátozást kapcsolta. Ily intézkedés hiányában az utóöröklés az első örökös halálakor tekintendő megnyílt-nak. Hasonlóképpen beállónak vesszük (kétség esetében) az utó-öröklést akkor is, ha az első örökös örökösi kinevezése (kiesése folytán) meghiusul, mert az utóörökösnevezés vélelem szerint a közönséges helyettesítést mindig magában foglalja. (Bpesti tábla 36.420/84. sz. a. Márkus II. 2664. sz. eset.)

Az utóöröklés legkifejezőbb esete a hitbizományi helyette-sítés, melynél az örök-hagyó mind az első, mind az ez után követ-kező utóörököst megnevezi. Régebbi jogunkkal szemben a gya-korlat a hitbizom. helyettesítést, mint utóöröklést lényegesen meg-szorította, mert míg 48 előtti jogunkban az utóörökösök száma korlátozva nem volt, addig ma csak egyetlen utóörököskinevezés léphet hatályba.¹ A hitb. helyettesítés esetenként szerepel a mai jogban a 48 előtti jog, u. n. *gyámhelyettesítés* (substitutio pupilla-ris) intézménye is, melynél fogva a jobbágy — kinek végrendelke-zési joga szerzeményeinek csak felére terjedt ki — serdületlen le-származóját nevezvén ki örökösének, az esetre, ha ez még 12 év-nek (tehát végrendelkezési képességének) elérése előtt elhalna, egyuttal helyettes örököst is nevezett. (Trip. III. R. t.-cz. 1., 2., 4. §.) A helyettesítéssel t. i. megakadályozhatta azt, hogy egész szerzeménye a kiskorú örökös halálával a földesurra háramoljék. Mivel ma már sem a földesuri háramlás nem áll fenn, sem a rendi különbség általában véve örökjogi szempontból nem érvényesül: a gyámhelyettesítés önálló jelentőségét elveszítette s nem más, mint egyszerü utóörökösnevezés, melyet az orszb. ért. 7. §. alap-ján s a Curia 47. sz. t. ü. döntvényének kijelentése szerint is a

¹ Curia, 1895 nov. 13-án 7913/94. sz. (Márkus VII. k. 12.868. sz.) Curia, 1897 szept. 15-én 15.964. sz. (Márkus IX. k. 15.229. sz. eset.) Curia, 1902 nov. 25-én 6453. sz. (Márkus XIII. k. 19.937.) A Optk. 611. §. szerint a végrendelkező kortársai közül több utóörököst is érvényesen nevezhet. E fel-fogás a mi gyakorlatunkban is megnyilvánul. (Lásd pl. Curia, 1897 máj. 4-én 4862/96. sz. Márkus IX. 15.228. sz. eset.) Curia, 1905 jun. 7. I. G. 28. sz. (Judicat. III. 1179.)

kötelesrész iránti jog is korlátol¹ s amennyiben az örökös serdülletlen korában kötelesrészre jogositottak hátrahagyásával halna el, ezek a végrendeletet megtámadhatják.

Számos esetben kifejezett utóörökös nevezés nélkül is, mintegy hallgatagon statuált utóöröklést kell felvennünk (constructiv utóöröklés, hallgatag utóörökösnevezés). Így mindott, ahol az örökhagyó örökösét feltétel vagy időhatározással nevezte ki. Amíg t. i. a kitűzött idő le nem telik, illetőleg be nem következik, vagy a feltétel meg nem valósul aszerint, hogy a feltétel bontó vagy fel-függesztő; az időpont végződési vagy kezdődési volt-e, előbb az így kinevezett örökös, utána pedig az örökhagyó törv. örökösei mint utóörökösök következnek az öröklésre, vagy megfordítva. Még meg nem született egyén örökösül kinevezése hasonlóképp utóöröklést eredményez (mint örökösnevezés t. i. az életbenlétel követelménye miatt meg nem állhatna), mert világrajövetelég az lesz az örökös, akire az örökhagyó után az örökség a törvény szerint különben is rányílik.² Továbbá: utóörökösnevezésnek tekintendő valamely harmadik személy javára szóló s az örökösöt korlátozólag végrendeletbe foglalt elidegenítési és terhelési tilalom, nemkülönben, ha az örökhagyó az örökösnek a tőle kapott örökségről való végrendelezést eltiltja, mikor is utóörökösökül az örökös törvényes örökösei tekintendők, előbbi esetben a kedvezményezett harmadik személy és végül annak meghagyása, hogy az örökös az örökséget bizonyos idő múlva másnak átadja, mással megosztja vagy plane, hogy bizonyos személy javára végrendelezzen: az örökös és a kedvezményezett között szintén utóöröklési viszonyt létesít.³ Az utóöröklés most közölt és közönségesen felhozni szokott constructiv esetei azonban csak példakép szolgálnak s a végakarát magyarázatával gyakran juthat a bíró az elősorolt esetek körén túl is az utóöröklés megállapítására, amiként hogy az itt mondottaknak is pusztán magyarázati szabályok szolgálnak alapul. Szabály azonban, hogy ott, hol a kérdés kétséges, utóöröklést nem, hanem csak egyszerű örököshelyettesítést kell megállapítanunk.

¹ Az utóöröklés t. i. a köteles részre ki nem terjedhet.

² Curia 1907 máj. 27-én 10.227/906. sz. — Még nem létező és meg sem fogant személynek örökösül való kijelölése csak mint utóörökösnevezés bír joghatálylyal. (Egyet. Dtár I. 362.)

³ Ellenben ha az örökösök a hagyaték tárgyalásakor úgy rendelkeznek,

Az első és utóörökös közötti jogviszony tartalmára és jogi természetére nézve általában az időbelileg korlátozott tulajdon szabályai az irányadók. (Lásd I. k. 75. §.) Az első örökös valódi tulajdonosa a hagyatéknek, az ingatlanokra tulajdonjogát bekebelezheteti (1894: XVI. t.-cz. 78. §.); minden a tulajdonjogból folyó intézkedésre jogosult (eladhat, terhelhet, követeléseket felhajthat, felmondhat, perelhet, a hagyatéki hitelezőket fizetheti),¹ mivel azonban tulajdonjoga az utóörökléssel oly értelemben van korlátolva, hogy az bizonyos időpontban megszűnik és helyt ad az utóörökös tulajdonának: intézkedéseinek sem lehet az utóöröklés *beálltán tülra terjedő* joghatályt tulajdonitanunk.² Következik ez már abból is, hogy az utóörökös nem az első örökös, hanem közvetlenül az örökhagyó jogutódjaként tekintendő.³ Időbelileg korlátozott tulajdonosi minősége saját hitelezőivel szemben is érezteti hatását, amennyiben a hagyaték állagát az utóörökös elől ezek sem vonhatják el követeléseik kielégítésére.⁴

Az utóörökös biztosítására jogunk elsősorban azt engedi meg, hogy a hagyatéki eljárás megindítását és a vagyon leltározását az utóörökös is kérhesse (1894: XVI. t.-cz. 3. §., 36. §.) s ha nem is tette, a hagyatéki tárgyalásra megidézendő (ugyanott 55. §.). Ingatlanokra az utóöröklési jog feljegyzés útján hivatalból biztosítandó (ugyanott 78. §.) s ugyancsak hivatalból történik az

hogy a hagyaték egyiknek egészben átadassék s ennek halála esetére a másik örökös javára biztosittassék, — az ily rendelkezés nem létesít utóöröklést és utóöröklési jogot, hanem az örökösök között létrejött öröklési szerződésnek tekintendő. — (Curia 1908 ápr. 29-én 4511/907. sz. — Egyet. Dtár II. 237.)

¹ Még végrendeletet is tehet feltételesen arra az esetre, ha az utóörökös hatályát vesztené.

² Lfi. 1879 jun. 16-án 6443. sz. Curia, 1888. máj. 30-án 8622/87. sz. (Márkus II. 2653—2654. sz.)

³ Curia, 1623/85. sz. a. (Márkus II. 2665. sz. eset.)

⁴ Az elsőörökös jogállása egészben véve a haszonélvezőjére emlékeztet, ezen a látszaton elindulva mondotta ki a Curia, — bár az ilyen apodictice való kijelentés helytelen — hogy „az örökös hitb. helyettesítés esetében az öröklött vagyonnak csak haszonélvezője, a haszonélvező jogával és kötelezettségeivel“ (Lásd Márkus II. k. 2656. sz. eset.) Ugyanigy Curia 1895 decz. 19-én 8219/94. sz. Márkus VII. k. 12869.) Ha az utóöröklési jog tilkvileg van kitüntetve az ingatlannak csak haszonélvezete terhelhető zálogjogilag — az állag maga nem. (Kolozsv. T. 862/1909. sz. — Erd. J. K. II. 26. sz.)

utóörökösi jognak a hagyatékátadó végzésbe és az örökösödési biznyitványba való felvétele (ugyanott 72., 102. §.). Az ingó hagyatéknek biztosítása azonban már nem feltétlen szabály. Ha az örökagyó elrendelte, avagy az örökös és utóörökös a hagyatéki tárgyaláson e kérdésben egyezsége léptek: a rendelkezés, illetőleg a megegyezés az irányadó. Más esetekben az utóörökösnek alig marad egyéb óvőeszköze hátra, mint a hagyatéki vagyon rongálása, egyes vagyondarabok elrejtése esetén őt megillető azon jog, hogy a hagyatékra zárlatot kérhessen¹ (az 1894: XVI. t.-cz. 90. és 93. §-ai alkalmazásával). Jövőben fogantatandó és születendő, vagy méhmagzat utóörökös részére, mint annak helyén láttuk (lásd I. k. 31. §.) gondnok rendeltetik, aki az utóörökösök most mondott jogait gyakorolja. Megilletik e jogok azt is, aki az utóörökös ált. vagy külön jogutódja (1894: XVI. t.-c. 5. §.).

Az utóöröklés beálltával megnyílik az utóörökös öröklési joga, melynél fogva a hagyaték részére való kiadását — mely felett egyébként ipso jure és így átruházás szüksége nélkül szerzi meg a tulajdont — követelheti. A hagyaték kiadásával kapcsolatos az első örökös számadástételi kötelezettsége, melyre nézve általában azok a szabályok nyerne alkalmazást, melyek a haszonélvező restitutionalis kötelezettségénél irányadók (lásd I. k. 99. §.). Az utóörökös jogállásából folyik, hogy a hagyatéknek illetéktelenül elidegenített részeit, mint tulajdonát visszakövetelheti, a terheket törölheti, mely szabálynak ingók esetében ugyan ellene áll a harmadik jogszerzők jóhiszemősége, viszont azonban az első örökös ily esetben neki teljes kártérítéssel tartozik.

Az örökös és utóörökös jogviszonya azonban nem alakul szükségképen a mondottak szerint. Az örökagyónak ebben a vonatkozásban is szabad keze van úgy intézkedni, amint neki tetszik. Különösen ez az eset, az u. n. „*fideicommissum ejus quod supererit*”-nél, ahol az örökagyó az első örökösnek szabad rendelkezést biztosítva, utóörökösét arra nevezi ki, a mi és a mennyi az utóöröklés beálltakor még fennmaradt. Az első örökös „szabad rendelkezése” azonban egy korlátozás alá esik és ez — az örök-

¹ Hogy az utóörökös az ingó hagyatékra is jogosítva van biztosítást követelni, kimondta a Budapesti tábla 20.338/84. sz. alatt. (Márkus II. 2655. sz.)

hagyónak az utóörökös javára is kétségtelen juttatási szándékára tekintettel — az, hogy *bonafide* kell eljárnia s az utóörökös jogának rosszhiszemű meghiusítására (pl. azzal, hogy halálos ágyon mindent elajándékoz) nem jogosult. Ilyes intézkedései megtámadhatók.

Hasonló a helyzet ott is, ahol az utóöröklés abban konstruálódik meg, hogy az örökhagyó az első örökösnek a végrendekezést eltiltja, holott az élők közötti rendelkezési szabadság nincs korlátozva. A *substitutio pupillaris* esetében szintén vélelemszerűen felvehetjük, hogy az utóörökösnevezés csak „— ejus quod supererit“ — szándékkal történt.¹

Mint minden örökösnevezés, úgy az utóörökösnevezés is hatályát veszti, ha az utóörökös az örökhagyó előtt elhal; meghiusul továbbá, ha a kitűzött feltétel — mely akár bontó, akár felfüggesztő, mint láttuk, mindig utóöröklést von maga után — nem áll be; a *pupillaris substitutio* pedig az esetben hatálytalanul, ha a serdületlen kiskoru 12-ik életévét megéri (Trip. III. R. 30. cz. 4. §. Curia 1889 ápr. 2-án 5403. sz. (Márkus II. 2652.) es 6942/94. sz. Márkus VII. k. 12.870. sz.)

Kétségesebb a kérdés, hogy az utóöröklési jog az esetben, ha az utóörökös az örökhagyót túléli, de az első örökösnek korábban hal meg: fenmarad-e az ő örökösei javára, azaz átszáll-e ezekre is? A felelet egészen az örökhagyó végakarátának magyarázatától függ, mely rendszerint inkább oly értelemben állapítható meg, hogy az utóöröklés ilyenkor elesik, ha csak az utóörökléssel terhelt első örökös bele nem egyezik, hogy ily esetben őt megillető végrendelek. joga a korább elhalt utóörökös törvényes örökösei javára utóörökösi joggal korlátoztassék (*Curia* 1904 okt. 26-án 6706. sz. — *Judicat.* III. 1005. *Curia* 1903. P. 5113. sz. — Jogáll. Dtára 1904. évf. 23. sz.)² Mintegy vélelemszerűen látszik ezt támogatni az 1894: XVI. t.-cz. 79. §-a is, mely az utóöröklés biztosítására fogamatba vett intézkedések megszüntetését rendeli el, ha az utóörökös az öröklés megnyílása előtt elhal. Önként érthetőleg azonban itt csak a biztosításnak, az utóörökös örökösei által amugy

¹ *Curia*, 1906 máj. 827. Kétely esetén a végrendeleti utóörökös nevezés oly módon értelmezendő, mely által az örökösnek a tulajdonröli rendelk. szabadsága legkevésbé korlátoztatik. (*Judicat.* IV. 1584.)

² Ellenkezően *Curia* 1900 febr. 27-én 717. sz. (Márkus XI. k. 17.643.

is megfeleltethető megszüntetéséről van szó, de nem magáról az utóörökösnevezés hatálytalánításáról. Mindenesetre fentartandó az utóöröklés, ha az első örökös határozott időtartamra volt kinevezve. Más esetekben az utóörökös örökösei bizonyítsák, hogy az örökhagyó az utóörökös kinevezésénél nem indult ki abból a feltételből, hogy az utóörökös jogának megnyílásakor okvetlen életben legyen, sőt inkább az utóöröklést az utóörökös örököseire is átszállandónak akarta tekinteni.¹

Szintén vélelemszerű megszűnési esete az utóörökösnevezés hatályának az, mikor az örökhagyó leszármazójának — kinek a végrendelezéskor leszármazója nincs — vagy ha van is, de az örökhagyó arról tudomással nem bír, utóörököst nevezett és az első örökös ivadék hátrahagyásával hal el.

Az utóöröklés elestének ugyanaz a joghatálya, mint az időleges tulajdonkorlátozások megszüntének általában, vagyis az örökös tulajdona a korlátozás alól a szabadrendekezés visszanyerésével felszabadul.

245. §. Hagyományrendelés.

Irodalmi utalások. Frank: id. cz. m. I. k. 499. és köv. l.; Herzegh M.: id. cz. m. 191. és köv. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 1126—1132. l.; Baranyai Béla: A hagyományokról cz. m. a Fodor-féle Magánjog. V. k. 436—513. l.; Indokolás, a m. ptkv. tervezetéhez V. k. 173—195. l.; Meszlény Arthur: Hagyomány cz. cikkke, a Jogi Lexicon III. k. 857—863. l.; (ugyanitt irodalmi összeállítás).

I. Szokásos tartalmi része a végrendeleteknek a hagyománykirendelés, mely által az örökhagyó az örökös mellett (esetleg örökösnevezés nélkül) harmadik személyeknek javára bizonyos meghatározott vagyoni előnyt juttat. Vagyoni előnyök juttatását

¹ Curia 1910 febr. 16-án 3526/909. sz. — „Jogszabály ugyan, hogy az utóöröklési jogosultság rendszerint nem száll át az utóörökösül kijelölt személy leszármazóira, hanem annak az utóörökösödés megnyilta előtti elhalálozásával az utóörökléssel korlátozott vagyon e teher alól felszabadul, ámde ezen ált. szabály alól kivételt képez az az eset, a midőn a végrendelet tartalmából megállapítható végrendelezőnek azaz akarata, hogy az utóörökösrendelést nem csupán az utóörökösül megjelölt személyre szorította, hanem azt annak leszármazóira is kívánta kiterjeszteni“. (Egyet. Dtar IV. 175.)

jelenti általában az örökösnevezés is — (az örökösök részére) — s mindkét végakarati intézkedés tágabb értelemben egyaránt öröklés útján valósuló jogutódlást jelent. Az elválasztó vonal közöttük abban keresendő, hogy az örökösnevezés universalis, a hagyományrendelés ellenben singularis successiot létesít. (Lásd 224. §.)

A hagyomány (legatum) tehát fogalma szerint a hagyatékbá mint vagyoni egészbe lépő örökös rovására meghatározott vagyoni előnyben való különleges vagyónátszállást jelent, ha pedig a fogalom megállapításánál inkább a hagyományrendelés tárgyára fektetjük a súlyt: mondhatnók, hogy hagyomány az, amit az örökhagyó hagyatékából akár mint egyedileg meghatározott dolgot, jogot, vagy dologösszességet, akár mint egyéb vagyoni előnyt, pl. szolgáltatást, harmadik személyeknek (értsd: nem az örökösnek) juttat.

A hagyománykirendelés végrendeleten kívül öröklési avagy halál esetére szóló ajándékozási szerződésben, valamint fiókvégrendeletekben is történhetik. Alaki kellékek szempontjából ugyanazon szabályok alatt áll, mint a végrendeletek, illetőleg, ha a hagyományrendelés nem végrendeletben tétetett, mint az öröklési, illetőleg halál esetére szóló ajándékozási szerződések. Érvényességének az, hogy a végakarati intézkedésben örökös is legyen kijelölve, előfeltételét nem képezi, amiből következőleg az örökösnevezés érvénytelensége sem alterálhatja a hagyománykirendelés érvényét. Természetesen, ha az egész végrendelet érvénytelen: az lesz a belefoglalt hagyományrendelés is. Értelmezésére nézve a végrendeleteknél előadott szabályok az irányadók,¹ valamint nincs eltérés a feltételes, illetőleg időhatározásos örökösnevezés és hagyományrendelés szabályai között sem. Korlátozásául egyedül a kötelesrészre jogosítottak öröklési igénye szolgál, mert jogunk e speciális öröklési címet a hagyományrendeléssel szemben is sértetlennek kívánja tekinteni (orszb. ért. 7. §.).

II. Minden hagyományrendelésnél legalább két érdekelt személy áll egymással szemben. Az egyik a hagyományos, aki az

¹ A súly tehát itt is az örökhagyó szándékára fektetendő s a kifejezések különböző módjai közönyösek. Így concret esetben a Curia megállapította a hagyományrendelést annak daczára, hogy a végrendelező a juttatást nem parancsoló formában, hanem az örököshöz intézett kérés, óhajlás alakjában tette. (Curia 1906 máj. 25-én 1466. sz. — Grill f. Dtár II. 641.)

örökhagyó speciális juttatásában részesül, a másik az a személy, akinek mint általános jogutódnak rovására a hagyománykirendelés történt.

A hagyományos (legatarius) nem okvetlen egyetlen személy, az örökhagyó esetleg az egész hagyaték kimerítésével többet is kinevezhet, akár külön-külön hagyatéki darabokra (disjunctive), akár valamennyit vagy többet egyugyanazon hagyományra közösen (conjunctive, társhagyományosok). Utóbbi esetben, ha részesedésük arányát meg nem határozta volna a közöttük meg ejtendő osztályra, továbbá, ha valamelyik hagyományos kiesik a megürült rész iránti s a kiesővel conjunctive nevezett többi hagyományos növedékjogára nézve: az örökösnevezésnél adott magyarázati szabályok irányadók itt is. A hagyományosnak az ált. szabályok értelmében örökösödési képességgel kell bírnia; hagyományos egyébként az is lehet, akit a végrendelet egyuttal örökösül is kinevezett. A hagyomány ilyenkor, mint osztály előtt kiadandó *előhagyomány* (prealegatum) szerepel. Az örökhagyó hagyományosa netalán kiestének esetére, éppúgy, mint az örökösnevezésnél helyettes hagyományost is nevezhet, valamint helye van az utóörökös példájára utóhagyományos kinevezésének is; amire mind az annak helyén (lásd 243., 244. §§.) előadott szabályokat kell megfelelően alkalmaznunk.

A hagyományrendelésnél nemkevésbé érdekelt másik személy az, akinek rovására a hagyományozás történt. Ez az u. n. hagyományterhelt, vagy hagyománykötelezett rendszerint az örökhagyó általános végrendeleti vagy törvényes örököse szokott lenni, avagy a halál esetére megajándékozott, a szerződéses örökös, mindezen személyek örököse, továbbá aki a végrendelet alapján conditionis implendae causa kapott valamit; nemkülönben az, akire a hagyaték örökös nem létében száll s a mondottakon kívül valamely hagyományos is. Utóbbi esetben a hagyományt alhagyományterheli.

Nem terelhető hagyományterhelt oly személy, aki az örökhagyótól semmi vagyoni előnyben nem részesül, vagy az, aki csak annyit kap, amennyit az örökhagyó neki juttatni köteles volt (kötelesrészre jogosított). A hagyományterhelt örökösök a hagyományért csak örökrészeik erejéig felelősek, ugyanez áll jogunk szerint az alhagyományterhelt hagyományosra nézve is.

Amennyiben az örökhagyó a hagyománykötelezettet nem nevezi meg: ilyenül az örökös s ha örökös több van — eltérő intézkedés hiányában — valamennyit kell tekintenünk örökrészeik arányában. Ha a hagyomány teljesítése örökösökre és más hagyományosokra hátrított, közelebbi intézkedés nem létében ugyanezen szabály az irányadó, még az esetben is, ha a hagyomány, respective all-hagyomány oszthatatlan természete okán a hagyományossal szemben egyetemlegesen vannak teljesítésére kötelezve. Valamelyik hagyománnyal terhelt örökös — vagy hagyományos kiesése esetén — hacsak a terhelés szorsan személyhez kötve nem volt: a hagyomány teljesítése a jus accrescendi vagy netaláni helyettesítés vagy a törvényes öröklés révén a kiesettnek helyébe lépő örökösre, illetőleg társhagyományosra száll át.

A hagyomány megnyílása összeesik az örökség megnyílásával. Feltételes hagyomány esetén e szabály ugyanazon módosuláson megy keresztül, mint a feltételes örökösnevezésnél az örökség megnyílása. (Lásd 243. §.) Az átháramlás öröklési jogunk alapszabálya szerint ipso jure történik, azaz a hagyományos minden elfogadási nyilatkozat szüksége nélkül szerzi meg vagy a hagyomány *tulajdonát*¹ vagy pedig a hagyomány tárgyának kiadása iránti *követelési jogot*.² Erre az alternatívára a hagyományrendelés jellegének van fontos befolyása. Nevezetesen egyenesen a hagyomány tulajdona száll át a hagyományosra oly esetben, midőn a hagyomány tárgya a hagyatékban természetben megvan. Egészen bizonyos ez az ingatlanból vagy telekkönyvi jogokból álló hagyományokra nézve, holott is a hagyományos hivatalból leendő bekebeleztetésének elrendelésével a dologi hatályu hagyományrendelés elvét az 1894: XVI. t.-cz. 82. §-a határozottan kimondja.³ Ingó hagyománynál a dolog kétségesebb s elterjedt nézet, hogy a hagyományozás itt csak követelési jogot eredményez. Mindenesetre követelési jogot adó hagyományrendelésről lehet csak beszélnünk, ha a hagyomány helyettesíthető, elfogyasztható ingókból áll (pl. pénzhagyomány), vagy ha tárgya fajlagosan van meghatározva.

¹ Dologi hatályu hagyomány, (Legatum per vindicationem).

² Követelési jogot adó hagyomány (Legatum per damnationem).

³ Megerősíti az elvet az 1881: LX. t.-cz. 138. §. is, a mennyiben a már megnyílt, de a hagyományos javára még be nem kebelezett ingatlan hagyományra a végrehajtás vezetését megengedi. (V. ö. tlkvi vtás 74. §.)

A hagyományos jogának megnyíltával hagyományának kiadását, illetőleg a hagyományul kapott szolgáltatás teljesítését *azonnal* követelheti;¹ pénzhagyomány esetén a kifizetésig késedelmi kamatra (5%) van igénye, de csak az örökösnek a kifizetésre való fölszólíttatása (keresetindítás) időpontjától² és amennyiben a hagyomány ingatlan a hagyatéki eljárás megindításának, valamint minden más esetben a hagyatéki leltározásának önálló kérelmezésére jogosult (1894: XVI. t.-cz. 3., 36. §.). A leltározásnak azonban a hagyományos kérelmére sincs helye, ha a hagyomány kellően biztosítva van, vagy az örökös által biztosítatik (ugyanott 36. §.). Egyébként a hagyomány biztosítása csak a hagyományos kérelmére és csak akkor foglalhat helyet, ha a hagyomány törvényszabta alaki kellékekkel bíró végintézkedésen (végrendelet, örökl. szerz., halál esetére szóló ajándékozás) alapul és veszélyeztetettnek mutatkozik. A biztosítás eszköze a hagyatéki ingatlanokra bekebelezendő zálogjog, letétben levő hagyatéki pénzek és értékpapírok kiadásának a hagyomány kifizetésétől való függővé tétele; hagyatéki eljárás alatt pedig a hagyományos kérésére elrendelhető zárlat (1894: XVI. t.-cz. 82., 90. §.).

Amennyiben a hagyatéki hitelezők, kötelesrészesek és egyéb tartozások (pl. az eljárás költségei és kincstári illetékek) első sorban való kielégítése után hagyományok teljesítésére elegendő fedezetet nem nyujtana: azok aránylagosan le-

¹ Curia 3221/84. sz. (Márkus II. k. 2687. sz.); 1896. nov. 19-én 7480/95. sz. (Márkus VII. k. 12.878. sz.); 1895. máj. 10-én 3372/94. sz. (ugyanott 12.880 sz.); ugyanígy ugyanott a 12.881. sz. eset. A hagyomány tehát — különösen a készpénzbeli — jogunk szerint azonnal esedékessé válik az örökhagyó halálával, ha csak a végrendeletben erre nézve speciális intézkedés nem foglaltatik. Ha azonban a végrendeletet megtámadják, a hagyatékat zár alá vetik s így az örökös önhibáján kívül nincs abban a helyzetben, hogy a hagyományt kifizethesse ezen korlátozása időtartamára a készpénzhagyomány késedelmi kamatait — méltányosságból csak abban a mérvben és arányban köteles viselni, amely arányban áll a hagyomány összege és késedelmi kamata az összhagyatéki vagyoni értékéhez és jövedelméhez — addig az időpontig, amíg az örökös a hagyatéki korlátlan élvezetéhez jut. (Curia, 1906. ápr. 27-én 10.661/904. sz. — Egyet. Dtár I. 51.) Ha a végrendelet a hagyományok kifizetésére időpontot jelöl meg, akkor az örökös azokat a végrendelet megtámadása esetén is, a késedelmbeesés terhe alatt köteles a meghatározott időben kifizetni (Curia 1910. jun. 18-án 5882/909. sz. — Egyet. Dtár IV. 97.)

² Curia, 1907. jun. 25-én 5334/906. sz. — (Egyet. Dtár I. 361.)

szállítandók. A leszállítás esetében az ingó hagyományosok mindaddig, míg egymás, illetőleg egymás és az örökösök között a leszállítás iránt az egyezség létre nem jött s ha perre utasítottak, míg a bíróság jogerős ítélettel nem döntött: hagyományaik kiadását nem követelhetik. (1894: XVI. t.-cz. 82. 2. bek.)

A hagyományok visszautasítására (el nem fogadás, lemondás) az általános szabályok nyerne alkalmazást (lásd 228. §.) Így a visszautasítás visszavonhatatlan, részben való elfogadásnak és részbeni visszautasításnak helye nincs, de több neki jutott hagyomány közül a hagyományos, ha csak az örökhagyó attól eleve nem tiltotta, egyiket-másikat visszautasíthatja.

III. A hagyományoknak több fajtát lehet a hagyomány tárgyra való tekintettel megkülönböztetnünk. Nevezetesen:

1. Szolgálhatnak hagyomány tárgyául *egyedolgo*k, melyek ugyanazon állapotban szállnak át, illetőleg adandók ki a hagyományosnak, tartozékaikkal együtt, melyben az örökhagyó halálakor voltak. A dolgon fekvő terhek, valamint a periculum rei a megnyilástól kezdve a hagyományos által viselendők. A dolog kiszolgáltatására kötelezett örökös (vagy általában a „terhelt“) a kiadásig jóhiszemű birtokosként tekintendő mind felelőségére, mind beruházásaira nézve. Ha a dolog a hagyatékban már nincs meg¹ — pl. maga az örökhagyó még életében elidegenítette — a hagyományrendelet hatályát veszti.² Ha pedig a hagyatékhoz több hasonló dolog tartoznék: a kiválasztás a terheltet illeti. Rendszerint így van ez az u. n. *vagylagos hagyomány*nál is, bár az örökhagyó az alternative kijelölt hagyományi tárgyak közül a választást a hagyományosra, vagy harmadik személyre is bízhatja.³ Idegen dolognak elhagyományozása rendszerint érvénytelen. Megállhat azonban akkor, ha kitűnik, miszerint az örökhagyó erről tudva, örököseire voltaképen a dolog megszerzésének kötelezettségét kívánta áthárítani, hogy a hagyományos hagyományához mégis hozzájuthasson. Ha az idegen tulajdonban álló hagyományi

¹ Ennek oka esetleg az is lehet, hogy a hagyomány tárgyát képező dolog más dologgá specifikáltatott.

² Curia, 1909 febr. 18-án 3916/908. sz. (Egyet. Dár III. 192.)

³ Vagylagos hagyományoknál az alternatív kötelek szabályai megfelelően alkalmazandók. (Lásd 126. §.)

dolog rendes becsáron megszerezhető nem volna: a hagyományosnak ezt a becsértékét kell megkapnia.

Amennyiben pedig a hagyomány tárgya a végrendelet készítésekor épen magának a hagyományosnak állna tulajdonában: a hagyományrendelet hatályát veszti, hacsak a dolog a megnyíláskor már a hagyományos tulajdonából ki nem került. Ez esetben az előbb mondott szabály lesz az irányadó s akkor is, ha a dolgot a hagyományos a végrendeletkezés *után ismét* megszerzi. Ilyenkor annak közönséges értékét követelheti a hagyománnyal terhelt öröklöstől, kivéve, ha a kérdéses dolgot épen *ez a terhelt*, vagy maga az örökhagyó juttatta vissza hozzá *ingyenesen*.

2. A hagyomány tárgya fajlagos meghatározással is megjelölhető; de hatályát veszti a hagyományrendelet, ha kifejezetten a hagyatéokra volt utalva és a hagyatékban effajta dolgok nincsenek. Ellenkező esetben, valamint akkor, ha a hagyaték kijelölt fajtájú dolgokat tartalmaz: a fajlagos kötelmeknél irányadó szabályok szerint (kiválasztás, mely rendszerint a terheltet, adóst illeti, középminőség) történik a hagyomány teljesítése. Ugyanilyen szabályok alatt áll a helyettesíthető dolgok bizonyos quantumának hagyományul kirendelése.

3. Dologösszesség hagyományozásánál közelebbi rendelkezések hiányában, a hagyomány megnyílásának időpontja szerint állapítandó meg, hogy a hagyomány mely dologösszességi kapcsolatba tartozó dolgokra vonatkozik.

4. Követelési jog hagyományozásánál a hagyományos — ha ugyan a követelés érvényesen fennáll — a követelési jogot és járulékait nyeri (legatum nominis); járadék (neveltetés, tartás iránti jog) hagyományozásánál vélelem, hogy az a hagyományos élete tartamára szól; oly adósság hagyománnyal való elengedése esetében, melylyel az örökhagyónak a hagyományos tartozott (legatum liberationis): a hagyományos a tartozás és járulékai alól felszabadul; feltéve itt is, hogy a kérdéses adósság csakugyan fennállott; — adósság hagyományozás az is — még pedig szoros értelemben — mikor az örökhagyó *saját* tartozását hagyományozza hitelezőjének (legatum debiti) s ezzel örököseit a tartozás feltétlen kifizetésére szoritja. Az ily hagyomány érvényes akkor is, ha a tartozás már fenn sem áll, viszont a hagy-

mányos lemondva a hagyományról, fentarthatja eredeti követelését s érvényesítheti azt mint hagyatéki tartozást.¹

CXIX. FEJEZET.

A végrendeletek megmásítása, érvénytelensége és végrehajtása.

Irodalmi utalások. Frank: id. cz. m. I. k. 456—460. l.; Herczegh M.: id. cz. m. 211—219. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 1098—1103. l.; Kern: id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog V. k. 405—412.; 421—440. l.; Indokolás: a m. ptkv. tervezetéhez. V. k. 195—226. l.

246. §. A végrendeletek megmásítása és érvénytelensége.

I. A végrendelet fogalmával szorosan összefügg annak tetzés szerinti megmásíthatása (lásd 239. §.), mely jogáról az örökhagyó le sem mondhat. Öröklési szerződéseknél ugyan ki van zárva az azoktól való egyoldalú elállás, vagy a szerződés egyoldalú megváltoztatása; az öröklési szerződés azonban, bár végintézkedést tartalmaz, nem „végrendelet“.

A végrendelet megmásítása, egészben vagy részben való kifejezett, vagy hallgatag visszavonás, megsemmisítés és újabb végrendelet alkotás által történhetik.

A kifejezett visszavonás új végrendelet jelentőségével bir és így mind az anyagi, mind az alakí végrendeleti kellékeknek meg kell felelnie, különben érvénytelen (1876: XVI. t.-cz. 35. §.) Megjegyzendő, hogy a visszavonás bármely végrendeletkezési forma szerint történhetik,² azok azonban, kik közvégrendelet tételére vannak utalva, a visszavonást is csak ily módon eszközölhetik.

Hallgatag a végrendelet visszavonása, ha a végrendeleti okiratot az örökhagyó megsemmisíti vagy megsemmisítteti.² A dolog természete szerint szóbeli végrendeleteknél ez a visszavo-

¹ Helyén lesz ez olyankor, midőn a hagyatékban a több hagyományra elég fedezet nem lévén, a hagyományok aránylagos leszállítására van kilátás.

² Tehát pl. írásbeli végrendeletet szóbeli végrendelettel is vissza lehet vonni azonban az ily visszavonás a szóbeli végrendeletek hatályának időbeli korlátozása alá esik s elveszti érvényét, ha a három hó (lásd 241. §.) letelt.

³ Curia, 1906 szept. 4-én 117/905. sz. (Grill f. Dtár II. 662.)

nási mód ki van zárva. A megsemmisítéssel egyenlő jelentőségű a végrendelet tartalmának kitörlése, kivakarása, valamely nélkülözhetlen kelléknek (aláírás, datum, összefűző zsinór több ivnél) megsemmisítése, kivágása, avagy az okirat eltévése is.¹ Ha a kitörlés csak némely részekre vonatkozik, a többi részek, — ha önmagukban is megállhatnak — rendszerint nem érintetnek. A végrendelet most tárgyalt visszavonásának szabad akaratból s egyenesen a visszavonásra irányuló szándékkal kell történnie és oly állapotban, mely a végrendelkezési képességet nem zárja ki.

Ha az örökhagyó újabb végrendeletet alkot: a magyarázat kérdésén fog eldűlni, hogy a régebbi fenmarad-e hatályában az új mellett is s ha igen: mennyiben? Kizárva t. i. egyáltalában nincs, hogy az öröklés több különböző keletű végrendelet szerint történjék. Az újabb végrendelet esetleg pusztán csak kiegészíti, a korábbinak bizonyos intézkedéseit, avagy tartalmazhat oly rendelkezéseket, melyek, bár egészen újak, de a korábbi végrendelettel még sem ellentétesek. Feltétlenül megáll a korábban kelt végrendelet, ha az örökhagyó azt az újabb keletű végrendeletben kifejezetten megerősíti, avagy az utóbbit visszavonja, avagy az joghatályát alaki, illetőleg anyagi kellékek hiánya okán elveszti. Ugyanezen szempontok szerint döntendő el a kérdés, — mindig az ügylet magyarázat-fonalán — ha a korábbi végrendelet nem egy későbbi végrendelettel, hanem egy később kötött öröklési szerződéssel kerül szembe.

II. A végrendelet érvénytelensége lehet eredeti vagy utólag bekövetkező; teljes és részleges. Eredetileg érvénytelen, vagy „erőtlen“ a végrendelet (testamentum nullum, injustum), ha a végrendelet alkotásának anyagi vagy alaki kellékei közül (lásd 240., 241. §.) a végrendelkező valamelyiket elmellőzte, illetőleg valamelyik (pl. a végrendelkezési képesség) a végrendelkezőkor nem forgott fenn. Az érvénytelenség vonatkozhatik a végrendeletnek csak némely részeire, pl. az örökösnevezésre, többi részeiben (pl. hagyományrendelés) azonban megállhat. Az „utile per inu-

¹ Curia, 1909 márcz. 9-én 4581. sz. — „Nem tekinthető visszavontnak a végrendelet, ha az örökhagyó a végrendelet szétválására ugyan megbízást adott, azonban a megbízott e megbízásnak az örökhagyó életében nem tett eleget“. (Egyet. Dtár III. 137.)

tile non vitiatur“ elve itt is érvényesül. Ilyen esetben részleges s ha az alaki vagy anyagi kellékhány okából az egész végrendelet megdől: teljes érvénytelenségről beszélünk.

A végrendeletnek érvénytelenségét — ha még oly nyilvánvalóak is — a bíróság figyelembe nem veheti. Ez iránt azoknak kell fellépniök, kik a végrendelet nem létében az öröklésre hivatva volnának s így jogilag való érdekelttségük fenforog. Az érvénytelenség nyilvánvalóságának azonban mégis megvan az a következménye, hogy az érdekelt felek perbeli szerepét megváltoztatja. Nevezetesen, ha valaki törvényes vagy a törvényszabta kellékekkel ellátott végrendeletre támaszkodó örökösrel kerül szembe s jogát nyilvánvalóan érvénytelen végrendeletre alapíthatja csak: az előbbieket ellenében perre utasítandó s így felperesként kénytelen fellépni. (1894: XVI. t.-cz. 85. §.) Más esetben a birtokban levő féllel szemben a birtokban nem levő s ha birtokban egyikük sincs, vagy ha többen vannak birtokban, de különböző jogcímekre hivatkoznak: szerződési örökös ellen a végrendeleti és törvényes örökösök utasítandók perre (ugyanott.) A végrendelet érvénytelenítése végett folyamatba tett megtámadási perben mindazoknak, kik a végrendeletből jogokat nyertek, részt kell venniök. De nem akkor, ha a megtámadás csak némely intézkedések ellen irányul, mikor is az ítéletnek csak a perben állott felek között lesz joghatálya.

Az érvénytelenség hivatalból való figyelembe nem vételének következménye, hogy az érdekelt felek a végrendeletet így is elismerhetik, mely esetben az ugy tekintendő, mintha érvényesen jött volna létre. Az ily elismerés: jogügyleti nyilatkozatot képez s így, ha pl. az érvénytelenség menthető nem tudásán (tévedés) alapul, az utólagos megtámadhatást nem zárja ki.¹ Aki az érvénytelenségről tud, de az abban neki juttatott előnyt elfogadja, ugy tekintendő, mintha a végrendeletet érvényesül elfogadta volna (hallgatag elismerés.)

Érvénytelenné válhatik a végrendelet utólagosan is egyes oly tények megvalósulásával, melyek vagy az örökhagyó magtartásá-

¹ Curia 1908 jan. 23-án 782. sz. — A végrendelezésnél jelen volt törv. örökös elfogadási nyilatkozata nem zárja el a törv. örököst a végrendelet megtámadásától, ha nincs igazolva, hogy a hiányokat ismerve tette az elfogadás iránti nyilatkozatot. (Egyet. Dtár II. 85.)

ban, vagy ezen kívüli helyzetekben gyökereznek. (Testamentum irritum). Így:

a) ha végrendeletét megmásítja, vagy egészen visszavonja; ha továbbá

b) a magtalan örökhagyónak utóbb leszármazója születik;¹

c) kiváltságos és szóbeli végrendeleteknél, ha a kedvezményes idő elmúlt;

d) ha a kijelölt örökösök az öröklésből kiesnek, (üres végrendelet, testamentum destitutum) vagy mert nem tudnak, vagy mert nem akarnak örökölni, helyettesnevezés pedig nem történt.

247. §. A végrendeletek végrehajtása.

Irodalmi utalások. Lásd CXIX. Fejezet alatt.

A végrendelet végrehajtása egyértelmű a benne foglalt rendelkezéseknek a valóságba való átvitelével, foganatosításával. E feladat megoldásának első mozzanata a végrendeletnek törvényszerű kihirdetése. A kihirdetés tárgyában az 1894: XVI. t.-cz. 24—34. §-ai intézkednek, mely §-oknak főleg a kihirdetési eljárásra vonatkozó rendelkezései közül kiemelendők a következők: Minden végrendelet a bíróság által az örökhagyó halála után kihirdetendő, még pedig: ha több végrendelet maradt: valamennyi (id. törv. 24. §.) E végből az, aki a végrendeletet őrzi, köteles azt azonnal, mielőtt az örökhagyó haláláról értesült vagy a haláleset felvételére jogosult közegnek átadni, vagy pedig saját választása szerint a hagyatéki eljárásra illetékes, avagy a legközelebbi kir. járásbíróságnak bemutatni. Szóbeli végrendeleteknél közreműködött tanuk, ha a végrendelet az örökhagyó halálát megelőző három hónapon belül történt, kötelesek azt a mondott hiv. közeg, illetőleg birói hatóságnak bejelenteni. A kir. közjegyző a nála le-tett vagy átadott végrendeletet a székhelyén lévő kir. járásbíróságnak mutatja be; hatóságokra nézve (kivéve a járásbíróságok-nak) az illetékes vagy közelebbi bírósághoz kihirdetés végett való átküldés van előírva (ugyanott 25. §.)

¹ Curia 3157/909. sz. ítéletével helyt adott a megtámadásnak abban az esetben is, midőn az örökhagyó gyöngélműjű gyermekét nevezvén örökösül utóörököst is rendelt, később pedig (de még az ő életében) második gyermeke is született. Az utóöröklés érvénytelennek mondatott ki, a hagyományok azonban fentartottak. — (Jogállam. IX. évf. 124. l.)

A végrendeletet rendszerint az a kir. járásbíróság hirdeti ki, melyhez a végrendeletet a haláleset felvétel kapcsán beterjesztették, illetőleg közvetlenül bemutatták vagy átküldték. A bíróság által felvett vagy nála letéteményezett végrendeletet maga a felvevő, illetőleg őrző bíróság hirdeti ki (ugyanott 26. §.). A kihirdetésre határnap tűzendő ki, melyről a tudvalevő érdekeltek értesíttetnek (ugyanott 28. §.). A kihirdetés magára a végrendeletre feljegyzendő és a bíró által aláírandó, az egész eljárásról pedig jegyzőkönyv vésztetik fel (ugyanott 29. §.).

Magának a végrendeletnek szoros értelemben vett végrehajtására (felszámolás, hagyományok kiadása, osztály megejtése stb.) általában véve az örökös köteles. Az örökhagyó azonban végintézkedéseinek foganatosítását, tekintettel esetleg az örökös erre való alkalmatlanságára vagy érdekeltségére, egészben vagy részben másra is bízhatja. Az ekként a végrendelet valóra váltásában az örökösöket korlátozóan közreműködő személy, az örökhagyó quasi bizalmi embere; a végrendeleti végrehajtó. Jogállásának jogi constructiója elméleti szempontból vitás; eljárása mindenesetre a megbizottára emlékeztető,¹ ami tekintve, hogy a halál utánra is szóló megbizási viszonyok jogunkban nem ismeretlenek, elfogadható alapot ad a végrehajtói intézmény megítélésére.

Végrendeleti végrehajtót az örökhagyó — még pedig többet is egymás mellett vagy egymásnak helyettesítve — végrendeletében vagy öröklési szerződésben nevezhet ki. Ha a kinevezett a tiszttöltése iránt még élők között kötelezettséget vállalt magára: joghelyzetén ez csak akkor módosíthat, ha végrendeletileg is kirendeltetvén, a végrehajtást utólag elvállalni még sem akarja s ebből kár származik, melyért felelős. Egyébként a végrehajtói tiszttel elvállalni senki sem köteles. Erre tekintettel a kinevezett végrehajtót a hagyatéki bíróságnak nyilatkozattételre kell felhívnia; a nyilatkozatra határidő tűzendő ki (1894: XVI. t.-cz. 34. §.), s ha ez alatt a felhívott nem nyilatkozik: a végrehajtói tiszttel visszautasítotttnak tekintendő.

Végre végrehajtóul nemre való tekintet nélkül bárki kinevezhető, aki szerződési képességében korlátozva nincs. Kinevezhető

¹ A végrehajtó „megbizatását“ említik az 1868: LIV. t.-cz. 567. §. és az 1894: XVI. t.-cz. 34. §-a is.

jogi személy is, valamint az örökösök vagy hagyományosok valamelyike. Bizható továbbá a végrehajtó személyének kiválasztása a hagyatéki bíróságra is, de jól megjegyzendő, nem a végrehajtó iránti intézkedés — mert ezt az örökgyónak kell megtennie — hanem csak a személy kiválasztása. Utóbbi esetben a magyarázatnak kell eldöntenie, hogy nincsen-e egyuttal meghagyásról is szó, ami azért fontos, mert a modus nem teljesítése a vele korlátozott juttatást teszi érvénytelenné (lásd I. k. 22. §. III.). Több végrehajtó a végrendelet lebonyolítása körüli ügyvitelért egyetemlegesen szavatol.

A végrendeleti végrehajtó hatáskörét az örökgyó kirendelő végintézkedésében tetszés szerint megszabhatja. Ha azonban a végrendelet a végrehajtó kirendelésénél egyebet nem mond, vagy ha mond is, de az örökgyó szándéka nem egészen világos, magyarázat utján kell megállapítanunk, hogy a végrehajtóra a felügyelet és ellenőrzés feladatán és teendőin kívül a hagyatéknak kezelése is rábizottnak veendő-e, vagy nem? A kezeléssel is megbizott végrehajtó kinevezése t. i. az örökösöket sokkal jobban korlátozza, viszont gyakorlatunk szerint „a végrehajtói megbizásban a hagyatéki vagyon kezelése iránti megbizás is benfoglaltnak *nem* tekinthető.”¹

Az oly végr. végrehajtó, aki a hagyatéki vagyon kezelésére megbizotást nem nyert, voltaképen csak ellenőrzői és felügyeleti hatáskörben működhetik. Gondoskodhat a végrendelet kihirdetéséről, a hagyatéki eljárás megindítását és a hagyaték leltározását kérheti (1894: XVI. t.-cz. 3., 36. §.), a leltározásnál (ha nem is ő kérte) jelen lehet s annak időpontjáról értesítendő (ugyanott 39. §.), a hagyatéki tárgyalásra megidézendő (ugyanott 53. §.) s a hagyaték biztosítása végett arra zárlatot kérhet.² Ellenőrzi a hagyományok, meghagyások pontos teljesítését, hagyatéki követeléseket, ha az ő kezébe teljesítik, átvehet s a végrendelet fentartása érdekében mind fel- mind alperes minőségben perképesége van. Mindazonáltal az örökösöknek a végrendelettel ellenkező megállapodásait nem támadhatja meg.

A vagyonkezeléssel is megbizott végr. végrehajtó hatásköre

¹ Curia, 2079/86. sz. (Dtár uj f. XVIII. k. 108. l.)

² Az 1894: XVI. t.-cz. 90. §-ának magyarázatán nyugvó communis opinio.

a hagyaték administrációjával bővül ki. A hagyatékot birtokba veheti az örökösökkel szemben is, kifizeti a hagyaték terheit, kiszolgáltatja a hagyományokat, felveszi, illetőleg behajtja a künlévő követeléseket, megejti az örökösök közötti végrendeletszerű osztályt s általában a hagyaték lebonyolítása körüli minden teendőre mandátummal bír. Ezzel az örökösöknek a hagyatéki vagyon feletti rendelkezési joga a végrendelet teljes végrehajtásáig mintegy fel van függesztve, de ha a hagyatéki tartozásokat biztosítják, a meghagyásokat és hagyományokat teljesítik, a hagyatéki bíróság rendeletére a hagyatékot a teljes végrehajtás előtt is kikapathatják.

A végrendeleti végrehajtó eljárásairól az örökösöknek számadással tartozik, melyre, ha vonakodnék, perrel is rászorítható; felelősségének megítélésénél a megbizási jogviszonyra vonatkozó szabályok adnak utmutatást. Költségeinek megtérítését az örökösötől a hagyaték erejéig követelheti; de jutalmazásra csak az esetben tarthat számot, ha az örökhagyó azt kifejezetten vagy hallgatagon elrendelte. A végrehajtói tiszt feladatának teljesítésével vagy a végrehajtó elhalálózásával megszűnik. Megszűnik akkor is, ha a hagyatéki bíróság lelkiismeretlen vagy hűtlen eljárásért tisztéből elmozdítja, avagy fontos okokból az alól kérelmére felmenti, végül ha a hagyaték csőd alá kerül.

CXX. FEJEZET.

Közös végrendeletek.

Irodalmi utalások. Zlinszky—Reiner: Magánjog. 1097. és köv. l.; Kern: id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog V. k. 413—421. l.; Indokolás, a m. ptkv. tervezetéhez. V. k. 226—238. l.; Holitscher Szigfrid: Közös végr. és örökjogi szerződések cz. m. (Jogász-egyl. ért. XXIX. k. 3. f.); Kiss Géza: Viszonos végrendeletek cz. m. Budapest, 1905.; Hartmann: Lehre von d. Erbverträge und gemeinschaftlichen Testamenten cz. m. (Tübingen, 1862.).

1. Ugyanazon egy végrendelet csak egy személy végakarátát tartalmazhatja, ellenkező esetben semmis (1876: XVI. t.-cz. 13. §.). A házastársak azonban kivételesen egy végrendeletben is végrendelezhetnek, akár egymás javára kölcsönösen, akár nem (ugyanott). A házastársak ezen együttesen tett végrendeletei, az u. n. kö-

zös végrendeletek, melyek alkotására nézve az id. törv. 13. és 21. §-ai szerint csak az írásbeli magánvégrendeleti¹ és közvégrendeleti formák vehetők igénybe.

Bár a házastársak közös végrendelezésének, illetőleg az ily együttes végakarati nyilváníások elismerésének ratioja a házastársak közötti az a belső viszony, mely sok vonatkozásban halál után is élénken érezteti utóhatásait: mégis a közös végrendeletek egymástól teljesen külön célú és független intézkedéseket foglalhatnak magukban, melyek pusztán csak az ugyanazon egy végrendelet okirat külső (alaki) egysége folytán öltik magukra a „közös“ végrendeleti jelleget. Ilyen esetben mondjuk, hogy a közös végrendeletet u. n. „*testamentum mere simultaneum*“, melyben tagadhatatlanul két külön végrendelet foglaltatik, külön célokkal és külön jogi sors alatt.² Az egyik érvénytelen lehet, míg a másik megáll, az intézkedés továbbá bármelyik fél részéről bármikor és egyoldalulag visszavonható. Rendszerint azonban a házasfelek, ha közös végrendelet tételére határozzák magukat, intézkedéseiket anyagilag is közösségi kapcsolatba szokták hozni, mindenekelőtt vagy úgy, hogy az egyik a maga intézkedését csak a másikéra való tekintettel teszi és viszont, mikor is mindkettőjük rendelkezései egymástól feltételezettekkel válnak s ekként jogi sorsuk is (hatálytalanulás!) egygyé szövődik. Ez az u. n. *viszonos közös végrendelet*, a „*testamentum correspectivum*.“³ A viszonos, közös végrendeletek továbbá *kölcsönösek is lehetnek* (*testamentum reciprocum*),⁴ ami alatt az értendő, hogy a házasfelek egymást nevezik ki korábbi elhalálozásuk esetére örökösül.

A közös végrendeletek viszonos jellegét — ha expressis verbis nem is jutott kifejezésre — mindott vélelemszerűleg fel kell vennünk, ahol a házastársak intézkedéseinek egymástól való fel-

¹ Nincs kizárva a kiváltságos alak igénybevétele sem; holott is, mindkét házastársnak sajátkezűleg kell írnia és aláírnia a végrendeletnek azon részét, mely az ő végakarataira vonatkozik.

² Pld. a férj vagyonát Péterre hagyja, a feleség Pálra.

³ Pl. a férj így rendelkezik: „mivel feleségem vagyonát jótékony célokra hagyta, az én javaimat közös rokonaink örökölkék“. A feleség: „tekintve, hogy rokonainkról férjem eléggé gondoskodott, vagyonomat a vakok és siketnémák intézetére hagyom“.

⁴ P. A férj: „vagyonomat feleségem örökölje“; a feleség: „ha korábban halok el, mint férjem, rája szálljon minden vagyonom“.

tételezettsége egyébként nyilvánvaló. Ez az eset pl. minden kölcsönös közös végrendeletnél.

Ahol a házaspár közös végrendeletbe foglalt intézkedéseiket az imént jelzett viszonyosság folytán az alaki közösségen messze túlmenő anyagi közösségbe kapcsolják össze: szükségképpen meg kell változnia a közös végrendelet jogi jellegének is. Nem tekinthetjük azt többé két külön végrendelet alaki — mondhatnók mintegy térbeli — együttességének, hanem inkább egyugyanazon, bár két *személytől* eredő egységes végrendeletnek.¹ Az intézkedések correspectivitása ugyanis azokat annyira összeszövi egymással, hogy oly esetekben, midőn pl. a közös végrendelet kölcsönösségén kívül egyuttal a túlélőnek halála esetére, a házaspár mindkettőjük hagyatékára ugyanazon egy harmadik személyt jelölték ki örökösül, azon singularis jelenség előtt állunk, mely szerint egyik házastárs, mint a másik, nemcsak a maguk, hanem kölcsönösen egymás vagyonáról is tesznek végintézkedést.²

A correspectiv közös végrendeletek egy végrendeletként való felfogásának, az ily végrendeletek hatálytalanná válása és visszavonása, vagyis a „viszonyosság“ lényege szempontjából van nagy jelentősége; egészen következetesen azonban ez a felfogás sem vihető minden vonalon keresztül. S ha pl. a kölcsönös közös végrendeletben a túlélő házastárs halála esetére a férj X-et, a feleség Y-t jelölte ki, vagyis nem ugyanazonegy harmadik személyt: a közös végrendeletet ismét két végrendeletre s az egyik házastárs halálakor a kölcsönös öröklés okán a túlélő kezében egy tömeggé vált két hagyatékot, ennek a túlélőnek elhunytakor ismét két hagyatéki tömeggé kell felbontanunk. A férjről a nőre szállt hagyatékban, a nő halála után X, a nőről a férjre szállt hagyatékban pedig a férj után Y fog örökölni.

Ha ugyanis egyetlen egységes végrendeletnek vennők a közös végrendeletet ily esetben is, vagy az X vagy az Y kinevezésének, a nyilván kifejezésre jutott végakarattal daczára, sem-

¹ Az uralkodó elmélettel szemben a szövegben adott felfogás kifejtését lásd Kiss Géza id. cz. m. 7. és köv. l.

² Pl. A férj: „örökösöm legyen feleségem, ha azonban nem élne tul, János rokonunk“. A feleség: „örökösöm legyen férjem, ha azonban nem élne tul, János rokonunk“. Itt, az a házastárs, a melyik a másikat tuléli, előre rendelkezik a házastársra azon vagyonáról, mely a végrendelet értelmében először rája esik.

missé kellene válnia, mert erőszakos magyarázat nélkül nem mondhatnók, hogy a végrendelet anyagi közössége révén úgy X, mint Y, mind a férj, mind a feleség által kinevezettekül tekintendők, mikor is a tulélő halála esetén minden vagyon közöttük volna felosztandó. Természetesen, ha a két különböző harmadik személy kinevezése, mindkét fél részéről egyszerü vulgaris substitutio volt: a megoldás könnyü, mert a közönséges helyettesítés tulajdonkép feltételes örökösnevezés s így a korábban elhalt házaspár kijelölte substitutus kinevezése hatálytalanná lesz, ha az örökösül nevezett (tulélő) házaspár öröklése (azért, mert épen „tulélő“) megvalósult.

2. Mindezen különböztetéseknek pedig — mint már említettük — a közös és viszonos végrendeletek visszavonása, hatálytalanulása és, amiről előbb fogunk szólni, a tulélő házaspár meg a kinevezett harmadik személyek jogállása szempontjából van nagy jelentőségük.

Nevezetesen, ha az egymást kölcsönösen örökösül nevező házaspár a tulélő utáni öröklésre egyugyanazon harmadik személyt neveztek ki,¹ a tulélő mindazon vagyonra, mely rája a korábbi elhunyt házaspárról szállott, mind saját vagyonára nézve, mint utörökléssel korlátozott első örökös, csak élők között rendelkezhetik, halál esetére azonban nem.² Fel kell vennünk ugyanis,

¹ Ugyanez az eset akkor és hasonló megítélés alá tartozik, ha a házaspár nem egy személyt, hanem rokonaikat vagy mindkét részről való törv. örökösüket jelölik ki az öröklésre mindkettőjük vagyonában, a tulélő halála esetére. Kétség esetében a hagyaték a kétféle rokonok közt egyenlő arányban oszlik meg; hogy kik tekinthetők örökölni hivatott rokonoknak: ez kétség esetén a tulélő halálának időpontja szerint határozandó meg, mert az ilyen közös, kölcsönös és viszonyos végrendeleteket a fentebb mondottak szerint nem lehet két külön-külön (bár egybefoglalt) végrendeletnek tekintenünk, hanem csak egyetlen egységes végintézkedésnek.

² Curia 1907 nov. 12-én 8272/906. sz. — „Ha a házastársak közös végrendeletben a közös szerzeményüket képező ingatlanra örökösül neveztek és az egész közszerzeményi vagyon életfogytiglani hasznélvezetét egymás javára kölcsönösen biztosították, ezen rendelkezés oly kölcsönös és egymással összefüggő (correspectiv) rendelkezést képez, melytől az egyik házastárs halála után a tulélő házastárs el nem térhet“. (Egyet. Dtár II. 9.). A közös és viszonyos végrendelet azonban a mondottakkal szemben már nem lehet akadály a annak, hogy a tulélő házaspár a közösen örökösül nevezett leszármazót, ha arra törvényes ok forog fenn ki ne tagadhassa, vagy köteles részére ne szorithassa. (Curia 1909 okt. 19-én 2866. sz. — Egyet. Dtár IV. 10.)

hogy ellenkező kikötés hiányában a házaspár egyebet „fideicommissum ejus quod sueperit“-nél (lásd 244. §.), nem szándékoztak létesíteni. Ellenkező esetben a túlélő, az élők közötti rendelkezések szempontjából is, az utóöröklés rendes szabályai szerint volna korlátozva. Tehát a harmadik csak arra tarthat számot, ami a túlélő halálakor, a korábban elhunyt házaspár hagyatékából még megvan. A túlélőnek ez a joghelyzete voltaképpen csak önvagyonra tekintetében sajátlagos, de indokolható egyrészt azzal, hogy elhunyt hitvestársa örökségének megszerzésével a viszonyos végrendelet intézkedéshez kötve van, — itt pedig ő maga is ugyanazt a harmadikat jelölte ki utóörökösül (első örökös lett volna a hamarabb elhunyt házaspár) — másrészt meg azzal, hogy a két házaspár kölcsönös és viszonyos végrendeletének tulajdonképpen egyetlen végakarattá szövődik össze s így mindkettőjük intézkedése nemcsak a saját, hanem a másik házaspár vagyonának halál utáni sorsára is vonatkozik. A kijelölt harmadik személy öröklése tehát minden vagyonban nem egyedül a túlélő, hanem egyúttal a már elhunyt házaspár végakarata is, mint a közösen rendelkezők együttes juttatási szándékán alapul. Ha a két házaspár más és más utóörökösöt jelölt — bár a közös végrendelet egyesítése itten, mint láttuk, már nem plausibilis, hiszen a házaspár kölcsönös örökösül nevezésétől eltekintve, különböző célokra irányul — a helyzet a túlélő és az utána való következésre kijelölt harmadik személyek között mégis az előbbihez hasonlóan alakul. Eltérés csak annyi, hogy a házaspár hagyatékait az utóöröklés beálltakor elkülönözve kell figyelembe vennünk, mert a férjétől szállott vagyonban (ha a nő a túlélő) a férj által kinevezett fog örökölni, a nőről szállott vagyonban ellenben (ha ő halt volna el korábban), az általa kijelölt harmadik személy. Tekintve, hogy ily esetben a túlélő házaspár a korábban elhunyt utóörökösnek öröklését élők közötti rendelkezésekkel teljesen megghiusíthatná: a vélelem inkább amellet szól, miszerint a házaspár létesítette utóöröklés nem a maradékra szorított, hanem a túlélőt élők közötti rendelkezéseiben is korlátozó rendes utóöröklés (lásd 244. §.)

3. Ha a közös végrendelet „mere simultaneum“: azonnal hatályba lép valamelyik házastárs halálával. Hasonlóan az egyszerű

kölcsönös, sőt sok esetben a correspondens közös végrendelet is.¹ Amennyiben azonban a közös végrendelet egymástól feltételezett oly viszonyos intézkedéseket tartalmaz, melyek harmadik személyeknek a tulélő házastárs halála esetére szóló részesítésére vonatkoznak: az ily intézkedések alapján támasztható öröklési jogok csak a tulélő halálakor nyilhatnak meg.

Megjegyzendő, hogy a kötelesrészre jogosítottak igényeit a közös végrendeletek sem sérthetik. Ha azonban köteles rész címén oly személyek lépnének fel, akik a tulélő házastársnak netalán utóbb kötött házassága alapján lettek kötelesrészre jogosultak: a korábban elhunyt házastársról a tulélőre szállott vagyon tekintetében, ha arra a közös végrendelet harmadik személyt utóörökösül nevezett meg; kötelesrész címén sem támaszthatnak semmi követelést.

4. A közös végrendeletek hatályukat veszítik, ha a házaspár közötti házasság érvénytelenített vagy felbontott, illetőleg ha a felek ágy- és asztaltól elválasztottak. Hatályukat veszítik továbbá, ha közös akarattal visszavonattak, mire nézve a végrendeletek visszavételére vonatkozó ált. szabályok az irányadók itten is. Az egyoldalú visszavonásnak szintén megszüntető hatálya van; — mindazonáltal a közös végrendeletek egyes fajtái között e részt, jelentős különbségek állanak fenn. A pusztán csak alakilag egyesített, de intézkedéseiben össze nem függő közös végrendeletek, bármelyik házastárs által korlátlanul visszavonhatók, akár mindkettőjük életében, akár a tulélő részéről a másik elhalálozása után. Az egyik házastárs visszavonása a másiknak rendelkezésére természetesen egyáltalában nem hat ki. A visszavonásról való lemondás csak annyiban áll meg, amennyiben az öröklési szerződések szabályait alkalmazva érvényesnek tekinthető. Viszonyos közös végrendeletek egyoldalú visszavonással szintén hatálytalaníthatók, de csak akkor, ha a visszavonás a másik házastárs életében történik. Valamelyikük halála után azonban a tulélő a visszavonás jogával már nem élhet, ebben ugyanis akadályozza őt az egymástól feltételezett intézkedéseknek azon szoros összesség, mely az ily közös végrendeleteket bensőleg is egységessé teszi. Kivételesen azonban még az egyik házastárs halála

¹ Lásd pld. a 730. lap 1. jzetében felhozott esetet.

után is visszavonhatja a tuléló közös végrendeletét — a saját maga rendelkezései szempontjából — ha az abban részesített személy oly cselekményt követ el, melyért a köteles részből való kitagadásnak van helye. A viszonos közös végrendelet egyoldalú visszavonásával — s ide sorozandók azon esetek is, midőn valamelyik házaspár végrendeletének érvénytelenség, kiesés stb. okán vesztí hatályát — a másik házaspár vele correspondív intézkedései — (esetleg tehát minden, ami a közös végrendeletben van) elvesztik hatályukat. E fontos következmény ismét a correspondív közös végrendeletek tárgyalt sajátos jellegén alapszik.

5. Az e §-ban elősorolt szabályok irányadók — megfelelő alkalmazás mellett — a közös végrendeletekben foglalt hagyomány rendelkezésekre is.

FÜGGELÉK.

248. §. Hitbizományi öröklés.

Irodalmi utalások: Lásd I. k. 76. §. alatt.

A családi hitbizomány, mint a tulajdonjog időleges korlátozásának typicus esete, fogalmilag hozza magával azt, hogy a hitbizományi javaknak elődről-utódra az öröklés során való átszállása különleges öröklési rend szerint történjék. Erre való tekintettel az I. k. 76. §-a során mondottak kiegészítésül, mint kiválóan öröklési szabályokat, még a következőket kell megjegyeznünk:

Az öröklési rend megállapítása, egészen a hitbizományt alapítótól függ, korlátozva e részt, csak annyiban van, amennyiben a hitbizományi utódlásnak egyéninek kell lennie, azaz a megállapított rend szerinti átszállás csak egyetlen örökös javára történhetik.¹

A különleges öröklési rend megszokott alakjai a primogenitura, majoratus és senioratus (lásd 76. §.). Az alapító szabadságában áll azonban ezektől eltérően intézkedve, esetleg secundo, tertio vagy akár ultimogeniturát, junioratust, minoratust stb.

¹ Ez teszi nehezzé az utódlás eldöntését ott, hol pl. a hitb. elsőszülöttségi és ikrek születnek s az elsőbb szülöttség in concreto nem bizonyítható.

állapítani meg. Az alapító a három elől említett alaptypusnál is tetszésszerinti változtatásokat eszközölhet, így pl. különösen a majoratus esetében, hol mindig az iz szerint legközelebbi rokon kerül utódlásra, s megszabhatja, hogy az alapító (önmaga), az első szerző (aki először kapta a hitbizományt) vagy az utolsó birtokos iz szerint legközelebbi rokona következzen-e az utódlásra? Kétség esetében az utóbb említett értelemben kell az öröklési rendet magyaráznunk.

Fontos szabály, hogy egyugyanazon alapító alapította primo-, secundo-, tertio- genitura stb. esetében az öröklés mindig a primogenitura felé hajlik. Ezt pedig úgy kell értenünk, hogy ha a másod-, vagy harmadági genitura utódlásra jogosult maradék nélkül kihal, az 1862-iki rend. 8. §. értelmében a többféle hitbizomány egy ágban (az elsőszülött ágában) egyesülhet, addig míg az egy ágból ismét több ág nem keletkezik.¹

Ha az alapító a hitb. utódlására mindig a család legközelebbi férfitagját jelöli ki: ez alatt az értendő, aki a törv. öröklés rendje szerint áll az utolsó hitb. birtokoshoz legközelebb. Ha ilyen egyenlő fokon több volna: a hitbizom. vagyon élvezete, köztük felosztandó (1862. rend. 7. §.); habár e megoldás a hitbizományánál iránytadó egyéni öröklés elvével már csak azért is ellentétes, mert a mindenkori hitbizományi birtokos, a már ismert szabályok értelmében tulajdonosul tekintendő. Az „utódok“ javára alapított hitbizománynál csak a leszármazók tekinthetők utódlásra jogosítottaknak. Oldalrokonok ellenben soha. Ha pedig az alapítólevél a hitbizom. utódlását a fiágbeli fimaradékok kihalása esetére a leányágnak is megengedi, a leányágon leszármazók között a hitb. ismét fiágvá válik.²

¹ Pl. Az alapító primo- és secundogeniturát alapít; négy fia marad hátra. Ha a másodszülött ága kihal, a secundogenitura a harmadszülött ágára, ennek kihalása esetén pedig a negyedszülött ágára s ha ez sem élne, az elsőszülött ágára száll, míg ez ág ismét két ágra oszlik.

² Tehát pl. ha a hitbizom. X. leányára szállott; ő utána az öröklésre a fiutódok következnek.

HARMADIK SZAKASZ.

SZERZŐDÉSES ÖRÖKLÉS, HALÁL ESETÉRE SZÓLÓ AJÁNDÉKOZÁS ÉS A KÖTELESRÉSZ.

CXXI. FEJEZET.

Öröklési szerződések.

Irodalmi utalások: Herczegh: id. cz. m. 220. és köv. l.; Zlinszky-Reiner: Magánjog 1103—1105. l.; Kern: id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog V. k. 440—456. l.; Indokolás, a m. ptkv. tervezetéhez, V. k. 238—284. l.; Hartmann: Lehre v. d. Erbverträgen und wechsels. Testam. cz. m. (1860.).

Az öröklési szerződés az a kétoldalu jogügylet, melyben az egyik fél — az örökhagyó — vagyonáról halál esetére szóló intézkedést (örökösnevezés, hagyományrendelés) tesz a másik fél javára, aki azt mint ilyent elfogadja. Lényegileg véve tehát azt mondhatnók, hogy az öröklési szerződésekben különleges öröklési jogcim nincs; az öröklési szerződések gerincze a végrendekezés, mely azonban a kedvezményezett elfogadása által szerződési jelleget ölt magára s ebből folyólag a rendelkezés visszavonhatatlansága, azaz a végrendekezési szabadságnak önkéntes megszorítása idéztetik elő. Ha az öröklési szerződések ennek ellenére külön veendőök figyelembe, a törvény és végrendelet mellett, — mint sajátos öröklési czímet adó forrás — annak oka éppen a mondott szerződési elem érvényesülésében keresendő épp úgy, mint a halál esetére szóló ajándékozások esetében. (Lásd CXXII. Fej.) Ez utóbbiaknál is megvan a szerződési elem, de a kifejezett ajándékozási szándék momentumával kvalifikáltan, amely körülmény a tárgyalás szempontjából az öröklési szerződésektől való elkülönzésüket indokolja.

Az öröklési szerződések jogi természete egyébként vitás. A

fent adott felfogás Hartmann¹ fejtegetései nyomán terjedt és fogadtatott el általánosabb körben, anélkül azonban, hogy ma még az uralkodó nézetet képviselné.

Mai jogunkban egyébként az öröklési szerződések törvényi elismerését az 1876: XVI. t.-cz. 33. §-a foglalja magában, midőn kimondja, hogy „öröklési szerződések — alaki kellékek tekintetében csak azon esetben érvényesek, ha a jelen törvényben az írásbeli magánvégrendelet, a közvégrendelet, vagy a közjegyzőhöz letéteményezett írásbeli magánvégrendeletre előirt alaki kellékekkel készítettnek —“. Ebből folyólag öröklési szerződést sem szóbeli, sem kiváltságos végrendeleti alakban nem lehet kötni.

Az öröklési szerződés lehet egyoldalú, vagy kölcsönös. Az elfogadó fél is tehet t. i. a maga vagyonára nézve a szerződőtárs javára hasonló rendelkezéseket. Az 1876: XVI. t.-cz. 33. §. 2. bek. kifejezetten megengedi, hogy az örökl. szerződésekben több végintézkedés is összefoglaltassék. Ehhez képest helye van annak, hogy a szerződő felek egymás vagy egymás és harmadik személy, avagy kizárólag csak harmadik személyek javára intézkedjenek. Jogunkkal e részben ellentétes állásponton van az Optk., mely az öröklési szerződéseket csak házastársak között s csak házastársak javára engedi meg (Optk. 602., 1249., 1254. §.), míg a magyar jog szerint öröklési szerződések kötése idegenek között sincs kizárva.

A mondottak szerint az öröklési szerződésnek leglényegesebb eleme a végrendelezési szabadságnak szerződésszerű korlátozása; a felek ez iránti szándékának tehát világosan ki kell fejeztetnie, ellenesetben nem lehet szólnunk örökl. szerződésről, hanem csak egyszerű kölcsönös, illetőleg közös végrendeletéről.

Ha az öröklési szerződés, mint ilyen érvénytelen, de a közösleges végrendeletekhez megkivánt alaki kellékeket tartalmazza: conversio útján mint végrendelet hatályban maradhat. A végrendeletekre vonatkozó szabályok egyéb tekintetekben is figyelembe veendőek. Így mindenekelőtt az öröklési szerződést kötő örökhagyónak végrendelezésre, az elfogadó felnek pedig öröklésre képes-

¹ Lásd id. cz. m. Továbbá Unger, Erbrecht 116. l.; Kirchstetter, Commentar 619. l. stb. A magyar irodalomban ezt az álláspontot követi Kern, (id. cz. m. 440. s köv. l.).

nek kell lennie. Tekintettel pedig az öröklési szerződés azon joghatályára, hogy az a végrendekezési jogról való lemondással jár: öröklési szerződésben csak az kötheti le magát, aki terhes szerződéseket általában véve köthet. E képesség hiányát nem önjoguknál a törv. képviselő, illetőleg a gyámhatóság jóváhagyása pótolhatja, de csak ott, hol az öröklési szerződés kölcsönös intézkedéseket foglal magában. (1877: XX. t.-cz. 20., 133. §.) A végrendeletre vonatkozó szabályok lelnek megfelelő alkalmazást továbbá az öröklési szerződések tartalmának magyarázatára, a hozzáfűzött feltételekre, meghagyásokra, időhatározásokra, netaláni utóörökös kinevezésre, kihirdetésre stb.-re nézve, nemkülönben itten is érvényesülnek azok az általános öröklési szabályok, melyek az örökös életbenlétére, kiesésére, az örökség megnyílására vonatkoznak.

Az öröklési szerződés az élők közötti rendelkezésekben az örökagyót nem korlátozza, mert a szerződésileg részesített csak arra nyer a szerződés alapján öröklési jogot, ami az örökagyó halála után hagyatékul hátramarad. Öröklési várományát tehát semmi módon nem biztosíthatja. Sőt, ha az örökagyó bejegyzésével annak tlkvi bekebelezését is kieszközölte volna, az e részt hatályban levő Optk. 1252. §. szerint, a bekebelezés az ingatlan feletti élők közötti rendelkezésekben az örökagyót nem gátolja. Ám, hogy az örökagyó az örökl. szerződést dolose egészen mégis meg ne hiusíthassa, a szerződésileg részesítettnek a szerződés kijátszására irányuló ajándékozások esetén az örökagyó halála után a megajándékozottal szemben az ajándékozási ügyletek, valamint az ezek elpalástolására kötött visszterhes ügyletek megtámadása iránt joga van. A megajándékozott felelőssége, jóhiszemősége esetén gazdagodása erejéig, rosszhiszemősége esetén pedig a teljes kártérítésig terjed.

Hasonló elvek szerint ítélendő meg a helyzet akkor, ha nem öröklésre, hanem hagyományra vonatkozó szerződésről van szó.

Az tehát, amiben az öröklési szerződés az örökagyót tulajkonképpen megköti: a végrendekezési szabadság. Az öröklési szerződés létesülte után azzal ellenkezően, a szerződésileg részesítettnek rovására éppen úgy nem rendelkezhetik, mint ahogyan rendszerint szerződését sem vonhatja vissza többé egyoldaluan. Önként érthető azonban, hogy oly halál esetére szóló intézkedések, melyek a szerződésileg részesítettnek jogát nem sértik (pl. gyám-

nevezés, utóbb szerzett javakról való rendelkezés stb.) az öröklési szerződés kelte után is joghatályosan tehetők.

Az öröklési szerződések elvesztik hatályukat, ha a bennük részesített személy az örökhagyó előtt elhal. A részesített örökösre ugyanis — ha csak kifejezetten vagy hallgatagon az ellenkező ki nem köttetett — a szerződéses örökös joga korábbi elhalálózása esetén nem száll át. A harmadik személyek javára tett intézkedések azonban úgy és annyiban maradnak érvényben — az örökl. szerződésnek, mint ilyennek hatálytalanulása esetén is — mintha és amennyiben végrendeletben tett intézkedések volnának. Megszűnik továbbá az örökl. szerződés — ált. szabályból folyólag — ha az örökhagyónak utóbb kötelesrészre jogosult leszármazója születik. Szintén ált. elvi szabályok alapján hatályát veszti az örökl. szerződés, ha a megkötésének okát képező feltevések meghiúsulnak. Fontos ez pl. a házastársak vagy jegyesek öröklési szerződésénél, melyek megsemmisülnek ekként, ha a házasságot felbontották, érvénytelenítették, a felek ágy- és asztaltól elválasztattak, illetőleg, ha a házasságkötés (jegyeseknél) meg nem történt.

Megszűnik az örökl. szerződés — szerződéses természetéből következően — ha a felek közös akarattal utólagosan felbontják és egyoldalú visszavonással is, amennyiben a visszavonási jog kikötött, avagy a visszavonás kikötése nélkül is — kivételesen — helyet foglalhat.

A visszavonási jog kikötése esetén annak gyakorlására nézve a végrendeletek visszavonására vonatkozó szabályok alkalmazandók. Ha az öröklési szerződés kölcsönös volt: a visszavonás maga után vonja a szerződő fél intézkedéseinek elestét is. Visszavonási jog kikötése nélkül is helyt foghat az egyoldalú visszavonás, ha akár a szerződő fél, akár az egyébként részesített harmadik személy az örökhagyó ellen oly cselekvényt követnek el, mely a köteles részre jogosultak kitagadására elegendő. A visszavonásnak csak a sértő cselekvényt (durva hálátlanságot) elkövetővel szemben van hatálya. A nem a szerződőtársnak, hanem harmadik személyeknek egyoldalúan juttatott előnyök — ha ugyanez a harmadik kifejezetten vagy hallgatagon a juttatáshoz hozzá nem járult — a rendelkező részéről, mivel a kedvezményezett személy nem szerződőtárs, korlátlanul visszavonhatók.

CXXII. FEJEZET.

Halál esetére szóló ajándékozás.

Irodalmi utalások: Frank: id. cz. m. I. k. 248. §.; Kern: id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog. V. k. 456—459. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog. 1132—1133. l.; Herczegh M.: id. cz. m. 230. és köv. l.; Indokolás, a m. ptkv. tervezetéhez. V. k. 281—284. l.; Menyhárh Gáspár: A halál okából való ajándékozásról, cz. ért. (Jogtud. Közl. 1902. évf.)

Az öröklési szerződések eszmekörébe tartozik a halál esetére szóló ajándékozás (donatio mortis causa) is, melynél fogva az örökhagyó leendő hagyatéka rovására ingyenes vagyoni juttatás iránt tesz valakivel szemben ígéretet és ez, ezt mint ilyent elfogadja. Utóbbi momentumban rejlik a szerződéses elem és a halál esetére szóló ajándékozások elvi visszavonhatatlanságának oka. A fogalomból következőleg nem halál esetére szóló, hanem egyszerű élők közötti ajándékozássá minősül az az eset, ha az örökhagyó a szándékolt juttatását még életében átadja, amivel szemben semmi jelentőséget sem tulajdoníthatunk annak, hogy a megajándékozott netalán korábbi vagy az örökhagyóval egyidejű elhalálása esetén a már élők között átvett juttatás visszajár. Az ajándékozás t. i. ilyenkor úgy tekintendő, mint a túlélés bontó feltétele alatt juttatott különben pedig élők közötti ajándék s így a bontó feltétel meghiusulása az ajándékozás hatálytalanulását önként érthetőleg vonja maga után.

Hasonlóképp nem lehet halál esetére szóló ajándékozásról beszélnünk, ha a megajándékozott azt el nem fogadta. Ily esetben a szándékolt ingyenes juttatás, mint egyszerű végrendeleti intézkedés tekintendő.¹

Alaki szempontból az 1876: XVI. t.-cz. 33. §-a szerint „Öröklési szerződések és halál esetére szóló ajándékozások csak azon esetben érvényesek, ha a jelen törvényben, az írásbeli magánvégrendelet, a közvégrendelet, vagy a közjegyzőkhöz letéteményezett

¹ Bpesti T. 1908 jan. 14-én I. G. 533/907. sz. „Amidőn az egyik fél még életében azon kikötéssel ad át a másik félnek egy összeget, hogy azt tettszése szerint visszakövetelhesse, azonban elhalálásakor a még fizetetlen részt az adós visszafizetni nem tartozik, az ily ügylet halálesetére szóló ajándékozásnak nem tekinthető“ (Egyet. Dtár II. 84.)

írásbeli magánvégrendeletre előirt alaki kellékekkel készítettnek.“ Az anyagi kellékek szempontjából mind az ajándékozásra, mind a végrendeletre, valamint az öröklési szerződésekre vonatkozó szabályok figyelembe veendőek.

A halál esetére szóló ajándékozás rendszerint visszavonhatatlan (szerződési jelleg). A visszavonási jog azonban kiköthető. E nélkül is helye lehet kivételesen a visszavonásnak azon esetekben, midőn az örökl. szerződés egyoldalú felbontása is meg van engedve (lásd CXXI. Fej.) A visszavonás alakiságára nézve az 1876: XVI. t.-cz. 35. §-a úgy nyilatkozik, hogy „halálesetre szóló, de visszavonható ajándékozások szó vagy írásbeli kifejezett visszahuzásának érvényességéhez ugyanazon alaki kellékek kívántatnak meg, melyek azoknak megtételére megszabva vannak.“ Ez a rendelkezés, tekintve, hogy a halál esetére szóló ajándékozás alaki kellékeiről intézkedő 33. §. visszavonható és visszavonhatatlan halálesetre szóló ajándékozások között nem különböztet: zavart okozhat. Föltéve, hogy visszavonhatók alatt a törvény azokat a halálesetre szóló ajándékozásokat érti, melyeknél a visszavonási jog kikötött, (holott is a „szerződési jelleg“ alaposan meggyöngyül); a visszavonásnak szóval vagy írásban, de mindig a végrendeletekre nézve fennálló szabályok szerint kell történnie. Az ily kikötés nélkül létrejöttek visszavonására a törvénynek semmi korlátozó intézkedése nincs.

CXXIII. FEJEZET.

A kötelesrész intézménye.

Irodalmi utalások: Herczegh: id. cz. m. 294—304. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog. 1133—1140. l.; Katona Mór: A kötelesrészről, cz. m. (Bpest, 1874); Bozóky Alajos: A kötelesrészről, cz. m. N-Várad 1874); Kern—Fodor: A kötelesrész, cz. m. a Fodor-féle Magánjog. V. k. 515—585. l.; Zsögöd: Kötelesrész, cz. m. (Tanulmányok, I. k. 317 és köv. l.); Ugyanaz: Kötelesrészre jogosultság függési viszonya a törvényes örökösödésre hivatottsághoz, cz. ért. (Tanulmányok II. k. 365. és köv. l.); Ugyanaz: Az ajándék miatti kötelesrész, cz. ért. (ugyanott II. k. 497—589. l.); Indokolás, a m. ptkv. tervezetéhez V. k. 284—341. l.; Zlinszky: A törv. osztályrész jogi minősége, cz. ért. (Jogtud. Közl. 1872. évf.); Jellinek Arthur: A kitagadásról, cz. ért. (Ügyv. Lapja 1890. évf.); Jancsó Gy.: A kötelesrész átöröklése, cz. ért. (Jogtud. Közl. 1889. évf.); Dell'Adami R.: Magánjogi

codificatióknk és régi jogunk III., cz. m. (Bpest, 1887) 241. és köv. l.; Pajor Ernő: Kötelesrész, cz. czikke a Jogi Lexicon V. k. 66—73. l. (ugyanítt irod. utalások). Kiss Albert: A kötelesrész újabb birói gyakorlatunkban, cz. ért. (Dolgozatok a magánjog köréből — cz. m. 30. és köv. l.).

249. §. *A kötelesrész fogalma és a kötelesrésze jogositottak.*

A kötelesrész (legitima portio, törvényes osztályrész) intézményében a jogrend a kötelesrésze jogositottaknak az örökható végakaratóval szemben is érvényesülő különleges öröklési jogcimet ad. A kötelesrésze jogositottak köre azon személyekre van szorítva, kik az örökhatóval a legközelebbi vérségi összeköttetésben állanak s így az egész intézmény azon az alapgondolaton nyugszik, mely régebbi jogunk öröklési intézményeit is leginkább jellemezte, t. i. a vérség és a családíság oltalmán.¹

Fogalma szerint egyébként a kötelesrész intézménye az örökható bizonyos s a törvény által kijelölt legközelebbi vérrokonainak azt az igényét jelenti, mely szerint a hagyaték törvényes öröklés esetén rájuk hárulandó részének bizonyos hányadában ellenkező végintézkedés mellett is ők vannak hivatva részesülni s attól csak akkor foszthatók meg, ha ellenük törvényes kitagadási ok forogna fenn.

Mai alakjában a kötelesrész az Orszb. értekezlet azon megállapodásaira (I. R. 4., 7., 8. §.) támaszkodik, melyek egyuttal az egész intézményt is jogrendszerünkbe beállították. Mint mindenütt, ugy itt is, a szokás adott erőt az ideigl törvk. szabályoknak, mely körülményre különösen az mutat rá, hogy a kötelesrész némileg más módon él jogunkban, mint ahogyan azt az Orszb. értekezlet contemplálta.

¹ A régi magyar jog ugyanis a szabad végrendelkezést sohasem ismerte (lásd CXI. Fej.) Ellenállott annak nemcsak a vérség oltalmára első sorban szolgáló ősiség, de még a szerzeményi javak feletti végrendelkezésnek is többkevesebb — felvehető — megszorítása. A Trip. I. R. 53. cz. 10. §. azt mondja, hogy „a természeti jog szerint, az apa, a fiu és megfordítva a fiu az apa részére köteles szerezni mind azt a vagyont és fekvő jószágot, a mit szerezhet.“ E kijelentés azonban nem bir jogszabály természetével; a régi irók magyarázata pedig eltérő Huszti István nyomán (Jurisprudentia practica II. 39.) elfogadhatónak látszik az az értelmezés, hogy az apa fiát csak azon esetekben zárhatta ki teljesen szerzeményéből, a mikor a Trip. I. R. 53. cz. 8. §. szerint helye volt annak, hogy az apa fiát, vagy a fiu apját osztályra kényszerithesse.

Nevezetesen az ideigl. törvk. szabályok 7. §-a a végrendekezési szabadságot proklamálván, azt a kötelesrészt bevezető következő intézkedésével korlátozza: „— ha azonban *leszármazó egyenes örökösök*, vagy életben levő *szülők* vannak, a végrendelet ezek *törvényes osztályrészét nem érintheti* —“ és tovább: „A végrendelet tehát erre (a törv. osztályrészre) nézve semmis.“ **Ebből** a két rendelkezésből az világlanék ki, hogy a hagyaték bizonyos hányadrésze érintetlen s az a kötelesrésztre jogosítottnak, mint törvény által kijelölt szükségörökösöknek javára mintegy fentartatik. E felfogásnak ellene mond ugyanazon 7. §. az a további intézkedése, hogy a kötelesrésztre jogosítottak, kötelesrészük sérelme esetén annak „*kiegészítését követelhetik*“, amiben voltaképp meg van döntve a kötelesrészt sértő végrendekezésnek sérelmes részére kimondott semmissége. Állandó joggyakorlatunk tényleg a kötelesrész iránti jogot nem is tekinti „öröklésre“ irányuló jognak, hanem az örökösökkel szemben törvény alapján támasztható oly követelésnek, mely a hagyaték *becsértéke* bizonyos hányadrészenek részükre való érték szerinti kiszolgáltatására irányul.¹ A kötelesrész sérelme tehát a végrendelet megtámadására jogcímet nem ad, hanem csak arra, hogy a kötelesrész törvényes mértékére kiegészíttessék. Megerősíti ezt az 1894: XVI. t.-cz. 77. §-ának az a rendelkezése is, hogy „a kötelesrészül *követelt összeg* — — — biztosítandó.“²

A kötelesrész iránti igény e szerint nem más, mint a ha-

¹ Curia, 6668/83. sz. (Márkus II. k. 2386. sz. eset); 1892. jun. 2-án 9911/91. sz. (ugyanott 2405. sz. eset); Budapesti tábla, 1883 decz. 5-én 46.395 sz. (ugyanott 2417. és 2418—19. sz. esetek is); Lfi, 1873 decz. 15-én 10.387. sz. (ugyanott 2421. sz. eset). Curia, 1898 jun. 14-én 3453. sz. (ugyanott X. k. 16.383. sz. eset); továbbá 1889 május 17-én kelt 43. sz. t. ü. döntv. Nincs azonban kizárva feltétlenül a kötelesrész azon kielégítési módja sem, hogy a hagyatéki vagyon bizonyos vagy némely részének természetben való kiadása által eszközöltessék. (Pl., lásd Curia, 1898 jun. 14-én 3453. sz. Márkus X. k. 16.383. sz. esetben.)

² E §. indokolása ezenfelül ki is mondja, hogy „A kötelesrész az anyagi jogszabályok szerint nem természetben, hanem pénzürtékben elégitendő ki s a kötelesrésztre jogosított határozott pénzürték alakjában tartozik követelését érvényesíteni.“

gyaték egy bizonyos hányadának értékét felérő *pénzkövetelés*, mely a hagyaték terheit szaporítja.¹

Kötelesrészt az elhunyt örökhagyó egyenes *leszármazói*-nak és *életben levő szülőinek* van igénye (orszb. ért. 7. §.) de csak azon esetben, ha az örökhagyó után végrendelet nem létezik, mint törvényes örökösök örökölnének, mert a kötelesrészt való jogosultság függ a törvényes öröklésre való hivatottságtól. Tehát kitagadott, vagy a törv. öröklési kapcsolatból kiesett leszármazó, illetőleg szülő kötelesrésztre jogot nem formálhat.

Közelebbről: kötelesrésztre van igénye *a) a törvényes, a vélt házasságból született, az utólagos házassággal törvényesített* gyermeknek, továbbá a *kir. kegyelemmel törvényesítettnek a törvényesítő atya, örökbefogadottnak az örökbefogadó szülő és törvénytelen gyermeknek a természetes anya* után. A két utóbbi esetre azonban megjegyzendő, hogy az örökbefogadáskor már létező gyermekek kötelesrésztét az örökbefogadott, valamint a törvényes gyermekekét a törvénytelené: nem sértheti.²

b) Kötelesrészt távolabbi leszármazók is igényelhetnek, ha kötelesrészt közvetlenül jogosított (és *a)* alatt elősorolt) törzselődjük az öröklési kapcsolatból kiesik. S mivel a törzsegyeségi rendszerrel fogva egy törzs csak egy kötelesrészt követelhet, az unokák pl. együtt kapják meg azt a kötelesrészt, melyet törzselődjük igényelhetett volna, ha ki nem esett volna. E szabály csak azon esetben nem érvényesül, ha a közvetlen leszármazó kiesése, az ő leszármazóira is kiható lemondás folytán következett be, míg ha a lemondás nem ilyen: akkor természetesen e kivétel sem juthat megvalósuláshoz.³

c) Kötelesrészt illeti végül (leszármazók nem léteben) az örökhagyó szüleit. *Csak az anyát és apát*; távolabbi felmenőket ellenben, kiket a törv. öröklés rendjén a kötelesrésztre egyáltalában nem jogosult testvérek különben megelőznének, nem.⁴ A

¹ Curia: „A kötelesrészt jogi természeténél fogva az örökhagyó részéről elvállalt hagyatékát terhelő kötelezettségekkel egy tekintet alá esvén (1904 jan. 26-án 1727. sz. alatt. Judicatura II. k. 190—192. l.).

² V. ö. Kern—Fodor, id. cz. m. 525. l.

³ Lásd 228. §.

⁴ Curia 1890 jun. 18-án 194. sz. (Márkus II. k. 2382. sz.); 1903 jan. 13-án 5432. sz. (Judicatura I. k. 120. l.).

szülő kötelesrész iránti igénye csak olyan vagyona vonatkozhatik, melyben törvény czimén örökölné, mint törvényes örökös.¹ Tehát, ha az elhunyt gyermek után hitvestárs maradt — aki leszármazók nemlétében a törv. öröklés rendjén a szülőket megelőzi — a szülők csak hitvestárstól elvonható „öröklött” vagyona s ebből is csak arra, ami rájuk nézve egyénileg „ági” vagyonnak minősíthető, követelhetnek kötelesrészt.²

A kötelesrészeire való jogosultság egyébként viszonyos lévén: törvénytelen gyermek után csak az anya követelhet kötelesrészt.³ Örökbefogadott gyermek vagyonából az örökbefogadó szülőnek kivételképen szintén nincs kötelesrészeire való igénye.

A kötelesrészeire jogosítottnak kötelesrészeire való joga, ha annak érvényesítése előtt elhal, átszáll az ő örököseire.⁴ A kötelesrész iránti jog tehát egyáltalában nem „legszemélyesebb” jellegű, de azért pl. a kötelesrészt érvényesíteni nem kívánó jogosított hitelezői által végrehajtási uton le nem foglalható.⁵

250. §. A kötelesrész kiszabása, kiszámítása és hátrahagyása.

Irodalmi utalások. Lásd a CXXIII. Fej. alatt.

Kötelesrész kiszabása és kiszámítása. Az orszb. ért. 7. §. 2. bekezdése a kötelesrész törvényes mértékét annak az értéknek felerészében szabja ki, mely értéket a kötelesrészeire jogosított

¹ Curia, 1887 okt. 19-én 1459. sz. (Márkus II. k. 2388. sz. eset.)

² Ekként előfordulhat, hogy a szülők kötelesrészeire — ha a hagyatékban örökölt javak nincsenek — nem jutnak; vagy, hogy csak az egyik szülő támaszthat kötelesrész iránti igényt, míg a másik, mert rája nézve a tényleg létező öröklött vagyon, nem „ági” minőségű: nem V. ö. egyébiránt Lfi. 3971/870 sz. (Márkus II. k. 2383. sz.). Továbbá Curia, 1459/887. sz. (Dtár uj f. XIX. k. 74. l.). Curia, 1903 jan. 13-án 5432. sz. (Judicatura I.k. 120. l.).

³ Curia, 1926/883. sz. idézve Kernnél; id. cz. m. 528. l. 6. jegyzet.

⁴ Curia, 43. sz. t. ü. döntvénye; Curia, 1884 május 13-án 6244/83. sz. (Márkus II. k. 2407.). Utóbbi esetben a Curia csak a leszármazó örökössökre szorította az átszállást. Lásd még Lfi 10.823/875. sz. (Dtár r. f. XIII. k. 30. l.) holott kimondatott, hogy a kötelesrész iránti jogot engedmény útján is át lehet másra ruházni.

⁵ Így a Curia 1900 febr 14-én I. G. 610/19. sz. a. (Márkus XI. k. 17.623. sz. eset. Ezzel ellentétben: Curia, 1900 máj. 31-én 777. sz. a. ítélete (Márkus XI. 17.629. sz. eset).

(akár leszármazó, akár szülő) az örökhagyó után, ennek végrendelet nélküli halála esetén, mint törvényes örökös örökölt volna. E félérték kiszámítására nézve a következő szabályok veendők figyelembe:

1. Első feladat a kiszámítás alapját képező hagyatéki vagy tiszta pénzürtékének megállapítása. Maga a kötelesrészes kérheti ezért a hagyaték leltározását és megbecslését, mely az 1894: XVI. t.-cz. 40—43. §-ai szerint hajtandó végre. A becslésnél a hagyatéki javaknak az elhunyt örökhagyó halálakor állapota az irányadó,¹ amiből következőleg a hagyatéknek későbbi gyarapodása, vagy csökkenése a kötelesrészesre és követelésére módosítólag ki nem hathat. A hagyaték tiszta pénzürtékének megállapításánál számbaveendők az örökhagyó birtokában talált összes dolgok, kivéve azokat, melyek nyilván más tulajdonát képezik, az örökhagyót megillető (rája már megnyitott örökség és hagyomány, továbbá a követelések, — tekintet nélkül arra, hogy esetleg éppen az örökösök, vagy hagyományosok egyike ellen állanak fenn, — az örökhagyó haláláig kiszámított hátralékos járulékaikkal együtt teljes értékben, bizonytalan követelések ellenben csak valószínű értékben. A felfüggesztő feltételhez kötött követelések tekinteten kívül maradnak, de ha utóbb a feltétel beállana, az örökös a kötelesrészesnek póteltszámolással tartozik, bontó feltételtől függő követelések feltétlennékként veendők számításba, s ha a feltétel beáll és a követelés elesik, a kötelesrészes tartozik visszatéríteni azt, amit e követelés figyelembevételére okán kapott.

De figyelembe veendők azok az előadományok is, melyeket a kötelesrészesre jogosított leszármazók az örökhagyó életében kaptak,² amennyiben azok nem oly természetűek, melyek osztályrabcsatás (betudás) alól ki vannak véve (lásd 232. §.) s azon, bár nem betudandó természetű adományok, melyek a betudási kötelezettség kikötése mellett adattak. Utóbbi szabály akkor is alkalmazandó, midőn nem leszármazó, hanem szülő követel kötelesrészt.

¹ Curia, 1901 jun. 11-én 7545/900. sz. (Márkus XII. k. 18.596. sz.).

² Curia, 1899 decz. 21-én 3851. (Márkus XI. k. 17.622). 1900 ápr. 4-én 4091/99. sz. (ugyanott 17.627. sz.) Lfi. 1879 febr. 19-én 13.680/78. sz. (Márkus II. k. 2392); Curia, 1895 jan. 15-én 9824/95. sz. (Márkus VII. k. 12.790.)

A mondottak figyelembevételével és összeszámitásával megállapított hagyatéki értékből — mivel a kötelesrész a tiszta hagyatékból és minden tehertől mentesen adandó ki¹ — levonandók a hagyatéki tartozások és a hagyatéknak lebonyolításával járó (leltározási, eljárási) költségek.² Ekkor kerül a sor magának a kötelesrész összegének meghatározására úgy, hogy a tisztázott hagyatéki értéket elosztjuk azoknak számával, akik végrendelet nemlétében in concreto törvényes örökösök lennének s az ilyen kapott értéket ismét kétfelé osztva, ezen portio portionis ab intestato debitae-ben megkapjuk a kötelesrész összegét. Megjegyzendő, hogy ott, ahol a rája nézve ági vagyomból a kötelesrészt szülő követeli, az eljárás annyiban módosul, hogy előbb ezt az ági vagyont kell megállapítani s ezt kell felében érték szerint megosztva, a félrészben a kötelesrészt kiszabni.

2. Mivel pedig ekként a kötelesrész kiszámítása először is annak megállapítását feltételezi, hogy mi és mennyi volna a törvényes öröklés esetén kijáró örökségi rész: fontos, hogy kik azok a személyek, akiket, mint törvényes öröklés esetén, törvényes örökösöket a kötelesrész megállapításánál figyelembe kell vennünk: Felelet: azok, akik a törvény alapján végrendelet nemlétében a concret esetben öröklésre volnának hitvatva s ekként a kötelesrészesnek, mint törvényes örökösnek örökségi részesedését megszorítanak. Az, hogy ezen személyek egyuttal kötelesrészsre is birnának jogosultsággal vagy nem: közömbös. De figyelembe kell vennünk azt is, akit az örökhagyó, bár ki nem is tagadott (esetleg nem is tehetett volna, ok hiányában), de az öröklésből mégis kirekesztett, ha és amennyiben a kirekesztettnek kötelesrészsre volna igénye, továbbá azt, aki a törvényes öröklésről le-

¹ Curia, 1901 jun. 5-én 6186. sz. (Márkus XII. 18.600. sz.)

² Curia, 1900 szept. 4-én 1244/91. sz. (Márkus XI. 17.621.) 1899 jun. 4-én 1340. sz. (Márkus X. 16.382); A hagyatéki követelések biztosítása és behajtása körüli költségek hagyatéki terhet nem képeznek. (Curia, 1901 jun. 11-én 7545/900. sz. Márkus XII. k. 18.596.) Detto, nem hagyatéki teher az özvegyi jog vagy özvegyi tartás sem (Curia, 1901 febr. 26-án 3361. sz. (Márkus XII. 18.597.) Nem vehető figyelembe a köteles rész kiszámításánál az írott hitbér sem (Curia 1907 máj. 29-én 5377/906. sz. — Egyet. Dtár I. 363.) Leltározási eljárási költségekre nézve ellenkező döntés: Curia 1899 jun. 4-én 1340. sz. (M. X. 16.382.), a szöveg értelmében Curia 135/87. sz. Dtár uj f. XVIII. 107. 1.)

mondott, de nem kötelesrészéről és végül azt is, aki az örökséget utólag visszautasította.

Viszont nem veendők számításba azok, akik a törvényes öröklés rendjéből érdemtelenység vagy öröklési képtelenség okán kiestek, ha azonban leszármazók kötelesrészénél az így kiesettnek leszármazói vannak, ezek (mint törzs) már figyelembe veendők, mert elődjük helyére lépnek; nem veendő számításba az sem, aki az öröklésről általában s a kötelesrésze kiterjedőleg is szerződésben lemondott (ha csak ismét netaláni leszármazói nem lépnek helyébe, mert ezekre a lemondás csak külön kikötés esetén hat ki) és végül az, aki jogerejüleg kitagadtatván, ezen a czimen nem csak törvényes örökrészét, hanem kötelesrészehez való jogát is elvesztette. Netaláni leszármazóira azonban itt is alkalmazandó az imént említett szabály.

3. A kötelesrésze való jogosultság az örökhagyó halálával nyílik meg.¹ Elvileg ezért a kötelesrész kielégítéseken fizetendő összeg után a megnyilástól kezdve törvényes kamat (5%. 1895: XXXV. törvényczikk 2. §.) jár.² Ha azonban a kötelesrész kifizetésére kötelezett tőle nem függő okokból maga sem jutott hozzá a hagyatéki vagyonhoz: méltánytalan volna a birtokbavétel előttre is kamatfizetési kötelezettséget állapítani meg, — ha csakugyan a birtokbavétel tekintetében mulasztás az örökösöt nem terheli. — A kamatfizetés elvét ugyancsak méltányosságból többször meggyöngítette a judicatura azzal, hogy a kamatot a kötelesrész után, midőn a kötelesrészes követelése érvényesítése körül szintén hanyagságot tanusított, csak a keresetindítástól kezdve ítélte meg.³

4. Már a kötelesrész kiszámításánál szabályul szolgál, hogy a kötelesrésze jogosítottnak azon adományai, melyeket az örökhagyótól még ennek életében kapott — amennyiben kikötés vagy

¹ Curia, 1906 ápr. 9-én 10.634/904. sz. — „Oly esetben, midőn a hagyatéki vagyont nem özvegyi jog, hanem harmadik személy által az örökhagyóval kötött jogügylet alapján szerzett haszonélvezeti jog terheli, a köteles rész csak e haszonélvezeti jog megszűnte után válik esedékessé“. (Egyet. Dtár I. 138.)

² Curia 1902 szept. 17-én 7030/901. (Márkus X. k. 19.916.)

³ Curia kimondta pl., hogy mulasztás folytán felszaporodott kamat nem követelhető. (1902 okt. 29-én 6663. sz. (Márkus XIII. k. 19. 917.). Továbbá Budapesti tábla, 1883 ápr. 16-án 6759. sz. (Márkus II. k. 2422.) Curia 1890 jun. 18-án 8414. sz. (ugyanott 2428. sz.).

törvény szerint betudandó természetűek — a hagyatéki vagyonhoz a számítási alap megállapítása végett hozzászámítandók. — Természetesen egészíti ki e szabályt magába a kötelesrészbe való betudási kötelezettség. — (43. h. t. ü. döntv. indok.)

Betudandók, illetőleg a kötelesrész kiszámított értékéből levonandók (leszármazók kötelesrészénél) azok az előadományok, melyeket a leszármazó törvényes öröklés esetén törvény szerint osztályra bocsátani tartoznék.¹ Távolabbi leszármazó kötelesrészébe az is betudandó, amit az a közvetlen leszármazó kapott ki előre, akinek helyére a távolabbi leszármazó lépett. A betudás módjára a netaláni tulajdományokra s arra az esetre, midőn a tulajdomány okán az összes kötelesrészek kielégítésére a hagyatéknak elegendő nem lévén, az aránylagos leszállításnak kell helyt fognia: ugyanazon szabályok az irányadók, melyeket a collationál annak helyén (ld. 232. §.) előadtunk. Megjegyzendő még, hogy az osztályrabocsátandó természetű előadományok levonását még maga az örökgyó sem engedheti el, mert ezzel a többi előre meg nem adományozott leszármazók kötelesrésze szenvedne csorbát.²

Hasonlóképp betudás czimén leszámítandó minden kötelesrészre jogosítással szemben a megállapított kötelesrésztértékből az, amit az örökgyó élők között és a betudási kötelezettség hallgatag vagy kifejezett kikötése mellett juttatott neki ingyen. A mennyiben az örökgyó részén a betudás iránti szándék fenn nem forgott volna: a betudási kötelezettség elesik, de ezt a kötelesrészesnek bizonyítani kell. A kikötés szólhat úgy, hogy az előre adott érték a törvényes örökségbe avagy a kötelesrészbe betudandó. Előbbi esetben a kikötés a kötelesrészbe való betudást is rendszerint magába foglalja, utóbbi esetben feltétlenül kiterjed a betudási kötelezettség nemcsak a kötelesrészre, hanem a törvényes örökségre is. (Kern, 547. l.)

Végül betudásszerű leszámítás alá esik mindaz, amit a kötelesrészre jogosított a hagyatékból az örökgyónak halálesetére szói rendelkezése alapján, mint végrendeleti vagy szerződéses örökös, hagyományos, halálesetére megajándékozott közvetlenül;

¹ Lfi. 1879 febr. 19-én 13.680. sz. (Márkus II. k. 2392.)

² Curia, 6433/94. sz. (Dtár uj f. XXXIX. 197. l. V. Kern—Fodor id. cz. m. 549. l.)

avagy helyettes örökösül való kineveztetése, növendék-joga folytán közvetve kapott.¹ Amit az örökhagyó rendelkezése következtében kap ugyan, de nem magából a hagyatékból, hanem valamelyik örököstől vagy hagyományostól, akikre ez a szolgáltatási kötelezettség, mint örökrészüknek illetőleg hagyományuknak terhe lőn az örökhagyó által áthárítva: az a kötelesrészbe nem lesz beszámítandó.²

Kötelesrész hátrahagyása. Mivel jogunk szerint a kötelesrész a törvényes öröklés esetén kijáró örökségi rész értékének egy bizonyos hányadára irányuló követelési jog: az örökhagyó tetszés szerint intézkedhetik annak kiszolgáltatása tekintetében — lényeges csak az lévén, hogy a kötelesrészre jogosított a javára megállapított törvényes minimumot csorbitatlanul és tisztán megkapja. Minden nehézség nélkül helyt foghat ekként az, hogy az örökhagyó a kötelesrészre jogosítottat a kötelesrész erejéig avagy a kötelesrész értékének megfelelő örökségi hányadra örökösül nevezze ki, hogy a kötelesrész fejében halálesetére szóló ajándékot avagy hagyományt juttasson neki. Amennyiben juttatása a kötelesrész törvényes mértékét meg nem haladja (szoros értelemben: „kötelesrész hátrahagyása“) semmiféle korlátozással terhelnie azt nem szabad.³ Végintézkedésének erre vonatkozó korlátozást magukban foglaló részei semmisek (Orszb. ért. 7. §. 2. bekezdés). Ha pedig a juttatás a kötelesrésznél kevesebb: a végintézkedés megáll ugyan, de a kötelesrészes kötelesrészének a törv. mértékéig való kiegészítését követelheti (ugyanott). Hogy miként alakul a kötelesrész és a szintén törvényen alapuló s meg nem vonható özvegyi jog között a viszony: arra nézve visszautalunk a 236. §. során mondottakra.

Külön veendőek figyelembe azok az esetek, midőn az örökhagyó örökség, hagyomány stb. czimén *többet* hagyott a kötelesrészesnek, mint amennyit a kötelesrész törv. mértéke kiteszen, de

¹ Curia, 1895 jan. 15-én 9824/95. u. (Márkus VII. k. 12.790.)

² V. ö. Kern—Fodor, id. cz. m. 545. l.

³ Kimondja ezt az utóörökös nevezéssel való korlátozásra az 1890 jan. 4-én kelt 47. sz. t. ü. döntv., ugyanigy Curia. 1900 okt. 2-án 6446. sz. (Márkus XII. 18.602.). További és korlátozások érvénytelenségét kimondó ítéletek: Curia, 1883 ápr. 12-én 6202/82. sz.; 1890 nov. 14-én 677. sz.; 1889 jan. 22-én 3190/88. sz. (Márkus II. 2413—15. sz.) stb.

juttatását utóörökös nevezéssel, hagyományrendelettel, időhatározás, vagy feltétel, illetve meghagyás kitűzése útján korlátozta. Ilyenkor a korlátozott kötelesrész hátrahagyás, a korlátozások szempontjából is érvényesen megállhat, de csakis a juttatás azon *többletére* nézve, mely a kötelesrész törvényes mértékét meghaladja.¹ Ezzel szemben az örökhagyó az u. n. „Cautela Socini“ (Socinus sienai jogtudós nyomán) alkalmazásával kikötheti, hogy a kötelesrészes a kötelesrészét meghaladó többletet csak abban az esetben kaphassa meg, ha a korlátozást illetve terhelést az *egész* juttatás, tehát a kötelesrész tekintetében is elfogadja. E cautela értelmében a terhelés elfogadásától vagy visszautasításától, mint feltételtől van függővé téve, hogy a kötelesrészre jogosított pusztán a kötelesrészre legyen-e szorítva vagy nem?² Önként érthető, hogy a cautela tartalma sem tiltott, sem lehetetlen nem lehet.

Végül megjegyzendő, hogy tekintet nélkül arra, miként viselik az örökösök egymásközi viszonyukban a kötelesrész kifizetésének terhét: a kötelesrészzel szemben a végrendeleti, valamint a törvényes örökösök is egyetemlegesen felelnek; utóbbiak azonban, amennyiben maguk is kötelesrészre jogosítottak, csak saját kötelesrészeik sérelme nélkül.³

251. §. A kitagadás.

Irodalmi utalások. Lásd CXXIII. Fej. alatt.

I. A kötelesrészben jogunk az arra jogosítottaknak oly követelési igényt biztosít, mely az örökhagyó ellenkező akaratával szemben is érvényesíthető. Valamint azonban az öröklésre való érdemtelenségnél módot nyújt a jogrend arra, hogy az, aki az örökhagyóval szemben súlyos beszámítás alá eső kegyetlen cselekvényt követett el, az örökségtől mintegy a fellázadt erkölcsi ér-

¹ 47. sz. v. ü. dönt.; Curia, 1899 szept. 19-én 1629. sz. — A kötelesrésznek végrendelet által történt korlátozása abban az esetben is hatálytalan, ha hagyaték többi részét ugyancsak a tulajdonjog korlátozásával szintén a köteles részre jogosult örökös kapja“ (Márkus XI. 17.620.). V. ö. továbbá ugyanott az 17.17.619. sz. esettel is.

² Curia, 1902 jun. 17-én 3385. sz. (Márkus XIII. 19.911.); 1884 febr. 6-án 4228/83. sz. (Márkus II. 2412. sz.)

³ Curia, 1895 jan. 15-én 9824/95. sz. (Márkus. VII. 12.700.)

zés büntetéseképpen megfosztassék: ugy, hasonló eszmekörben helye van annak is, hogy az örökhagyó kötelesrésze jogositott vérrokonától a kötelesrészt teljesen, vagy ha tetszik részben elvonhassa, illetőleg az abban való részesedést korlátozásokhoz (terheléssel is) köthesse. A kötelesrész megvonása az u. n. *kitagadás* (exherdatio) intézménye, melyet régi jogunk mai értelme szerint ugyan nem ismert, de amely szellemében, mint az apa és fiu egymással szemben való osztályra kényszerítésének joga — bizonyos taxative megálapított esetekben — régi jogunk szerint sem volt idegennek mondható. Sőt mi több az orszb. ért. 7. §-a biztosítva a kötelesrészt, egyenesen a Trip. I. R. 52. és 53. cimeiben foglalt esetekre hivatkozva engedi meg a kitagadást, ezek az esetek pedig azt tárgyalják, hogy mikor szoríthatja az apa fiát és megfordítva, osztályra, kizárván ez által őt a szerzeményekben való öröklésből.

Kötelesrésze jogositottakat tehát a kötelesrészből is kitagadni, csak a Trip-ban taxative meghatározott esetekben lehet.¹ Ezek az esetek pedig a következők:

1. Szülő a gyermekét — feltételezve mindig a cselekvény beszámíthatóságát — kitagadhatja: „ha a fiu erőszakkal veti kezét *szülőire*² vagy *velük* szemben egyéb súlyos és szembetűnő bántalmat követ el.³ Továbbá: ha olyan esetből emel bűnvádat a *szülők* ellen, amely a fejedelem, vagy az egész ország közveszélyévé¹ nem jár. Továbbá: ha a szülők élete ellen leselkedik, tudniillik méreggel, vagy máskép azoknak vesztére tör. Továbbá: ha az apa akaratának ellenére, az apai javak gonosz vesztegetése mellett gonosztevő vagy más istentelen életű emberekkel cimboraságban áll. Továbbá: ha a fogságba esett apát az ellenség ke-

¹ Hangsúlyozottan kiemeli ezt a Budapesti táblának a Curia, 1900 nov. 21-én 2601. sz. a. hhagyott ítélete (Márkus XII. k. 18.592.); továbbá Curia, 1901 szept. 20-án 1545. sz. (Márkus XIII. k. 19.918.) Curia, 1895 máj. 21-én 2503/94. sz. (Márkus VII. 12.786.). Curia, 1908 nov. 12-én 3955. sz. — A vallás változtatás és idegen vallásu egyénnel házasságra lépés nem kitagadási ok. (Egyet. Dtár III. 45.)

² Ugy értendő, hogy a másik szülő ellen elkövetett cselekvény is ok a kitagadásra s nemcsak a mindkettő, avagy épen a kitagadó elleni. (V. ö. Kern—Fodor 561. l.)

³ Lfi. 1877 nov. 15-én 8966. sz. (Márkus II. 2323.). Curia 1891 szept. 29-én 423. sz. (ugyanott 2324. és ld. a 2325. sz. alatti eset is.)

zéből vagy a tömlöcből, midőn azt tehetné, ki nem váltja, sem ki nem szabadítja vagy érette kezességet vállalni vonakodik.“¹

2. A gyermek szülőjét a következő esetekben exheredálhatja: „mikor az apa jószágait pazarolja és úgy a maga, mint fiai jószágait nem szükségből és helyes okból, hanem inkább álnokságból elidegenítette, vagy nyíltan elidegeníteni szándékozik és ez az akaratja a fiunak nyilván tudására jut. Továbbá: mikor az örökséget és birtokjogait jöllehet el nem idegenítette, sem elidegeníteni nem törekszik, de azokat kellően nem műveli vagy gondozza, hanem pusztulni hagyja.“² Továbbá: ha az apa a fiut igazságos ok és nagyobb vétke nélkül iszonyatosan és kegyetlenül fenyegeti. Továbbá, mikor az apa fiát bűn elkövetésére kényszeríti“.³

Hogy az érdemteleniséget maguk után vonó cselekvények szintén okot adhatnak a kitagadásra: önként érthető, bár az érdemteleniségnél a kitagadás egészen felesleges, mert az ezzel elérhető joghatály az érdemtelen amugy is törvénynél fogva suitja.⁴ Nem ismeri jogunk azonban a kitagadásnak azt a nemét, melynél a pazarló vagy teljesen eladósodott leszármazó lesz kitagadva, azért, mert az örökhagyó „jót akar“; (exhereditio ex bona mente), t. i. vagy a távolabbi leszármazókat kívánja biz-

¹ Ez a kitagadási ok modernizálva pl. abban állana, ha a szülőt, a kit pénzbüntetésre átváltoztatható fogságra ítélték, a gyermek, bár tehetné a pénzbüntetés lefizetésével ki nem váltja, vizsgálati fogságból cautio letételével, hol ez lehetne és képes is volna rá, ki nem menti stb., V. ö. Jellinek id. cz. ért. Továbbá Kern—Fodor 567—563. l.

Trip. I. R. 52. cz. 1—2. §§-a Kolosváry—Óváry-féle Werbőczy fordításból.

² E két pont az ősiséggel való összefüggése okán érvényesen fennállónak már nem tekinthető. Az első egyébként a régi jogban sem ment át a gyakorlatba, miről az 1765: XXVIII. és az 1723: CV. t.-cikkek, melyek ilyen esetben egyébként intézkednek, tanuskodhatnak. V. ö. erre nézve különben Kern—Fodor fejtegetéseit (id. cz. m. 563. és köv. l.).

³ Trip. I. R. 53. cz. 1—3 és 5. §. (Kolosváry—Óváry-féle fordításból) u. ezen czim 4. §-a még felemlíti további kitagadási okként azt, ha az apa a gyermeket házasságkötéstől eltiltja. Ez az 1894: XXXI. t.-cz. 8. §-a után, mely a hiányzó szülői beleegyezést gyámhatósági beleegyezéssel pótolhatóvá teszi: hatálytalanná vált.

⁴ V. ö. Curia, 1895 jan. 31-én 11.595. (Márkus VII. k. 12.787.)

tosítani azzal, hogy leszármazójától a kötelesrészt megvonja vagy éppen a kitagadandó érdekében jár el.¹

II. A kitagadás érvényességéhez azokon az anyagi kellékeken kívül, hogy kitagadásnak csak a törvényben taxative felsorolt esetekben van helye, s hogy a kitagadás okára nézve az öröknyagónak világosan és határozottan nyilatkoznia kell² alaki szempontból a végrendeletekre nézve általában előírt formák megtartása szükséges. Egyébként a kitagadás feltételhez is köthető, érvénye tehát ily esetben a feltétel be- vagy be nem következésétől függ. Vita esetén a kitagadásra okot szolgáltatott ténykörnyemények bizonyítása a kitagadott kötelesrészessel szemben az örökös feladata.³

Elvész a kitagadás érvénye, ha az öröknyagó a kitagadottnak utólagosan megbocsátott vagy a kitagadást visszavonta. A megbocsátás ipso jure hat s ha bizonyítva van: a megbocsátó nyilatkozat alakszerűségeire való minden tekintet nélkül a kitagadást hatályosságától megfosztja.⁴ A megbocsátás bizonyítása a kitagadott kötelesrészest terhére esik. Joghatálya pedig a kitagadásnak abban áll, hogy a kitagadott ugy tekintendő, mintha az öröknyagó előtt halt volna el — minélfogva helyébe leszármazói lépnek, megkapván együttesen azt a kötelesrészt, mely törzselődjüket illette volna.⁵

¹ Curia, 677/890. sz. (Jog. 1890. évi. 189. l.)

² Pécsi tszék: „A kitagadáshoz nem elég az örökösnek a végrendeletben egyszerű mellözése, hanem az is szükséges, hogy a kitagadásnak a végrendeletben határozott kifejezés adassék és a kitagadás oka is fel-említessék.“ Curia, h. hagyja 1901. febr. 26-án 3361. sz. (Márkus XII. k. 18.593) Lfi, 1874 febr. 6-án 498. (Márkus II. k. 2321.)

³ Ha tehát a kitagadás oka a kitagadáskor már nem forgott fenn, a kötelesrész érvényes megvonásáról sem lehet beszélnünk.

⁴ Ha a kitagadási ok a végrendeletben fel nem említettik: a megbocsátás vélemezendő (Curia, 1901 márcz. 14-én 501. sz.; (Márkus XII. 18.594.). Lfi 1874 febr. 6-án 498. sz. (Márkus II. 2321.) Ez a vélelem valóságos praesumptio juris et de jure, melylyel szemben bizonyítani sem lehet.

⁵ Curia, 1890 nov. 14-én 677. sz. (Márkus II. k. 2220.)

252. §. *Ajándék miatti kötelesrész.*

Irodalmi utalások. Lsd. a CXXIII. Fej. alatt.

Az orszb. ért. 8. §-a szerint a kötelesrész törvényes mértékének sértetlenül megóvására, a kötelesrészre jogosítottak kötelesrészük kiegészítését az örökhagyó által tett élők közötti ajándékozások esetében is követelhetik „ha a leszármazó egyenes örökösök, ezek nemlétében pedig az életben lévő szülők bebizonyíthatják, hogy az örökhagyónak tiszta hagyatéka az ajándékozáskor volt érték felénél kevesebb, mely esetben e hiányt a megajándékozott pótolni tartozik“.

Jogunk e rendelkezésével a kötelesrész iránti igény az örökhagyó tulságos ajándékozgatásaival¹ szemben van megvédve, tekintve, hogy az ilyen ingyenes élők közötti ügyletek amugy is legtöbbször a kötelesrész kijátszására szoktak tendalni.

Ennyiben az élők közötti ajándékozási jog a kötelesrészre jogosítottak kötelesrész iránti igényével kétségtelenül korlátozva van, bár maga az ajándékozási ügylet érvényben marad. (V. ö. 155. §. és lásd orsz. ért. 4. §., hol egyuttal az is ki van mondva, hogy a kötelesrészre jogosítottak tékozlás esetében kötelesrészüket zárlat utján biztosíthatják, valamint természetesen gondnokság alá helyeztetéssel is.)²

Az ajándék miatti kötelesrész kiszabása a hagyatéki és az elajándékozott vagyon együttes értéke alapján történik. E kiszámítási alap tisztázása és bizonyítása a kötelesrészes feladata. A hagyatéki értéke az örökhagyó halálának, az ajándéké ellenben az ajándékozásnak időpontja szerint veendő figyelembe.³ Amennyiben a megajándékozott bizonyítani tudja, hogy az ajándékozás után az örökhagyó vagyona gyarapodás folytán az ajándé-

¹ Tulságos, mértéktelen ajándékozás (immensa, inofficiosa donatio) tehát akkor forog fenn, ha az örökhagyó annyit ajándékozott el életében, hogy az ajándék előtti vagyon alapján kiszámított kötelesrész az ajándékozás után maradtból ki nem telnék. Pl. tiszta hagyaték 11.000 frt, élők közötti ajándék volt 9000 forint. A kötelesrész volna $\frac{11.000+9000}{2} = 10.000$ frt. A megajándékozott pótolni tartozik 1000 frtot.

² Curia, 1898 febr. 15-én 437. sz. (Márkus IX. k. 15.209.) 1900 márcz. 1-én 5457/99. sz. (Márkus XI. 17.625. sz.)

³ Curia, 1884 decz. 4-én 3797. sz.; 1886 nov. 1-én 1910. (Márkus II. k. 2397—2398.)

kozás előtti állapotot *ismét* elérte, s hogy a hagyatéknak ennek ellenére történt lepadása az ajándékozással összefüggésbe nem hozható, hanem egyéb intézkedések. (pld. visszaterhes ügyletek) következménye: a kiegészítés kötelezettsége alól mentesülhet.¹

Ha a kötelesrész sérelme többszörös ajándékozás folytán állott elő: a kötelesrészre jogosítottaknak kiegészítés végett a legutoljára megajándékozott ellen kell fordulniok.² Egyidejűleg történt több ajándékozás esetében a megajándékozottak egyetemlegesen felelnek.³

Ajándék miatti kötelesrészt általában mindazok követelhetnek, akik az örökgyógyó halálának időpontját véve figyelembe, kötelesrészre jogosultakul tekintendők. Kötelesrészre jogosult leszármazó kiesése esetén helyébe mint törzs, az ő leszármazói lépnek. Az ajándék miatti kötelesrészre oly leszármazó is igényt támaszthat, aki bár az ajándékozás után, de az örökgyógyó oly házasságból született, mely az ajándékozáskor már fennállott.⁴ Azonban az ajándékozás utáni időpontban kötött házasságból született, vagy törvényesített, illetőleg örökbefogadott gyermekre ez a szabály már nem alkalmazható.⁵ Szülő ajándék miatti kötelesrészt, kizárólag a rája nézve áginak minősülő öröklött javak értékéből követelhet; a szerzeményi javakból ellenben csak az esetben, ha házastárs, ki a szülőt a törv. öröklés rendjében megelőzi, nem maradt, s így e javak a törvényes öröklés alapján a szülőre háramlanának.

Megjegyzendő végül, hogy az előre kapott és betudandó természetű adományok: a megajándékozott kívánságára, az ajándék miatti kötelesrészbe is betudandók, illetőleg abból leszámítandók.

¹ Ilyenkor ugyanis az utólagos gyarapodással a kötelesrész sérelme megszűnik s ha az örökgyógyó pl. minden vagyonát eladja, vagy véletlen miatt elveszti: a korábban megajándékozottal szemben a kötelesrész kiegészítése iránti igény fel nem éled.

² Bp. tábla, 24.106/84. sz. (Márkus II. 2395.)

³ Curia, 1904 jan. 26-án 1727. sz. (Judicatura II. k. 190. l.)

⁴ Curia, 1900 máj. 16-án 6791/99. sz. (Márkus XI. k. 17.628. sz.)

⁵ Curia, 1909 márcz. 11-én 4827. sz. — Az örökbefogadott gyermek az örökbefogadó szülő által tett ajándékozást kötelesrészének sérelme okából csak az esetben támadhatja meg sikerrel, ha a megtámadott ajándékozás az örökbefogadás időpontja után létesült. (Egyet. Dtár III. 136.)

NEGYEDIK SZAKASZ. AZ ÖRÖKLÉS JOGHATÁSA.

CXXIV. FEJEZET.

Az örökség megszerzése, elfogadása és visszautasítása.

Irodalmi utalások: Szladits Károly: Az örökös jogállása cz. m. a Fodor-féle Magánjog. V. k. 589—611. lap; Zlinszky—Reiner: Magánjog. 1107. és köv. l.; Galamb István: Az örökség birtokbavételének főelve a magánjogi törvénytervezetben cz. m. M. Jogászegyl. Ért. XXXI. f.; Indokolás: a m. ptkv. tervezetéhez V. k. 341. és köv. l.; Zsögöd: Az örökösödési törvénytervezetről cz. m. (Tanulmányok I. k. XXV., XXVIII., XXIX.). A ptkv. tervezetet előkészítő bizottság jegyzőkönyvei V. f. 30. és köv. l. Binder: Die Rechtsstellung des Erben, nach dem deutschen bürg. Gesetzbuch. I—III. k. (Leipzig, 1901—1905.). Lásd továbbá az egész szakaszra nézve Herczegh, Ragályi Lajos, Trux Hugó, Nyulászy János, Fodor-Márkus: örökösödési eljárásról szóló műveit.

I. Az öröklésnek legközvetlenebb joghatásaként jogunk szerint az örökös az örökséget, a hagyományos a hagyományt, a halálesetére megajándékozott az ajándékot s a kötelesrészes kötelesrészét a megnyílás pillanatában *ipso jure* megszerzi, tekintet nélkül arra, hogy kiléte esetleg ismeretlen, vagy hogy a törvény értelmében javára bekövetkezett házulásról van-e tudomása vagy nincs.

Midőn azonban jogunk ekként az örökléshez az örökösnek (hagyományosnak stb.) minden beleegyezési, vagy elfogadási nyilatkozatától függetlenül kapcsolja hozzá a megnyilással egyidejű vagyonátháramlást¹ a szent korona, mint törvényes örökös kivé-

¹ Ebben tér el elvileg az *ipso jure* öröklés rendszere az u. n. additionalis rendszertől (pl. Optk-ben), mely az örökség megszerzését az örökös elfogadási nyilatkozatától tévén függővé a hagyatékot, addig is, míg ez bekövetkezik, „nyugvó hagyaték“-ként (hereditas jacens) heverteti.

telével, akarata ellen senkit sem teszen sem örökössé, sem hagyományossá. Aki ugyanis örökös (hagyományos stb.) lenni nem akar a rája hárult örökséget (hagyományt) visszautasíthatja, mely esetben ugy tekintendő, mintha azt az örökség megnyílásával meg sem szerezte volna, mert a visszautasításnak a megnyílás időpontjáig visszaható ereje van.¹

Az ipso jure öröklés elvének voltaképi jelentősége nem is abban fekszik, hogy valaki tudtán és akaratán kívül is megszerzi az örökséget, pusztán az örökség rájavaló megnyílása következtében — hiszen módjában áll azt visszautasítva, az öröklést magára nézve meg nem történtté tenni; — hanem inkább az ipso jure átszállás azon távolabbi kihatásában, mely szerint az örökös hitelezői az örökségre annak megnyílásakor azonnal már jogokat szerezhetnek, — melyek természetesen mint hallgatag bontó feltételtől, az örökség vissza nem utasításától függnék.²

II. A mondottak szerint az örökség megnyílásával a végintézkedés, vagy törvény alapján kijelölt örökös (hagyományos stb.) a neki jutott részeltetést, vagy örökséget megszerzi ugyan, de véglegesen és visszavonhatatlanul mégis csak akkor lesz örökössé, midőn öröklési szándéka akár concret elfogadási nyilatkozat, akár egyéb concludens factum (a visszautasítással nem élés, örökösi magatartás) által határozottan megnyilvánul.³ Ily magatartásra, sőt éppen nyilatkozattételre az örököst — ha csak maga az örök-hagyó nem tűzött ki a nyilatkozatra záros határidőt — rákényszeríteni nem lehet.

Mind az elfogadás, mind a visszautasítás a máshoz nem intézett egyoldalú jogügyleti nyilatkozatok természetével bir s az ezekre nézve fennálló általános szabályok szerint itélendő meg. Ha tehát tévedés, kényszer vagy megtévesztés hatása alatt történt,

¹ Erre való tekintettel az ipso jure elvü és aditionális öröklési rendszer közötti látszólagos nagy ellentét, meglehetősen reducálódik, mert ha utóbinál az örökös az elfogadó nyilatkozatot megteszi: ugy kell őt tekintenünk, mint aki már a megnyílás pillanatában örökössé lett volna. Szóval az elfogadó nyilatkozat ép ugy visszaható erővel bir, mint a magyar jog szerinti visszautasítás.

² Ellenkezőleg az aditionális rendszerben, hol az örökös hitelezője az örökségen csak akkor szerezhet jogokat, ha az elfogadtatott.

³ Az örökös elfogadás előtti ideiglenes örökösi minőségének kifejtését lsd. Szladits, id. cz. m. 590. és köv. l.

a nyilatkozó részéről megtámadható. Cselekvőképtelen személy, továbbá örökséget (hagyományt stb.) sem el nem fogadhat, sem vissza nem utasíthat. Helyette törv. képviselője nyilatkozik. A cselekvőképességében korlátozott szintén törv. képviselőjének beleegyezésére van utalva, bár az elfogadó vagy visszautasító nyilatkozatot személyesen is megteheti; a törv. képviselő beleegyezése meg minden esetben gyámhatósági jóváhagyás alá tartozik. A gyámhatósági jóváhagyás is semmis azonban, ha kiderül, hogy oly örökség visszautasítását sanctionálta, melynek activái a passivákat meghaladták. (1877: XX. t.-cz. 20., 113. §-ok.)

Az örökség elfogadása egyébként bármely alakban tett nyilatkozattal, sőt *facto concludente* is történhetik (*pro herede gestio*). Ám arra nézve, hogy az örökös mely cselekvényei vagy minő magatartása szükséges ahhoz, hogy abban hallgatag örökségelfogadást lássunk, szabály nincs. Mindig a concret eset összkörülményeitől fog ez függeni, s ha öröklési akarat a kijelölt részén nem forogna fenn, még a hagyaték birtokbavétele sem lesz *pro herede gestio*ként minősíthető. Az örökség visszautasítása az elfogadással szemben, már sohasem vélelmezhető, ennek tehát, bár alakszerűséghez a nyilatkozás kötve nincs, mégis okvetlenül kifejezetten kell megtörténnie. Mivel pedig mindaddig, míg az örökhagyó meg nem hal, sem öröklésről, illetőleg örökségről szó sem lehet, az elfogadásnak vagy visszautasításnak csak az örökhagyó halála után van értelme. Az ez előtt tett ily tartalmu és czélú nyilatkozatok érvénytelenek,¹ ha csak a kérdéses nyilatkozat nem esik az öröklésről való lemondás vagy öröklési szerződések fogalma alá, mikor is ezek szempontjából lesz elbírálandó.

E szabály alól csak az esetben van kivétel, ha az örökség már általában véve megnyílt, de nem specialiter magára a nyilatkozóra nézve, ki helyettes örökösül vagy utóörökösképpen lön kinevezve, mikor is az örökséget, mely az örökhagyó halálával rája nézve is határozattá vált eleve, az utó- vagy helyettes öröklés bekövetkezése előtt még visszautasíthatja. Érvénytelen az oly visszautasítás, illetőleg elfogadás is, mely feltételes vagy időhöz kötötten tétetik, mert összeütközésbe jön az örökhagyó akaratával, mely korlátos intézkedéseket (nevezetesen a feltételes vagy időha-

¹ Következik ez már a „*vivientis nulla hereditas*“-féle elvből is.

táros elfogadás, resp. visszautasítás mögött rejlő utóöröklést) nem tartalmazott, valamint a törvényes öröklési rend intencióival is, amennyiben in concreto törv. öröklésről volna szó. Nem lehet érvényesnek tekintenünk, továbbá a részleges elfogadást, illetőleg visszautasítást sem, mert ez uton az örökös az örökrészek kiszabott arányán önkényesen változtathatna.

Nem vonatkozik azonban ez a szabály azokra az esetekre, midőn valaki több alapon lesz örökössé ugyanabban. Pl.: végrendelet és öröklési szerződés, avagy törvény czimén, föltéve természetesen, hogy e különböző és egymástól független öröklési alapok concret esetben egymás mellett érvényesülhetnek és érvényesülnek. Ilyenkor az egyik alapon megnyilott örökséget vissza lehet jogérvényesen utasítani anélkül, hogy a másik alapon megnyilott örökségre a visszautasításnak befolyása volna. Itt nevezetesen „részleges“ visszautasításról vagy elfogadásról nincs szó. Többszörös örökség esetében ellenben az egyikre nézve tett elfogadási vagy visszautasítási nyilatkozat a többire is kihat. Ha valaki végintézkedés alapján részesül többféle juttatásban: a végakarattól függ, hogy azok tekinthetők-e oly szoros összeköttetésben állóknak, miszerint valamelyik juttatás visszautasítása, resp. elfogadása a többire is kihat vagy nem?¹

Az örökös örököse az ő örökhagyójára szállott örökséget csak akkor utasíthatja vissza, ha az örökhagyója az elfogadás iránt sem kifejezetten, sem pro herede gestio útján hallgatagon nem nyilatkozott. Ha az örökösnek több örököse van: a rája szállott örökrészt mindenik külön-külön visszautasíthatja, illetőleg elfogadhatja.

Az az örökös, aki a rányilott örökséget visszautasította, ugy tekintendő, mint a kieső, vagyis az örökhagyó előtt elhaltnak vétetik. Ennélfogva az lépend nyomába, aki a concret öröklési alap törvény, végrendelet szerint a sorban utána való következésre ki van jelölve. Tehát: törv. öröklés esetén a visszautasító leszármazói (a képviseleti jog alapján); ha leszármazó nincs: az egyébkénti törv. örökös. Végintézkedésnél: az esetleg kijelölt helyettes örökös, vagy ha ez a visszautasításkor már nem élne, az ő leszármazói. Helyettes örökösnevezés nem léteben a többi kijelölt örökösök, —

¹ V. ö. e kérdésre nézve Szladits, id. cz. m. 598. és köv. l.

ellenkező esetben a törv. öröklési rend szerinti örökösök. Ha a visszautasítással élő örökös a hagyatéknak birtokába helyezkedett, annak éppen úgy gondját kell viselnie, mintha idegen vagyon kezelője volna. (Negotiorum gestor.) A hagyatéknak fentartása iránt kötött halaszthatlan szükségű jogügyletei pedig az utána valóban örökösökké váltakkal szemben is kötelező erejűek maradnak, egyébként pedig csak utóbbiak jóváhagyása mellett tekinthetők hatályosoknak.¹

CXXV. FEJEZET.

Az örökös felelőssége a hagyatéki tartozásokért.

Irodalmi utalások. Szladits: id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog. V. k. 611. és köv. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 1114—1115. l.; Barna Ignác: Az öröklési jog reformkérdései cz. m. Jogászegyl. ért. 139. f.; Kern: Az örökös felelőssége a hagyatéki tartozásokért, cz. ért. Magy. Jogászegyl. ért. 52. f. (1890). Schwarz Gusztáv: Az örökös és a hagyatéki terhek, cz. ért. (Jogi Szemle 1890. II. 522. l.); Zsögöd: Fejezetek stb. id. cz. m. II. k.122. §. A ptkv. terv. előkészítő-bizottságának jegyzőkönyvei, V. f. 33—56. l.; Indokolás, a ptkv. tervezetéhez, V. k. 388—427. l.; Binder: id. cz. m.

I. Az öröklés rendén az örökösre az örökhagyónak vagyona szállván át, e vagyonnak esetleges passzívái az örökhagyó hitelezőit immár az örökössel vagy örökösökkel állítják szembe. Egy-egy más iránt kölcsönös joghelyzetük az örökösöknek a hagyatéki tartozásokért való felelősségében domborodik ki, melyre nézve mai jogunknak alapvető szabálya, hogy *e felelősség a törvény erejénél fogva — tehát ipso jure — korlátozott felelősség csak, melynek biztosítására és fentartására az örökösnek semminemű joglépést tennie nem kell.*²

E korlátozott felelősség a régebbi jog szerint *cum viribus hereditatis* állott fenn, azaz, az örökös felelt a hagyatéki tar-

¹ Az e §-ban adott szabályok megfelelően alkalmazandók, hagyományosokra, halálesetére megajándékozottakra és kötelesrészesekre is.

² Ily joglépés pl., mely a korlátolt felelősség biztosítására szolgál s több jogrendszerben el van fogadva, a leltári kedvezmény igénybevétele (*beneficium inventarii*).

tozásokért, in natura azokkal az egyes vagyontárgyakkal, melyeket örökségül kapott. A gazdasági élet természetes fejlődése azonban szinte észrevétlenül áthajlította szokásos jogunkat erről az állásponttól a korlátolt felelősség azon másik fajára, mely szerint az örökös nem csak *cum viribus*, hanem emellett *pro viribus hereditatis* is szavatol, azaz *személyesen*, saját vagyonával is, de csak azon *érték erejéig*, mely érték az örökség rendén örökségül reászallott.¹ A korlátozott felelősség e két fajtája között, már most birói gyakorlatunk szerint az a viszony áll fenn: hogy „az örökös *elvéleg személyesen, örökségének értéke erejéig* (*pro viribus*) *felelős*; de a hitelezőnek joga (*facultas alternativa*) van ahhoz, hogy követelésének kielégítését az adósának hagyatékához tartozó s természetben meglévő vagyontárgyakból szorgalmazhassa.”²

Az örökös felelősségének mértékéül egyébként az a szabály állítható fel, hogy általában többért és többel, mint amennyi a tényleg meglévő hagyaték (ehhez számítódik minden *fructus extans* is) az örökös nem tehető felelőssé, de amennyiben a hagyaték az ő vétkességéből értékcsökkenést vagy fogyatkozást szenvedett s a hitelező követelésének kielégítésére rendelkezésül állott vagyonalap ekként megkisebbedett: kártérítéssel tartozik, viszont azonban, ha abba oly beruházásokat eszközölt volna, melyek a közönséges vagyonkezelés mértékén túl mennek, ezek fejében megtérítésre van joga.

II. Ami már most azt a kérdést illeti, hogy mi esik a hagyatéki tartozások körébe és fogalma alá? ugy kell felelnünk: hagyatéki tartozás az örökhagyónak minden *transmissibilis* (személyhez nem kötött) természetű tartozása és azok a tartozások, melyek éppen az örökösödés folytán keletkeztek. Ilyenek a temetési, gyógyíttatási költségek, kegyeleti kiadások (sirkő) (1894: XVI. t.-cz. 43. §. és a végrehajtási rend. 39. §.)¹ az örökösödési

¹ Támogatja ezt az 1881: LX. t.-cz. 14., 15. §-a is, mindazonáltal a tétel inkább a szokásjogon nyugszik. Lásd továbbá: Budapesti tábla ítélete. Curia helybenhagyja 1890 ápr. 9-én 1460. sz. (Márkus II. 2208. sz.) Curia 1887 nov. 24-én 4781. sz. (ugyanott 2229. sz.) stb.

² Szladits, id. cz. m. 619. l. Megjegyzendő, hogy a hitelezők azon jogában, miszerint a hagyatékból magából kereshetik kielégítésüket, a hagyaték bár az örökös javaival összevegyül is, mégis mintegy separálva van, a római jogi *bonorum separatióra* emlékeztetően.

eljárás és a hagyaték biztosításának, a végrendelet végrehajtásának költségei; továbbá a kötelesrészből, hagyományból és meghagyásokból eredő tartozások.

E különböző tartozások kielégítésének sorrendjére nézve az örökösnek általában véve szabad a keze, de mert jóhiszeműséggel és az összes hitelezők érdekeit egyaránt szem előtt tartva kell eljárnia, csak akkor, ha a hagyaték egészen active állván, minden hitelező a maga követelését megkaphatja. Ugyanigy, ha a hagyaték tulterhelt voltáról — anélkül, hogy gondatlanságot követett volna el — nincs tudomása, mikor is a későn jelentkező hitelező a hagyaték kimerülése folytán az örököstől már mit sem követelhet. Passive álló hagyatéknál különbeni szabályul szolgál, hogy a kötelesrész, hagyományok, továbbá a meghagyáson alapuló tartozások háttérbe szorulnak s előbb az örökhagyó tartozásai fizetendők ki. Amennyiben még ezekre nézve sincsen elegendő fedezet: egyik hitelezőt sem szabad a másik rovására egészen kielégíteni;² minélfogva aránylagos kielégítésnek lesz helye.³ Ez aránylagos kielégítést az örökösnek csőd eljárás útján kell eszközölnie⁴ s ha valamelyik hitelezőnek — a hagyaték tulterheltségéről tudva (vagy arról vétkesen nem tudva) — már előzőleg a csődquotánál többet fizetett: a többletért a többi hitelezőkkel szemben személyesen is felelős.

¹ Lásd Márkus-féle gyűjt. II. k. 2217—2221. sz. esetek. Továbbá: Curia, 1903 máj. 17-én 5386/92. sz. (Márkus VII. k. 12.770.) stb. A temetési vallásos szertartással egybekötött szokásos halottas tornak költségei a hagyatéki terhek közé számítandók. (Curia, 1909 jan. 20-án 3783/908. sz. — Egyet. Dtar IV. 99.). A sírkő felállításával felmerült költségek: temetési költségkép tekintendő; az örökhagyó gondozásának és ápolásának költségei a hagyatékot terhelik. (K o l o z s v. T. 1909 G. 58/3. sz. — Erd. J. K. II. évf. 33. sz.)

² Curia, 1894 jan. 18-án 12.909/13. sz. (Márkus VII. 12.778. sz. igy. 12.783. sz. eset.) Budapesti tábla, 1898 jun. 17-én I. G. 106. sz. (Márkus X. 16.374.)

³ Az aránylagos leszállítás alól csak az oly követelések vannak kivéve, melyek csődben is elsőbbséggel bírnak. Így a gyógyítási, temetési költségek és a hagyatéki eljárás költségei. Ezek tehát teljes összegükben felszámíthatók a többi hitelezőkkel szemben. Lásd egyébként a szöveg tételére Curia, 1899 máj. 2-án 325. sz. (Márkus X. 16.373.)

⁴ Curia, 1890 decz. 19-én 936. sz. (Márkus II. 2233. sz. ugyanigy 2234. sz.) Curia, 1890 okt. 24-én 592. sz. (Márkus II. 2246.) Curia, 1895 máj. 24-én 9536/94. sz. (Márkus VII. 12.781.)

Ha az örökhagyó hitelezői teljesen kielégítették, de a kötelesrész, hagyományok és meghagyáson nyugvó tartozásokra elegendő fedezet nem maradt: a kötelesrész elégitendő ki első sorban, a többiek vagy aránylagos leszállításban részesülnek (ennek csődön kívül is helye lehet) vagy egyáltalában — ha nem jut — teljesítés nélkül maradnak.

A hitelezők előtt kielégített kötelesrészes, meghagyására jogosult, illetőleg hagyományossal szemben az örökös visszkeregeti joggal bir, ha és amennyiben az örökhagyó hitelezője a hagyatékából megfelelő fedezetet már nem kapván, a mondott és illeték-telenül előzetesen kielégített személyeknek juttatott értéket a hagyatékhoz hozzászámítva, követelését az örökösön hajtja fel. Nincs helye ennek, ha az örökös jóhiszeműen járt el s a hitelező követeléséről sem nem tudott, sem nem tudhatott.

III. A hagyatéki hitelezők követeléseiket az örökhagyó halálával azonnal érvényesíthetik.¹ Perbeli érvényesítésnél nehogy a valódi örökösök a netaláni álörökösökkel szemben hátrányos helyzetbe jussanak,² alperesként oly örökös vonandó perbe, aki akár valamely korábbi örökösödési perben hozott jogerős birói ítélettel, akár birói hagyatékátadó végzéssel, vagy örökösödési bizonyítvánnyal mint örökös igazolva van, s ha ez esetek egyike sem forogna fenn, az összes ismert örökségre igényt tartók,³ valamint az ismeretlen örökösök is ügygondnok utján.⁴ Az ismeretlen örö-

¹ Optk. 813. §. jogot ad az örökösnek a *convocatio creditorum* kérésére. Az erre kitűzött záros határidő alatt a hitelezők követeléseik érvényesítését abban hagyni tartoznak. Miután az 1894: XVI. t.-cz. ezt az intézményt nem ismeri, a §-t a ptkv. területén és a vele összefüggő 814. és 815. §§-al hatályon kívül helyezettnek kell tekintenünk. — (Curia 1904 jun. 23-án 1904 G. I. 77. sz. — Erd. J. K. III. évf. 142. lap.)

² A hagyatékot ugyanis az örökös elől el lehetne vonni, oly czimeken, melyek nem állnak fenn s az örökösnek csak az álörökös ellen bizonytalan megtérítési igény maradna. (V. ö. Szladits, id. cz. m. 628. l.)

³ Ezekhez kell vennünk, hogy az ítélet hatálya vele szemben is kiterjedjen az özvegyi jogot gyakorló özvegyet, ki a hitelezőnek kielégítését tűrni tartozik. (Lásd 236. §.)

⁴ Curia, 1889 márcz. 1-én kelt, 42. sz. t. ü. döntv.; Curia, 1896 ápr. 29-én 5692/95. sz.: a kincstárt, a míg meg nem állapítottat, hogy örökös nincs, nem kell perbeidézni akkor sem, ha nincs ismert igénylő, elegendő ily esetben az ismeretlen örökösök ügygondnokának perbeidézése. (Márkus VII. 12.777.) Curia, 1899 szept. 26-án I. G. 285. sz. (Márkus X. 16.365.)

kösök perbeidézése a hagyaték átadása előtt el is maradhat, ha valamely örökös esetleges mellőztetése tekintetében mi aggály semmerül fel, pl. mikor leszármazó örökösök és házastárs perbevonásáról van szó. Az örökhagyó adósságáért perbevont és pervesztes örökös a perköltségek iránt saját személyében felelős.¹

Egyébiránt azt, hogy van hagyaték és hogy az mily vagyontárgyakból áll s mily értékű, ami a perbevont örökösre örökségül szállott: a hitelező tartozik bizonyítani. Marasztalni az örököst, általában csak „öröksége erejéig“ az örökség minőségének és mennyiségének közelebbi meghatározása nélkül nem lehet, mert az ily ítélet végrehajthatatlan.² A hagyatéki vagyon állományának és az örökség értékének bizonyíthatása végett a jogrend megadja a hitelezőnek a jogot, hogy a hagyaték leltározását kérhesse, illetőleg, hogy a hivatalos leltározásnál jelen lehessen (1894: XVI. t.-c. 36., 39. §.)³ s ezen felül az örökös is köteles arra, hogy perben a hagyaték mennyiségére nézve felfedező esküt tegyen. (1868: LIV. t.-c. 238. §., 1893: XVIII. t.-c. 97. §.) A már jogszerűen kifizetett hagyatéki tartozások a mondott módon megállapított és bizonyított hagyatékból, akár az örökség értéke erejéig perel a hitelező, akár in natura a hagyatéki tárgyakból keres kielégítést: levonandók. Ha pedig a hitelező utóbb újabb hagyatéki vagyont fedez fel, amennyiben ugyan kielégítve még mindig nem volna, a marasztaló ítélet hatályának az új fedezetre való kiterjesztését kereset útján szorgalmazhatja.⁴

Az örökhagyó ellen hozott marasztaló ítélet alapján elrendelt végrehajtás esetén, ha az örökhagyó annak foganatosítása előtt elhalt: a végrehajtás a hagyatékban talált, vagy az örökösre szállt vagyonban foganatosítandó. Amennyiben a hagyaték még át nem adatott, sem örökösödési bizonyítvány még ki nem adatott

¹ Curia 1906 ápr. 27-én 48. G. sz. — (Egyet. Dfár I. 168.)

² Bpesti táblának a Curia 1884 szept. 2-án 260. sz. a. hhagyott ítélete. (Márkus II. 2198. és ugyanitt a 2199—2200., 2203. sz. esetek is.) Temesvári tábla, 1892 márcz. 31-én kelt 1. sz. határozata. (Márkus II. 2235.)

³ Természetesen semmi akadályja sincs annak, hogy a hagyatéki vagyonnak a leltározásnál való megbecslésével szemben bármelyik fél a perben más értéket bizonyíthasson.

⁴ Curia, 1899 febr. 8-án 1276/98. sz. (Márkus X. 16.372.)

volna, a bírósági kiküldött a netaláni ismeretlen örökösök részére ügygondnokot nevez ki s a végrehajtást elrendelő végzés az ismeret örökösökön kívül az ügygondnoknak is kézbesítendő. Ezen az alapon azonban csakis azon vagyona vezethető a végrehajtás, mely az örökgyónak hagyatékában található vagy róla szállott át az örökösökre (1881: LX. t.-c. 17., 14. §.). Ha az örökös a hagyatékot időközben jogszerű fizetésekkel leszállította, avagy egészben kimerítette: a végrh. törv. 30. §-a szerint keresetet indíthat a végrehajtás megszüntetésére vagy korlátozására.

A mondottak szerint történik az eljárás akkor is, ha az örökgyó még a végrehajtás elrendelése előtt elhalt, mikor is az az örökösök ellen fog elrendeltetni. Hagyaték átadás előtt a netalán ismeretlen örökösök itt is ügygondnok útján vanandók be; az ügygondnok kinevezése pedig ezuttal a bíróság feladata (1881. évi LX. t.-c. 14. §.).

Amennyiben pedig a végrehajtható nem a hagyatékban talált, vagy az örökgyóról bebizonyíthatólag az örökösökre átszállott hagyatéki tárgyakra, hanem közvetlenül az örökösök ellen kívánja intézni a végrehajtást: ezt az 1881: LX. t.-c. 15. §-a szerint megteheti ugyan, de csak az örökösök személyes felelősségének korlátai között, melyeknek megállapítására (az örökös a hagyaték-ból valamit jogtalanul elvont, annak értékét vétkesen csökkentette stb.) megelőzően sommás, illetőleg jegyzőkönyvi tárgyalás tartandó. E tárgyalás eredménye az a végzés, melyben a bíróság érték szerint határozza meg a felhozott bizonyítékok alapján az örökös személyes (saját vagyonával is való) felelősségének mértékét.

IV. Végül a passive álló hagyatékokra nézve szokásos jogunkban kötelezőnek tekinthető hagyatéki csődöt illetőleg megjegyzendő, hogy azt mindaddig lehet kérelmezni, amíg a hagyaték kimerítve teljesen nincs.¹

Kérheti pedig bármelyik örökös és az örökgyó hitelezői. Az, hogy a hagyaték már az örökgyó életében a fizetéseképtelenség állapotában lett légyen, nem szükséges.

¹ N.-V á r a d i T. 1907 ápr. 25-én G. 31. sz. — Az örökösöknek nemcsak joga, hanem kötelessége is, hogy a hagyaték tulterhelése esetén csődöt kérjenek a hagyatéokra. (Egyet. Dtár I. 483.)

A csődtömeghez tartoznak a hagyatéki tárgyak és az örökösök terhelő megtérítések is.

Jogszerűen vagy a passivitas vétlen nemtudása mellett az örökösök által már kifizetett tartozások a tömegeből leszámíthatók. Egyebekben (pl. jogcselekmények — öröklésről való lemondás megtámadása) a csődtörvény rendelkezései a hagyaték csődjében is megfelelően alkalmazandók.

CXXVI. FEJEZET.

Az örökös hitelezőinek jogállása.

Irodalmi utalások. Lásd a CXXV. Fejezet alatt.

Az örökösök hitelezőinek jogállására az ipso jure öröklés elvének van eldöntő jelentősége, amennyiben az örökös az örökség megnyílásának pillanatától kezdve a rászállott örökséget megszervezvén mindaddig, amíg joghatályos visszautasító nyilatkozatot nem tesz az örökségi javak tulajdonosául tekintendő s ekként hitelezői szempontjából az örökség és az örökös többi vagyona között különbség nincsen. Ha azonban az örökös az örökséget visszautasítja: hitelezői is elesnek attól a lehetőségtől, hogy követeléseik kielégítését a hagyatéki vagyonban keressék, mert az elfogadásra adósukat rákényszeríteniök nem lehet.

A mondottak szerint az örökséghez tartozó ingóságokra az örökös hitelezői a megnyíláskor már azonnal rátehetik kezöket; de a végrehajtásilag lefoglalt ingók mint idegen és ezért a foglalás alól igényperrel feloldható dolgok lesznek tekintendők, ha az örökös az örökséget visszautasítja. Özvegyi jog esetén az egyik örököstárs hitelezője által a közös osztatlan ingókra szerzett végrehajtási zálogjog az özvegyi haszonélvezetet nem érintheti, s így a lefoglalt ingók csak annyiban szolgálhatnak kielégítési alapul, — amennyiben a végrehajtást szenvedő örökös jutalékába esnek és az özvegyi jog sérelme nélkül elidegeníthetők.¹ Hogy a hagyatéki ingatlanokra szerzendő végrehajtási zálogjoggal a kérdés tkvirts 74. §-ához képest miként áll? visszautalunk az I. k. 120. §. során mondottakra. Különösen és ismételten is kiemelendő azonban,

¹ Curia, 1905 máj. 3. I. G. 746. sz. (Judicat. IV. 1262.)

hogy az örökös hitelezői által valamely hagyatéki ingatlanra (vagy egyéb tlkvi jogra) szerzett zálogjogok ipso jure hatályukat veszítik, ha az így terhelt javak az adóstól különböző más személynek adatnak át örökségül. (*Curia*, 34. sz. t. ü. döntv.)

Ha a hitelező zálogjoga törlésének az az oka, hogy az örökös örökösödési jogáról lemondván, a hagyatékban nem részesül: e lemondást ajándékozásnak tekinteni és a hitelezővel szemben hatálytalaníttatni nem lehet.¹

Különlegesen alakul mind az örökös, mind az ő hitelezőinek jogállása, az örökös csődjében, mikor is a csődnyitást megelőzőleg 2 éven belüli örökségről (hagyományról is) való lemondás illetőleg örökség (hagyomány) visszautasítás megtámadható. (1881: XVII. t.-c. 28. §.) Ilyen esetben a közadás a megtámadás folytán mégis örökséssé lesz s az örökség (hagyomány) csődtömegbe kerül. Csődnyitás után megnyílt, vagy azelőtt megnyílt, de sem el még nem fogadott, sem vissza nem utasított örökség (hagyomány) elfogadásának vagy visszautasításának joga a felszámolási határnap eltelte előtt a csődbíróság, azontul a csődválasztmány jóváhagyása mellett a csődtömeg gondnoka által gyakoroltatik. (1881: XVII. t.-c. ., 160. §.)

Ami a kötelesrészes hitelezőinek jogállását illeti: a még eléggé ki nem alakult gyakorlatból alig vehető ki egyéb, mint a mennyi a 251. §. legvégén jeleztetett. Tudniillik ha a kötelesrészes kötelesrész iránti jogát érvényesíteni nem kívánja (nem indít pl. rája keresetet) végrehajtás tárgyává a kötelesrészt hitelezői sem tehetik.²

¹ Bpesti T. 1908 okt. 16. G. 415. sz. (Egyet. Dtár III. 24.) De nem lesz helye a törlésnek akkor, ha a hagyatéki ingatlan a hagyaték átadása előtt eladatott ugyan, de az adásvételi szerződést az adós is, mint egyik örökös kötötte meg. (*Curia* 1908 decz. 16-án 2143. sz. — Egyet. Dtár III. 47.) Itt ugyanis az adós örökös az ingatlanból a ráeső részt már megkapta s a vevő az örököst illető jutalék tekintetében ennek (t. i. az adós örökösnek) jogán szerzett tulajdont.

² V. ö. Szladits fejtegetéseivel, id. cz. m. 643—648. l., hol többek közt arra is utalás történik, hogy a kötelesrész iránti jog jellege az eljegyzésből eredő követelésekével látszik azonosíthatónak.

CXXVII. FEJEZET.

Az öröktársak jogállása.

Irodalmi utalások. Frank: id. cz. I. k. 255—258. §. Szladits: id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog V. k. 648—656. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 1117. és köv. l.; Raffay: Magánjog 731—737. I. Indokolás a m. ptkv. tervezetéhez V. k. 427—450. l.; Erdmann: Das Miterbenverhältniss, cz. m. (1899.) Jogi Lexicon V. k. „Örökösök jogviszonyai“ és „Örökösök közti osztály“ cz. cikkek (781—787. l.).

I. Nem egy, hanem több örökös létében, az örököstársak jogállásának ált. jellemzéseül az szolgál, hogy a hagyatéki vagyon az örökösök részére biróilag történt átadásáig jogilag *egy egészet* képez s az örökösök az osztály megtételéig harmadik személyekkel szemben *egy személynek* tekintetnek.¹ Az örököstársak tehát az ipso jure rájuk szállott hagyatéokra nézve egységes jogközösségben állanak, melyben pro partibus indivisis örökrészeik arányában tekintendők részesekül. Ez osztatlan vagyonközösség folyamányaképen a hagyatéki képviselőre az összorökösök együtt vannak jogosítva² s egyik a másik beleegyezése nélkül, külön örökrésze arányában sem intézkedhetik sem a hagyatéki részéről, sem annak valamely részéről. Ellenkező esetben sérelmet szenvedne az örökösök közti osztály szabadsága, ki volna játszható az esetleges osztályrabocsátási (betudási) kötelezettség s egyes hagyatéki tárgyak is a többi örökösök rovására a hitelezők elöl is elvonhatók lennének.

Az örökösök közötti ez az egységes közösség a hagyatéki birói átadásáig, illetőleg az osztály fogatosításáig tart, mikor is szükségképpen átalakul közönséges jogközösséggé, melyben min-

¹ Curia, 55/1887. Dtar uj f. XX., 114. Curia, 1892 ápr. 5-én 3845/91. sz. (Márkus II. 2186.) Curia, 1890 ápr. 9-én 1460. sz. (Márkus II. 2208.). Elbirtoklásnak az osztatlan örökségre nézve örökös társak között helye nincs. (Kolozsv. T. 1909 febr. 1-én G. 265. sz. — Egyet. Dtar III. 116.)

² Pl. a hagyatékhöz tartozó követeléseket csak valamennyi örökös nevében és javára lehet beperesíteni. Ha csak egy örökös lép föl önállóan, keresete kizárva ugyan nincs, de a míg átadóvégzéssel vagy örökösödési bizonyítvánnyal, az örökösök kizárólagos örökösökként igazolva nincsenek, az adós csak birói letéttel való teljesítésre marasztalható. (V. ö. különben: Curia, 1884 nov. 28-án 3820. sz.; Curia, 1891 jan. 15-én 1. sz. Curia, 1890 nov. 21-én 2490. sz. (Márkus II. 2190., 2205., 2206. sz.)

den részestárs jutaléka a hagyatékátadó végzésben meg van határozva (1894: XVI. t.-c. 72. §.) s egyuttal egyéb függő kérdések, mint pl. a hagyatéki terhek kifizetésének mikéntje, betudás stb. megoldást nyernek. Az ilyen közönséges jogközösségben a részestársak jogállása az ált. szabályok szerint igazodik, tekintet nélkül arra, hogy a közösségnek eredete az örökösödés volt. Átalakulhat azonban az addigi egységes közösség szerződéses közösséggé is, ha az örököstársak továbbra is szoros vagyonközösségben kívánnak maradni, mikor is annak feltételeit egyezségileg megállapíthatják s viszonyukat tetszés szerint szabályozhatják. (1894. évi XVI. t.-c. 58. §.)

I Amíg a hagyatékra nézve az egységes közösség fennáll, a hagyatéki vagyon kezelésére a vagyonközösség ált. szabályai, a hagyatéki eljárás alatt pedig az 1894: XVI. t.-c. 90—97. §-ai az irányadók.

II. A hagyatéki tartozásokért való felelősség az örököstársak egymásközötti viszonyában örökrészük *arányában* terheli őket.¹ Az ági örökössel szemben öröksége erejéig, mint láttuk, a szerzeményi örökös viseli a terheket, mert a szerzeményi örökség csak annyi, amennyi az ági érték és az örökhagyó adósságainak levonása után fennmarad.

A hitelezőkkel szemben ellenben az örökösök *egyetemlegesen* kötelezett adóestársak (1894: XVI. t.-c. 55. §. 5. p.),² mely tétel ellenkező végintézkedés nélkül a hagyományok és meghagyások kielégítésére is áll.

III. Az egységes közösség, mely az örökösök között fennáll, de a hagyaték átadásával vagy közönséges, vagy szerződéses közösséggé alakul át a megegyezéssel vagy osztályper utján meg-ejtett *osztály* által ér véget. Az osztály megejtésének mikéntjére nézve első sorban az jön figyelembe, hogy az örökhagyó tett-e e részben intézkedéseket és ha igen, mily értelemben (pl. végrendeleti végrehajtóra lett az bizva). Ha a végintézkedés e kérdést nem érinti, az osztály az örököstársak egyezkedésétől függ s csak az nem foghat helyet, hogy az egymásközti osztályt az örökösök egyszer s mindenkorra jogérvényesen kizárhassák, mert egyik örökös sem kötelezhető arra, hogy társaival közösségben maradjon.

¹ Curia, 1886 szept. 23-án, 3339. sz. (Márkus II. 2227.).

² Curia, 1884 márcz. 28-án 6189. sz. (Márkus II. 2226.).

(1894. évi XVI. t.-c. 58. §.) Megjegyzendő, hogy az örökösök az osztálynál a közös egyetértés feltétele mellett az örökhagyó kifejezett akaratával ellenkező módon is megosztzkodhatnak. A hagyatéki eljárás során, tehát peren kívül eszközölt osztály módja tekintetében az 1894: XVI. t.-c. 59. és köv. §-ai adnak utmutatásokat. Ahol kiskorúak, gondnokság alatt állók vagy méhmagzat érdekei forognak kérdésben: az osztály mindenestre a gyámhatóság közbenjöttével eszközöndő. (1894: XVI. t.-c. 59., 71. §§.) Kiemelendő szabály, hogy amennyiben lehetséges a természetben való megosztás első sorban igényelhető. Bányajavak mint hagyatéki tárgyak megosztásánál az orszb. ért. VII. R. 28., 29. §-ainak különös rendelkezései veendőek figyelembe.

Az osztály időpontjára nézve, irányadó az örökhagyó intézkedése; ha ilyen nincs: az örökösök az osztályosítást azonnal követelhetik, de szabály, hogy alkalmatlan időben érvényesíteni e követelést nem lehet. Így méhmagzat léte esetén nem lévén tudható, hogy élve-halva fog-e az világra jönni, s hogy egyáltalában hány gyermek születend? a megszületés előtt az idő, az osztályra — már csak az osztályrészek lebegő határozatlansága okán is alkalmatlan. Ugyanigy, ha a hagyatéki rendbeszedésére több-kevesebb idő kell stb.

Mivel pedig az örökösök közti osztály szerződésen alapul. *osztálymásításnak* vagy *osztályújításnak*, ép ugy helye van, mint bármely vagyonközösség megszüntetésénél.¹

CXXVIII. FEJEZET.

Az örökösödési igényről és az álörökösről.

Irodalmi utalások. Szladits: id. cz. m. a Fodor-féle Magánjog V. k. 659—668. l.; Zsögöd: Fejezetek stb. id. cz. m. I. k. 12—13. §. I. kiad. 385. és köv. l.; Zlinszky—Reiner: Magánjog 1122—1126. l.; Raffay: Magánjog 737—741. l.; Leonhard: Der Erbschaftsbesitz, cz. m. (1899.). Indokolás: a m. ptkv. tervezetéhez. V. k. 450—461. l.

I. Az örökösödési perek közös jogalapjából kiágazó különböző perek között az örökös jogállására eddig nem érintett oldalról vet világot az *örökösödési igény iránt indított per*, melynek

¹ Curia, 1887 okt. 14-én 2246. sz. (Márkus II. 2250.); Lfi, 1878 szept. 24-én, 7832. sz. (ugyanott 2276. sz.).

kapcsán az örökösödési *igény fogalmával, tartalmával* s az u. n. „*álörökös*“ *joghelyzetével* kell első sorban megismerkednünk.¹

I. A valódi örökös elől a hagyatékot — avagy annak valamely darabját — helytelen avagy nem létező örökösödési jogcím alapján elvonhatja az erre való tekintettel „*álörökös*“-ként szereplő öröklésre nem jogosult személy, akivel szemben az örök-hagyó halála pillanatában annak minden átszállandó természetű javaink ipso jure alanyává vált valódi örökös a jogtalanul elvont hagyaték kiadását követelheti. Ez a követelés az u. n. „*örökösödési igény*“ (Hereditatis petitio). Az örökösödési igény érvényesítésére szolgál az az iránt megindított örökösödési per, míg, ha az egyes hagyatéki tárgyak birtokosa nem „*pro herede*“ vagyis nem „*öröklési*“ (bár eredetileg vagy utólagosan érvénytelen) címen tartja azokat birtokában, hanem valamely élők közötti jogcím alapján (esetleg anélkül — *pro possessore*): az örökösödési igény iránti s általában örökösödési pernek is — helye nincs s a sérelmezett örökösnek rendelkezésére csak — egyszerű *singularis actio* áll.²

Az örökösödési igény tartalma a hagyatékhoz tartozó dolgok iránti tulajdoni igényből s azokból a személyes megtérítési követelésekből áll. melyek az által támadnak, hogy az *álörökös* a hagyatéki vagyon bizonyos alkatrészeit, mint ilyeneket — bárha jogosan is — elenyéztette, a hagyatékból mintegy kikapcsolta. Pl. a hagyatéki adós fizetését, melyet az jóhiszeműen teljesített: felvette s ezzel a követelést megszüntette.

Az *álörökös*nek jogállása főleg aszerint alakul, hogy azon öröklési jogcímnek — melynek alapján az örökséget magához vonta — helytelenségéről vagy érvénytelenségéről tudva terheli-e őt rosszhiszeműség, avagy ellenkezőleg: nem tudva, jóhiszemű gyanánt tekintendő? Felelőssége tehát majdnem azonos a rossz,

¹ Örökösödési perek alatt azokat a pereket értjük, melyeknek közvetlen célja és hivatása a bármily című örökös öröklési jogának érvényesítése. Ehhez képest nem lesz örökösödési per, melyet nem „*örökös*“ indít az örökös ellen, bár a hagyatékhoz tartozó jogok ill. kötelezettségek tárgyában, pl. hagyatéki hitelező, hagyományos, meghagyásra jogosult pere az örökös ellen. De igen az örököségi minőség megállapítása végett indított *praejudicialis* perek, örökség, kötletrész kiadására, végrendelet megtámadására stb. intézett keresetek.

² Az örökösödési igény iránti per ugyanis sajátos — s a dologösszes-ségre irányuló tulajdonigényhez hasonló — *universalis actio* jellegével bír. Lásd erre nézve, Szla d i t s fejtegetéseit id. cz. m. 660. és köv. l.

illetőleg jóhiszemű birtokosával, mikor ezek ellen a tulajdonos tulajdoni igényével fellép s csak abban eltérő, hogy az álörökösnek jóhiszeműsége esetén is ki kell adnia nemcsak a még meglévő hasznokat, gyümölcsöket — melyek felett a separatioval tehát nem szerez tulajdont — hanem a már elfogyasztottakat is annyiban, amennyiben azokkal gazdagodott megtéríteni köteles. Ugyanígy (alaptalan gazdagodás szabályai szerint) kell megtérítenie általában minden álbirtokosnak a hiányzó (elidegenített, megsemmisített) hagyatéki darabokat. A jó vagy rosszhiszeműségnek ez utóbbi tételnél módosító hatása van, mert míg a jóhiszemű álörökös védheti magát azzal, hogy a gazdagodástól még a kereset kézbesítése előtt elesett, addig a rosszhiszemű ezzel a védelemmel nem élhet.

Az álörökös ellenigényeire nézve szintén jó, illetőleg rosszhiszeműségének van befolyása. Ha jóhiszemű volt, mindazon költségeinek és beruházásainak visszatérítését követelheti, melyeket pro herede járván el és hívén magát a hagyatékba befektetett. E vonatkozásban az is egészen figyelmen kívül marad, vajjon e befektetések a hagyatékra nézve hasznosaknak vagy szükségességeknek mondhatók-e avagy nem. Rosszhiszemű álörökös ellenben befektetéseiből elvileg egyebet nem követelhet, mint csak azt és annyit, amivel és mennyivel a valódi örökös — ha megtérítésre kötelezhető nem volna — az ő rovására gazdagodnék.¹

Minden álörökösnek feltétlenül megtérítendő, amit hagyatéki tartozások és egyéb hagyatéki terhek kifizetésére fordított. A valódi örökös megtérítési követelései és az álörökös ellenigényei között beszámításnak van helye.

Az örökösödési igény a rendes 32 esztendő alatt elévül. (1894: XVI. t.-c. 89. §.)

Maga az örökösödési igény iránti per egyébként a hagyaték-eljárástól mindenben független. Megindítását az örökösödési eljárás folyamatban léte sem akadályozza, valamint az ennek során történt perre utasítás sem. Alapja az örökség jogosulatlan elvonása, melyet, valamint az erősebb öröklési jogot a felperesnek kell bizonyítania.

¹ Szladits, id. cz. m. 663. l.

MUTATÓ AZ I. ÉS II. KÖTETHEZ.

(A római számok a **kötetre**, az arabszámok az egyes **oldalakra** és az arabszámok melletti kis számok a **jegyzetekre** utalnak. A **kövér szedés** a **vezérszót** jelzi.)

- A** lap I. 405.
 Ablakjog I. 443.
 Abrogatio I. 59.
Absolut birtokvédelmi elméletek I. 311.
 — bontóokok II. 483. — érvénytelen-
 ség I. 121. — és relativ birtokvédelmi
 elméletek I. 309. — és relativ jogok I.
 74. — jogszabály I. 48. — keresetek
 I. 152.
 Absolutorius ítélet I. 164.
Abstract dologi szerződés I. 82. — II.
 302. — dologi ügylet I. 82. — érték-
 papír II. 172. — jogügylet I. 86. II.
 64. — összegfizetési elmélet II. 166.
 — szerződések II. 67.
Accessio I. 82., 283., 419., 420. — lsd.
 növedék alatt is.
 Acquisitio hereditatis II. 618.
 Accessio temporis I. 137.², 397.
Acquisitio originaria constitutiva I. 81.
 — et derivativa I. 80. — translativa
 I. 81.
Actio aquae pluviae arcendae I. 432. —
 — confessoria I. 455. — contraria II.
 113., 137.¹ — de effusis et dejectis II.
 338.² — de liberis exhibendis et duc-
 endis II. 522. — de uxore exhibenda
 et ducenda II. 487.² — nascitur idő-
 pontja I. 152. — nata I. 138. II. 99.
 — negatoria I. 427., 432. — negotio-
 rum gestorum contraria II. 349.¹ —
 — negotiorum gestorum directa II.
 349.¹ — popularis de positis et sus-
 pensis II. 338.² — Publiciana I. 427.,
 430. — quanti minoris II. 127., 133.,
 212., 263. — redhibitoria II. 132.,
 133. — tutelae contraria II. 583.
Actiones in personam I. 152. — in rem
 I. 152. — personales I. 152.¹ — prae-
 iudiciales I. 152.
 Activ beszámítási alkalmasság II. 140.
Activ egyetemlegesség I. 46. — jogha-
 tásai II. 50.
 Actore nihil probante reus absolvitur l.
 157., 310.
Adásvétel II. 208. — alaki kellékei II.
 209. — alku nélkül II. 212. — elő-
 fizetés mellett II. 216. — elővásár-
 lási jog kikötésével II. 225. — és
 csere egymáshoz viszonya II. 206.
 — és munkaszerződés közti különbség
 II. 260. — hitelbe II. 216. — hitele-
 zési II. 29.¹ — jobb vevő fentartásá-
 val II. 221. — jövőbeli dolog tekinte-
 tében II. 210. — különös esetei II.
 217. — megtekintésre vagy próbára
 II. 218. — mustra vagy próba szerint
 II. 217. — „per Pausch und Bogen“
 II. 215.³ — szesz italokra II. 216.
 — tárgya II. 209. — tulajdonjog fen-
 tartásával II. 222. — visszaadási jog
 kikötésével II. 224., 225. — vissza-
 lépési jog kikötésével II. 219., 220. —
 visszavásárlási jog kikötésével II. 224.
 Ad impossibilia nemo teneatur II. 64.,
 149.¹
 Adicionalis rendszer II. 618., 756.¹, 757.¹
 Admonitio II. 227.
Adók, államiak és községiak I. 517.
 — illetékek jelzálogi biztosítása I.
 482.
 Adókért való szavatosság II. 126.
 Adománybirtok I. 301.
 Adományjellegű ősieken való öröklés
 II. 606.
 Adománylevél záradékai II. 606.
 Adományrendszer I. 43.
Adoptio II. 556. — filialis II. 556.¹ —
 fraternalis II. 556.¹ — plena II. 394.,
 395. — plena és minus plena II. 556.
 560.
Adós II. 9., 42. — exculpálása kötbér-

- nél II. 77. — értesítése engedménynél II. 91. — helyzete engedménynél II. 90. — késedelme II. 98., 99. — késedelmének következményei II. 101. — kötelezettségének alapja érték-papiroknál II. 167. — megintése késedelembeejtés végett II. 99. — terhermentesítési kötelezettsége II. 127., 128.
- Adósi és hitelezői minőség confusioja II. 145., 146.
- Adóslevél** jogi természete II. 163.¹ — kiszolgáltatása fizetéskor II. 123.
- Adósnak adott halasztás hatása kezességre II. 300.
- Adósságátvállalás lsd. tartozásátvállalás alatt.
- Adósságelismerés kölcsön formájában II. 190.²
- Adóterhek viselése bérlet, haszonbérletnél II. 233.
- Adulterium** II. 483. — simplex és duplex II. 484.
- Aequalis divisio elve II. 626.
- Aestimatio communis** I. 273.² — condigna I. 273. — perennalis I. 273.²
- Affinitas, lsd. sógorság alatt.
- Affirmativ** feltétel I. 109. — szolgálat I. 330., 438.
- Agens II. 209.
- Aggkor I. 179.
- Agyagásás joga I. 347.
- Agyagfalvi végzemények I. 38.
- Ajándék miatti köteletrész II. 754.
- Ajándékok visszaadása házasság felbontása esetén II. 507.
- Ajándékozás** II. 197. — alkatelemei II. 198. — elhatárolása hasonló jelenségektől II. 198. — formája II. 201. — halálesetére szóló II. 201., 205., 735., 739. — halálesetére szóló alakú kellékei II. 739. — halálesetére szóló visszavonása II. 740. — jövődöbeli vagyonra vonatkozó II. 205. — jutalmazási II. 205. — korlátozása II. 204. — korlátozásai Optk. szerint II. 205. — meghagyással II. 201., 205. — túlságos, mértéktelen II. 754.¹ — vegyes II. 212. — visszaháramlási jog kikötésével I. 367. — visszavonása II. 203.
- Ajándékozó** II. 198. — joghelyzete megajándékozottal szemben II. 202. — szavatossága II. 202.
- Ajándékozással vegyes ügylet II. 200., 205.
- Ajánlat** II. 56., 57., 157. — átruházása II. 58. — „obligo nélküli.” II. 58.
- Akarat** hiánya jogügyleteknél I. 94. — végrendeleti kellékei II. 682.
- Akaratkijelentés anyagi kellékei végrendeletnél II. 684.
- Akarat** kijelentése küldöncz által I. 115. — mint jogügyleti kellék I. 92. — szabadsága jogügyleteknél I. 97.
- Akaratelmélet** jogügyleteknél I. 93. — birtokvédelemnél I. 311.
- Akaratképtelen személyek I. 93.
- Akaratnyilvánítás** kifejezett és hallgatólag I. 101. — közvetett I. 101. — mint ügyleti kellék I. 100.
- Alaki és alaktalan jogügylet I. 87.
- Alaki kellék-hiány miatti semmissége házasságnak II. 417.
- Alaki kűtfő I. 15.
- Alaki sérelmek választott bírósági eljárásban II. 312.
- Alakszabadság elve szerződéseknél II. 62.
- Alakszerű** és alakszerűtlen jogügyletek II. 62. — szerződések II. 67. — ügyletek I. 102.
- Alakszerűségek** szerződéseknél II. 62. — ügyleti kikötése I. 102., II. 62.
- Alakszerűtlen szerződések II. 67.
- Alanyi identitás keresetknél I. 169.
- Alanyi jog fogalma I. 10.
- Alanyi jogok** I. 70. — kifejlődése I. 71. — lényege és fogalma I. 70. — osztályozása I. 72.
- Alanyok** többsége kötelemnél II. 43. — változása kötelmekben II. 84.
- Alanytalan jogok I. 72. 207.
- Alapfogalmak** I. 9. — öröklési jogban II. 613.
- Alapítvány** I. 209., 215., 216. — iskolai I. 218. — jogviszonyai I. 219. — jóváhagyása I. 218. — keletkezése I. 217. — megszűnése I. 219. — szűkebb és tágabb értelemben I. 218.¹ — vallásfelekezeti I. 192. — valódi és nem valódi I. 217.
- Alapítványi** felügyelet és ellenőrzés I. 218. — javak I. 269. — köz- és magánjog I. 216. — szervezet I. 216.
- Alapszabályok egyesületiek I. 212., 213.
- Alaptalan gazdagodás** II. 83., 308., 346., 351. — előfeltételei II. 352.
- Aláírás**, irás, írásbeli magánvégrendeletnél II. 689. — mint ügyleti alakosság I. 102.
- Albérlet II. 236., 238.

- Al- és felperesség bontó perben II. 497.
 Alhagyomány II. 716.
 Alhaszonbérlet II. 236., 238.
 Alispán kivételes illetékessége házasságkötésnél való közreműködésre II. 407.
 Aliud pro alio való fizetés II. 115.
 Aljelzálogjog I. 479., 503.
Alkalmazott családjog II. 365. — vagyionfogalmak I. 297.
 Alkalmi egyesületek II. 269., 270.
Alkatrész I. 275., 282., 349. — elválasztható I. 314. — elválasztható és elválaszthatatlan I. 287. — és dologalkatrész közti különbség I. 283.
Alkatrésze ingatlan dolognak I. 285. — ingó dolognak I. 287.
 Alkatrészhöz fűződő tételek I. 287.
 Alkatrészi kapcsolat I. 275.
 Alkezes II. 297.
 Alkunélküli adásvétel II. 212.
 Alkudozások szerződésenkötés előtt II. 57., 60.
 Alkusz I. 115., II. 285.
 Alkuszdíj II. 285.
 Alkuzsi szerződés II. 273., 285.
 Allatura uxorea II. 448.
 Allodialis javak I. 374.
 Allograph-végrendelet II. 689.
 Alluvio I. 359., 423.
Alperes I. 154. — beismerése I. 157. — helyzete jelzálogi perben I. 513. — védekezése tagadással I. 154.
 Alsó Tábla I. 29.
 Alteri stipulari nemo potest II. 69., 70.²
 Alternativa facultas II. 15, 77, 115, 136.
 Alternativa obligatio II. 14.
 Alternatív kötelelem I. 163. II. 14.
 Alvállalatbaadás munkaszerződésnél II. 264.
 Alveus derelictus I. 423.
 Alzálogjog I. 464., 474., 496.², 499., II. 114.
 Amor Lesbica II. 486.¹
 Amortisatio II. 178.
Analogia I. 53. — juris I. 53. — legis I. 53. — törvényi és jogi I. 53.
Anatocismus II. 30. — conjunctus II. 31. — separatus II. 31.
 Angeld II. 72.
Animus credendi I. 394., II. 191. — domini vel rem sibi habendi I. 306. donandi I. 394., II. 199., 201. — novandi II. 153. — solvendi I. 394. — testandi II. 682., 684. — vel corpus in in contrarium actum I. 329.
 Anstalt I. 218.
 Antiqua sessio I. 556.³
Any és atya jogállása közti különbség II. 521., 539. — gyermektartás iránti igénye II. 549. — jogállása II. 433., 539. — jogállása atyai hatalom felüggesztése, vagy attól való megfosztás esetén II. 541. — jogállása atya halála után II. 541. — jogállása atya életében II. 539. — jogállása házasság felbontása esetén II. 540. — kizárása gyámságból II. 566. — természetes és törvényes gyámsága I. 188., II. 541., 564.
 Anyagi kellékei végrendeletnek II. 679.
 Anyagi kútfő I. 15.
Anyakönyvvezető felhatalmazása házasságkötésnél való közreműködésre II. 406. — kihirdetésre illetékes II. 401. — kivételes illetékessége házasságkötésnél II. 406. — rendes illetékessége házasságkötésnél II. 406.
 Anyakönyvi bejegyzések I. 176.
 Apaffy Mihály (I.)—I. 34.
 Apanage I. 189. II. 454.
 Apáczák II. 621.¹, 677.
 Apocha II. 122.
 Após nőtartási kötelezettsége II. 436.¹
 Appertinentia I. 238.
Apprehensio birtokszerzésnél I. 322. — dologbirtok szerzésénél I. 323.
 Approbatæ Constitutiones regni Transsilvaniae et partium eidem annexarum I. 34.
 Aqua profluens I. 266., 268.
 Arany bulla I. 190.
 Aranyérték II. 19.
 Aranyvaluta II. 20.
 Aratási szerződések II. 249.
 Aránykulcs közbirtokosságnál I. 555.
 Aránylagos kielégítés egyetemleges jelzálogból I. 508.
 Aránylagos kielégítése összeütköző jogoknak I. 79.
Aránymegállapítás tlkvi helyesbbitéskor I. 433. — végrehajtási eljárásban I. 433.
 Aránymegállapítási per I. 433.
 Arányosítás közbirtokosságnál I. 553., 555.
 Arczkép fényképészeti védelme I. 241., 250.
Argumentum a contrario I. 52. — a majori ad minus I. 52., 114. — a minori ad majus I. 52.
 Arrha II. 72.

- Articuli Jazygorum et Cumanorum I.**
37. — novellares I. 34. — provisionales I. 35.
- Ascendentes I.** 196.
- Atya** és anya jogállása közti különbség II. 521., 539. — felelőssége atyai hatalom alatt álló gyermek cselekvényeiért II. 332. — gyámnevezési joga II. 528., 541., 542., 563. — haszonélvezeti joga II. 531., 535. — joga arra, hogy gyámságból mást kizárhasson II. 564. — képviseleti joga I. 118. — számadásra kötelezése II. 533. — törvényes képviseleti joga II. 530. — vagyonkezelésének módja II. 532. — vagyonkezelési joga II. 531. — végelszámolása gyermekével szemben II. 535.
- Atyai haszonélvezet megszorítása II.** 536.
- Atyai hatalom I.** 188., II. 517., 527. — és anyát illető term. és törv. gyámság közti különbség II. 565.¹ — felfüggesztése II. 536. — keletkezése és tartalma II. 527., 528. — korlátozása és megszűnése II. 536., 537. — megszüntetése II. 538. — a nemzetközi magánjogban I. 68.
- Atyai hatalomtól való megfosztás II.** 538. — vagyonkezelés alól kivont javak II. 532.
- Atyaság bizonyítása II.** 550. — elismerése II. 553., 555. — védelme II. 550.
- Atyasági per II.** 549.
- Auctor I.** 80. II. 129. — kellék átadásánál I. 395. — kelléke jelzálogjogszerzésnél I. 483. — kelléke tkvi tulajdon szerzésénél I. 414. — kelléke zálogjog szerzésénél I. 467.
- Auslobung II.** 157.
- Authentica interpretatio I.** 50.
- Automobilkárók II.** 343.
- Aversio insuperabilis II.** 481.²
- Avulsio, avulsum I.** 288., 359., 424.
- Ág II.** 653.
- Ági jelleg bizonyítása II.** 655. — öröklés rendje II. 657.
- Ági öröklés tárgya II.** 655.
- Ági öröklése felmenők és oldalrokonoknak II.** 653.
- Ági örökösök II.** 655.
- Ági vagyon I.** 298. II. 644—645., 649., 653. — felszabadult II. 644., 648., 655. — pótlása szerzeményből II. 655. — természetben való kiadása II. 656.
- Ági visszaszállás II.** 650.
- Ágon kívül öröklött vagyon II.** 649., 654.
- Ágyasság II.** 243.¹, 414., 484., 495.
- Ágybér I.** 518.
- Ágybérlet II.** 230.²
- Ágy és asztaltól való elválás II.** 372. 507.
- Ágy és asztaltól való különélés elrendelése bontó perben II.** 501. — semmiségi perben II. 420.
- Ágyrajrás II.** 230.²
- Álbirtok I.** 318.
- Álképviselő I.** 120.
- Állam felelőssége** ártatlanul elítéltekkel szemben II. 339. — bírák és bírósági hivatalnokok sikkasztásáért II. 339. — jogtalan adószedésért II. 339.
- Állam képviseleti joga I.** 118. mint magánjogi alany I. 58.
- Államadóssági papírok II.** 171., 172.
- Állami és községi adók I.** 517. — gyermekmenhelyek II. 598. — munkásbiztosító hivatal II. 258. — sorsjegyek II. 171. — kötvények II. 171.
- Államkincstár I.** 229.
- Állampairok II.** 171.
- Állampolgárok, idegenek I.** 58. — magyarok I. 57.
- Állampolgárság** egysége I. 191. — magánjogi jelentősége I. 190.
- Állandó szolgáltatás II.** 12.
- Állat** okozta mezei károkért való felelősség II. 334., 337., 338. — tilosban talált behajtása I. 391., 469. — vad, szelid és szelidített I. 388.
- Állatfogás I.** 387.
- Állatitítás joga I.** 442.
- Állatkárokért való felelősség II.** 333.
- Állatszavatosság II.** 130., 134.
- Állatszavatossági vélelmek II.** 134.
- Álnév művészi és írói I.** 239.
- Álorczások I.** 239., 329.
- Álörökös II.** 114., 771. — jogállása és ellenigényei II. 771—772.
- Általános jog I.** 47. — és részleges szokás I. 20. — megbízás II. 275. — öröklés II. 615. — örökös II. 615.
- Átalánykártérítés II.** 35.
- Áradvány I.** 423.
- Árfolyam** értéke pénznek II. 19.
- Árjegyzék, mint ajánlat II.** 57.²
- Ármentesítő társulatok I.** 221.
- Áruk II.** 209. — átadásának módja adásvételnél II. 214.

- Árufuvarozás II. 261.
 Árupapírok II. 171.
 Áruutalványok II. 171.
 Áruzsora II. 29.¹
 Árvaszék felelőssége árvapénzek kölcsönadásáért II. 340.
Árverési ígéret II. 56. — vevő rossz-hiszemősége I. 395.⁴, 408.
 Ásvány- és gyógyforrások védterülete I. 382.
Átadás I. 393. — jelképes I. 396. — képletes I. 325. — kézzől-kézre I. 325. — mint birtokszerzési mód I. 324. — mint zálogjog szerzési módja I. 465. — symbolicus I. 466., 396., 325. — szolgalmi jog szerzésénél I. 451.
 Átépitési jogok I. 443.
 Átfejtése felfüggesztő feltételnek bontóvá, végrendeletben II. 687.
 Áthágás, erdőrendészeti II. 330.³, 384.
 Átküldési költségek adásvételnél II. 214.
 Átküldés veszélye II. 117.¹
 Átmeneti törvények I. 59.
 Átruházás módja adásvételnél II. 213.
 Átruházási kincstári illeték II. 214.
Átruházható és legszemélyesebb jogok I. 74. — jogok II. 86.
 Átszámítás pénztartozásnál II. 22.
Áttérés egyik bontó okról a másikra II. 499. — egyik felekezetből a másikra II. 519.²
- B** lap I. 405.
 Baintner értékpapirelmélete II. 169.
Baleset, üzemi II. 257. — véletlen II. 148.
Balesetért való felelősség II. 335. — szolgalmi szerződésnél II. 244.
 Bankjegyei osztrák-magyar banknak II. 20.
Bankjegyek II. 19.¹ — kibocsátása II. 177.
 Baptisták I. 225.³
 Barones et magnati I. 28.
 Bánatbér II. 74.¹
Bánatpénz II. 35., 74., 156.³, 319. — a végrehajtási jogban II. 74. — viszonya foglalóhoz II. 74.
 Bánásmód, durva II. 493.²
Bántalmazás, súlyos, mint bontó ok II. 492. — tetteles II. 494.²
 Bányahivatalnokok szerzési képessége I. 349.
 Bányajog I. 350.¹
 Bányajogok I. 276.⁶
- Bányatársulások I. 221.
 Bányászati jogok I. 442.
 Báthory István I. 38.
 Beati possidentes I. 158., 311.
 Beavatkozás perbe II. 126.
 Becsár, előszereteti I. 274.
 Becsár, közönséges, rendes, valóságos piaci, rendkívüli I. 273.
 Becslés kisajátításnál I. 381.
 Becstelen keresetmód II. 495.¹
 Becstelenség I. 192., 193.
 Becsü, becsár I. 273.
Becsület joga I. 237. — megcsorbulása I. 192.
 Becsületsértés II. 328.
 Beépítés I. 420.
 Be- és felépítési jogok I. 443.
 Begebungstheorie II. 167.
 Behajtása tilosban talált állatnak I. 391., 469.
Beiktatás gondnoki tiszthe II. 591. — gyámi tiszthe II. 570.
 Beismerés bontó perben, mint bizonyíték II. 500.
 Beismerése alperesnek I. 157.
 Bejelentés, mint házasság megtámadásának módja II. 423., 426., 428.
Bekebelezés I. 406. — érvényességi keltekei I. 409. — hatálya I. 415. — tényleges birtoklás alapján I. 415.
 Bekebelezése jelzálogjognak I. 486.
Bekebelezési eljárás törvényessége I. 415. — engedély I. 410.
 Belátási képesség I. 129.
Beleegyezés bontó ok elkövetésébe II. 495. — hiánya, mint házassági tilalom II. 378., 392. — mint kiskorúság miatti megtámadhatóság elhárítása II. 422.
 Beleegyezési jog házasságkötésnél II. 387.
 Belépti jegyek II. 174.
 Bellum omnium contra omnes I. 71., 145.
 Belső cseléd II. 246.
Bemutatósi záradék II. 174., 176. — vagylagos II. 174.¹
 Bemutatásra szóló értékpapírok I. 467., II. 172., 175.
Bemutatóra szóló papirbeli követelés elévülése II. 178. — fizetési helye II. 117.
Bemutatóra szóló papir jogczimes II. 176.¹ — megsemmisítése II. 178.
 Bemutatóra szóló papíron nyugvó kötelelem megszűnése II. 178.

- Beneficia legis I. 47.
- Beneficium** competentiae II. 205. — dationis in solutum II. 115. — divisionis II. 297. — excussionis vel ordinis II. 49., 294. — inventarii II. 146., 760.²
- Belső fentartás jogügyletnél I. 95.
- Beruházásai** bérlőnek, haszonbérlőnek II. 236. — jóhiszemű birtokosnak I. 319.
- Beruházások szükségesegek, hasznosak és fényűzésiek I. 320.
- Beszámítás** II. 50., 115., 136. — előfeltételei II. 140. — feltételes II. 139. — joghatálya II. 144. — jogi természetű II. 137. — módja II. 138. — perbeli II. 137. — perenkívüli II. 138. — sine facto hominis II. 138. — szerződéses II. 137.
- Beszámítási alkalmasság activ és passiv II. 140.
- Beszámítási jog** II. 138. — engedélyezése II. 141.¹
- Beszámítási kifogás** II. 139.² 177. — kezeit illető II. 298.
- Beszámíthatóság** II. 140. — kizárása II. 144.
- Beszédett, be nem szedett gyümölcs I. 293.
- Betegség undorító és ragályos I. 187., II. 255.
- Betétek társaságnál II. 266.
- Betéti társaság I. 222.
- Betétjegyek II. 171.
- Betétszerkesztés I. 404.
- Betét, telekkönyvi I. 405.
- Bethlen Gábor-féle 1619. évi „Specimen“ I. 34.
- Betudás**, kettős II. 639. — kötelesrészbe II. 745., 748.
- Betudási kötelezettség II. 638.
- Betudás tárgya II. 639.
- Beváltási jog I. 495.
- Bevett vallásfelekezetek I. 191., 225.
- „Bevitt“ ingók I. 471.
- Békéltetés bontó perben II. 500.
- Békéltető bizottságok II. 255.
- Bélyegköltések nyugtánál II. 122.
- Bér** II. 229., 243. — fizetésének ideje II. 233. — késedelmes fizetése II. 103., 234.
- Bérbeadása vadászati jognak I. 385.¹, 388.
- Bérbeadó** karbantartási kötelezettsége II. 232. — kötelezettségei II. 230. — szavatossága II. 231. — törv. zálogjoga I. 78.⁴, 470., II. 235. — visszalépése bérlettől II. 238.
- Bérfizetési kötelezettség II. 233.
- Bérföldek I. 303., 359., 548.
- Bérleengedés II. 233., 234.
- Bérlemény** átbocsátása II. 230. — elárverezése II. 232. — szerződésszerű használata II. 235. — tárgyának megsemmisülése II. 238. — visszabocsátása II. 237.
- Bérlét** alakja II. 229. — bekebelezése II. 231. — és haszonbérlét közti különbség II. 228. — fogalma II. 228. — megszűnése II. 237. — tulajdonosváltozás esetén II. 231.
- Bérleti szerződés** II. 227. — sorsa csőd esetén II. 241.
- Bérleti szerződéshez fűződő joghatályok II. 230.
- Bérlő** beruházásai II. 236. — birtokvédelmi joga I. 333., II. 231. — gondoskodási kötelezettsége II. 236. — kötelezettségei II. 233. — visszalépési joga bérlettől II. 240.
- Bérlők, haszonbérlők külön kisajátítása I. 380.
- Bérlőtársak egyetemi felelőssége II. 237.
- Bérröszeg árverés napja után esedékes II. 214.
- Bérpénzek jogi természete II. 24.
- Bérszerződések II. 227., 241.
- Bérvisszatartási joga gazdának II. 248.
- Bigamia** II. 381., 482., 486. — miatti semmissége házasságnak II. 417.
- Birlalat, birlálás I. 307.
- Birói békéltetés bontó perben II. 500.
- Birói** engedm. II. 85. — felhívás életközösség visszaállítására II. 490. — ítélet kötelemszüntető II. 50. — jelzálogjog I. 482. — kamat II. 24. — letét I. 503. II. 183.¹ — letét jogi term. II. 114.¹
- Birói letétbe helyezés** II. 50., 70.², 114., 123. — késelelem esetén II. 107.
- Brióilag érvényesíthető szerencseszerződések II. 314. — nem érvényesíthető szerencseszerződések II. 316.
- Birói zálogjog I. 466.¹, 469.
- Biróság előtti egyezség II. 305.
- Biróságon kívüli egyezség II. 305.
- Birság szerződéses II. 75.
- Birtok** I. 259. — alanya I. 313. — fogalma I. 305. — fogalma az új doctrina szerint I. 308. — derelictioja I. 379. — és jogi természete I. 305. — hibás I. 319. — jó- és rosszhiszemű I. 316. — jogszerű és jogszerűtlen I.

317. — különböző nemei I. 316. — különböző nemeihez fűződő joghatályok I. 319. — megszerzéséről általában I. 322. — megszűnése I. 328. — rendszeri elhelyezése I. 305.¹ — tárgya I. 314. — valódi és nem valódi (ál) I. 318. — védelméről szóló elméletek I. 309.
- Birtokakarát I. 306.
- Birtokállási lap I. 405.
- Birtokátruházás I. 322., 324.
- Birtokháborítás és birtokelvonás I. 332.
- Birtokháborítási** cselekvények I. 334. — per I. 333—334.
- Birtokkereset, mint birtokvédelmi eszköz I. 333.
- Birtoklás és birlálás I. 307.
- Birtokminimum I. 280.
- Birtokperben hozott ítélet jellege I. 334.
- Birtokrendezés** I. 303., 538.¹ — úrbéri I. 538. — költségei I. 517.
- Birtoksértés** I. 331., II. 330. — helyettes útján I. 332.
- Birtoksértő cselekmény I. 332.
- Birtokszerzés**, egy- és kétoldalu I. 322. — egyoldalu, dolognál I. 323. — helyettes útján I. 327. — kétoldalu, dolognál I. 324.
- Birtokvédelem** előfeltételei I. 331. — eszközei I. 332.
- Birtokvédelemről általában I. 331.
- Bitorlása** névnek I. 241. — szabadalmi jognak I. 253. — szerzői jognak I. 245.
- Bizalmi elmélet I. 93.
- Bizományi ügylet II. 286., 318.
- Bizományos törvényes zálogjoga I. 471.
- Bizonyítás** a perben I. 156. — terhe conditio indebitinél II. 354.
- Bizonyítása jogszabálynak I. 157.
- Bizonyítási** eszközök I. 159. — ok I. 157. — teher megosztása I. 157—158. — teher szavatosságnál II. 134.
- Bizonyíték fogalma I. 157.
- Bizonyítvány kihirdetéséről II. 405.
- Biztosítása hitbizománynak I. 372.
- Biztosítási kötvények II. 182.
- Biztosítási kötvény-követelések elévülése II. 175.
- Biztosítási szerződések I. 530.
- Biztosítéki jelzálogjog I. 461., 480., 499., 504.
- Blancopapír II. 176.
- Boeckay István I. 38.
- Boedenzias I. 521.
- Boltban való vétel II. 209.
- Boltbérszedés joga I. 347.
- Bon II. 182.
- Bona** cameralia I. 229.² — nobilitaria I. 301. — nobilitari jure possessa I. 301.
- Bonafidei possessio I. 316.
- Bonitas engedményezett követelésnél II. 89.
- Bonorum separatio II. 761.²
- Bontó akadályok** II. 377. — megtámadhatóságot eredményezők II. 378., 384. — semmisséget eredményezők II. 378—379.
- Bontó ítélet kiterjesztése másik félre II. 372.
- Bontó kereset** II. 497. — összekapcsolása semmisségi, megtámadási és válókeresettel II. 499. — tárgya és célja II. 498.
- Bontó ok elkövetésébe való beleegyezés II. 495.
- Bontó okok** absolutak II. 483. — compensatioja II. 495. — elévülése II. 497. — kizárása II. 495. — megbojcsátása II. 496. — relativek II. 483., 493.
- Bontó okokról általában II. 483.
- Bontó per** II. 497. — alatti nőtartás II. 436. — elmebeteg házastárs ellen II. 498.
- Bontó perbe bevont egyéb kérdések II. 500.
- Bontó perben kelt ítélet II. 504.
- Bontó perek II. 372.
- Bonum nomen II. 173.
- Bonus paterfamilias II. 526.
- Bookmaker II. 316.
- Bordélyházi ügyletek I. 104.
- Bordélyüzlet folytatása II. 495.¹
- Borsóka II. 135.
- Botrányos életmód I. 193. II. 569., 595.
- Börtönre elítéltek gondnokság alá helyezése II. 588.
- Brevi manu traditio I. 325., 394., 466. II. 213.
- Bringschuld II. 186.²
- Brinz-féle célzavagyon elmélet I. 207.
- Bujakór II. 391.²
- Büntetése** egyházi tisztviselőnek hsgi törvény megsértéseért II. 516. — házastársaknak hsgi törvény megsértéseért II. 516. — polg. tisztviselőnek hsgi törvény megsértéseért II. 515.
- Büntetésre elítéltetés, mint bontó ok II. 492.
- Büntető határozatok a házassági jogban II. 514.

- Büntetőjog és magánjog** viszonya delictumoknál I. 126. — viszonya vég-szükségnél I. 146.
 Büntető jogszabály I. 49.
 Büntett, mint házassági tilalom II. 379., 383., 397.
- C** lap I. 406.
 Caducitas II. 671.
 Cambium II. 206.
 Cambium cambiati naturam induit II. 207.
 Capitale vel invincibile odium II. 481.²
 Capitis diminutio I. 192.
 Casus a nullo praestatur II. 149.¹
 Casus mixtus de personis et de rebus I. 66.
 Casus nocet domino I. 127. II. 39., 149.¹ 361.
 Casus supremae necessitatis I. 145.
 Causa debendi I. 481. II. 64.
Causa kérdése szerződéseknél II. 64. — lucrativa ajándékozásnál II. 200. — obligationis II. 172. — subjectiv és objectiv jogok szerzésénél I. 82.
 Causalis jogügylet I. 87. II. 64.
 Causalis nexus detractivus II. 102.¹
 Causalis szerződések II. 67.
 Causalitas elve kárnál I. 127.
 Cautela Socini II. 750.
Cautio damni infecti I. 361.² — de non amplius turbando I. 455. — okirat II. 402.
 Cautionshypotheke I. 480.²
 Cedens II. 85.
 Censualis földek I. 303., 517., 548.
 Censualisták I. 548.
 Certum praetium II. 212.
 Cessante ratione cessat ipsa lex I. 51., 60.²
Cessio II. 146., 154.¹ — lsd. engedmény. — legalis II. 85. — vindicationis I. 395. — voluntaria et necessaria II. 85.
 Cessionarius II. 85.
 Cessus II. 87.
 Cheque lsd. csekk alatt.
 Chicane I. 128.¹
 Chretinismus I. 187.
 Civilis computatio I. 132.
 Clandestinitas I. 318.
Clausula cassatoria II. 78. — intabulandi I. 419.¹, 481., 497. — perpetuae sanctionis I. 58.² — rebus sic stantibus II. 61., 190., 258., 271. — salvificatoria II. 186.
 Clausulae donationis II. 606.
 Clearing-forgalom II. 171.¹
 Clerogamia II. 676.
 Clientela eladása II. 210.
 Coacquisitio conjugalitatis II. 458.
 Codicillus II. 679., 693.º
 Coelibatus II. 398., 557.¹
Collatio II. 638. — idealis és realis II. 640.
Collisio I. 78. — legum I. 66.
 Colonus partiarus II. 229.
 Commixtio I. 400.
 Commodatum II. 194.
 Communio incidens II. 357.
Compensatio II. 50. — lsd. beszámítás alatt is. — est debiti et crediti inter se contributio II. 137. — eventualis II. 140. — lucri et damni II. 40.
 Compensatioja bontó okoknak II. 495.
 Compilatae constitutiones regni Transsilvaniae et partium eidem annexarum I. 34.
 Compossessio plurium in solidum I. 313.
 Compossessoratus I. 553., 302.
 Compromissum II. 310.
 Computatio civilis et naturalis I. 132.
 Connaissance II. 182.
 Concambium II. 206.
 Conceptus I. 177.
 Concludens factum I. 101.
 Concubinatus II. 371.
 Concursus duarum causarum lucrativarum II. 149.
 Condemnatoria irányuló keresetek I. 152.
 Condemnatorius ítélet I. 164.
Condictio II. 351. — indebiti I. 395. II. 80., 353. — ob causam datam II. 355. ob causam datam causam non secutam II. 355. — ob causam finitam II. 356. — ob turpem vel injustam causam II. 355. — sine causa II. 317., 356.
 Conditiones I. 152.¹
 Conditio I. 108.
Conditiones in praesens vel praeteritum collatae I. 111. — necessariae I. 111.
Condominium I. 349. — lsd. közös tulajdon alatt is.
 Confessoria actio I. 455.
Confusio I. 453., 474. II. 50., 145—146. — adósi és hitelezői minőség közt egyeteml. kötelelemnél II. 146. — ugyanaz, értékpapiroknál II. 146. — ugyanaz, öröklés esetén II. 146. — hatása kezességnél II. 301. — jel-

- zálogjognál I. 501. — kezes és hitelező közt II. 147. — mint tulajdon-szerzési mód I. 400.
- Congregatiók I. 224—225.
- Connubium II. 368.
- Consossement II. 182.
- Consanguineusok I. 196.
- Consanguinitas, lsd. vérrokonság.
- Consensualis szerződés II. 184., 206., 208.
- Consilium propinquorum II. 596.
- Consolidatio I. 453.
- Constitutiv ítéletek I. 164., 170.
- Constitutiv** jogát ruházás I. 80. — tar-tozás elismerés II. 309.
- Constitutum debiti** II. 154. — alieni II. 292.
- Constitutum possessorum I. 394., 326., 467. II. 213.
- Constructiv utóöröklés II. 710.
- Consuetudo lsd. szokás.
- Consuli bíróságok I. 56.
- Contractus contrahentibus legem ponit II. 65.¹
- Contractus matrimonialis** II. 475. — mohatrae II. 190., 192. — vitalitius II. 288.
- Contrados II. 471., 473.²
- Contrarius consensus II. 150.
- Convalidatioja érvénytelen házasságnak, mint törvényesítés II. 555.
- Conventek I. 225.
- Conventio est pactio duorum pluriumve in idem placitum consensus I. 86.¹
- Conventio Kollonichiana II. 672.
- Conventiones reciprocae** II. 66. — sinallagmaticae II. 66. — unilaterales II. 66.
- Conversio** I. 493. — ügyeleti érvényte-lenség elhárításánál I. 124.
- Conversioja öröklési szerződésnek vég-rendeletté II. 736.
- Convocatio creditorum II. 763.¹
- Corpus Juris Hungarici** I. 30. — kelet-kezése I. 31. — különböző kiadásai I. 32.
- Corpus Jurisba becsúszott idegen ele-mek I. 33.
- Corpus, mint birtok alkateleme I. 306.
- Corpus Statutorum Hungariae municipa-lium I. 35.²
- Correalis kötelem, lsd. egyetemleges kö-telem.
- Correalitas** II. 45. — és solidaritas közti különbség II. 46.
- Coupon II. 172.
- Creatio-elmélet, Kuntze-féle II. 168.
- Creditor, lsd. hitelező.
- Culpa** I. 128. — in concreto I. 129. II. 268. — in custodiendo II. 332. — in eligendo II. 186., 277., 332., 574. — in exigendo II. 299. — ipari II. 335. — lata I. 129. II. 39., 185. — lata dolo proxima I. 129. — levis I. 129. II. 185., 277.² — levissima I. 129. II. 100.
- Cultus disparitas II. 511.
- Cum viribus és pro viribus felelősség öröklésnél II. 760—761.
- Cummulativ** intercessio II. 93., 291. — novatio II. 154.
- Curia döntvényalkotási joga I. 45.
- Curialis** birtokok I. 360. — földek I. 517. — zsellértelkek I. 548.
- Curialisták I. 548.
- Czégbitorlás I. 241. II. 329.
- Czégvédelem I. 241.
- Czélvagyon elmélet, Brinz-féle I. 207.
- Czimer védelme I. 240.
- Czim és szerzősmód theoriája I. 81.
- Czimbitorlás I. 239. II. 329.
- Cziráký-féle birtokösszeírás I. 528., 531.
- Cs**alád befolyása gyámgondnoksági ügyekre II. 595.
- Családapa gondossága I. 129.
- Családfőség I. 188. II. 432.
- Családhoz tartozó gyermek bűnre, er-kölstelenségre csábítása II. 494.
- Családi állás jelentősége I. 195.
- Családi állása** gyermekeknek II. 518. — örökbefogadott gyermeknek II. 521. — törvénytelen gyermeknek II. 521., 547.
- Családi hitbizomány I. 369. II. 733.
- Családi jogok I. 73.
- Családjogi tartási kötelesség II. 542.
- Családjogok a visszaható erő szempont-jából I. 64.
- Családjog** rendszerbeli helye II. 366. — tiszta és alkalmazott II. 365.
- Családjogi** jogügylet I. 86. — jogviszo-nyok ált. természete II. 365.
- Családtanács II. 591., 596.
- Családvagyonfentartás elve II. 611., 605., 649.
- Csalás** II. 330. — magánjogi I. 100.
- Csábítás II. 328.
- Csekk II. 171—172.¹
- Csekk szerződés II. 171.¹
- Cselekmény** jogellenes II. 81. — vég-szükségi II. 83.
- Cselekmények** jogellenesek I. 84. — jo-

- giak I. 84. — jogilag közömbösek I. 85., 145. — relative jogellenesek I. 126. — tiltottak és jogellenesek I. 125.
- Cselekvő és jogképesség** a visszaható erő szempontjából I. 63. — megítélése a nemzetközi magánjogban I. 67.
- Cselekvőképesség** I. 174. — fokozatai I. 88. — kelléke átadásnál I. 395. — korlátolt I. 89. — mint ügyleti keltek I. 88. — teljes I. 88.
- Cselekvőképessége** gondnokoltak II. 592. — tizennégy éves, önfentartásáról gondoskodó kiskorúnak I. 91., 179.
- Cselekvőképességi korhatárok Optk. szerint I. 90.
- Cselekvőképességükben korlátozottak I. 181.
- Cselekvőképtelenség** bontó akadályának elhárítása II. 380. — házasságjogi II. 379. — miatti semmissége házasságnak II. 415. — mint bontó akadály II. 378—379. — teljes I. 88.
- Cseléd** II. 246. — jogállása II. 247. — mezei (külső) és belső II. 246.
- Cselédbér II. 243.¹
- Cselédkönyv II. 247.
- Cselédlakások II. 247.
- Cselédszerződés** II. 246. — megszűnése II. 248. — tartalma II. 247.
- Cselédtartó gazda felelőssége cselédokozta károkért II. 332.
- Csendőrség nősülési szabályzata II. 399.²
- Csereérték I. 272.
- Csereszerződés** II. 206., 211. — alakja II. 207. — tárgya II. 206.
- Cséplőgépvállalkozó** és birtokos közti munkaszerződés II. 250. — 259.¹ — és gazdasági munkások szolgálati szerződése II. 250.
- Csira I. 188. II. 389.²
- Csira (kórság) II. 135.
- Csonka jogok I. 151.
- Csődje** hagyatéknak II. 765. — megbízónak II. 280. — örökösnek II. 767.
- Csődhitelzők védelme ajándékozással szemben II. 204.
- Csődön kívüli megtámadás I. 106., 122.¹
- Csődtömeg jogi személyisége I. 231.
- Csődvagyon I. 298.
- Csőkönyvesség II. 135.
- Damnum emergens** I. 127. II. 38., 102., 126.
- Dare, facere, praestare II. 11.
- Datio in solutum II. 20.², 50., 115., 153., 281.
- Debita intertentio II. 667.
- Debitor**, lsd. adós. — principális, lsd. főadós.
- Debitum conjugale** II. 431. — megtagadása II. 488.², 493.
- Decisio I. 44.
- Declarativ** ítélet I. 164. — tartozáselismerés II. 309.
- Declaratorium Illyrium II. 676.
- Decreta, constitutiones et articuli regum incltyi regni Hungariae I. 31.
- Decretum majus Mátyás-féle I. 24.
- Defensor matrimonii II. 498.
- Delatio hereditatis II. 618.
- Delictum I. 126. II. 81., 321.
- Delictorum capacitas I. 90., 128., 182.
- Delirium II. 379.
- Demonstratio falsa II. 683., 704.
- Denuntiatio engedménynél II. 87.
- Depositio, lsd. bírói letét.
- Depositum** II. 183. — irregulare II. 188. — giudiciale II. 183.¹
- Derelictio** I. 425., 453. — birtoknál I. 329.
- Derelinquant dolog I. 387.
- Dernburg birtokelmélete I. 311.
- Derogatio I. 59.
- Descendentes I. 196.
- Desertio malitiosa és quasi desertio II. 488.
- Desponsatio II. 373.
- Desuetudo I. 60.
- Detentio I. 306.
- Devinculatio II. 177.
- Devolutio II. 607.
- Dézsma szállék I. 546.
- Dézsma I. 546.
- Dies ad quem, mint mellékhatározmány I. 111.
- Dies certus an certus quando** I. 111. — incertus quando I. 111.
- Dies ex quo, mint mellékhatározmány I. 111.
- Dies incertus an certus quando** I. 112. — incertus quando I. 112.
- Dies interpellat pro homine** II. 100., 105. — ultimus coeptus pro completo habetur I. 133.
- Dij, munkaszerződésnél II. 261.
- Dijkítzés** II. 55., 157—158. — egyszerű II. 159. — érvénytelen II. 160.¹ — határidős II. 161. — időtartama II. 160. — jogi természetű II. 159.² — visszavonása II. 161.
- Dilapidatores II. 588.
- Diligentia** I. 128. — diligentis patris

- familias I. 129. — diligentissimi patris familias I. 129. — quam in suis rebus I. 129.
- Dinglichkeit I. 75.
- Diploma Leopoldinum I. 39.
- Diplomatiai képviselő kivételes illetékessége házasságkötésnél való közreműködésre II. 407.
- Disconto II. 119.
- Dispensatio, lsd. felmentés.
- Dispositiv törvények I. 161.
- Dissensus I. 97.
- Dividenda II. 23.
- Dobó István erdélyi vajda I. 38.
- Doctrinalis interpretatio I. 50.
- Dohánybeváltás II. 213.
- Dohánytermelők és dohánykertészek szolgálati szerződése II. 251.
- Dolgok** értéke I. 271. — forgalomképessége I. 265. — gyümölcse I. 292. — jogilag jelentős minőségei I. 274. — magánuralom alatt nem állók I. 266. — női használatra valók II. 446. — ügyleti rendelkezés alól kivettek I. 269.
- Dolo facit qui petit quod redditurus est II. 137.
- Dolog** derelinquált I. 387. — egységes és összetett I. 280. — elfogyasztható és elfogyaszthatatlan I. 277., 291.¹ — elhasználható és elhasználhatatlan I. 277.² — elveszett I. 390. — fogalma I. 259. — forgalmon kívüli I. 349. — helyettesíthető és helyettesíthetetlen I. 278. — ingatlan és ingó I. 275. — jelen és jövőbeli I. 264., 463. — osztható és oszthatatlan I. 280. — testi és testetlen I. 260., 262., 297. — uratlan I. 270., 387.
- Dologalkatrész I. 283.
- Dologbirtok** I. 314. — megszerzése I. 323. — megszűnése I. 329.
- Dologhasználat I. 447.
- Dologi** és kötelmi jogok közti különbség I. 74. — hatályu hagyomány II. 717.¹
- Dologi** jog objectiv értelemben I. 257. — fogalma I. 258.
- Dologi jogok** I. 73. — absolut jellege I. 75. — constructioja I. 258. — és nemzetközi magánjog I. 69. — és visszaható erő I. 63. — típusai I. 76.
- Dologi** jogügylet I. 86. — jogviszony I. 257. — keresetjog I. 152.
- Dologiság I. 75.
- Dologi szerződés abstract II. 302.
- Dologi teher I. 515.
- Dologösszeség** I. 295. — hagyományozása II. 720.
- Dolus I. 100., 128. II. 277.²
- Dominium** directum I. 359. — divisum I. 359. — limitatum I. 357. — revocabile I. 357., 367. — sine re I. 140. — utile I. 359.
- Domínus** negoti I. 118. II. 272. — negotiorum II. 346.
- Domage moral I. 237.
- Donatarius II. 198.
- Donatio**, lsd. ajándékozás. — immensa vel inofficiosa II. 754.¹ — mortis causa II. 739. — renumeratoria II. 201., 205. — sub modo I. 113. II. 201., 205., 355.²
- Dos**, lsd. hitbér. — legalis II. 471. — receptitia II. 449. — scripta II. 473. — scripta directa II. 473.²
- Dotalitium, lsd. hitbér.
- Döntvénykönyv I. 45.¹
- Döntvény, mint kútfő I. 15., 44.
- Duplex adulterium II. 484.
- Durva bánásmód II. 493.²
- Dúvadak I. 389.
- Ecclesia** I. 224—225.
- Egészségi állapot folytatása a személyiségre I. 186.
- Egészséghez való jog I. 235.
- Egészségügyi tulajdonkorlátozások I. 385.
- Egyenesadós, lsd. főadós.
- Egyeneságbeli sógorság, mint bontó akadály II. 378., 380.
- Egyeneságu rokonság I. 195.
- Egyenes írtt hitbér II. 473.²
- Egyenlőarányosság vélelme tulajdonközösségnél I. 433.
- Egyes dolgok hagyományozása II. 719.
- Egyesület** I. 209. — fogalma I. 209.
- Egyesületek** gazdasági célúak I. 209. — keresk. és ipari célúak I. 220. — jogviszonyai I. 212. — keletkezése I. 210. — megszűnése I. 212. — alapszabályai I. 212—213. — közegei I. 213.
- Egyesületi köz- és magánjog I. 210.
- Egyesülés, lsd. confusio.
- Egyesülése adósi és hitelezői minőségnek II. 50., 145—146.
- Egyetemes** és egyéni jog I. 46. — utódlás (öröklés) II. 615.
- Egyetemi alapokból fizetett papok utáni törv. öröklés II. 677.

- Egyetemleges** adóstársak egymásközi viszonya II. 51. jelzálogjog I. 504. — jelzálogjog hatálya I. 506. jelzálogjog keletkezése I. 505. — jogutódlás I. 80. — kötelelem II. 44. — kötelelem (activ) joghatásai II. 52. — kötelelem fogalma és jogi természete II. 45. — kötelelem látszólagos II. 45., 52. — kötelelem megszűnése II. 50. — kötelelem (passiv) joghatásai II. 49. — kötelelem főbb esetei II. 47. — kötelelem keletkezési alapjai II. 47.
- Egyetemlegesség** II. 43. — joghatásai II. 49. — korlátozott II. 49.
- Egyezség** II. 50., 97. — bíróságon kívüli és bíróság előtti II. 305. — és tartozáselismerés közti különbség II. 307. — gyermekek vallása iránt II. 519.² — ideiglenes nőtartás kérdésében II. 439. — törvénytelen gyermek tartására nézve II. 552.
- Egyezségi szerződés** II. 97., 304. — fogalmi alkatelemei II. 304. — megátadása II. 306.
- Egyéni és egytetemes jog I. 46.
- Egyéni jogok I. 73.
- Egy- és kétoldalu birtokszerzés I. 322.
- Egyházi** nemesek I. 194. — rend, mint tiltó akadály II. 379., 398. — személyek utáni törv. öröklés II. 671. — személyek végrendekezési joga II. 681. — tisztviselő büntetése hsgi törvény megsértéseért II. 516. — testületek I. 223.
- Egyházkerület I. 225.
- Egyházközségek I. 224.
- Egyházmegye I. 225.
- Egyházmegyei statutumok II. 674.
- Egyoldalu** birtokszerzés dolognál I. 323. — ígéret theoriája, Siegel-féle II. 168. — ígéretből származó kötelelem II. 157. — jogügylet II. 55. — jogügyletekből származó kötelelem II. 55. — és kétoldalu jogügylet I. 86. — kötelelem II. 42. — szerződések II. 66.
- Egységes és összetett dolog I. 280.
- Egyszerű** díjkitűzés II. 159. — szolgáltatás II. 12.
- Együttes** és külön szerzett közszeremény II. 466. — közszeremény II. 465. — kötelelem II. 43.¹
- Együttélés, mint házasság semmisségének elhárítása II. 384.
- Együttlakási kötelezettség II. 431., 433.
- Eheherrliche Gewalt II. 432.
- Eigentums Verschaffungstheorie, Lehmann-féle II. 168.⁴
- Eladási bizomány II. 284.
- Eladó** jogállása II. 213. — szavatossága II. 216. — szolgáltatásának helye, ideje II. 214.
- Eladott dolog hasznai és terhei II. 214.
- Elavulás** I. 22. — és törvényrontó szókás viszonya I. 60.¹ — jogszabálynál I. 60.
- Elállás** II. 223. — mint kötelemszünetető ok II. 156. — szerződéstől késedelem esetén II. 102. — szolgálati szerződéstől II. 245. — ügylettől II. 132.
- Elárverezése jelzálogtárgynak I. 501.
- Elbirtoklás** I. 77., 340.¹ II. 83—84.² — előfeltételei I. 397. — és elévülés közti különbség I. 135. — és visszaható erő I. 63. — fogalma I. 396. — hatálya I. 398. — ideje I. 397. — megakadása és megszakítása I. 398. — tárgya I. 396. — telekkönyvi I. 452, 411. — telekkönyvönkívüli I. 418.
- Elbirtoklása** ingónak I. 396. — szolgálmi jognak I. 451—452.
- Elengedés** kölcsönös II. 152. — mint kötelemszünetető ok II. 150.
- Elengedési szerződés II. 50.
- Elégtétel** nem vagyoni kárnál II. 42. — személyiségi jog megsértése esetén II. 329.
- Elévülés** I. 131., 134. II. 113.¹ — alól kivont jogok I. 136. — a visszaható erő szempontjából I. 63. — és elbirtoklás közti különbség I. 135. — fogalma I. 135. — hatálya I. 140. — időtartama I. 137. — kezdete I. 137. — legislativ politikai alapja I. 135. — megszakítása I. 139. — megszakítása tartozáselismeréssel II. 308. — mint kötelemszünetető mód II. 50. — szünetelése I. 138. — tényálladéka I. 135.
- Elévülése** bemutatóra szóló papirbeli követeléseknek II. 178. — biztosítási kötvénybeli követelésnek II. 175. — bontó okoknak II. 497. — eljegyzésből eredő követelések II. 376. — felentüli sérelemre alapított keresetnek II. 136. — gyámi végszámadáson alapuló követeléseknek II. 582. — házasság megtámadásának II. 426. — irrott hitbérnek II. 474. — jelzálogi keresetnek I. 501. — kamatnak II. 31. — keresetjognak általában I. 153. — örökösödési igénynek II. 772. — postatakaréki betétnek II. 175. — recta-papirbeli követelésnek II. 175. — ren-

- deletre szóló papirbeli követelésnek II. 182. — szavatosságnak II. 130., 134. — szelvényen alapuló követelési jognak II. 175. — végrehajtási jognak I. 166.²
- Elévülési idők kivételesek I. 137.
- Elfogadás II. 59.
- Elfogyasztható és elfogyaszthatatlan dolog I. 277., 291.¹
- Elfogyasztott és meglevő gyümölcs I. 294.
- Elhagyás** jogos és jogtalan II. 488. — mint bontó ok II. 487. — mint bontó ok érvényesítése II. 499.
- Elhagyott gyermekek II. 598.
- Elhagyott meder I. 286. 423.
- Elhagyottá nyilvánítása** gyermeknek II. 526., 599. — törvénytelen gyermeknek II. 552.
- Elhasználható és elhasználhatatlan dolog I. 277.²
- Elhárítása**, beleegyezés hiánya, mint tiltó akadálynak II. 393. — büntett tiltó akadályának II. 397. — cselekvőképтелenség mellett kötött házasság semmisségének II. 415. — egyházi rend tiltó akadályának II. 398. — fejletlen kor miatti megtámadhatóságnak II. 422. — gyámság, mint tiltó akadálynak II. 395. — házasságtörés tiltó akadályának II. 396. — jogosult szülői beleegyezés hiánya mint tiltó akadálynak II. 393. — kényszer, mint bontó akadálynak II. 388. — kihirdetés hiánya, mint tiltó akadálynak II. 400. — kiskorúság bontó akadályának II. 387. — kiskorúság miatti megtámadhatóságnak II. 422. — megtevesztés bontó akadályának II. 391. — örökbefogadás tiltó akadályának II. 394. — szabad beleegyezést kizáró ok miatti megtámadhatóságnak II. 423. — tévedés bontó akadályának II. 390. — unokatestvérség tiltó akadályának II. 394. — várakozási idő tiltó akadályának II. 398. — védkötelezettség tiltó akadályának II. 399. — vérrokonság miatti semmisségnek II. 417.
- Elidegenítési és terhelési tilalom** I. 363. — feljegyzése I. 484.² — hatálya I. 365. — látszólagos I. 364.
- Elidegenítési tilalom** I. 357. — feljegyzése I. 366. — szükségszerű és önkéntes I. 364.
- Elismerése** atyaságnak II. 553., 555. — érvénytelen végrendeletnek II. 723.
- Elismerési szerződés negatív II. 150., 152.
- Eliteltetés** fogházra nyereségyvagyból elkövetett vétségért II. 495. — súlyos büntetésre, mint bontó ok II. 492.
- Eljárás** gondnokság alá helyezéskor II. 588. — házasság felbontása körül II. 497. — örökbefogadás körül II. 558.
- Eljegyzés** II. 371., 373. — érvényének előfeltételei II. 374. — joghatálya II. 374.
- Eljegyzése kiskorúnak II. 374.
- Eljegyzésből eredő** kártérítési és visszatérítési jogok I. 163. II. 375. — kárkövetelések elévülése II. 376. — követelési jogok engedményezése II. 86.² — kötelek II. 361. — visszakövetelési jogok II. 355.²
- Elkendőzés II. 373.
- Ellátás teljes és nem teljes II. 287.
- Ellátási jog tilkvi bejegyzése II. 288.
- Ellátási szerződés** II. 287. — megszűnése II. 288.
- Ellenhitbér II. 471., 473.²
- Ellenirat I. 156.¹
- Ellenjogok I. 154.
- Ellenvégirat I. 156.¹
- Ellenőrző** gyám II. 564. — gyámság II. 568.
- Elmaradt nyereség I. 127. II. 38.
- Elmebeteg** I. 89. — gondnokság alá helyezése II. 587. — végrendeletei II. 680.
- Elmebetegség** II. 498., 588. — és elmebetegség I. 187.
- Elmegyengeség** II. 588. — és elmebetegség I. 187. II. 392.
- Elmozdítás** gyámi tiszttől II. 581. — önhatalmu haszonbérletből I. 147.
- Előadási jog zeneműveknél I. 248.
- Előadományok betudása II. 638.
- Elődijügylet II. 319.
- Előélet, rovott II. 391.²
- Előfizetés melletti adásvétel II. 216.
- Előhagyomány II. 716.
- Előjegyzés** I. 406., 413. — igazolása I. 413.
- Előjegyzése zálogjognak I. 486.
- Előszereteti** becsár I. 274. — érték II. 36.
- Előszerződés** II. 60. — haszonkölcsön iránt II. 194. — kölcsön iránt II. 190. — letéti II. 184.
- Elővásárlási jog** I. 367. II. 86.² 145. 613.

- haszonbérlettel kapcsolatban II. 226. — kikötésével létesült adásvétel II. 225.
- Elővásárlási joga** kincstárnak telepítvényen II. 227.¹ — osztályos atyafiaknak II. 227. — szomszédoknak II. 227.
- Elővásárlási jogok** törvényen alapulók II. 227.
- Előzetes kérdések** ítéletnél I. 167.
- Elsajátítás** I. 387. — jogtalan II. 330.
- Elsőbbség** engedés I. 494.
- Elsőbbségi elv** I. 407. — joga felmenőnek öröklött vagyona II. 644. — joga nőnek hozománya tekintetében II. 455. — kötvények II. 171.
- Első és utóörökös közti jogviszony** II. 711.
- Elsőszülöttségi hitbizomány** I. 370.
- Elszámolási szerződés** II. 137., 309.
- Eltemetési kötelezettsége** házastársaknak II. 435.
- Eltiltás** házasságkötéstől II. 504.
- Elválasztás** ágy- és asztaltól II. 507.
- Elválasztott gyümölcs** I. 293.
- Elválás, lsd.** ágy- és asztaltól való elválasztás.
- Elválás** ágy- és asztaltól II. 372.
- Elveszett dolog** I. 390.
- Elvetés** I. 422. — elültetés időpontja I. 286.¹
- Elzúllás** II. 495.¹
- Ember** I. 173., 175.
- Emberölés** II. 327., 623.
- Emeletjog** I. 522.
- Emissionstheorie, Sobbe-féle** II. 168.⁴
- Emphyteusis** I. 259., 357., 447.
- Emtio rei speratae** II. 210., 314. — spei II. 211., 314. — venditio II. 208.
- Engedélyezési rendszer** I. 211.
- Engedélyező jogszabály** I. 48.
- Engedmény, lsd.** engedményezés.
- Engedményes** II. 85. — elleni kifogások II. 90.
- Engedményezett adós** II. 87.
- Engedményezhetőség** II. 86.
- Engedményezés** I. 496. II. 84., 141., 146., 182., 213. — birói II. 85. — joghatálya II. 87. — jogi természete II. 86. — kényszerű, szorosabb értelemben II. 85. — kérdése, 3-ik személy adós helyetti fizetése esetén II. 113.² — önkéntes és kényszerű II. 85. — tárgya II. 86. — többszörös I. 498. — törvényes I. 498. II. 85.
- Engedményezése** beszámítási jognak II. 141.¹ — eljegyzésből eredő jogoknak II. 86. — perbeli követelésnek ügyvéd részére II. 86.² — rectapapírbeli követelésnek II. 173. — tartási követeléseknek II. 86.³
- Engedményezési szándék** feljegyzése I. 498. — szerződés I. 497. II. 85. — szerződés megkötése II. 87.
- Engedményező** II. 85. — és engedményes viszonya II. 87. — szavatossága II. 89.
- Engesztelhetetlen gyűlölség** II. 481.
- Erdei** haszonvételek I. 533., 540. — jogok I. 442. — lopás II. 331. — zálogolás I. 469.
- Erdélyi öröklési jog** II. 610. — pura fiscalitások I. 229.² — részek magánjoga I. 54. — telekkönyvi rendelet I. 403. — törvények I. 33.
- Erdélyországnak** három könyvre osztott törvényes könyve I. 34.
- Erdőelkülönzés** I. 540.
- Erdőjogi korlátozásai** tulajdonnak I. 383–384.
- Erdők, közbirtokosságiak** I. 554.
- Erdőmunkások** szolgálati szerződése II. 250.
- Erdőrendészeti áthágás** I. 384. — és kihágás II. 330.²
- Erdőrendészeti kihágásokból** eredő kötelmek II. 330.
- Erdősítő társulatok** I. 221.
- Eredeti** és constitutív jogszerzés I. 81. — és származékos jogszerzés I. 80. — és származékos tulajdonszerzés I. 386. — és translatív jogszerzés I. 81. — semmisség I. 121.
- Ereklyék** vallásiak I. 462.
- Ereszjog** I. 443.
- Erkölcsei** elaljasodás II. 495.¹
- Erkölcsei kár** I. 235. II. 41.
- Erkölcstelen** élet megátalkodott folytatása II. 495. — és tilos feltétel végrendeletnél II. 685. — feltétel I. 109. — jogügyletek I. 104. — viszonyonnyal való gyanúsítás II. 493.²
- Erkölcstelenül** elfogadott szolgáltatás visszakövetelése II. 355.
- Erőhatalom, lsd.** vis major.
- Erősebb jogok** I. 78.
- Erőszakos nemi közöszülés** II. 41., 329., 395., 484.
- Erőtlen végrendelet** II. 722.
- Error, lsd.** tévedés.

- Error** concomitans I. 99. II. 306., 683. in negotio I. 96. — in objecto I. 96. II. 683. — in persona I. 96. II. 389., 683. — in qualitate I. 96. — qualitas in personam redundans II. 389. Eskór II. 391.²
- Eszmei javakon való jogok I. 74., 242.
- Eventualis compensatio II. 140.
- Evictio**, lsd. szavatosság. — positiv és negativ II. 127.
- Exceptio** I. 154. — dilatoria I. 155. II. 353. — excussionis vel ordinis II. 294. — ex jure tertii II. 186. — firmat regulam in casibus non exceptis I. 61.³ II. 405. — non adimpleti contractus II. 123., 137.¹ — non numeratae pecuniae II. 193. — non rite adimpleti contractus II. 123. — peremptoria I. 155. II. 353.⁴ — perpetua I. 155. — plurium concubentium II. 550. — posterioris dominii I. 429. rei judicatae I. 166. — rei venditae et traditae I. 156., 365., 430. — temporalis I. 155. — vitiosae possessionis I. 338.
- Exceptiones personae cohaerentes I. 156. II. 298. — rei cohaerentes I. 156.
- Excessus mandati II. 277.⁴
- Exculpatio** kötbérenél II. 77. — szolgáltatás lehetetlenülésénél II. 148.
- Excusatio vel exculpatio a mora II. 99., 100.
- Exhereditatio** II. 751. — ex bona mente II. 752.
- Expromissio II. 92.
- Extabulatio I. 426.
- Expropriatio, lsd. kisajátítás.
- Életbenlét vélelme** I. 161., 205. II. 620.
- Életbenléte öröklésre hivatottnak II. 619.
- Életbiztosítási összeg II. 613.
- Élet ellen törés** miatti semmissége házasságnak II. 417. — mint bontó akadály II. 378., 382., 397. — mint bontó ok II. 491.
- Életjáradék II. 288., 613.
- Életjáradéki jog I. 518., II. 146.
- Életjáradéki szerződés** II. 258., 315. — szerencseszerződési jellege II. 289. — tárgya II. 289.
- Életképesség I. 175.
- Életkor befolyása személyiségre I. 178.
- Életkorhatárok különlegesek I. 179.
- Életközösség** házastársak közti II. 369., 431. — visszaállítása bontó per folyamán II. 503. — visszaállítása iránti magánfelhívás II. 491.² — visszaállításának bírói elrendelése II. 490. — visszaállításának megtagadása II. 489.
- Életmentés II. 350.
- Élők közötti jogügylet I. 86.
- Élveszületés** I. 175. — bizonyítása I. 176. — vélelme I. 176.
- Építés I. 420.
- Építés-rendőri tulajdonkorlátozások I. 385.
- Épülelfaizás I. 533.
- Épületjog I. 521.
- Ércz értéke pénznek II. 19.
- Érdékellentét** atya és gyermeke közt II. 531. — kiskoru és törv. képviselője közt II. 586.
- Érdékelttség** házastársi viszony alapján II. 435. — választott bíróságnál II. 311. — végrendeleti tanuknál II. 691.
- Érdemdíjazás II. 205.
- Érdemtelenység** ajándékozásnál II. 203.¹ — esetei II. 623. — érvényesítése II. 624. — és kitagadás közti különbség II. 623. — hatása II. 624. — megbocsátása II. 625. — mint kitagadási ok II. 752. — örökösödési I. 193. II. 622.
- Értelmezés, lsd. jogmagyarázat.
- Értelmezése** jogszabályoknak I. 49. — szerződéseknél II. 65.
- Értesítése adósnak engedménynél II. 91.
- Érték**, dolognál I. 271. — előszereteti II. 36. — és árszabályzat erdei károknál II. 331. — használati és csere I. 272.
- Értékelés kártérítésnél II. 36.
- Értékpapír** II. 55., 157., 163. — abstract II. 172. — bemutatóra szóló I. 467. II. 175. — forgatható I. 467. — jogcímes II. 172. — névre, bemutatóra, rendeletre szóló II. 172. — rendeletre szóló II. 164.², 179.
- Értékpapírbeli** kötelelem abstract jellege II. 164. — kötelezettség jogalapja II. 167.
- Értékpapírok**, bíróilag meg nem semmisíthetők II. 178. — dologi eleme II. 164. — elzálogosítása I. 476. — jogi természetű II. 164. — kölcsönadása II. 191. — kötelmi eleme II. 164. — különböző nemei II. 170.
- Értékpapírokba foglalt ígérethől származó kötelmek II. 163.
- Értékpapírra vonatkozó elméletek II. 165.

- Értéktöbbleti elmélet közszerzeménynél II. 469.¹
- Érthetetlen feltétel** I. 109. — végrendeleteknél II. 685.
- Érvényességi bizonyítvány külföldiek házasságánál II. 513.
- Érvénytelen** házasság II. 411—413. — végrendelet elismerése II. 723.
- Érvénytelenség** jogügyleteknél I. 121. — jogügyleti, elhárítása I. 123. — házassági szerződésnél II. 478. — végrendeleteknél II. 722.
- Factum concludens* I. 101.
- Facultas alternativa II. 15., 77., 115., 136.
- Facultativ polgári házasság II. 371.¹
- Faizás joga I. 533.
- Fajlagos** hagyomány II. 720. — szolgáztatás II. 17.
- Fajtalanság**, büntetőtörvény szerinti II. 486.¹ — természetelleni II. 486.
- Falsa demonstratio II. 683., 704.
- Falsus procurator I. 120.
- Favor testamenti elve II. 701.
- Famulus conventionatus I. 548.
- Faúsztatás I. 382.
- Favágási jog I. 442.
- Fájdalomdíj I. 235., 236.¹ II. 41., 328.
- Fedezeti váltó II. 155.
- Fegyelmzési joga szülőnek II. 521.
- Fegyelmi joga** férjnek II. 432. — gazdának II. 247. — iparosnak tanoncza felett II. 256.
- Fejletlen** kor miatti megtámadhatósága házasságnak II. 422. — mint bontó akadály II. 378., 384.
- Fejlett kor I. 180., 189. II. 384.
- Felbontása eljegyzésnek, vétkes II. 375.
- Felbontó feltétel I. 108.
- Feldolgozás I. 329., 399.
- Felelősség választott bíróság ítélete ellen II. 312.
- Felelősség** állatokozta kárért I. 333. — dolgok közveszélyes állapota okán II. 333. — harmadik személyek vétkes cselekvényeiért II. 339. — házi állatok által okozott kárért II. 334., 337. — korlátolt II. 10. — mások jogellenes cselekvényeiért II. 325. — megosztása több kezes között II. 297. — munkást munkaközben ért bal esetért II. 244. — tanácsadásért II. 274. — vadak okozta kárért II. 334. — vétlen II. 83., 323., 360.
- Felelőssége államnak** adóbeszedő közegekért II. 339. — ártatlanul elítéltekkel szemben II. 339. — bírói személyek sikkasztásáért II. 339.
- Felelőssége** gyógyszerésznek segédjeért II. 339. — községnek tisztviselője tényeiért II. 339. — megbízónak megbízott cselekményeiért II. 278. — munkaadónak munkásait ért bal esetért II. 334. — negotiorum gestorinak II. 347. — örökösársaknak hagyatéki tartozásokért II. 769. — szülőnek gyermeke okozta kárért II. 523. — törvényhatóságnak tisztviselője tényeiért II. 339.
- Feles bérllet II. 229.
- Feleség** együttlakási kötelezettsége II. 433. — és férj közötti egyenjogúság 433—434. — lakhelye I. 200.
- Feleségtartás, lsd. nőtartás.
- Felentúli sérelem II. 135., 212.
- Fel- és alperesség** bontó perben II. 497. — jelzálogi keresetnél I. 512.
- Felfolyamodás házasságkötésnél való közreműködés megtagadása ellen II. 408.
- Felfüggesztése atyai hatalomnak II. 536.
- Felfüggesztő feltétel I. 108.
- Felhagyás tulajdonjoggal I. 425.
- Felhatalmazása anyakönyvvezetőnek házasságkötésnél való közreműködésre II. 406.
- Felhívási per gyám megszámadoltatása iránt II. 579.
- Feljegyzés I. 406.
- Feljegyzése** kiskorúság meghosszabbításának I. 183. — utóöröklési jognak II. 711.
- Feljegyzései tanuknak szóbeli végrendeletéről II. 696.
- Felkinálása szolgáltatásnak II. 105.
- Felmenő rokonság I. 196.
- Felmenők** elsőbbségi joga öröklött vagyona II. 644. — és oldalrokonok ági öröklése II. 653. — és oldalrokonok öröklése II. 647. — és oldalrokonok szerzeményekben való öröklése II. 651.
- Felmentés** büntett tiltó akadályá alól II. 397. — egyházi rend tiltó akadályá alól II. 398. — fejletlen kor akadályá alól II. 385., 422. — gyámi tiszt alól II. 580. — házasságtörés tiltó akadályá alól II. 396. — kihirdetés alól II. 400. — örökbefogadás

- tiltó akadály aól II. 395. — tanu-
sitvány aól II. 513. — unokatestvéri
viszony, mint tiltó akadály aól II.
394. — várakozási idő tiltó akadály
aól II. 398. — vérokonság akadály
aól II. 381.
- Felmentő ítélet I. 164.
- Felmondás** bérlet, haszonbérletnél II.
237. — cselédszerződésnél II. 247. —
gazdatiszti szerződésnél II. 253. —
kezességnél II. 301. — megbizási
szerződésnél II. 279. — mint köte-
lemszűntető ok II. 156.⁴ — szolgálati
szerződésnél II. 245. — társasági
szerződésnél II. 270. — utalványnál
II. 283.
- Felmondási idő** főmolnárnál II. 245.²
— főörvosnál II. 245.² — gazda-
tisztnél II. 253. — hírlap belmunka-
társánál II. 245.² — iparos és keres-
kedőségénél II. 254. — nevelőnél II.
245.² — okleveles gépésznél II. 245.²
— segédszerkesztőnél II. 245.² — sör-
gyári igazgatónál II. 245.² — szer-
kesztőnél II. 245.² — szolgálati szer-
ződésnél II. 245. — tanoncánál II.
256. — vezércikkírónál II. 245.² —
zsidó tanítónál II. 245.²
- Felosztott kötelelem II. 43.
- Felperesség** birtokháborítási perben I.
335., 333. — sommás visszahelyezési
perben I. 337.
- Felszabadult ági vagyon II. 644., 648.,
655.
- Felszálló örökség II. 648.
- Felszámítás, lsd. beszámítás.
- Felszámolás társasági szerződés meg-
szűnésénél II. 271.
- Feltétel** I. 107. — erkölcstelen és tilos
végrendeletnél II. 685. — érthetetlen
és perplex végrendeletnél II. 685. —
felfüggesztő, átfajtése végrendeletben
bontóvá II. 687. — lehetetlen, végren-
deletnél II. 685. — végrendeletben ki-
tűzött II. 685—686.
- Feltételes beszámítás II. 139.
- Feltétel** erkölcstelen, lehetetlen és til-
tott, jogügyleteknél I. 109. — érthe-
tetlen, meghiusult I. 109. — felfüg-
gesztő, felbontó I. 108. — függősége
I. 110. — igenleges, nemleges I. 109.
— kifejezett és hallgatag I. 109. —
látszólagos I. 111. — potestativ és
causalis I. 108. — teljesülése I. 109.
— vegyes I. 108.
- Feltételes és feltétlen reményvásár II.
211., 314.
- Feltételkitűzés I. 108.
- Felügyelet hitbizománynál I. 372.
- Felülepítményi jog I. 259., 288., 315.,
521.
- Fentartott hozomány II. 449., 457.
- Fenyegetés** jogellenes I. 97. — jogos I.
98. — mint birtokháborítás I. 335.
tettleges II. 388.
- Ferdinand (III.)-féle kamatkorlátozás II.
27.
- Feslettség II. 550.
- Fetisizmus II. 486.¹
- Félelem I. 97.
- Félreértés I. 97.
- Féltestvérek I. 196.
- Félvérü rokonság I. 196.
- Fényképek szerzői joga I. 250.
- Fényüzési beruházások I. 320.
- Férj** haszonélvezeti joga hozományon
II. 453. — családfősége II. 432. — és
feleség közti egyenjogúság II. 433—
434. — házi fegyelmi joga II. 432. —
tartási kötelessége II. 433.
- Férjhezmenés általi nagykorúsítás I.
183., 189.
- Férji hatalom II. 432.
- Férjtartás II. 440.
- Fictio I. 161.
- Fictiós elmélet jogi személyeknél I. 207.
- Fideicommissaria substitutio II. 709.
- Fideicommissum**, lsd. hitbizomány. —
ejus quod supererit II. 712., 731.
- Fidejussio II. 291.
- Fidejussor fidejussoris II. 297.
- Fiókvégrendelet II. 679., 693.⁵ 697.¹
- Fiscalis javak I. 229.²
- Fiscus, lsd. államkincstár.
- Fiuleány II. 610.
- Fiume és kerületének magánjoga I. 54.,
56.
- Fiumei szakasz I. 56.
- Fiusítás II. 607.
- Fiuváfogadás II. 556.¹
- Fizetés** I. 83. — elfogadása fentartás-
sal II. 120. — fogalma II. 110. — he-
lye II. 116. — helyett egyébként adása
II. 115., 50. — hitelező helyett más-
nak II. 114. — hováfordításának sor-
rendje II. 121. — időpontja II. 117.
kötelemszerű és kötelemellenes II.
120. — kötelemszerű módja alanyi
szempontból II. 111. — kötelemszerű
módja tárgyi szempontból II. 115. —
kötelemszerűsége II. 111. — lejárat

- előtti II. 119. — módja, helye és ideje II. 111. — tartozatlan II. 28.¹, 80., 353.
- Fizetéshez kapcsolódó joghatályok II. 120.
- Fizetési helye** bemutatóra szóló papírbeli követelésnek II. 117. — forgatható papírbeli követelésnek II. 117. — pénztartozásoknak II. 117. — tiltott cselekvényekből eredő követeléseknek II. 117.
- Fizetési idő meghatározásának szabályai II. 118.
- Fogadás** II. 317. — tiltott II. 318.
- Fogamzás időpontja I. 177.
- Foglalás** vagy elsajátítás I. 387. — és zálogilag való összeírás I. 469.
- Foglalási jog I. 466.
- Foglalások I. 539., 535., 545.
- Foglaló** II. 68., 72. — viszonya bánatpénzhez II. 74.
- Foglaltatás rosszhiszemű II. 330.
- Folyó fogalma I. 268.
- Folyóvizek közhatósági rendelkezés alatt állók I. 267.
- Fordítás jogosulatlan, mint szerzői jog bitorlása I. 246.
- Forgalmi** elmélet I. 93. — ügyletek I. 67., 93.
- *Forgalmi képessége dolgoknak I. 265.
- Forgalmon kívüli dolog I. 349., 462.
- Forgalmonkívüliség I. 265., 364.
- Forgatható papír** I. 467., II. 172. — lsd. rendeletre szóló papírok.
- Forgatható papírbeli követelés fizetési helye II. 117.
- Forgatmány** II. 179., 180. — üres II. 176.², 181.
- Forgatmányos II. 181.
- Forgató II. 180.
- Formális, formátlan jogügylet I. 87.
- Formális igazság** I. 165. — jogügyletek I. 101—102. — szerződések II. 67.
- Főadás** II. 290. — és kezes közti viszony II. 301.
- Fődolog I. 282.
- Fő és haszonvételi tulajdon I. 358.
- Fő- és mellékdolog I. 401.
- Fő és mellék** dolgok közti összeköttetés I. 281., 401. — szerződések II. 67.
- Főhiba szavatossági II. 131., 134.
- Főjelzőlog, mellékzőlog I. 505.
- Földbér I. 447., 521.
- Földesurak kártalanítása I. 537.
- Földesuri háramlás II. 609., 709.
- Főmolnár felmondási ideje II. 245.²
- Főpapak rendje I. 28.
- Főrendi tábla I. 29.
- Főszolgabíró kivételes illetékessége házasságkötésnél való közreműködésre II. 407.
- Főudvarnagyi bíróság I. 57.
- Főurak rendje I. 28.
- Fővadak II. 338.
- Fővényásás joga I. 347.
- Fronius Mátyás I. 38.
- Fructus, lsd. gyümölcs.
- Fructus civilis** I. 292. — extans és consumptus I. 294. — industrialis I. 292. — mere naturalis I. 292. — naturalis I. 292. — pendens separatus I. 293. — perceptus, percipiendus I. 293.
- Fundi** adjustmentales I. 532. — remanentiales I. 536.
- Fundus extra és intravillanus I. 531.
- Fundus instructus I. 290.
- Fuvarosok rakjegyei II. 182.
- Fuvarozás tengeri II. 261.
- Fuvarozási szerződés II. 261. jog tárgya I. 478.
- Fuvarozó törvényes zálogjoga I. 471.
- Függő gyümölcs** I. 293. — mint jelzálog
- Függő termés elzálogosítása I. 463.
- Fürdés joga I. 382.
- Fürdőorvos felmondási ideje II. 245.²
- Füstjog I. 443.
- G**alyszedési jog I. 442.
- Galyvágás joga I. 440.¹
- Garantia ígéret II. 68.¹
- Gattungsschuld II. 17.
- Gazda** II. 246. — bérvisszatartási joga II. 248. — felelőssége cseléd okozta károkért II. 332. — házi fegyelmi joga II. 247. — jogállása cselédszerződésnél II. 247. — zár alá vételi joga I. 469.
- Gazdagodás jogalagnélküli** II. 83., 308., 346., 351. — előfeltételei II. 352.
- Gazdagodási kereset II. 351.
- Gazdasági célú egyesületek I. 209., 220.
- Gazdasági cseléd** II. 246. — és ipari hitelszövetkezetek I. 221. — munkás- és cselédpénztár I. 221. II. 250.¹, 336. — munkás és segédmunkásai közti szolg. szerződés II. 251. — munkások és cséplőgépvállalkozó szolg. szerződése II. 250. — munkásvállalkozó és munkások közti szolg. szerződés II. 251. — napszámosok szolg. szerződése II. 250.

- Gazdatiszt** hatásköre II. 251. 276.
— azonnali elbocsátásának esetei II. 253.¹ — azonnali kilépési jogának esetei II. 253.¹
- Gazdatiszti szerződés** II. 251. — megszűnése II. 253.
- Geben und Nehmen des Papiers** II. 167.
- Geguss Dániel-féle Corpus juris-fordítás** I. 32.
- Genericus kötelelem** II. 17.
- Gestattungstheorie szokásjognál** I. 18.
- Gestio pro herede** II. 758.
- Gépész felmondási ideje** II. 245.²
- Gírocsekk** II. 171.¹
- Gondatlanság** I. 128. — nagyfoku I. 129. — fokozatai I. 129.
- Gondnok** felelőssége gondnokolt cselekvényeiért II. 332. — hitbizományi I. 372. — ideiglenes, kirendelése II. 589. — ismeretlen örökösök részére II. 671. — képviselői és vagyongazdálkodási joga II. 591. — kirendelése kiskorú képviselőre II. 530. — kirendelése méhmagzat részére I. 177. — kirendelése születendő utólagománnyos részére I. 177. — kirendelése születendő végrendeleti utóörökös részére I. 177. — sorrendi tárgyalási díja I. 483.
- Gondnoki** tiszt megszűnése II. 594. — tisztbe való beiktatás II. 591.
- Gondnokság** alattiak cselekvőképessége II. 592.
- Gondnokság alá helyezés** I. 185. II. 585. — esetei II. 587—588.
- Gondnokság alá helyezése** börtönre elítélteknek II. 588. — elmebetegnek II. 587. — gyengeelméjűeknek II. 587. — kiskorúaknak I. 185. — siketnémáknak II. 587. — távollévőknek II. 588. — tékozlóknak II. 588.
- Gondnokság alá helyezési eljárás** II. 588. — folyamatbanléte, mint tiltó akadály II. 378., 392.
- Gondnokság alá helyezéstről általában** II. 585.
- Gondnokság** alól kizáró és mentesítő okok II. 591. — érdekellentét címén II. 586. — házastársat illető II. 591. — joghatálya II. 590. — megszűnése II. 593. — méhmagzat, utóörökös és utólagománnyos részére II. 590. — rendes nagykorúak feletti II. 587. — rendkívüli, azaz kiskorúak feletti II. 586. — vitelére vonatkozó szabályok II. 590.
- Gondos családapa** I. 129.
- Gondosság** I. 128. — és felügyelet (köteles) elmulasztásából eredő kötelek II. 331.
- Gondviselési joga és kötelessége** szülőnek II. 521.
- Görögkeleti** egyházi személyek utáni törv. öröklés II. 676. — papi személyek végrendekezési joga II. 682. — román egyház 1869. évi szervezeti szabályzata II. 676.
- Gradualis rendszer** II. 633.
- Grammatikai magyarázat** I. 50.
- Grünhut értékpapirelmélete** II. 168.⁴
- Guerális szerződések** I. 530.
- Gy** alogösvény joga I. 441.
- Gyanúsítás** erkölcsstelen viszonygyal II. 493.²
- Gyám** ellenőrző II. 564. — és gyámolt közti jogviszony II. 570. — és gondnoksági ügyek a nemzetközi magánjogban I. 68. — felelőssége gyámolt cselekvényeiért II. 332. — felelőssége vagyongazdálkodásért II. 574. — hatásköre gyámolt személyi viszonyai tekintetében II. 571. — házi fegyelmi joga II. 572. — keresete volt gyámolt ellen II. 583. — képviselői joga II. 573. — megerősítése gyámhatóságilag II. 564. — megszámadoltatása iránti felhívási per II. 579. — számadása II. 577. — számadásának kifogásolása II. 579. — vagyongazdálkodás II. 573. — végszámadásán alapuló követelések elévülése II. 582. — vizszoartartási joga II. 581.
- Gyámhatósági jóvähagyás** atya vagyongazdálkodásánál II. 534. — esetei gyámhatóságnál II. 576. — daczára is érvénytelen ügyletek II. 534.
- Gyámhatósági jóvähagyásra** szoruló ügyletei atyának II. 534.
- Gyámhelyettesítés** II. 709.
- Gyámi** jutalom II. 583. — számadás ideje II. 578. — tiszt alóli felmentés II. 580. — tisztbe való beiktatás II. 570. — tisztból való elmozdítás II. 581. — vagyongazdálkodás alól kivont javak II. 573. — végjutalom II. 583.
- Gyámnevezési joga** atyának II. 563.
- Gyámság** II. 562. — alatti kiskorú ingatlan vagyónának kezelése II. 575. — alatti kiskorú ingó vagyónának kezelése II. 575.

- Gyámság** alá helyezésről általában II. 562. — alól mentesítő okok II. 568. — ellenőrző II. 568. — ideiglenes II. 568. — kirendelt II. 567. — különböző nemei II. 563. — megszűnése II. 580. — megszűnésének esetei II. 580. — megszűnésének jogi következményei II. 581. — mint házassági tilalom II. 379., 395. — természetes és törvényes I. 188. II. 541., 564. — törvényes II. 566. — végrendeleti vagy nevezett II. 563.
- Gyámságból** kizárási joga atyának II. 564. — kizáró okok II. 569.²
- Gyári igazgató felmondási ideje II. 245.²
- Gyári munkarend II. 256.
- Gyáros és gyári munkások közti szolg. szerződés II. 256.
- Gyengeelméjűek** I. 89. II. 392. — gondnokság alá helyezése II. 587.
- Gyengeelméjűség II. 588.
- Gyermekek**, családhoz tartozó, bűnre, erkölccstelenségre csábítása II. 494. — elhagyottá nyilvánítása II. 526., 599. — feletti felügyelet, nevelés, ápolás és fegyelmezés iránti jog II. 522. — javítóintézetbe helyezése II. 522. — jogtalan elvonása szülőtől II. 522. — pályaválasztási joga II. 524. — törvénytelen, lsd. törvénytelen gyermekek.
- Gyermekügyi költségek II. 550.
- Gyermekek** családi állása II. 518. — elhagyottak II. 598. — elhelyezésére, tartására, nevelésére vonatkozó ideigl. intézkedések bontó perben II. 503. — eltartása II. 525. — és szülők közti viszonyról általában II. 517. — mostohák II. 668. — sorsáról való gondoskodás bontó ítéletben II. 504. — tartási kötelessége II. 544. — tizenkét éven aluliak I. 89. — vallására vonatkozó egyezségek II. 519.² — vallási hozzátartozandósága II. 519.² — vallásos nevelése II. 524. — zülöttek II. 599. 600.
- Gyermekkor** I. 179.¹ 181. — Optk. szerint I. 89.
- Gyermekmenhely állami II. 598.
- Gyermekrablás II. 522.
- Gyermekrésze leszorított özvegyi jog II. 668.
- Gyermekszülés, mint hallgatag megbocsátás II. 496.
- Gyilkosság II. 327., 623.
- Gyógy- és ásványforrások védterülete I. 382.
- Gyógyszerész felelőssége segédjeért II. 339.
- Gyökérverés időpontja I. 286.
- Gyökös iparjogok I. 286., 315.
- Gyujtogatás II. 330.
- Gyümölcs** I. 291., 282. — adó I. 546.¹ — beszédett és be nem szedett I. 293. — elválasztás I. 82., 392., 419. — függő és elválasztott I. 293. — meglévő és elfogyasztott I. 294. — természeti és polgári I. 292. — tisztán természeti és szorgalmi I. 292.
- Gyümölcszedési jog I. 534.
- Haagai** nemzetk. magánjogi congressusok I. 67.¹
- Hagyatéki** II. 613. — átadása II. 768. — leltározása II. 764. — nyugvó I. 231. II. 618., 756.¹ — urafogyott II. 671.
- Hagyatéki** csőd II. 765. — hitelezők aránylagos kielégítése II. 762. — hitelezők jogai hagyatékon II. 763. — tartozások kielégítési sorrendje II. 762. — terhek, tartozások II. 761., 746.² — vagyon I. 298. — zárlat II. 718., 726. — zárlat utóöröklés esetén II. 712.
- Hagyományos állapotban lévők I. 89.
- Hagyomány** II. 715. — biztosítása II. 718. — dologi hatályu II. 717.¹ — fajai II. 719. — fajlagos II. 720. — kifizetése II. 718.¹ — követelési jogot adó II. 717.² — meghagyásos II. 355.² — megnyílása II. 717. — megszerzése I. 416.³ II. 717. — vagylagos II. 719.
- Hagyománykötelezett II. 716.
- Hagyományok leszállítása II. 719.
- Hagyományos II. 614., 715–716.
- Hagyományozása** dologösszességnek II. 720. — egyes dolgoknak II. 719. — követelési jognak II. 720.
- Hagyományrendelés** II. 714. — alaki kellékei II. 715.
- Hajadonjog II. 611.
- Hajdu városok** I. 38.² — helyhatósági joga I. 38.
- Hajók** fedélzete, mint államterület meghosszabbítása I. 56. — tengeriek I. 276.
- Hajókölcsonlevelek II. 182.
- Hajómalmok I. 275.
- Hajón tett végrendelet II. 697.

- Hajóselismervények II. 171., 182.
 Hajósok letéti szerződése II. 188.¹
 Hajórajstromok I. 56.
 Hajózható folyó I. 267.²
 Halasztás, adósnak adott, hatása kezes-
 ségre II. 300.
 Halasztó kifogás I. 155.
Halál I. 201., 454. — bizonyítása I. 201.
 — mint kötelemszüntető ok II. 145.
Halálesetére szóló ajándékozás II. 201.,
 205., 735., 739. — alaki kellékei II.
 739. — visszavonása II. 740. — szóló
 jogügylét I. 86. II. 55.
Halál, mint házasság megszűnésének
 oka II. 481. — utánra halasztás ked-
 vezménye II. 470.
 Halálos ágyon kötött házasság II. 408.
 Halált okozó súlyos testi sértés II. 327.
Halászlai jog I. 385., 388., 286., 315.¹
Halászlai korlátozása tulajdonnak I. 384.
 — nemesi jogon gyakorlott I. 385.
 — társulatok I. 221., 385. — tilalmi
 idő I. 385.
Hallgatag akaratnyilvánítás I. 101. —
 feltételkitűzés I. 109. — képviselő I.
 116. — megbízás II. 275. — meg-
 hatalmazás I. 120. — nagykorusítás
 I. 92., 180., 184. — utóörökösnevezés
 II. 710.
 Halotti tor költségei II. 762.¹
Hamis játék II. 317. — vád II. 328.
 — vélelmek I. 161.
Handel auf Laune II. 218.³ — nach
 Belieben II. 218.³
 Harmadik személy által eszközölt fize-
 tés II. 112.
**Harmadik személy javára kötött szer-
 ződések** II. 68. — constructioja II.
 69. — visszavonása II. 71.
 Harmadik személyek vétkes cselekvé-
 nyeiért való felelősség II. 339.
 Hazárd játék II. 317.
 Hasonszerűség, lsd. analogia.
 Hasonneműség beszámításnál II. 141.
 Használati érték I. 272.
 Hasznos beruházások I. 320.
 Haszon I. 294.
Haszonbér II. 229. — késedelmes fize-
 tése II. 103., 234. — fizetése II. 233.
 Haszonbérfizetési kötelezettség II. 233.
 Haszonbérbeadás kétszeres I. 412.³
Haszonbérbeadó karbantartási kötele-
 zettsége II. 232. — kötelezettségei II.
 230. — szavatossága II. 231. — tör-
 vényes zálogjoga I. 470. II. 235. —
 visszalépése haszonbérlettől II. 238.
Haszonbérlemény átbozsátása II. 230.
 elővezése II. 232. — szerződés-
 szerű használata II. 235. — tárgyá-
 nak megsemmisülése II. 238. — visz-
 szabocsátása II. 237.
Haszonbérlet alakja II. 229. — bekebe-
 lezése II. 231. — és bérlet közti kü-
 lönség II. 228. — fogalma II. 228.
 — megszűnése II. 237. — tulajdon-
 változás esetén II. 231.
Haszonbérleti jog birtoka I. 315.² —
 szerződés II. 227. — szerződés sorsa
 csőd esetén II. 241. — szerződéshez
 fűződő joghatályok II. 230.
Haszonbérlet beruházásai II. 236. — bir-
 tokkeresete I. 333. II. 231. — kötele-
 zettségei II. 233. — szerződésszegése
 II. 240. — visszalépési joga II. 240.
 — külön kisajátítása I. 380.
 Haszonbérletársak egyeteml. felelőssége
 II. 237.
Haszonélvezet, hozományi I. 451.¹ II.
 453. — irreguláris I. 444., 449. — öz-
 vegyi I. 451.¹ 445.
 Haszonélvezeti jog I. 444.
 Haszonélvező jogállása I. 445.
Haszonkölcsön II. 187., 193. — időtar-
 tama II. 196. — ingyenessége II. 195.
 — tárgya II. 194.
 Haszonkölcsönbevevő jogállása II. 195.
 Haszonvételi és főtulajdon I. 358.
 Hatálybalépési napja törvénynek I. 59.
 Határ- és mesgyeigazítás I. 339.
 Határfalak, patakok, falak közössége I.
 355.
Határidő I. 111., 132. — jogvesztő I.
 136. — kezdődési és végződési I. 111.
 — záros I. 124.
 Határidős díjkitűzés II. 161.
 Határjárás I. 339.
 Határjelek közösek II. 355.
 Határigazítás I. 339.
 Határnap I. 111., 132.
 Határozott és határozatlan szolgáltatás
 II. 14.
 Határozottsága beszámításra szánt kö-
 vetelésnek II. 143.
 Határorvidék magánjoga I. 54—55.
 Határorvidéki házközösségek I. 356.
 Hatósági jogsegély I. 142., 148.
 Háboru idején tett végrendelet II. 697.
 Hálátlanság vastag II. 203.
 Hályog II. 135.
 Háramlás földesúrra jobbágyi öröklési
 jogban II. 609., 709.
Hármaskönyv Erdélyben I. 27. — jel-

- lege I. 25. — keletkezése I. 24. — kútfői minősége és jelentősége I. 26. — mint kútfő I. 15. — rendszere és tartalma I. 26.
- Háromszéki constitutio I. 38.
- Hárulás, ági II. 654.
- Hátirat** II. 179., 180. — üres II. 181.
- Hátiratok szakadatlan láncolata II. 180.³
- Hátralékos vételár II. 217.
- Házás, házatlan zsellérek I. 532.
- Házasság** alaki és anyagi érvénye II. 371. — anyakönyvezése II. 410. — célja II. 369. — érvénytelen II. 411., 413. — érvénytelenítő perek II. 371. — felbontása körüli eljárás II. 497. — fogalma II. 368. — halálos ágyon kötött II. 408. — holtánnyilváníti ítélet alapján kötött II. 382. — joghatályai személyi tekintetben II. 431. — kihirdetése II. 400—401. — korábbi, mint bontó akadály II. 378. — külföldön kötendő kihirdetése II. 512. — külföldön kötött alaki érvényessége II. 511. — külföldön kötött anyagi érvényessége II. 510. — lényege II. 369. — megszűnése II. 480. — megszűnése halál okán II. 481. — megszűnése holtánnyilváníti ítélet alapján kötött újabb házassággal II. 482. — megszűnésének következményei II. 505 — megtámadásának hátrideje II. 426. — megtámadható II. 413. — megtámadhatósága II. 421. — megtámadhatósága fejletlen kor miatt II. 422. — megtámadhatósága kiskorúság miatt II. 422. — megtámadhatósága szabad beleegyezést kizáró ok miatt II. 422. — megtámadhatóságának jogi természete II. 421. — nem létező II. 413., 418. — semmis II. 413.
- Házasság semmissége** II. 414. — bigamia okán II. 417. — cselekvőképtelenség okán II. 415. — élet ellen tőrés okán II. 417. — lényeges alaki kellék mellőzése okán II. 417. — vérrokonság és egyeneságbeli sógorság okán II. 416.
- Házasság semmisségének esetei** II. 418. — semmisségének joghatálya II. 417. — semmissége és köztörvényi ügyletek semmissége közti különbség II. 415. — semmisségét megállapító per II. 420. — szabályozása II. 370. — szerződési természete II. 369. — vagyoni joghatályai II. 441. — vegyes II. 519.² — vélt II. 382., 428., 646.
- Házassága** csendöröknek II. 399.¹ — katonáknak II. 399.¹ — külföldieknek és Horvát-Szlavon községi illetőségűeknek Magyarországon II. 510., 513. — magyar állampolgárnak külföldön II. 510.
- Házasságbontó per II. 497.
- Házassághoz fűződő joghatályok II. 431.
- Házassági akadályok** hatálya II. 377. — nemei II. 377.
- Házassági akadályokról általában II. 376.
- Házassági biztosíték**, katonai I. 462. — bontó okok II. 483. — bontó perek II. 372. — jog és a nemzetk. magánjog I. 67. II. 510. — jogok és a törvények visszaható ereje I. 64. — megtámadási per II. 427. — perek külföldön kötött házasságokra vonatkoznak II. 512. — perei külföldieknek II. 514. — szabályzat II. 420.² 510.¹ — szerződés öröklési szerződéssel vegyes II. 477. — szerződések II. 475. — szerződések alakja II. 476. — szerződések érvénytelensége II. 478. — szerződés megszűnése II. 478. — szerződés megtámadása csődben II. 479. — szerződések tárgya II. 476. — tanuk II. 410. — vagyonjog II. 441. — vagyonjog a nemzetközi magánjogban I. 68. — vagyonjog rendszere II. 442. — vagyonjog, szerződéses II. 475. — vagyonjog (törvényes) intézményei II. 443. — tilalmak II. 377., 392. — törvény területi és időbeli hatálya II. 371. — törvény visszaható ereje II. 371.
- Házasságjogi** büntető határozatok II. 514. — cselekvőképtelenség II. 379. kiskorúság II. 385.
- Házasságkötés alaki érvényessége** külföldiek Magyarországon kötött házasságánál II. 513. — külföldön kötött házasságoknál II. 511.
- Házasságkötés** alaki kellékei II. 405. — anyagi érvényessége külföldiek Magyarországon kötött házasságánál II. 513. — anyagi érvényessége külföldön kötött házasságoknál II. 510. — anyagi kellékei II. 405. — helye, ideje és módja II. 409. — lefolyása II. 405. — lényeges alaki kellékei II. 409. — lényeges alaki kellékeinek

- hiánya, mint bontó akadály II. 378., 383. — törvényes kellékeinek igazolása II. 402.
- Házasságkötési tilalom II. 485.
- Házasságkötésnél való közreműködés megtagadása II. 408.
- Házasságkötéstől való eltiltás, bontó ítéletben II. 504.
- Házasságok külföldön kötöttek II. 510.
- Házasságon** kívül született gyermek, lsd. törvénytelen gyermek. — kívüli nemzéstől eredő kötelmek II. 328., 550. — kívüli születés vételeme Optk. szerint II. 546.¹
- Házasságtörés** II. 372., 483. — bizonyítása II. 485.¹ — megbocsátása II. 473., 486. — miatti eltiltás, mint tiltó akadály II. 379., 395.
- Házasságvédő II. 419., 498.
- Házaselettel járó terhek II. 433.
- Házastárs** eltemetési kötelezettsége II. 435. — élete ellen törés, mint bontó akadály II. 378., 382. — javára tett végrendelet II. 697.
- Házastársak** életközössége II. 431. közti egyenjóság II. 433–434. — közti jogügyletek alaki kellékei II. 434.⁴ — közti személyes jogviszony II. 431. — különélésének elrendelése bontó perben II. 501. — vagyoni függetlensége egymástól II. 434.
- Házastársat illető gondnokság II. 591.
- Házastársi** kötelesség szándékos és súlyos megsértése II. 493. — kötelességek szándékos és súlyos megsértésének gyakorlati esetei II. 493.² — tartás II. 435. — viszony, mint érdekeltségi eset II. 435.
- Házasulók büntetése, hsgi törv. megsértéseért II. 516.
- Házatlan zsellérek tartozásai I. 347.
- Házhoz osztott erdők I. 541.
- Házi állatok I. 389.
- Házi fegyelmi joga** férjnek II. 432. — gazdának II. 247. — szülőnek II. 525. — gyámnak II. 572.
- Házi jog megsértése II. 328.
- Házi orvos szerződése II. 260.¹
- Házi telki szolgalmak I. 440.
- Házi törvények I. 57.
- Házközösség** I. 355. — törzsvagyona I. 356.
- Ház kutatás jogtalan II. 328.
- Hegyközségek I. 221., 383.
- Hegyvám I. 546.
- Helybenhagyás**, kényszer, tévedés és megtevesztés mellett kötött házasságnál II. 423. — mint bontó akadály elhárítási módja II. 388. — mint cselekvőképtelenség bontó akadályának elhárítása II. 380. — mint házasság semmisségének elhárítása II. 415. — mint megtevesztés bontó akadályának elhárítása II. 391. — mint tévedés bontó akadályának elhárítása II. 390.
- Helye fizetésnek II. 116.
- Helyettes útján való birtokszerzés I. 332., 327.
- Helyettesítés**, hitbizományi II. 709. — közönséges, öröklésnél II. 707.
- Helyettesíthető és helyettesíthetetlen dolog I. 278.
- Helyettesül szerzett birtok megszűnése I. 330.
- Helyhatósági jog** I. 42. — szabályrendelet, lsd. statutum.
- Helyhatóságok statutumalkotási joga I. 36.
- Helyi érdekű vasutak I. 364.
- Helyszínelés I. 404.
- Helytállási kötelezettség kezességnél II. 291.
- Hereditibus et posteritatibus-féle záradék II. 607.
- Hereditas** II. 613. — jacens I. 231. II. 618., 756.¹ — pura Siculica II. 610.
- Hereditatis petito II. 771.
- Heres II. 614.
- Hermaphroditák I. 188. II. 389.²
- Hibás birtok** I. 319. — joghatálya I. 320.
- Hildburghausen-féle statutum I. 356.¹
- Hilfssache I. 288.¹
- Himlő (juh) II. 135.
- Hirlap belmunkatársának felmondási ideje II. 245.²
- Hitbér** I. 188. II. 471. — egyenes írott II. 473.² — elvesztése II. 472. — esedékessége II. 472., 474. — írott II. 746.² — írott, elévülése II. 474. — írott vagy szerződéses II. 473. — jogi természetű II. 472. — törvényes I. 194. — törvényes és szerződéses II. 471. — viszonyos I. 189.
- Hitbért illető kiváltságok II. 479.
- Hitbizomány** I. 369. II. 733. — alapítása I. 370. — biztosítása I. 372. — eladásítása I. 373. — elsőszülöttségi I. 370. — izörökségi I. 370. — korörökségi I. 370. — megszűnése I. 375.

- mint időleges tulajdon I. 370. — zár alá vétele I. 374.
- Hítbizományi bíróság** I. 370., 372. — birtokos jogállása I. 372. — felügyelet I. 372. — gondnok I. 372. — helyettesítés I. 364. II. 709. — javak I. 269., 364. — leltár I. 371. — öröklés II. 608., 733. — rendeletek I. 39. — utódlás I. 189. — várományosok I. 372.
- Hitelbe való adásvétel** II. 216.
- Hiteles jogmagyarázat** I. 50., 52.
- Hitelezés korcsmai** II. 292., 303.¹
- Hitelezési vétel** II. 29.¹
- Hitelező** II. 9., 42. — elől kielégítési alap elvonása II. 330. — hanyagsága követelés felhajtása körül II. 299. — jelzálogos, joghelyzete I. 492. — joghelyzete kezességnél II. 299. — joghelyzete tartozáselismerésnél II. 308. — késelembecéjtése II. 105. — késedelme II. 98., 104. — késedelme vétkes és vétlen II. 106.¹ — késedelmének hatálya II. 107. — késedelmének megszűnése II. 108. — védelme ajándékozással szemben II. 204.
- Hitelezői és adósi minőség confusioja** II. 145—146. — megbízás II. 283.
- Hitelezők, hagyatékiak, aránylagos kielégítése** II. 762. — jogai hagyatékon II. 763.
- Hitelezőség jogalapja értékpapiroknál** II. 169.
- Hitelezőség legitimitatioja** értékpapiroknál II. 169. — bemutatóra szóló papirnál II. 176. — recta papirnál II. 173. — rendeleti papirnál II. 180.
- Hitelszövetkezetek** I. 221.
- Hívtársi öröklés** II. 442., 608., 643., 659. — eleste II. 646. — jászkúnoknál II. 647. — Optk. szerint II. 647.²
- Hivatalfőnök felelőssége** alkalmazott okozta kárért II. 332.
- Holschuld** II. 186.²
- Holograph végrendelet** II. 689.
- Holtkéz** I. 174., 191., 228., 269.¹ 348., 364. II. 622.
- Holtánnyilváníítás** I. 202. — alapján kötött újabb házasság II. 482. — mint házassági tilalom II. 379., 396.
- Holtánnyilváníítási eljárás** I. 203.
- Honorarium** II. 243. — megbízásnál II. 279.
- Honoratiorek** I. 194. II. 461. — közszerzeményi joga II. 460. — özvegyeinek özvegyi joga II. 668.
- Honossági jog elve** I. 67—68.
- Honosság joga** I. 69.
- Horvát-Szlavon** községi illetőségű magyar honosoknak az anyaországban kötött házassága II. 513. — országok autonómiája a magánjog terén I. 54. — országokban kötött házasságok II. 510.
- Hozomány** I. 188. II. 448. — becsértékben átvett II. 457. — bejegyzése cégjegyzékbe II. 456. — bizonyítása II. 457. — biztosítása II. 454. — fentartott II. 449., 457. — férj csődje esetén II. 456. — házasság megszűnése után II. 456. — öröklése II. 457. — sorsa házasság alatt II. 453. — tárgya II. 448. — visszaadása II. 457.
- Hozományadás** II. 451. — alaki kellekei II. 452. — ideje II. 450. — jogi természetű II. 449. — kötelező II. 451. — módzatai II. 451. — vélelmzése II. 451.¹
- Hozományadási ügylet** II. 449.
- Hozományhagyományozás** II. 452.
- Hozományi haszonélvezet** I. 451.¹ II. 453. — biztosítása II. 455.
- Hozományi követelést illető elsőbbségi jog** II. 455.
- Hozománykötelezés** II. 452.
- Hozománybiztosító elsőbbségi és visszatartási jogok** II. 455.
- Höhere Gewalt** II. 262.
- Hő, mint dolog** I. 262.
- Hulla** I. 270.
- Húsmérési jog** I. 347.
- Huszonegyes játék** II. 317.¹
- Hűtlen elhagyás** II. 487. — bontó okának viszonya a H. T. 80. §. a) pontjához II. 493.² — tényálladási elemei II. 488.
- Hűtlen kezelés** II. 330.
- Hűtlenség** II. 623.³
- Hypotheca** I. 460. — necessaria I. 480. — tacita legalis I. 483. — voluntaria I. 480.
- Idealis collatio** II. 640.
- Idegen dologbeli jogok** I. 73., 357. — jogszabályok alkalmazása belföldön I. 65.
- Ideiglenes gondnok kirendelése** II. 589. — gyámság II. 568. — intézkedés nőtartás és gyermekek tekintetében bontó perben II. 502. — kisajátítás I. 375. — nőtartás bíróság elrendelt kü-

- lönélés esetén II. 436. — nőtartás tényleges különélés esetén II. 437. — törvénykezési szabályok I. 15. — törvényk. szabályok jellege I. 41. — törvényk. szabályok keletkezése I. 40. — törvényk. szabályok kútfői minősége I. 40. — útlevél hajóknál I. 56.
- Identitas keresetknél alanyi és tárgyi I. 168—169.
- Idétlenek, koraszülöttek I. 176.
- Idiotizmus I. 187.
- Idő jogi hatásáról általában I. 131. — mint jogi tény I. 131.**
- Időbeli elsőbbség jogok összeütközése esetén I. 132. — hatálya házassági törvénynek II. 371. — hatálya jogszabályoknak I. 58.**
- Időelőttiesség kifogása I. 155.²
- Időhatárhoz kötött jogok I. 132.
- Időhatározás I. 107. — jogügyletekben I. 111. — lehetetlen I. 112.¹ — végrendeletben kizűzött II. 687.**
- Időleges jogok I. 131. — tulajdon I. 357., 367. II. 711. — tulajdonhoz fűződő szabályok I. 368.**
- Időpontja fizetésnek II. 117.
- Időszámítás módja I. 132. — naptárszerű I. 133. — specialis módjai I. 134. Időszámítási szabályok fizetésnél II. 119.**
- Idült tüdőgümőkór II. 135.¹
- Igazbecsű I. 273—273.²
- Igazolási előjegyzésnek I. 413.
- Igazolási papírok II. 174.
- Igenleges feltétel I. 109. — szolgálat I. 77., 438.**
- Igény I. 141., 151. és jog I. 141.**
- Igényelmélet I. 151.
- Igényper I. 170., 427., 431. — a közszerzemény védelmében II. 467.**
- Igérvények II. 315.
- Igérvényjegyek II. 315.
- Ihering-féle birtokelmélet I. 310.
- Iisdem modis res desinunt esse nostrae, quibus adquirentur I. 425., 426.
- Ikerszületés I. 176.
- Illata I. 471.
- Illegitima aetas I. 180.
- Illetékek jelzálogi biztosítása I. 483.
- Illeték kincstári adásvételnél II. 214.
- Illő tartás II. 436.
- Illő tartásra és lakásra szorított özvegyi jog II. 665.
- Illyr nemzeti alap II. 676.
- Ilosvay István törvénygyűjteménye I. 31.
- Imbecillitas I. 187.
- Immaterial Güterrechte I. 233.
- Immensa donatio II. 754.¹
- Imminens veszély önségélynél I. 147.
- Impedimenta dirimentia II. 379. — matrimonii II. 377.**
- Impedimentum ligaminis II. 381., 396., 417.
- Impensae necessariae I. 320. — utiles I. 320. — voluptariae I. 422., 320.**
- Impopulationalis szerződés I. 530.
- Impotentia I. 187. II. 389., 398. — erőszakosan előidézett II. 493.¹**
- Inaedificatio I. 420.
- Incapacitas II. 621.
- Incolae I. 531.
- Index I. 463.
- In diem addictio II. 221.
- Indignitas II. 622.
- Indokban való tévedés I. 99. II. 683.
- Indossament II. 179.
- Indossamentum II. 179.
- In dubio mitius II. 66.
- Infamia I. 192—193., 286. II. 329.
- In fraudem legis agere I. 104. — eljárás tartozáselismerésnél II. 308.**
- Ingtatlan dolog I. 275. — alkatrésze I. 285. — ingatlan növedéke I. 422. — ingó növedéke I. 420. — tulajdoni átruházása I. 402.**
- Ingtatlan, jobbágyi I. 302. — közbirtokossági I. 302. — nemesi I. 301. — telekkönyvi és telekkönyvön kívüli I. 402. — vagyon kezelése gyámság esetén II. 575. — vagyon különböző jogi természetű I. 300. — városi I. 302.**
- Ingó dolog I. 275. — alkatrésze I. 287. — ingó növedéke I. 420. — és ingatlan I. 274.**
- Ingó vagyon kezelése gyámságnál II. 575.
- Ingók elbirtoklása I. 396.
- Inggyenes jogügylet I. 86. — szerződések II. 66.**
- Inhaberpapier II. 172.
- Injusta possessio I. 317.
- Inmissio seminis II. 484.
- Inofficiosa donatio II. 754.¹
- Inquilini I. 532.
- In rem versio II. 350.
- Inscriptio pro fidelibus servitiis II. 205.
- Inscriptionalis szerződések I. 530.
- Instirpe való öröklés II. 636.

- Institutio** excepta certa re II. 704.¹ — heredis II. 703.
 Instructiók a képviselőnél I. 117.
 Insula in flumine nata I. 423.
 Insuperabilis aversio II. 481.²
Intercessio, cumulativ II. 291. — cumulativ és privativ II. 93.
Interdictum de non alienando I. 363. — de non onerando I. 363. — quod vi aut clam I. 432.
 Interesse II. 38.
 Interpellatio moránál II. 99.
Interpretatio abrogans I. 51. — authentica et doctrinalis I. 50. — conjecturalis I. 51. — extensiva I. 51. — legalis et usualis I. 52. — restrictiva I. 51.
 Ipari alkalmazottak betegség és baleset elleni biztosítása II. 257.
Ipari culpa II. 335. — czélu egyesületek I. 220. — földek I. 303., 548. — gyümölcs I. 292.
 Iparkamarák I. 226.
 Iparos fegyelmi joga tanoncza felett II. 256.
 Iparos segéd szolgálati szerződése II. 253.
 Ipartársulatok I. 221.
 Ipartestületek I. 224., 226.
Ipo jure compensatio elve II. 138.² — öröklés elve I. 401., 416. II. 618., 756.¹ 757.¹ — rendeletre szóló papírok II. 173., 181.
 Iratlan és írott jog I. 48.
 Írás, aláírás, írásbeli magánvégrendeleteknél II. 689.
 Írásbafoglalás, mint alakszerűség I. 102.
Írásbeli magánvégrendelet II. 689. — közjegyzőnél letéteményezett II. 689. 693. — nyílt alaku és titkos II. 690.¹
 Írásbeli szerződés és szóbeli megállapodások viszonya II. 63.¹
 Írói álnév I. 239.
 Írói mű fogalma I. 244.
Irott hitbér II. 473., 746.² — egyenes II. 473.² — elévülése II. 474. — jogi természete II. 474.
 Irott jog és nem írott jog I. 48.
Irregularis haszonélvezet I. 444., 449. — szolgalmak I. 448.
 Irtásdíj I. 544.
Irtványok I. 544. — váltsága I. 517.
Iskolai alapítványok I. 218. — bizonyítványok I. 463.
 Istállótartók letéti szerződése II. 188.¹
 Istentiszteletre szánt dolgok I. 462.
 Iszapolás I. 423.
 Iszákos ember I. 93.¹
 Iszákosság megrögzött II. 495.¹
 Italmérési jog I. 346.
 Itatási jog I. 382.
Ítélet I. 164 — bírói, mint kötelemszünetető mód II. 50. — bontó perben kelt II. 504. — declarativ és megállapító I. 164. — jogereje I. 165. — joglétesítő I. 164. — marasztaló és felmentő I. 164.
 Ítéleti jogerő következményei I. 166.
 Izközelségi rendszer II. 633.
 Izörökségi hitbizomány I. 370.
 Izraelita ünnepek II. 103.²
 Izraeliták, lásd zsidók.
 Izszámítás I. 197.
Jancsi bankó II. 249.
 Jancsó-féle közszerzeményi középelmélet II. 468.¹
 Javitóintézetbe helyezése gyermeknek II. 522.
Járadékfizetési kötelezettség II. 23. — módja II. 289.
 Járadéklevelek II. 171.
 Járadékpapírok II. 172., 175.
 Járadéktőke II. 288.
Jászkún kerületi statutumok I. 37. — „királyi regulatio“ I. 37. — statutum 1799. évi I. 37.
Jászkúnok I. 195. — hitvestársi öröklése II. 647. — közszerzeményi joga II. 461. — özvegyi joga II. 670. — özvegyi öröklése II. 659.
 Játék hasard és hamis II. 317.
 Játék, játékszerződés II. 316.
 Játékközben adott kölcsön II. 80.¹ 317.
 Jegyajándék II. 375., 444., 447.
 Jegyes kártérítési köteleessége II. 34.
 Jegyruha II. 447.
 Jelen és jövőbeli dolgok I. 264.
 Jelképes átadás I. 396.
 Jellegmustrák II. 218.¹
Jelzalogjog I. 460. — átruházása I. 496. — bekebelezése I. 486. — bírói I. 482. — bírói átruházása I. 498. — biztosítéki I. 461., 480., 499. — biztosítéki, megszűnése I. 504. — constitutiv megszerzése I. 480. — czime I. 480. — egyetemleges I. 504. — egyetemleges, hatálya I. 506. — egyetemleges keletkezése I. 505. — előjegyzése I. 484., 486. — előjegyzése gyám ellen II. 579. — engedményezésének jog-

- hatálya I. 498. — érvényesítése I. 511. — fogalma I. 477. — hatálya I. 489. — ingatlan jövedelmei I. 478. — jóhiszemű szerzése I. 484. — kényszerű I. 482. — megszerzése I. 479. — megszűnése I. 500. — szerzési czime I. 480. — tárgya I. 477. — terhelése I. 499., 500. — terjedelme I. 487. — törlése I. 500. — törvényes I. 482. — translativ megszerzése I. 480.
- Jelzáloggal biztosított követelés megszűnése I. 502.
- Jelzálogi kereset** elévülése I. 501. — feljegyzése I. 512., 511.
- Jelzálogjogért való szavatosság II. 128.
- Jelzálogjogról** általában I. 476. — való lemondás I. 501.
- Jelzálogos adós joghelyzete I. 489.
- Jelzálogos hitelező joghelyzete I. 492.
- Jelzálogos** követelés I. 480. — terhek átvállalása II. 128.
- Jelzálogtárgy** elárverezése I. 501. — megsemmisülése I. 501.
- Jezsuita szerzetrend I. 55.²
- Jezsuiták I. 226.² 211. II. 398.²
- Jégvágási jog I. 382.
- Jobbagiones I. 531.
- Jobbági** haszonvételek az úrbéri birtokon felül I. 533. — ingatlan I. 302.
- Jobbágiok** és zsellérek I. 531. — öröklése II. 609. — szerződésesek I. 530. — úrbéresek I. 530.
- Jobbágytelek I. 531.
- Jobbágytelki állomány I. 531.
- Jobb vevő** II. 221. — fentartásával kötött adásvétel I. 367. II. 156., 221.
- Jog** alanyi és tárgyi értelemben I. 10. 70. — általános és különös I. 47. — birtokának megszerzése I. 326. — birtokának megszűnése I. 329. — egytetemes és egyéni I. 46. — és cselekvőképesség a visszaható erő szempontjából I. 63. — és cselekvőképesség a nemzetk. magánjogban I. 67. — és igény I. 141. — fejlődése I. 9. — írott és nem írott I. 48. — közönséges I. 47. — mint az állam életrendje I. 10. 70. — objectiv értelemben I. 70. — országos és résszerű I. 46. — pótló és kényszerítő I. 47. — rendes és kivételes I. 47. — subjectiv értelemben I. 70.
- Jogalany I. 73.
- Jogalanyiség I. 173.
- Jogalpnélküli gazdagodás** II. 83., 346. 351. — előfeltételei II. 352.
- Jogalapváltoztatás** bontó perben II. 499. — novationál II. 154.
- Jogászjog I. 16. 20.¹
- Jogátruházás translativ és constitutiv I. 80.
- Jogbirtok I. 314.
- Jogczim** nélküli kötelem II. 309. — nélküli tlkvi szerzés hatálya I. 410. — tlkvi tulajdonszerzésnél I. 409.
- Jogczimei öröklésnek II. 616.
- Jogczimes** bemutatóra szóló papir II. 176.¹ — értékpapírok II. 172. — rendeletre szóló papir II. 180.¹
- Jogellenes cselekmény** I. 84., 125. II. 81. — relativ I. 126. II. 321., 81.
- Jogellenes cselekmények** a család, öröklési és személyjogban I. 130. — hatálya I. 129. — jogi természetű I. 125. — tényálladéka I. 127.
- Jogellenes** fenyegetés I. 97. — magatartás (relativ) II. 321. — magatartásból származó kötelmek II. 520.
- Jogellenesség**, mint kártérítés alapja II. 34. — relativ II. 81.
- Jogelőd** I. 80. — kelléke átadásnál I. 395. — kelléke tlkvi tulajdon szerzésénél I. 414. — kelléke zálogszerzésnél I. 467.
- Jogeszme** I. 9. — érvényesülése I. 71.
- Jogérvényessége beszámításra szánt követelésnek II. 142.
- Jogfórrás, lsd. kútfő.
- Jogi alapja keresetnek I. 153.
- Jogi** analogia I. 53. — birtok I. 307. — cselekmények I. 84. — cselekmények osztályozása I. 84. — hiányokért való szavatosság II. 126.
- Jogintézmény II. 11.
- Jogi személyek I. 72., 174., 206.
- Jogi személy** fogalma I. 208. — jogképessége I. 209. — lényegére vonatkozó elméletek I. 207., 208. — osztályozása I. 209.
- Jogi szokás keletkezése I. 17.
- Jogi tények I. 79.
- Jogi tényekről általában I. 84.
- Jogképesség I. 174.
- Jogképessége jogi személyeknek I. 209.
- Jogközössége vérrokonoknak II. 606.
- Jogmagyarázat** fogalma I. 50. — grammatikai I. 50. — hiteles I. 50., 52. kiterjesztő I. 51. — logikai I. 50. — megszorító I. 51. — szokásjogi és

- törvényes I. 52. — tudományos I. 50. — válogató I. 51. — változtató I. 51.
- Jogok** absolutak és relativek I. 74. — átruházhatók II. 86. — átruházhatók és legszemélyesebbek I. 74. — eszmei javakon I. 74., 242. — és kötelezettségek életfázisai I. 79. — és kötelezettségek keletkezése I. 79. és kötelezettségek megszűnése I. 83. — és kötelezettségek változása I. 82. — gyakorlása és összeütközése I. 76. — gyakorlásának terjedelme I. 77. — gyümölcse I. 293. — helyetessel való gyakorlása I. 77. — időhatárhoz kötöttek I. 132. — időlegesek I. 131. — ingók-e vagy ingatlanok? I. 276. — jól megszerzettek I. 61. — kötöttek és nem kötöttek I. 74. — legszemélyesebbek I. 77. II. 86.² 613. — mellék és önállóak I. 74. — melyek nem évülnek el I. 136. — melyekben kereshetőség nincs I. 151. — mint zálogjog tárgyai I. 464. — oszthatók és oszthatatlanok I. 74. — összeütközése I. 78. — összeütközésének kiegyenlítése I. 78. — tana I. 70. — terhelése I. 83. — vagyoniak I. 74. — várományiak I. 74. — védelméről általában I. 140.
- Jogos** és jogtalan elhagyás II. 488. — fenyegetés I. 98. — önszegély I. 142., 143., 146. II. 338. — önvédelem I. 142., 143., 131., 335. II. 360. — önvédelem előfeltételei I. 143.
- Jogosult szülő beleegyezésének hiánya II. 393.
- Jogosult szülői beleegyezés II. 386.
- Jogösszesség I. 296.
- Jogrendszer fogalma I. 11.
- Jogsegély, hatósági I. 142., 148.
- Jogsérelem fogalma I. 141.
- Jogszabály** absolut I. 48. — bizonyítása I. 157. — büntető I. 49. — engedélyező I. 48. — magyarázó I. 49.
- Jogszabályok** keletkezése I. 14. — tiltók és parancsolók I. 48. — vélelmezők I. 49. — concurrentiája I. 66. — elavulása I. 60. — élete I. 58. — értelmezése I. 49. — hatályának megszűnése I. 59. — időbeli hatálya I. 58. — osztályozása I. 46. — területi hatálya I. 54.
- Jogszerű, jogszerűtlen birtok I. 317.
- Jogszerzés** eredeti és constitutív I. 81. — eredeti és származékos I. 80. — eredeti, translatív I. 81.
- Jogtalan** elsajátítás II. 330. — házkutatás II. 328.
- Jogutód I. 80.
- Jogutódlás** I. 80. — egyetemleges és különleges I. 80.
- Jogutódlási elmélet Renaud-féle II. 166.
- Jogügylet** abstract II. 64. I. 86. — causalis I. 86. II. 64. — ajándékozással vegyes II. 200., 205., 212. — alakszerű és alakszerűtlen II. 62. — családjogi és vagyoni I. 86. — dologi, kötelmi I. 86. — egyoldalú II. 55. — egy- és kétoldalú I. 86. — élők közötti és halálesetire szóló I. 86. — fogalma I. 85. — formális I. 93. — formális, formátlan és ünnepélyes I. 87. — halálesetire szóló II. 55. — ingyenes és visszerthes I. 86. — örökleti jogi I. 86. — semmis és megtámadható II. 412. — szinlelt I. 94. — tartalmi lehetősége és megengedettsége I. 103., 104.
- Jogügyletek** I. 84. — alaki kellei a nemzetek. magánjogban I. 69. — ált. kellei I. 87. — erkölcsstelenek I. 104. — fajtái I. 85. — formálisak I. 101., 102. — magyarázata II. 65. — melyek gyámhatósági jóváhagyást igényelnek II. 534. — melyek gyámhatósági jóváhagyás mellett sem érvényesek II. 534. — relativ és objektiv lehetetlensége I. 107. — tiltottak I. 105.
- Jogügyleten alapuló kártérítési kötelezettség II. 33.
- Jogügyleti érvénytelenség** I. 121. — elhárítása I. 123.
- Jogügyleti** hiányosságok következményei I. 121. — kamat II. 24. — mellékhatározmányok I. 107. — szabálytalanságok, érvénytelenségen kívül I. 122.
- Jogvesztő** clausula II. 78. — határidő, lsd. záros határidő.
- Jogvédelem** fogalma I. 142. — eszközei I. 142.
- Jogvélelmek I. 159.
- Jogviszony fogalma I. 11.
- Jóhiszemű birtok I. 316.
- Jóhiszemű birtokos** beruházásai I. 319. — ellenigényei I. 320. — joghelyzete I. 319.

- Jóhiszemű** jelzálogjogszerzés I. 484. — szerzés telekkönyvben I. 408. — szerzés védelme telekkönyvnél I. 411. — tulajdonszerzés I. 395. — zálogjogszerzés I. 467.
- Jól megszerzett jogok I. 61.
- Jószágsere II. 207.
- Jószágtest, telekkönyvi I. 407.
- Jóváhagyás** negotiorum gestional II. 348. — érvénytelen ügyletnél I. 124.
- Jövedékpapírok II. 172.
- Jóvendőbéli** vagyon elajándékozása II. 205. — dolog I. 463. — és jelenlegi dolog I. 264.
- Juhhimlő II. 135.
- Jura** et bona possessionaria I. 301. — individualia I. 73. — in re aliena I. 73. — pascendi I. 442. — quaesita I. 61.
- Jure naturae aequum est, neminem cum alterius detrimento fieri locupletiorum II. 351.
- Juris communio I. 349.
- Juris ignorantia non excusat I. 30.
- Juris quasi possessio I. 314.
- Jus** accrescendi II. 706. 717. — aequum et strictum I. 49. — arenae fodiendae I. 442. — calcis coquendae I. 442. — commune et jus particulare I. 46. — dispositivum et praeceptivum I. 47. — educilli I. 346. — generale et speciale I. 47. — individuale et universale I. 46. — in re aliena I. 457. — lapidis eximendi I. 442. — macelli I. 347. — molae I. 347. — montanum I. 546. — naturale I. 19. — novum constituitur I. 80. — offerendi I. 474., 495., 498. II. 112. — patronatus I. 192., 517. — permissivum I. 48. — protimiseos II. 225. — regium II. 611. — regulare et singulare I. 47. — representationis II. 636. — scriptum et non scriptum I. 49. — tollendi I. 320. — viduale II. 660.
- Justa possessio I. 317.
- Justum praetium II. 212.
- Jutalma gyámnak II. 583.
- Jutalmazási** ajándékozás II. 205. — szerződések I. 530.
- Kamat** I. 292. — birói, jogügyleti, önkéntes, törvényes II. 24. — elévülése II. 31. — előre való felvétele II. 28. — fajai II. 24. — fogalma II. 23. — hátralékos vétel után II. 217. — jelzálogi biztosítása I. 488. — késedelmi II. 25., 101. — kikötése kölcsönnél II. 190. — kisajátítási összeg után I. — 381. kötelelés után II. 747. — mint polgári gyümölcs II. 23.² — törvényes II. 25. — vélelmezett, jogügyleti II. 26.
- Kamatkikötés** alaki kellékei II. 24. — korlátozása II. 27.
- Kamatláb II. 26.
- Kamatmaximum II. 25., 27., 101.
- Kamatoskamat II. 30.
- Kamatperiodusok II. 25.
- Kamatszolgáltatás** II. 22. — accessorius jellege II. 29.
- Kamattartozás késedelmes II. 102.
- Kameralis javak I. 229.²
- Karloviczi iskolaalap II. 677.
- Kartell-szerződések I. 106. II. 12.
- Kataszteri felmérés költségei II. 233.²
- Kath. alsó papok** utáni törv. öröklés II. 674. — végrendelkezési joga II. 681.
- Kath. egyházak és a holtkéz I. 228.
- Kath. főpapok utáni törvényes öröklés** Erdélyben II. 673. — Magyarországon II. 672.
- Kath. főpapok végrendelkezési joga II. 681.
- Katonai** házassági biztosíték I. 462. — kincstári jogképviselő I. 230. — kincstár kártérítési felelőssége gyakorlatok okozta kárért II. 361. — lelkészek II. 672. — nősülési engedély II. 399. — nősülési szabályok II. 399.^{1, 2}
- Kauf auf Gefallen II. 218.³
- Kauf bricht Miethe II. 231.
- Káptalanok I. 224., 225., 228.
- Kár** I. 127. — erkölcsi II. 41. — fogalma II. 32. — kötbért meghaladó II. 78. — nem vagyoni II. 41., 329. — positiv I. 127. — részben okozta II. 40. — szorosabb értelemben I. 127. — tényleges II. 38.
- Kárbiztosítás II. 33., 35.
- Kárdij II. 338.
- Kárkezesség II. 33.
- Kártalanítás kisajátításnál I. 379.
- Kártalanítása földesuraknak I. 537.
- Kártalanítási** kezes II. 297. — vételár II. 213.
- Kártérítés** általányszerű II. 35. — eljegyzés felbontásáért II. 375. — fajai II. 35. — fogalma II. 32. — házasságon kívüli nemi közösülségből II. 550. — in genere II. 36. — in specie II. 36. — jogellenességből II. 34. — kor-

- látolt II. 35. — követelése szülés címén II. 550. — módja II. 35. — munkaképesség csökkenése címén II. 328.² — pénzürtékben II. 36. — quasi ex delicto II. 34. — relative jogellenes cselekményből II. 35. — szolgáltatása II. 32. — szomszédjog alapján II. 34. — teljes II. 39., 126. — teljes és nem teljes II. 35. — terjedelme II. 37. — természetben II. 36.
- Kártérítési jog** alanyai I. 130. — jogviszony I. 129. — kötelezettség alanya I. 130. — kötelezettség alapjai II. 32. — kötelezettség jogügyletből II. 33. — kötelezettsége jegyesnek II. 34. — kötelezettsége vaspályáknak II. 340. — kötelmek, szerződés megszegéséből II. 322. — kötelmek szerződésen kívüliek II. 322.
- Kártérítésnél irányadó érték II. 36.
- Kártokozási elv objectiv II. 322.
- Kárveszély** adásvételnél II. 214. — cserénél II. 207. — kölcsönnél II. 191. — munkaszerződésnél II. 264. — próbára való adásvételnél II. 219. — tulajdonjog fentartásával kötött adásvételnél II. 223. — visszalépés fentartásával kötött adásvételnél II. 220. — zsbíbarus szerződésnél II. 284.⁴
- Kedvezményezett jogszerzése 3-ik javára kötött szerződésnél II. 70.
- Kegy- és nyugdíjak I. 462. II. 244.
- Kegyúri jog I. 192., 286., 315., 517.
- Keh II. 135.
- Kelengye, menyasszonyi II. 667.
- Keller és Ribbentrop-féle theoria II. 46.
- Kendi Ferencz, erdélyi vajda I. 38.
- Kereset** I. 149., 150. — alapja I. 153. — nativitása I. 152. — történeti és jogi megalapítása I. 153.
- Keresetek, marasztalásra irányulók I. 152.
- Kereseti alap** jelzálogi perben I. 512. — megváltoztatása I. 163.
- Kereseti zárkérelem I. 154.
- Keresetjog** I. 150. — elévülése I. 153. — megszűnése I. 153. — személyes és dologi I. 152.
- Keresetjogok szabályozása I. 151.
- Keresetváltoztatás bontó perben I. 499.
- Kereskedelmi** alkalmazottak betegség és baleset elleni biztosítása II. 257. — czélú egyesületek I. 220. — érmék II. 19. — és iparkamarák I. 224., 226. — társaságok jogi személyisége I. 222. — utalvány II. 171., 182., 282.¹, 283.⁴
- Kereskedő nevének hozománya II. 456.
- Kereskedői név védelme I. 241.
- Kereskedősegéd szolg. szerződése II. 253.
- Keresztezett csekk II. 171.¹
- Kerítés, mint becstelen foglalkozás II. 495.¹
- Kerítések, közösek I. 355.
- Kerületi munkásbiztosító pénztárak II. 257.
- Kerületi táblák I. 29.
- Kettős betudás II. 639.
- Kettős házasság** II. 381., 482. — mint bontó ok II. 486.
- Kezdődési határidő I. 111.
- Kezes** II. 290. — beszámítási kifogása II. 298. — és főadós közti viszony II. 301. — felelőségének subsidiarius jellege II. 294. — felelőségének terjedelme II. 296. — helytállási kötelezettsége II. 291. — jogállása II. 294. — kártalanítási II. 297. — keze II. 297. — kifogásai II. 298. — mint eventualis adós II. 292. — mint törvényes engedményes II. 301. — visszkereseti joga II. 299., 302. — visszkereseti jogának meghiusítása II. 301.
- Kezesség** II. 92., 283. — felmondása II. 301. — készfűzető II. 291., 295.
- Kezességi szerződés** II. 290. — alaki kellekei II. 293. — előfeltételei II. 291. — járulékos természetű II. 291. — joghatályai II. 293., 299. — létrejövetele II. 293.
- Kezességi viszony megszűnése II. 300.
- Kezestársak II. 297.
- Kéjbecsár I. 274. II. 36.
- Kéjtelgés titkos II. 493.²
- Kéjnök II. 550.
- Kényszer** I. 97. — mint bontó akadály II. 378., 387., 388. — testi és lelki II. 387.
- Kényszerárfolyama pénznek II. 19.
- Kényszeregyezség II. 152., 306.
- Kényszerítő és pótló jogszabály I. 47.
- Kényszertulajdonközösség I. 351.¹
- Kényszerű** elidegenítési és terhelési tilalom I. 364. — engedményezés II. 85. — engedmény szorosabb értelemben II. 85. — jelzálogjog I. 482. — zálogjog I. 466., 469.
- Képletes átadás I. 325.
- Képmáshoz való jog** I. 241. — megsértése II. 329.
- Képviselet** hallgatag I. 116. — joghatálya I. 120. — jogügyleteknél I. 114. — keletkezés I. 117. — megszűnése I.

119. — önkéntes és szükségszerű I. 116.
- Képviselési elmélet I. 116.
- Képviselési elv örökjogban II. 636.
- Képviselési jog** teljhatalmu I. 120. — atyát illető I. 118. — államé I. 118. gondnoki II. 591. — végrendeleti végrehajtóé I. 119.
- Képviselési jogkör** I. 119. — megsértése I. 120.
- Képviselési viszony I. 115.
- Képviselésről általában I. 115.
- Képviselő** I. 115. — cselekvőképessége I. 117. — ki lehet I. 117.
- Képzőművészeti alkotás** I. 244. — alkotások védelme I. 249.
- Kéremési kölesön II. 196.
- Késedelem** II. 98. — bérfizetésnél II. 103. — kétoldalú szerződéseknél II. 100., 102. — következményei II. 101. — megszűnése II. 103. — pénztartozásnál II. 101.
- Késedelmes kamattartozás II. 102.
- Késedelmi kamat II. 25., 101.
- Késedelmi kamatért felelőssége kezesnek II. 297.
- Készízetőkezes egyetemleges adózársi minősége II. 295.
- Készízető kezeség** II. 291., 295. — törvényből folyó II. 295.
- Kétágu szerződések II. 69.
- Két- és egyoldalú birtokszerzés I. 322.
- Kétoldalú birtokszerzés** dolgoknál I. 324. — és egyoldalú jogügylet I. 86. — kötelelem II. 42. — szerződések II. 66.
- Kétszeres eladás** I. 412. — haszonbérbeadás I. 412.³
- Kézfogás II. 373.
- Kézi zálogjog** I. 460., 461. — érvényesítése I. 510. — hatálya I. 472. — jogokon I. 464. — megszerzése I. 465. — megszűnése I. 474. — tárgya I. 462. — terjedelme I. 472.
- Kézről-kézre való átadás I. 325.
- Kiadói szerződés II. 261.
- Kielégítési alap elvonása hitelező elől II. 330.
- Kiesés törv. öröklési rendből II. 630.
- Kifejezett akaratnyilvánítás** I. 101. — nagykorúsítás I. 184.
- Kifogás** I. 154., 155. — beszámítási II. 177. — halasztó és megszüntető I. 155. — pergátló I. 162. — személyes és személytelen jellegű I. 156. — tar-
- tozáselismerési szerződéssel szemben II. 308.
- Kihágás**, erdőrendészeti II. 330. — mezőrendőri II. 330. — vízrendészeti II. 331.
- Kiházasítási joga özvegynek II. 667.
- Kihirdetés** elrendelése II. 403. — élőszóval II. 404. — foganatósítása II. 403. — helye II. 404. — hiánya, mint tiltó akadály II. 379., 400. — hírlapi úton II. 404. — időbeli hatálya II. 409. — kifüggesztés útján II. 403. — megtagadása II. 403. — tartalma II. 403. — törvényes előfeltételei II. 402. — utolsó napja II. 409.²
- Kihirdetése** házasságnak II. 373., 400., 401. — külföldön kötendő házasságnak II. 512. — végrendeletnek II. 724.
- Kihirdetésre illetékes anyakönyvvezető II. 401.
- Kijelentési elmélet I. 93.
- Kikötmények I. 518.
- Kikötött tulajdonságokért való szavatosság II. 131.
- Kilátási jogok I. 443.
- Kilépés társasági szerződésből I. 271.
- Kimozdítás bérlet, haszonbérletből II. 238.
- Kincs I. 391.
- Kincslet I. 391.
- Kincstár** I. 209. — elővásárlási joga telepítvényre II. 227.¹ — felelőssége bírósági személyek sikkasztásáért II. 339.
- Kincstári illeték**, átruházási II. 214. — utalványok II. 171.
- Király, mint magánjogi alany I. 57.
- „Királyi hivatalosak“ I. 29.
- Kir. kincstári jogügyigazgatóság I. 230.
- Kir. kisebb haszonvételek I. 301., 286., 287., 315., 346., 553.
- Királyi kiváltságlevelek I. 42.
- Királyi regulatio jász-kún I. 37.
- Kirekesztés örökségből II. 705.
- Kisajátítás** I. 375. II. 35., 213. — esetei I. 376.² — hatálya jelzálogokra I. 490. — ideiglenes és végleges I. 375.
- Kisajátítási jog I. 377.
- Kisajátító kártalanítási kötelezettsége II. 361.
- Kisajátított tulajdonos jogai I. 378.
- Kisbirtokosok országos földhitelezetete I. 221.
- Kisebbségi polgári peres ügyek II. 434.³
- Kisegítő polgári házasság II. 371.¹
- Kisházasság telek I. 532.

- Kiskoru** adósságainak törlesztése II. 536. — a ki fentartásáról ön maga gondoskodik I. 91. — birtokszerzése I. 327. — eljegyzése II. 374. — gyermek kivándorlása II. 521. — lakhelye I. 200. — tizennégy éves cselekvőképessége I. 179. — vagyonának biztosítása atya által II. 533.
- Kiskornak** I. 178. — feletti gondnokság II. 586. I. 185. — örökbefogadása II. 558.
- Kiskornság** bontó akadályának elhárítása II. 387. — életkorfokozata I. 180. — házasságjogi szempontból II. 385. — meghosszabbítása I. 180., 182., 186. II. 537. — meghosszabbítása alatt lévők I. 90. — meghosszabbításának feljegyzése I. 183. — miatti megtámadhatósága házasságnak II. 422. — mint bontó akadály II. 378., 385.
- Kitagadás** II. 750. — elenyészte megbocsátás czimén II. 753. — érvényessége II. 753. — és érdemtelenység közti különbség II. 623. — okai II. 751.
- Kiterjesztő jogmagyarázat I. 51.
- Kiváltságlevelek, mint kútfő I. 42.
- Kiváltságos kerületek** és szab. kir. városok rendje I. 28. — örökösödési joga II. 609.
- Kiváltságos végrendeletek II. 697.
- Kivándorlás I. 200.
- Kivándorlása kiskoru gyermeknek II. 521.
- Kivételes** elévülési idők I. 137. — és rendes vagy közönséges jog 47.
- Kizárási okok** anyakönyvvezetőre nézve II. 407. — gondnokságnál II. 591. — gyámság viselésénél II. 569. — választott bíróságnál II. 311.
- Kollár Ádám I. 24.
- Kollektív szerződések II. 258.
- Kollonichi egyezmény II. 672.
- Kolozsvári tractatus az successoról II. 610.
- Konok perlekedés I. 321.
- Koporsó I. 270.
- Koraszülött idétlenek I. 176.
- Korábbi házasság, mint tiltó akadály II. 378., 381.
- Korcsmai hitelezés II. 80., 216., 292., 303.¹
- Korcsmáltatási jog I. 346.
- Korlátolt** cselekvőképesség I. 89. — egyetemlegesség II. 49. — felelősség II. 10. — kártérítés II. 35. — megbízás II. 276.
- Korlátlan megbízás II. 276.
- Korlátoltan** cselekvőképes vétőképessége I. 129. — cselekvőképesek I. 181.
- Korlátozása özvegyi jognak II. 664.
- Korlátozott özvegyi jog mértéke II. 666.
- Koronaérték és érméi II. 19.
- Koronajóságok I. 229.²
- Korörökségi hitbizomány I. 370.
- Körvész idején tett végrendelet II. 697.
- Kosztadás II. 287.
- Köfejtés joga I. 442.
- Kölcsön** II. 189. — iránti előszerződés II. 190. — játék közben adott II. 80.¹ 317. — lejárát előtti visszafizetése II. 192. — visszatérítése II. 191.
- Kölcsönös** elengedés II. 152. — közös végrendelet II. 728.
- Kölcsönösség beszámításnál II. 140.
- Kölcsönszerződés** bizonyítása II. 193. — joghatálya II. 191. — lejárata II. 192. — megkötése és alakja II. 190.
- Köldökszinőr elvágása I. 175.
- Körmöczi arany II. 19.²
- Kötbér** II. 68., 75., 148.² 297. — járu-
lékos természete II. 75. — kikötése, mint uzorás ügylet II. 76. — kikötésének joghatályai II. 77.
- Kötbért meghaladó kár II. 78.
- Kötbér** mérséklése II. 76. — mint általánycsökkentés II. 75. — szerződés nem teljesítése esetére II. 77. — szerződésellenes teljesítés esetére II. 78.
- Kötelem** II. 9. — alanyai II. 10., 42. — alaphatása II. 10. — alternatív II. 14. — biztosítására irányuló szerződések II. 290. — egyetemleges II. 44. — egy- és kétoldalu II. 42. — együttes II. 43.¹ — fajlagos II. 17. — felosztott II. 43. — jogczím nélküli II. 309. — osztott II. 43. — pozitív és negatív II. 11. — tartalma II. 10. — tárgya II. 11.
- Kötelemellenes fizetés II. 120.
- Kötelemkeletkezés** alapjai II. 54. — ex variis causarum figuris II. 82. — jogellenes cselekményből II. 81. — jogügylet alapján II. 55.
- Kötelem módosulás véletlen okából II. 108.
- Kötelem szegés, mint kártérítés alapja II. 35.

- Kötelemszerű fizetés II. 120.
 Kötelemszerűsége fizetésnek II. 111.
Kötelemszűrés II. 740. — ajándék miatti II. 754. — fogalma II. 741. — hátrahagyása II. 749. — iránti jog megnyílása II. 747. — jogi alapja II. 741. — jogi természete II. 742. — kiszabása II. 744. — kiszámítása II. 745. — kiszámításánál számbaveendő személyek II. 746. — mértéke II. 745. — utáni kamat II. 747. — védelme ajándékozással szemben II. 204., 754. — végrendeleti korlátozása II. 750.
 Kötelemszűrésbe való betudás II. 748, 745.
 Köteles részesek II. 743.
Kötelezettség fogalma I. 71. — utalványozása II. 93.
Kötelezettségek és jogok életfázisai I. 79. — keletkezése I. 79. — megszűnése I. 83. — változása I. 82.
 Kötelező hozományadás II. 451.
 Kötelező jegyek II. 182.
 Kötelező polgári házasság II. 371.
 Kötelezvény kiszolgáltatása fizetés esetén II. 123.
Kötelmek egyoldalú ígéretből származók II. 157. — egyoldalú jogügyletből származók II. 55. — erdőrendészeti kihágásokból II. 330. — ex variis causarum figuris II. 345. — értékpapirba foglalt ígéretből származók II. 163. — házasságon kívüli nemzésből II. 328. — jogellenes magatartásból származók II. 320. — keletkezése II. 54. — köteles gondosság és felügyelet elmulasztásából II. 331. — közösségből II. 357. — közvetlenül törvényen alapuló II. 54. — magánjogi vétségéből származók II. 325., 326. — megszűnése II. 97. — megszűnése II. 110. — mezőrendőri kihágásokból II. 330. — quasi ex contractu II. 322., 323. — quasi ex delicto II. 82., 321., 323., 325., 337. — relative jogellenes magatartásból származók II. 324. — személyiség megsértéséből eredők II. 327. — szerződésből származók II. 56., 182. — tárgyi módosulása II. 84., 96. — természetesek II. 79. — tisztán delictualis tényálladékkal II. 327. — több alanyú II. 43. — törvényből közvetlenül folyók II. 83., 323. — törvényesek II. 35., 323. — vagyon elleni jogellenes cselekvényekből származók II. 330. — veszélyes felfüggesztés, felállítás, kiöntés-kidobásból II. 338. — veszélyes üzem folytatásából II. 342. — vízrendészeti kihágásokból II. 331.
 Kötelmi és dologi jogok közti különbség I. 74.
Kötelmi jog a nemzetközi magánjogban I. 69. — általános tanai II. 8. — fogalma II. 9. — különös része II. 8. — tartalma II. 7.
Kötelmi jogok I. 73. — a visszaható erő szempontjából I. 64. — relativ jellege I. 76.
Kötelmi jogügylet I. 86. — jogviszony II. 7. — viszony alkatelemei II. 10.
 Kötetlen és kötött jogok I. 74.
 Kötményezés II. 174., 177.
 Kötött és nem kötött jogok I. 74.
 Kövágás joga I. 347.
 Követelési jog hagyományozása II. 720.
 Követelési jogok zálogbaadása I. 475.
 Követelési jogot adó hagyomány II. 717.²
 Közalapítvány I. 217., 227.
 Közalapítványi ügygazdagság I. 227.
 Közbecsu I. 273.²
 Közbenjárási szerződés II. 285.
 Közbirtokos nemesek I. 553.
Közbirtokosság I. 224., 355., 552. II. 358. — jogviszonyai I. 554.
Közbirtokossági erdők I. 554. — ingatlan I. 302.
 Közbiztonsági tulajdoni korlátozások I. 385.
 Közdolgok I. 267., 402.
 Közel halállal fenyegető betegség II. 400., 408., 516.
 Középár, tőzsdei II. 212.
 Közélmélet közszerzeménynél II. 468.¹
 Köz- és magánjog közti különbség I. 11.
 Közgyám II. 596.
 Közgyűlése közbirtokosoknak I. 554.
 Közhatósági rendelkezés alatti folyóvizek I. 267.
 Közhitelessége telekkönyvnek I. 405.
 Közintézetek I. 209., 226.
 Közjegyzői kamarák I. 224., 226.
 Közjegyzőnél letett írásbeli magánvégrendelet II. 689., 693.
 Közkereseti társaság I. 222.
 Közkereső és nem közkereső özvegy II. 647., 659.
 Közneemesek rendje I. 28.
 Közokirat I. 410.¹

- Közkirati minőséggel felruházott magánvégrendelet II. 700.
- Közömbös cselekmények I. 85., 145.
- Közönséges** becsár I. 273. — érték II. 36. — jog I. 47. — letét II. 183.
- Közös** birtok I. 313. — és viszonyos végrendeletek jogi természetű II. 730.
- Közös tulajdon** I. 349., 350. II. 358. — lsd. tulajdonközösség is. — megszüntetése iránti per I. 434.
- Közös tulajdoni növedékjog I. 355.
- Közös végrendeletek** II. 727. — hatályának megszűnése II. 732. — hatálybalépése II. 732.
- Közös-viszonyos végrendelet II. 728
- Közösség** és társaság közti különbség II. 357. — mint kötelemkeletkeztető alap II. 83., 357. — szerzői és szabaddalmi jogban II. 358.
- Közösségi kötelek általános elvei II. 358.
- Közösülés, mint hallgatag megbocsátás II. 496.
- Központi telekkönyv I. 402.¹
- Közraktári törvényes zálogjoga I. 471.
- Közraktári jegy II. 171., 172., 181.
- Község felelőssége tisztviselője tényeiért II. 339.
- Községek** I. 223. — felelőssége pástyor okozta kárért II. 332.² — szabályrendeletalkotási joga I. 36.
- Községi papírok II. 171.
- Közszerzemény** II. 458, 645.² — alkatelei II. 461., 462. — biztosítása II. 465. — csődben II. 467. — együttes II. 465. — együttesen és külön szerzett II. 466. — és szerzeményi vagyon közti különbség II. 645.² — felletti kezelési és rendelkezési jog II. 464. — jogi természetű II. 463. — megállapítása és kiszámítása II. 468. — megosztása II. 465., 469. — tiszta II. 470., 468. — viszonya 3-ik személyekhez II. 466.
- Közszerzeményi jog** érvényesítése házasság alatt II. 465. — nemesi és nem nemesi II. 460.
- Közszerzeményi joga** honoratoroknak II. 460. — jászkúnoknak II. 461.
- Közszerzeményi** közösség I. 194. II. 458. — tulajdonközösség II. 463 — vagyon I. 298.
- Közszerzeményről** általában II. 458. — való lemondás II. 467.
- Közterhek viselése bérlet-haszonbérletnél II. 233.
- Közterhekért való szavatosság II. 126.
- Köztestületek I. 209., 223.
- Köztudomású tények I. 157.³
- Közutak, utcák, terek I. 268.
- Közvetett akaratnyilvánítás I. 101.
- Közvetlen tulajdonszerzési módok I. 386.
- Közvetlenül törvényen alapuló kötelek II. 54.
- Közvégrendelet II. 478., 698.
- Krainz-féle birtok-elmélet I. 310.
- Kritika feladata jogalkalmazásnál I. 49.
- Kuntze-féle creatio-elmélet II. 168.
- Kütfő** alakai és anyagi I. 15. — fogalma I. 14.
- Kütfők** az Optk. területén I. 15.¹ — osztályozása I. 15.
- Küldöncz általi akaratkijelentés I. 115.
- Külföldi** állampolgárok I. 58. — örökbe-fogadása II. 560.
- Külföldiek** házassága II. 510. — házassági perei II. 514. — Magyarországon kötött házassága II. 513.
- Külföldön** kötött házasságok II. 510. — tett végrendeletek II. 688.
- Különbözeti ügylet II. 80., 308.¹ 318.
- Különélés elrendelése** ágy és asztaltól, kérelemre és hivatalból II. 502. — ágy és asztaltól, semmisségi perben II. 420. — bontó perben II. 501.
- Különleges** életkorhatárok I. 179. — jogutódlás I. 80.
- Különlegességi elv I. 407.
- Különös jog I. 47.
- Különös** megbízás II. 275. — öröklés II. 615.
- Külön szerzett közszerzemény II. 466 — 467.
- Különvagyon** II. 443., 461. — alkatelei II. 443. — elöröklése II. 446. — jogi sorsa házasság alatt II. 444. — pótlása közszerzeményből II. 469. — sorsa csőd esetén II. 445. — végrehajtási lefoglalása II. 446. — visszakövetelése II. 445.
- Különvetés ágy és asztaltól II. 501.
- Külső cseléd II. 246.
- Laesio** enormis II. 135. — ultra dimidium II. 135., 212.
- Lakás** szentségének megsértése II. 328. szolgálma I. 448., 454.¹ — bérlet II. 230.
- Lakbérleti szabályrendeletek I. 36. II. 230., 237.

- Lakhely** és jelentősége I. 198. — joga I. 69. — jogának elve I. 67—68. — törvényes I. 200.
- Lakhelye** — törvényes — nőnek II. 433.
- Látszólagos** egyetemleges kötelmek II. 45., 52. — elidegenítési és terhelési tilalom I. 364. — feltételek I. 111.
- Láttamozási záradék** egyesületi alapszabályoknál I. 212.
- Leánykereskedés** I. 104.
- Leánynegyed** II. 608., 611.
- Leczkekönyvek** I. 463.
- Legalis cessio** II. 85. — interpretatio I. 52.
- Legalitas** elve I. 407.
- Legatarius** II. 716.
- Legatum** II. 715. — debiti II. 720. — liberationis II. 720. — nominis II. 720. — per damnationem II. 717.² — per vindicationem II. 717.¹
- Legelői haszonvételek** rendezése I. 534., 543.
- Legelőelkülönzés** I. 543.
- Legeltetési jogok** I. 442.
- Leges cogentes** I. 47. — in perpetuum valiturae I. 58.
- Legitima aetas** I. 181. — portio II. 741.
- Legitimatio ex lege** II. 430., 555. — per rescriptum principis II. 553. — per subsequens matrimonium II. 553.
- Legitimatioja hitelezőségnek** bemutatásra szóló papírnál II. 176. — értékpapírnál II. 169. — rectapapírnál II. 173. — rendeleti papírnál II. 180.
- Legitimationspapiere** II. 174.
- Legközelebbi rokon** I. 183.¹
- Legszemélyesebb és átruházható jogok** I. 74.
- Legszemélyesebb jogok** I. 77. II. 86.³ 613.
- Lehetetlen feltétel** I. 109. — végrendeletnél II. 685.
- Lehetetlen időhatározás** I. 112.¹ — szolgáltatás állandó és időleges II. 148. — szolgáltatás felróvható és vétlen II. 148. — szolgáltatás objectiv és subjectiv II. 64., 147. — szolgáltatás totalis és részleges II. 148.
- Lehetetlenné válása** szolgáltatásnak II. 109, 50.
- Lehetetlensége**, részleges szerződésnek II. 65. — szolgáltatásnak II. 147.
- Lehmann értékpapirelmélete** II. 168.⁴
- Leistung** II. 11.
- Lejárati** I. 152., 137., 138. — előtti fizetés II. 119. — kelléke beszámításnál II. 142. — mint késedelem előfeltétele II. 99.
- Leldij** I. 390. II. 201.
- Lelenczek** II. 598. — neve I. 238. — vallása II. 520.
- Lelkészek**, katonaiak II. 672.
- Leltár fölvétele** gyámságnál II. 574. — kiskoru vagyonáról II. 531.
- Leltár**, hitbizományi I. 371. — jogkedvezménye II. 146., 760.²
- Leltározása** hagyatéknak II. 764.
- Lemenő rokonság** I. 196.
- Lemondás** alakszerűsége öröklésnél II. 627. — és örökség visszautasítása II. 625. — jelzálogjogról I. 501. — közszerzeményről II. 467. — öröklésről II. 198., 625. — szavatosságról II. 130. — szolgalmi jogról I. 453.
- Lemondása** hitelezőnek II. 150.
- Lemondásnak** hatálya öröklésnél II. 626.
- Lesbica amor** II. 486.¹
- Leszálló örökség** II. 635.
- Leszármazás** törvényes és törvénytelen II. 529.
- Leszármazó** javára tett végrendelet II. 697. — köteles része II. 743.
- Leszármazók** öröklése II. 634. — örökési jogi értelemben II. 635.
- Letevő** II. 183. — kötelezettségei II. 187.
- Letét** II. 182. — birói I. 503. II. 183.¹ mely részben kölcsön II. 188. — vendégloji II. 183., 188.
- Letéteményes** II. 183. — ellenigényei és kifogásai II. 186. — felelősége II. 185. — őrzési kötelezettsége II. 185.
- Letéti díj** II. 184. 187.
- Letéti előszerződés** II. 184. — szerződés hajósoké II. 188.¹ — szerződés istálló-tartóké II. 188.¹ — szerződés időtartama II. 186. — szerződés rendes II. 183. — szerződés rendkívüli II. 183., 187. — szerződés tárgya II. 184.
- Levélgerelyblyézési jog** I. 442.
- Levéltitok** iránti jog védelme I. 238. — megsértése II. 328.
- Levissima culpa** II. 100.
- Lex** lsd. törvény. — commissoria II. 77., 78., 100. — fori I. 69. II. 512. — fori solutionis I. 69. — imperfecta I. 48. — minus quam perfecta I. 48. — perfecta I. 48. — plus quam perfecta I. 48. — rei sitae I. 68—69.
- Lényeges alaki kellékek hiánya** hsg.-kötésnél II. 378. — mint bontó akadály II. 383. — miatti semmissége házasságnak II. 417.

- Lényeges** hiba szavatosságnál II. 132., 133. — tévedés I. 96. II. 389., 683.
- Lényegtelen** hiba szavatosságnál II. 133.
- Liberalitas** II. 201. — ajándékozásnál II. 198. — negotiorum gestional II. 349.
- Limite** ár II. 284.
- Liquiditas** beszámításnál II. 143.
- Litis contestatio** I. 162.
- Locatio-conductio** II. 228. — operarum II. 242. — operis II. 259.
- Locus regit actum** I. 68—69. II. 511., 513.
- Logikai** jogmagyarázat I. 50.
- Longa manu traditio** I. 325.
- Lopás** II. 330. — erdei II. 331.
- Lóvasutak** II. 341.¹
- Lóversenyfogadások** II. 316.
- Lucidum intervallum** II. 592., 680. — bizonyítása I. 89.², 89., 188. II. 379.
- Lucrativa causa** ajándékozásnál II. 200.
- Lucrativ szerződések** II. 66.
- Lucrum cessans vel interceptum** I. 127. II. 38., 102., 126.
- Magán- és büntetőjog viszonya** delictumoknál I. 126. — végszükségnél I. 146.
- Magánértelmezés** I. 50.
- Magán- és közjog** közti különbség I. 11.
- Magánfelhívás** életközösség visszaállítására II. 491.²
- Magánjog** fogalma I. 12. — nemzetközi I. 58.
- Magánjogi** család I. 100. — delictum I. 126. — és büntetőjogi család közti különbség I. 100.¹ — per I. 149. — szabályok kútfőiről általában I. 14. — végszükség I. 131., 144. II. 360. — vétség II. 81., 321. — vétségből származó kötelek II. 325., 326.
- Magánokirat teljeshitelű** I. 410.¹ — keltekei II. 193.², 274.²
- Magánpapirok** II. 171.
- Magánsorsjáték** II. 316.
- Magánsorsjegyek** II. 171. — kibocsátása II. 177.
- Magánuralom** alatt nem álló dolgok I. 266.
- Magánurbariumok** I. 526.
- Magánvégrendelet írásbeli** II. 689. — nyiltalaku és titkos II. 690.¹
- Magánvégrendelet** közjegyzőnél leté-
- ményezett II. 698., 693. — közokirati minőséggel felruházott II. 700. — szóbeli II. 695. — szóbeli, időlegesége II. 696. — kiváltságos alakjai II. 697.
- Magánvégrendeleti** alakok II. 689. — rendesek II. 689.
- Magánzálog** I. 469.
- Magánzálogolás** I. 147. II. 330., 338.
- Magnati et barones** I. 28.
- Magyar állampolgárok** I. 57.
- Magyar állampolgárnak** külföldivel vagy horvát-szlavon községi illetőségi magyar honossal külföldön vagy Horvát-Szlavonországokban kötött hsga II. 510.
- Magyar Földhitelintézet** I. 221. — főudvarnagyi bíróság I. 57. — hajók I. 56. — magánjog fogalma I. 12. — magánjog irodalma I. 12.² — magánjog uralma alá vetett személyek I. 56. — visszaállítása I. 42.
- Magyar öröklési jog** története II. 603.
- Magyar sógorság** I. 198.
- Magyarázata** végrendeleteknek II. 700.
- Magyarzó jogszabály** I. 49.
- Majoratus** I. 370.
- Majorsági birtok** I. 529. — zsellérbirtokok I. 303., 447., 517., 522., 547. — zselléreltek I. 548. — zsellérbirtokok megváltása I. 549.
- Makkoltatás** joga I. 534.
- Makkszedési jog** I. 442.
- Malaefidei possessio** I. 316.
- Malafides superveniens non nocet** II. 429.²
- Malatiosa desertio** II. 488.
- Malomjog** I. 347.
- Mandatarius** II. 272.
- Mandator** II. 272.
- Mandatium** II. 272. — lsd. megbízás. — alieni gratia II. 274.¹ — generale II. 275. — in gratiam procuratoris II. 274. — speciale II. 275. — tui gratia II. 274.
- Maradványföldek** I. 536., 540. — váltása I. 517.
- Marasztalásra** irányuló keresetek I. 152.
- Marasztaló** ítélet I. 164.
- Marhacsapás** joga I. 442.
- Marokkói sáska** I. 384.
- Marosvásárhelyi constitutio** I. 38.
- Masochismus** II. 486.¹
- Materialis szerződések** II. 67.

- Matrimonium** II. 368. — non existens II. 413., 418., 484., 486.³ — nullum II. 413. — putativum II. 429. — res-cissibile II. 413.
- Magnásnök** hitbére II. 472.
- Mária Terézia**-féle úrbéri rendezés I. 526. — úrbéri rendeletei I. 39.
- Mások** jogellenes cselekményeiért való felelősség II. 325.
- Mátkaság** II. 373.
- Mátyás** Decretum majus-a I. 24.
- Meder** és parti tulajdon I. 268., 381.
- Megajándékozott** II. 198.
- Megállapítási** keresetek I. 152. — perek házasság fennállása alatt II. 421.
- Megállapító** per házasság semmisségénél II. 420.
- Megbízás** I. 118. II. 272. — általános és különös II. 275. — és meghatalmazás közti különbség II. 272. — és munkaszerződés közti különbség II. 261., 273. — és szolg. szerződés közti különbség II. 273. — felmondása II. 279. — hallgatag II. 275. — hitelezői II. 283. — korlátlan és korlátolt II. 276. — különös esetei II. 280.
- Megbízás nélküli** ügyvitel I. 166. II. 83., 345. — ügyvivő követelése I. 349.
- Megbízás** visszavonása II. 279.
- Megbízási szerződés** alaki kellékei II. 274. — megkötése II. 274. — megszűnése II. 279. — szülte jogviszony II. 277.
- Megbízó** II. 272. — csődje II. 280. — felelőssége megbízott cselekményeiért II. 278. — jogállása II. 278.
- Megbízott** II. 272. — elszámolása II. 278. — honorarium iránti igénye II. 279. — kötelezettségei II. 277.
- Megbocsátás hallgatagon** gyermekszülés esetén II. 496. — közösülés után II. 496.
- Megbocsátás kitagadás** esetén II. 753. — megajándékozott hálátlanságáért II. 203. — bontó okoknál II. 496. — érdemtelenéségnél II. 625. — házasságtörésnél II. 473., 485.
- Megfertőztetés** nemi bajjal II. 493.²
- Megfosztás** atyai hatalomtól II. 538.
- Meghagyás** I. 108., 113., 354. — végrendeletben kitűzött II. 687.
- Meghagyásos** ajándékozás II. 201., 205. — hagyomány II. 355.²
- Meghatalmazás** I. 118., 498. II. 272. — hallgatólagos I. 120.
- Meghiusult** feltétel I. 109.
- Megintés** késedelmezés esetén II. 99.
- Megkínálás** szolgáltatással II. 105.
- Megnyílása** öröklésnek II. 618.
- Megrendelések** gyűjtésének tilalma II. 209.
- Megrendelő** II. 259. — kötelezettségei munkaszerződésnél II. 282. — viszsztatartási joga munkabérré II. 263, 264.
- Megrögzött** iszákos I. 93.¹
- Megszállítási** szerződések I. 530.
- Megszorítása** özvegyi jognak II. 664.
- Megszorító** jogmagyarázat I. 51.
- Megszorított** özvegyi jog mértéke II. 666.
- Megszüntető** kifogás I. 155. — szerződés II. 150., 152.
- Megtámadás** eszközei házasságnál II. 426.
- Megtámadási** bontó akadályok II. 378., 384. — határidő számítási módja II. 426. — jog időhatára I. 124. — per házasságnál II. 427.
- Megtámadásra** jogosultak házasságnál II. 424.
- Megtámadható** házasság II. 413.
- Megtámadhatóság** I. 121., 122. — esetei házasságnál II. 421., 422. — érvényesítése házasságnál II. 424. — joghatálya II. 423. — jogügyleti II. 412. — kizárása II. 425.
- Megtámadhatósága házasságnak** fejletlen kor miatt II. 422. — kiskorúság miatt II. 422. — szabad beleegyezést kizáró ok miatt II. 422.
- Megtekintésre** való adásvétel II. 218.
- Megtévesztés** I. 100. — bontó akadályának elhárítása II. 391. — mint bontó akadály II. 378., 390.
- Megváltása** dézsmás szőlőknek I. 547. — irtványoknak I. 545. — majorsági zsellérbirtokoknak I. 549. — telepítvényeknek I. 550.
- Megváltási** jog kötelelemnél II. 15.¹
- Mellékdolog** I. 282.
- Mellék- és főjelzalog** I. 505.
- Mellék- és főszerződések** II. 67.
- Mellék és önálló** jogok I. 74.
- Mellékhatározmányok** jogügyletiek I. 107. — végrendeletnél II. 685.
- Mellékhiba** szavatossági II. 134.
- Mellékjogok** átszállása engedmény esetén II. 88.
- Mellékkikötések** a szerződésekénél II. 72.
- Menetjegyek** II. 174.
- Mentalis reservatio** I. 95. II. 389.
- Mentesítő okok** gondnokságnál II. 591. — gyámság alól II. 568.

- Menyasszonyi kelengye II. 667.
 Mercés II. 229.
 Mesterséges növedék I. 420.
Metus I. 97. — reverentialis I. 98.
 Mezei cseléd II. 246.
 Mezei kártételek II. 338.
 Mezei telki szolgalmak I. 440.
Mezőgazdasági munkások szolg. szerződése II. 298. — munkásszerződések láttamozása II. 298.² — tulajdoni korlátozások I. 383.
 Mezőrendőri kihágásokból eredő kötelek II. 330.
Méhmagzat I. 177. II. 620. — gondnokság alá helyezése I. 177. II. 590.
 Méhrajok I. 389.
 Méltányossági és szigorú jog I. 49.
 Mérlegelés, mérés költségei adásvételnél II. 214.
 Mészégetés joga I. 347., 442.
 Métély II. 135.
 Militärgrenzrechte für das Karlstädter und Varasdiner Generalat I. 356.¹
 Minae juris I. 98.
 Mirigykór II. 135.
 Miscalapitvány I. 217.
 Mitbesitz I. 313.
Mobilia ossibus inhaerent I. 68. — sequuntur personam I. 68.
Modus I. 113. — lsd. meghagyás. — acquirendi I. 81., 394.¹
 Monogamia II. 369.
 Monopoliumok tárgyai I. 387.
 Monstrumok I. 176.
Mora, lsd. késedelem. — accipiendi vel creditoris II. 104., 245., 264. — debitoris II. 99. — debitoris obligationem perpetuat II. 102. — solvendi II. 99. — subjectiv és objectiv II. 99.
 Moralis kár II. 41.
 Moratorium törvényes I. 139.
 Morgengabe II. 472.
 Mortificatio II. 178.
 Mosatási jog I. 382.
 Mosóczy és Telegdy püspökök törvénygyűjteménye I. 31.
 Mostoha gyermekek megszorítási joga özvegyi jogra nézve II. 668.
 Mostoha testvérek házassága II. 380.
 Mulasztás, vétkes I. 128.
 Mulcta conventionalis II. 74.
 Mulólagos szolgáltatás II. 12.
Munkaadó II. 242. — felelőssége a munkásait ért balesetekért II. 334. — felelőssége munkás okozta kárért II. 332. — kötelezettségei szolg. szerződésnél II. 243. — visszatartási joga II. 249.
 Munkabeszüntetés tömeges II. 258.
 Munkabér II. 261., 242.
 Munkabéri szerződés II. 241.
 Munkadij II. 259.
 Munka- és szolgálati szerződés közti különbség II. 260.
 Munkaképesség csökkenése czimén kártérítés II. 328.
 Munkarend gyári II. 256.
Munkaszerződés II. 158., 242., 259., 285. — birtokos és cséplőgépvállalkozó között II. 250.¹ 259.¹ — és adásvétel közti különbség II. 260. — és megbízás közti különbség II. 261., 273. — megszűnése II. 264. — tárgya II. 259. 261.
 Munkaszünetek cselédszerződésnél II. 247.
Munkavállaló II. 242. — kötelezettsége szolg. szerződésnél II. 244. — törvényes zálogjoga II. 262.
 Munkás betegséglýzó pénztárak I. 221.
Munkásigazolványok II. 248. — kiskorúak részére I. 91.
Munkások és gazdasági munkásvállalkozó közti szolg. szerződés II. 251. — törvényes zálogjoga I. 471., 482.
 Munkást munkaközben ért balesetért való felelősség II. 244.
 Munkásvállalkozó és munkások közti szolgálati szerződés II. 251.
 Mustra vagy próba szerinti adásvétel II. 217.
 Mutuum II. 189.
 Mü II. 242., 259.
 Művészi álnév I. 239.
Nagyfoku gondatlanság I. 129.
 Nagykoru gyermek tartása II. 526.
 Nagykoruak gondnokság alá helyezése II. 587.
 Nagykorúság és visszaható erő I. 63.
Nagykorsítás I. 180. 178., 184. — hallgatag I. 92. 180. — kifejezett és hallgatag I. 184.
 Nagyszülök tartási kötelessége II. 543.
Napszámos II. 247. — szerződés II. 250.
 Naptárszerű időszámítás I. 133.
 Nasciturus I. 177. — pro jam nato habetur, si de ejus commodis agitur I. 77.¹ II. 620.
 Nativitása keresetnek I. 152.
 Naturalbesitz I. 342.

- Naturaleigenthum I. 413.
Naturalis computatio I. 133. — obligatio I. 140. II. 28., 79., 10., 314. — obligatiók megerősítése II. 81. — obligatio novatioja II. 155.
Nádlási haszonvételek I. 534. — rendezése I. 542.
 Nászajándék, lsd. jegyajándék.
 Ne bis in idem I. 166.
 Necessaria cessio II. 85.
Negativ elismerési szerződés II. 150., 152. — evictio II. 127. — feltétel I. 109. — kötelelem II. 11. — rendeleti záradék II. 182. — szerződési érdek II. 38. — szolgáalom I. 438. — tartozáselismerési szerződés II. 307.¹
 Negatoria in rem actio I. 427., 432.
Negotia aleatoria II. 314. — aliena II. 346. — inter vivo et mortis causa I. 86. — uni vel bilateralia I. 86.
 Negotiorum gestio I. 116., 120. II. 107. 345.
 Negotiorum gestor, lsd. ügyvivő.
Negotium, lsd. jogügylet. — claudicans I. 91., 123., 181., 120. — lucrativum I. 86. — mixtum II. 188. — mixtum cum donatione II. 200., 205., 212. — nullum I. 121. II. 412. — onerosum I. 86. — rescissibile II. 412.
 Nem adományi jellegű ősieken való öröklés II. 607.
 Nem ági öröklött vagyon II. 654.
 Nembeli különbség jelentősége I. 188.
 Nemes Magyarország szokásjogának hármaskönyve I. 25.
 Nemes nők hitbére II. 472.
 Nemes vadak I. 389.
Nemesek egyháziak I. 194. — nem nemesek I. 193. — közbirtokosok I. 553. — özvegyeinek özvegyi joga II. 668.
Nemesi ingatlan I. 301. — tulajdonával járó jogok I. 346.
Nemesi jog szerinti öröklés II. 606. — közbirtokosság I. 355. — közszerzeményi jog II. 460.
 Nemesség átruházása örökbefogadásnál II. 559.
Nemi közösülés erőszakos II. 41., 329.¹ 395., 484. — mint hallgatag megbocsátás II. 496.
 Nemini res sua servit I. 330.³ 438.
Nemleges feltétel I. 109. — kötelelem II. 11. — szolgáalom I. 438.
 Nem létező házasság II. 413., 418.
 Nem nemesi közszerzeményi jog II. 460.
 Nemo plus juris ad alterum transferre potest, quam se ipse habet I. 81., 395., 414., 483.
 Nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest II. 617., 704.
Nem törvényes kor I. 180. — koruak I. 178.
Nem vagyoni érdekek I. 233. — kár I. 237. II. 41., 329.
Nemzetközi házassági jog II. 510. — magánjog I. 58., 66., 191.
Nemzetközi magánjog és atyai hatalom I. 68. — és dologi jogok I. 69. — és gyám gondnoksági ügyek I. 68. — és házassági jog I. 67. — és házassági vagyonjog I. 68. — és jogügyleti alaki kellékek I. 69. — és kötelmi jog I. 69. — és öröklési jog I. 68. — és végrendeletek I. 68. — és vétségi kötelmek I. 69.
Nemzetközi reciprocitas I. 68. — vélelme II. 621.
 Nemzetközi retorsio I. 190., 349. II. 621.
 Nemzetközi magánjog jog- és cselekvőképességnél I. 67.
 Nemzéstől, házasságon kívülből, eredő kötelmek II. 328.
 Neoaquistica commissio I. 526.
 Nevelő felmondási ideje II. 245.²
 Négyeskönyv I. 26.
Némák I. 187. — házasságkötése II. 410. — végrendeletei II. 699.
 Név átszállása örökbefogadás esetén II. 559., 560.
 Névbitorlás I. 239.
 Névértéke pénznek II. 19.
Névhez való jog I. 238. — megsértése II. 329.
Névre szóló értékpapír II. 172. — papír, lsd. recta papír. — részvény II. 181.
 Név viselése elvált nőnek I. 240. II. 432., 505., 507.
 Nomina sunt ipso jure divisa II. 358.
 Nominatio auctoris I. 332., 428.
 Non usus I. 454.
 Normatív szabályok rendszere I. 211.
 Nota infidelitatis II. 623.³
Novatio II. 50. — lsd. ujtás is. — cumulativ II. 154.
Nő jogai hozományán hsg alatt II. 454. — név viselése II. 432. — név viselése hsg felbontása után II. 507. — törvényes lakhelye II. 433.
Női becsület védelme I. 237. — diszitémények II. 461. — dolgok kiadása

- tartási perekben II. 438. — használatra szánt dolgok II. 446. — szabadvagyon rendszere II. 442.
- Nöbrablás II. 388.
- Nösülési** engedély, katonai II. 399. — szabályok katonaiak II. 399.^{1, 2}
- Nösztehetetlenség II. 389.
- Nötartás** egyezségi szabályozása II. 439. — ideiglenes, bíróilag elrendelt különélés esetén II. 436. — ideiglenes tényleges különélés esetén II. 437. — kérdése házasság felbontása után II. 507. — rendes II. 435. — tartalma és mértéke II. 435. — végleges II. 439., 505.
- Nötartási kötelezettsége apának II. 436.¹
- Növedék** (accessio) I. 82., 419. — fogalma I. 283., 420. — ingatlan, ingatlan dolognál I. 422. — ingó, ingatlan dolognál I. 420. — ingó, ingó dolognál I. 420.
- Növedékjog** II. 706., 708. — közös tulajdonnál I. 355.
- Növedék** útjánai tulajdonszerzés I. 284. — vagy alkatrész I. 282. — véletlenül előálló II. 109.
- Nullitas** I. 121. — relativa I. 123.
- Nuptiae II. 368.
- Nutzungseigenthum I. 359.
- Nyelvtani** magyarázat I. 50.
- Nyereménykölcsonkötvények II. 315.
- Nyereménykötvények kibocsátása II. 177
- Nyereség elmaradt II. 38.
- Nyereségvágyból elkövetett vétségért fogházra való elítéltetés II. 495.
- Nyílt alakú írásbeli magánvégrendelet II. 690.¹
- Nyilvános zálogüzletek I. 468.
- Nyilvánossági elv tlkvnél I. 405.
- Nyolczados törvényszékek megbízatása I. 24.
- Nyomásos gazdálkodás I. 383.
- Nyugdijkötelezettség II. 146.
- Nyug- és kegydíjak I. 462. II. 244.
- Nyugtárvány** II. 122. — bélyegköltéségei II. 122.
- Nyugvóhagyaték I. 231. II. 618., 756.¹
- O**bereigenthum I. 359.
- Objectiv** causa jogszerzésnél I. 82. — identitas keresetknél I. 168. — jog I. 10., 70. — károkozási elv II. 322., 39. — lehetetlenség jogügyleteknél I. 107. — vis major II. 362. — lehetetlen szolgáltatás II. 64., 147. — mora II. 99., 100.
- Oblatio debiti II. 105.
- Obligatio** II. 9. — alternativa II. 14. — bilateralis II. 42. — ex delicto I. 129. II. 82., 321. — judicati I. 166. — naturalis I. 140. II. 28, 79. — plurium pro rata II. 270. — unilateralis II. 42.
- Obligationes aut ex contractu nascuntur, aut ex maleficio, aut proprio quodam jure ex variis causarum figuris II. 54.
- Obrogatio I. 59.
- Occasio legis I. 51.
- Occupatio I. 387.
- Okirat** és kellékei bekebelezésnél I. 410. — kellékei jelzálogjog bekebelezésénél I. 481. — (magán) kellékei II. 274.² — teljeshitelű kellékei II. 193.²
- Okleveles** egyének I. 194. II. 461. — gépész felmondási ideje II. 245.²
- Októberi diploma I. 40.
- Oldalágas rokonság I. 195.
- Oldalrokonok és felmenők** ági öröklése II. 653. — öröklése II. 647. — szerzeményekben való öröklése II. 651.
- Onus reale II. 128. I. 515.
- Operae** illiberales II. 242., 259. — liberales II. 242., 259.
- Operis novi nuntiatio I. 432.
- Opus II. 242., 259.
- Optk.** Erdélyben I. 54. — életbeléptetése a katonai határörvidéken I. 55. — életbeléptetése Fiumében I. 56., 54. — hatályvesztett részei I. 55.³
- Opus Tripartitum juris consuetudinarii incltyi regni Hungariae I. 25.
- Ordo II. 398.
- Ordre clausula II. 179.
- Ordrepapier II. 172., 179.
- Orgazdaság II. 330.
- Országbírói értekezlet I. 40.
- Országgyűlés szervezete** Erdélyben I. 29. — ma és 1848 előtt I. 28.
- Országos** jog I. 46. — központi hitelszövetkezet törv. zálogjoga I. 471. — munkásbetegségélyző és balesetbiztosító pénztár II. 257. — törvénytár I. 30.
- Osztalék II. 23.
- Osztály örökösársak között II. 769.
- Osztálymásítás II. 770.
- Osztályos atyafiak elővásárlási joga II. 227.
- Osztályrabocsátás lsd. betudás.

Osztályra kényszerítés a régi jogban II. 751.
 Osztályrész, törvényes II. 741.
 Osztályorsjáték II. 316.
 Osztályujítás II. 770.
Osztatható és osztthatatlan dolog I. 280.
 — jogok I. 74. — szolgáltatás II. 13.
Osztott kötelem II. 43. — tulajdon I. 447.¹ 521., 522.³ — tulajdon elmélete I. 358.
 Osztrák értékű 1 frtos kényszerárfolyama II. 20.
Osztrák-magyar bank I. 221. — bankjegyei II. 20.
 Óvadék, tiszteké II. 177., 399., 402.
Önálló és mellékjogok I. 74. — háztartás I. 180. — háztartás, mint nagykorúsítási mód I. 185. — iparüzés I. 180. — iparüzés, mint nagykorúsítási mód I. 184.
Önhatalom I. 142. II. 360. — mint birtokvédelmi eszköz I. 333. — tilos I. 335.
Önhatalmu elmozdítás I. 147. — záloglási jog II. 331.
 Önjogosság I. 179.
 Önkárokozás II. 40.
Önkéntes elidegenítési és terhelési tilalom I. 364. — engedményezés II. 85. — feltétel I. 108. — kamat II. 24. — képviselő I. 116. — zálogjog I. 465.
 Önkormányzati hatáskör I. 36., 37.
 Önokozta kár II. 40.
Önsegély I. 142., 143., 146. II. 338., 361. — birtokvédelemnél I. 333.
 Önsegélyvü visszahelyezés birtokba I. 336.
 Öntözési jog I. 382.
 Öntöző társulatok I. 221.
Önvédelem I. 142., 143., 131., 335. II. 360. — birtoknál I. 333.
 Örökbecsű I. 273.²
Örökbefogadás I. 195. II. 556. — előfeltételei II. 557. — hatálya II. 559. — jóváhagyása II. 559. — körüli eljárás II. 558. — megszűnése II. 560. — mint tiltó akadály II. 379., 394. — teljes és nem teljes II. 394., 395., 556., 560.
 Örökbefogadása kiskorúnak II. 558. — külföldinek II. 560.
 Örökbefogadási képesség II. 557.

Örökbefogadott gyermek családi állása II. 521. — lakhelye I. 200. — viszonya vérszerinti szülőihez és családjával II. 559.
 Örökbérleti jog I. 315.
Örökhagyó II. 614. — ellen elrendelt végrehajtás II. 764.
 Örökhaszonbér I. 447.
 Örökhaszonbérlet I. 259.
 Örökletétemények I. 269.
Öröklés adományi jellegű ősi javakban II. 606. — általános és különös II. 615. — egyházi személyek után II. 671. — előfeltételei II. 617. — fogalma II. 604. — hitbizományi II. 608., 733. — hitvestársi II. 442., 608., 643., 659. — hitvestársi eleste II. 646. — hitvestársi jászkún statutum szerint II. 647. — hitvestársi Optk. szerint II. 647.² — in stirpe II. 636. — jogcímei II. 616. — joghatása II. 756. — kétféle, törvényi és végrendeleti címen II. 629. — különböző nemei II. 615. — mint tulajdonszerzési mód I. 416. — nem adományos jellegű ősi javakban II. 607. — nem nemesi jogban II. 609. — ősi javakban II. 606. — özvegyi II. 442., 608., 658. — régi nemesi jogban II. 606. — szerzeményi javakban II. 608. — szerződéses II. 617. — több alapon II. 759. — többes II. 637., 652. — törvényes II. 617. — törvényes, egyetemi és isk. alapokból fizetett papi személyek után II. 677. — törvényes, gör. kel. egyházi személyek után II. 676. — törvényes, kath. alsó papság után II. 674. — törvényes, kath. főpapok után Erdélyben II. 673. — törvényes, kath. főpapok után Magyarországon II. 672. — törvényes, szerzetesek után II. 677. törzsenként II. 636. — végrendeleti II. 617., 678.
Öröklése felmenő és oldalrokonoknak ági vagyonban II. 653. — szerzeményekben II. 651.
Öröklése jobbágyoknak II. 609. — lezármazóknak II. 634. — szent koronának II. 670.
Öröklési jog a nemzetközi magánjogban I. 68. — alanyi értelemben II. 614. — jogi alapja II. 604. — a régi Erdélyben II. 610. — magyar, fejlődési története II. 603. — tárgyalási rendszere II. 604.

- Öröklési joga** kiváltságos kerületeknek II. 609. — szászoknak II. 610. — székelvényeknek II. 610. — törvénytelen gyermekeknek II. 548. — városi polgároknak II. 609.
- Öröklési jogi** alapfogalmak II. 613.
- Öröklési jogok** és a visszaható erő I. 64. — jogról és örökösödésről általában II. 603. — jogunk forrásai II. 612. — jogunk kibontakozása II. 611. — jogunk, régi, jellemzése II. 610. — jogügylet I. 86. — jogviszony II. 603. — kapcsolat többszörös II. 632. — kapcsolat törvényes II. 630. — képesség II. 620. — képtelenség II. 621. — rend törvényes II. 631., 632. — szerződés II. 735. — szerződés joghatálya II. 737. — szerződés joghatályának megszűnése II. 738. — szerződés végrendeletté való convertálása II. 736. — szerződés visszavonása II. 738. — szerződéssel vegyes házassági szerződés II. 477.
- Öröklésre** hivatott életbenléte II. 619. — való érdemtelenég II. 622.
- Öröklésről való lemondás** II. 625. — alakzerúsége II. 627. — hatálya II. 626.
- Öröklött vagyon** I. 298. II. 644., 648. — pótlása szerzeményiből II. 645., 650.
- Öröklött vagyonra** elsőbbsége felmenőknél II. 644.
- Örökös** II. 614. — általános II. 615. — csődje II. 767. — felelőssége hagyatéki tartozásokért II. 760. — felelőssége quoad vires hereditatis II. 761. — helyettesítés II. 707. — hitelezőinek jelzálogjoga hagyatékon I. 485. II. 766. — hitelezőinek jogállása I. 417. II. 766. — köteleessége végrendelet végrehajtása körül II. 725. — külön okiratban való megnevezése II. 684.
- Örökösnevezés** II. 703.
- Örökösödés** esetén confusio II. 146. — fogalma II. 604. — mint tulajdon-szerzési mód I. 401.
- Örökösödési érdemtelenég** I. 193. II. 622. — igény II. 770., 771. — igény elévülése II. 772. — perek II. 770., 771.¹
- Örökösök,** ágaiak II. 655. — felelőssége hagyatéki tartozásokért I. 417.¹ — re conjuncti II. 706. — törvényesek II. 630.
- Örökösztársak** egységes, osztatlan közössége II. 768. — felelőssége hagyatéki tartozásokért II. 769. — jogállása II. 768. — közötti osztály II. 769. — szerződéses közössége II. 769.
- Örökség** elfogadása hallgatagon II. 758. — felszálló II. 648. — leszálló II. 635. — megnyílása II. 618. — megszerzése és elfogadása II. 756. — részleges visszautasítása II. 759. — visszautasítása II. 757. — visszautasítása és lemondás II. 625.
- Örökségből** való kirekesztés II. 705.
- Örökségről** lemondás II. 198.
- Örökségvásár** II. 315.
- Örökváltásági szerződések,** úrbérik I. 537.
- Örzési kötelezettség** letétén kívüli viszonyokban II. 183.²
- Ősi javakban** való öröklés II. 606.
- Ősi vagyon** II. 606.
- Ősiség** II. 606. — behozatala II. 605.
- Ősiségi patens** 1852. évből I. 40. II. 611.
- Összesítés** I. 400. — vegyítés I. 419.
- Összetett** és egységes dolog I. 280. — szolgáltatás II. 12.
- Özvegy** és örökösök közti jogviszony II. 664. — kiházasítási joga II. 667. — közkereső és nem közkereső II. 659.
- Özvegyi haszonélvezet** I. 451.¹ 445.
- Özvegyi jog** I. 49., 189. II. 442., 660., 746.² — alanya és tárgya II. 662. — egy gyermekre szorított II. 662. — jászkúnoknál II. 670. — jogi természetű II. 661. — korlátozott, mértéke II. 666. — megszorítása II. 664. — tartalma és terjedelme, ha leszármazók maradtak II. 664. — tartalma és terjedelme, leszármazók nem létében II. 663. — védelme ajándékozással szemben II. 204. — végrendeleti kiszabása II. 669.
- Özvegyi joga** nemesek és honoratiorok özvegyének II. 668.
- Özvegyi jogok** összeütközése II. 669.
- Özvegyi kegy- és nyugdíjak** I. 462.
- Özvegyi öröklés** I. 189., 194. II. 442., 608., 658. — jászkúnoknál II. 659. — tárgya II. 659.
- Özvegyi tartás** II. 746.²
- Pacta paciscentibus legem ponunt** II. 460.

- Pactio duorum pluriumve in idem placitum consensus II. 56.
- Pactum** de cambiando II. 61.² — de commodando II. 194. — de contrahendo II. 60. — de deponendo II. 184. — de mutuodando II. 60., 90. — de non compensando II. 138. — de non petendo II. 150. — de non petendo in personam I. 156. II. 50. — de non petendo intra certum tempus I. 155.¹, 156., 139. — de repudianda hereditate II. 625. — de retroemendo II. 224., 225. — de retrovendendo II. 224. — displicentiae II. 220. — reservati dominii I. 396. II. 222.
- Papírpénz** II. 19. — theoria Souchay-féle II. 165.
- Papírvaluta II. 19.
- Papi tized I. 537.
- Parancsoló és tiltó jogszabály I. 48.
- Paraphernum II. 447.
- Parasztbirtok I. 302.
- Parasztnök hitbére II. 472.
- Paráználkodás II. 486.¹
- Parentális** öröklési rend felmenők szerzeményi öröklésénél II. 651. — rendszer II. 633.
- Parentela II. 633., 651.
- Parti és medertulajdon I. 268., 381.
- Passiv beszámítási alkalmasság II. 140.
- Passiv egyetemleges kötelelem joghatásai II. 49.
- Passiv egyetemlegesség II. 46.
- Pater est quem iustae nuptiae demonstrant II. 550.
- Patikajog gyökös I. 286.
- Patria potestas II. 527.
- Patronatus II. 613.
- Pálínkakazának utáni dijszedés joga I. 347.
- Pályakérdések kitűzése II. 159., 162.
- Pályaválasztás joga I. 180. II. 524.
- Pályázati előfeltételek dijkítűzésnél II. 162.
- Párbaj, szabálytalan II. 382.
- Párbér I. 518.
- Per** I. 149. — befejezése I. 164. — hatása a peres jogra I. 161. — kezdete I. 161. — kezdetének hatályai I. 163. — polgári I. 149.
- Perbeavatkozás II. 126.
- Perbeocsátkozása alperesnek I. 162.
- Perbehívás II. 126.²
- Perbeli** beszámítás II. 139. — követe-
- lés engedményezése ügyvéd részére II. 86.² — obligatio I. 162.
- Perenkivüli beszámítás II. 138.
- Peres viszony I. 162.
- Perfecta aetas I. 183.
- Perfeljegyzés I. 169., 411.
- Performák I. 149.
- Perfüggés I. 162.
- Pergátló kifogások I. 162.
- Periculum rei** II. 60. — lsd. kárveszély is.
- Periratok I. 156.
- Perkamát I. 164. II. 26., 102.
- Perképesség bontó perben II. 497.
- Permutatioja alapítványi vagyonnak I. 219.
- „Per Pausch und Bogen“ eladott dolgok II. 215.³
- Perpetuatio obligationis II. 102.
- Perplex feltétel** I. 109. — végrendeletnél II. 685.
- Perujtás I. 165.³
- Perversa debiti conjugalis praestatio II. 488.²
- Petitum, keresetben I. 154.
- Pénz** I. 272. II. 18. — hármás értéke II. 19. — kényszerárfolyama II. 19.
- Pénzhagyomány II. 717., 718.¹
- Pénzhozomány II. 454.
- Pénzpapírok II. 171., 175.
- Pénzre szóló utalványok II. 171.
- Pénzszolgáltatás II. 18.
- Pénztartozás** II. 18., 117. — fogalma II. 21.
- Péterfalvi Molnár István-féle döntvénygyűjtemény I. 44.¹
- Phylloxera-kölcsönök I. 517.
- Physicali hiányokért való szavatosság II. 130.
- Piaczi** becár I. 273. — érték II. 36. — középár II. 212.
- Piacztartási jog I. 347.
- Pignus** I. 460. — lsd. zálogjog is. — giudiciale I. 466.¹ — legale I. 466.¹ — necessarium I. 461., 466. — voluntarium I. 461., 465.
- Pinczejog I. 443.
- Plantatio I. 422.
- Planum Tabulare sive Decisiones Curiales I. 44.
- Plenipotencia generalis II. 275.
- Podgyászjegy vasuti II. 174.
- Podgyászjegyek II. 171.
- Poena conventionalis II. 75.
- Polgári** becület befolyása a személyiségre I. 192. — gyümölcs I. 292. —

- házasság, facultativ II. 371.¹ — házasság, kisegítő vagy szükségbeli II. 371.¹ — házasság kötelező II. 371. — per I. 149. — tisztviselő II. 405. — tisztviselő büntetése hsgi törvény megsértéseért II. 515.
- Polgármester kivételes illetékessége hsg kötésénél való közreműködésre II. 407.
- Polgárművek hitbére II. 472.
- Polgárok, városiak** I. 194. — öröklési joga II. 609.
- Polgárosított határörvidék** I. 403. — magánjoga I. 54., 55.
- Pontozat II. 61.
- Porondásás joga I. 442.
- Portio legitima** II. 741. — pauperum II. 674., 675. — portionis ab intestato debita II. 746.
- Positiv evictio** II. 127. — feltétel I. 109. — kár I. 127. — kötelem II. 11. — szerződési érdek II. 38. — szolgálat I. 438. — tartozáselismerési szerződés II. 307.¹
- Possessio, lsd. birtok.
- Postatakarékpénztári betét elévülése** II. 175. — könyvek II. 173.¹, 174.¹
- Postautalvány II. 174.
- Post litem contestatam omnes incipiunt malaefidei possessores esse I. 163.
- Potestativ feltétel I. 108.
- Pótföldek I. 532.
- Póthelyszinelés I. 403.
- Pótkezes II. 297.
- Pótló és kényszerítő jog I. 47.
- Pótló pénznem II. 22.
- Pótszabadalom I. 252.
- Pótszerződés II. 67.
- Pótvégrendelet II. 679.
- Praecarium I. 138., 152., 318. II. 196.
- Praeclusiv terminus I. 124., 136.
- Praedialisták I. 194.
- Praefracta debiti conjugalis denegatio II. 488.²
- Praejudicialis** ítélet I. 164. — pontok I. 167.
- Praelati I. 28.
- Praelegatum II. 716.
- Praemonitio II. 227.
- Praescriptio** I. 135. — acquisitiva I. 396. — impedita dormire dicitur I. 398. — rumpitur I. 398.
- Praesumptio juris** I. 160., 202. — et de jure I. 160. II. 753.⁴
- Praesumptio Muciana II. 467.¹
- Praetium** II. 211. — affectionis I. 274. II. 36. — justum, verum et certum II. 212.
- Praeventio elve dijkítúzésnél II. 162.
- Primogenitura I. 370.
- Princip des überwiegenden Interesse I. 145.
- Principalis debitor, lsd. főadós.
- Prioritas elve I. 407., 412.
- Privativ intercessio II. 93.¹
- Privilegium**, lsd. kiváltságlevél is. — kellékei I. 43. — mint kútfő I. 15.
- Próba vagy mustra szerinti adásvétel II. 217.
- Probatio diabolica I. 428.
- Próbaidő kereskedő és iparos segédnél II. 254.
- Próbára való adásvétel II. 218.
- Procurator I. 115.
- Prodigiumok I. 176.
- Pro herede gestio II. 758.
- Proportionalitas elve végszükségnél I. 145.
- Propositum in mente retentum nil operatur in jure I. 95.
- Pro viribus és cum viribus felelősség öröklésnél II. 760., 761.
- Publiciana in rem actio I. 427., 430.
- Publicitas elve I. 407.
- Publicum jus est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem pertinet I. 12.
- Puchta-féle birtokelmélet I. 310.
- Puissance maritale II. 432.
- Punctatio II. 61.
- Pupillaris substitutio II. 709., 713.
- Pura fiscalitas I. 229.²
- Purgatio morae II. 103.
- Pusztatelkek I. 535., 539.
- Putativ házasság II. 429.
- Quadripartitum** I. 26.
- Quantum possessum, tantum praescriptum I. 399.
- Quartalitium II. 608.
- Quasi delictum, mint kártérítés alapja II. 34.
- Quasi delictumszerű tényállások II. 83.
- Quasi desertio II. 487.
- Quasi ex contractu származó kötelmek II. 322., 323.
- Quasi ex delicto származó kötelmek II. 321., 323., 82., 325., 337.
- Quasi ususfructus** I. 449. — hozomány-nál II. 453.
- Qui dolo-malo desiit possidere I. 428.

- Qui jure suo utitur nemini facit injuriam I. 127.
 Qui liti se obtulit I. 428.
 Qui mortui nascuntur neque nati neque procreati videntur I. 175.
 Qui prior tempore potior jure I. 78.
 Qui tacet consentire videtur I. 102. II. 220.
 Quisquis pro parte testatus pro parte intestatus, decedere potest II. 617.
 Quoad vires hereditatis felelőssége örökösöknek II. 761.
 Quod ab initio vitiosum est, tractu temporis convalsere non potest I. 123.
 Quod emptionem venditionem recipit, etiam pignorationem recipere potest I. 462.
 Quod Deus conjunxit, homo non separat II. 487.²
 Quot generationes tot gradus I. 197.
- R**abatt I. 23.
 Rablás II. 330.
 Rabszolgaság I. 206., 173.
 Ragályos betegség I. 187. II. 255.
 Rakjegyek (fuvarosokéi) II. 182.
 Rangelsőbbség átengedése I. 494.
 Rangsor fentartása I. 493., 494.
 Rangora zálogjogoknak I. 474.
 Rangorcserélés I. 494.
 Rangorozat feljegyzése I. 493.
 Raptus II. 338.
 Ratihabitio I. 124. II. 348.
Ratio aequitatis I. 51. — legis I. 51.
 Rágalmazás II. 328.
 Rákóczi György (I.) I. 34.
 Rákóczi György (II.) I. 34.
 Rátámasztási jogok I. 443.
Realis collatio II. 640. — oblatio II. 105. — szerződések II. 184., 190., 194.
 Reallast I. 515.
 Realszerzeményi elmélet II. 463.¹
 Realvétel II. 209.
 Reambulatio seu renovatio metarum I. 339.
Receptum arbitrii II. 312. — nautarum, cauponum et stabulariorum II. 188.¹
 Rechtsbesitz I. 432.
Reciprocitas nemzetközi I. 68. — vélelme II. 621.
 Reclam II. 160.¹
 Re conjuncti örökösök II. 706.
 Recta clausula II. 173.
 Recta papir II. 172.
- Recta papirbeli** kötelem megszűnése II. 175. — követelés átruházása II. 173.
 Rectapapírok bírői megsemmisítése II. 175.
 Rectificatio metarum I. 339.
 Redintegratio II. 656.
 Redlichkeitstheorie, Grünhut-féle II. 168.⁴
 Reflectiv obligatiók II. 79.¹
 Reformatio decreti-féle mozgalom I. 26.
 Regalia minora I. 346.
 Regalisták I. 29.
 Regressus kezése II. 302.
 Regressusa egyetemi adóstársnak II. 51.
 Regulamentum instrumentum I. 530., 541.
 Rei vindicatio I. 427.
 Rejtett hibák szavatosságnál II. 131.
Relativ bontó okok II. 483., 493. — és absolut birtokvédelmi elméletek I. 309. — és absolut jogok I. 74. — jogellenesség II. 97. — keresetek I. 152. — lehetetlenség jogügyleteknél I. 107. — semmisség I. 123. — jogellenes cselekvény I. 126. II. 81., 321.
 Relative jogellenes magatartásból származó kötelmek II. 324.
Reményvásár II. 210., 314. — feltételes II. 210., 314. — feltétlen II. 211., 314.
 Remissio mercedis II. 234.
 Renaud-féle jogutódlási elmélet II. 166.
 Rendelet, mint kütfő I. 15., 39.
 Rendeleték Tára I. 40.¹
 Rendeleti papírok, ipso jure II. 173., 181.
Rendeleti záradék II. 179. — negativ II. 182.
Rendeletre szóló értékpapir II. 164.² 172., 179. — jogcímes II. 180.¹
Rendeletre szóló papirbeli követelés elévülése II. 182. — papíron alapuló kötelem megszűnése II. 182.
 Rendelkezésre bocsátás II. 133.
 Rendelt gyámság II. 567.
 Rendelvényes II. 181.
 Rendelvényező II. 180.
Rendes becsár I. 273. — birtokkereset I. 431. — és kivételes jog I. 47. — gondnokság nagykoruak feletti II. 587. — letéti szerződés II. 183. — magánvégrendeleti alakok II. 689. — nőtartás II. 435.
 Rendi állás jelentősége I. 193.
 Rendi tábla I. 29.

- Rendkívüli** alaku magánvégredeledek II. 697. — becsár I. 273. — gondnokság II. 586. — letéti szerződés II. 183., 187.
- Renumeratio II. 243.
- Renumeratoria donatio II. 201., 205.
- Rente II. 172.
- Repraesentatio II. 636.
- Res communes omnium** I. 266. — consumptibiles I. 277. — corporales I. 262. — extra commercium I. 266. — fungibilis I. 278. — furtivae I. 468. — futurae I. 264. — incorporales I. 260. — iudicata I. 167.
- Res iudicata** hsg semmisségét megállapító perben II. 421. — iudicata hsgi semmisségi perekben II. 420. — iudicata jus facit inter partes I. 165.
- Res iudicata** mire vonatkozik? I. 168. status perekben I. 170. — terjedelme I. 169.
- Res litigiosa** I. 364. — mobilis és immobilis I. 274. — nullius I. 266. — praesentes I. 264. — publicae I. 267. — sacrae, sanctae, religiosae I. 269.
- Rescissibilitas I. 122.
- Rescriptum Declaratorium Illyricae Nationis II. 676.
- Reservatio mentalis I. 95. II. 389.
- Residentia solita II. 667.
- Residuum II. 149.
- Resolutiv feltétel I. 108.
- Retorsio nemzetközi I. 190., 349. II. 621.
- Reus excipiendo actor fit I. 157.
- Régi öröklési jogunk jellemzése II. 610.
- Régi törvénytár, lsd. Corpus juris.
- Részben önokozta kár II. 40.
- Részegek I. 93. 89.
- Részegség II. 379.
- Részleges** és ált. szokás I. 20. — lehetlensége szerződéseknél II. 65.
- Részletfizetés vételárnál II. 213.
- Résszerű jog I. 46.
- Részszolgáltatás II. 13., 44.
- Részteljesítés II. 116.
- Részvény** II. 171., 172., 174. — névről szóló II. 181.
- Részvénytársaság I. 222.
- Rév- és vámjogok I. 286.
- Révjogok I. 347.
- Ribbentrop és Keller-féle theoria II. 46.
- Rizikó elvállalása II. 33.
- Rokonok** közreműködése gyámogdnok-sági ügyekben II. 595. — tanuvallo-mása bontó perben II. 500.²
- Rokonság** I. 95. — egyenes és oldalágas I. 195. — fel- és lemenő I. 196. — félvérű és teljes I. 196. — természetes vagy törvénytelen I. 195. — többszörös II. 632. — törvényes I. 195.
- Rokonsági izszámítás I. 197.
- Rosshiszemű** birtok I. 316. — birtokos joghelyzete I. 320. — foglaltatás II. 330.
- Rosshiszeműség vételeme I. 408.¹
- Rosshiszeműségi fictio I. 162., 321.
- Rossh tanácsadás, szándékos II. 330.
- Rovott előélet II. 391.²
- Rozsféreg II. 135.
- Ruhabérlés I. 278.¹
- Ruhatári jegyek II. 174.
- Rüh II. 135.
- Sadismus** II. 486.¹
- Saját községi erdők I. 541.
- Sallarum II. 243.
- Sambucus Johannes I. 31.
- Saphismus II. 486.¹
- Satio I. 422.
- Savigny-féle birtokelmélet I. 310.
- Schweppe-féle személyesítő elmélet II. 170.
- Scultetialis szerződések I. 530.
- Segéd munkás és gazdasági munkás közti szolg. szerződés II. 251.
- Segédszerkesztő felmondási ideje II. 245.²
- Seldemari I. 531.
- Semmis házasság** I. 413., 414. — fennálló, mint hsgi tilalom II. 381., 379., 396. — jogi természetű II. 414. — esetei II. 415.
- Semmisség** érvényesítése házasságnál II. 418. — jogügyleti II. 412. I. 121.
- Semmisséget megállapító per II. 420.
- Semmisségi** bontó akadályok II. 378., 379. — kereset összekapcsolása hsg-bontó és válókeresettel II. 419. — per (hsg-nál) II. 418.
- Semmissé nyilvánítási eljárás értékpapírnál II. 178.
- Semmisség** eredeti és utólagos I. 121. — viszonylagos I. 123.
- Semper necessitas probandi incumbit illi qui agit I. 157.
- Sententia est magis sequenda quam scriptura I. 51.
- Separatio**, lsd. gyümölcselválasztás. — a thoro et mensa II. 508. — bonorum II. 761.² — localis II. 488.

- Serdületlen** kor I. 90. 179.¹ — koru cselekvőképessége Optk. területén I. 182. — koru vétőképessége I. 128. — koruak I. 178.
- Serdült** kor I. 90. 179.¹ — koruak I. 179.
- Servitium reale** I. 515.
- Servitus**, lsd. szolgálmi jog. — actus I. 442. — altius non tollendi I. 443., 452. — aquaeductus I. 442. — aquae haustus I. 442. — aquae immittendae vel educendae I. 442. — cloacae I. 443. — communis omnium I. 268. — fluminis I. 443. — fumi I. 443. — in faciendo consistere nequit I. 358. 438. — itineris I. 441. — latrinae recipiendi I. 443. — luminis immittendae I. 443. — ne luminibus officiatur I. 443. — ne prospectui officiatur I. 443. — oneris ferendi I. 443. — pecoris ad aquam appellendi I. 442. — silvae cedendae I. 442. — stillicidii recipiendi I. 443. — tigni immittendi I. 443. — viae I. 442.
- Servitutes affirmativae et negativae** I. 438. — apparentes II. 128. — juris germanici I. 516. — praediorum rusticorum I. 440. — praediorum urbanorum I. 440.
- Sessio antiqua** I. 556.³ — colonialis I. 531. — urbarialis I. 526., 529.
- Sessiones desertae** I. 535.
- Sérelem** I. 235.¹
- Sérelem**, feléntuli II. 135.
- Sicilica hereditas** II. 610.
- Siegel-féle értékpapir-elmélet** II. 168.
- Siketnémák** gondnokság alá helyezése I. 187. II. 587. — házasságkötése II. 410. — magukat megértetni nem tudók I. 89. II. 392. — magukat megértetni tudók I. 89. II. 392. — végrendeletei II. 699.
- Sikkasztás** II. 330.
- Simplex adulterium** II. 484.
- Simulatio** I. 94. II. 225.
- Sinallagmaticus szerződések** II. 66.
- Sine facto hominis beszámítás** II. 138.
- Singularis successio** I. 80., 169. II. 615. — engedménynél II. 86.
- Societas** II. 265. — leonina II. 266.² — quoad sortem II. 267.¹ — quoad usum II. 267.
- Socinus-féle cautela** II. 750.
- Sodomia** II. 486. — ratione generis II. 486.¹ — ratione naturae II. 486.¹ — ratione sexus II. 486.¹
- Sodorvány** I. 288., 424.
- Sógorság** I. 198. — egyeneságbeli, mint bontó akadály II. 378., 380. — egyeneságbeli, miatti semmissége hsgnak II. 416.
- Solidaritás**, lsd. egyetemleges kötelem — és correalitas közti különbség II. 46.
- Solita residentia** II. 667.
- Soltézi szerződések** I. 530.
- Solutio**, lsd. fizetés.
- Solutionis causa adjectus** II. 114.
- Solve et repete** I. 87.¹
- Solvendo quisque pro alio, licet invito et ignorante, liberat eum** II. 92.¹
- Sommás visszahelyezési kereset** I. 333., 336. — per birtokháborítás miatt I. 335.
- Sorrenti tárgyalás bélyegköltségei** I. 483.
- Sors, összeütköző jogok kiegyenlítésénél** I. 79.
- Sorshuzás díjkitűzésnél** II. 612.
- Sorsjáték** II. 316.
- Sorsjegy elzálogosítása** I. 467.¹ — állami II. 171. — magán II. 171. — (magán) kibocsátása II. 177.
- Sortartás** joga kezességnél II. 294., 295. — kifogása II. 294. — kifogásának eleste II. 296.
- Souchay-féle papirpénztheoria** II. 165.
- Sörfőzési járandóság** I. 518.²
- Sörgyári igazgató felmondási ideje** II. 245.²
- Sörváltás** I. 518.²
- Specialis időszámítás** I. 134.
- Specialitas elve** I. 407.
- Specificatio**, lsd. feldolgozás.
- Specimen juridici processus** I. 34.
- Sponsalia** II. 373.
- Staffirung** II. 667.
- Statusperek** I. 170.
- Statua Almae Diocesis Transylvanicae anno 1822.** II. 676.¹
- Statuta jurium municipalium Saxonum in Transilvania** I. 38. II. 610.
- Statuta mixta** I. 66. — personalia I. 66. — realia I. 66.
- Statutum in personam** I. 66. — mint jogforrás I. 15. 35. — quod disponit de personarum statu, conditione et qualitate I. 66. — quod disponit de rebus I. 66.
- Statutumok egyházmegyeiek** II. 674. — kútfőj ereje I. 36. — rendszere nemzetközi magánjogban I. 66.
- Stobbe értékpapirelmélete** II. 168.⁴

- Stornódij II. 27.² 193.
 Strike, lsd. sztrájk.
 Subinquinini I. 347., 532.
Subjectiv causa jogszerzésnél I. 82. —
 identitas keresetknél I. 169. — jog
 I. 10., 70. — lehetetlenülése szolgál-
 tatásnak II. 147. — mora II. 99. —
 vis major II. 362. — lehetetlen szol-
 gáltatás II. 64.
 Sublocatio II. 236.
 Subrogatio I. 59.
Substitutio fideicommissaria II. 709. —
 pupillaris II. 709., 713. — reciproca
 II. 708. — vulgaris II. 707.
Successio I. 80. — ascendentium II.
 647. — conjugalis II. 645. — descen-
 dentium II. 635. — universalis II.
 84.¹ — universalis et singularis I.
 80. II. 615. — singularis I. 169. —
 singularis engedmény esetén II. 86.
 — vidualis II. 658.
 Successor I. 80.
Sulyos bántalmazás, mint bontó ok II.
 491. — hálátlanság II. 203.
 „Summenversprechen“ elmélete érték-
 papiroknál II. 166.
 Superficies I. 259., 288., 357., 521.
 Superintabulatio I. 499.
 Suspensiv feltétel I. 108.
 Symbolica traditio I. 325., 466.
 Systemalverordnung 1787. évi. I. 356.¹
- Sz** abadalakulási rendszer I. 211.
Szabadalmi jog I. 251. — bitorlása I.
 253. II. 329. — közössége II. 358. —
 megsértése II. 329.
Szabad beleegyezést kizáró ok miatti
 megtámadhatóság II. 422. — okok II.
 378., 387., 402.²
 Szabadkerületi lakások I. 194.
 Szab. kir. városok és kiváltságos ke-
 rületek rendje I. 28.
 Szabadon álló jogok I. 323.¹
 Szabadvagyon rendszer II. 442.
 Szabályrendeletek, lakbérletiek II. 230.,
 237.
 Szakjogok I. 47.
 Szakmáymunkás II. 247.
Szavatosság II. 35., 124. — cserénél II.
 207. — elévülése II. 130., 134. — el-
 vállalása II. 125. — idegen dologbeli
 jogokért II. 127. — ingyenes ügyletek-
 nél II. 125. — jogi hiányokért II.
 125. — követelés bonitasaért II. 89.
 követelés veritasáért II. 89. — köz-
 terhekért II. 126. — physical hiá-
 nyokért II. 130. — szolgalmi jogokért
 II. 127. — telekkönyvi bejegyeztetés
 lehetőségeért II. 129. — telki terhekért
 II. 128. — zálogjogért II. 128.
Szavatossága bérbeadónak II. 231. —
 eladónak II. 216. — engedményező-
 nek II. 89. — haszonbérbeadónak II.
 231. — vállalkozónak II. 263.
Szavatossági főhiba II. 131., 134. —
 igény előfeltételei II. 124. — lénye-
 ges és lényegtelen hiba II. 132., 133.
 mellékhiba II. 134.
 Szavatosságról való lemondás II. 130.
 Szállásbirtok I. 301.
Szállítási szerződés II. 211. — ügylet
 I. 264.
 Szállitmányozó törv. zálogjoga I. 471.
 Számadása gyámnak II. 577.
 Számsorsjáték II. 316.¹
 Szándékosság I. 128.
 Szárazgaly-szedési jog I. 442.
 Száraz keh II. 135.
Származék és eredeti jogszerzés I. 80.
 — tulajdonszerzés I. 386., 393.
 Szász statutum I. 38.
 Szászok öröklési joga II. 610.
 Szegedi János-féle Corpus juris kiadás
 I. 32.
 Szegények harmada II. 674., 675.
 Szekerút joga I. 442.
 Szelid és szelidített állat I. 388.
 Szelvény II. 172.
 Szelvényen alapuló követelési jog elévü-
 lése II. 175.
 Szelvényív II. 172.
 Szelvényutalvány II. 172.
 Személy természetes I. 175.
 Személyek, mint magánjogok alanyai I.
 173.
Személyes adós I. 501., 511. — és telki
 szolgalom I. 439. — jogok rendszere
 I. 66. — jogviszony házastársak kö-
 zött II. 431. — keresetek I. 152. —
 szabadság joga I. 234. — szabadság
 megsértése II. 328. — szolgalmak I.
 444., 479. II. 613.
 Személyesítő elmélet, Scheppe-féle II.
 170.
 Személyfuvarozás II. 261.
Személyiség I. 173., 206. — megsérté-
 séből eredő kötelmek II. 327. — vé-
 delméről ált. I. 232.
 Személyjogok I. 73.
 Szemérem elleni erőszak II. 550.

Szentiványi Márton-féle Corpus juris kiadás I. 32.
 Szentkorona öröklése II. 670.
 Szepesi XVI. város helyhatósági joga I. 38.
Szerencseszerződések II. 211., 313. — bíróság érvényesíthetők II. 314. — bíróság nem érvényesíthetők II. 316.
 Szerkesztő felmondási ideje II. 245.²
 Szervezeti szabályzat gör. kel. román egyházé 1869. évi II. 676.
 Szerzeményekben való öröklése felmenők és oldalrokonoknak II. 651.
Szerzeményi közösség II. 358. — dualisticus szervezete II. 459. — megszünése II. 467.
 Szerzeményi közösségben élő társadalmi osztályok II. 460.
Szerzeményi vagyon I. 300. II. 650. és közszerzemény közti különbség II. 645.²
 Szerzeményi vagyonban való öröklés II. 608.
Szerzetesek I. 348. II. 569., 621. — jogképessége I. 174. — utáni törv. öröklés II. 677.
Szerzetrendek I. 224., 225., 228. — közjogilag el nem ismertek I. 348.
 Szerzőmód és cím jogszerzésnél I. 81., 394.¹
Szerződés, engedményezési II. 85. — fogalma I. 85. II. 56. — létesülésének időpontja II. 60. — megkötése II. 57. — megszégéséből eredő kártérítési kötelek II. 322. — perfectioja II. 60. szállítási II. 211. — társasági II. 229.³ — választott bíróság iránti II. 310.
 Szerződésből származó kötelek II. 56., 182.
Szerződések, abstract és materialis, causalis II. 67. — alakja II. 61. — alakszerűek és alakszerűtlenek II. 67. — egy- és kétoldaluak II. 66. — elidegenítésre irányulók II. 197. — érvényesítése II. 79. — fő és mellék II. 67. — harmadik személy javára kötötték II. 68. — harmadik személy javára kötötték constructioja II. 69. — házasságiak II. 475. — ingyenesek és visszerthesek II. 66. — kereseti érvényesítése II. 79. — kétáguak II. 69. — kötelelem biztosítására irányulók II. 290. — magyarázata II. 65. — megerősítése és biztosítása mellékkikötésekkel II. 72. — osztá-

lyozása II. 66. — részleges lehetetlensége II. 65. tartalma II. 63. — tartalmának lehetetlensége II. 64. — úrbért pótlók I. 529. — ügyvitelre vonatkozók II. 272. — visszaadásra irányulók II. 182.

Szerződésen kívüli kártérítési kötelek II. 322.

Szerződéses beszámítás II. 137. — bíróság II. 75. — házassági vagyonjog II. 475. — hitbér II. 471. — jobbágyok I. 530. — kötelezettség megsértése I. 126. II. 97. — öröklés II. 617. — vagy írott hitbér II. 473.

Szerződési ajánlat II. 57. — elmélet értékpapiroknál II. 167.

Szerződésszegés II. 321.

Szerzői jog I. 233., 242. — bitorlása I. 245. II. 329. — bitorlása képzőművészeti alkotásoknál I. 249. — fényképeken I. 250. — fogalma I. 243. — időtartama I. 250. — közössége II. 358. — megsértése II. 329. — öröklése I. 245. — rendszerbeli helye I. 242., 234. — találmányokon I. 251. — tartalma I. 243., 244. — védelmének módja I. 245.

Szerzőképes ember halála II. 617.

Szeszes italok adásvétele II. 216. — hitelzése II. 80.

Székely nemzeti constitutiók I. 38.

Székely örökség I. 38.

Székelyek öröklési joga II. 610.

Szénégetési jog I. 541.

Szigetképződés I. 423.

Szigoru jog és méltányjog I. 49.

Szinleges feltételek I. 111.

Szinlelés I. 94.

Szinlelt jogügylet I. 94.

Szinművek védelme I. 248.

Szóbeli magánvégrendelet II. 695. — időleges hatálya II. 696.

Szóbeli megállapodások érvénye írásbeli szerződés mellett II. 63.

Szokás általános és részleges I. 20. — bizonyítása I. 23. — észszerűsége I. 19. — hármias hatálya I. 20. — időszűtségének megállapítása I. 19. — jogi tartalma I. 19. — lényege és keletkezése I. 17. — mint kútfő I. 15., 16. — Optk. területén I. 21.¹ — tényleges I. 19. — törvénymagyarázó ereje I. 21. — törvénypótló ereje I. 22. — törvényrontó ereje I. 19., 22., 60.

- Szokásjog** és törvényjog viszonya I. 21.
— fogalma I. 17. — keletkezése I. 17.
— kellékei I. 18.
- Szokásjogi hiteles magyarázat** I. 52.
„Szokásos ár“ adásvételnél II. 212.
- Szolgalmak**, irregulárisok I. 448. — törvényesek I. 361.¹ 382.
- Szolgalmi jog** I. 259., 357., 437. — afirmatív I. 330. — alapelvei I. 438. — bekebelezése I. 451. — elbirtoklása I. 451., 452. — fogalma I. 437. — igenleges I. 77. — igenleges és nemleges I. 438. — jogi természete I. 438. — személyes I. 479. — személyes és telki I. 439. — szerzése átadással I. 451. — szerzése tlkvi bekebelezéssel I. 451. — törvényes I. 451. II. 361.
- Szolgalmi jogok** megszerzése I. 450. — megszűnése I. 453. — osztályozása I. 439. — személyesek I. 444. — védelme I. 455.
- Szolgalmi jogokért való szavatosság** II. 127.
- Szolgalmoszerű birtoklás** I. 452.
- Szolgálati szerződés** II. 242. — és megbízás közti különbség II. 273. — és munkaszerződés közti különbség II. 260. — birtokos és gazdatiszt közt II. 251. — cseléd és gazda közt II. 246. — cséplőgépvállalkozó és gazdasági munkások közt II. 250. — dohánytermelők és dohánykertészek között II. 251. — erdőmunkásoké II. 250. — gazdasági munkás és segédmunkásai között II. 251. — gazdasági munkás-vállalkozó és munkások között II. 251. — gyáros és gyári munkások közt II. 256. — iparos és segédje közt II. 253. — iparos és tanonc közt II. 255. — kereskedő és segédje közt II. 253. — különösen szabályozott esetei II. 246. — megkötése II. 243. — megszűnése II. 245. — munkaadó és mezőgazdasági munkások között II. 248. — munkaadó és napszámos között II. 258. — vízimunkálatoknál, út- és vasútépítésekénél alkalmazott munkásoké II. 250.
- Szolgáló telek** I. 439.
- Szolgáltatás**, állandó, mulólagos, egyszerű, összetett II. 12. — fajlagos II. 17. — felkinálása II. 105. — határozott és határozatlan II. 14. — lehetetlensége II. 147. — lehetetlensége, állandó és időleges II. 148. — lehetetlensége, felróvható és véltlen II. 148. — lehetetlensége totalis és részleges II. 148. — lehetetlenülése II. 50., 109. — lehetetlenülése alternatív kötelemnél II. 17. — megváltoztatása novationál II. 155. — mint a kötelelem tárgya II. 10. — objective, ill. subjective lehetetlen II. 64., 147. — osztható és oszthatatlan II. 13. — telekkönyvi II. 17.² — vagylagos II. 14. — helye II. 116.
- Szolgáltatási képtelenség** II. 148.⁴
- Szolgáltatásról általában** II. 11.
- Szomszédjog** I. 358., 360., 382. II. 361.
- Szomszédjogi védelem** I. 432.
- Szomszédok elővásárlási joga** II. 227.
- Szomszédtság** I. 360.
- Szorgalmi földek** I. 303., 548. — gyümölcs I. 292.
- Szorosabb értelemben vett kényszerű engedmény** II. 85.
- Szöllődézsma** I. 546. — váltsága I. 483. 517.
- Szöllőfelújítási kölcsönök** I. 365.¹
- Szörféreg** II. 135.
- Szövetkezet** I. 222.
- Szövetkezetek törvényes zálogjoga** I. 471.
- Sztrájk** II. 258., 362.
- Sztrájkban való részvétel** II. 255.¹
- Szükségbeli polg. házasság** II. 371.¹
- Szükségbeli út** I. 361.
- Szükséges beruházások** I. 320.
- Szükségörökös**, lsd. kötelesrészes.
- Szükségyszerű elidegenítési tilalom** I. 364. — képviselet I. 116. — képviselet esetei I. 118.
- Születendő végrendeleti utóhagyományos** I. 177. — utóörökös I. 177.
- Születés** I. 175.
- Szülés házasságkötés előtt** II. 390.
- Szülésből származó kötelmek** I. 175.
- Szülő** fegyelmezési joga gyermeke felett 521. — felelőssége gyermeke okozta kárért II. 523. — gyermektartási kötelezettsége II. 525. — joga és kötelessége gyermekei gondviselése tekintetében II. 521. — köteles része II. 743.
- Szülői hatalom** II. 517. — jogok II. 517. 518. — jogok megszűnése II. 526. — jogok törvénytelen gyermek felett II. 548.
- Szülők** és gyermekek közti viszonyokról általában II. 517. — házi fegyelmezési joga II. 525.
- Szűzdohány** I. 267. 349.

Szüzesség II. 391.²
 Szüzességben való tévedés II. 390.

Takarékpenztári könyv II. 173., 174.
 Takonykór II. 135.
 Taksás házak, telkek, földek I. 303., 359., 522., 548.
 Talajjavítási kölcsönök I. 517.
Találás I. 390. — hatósági vagy nyilv. közlekedési intézetek helyiségében I. 390.
 Találmányi jog I. 233.
 Találmányokon való szerzői jog I. 251.
 Találó kötelezettségei I. 390.
Talált dolog jogtalan elsajátítása I. 390.²
 kincs jogtalan elsajátítása I. 392.
 Talon II. 172.
 Tanácsadás, szándékosan rossz II. 330.
 Tanácsadásért való felelősség II. 274.
 Tanonczszerződés II. 255.
Tanuk szereplése mint ügyleti alakszerűség I. 102. — végrendeletiek II. 691.
Tanúsítvány házasságkötésről II. 410.
 — külföldiek házasságánál II. 513.
Tanuskodási képesség házasságkötésnél II. 410. — végrendeleteknél II. 691.
 Tarifaszabás vételár meghatározásánál II. 213.
 Tarifaszerződések II. 258.
Tartás és lakásra szorított özvegyi jog II. 665. — házastársi II. 435.
 Tartása törvénytelen gyermeknek II. 327.¹ 548.
 Tartási köteleesség, családjogi II. 542.
Tartási köteleessége férjnek II. 433. — gyermekeknek II. 544. — nagyszülőknek II. 543. — unokáknak II. 544.
 Tartási kötelezettségek I. 237. II. 613.
 Tartási követelések engedményezése II. 86.²
 Tartási per II. 549.
 Tartozatlan fizetés I. 395.¹ II. 28.¹ 80., 353.
Tartozásátvállalás II. 91., 141., 146., 154.¹ 281. — és kezesség II. 291. — joghatálya II. 96. — jogi constructioja II. 93. — jogi természete II. 93. — mint 3-ik személy javára szóló szerződés II. 94.
 Tartozásátvállaláshoz hasonló jelenségek II. 92.
 Tartozáselengedés II. 150.
Tartozáselismerés II. 97, 154. — declarativ és constitutiv II. 309. — és novatio II. 308. — kölcsön formájában II. 190.³

Tartozáselismerési szerződés II. 306. — alaki kellékei II. 307. — joghatálya II. 307. — pozitív és negatív II. 307.¹
 Tartozék I. 282., 288.
 Tartozékhoz fűződő tételek I. 290.
 Tartózkodási hely I. 199.
 Taxalis földek I. 517.
 Taxalisták I. 548.
 Táblák döntvényalkotási joga I. 45.
 Tábori végrendelet II. 697.
 Táppénz II. 257.
Tárgyi felelősség elve II. 322. — identitاس kereseteknél I. 169. — jog I. 10., 70.
 Tárnokjogi cikkek II. 460., 609.
 Társaság és közösség közti különbség II. 357.
Társasági szerződés II. 229.³ 265. — felmondása II. 270. — felszámolása II. 271. — különbözeti ügyletekre II. 318.⁴ — megszűnése II. 270. — tőzsdei ügyletek folytatására II. 265.¹
Társasági szerződésből származó jogok II. 613. — szerződésnél betétek II. 266. — tagok befolyása ügymenetre II. 268. — tagok belső viszonya II. 266. — tagok kötelezettségei II. 268. — tagok részeseése nyereség- és veszteségben II. 269. — tagok viszonya 3-ik személyekhez II. 270. — ügyvezető jogköre II. 269.
 Társhagyományosok II. 716.
Távirattitkok megsértése II. 328. — védelme I. 238.
 Távollevők gondnokság alá helyezése II. 588.
 Teherbeejtés házasságon kívül II. 390.
 Teherjogok I. 489.
 Teheralap I. 406.
 Tehermentesítés időpontja II. 128.
 Tehermentesítési kötelezettsége adósnak II. 127.
 Telegdy és Mosóczy püspökök törvénygyűjteménye I. 31.
Telekkönyv I. 405. — közhitelességi elvé I. 405. — központi I. 402.¹
 Telekkönyvezett ingatlan I. 402.
Telekkönyvi átalakítás I. 404. — betét I. 405. — birtok I. 340., 411. — elbirtoklás I. 411., 452. — előző kelléke jelzálogjogszerzésnél I. 483. — helyesbbités I. 404. — intézmény behozatala I. 402. — jogok I. 276. — jószágtést I. 407. — nyilvánossági elv I. 405. — rendelet, erdélyi I. 403. — rendelet, 1855. évi I. 40., 403. —

- szolgáltatás II. 17.¹ — törlése tulajdonjognak I. 426.
- Telekönyvön kívüli** elbirtoklás I. 418. — ingatlan I. 402. — tulajdonszerzés ingatlanokon I. 416.
- Teleologicus magyarázat I. 50.¹
- Telepítések, maiak I. 552.
- Telepítvények** I. 303., 360., 548., 550. — megváltása I. 550. — törvényes vételára II. 213.
- Teljes cselekvőképesség I. 88.
- Teljes cselekvőképtelenség I. 88.
- Teljes** ellátás II. 287. — és nem teljes kártérítés II. 35. — és nem teljes örökbecfogatás II. 556., 560. — és nem teljes tulajdon theoriája I. 358.
- Teljes hitelű magánokirat I. 410.¹ II. 193.²
- Teljes kártérítés II. 39., 126.
- Teljeskoruak I. 178.
- Teljeskorúság** I. 179., 183. — elérésének módjai I. 183.
- Teljes örökbecfogatás II. 394., 395.
- Teljes utalványozás II. 94.
- Teljesvérű rokonság I. 196.
- Teljesítés** II. 11. — lsd. fizetés is.
- Teljesítési képtelenség II. 65.
- Teljhatalmu képviselői jog I. 120.
- Telki és személyes szolgálalmak I. 439.
- Telki szolgálalmak**, mezeiek és városiak I. 440. — városiak I. 443.
- Telki szolgálalmakról általában I. 440.
- Telki terhek** I. 358.¹ 515. — árverés esetén I. 520. — esetei I. 517. — és visszaható erő I. 64. — hatálya I. 519. — jogi természete I. 515. — megszerzése I. 518. — megszűnése I. 520. — szabályai I. 516.
- Telki terhekért való szavatosság II. 128.
- Temetési költségek II. 762.¹
- Tempus utile ratione initii I. 132.
- Tengeri fuvarozás II. 261.
- Tengeri hajók I. 276.
- Tengeri hajóselismervények II. 182.
- Terhelési és elidegenítési tilalom** I. 363. — feljegyzése I. 484.²
- Terhelési tilalom** I. 357. feljegyzése I. 365.¹
- Terhelt tulajdon I. 357.
- Terhes szerződések II. 66.
- Természetben való kártérítés II. 36.
- Természetelleni fajtalanság II. 486.
- Természetes** apa tartási kötelessége II. 548. — és törvényes gyámság I. 188. II. 541. — gyermek, lsd. törvénytelen gyermek. — kötelmek II. 79. — nő-
vedék I. 420. — rokonság I. 195. — személyek I. 175. — személyiség vége I. 201. — személyiség kezdete I. 175.
- Természeti** birtok I. 307. — gyümölcs I. 292.
- Terminus I. 132.
- Területi** jogok rendszere I. 66. — hatálya házassági törvénynek II. 371. — hatálya magánjogi szabályoknak I. 54.
- Testamentaria tutela I. 182.
- Testamenti factio activa II. 680.
- Testamentum** II. 678. — allographum II. 689. — correspectivum II. 728. — destitutum II. 724. — holographum II. 689. — injustum II. 722. — irritum II. 724. — mere simultaneum II. 728. — militare II. 697.³ — mysticum II. 684. — nullum II. 722. — parentum inter liberos II. 697.⁴ — reciprocum II. 728. — tempore pestis II. 697.²
- Testator II. 614., 678.
- Testetlen dolog I. 262., 297.
- Testi épség** és egészesség védelme I. 235. — joga I. 235.
- Testi** és testetlen dolog I. 260. — kényszer II. 387. — sértés II. 327. — sértés, halált okozó II. 327.
- Testvérré fogadás II. 556.¹
- Tettleges fenyegetés II. 388.
- Tevőleges kötelem II. 11.
- Téglaegetés joga I. 347.
- Tékozlók** I. 89., 186. II. 588. — gondnokság alá helyezése II. 588. — Optk. területén I. 91.
- Tényleges** kár II. 38. — szokás I. 19.
- Tévedés** I. 95. — bontó akadályának elhárítása II. 390. — indokban való I. 99. II. 683. — lényeges I. 96. II. 389., 683. — menthetősége I. 96. — mint bontó akadály II. 378., 388. — szüzességben II. 390. — tartozatlan fizetésnél II. 354. — végrendeleteknél II. 683.
- Thesaurus I. 391.
- Thöl-féle abstract összegfizetési elmélet II. 166.
- Tilalmi idő** halászati I. 385. — vadászati I. 385.
- Tilos feltételek** I. 109. — végrendeletnél II. 685.
- Tilos önhatalom I. 335.
- Tiltó akadályok II. 377., 378., 392.
- Tiltó jogszabály I. 48.

- Tiltott cselekményből eredő követelés
fizetési helye II. 117.
- Tiltott cselekmények** I. 125. — lsd. jog-
ellenes cselekmények.
- Tiltott fogadás** II. 318. — szerencsejá-
tékok II. 317. — ügyletek I. 105.
- Tiszta családjog II. 365.
- Tiszta delictualis kötelmek tényállásai
II. 327.
- Tiszta közszerzemény II. 468., 470.
- Tiszta székely örökség II. 610.
- Tiszteletdíj II. 243.
- Tiszti óvadék II. 177., 399., 402.
- Tisztviselők fizetése I. 462.
- Titkos alaku írásbeli magánvégrende-
let II. 690.¹
- Titkos kéjelgés II. 493.²
- Titok eladása II. 210.¹
- Titulus acquirendi I. 81., 394.¹
- Tizennégyéves kiskoru szerzeményi va-
gyona I. 298.
- Torzszülöttek I. 176.
- Totalisateur II. 316.
- Több alanyos kötelmek II. 43.
- Több kezes felelőssége II. 297.
- Többekkel való közösülés kifogása II.
550.
- Többes elhalálozás I. 201. II. 619.
- Többes öröklés** II. 637., 652., 658. —
születés I. 176.
- Több ívből álló végrendelet II. 691.
- Több örökös kinevezése II. 705.
- Többszörös** engedményezés I. 498. —
öröklési kapcsolat II. 632. — rokon-
ság II. 632.
- Töketörlesztési részletek jogi természet
II. 24.
- Tömeges munkabeszüntetés II. 258.
- Törlése tulajdonnak tlkvből I. 426.
- Törlési engedély** I. 410.¹ — nyugta I.
503. — per I. 410., 415. — per fel-
jegyzése I. 411.
- Történeti alapja keresetnek I. 153.
- Törvény** alkotásának módja I. 28., 29.
— és szokásjog viszonya I. 21. —
fogalma I. 28. — kihirdetése I. 30. —
mint kútfő I. 15., 27.
- Törvényből közvetlenül folyó kötelmek
II. 83., 323.
- Törvények** átmenetiek I. 59. — dispo-
sitívek I. 161. — visszaható ereje I.
60.
- Törvényen** alapuló készfizető kezesség
II. 295. — közvetlenül alapuló kö-
telmek II. 54.
- Törvényes** elővásárlási jogok II. 227.
— engedményezés I. 498. II. 85. —
érték II. 18. — és természetes gyám-
ság I. 188. II. 564. — és törvénytelen
leszármazás II. 529. — gyámság II.
566. — házassági vagyoni jog és intéz-
ményei II. 443. — hitbér I. 194. II.
471. — jelzálogjog I. 482. — jogma-
gyarázat I. 52. — kamat II. 24., 25.
— képviselő I. 116. — képviseleti joga
atyának II. 530. — képviseleti joga
gyámnak II. 573. — képviselő II.
385.¹ — képviselő beleegyezése há-
zasságba II. 386. — kor I. 89., 181.
— koru vétőképessége I. 128. — ko-
ruak I. 178. — kötelmek II. 35., 323.,
358.¹ — lakhely I. 200. — morato-
rium I. 139. — osztályrész II. 741.
— öröklés II. 617.
- Törvényes öröklés** egyetemi és isk. ala-
pokból fizetett papi személyek után
II. 677. — egyh. személyek után II.
671. — görögkeleti egyházi személyek
után II. 676. — kath. alsó papok
után II. 674. — kath. főpapok után
Erdélyben II. 673. — kath. főpapok
után Magyarországon II. 672. — szer-
zetesek után II. 677. — tere II. 628.
- Törvényes öröklési kapcsolat** II. 630. —
öröklési kapcsolatból való kiesés II.
630. — öröklési rend II. 631., 632.
— örökösök II. 630. — pénz II. 18.
— rokonság I. 195. — szolgalmak I.
361.¹ 451. II. 361. — születés vélel-
me II. 546.¹ — vízi szolgalmak I.
382. — zálogjog I. 466.¹ 470. — zálog-
joga bérbe, hasznóbérbeadónak I.
78.⁴ II. 235. — zálogjoga munkavál-
lalónak II. 262.
- Törvényesen elismert vallásfelekezetek
I. 191., 225.
- Törvényesítés** érvénytelen házasság con-
validatioja czimén II. 555. — királyi
kegyelemmel II. 553. — Optk. szerint
II. 555. — utólagos házassággal II.
553. — vélt házasságból való szüle-
tés czimén II. 430., 555.
- Törvényesítése törvénytelen gyermek-
nek II. 552.
- Törvényhatóságok** I. 223. — felelőssége
tisztviselőjük tényeiért II. 339.
- Törvényhatósági papírok II. 171.
- Törvényhozó hatalom szervezete** Erdély-
ben I. 29. — ma és 48 előtt I. 28.,
29.
- Törvényi analogia I. 53.

- Törvénymagyarázat** I. 49. — lsd. jogmagyarázat és magyarázat alatt is. — fogalma I. 50. — tágabb értelemben I. 50.
- Törvénymagyarázó szokás** I. 21.
- Törvénytöltő szokás** I. 22.
- Törvényrontó szokás** I. 22., 60. — és elavulás viszonya I. 60.¹
- Törvénytelen birtok kifogása** I. 338.
- Törvénytelen** és törvényes leszármazás II. 529. — gyermek II. 545.
- Törvénytelen gyermek** családi állása II. 547. — elhagyottá nyilvánítása II. 552. — tartása II. 548. — tartásának egyezségi rendezése II. 552. — tartásának időtartama II. 551. — tartásának jogalapja II. 549. — tartásának mértéke II. 551. — tartási igénye II. 327.¹ — törv. öröklési joga II. 548. — törvényesítése II. 552. — vallása II. 547.
- Törvénytelen rokonság** I. 195.
- Törvénytelenítés** iránti per II. 529., 546.¹
- Törzsbirtok** közbirtokosságnál I. 553.
- Törzsenkénti öröklés** II. 636.
- Törzsi rendszer** II. 633.
- Törzsszabadság** I. 252.
- Tözsdei középár** II. 212.
- Tractatum** II. 60.
- Traditio** I. 466. II. 213. — lsd. átadás. — brevis manu I. 325., 394., 466. II. 213. — longa manu I. 325. — symbolica I. 325.
- Transactio** II. 50., 97., 304.
- Translativ jogátruházás** I. 80.
- Transmissio** II. 619.
- Tréfa, jogügyleteknél** I. 94.
- Tripartitum**, lsd. Hármaskönyv — mint kútfő I. 23.
- Triplex virtus** szokásnál I. 20.
- Tudományos jogmagyarázat** I. 50.
- Túladoromány** II. 640.
- Túladorományozása** unokáknak II. 641.
- Tulajdonátruházás** I. 393. — ingatlanoknál I. 402.
- Tulajdonjog** I. 73., 259. — alanya I. 348. — egészségügyi korlátozásai I. 385. — engedményezése I. 395. — erdőjogi korlátozásai I. 383. — építészrendőri korlátozása I. 385. — fenntartásával kötött adásvétel II. 222. — fogalma I. 343. — időleges II. 711. — jogi természete I. 343. — keletkezése I. 386. — korlátozásáról általában I. 356. — korlátozható természete I. 346. — közbiztonsági korlátozásai I. 385. — megszűnése I. 425. — mezőgazdasági korlátozásai I. 383., 384. — módosulása I. 419. — nem magánjogi jellegű korlátozásai I. 357., 375. — tartalma I. 345. — tárgya I. 349. — terjedelme I. 349. — tűzrendészeti korlátozásai I. 385. — utcarendészeti korlátozásai I. 385. — vadászati és halászati korlátozásai I. 384. — védelme I. 427. — vízjogi korlátozásai I. 381.
- Tulajdonjoggal való felhagyás** I. 425.
- Tulajdoni** elmélet értékpapiroknál II. 169. — keresetek I. 427. — kereset a nem birtokossal szemben I. 428. — kereset szorosabb értelemben I. 427. — lap I. 405.
- Tulajdon** kizárólagossága iránti kereset I. 427., 431.
- Tulajdonközösség** I. 350. II. 358. — kényszerű I. 351.¹ — közszerzeményi II. 463. — megosztása I. 354. — megszüntetése iránti per I. 434. — megszüntetésének korlátozása I. 355. — megszüntetésének módja I. 434. okiratokon I. 355.
- Tulajdonközösségből** származó perek I. 432.
- Tulajdonos felelőssége** dolgának közveszélyes állapotát czimén II. 333.
- Tulajdonostársak** aránya I. 350. — egymásközi viszonya I. 351. — szavazati joga I. 353.
- Tulajdonszerzés** eredeti és származékos I. 386. — ingatlanokon, tlkvön kívül I. 416. — módjairól általában I. 386. — növedék útján I. 284. — tlkvi bejegyzéssel I. 409.
- Tulajdonszerzési** képesség I. 348. — módok származékosak I. 393. — jóhiszeműsége átadásnál I. 395.
- Túlélése** örökhatáronak II. 619.
- Türmezei kerület** helyhatósági joga I. 38.
- Turpis causa** I. 103., 385.¹ II. 155., 289., 308., 317.
- Turpis causás** ügyleti tényálladékok I. 104.¹
- Tutajozás** I. 382.
- Tutela testamentaria** I. 182.
- Tüdögümőkór** II. 135.¹
- Tűzifalás** I. 533.
- Tűzrendészeti** tulajdoni korlátozások I. 385.

Tűztásvlat I. 379.

Typenmuster II. 218.¹

Tyúkhályog II. 135.

Ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio I. 51.

Üdvarhely I. 553.¹ — mint kules a közbirtokosságnál I. 555.

Üdvarhelyi constitutio I. 38.

Üdvartelkek I. 360.

Újítás II. 50., 97., 151., 152., — joghatálya II. 155.

Újításra alkalmas kötelmek II. 155.

Ultra alterum tantum kamatkorlátozás II. 31., 101.⁵

Undorító betegség I. 187. II. 255.

Unger értékpapirelmélete II. 166.

Unius positio non est exclusio alterius I. 52.

Universalis successio I. 80., 297. II. 84.¹ 615.

Universitas juris I. 296., 297. — rerum I. 295.

Unoka túladományozása II. 641.

Unokák tartás iránti joga II. 543. — tartási köteleessége II. 544.

Unokatestvéri viszony, mint hsgi tilalom II. 378., 393.

Uradalmi ügyészségek I. 230.¹

Urafogyott hagyaték II. 671.

Uralgó telek I. 439.

Uralkodó ház tagjai, mint magánjogi alanyok I. 57. — mint magánjogi alany I. 56.

Uratlan dolog I. 270., 387.

Urbarium I. 302., 527. — Banaticum I. 527.¹ 532.¹

Ürbéres jobbágyok I. 530.

Ürbériekkel rokon természetű jog és birtokviszonyok I. 544.

Ürbériség behozatala I. 525. — Erdélyben I. 528. — eltörlése I. 62., 303., 525., 536.

Ürbériségről általában I. 524.

Ürbéri állomány I. 526. — birtok I. 302., 529. — birtok Erdélyben I. 530. — birtok Székelyföldön I. 531. — birtokrendezés I. 538. — per I. 539. — rendeletek I. 527.¹ — rendezés

Mária Terézia-féle I. 526. — örök-váltsági szerződések I. 537. — táblák I. 527. — viszony I. 525., 528.

Ürbérrivel rokon természetű birtok és jogviszonyok I. 303.

Ürbért pótló szerződések I. 529.

Usance I. 23.

Usualis interpretatio I. 52.

Usucapio libertatis I. 455.

Usus, lsd. dologhasználat is I. 447.

Ususfructus irregularis I. 449. — lsd. Haszonélvezeti jog.

Utalvány, kereskedelmi II. 282.¹ 283.⁴ — pénzre szóló II. 171.

Utalványos II. 280. — és utalványozott közti viszony II. 283.

Utalványozás II. 280. — alakja II. 283. — célja II. 281. — felmondása II. 283. — jogi természete II. 281. — teljes II. 94.

Utalványozása kötelezettségnek II. 93.

Utalványozó II. 280. — és utalványos közti viszony II. 282. — és utalványozott közti viszony II. 282.

Utalványozott II. 280.

Utazási illetmények I. 462.

Utczarendezési tulajdonkorlátozások I. 385.

Uterinusok I. 196.

Útépitő munkások szolgálati szerződése II. 250.

Utile per inutile non vitiatur I. 107., 122. II. 65., 722.

Útjogok I. 441.

Utóhagyományos II. 716. — születendő I. 177. — (születendő) részére kirendelt gondnokság II. 590.

Utólagos házassággal való törvényesítés II. 553. — semmisség I. 121.

Utóöröklés álszállása utóörökös örökösére II. 713. — feltétel kitűzése esetén II. 686. — megnyílása II. 712. — végrendeletbe foglalt, időhatározás esetén II. 687. — telekkönyvi feljegyzése II. 711.

Utóörökös ezután születendő I. 177. — és első örökös közti jogviszony II. 711. — jogállása II. 711. — születendő részére kirendelt gondnokság II. 590. — nevezés II. 708. — nevezés hallgatag II. 710. — nevezés hatályának megszűnése II. 713.

Uzsoraügyletek I. 105. II. 27., 29., 76., 224.

Überland földek I. 356.

Ügyleti rendelkezés alól kivont dolgok I. 269.

Ügyletmagyarázat II. 65.

Ügymentele végrendekezésnek írásbeli magánvégrendeleteknél II. 692..

Ügynökök II. 209.

- Ügy ura, negotiorum gestionál II. 346.
 Ügyurának jogállása II. 348.
 Ügyvezető jogköre társaságnál II. 269.
 Ügyvédi kamarák I. 224., 226.
 Ügyvédvallás II. 274.²
Ügyvitel II. 272. — megbízás nélküli II. 83., 345.
 Ügyvitelre vonatkozó szerződések II. 272.
Ügyvivő (negotiorum gestor) II. 346 — jogállása neg. gestionál II. 347. — megbízás nélküli ellenkövetelése II. 349.
 Ültetés I. 422.
 Ünnepeles jogügylet I. 87.
 Üres fogatmány II. 176.² 181.
Üres hátirat II. 181. — végrendelet II. 724.
 Üzdüh II. 135.
 Üzem, veszélyes II. 335., 342.
 Üzemi baleset II. 257., 342.
 Üzleti év II. 271.
Üzleti szokások I. 23. — telep II. 117.
Vadak okozta károkért való felelősség II. 334.
 Vadállat I. 388.
Vadászati jog I. 286., 315., 384., 388. — bérbeadása I. 385.¹ 388.
Vadászati jogosult letartóztatási joga I. 147. — korlátozása tulajdonjognak I. 384. — tilalmi idők I. 385.
 Vadházasság, lsd. ágyasság.
 Vadkár II. 338.
 Vadorzó I. 388.
Vagylagos bemutatási záradék II. 174.¹ — hagyomány II. 719. — szolgáltatás II. 14.
Vagyon I. 262., 296. — elleni jogellenes cselekményekből származó kötelmek II. 330.
 Vagyonértéki elmélet közszerzeménynél II. 469.¹
 Vagyonfogalmak alkalmazottak I. 297.
Vagyoni jogok I. 74. — jogügylet I. 86.
Vagyonkezelése gondnoknak II. 591. — gyámnak II. 573.
 Vagyonrongálás esetei II. 330.
Vakok I. 89., 187. — végrendeletei II. 699.²
Vallásfelekezetek, bevettek I. 191., 225. — törvényesen elismertek I. 191., 225.
Vallási alapítványok I. 192. — ereklyék I. 462.
 Valláskülönbőség, magánjogi jelentősége I. 191.
 Vallásos nevelése gyermekeknek II. 524.
 Vallásváltoztatás II. 519.² I. 80.
Valódi és nem valódi alapítvány I. 217. — birtok I. 318.
 Valóságos becsár I. 273.
Valuta pénz II. 18. — megváltozása II. 109.
Variae causarum figurae II. 322., 323. — mint kötelelemkeletkeztető alapok II. 82.
 Vasár- és ünnepnapok II. 119.
 Vasárnapi munkaszünet I. 134.
Vaspályák által okozott károk II. 39.⁴ 340., 343. — kártérítési kötelezettsége II. 340.
 Vastag hálátlanság II. 203.
 Vasutak, helyiérdekűek I. 364.
 Vasutépítő munkások és napszamosok szolgálati szerződése II. 250.
Vasuti jogügyi osztály I. 230. — podgyászejegyek II. 174.
 Válasz, mint perirat I. 156.
 Választási jog alternatív kötelelemnél II. 15.
Választott bírói szerződés II. 312. — bíróság iránti szerződés II. 310.
Választott bíróság iránti szerződés alakja II. 310. — megszűnése II. 313.
Választott bíróság ítéletének megfelebebezése II. 312. — megalakulása II. 312. — tagjainak kijelölése II. 311.
Vállalkozási szerződés II. 242. — lsd. munkaszerződés is.
Vállalkozó II. 259. — kötelezettségei munkaszerződésnél II. 263. — szavatossága II. 263. — törvényes zálogjoga II. 262.
 Válogató jogmagyarázat I. 51.
 Váló ítélet bontó ítélettel való átváltoztatása II. 509.
 Válóper alatti nőtartás II. 436.
Váltó II. 171., 172., 181. — előszerződés II. 61.² — pénzek II. 20.
 Változtató jogmagyarázat I. 51.
 Vámjogok I. 347.
 Vám- és révjogok I. 286.
 Várakozási idő, mint tiltó akadály II. 379., 397.
 Várományi jogok I. 61., 74.
Várományosok hitbizománynál I. 372. — jogállása időleges tulajdonnál I. 368.
Városi ingatlan I. 302. — polgárok I. 194. — polgárok öröklési joga II. 609. — telki szolgálalmak I. 440., 443.
 Vásártartási jog I. 347.

- Vásárvámszedési jog I. 347.
 Vegyes ajándékozás II. 201., 205., 212.
Vegyesség feltétel I. 108. — házasság II. 519.² — növedék I. 420.
Vegyítés I. 400. — összesítés I. 419.
 Vendéglői letét II. 183., 188.
 Veritas, engedményezett követelésnél II. 89.
 Versenytilalom II. 12., 268.
 Versio in rem II. 350.
Verum nomen II. 173. — praetium II. 212.
 Veszélyátháramlás hitelezői késedelemnél II. 107.
Veszélyes felállításból eredő kötelem II. 338. — felfüggesztésből eredő kötelem II. 338. — kiöntés, kidobásból eredő kötelem II. 338. — üzem II. 335., 342.
 Vevő jogállása adásvételnél II. 216.
 Vezércikkiró felmondási ideje II. 245.²
 Védelem a keresettel szemben I. 154.
 Véderdők I. 384.
 Védjegy védelme I. 241.
 Védkötelezettség, mint tiltó akadály II. 379., 398.
 Védterülete gyógy- és ásványforrásoknak I. 382.
 Végirat I. 156.¹
 Végjutalma gyámnak II. 583.
Végleges kisajátítás I. 375. — notartás II. 439., 505.
 Végrehajtható árverési költségei I. 483.
Végrehajtási jog I. 166. — elévülése I. 166.²
 Végrehajtás, örökható ellen elrendelt II. 764.
 Végrehajtása végrendeletnek II. 724.
Végrendelet alkotásának kellékei anyagi szempontból II. 679. — erőtlenség II. 722. — érvénytelen elismerése II. 723. — érvénytelensége II. 722. — érvénytelenségének érvényesítése II. 723. — fogalma II. 678. — hajón tett II. 697. — háború idején tett II. 697. — házastárs vagy leszármazó javára II. 697. — kihirdetése II. 724. — kórvész idején tett II. 697. — közös II. 728. — közös, viszonyos és kölcsönös II. 728. — tartalmának anyagi kellékei II. 685. — több ívből álló II. 691. — üres II. 724.
 Végrendeletben kitűzött feltétel hatása II. 686.
Végrendeletei némák, siketnémáknak II. 699. — vakoknak II. 699.²
Végrendeletek alaki kellékei II. 688. — és nemzetközi magánjog I. 68. — kiváltságosak II. 697. — külföldön tettek II. 688. — magyarázata II. 700. — megmástitása II. 721. — végrehajtása II. 724.
Végrendeleti akarat kellékei II. 682. — kijelentésének anyagi kellékei II. 684.
 Végrendeleti alakok mai jogunk szerint II. 688.
 Végrendeleti díj II. 681.
Végrendeleti mellék-határozmányok II. 685. — öröklés II. 617., 678. — tanuk II. 691. — tanuk érdekeltsége II. 691. — utóahagyományos, születendő I. 177. — utóörökös, születendő I. 177. — vagy nevezett gyámság II. 563. — végrehajtó II. 725. — végrehajtó, hagyaték kezelésével is megbízott II. 727. — végrehajtó hatásköre II. 726. — végrehajtó képviselői joga I. 119. — záradék II. 693.
 Végrendelkező II. 614., 678.
 Végrendelkezés régi nemesi öröklési jogban II. 608.
Végrendelkezési képesség II. 680. — képessége elmebetegeknek II. 680. — képessége gör. kel. egyh. személyeknek II. 682. — képessége kath. alsó papoknak II. 681. — képessége kath. főpapoknak II. 681. — képessége 12 éven felüli kiskorúnak II. 680. — ügymenet írásbeli magánvégrendeletnél II. 692.
 Végyszámadása gyámnak II. 582.
 Végszükség magánjogi I. 131., 144. II. 360.
Végszükségi cselekmény II. 34., 83. — jogi természete I. 145.
 Végződési határidő I. 111.
Vélelem, ellenbizonyítást kizáró I. 160. — életbenléti I. 205. II. 620. — holt-tányilvánításnál I. 202.
Vélelme atyaságnak II. 550. — házasságon kívüli születésnek II. 546.¹ — nemzetközi reciprocitásnak II. 621. — törvényes születésnek II. 546.¹
Vélelmek I. 159. — állatszavatosságnál II. 134. — elhalálozás sorrendjére nézve I. 202. — ellenbizonyítással megdönthetők I. 160. — hamisak I. 161. — jogra és tényre vonatkozók I. 160.
 Vélelmekhez hasonló jelenségek I. 160.

- Vélelmezett** jogügyleti kamat II. 26. — tulajdonjog alapján indított tulajdoni kereset I. 427., 430.
- Vélelmező jogszabály I. 49.
- Vélelles** baleset II. 148. — károkért való felelősség II. 361. — mint kötelelmmódosulást szülő ok II. 97., 108.
- Véletlenből származó felelősség II. 83.
- Véletlentől függő feltétel I. 108.
- Vélt házasság II. 382., 428., 646.
- Vélt házasságból való születés, mint törvényesítés II. 555.
- Vérhiba váltsága II. 553.¹
- Vérrokonok jogközössége régi jogban II. 606.
- Vérrokonság** miatti semmissége házasságnak II. 416. — mint bontó akadály II. 378., 380.
- Vétel II. 208.¹
- Vételár** II. 211. — aránylagos leszállítása II. 132. — bírói II. 213. — fizetése részletekben II. 213. — határozottsága II. 212. — hátralékos, utáni kamat II. 217. — igazságossága II. 212. — kellékei II. 212. — meghatározása II. 212. — tarifa szerinti II. 213. — törvényes, telepítvényeknél II. 213. — valódisága II. 212. — visszatartása II. 216.
- Vételjegy kézi zálogkölcson-ügyleteknél II. 225.²
- Vétkes** késelem II. 99. — mulasztás I. 128.
- Vétkessényilvánítás bontó ítéletben II. 504.
- Vétkesség, moránál II. 100.
- Vétkességi elv** I. 131. II. 322., 324. — kártérítésnél II. 39.
- Vétkességi rendszer II. 34.
- Vétlen** felelősség II. 34., 39.⁴, 83., 323., 360. — késelem II. 99.
- Vétőképesség I. 90., 128.
- Vétség, magánjogi II. 81., 321.
- Vétségből (delictum) származó kötelemlmek** II. 325. — a nemzetközi magánjogban I. 69.
- Vétségi elmélet törvénytelen gyermek tartásáról II. 549.⁷
- Vidua coacquistrix et non coacquistrix II. 647., 659.
- Vigécz** II. 209. — törvény II. 209.¹
- Világos pillanatok** I. 188. — lsd. lucidum intervallum is. — elmebetegnél I. 89.
- Villamos vasutak II. 341.¹
- Villamosság, mint dolog I. 262.
- Vim vi repellere cuique licet I. 48. 333.
- Vinculatio II. 174., 177.
- Vindicationes I. 152.¹
- Vis** I. 97. — lsd. kényszer. — absoluta I. 97. II. 387. — birtokszerzésnél I. 318.
- Vis major** II. 39.⁴ 97., 83., 107., 100., 148., 189., 244., 262., 341., 361., 362. — subjectiv és objectiv II. 362.
- Viszonos közös végrendelet** II. 728. — jogi természetű II. 730.
- Viszonosság nemzetközi, vélelmezése I. 190.
- Viszonthitbér I. 189. II. 473.²
- Viszonvázalás I. 156.
- Viszonylagos** bontó okok II. 483., 493. — semmisség I. 23.
- Visszaeladási jog** II. 86.² — mellett kötött adásvétel II. 224., 225.
- Visszaható ereje törvénynek I. 60.
- Visszaható erő** családi és házassági jogoknál I. 64. — dologi jogoknál I. 63. — elévülés és elbirtoklásnál I. 63. — és a kötelmi jogok I. 64. — jog és cselekvőképességnél I. 63. — kérdése házassági jogban II. 371. — nagykoruságnál I. 63. — öröklési jogban I. 64. — telki terheknél I. 64.
- Visszaháramlás koronára II. 607.
- Visszakövetelés a szolgáltatás** elfogadásának erkölcsstelen vagy jogellenes mivolta címén II. 355. — jogalapja érvénytelenségének esetén II. 356.
- Visszakövetelése jövőbeli eredmény bekövetkezésével feltételezetten teljesített szolgáltatásnak II. 355.
- Visszakövetelési jogok házasság felbontása esetén II. 507.
- Visszalépés eljegyzéstől II. 375. — szerződéstől késelem esetén II. 102.
- Visszalépése bérlő, haszonbérlőnek II. 238., 240.
- Visszalépési jog** fentartása I. 109. — fentartásával való adásvétel II. 219., 220.
- Visszalépési joga bérlő, haszonbérlőnek II. 240., 238.
- Visszalépési jogok II. 156.
- Visszatartása vételárnak II. 216.
- Visszatartási jog** I. 148., 429. II. 137. — cselédberre II. 248. — hitbér kielégítéséig II. 473. — hozományánál II. 455. — mezőgazdasági munkás járandóságaira II. 249.
- Visszatartási joga** gyámnak II. 581. — megrendelőnek II. 263., 264.

Visszautasítása örökségnek és lemondás öröklésről II. 625.
 Visszaváltása irtványoknak I. 545.
Visszavásárlási jog I. 367., 285. II. 86.², 145., 613. — kikötése melletti adásvétel II. 224. — államot illető, teleppel szemben I. 552.
Visszavonása ajándékozásnak II. 203. — megbízásnak II. 279. — végrendeletnek II. 721.
Visszkeresete egyetemleges adóstársnak II. 51. — kezesnek II. 299., 302.
Visszterhes jogügylet I. 86. — szerződések II. 66.
Viventis nulla hereditas II. 618., 758.¹ — nulla repraesentatio II. 636.
 Vízhasználati jogok I. 268., 381. II. 331.
 Vizimunkások szolgálati szerződése II. 250.
 Vizi szolgalmak I. 382.
 Vizi társulatok I. 221.
 Vízjogi korlátozásai tulajdonnak I. 381.
 Vízjogok I. 442.
 Vízvezetési jog I. 443.
 Vízmerítési jog I. 442.
 Vízrendészeti kihágásokból eredő kötetelmek II. 331.
 Vízszabályozási tartozások I. 483., 517.
 Vízszabályozó társulatok I. 221.
 Vízvezetési jog I. 442.
 Volenti non fit injuria I. 130.
 Voluntaria cessio II. 85.
 Votum II. 398.

Werbücsi Hármaskönyve, mint kútfő I. 15., 23. — István életrajza I. 24.¹

Zabolai constitutio I. 38.
 Zálogadós deterioratioi I. 510.
 Zálogbaadása követelési jogoknak I. 475.
 Zálogbirtok I. 477.¹
 Zalog eladásának módja I. 473.¹
 Zalogházak zálogjegyei II. 174.
Zaloghitelező I. 459. — joghelyzete I. 473.
Zalogilag biztosítható követelés I. 458. — való összeírás I. 469.
 Zalog iránti szerződés I. 465. II. 302.
 Zalogjegyek II. 304.
Zalogjog I. 259., 357. — alapelvei I. 458. — átruházása I. 466., 468. — átszálása engedmény esetén II. 88.³ — bírói I. 466.¹ 469. — constitutív szerzése I. 466. — czime I. 458. — előfeltételei I. 460. — engedményezése zálogadás részére II. 147. — fajai I.

459. — fogalma I. 457. — jogi természetű I. 457. — jogokon I. 464. — kényszerű I. 466., 469. — kézi, érvényesítése I. 510. — kézi, hatálya I. 472. — kézi, megszerzése I. 465. — kézi megszűnése I. 474. — kézi, tárgya I. 462. — kézi, terjedelme I. 472. — közigazgatási végrehajtás során keletkezett I. 470. — önkéntes és kényszerű I. 461., 465. — szerzés czime I. 465. — szerzése jóhiszeműen I. 467. — törvényes I. 466.¹ 470.
 Zalogjoga hagyatékon örökös hitelezőinek II. 766.
 Zalogjogért való szavatosság II. 128.
Zalogjogok érvényesítése és védelme I. 509. — rangsora I. 474.
 Zalogjogról általában I. 457.
 Zalogkereset I. 510.
Záloglevelek II. 171. — biztosítására rendelt alapok I. 364. — kibocsátása II. 177.
 Zálogolás, erdei I. 469.
Zálogolási jog I. 466. — önhatalmu II. 331.
 Zalogszerződés I. 465. II. 68., 197., 302.
 Zalogtárgy I. 458.
 Zalogtulajdonos joghelyzete I. 473.
Zalogüzletek, nyilvánosak I. 468. — tulajdonosainak felelőssége II. 324.
 Zalogvisszatartási jog I. 472.
Záradék, bemutatási II. 174., 176. — negatív, rendeleti II. 182. — rendeleti II. 179. végrendeleti II. 693.
 Záradékai adománylevélnek II. 606.
Zárgondnok I. 492., 470. — költségei, díjai I. 483.
 Zárkérelem, kereseti I. 154.
Zárlat I. 492. — hagyatéki II. 718., 726. — hagyatéki, utóöröklés esetén II. 712. — hitbizományi I. 374.
 Záros határidő I. 124.
 Zenei színművek védelme I. 248.
Zeneművek előadási joga I. 248. — szerzői joga I. 247.
 Züllött gyermekek II. 599., 600.
Zsarolás II. 330.
 Zsámboki János törv.-gyűjteménye I. 31.
Zsellérek, házas és házatlanok I. 532. — házatlanok tartozásai I. 347.
 Zsellértelek I. 532.
 Zsellértelki állomány I. 532.
 Zsibáros szerződés II. 284.
 Zsidó tanító felmondási ideje II. 245.²
 Zsidó ünnepnapok II. 103.²
Zsidók egyenlősítése I. 191. — névviselésre való kötelezése I. 238.
 Zsilipjog I. 452.

TARTALOM.

Kötelmi jog

I. Czim. Általános tanok.

	Lap
LVII. FEJEZET. A tárgyi értelemben vett „Kötelmi jog“ tartalmáról általában	7

ELSŐ SZAKASZ.

A kötelem fogalma, tárgya és alanyai.

LVIII. FEJEZET. A kötelmi jog fogalma	9
LIX. FEJEZET. A kötelem tárgya	11
125. §. A szolgáltatásról általában	11
126. §. Osztható és oszthatatlan; — határozott és határozatlan; — vagylagos és fajlagos szolgáltatás	13
LX. FEJEZET. Pénz, kamat és kártérítés, mint a kötelem tárgya	17
127. §. Pénzszolgáltatás	18
128. §. Kamatszolgáltatás	22
129. §. Kártérítés szolgáltatása	32
LXI. FEJEZET. A kötelem alanyai	42
120. §. A kötelmek alanyairól általában	42
121. §. Alanyok többsége; osztott kötelem	43
122. §. Egyetemleges kötelem	44

MÁSODIK SZAKASZ.

A kötelmek keletkezése.

LXII. FEJEZET. A kötelemkeletkezés alapjai	54
LXIII. FEJEZET. Kötelemkeletkezés jogügylet alapján	55
133. §. Egyoldalú jogügyletből származó kötelmek	55

	Lap
134. §. Szerződésből származó kötelmek	56
I. A szerződések fogalma és megkötése	56
II. Előzeles szerződés; Pontozat	60
III. A szerződések alakja, tartalma; magyarázata és osztályozása	61
135. §. Harmadik személyek javára kötött szerződések	68
136. §. Mellékkikötések a szerződéseknél	72
I. Foglalo	72
II. Bánatpénz	74
III. Kötér	75
137. §. A szerződések érvényesítése és a naturalis obligatiók	79
LXIV. FEJEZET. Kötelemkeletkezés jogellenes cselekvényekből	81
LXV. FEJEZET. Kötelemkeletkezés egyéb tényállásokból (ex variis causarum figuris)	82

HARMADIK SZAKASZ

Az alanyok változása a kötelmekben és a kötelmek tárgyi módosulása.

LXVI. FEJEZET. Az engedményezés	84
LXVII. FEJEZET. Tartozás átvállalása	91
LXVIII. FEJEZET. A kötelmek tárgyi módosulása	96
138. §. Általában	96
139. §. A késedelem	98
I. Az adós késedelve	99
II. A hitelező késedelve	104
140. §. Kötelemmódosulás véletlen okából	108

NEGYEDIK SZAKASZ

A kötelmek megszűnése.

LXIX. FEJEZET. A fizetés	110
141. §. A fizetésről általában	110
142. §. A fizetés módja, helye és ideje	111
143. §. A fizetéshez kapcsolódó joghatályok	120
144. §. A szavatosság és a felentuli sérelem	124
I. Szavatosság	124
II. A felentuli sérelem	135
LXX. FEJEZET. A kötelem megszűnésének egyéb módjai	136
145. §. A beszámítás	136
146. §. Halál. Az adósi és hitelezői minőség confusioja	145

	Lap
147. §. A szolgáltatás lehetetlensége	147
148. §. Elengedés. Novatio. Elállás	150

II. Czim. Különös Rész. (Az egyes kötelmek.)

ELSŐ SZAKASZ.

Jogügyletből származó kötelmek.

I. Részlet. Kötelmek egyoldalú ígéretről.

149. §. Az egyoldalú ígéretről származó kötelmekről általában	157
LXXI. FEJEZET. Díjkitűzés	158
LXXII. FEJEZET. Értékpapírokba foglalt ígéretről származó kötelmek	163
150. §. Az értékpapírok fogalma és jogi természete	163
151. §. Az értékpapírok különböző nemei	170
I. Az u. n. „Rektapapír“	172
II. Bemutatóra szóló értékpapírok	175
III. Rendeletre szóló értékpapírok	179

II. Részlet. Szerződésből származó kötelmek.

LXXIII. FEJEZET. Visszaadásra irányuló szerződések	182
152. §. A letét (rendes, rendkívüli és vendéglői)	182
153. §. A kölcsön	189
154. §. A haszonkölcsön	193
Jegyzet a LXXIII. Fejezethez	197
LXXIV. FEJEZET. Elidegenítésre irányuló szerződések	197
155. §. Az ajándékozás	197
156. §. Csereszerződés	206
157. §. Adásvétel	208
I. Az adásvétel rendes alakja, fogalma, jogi természete és megkötése	208
II. Az adásvétel különös esetei	217
LXXV. FEJEZET. Bérszerződések	227
158. §. Bérlet, haszonbérlet	227
159. §. Munkabéri szerződés	241
I. Általában	241
II. Szolgálati szerződés	242
III. Munkaszerződés	259
LXXVI. FEJEZET. Társasági szerződés	265

	Lap
LXXVII. FEJEZET. Ügyvitelre vonatkozó szerződések	272
160. §. Megbízás	272
161. §. A megbízás különös esetei	280
I. Az utalvány	280
II. Hitelezői megbízás	283
III. Eladási bizomány és zsibárus szerződés	284
IV. Közbenjárás vagy alkuszi szerződés	285
V. Bizományi ügylet	286
LXXVIII. FEJEZET. Ellátásra irányuló és életjáradéki szerződések	287
162. §. Ellátási szerződés	287
163. §. Életjáradéki szerződés	288
LXXIX. FEJEZET. A kötelem biztosítása és érvényesítési módja iránt kötött szerződések	290
164. §. Kezességi szerződés	290
165. §. Zálogszerződés	302
166. §. Egyezség	304
167. §. Tartozás elismerés	306
168. §. Választott bíróság iránti szerződés	310
LXXX. FEJEZET. Szerencseszerződések	313
169. §. A szerencseszerződésekről általában	313
170. §. Biróilag érvényesíthető szerencseszerződések	314
171. §. Biróilag nem érvényesíthető szerencseszerződések	316

MÁSODIK SZAKASZ.

Jogellenes magatartásból származó kötelek.

LXXXI. FEJEZET. Jogellenes magatartásból származó kötelek	320
172. §. Áttekintés	320
173. §. Relative jogellenes magatartásból származó kötelek , , ,	324
174. §. Magánjogi vétségből származó kötelek	325
175. §. Tisztán delictualis kötelek tényállásai	327
176. §. Kötelek, melyek „quasi ex delicto“ származnak	337

HARMADIK SZAKASZ.

Kötelek jogügyleten és jogellenes magatartáson kívül eső tényállásokból.

LXXXII. FEJEZET. Megbízás nélküli ügyvitel	345
LXXXIII. FEJEZET. Jogalpnélküli gazdagodás	351

	Lap
LXXXIV. FEJEZET. Közösség. Vétlen felelősség	357
177. §. Közösség	357
178. §. Vétlen felelősség	360
Jegyzet a 178. §-hoz. Az erőhatalom	362

Családi jog.

LXXXV. FEJEZET. A családjogban szabályozott jogviszonyok általános természete	365
---	-----

ELSŐ SZAKASZ

Házassági jog.

I. Részlet. A házasság létrejövetele.

LXXXVI. FEJEZET. A házasság fogalma és szabályozása	368
179. §. A házasság fogalma és lényege	368
180. §. A házasság szabályozása (1894: XXXI. t.-cz.)	370
LXXXVII. FEJEZET. Az eljegyzés	373
LXXXVIII. FEJEZET. A házassági akadályok	376
181. §. A házassági akadályokról általában	376
182. §. Bontó akadályok	379
I. Semmisséget eredményező bontó akadályok	379
II. Megtámadhatóságot eredményező bontó akadályok	384
183. §. Tiltó akadályok	392
LXXXIX. FEJEZET. A házasság megkötése	400
184. §. A házasság kihirdetése	400
185. §. A házasságkötés lefolyása és anyakönyvezése	405
XC. FEJEZET. Az érvénytelen házasság	411
186. §. Az érvénytelen házasságról általában	412
187. §. A házasság semmissége	414
188. §. A házasság megtámadhatósága	421
189. §. A vélt házasság	428

II. Részlet. A házassághoz fűződő joghatályok.

XCI. FEJEZET. A házasság joghatályai személyi tekintetben	431
190. §. A házastársak közti személyes jogviszony	431
191. §. A házastársi tartás	435
XCII. FEJEZET. A házasság joghatályai vagyoni tekintetben	441
192. §. Általában	441

	Lap
193. §. A törvényes házassági vagyonjog intézményei. A) A különvagyon és jegyajándék	443
194. §. B) A hozomány	448
195. §. C) A közszerzemény	458
196. §. D) A hitbér	471
197. §. A szerződési házassági vagyonjog (Házassági szerződések.)	475

III. Részlet. A házasság megszűnése.

XCI. FEJEZET. A házasság megszűnéséről általában	480
198. §. A halál és a holtánnyilváníítás	481
199. §. A házasság felbontása	482
I. Általában; Bontó okok	483
II. Absolut bontó okok	483
III. Relativ bontó okok	493
200. §. A bontó okok kizárása és elévülése	495
201. §. A házasság felbontása körüli eljárás. Bontó per	497
202. §. A házasság megszűnésének jogkövetkezményei	505
XCIV. FEJEZET. Ágy és asztaltól való elválás	507

FÜGGELEK.

XCV. FEJEZET. Külföldön kötött házasságok és külföldiek házassága	510
XCVI. FEJEZET. Büntető határozatok	514

MÁSODIK SZAKASZ.

A szülők és gyermekek közti jogviszony.

XCVII. FEJEZET. A szülők és gyermekek közötti jogviszonyról általában	517
XCVIII. FEJEZET. A szülői jogok	518
XCIV. FEJEZET. Az atyai hatalom	527
203. §. Az atyai hatalom keletkezése és tartalma	527
204. §. Az atya törvényes képviselői joga	530
205. §. Az atya vagyonkezelése és haszonélvezeti joga	531
206. §. Az atyai hatalom korlátozása és megszűnése	536
C. FEJEZET. Az anya jogállása	539
CI. FEJEZET. A családjogi tartási kötelesség	542
CII. FEJEZET. A törvénytelen gyermek jogállása	545
207. §. Törvénytelen gyermekek törvényesítése	552
CIII. FEJEZET. Az örökbefogadás	556

HARMADIK SZAKASZ.

Lap

A gyámság.

CIV. FEJEZET. Gyámság alá helyezés	562
208. §. A gyámság alá helyezéséről általában	562
209. §. A gyámság különböző nemei: I. Végrendeleti vagy nevezett gyám- ság. II. Törvényes és természetes gyámság. III. Törvényes gyám- ság. IV. Rendelt gyámság. V. Ellenőrző és ideiglenes gyámság	563
210. §. A gyámság alól mentesítő és kizáró okok	568
CV. FEJEZET. A gyám és a gyámolt közti jogviszony	570
211. §. A gyámi tisztbe való beiktatás	570
212. §. A gyám hatásköre a gyámolt személyes viszonyai tekintetében és a gyámi képviselőt	571
213. §. A gyám vagyonkezelése	573
214. §. A gyám szamadása	577
CVI. FEJEZET. A gyámság megszűnése	580
215. §. A gyámság megszűnésének esetei	580
216. §. A gyámság megszűnésének jogi következményei	581

NEGYEDIK SZAKASZ.

A gondnokság.

CVII. FEJEZET. Gondnokság alá helyezés	585
217. §. A gondnokság alá helyezéséről általában	585
218. §. Rendkívüli azaz kiskorúak feletti gondnokság	586
219. §. A rendes gondnokság és a gondnokság alá helyezési eljárás	587
CVIII. FEJEZET. A gondnokság joghatálya és megszűnése	590
220. §. A gondnokság vitelére vonatkozó szabályok	590
221. §. A gondnokoltak cselekvőképessége	592
222. §. A gondnokság megszűnése	593

FÜGGELÉK.

CIX. FEJEZET. A rokonok köremüködése gyám és gondnoksági ügyekben. A családtanács	595
CX. FEJEZET. Az elhagyott gyermekek	598

Öröklési jog.

CXI. BEVEZETŐ FEJEZET. Az öröklési jogról és örökösödésről ál- talanban. Áttekintés a magyar öröklési jog fejlődésén	603
---	-----

I. Czim. Általános tanok.

CXII. FEJEZET. Alapfogalmak	613
223. §. Hagyaték; örökhagyó; örökös; öröklési jog alanyi értelemben	613
224. §. Az öröklés különböző nemei	615
CXIII. FEJEZET. Az öröklés jogcímei	616
CXIV. FEJEZET. Az öröklés előfeltételei	617
225. §. Szerzőképes ember halála. Örökség megnyílása. Öröklésre hivaott életbenléte	617
226. §. Öröklési képesség és képtelenség	620
227. §. Öröklésre való érdemtelenség	622
228. §. Öröklésről való lemondás	625

II. Czim. Különrész.

ELSŐ SZAKASZ.

Törvényes öröklés.

CXV. FEJEZET. Általános határozatok	628
229. §. A törvényes öröklés tere	628
230. §. A törvényes öröklési kapcsolat	630
CXVI. FEJEZET. A törvényes öröklési rend	632
231. §. Leszármazók öröklése	634
232. §. Betudási kötelezettség	638
233. §. Hitvestársi öröklés	643
234. §. Felmenők és oldalrokonok öröklése	647
I. Szerzeményekben való öröklés	651
II. Ági öröklés	653
235. §. Özvegyi öröklés	653
236. §. Özvegyi jog	660
237. §. A szl. korona öröklése	670
238. §. Egyházi személyek utáni törvényes örökösödés	671

MÁSODIK SZAKASZ.

Végrendeleti öröklés.

CXVII. FEJEZET. A végrendelet fogalma és alkotása	678
239. §. A végrendelet fogalma	678
240. §. A végrendelet alkotásának kellékei anyagi szempontból	679
241. §. A végrendelet alkotásának kellékei alaki szempontból	688
CXVIII. FEJEZET. A végrendelet tartalma	700
242. §. A végrendelet magyarázata	700
243. §. Örökösnevezés	703
244. §. Utóörökösnevezés	708
245. §. Hagyományrendelés	714

	Lap
CXIX. FEJEZET. A végrendeletek megmástitása, érvénytelensége és végrehajtása	721
246. §. A végrendelet megmástitása és érvénytelensége	721
247. §. A végrendelet végrehajtása	724
CXX. FEJEZET. Közös végrendeletek	727

FÜGGELÉK.

248. §. Hitbizományi öröklés	733
--	-----

HARMADIK SZAKASZ.

Szerződéses öröklés; halálesetére szóló ajándékozás és kötelesrész.

CXXI. FEJEZET. Öröklési szerződések	735
CXXII. FEJEZET. Halálesetére szóló ajándékozás	739
CXXIII. FEJEZET. A kötelesrész intézménye	740
249. §. A kötelesrész fogalma és a kötelesrésze jogositottak	741
250. §. A kötelesrész kiszabása, kiszámítása és hátrahagyása	744
251. §. A kitagadás	750
252. §. Ajándék miatti kötelesrész	754

NEGYEDIK SZAKASZ.

Az öröklés hatályai.

CXXIV. FEJEZET. Az örökség megszerzése, elfogadása és visszautasítása	756
CXXV. FEJEZET. Az örökös felelőssége a hagyatéki tartozásokért	760
CXXVI. FEJEZET. Az örökös hitelezőinek jogállása	766
CXXVII. FEJEZET. Az örököstársak jogállása	768
CXXVIII. FEJEZET. Az örökösödési igényről és az álörökösről	770
Mutató az I. és II. kötethez	773
Tartalomjegyzék	832

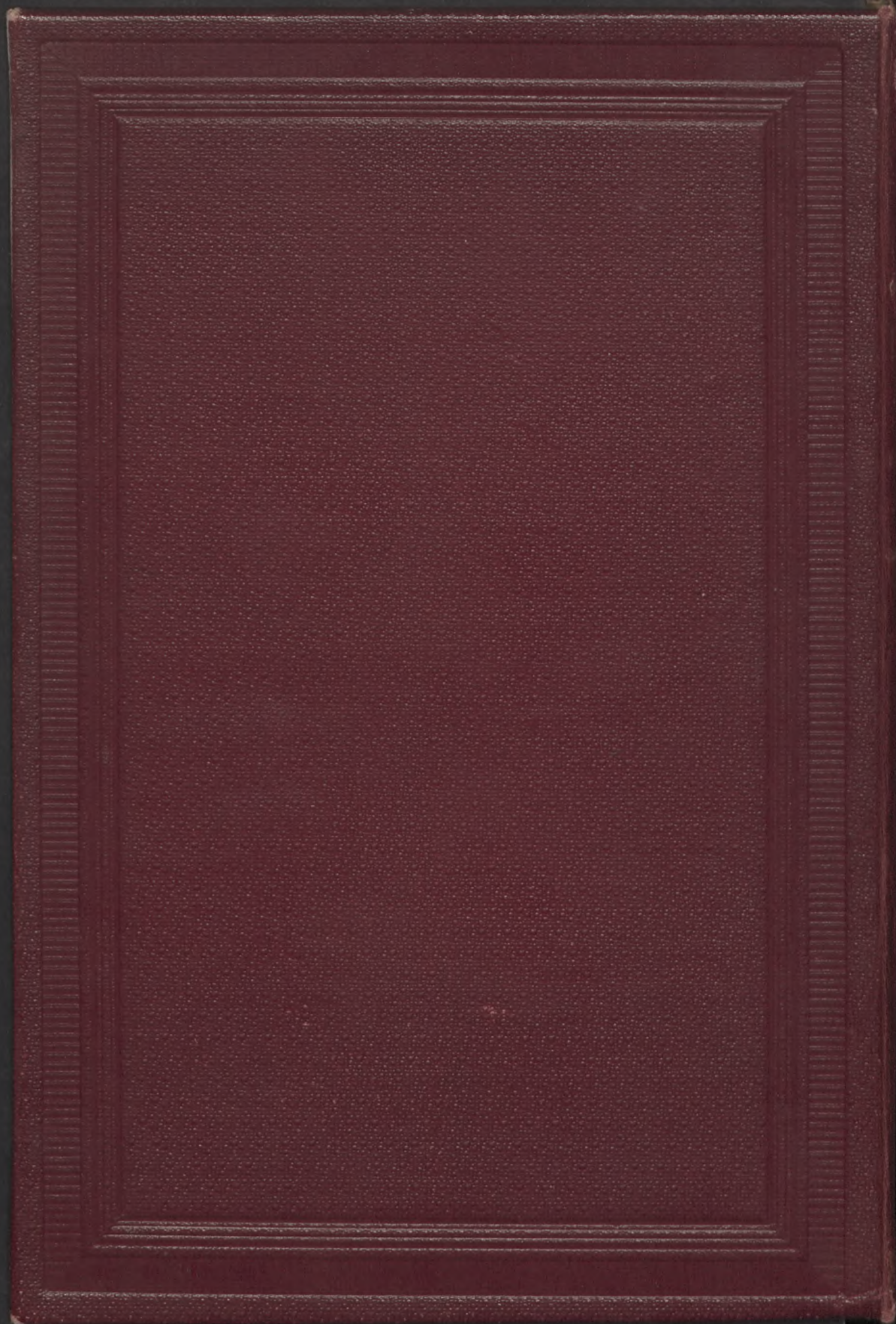

712

218

634.415/
2

KOLOSVÁRY
MAGYAR
MAGÁNJOG
II.